KRUNOSLAV MIKULAN

IZDAVAČKA DJELATNOST NASTAVNIKA UČITELJSKE ŠKOLE U ČAKOVCU (IZMEĐU DVA SVJETSKA RATA)

Sveučilište u Zagrebu
Učiteljski fakultet

UČITELJSKI FAKULTET SVEUČILIŠTA U ZAGREBU - ODSJEK U ČAKOVCU (2024.)

Izdavačka djelatnost nastavnika Učiteljske škole u Čakovcu (između dva svjetska rata)

Nakladnik:

Učiteljski fakultet Sveučilišta u Zagrebu
Zagreb, Savska c. 77
www.ufzg.hr

Za nakladnika:

prof. dr. sc. Siniša Opić

Uredio i obradio:

izv. prof. dr. sc. Krunoslav Mikulan

Recenzenti:

izv. prof. dr. sc. Goran Lapat
izv. prof. dr. sc. Vladimir Legac

Naslovnica:

izv. prof. dr. sc. Krunoslav Mikulan
Fotografija iz zbirke Daniela Ciglarića

ISBN:

978-953-380-020-2

Zagreb-Čakovec, travanj 2024.

Ni jedan dio ove elektroničke knjige ne smije se umnožavati ni na bilo koji način reproducirati bez pisanog dopuštenja nakladnika te institucija i osoba čiji su materijali korišteni: Hrvatskog školskog muzeja u Zagrebu, Daniela Ciglarića i Krunoslava Mikulana.

Krunoslav Mikulan

Izdavačka djelatnost nastavnika Učiteljske škole u Čakovcu (između dva svjetska rata)

Sveučilište u Zagrebu
Učiteljski fakultet

Krunoslav Mikulan

Izdavačka djelatnost nastavnika Učiteljske škole u Čakovcu (u razdoblju između dva svjetska rata)

1. Uvod

U razdoblju između dva svjetska rata, pojedini nastavnici Učiteljske škole u Čakovcu bili su aktivni u publiciranju posebnih knjiga, priručnika i časopisa u kojima su opisivali, pojašnjavali i promicali tada važeće pedagoške, psihološke i didaktičke ideje o poučavanju, a jedna od knjiga donosi i rezultate prvih znanstvenih istraživanja o stavovima tadašnje mladeži.

E-knjiga „Izdavačka djelatnost nastavnika Učiteljske škole u Čakovcu“ nadovezuje se na e-knjigu „Godišnja izvješća Učiteljske škole u Čakovcu 1919.-1940.“ koja je objavljena 2019. godine u nakladi Učiteljskog fakulteta. Ona je obradila službene publikacije, tzv. „izvještaje“, koji su se objavljivali krajem školske godine, a sadržavali su podatke o ustroju i radu škole, školskom uspjehu učenika, o udžbenicima, školskim zadaćama, izvannastavnim aktivnostima i slično.

Navedena izvješća bila su službene publikacije škole, dok su nastavnici, prema tadašnjim običajima, knjige i časopise objavljivali u obliku „samizdata“ te su se sami brinuli o tisku, promociji, prikupljanju pretplate i svim ostalim pojedinostima.

U nastavku donosimo pregled službenih publikacija Učiteljske škole u Čakovcu od 1879. do danas te predstavljamo publikacije čiji su autori bili nastavnici Učiteljske škole u Čakovcu isključivo u vrijeme dok su bili zaposlenici škole između dva svjetska rata. Neki od njih (dr. Vatroslav Vogrin, dr. Ante Cividini, Janko Slogar) objavili su niz naslova dok su službu obavljali negdje drugdje, a dr. V. Vogrin i J. Slogar objavili su nekoliko knjiga još u razdoblju Austro-Ugarske Monarhije.

U navedenome razdoblju identificirali smo sljedeće publikacije čiji su autori bili nastavnici Učiteljske škole u Čakovcu:

1) Stjepan Križanić: Metodičke priprave za obuku u pučkoj školi, sv. I (1920.)

2) Stjepan Križanić: Metodičke priprave za obuku u pučkoj školi, sv. II (1920.)

3) Stjepan Križanić: Metodičke priprave za obuku u pučkoj školi, sv. III (1920.)

4) Stjepan Križanić: Metodičke priprave za školu rada, sv. I (1923./24.)

5) Stjepan Križanić: Metodičke priprave za školu rada, sv. II (1923./24.)

6) Stjepan Križanić: Metodičke priprave za školu rada, sv. III (1923./24.)

7) Janko Slogar: Elementarna teorija glazbe i pjevanja: za niže razrede srednjih učilišta i za I. tečaj učiteljskih škola (1922.)

8) Ante Kovačević: Ideali naše omladine (suvremeni psihološki dokument) (1929.)

Dr. Ante Cividini, ravnatelj škole od 1926. do 1931., neko je vrijeme u Čakovcu objavljivao časopis *Nova škola* koji je nosio podnaslov „časopis za suvremenu pedagogiju“. Od 1924.–25. izlazio je u Križevcima, a zatim 1927.–29. u Čakovcu. Časopis je trebao izlaziti kao tjednik, donosio je teorijske i praktične priloge u skladu s postavkama tzv. nove škole koja je bila i radna škola unutar reformirane pedagogije.

Kao posebna izdanja u ediciji Zbornik Nove škole objavljene su tri posebne brošure:

a) Ante Cividini (ur.): Fridrik Polack: Otac Pestalozzi. Slike iz života velikoga uzgajatelja. Prijevod s njemačkog: Franjica Všteška, učiteljica vježbaonice u Čakovcu. Zbornik Nove škole 1. Čakovec 1927.

b) Vatroslav Vogrin: Kućna muha – raznosilac uzročnika zaraznih bolesti (Popularna prirodoslovno-higijenska crtica za dom i školu). Zbornik nove škole 2; Zbirka Prirodne nauke 1. Čakovec 1926. (Godina je vjerojatno pogrešno navedena jer je brošura objavljena kasnije.)

c) Ante Cividini: Joza Ivakić i njegova pučka drama, Čakovec, 1929.

Nabrojene publikacije nalaze se dijelom u knjižnici Učiteljskoga fakulteta – Odsjeka u Čakovcu, dijelom u fundusu Hrvatskoga školskog muzeja, Nacionalne i sveučilišne knjižnice, kod privatnih kolekcionara i u posjedu autora. Časopis *Nova škola* nije, na žalost, sačuvan u potpunosti.

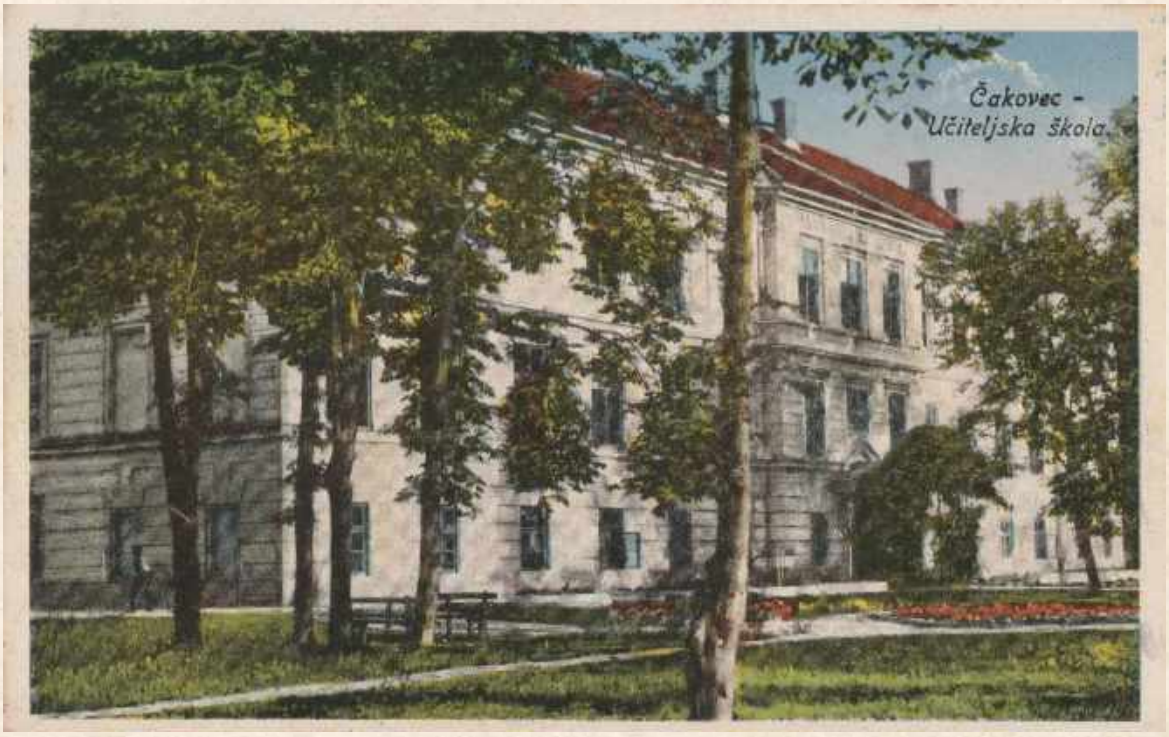

Učiteljska škola u Čakovcu na razglednici iz 1930. godine (zbirka D. Ciglarića).

2. Osnivanje Učiteljske škole u Čakovcu 1879. godine

Prema Z. Bartoliću (1972: 133) razvoj školstva u Međimurju možemo podijeliti na četiri razdoblja: (1) do 1861. godine, (2) od 1861. godine do 1918., (3) od 1918. do 1941., te (4) od 1945. do trenutka pisanja njegovoga priloga za Međimurski kalendar 1972. godine. S današnjega motrišta, dakako, valja dodati još i kratkotrajno razdoblje od 1941. do 1945., odnosno razdoblje mađarske okupacije u 2. svjetskom ratu, te razdoblje od 1991. do danas.

Prema knjigama kanonskih vizitacija Zagrebačke biskupije župne škole djelovale su u osam međimurskih mjesta – u Belici, Nedelišću, Martinu na Muri, Donjem Vidovcu, Maloj Subotici, Prelogu, Jurju u Trnju i Štrigovi (isto: 134). Obrazovno djelovanje povezano je i sa samostanima: godine 1376. vojvoda Stjepan Lacković osnovao je pavlinski samostan u Sv. Jeleni, a godine 1659. Nikola Zrinski Čakovečki osniva franjevački samostan u Čakovcu (isto). Poduka u župnim školama bila je uglavnom na hrvatskom, a u manjoj mjeri na latinskom, mađarskom ili njemačkom jeziku (isto: 135).

Kroz cijelu povijest od doseljenja Slavena većinu stanovnika Međimurja činili su Hrvati. Kad su u 18. stoljeću mađarski redovnici tvrdili da je Međimurje mađarsko i da treba pripasti mađarskoj pavlinskoj provinciji te su takav zahtjev uputili kongregaciji *De propaganda fide* u Rimu, pozvani su svi župnici u Međimurju, njih sedamnaest, od čega su svi bili Hrvati, a samo jedan Mađar, da se izjasne o narodnoj pripadnosti Međimurja. Župnici su dali izjavu da je u čitavom Međimurju jedini materinski jezik hrvatski ili slavonski, a mađarski župnik Daniel Legyel iz Sv. Jurja u Trnju dao je ovu izjavu: "Svjedočim, da u mojoj župi nema nijednog Mađara, pa jedino hrvatskim jezikom obavljam sakramente, ispovijedi i vjenčanja." (Kolarić 1984; Izvještaj 1934: 7).

Dr. Z. Dugački u knjizi *Međimurje – zemlja i stanovništvo* (1936: 26) donosi tablicu u kojoj navodi broj Hrvata i Mađara od 1827. do 1931. godine:

Godina	Ukupni broj	Gustoća	Hrvati	%	Mađari	%
1827	48.143	62				
1857	58.721	76	57.592	98.1	612	1.0
1890	78.000	101	73.000	93.6	3.500	4.5
1900	84.463	109	77.359	91.6	5.359	6.4
1910	93.283	120	84.732	90.8	7.320	7.8
1921	96.892	125	92.699	95.7	1.904	2.0
1931	102.923	133	99.585	96.7	1.287	1.3

Mađari su uglavnom bili državni činovnici, oružnici, financi i drugi službenici. Nakon što je godine 1861. Međimurje ponovno postalo dijelom Mađarske, jačaju nastojanja vlasti u Budimpešti k mađarizaciji stanovništva, što se pojačava 1870-tih i 1880-tih godina, te broj Mađara postupno raste i godine 1910. dosiže 7,8%.

Osnivaju se državne pučke škole u kojima je službeni jezik bio mađarski, a radi bolje pripreme mjesnih učitelja odlučeno je da se 1879. godine u Čakovcu osnuje Učiteljska škola koja bi predstavljala temeljnu ustanovu za odgoj budućih učitelja u mađarskom duhu ponajprije za područje Međimurja i Prekmurja. Budući da je mađarizacija sporo napredovala, izmišlja se posebni međimurski narod koji govori međimurskim jezikom, godine 1884. osniva se tjednik Muraköz-Megyimurje koji se tiska na mađarskom i „međimurskom" jeziku, godine 1898. svi hrvatski nazivi mjesta mijenjaju se u mađarske, a 1906. donosi se zakon prema kojem djeca nemađarskih naroda obavezno u državnim školama moraju molitve izgovarati na mađarskom jeziku (Bartolić 1972: 135).

Prema nekim mađarskim povjesničarima, osnutak čakovečke Učiteljske škole bio je – pogreška (Mák 2021: 245). Škola je utemeljena samo nekoliko kilometara od granice s Hrvatskom i Slavonijom jer je namjera bila privući učenike iz Hrvatske i Slavonije koji bi, nakon što nauče mađarski i završe školu, dobili službu na području Međimurja i Prekmurja. Međutim, ni jedan jedini učenik iz Hrvatske i Slavonije nije se prijavio, dok je od ukupno 25 prijavljenih čak 21 bio Mađar, a samo četvorica su bila Hrvati ili Slovenci iz Međimurja i Prekmurja (isto). Mađarski učenici nisu znali ni jedan drugi jezik osim svog, što ih je učinilo nepogodnim za zaposlenje u ciljanim pokrajinama. Neki su ovakav rezultat upisa smatrali pozitivnim jer su smatrali da hrvatski i slovenski učitelji ne bi dovoljno djelovali na mađarizaciji pograničnih područja te da djecu ne bi uspješno podučavali mađarskome jeziku (isto).

S druge pak strane, nastavno osoblje škole odlučilo je da mađarski učenici moraju naučiti hrvatski i slovenski kako bi dobili posao u hrvatskim i slovenskim selima, a to bi im omogućilo da podučavaju mađarski u skladu sa slovom zakona (isto: 246). Čini se da se spomenuta „pogreška" sastojala u tome što su Mađari morali učiti slavenske jezike, umjesto obrnuto. Kasnije su svršeni učitelji slani i na službu u mađarska sela u Hrvatsku i Slavoniju kako bi pomogli u održavanju mađarske kulture i jezika.

Sljedećih se godina situacija donekle izmijenila te ravnatelj škole J. Margitai u časopisu *Magyar tanítóképző* (*Poduka za mađarskog učitelja*) iz 1899. godine (broj 2, str. 96) navodi podatak da je u školskoj godini 1897/1898. školu završilo 69 učenika – u prvom razredu bilo ih je 31, u drugom 24, u trećem 14, a u četvrtom 13. Svi su govorili mađarski i njemački (vjerojatno jer se učio kao strani jezik), a 22 učenika govorila su „vendski" (vjerojatno općenito slavenski) ili srpski. U sklopu Učiteljske škole djelovala je vježbaonica (pučka škola, četiri prva razreda), a polazilo ju je 57 učenika, od kojih je samo četvoro kao materinji jezik navelo mađarski, a 52 hrvatski.

Učiteljska škola je u početku djelovala u Starom gradu Zrinskih, a predviđena izgradnja nove školske zgrade odgađala se iz godine u godinu, sve dok Ministarstvo za vjere i obrazovanje u Budimpešti nije počelo razmatrati mogućnost da se škola preseli u Prelog. Tek se tada, godine 1885., započelo s ozbiljnim pripremama jer je, prema tadašnjem razmišljanju, „Čakovec zahvaljujući željezničkim, cestovnim i gospodarskim vezama važno pogranično središte u kojem se moraju koncentrirati intelektualne sile sposobne da se suprotstave antipatriotskim, antimađarskim aspiracijama koje u Međimurje pristižu iz Hrvatske i Štajerske" (Mák: 247).

Godine 1888. izgrađena je nova školska zgrada koja stoji i danas; nastava u njoj započela je 1889. godine.

3. Učiteljska škola u Čakovcu između dva svjetska rata i početak nastave na hrvatskom jeziku 1919. godine

Dvadeset i četvrtoga prosinca 1918. godine vojska Narodnog vijeća iz Zagreba ušla je u Međimurje i za kratko ga vrijeme oslobodila od mađarske okupacije. Na velikoj narodnoj skupštini, održanoj u Čakovcu 9. siječnja 1919. godine, donijeta je rezolucija o pristupanju Međimurja Kraljevini SHS.[1]

Ubrzo nakon toga, u prvoj polovici veljače 1919. godine, Odio za bogoštovlje i nastavu Kraljevske hrvatsko-slavonske zemaljske vlade imenovao je dr. Sigismunda Čajkovca, dotadašnjega profesora Kraljevske zagrebačke muške učiteljske škole, ravnateljem Kraljevske muške učiteljske škole i vježbaonice u Čakovcu. Dr. Čajkovac je u razdoblju od 17. do 21. veljače pregledao prostorije škole te ih je 22. veljače zapisnički preuzeo od bivšega mađarskog ravnatelja K. Zrinyija. Tijekom sljedeća dva mjeseca škola je preuređena i obnovljena te je 24. travnja iz Zagreba upućena skupina od 48 đaka koji su smješteni u internatu škole i sljedeći dan, 25. travnja 1919. godine (bio je to petak), nakon 40 godina postojanja škole započela je nastava na hrvatskom jeziku.

Ravnatelj Čajkovac ostao je na svojoj dužnosti samo do 7. lipnja 1919., a tada ga je zamijenio Pavao Lesjak. Dvanaestoga ožujka 1926. na dužnost dolazi novi ravnatelj, dr. Ante Cividini, a njega pak odredbom od 11. siječnja 1931. zamjenjuje Dušan Temerinac (nastupio na službu 26. ožujka 1931.) (Izvještaj 1931: 3-9). Dr. Cividini premješten je u Prosvjetno odjeljenje Kraljevske banske uprave Savske banovine u Zagrebu. 10. veljače 1940. upravu škole preuzeo je Herman Vidaković. Nakon primopredaje, D. Temerinac bio je razriješen dužnosti 27. veljače 1940. (Izvještaj 1940: 13) te premješten u Učiteljsku školu u Pakracu.

U prvom *Izvještaju o kraljevskoj muškoj učiteljskoj školi i vježbaonici u Čakovcu* (o školskim službenim izvještajima v. kasnije u tekstu) koji je objavljen po svršetku školske godine 1919. godine (str. 7-9) opširno se opisuje stanje u školi u razdoblju od travnja do lipnja iste godine:

> Pošto je jugoslavenska vojska 24. XII g. 1918. zaposjela Medjumurje, odmah je kr. hrv.-slav. zem. vlada, odjel za bogoštovlje i nastavu, preuzela brigu oko mdjumurskoga školstva, pa je tako u prvoj polovici mjeseca veljače imenovala ravnateljem ovoga zavoda dra. S. Čajkovca, profesora kr. muške učiteljske škole zagrebačke. Od 17. do 21. veljače o. g. pregledao je ravnatelj dr. Čajkovac školske i internatske prostorije, u kojima je prije bila smještena kr. ug. drž. preparandija i internat, pa je 22. veljače o.g. zapisnički preuzeo zgrade i sav inventar od bivšega direktora K. Zrinyija.
>
> U početku rata bila je u zgradama kr. učiteljske škole i internata smještena vojnička bolnica, poslije su bili nastanjeni erdeljski bjegunci, a od Božića g. 1918. medjumurski dobrovoljci. Kod preuzimanja ustanovilo se, da su stijene veoma oštećene, peći pokvarene, prozori većim dijelom polupani, školsko i internatsko pokućstvo nemilo oštećeno, kabineti opljačkani, ukratko, zgrade su iznutra bile u vrlo lošem stanju.
>
> Novi se ravnatelj dao odmah na posao, pa je za dva mjeseca uredio zgrade i sve potrebne stvari tako, da je već poslije Uskrsa t. j. 24. travnja o. g. mogla krenuti iz Zagreba četa od 46 djaka, većim dijelom

[1] Više o vojnim operacijama te društveno-političkoj situaciji u Međimurju nakon Prvog svjetskog rata vidi: Mikulan, Krunoslav (2019). *Godišnja izvješća Učiteljske škole u Čakovcu 1919.-1940*. Zagreb-Čakovec: Učiteljski fakultet Sveučilišta u Zagrebu

stipendista, koji su svi smješteni u internatu, i tako se 25. travnja o. g. započela obuka. S djacima su došli i neki profesori.

Kod dolaska bio je svečan doček na stanici. Vojni, civilni i crkveni izaslanici pozdravili su zanosnim riječima dolaznike. Od vojske pozdravio ih je kapetan g. Perc, od kr. kot. oblasti upravitelj g. Mirko Hikec, a od svećenstva g. O. Kapistran Geci. Od strane povjereništva za Medjumurje bio je nazočan tajnik g. Bogdan Cvijanović. Ravnatelj dr. S. Čajkovac zahvalio je gg. za prijazan doček istaknuvši, da se raduje, što i budući narodni prosvjetitelji dolaze ovamo, da nastave svoje nauke pa da se poslije razidju kao učitelji i pioniri u ovaj hrvatskoj domovini otudjeni narod.

Uz ravnatelja dra. Čajkovca s velikom se ljubavi i požrtvovnosti brinula oko uredjenja internata i njegova gospodja Mara, kojoj neka i ovdje bude izrečena velika hvala.

Dne 27. travnja prisustvovala je školska mladež s učiteljskim zborom svečanoj službi Božjoj sa sazivom Duha Svetoga.

Dekretom od 21. svibnja o. g. imenovala je kr. zem. vlada ravnateljem ovoga zavoda Pavla Lesjaka, profesora kr. real. gimn. u Zagrebu, pošto je dotadašnji ravnatelj dr. Sigismund Čajkovac medjutim bio imenovan kr. zem. školskim nadzornikom kod kr. zem. vlade u Zagrebu. Novi je ravnatelj preuzeo zavod 4. lipnja.

Učiteljski pripravnici III. i IV. tečaja obavljali su propisanu školsku praksu u zavodskoj vježbaonici.

Radi gospodarskog praktičnog obrazovanja učiteljski su pripravnici pod vodstvom stručnoga učitelja u vrtu ove k. učiteljske škole obavljali najpotrebnije gospodarske radnje.

Vjerske dužnosti vršili su učiteljski pripravnici i učenici kr. vježbaonice pod nadzorom svojih učitelja prema ustanovljenim školskim propisima. Ispovijed i pričest obavljena je na kraju školske godine.

Ispiti iz nauka vjere održani su dne 16. lipnja pod predsjedanjem povjerenika gosp. Zvonimir Juraka, župnika i podarhidjakona iz Sv. Jurja.

Pismeni ispiti zrelosti obavljeni su u ljetnom roku dne 16., 17. i 18. lipnja, a usmeni dne 20. i 21. lipnja pod predsjedanjem kr. vladinog povjerenika, zem. šk. nadzornika dra. S. Čajkovca.

…

Školska se godina završila dne 19. lipnja svečanom službom Božjom.

U školskoj godini 1920./1921. u školu su primljene i djevojke. Na početku školske godine školu je pohađalo 126 pripravnika i pripravnica, a tijekom godine došlo ih je još 25. Ukupno 145 pripravnika i pripravnica bilo je katoličke vjere, 4 pravoslavne, a 2 grkokatoličke. Po uspjehu je bilo s I. redom s odlikom 21, s I. redom 101, s II. redom 6, „popravnika“ je bilo 12, a neocijenjen 1 pripravnik (*Izvještaj* 1920: 6). U I. tečaju nalazilo se 59 pripravnika i pripravnica, u II. tečaju 30, u III. tečaju 35, a u IV. tečaju 27 (ibid.: 7-8). Povećao se i broj učenika u vježbaonici, ali je on znatno varirao – na početku godine bilo ih je 72, tijekom godine došla su još 4 učenika, a na kraju ih je bilo 59. I. red s odlikom dobilo je 15 učenika, I. red 30, II. red 7 i III. red 7 učenika (ibid.: 9).

23. travnja 1939. godine proslavljena je 20-godišnjica Učiteljske škole. U velikoj školskoj dvorani održana je svečana akademija kojoj su nazočili predstavnici civilnih, vojnih i crkvenih vlasti, te čakovečkih nacionalnih, kulturnih, humanih i drugih udruga. Iz Zagreba je kao izaslanik bana stigao Dušan Ribar, inspektor Upravnog odjeljenja Banske uprave, nazočan je bio i prvi ravnatelj, dr. Čajkovac, te niz bivših profesora i učenika. Nakon govora D. Temerinca i dr. Čajkovca mješoviti zbor bivših i tadašnjih učenika otpjevao je nekoliko kompozicija dr. V.

Žganca i Zahvalnicu Franje Dugana ml., profesor Franjo Jelačić održao je izlaganje o dvadesetogodišnjem radu škole, a na kraju je otpjevana Zajčeva Učiteljska himna uz dirigentsku palicu umirovljenoga profesora Janka Slogara.

Donosimo drugi dio izlaganja profesora Jelačića (prvi dio bio je sličan onome već citiranome iz 1919. godine) (*Izvještaj* 1939: 3-5):

> Škola je odmah bila potpuna, i ako brojem učenika malena. Odmah iza učenika stigli su i nastavnici: O. Feliks Grečel, Stjepan Križanić, Pavao Kuntić, Josip Moćan, Gabrijel Pinter, Ernest Servaci, Ljuba Servaci, dr. Hubert Maver i Božo Šarinić, učitelj vježbaonice, pa je redovna nastava započela 27. aprila 1919. U početku je škola muška, ali već nakon jednogodišnjeg djelovanja postaje mješovitom. Za vrijeme od 20 godina u ovoj se školi spremala za učiteljski poziv omladina s teritorija čitave države. Bilo je tu: Srbijanaca, Crnogoraca, Bosanaca, Dalmatinaca, Vojvođana, Slavonaca, Ličana, Podravaca, Zagoraca, Međimuraca i Slovenaca koji su danas ponamješteni kao učitelji po čitavoj Jugoslaviji. Mnogi bivši učenici istakli su se kao vrsni učitelji, a lijep ih je broj nastavio nauke i stekao profesorsku kvalifikaciju (naročito za glazbu). Kroz 20 školskih godina bilo je upisao u svim razredima 3.573 učenika i učenica. Po staroj osnovi sa četirigodišnjim školovanjem svršilo je školu 400 učenika, a od 1931. otkada je uvedeno petgodišnje školovanje u učiteljskim školama, položilo je učiteljski diplomski ispit preko 300 kandidata i kandidatkinja.
>
> Najmanje učenika (49) imala je škola 1918/19, a najviše (291) 10 godina kasnije: 1928/29.
>
> Dr. Čajkovac vodio je školu samo do 4 VI 1919. Iza njega upravljaju njome još 3 direktora: † Pavao Lesjak od 4 VI 1919 do svog penzionisanja 12 III 1926, dr. Ante Cividini od 12 III 1926 do 11 I 1931 i Dušan S. Temerinac od 11 I 1931 do danas.
>
> U razdoblju od 20 godina služili su osim već naprijed navedenih nastavnika u ovoj školi i ovi redovni nastavnici: Ferdo Silberbauer, dr. Joza Dujmušić, Vilko Mahorić, † Nikola Bičanić, Josipa Rotanić, † Martin Zgrablić, Luka Giba, Franjo Jelačić, Ivo Pejaković, Ljuboslav Kuntarić, Olga Kuntarić, Slavko Vincenc, dr. Vatroslav Vogrin, Ante Kovačievć, Hortenzije Pavić, dr Gothard Goričanec, Davorin Ivanović, Đuro Robotić, Petar Martinc, Antonija Albert, Miroslav Iskra, Zvonimir Keler, † Marija Buljugić-Kalođera, Nevenka Maržik, Vjekoslav Tomašić, Ljubomir Gorup, † Ante Anzulović, Josip Zega, Petar Turina, Gaston Tabor, Franjo Pokaz, ing. Ivo Zobec, Julije Brun, Marta Miličić, Ivan Vrence, o. Srećko Majstorović i † Sava Mamula.
>
> Škola je počela djelovati u one dane kad se je u Međimurje uvodilo naše narodno školstvo. Njeni osnivači i nastavnici morali su zaboraviti na tamnu i za nas vrlo neprijatnu povijest njene zgrade do 1919 godine koja je punih 30 godina služila svrsi da pokuša uništiti hrvatski narod ne samo u Međimurju, nego i po ostalim hrvatskim krajevima. Upravo u ovoj zgradi bivše madžarske učiteljske škole obrazovao se i pripremao kadar učitelja koji su imali madžarizirati najprije Međimurje, a zatim i ostale hrvatske krajeve. Diljem Hrvatske, na najizloženijim mjestima, otvarane su privatne julijanske osnovne škole i škole madžarskih državnih željeznica sa svrhom da odnarode i madžarskom duhu asimiliraju hrvatski narod. Iz ove zgrade izlazili su nekada mladi učitelji za te škole, u velikom broju sinovi Međimurja, da budu zatirači svoga rođenoga naroda. Prošlost je zabilježila njihove metode, a sadašnjost dokazuje potpun neuspjeh njihova nastojanja.
>
> Drž. učiteljska škola u Čakovcu – kao najviša školska institucija u Međimurju – bila je za ovih 20 godina po samom svome postojanju, ali i po svome djelovanju, od velikoga značenja za ovaj dio našega narodnoga teritorija. Ona je bila ili izlazištem ili potporom svake akcije bilo državnoga bilo narodnoga karaktera. Kad je godine 1933. i 1934. postojala opasnost da se škola ukine, isticalo se sa svih strana da je postojanje i rad ove škole od neobično velike važnosti za nacionalni i prosvjetni napredak Međimurja. Škola je uvijek nastojala da svoje učenike, buduće narodne učitelje, uputi da pravilno shvate stvarno stanje svoga naroda, naročito u ovome kraju, a cijeneći visoko vjeru u idealizam, ona ih je stalno upućivala na sitan, realan rad u našem selu kojemu je taj rad toliko potreban. U tom su nastojanju i škola i njeni učenici uvijek nailazili na potpuno shvaćanje i potporu široke javnosti.

Malo je učiteljskih škola u Jugoslaviji koje bi imale tako povoljne uvjete za svoje postojanje i djelovanje kao naša, jer se nalazi u svojoj zgradi i na svome zemljištu u površini od 12 katastralnih jutara koje je sve privedeno kulturi, a narod čitave okolice pokazuje puno razumijevanje za njeno djelovanje i za važnost njena postojanja koje diktuje čista nacionalna potreba.

No 20 prošlih godina ostavilo je teških tragova trošnosti i propadanja na školskim a naročito na gospodarskim zgradama koje se nalaze djelomično i u ruševnom stanju pa bi sve hitno trebalo temeljito popraviti da bi škola i u budućnosti bila za Međimurje i njegovu okolicu ono što je bila za ovo vrijeme od prošlih 20 godina.

Nastavnici i maturanti Učiteljske škole u Čakovcu, snimljeni 1927. godine. U sredini sjedi dr. Ante Cividini, ravnatelj škole od 1926.-1931., s njegove desne strane je profesor Janko Slogar, nastavnik glazbe i zborovođa, a s lijeve Franjo Jelačić (osnivač pododbora Matice hrvatske u Čakovcu i Čakovečkog nogometnog kluba „Građanski“). (Zbirka D. Ciglarića).

4. Službene publikacije Učiteljske škole u Čakovcu i njenih sljednica

Običaj tiskanja godišnjih izvješća potječe iz 18. stoljeća kada su pojedine škole tiskale razne publikacije u kojima su zainteresirani mogli pronaći niz podataka o radu škole te njenim učenicima i njihovom uspjehu. Najstarija tiskana publikacija koja se nalazi u Zbirci školskih izvješća Hrvatskoga školskog muzeja je *Razredyenye vuchenikom Kralyev. perveshne narodne skole zagrebechke poleg vuchinyenoga chez leto MDCCXCVI. vu navukih prepiszanih napredka* iz 1796. godine u kojemu su na četiri stranice objavljeni popisi učenika po razredima i postignutom uspjehu (Batinić 2012: 224). Počev od godine 1824. u Prusiji se izdaju godišnja izvješća koja su imala službeno propisan sadržaj i strukturu, a ta se praksa postupno uvodi i u habsburške zemlje (ibid.). Godine 1849. habsburško Ministarstvo obrazovanja objavilo je Nacrt organizacije za gimnazije i realne škole u Austriji, odnsno *Entwurf der Organisation der Gymnasien und Realschulen in Oesterreich* (podrazumijevalo se čitavo područje carstva, uključujući i hrvatske krajeve) prema kojem se ukidaju svi dotadašnji oblici školskih službenih publikacija, a uvode se tzv. programi koje je trebalo urediti kao pozive na javno polaganje završnih ispita i koji su javnosti trebali predstaviti stanje u svakoj pojedinoj srednjoj školi te njeno djelovanje. Ovi „programi“ trebali su sadržavati (*Entwurf der Organisation* 1849: 93-94):

> „1. znanstvenu ili pedagošku raspravu nekoga od učitelja škole,
>
> 2. nastavni plan upravo protekle školske godine,
>
> 3. statističke podatke o školi,
>
> 4. važnije službene naredbe upućene školi,
>
> 5. važnije promjene u školi,
>
> 6. prirast nastavnih sredstava uz navođenje izvora sredstava.“

Stavka navedena pod 1 bila je obavezna i program se nije smio tiskati bez nje.

Slične su publikacije s vremenom počele tiskati i druge škole, pa čak i neke četverogodišnje pučke škole.

Od godine 1892. u Hrvatskoj je prestala vrijediti obveza objavljivanja znanstvenih ili pedagoških članaka jer je pokrenut *Nastavni vjesnik* u kojem su se takvi i slični radovi od tada tiskali (Batinić 2012: 225).

Gore navedena odredba iz 1849. godine vrijedila je za čitavo carstvo, pa tako i za školu u Čakovcu koju je 1879. godine utemeljila Ugarska, zbog čega je do kraja 1. svjetskog rata slijedila ugarske, a ne hrvatske propise (pri čemu valja napomenuti da su ti propisi bili vrlo slični).

4.1. Službene publikacije u razdoblju 1879. – 1918.

U razdoblju mađarske uprave do kraja Prvoga svjetskog rata škola je gotovo redovito objavljivala godišnja izvješća o radu škole. Mađarski nam izvori govore da su objavljena izvješća za sljedeće školske godine (Gráberné Bősze i Léces 1996: 454-457):

1. 1881/82-1882/83 (Nagykanizsa, 1883., 38 str., urednik ovoga i sljedećih godišta Józef Samu)

2. 1883/84 (1884, 32 str.)

3. 1884/85-1885/86 (1886, 36 str.)

4. 1886/87-1887/88 (1888, 38 str.)

5. 1879/80-1889/90 (1890, 121 str.; zbirno izvješće u povodu desete godišnjice škole)

6. 1890/91 (1891, 38 str., od toga godišta urednik József Margitai)

7. 1891/92 (1892, 37 str.)

8. 1892/93 (1893, 56 str.)

9. 1893/94 (1894, 65 str.)

10. 1897/98 (1898, 51 str.)

11. 1900/01 (1901, 64 str.)

12. 1903/04 (1904, 157 str.; posebno izdanje u povodu 25. godišnjice škole)

13. 1905/06 (1906, naklada Fischel/Strausz, Nagykanizsa, 41 str.)

14. 1906/07 (1907, naklada Fischel/Strausz, Nagykanizsa, 60 str.)

15. 1907/08 (1908, naklada Fischel/Strausz, Nagykanizsa, 73 str.; urednik od ovoga godišta Károly Zrinyi)

16. 1908/09 (1909, 54 str.)

17. 1909/10 (1910, 51 str.)

18. 1910/11 (1911, 54 str.)

19. 1911/12 (1912, 42 str.)

20. 1912/13 (1913, 57 str.)

21. 1913/14 (1914, 58 str.)

22. 1914/15 (1915, 56 str.)

23. 1915/16 (1916, 51 str.)

24. 1916/17 (1917, 28 str.)

25. 1917/18 (1918, 21 str.)

Ravnatelji škole uvijek su bili urednici školskih izvješća. Osim što je od 1891. do 1907. uređivao godišnja školska izvješća, tadašnji je ravnatelj József Margitai objavio i posebnu *Povijest mađarske kraljevske državne učiteljske škole u Čakovcu i opis njenog današnjeg stanja* (*A csáktornyai magy. kir. állami tanítóképző-intézet története és jelen állapotának ismertetése,* Nagykanizsa, 1896).

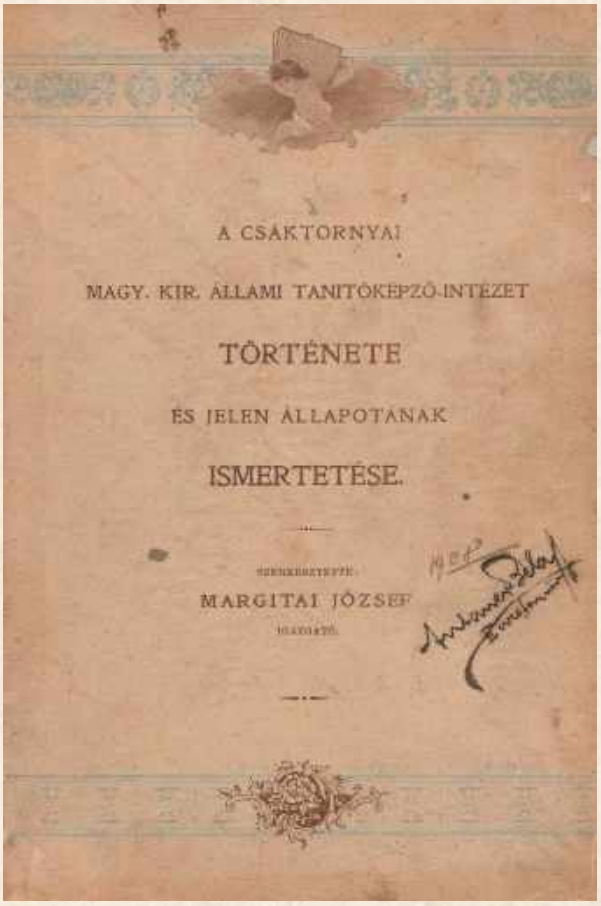

Lijevo*: Povijest mađarske kraljevske državne učiteljske škole u Čakovcu i opis njenog današnjeg stanja* (*A csáktornyai magy. kir. állami tanítóképző-intézet története és jelen állapotának ismertetése,* Nagykanizsa, 1896); desno: *Izvješće mađarske kraljevske državne učiteljske škole u Čakovcu u 25-oj godini njenoga postojanja (1903.-1904)*. (*A csáktornyai m. kir. állami tanitóképző-intézet értesitője fennállásának XXV-ik évében (1903-1904.)*. (Zbirka D. Ciglarića)

4.2. Službene publikacije u razdoblju 1918. – 1941.

Prvi ravnatelji Učiteljske škole u Čakovcu u sklopu Kraljevine SHS, odnosno Jugoslavije, dr. S. Čajkovac i P. Lesjak odlučili su obnoviti praksu tiskanja redovitih godišnjih izvješća, i to prema dotadašnjim, austro-ugarskim propisima. Ravnatelj Lesjak potpisuje tri godišnja izvješća – za školske godine 1918./1919., 1919./1920. i 1920./1921. Nakon toga ova je praksa iz nepoznatih razloga prekinuta te je obnovljena tek školske godine 1930./1931. Izvješća donose mnoge podatke o ustroju i radu škole, popise nastavnika i učenika te školskih udruga, razne statističke

podatke, opisuju materijalno stanje škole, školski vrt i okoliš, navode predmete, udžbenike i školske zadaće, pa čak i zdravstveno stanje učenika te su od izuzetne važnosti za istraživanje povijesti Učiteljske škole u Čakovcu.

Slijedeći običaje iz proteklih desetljeća, prvo izvješće, koje je nosilo puni naziv *Izvještaj o kr. muškoj učiteljskoj školi i vježbaonici u Čakovcu. Na svršetku školske godine 1918.-1919.*, sadržavalo je sljedeća poglavlja (*Izvještaj* 1919: 3-16):

A. Učiteljski zbor kr. učiteljske škole i vježbaonice,

B. Pregled obučnih predmeta i sati,

C. Zadaće (iz hrvatskog ili srpskog i njemačkog jezika),

D. Ljetopis kr. učiteljske škole i vježbaonice,

E. Dobrotvori zavoda,

F. Zavodski internat,

G. Statistički iskaz,

H. Imenik učiteljskih pripravnika,

I. Imenik učenika kr. vježbaonice,

K. Obavijest za školsku godinu 1919./20.

Izvješća za sljedeće dvije školske godine bila su slično organizirana, ali su neka poglavlja dobila drugačije naslove ili pak su slijedila drugačiji redoslijed.

Nakon 1921. godine na neko je vrijeme prekinut običaj tiskanja godišnjih izvješća, a razlog za to nije poznat. Temeljem novoga Zakona o srednjim školama iz 1929. godine u *Prosvetnom glasniku* objavljen je i novi pravilnik o tiskanju godišnjih školskih izvješća te se ona od tada ponovno izdaju, ali bez ikakvih rasprava ili stručnih i znanstvenih članaka, osim onih prigodnih u povodu nekog jubileja. Prema tome pravilniku svako izvješće trebalo je sadržavati sljedećih jedanaest dijelova: promjene nastavnika, školski ljetopis, popis udžbenika, popis školskih zadaća, izvješće o radu Zajednice doma i škole i roditeljskog vijeća, stanje kabineta i knjižnice, zdravstveno stanje učenika, klasifikacija učenika, klasifikacija privatnih učenika, statistika učenika i naredba za početak nove školske godine (Batinić 2012: 228).

Učiteljska škola u Čakovcu, sada zvanom *državnom učiteljskom školom*, a ne više kraljevskom, objavila je na temelju navedenoga zakona i pravilnika svoj „Izveštaj za školsku 1930/31 godinu“, a potpisao ga je Dušan Temerinac, predratni nastavnik Pravoslavne srpske učiteljske škole u Somboru te dotadašnji direktor Državne učiteljske škole u Subotici. Ovaj je „Izveštaj“ napisan na srpskom jeziku, a srbizirani su i svi nazivi, primjerice *ravnatelj* u *direktor*, *nadstojnik* u *razredni starešina* i slično. Međutim, čini se da Temerinac nije bio velikosrpski nastrojen[2] te

[2] Iz razgovora s pok. g. Josipom Črepom, 27. srpnja 2018., čiji je otac Andrija Črep u to vrijeme bio podvornik škole (odnosno službenik-dnevničar, kako mu je službeno glasilo zvanje); slično ističe i M. Vrbanec (2011: 39) koja citira rad M. Antoša („Sjećanja na prof. Ljuboslava Kuntarića i generaciju profesora i pripravnika koji su s njim širili duh hrvatstva u Međimurju“, *Hrvatski sjever*, vol. 2, br. 3/4, 1997, str. 104) koji kaže: „Nije bio pristalica diktature, ali

se sljedećih godina „Izveštaj“ ponovno zove „Izvještaj“, a tekstovi koje nije pripremao sam Temerinac, već neki drugi nastavnik, pisani su na hrvatskom jeziku, uz neke tada uobičajene srbizme.

„Izveštaj“ za šk. g. 1930./1931. popunjava neke praznine iz razdoblja u kojem se godišnja izvješća nisu tiskala te na prvim stranicama donosi popis svih do tada zaposlenih nastavnika, popis maturanata od godine 1921. do 1929. te statističke podatke o uspjehu učenika (polaznici Učiteljske škole više se ne nazivaju učiteljskim pripravnicima) u razdoblju od 1921.-1930. (*Izveštaj* 1931: 3-8).[3]

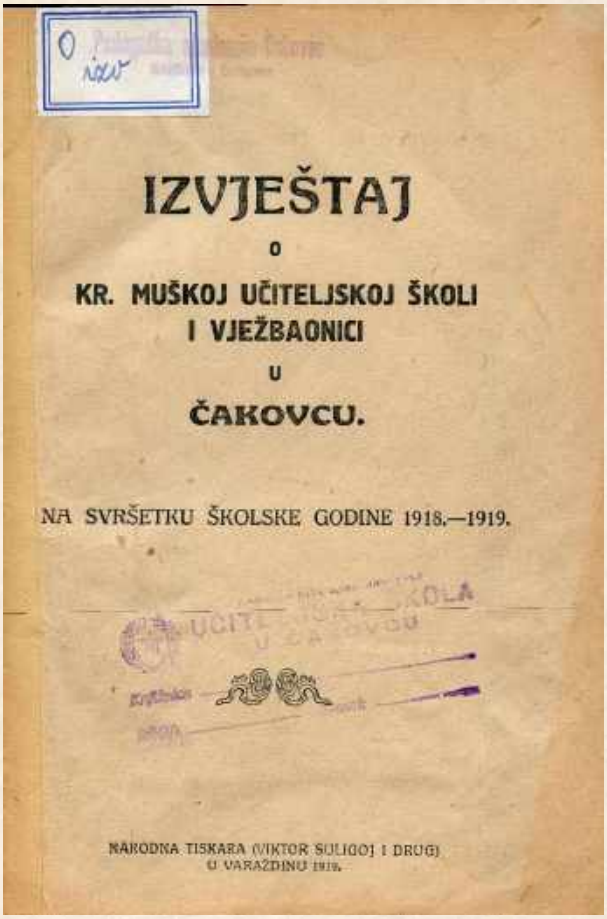
IZVJEŠTAJ

O

KR. MUŠKOJ UČITELJSKOJ ŠKOLI
I VJEŽBAONICI

U

ČAKOVCU.

NA SVRŠETKU ŠKOLSKE GODINE 1918.—1919.

NARODNA TISKARA (VIKTOR SOLIGOJ I DRUG)
U VARAŽDINU 1919.

LJSKA ŠKOLA
U ČAKOVCU

GODINA XXII. KNJIGA 19.

PROČELJE ŠKOLSKE ZGRADE

IZVJEŠTAJ

ZA ŠKOLSKU 1939.-40. GODINU.

Prvo i posljednje službeno godišnje izvješće Učiteljske škole u Čakovcu, za školske godine 1918./19. i 1939./40. (Knjižnica Učiteljskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, Odsjeka u Čakovcu)

kao Srbin uživao je povjerenje državnih krugova, što je koristila škola ne bi li npr. spriječila premještaj nekog nastavnika“, te članak samoga Lj. Kuntarića, jednoga od tadašnjih nastavnika, koji kaže da je Temerinac dopustio da škola „nastavi raditi u svom dotadašnjem tonu“ („Državna učiteljska škola u Čakovcu u povijesti hrvatskog školstva i Međimurja u vremenu od 1919. do 1941. godine“, *Bilješke o prilikama u katoličkom pokretu poslije 1918. godine*, knj. 8, rukopis, 1977., str. 70)

[3] Detaljno o izvješćima vidi u: Mikulan, Krunoslav (2019). *Godišnja izvješća Učiteljske škole u Čakovcu 1919.-1940*. Zagreb-Čakovec: Učiteljski fakultet Sveučilišta u Zagrebu

4.3. Službene publikacije 1941.-1945.

16. travnja 1941. godine mađarska vojska ulazi u Čakovec te se nešto kasnije Međimurje uključuje u upravni okvir Horthyjeve Mađarske. Knjižni fond i dokumentacija Učiteljske škole spaljeni su ili razbacani, a u nju se privremeno ponovno smješta mađarska Učiteljska škola, pa čak na neko vrijeme vojno zapovjedništvo i zatvor.

Učiteljska škola objavila je tijekom okupacije tri službena izvješća o radu škole pod naslovom *Godišnjak mađarskog kraljevskog državnog liceja i učiteljske škole u Čakovcu* (*A csáktornyai m. kir. állami liceum és tanítóképző intézet évkönyve*) (Gráberné Bősze i Léces 1996: 457):

1. 1941/42 (1942., 44 str.; urednik Jenő Polesinszky; tisak: Međimurska katolička tiskara - Muraközi katolikus nyomda)

2. 1942/43 (1943., 40 str.)

3. 1943/44 (1944., 40 str.)

4.4. Službene publikacije 1945.-1991.

Rad hrvatske Učiteljske škole u Čakovcu obnovljen je 1945. godine. 14. lipnja 1945. Marija Strbad imenovana je privremenom upraviteljicom škole, a nakon čišćenja i uređenja zgrade, 3. kolovoza 1945. započeo je tečaj za polaznike bivših mađarskih škola koji je trajao do 25. kolovoza. Na tečaj su se upisali učenici Učiteljske škole te viših razreda Gimnazije i Trgovačke akademije. S redovitim radom škola je započela u listopadu 1945. godine kada dolazi novi ravnatelj (sada zvani direktorom), poznati hrvatski pjesnik Nikola Pavić, no praksa izdavanja godišnjih izvještaja o radu škole nije obnovljena.

Izvješća je zamijenila priručna *Spomenica Državne učiteljske škole u Čakovcu*, kožom opšivenoj bilježnici velikoga formata u koju su se upisivali razni podaci o radu škole, donekle slično kao u nekadašnjim školskim godišnjim izvještajima koji su, međutim, bile tiskane publikacije. Spomenica ponajviše sadrži rukopisne zapise, zatim zapise otipkane pisaćim strojem na posebne listove i zatim zalijepljene na prazne stranice, devet fotografija, također zalijepljenih na prazne stranice, te nekoliko isječaka iz onodobnoga tiska, bez navođenja o kojim se izvorima radi. Stranice spomenice numerirane su rukom, a na posljednjoj, 116. stranici, stoji da je paginacija izvršena 21. travnja 1999. godine te da ispred prve stranice nedostaje čitavi arak. Nadalje, na stranici 22 nedostaje fotografija maturanata školske godine 1946./47. koju je netko istrgnuo.[4]

Spomenica sadrži sljedeće dijelove:

1. Uvodni zapis (rukopisom) bez posebnoga naslova – 6 stranica (1-6), s time da je na str. 3-5 zalijepljeno šest originalnih fotografija;

[4] Detaljno o Spomenici i njenom sadržaju vidi u: Mikulan, Krunoslav (2019). Učiteljska škola u Čakovcu u svjetlu Spomenice (knjige ljetopisa) 1945.-1956. *Hrvatski sjever*, XIV, 53, str. 41-68

2. Ljetopis 1945./46. – 8 stranica otipkanih pisaćim strojem (7-14), isječci iz novina „Učiteljska škola u Čakovcu ponovno je žarište hrvatske kulture u Međimurju“ (rukom dopisani nadnevak 1. XII 1945.) i „Uspjela priredba čakovečkih preparandista u Prelogu“ (str. 15) , isječak iz novina „Sabirna akcija u Međimurju za školovanje siromašnih studenata“ i tri originalne fotografije (str. 16), isječak iz novina „Završetak učiteljske škole u Čakovcu u kojoj su đaci postigli prosječnu ocjenu 3,54“ (str. 17, pri dnu stranice djelomično izbrisani potpis direktora Nikole Pavića, rukom pisani inicijali „S.F. – S.N.“ i „škol. god. 1945/46.“).

3. Ljetopis 1946./47. – 4 stranice otipkane pisaćim strojem (18-21)

4. Ljetopis 1947./48. – 8 stranica + naslovnica (23-39)

5. Ljetopis 1948./49. – 4 stranice + naslovnica (41-49)

6. Ljetopis 1949./50. – 5 stranica + naslovnica (51-61)

7. Ljetopis 1950./51. – 2 stranice + naslovnica (63-67)

8. Ljetopis 1951./52. – 2 stranice + naslovnica (69-73)

9. Ljetopis 1952./53. – 4 stranice + naslovnica (75-83)

10. Ljetopis 1953./54. – 4 stranice + naslovnica (85-93)

11. Ljetopis 1954./55. – 5 stranica + naslovnica (97-105)

12. Ljetopis 1955./56. – 5 stranica + naslovnica (107-115)

13. Bilješka o numeriranju – 116. stranica

Spomenica se nakon školske godine 1955./56. iz nepoznatih razloga prestala voditi.

Godine 1961. utemeljena je Pedagoška akademija, koja se godine 1981. priključuje tzv. Osnovnoj organizaciji udruženoga rada Pedagogijske znanosti u sklopu Filozofskoga fakulteta u Zagrebu. U sljedeća tri desetljeća objavljena su samo tri zbornika radova:

1. Primjeri (1964.), ur. Božidar Pavleš, Vlado Pletenac, Jože Skok, 124 str.

2. Zbornik Pedagoške akademije Čakovec, knjiga 1 (Zbornik 1961.-1971. – 50 godina) (1972.), ur. Zvonimir Bartolić, 280 str.

3. Zbornik Peagoške akademije Čakovec, knjiga 2 (1980.), ur. Zvonimir Bartolić, 194 str. (sunakladnik: Zrinski, Čakovec)

Zbornici objavljeni 1972. i 1980. bili su svečarski, u prvom redu posvećeni 50. i 60. godišnjici nastave na hrvatskom jeziku. Međutim, s obzirom na socijalističko društveno uređenje, oba su zbornika na prvim stranicama morala istaći i neke druge, socijalističke obljetnice. Tako se u Zborniku iz 1972. navodi sljedeće: „Ovaj Zbornik izlazi povodom 30. obljetnice ustanka, 50. obljetnice nastave na materinskom hrvatskom jeziku na bivšoj Učiteljskoj školi i 10. obljetnice postojanja Pedagoške akademije.“, a u Zborniku iz 1980. kaže se: „Ovaj Zbornik izlazi povodom 60. obljetnice KPJ, Skoja, revolucionarnih sindikata i 60. obljetnice rada Učiteljske škole – na hrvatskom jeziku – i Pedagoške akademije.“ Zbornik iz 1972. kao svoj prvi (pa time i najvažniji)

rad objavljuje tada uobičajeni pamfletni članak o problematici otuđenja u radovima Karla Marxa. S obzirom na tadašnju političku situaciju, zbornik se bez takvoga usmjerenja vjerojatno ni ne bi mogao objaviti.[5]

Korice Spomenice Učiteljske škole u Čakovcu koja sadržava godišnja izvješća i bilješke o radu škole 1945.-1956. godine (gore lijevo), naslovnice triju zbornika koje je objavila Pedagoška akademija 1961., 1972. i 1980.

[5] Detaljnije o nakladničkoj djelatnosti Učiteljske škole i njenih sljednica vidi u: Mikulan, Krunoslav (2019). Nakladnička djelatnost Učiteljske škole u Čakovcu od 1919. do 2019. godine. U: Legac, V. i Mikulan, K. (ur.), *100/140 – 100 godina nastave na hrvatskom jeziku i 140 godina od osnutka Učiteljske škole u Čakovcu*. Čakovec: Učiteljski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, str. 206-246

4.5. Službene publikacije u razdoblju od 1991. do danas

Nakon ostvarenja hrvatske neovisnosti ustanova je još nekoliko godina djelovala u sklopu Pedagogijskih znanosti Filozofskoga fakulteta u Zagrebu, a godine 1997. preustrojava se u Visoku učiteljsku školu u Čakovcu; deset godina kasnije škola se udružuje s Visokom učiteljskom školom u Petrinji i Učiteljskom akademijom u Zagrebu u Učiteljski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, s time da u Čakovcu djeluje lokacijski odsjek (nazvan Odsjek u Čakovcu).

S podizanjem obrazovanja učitelja i odgojitelja na višu razinu, pojačava se nakladnička djelatnost kako škole, tako i njenih djelatnika te je od 1996. do danas objavljen niz zbornika, knjiga i časopisa:

Zbornici objavljeni 1996.-2006.:

R. br.	***Naslov***	***Vrsta izdanja***	***Godina izdanja***	***Urednik***	***Broj stranica***	***Sunakladnik i ISBN***
1	Očuvajmo zemlju zajedno	Zbornik radova sa stručnoga skupa 5. dani predškolskog odgoja, Čakovec, 22-24. 4. 1996.	1996	Ljubica Željeznjak	194	Dječni centar Čakovec, Zrinski d.d., Čakovec ISBN: 953-155-027-1 („Zrinski“)
2	Kajkavsko narječje i književnost u nastavi	Zbornik radova sa stručno-znanstvenog skupa u Čakovcu, 3. travnja 1998.	1998	Stjepan Hranjec	76	ISBN 953-97521-0-8 981111035 Znanstveno-nastavna biblioteka, knjiga 1
3	Kajkavsko narječje i književnost u nastavi	Zbornik radova sa stručno-znanstvenog skupa u Čakovcu 9. travnja 1999.	1999	Stjepan Hranjec	120	ISBN 953-97889-0-0 990726010 Znanstveno-nastavna biblioteka, knjiga 2
4	Obrazovanje odgojitelja i stručno-razvojnih djelatnika u 21. stoljeću	Zbornik radova sa stručnoga skupa u Čakovcu, 26.-28. 4. 1999.	1999	Ljubica Železnjak		Dječji centar Čakovec i Visoka učiteljska škola Čakovec
5	120 godina izobrazbe učitelja u Čakovcu	Zbornik radova sa znanstvenog skupa u Čakovcu 10. prosinca 1999.	2000	Stjepan Hranjec	68	ISBN 953-97889-1-9 Biblioteka posebnih izdanja, knjiga 3
6	Kajkavsko narječje i književnost u nastavi (Zbornik radova sa stručno-znanstvenih skupova u Čakovcu 1996.-2000.)	Zbornik radova sa stručno-znanstvenih skupova u Čakovcu 1996.-2000.	2000	Stjepan Hranjec	400	ISBN 953-97889-2-7; Znanstveno-nastavna biblioteka, knjiga 4

7	Učiti zajedno s djecom - učiti	Zbornik radova sa stručnoga skupa u Čakovcu 3.-5. 5. 2000.	2000	Edita Slunjski		Dječji centar Čakovec i Visoka učiteljska škola Čakovec
8	Odgojitelj kao refleksivni praktičar	Zbornik radova sa stručnoga skupa u Čakovcu, 23-24. 4. 2001.	2001	Lidija Varošanec		Dječji centar Čakovec i Visoka učiteljska škola Čakovec
9	Vrela kajkavskih govora	Znanstvena knjiga	2003.	Đuro Blažeka	152	Znanstveno-nastavna biblioteka, knj. 8 ISBN 953-87889-3-5
10	Stvaranje predškolskog kurikuluma u vrtiću – organizaciji koja uči	Znanstvena knjiga	2006.	Edita Slunjski	310	Suizdavač: Mali profesor, Zagreb ISBN 953-97353-6-X

Visoka učiteljska škola objavila je dva zbornika *Kajkavsko narječje i književnost u nastavi* (1998. i 1999. godine) te jedan zbirni zbornik (2000. godine) koji je obuhvatio radove sa svih skupova o kajkavskom narječju i književnosti od 1996. do 2000. godine (uključujući i radove iz prva dva zbornika koje, kao što je već navedeno, nije objavila škola). Urednik svih zbornika bio je prof. dr. Stjepan Hranjec, a članovi Organizacijskog odbora bili su Stjepan Hranjec, Alojz Jembrih, Ivan Kutnjak, Eduard Vargović, Ivo Zvonar te, 2000. godine, Đuro Blažeka i Tamara Turza-Bogdan.

U razdoblju od 1996. do 2006. objavljene su dvije znanstvene knjige: *Vrela kajkavskih govora* Đure Blažeke (2003.) i *Stvaranje predškolskog kurikuluma u vrtiću – organizaciji koja uči* Edite Slunjski (2006.). Knjiga je jedan od prvih pokušaja priređivanja razlikovne gramatike kajkavskoga narječja.

Godine 2001. prof. dr. sc. Stjepan Hranjec, tada dekan Visoke učiteljske škole, pokreće prvi pravi znanstveni časopis pod naslovom *Učitelj*, s podnaslovom *Godišnjak Visoke učiteljske škole u Čakovcu*. Nekoliko godina kasnije, Tihomir Engler i Krunoslav Mikulan pokreću još dva znanstvena časopisa: *LiCuS* (podnaslov: *Journal of Literature and Cultural Studies*, odnosno Časopis za književnost i kulturalne studije) te *Neos* (podnaslov: *Journal of New Trends in Education*, odnosno Časopis za nove trendove u obrazovanju).

Temeljni pregled podataka o časopisima Visoke učiteljske škole:

R. br.	***Naslov***	***Podnaslov***	***Godine izdanja***	***Urednici***	***Izašlo brojeva***	***ISSN***
1	Učitelj	Godišnjak Visoke učiteljske škole u Čakovcu	2001.-2007.	Stjepan Hranjec	7	1333-1396
2	LiCuS	Journal of Literature and Cultural Studies	2006.-2009.	Krunoslav Mikulan i Tihomir Engler	6	1846-1778
3	Neos	Journal of New Trends in Education	2006.-2008.	Tihomir Engler i Krunoslav Mikulan	2	1846-3703

Posljednji broj *Učitelja* objavljen je 2007. godine, a 2009. časopisi *LiCuS* i *Neos* spojeni su s časopisima *Metodika* i *Odgojne znanosti* (koje je objavljivala bivša Učiteljska akademija u Zagrebu) te je nastao jedinstveni časopis Učiteljskoga fakulteta pod naslovom *Hrvatski časopis za odgoj i obrazovanje*.

Nakon utemeljenja združenoga Učiteljskoga fakulteta Sveučilišta u Zagrebu objavljena su četiri zbornika nastala na temelju novoga znanstvenog skupa pod nazivom „Međimurski filološki dani“ koji se od 2009. godine povremeno održava na Odsjeku Čakovec. Prvi je zbornik objavljen 2011. godine, a uredili su ga Ante Bežen i Đuro Blažeka. Drugi je zbornik nosio posebni naslov *Jezik, kultura i književnost u suvremenom svijetu*, a urednici su bili Tamara Turza-Bogdan, Vladimir Legac, Andrijana Kos-Lajtman, Blaženka Filipan-Žignić i Đuro Blažeka (2015., skup je održan 2013.). Radovi s 3. Međimurskih filoloških dana (održanih 2015. godine) objavljeni su 2017. godine u posebnom broju časopisa *Hrvatski časopis za odgoj i obrazovanje* koji su uredile Blaženka Filipan-Žignić i Tamara Turza-Bogdan. Sljedeći znanstveni skup uključio je i pedagogiju te je dobio naziv 4. Međimurski filološki i pedagoški dani, a zbornik radova objavljen je 2020. godine pod naslovom *Jezik, književnost i obrazovanje – suvremeni koncepti*; urednici zbornika bili su A. Višnjić-Jevtić, B. Filipan-Žignić, G. Lapat i K. Mikulan. Nadalje, u povodu proslave 100-godišnjice početka nastave na hrvatskom jeziku te 140. godišnjice postojanja Učiteljske škole u Čakovcu, objavljene su godine 2019. dvije posebne publikacije: zbornik radova *100/140*, koji su uredili V. Legac i K. Mikulan, te e-knjiga K. Mikulana *Godišnja izvješća Učiteljske škole u Čakovcu 1919.-1940.*, u kojoj su objavljena sva službena izvješća škole u razdoblju između dva svjetska rata.

Broj objavljenih knjiga, zbornika i članaka koje su samostalno objavili nastavnici današnjega Odsjeka Čakovec Učiteljskoga fakulteta Sveučilišta u Zagrebu toliki je da ih u ovome kratkome prikazu ne možemo čak ni nabrojiti te to ostavljamo za neku buduću publikaciju.

Naslovnice nekoliko službenih publikacija Visoke učiteljske škole i Učiteljskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu – Odsjeka u Čakovcu: Zbornik radova *Odgojitelj kao refleksivni praktičar* (2001.), Zbornik radova *Jezik, književnost i obrazovanje – suvremeni koncepti* (2020.) i prvi broj časopisa *Učitelj* (2001.).

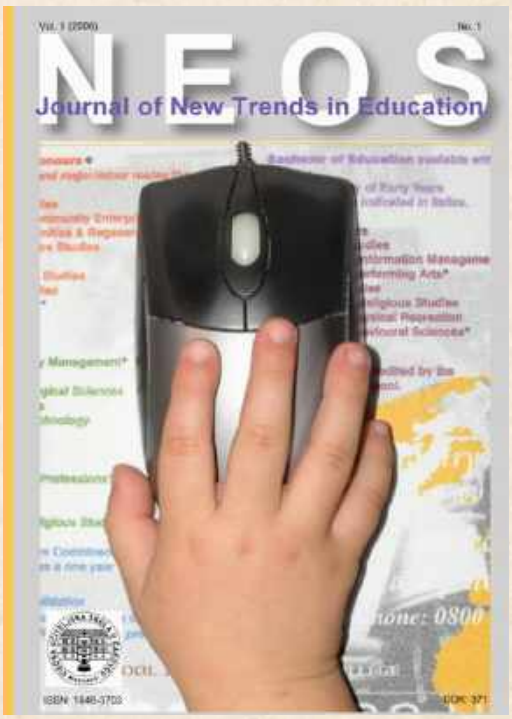

Naslovnice časopisa *LiCuS – Journal of Literature and Cultural Studies* (br. 4, 2008.) i *NEOS – Journal of New Trends in Education* (br. 1, 2006.)

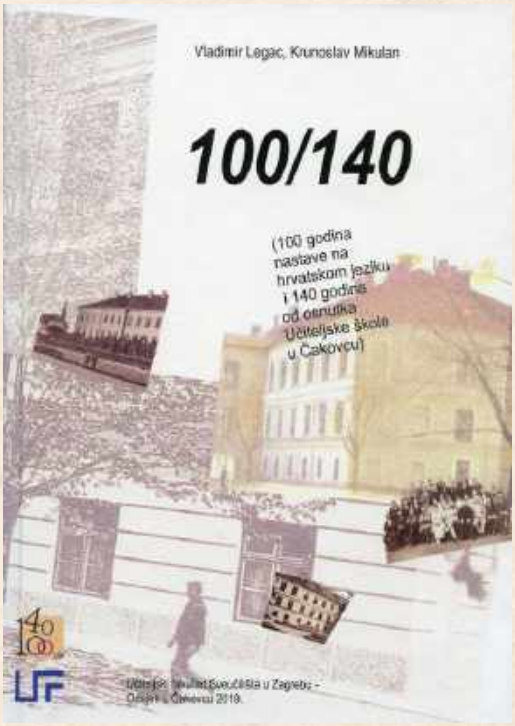

Naslovnica zbornika *100/140 (100 godina nastave na hrvatskom jeziku i 140 godina od osnutka Učiteljske škole u Čakovcu)* (2019.) i e-knjige *Godišnja izvješća Učiteljske škole u Čakovcu 1919.-1940.* (2019.)

5. Samostalne publikacije nastavnika Učiteljske škole u Čakovcu između dva svjetska rata

5.1. Stjepan Križanić: Metodičke priprave za obuku u pučkoj školi I.-III.

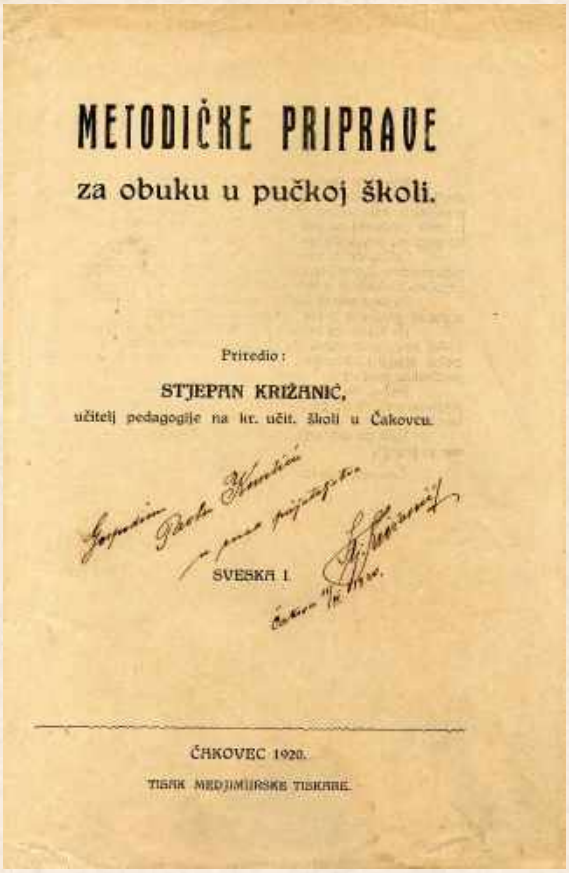
METODIČKE PRIPRAVE
za obuku u pučkoj školi.

Priredio:
STJEPAN KRIŽANIĆ,
učitelj pedagogije na kr. učit. školi u Čakovcu.

SVESKA I.

ČAKOVEC 1920.
TISAK MEĐIMURSKE TISKARE.

Prva poznata samostalna publikacija nekog od nastavnika Učiteljske škole u Čakovcu u razdoblju između dva svjetska rata potječe iz lipnja 1920. godine, a objavio ju je Stjepan Križanić, potpisan kao „učitelj pedagogije na kr. učit. školi u Čakovcu“. Križanić je prema dostupnim podacima službovao na školi već od samog početka izvođenja nastave na hrvatskom jeziku, 27. travnja 1919. godine pa sve do školske godine 1924./25.

Metodičke priprave za obuku u pučkoj školi nastale su kao stručni priručnik koje je učiteljima pučkih škola trebao pomoći u osmišljavanju i provođenju nastave. Objavljene su tri sveska – I. godine 1920. i II. i III. godine 1921; sva tri otisnula je „Medjimurska tiskara“. I. svezak imao je 42 stranice, II. svezak 35 stranica, te III. svezak 42 stranice, uz omot.

U Predgovoru I. sveska Križanić navodi da je u „vježbaonici“ (pučkoj školi pri Učiteljskoj školi u Čakovcu) s učiteljima vježbaonice i učiteljskim pripravnicima (učenicima Učiteljske škole) sastavljao praktična predavanja koja su oni kasnije obrađivali na nastavi; budući da su predavanja uspjela, odlučio se za njihovo izdavanje u tiskanom obliku. I. svezak sadržavao je dvadeset priprema za nastavne satove raznih pučkoškolskih predmeta. Osim samoga Križanića, u obradi nastavnih sadržaja sudjelovali su učitelj vježbaonice Božo Šarinić i učenici III. i IV. tečaja Ivan Majerić, Adam Piškurić, Ivan Dokuš, Zlata Egartner, Rudolf Kutnjak, Stjepan Fabri i Ljudevit Poje, Stanko Potočnjak, Franjo Močan, Napoleon Vencl, Rudolf Filipan i Josip Lehpamer, a tri pripreme nose oznaku „sa petrinjske vježbaonice“.

II. svezak pripremljen je u veljači 1921. godine, a sadržavao je pripreme za nastavu u I. polugodištu školske godine 1920./21. u vježbaonici Učiteljske škole u Čakovcu, te pripreme nastale kod hospitiranja u pučkoj školi u Šenkovcu nedaleko Čakovca. U obradi nastavnih sadržaja sudjelovali su učenici IV. tečaja Gjuro Grabar, Marijan Ivičić, Marica Suligoj i Ljudevit Šafarić, te Božo Šarinić, učitelj vježbaonice i Ivan Pejaković, učitelj pučke škole iz Šenkovca.

III. svezak objavljen je u lipnju 1921. godine i donio je pripreme za nastavu iz II. polugodišta školske godine 1920./21. Međutim, ovaj svezak nije donio imena onih koji su sudjelovali u provođenju nastave.

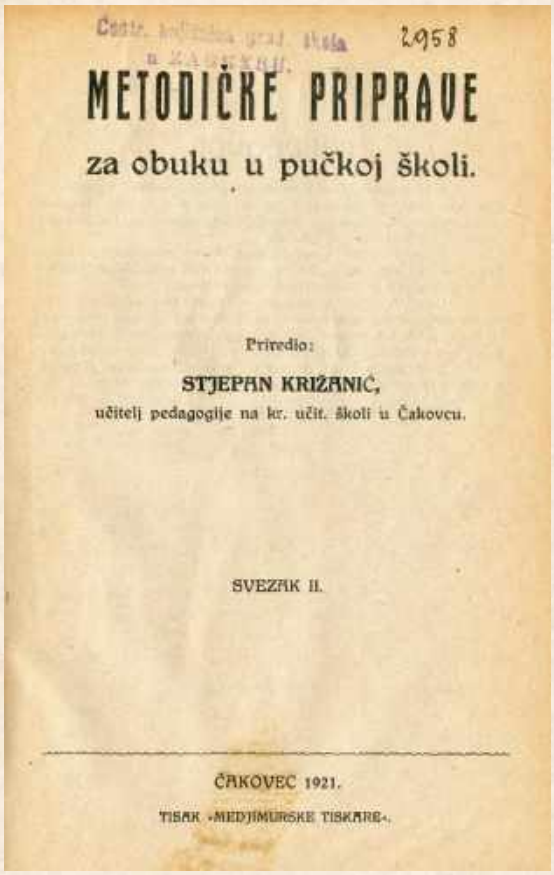

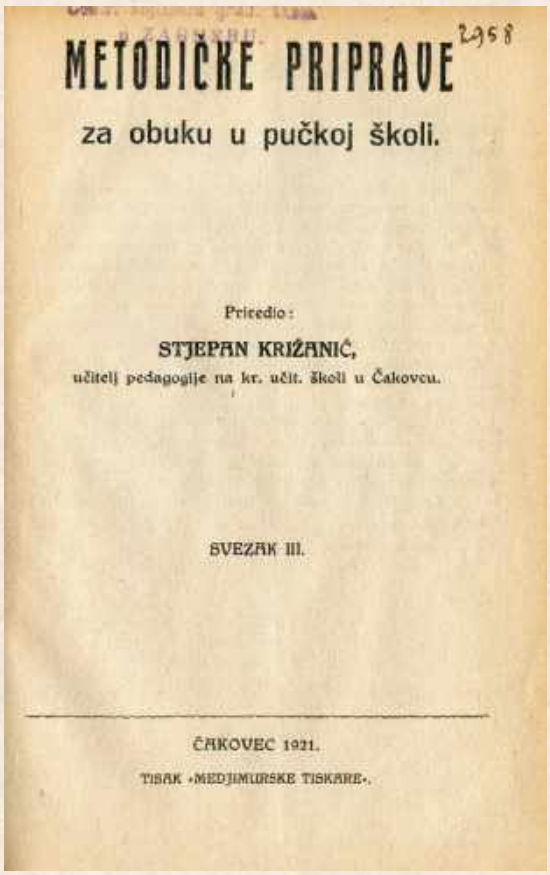

Naslovne stranice Metodičkih priprava za obuku u pučkoj školi Stjepana Križanića. Svezak I. (prethodna stranica) je iz zbirke D. Ciglarića, a svesci II. i III. iz zbirke Hrvatskoga školskog muzeja.

5.2. Stjepan Križanić: Metodičke priprave za školu rada I.-III.

Tijekom školske godine 1923./24. Stjepan Križanić započeo je s izdavanjem nove serije metodičkih priprema, sada nazvanih *Metodičke priprave za školu rada*. I. svezak pripremio je u prosincu 1923. godine, te je predvidio da u veljači 1924. objavi II. svezak, u travnju 1924. III. svezak, te IV. svezak u lipnju 1924. (Križanić 1923: 32). Međutim, II. svezak „iz tehničkih razloga“ (Križanić 1924: 52) nije izašao u predviđenom roku (dovršen je tek u travnju 1924.) te je serija ovih priprava dovršena III. sveskom u srpnju 1924. (Križanić 1924A: 44).

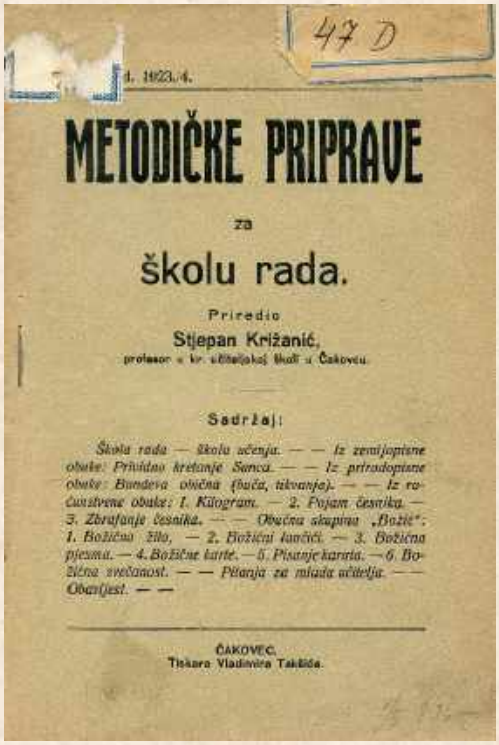

Autor u I. svesku objašnjava što se podrazumijeva pod terminom „škola rada“ te u čemu se razlikuje od dotadašnje škole koju naziva „školom učenja“. Navodi tri bitne značajke škole rada:

1. Učenici moraju u poučavanju sve sami proživjeti.

2. Sve, što je samo moguće, valja donijeti pred dječja osjetila.

3. Do čega učenici mogu sami doći, ne smije im učitelj kazati.

Dakle doživljaj, zornost i samorad bitni su biljezi škole rada, koji se samo moraju provesti u školi na zgodan i podesan način, da postignu uzgojnu svrhu. (Križanić 1920: 3)

Vidimo da se u pogledu razmišljanja o boljoj organizaciji nastave u proteklih stotinu godina nije mnogo toga promijenilo.

I. svezak ima 32 stranice, II. 52 stranice, a III. je otisnut na 44 stranice (sva tri sveska imaju i korice od mekoga papira); svesci su otisnuti u tiskari Vladimira Takšića u Čakovcu.

Za razliku od uobičajenih metoda poučavanja koje se u to doba mahom svodilo na bubanje napamet, Križanić se zalaže za što veće sudjelovanje učenika u nastavnom procesu te na učenje s razumijevanjem, s mnogo praktičnih primjera, izleta u prirodu i slično. Učenike se potiče da sami dođu do svih zaključaka, pri čemu ih nastavnik usmjerava, a ne daje im odmah sve informacije.

Objavljene metodičke pripreme pokrivaju sve pučkoškolske predmete, ali, dakako, ne predstavljaju ukupan zbir svih nastavnih sati tijekom čitavoga školovanja, već su trebali poslužiti kao primjer i podstrek ostalim nastavnicima u zemlji.

Naslovne stranice Metodičkih priprava za školu rada Stjepana Križanića. Svezak I. (prethodna stranica) je iz knjižnice Učiteljskoga fakulteta u Zagrebu - Odsjeka u Čakovcu, a svesci II. i III. su iz zbirke autora.

5.3. Janko Slogar: Elementarna teorija glazbe i pjevanja: za niže razrede srednjih učilišta i za I. tečaj učiteljskih škola

Janko Slogar bio je još jedan od nastavnika koji su od samog početka provođenja nastave na hrvatskom jeziku (od 25. travnja 1919. godine) službovali na Učiteljskoj školi u Čakovcu; umirovljen je 28. lipnja 1932. godine. Prof. Slogar predavao je glazbeni odgoj, a još u vrijeme Austro-Ugarske objavio je više knjiga s notama. Za službovanja u Čakovcu objavio je godine 1922. knjigu pod naslovom *Elementarna teorija glazbe i pjevanja: za niže razrede srednjih učilišta i za I. tečaj učiteljskih škola*. Knjiga je imala 57 stranica s notama.

5.4. Ante Kovačević: Ideali naše omladine (suvremeni psihološki dokumenat)

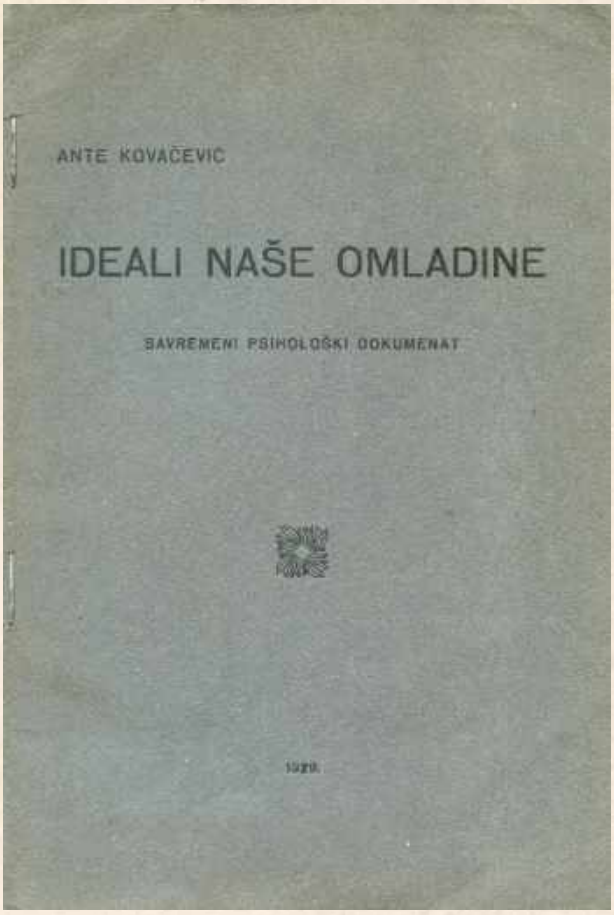

Naslovnica znanstvene monografije A. Kovačevića iz 1929. godine (zbirka D. Ciglarića)

Ante Kovačević bio je zaposlen na Učiteljskoj školi u Čakovcu od šk. g. 1924./24. do 1927./28., a godine 1927. započeo je s vjerojatno jednim od prvih znanstvenih istraživanja koje je naslovio *Ideali naše omladine (suvremeni psihološki dokumenat).* Svoj rad objavljivao je najprije u časopisu Nova škola u svescima od 14 do 17 iz 1929. godine. Ne znamo je li to bio posljednji broj Nove škole te ne znamo je li objavljivanje u časopisu ikada dovršeno. Iste godine, možda zbog toga što je Nova škola prestala izlaziti ili zato što je htio objediniti svoje istraživanje, objavio je knjigu istoga naslova, na 39 stranica, u tisku tiskare V. Takšić iz Čakovca.

Istraživanje je provedeno u II. tečaju Učiteljske škole u Čakovcu u svibnju 1927. godine, te početkom 1928. godine u Građanskoj školi te u Trgovačkoj školi. U anketi je sudjelovalo oko 250 učenika. Preko 50% učenika Građanske škole živjelo je na selu, a većina ostalih učenika u gradu. Knjiga je podijeljena na dvanaest poglavlja (uključujući uvod i zaključak).

U „Uvodnoj riječi“ autor ističe da se u posljednje vrijeme razvio „jak pokret za proučavanje mladosti“, ne samo s fiziološke strane, nego i psihološko-pedagoške, što je bilo potaknuto „mnogobrojnim samoubijstvima današnje mladeži“ (Kovačević 1929: 3). Navedena istraživanja „čine već danas jedinstven nauk o mladosti (Jugendkunde)“ (Isto.).

Uvod je s današnjeg motrišta vrlo kratak i oskudan te se u njemu poziva na tek nekoliko osoba koje su se s navedenim problemima bavile: Eduard Spranger, Stanley Hall, Linus Bopp, Theodor

Ziehen, Edmund Schopen i Charlotte Bühler. Na kraju uvoda navodi se da „studija ima zadaću, da nam otkrije ideale jedne male skupine naše omladine. Ona je ujedno i pokušaj, da se metode psihologije mladosti prenesu na naše tlo i da pokaže način, kako se dolazi do materijala, koji je potreban za stvaranje naše psihologije mladosti.“ (Isto, str. 4).

Nešto opsežnije je poglavlje „Sredstva i metode“ u kojem autor opisuje kako je pristupio istraživanju, kakva je pitanja postavljao u anketi, tko je u anketi sudjelovao, koliko je bilo ispitanika te koje je metode koristio pri analizi. Ključna pitanja glasila su: „Koja bi osoba iz priče, pjesme, filma ili nauke htio da budeš? Navedi ime osobe i naslov djela! Navedi svojstva te osobe, koja ti se najviše sviđaju!“ (Isto, str. 5).

U trećem poglavlju, „Svojstva ideala po godinama“, autor tablično prikazuje koje su osobe ispitanici odabrali za svoje ideale te koja svojstva navedeni ideali posjeduju. Zaključuje da se prije 12. godine dječaci najviše dive „junacima osobitih tjelesnih svojstava“, od 12. do 16. godine „najviše im se sviđaju razni oblici volje i altruizma pored tjelesnih osobina“, a u 17. godini „formira se novi ideal velike inteligencije i jakog patriotizma“ (Isto, 14). Djevojčice se prije 12. godine također dive junacima osobitih tjelesnih svojstava, od 12. do 15. godine „oduševljava ih tjelesna ljepota, oblici voje i altruizma“, a u 15. godini „već se izgradio novi ideal altruističko-patriotski“ (Isto.)

U poglavlju „Izražavanje svojstava“ ukratko se navode razna nabrojena svojstva te način na koji se razlikuju ili pak su slična s obzirom na upotrijebljene izraze. U petom poglavlju, „Svojstva ideala u postocima“, daju se tablični prikazi svojstava u postocima (ali bez decimalnih vrijednosti), posebno za dječake, a posebno za djevojčice. (Isto, 15-17)

Šesto poglavlje, „Razdioba ideala po spolu“, razmatra rezultate i naglašava da se „Muškaračka prevlast u našoj društvenoj organizaciji i njenom mentalitetu osjeća … i u izboru idealnih ličnosti“ (Isto, 17). Naime, od 112 dječaka, samo njih 6 navelo je neku žensku osobu kao svoj ideal, dok je kod djevojčica čak jedna trećina navelo mušku osobu. Ovu pojavu Kovačević naziva „maskulinizmom“ djevojaka i navodi da bi je valjalo pomnije istražiti te navodi nekoliko tipičnih odgovora (otvorenoga tipa) djevojaka koje svoj izbor detaljnije objašnjavaju, primjerice: „Svakako bih htjela da budem muškarac. On je u svemu slobodniji i može si da izabere za životni cilj štogod hoće. Dočim ženi, bila ona učenjak, umjetnik ili što drugo, životni je cilj, da se uda i da rađa djecu.“ (Isto, 18)

Poglavlje „Izvori ideala“ ukratko navodi koji su (tadašnji) mediji izvorišta navedenih ideala. 53% ideala potječe iz književnosti, čak 21% iz filma (što je zapravo vrlo visok postotak ako uzmemo u obzir da su filmovi u to doba bili vrlo rijetko dostupni velikom broju mladeži), narodne pjesme zastupljene su s 15,5%, „umjetne pjesme“ sa samo 3%, a glazba tek s 0,5%. Autora iznenađuje mali postotak ideala utemeljenih na znanstvenicima, 7%, što objašnjava time da se znanost „većinom podaje bezlično t. j. đak se slabo upoznaje s ličnim vrijednostima i radom učenjaka“ (Isto, 19). I bez naročita istraživanja možemo pretpostaviti da se u pogledu odabira znanstvenika kao ideala ništa nije promijenilo te da bi danas rezultati bili još porazniji.

U osmom poglavlju, „Idealne ličnosti“, autor pomnije nabraja sve osobe koje su ispitanici odabrali te pokušava objasniti razloge za to, a u poglavlju „Ideali stvarnog života“ navodi

stvarne osobe koje su ispitanici naveli te njihova svojstva; i ovdje dječaci mahom odabiru pustolove, istraživače, vojnike, a djevojčice liječnice, učiteljice, čak i kućanice.

Deseto poglavlje, „Idealizovanje učiteljskih pripravnika“, vrlo je opširno, vjerojatno zato što je autor u vrijeme provođenja istraživanja bio zaposlen na Učiteljskoj školi. Zanimalo ga je zbog čega su učenici izabrali baš učiteljski poziv te navodi tri tipa ideala koja su naveli u svojim odgovorima: staleški ideal (povezan s obavljanjem učiteljskoga poziva i posljedičnim statusom u društvu), religijski ideal (slabije razvijen, ali jači u djevojaka nego u mladića), te erotički ideal (koji se javlja jedino u djevojaka i mahom je povezan s momcima s kojima su već u vezi ili s često idealiziranim tipom momaka za koje bi se udale) (Isto, str. 29-32).

U poglavlju „Psihološko-pedagoška razmatranja“ autor ističe da je istraživanje provedeno samo u jednoj regiji te da je potrebno znatno opsežnije istraživanje koje bi obuhvatilo u raznim krajevima. Nadalje, ističe se da nije dovoljno da škola ima samo nastavni, nego i „uzgojni“ program, da nije dovoljno znati samo što podučavati, nego i kada, uzimajući u obzir psihofizičko stanje mladeži (Isto, 33).

U „Zaključku“ autor navodi zanimljiva razmišljanja uvriježena u tadašnjem društvu, a koja kao da nam govore o našem dobu: „Govori se, da današnja omladina teži previše za tjelesnim uživanjem, da se kićeno oblači, ne čita (sic!), izbjegava umni napor, uživa u kinu, tjera previše šport, i t. d. Njoj nasuprot stavljaju predratnu omladinu kao idealniju, koja je nosila pune džepove knjiga, išla zamišljena ulicom baveći se nacionalnim i filozofskim problemima i trošila svoju snagu u dubokoumnim raspravama.“ (Isto: 36) Kovačević tadašnju mladež naziva ne idealnom, ali svakako „idealističnom“ jer teži „za boljim i savršenijim, za istinom, dobrotom i ljepotom“ (Isto.) te ističe da je pesimizam u pogledu njenoga razvoja bespredmetan. Navodi, nadalje, da se djevojački idealizam razlikuje od muškog u četiri pogleda:

> „1.) velika težnja, da se približi muškaračkom idealu, pojav, koga smo nazvali m a s k u l i n i z a m. 2.) naročita sklonost estetskom idealizovanju. 3.) idealizovanje u pravcu milosrdnosti, odricanja i patnje t. j. na čuvstvenoj podlozi. 4.) raniji erotički idealizam, nego kod dječaka.“ (Isto.)

Autor, doduše, pronalazi i negativnost u pogledu naginjaja mladeži k materijalizmu, odnosno stjecanju bogatstva, no smatra upitnim da se ova značajka može pripisati isključivo mladeži toga doba jer istraživanja o stavovima prijeratne mladeži nije bilo, ili barem autoru nisu bila poznata (Isto.)

Na posljednjoj, 39. stranici, navedena je literatura. U skladu s tada uvriježenim postupcima navedena su mnoga djela koja se u samome tekstu uopće ne spominju, ali koje je autor konzultirao tijekom pisanja svoga rada, pri čemu ih nije izravno citirao ili parafrazirao, dok se tri imena koja jest naveo u uvodu u popisu literature ne navode.

Kovačevićev rad sadrži mnoge nedostatke, naročito s današnjega motrišta, ali je godine 1929. predstavljao pionirski pokušaj da se putem anketnog istraživanja pronikne u stavove tadašnje mladeži o idealima kojima teže, bilo realnima, bilo zamišljenima. Kovačević je svoje radove objavljivao i drugdje, primjerice u časopisu Napredak, no čini se da je navedena knjiga jedina koju je objavio.

5.5. Časopis Nova škola dr. Ante Cividinija

Nepotpuni podaci Nacionalne i sveučilišne knjižnice i Hrvatskog školskog muzeja govore nam da je časopis Nova škola izlazila 1924. i 1925. godine u Križevcima, a 1927. i 1929. godine u Čakovcu. Časopis je pokrenuo dr. Ante Cividini za vrijeme svojega službovanja u Križevcima, a kad je u ožujku 1926. postao ravnateljem Učiteljske škole u Čakovcu časopis je godinu dana kasnije nastavio uređivati na novom radnom mjestu. Cividini je pisao, prevodio i objavljivao radove povezane s pedagogijom tzv. nove škole, metodičke pripreme za nastavne satove, poučne priče iz života učenika, prikaze pedagoške literature te kratke i poučne članke iz područja povijesti, kulture i znanosti.

Svako se godište nazivalo jednom „knjigom“ – pretpostavljamo da je Knjiga I. imala šest svezaka, a Knjiga II. 42 sveska; svesci od 1-32 bili su redoviti, a svesci 33-42 izašli su zapravo odjednom, u jedinstvenom svesku od 160 stranica (od 513. do 672.), uz naznaku da se radi o „jubilarnom izdanju nove škole“[6]. Cividini se na kraju potpisao kao da je na službi u Čakovcu, što bi moglo značiti da je jubilarni svezak kasnio i zapravo izdan 1926. godine, dok je tisak bio djelo tiskare J. Goldbergera iz Križevaca (*Nova škola*, II, 33-34, 672).

Daljnji redoslijed izlaženja Nove škole ponekad je bio zbunjujuć. U 32., posljednjem, svesku iz 1925. godine, Cividini najavljuje da će svesci Knjige III odmah početi izlaziti, no to se nije dogodilo te časopis nastavlja s izlaženjem tek 1927. godine. Pretpostavljamo da je Knjiga III imala 35 svezaka, ali teško je utvrditi jesu li svi doista izašli. U 29. svesku Knjige III (1927.) navodi se da su do tada izašle sveske 1-3, 4, 5, 6, 7, 8, 11 i 29, te da će sljedeći svezak biti 31., a nakon toga će časopis izlaziti tako da naizmjence izlazi po jedan broj unaprijed i jedan koji je u zaostatku. Cividini ističe da se radi o poteškoćama zbog nedostatka financijskih sredstava te moli sve pretplatnike da svoju pretplatu namire što prije. Svesci od 11 do 16 bili su posvećeni Pestalozziju i možemo potvrditi da su doista izašli.

Knjiga IV (koja je počela izlaziti tek 1929. godine) trebala je imati 17 svezaka. U svesku 10/11 iz 1929. godine, na posljednjoj se stranici objašnjava da će „zbog tehničkih razloga“ svesci 6-9, 12 i 13 izaći naknadno, a da je svezak 14 već u tisku. Nismo uspjeli utvrditi jesu li zakašnjeli svesci doista i otisnuti jer ih u zbirkama nismo pronašli.

Cividini je kao ravnatelj bilo potaknuo bilo natjerao i druge čakovečke nastavnike da se angažiraju u časopisu. Već u svesku 1-3, knjige III (dakle, u prvom broju objavljenom u Čakovcu, 1927. godine), sudjeluju svojim prilozima, osim samoga Cividinija, Franjo Jelačić, Ante Kovačević i Ferdo Silberbauer, dok su prijevodne tekstove potpisali Vatroslav Vogrin, Fr. Všetečka i Franjo Jelačić. U kasnijim brojevima pronaći ćemo članke ili prijevode Martina Ribarića, Antuna Matasovića i Nevenke Maržik.

Neke članke potpisali su učenici i maturanti Učiteljske škole: Franjo Čordašić, Gvozden Blagojević, Aleksandar Brkić, Pavao Pražetina, Ilija Sredanović, Stanislav Markoja, Josip Štefanec; Srećko Kovačević sudjelovao je svojim prijevodima, a potpisuje čak i igrokaz pod naslovom „Škola rada“ (*Nova škola*, IV, str. 73-78).

[6] Jubilarnom zato što se 1925. godine slavila tisućugodišnjica hrvatskoga kraljevstva.

Nadalje, za časopis su pisali još (prema nepotpunim podacima) Mato Lovrak sa svojim „pedagoškim pripovijestima“, dr. Franjo Prausperger, Zvonimir Köhler, K. Plemić (prijevod), Milan Lulić, Vladoje Dukat, Fran Galić, Milutin Nehajev, Martin Kolar (ravnatelj Građanske škole u Čakovcu), Lucija Persoli i dr. Velimir Deželić. Objavljivani su prijevodi dijelova knjiga i članci sljedećih stranih autora: Henry de Varigny, Karl Cornelius Rothe, Henrik Pestalozzi, Fritz Werthmann.

Na predzadnjoj stranici redovito se nalazio kalendar za onaj mjesec u kojem je pojedini svezak izašao (ili trebao izaći), uz objašnjenja podrijetla naziva za svaki mjesec te razlike u nazivima u raznih slavenskih naroda.

Na žalost, zbog nepotpunosti zbirki ne možemo ponuditi bibliografiju *Nove škole*. Prema dostupnim podacima, možemo potvrditi da su objavljeni sljedeći brojevi, odnosno svesci:

1924. 1-3/4, 6

1925. 1-33/42

1927. 1/3-8, 11-16, 29, 31-35

1929. 1/2-6, 10/11, 14-17

Za vrijeme izlaženja u Čakovcu (1927. i 1929. godine) *Novu školu* tiskala je tiskara V. Takšić iz Čakovca.

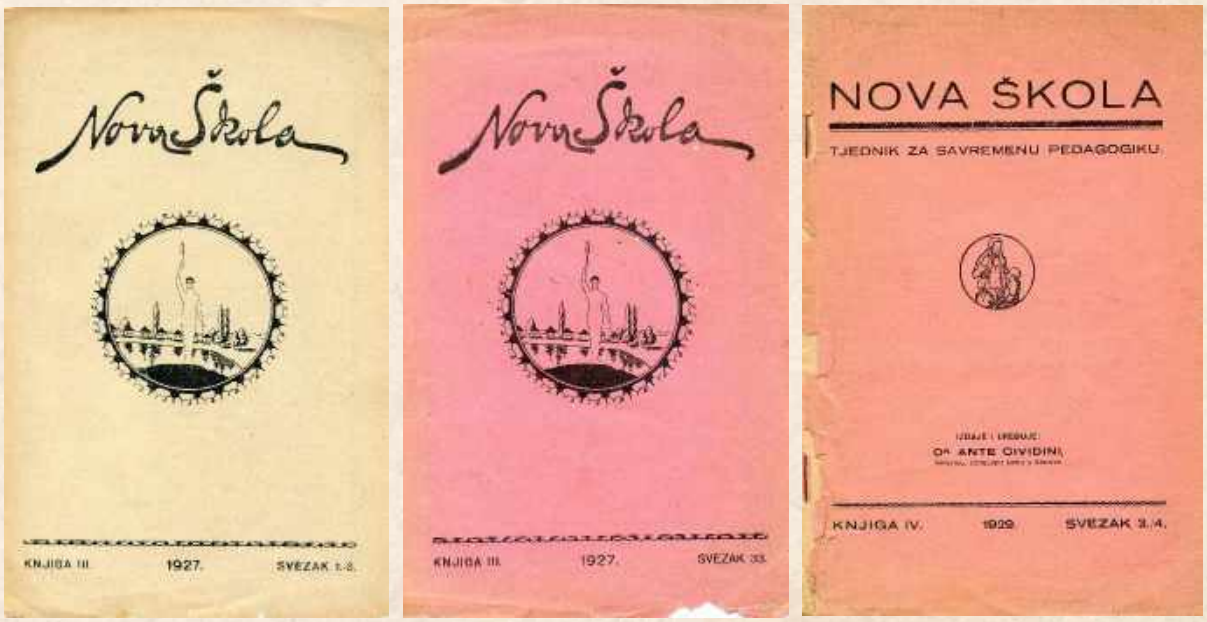

Naslovnice nekoliko brojeva časopisa Nova škola u vrijeme dok je izlazio u Čakovcu (1927. i 1929. godine (iz zbirke Hrvatskog školskog muzeja)

5.6. Zbornik Nove škole

Kao posebna izdanja časopisa *Nova škola* izašle su dvije nevelike publikacije ili brošure:

a) Ante Cividini (ur.): *Fridrik Polack: Otac Pestalozzi. Slike iz života velikoga uzgajatelja*. Prijevod s njemačkog: Franjica Všteška, učiteljica vježbaonice u Čakovcu. Zbornik Nove škole 1. Čakovec 1927.

b) Vatroslav Vogrin: *Kućna muha – raznosilac uzročnika zaraznih bolesti (Popularna prirodoslovno-higijenska crtica za dom i školu)*. Zbornik nove škole 2; Zbirka Prirodne nauke 1. Čakovec 1926.

Na kraju brošure dr. V. Vogrina (str. 31) nalazi se popis od šest knjiga u ediciji Zbornik Nove škole, s napomenom da se „sve navedene knjige dobivaju … u uredništvu Nove Škole, Čakovec (Učiteljska škola)“. Nabrojeni su sljedeći naslovi:

1. Fridrik Polack: Otac Pestalozzi. Prevela Franjica Všetička

2. Dr. Vatroslav Vogrin: Kućna muha

3. Vilim Schäfer: Život jednoga čovjekoljupca. Preveo Franjo Jelačić

4. Lovrak Mato: Iz škole ljepšega

5. Oto Ernst: Flaksman kao uzgajatelj. Preveo dr. Ante Cividini

6. Vincenc Slavko: Radio i njegovo uređenje.

Samo su prva dva naslova doista objavljena u ediciji Zbornik Nove škole, dok ostali nisu; popis je možda predstavljao neku vrstu najave ili reklame. Najavljeni Mato Lovrak objavio je knjigu *Iz škole „ljepšega“. Crtice iz škole* nekoliko godina ranije u Virovitici (1924., knjigotiskara Braća Bralić) te možemo pretpostaviti da je polučila određeni uspjeh, što je potaklo Cividinija da planira njeno reizdanje. Na naslovnoj stranici knjige stoji da je „namijenjena učiteljima, učiteljskim pripravnicima i ljubiteljima djece“, a na 8. stranici autor se žali na stanje u tadašnjem školstvu („kolike li nesavršenosti, upravo diletantizma u našim školama“), što ga je potaklo na pisanje knjige u skladu s postavkama bečke „škole rada“.[7]

V. Vogrin se u svojoj knjizi *Kućna muha* zalaže za uništavanje muha koje naziva neprijateljem čovjeka. Najprije donosi opis kućne muhe, od jajašaca do odrasle jedinke, objašnjava njen razvoj, upozorava da muha prenosi mnoge bolesti, opisuje higijenske prilike naših sela i gradova s obzirom na razmnožavanje toga insekta, te opisuje na koji način se protiv muhe treba boriti. Knjiga ima 30 stranica s mnogo fotografija i crteža, a otisnula ju je tiskara Kraljeka i Vežića u Čakovcu.

[7] Knjiga je dostupna u elektroničkom obliku na http://library.foi.hr/knjige/knjiga1.aspx?B=1&C=X01629&fl=t

Naslovnice posebnih izdanja časopisa Nova škola: Otac Pestalozzi Fridrika Polacka u prijevodu Franjice Všetečke i Kućna Muha – raznosilac uzročnika zaraznih bolesti dr. Vatroslava Vogrina; obje publikacije vjerojatno su objavljene 1927. godine (iz zbirke D. Ciglarića)

5.6.1. A. Cividini: Joza Ivakić i njegova pučka drama

A. Cividini kao posebnu brošuru objavljuje tekst *Joza Ivakić i njegova pučka drama (prilikom predstave Inoče u Čakovcu)*, izvorno objavljen u Novoj školi, IV (1929), sv. 10/11, str. 171-176. Brošuru je tiskala tiskara V. Takšića iz Čakovca, a imala je samo osam stranica.

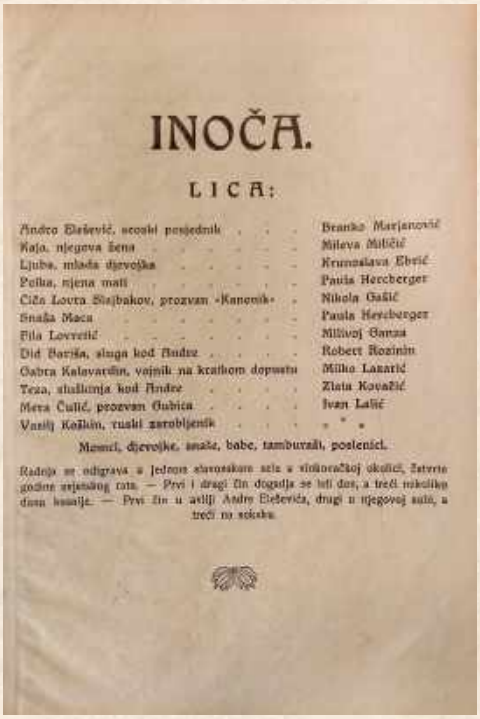
INOČA.

LICA:

Andro Blašević, seoski posjednik	Branko Marjanović
Kata, njegova žena	Mileva Miličić
Ljuba, mlada djevojka	Krunoslava Ebrić
Polka, njena mati	Paula Herceberger
Čiča Lovra Slajbakov, prozvan »Kanonik«	Nikola Gašić
Snaša Maca	Paula Herceberger
Fila Lovretić	Milivoj Gamza
Did Barika, sluga kod Andre	Robert Rozinin
Gabra Kalavarčin, vojnik na kratkom dopustu	Milko Lazarić
Teza, služkinja kod Andre	Zlata Kovačić
Mera Čulić, prozvan Gubica	Ivan Lašić
Vasilj Košlin, ruski zarobljenik	„ „

Momci, djevojke, snaše, babe, tamburaši, poslenici.

Radnja se odigrava u jednom slavonskom selu u sisačačkoj okolici, četvrte godine svjetskog rata. — Prvi i drugi čin događaja se isti dan, a treći nekoliko dana kasnije. — Prvi čin u sobi Andre Blaševića, drugi u njegovoj sobi, a treći na sokaku.

Godine 1929. u Čakovcu se prikazivala drama Joze Ivakića, Inoča, u interpretaciji Državne glumačke škole iz Zagreba te u režiji samoga autora. A. Cividini tom je prigodom napisao nešto opsežniji članak o životu, radu i djelima Joze Ivakića. Ovaj „pučki komad s pjevanjem u tri čina“ objavila je Matica hrvatska 1919. godine, no po prvi puta izveden je u Hrvatskom narodnom kazalištu u Zagrebu 1. rujna 1918. godine (*Joza Ivakić*…, str. 6). Cividini prenosi kritike iz više novina i časopisa te ističe da je komad „doživio … pravi triumf i u Zagrebu i u provinciji, gdje je ova mlada oduševljena trupa gostovala s ovim zanimljivim našim pučkim komadom. U Vinkovcima, Vukovaru, Sušaku, Trsatu, Karlovcu, Sisku – svagdje su s pravim oduševljenjem dočekani i spraćeni; trupa je pozvana, da s tim komadom gostuje u Čeho-Slovačkoj.“ (ibid.: 7)

6. Zaključak

Nastavnici Učiteljske škole u Čakovcu i njenih sljednica tijekom više od stoljeća od početka nastave na hrvatskom jeziku objavili su veliki broj članaka, eseja, prikaza, zbornika i knjiga izvan svoje ustanove, a njihov je broj toliki da se u ovoj publikaciji možemo posvetiti tek jednom određenom razdoblju (između dva svjetska rata) i samostalnim publikacijama objavljenima za vrijeme dok su službovali na školi. Drugim službenim i samostalnim publikacijama vratit ćemo se drugom prilikom.

Čitajući radove nastavnika Učiteljske škole upotpunjavamo praznine s kojima se suočavamo kad istražujemo njenu povijest. Vidimo koje su ih teme zaokupljale, kakav su imali pogled na svijet i na koji su način težili reformirati školstvo.

Odmah po završetku Prvoga svjetskog rata neki su nastavnici težili k ukidanju klasične „štreberske“ austro-ugarske škole i uvođenju novih pedagoških standarda i postupaka koje su ponekad zvali *školom rada* ili *novom školom*, pod čime su podrazumijevali uvođenje učenja s razumijevanjem i to uz praktičan rad. Koliko nam je poznato, ova nastojanja nisu urodila plodom jer se o sličnom problematici u više navrata raspravljalo u stotinu godina od prvih njihovih tekstova na tu temu.

Od izuzetne je važnosti jedan od prvih znanstvenih radova koji se bavio stavovima mladeži o idealima (te ujedno ciljevima u njihovu životu) koji je Ante Kovačević objavio 1929. godine. Zanimljive su neobične sličnosti koje bismo svakako mogli pronaći u anketnim upitnicima današnje mladeži, kao i mišljenjima koja o mladeži kolaju među ljudima, čak i stručnjacima i znanstvenicima, primjerice o materijalizmu mladih ili o tome da – ne čitaju.

Zajedno s prethodnom e-knjigom o godišnjim izvješćima Učiteljske škole u Čakovcu između dva svjetska rata, ova publikacija nastoji pridonijeti boljem razumijevanju djelovanja škole u politički vrlo turbulentnim vremenima te upotpuniti nastojanja k istraživanju povijesti ustanove koja u Međimurju djeluje već 145 godina, od toga 105 na hrvatskom jeziku.

Popis literature

Primarna literatura:

Cividini, Ante (ur.) (1927). *Fridrik Polack: Otac Pestalozzi. Slike iz života velikoga uzgajatelja*. Prijevod s njemačkog: Franjica Vštečka, učiteljica vježbaonice u Čakovcu. Zbornik Nove škole 1. Čakovec.

Cividini, Ante (1929). *Joza Ivakić i njegova pučka drama (prilikom predstave Inoče u Čakovcu)*. Čakovec: Tiskara Vladimira Takšića (tisak)

Kovačević, Ante (1929). *Ideali naše omladine (suvremeni psihološki dokument)*. Čakovec: Tiskara Vladimira Takšića (tisak)

Križanić, Stjepan (1920). *Metodičke priprave za obuku u pučkoj školi*, I, Čakovec: Međimurska tiskara (tisak)

Križanić, Stjepan (1921). *Metodičke priprave za obuku u pučkoj školi*, II, Čakovec: Međimurska tiskara (tisak)

Križanić, Stjepan (1921A). *Metodičke priprave za obuku u pučkoj školi*, III, Čakovec: Međimurska tiskara (tisak)

Križanić, Stjepan (1923). *Metodičke priprave za školu rada*, I, Čakovec: Tiskara Vladimira Takšića (tisak)

Križanić, Stjepan (1924). *Metodičke priprave za školu rada*, II, Čakovec: Tiskara Vladimira Takšića (tisak)

Križanić, Stjepan (1924A). *Metodičke priprave za školu rada,* III, Čakovec: Tiskara Vladimira Takšića (tisak)

Nova škola – tjednik za savremenu pedagogiku (1927. i 1929.). Urednik: dr. Ante Cividini. Nepotpuno.

Polack, Fridrik (1927) *Otac Pestalozzi. Slike iz života velikoga uzgajatelja*. Zbornik nove škole 1; Pedagozi 19. vijeka 1. (Prijevod s njemačkoga: Franjica Všetečka). Čakovec: Tiskara Kraljek i Vežić (tisak)

Slogar, Janko (1922). *Elementarna teorija glazbe i pjevanja: za niže razrede srednjih učilišta i za I. tečaj učiteljskih škola*.

Vogrin, Vatroslav (1926 [1927]). *Kućna muha – raznosilac uzročnika zaraznih bolesti* (Popularna prirodoslovno-higijenska crtica za dom i školu). Zbornik nove škole 2; Zbirka Prirodne nauke 1. Čakovec: Tiskara Kraljeka i Vežića (tisak)

Sekundarna literatura:

Bartolić, Zvonimir (1972). Učiteljska škola i Pedagoška akademija u Čakovcu. *Međimurski kalendar za 1973*., Čakovec. Str. 133-144

Batinić, Štefka (2012). Zbirka školskih izvješća Hrvatskoga školskog muzeja. *Muzeologija* 48/49, str. 223-231

Dugački, Zvonimir (1936). *Međimurje – zemlja i stanovništvo*. Čakovec: Pododbor Matice hrvatske u Čakovcu

Entwurf der Organisation der Gymnasien und Realschulen in Oesterreich (1849). Wien: Ministerium des Cultus und Unterrichts

Gráberné Bősze, Klára i Léces, Károly (1996). *A magyarországi iskolai értesítők bibliográfiája 1850/51 - 1948/49.* 1. kötet (Abaújszántó-Csurgó). A magyar neveléstörténet forrásai VIII. Budapest: Országos pedagógiai könyvtár és múseum

Kolarić, Juraj (1984). *Sveti Juraj u Trnju*. Zagreb: Župni ured Sveti Juraj u Trnju i Kršćanska sadašnjost

Mák, Ferenc (2021). A „Véghaza" gondjai és a Zrínyiek öröksége Muraköz–Medjimurje (1884–1918). U: István Apró (ur.), *Média és identitás 4*. Budapest: Médiatudományi Intézet, str. 235-294

Margitai, József (1899). A csáktornyai m. kir. állami tanítóképző· intézet értesítője az 1897-1898. évról. *Magyar tanítóképző*, XIV, 2 (veljača 1899), str. 96-98

Mikulan, Krunoslav (2019). *Godišnja izvješća Učiteljske škole u Čakovcu 1919.-1940*. Zagreb-Čakovec: Učiteljski fakultet Sveučilišta u Zagrebu

Mikulan, Krunoslav (2019). Nakladnička djelatnost Učiteljske škole u Čakovcu od 1919. do 2019. godine. U: Legac, V. i Mikulan, K. (ur.), *100/140 – 100 godina nastave na hrvatskom jeziku i 140 godina od osnutka Učiteljske škole u Čakovcu*. Čakovec: Učiteljski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, str. 206-246

Mikulan, Krunoslav (2019). Učiteljska škola u Čakovcu u svjetlu Spomenice (knjige ljetopisa) 1945.-1956. *Hrvatski sjever*, XIV, 53, str. 41-68

Vrbanec, Magdalena (2011). Obrazovanje učitelja u Čakovcu: povijesni, socijalni i pedagoški aspekti. *Anali za povijest odgoja* 10, str. 17-56

Službena izvješća:

Izvještaj o kr. muškoj učiteljskoj školi i vježbaonici u Čakovcu. Na svršetku školske godine 1918.-1919., Čakovec 1919.

Izvještaj o kr. muškoj učiteljskoj školi i vježbaonici u Čakovcu. Na svršetku školske godine 1919./20., Čakovec 1920.

Državna učiteljska škola u Čakovcu. Izveštaj za školsku 1930/31 godinu. Godina XIII – knjiga 4, Čakovec 1931.

Državna učiteljska škola u Čakovcu. Izvještaj za školsku 1933/34 godinu. Godina XVI – knjiga 7, Čakovec 1934.

Učiteljska škola u Čakovcu. Izvještaj za školsku godinu 1938-39. Godina XXI – knjiga 12, Čakovec 1939.

Učiteljska škola u Čakovcu. Izvještaj za školsku 1939.-40. godinu. Godina XXII – knjiga 13, Čakovec 1940.

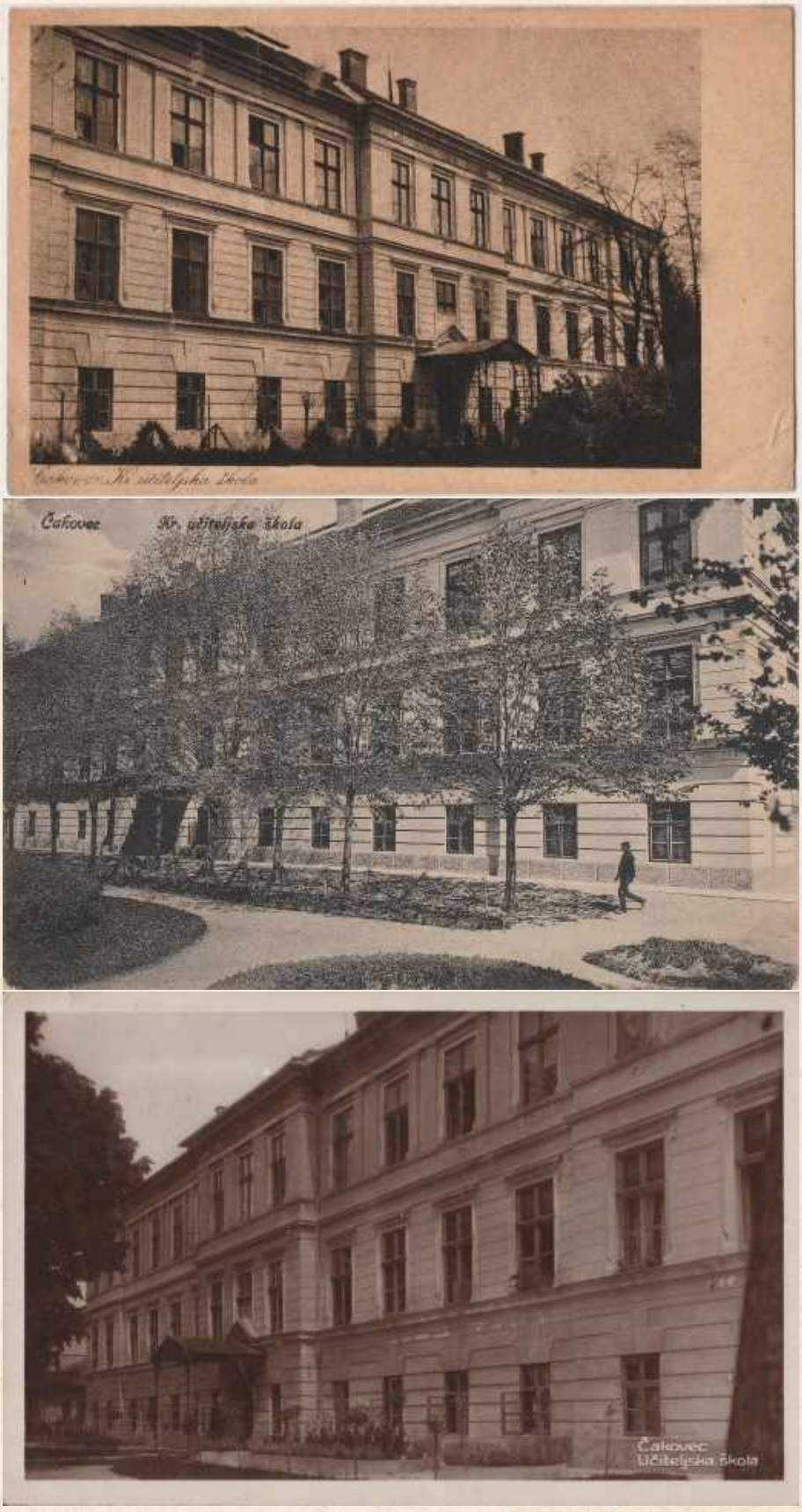

Razglednice koje prikazuju Učiteljsku školu u Čakovcu. 1. razglednica iz 1920. godine; 2. razglednica iz 1922. godine (ali nastala dotiskom starijih razglednica iz razdoblja Austro-Ugarske); 3. razglednica iz 1935. godine (iz zbirke D. Ciglarića).

Osoblje Učiteljske škole u Čakovcu 1919.-1940.

(prema školskim godišnjim izvješćima)

Ravnatelji/direktori:

Prezime:	**Ime:**	**Zvanje:**	**Vrijeme zaposlenja:**
Čajkovac	Sigismund, dr.	Ravnatelj škole	Veljača 1919. – 7. 6. 1919.
Lesjak	Pavao	Ravnatelj škole	7. 6. 1919. – 12. 3. 1926.
Cividini	Ante, dr.	Ravnatelj/direktor škole[8]	12. 3. 1926. – 26. 3. 1931.
Temerinac	Dušan	Direktor škole	26. 3. 1931. – 27. 2. 1940.
Vidaković	Herman	Ravnatelj škole	27. 2. 1940. (imenovan 10. 2. 1940.) – travanj 1941.

Nastavnici:

Prezime:	**Ime:**	**Zvanje:**	**Vrijeme zaposlenja:**
Albert	Antonija	nastavnica (od 1935. profesorica)	1928./29. – 11. 9. 1937. i 22. 8. 1938. -
Anzulović	Ante	nastavnik	6. 11. 1930. – 17. 7. 1936.
Bičanić	Nikola	profesor	1919./20., 1921./22. – 1923./24.
Brun	Julije	profesor	3. 8. 1933. -
Buljugić	Bogdan	nastavnik (od 1933. profesor)	1929./30. – 3. 8. 1933.
Dujmušić	Joza, dr.	profesor	1920./21. - ?
Galinec	Franjo	profesor	1930./31. (?) – 3. 8. 1933.
Giba	Luka	učitelj više pučke škole	1922./23. – 1923./24.
Goričanec	Gothard, dr.	katehet, suplent,[9] profesor od 1931.	1925./26. – 4. 1. 1932.
Gorup	Ljubomir	suplent (od 1932. nastavnik, od 1933. profesor)	1930./31. -
Gretschl	Feliks	pomoćni učitelj, namjesni vjeroučitelj (rkt.)	1918./19. – 1924./25.
Haramija	Jozo	dr., liječnik	1922./23.
Ilijanić	Blaž	dr., liječnik	1924./25.
Iskra	Miroslav	nastavnik (od 1934. profesor)	1928./29. -
Ivanović	Davorin		1925./26. – 1927./28.
Janković	Velimir	vjeroučitelj (pravosl.)	1918./19. – 1924./25.
Jelačić	Franjo	učitelj (od 1930. suplent, od 1932. nastavnik, od 1933. profesor)	1922./23. – 1928./29. i 1930./31. -

[8] Prema Zakonu o srednjim školama od 31. kolovoza 1929. godine, na čelu srednje škole stajao je „direktor“ te su time u Hrvatskoj ravnatelji dobili novo zvanje. (*Službene novine Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca* od 17. rujna 1929.; pretisak: *Uradni list ljubljanske in mariborske oblasti*, br. 98, 4. listopada 1929., str. 749-754.)

[9] Suplent je bio vježbenik; zvanje suplenta dobivala je osoba koja je diplomirala na sveučilištu; nakon dvije godine službe polagao se profesorski ispit, a nakon tri godine (i položenog profesorskog ispita) osoba se promicala u profesora (Isto.)

Kallay	Janko, dr.	vjeroučitelj (grkokat.)	1918./19. - ?
Kalogjera (Buljugić)	Marija	nastavnica	1928./29. – 3. 5. 1933.
Keler	Zvonimir	nastavnik	1928./29. – 2. 1. 1932.
Kovačević	Ante	učitelj	1924./25. – 1927./28.
Križanić	Stjepan	učitelj vježbaonice	1918./19. – 1924./25.
Kuntarić	Ljuboslav	učitelj, nastavnik (od 1934. profesor)	1923./24. – 1925./26. i 1928./29. -
Kuntarić	Olga	učiteljica	1923./24 -
Kuntić	Pavao	namjesni učitelj	1918./1919. – 1922./1923.
Madžarac	Ćiro	svećenik	1928./29. – 1929./30.
Mahorić	Vilko		1921./22.
Martinc	Petar	suplent	1927./28.
Maržik (Zukanović)	Nevenka	nastavnica (profesorica od 1933.)	1928./29. – (4. 10. 1933. dodijeljena na rad u Državnu realnu gimnaziju u Daruvaru; konačno premještena u Skopje 10. 12. 1935.)
Matasović	Antun	učitelj trgovačke škole	1926./27.
Maver	Hubert, dr.	glavni učitelj, profesor	1918./1919. – 1923./1924.
Miličić	Marta	profesor	3. 8. 1933. – 9. 10. 1934. (10. 1. 1935.)
Moćan	Josip	učitelj više pučke škole, profesor	1918./19. – 1924./25.
Pavić	Hortenzije	učitelj	1924./25.
Pejaković	Ivan	učitelj	1922./23.
Pinter	Gabrijel	profesor	1918./19. - ?
Placeriano	Viktor	dr. liječnik	1922./23.
Purić	Blaž	dr., liječnik	1923./24.
Robotić	Đuro	učitelj	1925./26. – 1927./28.
Rotanić	Josipa	učiteljica	1919./20. – 1922./23.
Servatzi A.	Ernest, dipl. agr.	glavni učitelj	1918./19. - ?
Servatzi	Ljuba	glavni učitelj	1918./19. - ?
Silberbauer	Ferdo	profesor	1919./1920. – 28. 6. 1932.
Slogar	Janko	glavni učitelj, profesor	25. 4. 1919. – 28. 6. 1932.
Šantel	Oton	dr., liječnik	1923./24.
Šimunić	Dragutin	nastavnik (profesor od 1935.)	1928./29. -
Tabor	Gaston	suplent (od 23. 7. 1932. profesor)	2. 1. 1932. -
Tomašić	Vjekoslav	profesor	1929./30. -
Toplak	Hugo	učitelj	1922./23. - 1923/24.
Vincek	Slavko	učitelj	1923./24. – 1926./27.
Vogrin	Vatroslav	dr., profesor	1923./24. – 3. 8. 1933.
Vrence	Ivan	profesor	11. 9. 1937. -
Všetečka	Franjica	učiteljica	1926./27.
Zebić	Nada	nastavnica	1928./29. – 1929./30.
Zega	Josip	učitelj vještina	7. 3. 1931. – 18. 8. 1934.
Zgrablić	Martin	profesor	1921./22. – 1922./23.

Zobec	Ivo, ing.	profesor	3. 8. 1933. – 18. 8. 1934.

Honorarni nastavnici:

Blaškić	Albin, dr.	(kr. kotarski i primarni liječnik) pomoćni učitelj za higijenu	1919./20. - ?
Šimunčić	Stjepan	(ravnajući učitelj niže pučke škole) pomoćni učitelj za gospodarsku praksu	1919./20. - ?
Grinvald	Ilija, dr.,	nadrabin u Čakovcu, za honorarnog nastavnika od časa	(od 20. 3. 1931.)
Majstorović	Srećko, o.	svršeni teolog, za honorarnog nastavnika od časa	21. 3. 1934
Madžarac	Ćiro	pravoslavni svećenik iz Varaždina za honorarnog nastavnika od časa	od 31. 12. 1934
Kuntarić	Olga	učiteljica vježbaonice, za honorarnu nastavnicu od časa	8. 11. 1934
Ilijanić	dr. Blaž	sreski sanitetski referent u Čakovcu, za predavača higijene i vršioca dužnosti školskog liječnika	13. 3. 1934
Zezula	Marija	nastavnica Građanske škole u Čakovcu, honorarna nastavnica od sata (za francuski jezik)	od 26. 1. 1931.
Đurđenić	Štefa	nastavnica Građanske škole u Čakovcu, honorarna nastavnica od sata (za francuski jezik)	od 26. 1. 1931.
Šnarić	Paula	nastavnica Građanske škole u Čakovcu, honorarna nastavnica od sata (za francuski jezik)	od 26. 1. 1931.
Ribarić	Martin	honorarni nastavnik od sata (časa)	11. 2. 1939.

Nekoliko je nastavnika, barem prema izvješćima, na školi radilo vrlo kratko:

Pokaz Franjo, suplent Državne realne gimnazije u Varaždinu, dodijeljen na rad od 18. 2. 1933. i 2. 1. 1936. i 29. 4. 1936.

Vrence Ivan, profesor Državne učiteljske škole u Petrinji, dodijeljen na rad 7. 4. 1935. i 29. 4. 1936., premješten u Čakovec 11. 9. 1937. (od tada je stalno zaposlen).

Mamula Sava, profesor Državne učiteljske škole u Karlovcu, dodijeljen na rad 29. 4. 1936. – 22. 3. 1937.[10]

Za nekoliko osoba teško nam je reći koliko su i jesu li uopće radili na školi jer izvješća u tome pogledu nisu potpuno jasna:

Golojevska Antonina, diplomirani student filozofije, postavljena za kontraktualnog suplenta gimnazije u Koprivnici, s tim da radi u ovoj školi (od 11. 5. 1931.)

Prema Izvještaju za šk. g. 1932./1933. (str. 3) može se zaključiti da su namješteni još Joksimović Milivoje, profesor; Batinica Josip, suplent; Krstić dr. Branislav, profesor, ali se čini da su premješteni prije nego što su uopće nastupili službu.

Čitavo su vrijeme na školi radila još dvojica „služitelja“: Hrastovec Tomo, služitelj, i Črep Andrija, služitelj-dnevničar.[11]

U Vježbaonici su radili sljedeći nastavnici:

Osnovna škola			
Šarinić	Božo	učitelj nižih pučkih škola	1918./19. - ?
Jurdana	Srećko	učitelj	1919./20. - ?
Rotanić	Josipa	učiteljica	1919./20. - ?
Matasović	Terezija	učiteljica	? – 1941.
Knežević	Slavka	učiteljica	27. 4. 1931. – 1932./33.
Veber	Terezija	učiteljica	? – 1938./39.
Ribarić	Martin	učitelj	? – 1941.
Kuntarić	Olga	učiteljica	1932./33. - ?
Brun	Elizabeta	učiteljica	1938./39. – 15. 4. 1940. (od tada u kancelariji ravnateljstva)
Vidaković	Jelka	učiteljica	Od 15. 4. 1940.
Zabavište			
Fio	Jovanka	zabavilja	do 1939.
Rauš	Sofija	zabavilja	od 1939./40. – 1941.

Vjeroučitelji Vježbaonice bili su jednaki kao i za Učiteljsku školu, osim:

Rendulić, o. Bono (rkt.), od 1937./38. – 1938./39.

Crnković, o. Viktor (rkt.), od 1939./40. – 1941.

[10] Prema govoru Rudolfa Kermeka 17. studenoga 1979. godine (povodom 60-godišnjice rada škole), Mamula je bio ljevičarski (vjerojatno komunistički) nastrojen te su ga zbog toga često premještali iz ustanove u ustanovu. *Zbornik Pedagoške akademije*, knjiga 2 (1980), str. 155

[11] „Služitelj“ je bio stalno zaposlen, a „služitelj-dnevničar“ je formalno bio zaposlen na određeno vrijeme i dobivao je „dnevnicu“, a ne redovitu plaću. „Služitelji“ su obavljali funkciju podvornika ili domara.

Razglednica koja prikazuje kapelicu Učiteljske škole u Čakovcu (1934. godine). (Zbirka D. Ciglarića)

Proslava dana Tome Masaryka u Državnoj učiteljskoj školi u Čakovcu, 07.03.1920. Masaryk bio je čehoslovački predsjednik i jedan od najvećih promicatelja sokolaštva. (Zbirka D. Ciglarića)

Zahvala

U knjižnici Učiteljskoga fakulteta u Zagrebu – Odsjeka u Čakovcu nalazi se tek manji broj publikacija koje su nastavnici Učiteljske škole u Čakovcu objavili za vrijeme svoga službovanja. Stoga se naročito zahvaljujemo sljedećim osobama bez čije pomoći ne bismo mogli objaviti ovu e-knjigu:

Anita Zlomislić, ravnateljica Hrvatskog školskog muzeja

dr. sc. Štefka Batinić, knjižničarska savjetnica i kustosica u Hrvatskom školskom muzeju

Daniel Ciglarić, privatni kolekcionar

METODIČKE PRIPRAVE

za obuku u pučkoj školi.

Priredio:

STJEPAN KRIŽANIĆ,

učitelj pedagogije na kr. učit. školi u Čakovcu.

Gospodinu Pavlu Kunstiću
u znak prijateljstva
Stj. Križanić

SVESKA I.

Čakovec 11/II. 1920.

ČAKOVEC 1920.

TISAK MEDJIMURSKE TISKARE.

PREDGOVOR.

Provodeći škol. praksu u učiteljskoj školi čakovečkoj, sastavljao sam s učiteljima vježbaonice i učit. pripravnicima praktična predavanja, koja su ovi poslije u vježbaonici obradili. Poučavanje je ovim predavanjima potpuno uspjelo, pa sam odlučio, da neke od tih priprava izdam štampom.

Držim, da će ove priprave dobro doći kao pomagalo učit. pripravnicima i mladjim učiteljima, jer su sastavljene po svim pedagoško-didaktičkim pravilima, a i obradbom su uspjele.

Za ovu svesku izabrao sam dvadeset najizrazitijih zadataka iz raznih predmeta pučke škole sa niža i viša godišta.

Na takav način nakanio sam i naredne škol. godine za svako polugodište izdati ovakovu svesku met. priprava, pa stoga molim starije i iskusnije drugove, da me savjetom i eventualnim predlozima pomognu.

Buduć, da mi je bila na umu čisto pedagoška strana tih priprava, naći će se po koja jezična pogrješka, što molim, da se ispriča.

Radi pomanjkanja prekriženoga „đ“ u štamparni upotrebljavao se je „dj“.

Čakovec, mjeseca lipnja 1920.

S. K.

METODIČKE PRIPRAVE
ZA OBUKU U PUČKOJ ŠKOLI.

PRIREDIO: **STJEPAN KRIŽANIĆ**, UČITELJ PEDAGOGIJE
NA KR. UČITELJSKOJ ŠKOLI U ČAKOVCU.

1. Prvi školski dan. (I. godište.)

Prije podne.

Djeca se skupiše u 8 sati jutrom u školi. Učitelj ulazi točno u 8 sati. Djeca, koja opetuju razred znadu za običaje, te ustanu na pozdrav. Za njima se povedu i djeca, koju su stariji u tome poučili. Nekoji sjede, kao da nije nitko ni došao. Učitelj započne veselim glasom: „Gle, gle, koliko je to novih učenika prvoga razreda. Vidi i maloga Juricu! Pa zar si i ti već došao u školu? A gle ovoga do tebe i ne poznam". Djeca odmah, ma da ih nitko i ne pita, odgovaraju, da je taj dječak Marko Krznarićev. „Ma zar si ti Marko? Pa lijepo. A tko je ovaj mali?" (Jedno se dijete sa strane javi riječima: „Evo ja imam pločicu!" To mi dokazuje, da je već upoznavanja dosta.) „Pa lijepo. E, imati ćete svi pločice i pisati na njima, baš kao pravi učenici. Al' znate li što?! Ja bi rado, da mi u klupama lijepo sjedite, a ne da se tu u jednoj klupi gurate, a druge su prazne". Sada ću djecu poredati u klupama tako, da mi u svaku klupu jednaki broj učenika dodje. Nastojat ću, u koliko je to moguće, da poznati za sada sjede uz poznate, jer je prvih dana djeci teško, da se poznati rastave. Poslije ću mjesta prema okolnostima mijenjati na razne načine.

Sada vas je u svakoj klupi po četvoru, pa sjedite lijepo kao pravi učenici prvoga razreda! Ali kad vam ja zapovjedim „ustanite!", onda ćete svi složno ustati, a kada rečem „sjedite", onda ćete sjesti. Da vidim kako vi to znate! Ustaj! Dobro je! Sjedi! Dobro je! Opetujem nekoliko puta. Kamo ste vi danas došli? Reci mi Joso! Došli smo u školu. Dobro je, vi ste došli u školu, da se učite, zato ste vi sada učenici. Ti si Joso učenik, a svi skupa ste učenici. Reci, što si ti Marko? Ja sam učenik. A što ste svi zajedno? Svi zajedno smo učenici. Pitam to isto još nekoliko učenika.

Naravno, da svi učenici ne će odmah znati, da na pitanje ustanu i da suvislo odgovore, za to ću ih zgodnim načinom na to navesti.

A sada ćete uzeti svoje ščšire, pa ćemo ići na dvorište! Poredam djecu kako izlaze iz klupe dvoje po dvoje, te ih vodim na dvorište. Tu uredno stupaju, te šećući zavijaju na razne strane prema zapovijedi n. p. Zavij prama školi! Zavij prama dudu, zdencu i t. d. Stoj! Nakon ove kratke šetnje odvedem djecu natrag u školu, gdje spreme svoje stvari.

Ustanite! Sada ćemo moliti, kao i svakiput, kad budemo išli kući! No vi još ne znate svi moliti, pa ćemo se samo prekrižiti. Križajte se ovom rukom, koja se zove d e s n a. Učitelj je okrenut djeci i križa se lijevom rukom, da ne smete djecu u križanju i postavljanju ruke.

Učitelj upozori djecu, kako treba ići kući, te po već prije naučenom redu, izlaze iz škole. Opomene ih, da poslije podne opet dodju u školu, te ponesu samo pločice i pisaljke.

Poslije podne.

Oho! Već ste se svi skupili u školi! To je lijepo! A jeste li donijeli i pločice? Pa dobro, tako i treba, jer ćemo danas poslije podne i pisati. No prije ćemo moliti. Ustanite! Prekrižite se! Tu postupam kao i prije podne. E sad je vrijeme da pišemo. Izvadite pločice, samo nemojte jako lupati! Na pločici na jednoj strani imate c r t e, na kojima se piše, a na drugoj strani m r e ž u, na kojoj se računa. Vi si okrenite onu stranu, na kojoj je mreža. Da vidim, kako ste si metnuli pločice preda se! Nastojim, da djeca metnu svoje pločice po duljini uz rub klupe.

I ja imam na mojoj velikoj školskoj ploči mrežu, pa ću kredom u svakoj četvorini u sredini napraviti t o č k u. Uzmite i vi svoje pisaljke, pa načinite male točke na svojim pločicama. Pisaljku primi desnom rukom. Napravite pun red ovakovih točaka! Sasma dobro vi to neki radite. Sada ste se dosta napisali, pa metnite pločicu uz rub klupe, da vidim kako ste napisali. Dobro je! Moram djecu pohvaliti, da ih obodrim za dalnji rad. Obrišite pločice i spravite ih tiho pod klupu.

Sada ćemo malo razgovarati, da saznam kako se koji od vas zove. (Tim ispitivanjem ne smijem djeci mnogo dosadjivati; upitati ću njih pet šest, dok se ostali malko ohrabre. Najprije upitam najsigurnijega, za kojega znam, da će mi dobro odgovoriti).

No reci mi ti, kako se zoveš? Ja se zovem Stjepan Veselić. Oho! Kako ti to znadeš lijepo kazati. Dobro je! Sjedi Veseliću! A kako se ti zoveš? i t. d.

Zatim se ponavlja gradja od prije podne naime: da su došli u školu, da su učenici i da se desnom rukom križaju, a desnom rukom i pišu.

Nakon toga opet slijedi šetnja u dvorište i svršetak obuke kao i prije podne.

Napomena. Prvoga, kao i slijedećih dana uvadjaju se djeca zgodnim učiteljevim radovima u školski život. Rad u školi treba što

življe izmjenjivati, da djeci ne dosadi. Tih dana priprave se djeca pomalo i za pisanje, te za početnu stvarnu obuku; a navikavaju se i školskomu redu. S. K.

2. Risanje: Vratnice. (I. godište.)

Predmet obuke: Risanje vratnica na ulazu u vrt.

Cilj obuke: Učenike uvježbati u elementarnim gibanjima za crtanje; zamiješivanje u prostoru.

Pomagala: Iskustvo sabrano na škol. šetnji; risaći pribor (crtanka i olovka).

Navještaj: Promatrali smo, djeco, one vratnice na ulazu u Kovačićevu oranicu, pa ćemo danas narisati, kako su one letve zabite.

I. Pokaži rukom, kako je zabita ona letva u sredini? (vuče osovno rukom). Pokažite to svi! Kakov je to smjer? (osovan).

Pokaži rukom, kako ide vodoravna letva! Pokažite to svi!

A kako idu one letve, koje drže osovne čvršće skupa? Pokaži! Pokažite svi kosi smjer!

— Tim su se ponovila gibanja, a obnovile i spoznaje, stečene na obučnoj šetnji.

II. Česni navještaj: Sad ćemo mi to i u našim crtankama narisati. (Vježbanje mišićnih osjeta povlačenjem olovke po papiru).

a) Vidno zamjećivanje. Stavite crtanke preda se vodoravno. Pokažite olovkom gornju — dolnju — lijevu — desnu stranu crtanke. (Kod svake zapovijedi uvjerim se, da li je valjano izvedeno). Povucite olovkom u zraku po gornjoj, dolnjoj, lijevoj, desnoj strani crtanke. Pokaži lijevi ugao gore, dolje; desni ugao gore, dolje. (i izmjenice). Pokaži sredinu gornje, dolnje, desne, lijeve stranice.

b) Mišićni osjeti i gibanja. Pdkaži sredinu gore — dolje .... (Ponavljam uz povlačenje u zraku, u svrhu diferenciranja). Vuci po papiru odozgo dolje! (Isto tako se ponavlja od lijeva na desno; od lijevog ugla gore k desnomu uglu dolje; od lij. ugla dolje k des. uglu gore. Nekoliko puta oštro u zraku, a konačno sigurnim potezom po papiru).

III. Gdje smo vidjeli ovako zbijene letve? Koliko je bilo ovako — osovnih vani, a koliko narisanih ovdje? Koliko vodoravnih? Koliko kosih?

IV. Kakovim smjerom idu letve ovakove (pokažem na slici osovne, pa vodoravne, a zatim kose pravce)? Kakove su one spram ravnala? Ravne. Kako im zato kažemo? Pravci. A jesu li tvoje u crtanci pravci? .....

Kakav su pravac osovne, vodoravne pa kose letve?

V. Što smo ono na šetnji postavili (objesili) u sredini onih vratnica? (Vijenac, obruč, kolo). Narišite i to u sredini! Tim su narisali slobodno i kružnicu — krivulju). S. K.

3. Risanje: List djeteline. (III. god.)

Predmet: Risanje lista od djeteline.

Cilj: Učenici moraju zamijetiti dijelove, oblik i boju lista.

Pomagala: Svaki učenik ima pred sobom list od djeteline; više raznovrsnih grančica sa lišćem.

Navještaj: Pazite djeco! Donio sam vam evo nekoliko grančica sa lišćem, pak ćemo ih sada malo bolje promotriti.

Od česa je ova grančica? (jorgovana) A ova? (divljeg kestena, ruže, akacije, bršljana, vrbe, duda i t. d.). A od kojeg je drveta ovaj list? (jorgovana) A ovaj? (duda, vrbe i t. d.) A poznate li djeco ovaj list? (to je list od djeteline).

Danas ćemo ovaj list od djeteline bolje promotriti, pa ćemo ga i narisati. Što ćemo danas raditi?

1. Zamjećivanje. a) Razdijelim listove, da svako dijete dobije po jedan. Od koje biljke imaš list pred sobom? Koliko listića ima taj list? A može li list od djeteline imati i više listića? (Može i četiri; no takovi se listovi rijetko nalaze, pa ljudi kažu za onoga, koji ga nadje, da će biti sretan). Kakovi su ti listići medju sobom po veličini? (Jednaki). A kako stoje? (jedan je u sredini, a dva sa strane). Kakovoga su oblika ti listići? (dugoljasti). Što se pruža kroz sredinu svakog listića? (glavno rebro) Na kojoj se strani lista može to glavno rebro dobro opaziti? (Na dolnjoj, naopakoj strani — na naličju). — Gledajte sad na naličju lista i druga rebarca! — Što se pruža od glavnog rebra na jednu i drugu stranu? (tanka rebarca) Dokle sižu ta rebarca? (do ruba) Što vidite na rubu? (vrlo sitne zubiće) Da li se ti zubići izdaljega i opaže? (Ne opaze, pa se rub čini kao cjelovit). A kako se pružaju ta rebarca medjusobno postrance? (usporedno. Gdje se ova tri listića sastaju? Što još ulazi u tu točku? (držak) Kakav je taj držak po debljini s obzirom na glav. rebra? A rebra od dna prema vrhu? (Pri dnu su deblja, a prama vrhu tanja).

Ponovi sve, što smo kazali o dijelovima lista!

b) Ajdemo sada gledati boju lista! Kakove boje je list? Je li ta boja svuda jednako zelena? (lice je tamnije, naličje svjetlije zeleno, prelijeva se u sivo; držak je svjetlo zelen) A je li lice svuda jednako tamno zeleno? Kod glavnog rebra je svjetlo zeleno; a neki imadu i svjetle pruge po sebi).

Ponovi sve, što smo kazali o boji!

c) Zamjećivanje oblika i karakteristične crte. Na koliko strana se pružaju iz ove točke (pokažem!) glavna rebra? Pokaži rukom u kojem smjeru idu ta rebra. (Jedno ide ravno odozgo dolje, a druga dva koso na jednu i drugu stranu dolje). Pokažite svi rukom! Kako idu ta rebra s obzirom na pravac? (ravno) A kako ide ovaj držak? (malo zavija poput zmije).

Kolika je duljina svakog rebra? (od prilike 2 cm.). A drška? Kolika je širina svakog listića? A gdje je listić najširi? (u polovici) Kakovi su listići pri vrhu i pri dnu? (okruženi).

Ponovi sve!

d) Estetsko zamjećivanje. Postavite si sad svaki preda se lijepo ovako list! Kako bi bilo, da si tko postavi ovako? (okrenem jedan listić, otkinem jedan dio; u opće ne estetski grupiram) Kako dakle moramo list postaviti? (lijepo i pravilno).

e) Reci mi sada sve, što smo do sada o listu kazali!

2. Ustanovljivanje postupka za risanje. Ajdemo si sada ustanoviti red, kojim ćemo risati list. Što mislite, što ćemo najprije risati? (Glavno rebro kao pravac 2 cm. dug) A onda? (druga dva glavna rebra od postranih listića koso na stranu; takodjer duljina 2 cm.) Što ćeš označiti poslije ovih glavnih rebara? (rubove od listića kao pakružnice) Na što moraš tu paziti? (da bude u sredini najšire) Što ćeš najzadnje narisati? (držak i tanka rebarca).

Ponovi cijeli postupak! (više puta).

3. Risanje po sjećanju. a) Spravite si sad listove lijepo u čitanke. Pazi, da si lijepo složiš! (Tu pazim na estetski momenat t. j. da učenici lijepo slažu i da pritom još jednom zamijete dijelove).

b) Razdijelim risarski pribor. (pločice, komadiće papira, crtanke) Narišite sad svaki po jedan list onako, kako smo prije rekli!

c) Dok učenici rišu, dotle obilazim okolo i upamtim možebitne pogrješke. Izvadite si sada list iz knjige, pa pogledajte jeste li jednako narisali? Koji je najbolje narisao, zovnem ga k ploči. Reci mi, kako ćeš i kojim redom risati. Riši!

d) Poredjujem risanje na ploči sa risanjem na crtankama i listom u naravi.

4. Pamćenje postupka. Reci mi još jednom red, kojim se riše list od djeteline. Narišite ovaj list prstom u zraku! (prvo rebro! drugo! treće! prvi, drugi, treći rub!) Pravite to isto u zraku lijevom rukom. Isto obadvjema rukama!

5. Risanje po naravi, samorad, maštanje.

a) Metnite sad list preda se, pa ga gledajte i što točnije narišite!

b) Vidite, djeco, kako smo si lijepo sprešali ovaj list, tako si i kod kuće sprešajte 5—6 listova, pa ih na papir složite, kako mislite, da je najljepše, pa ih prilijepite. (Slaganje ornamenata).

c) Narišite na papiru red listova poput onih, što ste ih složili na papiru.

Obradio: Ivan Majerić, III. teč.

4. Pjevanje: Lijepo ti je rano uraniti. (II. god.)

Cilj obuke: Učenici moraju naučiti pjevati pjesmu uz razumijevanje sadržaja i dobiti pojam narodna, jutarnja pjesma.

Pomagala: Djetinje iskustvo, glazbalo (harmonij).

Navještaj: Čuli ste djeco, kako učenici u III. i IV. godištu lijepo pjevaju, pa ću i ja danas s vama naučiti pjevati jednu pjesmicu.

I. 1. Sastavljanje teksta. O čem ste vi jučer govorili nakon šetnje? (o jutru, o zori). Pa kad sviće zora? (U jutro rano).

Na kojoj se strani ukazuje? (na onoj — pokaže na istok) Što se pokazuje na nebu poslije zore? (sunce) Kakovo je nebo prije sunca? (crveno) A da li je prije zore bilo sunca? (nije, bilo je samo svjetlo).

Tko je od vas već tako rano ustao prije sunca? Tko od tvojih ukućana ustaje rano prije sunca? (mama, tata, sluga, konjar, kravar — brat) Pa čemu ustaju oni tako rano? Pa kako je u jutru rano, sada mjeseca svibnja? (lijepo) Jest djeco, lijepo je rano uraniti. Tko ono lijepo pjeva na granama? (ptice) Pa koja od njih najljepše pjeva? (Slavulj). Dobro je! Vidite djeco, slavulji pjevaju lijepo rano prije zore. A kamo idu rano pastiri s blagom? (na pašu) A gdje blago pase? (na livadi) Kamo će dakle ići pastirče, koje se zove Miljče? (ići će na livadu) Ali na livadi smo vidjeli: bunare; čemu su oni? (da se blago napaja) Jest, vidite, zato i slavulj viče: „Hajd' na vodu Miljče!" Kako to slavulj viče? Ti — ti — svi! A gdje je ta voda? (u bunaru na livadi) Tako je. Zato slavulj i veli: „Ajd na vodu ili u livadu!" Kako slavulj veli? Ti — ti — svi!

II. 2. Učenje teksta. Ajdemo sad sve ponoviti, što smo dosad učili! Kako je vani ujutro rano? Zato velimo: „Lijepo ti je rano uraniti!" Ponovi ti — ti — svi! A kada je lijepo uraniti — prije koga? (prije zore) Ha, prije zore! Tako je! Lijepo ti je rano uraniti, prije zore, kad slavulji poje! Jelte djeco, lijepo ti je rano uraniti prije zore, kad slavulji poje? Ponovi ti, ti, svi! Što smo ono rekli, što slavulj viče? (Slavulj viče: „Hajd' na vodu Miljče!) Recite svi! A što slavulj veli? (Ajd' na vodu, ili na livadu!). Tako je! Slavulj viče: „Hajd' na vodu Miljče, il' na vodu ili na livadu!" Ponovi! Svi! Ponovite sad sve!

3. Ritmičko čitanje (govor). Sad ćemo svi govoriti ovu pjesmu, ali tako skladno, kako budem ja rukom mahao. Ustajte! (Djeca govore nekoliko puta tekst po $^4/_4$ taktu; pazim osobito na takt kod četvrtinke s točkom i osminke. Ritam mogu predočiti vidnim znakovima — točkicama bliže i razmaknuto označenim, a mogu naznačiti i četvrtine i osmine — sve na jednoj vodoravnoj crti).

4. Pjevanje. a) Otpjevat ću vam lijepo ovu pjesmu, a vi samo slušajte. (Otpjevam sam lijepo uz pratnju harmonija).

b) No, kako vam se svidja ova pjesma? Bi li tko od vas znao sa mnom pjevati? Nu, de pokušaj!

c) Vježbam teža mjesta. (Početak „Lijepo ti je . . , pa pa „uraniti" prvi put i pri svršetku — otežući). Djeca po nekoliko puta iste odlomke opetuju.

d) Ajdemo sada cijelo otpjevati! Ove klupe! Ovaj red! Svi!

5. Razmatranje. O čem govori ova pjesma? (Kako je lijepo rano uraniti). Što se rano na istoku diže? (Sunce). Vidite djeco, kako se sunce diže sve više na istoku, tako se i ova pjesma glasom diže sve više. (Prikažem djeci pjevajući i kretnjom ruke, kako se sunce diže, a i pjesme glas isto tako u melodiji: „Lijepo ti je . . . .") Početak pjesme, kao da te budi, da ustaneš rano, kad je tako lijepo.

III. Znate li vi još koju pjesmu pjevati? (Dobro jutro mamice).

Pa dajte mi ju otpjevajte! Lijepo vi to pjevate. A otpjevajte mi današnju pjesmu! O čem govore obadvije ove pjesme? (O jutru).

IV. 6. Sistem. Pa kako bi mi mogli kazati pjesmama, koje govore o jutru, kao i ove dvije? (jutarnje pjesme). A kako bi još rekli ovoj današnjoj pjesmi, pošto ju je narod izmislio i rado ju pjeva? (narodna pjesma). Koju smo dakle jutarnju — narodnu pjesmu danas naučili? (Lijepo ti je rano uraniti). A kako smo pjevali svršetak pjesme (otpjevam svršetak ritardando!)? (otežući).

V. 7. Lijepo pjevanje. Ajdemo još jednom lijepo otpjevati tu današnju pjesmicu.

Pjevamo uz harmonij: Lijepo ti je rano uraniti,
Prije zore, kad slavulji poje.
Slavulj viče: „Hajd na vodu Miljče,
Il' na vodu, ili na livadu!"

Obradio: Adam Piškurić, IV. teč.

5. Pjevanje: Lastavicam. (III. god.)

Predmet obuke: Pjevanje pjesme „Lastavicam" (Zahar-Zajc).

Cilj obuke: Zamijetiti čuvstva na tekstu i melodiji; lijepo pjevanje sa shvaćanjem ritma i dinamičkih znakova.

Pomagala: a) već prije obradjena pjesmica „Lastavicam"; b) djetinje predznanje o vidnim znakovima (notama); c) glazbalo (harmonij).

Navještaj: Vi ste djeco, prije par dana učili pjesmicu o lastavicama, pa ćemo danas tu pjesmicu naučiti i pjevati.

I. 1. Ponavljanje pjesme. Tko će mi tu pjesmu lijepo napamet govoriti? (Jedan učenik na mjestu izgovori tu pjesmu napamet.) Dodji jedan pred ploču, pa govori još jednom tu pjesmu! (Učenik govori pred pločom). Ustanite svi, pa ćete mi govoriti tu pjesmu napamet! (Djeca izgovore sve u zboru).

2. Ponavljanje čuvstava u tekstu. O kojim smo pticama govorili sada? Pa kakove su te ptičice po veličini? A kakovih krila? Kamo se dižu pomoću tih krila? Pokaži rukom kako se one dižu! (Učenik pokaže rukom kosi pravac od lijeva prama desnom gore). U koje godišnje doba se one tako dižu? Čemu se dižu? Tko ih privlači? Čiji glas ih zove? A idu li one rado u topli kraj? Jest, vidite djeco, male ptice lastavice, lakih krila dižu se u zrak, zato jer ih zove zemlja mila, toplo sunce u toplim krajevima, a i majčin glas. Letjeti će one preko gora, preko livada, preko mora, daleko, daleko, ali će se opet vratiti u rodni kraj. Tako ćemo, vidite djeco, tu pjesmicu i pjevati.

II. 3. Ritničko čitanje. Ja sam vam napisao prvu kiticu te pjesme zajedno sa notame na ploču, pa ćemo sada čitati, kako nam te note kazuju. (Djeca čitaju u zboru, a učitelj daje takt prema slogovima i trajanju nota, pokazujući ujedno znakove na školskoj ploči). To se opetuje nekoliko puta.

Kakova je ovo nota po trajanju, kod riječi „zrak“ ? (polunota) Kako ona traje? (dugo) Što mislite, bi li tu smjela biti kratka nota? Pokušajte govoriti „dižite se vi u zrak“, kad bi kod zrak bila kratka nota! Bi li to bilo dobro? Kako se izgovara riječ zrak? (dugo) Kakova dakle nota mora biti, kad se pjeva riječ „zrak“ ? (duga). Vidite djeco, uvijek, kada je dulji slog po trajanju, mora biti i u pjevanju dulja nota.

Ajdemo još jednom sve po notama u zboru pročitati!

3. Učenje napjeva. a) Vi ste učili već i po notama pjevati. Pa kakovim se glasom pjeva onaj slog, čija je nota više napisana? Koji ću prema tomu slog višim glasom pjevati „ma“ ili „le“ ? Zašto? (jer je „le“ na višoj crti).

b) Ja ću vam sada lijepo otpjevati pjesmu, a vi slušajte. (pazim na dojam, što će ga pobuditi pjevanje). Pjevat ću vam još jednom, a vi gledajte na note. Još jednom ću pjevati, a vi pokušajte tiho za mnom.

c) Ajdemo sada svi pjevati prvi dio. (Vježbam sada dio po dio ponavljajuć po nekoliko puta uzastopce teža mjesta, kao i ona mjesta, u kojima djeca možebiti griješe). (Diferenciranje skupova živč. jedinki).

d) Ajdemo sada lijepo otpjevati cijelu pjasmu. (Pri tom nastojim svojim pjevanjem i davanjem takta sugerisati djeci, da izrazuju pjevanjem čuvstva).

5. Razmatranje. a) Tekst i napjev. Kako smo ono kazali, da se laste dižu u zrak? Vidite li možda štogod slična u napjevu pjesme? Kako se redaju note kod slogova „dižite se vi u zrak“ ? Vidite djeco, kako se lastavica diže, tako se i glas u pjesmi redom diže. (otpjevam, pokazujuć rukom, taj takt.) Što mislite, zašto je taj zadnji glas tako dugačak? (Jer se riječ zrak na dugo izgovara). Pa kako onda lastavica dalje leti, kad dodje do stanovite visine? (leti dalje jednako visoko). Pa kako traje i ovaj glas u pjesmi, kad se je lasta dignula u zrak? (traje jednako i dugo, baš tako kako i lastavice lete).

b) Tekst i dinamika. Kakove su ptice lastavice po veličini? (malene). Jest, malene su, ali lakih krila. Pa kako onda lete ? (brzo i lako). Vidite, to nam i pjesma kaže. Kako počinjemo pjevati? (tiho, brzo, lakim glasom). Kad lastavice počinju letjeti, čujete li isprva šum? (isprva se ne čuje, a poslije čuje sve jače, dok se u zraku opet ne izgubi). Kako ćemo onda prema tomu pjevati „dižite se vi u zrak“ ? (početi tiho, pa sve jače, a onda opet tiko). Jest, vidite ovako: (otpjevam nekoliko puta sam, pa i s. djecom taj takt krescendirajući pa opet dekrescendo). Tako ćemo to i u notama označiti. Počinjemo tiho. Kakov znak mećemo? (p). A kod ovoga „dižite se vi u zrak, napravit ćemo ovakove znakove: (označim znakove za cresc i decresc). To znači, da se tu kod šiljka počinje tiho pjevati, a gdje se pravci šire, tamo se i glas širi — jača; a gdje se pravci skupljuju, tamo i glas postaje tiši, dok se ne izgubi. Što dakle znače ovi znakovi?

c) Ponavljanje razmatranja s obzirom na a) i b)
Ajdemo još jednom lijepo otpjevati pjesmu.

III. 6. Poredba. O kom je govorila ova pjesma? (o lastavicama). Koliko će lastavica letjeti? (cijelo jato — društvo). Vidite djeco, tu se pjeva o jatu lastavica. A znadete li vi, koju pjesmu, gdje se ovako pjeva o društvu — druzima, učenicima? Hej veselo mili druzi!)

Otpjevajte mi tu pjesmu! Kako ste počeli tu pjesmu pjevati? (brzo, veselo, jako.) Zašto baš tako? (jer mora biti veselo — djaci su veseli, pa viču.) A kako male laste? (one lete tiho i lako; zato se njihova pjesma mora početi tiho i lako.) — Vidite djeco, kako glazbenik — umjetnik pazi na svaku riječ u pjesmi i prema tomu sastavi napjev. Kakav će biti napjev, ako se govori o tuzi? (tužan). A kakov, ako se govori o veselju? (veseo.)

— Vidite djeco, baš ove obadvije lijepe pjesme, što ste mi sad otpjevali, uglazbio je naš najglasovitiji hrvatski glazbenik, a zove se Ivan pl. Zajc. Napisat ću vam ime na ploči; a ovo je njegova slika.

IV. 7. Sistem. Na što je glazbenik Ivan pl. Zajc pazio kod ove naše današnje pjesme?

a.) da se riječi slažu s napjevom. Pošto su lastavice male ptice i lahko lete, počinje pjesma brzo tiho. Slog zrak je dugačak, zato je i nota za taj slog dugačka. Laste se dižu u zrak postepeno iz nizine u visinu, a tako se i note i napjev dižu postepeno iz nizine u visinu.

b.) Ako hoćemo pokazati, da se mora početi tiho, pa sve jače pjevati, ili jako, pa sve tiše, to se naznačuje posebnim znakom.

c.) Ovo je pjesma o odlazećim lastavicama, a uglazbio ju. je najznamenitiji hrvatski glazbenik Ivan pl. Zajc.

Pjesmu ćemo pjevati u jesen, baš u vrijeme kad lastavice odlaze, pa u proljeću, kad dolaze; a i uvijek kad vidimo lastavice.

V. 8. Primjena.

a) Ajdemo još jednom lijepo zapjevati pjesmu o lastavicama!

b.) Ova pjesma ima još dvije kitice, ajdemo i njih otpevati.

c.) Djeco, nauk se svršio, pa i vas zove majčin glas, da dodjete domu svome; zapjevajmo si kao i lastavicama „dižite se vi u zrak!" (Djeka će ustati, pjesmu otpjevati i veselo kući pohrliti.)

Obradio: Ivan Dokuš, IV. teč.

6. Zemljopis: Školska soba kao prvi zemljovid. (III. god.)

Cilj obuke: Djeca moraju zamijetiti smještaj i veličinu sobe; sve prenijeti na nacrt u omjeru 1 : 10 (škol. ploča) odnosno 1 : 100 (učeničke pločice).

Pomagala: 1. Iskustvo: mjerenje sobe; zamjećivanje strana svijeta, stijena po smještaju i veličini; pojam o metru i decimetru.

2. Predmeti: metar za mjerenje; školska ploča, koja se može položiti na klupe.

N a v j e š t a j : Mjerili smo ovu sobu; sada da vidimo, kako bi ju narisali, ali tako, da se vide i strane svijeta i da bude duljina prema širini.

I. a.) Koliko stijena ima ova škol. soba? Pokaži ih! Pokaži lijevu, desnu, prednju stražnju! Pokaži gdje je istok, zapad, sjever, jug. Pokaži istočnu, zapadnu, sjevernu, južnu stijenu.

b.) Pokaži desnu stijenu. Što se nalazi uz desnu stijenu? (slike, vrata.) Kojim se smjerom pruža desna stijena? (od sjevera prama jugu). Na kojoj je dakle strani desna stijena? (zapadnoj.) Kojim se mjerom pruža? Pokaži rukom smjer od sjevera prama jugu. Hodaj uza stijenu od sjevera prama jugu.

Pokaži prednju stijenu. Što se nalazi uz prednju stijenu? (ploča, ormar). Kojim se smjerom i t. d. — Postupam kod prednje stijene, a zatim i kod lijeve i stražnje isto tako, kao što sam postupao kod desne stijene.

c.) Sad ćemo još jednom izmjeriti duljinu stijena. (Učenik sam mjeri najprije sjevernu stijenu). Koliko si izmjerio? (6 m.) Kolika je dakle duljina sjeverne stijene? Mjeri istočnu stijenu! Koliko si izmjerio? (10 m.) Kolika je dakle duljina istočne stijene? Mjeri južnu stijenu! — zapadnu stijenu! (Postupak ispitivanja isti!)

P o n a v l j a n j e : Dodji van! Pokaži istočnu, zapadnu, sjevernu i južnu stijenu. Drugi! Pokaži, kojim smjerom ide istočna, zapadna, sjeverna, južna stijena? Treći! Pokazuj stijene i govori, na kojoj su strani i kako su dugačke.

II. Sad smo djeco, mjerili sobu. A što ćemo sad? (sad ćemo ju narisati.) Jest djeco, ali da nam bude lakše narisati, metnut ćemo ploču na klupe.

a.) — Postavim ploču tako, da bude gornja strana okrenuta prama sjeveru. — Vidite, sad je ploča u istom položaju kao strane svijeta Koja je sjeverna strana škol. ploče? — Napišem i označim sjever. — Koja je južna istočna, zapadna strana? — Svagdje označim i napišem.

b.) Sad ćemo duljinu ovih stijena narisati točno na ploču. Hoćemo li moći narisati tako dugačko, kao što je stijena? (Ne ćemo, jer je škol. ploča manja.) — Morat ćemo narisati umanjeno.

Kojim smjerom ide sjeverna stijena? To ćemo i povući. Vuci! Koliko je dugačka sjeverna stijena? (6 m.) A što mislite, koliko ćemo to na ploči napraviti? (6 dm.) Dobro je. Buduć da je stijena dugačka 6 m, ne možeš toliko narisati i na ploči, stoga moraš narisati umanjeno, pa ćeš umjesto svakog metra duljine narisati 1 decimetar. Dakle 6 m. stijene je 6 dm. crte.

Ajdemo sad narisati istočnu stijenu. Koliko je dugačka istočna stijena? (10 m.) Koliku ćemo ju napraviti na ploči? (10 dm.) — Postupak kod drugih stijena isti.

c.) Tako smo eto narisali sve četiri stijene. Jesmo li ih mogli narisati onako velike kao kod sobe? (ne, jer je škol. ploča manja.)

d) Koliko smo mi na nacrtu računali 1 m? (1 dm) Koji dio od metra je decimetar? (deseti.) Kolikoput su ove dužine na nacrtu manje od dužine stijene u sobi? (deset puta.) Odmjeri si špagom duljinu jedne stranice, pa ju prenesi na dužinu u sobi. Kolikoput si mogao prenijeti? (deset put.) Koji dio od dužine stijene je ova crta? (deseti dio.) — Vidite, zato se to tu mora i napisati ovako: 1 : 10 (jedan prama deset.) To znači, da je 1 m. ili 10 dm. u sobi nacrtan kao 1 dm. na nacrtu. To se zove umanjeno mjerilo. (Napišem na ploču.)

Sad ćemo ploču postaviti na stalak. — Postavim ploču uz sjevernu stijenu školske sobe, — Gdje je sad na ploči označen sjever? (gore) istok? (desno) zapad? (lijevo) jug? (dolje).

III. A kako je bilo, kad je ploča položena bila? (onda je sjeverna strana bila okrenuta k sjeveru, južna k jugu, istočna k istoku, zapadna k zapadu.) A kako je sada, kad je ploča uspravljena? (sjever gore, jug dolje, zapad lijevo, istok desno). Pokaži sjevernu stranu u sobi — na ploči; istočnu u sobi — na ploči; zapadnu u sobi — na ploči; južnu u sobi — na ploči. Kolika je duljina sjeverne strane u sobi — na nacrtu? Kolikoput je manja na nacrtu? — Isto tako poredjujem i ostale strane do duljini u sobi i na nacrtu.

IV. Što smo mi to risali? (Nacrt škol. sobe.) Zašto smo mi to tako malo narisali? (jer je škol. ploča manja od sobe.) Kakovo je to mjerilo? (umanjeno.) Kako se to označuje? (jedan prama deset). Kako su stajale strane nacrta, kad je ploča bila na klupi? Gdje su sad na nacrtu strane svijeta, kad je ploča upravljena?

Ponoviti nekoliko puta pitanja IV. stepena!

V. Što znači ovo, što je napisano 1 : 10? Što naznačuje ovaj naš nacrt? Pokaži, gdje bi na nacrtu bila vrata, peć, ploča, prozori, tvoje mjesto i t. d. Kad bi vi htjeli to na vašim pločicama risati, kako bi risali s obzirom na mjerilo? (100 put manje). Što to znači? Kako bi se to napisalo? Gdje će vam biti istok, zapad, sjever, jug?

Za zadaću ćete narisati nacrt škol. sobe na svojim pločicama u mjerilu 1 : 100.

Obradila: Zlata Egartner, IV. teč

7. Zemljopis: Školska šetnja, III. god.

Predmet obuke: Školska šetnja u okolici Čakovca prama selu Buzovcu.

Cilj obuke: Predmete u okolici: cestu, želj. prugu, potok, most, kuće i t. d., treba da učenici opaze, prema potrebi mjere i konačno sastave nacrt u umanjenom mjerilu.

Pomagala: metar za mjerenje, vrpca 10 m. duljine, kompas, djetinje iskustvo.

1. Priprava u školi.

Vi ste, djeco, već višeput išli na šetnju prama Buzovcu, pa preko česa ste odmah tu kraj škole prošli? (želj. pruge.) Kako mi dolazimo do sela? (cestom) Kakova je to cesta? (velika, glavna,

državna). Prolazimo li mi neprestano cestom? (prelazimo i preko mosta.) Pa koja voda teče ispod mosta? (potok Trnava.) Što se još nalazi izmedju potoka i želj. pruge? (nekoliko kuća.)

Navjestaj: Danas ćemo tamo ići, izmjeriti si što bude trebalo, pa narisati nacrt po zadanom mjerilu.

Kamo ćemo ići? Čemu?

— Sada se spremite, pa idemo, da si to pogledamo.

2 Opažanja u okolici.

a.) Stupanje do mjesta: Učenici stupaju u redu (uvježbano, u gimnastici!) do zgodnog mjesta na želj. tračnicama, pa se na zapovjed: „lijevo se vrstaj!" stave propisno, da mogu motriti predmete, a i ja da svakog vidim i oni mene.

b.) Zapažanje predmeta: Gdje smo sada? (na želj. prugi.) Što vidite pred sobom? (cestu, most, potok, pilanu, kuće, vile, u daljini selo, oranice, baru, drvored, stupove za brzojavne žice, želj. stražarnicu i t. d.)

c.) Označivanje strana svijeta. Pokaži rukom gdje je istok, a gdje zapad. Pokaži to obim rukama! Gdje ti je sada sjever, a gdje jug? Sad ćemo pomoću kompasa odrediti točno strane svijeta. Pokaži, gdje je točno sjever, a gdje jug, istok, zapad.

Pokažite to svi!

d.) Smjer ceste, pruge i potoka. Kojim smjerom idu tračnice? (od zadada k istoku.) Kojim smjerom ide pruga u Kotoribu? (ravno prama istoku); a ona u Lendavu? (zaokreće prama sjeveru). A kojim smjerom ide cesta? (od sjevera prama jugu.) Kojim smjerom teče potok? (od zapada prama istoku.)

— Vodim učenike na cestu, gdje pomoću kompasa odredim točno smjer ceste. Kojim smjerom ide cesta? Kako ide do želj. pruge? (ne ide točno od sjevera prama jugu, već malo od sjeverozapadne strane prama jugo-istočnoj strani.) Kako ide od pruge do mosta? (točno od sjevera k jugu); a dalje od mosta? (ide još jače prama istočnoj strani.)

— Vodim učenike na desnu obalu potoka, gdje opet pomoću kompasa odredim smjer potoka. — Kojim smjerom teče potok? Teče li uvijek istim smjerom? Kojim smjerom teče do mosta? Kojim od mosta do plota? A od plota dalje?

e.) Mjerenje dijela potoka. Što mislite djeco, koliko je metara od mosta, do onog plota uz potok? Ajdemo si to točno izmjeriti. Djeca mjere pomoću vrpce od 10 m; na svakih 10 m. stane po jedan učenik. Kolika je dakle duljina? (70 m.)

f.) Mjerenje dijela ceste. Dovedem djecu opet na cestu. Sad ćemo djeco, izmjeriti duljinu ceste od mosta do želj. pruge. Razgledajte se malo po cesti, pa gledajte, da se domislite, kako bi mi na laki način to izmjerili! (Pošto smo već na priješnjim šetnjama mjerili i koracima i metrom udaljenost brzojavnih stupova, djeca se odmah tomu domisle.) Što je dakle postavljeno uz cestu? (stupovi.) Koliko ih ima? (4). A koliko je to razmaka? (tri.) Koliki je svaki razmak? (50 m.) Hoće li dakle biti duljina ceste od mosta do pruge 150 m.? (ne će, moramo još izmjeriti prostor od

mosta do prvog stupa, pa opet od zadnjeg stupa do pruge.) Dobro je! Vidim ja, kako vi to dobro gledate, pa ajde izmjerite. Koliko je od mosta do stupa? (7 m.), a od stupa do pruge? (22 m.) Koliko je dakle od mosta do pruge? (okruglo 180 m.)

g.) Mjerenje dijela pruge. Idemo sad, da izmjerimo i jedan dio želj pruge! Što znače ovi znakovi — kamenje uz želj. prugu? (mjeru; kamen od kamena udaljen je 100 m.) Kako to znaš? (Mjerili smo na jednoj šetnji.) Pogodite, kolika je udaljenost od ove stražarnice do onog mostića na pruzi! (budući da je donle 8 kamenova, to je udaljenost 700 m.) A gdje počinje ova lendavska pruga, da zavija malo prama sjeveru? (odmah kraj prvog kamena tik ceste.)

2. Rad u školskom dvorištu.

Idemo sad u naše dvorište, pa ćemo si sve to nacrtati u pijesku:

a) Vodim djecu na odredjeno mjesto u dvorištu i postavim ih u krugu, da svako dijete može točno vidjeti.

b) Ponavljanje predmeta. Što smo sve danas vidjeli i mjerili?

c) Strane svijeta. Pokaži još jednom strane svijeta. Pokažite svi! Označi ih u pijesku točno prema kompasu.

d) Smjer ceste. Kojim smjerom ide cesta? Pokaži taj smjer! Povuci ovim crtalom (zašiljenim prutom!) u pijesku, kako bi išla ta cesta od pruge pa do mosta.

e) Smjer pruge. Kojim smjerom idu pruge? Kako ide lendavska pruga? Pokaži mjesto, gdje željeznica prelazi preko ceste. Dodjite vas trojica, raširite ruke i stavite se u smjer pruge prama Kotoribi; a vas trojica stanite isto tako pred njih, pa zavijte poput lendavske pruge. Naznači ti sad smjerove tih pruga na nacrtu.

f) Smjer potoka. Što smo rekli, kojim smjerom ide potok? Kako do mosta? Kako od mosta dalje? Bi li ti to mogao na nacrtu označiti? Što si moraš prije odrediti? (udaljenost od pruge do mosta) Kolika je ta udaljenost? (180 m) Hoćeš li moći na nacrtu tako veliko naznačiti? (9 m) Kolikoput je to manje? (dvadesetput). Pa kakovo je to mjerilo? (umanjeno) Kako bi se označilo? (1:20). Označi dakle, gdje će biti most! Mjeri od pruge 9 m ceste. Označi sad smjerove potoka — do mosta — od mosta do plota — od plota dalje. Kolika je bila udaljenost od mosta do plota? (70 m) Koji dio od toga dolazi na nacrt? (dvadeseti) Koliko bi to bilo? (3 i pol metra). Označi sve kod potoka — dapače i most.

g) Označivanje kuća i predmeta. Označi sad gdje bi bile one vile od pilane; gdje željeznička stražarnica! Kako bi naznačili ono raspelo, što se nalazi kraj mosta? Pokaži mjesto i označi!

h) Ponavljanje nacrta i mjerila. Što smo sve naznačili na ovom nacrtu? Što najprije, a što iza toga? Kakovo smo mjerilo tu upotrebljavali? Zašto? Kolika je cesta vani, a kolika na nacrtu? Budući da je svaka daljina 20 put manja, kakovo je to mjerilo? (1:20).

3. Rad u školskoj sobi.

Idemo sad u školu, pa ćemo si to isto narisati na škol ploči.

a) Označe se najprije strane svijeta na ploči.

b) Smjer ceste.

c) Smjer potoka.

d) Smještaj predmeta.

— Postupak je isti kao i kod pravljenja nacrta u pijesku.

e) Mjerilo 1:200.

f) Poredba veličina u naravi, nacrtu u dvorištu i nacrtu na škol. ploči.

g) Pamćenje znakova i mjerila.

h) Vježba na pločicama.

Obradio: Rudolf Kutnjak, IV. teč.

Napomena: Cijeli ovaj rad ne može se preduzeti u jednom satu. Prvi i drugi dio se provede u jednom satu, a treći dio provede se sam koji drugi dan. Tako je to provedeno i u vježbaonici u Čakovcu.

8. Zemljopis: Moslavina. (III. god.).

Cilj obuke: Učenici imadu dobiti spoznaju o smještaju kraja Moslavine, znamenitosti mjesta, plodnosti, gospodarskim odnosima i karakteru naroda.

Pomagala: Učeničko predznanje i iskustvo, kartografski znakovi sa zemljovida Hrvatske i Slavonije, priugotovljeni relief Moslavine, razglednice mjesta iz moslavinskog kraja, Niemčićeva pjesma „Grob kaludjera".

Navještaj: Pazite djeco! Već ste prije na škol. šetnji gledali ove bregove, što se vide u daljini preko Drave. Recite mi, kako se zovu pojedine te gore! (Ivančica, Kalnik-gora, Bilo-gora).

Mi ćemo danas govoriti o onom kraju, koji se prostire iza Bilo-gore. O čem ćemo govoriti?

I. Promatranje. a) U tom kraju ima različitih mjesta, pa ću vam ja pokazati od nekojih karte razglednice. — Podijelim im karte, da neko vrijeme razgledaju. — Koja ste mjesta razgledali na kartama? (Bjelovar, Čazmu, Ivanić-grad, Ivanić-kloštar, Križ).

b) Mi ćemo sad u vašim atlasima (na zemljovidu) pogledati, u kom se kraju ta mjesta nalaze, pa ćemo o tom kraju govoriti.

Otvorite si kartu Hrvatske i Slavonije (političku)! Vi već znate, gdje je Bjelovar, pa potražite i ostala mjesta! Gdje je Čazma, Ivanić-grad, Ivanić-klošter, Križ, Kutina, Moslavina?

Okrenite si sad onu kartu Hrvatske i Slavonije, gdje su samo gore i rijeke. Nadjite si tamo Bjelovar. Kakova je to gora sjeverno od Bjelovara? (Bilo-gora) A što vidite tu južno od Bjelovara? (goru) Kako se zove ta gora? (Moslavačka planina).

To je djeco, Moslavačka planina ili gora, a cijeli kraj oko te gore zove se Moslavina (napišem na ploču!), pa ćemo danas o tom kraju govoriti, kako on izgleda i kako ljudi u njemu živu. O čem ćemo govoriti?

II. a) Promatranje zemljovida. Gledajte na zemljovidu Moslavačku goru. Koje se gore drži ona? (nijedne — osamljena je) Koja rijeka teče na zapadu Mosl. gore? (Čazma) Kamo ona utječe? (u Lonju) Idite dalje Lonjom; koja to druga rijeka utječe u Lonju? (Ilova) Izmedju kojih rijeka se nalazi Moslavačka gora? (izmedju Čazme, Lonje i Ilove) A koja to rijeka utječe u Čazmu? (Glogovnica). — Vidite djeco, Moslavačkoj gori spadaju i ovi mali brežuljci, što su tu na drugoj strani Čazme označeni. Ovi mali brežuljci zovu se Ivanička brda; što mislite, zašto? Ovi pak veliki bregovi zovu se Garička brda. (napišem na ploču Ivanička brda, Garička gora, a iznad toga sve zajedno Moslavačka gora).

Ponovi, o kojem smo kraju rekli govoriti? Koje su gore, koje rijeke?

b) Promatranje reliefa. Ovaj moslavinski kraj sam vam ja napravio u umanjenom mjerilu od ilovače, pa ćemo ga sada promatrati. Skupite se lijepo oko stola, da svaki vidi, a ja ću ga metnuti na stol. Što naznačuju ove uzvisine? (Ivanička brda i Garička brda t. j. Moslavinske planine) Što naznačuju ove modre pruge? (rijeke: Čazmu, Glogovnicu, Lonju, Ilovu) Koja su ovo mjesta označena? (Bjelovar, Čazma, Ivanić-grad, Ivanić-kloštar, Križ, Kutina, Moslavina) Što mislite, ima li još i drugih mjesta u ovom kraju? (ima, ali ovo su najveća) Jest, vidite djeco, Čazma je, kako i na slici vidite lijepo mjesto i veliko poput Čakovca. Ivanić-kloštar, kako vidite, ima dvije crkve i to župnu i samostansku (fratarsku) crkvu; zato se i zove Ivanić-kloštar (samostan). U Ivanić-gradu (tvrdji) bio je nekoć stari grad poput našega u Čakovcu; samo je već razrušen. Križ i Kutina su mjesta poput Čazme — samo su manja. To vidite i na razglednicama.

Ponovi sve, što smo rekli o tim mjestima!

c) Plodnost kraja. Što naznačuje ovo zelenilo (na reliefu!) uz rijeke? (plodne livade) Čim će se tu ljudi baviti, kad su livade tako plodne? (stočarstvom) A što vidite na ovim uzvisinama? (lijepe šume) A ovo na južnoj strani bregova? (vinograde).

— A vidite djeco, i sama gora Garička vrijedna je radi svojih ruda.

Kopa se tamo vrlo čvrsti kamen za taracanje cesta i pravljenje nadgrobnih spomenika, a zove se granit (napišem na ploču!). U nizinama se pako kopa vrlo fina zemlja, od koje lončari prave lonce.

Ponovite sve, čim se ljudi bave u Moslavini! (livade, šume, vinogradi, rude, ilovača).

d) Pogledajte, tu je na brijegu još nešto označeno; to je lijep gospodski dvor — stari grad, a tamo u guduri još je nešto označeno; što je to? (Križ — valjda grob). — Jest, djeco, metnuo sam tu križ, da se zna, da je grob. Ali tamo uistinu nema križa; no ljudi ipak nazivlju to mjesto „grob kaludjera“ ili grob jednoga fratra. Ja ću vam pročitati lijepu priču, koja nam govori, kako je do toga groba došlo. Idite sad lijepo na mjesto, a ja ću vam čitati. (Pročitam lijepo pjesmu „Grob kaludjera“ od A. Niemčića.

e) Cjelokupno ponavljanje. O kom smo kraju govorili? Koje gore, rijeke; koja mjesta? Što znaš o mjestima? Čim se ljudi bave? Rad česa?

III. Poredba sa Fruškom gorom.

Pogledajte na zemljovidu, koja je gora isto tako osamljena kao i Moslavačka gora? (Fruška gora) Koje rijeke okružuju Moslavačku, a koje Frušku goru? Koja smo mjesta spomenuli u moslavinskom, a koja u fruškogorskom kraju? Čim se ljudi bave u jednom, a čim u drugom kraju? Zašto?

Sličnost: plodna polja — tu i tamo,
šume i vinogradi — tu i tamo,
granit ovdje — kameni ugljen (Vrdnik) tamo,
fina lončarska zemlja ovdje — cement (Beočin) tamo,
stari grad i grob Kaludjerov ovdje — manastiri i kaludjeri tamo.

IV. Ponovi sve, što smo upamtili o Moslavini! Pokaži sve to na zemljovidu, na reliefu! Nacrtaj moslavinski kraj na ploči.

V. a) O Moslavini govori i vaša čitanka na str. 89., pa ćemo sada čitati.

b) Napišite rijeke, gore i mjesta u moslavinskom kraju.

c) Pravljenje modela u pijesku u dvorištu.

d) Tko ima prilike neka nauči napamet pjesmu „Grob kaludjera“.

e) Čitanje pripovijetke „Ružica Garićka“.

f) Umišljena putovanja iz Čakovca u Moslavinu po lonce, moslavačko vino, granit i t. d. (Dopisivanje!).

Obradio: Stjepan Fabri, IV. teč.

9. Diktat: Zapovijedne i usklične rečenice. (II. god).

Rečenice diktata: Obriši ploču! Idi na mjesto! Napišite zadaće! Donesi sa zdenca vode! Na zdravlje! Dobro došao! Živio sto godina!

Navještaj; Danas ćemo napisati nekoliko rečenica, kojima se nešto zapovijeda.

1. Razgovor o gradji za gore navedene rečenice. Što tebi zapovjedi g. učitelj, kad treba obrisati ploču? (da obrišem ploču) A kako on tebi kaže? (Obriši ploču!) A kamo te pošalje, kad si obrisao ploču? (na mjesto) A kako ti kaže? (Idi na mjesto!) A kako vam zapovijeda, kad treba napisati zadaću? (Napišite zadaću! Kako ti zapovijeda mama, kad hoće, da joj sa zdenca doneseš vode? (Donesi sa zdenca vode!)

Kako uzvikneš onomu, koji kihne? (Na zdravlje! Bog ti pomogao!) Kako se kliče onomu, komu želimo, da živi sto godina? (Živio sto godina!) Uskliknete to svi zajedno!

— Tu sam uvijek zahtijevao, kao odgovor, potpune rečenice.

2. Ponavljanje rečenica u svrhu obnove spoznaja, slušnih predodžbi i mišićnih osjeta govornih organa. — Tu ću zahtijevati, kao odgovor samo onu rečenicu, koju ću poslije pisati.

Kako zapovijeda učitelj za brisanje ploče? (Obriši ploču!) Reci ti, ti, svi!

Kako zapovijeda za odlazak na mjesto! — Reci ti, svi!

Kakova je zapovjed za pisanje zadaće?

Kakova je zapovjed za donošenje vode s bunara?

A kakov je usklik, kad netko kihne? (Na zdravlje!)

A kakav je usklik, kad sa nekomu želi da živi sto godina?

3. Gramatička obrada. A bi li vi, djeco, znali ove rečenice napisati?

a.) Dodji k ploči! Napiši rečenicu: „Živio sto godina!" Ponovi, što ćeš napisati!

Piši! — Je li dobro napisao? Idi na mjesto!

Dodji drugi! Napisat ćeš: „Na zdravlje!" Ponovi! Piši! — Je li dobro napisao? S kakvim je slovom počeo pisati? Što je metnuo na kraju rečenice? (točku)

Jeste li vi kada komu vikali „Na zdravlje!" ili „Živio!"

Što mislite, zašto sam ja pitao, jeste li vi vikali? Zar se to mora vikati? A zašto?

— Vidite djeco, kada mi govorimo drugima ovakove rečenice, onda ih mi glasnije uzviknemo ili usklinemo, pa se zato ovakove rečenice i zovu usklične rečenice. Napišem na ploču „usklična rečenica". Pročitajte svi kako sam napisao. — Zašto kažemo takovim rečenicama usklična rečenica?

— Ali mi moramo i kod pisanja pokazati, da je to usklična rečenica, pa zato i mećemo na kraju takove rečenice usklični k Taj znak piše se ovako „!". — Napiši na kraju svake od ovih re-

čenica, umjesto točke, uskličnik! Kako se zove ovaj znak? Što nam on znači?

b.) Dodji k ploči, pa napiši rečenicu. „Donesi sa zdenca vode!" Ponovi! Piši! Je li dobro napisao? Što je metnuo na kraju rečenice? (točku) A kakovim glasom smo tu rečenicu izrekli? (glasnim) Što smo viknuli? Pa kakav bi znak na kraju ove rečenice metnuli? (uskličnik) — Zar je i to usklična rečenica?

— Vidite djeco, ovom rečenicom se zapovijeda; zato se njoj i kaže zapovijedna rečenica. (napišem na ploču!) Pročitaj, što sam napisao! Ali i zapovijedne rečenice uzvikujemo glasnije, nego obične rečenice, pa zato i na kraju ovih rečenica dolazi uskličnik.

4. Pravilo. Kakove smo rečenice danas upoznali? Što se meće na kraju ovih rečenica? Zašto? Zašto onim rečenicama kažemo usklične rečenice? A zašto ovima zapovijedne? Pročitaj mi s ploče usklične rečenice! Pročitaj zapovijedne! Reci još koju zapovijednu rečenicu!

5.) Što sam ono rekao, kakove ćemo rečenice pisati? (kojima se nešto zapovijeda).

Pazite djeco! Sad ću vam ja diktirati nekoliko ovakovih rečenica, a vi pazite, da ih dobro napišete.

a). Razdijelim pribor. Odredim mjesto, gdje će se pisati. Naslov. — Napišite u prvi red ovako: Zapovijedne i usklične rečenice.

b.) Diktovanje. Pisat ćete ovu rečenicu: Obriši ploču! Ponovi! Ponovi riječ po riječ! Kakva je rečenica? Zašto? Što se meće na kraju? Ponovite je svi! Pišite! (Dok djeca pišu, stojim na jednom mjestu i pazim na sjedjenje i red, da jedno drugom ne smeta.)

c). Ispravljanje. Prestanite! Metnite pisanke uz rub klupe, da vidim jeste li dobro napisali. — Obilazim okolo i opazim, da su djeca bez pogreške napisala, pa ih zato pohvalim.

Pisat ćete sad dalje u novi red. — Na isti način diktiram i ispravljam rečenice, koje sam već u uvodu spomenuo.

6. Ispravak. Na svršetku pregledam cijelu radnju, pa ako je koja općenita pogreška, ispravim je zajednički; ostale pogreške ispravim crvenom tintom. Saberem pisanke.

Obradio: Ljudevit Poje, IV. teč

10. Diktat: Upravni govor (IV. god.)

Predmet obuke: Diktat za upravni i neupravni govor

Cilj obuke: Učenici će na slijedećim rečenicama: Majka zapovjedi kćeri: „Donesi mi s bunara vode!" Kćerka reče majci: „Evo sam donijela vode." Bratac zamoli sestru: „Daj mi vode". Sestra mu ponudi i reče: „Napij se do mile volje". — opaziti oblik upravnog govora u pisanju, navodne znakove, te razliku upravnog i neupravnog govora.

Pomagala: Znanje o rečenici, dvotočju i inim rastavnim znakovima.

Navještaj: Danas ćemo učiti, kako se pišu rečenice upravo onako, kako jedna osoba drugoj govori.

1. Razgovor o sabiranju gradje.

a.) Potreba upravnoga govora: Da li tebi mama štogod zapovijeda? A tata? Tražiš li ti što od brata? — sestre? i t. d. Traže li oni što od tebe?

b.) Prelaz na posebne slučajeve: Kako bi tebi mama rekla, da doneseš vode? U čemu bi ti to donijela? Kako bi rekla majci, da si donijela vode? Što bi ti rekao brat, kad bi bio žedan, a vidi, da ti nosiš vode? Kako bi te zamolio? Kako bi ti njemu rekla, kad bi mu ponudila da pije? (Tu nastojim, da od prilike dobijem iste rečenice, koje sam zamislio. Ako dobijem željenu rečenicu za odgovor, dadem je par puta jasno i glasno ponoviti pojedinice ili u zboru.

Tražim glasan i točan odgovor.

2. Gramatička obrada.

A). Napisivanje rečenica.

a.) Bi li vi znali ove rečenice napisati? Da vidimo! Dodji k ploči, pa napiši: Majka reče kćeri, da donese s bunara vode. — Ponovi, što ćeš napisati. Piši!

Je li dobro napisao? — Ispravim sa učenicima eventualne pogreške.

Pročitajte svi napisanu rečenicu. Što se reklo u toj rečenici? A bi li mogli napisati upravo onako, kako je to mama rekla? Reci upravo onako, kako je mama rekla! (Mama je rekla kćeri: „Donesi mi s bunara vode!“)

Tko bi mi to znao ovako napisati? Dodji! Ponovi, što ćeš napisati. Piši! Dobro, sasvim dobro je napisao. E, on to već zna.

Kakav je znak on tu metnuo? (dvotočje) A što mislite, zašto je stavio dvotočje?

— Sjećate li se zašto ste kod one vježbe pred par dana, stavljali dvotočje? (jer smo izbrajali imena) A što smo ovdje izbrajali? (majčine riječi).

— Jest djeco, pisali smo i izbrajali majčin govor upravo onako, kako je majka rekla. (Ovdje osobito naglašujem riječ „upravo“.) — Zašto smo dakle metnuli dvotočje? (jer smo izbrajali majčine riječi upravo onako, kako ih je majka rekla,) Ponovi to isto!

Ali vidite djeco, tu se stavljaju još nekakvi znaci i to prije početka govora i na svršetku. (Ako učenik to nije metnuo, stavim ja sam.) Kakav je to znak na početku? (dva zareza) Gdje su stavljeni zarezi na početku, a gdje na svršetku govora? (na početku su na dolnjoj, a na svršetku na gornjoj crti.)

Kakovi se dakle znakovi stavljaju na početku govora i to tamo, gdje se počinju navoditi riječi? (Metnu se dva zareza dolje.) A kakav se znak stavlja tamo, gdje se svršio — zaključio govor? (dva zareza gore).

Pazite! (Akroamatički oblik!) Ova prva dva zareza zovu se n a v o d n i c i (napišem na ploču!), a ova dva, gdje se govor zaključuje z a k l j u č c i (napišem na ploču!). Ponovite, kako se zovu znakovi. A zašto se tako zovu? (jer se kod prvoga navadjaju, a ko drugoga zaključuju riječi). — A još ću vam nešto reći. Ove znakove „navodnici i zaključci" zovemo jednom imenom n a v o d n i z n a k o v i. (napišem na ploču!) Kojim dakle znakovima kažemo navodni znakovi? Zašto? Koje sve znakove pišemo, kad u p r a v o navodimo nečiji govor? (dvotočje, navodnike i zaključke) Zašto prvo, drugo, treće? (dvotočje zato, jer izbrajamo riječi; navodnike zato, jer počinjemo navoditi govor; zaključke zato, jer zaključujemo govor.)

Ponovi još jednom!

b). Dodji drugi k ploči, pa napiši ovu rečenicu: Sestra mu ponudi i reče, da se napije. (Postupak, kao i kod prve rečenice neupravnog govora).

A tko bi mi znao napisati rečenicu upravo onako, kako je sestra rekla i to sa svim znakovima, što smo ih sad učili? Reci rečenicu i govor zajedno sa znakovima! Piši!

B.) Poredba upravnoga i neupravnoga govora.

Što se reklo u prvoj rečenici? A što u drugoj? — Reklo se dakle isto, samo je drukčije napisano. — A zašto je drukčije napisano? (jer je u ovoj drugoj rečenici napisano u p r a v o onako, kako je majka i sestra izrekla.)

Vidite djeco, to je njihov u p r a v n i govor; i taj se upravni govor mora uvijek ovako pisati. — A zašto se tomu kaže upravni govor? (jer su mama i sestre u p r a v o tako govorile.) Reci mi upravni govor majčin, sestrin!

Koji se znakovi pišu kod upravnoga govora?

3. P i s a n j e.

A sad ću vam ja nekoliko rečenica s upravnim govorom diktirati, a vi pazite, da ih dobro napišete.

Razdijelim po običaju pribor. Obrišem ploču. Odredim mjesto, gdje će se pisati i stavim naslov: U p r a v n i g o v o r.

Sada slijedi diktovanje. Izgovorim prvu rečenicu. glasno, razgovjetno, samo jedamput. — Ponovi rečenicu! Govori riječ po riječ! Govori riječ po riječ sa znakovima! Ponovite svi! Pišite!

Kad vidim, da je gotovo, zapovjedim: Odloži! Pisanke uz rub klupe! Obilazim i pregledam. (Pogrešaka ne bi smjelo biti!) — Kod slijedećih rečenica postupam kao i kod prve. — Ako vidim, da sasvim dobro ide, dadem rečenicu samo jedamput u zboru ponoviti i odmah pisati.

Nakon običajnoga zaključka diktata poberu se pisanke i slijede ispravci crvenom tintom. (Bude li se ovako postupalo, ne će biti pogrešaka.)

Obradio: B o ž o Š a r i n i ć, učitelj vježbaonice.

NAPOMENA: Ovoj je prvi diktat za upravni govor.

U drugoj met. jedinici proveo bi se ovaj oblik upravnoga govora: »Donesi mi vode«, reče majka kćeri. — U trećoj met. jedinici obradjuje se ovaj oblik: »Donesi mi,« reče majka kćeri, »vode s bunara.«

11. Čitanje: Mudra vrana. (I. god.)

Predmet obuke: Štivo: Mudra vrana. (Početnica str. 101.)

Cilj obuke: Učenici moraju uvidjeti, da budu ustrpljivi, a u potrebi i domišljati.

Pomagala: Za ovu met. jedinicu priredit će učitelj bocu s uskim grljkom, kakovu bi imali žeteoci u polju za donošenje vode, i toliko sitnih kamenčića, koliko će biti potrebno, da se voda u boci do vrha digne, kad se isti u bocu uspu.

Navještaj. Danas ću vam pripovijedati kako su dvije žedne vrane htjele piti vodu iz boce; da vidimo, što su učinile.

I. Priprava. Što ti radiš kada si žedan? Čim zagrabiš vode? Ima li u svakoj kući zdenac? Što ćeš učiniti, kad budeš gdje u šumi ili polju, pa ožedniš? Hoćeš li uvijek naći vrelo? Kako ćeš se napiti vode, kad nadješ vrelo?

Što rade težaci u polju, kad ožedne? U čemu ponesu vode? Kako oni piju vodu iz boce?

Jeste li vidjeli kokoši, kad piju vodu? Iz česa one piju? Mogu li se one iz boce napiti vode, kao i ljudi? Zašto ne mogu?

O kojim pticama sam rekao pripovijedati? Gdje si vidio vrane? Pa kakove su to ptice? Da li i one ožedne? Što će one raditi, kad su žedne? Odakle se one onda napiju vode? Bi li mogle i one piti vodu iz boce? Zašto ne bi?

II. Pazite! Sada ću vam pripovijedati, kako se jedna vrana ipak napila vode i to iz same — boce.

a) Pripovijedanje. Učitelj lijepo pripovijeda cijelu pričicu. Pripovijeda učenik. Ajde da vidimo, kako je to vrana radila. Što je ovo? Koliko je vode u boci? Što je vrana metala u bocu? Siplji i ti pomalo kamenčiće u bocu, pa gledaj na vodu! Što vidiš? Dokle se voda dignula? Bi li mogla sada vrana kljunom do vode?

Pripovijedaj mi još jednoć tu pripovijetku! Drugi to isto pripovijeda.

b) Psihičko i etičko razmatranje. Što su mislile vrane, kad su opazile bocu, u kojoj je vode? Kako im je bilo, kad nisu mogle do vode? (Veoma teško, jer su bile jako žedne.) Što je mislila prva vrana? (Da ne će moći nikako do vode.) Odakle to vidimo, da je tako mislila? (Jer je odmah odletjela.) Zašto nije i druga vrana odletjela? (Jer se domislila, kako će se ipak napiti vode.) Je li se ona odmah tome domislila? (Nije, nego je razmišljala, kako će se napiti.) Je li to za vranu bilo ugodno onako žednoj biti uz bocu vode? (Nije.) Svakako da nije; to je za nju neprilika. Čim se vrana iz te neprilike spasila? (kamenčićima.) Koliko je kamenčića morala vrana donijeti? Je li to za nju bio lagan posao? Kakova je onda ta vrana bila, kad joj se je htjelo toliko kamenčića nositi? (Strpljiva.)

Kako bi još mogli kazati, da je bila vrana, kad se smislila na kamenčiće? (Mudra.) Jest, bila je mudra i razborita.

III. Poredba. Da li bi se to moglo reći za njezinu drugaricu? Je li ona bila ustrpljiva? Zašto nije? Po čemu to vidimo? Što je morala i ona raditi? Kakova je i ona morala biti?

Što bi učinila naša Danica (Zgodna pričica iz prijašnje početnice: „Danica pripovijeda", str. 62.), kad bi došla u takovu nepriliku? (Sjela pa plakala.) Koja vrana naliči Danici? (Prva.) Je li ona sjela pa plakala? (Nije, ali je odletjela.) Vidiš, to je gotovo isto. Odletjela je, pa Bog zna je li našla vode, a možebiti je i skapala od žedje.

IV. Pouka. Koja je vrana bolje prošla prva ili druga? Zašto druga? Jer je bila mudra i strpljiva, pa je došla do vode. A prva? Prva je i nadalje trpjela žedju, jer je bila nestrpljiva.

Tako i mi moramo u svakoj neprilici misliti, kako ćemo se izbaviti, te strpljivo raditi.

Slijedi još jednoć lijepo pripovijedanje pripovijetke.

V. Primjena. Što mislite, što bi Danica napravila, kad bi vrlo žedna došla do jednoga vrela, a tamo nema čaše? Sjela pa plakala. A ti? Ja bi napravio cijev od vrbe, ili od lišća kao čašu, ili bi rukama zagrabio pa pio.

O tim vranama govori i vaša čitanka, pa ćemo sada čitati.

Sa petrinjske vježbaonice.

12. Čitanje: Medvedja koža. (III. god.)

Predmet obuke: Štivo: Medvedja koža. (čitanka III. god. str. 17.)

Cilj obuke: Ideja u rečenicama: „Pravi se prijatelj u nuždi poznaje" i „Ne gradi ražnja, a zec u šumi!"

Pomagala: Djetinje iskustvo iz prije preduzeta štiva iz čitanke.

Navještaj: Danas ću vam pripovijedati o dvjema lovcima, da vidimo kako su se htjeli domoći krzna za bundu.

I. a) Što je to bunda? (Veliki kaput, podstavljen krznom.) Kako izgleda krzno? (učinjena koža zajedno s dlakom) Od kojih životinja poznaješ krzno? (lisice, ovce, zeca, medvjeda i t. d.) A čemu ljudi podstavljaju kaputе krznom? (da im bude toplo) Kako ljudi dolaze do krzna? (moraju ubiti kakovu životinju, kožu oderati, kod krznara učiniti i kaput podstaviti.)

b) Rekli ste, da bi morali ubiti kakovu životinju. A čim? (puškom) Kako se kaže ljudima, koji idu u lov? (lovci) Tko prati lovce u lov? (psi) A idu li lovci i bez pasa u lov? Pa kako oni love? Što lovac čini, kad spazi životinju? (gadja i pukne) Da li svaki put, kad lovac pukne, ubije zeca ili drugu životinju? (ne, višeput promaši) Pa što će tada učiniti drugi lovac, koji je s njim išao? (onda će on puknuti i možda pogoditi.)

c) Med ovim životinjama spomenuli ste i medvjeda. Je li tko od vas vidio medvjeda? Gdje medvjed živi? Što bi medvjed učinio, da tebe sastane u šumi? A da sastane kojega odraslog

čovjeka? (i njega bi razderao i pojeo.) A čim bi ga razderao? (zubima) Što mislite, bi li se medvjed mogao popeti i na drvo? (bi vrlo lako, jer ima tvrde pandže.)

d) Što bi ti učinio, da sastaneš — ne dao Bog! — medvjeda u šumi? (bježao bih i zvao u pomoć.) Tko bi ti došao u pomoć? (drugi ljudi, koji bi bili tamo u blizini.) — A što mislite, bi li mogao medvjed i na lovca navaliti? (bi, ako ga ovaj ne bi pogodio.)

II. Tako ću vam sad ja, djeco, pripovijedati o lovcima, kako su išli u lov na jednog medvjeda.

a) Pripovijedam najprije prvi dio, kako su se lovci susreli s medvjedom i pobjegli. (Pripovijedanje mora biti zorno!)

Taj odsjek ponove i djeca.

Iza toga pripovjedim i drugi dio o razgovoru nakon odlaska medvjeda.

I taj odsjek ponove djeca.

Pripovijedaj cijelu pripovijetku!

b) Razmatranje.

1. Psihičko razmatranje. Kako je bilo prvom lovcu, kad je spazio medvjeda? (prestrašio se) Zašto nije pucao? (od straha nije mogao ni puške naći) Bi li čovjek mogao misliti u početku, po njegovu govoru, da će se on prestrašiti? (ne bi, jer se on pače hvalio, kako će kožu prodati.) Je li on mislio sad na kožu? (nije, nego samo na to, kako da se spasi.) Što je prema tomu učinio? (Popeo se na drvo.) — Što je mislio drugi lovac, kad je išao u lov? (da će napraviti prekrasnu bundu.) A kako mu je bilo, kad je i on vidio medvjeda? (i on se prestrašio.) Što je mislio, kad je vidio svog prijatelja, da se već popeo na drvo? (da bi i on morao kamo pobjeći.) Zašto on nije pucao? (jer se i on prestrašio, pa nije mogao pucati.) A što bi bilo, da je on ipak puknuo i ranio medvjeda? (Ovaj bi ga od jada razderao.) Bi li mu mogao tko doći u pomoć? (Ne bi, jer je onaj na drvetu i sam bio u strahu.)

2. Etičko razmatranje. Kakovi su dakle bili lovci, ako pomislimo na njihov razgovor prije lova? (kukavni, ludi, smiješni.) Po čem su oni bili smiješni? (jer su se prije junačili, a poslije, kad je trebalo, pokazali se kao kukavice.) Koji je od njih ipak bio pametniji? (Ovaj drugi, jer je u onom strahu ipak došao na pametnu misao.) Je li od onog prvoga bilo pametno, da se uspeo na drvo? (nije, jer se i medvjed može uspeti na drvo.) Što je morao onaj prvi učiniti? (Odmah pucati na medvjeda, pa ako ga ne bi pogodio, pomagao bi mu drugi.) Na koga je morao ovaj pomisliti prije, nego je bježao na drvo? (na svoga prijatelja, koji je ostao sad sam u borbi s medvjedom.) Je li on prema tomu bio prijatelj onomu drugomu? (nije, jer ga je u nuždi samoga ostavio.) A je li onaj drugi bio zbilja u nuždi? (i te kakvoj, kad mu je medvjed bio već kod glave.)

Da li je medvjed zbilja šaptao štogod u uho? (nije, to mu je ovaj samo spočitnuo.) Što mu je ono rekao? („Nepošten je svatko, koji svoga brata iznevjeri.") Zar su oni bila braća? (nijesu,

ali se tako kaže i za prijatelje.) Kako je onaj prvi iznevjerio drugoga? (što ga je u nuždi ostavio samoga.) Kakav je prema tomu bio onaj prvi lovac? (kukavica i nije bio pravi prijatelj.)

III. Kako bi se ponijela ona dva brata, o kojima ste čitali u čitanci? (oni ne bi jedan drugoga iznevjerili.) Kako to znaš? (jer su u svakoj prilici, ma da su i sami trebali pomoći, jedan drugomu pomagali.) Kako je to bilo? (Dijete pripovijeda priču „Dva brata" III. čit. str. 8.) — A čuli ste i za one žene, koje su živjele u zavadi i u mržnji. Kako je to s njima bilo? (priča: „Ljubav k neprijatelju" III. čit. str. 14.) Jesu li one u nuždi jedna drugoj pomogle? — A tko se sjeća Luke kovača, što smo pripovijedali s četvrtim razredom? Je li Luka bio pravi prijatelj? Što bi Luka napravio u lovu? — Je li dakle onaj prvi lovac bio pravi prijatelj onomu drugomu? Kako znaš, da nije?

IV. Što mi prema tomu možemo kazati o pravim prijateljima? Hoće li pravi prijatelj svoga prijatelja u nuždi ostaviti?

— Vidite djeco, zato se i kaže: „Pravi se prijatelj u nuždi poznaje".

A što je ono, tobože i medvjed šapnuo? („Nepošten je svatko, koji svoga brata iznevjeri.") Ali medvjed je još nešto šapnuo („Ne valja prodavati kožu, dok nije medvjed uhvaćen.") A zašto je to rečeno? (jer su se oni prije dogovarali, nego li su medvjeda uhvatili.) Jesu li se zato oni osramotili? — Mi bi im mogli kazati i ovu rečenicu: „Ne gradi ražanj, a zec u šumi!" Što to znači?

V. a) Pripovijedaj još jednom cijelu pripovijetku!

b) Napišite u bilježnicu sve mudre rečenice, koje smo o prijateljima izrekli!

c) Ovo štivo imate u čitankama na str. 17., pa ćemo čitati

d) Narišite medvjeda i lovce u lovu.

e) Prikazivanje (dramatsko) toga dogadjaja.

f) Pismo prijatelju, kojim ga pozivlje u lov na medvjeda.

Obradio: Stanko Potočnjak, III. teč.

13. Čitanje: Ribar. (III. god.)

Predmet obuke: Pjesma: Ribar, od P. Preradovića.

Cilj obuke: Opaziti ljepotu pjesme po mislima, sroku i ritmu; ideja iz rečenice: „U ustima med, a u srcu jed".

Pomagala: Djetinje iskustvo, udica, slika P. Preradovića.

Navještaj: Pazite djeco! Prije par dana smo učili o ribama, pa ćemo sada ponoviti, kako ih ljudi hvataju i kako ih priredjuju.

I. A) Stvarna priprava:

a) Gdje ribe žive? Čim ih ljudi hvataju? (udicom, mrežom) Što je ovo? (Pokažem udicu!) Kakova je ova udica? (mala, tanka) Što se nabode na udicu? (muhe, crvi, gljiste i t. d.) Kako se kaže

tomu mamilu za ribe? (meka) Čemu se stavlja meka? Idu li ribe rado na ovu meku? Zašto?

b) Kako ljudi pripravljaju ribe za jelo? (Dijete slobodno pripovijeda, što mu je poznato o pripravljanju riba.) Čemu se skidaju ljuske ribama? Zašto ne bi mogli ljuske jesti? Zašto su ljuske potrebne ribama u vodi? Ima li kakove sličnosti med ljuskama i bojnim oklopom vojničkim? (Ustreba li, protumači se bojni oklop.) U čem ovako oguljene ribe plivaju? (masti, ulju) Što rade ljudi s ribama kad su se ovako naplivale u masti i fino zamirisale? (pojedu ih.)

B) Priprava čuvstava.

a) Kako je ribi, kad izadje na uzduh? Zašto riba na uzduhu pogine? Kako je ribi, kad joj se udica zadjene u grlo? Koliko muka ima riba, kad je ribar izvuče udicom iz vode? Koja joj je prva, a koja druga muka?

b) Kako bi tebi bilo, kad bi te htio tko silom zaroniti u vodu? Zašto bi morao umrijeti? A kako bi ti bilo, kad bi te tko u vodi još željeznom kukom zakvačio?

II. Sad ćemo čitati pjesmicu, kako je ribar hvatao ribe i što im je govorio, kad ih je mamio.

Izvadite čitanke! Na strani 259. imate pjesmicu „Ribar", pa ću vam je ja najprije pročitati.

1. Čitanje čitave pjesme. Najprije pročitam ja, a onda učenici po odlomcima.

2. Razmatranje.

a) Psihičko razmatranje. Što misli ribar, kad polazi od kuće? Što ponese sa sobom? Što misli, kad sjeda na obalu, pa čeka ribicu? Što misli, kad vidi, da se ribica približava meci? Što misli riba kad opazi meku? Zašto joj se raduje? Što bi htjela riba, kad je zahvatila meku i zapela na udicu?

b) Estetsko razmatranje. Vi, djeco, velite, da se riba prevarila. Komu je povjerovala? Čim ju je ribar mamio? Kako naša pjesma kaže? Kako ih mami? Zašto im veli, da su lude? A što kaže o meci? A što o lijepom životu vani? A što veli o oklopu i slobodi? A što napokon kaže o njihovu povratku? Kakove su sve te ribareve riječi? (lijepe, mile, slatke, zamamne) Je li onda čudo, da bi mu ribice povjerovale? A što ribar misli tim riječima? (sasvim protivno, nego što kaže). — Vidite, djeco, kako je to u pjesmi lijepo složeno o mudracu ribaru; kako je sve mudro smislio, a drugo govorio.

c) Etičko razmatranje. Čuli ste ribarev govor. Je li to istina, što on ribama govori? (Nije, on ih samo vara.) Što je prema tomu ribar? (varalica) A što su ribe, koje se uhvate? (budale) Zašto stradavaju? (jer vjeruju ribaru) Hoće li sve ribe ovako nasjesti? (samo lakome, lakovjerne i neoprezne) Zašto će lakome nasjesti? A zašto lakovjerne? A zašto neoprezne? Što će se dogoditi s lakomim, lakovjernim i neopreznim ribama? Koje će se od njih vratiti? Što mislite, jesu li se sve ribe dale prevariti? Koje samo?

3. Ponovno čitanje pjesme. Ajdemo još jedamput pročitati tu lijepu pjesmu! — Pripovijedaj mi, o čem govori ta naša pjesma? (Kod pripovijedanja će se moći vrlo zgodno upotrijebiti stihovi, kojima će učenici opaziti, kako se misao lijepo može stihovima izreći.)

III. Koga je ovaj ribar varao? A ima li ovakovih ribara i u svijetu? Ima li takovih, koji djecu mame na razne načine? Kako mami čovjek pijanica drugoga, trijeznoga, da idu u birtiju? Kako mami tat poštenjaka, da idu u kradju? Kako oni govore? Što se na svršetku dogadja? Kod pijanaca? tatova?

IV. Kakovih dakle ljudi ima na svijetu? (varalica) Kakove su njihove riječi? (slatke) Koji im ljudi onda nasjednu? (lakomi, lakovjerni i neoprezni) Čemu su ti ljudi povjerovali? (njihovim slatkim riječima). — Zato se, djeco, i kaže: „U ustima med, a u srcu jed". Zašto tako kažemo? A što mislite, zašto kažemo takovim ljudima, da su vuci u ovčjoj koži?

V. A kako ćemo se mi u ovakovim napastima vladati proti varalicama? Na koju ćemo pjesmu pomisliti?

Pjesnik i ljepota pjesme.

a) Što mislite, djeco, tko je tu pjesmu spjevao? Vidite! Tu pjesmu je spjevao naš slavni hrvatski pjesnik Petar Preradović, čiju sliku sam vam ovo objesio na stijenu. Pjesmu je spjevao baš u teško doba kao opomenu Hrvatima, kad su ih mamili neprijatelji, da prijedju k njima. Pogodite, što znači u pjesmi ribar, a tko se misli pod ribicama? Što je tom pjesmom želio pjesnik Preradović svomu narodu?

Ponovi sve, što smo rekli o Preradoviću i njegovoj pjesmi!

b) Ajdemo još jedamput pročitati ovu lijepu pjesmu, da vidimo, što je još lijepo na njoj.

1. Ljepota sroka. Čitaj u pjesmi u svakom retku zadnju riječ! Što ste opazili? Koje se riječi slažu? A znate li, kako se tomu kaže? Vidite, tomu se kaže srok. U kojim recima nalazimo srok? (u svakom drugom) Čitaj riječi, koje se slažu srokom!

2. Ljepota ritma. A slušajte sad još nešto! Čitat ću vam jedan dio pjesme! (Čitam, a uz to dajem rukom $^2/_4$ takt.) Kako vam se, djeco, pričinja ovo čitanje? (kao pjevanje). Vidite; ove riječi su tako lijepo složene, kao da se pjeva.

A slušajte sad ovo čitanje! (Čitam iz susjednoga štiva nekoliko rečenica u prozi, pa uz to dajem $^2/_4$ takt.) Opažate li koju razliku?

— Riječi su u pjesmi drukčije odmjerene, nego u ovakovim štivima, pa nam je ovako lijepu pjesmu lakše i milije čitati.

3. Ljepota misli. A kakav je govor ove pjesme? Komu pjesma govori? A na koga se misli? Koga hoće taj govor da pouči? — Vidite! Pjesma govori ribama, a misli na ljude, misli i na vas, pa vam veli: „Budite pošteni ljudi i vjerujte samo poštenim ljudima!

Ja se nadam, da ćete mi svi tu lijepu pjesmu još danas naučiti napamet.

Obradio: Božo Šarinić, učitelj vježbaonice.

14. Račun: Zbrajanje. (I. god.)

Predmet obuke: Početno zbrajanje: 2+1+2 (I. računica str 4. h.)

Cilj obuke: Djeca moraju zamijetiti razne množine predmeta, pa ih sabrati u jedno; znakovima napisivati i napamet izračunati.

Pomagala: Košarica s jabukama, kuglice na računalu štapići, kamenčići i t. d.

Navještaj (opći): Djeco! Danas ćemo malo računati.

Zadatak kao navještaj: Što imam u košarici? (jabuke) Koliko ih je? (mnogo) Imate li vi kod kuće jabuka? Pa, koliko bi ti imao jabuka, kad bi ti mama dala dvije, otac jednu, a susjeda dvije? (Dijete misli, a možda će koje pogoditi.)

Ponavljanje zadatka na pitanja: Koliko sam rekao, da ti je dala mama? a otac? a susjeda? Koliko je to svega? (Djeca opet misle . . .)

1. a.) Predočivanje: Dodji ovamo, pa uzmi onoliko jabuka, koliko ti je dala mama! Koliko je jabuka uzeo? Metni te dvije jabuke na stol! Uzmi opet onoliko jabuka, koliko je dao otac! Koliko je uzeo jabuka? Metni i tu jednu jabuku na stol malo podalje! Uzmi toliko jabuka, koliko je dala susjeda! Koliko je uzeo? Metni i te dvije jabuke opet malo podalje na stol! Koliko jabuka imaš sad zajedno? Broji! U koliko kupova stoje ove jabuke? (u tri kupa) Koliko je u prvom, drugom, trećem kupu? Koliko je to zajedno? Broji!

b.) Prelaz k imenovanim brojevima: Koliko jabuka je dječak dobio od mame? A koliko od oca? Koliko je onda imao zajedno? Pokaži jabuke od mame! od oca! Metni ih zajedno! Koliko ih je? (3)

Koliko je dakle dvije jabuke i još jedna jabuka? (2 jabuke i još 1 jabuka jesu 3 jabuke.) Recite to svi! — Koliko je dobio od susjede? Koliko je to zajedno? (5) Pokaži kup maminih i očevih jabuka! Koliko ih ima? Broji! Pokaži jabuke od susjede! Koliko ih je? Metni ih skupa! Koliko ih je sviju? (5) Broji! Koliko je dakle 3 jabuke i još dvije jabuke? (5) Ponovite svi!

2. a.) Predočivanje na računalu: Dodji k računalu, pa izvuci toliko kuglica, koliko je jabuka dala mama! Privuci, toliko, koliko je dao otac! Koliko je kuglica izvukao prvi put? drugi put? Koliko je to zajedno? Privuci još onoliko kuglica, koliko je jabuka dala susjeda? Koliko je sad privukao? Koliko je sad zajeno? — Sastavi sve kuglice zajedno! Koliko ih je? Broji! Brojite svi! Rastavi opet kuglice, kako su prije stajale! Koliko je dakle dvije kuglice i još jedna kuglica? Recite svi! A koliko je tri kuglice i još dvije? Recite to svi.

b.) Prelaz k čistim brojevima: Koliko je 2 kuglice i još 1 kuglica Koliko je 2 jabuke i još 1 jabuka? 2 štapića i još 1 štapić? 2 učenika i još 1 učenik? 2 knjige, kamenčića, klupe i još 1 knjiga, kamenčić, klupa?

Koliko je dakle 2 i još 1? (2 i 1 = 3) Recite to svi! — U koliko je 3 kuglice i još 2 kuglice? i t. d. (kao gore!) Pa, koliko je 3 i još 2? (3 i 2 = 5) Recite svi! — Koliko je 2 kuglice i još 1 kuglica i još 2 kuglice? (5 kuglica) Zašto? (jer 2 k. i 1 k. = 3 k. i još 2 k. = 5 k.) Dalje ispitujem jednako kao i prije za razne predmete.) Koliko je dakle 2 + 1 + 2? (= 5) Zašto?

3. Napisivanje: (Reda radi napisujem u početku sam!) Koliko je jabuka dala mama? (naznačim OO) Koliko otac? (naznačim O) A susjeda? (naznačim OO) Ajdemo to sad sve zbrojiti!) Govorite svi, kao da su to jabuke! Djeca govore, a ja pišem: OO + O + OO = OOOOO) Čitajte to kao kuglice! Čitajte bez imena! — U drugom retku postupam isto tako, samo mjesto kolutića naznačujem zvjezdice.)

4. Primijenjivanje: Tko će mi ponoviti, što smo ono u početku rekli o jabukama? (Dijete ponovi zadatak iz navještaja.) Koliko je dakle dječak dobio jabuka? Zašto 5 jabuka? (jer 2 j. + 1 j. + 2 j. = 5 j.)

Ajdemo izračunati ovo: Otac je imao više komada praščića, pa je prvom susjedu prodao 2, drugom 1, a trećem opet 2; koliko je prodao svega? (Postupak kao i kod prvog zadatka!). — Dijete najprije zadatak ponovi, izračuna i opetuje, rekav zašto je tako?

Izračunajmo i ovo: Mala je Anica otišla u vrt po cvijeće. Ubrala je 2 crvena, 1 bijel i 2 modra cvijeta; reci, koliko cvjetova ima u kitici?

5. Vježbanje: a.) Izvadite pločice! Pisat ćemo isto ovako, kako sam ja na ploči napisao.

b.) Dodji jedan k ploči, pa ćeš pisati, a drugi k računalu, pa ćeš izvlačiti onim redom, kako ću ja govoriti; vi na mjestu ćete pisati isto, kao i ovoj na ploči.

c.) Pozor! dva! (izgovorim oštro!) — (Onaj kod računala vuče 2 kuglice, a onaj kod ploče i oni na mjestu rišu kolutiće.) — — više! (onaj kod računala stavi prst na šipku, a oni kod ploče i na mjestu pišu znak +). — — jedan! (svi pišu i rade) — — više! (kao prije! — — dva! (kao prije!) — — jesu! (svi pišu znak =, a onaj kod računala sastavlja kuglice.) — — Koliko!? (djeca kažu „5" i naznače 5 kolutića.)

d.) Čitaj, što je ovaj napisao! Čitajte svi! — i tako se vježba dalje provodi.

Obradio: Franjo Moćan, IV. teč.

15. Računu Množenje broja 8. (II. god.)

Navještaj: Pazite! Danas ćemo računati. Sad je proljeće, pa je na pašnjacima dosta trave, krave se napasu i daju obilno mlijeka. — Recimo na pr. ovo: Mama doji svaki dan kravu i nadoji dnevno 8 l mlijeka; izračunajmo, koliko mlijeka dade ta krava od ponedeljka do subote.

Ponovi, što ćemo izračunati!

I. No prije toga ću vas pitati, da vidim, kako znate računati ono, što ste još prije učili.

a.) Koliko je: 8 + 8, 24 + 8, 40 + 8, i t. d.

b.) A koliko je: 80 — 8, 40 — 8, 32 — 8, i t. d.

c.) Govori mi cijeli niz 8 + 8 do 80.

d.) Govori isto tako niz od 80 — 8 do O.

e.) Pribrajaj mi broj 8 tako, da ne govoriš „više", nego samo gotove brojeve! (8, 16, 24, 32 i t. d.)

f.) Govori isto tako niz, oduzimljuć 8 od 80 i dalje! (80, 72, 64 i t. d.)

g.) 16 jedinica, koliko je des. i jed? 24, 32, 48, 56, 64, 72 jed?

II. Sad vidim, da to znate, pa ćemo sad izračunati ono što smo rekli o mlijeku.

a.) Predočivanje: Koliko je mlijeka dala krava prvi dan? (8 l) Dodji k računalu, pa izvuci toliko kuglica, koliko je bilo litara! Koliko je kuglica izvukao? (8) Zašto? (jer je bilo 8 l) — Koliko je mama nadojila drugi dan? Izvuci opet toliko kuglica! Koliko je sada izvukao? Koliko je prije bilo? Koliko je sad skupa? Koliko put po 8? Zašto dva put? Koje je mlijeko tim označeno? (od ponedjelka i utorka) — Izvuci dalje kuglice, koje bi značile litre trećega dana! Koliko je sad zajedno? — Izvuci još 8 za četvrti dan! Koliko put po 8 je sada? (4 put) Koliko je zajedno? — Izvuci peti put po 8! Koliko je to zajedno? Računaj i pokazuj: 8 + 8 + 8 + 8 + 8! (= 40). Da li je to mlijeko za sve dane? Za koji dan moramo još izvući? (za 6. t. j. za subotu) Izvuci, dakle i za subotu 8! Koliko put po 8 kuglica imamo izvučeno? Zašto 6 puta? Koliko je 6 × 8 l? Koliko je 6 × 8 kuglica? Računaj! (8 i 8 = 16, i 8 = 24 i 8 = i t. d.) — (Učenik kod računala samo pokazuje, dočim na ostala pitanja odgovaraju učenici na mjestu.)

b.) Prelaz k čistim brojevima:

Koliko je 6 × 8 l? 6 × 8 kuglica? 6 + 8 K.? Zašto? (jer 8 + 8 = 16 + 8 = 24 i t. d.) — Dodji drugi k računalu, pa izvuci 3 × 8 kuglica! Koliko je 3 × 8 kuglica? Zašto? — Spravi kuglice! — Dodji treći k računalu, pa izvuci 9 × 8 kuglica! Gledajte, da li je izvukao 9 × 8 kuglica! Koliko je to zajedno? Računaj! Koliko je, dakle, 9 × 8 kuglica? litara? kruna? i t. d. Koliko je 9 × 8? (72). — Dodji k računalu, pa izvuci 2 × 8, 4 × 8, 8 × 8, 10 × 8, 7 × 8, i t. d.

— (Tu postupam kao i u prijašnjim pitanjima. Zahtijevao sam uvijek, da učenik izvlači kuglice na posebnoj šipci.)

c, Napisivanje:

Dodji jedan k ploči, a drugi k računalu! Ti ćeš kod računala izvlačiti, a ti kod ploče pisati. — Koliko je dana mama dojila kravu? Koliko je svaki put nadojila? Koliko put po 8 l je dobila? Ajdemo to izvući i napisati! Vuci — piši! Koliko je bilo prvi dan, drugi, treći . . . šesti dan? — (Tu sam pazio, da na računalu vuče kuglice sa cijele šipke) Priberi sad kuglice zajedno! Koliko ih je? Koliko put si napisao 8? Zbroji ti svoje na ploči! Koliko je? Kako bi to krače napisao? ($6 \times 8 = 48$) Napiši! Čitajte svi! — Dodjite druga dvojica, pa ćete vući i pisati 3×8! — (Tako postupam sa još nekoliko primjera kao prije.)

d.) Primijenjivanje.

Zašto smo rekli, da je bilo 48 l mlijeka? (jer je mama dojila kravu kroz 6 dana, a svaki dan nadojila 8 l) Koliko bi mama dobila mlijeka, da je dojila samo kroz 3 dana? 5 dana? 10 dana? — A da je mesar zaklao dnevno po 8 telića, koliko bi toga bilo kroz jedan tjedan? 3 dana? 5, 4, 8, 10 dana? Zašto?

III. Koliko put smo morali na računalu izvlačiti 8 kuglica, kad smo htjeli proračunati mlijeko n. pr. za 5 dana? A koliko put smo morali napisati 8? Koliko put bi morali izvući 8 kuglica, da smo htjeli izračunati mlijeko za 3 dana? (3 put) A bi li morali 8 napisati 3 put na ploči? (mogli bi napisati najedamput 3×8)

Kako se kaže takovom računanju, kad napisujemo 3×8? (množenje) A kako kažemo onom računu, kad bi napisali svaki put po 8, pa onda zbrojili? (zbrajanje)

Koji smo broj danas množili? A koji smo broj prije toga množili? (7) Što je više 6×8 ili 6×7? Zašto? (jer je 8 više od 7) Kada dobijemo kroz tjedan više mlijeka, ako krava daje dnevno 8 ili 7 litara?

IV. Tko bi mi sad znao govoriti cijeli niz od 1×8 do 10×8? Govorite svi! — Govori natrag od 10×8 do 1×8! Svi! — Zašto je $6 \times 8 = 48$? i t. d.

V. a.) Vježbanje: Izvadite računice, pa izračunajte zadatak 2. i 3. na 79. strani računice!

b.) Primijenjeni zadaci.

Obradio: Napoleon Venci, III. teč

16. Račun: Dijeljenje sa pribranjajem. (II. god.)

Predmet obuke: Račun: $(12 : 2) + 8$; $(24 : 4) + 32$ i t. d. (Zadaci za ponavljanje.)

Cilj obuke: Sposobnost, da se u svijesti zadrži više brojeva i različnih operacija. (u ovom slučaju dijeljenje i pribrajanje).

Pomagala: Računalo; predznanje iz prijašnje računstvene obuke.

Navještaj: Pazite djeco! Danas ćemo računati. Recite mi, što se obdržaje u Čakovcu svake srijede i petka? (tjedni sajam) Pa pošto su na trgu jaja? (po 1 K) —

Dobro! Ajdemo sada ovo izračunati: Susjeda je kupila na trgu 12 jaja, pa je polovicu od toga otpustila tvojoj mami, a tvoja mama imala je kod kuće još od prije 8 jaja; koliko jaja ima mama sada kod kuće?

I. a.) Koliko je jaja kupila susjeda? (12) Na koliko je dijelova razdijelila ta jaja? (na 2 dijela) — Koliko je 12 : 2? a 12 : 3, 12 : 4, 12 : 6, 24 : 8, 30 : 10, 36 : 9, 42 : 6, 80 : 8 i t. d.

b.) Ajde, da vidim, kako ćete ovo računati: Koliko je 7 + 33 5 + 31, 8 + 50, 6 + 82, 8 + 25 i t. d.

II. Sad vidim, da to znate, a sad ćemo računati o onim jajima, što smo ih u početku spomenuli.

a.) Koliko je ono susjeda kupila jaja? (12) Dodji k računalu, pa izvuci toliko kuglica! Komu je susjeda razdijelila jaja, što ih je kupila? (sebi i mami) Koliko je dobila svaka od njih: (svaka 6) Razdijeli i ti na računalu ove kugljice na 2 dijela! Koliko je kuglica u svakoj hrpi? (6) Zašto 6 kuglica? (jer 12 : 2 = 6) Izvuci dolje posebno onoliko kuglica, koliko je mama već od prije imala jaja! Koliko jaja ima mama svega? Zašto? (jer 6 + 8 = 14) — Odakle joj onih 6? (dobila ih je, kad je susjedar azdijelila 12 jaja na 2 jednake hrpe.) — Koliko je dakle 12 podijeljeno na 2 i još k tomu 8? (14)

b.) Ajdemo sad dalje računati! Dodji k računalu, pa izvuci 15 kuglica! Razdijeli ih na 3 jednake hrpe! Kolik je svaki dio? (5) Zašto? (jer 15 : 3 = 5) Izvuci dolje posebno još 7! — Koliko bi sad imao onaj, koji bi uzeo odozgo jedan dio i još ovih 7? (12) Zašto? Odakle mu onih 5? Koliko je dakle 15 podijeljeno na 3 i još k tomu 7? (12, jer 15 : 3 = 5 i još 7 jesu 12)

c.) Neka još jedan dodje k računalu. Izvuci 8 kuglica, pa ih razdijeli na 4 hrpe! Koliko je svagdje? Izvuci još dolje 14 kugl.? Koliko je zajedno onaj dio odozgo i ovih 14? Zašto? Koliko je dakle 8 : 4 i još 14?

d.) Dodji jedan k ploči, a drugi k računalu! Napiši ti na ploči: 12 : 2? Koliko je to? Napiši! Pročitaj, što je napisao! (12 : 2 = 6) — Pokaži ti na računalu, da je zbilja tako! Koliko je kr. izvukao? Na koliko je dijelova razdijelio? Koliko je u svakom dijelu? Je li tako i na ploči? — Dodaj ti na računalu još 8! Dodaj i ti na ploči još 8 (+ 8)! Koliko je zajedno? Zašto?

e.) Dodji drugi k ploči! Napiši: 9 podijeljeno na 3, više 5! Koliko je to? — Dodji jedan k računalu, pa podijeli 9 na 3 dijela i dolje još izvuci 5! Koliko je onda to — jedan gornji dio i ovih 5? (8) Zašto? (jer 9 : 3 = 3 i još 5 jesu 8) — — Napiši i ti na ploču, što je ovaj rekao! (9 : 3 = 3 + 5 = 8) Zagradi rukom ono, što je on najprije izračunao! (učenik zagradi rukama 9 : 3) — Zato ćemo i mi ovo metnuti u zagradu. Evo ovako: (9 : 3). Što mislite, hoćemo li mi morati pisati, da je to 3? (to ćemo samo upamtiti) A što ćemo s onih 5? (onih 5 ćemo pribrojiti)

f). Dodji jedan k ploči, pa napiši: 16 : 4 + 12 = ! Koje će se ovdje najprije izračunati? (16 : 4) Stavi to u zagradu! Izračunaj, koliko je to? (4) Izračunaj sad sve! Koliko je? (16) Zašto? (jer 16 : 4 = 4 + 12 = 16) —

— Napiši 32 : 8 + 41 ! Što češ najprije izračunati? Koliko je to? Koliko ćeš još pribrojiti? Koliko je to zajedno? (45) Zašto? (jer 32 : 8 jesu 4, + 41 jesu 45) — — Ajdemo još jedan primjer izračunati! Dodji k ploči!

Napiši: 50 : 5 + 44 = ! Izračunajte to odmah! (54) Zašto? (jer 50 : 5 = 10, + 44 = 54).

III. Mi smo sad tu izračunali nekoliko primjera, pa vidim, da vi to sad znate. Pa, kakovih je računa bilo u tim prim jerima? (dijeljenje i pribrajanje) — Što smo najprije napravili s onim brojem, kojega smo na računalu izvukli? (razdijelili smo ga) A onda? (onda smo k jednom dijelu onaj dolnji broj pribrojili) — Što smo najprije radili, kad smo imali ovakav račun napisan? (najprije smo izračunali dijeljenje, a onda smo zadani broj pribrojili)

IV. a.) Kako dakle moramo računati one račune, u kojima ima dijeljenja i pribrajanja? (One račune, u kojima ima dijeljenja i pribrajanja računat ćemo tako, da najprije izračunamo dijeljenje, a onda pribrajanje.) Ponovi se nekoliko puta.

b.) A kako ćemo to naznačiti kod pisanja? (stavit ćemo dijeljenje u zagradu) — Koliko je dakle: (20 : 5) + 6, (45 : 5) + 27 i t. d. — — (Stavljam nekoliko pitanja. Učenik mi odmah kaže rezultat, a na pitanje „zašto" izračuna najprije dijeljenje i obavi pribrajanje.)

V. Primijenjeni zadaci i vježbe.

a.) Ponovi onaj zadatak, što smo ga u početku kazali!

b.) Koliko je bilo svih jaja kod mame? (toliko, kolika je polovica od 12, više 8) — Kako ćemo to izračunati? (da najprije razdijelimo 12 sa 2 i pribrojimo k tomu 8).

c.) Izračunajte! Koliko je? (14) Zašto? (jer 12 : 2=6 + 8=14)

d.) Opetuj taj zadatak! (Ako je susjeda kupila na trgu 12 jaja, pa dala mojoj mami polovicu, onda je mama dobila polovicu od 12 jaja, a to je 6; pa ako je kod kuće imala još 8 jaja, onda je imala zajedno toliko, koliko je 6 + 8, a to je 14.) —

Slijede drugi primjeri.

Obradio: Rudolf Filipan, IV. teč.

17. Račun: Pismeno dijeljenje. (IV.)

Predmet obuke: Pismeno dijeljenje desetinskih brojeva.
Cilj obuke: Pravilo, kako se dijeli des. broj sa desetinskim brojem.

Pomagala: Predznanje iz računa: a.) dijeljenje cijelih brojeva, b.) pretvaranje desetinskih brojeva u cijele (množenje sa 10, 100, 1000), c.) pravilo, da količnik ostaje isti, ako se djeljenik i djelilo umnože ili razdijele jednim te istim brojem.

Navještaj: Mi smo već više puta računali račune o gospodarstvu, pa ćemo i ovaj račun, što nam je mesar poslao, izračunati.

Čitaj! (Pripravio sam račun mesara Antonovića za dostavljeno meso!) „Za internat kr. učiteljske škole u Čakovcu dostavljeno $22^{3}/_{4}$ kg. svinjetine, te primio iznos od 614 K 25 f." Dobro je! Koliko je bilo kg? ($22^{3}/_{4}$ kg.) Napiši na ploču! Koliko je stajalo sve meso? (614 K 25 f.) Napiši i to na ploču!

Ajdemo sad izračunati, po što je računao 1 kg! Što ćemo izračunati?

Što mislite, da li je računao 1 kg. više ili manje? Koji dio od 614 K 25 f? (Dvadeset drugi dio.) Pa kakovim ćemo računom to izračunati? (Dijeljenjem.) Što ćemo morati dijeliti? (Ove novce na ovoliko kg.) — Koliko je novaca? (614 K 25 f) Napiši to kao desetinski broj! (614·25 K) Koliko je kg? ($22^{3}/_{4}$ kg) Napiši i to kao des. broj! (22·75 kg) — Napiši izpod toga gornje brojeve onako, kako ćeš dijeliti! (614·25 : 22·75 =) — Kakovi su ti brojevi, kad imadu i desetinke? (desetinski brojevi) Znamo li mi ovakove brojeve dijeliti? (ne znamo!)

Glavni navještaj: Danas ćemo naučiti, kako se i ovakovi brojevi dijele.

I. a.) Ajde, da se osvjedočim, kako vi znadete dijeliti cijele brojeve! Dodji k ploči i piši: 12385 : 455 = (učenik izračuna.)

b.) A sjećate li se, kako se des. broj pretvara u cijeli? Dodji i napiši: 1·8! Kako će taj des. broj postati cijeli? (Ako ga pomnožim sa 10.)

A kako se to radi? (Ako des. točku pomaknem za jedno mjesto na desno.) Označi to! (napravi od točke luk iznad 8.) Napiši broj kao cijeli! (18) Koja je razlika izmedju njih? Koliko put je veći? Zašto? (jer smo ga množili sa 10.) — Dodji drugi, pa napiši 31·54! Pretvori taj broj u cijeli! Čim ga moraš umnožiti? (sa 100) Koliko put će postati veći? (100 put) A zašto si ga morao umnožiti sa 100? (jer je imao dvije desetinke) Napiši ga kao cijeli broj! — A čim će se množiti onaj broj, koji ima tri desetinke?

c.) Ajde, da još nešto ponovimo o dijeljenju! Napiši 8 : 4 = ? (2) Napiši ispod toga brojeve: mjesto 8 — deset put više, a mjesto 4 — takodjer deset put više! 80 : 40 = (2) Koliki je i tu količnik? (2) Napiši opet ispod toga mjesto 8 i mjesto 4 — svagdje tri put toliki broj! 24 : 12 = (2) Koliki je ovdje količnik? (2) — Što ste opazili kod svih količnika? (da su svi jednaki.) A što smo

radili sa djeljenikom i djelilom? (Množili smo jednoga i drugoga s jednim te istim brojem.) S kojim smo brojem umnožili prvi put? (sa 10), a drugi put? (sa 3) A bi li dobili isti količnik, da smo umnožili oba broja sa 100 ili sa 1000? Kolik bi bio u ovim slučajevima količnik? (uvijek 2). — Dobro je! Ja vidim, da vi to razumijete!

II. Tko zna najbolje dijeliti!? Dodji! Piši! 614·25 : 22·75 = ! Dijeli! . . . E, vidite, tu se mora malo misliti. Pazite! Što smo ono zadnje radili? (množili djeljenik i djelilo.) Bi li mi i ovdje mogli što takova učiniti? Hoće li to što škoditi ili mijenjati u količniku? — Pročitaj djelilo! Koliko je tu desetinki? Čim bi ga morali umnožiti, da postane cijeli broj? (sa 100) — Bi li onda mogli dijeliti? Da li je dosta, da samo djelilo umnožimo sa 100? Što još moramo učiniti? (i djeljenik moramo umnožiti takodjer sa 100.) Što bi bilo da djeljenika ne umnožimo? (ne bi dobili pravi količnik.)

b.) Naznači najprije u djelilu, a onda u djeljeniku, da si jedan i drugi umnožio sa 100! (naznače se lukovi od des. točke iznad desetinki.) Podvuci sve! Napiši sad ispod toga brojeve kakvi su sada (cijele)! 61425 : 2275 =). Dijeli sad! . . . Koliki je količnik? (27)

c.) Ajdemo još jedan primjer izračunati! Piši: 77·4 : 8·6 = ! Kakovi su to brojevi? (desetinski) Možeš li dijeliti? U što moraš pretvoriti djelilo? Kako? Što moraš učiniti i u djeljeniku? Zašto? Zašto moraš ovdje množiti sa 10? — Računaj! . . . Koliki je količnik?

d.) Da vidim još na jednom primjeru, kako već znate dijeliti des. broj desetinskim brojem! Piši: 75·408 : 9·426 = ! Čim ćeš ovdje množiti djelilo i djeljenik? Zašto? Priredi brojeve kao i prije pa računaj!

III. Što mislite, zašto ste sad znali dijeliti, kad su bili cijeli brojevi? (jer cijele brojeve možemo dijeliti cijelim, a desetinske ne možemo desetinskim.) Pa u što ste pretvarali desetinske brojeve? (u cijele) Kako? (ako smo umnožili sa 10, 100 ili 1000) Kad si množio sa 10, kad sa 100, a kad sa 1000? Kako smo nakon toga dijelili? (kao i cijele brojeve) Dakle, možemo li mi dijeliti desetinske brojeve desetinskim brojem onako, kako ih u početku napišemo? A možemo li tako dijeliti cijele brojeve?

— Kako ćemo onda dijeliti desetinski broj sa desetinskim brojem? (ako ih pretvorimo u cijele brojeve) Kako ćeš to učiniti? A hoće li to onda biti dobro? (Hoće, jer količnik ostaje isti, ako se umnoži djelilo i djeljenik jednim te istim brojem.) Koji smo broj najprije pretvorili u cijeli? (djelilo) a onda? (djeljenik).

IV. Pravilo: Kako ćemo raditi, kad moramo dijeliti desetinski broj desetinskim brojem? Što učiniš najprije sa djelilom? (Najprije djelilo pretvorim u cijeli broj.) Što moraš učiniti i u djeljeniku? (I djeljenik moram umnožiti istim brojem, kojim i djelilo.) Hoće li to u računu škoditi? (Neće, jer količnik ostaje isti, ako umnožimo djelilo i djeljenik jednim te istim brojem.)

Ponovi još jedamput, kako se postupa, kad se dijeli des. broj destinskim brojem !

V. Što smo ono rekli, koliko je stajalo sve meso? (614 K 25 f) A koliko ga je bilo? ($22^3/_4$ kg.) Ajdmo sad izračunati, koliko je računao 1 kg! — Dodji ti Marice, pa ćeš izračunati — to i onako spada na kuharice! — Napiši najprije kao desetinske brojeve!

Pretvori, što je potrebno, u cijele! Računaj! . . . Koliko je dakle računao za 1 kg? (27 K).

Opetuj cijeli zadatak! (Ako je mesar poslao $22^3/_4$ kg mesa i za to računao 614 K. 25 f., onda je prema tomu računao za 1 kg 27 K. — To smo računali dijeljenjem. Brojevi su bili desetinski, a radili smo ovako: najprije smo djelilo pretvorili u cijeli broj, a onda smo i djeljenik umnožili istim brojem (sa 100!), pa dijelili, kako se dijele cijeli brojevi.)

Obradio: Božo Šarinić, učitelj vježbaonice.

NAPOMENA: U slijedećim metodičkim jedinicama obraditi će se primjeri ovakovog poredjaja brojeva: a) 12·345 : 1·23
b) 1234·5 : 1·23
c) 12345 : 1·23

18. Geometrija: Obodnica kruga. (IV. god.)

Cilj obuke: Učenici moraju opaziti, da je obodnica kruga dugačka kao 3 i $^1/_7$ promjera, a proračuna se, ako pomnožimo promjer sa 3·14.

Pomagala: Krug u cvjetnjaku; dva zašiljena kolca sa špagom (7 m) za označivanje kruga u vrtu; čavao sa špagom (49 cm) i kredom za risanje kružnice na škol. ploči; šestar (veliki); metar za mjerenje.

Navještaj: Idemo sada u naš cvijetnjak, pa ćemo tamo označiti okrugli komad zemlje, u kojem ćemo saditi cvijeće.

A) Rad na polju.

— Dovedem djecu u cvjetnjak k odredjenom komadu zemljišta i navijestim· Vidite djeco! Mi ćemo sada točno zaokružiti ovdje prostor, pa ćemo izračunati, koliko bi trebali bodljikave žice, da ga trostrukim redom ogradimo.

I. a) Nadji najprije sredinu toga prostora! Zabodi kolac u sredinu, pa ovim drugim kolcem zareži po zemlji, da napraviš okrug! (Špaga napeta!)

b) Kolika je duljina od ove točke kružnice, gdje stoji Mato, pa do ove, gdje stoji Milan i do ove, gdje stoji Anica? (svuda jednaka) Izmjeri duljinu ove špage! (7 m) Kolika je dakle udaljenost od kružnice do središta? (7 m) A kolika bi bila udaljenost od ove kružnice do središta, pa opet dalje u pravcu od središta do drugoga kraja? (14 m) Kako se zove ova duljina, koja ovako promjeri krug od kraja do kraja? (promjer) A ova duljina, koja pokazuje samo pol te mjere? (polumjer)

c) Mjerili smo polumjer. Koliki je? (7 m) Koliki je promjer? (14 m) A kolika će biti ova kružnica!? Ajde ju izmjeri metrom! Ide li to lako? (ne ide, jer je okruglo, a metar (letva) je ravan) Izmjeri onda približno (od prilike!)! (Dijete mjeri i nadje od prilike skoro 44 m)

d) Kolika je dakle kružnica? (44 m) Je li to točno? (nije, nego približno)

— Mi ćemo danas naučiti, kako se može ovakova kružnica točno izračunati. — Idemo sada u školu!

— Odvedem djecu u školu i nastavljam rad na škol. ploči.

B) Rad u školi.

a) Nariši kružnicu na ploči, pomoću ovog čavla i špage! Što ćeš najprije naći? (središte) Što ćeš zabosti u središte? (čavao) Što ćeš načiniti kredom? (kružnicu) Kakova pritom mora biti špaga? (napeta) Radi!

b) Što sad imamo narisano? (kružnicu) Izmjeri polumjer! (49 cm) Koliki je promjer? (98 cm)

c) Ajde sad izmjeri kružnicu! To metrom nije moguće, pa mjeri ovako pomalo špagom! Koliko si izmjerio? (308 cm) Što mislite, je li to točno izmjereno? (to je doduše malo točnije, ali još nije sasvim točno)

A što sam rekao, što ćemo danas naučiti? (kako se točno računa dužina kružnice)

II. a) Nacrtaj kružnicu ovim šestarom sa polumjerom od 35 cm! Koliki je promjer ovoga kruga? (70 cm) Izmjeri dužinu ove kružnice ovom špagom! (220 cm)

b) Kolika je bila ona kružnica u vrtu? (od prilike 44 m) A kolik joj je bio promjer? (14 m) Kolika je bila kružnica, što smo ju pomoću čavla i špage narisali? (oko 308 cm) A kolik je bio promjer? (98 cm) A kolika je ova treća kružnica? (220 cm) A kolik je njezin promjer? (70 cm)

Mislite sad dobro! Koliko put smo mogli dužinu promjera prenijeti na dužinu kružnice? (3 puta i još nam nešto ostane)

c) Koliko nam je ostalo u trećem slučaju? (10 cm) A što je 10 cm prama promjeru od 70 cm? ($^1/_7$) Koliko puta dakle ide promjer na cijelu kružnicu? (3 i $^1/_7$ puta) Napiši veličinu promjera! (70 cm). Napiši tu veličinu ispod toga još jedamput! Napiši ispod toga i treći put! Napiši ispod toga i $^1/_7$ od promjera! (10 cm) Zbroji sad sve! (220 cm). Izračunaj sad isto množidbom! (70 cm $\times 3^1/_7$) Vi ste već učili, kako možemo $3^1/_7$ napisati desetinskim brojem! (3·14) Ajde to množi! . . . Kolika nam je razlika? (2 mm) Dakle, vidite, neznatna razlika!

d) Ponovi, kako smo točno proračunali opseg kruga (dužinu kružnice, obodnicu)? (Pomnožio sam promjer sa 3 i $^1/_7$) Koliko puta bi mogao prenijeti promjer kružnice na obodnicu t. j. na samu kružnicu? (3 i $^1/_7$ puta) Jesmo li se o tom uvjerili?

III. a) Kolika je bila obodnica u vrtu? (44 m) A kolika je bila obodnica drugoga kruga? (308 cm) A trećega? (220 cm) Kolik je bio prvi, drugi, a kolik treći promjer?

Kad smo promjer triput prenijeli na obodnicu, kolik je bio ostatak kod prvoga, drugog i napokon trećeg slučaja? (2 m, 14 cm, 10 cm) Što je bio taj ostatak prama cijelom promjeru? (1/7) Kako to? (2 m je 1/7 od 14 m, 14 cm od 98 cm, 10 cm od 70 cm)

b) Što mislite, moramo li mjeriti samu kružnicu, kad hoćemo, da izračunamo obodnicu kruga? (ne, nego samo promjer)

IV. Kako je dakle velika obodnica kruga obzirom na promjer? (Obodnica je tako velika (dugačka!) kao 3 cijela promjera i još 1/7 promjera.) Kako se onda izračuna obodnica kruga? (Ako se promjer pomnoži sa 3 i 1/7 ili 3·14.) Ponovi još jedamput! Što samo moramo izmjeriti? (promjer) A znate li vi mjeriti? A znate li množiti sa 3·14? Hoćete li onda znati izračunati dužinu svake kružnice ili obodnice kruga?

V. Što smo kazali ono u početku, da ćemo izračunati? (dužinu trostruke žice oko okruga u cvjetnjaku) Što ćeš dakle mjeriti? (samo promjer)

Izračunaj odmah, koliko će trebati žice? (Promjer je 14 m, 3 promjera je 42 m, 1/7 promjera je 2 m, 3 1/7 promjera je 44 m; to je sad opseg, a to moram uzeti 3 puta; $3 \times 44 = 132$ m, dakle za ogradu trebam 132 m žice) Izračunaj to pismeno! ($3{\cdot}14 \times 14 = 43{\cdot}96$ m, a $43{\cdot}96 \times 3 = 131{\cdot}88$ m) Kolika je razlika? (12 cm — dakle neznatna za tu duljinu)

Obradio: Josip Lehpamer, IV. teč

19. Geometrija: Površina trokuta. (IV. god.)

Predmet obuke: Proračunavanje površine trokuta.

Cilj obuke: Uvjerenje, da je trokut polovica pačetvorine, koja ima s njim jednaku podnicu i visinu; te da se prema tomu površina trokuta proračuna tako, da se umnožak podnice i visine razdijeli sa 2.

Pomagala: Zemljište, promatrano na škol. šetnji; metar (vrpca) za mjerenje; pačetvorina od ljepenke razdijeljena na dva trokuta, dm^2 od ljepenke; predznanje o dijelovima trokuta i proračunavanju površine pačetvorine.

Navještaj: Izračunat ćemo, kolik je onaj komad zemljišta u kutu našeg vrta kraj željezničke pruge.

I. Idemo sada u vrt, da onaj komad zemlje pogledamo i promjerimo.

a.) Kakav je lik ovaj komad zemlje? (trokut) Zašto? (jer je omedjen s tri stranice) Pokaži prvu, drugu, treću! Postavi se ti, Ante, u jedan, Branko u drugi, a Dane u treći kut toga trokuta! Izmjeri stranicu od A. do B.! Koliko je? (15 m) Izmjeri onu od A. do D.! (8 m) onu od B. do D.! (12 m) Koja je strana najdulja? Pokaži ju! — Kakav je dakle taj lik pred nama? Postavi se ti, Franjo, kod onog kamena tamo! (Dan prije označio sam kamenom mjesto, u četvrtom kutu paralelograma, sastavljenog od ovog trokuta i njemu jednakog tako, da stranica B. — D. čini diagonalu. Tako

se u tom paralelogramu raspoznaje, da je ovo trokutno zemljište polovica paralelograma, omedjenog po učenicima.)

b.) Gledajte sad, djeco, ovaj komad zemljišta, koji su omedjila ova četiri učenika! Kakav je to lik? Kolik je taj četverokut prama veličini ovog trokuta? (dva put veći) Što je onda ovo trokutno zemljište prama ovom četverokutu? (polovica) Kakav je lik ovaj četverokut? (kosa pačetvorina) Kolike su stranice? (15, 8, 15, 8 m.) Kakav je lik ovo naše zemljište? (trokut) Koji dio od ove pačetvorine? (polovica)

c.) Pogledajmo još jedamput ovaj trokut! Koja je strana najzgodnija, da mu bude podnica? Gdje će biti vrh trokuta? (kod Dane.)

— Mjerili smo već prije podnicu, kolika je? (15 m) Dodji ti, Mijo, pa koračaj od Dane okomito prama podnici! Koliko je napravio koraka? (od prilike 8) Izmjeri metrom (6 m) Kolika je dakle visina toga trokuta? Kolika je podnica?

Upamtite sve, što smo tu vidjeli i mjerili, pa idemo sad u školu!

II. a.) Nariši trokut na ploči, sličan onom komadu zemljišta! Podnica neka bude 60 cm! Uzmi u šestilo 32 cm, pa opiši luk za drugu stranicu, a sa 48 cm za treću stranicu! Sastavi trokut!

— Naznači sad, gdje je stajao Ante, slovom A! Brankovo mjesto slovom B, a Danino slovom D! Naznači u trokutu i visinu, kojom je stupao Mijo, pa obilježi njegovo mjesto na podnici slovom M. — Pokaži, gdje je podnica, a gdje visina trokuta!

b.) Tko će mi označiti mjesto, gdje je stajao Franjo? Pokaži! Kako je to mjesto udaljeno od D? Povuci 60 cm! A kako je udaljeno od B? Povuci 32 cm! — Kakav smo tu lik dobili?

c.) Gledajte tu kosu pačetvorinu! Na koliko je dijelova razdijeljena? (na dva) Kakav lik je ovaj jedan dio? (trokut) a ovaj drugi? (opet trokut) Kakovi su ti trokuti medju sobom po veličini? (jednaki) — Evo ovaj komad papira! Kakav je to lik? (pačetvorina) Na što je razdijeljena ta pačetvorina? (na dva trokuta) Kakvi su ti trokuti po veličini medju sobom? (jednaki) Je li zbilja to tako!? — Razreži ovu pačetvorinu po ovom označenom pravcu na dva trokuta, pa položi jedan trokut na drugi, da se pokrivaju! Što si opazio? Što je dakle ovaj trokut od ove pačetvorine? (polovica)

d.) Gledajte opet ovu pačetvorinu na ploči! Vi već znate od prije, kako bi mogli proračunati površinu pačetvorine. (ako umnožimo podnicu sa visinom) Kolika je ovdje podnica? (60 cm ili 6 dm) a visina? (24 cm ili 2·4 dm) Kolika će biti površina? Izračunaj: ($60 \times 24 = 1440$ cm^2 $= 14{\cdot}40$ dm^2)

e.) Kolika je dakle površina ove kose pačetvorine? A kolika bi onda bila površina ovoga trokuta? (polovica od toga) Zašto? (jer je trokut polovica ove pačetvorine) Kolika je prema tomu površina ovoga trokuta? (7·2 dm^2) Zašto? — Što smo proračunali, kad smo pomnožili podnicu sa visinom? (površinu pačetvorine) A što ćeš dobiti, ako uzmeš pol te površine? (površinu trokuta) Zašto?

f.) Što mislite, kako bi mogli odmah proračunati površinu trokuta? — Čim bi morali razdijeliti umnožak podnice i visine? (sa 2) Što bi morali mjeriti, da uzmognemo proračunati površinu trokuta? (podnicu i visinu) Čim ćemo taj umnožak dijeliti? (sa 2) Zašto?

g.) Ajdemo opet izračunati površinu toga trokuta! Kolika mu je podnica? (6 dm) a visina? (2·4 dm) Kolik je umnožak? (14·4 dm) Kolika je polovica umnoška? (7·2) Kolika je dakle površina trokuta? (7·2 dm^2) — Evo ti četvornog decimetra (od ljepenke), pa mjeri od prilike površinu toga trokuta! Da li se slaže?

h.) Kolika je bila podnica onog trokuta u vrtu? (15 m) a visina? (6 m) Kolik je umnožak? (90) Polovica umnoška? (45 m^2) Kolika je površina trokuta (zemljišta)? (45 m^2) Kako smo dakle proračunali površinu ovog zemljišta?

i.) Što se kod trokuta mora mjeriti, da se nadje njegova površina? (podnica i visina) Čim se mora umnožak podnice i visine razdijeliti? (sa 2) Zašto? — Reci još jednoć, što nam je raditi, da proračunamo površinu trokuta!

III. a.) Kakav oblik ima ono zemljište, što smo ga promatrali? Koji su učenici to trokutno zemljište omedjili? Kakav je oblik imalo ono zemljište, gdje je u jednom kutu stajao Franjo? (pačetvorina) Koje je zemljište bilo veće? Koliko put je pačetvorina veća? Koji dio od pačetvorine je trokut?

b.) Gledajte ovaj trokut na ploči, a gledajte ovu pačetvorinu! Što je ovaj trokut od ove pačetvorine? Koji dio?

c.) Kako smo proračunali površinu ove pačetvorine na ploči? Kako smo od toga dobili površinu trokuta?

IV. a.) Što je prema tomu trokut od njegove pačetvorine? (Trokut je jedna polovica od njegove pačetvorine.)

b.) Kako se računa površina trokuta? (Ako se pomnoži podnica sa visinom, pa umnožak podijeli sa 2.)

c.) Što ćemo raditi kod izračunavanja površine trokuta? (Najprije izmjeriti podnicu, pa onda visinu; zatim pomnožiti podnicu su visinom i napokon umnožak razdijeliti sa 2.) Zašto se dijeli sa 2? (jer je trokut polovica njegove pačetvorine)

V. a.) Ajdemo još jedamput izračunati površinu našega zemljišta u vrtu! Podnica? (15 m) Visina? (6 m) Polovica umnoška (45). Površina? (45 m^2) — — Pokušajmo računati ovako: Podnica? (15) Pol visine? (3) Umnožak? (45) Kolika je dakle površina? (45 m^2) Čim smo množili podnicu? (sa pol visine) — Kako se dakle još može proračunati površina trokuta? (Ako se podnica trokuta pomnoži sa pol visine.)

Osvjedočimo se i kod ovog trokuta na ploči, da je zbilja ako! Površina? (7·2 dm^2) Podnica? (6 dm) Pol visine? (1·2 dm) Umnožak? (7·2 dm) Površina trokuta? (7·2 m^2)

b.) Slijedi primijenjivanje na primjerima kod školskih šetnji.

20. Godišnji ispit. (I. god.)

Na svršetku školske godine obdržavaju se običajni godišnji ispiti. Ovim ispitima prisustvuje općinstvo i slušateljstvo svake ruke. Medju slušačima nalazimo takovih, koji se u stvar obuke razumiju, dakle stručnjaka, koji dodjoše, da čuju, kako je učitelj uspio gradjom, propisanom po naučnoj osnovi. Drugi opet — to su laici, koji će prema brzini i spretnosti odgovara djece prosudjivati, tobože, uspjeh obuke. Učitelj dakle mora ispitivati na tom godišnjem ispitu tako, da udovolji i stručnjaku i laiku. Ne mislim ovdje, da učitelj mora djecu posebno za ispit pripraviti; ta on ih za ispit pripravlja tokom cijele godine, već mora prema gore navedenim razlozima udesiti tok ispitivanja.

Stručnjak će po slijedu pitanja iz naučne gradje, n. pr. prvog godišta, odmah pogoditi u koliko je učitelj naučnu osnovu svladao. Da i laiku zadovolji, stavljat će učitelj tako pitanja, da i slabiji učenici mogu na opće zadovoljstvo odgovoriti. Na jednostavnija pitanja odgovarat će slabiji, a na teža bolji učenici. Ovakovim načinom ispitivanja bit će i djeca zadovoljna jer je svako imalo prilike da odgovara, te u odgovoru níje zapelo — nije se osramotilo.

Kod godišnjega ispita za prvo godište slijede redovno obučni predmeti ovako: Najprije vjera, zatim račun, pa čitanje sa stvarnom obukom i napokon pjevanje. Pismene radnje izložene su u posebnim pisankama.

Vjeronauk se ispituje po običajnom redu, kako to odredi povjerenik crkvene oblasti.

Slijedi račun. Tu se ponavljaju vježbe, koje su već toliko-put preko godine preduzimane.

Primjer. Sada ćemo računati!

a) Koliko je 5 + 5 (10) — 3 (7) + 4 (11) — 1 (10) + 9 (19) — 4 (15) + 5 (20); polovica od 20 (10) polovica od 10 (5) 5 × 3 (15) i t. d.

Tu djeca moraju odmah kazati odgovor, a da pitanje ne opetuju. Stručnjak vidi, kako su djeca vješta u mehaničkom računanju, a laik opet vidi, da djeca vješto odgovaraju, pa je zadovoljan. Djeca takodjer nijesu u neprilici, jer slabijemu učeniku stavismo pitanje 11 — 1, a boljem 7 + 4 i t. d.

b) Stavljat ću pitanja, a vi u sebi računajte!

Koliko je 5 . . . + 5 . . . — 3 . . . + 4 . . . + 9 . . . — 10 . . . — 2 . . .? Djeca su si za svake stanke izračunala, te na svršetku veselo većina diže ruke, da rekne rezultat (8).

Stručnjak opazi djetinju pažnju i interes kod računanja, a laik opet uživa u brzom odgovoru djece.

c) Primijenjeni zadaci.

Pazite! Kuharica je kupila u trgovini soli sa 8 K, bibera za 4 K i paprike za 3 K; koliko joj je trgovac uzvratio, ako mu je platila komadom novca od 20 K (5 dinara)?

Učitelj je zadatak izgovorio polako i razgovjetno, a jedno ga je dijete ponovilo. Sad učitelj stavi pitanje: „No, koliko je trgo-

vac vratio . . . ? Zašto ?" Nastavi se govor o novcu. — Prelazi se na drugi zadatak, gdje će se moći govoriti o litru ili o metru.

Stručnjak tu vidi i učiteljevu i dječju spremu, a i laik se ne dosadjuje.

Slijedi: čitanje sa stvarnom obukom.

Učitelj izabere nekoliko štiva, na koja će moći nadovezati pitanja iz stvarne obuke. Nije dobro jedno te isto štivo par puta čitati, kao ni to, da se štivo pripovijedanjem ponavlja. Tim se potroši vrlo mnogo vremena; djeca imadu malo prilike da čitaju, a roditelji da čuju čitanje.

Primjer: Otvorite u čitankama štivo, koje govori o trulim jabukama. Čitaj! To štivo čita prema odlomcima četvero djece. Dalje — štivo: Tri putnika. Čita opet četvero djece. Okreni list — štivo: Luda djevojka: Čita troje djece. Dosta! (Ako je potreba i imamo vremena, može se još koje štivo čitati.)

Odmah prelazimo na stvarnu obuku; u ovom našem primjeru otprilike ovako:

Što je imala djevojka u loncima? Odakle joj mlijeko? Što se pravi od mlijeka ? Pripovijedaj kako! Gdje držimo krave? Koje još domaće životinje poznaš? Čime ih hranimo?

Odakle nam sijeno? Pripovjedaj kako se spravlja sijeno.

Koji je ono od triju putnika takodjer rasao na polju? Odakle slama? Što se njom radi? Nabroji vrste žita.

A gdje rastu jabuke? Koje voće poznaš? Kada cvate — dozrijeva? Gdje sadimo voćke?

A što raste u vrtu? Tko ono leti oko cvijeća šarena?

Reci mi kako ono leti pčela malena! Dijete govori pjesmicu.

Što dobivamo dakle od pčele? Pa kakav je med? Voliš li ti med? A zašto? A bi li i tko drugi meda?

Gdje živi medvjed? Koje još šumske životinje poznaš?

Što raste u šumi? Kako je u šumi zimi — ljeti?

Što nam kaže pjesmica o šumi? Daj je reci!

Kako pjevaju ptice u šumi? Veselo.

Ustanite i pjevajte ptičje pjesme:

Djeca pjevaju: Blago nama pticama. (str. 90.)

A čemu je dijete u školi? Djeca odgovore pjesmom:

U školi je dijete za to . . . (str. 59).

A kako se perom piše? Djeca odgovore na ovo, kao i na slijedeća pitanja pjesmom.

„Kako se što radi". (Pjesmarica str. 9.)

Kako se knjiga čita? . . .

Kako se Bogu moli?

Molite!

Sa petrinjske vježbaonice.

NAPOMENA. U novije vrijeme ne obdržaju se posvuda godišnji ispiti; no ipak će ovakav način ispitivanja dobro doći učitelju prigodom kakovih posjeta ili nadzora škole.

SADRŽAJ:

Strana

1. Prvi školski dan. (I. godište) . . . . . 1.
2. Risanje: Vratnice. (I. god.) . . . . . 3.
3. Risanje: List djeteline. (II. god.) . . . . . 4.
4. Pjevanje: Lijepo ti je rano uraniti. (II. god.) . . . . . 5.
5. Pjevanje: Lastavicam. (III. god.) . . . . . 7.
6. Zemljopis: Školska soba kao prvi zemljovid. (III. god.) . 9.
7. Zemljopis: Školska šetnja. (III. god.) . . . . . 11.
8. Zemljopis: Moslavina. (III. god.) . . . . . 14.
9. Diktat: Zapovijedne i usklične rečenice. (II. god.) . . . . 17.
10. Diktat: Upravni govor. (IV. god.) . . . . . 18.
11. Čitanje: Mudra vrana. (I. god.) . . . . . 21.
12. Čitanje: Medvedja koža. (III. god.) . . . . . 22.
13. Čitanje: Ribar. (III. god.) . . . . . 24.
14. Račun: Zbrajanje. (I. god.) . . . . . 27.
15. Račun: Množenje broja 8. (II. god.) . . . . . 29.
16. Račun: Dijeljenje sa pribrajanjem. (II. god.) . . . . . 30.
17. Račun: Dijeljenje des. brojeva. (IV. god.) . . . . . 33.
18. Geometrija: Obodnica kruga. (IV. god.) . . . . . 35.
19. Geometrija: Površina trokuta. (IV. god.) . . . . . 37.
20. Godišnji ispit. (I. god.) . . . . . 40.

Ispravi! U 7. zadatku: Zemljopis: Školska šetnja, dijelovi moraju glasiti:

1. Priprava u školi.
2. Opažanja u okolici.
3. Rad u školskom dvorištu.
4. Rad u školskoj sobi.

Čedr. knjižnica grad. škola u ZAGREBU. 2958

METODIČKE PRIPRAVE

za obuku u pučkoj školi.

Priredio:

STJEPAN KRIŽANIĆ,

učitelj pedagogije na kr. učit. školi u Čakovcu.

SVEZAK II.

ČAKOVEC 1921.

TISAK »MEDJIMURSKE TISKARE«.

PREDGOVOR.

I za ovaj sam svezak metodičkih priprava izabrao najizrazitija i najuspjelija praktična predavanja što su se provela I. polugodišta ove škol. godine dijelom u vježbaonici kr. učiteljske škole, a dijelom kod hospitiranja u pučkoj školi u Šenkovcu kraj Čakovca.

Redovno su školski obučni pohodi ishodište metodičkim jedinicama radi najlakšeg i najzgodnijeg motrenja i proučavanja individualnosti učenika. Rad u školi udešen je također prema istom zahtjevu.

Od stvarne obuke obradili smo u I. svesku zemljopisnu, a u ovom svesku povijesnu obuku, dok mislim, ako prilike dopuste, u III. svesku, koji bi izašao koncem II. polugodišta o. g. obraditi prirodopisnu i prirodoslovnu obuku opet s obzirom na koncentraciju učiva i zahtjeve škole pomoću rada.

I ovaj put molim gg. drugove, da mi priopće eventualne prigovore, nedostatke ili predloge, da se uzmognu u slijedećem svesku uvažiti.

Čakovec, mjeseca februara 1921.

S. K.

SADRŽAJ:

Strana

I. Gimnastika:

1. Početne vježbe za I. godište. . . . . 1.
2. Četverored i razmaci. . . . . 2.
3. Proste vježbe. . . . . 3.
4. Igra „Tko mi moje gušče krade". . . . . 4.
5. Kolo: Zbor satira iz „Dubravke". . . . . 5.

II. Početno čitanje i pisanje.

1. Vježbe u govoru. . . . . 7.
2. Rastavljenje rečenice u riječi. . . . . 7.
3. Analiza za glas „b". . . . . 8.
4. Napisivanje slova: i, u, e, o, a. . . . . 10.
5. Vježba u čitanju. (Početnica str. 35.) . . . . . 11.

III. Početna stvarna obuka.

1. Školska šetnja (Sabiranje zorova.) . . . . . 12.
2. Domaće životinje. . . . . 14.
   A. Školska šetnja: . . . . . 14.
   B. Rad u školi. . . . . 15.
3. Spajanje učiva sa poč. stvarnom obukom. . . . . 17.
   A. Račun B. Štiva C. Pjevanje i gimnastika. . . . . 17.

IV. Povijest.

1. Spljetski sabor. . . . . 18.
2. Hrvatski preporod. . . . . 21.
   A. Slika: „Hrvatski preporod". . . . . 21.
   B. Povijest hrvatskog preporoda. . . . . 23.

V. Geometrijsko crtanje.

1. Uresni lik sa slike „Spljetski sabor" (IV. god.) . . . . . 25.
2. Ograda prema slici „Hrvatski preporod" (IV. g.) . . . . . 27.

VI. Račun.

Kilometar (III. g.) . . . . . 29.

VII. Pjevanje.

Zbor satira iz „Dubravke." (III i IV g.) . . . . . 31.

METODIČKE PRIPRAVE
ZA OBUKU U PUČKOJ ŠKOLI.

PRIREDIO: STJEPAN KRIŽANIĆ, UČITELJ PEDAGOGIJE U KR. UČITELJSKOJ ŠKOLI U ČAKOVCU.

I. Gimnastika.

1. Početne vježbe za I. godište.

Navještaj: Sad ćemo ići na dvorište, da vidim, kako znate u redu stupati!

Izidjite vi iz prve klupe i stavite se dva po dva kod vrata. Iza njih neka dodju ovi iz druge klupe, pa onda iz treće i t. d. (Poredam učenike prema izlazu dva po dva. Stanem pred njih, da vidim, da li se pokrivaju). Pokrij! Stani točno jedan iza drugoga!

Sad ćete za mnom ići polagano i tiho na dvorište. — Stoj! (Ova je zapovijed izrečena na dugo, jer djeca još ne znadu najednom stati na odredjenu zapovijed). — Stupaj prama zdencu! Stoj! Zavij prem vratima vrta! Stoj! K meni se okreni! Nazad se okreni! Opet k meni! Brzo: nazad — naprijed — nazad naprijed! (— da bude veselo!)

Pozor! Kad reknem: »Pozor!«, onda moraš ravno stati, preda se gledati i ništa ne govoriti — ma ni okom trenuti. Da vidim: Pozor! — Odmor! — Pozor! — Odmor! — — Pozor! Okreni se prama školi! Stupaj! Zavij prama vrtu! — prama cesti! — prama školi! — Stoj!

Sad ćemo polagano ići u školu i svaki će opet sjesti na svoje mjesto.

— — (Ovu vježbu provodim odmah prvi školski dan. Vježba traje u dvorištu tako dugo, dok ne opazim, da je djeci dosadila t. j. čim postanu nepažljiva. Na jednorazrednoj školi provest će se ova vježba mnogo lakše, jer su učenici viših godišta upućeni i uvježbani u ovim zapovijedima i kretnjama, pa ih učenici I. godišta mogu lakše oponašati.

Narednih ću dana nastaviti vježbe po slijedećim skupinama:

2. skupina: Hodanje. Stoj! Pokaži lijevo — desno! Lijevo — desno kren! Stupaj! Zavij lijevo — desno!

3. skupina: Slikovito stupanje. a) Dijeli se pojedince! (Postavim se na jednom mjestu. Učenici u redovima stupaju do mene. Tu se vrste razdijele i jedni stupaju zavojem na lijevo, a drugi na desno). Sastav! (Dolazi jedan drugomu i u parovima opet stupaju do

mene, gdje se ponovno vrste dijele). Nazad čelom (Isto stupanje i dijeljenje kao prije).

b) Dijeli se pojedince! Zavij van! (Vrste zavijaju na vanjske strane). Sastav!

4. skupina: Slikovito stupanje u parovima. a) Dijeli se po parovima lijevo i desno! (Jedan par odlazi zavojem lijevo, a par iza njega desno). Sastav! (— i obratno — nazad čelom!)

b) Dijeli se po parovima! Zavij van! Sastav po četiri! Dijeli se! Sastav par iza para!

5. skupina: Četverored. Dijeli se pojedince! Sastav! Dijeli se po parovima. Sastav po četiri! Stoj! Iz sredine razmak! Ruke strance! Proste vježbe.

6. skupina: Stupanje i okreti. Stupaj! Stoj! Lijevo — desno kren! Stupaj! Lijevo — desno se vrstaj!

7. skupina: Zaostajanje u vrstu. a) Dijeli se pojedince! Sastav-zaostaj pojedince!

b) Dijeli se pojedince! Sastav po dva! Dijeli se po parovima! Sastav po četiri! Zaostaj po parovima! Zaostaj pojedince!

8. skupina: Okreti i stupanje po taktu.

9. skupina: Razvoj. U razvoj nastup! (po veličini) — Ponavljanje prijašnjega.

10. skupina: Igre: (hvatanje trećega, mačka i miša, grada, kolo i t. d.)

— — Početne vježbe prema ovim skupinama provode se prvih dana u I. godištu, pa se tim učenici nehotice u ugodnom raspoloženju i lakoj uzbudjenosti priviknu na red, koji učitelju znatno olakšava dalnji rad za uzdržavanje reda na škol. šetnjama, ophodima i t. d.

2. Četveroredi i razmaci.

Prema običajenom redu izvedem učenike na dvorište i zapovijedim: Stoj! Lijevo kren! Odmor!

a) Sada hoću da vidim, kako znate stupati i sastavljati parove! Pozor! Desno kren! Pokrij — da vidim stoji li jedan iza drugoga. Stupaj! — — Dijeli se pojedince! Sastav Dijeli se po parovima! Sastav po četiri! Stoj — Odmor! Pozor! Da vidim, pokriva li jedan drugoga u vrsti. Lijevo kren! Da vidim, pokriva li jedan drudoga u četveroredu. — Desno kren! Odmor!

b) Sad ću zapovijedati: »Iz sredine razmak!« Na tu zapovijed pod brojem — riječju »jedan« stupit će izvanjske vrste, a to su ova i ova (Pokažem.) za je an kor k strance. — Da vidim! — Iz sredine razmak — Jedan! Povrat! — Jedan! — Povrat! — Odmor! — — Dobro je; vidim, da to ide. — Pazite sad dalje! Na zapovijed — riječ »dva«, istupit ćete svi t. j. i vanjske i nutarnje vrste — ove i ove (Pokažem vanjske i nutarnje.) opet za jedan korak strance Ali pri tom drugom istupu morate pružiti i ruke vodoravno strance. Vidite, ovako! (pokažem.) — Zapovijed će glasiti: Iz sredine razmak, ruke strance jedan — dva! — Koje vrste stupaju

na brojenje — jedan? (Izvanje). Neka te vrste dignu obe ruke u vis! Dobro je! Ruke dolje!

A što rade nutarnje vrste? (Miruju.) — Jest, stoje kao ukopane.

— Koje vrste stupaju na brojenje — dva? (I vanjske i nutarnje.) Što pri tom naprave? (Pruže ruke vodoravno strance.)

Ajde da vidimo! Iz sredine razmak, ruke strance — jedan! — dva! (U slučaju, da se ne izvede dobro na — jedan!, jer obično istupe odmah i članovi nutarnjih vrsta, zapovjedi se „Povrat!") — — Ruke dol'! Odmor!

c) E, ali sad moramo i u sredinu sastaviti; zato ću zapovijediti: »U sredinu sastav — jedan! — dva! Na „jedan" će sastaviti izvanje vrste za korak prama sredini, a unutarnje vrste miruju; na »dva« sastave i izvanje i unutarnje vrste za korak prama sredini, pa smo opet u prvobitnom četveroredu.

Da vidim! U sredinu sastav — jedan — dva!

— Slijedi vježba razmaka iz sredine i sastava u sredinu.

d) Pozor! Iz sredine razmak, ruke strance jedan — dva! Ruke dol'! Lijevo kren! Odmor!

Sad ću zapovijedati: Na lijevo puni razmak — sad! Na tu će se zapovijed pomicati svi osim onih prvih na desnom krilu (Pokažem.), lijevo strance tako dugo, dok uzmognu pružiti vodoravno ruke strance, da se dotiču prstima.

— Da vidim! Na lijevo puni razmak, ruke strance — sad! Povrat! — — Sad! — Ruke dol'! — Odmor!

— Sad ću zapovijedati: »Na desno sastav!« Na tu zapovijed sastavljaju svi desno strance, dok ne dodju u prvobitni položaj. Da vidim! — Pozor! Na desno sastav! — —

— Ponavlja se vježba razmaka i sastava.

(Vježbe pod b) c) i d) mogu se postepeno i lako uvježbati za nekoliko polusati svakog školskog dana, a najzgodnija i najpotrebitija su priprava za proste vježbe.)

3. Proste vježbe.

a) Pozor! Stupaj! Dijeli se pojedince! Sastav po dva! Dijeli se po parovima! Sastav po četiri! Stoj! Pokrij! Lijevo kren! Pokrij! Desno kren! Odmor!

b) Pozor! Iz sredine razmak, ruke strance — jedan — dva! Ruke dol! Lijevo kren! Na lijevo puni razmak ruke strance — sad! Ruke dol! desno kren! Ruke strance — sad! Ruke dol! Odmor!

c) Sad ćemo vježbati ovu vježbu: Na zapovijed — jedan! pružim ruke strance i desnu nogu desno strance tako, da mi se prstima dotiče zemlje, a lijeva noga stoji nepomično, na zapovijed — dva! — spuste se ruke i noga dodje u prvobitni položaj. (Brojim i pokažem nekoliko puta.)

— Da vidim! Pozor! Počet — jedan — dva! (Pritom vježbam i ja, a licem sam okrenut učenicima; vježbu izvodim lijevom nogom da ne smetem učenika. To može pokazivati i odrasliji učenik.) — Odmor!

Pazite dalje! Na zapovijed — tri — četiri! — izvodi se ista vježba, samo što maknem lijevom nogom lijevo strance. Evo ovako! (Brojim i pokazujem.)

— Da vidim! Pozor! Početi! — tri — četir"! Odmor!

— Ajdemo sad sastaviti sve na brojenje do četiri! Pozor! Početi — jedan — dva — tri — četir! Odmor!

Sad ćemo ovu vježbu nastaviti ovako: Brojeći do četiri izvedemo je, kako smo i dosad izvadjali, a na brojenje pet — šest izvodimo lijevo kren! — a na sedam — osam se miruje. Zatim se opet počima vježbanje brojeći od jedan do četiri, na pet — šest okret lijevo, na sedam — osam se miruje.

— Ajdemo to izvesti na brojenje do osam! Pozor! Početi! Tako se izvodi vježba s okretima, dok se ne dodje u prvobitni položaj. Na ovakov se način mogu izvoditi i raznovrsno sastavljene proste vježbe, a mjesto brojenja može se upotrebiti glazba ili pjevanje. (Vrlo uspjelo prevedene su na zaključnoj školskoj svečanosti 1919.—20. kod pučke škole u Prelogu proste vježbe dječačke, koje su djevojčice pratile pjevanjem medjimurske nar. pjesme „Kiša pada trava raste!" Vidi Žganec Hrv. puč. popijevke iz Medjimurja br. 17.)

4. Igra: Tko mi moje gušče krade.

Navještaj: Govorili smo ovih dana o guskama, pa ćemo danas naučiti jednu igru, u kojoj se guske traže i vraćaju.

a) Gdje smo za naših šetnja vidjali gusaka? (Oko vode i oko bara.) Gdje se te bare nalaze? (Izvan sela.) Ostaju li guske i preko noći kod tih bara? (Vraćaju se pod večer kući.) Dogodi li se, da se koja guska ne povrati? Kako to? (Može biti, da je tko ukrade.)

Može li si desiti, da guske i iz gusinjaka nestane? (Ako je tko ukrade.) Tko bi mogao guske odavle ukrasti? (Tat.)

Što gospodarica radi, kad joj izgine guska? (Ide je tražiti.) Tko joj pomaže tražiti? (Susjedi, a možda i stražari.) Kako je gospodarici, kad joj susjeda nadje izgubljenu ili ukradenu gusku? (Milo joj je; ona joj zahvaljuje.) A što se lakše izgubi; ili ukrade stara guska ili mlado gušče? Zašto?

b) Vidite, djeco, tako i pjesma kaže:

„Tko mi moje gušče krade, to je pravi tat,
A tko mi ga natrag dade, toga imam rad".

Ponovi, kako kaže pjesma! Ponovite svi!

c) Ova se pjesma pjeva ovako: (Otpjevam nekoliko puta sâm i s djecom pjesmu po poznatoj melodiji, dok sva djeca ne nauče.)

d) Sad ću vam pokazati, kako se igra ta igra.

1. Što radi tat, kad ukrade gusku? (Pobjegne ili se gdje god sakrije.) Uzmimo, da je Marko ukrao naše gušče; zato i stoji sâm na strani.

— Što bi morali učiniti, da ulovimo tata? (Upkoliti ga sa svih strana.) Ajdemo, dakle, Marka kolom opkoliti sa svih strana!

— Što bi radili, kad bi gušče tražili? (Išli bi okolo.) Ajdemo i mi u kolu okolo stupati!

— Što bi učinili, kad bi nam tkogod gušče povratio? (Od radosti bi ga zagrlili.) A kad Marko ne bi bio tat, nego naš prijatelj, koji bi nam povratio gušče? (I njega bi zagrlili.)

2. Zato ćemo tako i raditi. Marko nam isprva predstavlja tata, pa stoji nasred kola, a mi stupamo u kolu (na lijevu ili desnu stranu) pjevajući:

Tko mi moje gušče krade, to je pravi tat;
A tko mi ga natrag dade, toga imam rad". (opet.)

Ajdemo sada to otpjevati!

3. Nakon dovršene pjesme pljesnut će Marko rukama i viknuti: „Evo ga!" Na te riječi pustit ćete se svi iz kola i uhvatiti po jednoga igrača, pa bio to prijatelj ili tat.

Ajdemo sad, da to poigramo! — — (Budući da sam već prije opazio, da je igrača na par, morao sam i ja stati u kolo, da bude nepar. Kad smo ovako igru proveli, naravno, da je Katica ostala bez para.)

4. Ha! Ima li svaki svoga para? (Katica ne ima.) Ej Katice, vidi se, da si ti ukrala gušče, kad si ostala sama; no ništa zato. Stani lijepo usred kola, pa nam na svršetku pjesme pokaži pravoga tata, a ti ćeš nam ostati prijateljica.

Ajdemo još jednom odigrati tu igru!

5. Odigramo tu igru nekoliko puta. (Djecu ta igra izvanredno veseli, osobito kad se upozore, da potraže prijatelja na protivnoj strani kola.)

Ponovi pravila, po kojima se igra ova igra.
Otpjevaj napjev pjesme za ovu igru!
Kako ćemo nazvati tu igru?
Kad ćemo je opet igrati?

5. Kolo: Zbor satira iz „Dubravke".

(Gundulić — Zajc.)

Vi ste, djeco, jučer naučili pjevati jednu novu pjesmu. Koja je to bila? (Igra kolo, skočmo bolje!) Tko je tu pjesmu uglazbio? (Zajc.) A tko ju je spjevao? (Gundulić.) Iz kojega djela — knjige je ta pjesma? (Iz Dubravke.) Tko je to pjesmu u „Dubravci" pjevao? (Vragoljasti dječaci.) Kojom su zgodom ovu pjesmu pjevali? (Na piru, gostovanju.) Što su oni još radili uz pjevanje? (Igrali su kolo.)

Pazite djeco? Danas ćemo i mi naučiti onako igrati kolo, kako su to i oni dječaci igrali.

— Otpjevajte složno tu pjesmu! (Djeca otpjevaju.)

Uhvatite se djevojčice u kolo, pa zaigrajte baš onako, kako mislite, da su i oni dječaci igrali; ovi će naši dječaci vama pjevati. (Djevojčice se uhvate u kolu, zaigraju ovamo — onamo, pa već u početku izadju iz takta; a i dječaci prestaju pjevati. Veselost.)

Ajde da vidimo, kako će to dječaci izvesti. Uhvatite se u kolo, a djevojčice neka pjevaju! (Dogodit će se isto kao i prije.)

No, vidite, da to samo od sebe ne ide, pa ćemo sad sve po redu naučiti.

Uhvatite se, djevojčice, u kolo! Stupajte u kolu na lijevo počevši lijevom nogom — osam koraka! (Učenice stupaju, a ja brojim.) Počni — sad! — Još jedamput! (Vježbam to stupanje, dok ne ide dobro.)

Ponavljam istu vježbu uz pjevanje dječaka. (Dječaci pjevaju prva dva stiha „Igra kolo, skočmo bolje, svak se kaži dobre volje!")

— Svaki u kolo neka se okrene prema sredini i stupa četiri koraka naprijed i četiri nazad! (Vježbam to na brojenje do četiri, a zatim uz pjevanje: „Na pir, na pir hod' svak hrlo, spravi trbuh, čisti grlo!")

— Ponovi uz pjevanje prvi i drugi dio!

Razbrojim u kolu igrače i označim ih brojevima: jedan — dva. — Sad, neka broj jedan pruži desnu ruku broju dva pa neka stupaju u okretu osam koraka počevši lijevom nogom; zatim neka jedan drugomu pruži lijevu ruku i prave u protivnom okretu osam koraka počevši desnom nogom. (Vježbam najprije brojeći, zatim pjevajući stihove: „Da se ije, da se pije" i to dva puta jednoglasno i dva puta dvoglasno.)

Ponavljanje uz pjesmu prvog, drugog i trećeg dijela.

— Neka se sad dječaci uhvate u kolo, a djevojčice će pjevati!

Što se izvodi u prvom dijelu? (Osam koraka u kolu na lijevo.) Što u drugom? (Dva puta po četiri koraka k sredini i natrag) A u trećem? (Osam koraka u okretu lijevo držeći se desnom i osam koraka u okretu desno držeći se lijevom rukom.)

Izvode se pojedini dijelovi najprije uz brojenje, a poslije uz pjevanje djevojčica.

— Neka se izmijene i opet uhvate djevojčice u kolo!

— Pazite! Tu se u pjesmi ponavlja opet stih: „Na pir, na pir! . . . . i „Da se ije, da se pije!" . . . . Što ćemo tu izvadjati? (Isto, što smo izvodili i prvi put.)

— Ajde, neka dječaci pjevaju od početka, a djevojčice neka izvode kolo! (Pjeva se i izvadja do drugog opetovanja.)

Pjevajte sad svršetak pjesme! (Igra kolo — skočmo bolje . . .)

Na svršetku ćete izvoditi u kolu dva koraka dokorakom lijevo i dva koraka desno i to dva puta; zatim sasvim na svršetku dva puta po jedan dokorak lijevo i jedan desno.

— Izvedite još jednom cijelo kolo — djevojčice — — izmjena — dječaci!

— Otpjevajte svi zajedno tu pjesmu!

— Kaži redom, kako se izvodi kolo uz tu pjesmu!

— Uhvatite se u kolo posebno djevojčice, posebno dječaci, pa izvedite kolo i uz to pjevajte?

Gjuro Grabar IV. t.

II. Početno čitanje i pisanje.

1. Vježbe u govoru.

Školska šetnja u šumicu kod Sv. Helene!

Promatranje izvora, Što je ovo? (Izvor, vrelo, zdenac, zviranjek.) Što je u izvoru? (Voda) Odale voda? (Izvire iz zemlje) Kako znaš, da izvire? (Vidi se u jednom kutu, kako iz zemlje izvire i pijesak izbacuje.)

— Što dakle radi voda u izvoru? (Voda izvire.) Recite svi!

Ostaje li sva voda u izvoru? (Ne, otječe dalje.) Kamo teče voda iz ovog izvora? (U potok Trnavu.) Što radi voda u potoku? (Voda teče) Recite svi!

Pogledajte u izvor! Vidite li dno? Kakova je prema tomu voda, kad tako lijepo vidite dno? (Voda je bistra.) Recite svi!

Valja li ova voda (za piti)? Zašto? (Jer je hladna.) Kakova je dakle voda u izvoru? (Voda je hladna.) Recite svi!

A valja li voda iz potoka piti? Zašto? — — Rekao si da je voda u izvoru hladna. Zaroni ruku u vodu! Što osjećaš? (Da je hladna) Zaroni ti ruku u vodu! Zaroni ti obadvije ruke! Izvadite ruke! Zašto brišete ruke? (Jer su mokre.) Što ti je smočilo ruku? (Voda.) Što bi se dogodilo s rupčićem, da ga uroniš u vodu? (Smočio bi se — bio bi mokar.) Zašto? . . . .

Idemo dalje! — U šumici je zgodan prazan prostor, pa tamo poredam djecu u okrug.

— Što smo gledali u šumici? (Izvor) Recite svi! — Što smo vidjeli u izvoru? (Vodu) Recite svi! — Što radi voda u izvoru? (Voda izvire.) Svi! — Što radi voda u potoku? — Kakova je voda u izvoru, buduć da mu se vidi dno? — Kad valja piti? i t. d. (Svaki odgovor ponovi jedan učenik, a poslije svi u zboru.

(Ovaj je dio školske šetnje odredjen kao predvježba za sastavljanje rečenica. Razumije se, da su učenici na toj šetnji zamijetili i drugih zorova za poč. stvarnu obuku o kojima se je moglo govoriti.)

Slijedeći se dan u školi provede s I. godištem vježba u slobodnom kazivanju o izvoru, a s II. godištem pjesmica „Izvor" str. 83.

2. Rastavljanje rečenica u riječi.

Idemo opet u šumicu kod sv. Helene, da vidimo, je li se tamo što promijenilo.

Postavim učenike na zgodnu mjestu i povedem razgovor najprije o izvoru, a onda i o drugim predmetima.

1. — O čem smo zadnji put ovdje govorili? (O izvoru.) Štosmo rekli o izvor-vodi? (Da voda izvire.) Reci i ti tu rečenicu o vdi. Ponovite svi tu rečenicu!

— Kako glasi ona rečenica o vodi u potoku? Recite svi! — ledajte svi šumu. — — Recite nešto o šumi. Ponovite svi tu rečecu o šumi.

— Recite nešto o livadi, — cesti, — jablanu, — boru, — ptici i t. d.

2. — Izgovorite još jednom rečenicu o izvor-vodi. (Voda izvire.) Na koliko puta ste to izgovorili? (Na dva puta.) Izgovorite još jednom, pa kod svake riječi pljesnite rukom. Koliko ste puta pljesnuli? Koliko dakle riječi ima ta rečenica?

Ponovite rečenicu o potočnoj vodi. (Voda teče). Udarite i tu rukom kod svake riječi. Koliko je riječi?

Recite rečenicu o jablanu. (Jablan je visok.) Izgovarajte i udarajte rukom kod svake riječi. Koliko je riječi? Prva — druga — treća — ?

Nastavak u školi.

Govorili smo na šetnji razne rečenice o stvarima, što smo ih tamo vidjeli; hajdemo sad nekoje od tih rečenica ponoviti.

1. Reci onu rečenicu o potočnoj vodi. (Voda teče.) Recite svi. Koliko riječi ima ta rečenica? Broji ih na prste. Koja je prva riječ? (voda) — druga? (teče).

Izgovorite još jednom cijelu rečenicu. Izgovarajte riječ po riječ.

2. Ustanite! Pružite desnu ruku naprijed. Vucite u zraku vodoravno prstom, pa izgovarajte cijelu rečenicu. —Još jedamput. Izgovarajte sad svaku riječ za se i vucite vodoravno u zraku.

3. Kako vi vučete u zraku, tako ću ja vući kredom na ploči. — Izgovajte i vucite cijelu rečenicu. ——————

Izgovarajte i vucite riječ po riječ. —————— ——————

Na isti način postupam i kod rečenice: „Jablan je visok" itd.

(Tako se provodi i rastavljanje riječi na slogove. Počinje se školskom šetnjom, gdje se uz razgovor o predmetima sastave rečenice, koje se poslije u školi ponavljaju i prema potrebi rastavljaju)

3. Analiza za glas „b".

Vi ste, djeco, već upoznali nekoliko glasova, pa ćemo s danas upoznati s još jednim novim glasom.

Analiza.

1. Izvedba rečenice: Pokažem grančicu borovice s b-bama. Što je ovo? (Borovica.) Što vidite na ovoj grančici? (Bobic.) Otkini jednu bobicu! Pojedi je! Da li valja? Svakako, jer se upotrbljava i kao lijek. Čemu još valjaju plodovi-bobice? (Za mirisivare sobe — kako? — mesa, rakiju i t. d.) Čim dakle rodi borovic? (Borovica rodi bobicama.)

2. Pamćenje rečenice: Reci još jednom tu rečenicu. Svi! Još jednom!

3. Zamjećivanje riječi: Koliko riječi ima ta rečenic? (Tako mogu odmah pitati, jer je već potpuno provedena s I. razredom analiza rečenice.) Govori riječ po riječ. Broji prstima. Ti —Ti — Svi! Reci prvu — drugu — treću riječ.

4. Zamjećivanje slogova: Reci još jednom snu prvu riječ. (Borovica.) Rastavi na slogove, brojeći na prste. Koko

je slogova? — — Reci drugu riječ. Rastavi na slogove. Koliko ih je? — — Reci treću riječ. Rastavi na slogove. Koliko je slogova?

Vidne predodžbe.

5. Zamjećivanje rečenice: Reci još jednom rečenicu o borovici. Dodji k ploči, pa povuci vodoravan pravac, koji će značiti tu rečenicu. — Koju ćeš rečenicu naznačiti? Naznači! — — Koju je rečenicu naznačio? (Borovica rodi bobicama.)

6. Zamjećivanje riječi: Dodji k ploči, pa ćeš naznačiti riječi. Koliko riječi ima ta rečenica? Koja je prva — druga — treća riječ? — Naznačite prvu! — Kako glasi? — Drugu! — Kako glasi? — Treću! — Kako glasi? — — Idi na mjesto. — Dodji drugi k ploči, pa ćeš pokazivati riječi, a svi će na mjestu čitati — govoriti. Pokazuj, a svi na mjestu čitajte: — prva — druga — treća.

7. Zamjećivanje slogova: Dodji k ploči, pa ćeš naznačivati slogove. Rastavi prvu riječ na slogove! (bo-ro-vi-ca.) Koliko je slogova? Naznači i govori.

Rastavi drugu riječ. Naznači i govori!

Rastavi treću. Naznači i govori!

8 Zamjećivanje glasova Gledajte samo prvu riječ! Reci samo prvi slog prve riječi! (bo) Još jednom! Svi!

Koji poznati glas čujete u tom slogu? (o) Ali uz ovaj „o" čujete još jedau glas. Slušajte! (Izgovorim slog „bo" izražujući neobično glas „b") — Što čujete? (Čujemo i glas b.) Koliko glasova čujete u tom prvom slogu? (dva i to b — o.)

Ja ću ove glasove naznačiti u prvom slogu točkama. Koji su to glasovi Recite svi! Kojim glasom počimlje riječ „borovica"?

9. Položaj govorila; Izgovorite svi prvi glas! — Još jednom!

Kako si postavio usta? (Stisnuo, malo napuhnuo i naglo otvorio — „b") — Stisnite usta — napuhnite malo — naglo otvorite! Još jednom!

Kako se vi ono šalite, kad hoćete jedan drugoga prestrašiti, što onda iza njega viknete? (b!!) Hajde, Vinko, prestraši Janka, samo ipak pazi, da se odveć ne uplaši!

Traženje glasa b:

a) Koji smo glas danas upoznali? Kažite ga svi! Pazite, ima li u ovoj rečenici još u kojoj riječi takov glas? (Ima u trećoj riječi u prvom i drugom slogu.)

Reci glasove prvog sloga treće riječi! Naznači točkama! — Reci glasove i drugog sloga! Naznači i njih točkama!

Kojim glasom počimlje prva riječ u ovoj rečenici? — kojim treća riječ?

b) Nadji još koju riječ, u kojoj će biti glas b! (baba, beba i t. d.) u kojem je slogu glas b?

c) Nadjite riječ, koja počima glasom b! (brava, brana, brus, bačva i t. d.)

Nadjite riječ, koja svršava glasom b! (znb, rub, zob, grob i t. d.)

Sinteza:

Koje smo glasove imali u prvom slogu prve riječi? (b-o)

Kako se izgovara (b-o) zajedno? (bo) b-u? b-i? b-a? b-e? i-b? u-b? a-b? o-b? e-b?

Izgovori najednom: b-a b-a, b-u b-a, b-e b-a, b-u b-a, b-i i-o.

Vježbe u pisanju i risanju:

a) Narišite grančicu borovice s bobicama.

b) Elementarne vježbe za pisanje.

(Dok se u I. godištu provodi analiza rečenica i riječi, uzimlju se uporedo i pripravne vježbe za pisanje, koje počimlju točkom, pa svršavaju oblicima poput gotovih slova. Tako se do onog vremena kad treba pisati slova, uvježbaju sve pripravne vježbe, da se potom slova sasma lako izvode.)

Marijan Ivičić IV. t.

4. Napisivanje slova i, u, e, o, a.

(Budući da je provedena analiza rečenica u glasove i sve pripravne vježbe, mogu se sva ova slova na jedamput uzeti.)

Navještaj. Vi ste. djeco, već upoznali sve glasove, pa ćemo danas nekoje i od njih napisati. Što ćemo danas pisati?

Došao jedan odrastao dječak u sobu prvoga razreda pa pa sjeo u klupu kao mali dječak i počeo baš kao učenici prvog razreda — kao da im se ruga — čitati. Što mislite kako je on čitao? (i — u — e — o — a.) A zašto? Jer učenici baš tako čitaju: i, u, e, o, a. Kako učenici I. razreda čitaju? Ponovite svi! (Učenici prvoga razreda čitaju: i — u — e — o — a)

Sad ću vidjeti, bili vi znali naći riječi, koje počimlju tim glasovima. — Nadji najprije riječi koje počimlju sa „i"! (igla, iver, Isus, iskra. — Sve mogu pokazati u školi.) Nadji riječi sa „u"! (ura, uho, ugljen) — onda sa „e"! (Ela, Eva, egede,) — sa „o"! (ormar, oko, obruč.) — sa „a"! (Ana, andjeo, arak.)

Svaku riječ rastavljam na slogove.

Kojim su glasovima počimale ove riječi? (sa i, u, e, o, a.)

— Danas ćemo naučiti kako se pišu ovi glasovi. Koje ćemo glasove danas pisati?

Ja ću vam ove glasove dosta veliko na ploči napisati! (Napišem slovo „i«.) Što je ovo? (Djeca će odmah pogoditi.) — Isto učinim i kod slova u, e, o, a.) — Vidim ja, da vi sva ta slova poznajete. A kako i nebi, kad ste već prije sve te znakove pisali!

Hajdemo malo razgovarati o svakom ovom slovu! (Fonomenički momenat). — Kad smo bili na šetnji, pa iznenada opazili jato ptica, što smo tad uskliknuli? (I, koliko je ptica!) Kad bi ti kroz prozor opazio to isto jato ptica, kako bi uskliknuo i pokazao prstom? (I, koliko je ptica!) Ja ću vam ovo jato narisati na ploči, a vi pokažite i uskliknite! — — Šta bi kod ovog napisanog „i" bila ptica? (Ona točka). A što je prst koji pokazuje

pticu? (Ovaj debeli potez) — Jest, zato i mora ovaj debeli potez ravno pokazivati na točku.

Na sličan način izvedem poredbu za „u“ (U kako je ovdje hladno! — za „e“ (E ne valja ti posao! — za „o“ (O, moj Bože!) za — a (A ulovit ću ja tebe!) Kod svake ove rečenice poredim položaj i kretnje ruke položajem slova.

— Sad ćemo ova slova napisati na drugoj strani pločice, na kojoj su crte za pisanje. — Najprije ću ja napisati na školskoj ploči (Napišem u uskom prostoru slova.) — Čitajte redom, kojim ću ih pokazivati:

— U kojem su prostoru napisana slova? (Uskom.)

— Ustanite! Pružite vodoravno desne ruke, pišite u zraku i govorite! (Po običaju opetujem ovo gibanje u zraku i prstom po klupi, desnom i lijevom rukom.)

— Izvadite pločice! Okrenite onu stranu za pisanje slova!

— Pišite u prvi red slova što sam ih ja napisao na ploči (Budući da su sustavno provedene sve elementarne vježbe za pisanje napisat će učenici ova slova bez poteškoće.)

— Neka dolaze jedan po jedan k ploči, pa neka napišu ova slova, a vi na mjestu pišite u drugi i ostale redove ista slova!

5. Vježba u čitanju.

(Početnica str. 35.)

Djeco! Tonček je opet danas zakasnio u školu? Zašto? (Jer dugo spava.) Tko je danas prvi došao u školu? (Ja . . .) A kada si ti ustao? (U 6 sati. — — Molim, ja sam ustao u ½7. — Ja u ¼6. i t. d. — Svako će dijete htjeti kazati, kad je ustalo.) Kada moraju učenici ustati? Zašto? Kako ćemo prema tomu reći učenicima? (Da rano ustanu.) Jest; valja rano ustati. Recite to s i!

Da, da! Neki su od vas rano ustali i rano došli u školu, dapače prerano, pa što su u školi radili!? (Skakali.) A ha! Imali su po sobi utakmicu — utrku! Što bi mi tim učenicima kazali? (Da se ne smije po sobi skakati.) Nego; ne smije se po sobi skakati! Recite svi!

A smije li se po dvorištu skakati, pa sanjkati? (Ne smije, jer se cipele deru.) Aha, a kolika je cijena cipelama: 400—500 K. Kako dugo mora tvoj otac raditi, dok prištedi — steče samo za tvoje cipele? A kako dugo moraš ti ići na led ili po dvorištu skakati, da cipele poderes? Što je onda lakše: novac prištediti ili potrošiti? Zato se i kaže: „Sporo se može steći, ali brzo rastući“.

Zato, koji od vas dodje prvi u školi, neka se lijepo grije kod tople peći. Zar ne, kako je toplo ovdje? A vidjeli ste podvornika, kako loži peć. Što on s večera priredi? (Trijesća i slame.) A čemu mu slama? (Da se lakše upali.) Zašto? (Jer se slama lako upali.) Recite to svi! (— Moja mama loži papirom!) I to je dobro. A, zašto? (Jer se i papir lako upali.)

Dobro je, djeco! O svemu tomu, o čem smo sad razgovarali, poslije ćemo čitati.

Prije bih se rado uvjerio, da li znate, kako ćete čitati: v-a, lj-a, t-i; s-t-a, j-a, t-i; s-m-i, j-a, t-i; s-k-a, k-a, t-i; r-a, s-t-e, ć-i; s-l-o, m-i, t-i.

Dodji k ploči, pa ćeš napisati slog: sta! Koji su tu glasovi? Piši! — Napisat ćeš slog: ska, smi, spo, sla, ste!

Izvadite početnice, pa otvorite onu stranu, koju smo zadnju čitali. Danas ćemo čitati ovo. (Pokažem!)

Čitaj slovo po slovo! (Pojedini učenik čita jednu rečenicu.) Čitajte svi slovo po slovo! (Djeca čitaju: v-a—va, lj-a—lja i t. d.)

Čitaj slog po slog! Čitajte svi slog po slog! (Isto kao i prvi put: va-lja — valja. Čitanje slogova u zboru provodim, da izbjegnem napametnom čitanju, ovako: gledaj i čitaj prvi slog! — drugi! — skupa!

Čitaj riječ po riječ! (Ovu mogu pokušati: gledaj samo prvi slog — gledaj drugi — reci skupa.)

Nakon čitanja riječ po riječ, a i nakon čitanja slogova mogu poslije svake rečenice pitati: Što smo tu rekli? (Velika će većina djece ponoviti sadržaj rečenice.) No jesmo li o tom i prije govorili? (Jesmo.) Čitaj dalje!

Izvadite pločice! Prepišite iz knjige ovaj dio, koji ste sad čitali!

III. Početna stvarna obuka.

1. Školska šetnja. (Sabiranje zorova.)

(Ova se je školska šetnja obavila s I. i II. godištem odmah u početku škol. godine. Svrha joj je, da se učenici I. godišta upoznaju s okolišem škole, da steku navike u škol. radu oponašajuć na šetnji učenike II. godišta; učenici pak II. godišta pribrat će gradje za dalnji škol. rad, osobito za pismene sastavke i crtanje. Učitelj ima prilike promatrati učenike I. god. s obzirom na individualnost i snagu zamjećivanja.)

A. Ići ćemo na šetnju kroz selo Buzovec, pa pazite, što ćemo putem opaziti. Poredajte se dvojica po dvojica.

Vodim učenike u redu do glavne ceste. — Stoj! — Gdje smo sada? Kamo vodi ova cesta? — Stupaj dalje! Stanemo na trnavskom mostu. — Gdje smo sada? Koja voda teče ispod ovog mosta? (Trnava) Koje se mjesto vidi prema školi? (Čakovec) A koja su sela pred nama? (Buzovec, Potjani, Pustakovec) — Recite još jednom svi ime ovog potoka, onog grada, onih sela!

Stupaj dalje! U kojem smo sada selu? Što vidite u selu? (Kuće, dućan, birtiju, kovačnicu, kapelicu, kip.)

Idemo dalje. U kojem smo sad selu? (Pustakovcu) Kakova je ono velika zgrada? (Škola) Što mislite, tko je sada u onoj zgradi? Što rade sada učenici? Misle li na nas? A mislimo li mi na njih? Kako znadeš, da mi mislimo na njih? (Jer o njima govorimo.)

Stupaj dalje! Gdje smo sada? (kod križa) Tko zna pročitati, što piše na ovom križu? (Jedan učenik II. godišta pročita natpis.) Kojim ćemo sada putem krenuti? Koliko je tu putova? Kamo vode ti putevi? (Jedan u Prelog, a drugi a Subotiou.) Kako znadeš, da ti putevi vode tamo? (Jer piše na putokazu.) Pročitaj, što piše na jednoj, a što na drugoj ruci putokaza. Kako se kaže ovakovom mjestu, gdje se putovi razdvajaju? (Križanje ili raskršće.)

No, djeco, sad smo dosta toga usput vidjeli. Do Preloga nam je daleko, jer ruka kaže 12 kilometara, a do Male Subotice 4 km., zato idemo lijepo natrag u školu.

(U školu se vraćamo polagano bez ikakvoga raspitivanja. Tu i tamo prisluškujem dječji razgovor I. godišta, da čujem, koliko ih je što zanimalo.)

B. Rad u školi nakon šetnje.

Vidjeli ste, djeco, mnogo toga na današnjoj školskoj šetnji. Izvadite pločice. — — Narišite svaki i vi iz II. godišta, što vam se je najvećma svidjelo na šetnji.

(Učenici II. godišta latit će se risanja odmah, jer su vični takovom radu. Kod učenika I. godišta opazit ćemo, da će jedni odmah početi risati, drugi će se bojažljivo ogledati, zagledati u susjedne pločice i prerisati od njih; treći će počinjati risati, pa kolikogodj poteza narišu, toliko ih prstom obrišu; četvrti će bez pomoći sjediti i napokon iskreno priznati, da ne znaju ništa narisati.)

Kad opazim, da su svi učenici već prilično toga narisali, odredim, da metnu pločice uz rub klupe. Obilazim redom i pregledam risarije, koje mi mnogo toga govore. I najslabija radnja učenika I. godišta kaže mnogo toga.

C. Rad u školi slijedećeg dana.

1. Vježba u govoru s I. godištem: Gdje smo bili? Kuda smo išli? Što smo usput vidjeli? — Što smo vidjeli kod potoka? Kakova je voda? Što živi u vodi? Širina, dubina, brzina, bistrina, toplina i t. d. vode.

Na isti način povedem i razgovor o selu i to o kućama (veličina, gradja, smještaj), o gostionici (svrha, putnici, kola pred gostionicom), o kovačnici, seoskim kipovima, raspelu, kapelici, raskršću i t. d.

Puštam, da učenici samostalno i slobodno sve opisuju, a ja ih samo tu i tamo podsjetim kojom riječju ili pitanjem. Tu se uvjerim, koliko su djeca zamijetila i upamtila i kako znadu o tom govoriti.

2. Pismene vježbe i tihi rad za II. godište: Napišite imena mjesta i voda, što smo ih imenovali na šetnji. — Napišite, što je koje od tih miesta. — Narišite po sjećanju raspelo na raskršću preloške i subotičke ceste. Narišite i onaj putokaz.

D. Štivo za etičko obrazovanje: U savezu s ovom šetnjom uzme se pričica »Putnik u selu«, (I. čitanka str. 40.).

E. Račun

Gdje smo bili jučer? Tko je sve išao? Neka ustanu dječaci II. godišta, a jedan iz I. godišta neka ih prebroji. Koliko je bilo dječaka iz II. godišta? — Neka ustanu djevojčice II. godišta! Prebroj ih, Marice! — Ej, vi iz II. godišta, koliko je bilo dječaka? (11) A djevojčica? (9) Koliko je bilo dječaka iz I. god.? Koliko djevojčica? Koliko zajedno? — Koliko je bilo učenika i učenica I. godište? Koliko svega iz II. god.? Koliko svega? (42) — E, ali ja bih rekao, da Branka, Anice i Slavka nije jučer bilo na šetnji. (Tako je!) Prema tomu nije ih bilo 42. (Bilo ih je za 3 manje.) Koliko ih je onda bilo? (39) — Ali dauas, kad sam prozivao, manjkalo je iz I. god. 3, a iz II. god. 3. — Koliko je to zajedno? (6) Koliko ih je onda uistinu bilo na šetnji? (45) — — Svaki zadatak dadem ponoviti. Učenici I. godišta broje, a II. godišta obavljaju računanje.

Pisanje. Učenici II. godišta pišu zadatke na ploči i svojim pločicama, a jedan pokazuje na računalu.

U isto vrijeme izvode učenici I. godišta koju od elementarnih vježbi za pripravu u pisanju.

2. Domaće životinje.

A. Školska šetnja. (I. i II. godište.)

(Dan prije prošao sam sâm izvan sela, da vidim, gdje bi se najlakše mogle promatrati krave, kako pasu, svinje, guske, patke i t. d.; zatim prodjem na zgodnijim putem kroz selo, gdje mogu zgodno opaziti konje, kokoši, psa i mačku. Pronašav tako najzgodniji put provedem djecu sjutradan istim putem na naučnu šetnju.)

Danas ćemo ići malo izvan sela, da vidimo, koje ćemo životinje usput opaziti!

Izvedem djecu na cestu i vodim ih do potoka Trnave. Zakrenem uz potok na pašnjak iza sela Buzovca, gdje ima govedâ i svinjâ, a kraj b re pataka i gusaka. Na zgodnu mjestu sustavim djecu.

— Stoj! Lijevo se vrstaj!

Što vidite tu na pašnjaku? (Krave.) Što rade? (Pasu.) Kako duge će pasti? Kamo će onda ići? Tko ih je ovamo dotjerao? Kada? — K liko pastirâ vidite tamo? Što rade? Čemu onaj mali tamo trči? Čija su to goveda? Koliko komadâ govedâ vidite? Prebroj ih, Martine! Kakove su boje? Koliko je bijelih, crnih, šarenih i t. d.?

Što trči tamo izmedju govedâ? (Svinje.) Koliko ih je? Jesu li jednake? Koliko je velikih, koliko malih? Što rade? Kako će dugo tu ostati? Gdje im je čuvar? Kako kažemo čuvaru svinjâ, a kako čuvaru govedâ?

Idemo dalje! Desno kreni! Stupaj! — Vodim učenike do bare, gdje se nalaze guske i patke. — Stoj! Lijevo s vrstaj!

Što vidite pred sobom? Koliko je gusaka? — A pataka?

Što rade jedne? Što druge? Tko njih čuva? Kamo će one pod večer? gdje će spavati? A gdje će spavati ona goveda i svinje?

Idemo dalje! — — Stoj!

Što vidiš na cesti? Što vuče kola? Koliko je konja upregnuto? (Jedan) Koliko bi se još konjâ moglo pod ta kola upregnuti? Tko tjera konje? Kamo se voze ti ljudi? Na čemu se voze? Na čem se još može voziti? A zimi?

Primakli smo se k selu. Što vidite na dvorištu i vrtu? (Kokoši) Koliko ih je? Kakove su boje? Tko je najveći medju njima? (Pijetao kokot.) Počem ga poznaš? Što rade kokoši? Gdje će spavati?

Pokaži u dvorištu kokošinjak, svinjac, štalu!

Što onn trči ulicom (Pas) Čemu trči? Što sad radi? (Laje) A kada osobito jako laje? Zašto?

Što ono sjedi na krovu? (Mačka) Što radi? Gdje će ona spavati? (Ona ne će spavati, nego će miševe loviti.) — Pa dobro! Idemo sad natrag u školu.

Na ovoi smo školskoj šetnji opazili od domaćih životinja: kravâ, svinjâ, gusaka pataka, konjâ, kokoši, psa i mačku. Na jednoj od slijedećih šetnja koju ćemo voditi prema Sv. Heleni, opazit ćemo volove, kako oru ili vuku kola. Prolazeći selom opazit ćemo možda i purâ, pa golubova u golubinjaku, kunića, ovaca i koza.

B. Rad u školi.

Hajdemo sad govoriti o onim životinjama, koje smo jučer na šetnji promatrali.

O kojim smo životinjama na šetnji govorili? (O kravama, svinjama, konjima, guskama, patkama, kokošima, psu i mački.)

1. Zašto su krave dotjerali na pašu? Što su krave pasle? Kamo će ih pastiri poslije paše dotjerati? Tko će dojiti krave? Pripovijedaj, kako se tog radi. Čemu nam mlijeko? Što će krave preko noći raditi? Koji će se poslovi ujutru obavljati u štali i oko krave?

Koje još životinje nalazimo tu i tamo u štali? (Volove, konje.) Pripovijedaj, koji su poslovi u štali oko konja i volova? (Čišćenje, kefanje, uprezanje.)

Čemu ljudi upržu konje i volove? Kako je onomu gospodaru, koji ne ima ni konja ni volova? Što on mora činiti?

Zašto ljudi drže i hrane krave? Zašto konje i volove?

Koju korist imamo od krava, volova, konja?

Na šetnji smo gledali i guske i patke. Ima li gospodar i od njih kakove koristi? (Meso, perje, jaja.) Pripovijedaj, kako guska i patka koriste mesom? Kako se priredjuje meso? Kako perje?

A čemu gospodar hrani kokoši? (Jaja, meso, perje.) Pripovijedaj, koju korist imamo od kokošjih jaja? Kako se priredjuju? Kako se kokoši nasadjuju? Kako ijetao budi ujutru ljude?

Spominjali ste tu naprijed sve ove životinje, pa ste se kod svake uvjerili da koriste ovim ili onim; ali držim, da za psa i mačku to ne bi mogli reći, jer pas i mačka niti ne nesu jaja, niti im se meso ne jede. (E, oni koriste na drugi način.) Pa na kakov? (Mačka lovi miševe, a pas čuva kuću.) Koja je korist od toga?

Pripovijedaj, kako mačka lovi miša? Zašto? Kako pas čuva kuću? Zašto?

2 Ponovi redom, o kojima smo životinjama govorili?

Čim nam koriste navedene životinje?

Zašto dakle držimo krave, konje, volove i t. d.?

— Rekli ste da svaka od ovih životinja čovjeku koristi; a što gospodari čine ovim životinjama? (Oni ih hrane.)

Pripovijedaj, kako hrane krave, volove, konje, guske i patke, kokoši, psa i mačku.

Brinu li se te životinje same za hranu? (Za njihovu se hranu brinu gospodari.) Kako? Zašto?

A dogodi li se, da te životinje i same traže hranu, kad su gladne? Kako.?

Da li ove životinje katkad same uzmu hrane? Kako?

Što gospodar daje ovim životinjama jer mu koriste? Kakove im stanove pravi? Kako se brine za hranu?

Gdje su sagradjeni životinjski stanovi? Jesu li daleko od kuće — doma?

Kako bi onda nazvali ove životinje, kad stanuju uz dom? (Domaće životinje.)

Spomenuli ste i miša. I on stanuje u domu. Je li i on domaća životinja? (Nije jer ga mi ne hranimo. On nam čini štetu, pa zato i držimo mačku, da ga lovi.

Kojim dakle životinjama kažemo da su domaće životinje? (Koje mi hranimo da nam koriste.)

Nabroji sve domaće životinje koje smo danas spomenuli!

Ima li osim ovih još kakovih domaćih životinja?

(Ima ovâca, kozâ, purâ, golubova i kunića.)

No o njima ćemo drugi put govoriti.

3. Spajanje učiva s poč. stvarnom obukom.

A. Račun.

Govorili smo, da nam domaće životinje koječim koriste, pa ćemo sada o tom računati.

1. — Što dobivamo od krave? Po što je 1 l mlijeka? A 2 l? ½ l, 3 l, 5 l? — Koliko bi ti mogao popiti mlijeka? A ti Marko, Joso, Pajo? Koliko bi mlijeka trebali za vas četvoricu iz prve klupe, ako svaki dobije ½ l? Koliko bi trebali za sve učenike I. godišta, kojih je 24? A koliko bi platili za to mlijeko? — Evo novaca, pa isplati to mlijeko. Mara je mljekarica, a ti gazda, pa isplaćuj! Koliko je litara? (12) Koliko stoji svaka l? (4 K.) No, pa isplati joj za prvu litru. Plati i za drugu. Plati i dalje! (Nema više sitnih.) A zar ti ne znaš to najednom izračunati? Hajde si pomozi računalom. Izvuci kuglicama cijenu prve litre, pa druge, treće i t. d. Koliko puta si izvukao po 4? Zašto 12 puta? Koliko je zajedno? — Napiši na ploču, koliko je bilo litara? Koliko putâ po 4 K moraš platiti? Napiši i to na ploču. Koliko je 12×4 K? — Napiši na ploču cijenu za svaku litru. Hajde to sve zbroji! Koliko je? — Isplati to novcem. Koliko mlijeka dobiješ za 10 dinara? A za 5 dinara?

Koliko bi mlijeka trebali za sve nas u razredu? Koliko bi to stajalo? Koliko bi krava morali pomusti, da dobijemo mlijeka, koliko za sve nas treba? Što moraš najprije znati? Ako jedna krava dade poprečno 6 l na dan, koliko bi onda za nas trebalo? — Pomozi se računalom!

Što je još potrebito za zajutrak osim mlijeka? (Kava, šećer, žemičke.) Koliko stoji 1 kg kave, šećera? Napiši na ploču! (1 kg. kave stoji 96 K, 1 kg. šećera stoji 64 K.) Izračunaj s pomoću računala cijenu za ½ kg. kave, ½ kg. šećera.

Što se pravi od mlijeka? Kolika je dnevna cijena sirû, maslacu. vrhnju? Gdje se prodaju ta jela? (Na trgu — pijaci.)

2. — Kako ide ona zagorska pjesma, koja baš govori o prodaji tih jela? — Ustanite i pjevajte:

„Sira, masla, mlijeka, jajec, repe i krumpira
Moreš lahko prodat svaki čas;
Samo sedneš, samo sedneš, već mašina tira
Na pijacu v beli Zagreb grad".

No, što ste ono uz mlijeko spomenuli? (Jaja.) Po što su na trgu jaja? Koliko ćeš jaja dobiti za 10 K? Kod trgovaca se prodaju i napuknuta jaja. Po što su ona? Čemu kuharice kupuju i ona polupana jaja? Što se od njih pravi? — Bi li nam ti, Katice, znala prirediti pražetinu? Kako bi to radila? Izračunaj, koliko bi potrošila, kad bi je napravila od 8 svježih jaja, 2 dkg. masti, 1 glavice luka i k tomu 2 žemičke. — Napiši na ploču, što sve kupujemo! Napiši uza to i cijenu. (8 jaja 24 K, 2 dkg. masti 14 K, 1 glavica luka 1 K, 2 žemičke 2 K.) Koliko to sve stoji? Napiši to kao račun na ploču! (24 K + 14 K + 1 K + 2 K = 41 K.)

A kako glasi ona rečenica o staroj koki? (Stara koka — masna čorba.) Što to znači? Koliko stoji ovakova jedna koka? Ko-

liko vrijedi živad u dvorištu, koja se sastoji od takova pijetla i 5 kokoši? Izračunaj pismeno!

Po što su guske, a po što patke?

3. Pismena vježba iz računa.

Izvadite pločice i računske vježbenice!

I. godište piše i računa: 1 jaje stoji 3 K
2 jajeta stoje 6 »
3 » » 9 »
4 » » 12 »
5 jaja stoji 15 »
6 » » 18 »

Koliko stoji 1 jaje? (3 K.) Napiši na ploču! Ispod toga pišite potpuno ili crticama, koliko stoje 2, 3, 4, 5, 6 jaja!

II. godište neka piše i računa: Koliko stoji 1 l mlijeka, a ispod toga 2, 4, 8, 6, 3, 5, 9, 12. 15, 11, 14, 20 litara.

(Na isti način računamo o svinjama, konjima, peradi u opće, gnoju — o svem, što ima stvarnu podlogu u gospodarstvu.)

B. Štiva:

U savezu s ovom mat. jedinicom može se obraditi koje od štiva za I. godište: Domaće životinje. Dva pijetla. Dijete i maca. — Vjeran pas. — i t. d.

Za II. godište: Mačka, miš i mišić. — Seljak i njegov konj. — Malenkost — sitnica. — Miševi vješali mački zvono. — i t. d.

C. Pjevanje i gimnastika:

Pjesme: Pastirče mlado i milo. — Peterlinček lepo poje. — Prvu večer večerala jedna mlada gospojica — i t. d.

Igra: Tko mi moje gušće krade. (Obradjeno kod gimnastike br. 6.)

IV. Povijest.

1. Spljetski sabor.

Navještaj: Pokažem djeci sliku: Medović: Spljetski sabor.

Danas ćemo učiti o onom dogodjaju, koji nam prikazuje ova slika.

I. 1. Što vidite na ovoj slici? (Učenici u slobodnom razgovoru nabrajaju, što su zamijetili na slici.)

2. Što rade pojedine osobe? Poznajete li koga? — — Ja ću Vam reći: Ovaj ovdje (Pokažem!) je Grgur, biskup ninski. — Pokaži na zemljovidu mjesto Nin! — Ovaj ovdje (uzdigao se u sjedalu) je nadbiskup spljetski. Pokaži mjesto Spljet! — Pokaži gradove: Zadar, Skradin. — Gdje su sva ova mjesta? (U Dalmaciji.)

A što mislite, tko je ovaj, koji sjedi na kraljevskom prijestolu? Vidite, to je kralj Tomislav, koji je dao sakupiti sve ove biskupe i velikaše. — U kakovu mjestu su se oni sakupili? (U crkvi.) U kojem gradu? (Spljetu.)

4. Što opažate na ovoj spljetskoj crkvi? (U slobodnom razgovoru kazuju učenici svoja opažanja o veličajnosti i ukrasima

crkve, koja je ostatak nekadašnje palače cara Dukljanina ili Diokleci jana.

5. Koliko vrsta svećenika opažate na slici? Što mislite, koje su jedni, a koje drugi? (Jedno su latinski, a drugo glagolski svećenici.) Zašto ovim svećenicima s bradom kažemo glagolaši? Otkada se medju Hrvatima služila služba božja staroslovenskim jezikom? U kojim se krajevima još i danas istim jezikom služi? Pokaži na zemljovidu, gdje su ti krajevi.

Kojim se jezikom kod nas služi služba božja? (Latinskim.) Po čem se poznaju na slici latinski svaćenici? (Obrijana lica i obučeni u plašteve kao kod blagoslova.)

6. Kada je Tomislav postao hrvatski kralj? Što je prije toga bio? Gdje se je dao svečano okruniti? Koje je godine to bilo? Izračunaj prije koliko godina!

— Vidite, djeco: godinu dana iza krunidbe sazvao je kralj Tomislav ovaj sabor u Spljet, pa ćemo danas govoriti, kako je na tom saboru bilo.

II. 1. Kako je na tom saboru bilo, govori naša čitanka. Otvorite str. 107.

Ja ću Vam najprije pročitati.

a) Čitam razgovijetno i polagano sama tako, da kod svake rečenice stanem i pritom pogledam na sliku. To isto rade i učenici.

b) Ispitujem učenike o pročitanoj gragji. — Imena: Grgur, latini, glagolaši, Nin, Spljet, Skradin i t. d. pišem na ploču.

c) Ispitujući poregjujem dogogjaj sa slikom.

d) Razgovor o slikaru O. Celestinu Medoviću.

2. Psihičko razmatranje.

a) Pojedinih lica, kako ih pokazuje slika. (Grgur oduševljeno brani slav. bogoslužje; papinski poslanici ustali sa sjedala, prepiru se s Grgurom; duševna stanja glagolaša čitajuć sa slike, latina, nadbiskupa spljetskoga, biskupa zadarskoga, pa opata humskoga.)

b) Raspoloženje na saboru (čitajuć sa slike.)

c) Što radi Tomislav? Sudjeluje li on kod rasprave? (On samo sluša jedne i druge.) Zašto je Tomislav sakupio ovaj sabor? (Da sluša jedne i druge.) Što su uopće htjeli latini, a što glagolaši? Kako je prema tomu bilo u državi kralja Tomislava?

3. Etičko razmatranje.

a) Kojih je svećenika više? Koji više govore i viču? Što rade glagolaši? Zašto šute? (Jer su u manjini.) A da li svi šute? (Ne šuti Grgur, biskup ninski, već vatreno brani slavensko bogoslužje.) Zašto on to čini? Zašto su ovi glagolski svećenici tužni i tihi? A zašto su latinski tako sigurni? Kakovi su prema tomu latini, a kakovi glagolaši? (Latini hoće da vladaju — gospodare, a glagolaši su zauzeti za svoja prava i svoj slavenski jezik.)

b) A kakav je Tomislav, kad samo šuti i sluša? (Mudar i pravedan, jer hoće da čuje jedne i druge.)

4. Zašto je Tomislav sazvao taj sabor? (Da svi oni, koji su nezadovoljni, iskažu svoje želje i svoja prava.) Kako je onda

mogao Tomislav udesiti svoju vladavinu? (Da se onima, koji što žele, učini, ako je pravo; a ako se komu krivo učinilo, da mu se dade zadovoljština.) Je li dakle bio potrebit ovaj sabor? A jesu li drugi sabori i skupštine potrebite? Zašto? (Jer se ljudi kao zastupnici sakupe i dogovore, kako će dalje dobro i pametno raditi.)

Pa jesu li se na ovom spljetskom saboru dogovorili? (Na ovom prvom nisu, a na drugom jesu, pa je nastao mir.)

III. Imamo li i mi kakav sabor? Gdje se taj sastaje? Jesu li i u našem saboru svi istoga mišljenja? Ima li i kod nas stranaka? Što bi svaka stranka htjela? (Da bude na njezino.) Koja konačno pobijedi? (Nijedna, nego se sporazume i zajednički rade.)

Koliko je stranaka bilo i na spljetskom saboru? Što je svaka od njih htjela? Koji su bili glavni govornici na saboru? Koja je stranka konačno pobijedila? (Nijedna, jer su se na svršetku sporazumjele; svaka je od njih nešto popustila.)

IV. Kako je bilo u Hrvatskoj za vladanja Tomislava, dok su se ovakove crkvene stranke borile? Što je nastalo poslije ovoga sabora? Zašto je nastao rad i mir? (Jer su se na saboru dogovorili — sporazumjeli.)

— Zato se, vidite djeco, i kaže: „Dogovor kuće ne obara."

Napiši na ploču! Što to znači?

Tko je upriličio taj dogovor? (Kralj Tomislav.) Kako se je on tamo vladao? (Mudro: saslušao jedne i druge.) Što radi i sudac, koji hoće pravedno da sudi? (Saslušava jednu i drugu stranku.)

Što je dakle potrebito u ovoj velikoj porodici — državi u svrhu dogovora? (Potrebiti su sabori.) Zašto?

Kada je držan crkveni sabor u Spljetu? Tko ga je sazvao? Tko je bio prisutan? O čem se je raspravljalo? Kako se je sabor svršio?

V. Što prikazuje slika Medovićeva? Opiši je!

Predoči cijeli opis spljetskog sabora.

a) Diktat. (Pravilo: pridjevi, koji su postali od imena mjesta, pišu se malim početnim slovom; n. pr. Spljet — spljetski, Nin — ninski, Skradin — skradinski i t. d.)

b) Pismeni sastavci. Dječak, koji se vidi na slici, piše svomu bratu, kako je bilo na spljetskom saboru.

Ti si dobio kao pohvalnu nagradu razglednicu: Medović „Spljetski sabor", pa šalješ svomu prijatelju opis te slike.

(U svakoj školi može učitelj nabaviti kolekciju razglednica jugoslavenskih umjetnika, pa medju njima i Medovićevu „Spljetski sabor". Učitelj izvjesi sliku na stijeni pričvršćenu na oveći čisti papir, na kojemu napiše imena poznatih osoba na ulici: Kralj Tomislav; Grgur ninski; Ivan, nadbiskup spljetski; Firmin, biskup zadarski; opat iz Zahumlja; papini legati: Leon Prenestinski i Ivan jakinski (u crnom odijelu); Velikaši: Mihail Višević zahumski, Zaharija srpski, Kačići, Kukare, Svačići, Čudomirić, Mogorović i Šubići.)

Marica Suligoj IV. t.

2. Hrvatski preporod.

A. Slika: Bukovac, Hrvatski preporod.

a) Promatranje i opis slike.

Vi ste, djeco, vidjeli već ovakovu sliku, pa ćemo je danas. promotriti:

Gledajte sliku, pa mi recite sve, što vidite na njoj. (Djeca sasvim slobodna kazuju svoja opažanja.)

Tko je sve na ovoj slici? Koliko ih je? (20) A poznate li koje lice sa slike?

Gledajte na sliku, a ja ću vam svirati nekoje pjesme, pa će vas one možda sjetiti na koga od ovih ljudi. (Sjednem k harmoniju, pa zasviram: „Igra kolo, skočmo bolje", — zatim, „Još Hrvatska ni propala." — „Lijepa naša domovina." — „Gore nebo visoko." — „Oj talasi!")

Vidite, djeco, ja sam ove pjesme svirao, jer su me na njih sjetili neki od ovih ljudi.

Koju sam pjesmu prvu svirao? Tko me je sjetio te pjesme? Je li možda Gundulić na toj slici? Što mislite, koji je od ovih Gundulić?

Koju sam pjesmu drugu svirao? Koga me ona sjeća? Koji bi bio Gaj na slici, a koji Livadić?

A treća pjesma? Koga me ona sjeća? Koje je Mihanović?

Koga te sjeća četvrta pjesma? Koje je Nijemčić?

A čija je pjesma „Oj talasi!?" Koji je Lisinski?

(Budući da sam kod prijašnih met. jedinica, kod tumačenja i pjevanja ovih pjesama pokazao učenicima slike pjesnika i glazbenika iz djela „Znameniti Hrvati", prepoznat će ih i sada na slici. Ako koga ne poznadu, opišem ga tako, da pogode.)

— Ponovi, koje smo osobe spomenuli i upoznali.

Dodji k ploči pa napiši njihova imena! (Ivan Gundulić, Ljudevit Gaj, Antun Mihanović, Antun Nijemčić, Vatroslav Lisinski, Ferdo Livadić,)

Rekli ste, da je na ovoj slici 20 osoba, a mi smo tek 6 upoznali, hajde da i druge upoznamo,

Donio sam nekoliko slika iz djela „Znameniti Hrvati" pa ćete možda koga od njih poznati:

Čija je ovo slika? (Pokažem Preradovića, pa ga odmah prepoznaju.) A ovo? (Demeter, kao najmarkantnije lice, pa Mažuranić, Janko Drašković, Vraz, Bogović, Vukotinović, Dežman. — Slike poredam na stijeni istim redom, koji je i na Bukovčevoj slici.)

Napišite redom na ploču imena ovih znamenitih Hrvata.

Koliko osoba poznamo već sa slike? (15) Još moramo upoznati i ostalih 5 osoba. Tu se vidi i dvije znamenite žene i to: grofica Sidonica Rubido i naša najznamenitija glumica, Marija Štrozzi koja i danas još živi. — Napiši ta imena na ploču! — Iza grofice Rubido je grof Ivan Drašković i župnik Pavao Štoos, a uza Strozzievu nekadanji najznamenitiji glumci: Adam Mandrović i Josip Freudenreich. — Napiši i ta imena na ploču!

Sad smo upoznali svih 20 osobâ sa slike.

b. Pismena vježba.

Pročitaj sva imena sa školske ploče.

Pokaži sve osobe na slici.

Obriši ploču! Napišite imena svih osoba redom, kako ih vidite na slisi!

Naslov!? Pitaš, kako bi metnuo naslov? Evo pogledaj ovu razglednicu, na kojoj je ista slika. Što piše na njoj? (Hrvatski preporod.) No pa i vi metnite taj naslov. A što to znači: učit ćete drugi put.

c. Postanak slike i njezina vrijednost.

Kako sam vam zadnji put pokazao, imate ovu sliku izradjenu na kartama. (Pokažem razglednicu.) Pročitaj, što piše na toj razglednici! (V. Bukovac: Hrvatski preporod.) Što to znači? Tko je naslikao ovu sliku? (Vlaho Bukovac.) Napiši na ploču ime! Je li Bukovac naslikao ovu sliku na kartama? A ovu veliku? (Nije ni jedne ni druge.)

Imate pravo. Bukovac je naslikao samo jednu ovakovu sliku, a ta je velika — veća nego dvije ove školske stijene. Slika je narisana uljenim bojama na vrlo čvrstu platnu i nalazi se kao zastor u zagrebačkom kazalištu. — Kad smo učili o Zagrebu, govorili smo i o zagrebačkom kazalištu, a tamo mu je na stijeni i slika. A zastor za pozornicu znate što je, jer ste vidjeli i onaj crveni u našem kazalištu kad smo bili na predstavi.

Još ću Vam nešto reći o Bukovcu i ovom zastoru. — Prije 25 godina naslikao je on kazališni zastor za ovo novo zagrebačko kazalište. Za otštetu je tražio samo 3000 forinti, jer je baš toliko potrošio za one fine boje i risaći pribor, dok za svoj veliki trud nije tražio ništa. Što mislite, koliko bi sada takova slika stajala?

Gledajte sliku! Pa je li vam lijepa? Zašto? (Tu su mi djeca naiprije odgovorila: „Zato, jer je okićena cvijećem i ima na njoj barjaka.“ S. K.) A što bi rekli onda, da vidite onu veliku sliku, koju je sâm Bukovac naslikao, kad su vam ove male lijepe!

Gdje se nalazi prava slika Bukovčeva? (U zagrebačkom kazalištu kao zastor pred pozornicom.)

Kako je ime umjetniku, koji je tu sliku naslikao? Kakovo je ime Vlaho? (Blaž.) Što mislite, iz kojeg je on kraja, kad se nazivlje Vlaho? Bi li se on tako nazivao, da je rodom iz Čakovca ili Varaždina?

Vidite, djeco: on je Hrvat Dalmatinac, a sada živi kao znameniti slikar u Pragu, glavnom gradu Čehoslovačke.

Koju smo sliku prije nekog vremena promatrali i opisivali? (Medović: Spljetski sabor.) Gdje se zbiva ono, a gdje ovo? Tko je naslikao onu, a tko ovu sliku? Koje su poznate osobe na onoj, a koje na ovoj slici?

Kako je Bukovac nazvao ovu sliku? (Hrvatski preporod.)

Zašto se ova slika nazivlje »Hrvatski preporod« i kako je do toga preporoda došlo, učit ćete drugi put.

Pismene vježbe: Napišite, što vam je poznato o kojoj osobi sa slike.

Risanje: Narišite po volji nešto sa ove slike.

Iz dječjih pitanja i odgovora: Zanimivi su ovi prvi odgovori na pitanje: Što opažate na ovoj slici? A. Ljudi se vesele i pjevaju. B. Nose barjake. C. Sabor.

Zanimiva su i ova pitanja: A. Kako to, da su na istoj slici osobe s Gundulićem, koji je kad i kamo prije njih živio? (Moram dakle u posebnoj met. jedinici protumačiti smisao te slike, koja se nazivlje i „Gundulićev san.") — B. Zašto nema med ovim znamenitim ljudima i Zajca? (Vidjet će ga na slici: Tišov »Slavlje hrv. kazališne umjetnosti.«

B. Povijest hrvatskog preporoda.

Navještaj: Jučer ste upoznali neke znameuite ljude s ove slike, a danas ćemo naučiti, što su znamenita oni učinili.

I. Što mislite, što su oni učinili? (Djeca slobodno pripovjedaju o djelima pojedinaca, što su učinili, a eventualno i sami kombiniraju njihove znamenite čine).

II. Kazali ste mnogo toga, a sad ćemo progovoriti najprije o ovim novinama. — Kako je ime tima novinama? (Narodne novine.) Što piše lijevo gore (G. LXXXVII.) Što to znači (Da te novine izlaze već 87 godina.) — Izračunaj koje je godine prvi broj ovakovih novina izašao. (1921 — 87 = 1834.) Koje je godine izašao? (g 1834.) Prije koliko je godina to bilo? (Prije 87.) Kako dugo izlaze? (Već 87 godina.)

A što mislite, zašto smo baš govorili o ovim novinama, a ne o drugima? — — Jest, pogodili ste. Ovi su se ljudi bili sastali i počeli izdavati ove novine, pa ću vam pripovijedati kako je u ono doba bilo.

— Gdje se tiskaju ove novine? Gdje su se tiskale prije 87 godina? U kojoj je zemlji Zagreb? Kojim se jezikom tu govori? — A mislite li, da se je i onda u Zagrebu ovako hrvatski govorilo? O nije! Baš onih godina prije, nego će ovakove novine izaći govorilo se u Zagrebu i Hrvatskoj na ulici, u školama njemački, a u saboru latinski, neki su dapače zahtijevali, da se govori i madžarski;

Hrvatska se je riječ samo čula na trgu od seljaka i starih gradjana. Ali našlo se ljudi mladih i učenih, koji su se upoznali na visokim školama s učenim Česima, Slovencima i Srbima, pa odlučiše, u Zagrebu izdavati hrvatske novine. — Što mislite, koji je bio prvi medju njima? (Gaj) Da. Pokaži ga na slici!

Da. On je počeo g. 1834. izdavati „Novine horvatske" (Napišem na ploču.), koje su poslije prozvali »Narodne novine«, a eto ih i danas.

Ponovi!

Kojim su jezikom bile pisane ove novine? A da li je bilo u to vrijeme i drugih novina? Kojim su jezikom te bile tiskane? Za koga? Za koga su pisane horvatske — poslije narodne novine?

Tko je pisao pripovijesti i pjesme u ove novine? (Ovi ljudi.) Što je rekao hrvatski narod, kad je ovako čitao novine na svojem jeziku? Jesu li možda našli u novinama kakovu pouku? Kakove pouke ima u novinama? Ima li pouke u pjesmama? Koju smo poučnu pjesmu baš iz toga doba i mi čitali? („Ribice lude!") Čija je to pjesma? Pokaži na slici Preradovića. Koje smo još njihove domoljubne pjesme čitali i pjevali? (»Gori nebo visoko« — od Nijemčića i »Lijepa naša domovina« — od Mihanovića.) Pokaži ih na slici.

Zapjevajte one krasne riječi iz pjesme »Domovini«: »Tko te ne bi ljubio«. . . . .

Tko je dakle bio prvi kod izdavanja hrvatskih novina? (Gaj.) — Ponovi sve, što smo u ovom dijelu govorili! Očem se tu u glavnom govorilo? (o hrvatskim novinama.) Napisat ću na ploču: I. Hrvatske novine.

2. Kako smo rekli, kojim se je jezikom govorilo u uredima? A što mislite, kako se je govorilo u kazalištu? (Sve su predstave bile njemačke.) A zašto su kazališne predstave? (Da se narod pouči.) Da li je mogao svatko ove predstave razumjeti? Za koga su dakle bile ove njemačke predstave? (Za one, koji su jezik razumjeli: razne Nijemce u Zagrebu, činovnike, koji su u uredima morali uredovati njemački, jer je tad bio taj uredovni jezik. — Baš tako, kao što je i pred dvije godine bio kod vas u Megjimurju uredovni jezik madžarski.

Što mislite, jesu li ovi znameniti ljudi mislili i na kazalište? Kako? Što su nakanili izvesti? (Da uvedu hrvatske predstave.) — Jest, i izveli su to, a prvi, koji je tim upravljao je ovaj. (Pokažem na slici.) A tko je to? (Demeter.) A evo i ovoga u kutu s crvenom kapicom. To je prvi i najbolji tadanji glumac, Josip Freudenreich. (Napišem njihova imena na ploču.)

Ponovi, što smo sve kazali o kazalištu!

O čem smo govorili u ovom dijelu? (kazalištu). Napisat ću na ploču: II. Hrvatsko kazalište.

3. Kako je bilo Gaju i drugovima kod izdavanja novina? A kako Demetru i drugovima kod kazališta s hrvatskim predstavama? Mislite na prijatelje Nijemaca i Madžara u Zagrebu; a mislite i na novac! (Sigurno im je bilo teško, jer su im neprijatelji stavljali zapreke za novine i kazališne predstave, a kazalište je kao i tiskanje novina stajalo mnogo novaca.) Jesu li Gaj i drugovi mogli to sve podmiriti? Jesu li oni bili imućni? Pa kako to, da su se novine, a i kazalište i još mnogo toga uzdržali? (Sigurno im je tkogod pomogao.) Jest. Našlo se je imućnih rodoljubnih Hrvata, pa su novcem pomagali ove ljude. I ti su na slici evo: grof Janko Drašković, grofica Sidonija Rubido i grof Ivan Drašković. Oni su ova rodoljubna poduzeća pomagali. Pa kako bi im rekli, što su oni, kad su ovako dobro činili? (Dobročinitelji ili dobrotvori.) Napisat ću na ploču: III. Hrvatski dobrotvori.

Ponovi, što smo kazali o dobrotvorima!

Ponovi još jednom sve o novinama, kazalištu i dobrotvorima!

III. Zamislite se sada, kako je bilo u to vrijeme u Zagrebu: izlaze hrvatske novine, u kazalištu se igraju hrvatski igrokazi, pjevaju hrvatske pjesme. (Bilo je neobično — sve se preokrenulo.) Kako je bilo do tada? Tko je izveo taj preokret? Kako bi im kazali, kad su ti ljudi baš kano preporodili narod? (Hrvatski preporoditelji.)

IV. Znate li sad, zašto je ova lijepa slika nazvana „Hrvatski preporod"?

Je li prvak preporoditelja Gaj odmah u početku vjerovao u pobjedu t. j. da će novine i kazalište i drugo još koješta ostati hrvatsko? Kojom je pjesmom on to pokazao? Ovom:

„Još Hrvatska nij' propala, dok mi živimo,
Visoko se bude stala, kad ju zbudimo!"

A što znače ove riječi 7. kitice:

„U kolu su svi Hrvati stare države,
Stare slave vjerni brati z Like, Krbave,
Kranjci, Štajer, Korotanci i Slavonija,
Bosna, Srbi, Istrijanci i Dalmacija."

Tko je uglazbio tu pjesmu? (Livadić.) Prije koliko godina se je ona pjevala? (Prije 87.) A sada? (Sada se je obistinilo ono, što je spjevano u 7. kitici.) Kako? (Jer su sada sjedinjeni svi ti narodi jednog roda u jednoj državi — Jugoslaviji.)

V. Na koga ćeš misliti, kadgod pogledaš ovu sliku? Što bi im uskliknuli, da ih ovako sakupljene vidimo žive? (Živjeli preporoditelji!)

Ali tih slavnih ljudi više nema na životu; samo uspomena njihova još uvijek u nama živi i živjet će vazda. Što da im ovako uskliknemo nego . . .? (Slava njima!)

Ručni rad: Djeca su sebi nabavila razglednice „Hrvatski preporod". Nabavili su i staklene pačetvorine u veličini karte, ljepilom oblijepili rubove karte i stakla, na stražnjoj strani ljepenke prilijepili vrpcu za vješanje i tako napraviti vrlo ukusan ukras za stijenu.

Božo Šarinić, učitelj vježbaonice.

V. Geometrijsko crtanje.

1. Uresni lik prema slici „Spljetski sabor."

Navještaj. Narisat ćemo onakov lik, kakav vidimo složen na podu spljetske crkve i na onom sagu.

— Pogledaj sliku! Kakav je lik složen od kamenja? (Četvorina.) Kakove boje su te četvorine? A kakovih još likova vidiš oko četvorine? (Trokute.) Kakove su boje ti trokuti? Kako su složeni?

Dogji k ploči, pa nariši jedan takav lik! — Koliko je takovih likova na slici? Kako su poredani?

— — Tako ćemo i mi narisati u našim crtankama.

A kakav je ovaj lik izvezen u sagu? Narišite ga na ploči?

Gledajte sad sliku! Što se nalazi sa svake strane saga! (Red četvorinâ i trokutâ.)

I mi ćemo narisati dva reda ovakovih četvorina, a megju njima takov lik, kakav je izvezen na sagu.

— Priredite pribor za risanje (crtanka, olovka, ravnalo.) Otvorite zadnju stranu, koju ste risali. — Otvorite novu stranu, na kojoj ćete risati. — Pokažite je! (Crtanka se nesmije previti.)

a. Risanje pomoćnih crta:

1. Narišite po običaju okvir s razmakom od 2 cm.

Što smo rekli na ovoj strani narisati? — Najprije ćemo narisati vrlo tanku mrežicu, a poslije ćemo izraditi sliku.

2. Počnite mjeriti od gornje strane okvira. Odmjerite lijevo i desno 1 cm. Stavite tim točkama ravnalo, pa povucite vrlo tanko vodoravan pravac.

Odmjerite opet 1 cm, pa povucite 2. vodoravan pravac.

Odmjerite zatim 3., 4., i 5., put po 1 cm, pa povucite vodoravne pravce.

3. Odmjerite sad 2 cm, pa povucite vodoravan pravac. — Iza toga odmjerite 3 put po 1 cm i sva 3 puta povucite vodor. pravce. — Ispod toga odmjerite opet 2 cm, pa povucite pravac.

4. Napokom odmjerite 5 puta po 1 cm i povucite pravce. (Ovo mjerenje i crtanje pravaca zapovijedao sam vrlo polagano i ustrpljivo, te sam češće rad prekidao i pregledao.)

— Koliko je vodoravnih pravaca u okviru? (15) Kolika je duljina svakog pravca? (25 cm) Kakovi su ti pravci po dužini i razmaku? (Jednaki i usporedni.)

Sad ćemo risati osovne pravce.

Mjerit ćemo na gornjoj i dolnjoj strani okvira počev od lijeve strane.

5. Odmjerite najprije gore i dolje po 1 cm. — Postavite ravnalo pa povucite pravac, ali ne preko svega, nego kroz 4 razmaka gornja i dolnja, ostaviv 1. razmak do okvira prazan. I veliki razmaci od 2 cm ostaju prazni. — — Da vidim, kako ste napravili.

Odmjerite opet 1 cm, pa povucite osovan pravac kao i prije. — — Tako nastavljam redom do svršetka. (Ne smijemo dopustiti, da se učenici žure i sami vuku, nego po zapovjedi napreduju cm po cm sve do kraja.)

b Primjena računa i geometrije:

Koliko smo napravili isprekidanih osovnih pravaca? (24) Što smo dobili presijecajuć vodoravne i osovne pravce? (Malene četvorine.) Koliko je ovakovih malih četvorina u jednom redu? (25.) Koliko je dugačka i široka svaka ova mala četvorina? (1 cm.) Kako kažemo ovakovoj četvorinici od 1 cm? (Četvorni centimetar = 1 cm^2) Koliko je cm^2 u jednom redu? (25 cm^2) A koliko je takovih redova po 25 cm^2? (10) Koliko je cm^2 u svemu? (10 $\times$ 25 cm^2 = 250 cm^2)

Koliko bi cm^2 stalo u ovaj prazni red? (25) Koliko je tih praznih redova u širini 1 cm? (3) Koliko bi u svim njima bilo cm^2? (3 $\times$ 25 cm^2 = 75 cm^2)

Tu su još dva šira razmaka. Koliko bi redova od 1 cm^2

stalo u svaki razmak? (2 reda) Koliko cm^2 sadržaje prema tomu svaki razmak? (2 × 25 cm^2 = 50 cm^2)

Koliko je redova u cijelom okviru? (17 × 25 cm^2) Koliko je zajedno? (425 cm^2)

Kakav je lik u ovom okviru? (Pačetvorina.) Kolika je dakle površina ove pačetvorine? (425 cm^2) Izmjerite ravnalom dužinu pačetvorine (25 cm) Širinu! (17 cm) Pomnožite dužinu sa širinom (17 × 25 = 425.) Što vidite? . . . . —

c) Izradba uresnog lika:

Hajdemo sad izraditi ove četvorine.

1. Pokažite na slici (u crtanki) 2. vodoravnu crtu u okviru. Metnite ravnalo na crtu i podebljajte 2 cm, preskočiv svaka 2 slijedeća. — Isto tako napravite i na 4. vodoravnoj crti. — Isto i na 6.

Na 7. vodoravnoj crti izvucite debelo po 2 cm, baš ispod tanko ostavljenih na 6. crti.

Na 8. crti isto kao na 7. — Na 9. crti isto kao na 6. — Pokažite 11. crtu! — Pokažite 2. crtu! — Na 11. rišite jednako kao na 2. — I na 13. crti jednako kao na 2. —

2. Napravite sad u gornjem i dolnjem redu četvorine, povukav osovno pravce kroz 2 cm.

3. Sastavite u srednjem redu debele vodoravne pravce osovnim pravcima, da dobijete prepletaj.

4. Sastavite izvana kuteve četvorina u gornjem i dolnjem redu, tako da dobijete oko svake stranice četvorine po jedan trokut.

— Gledajte sad sliku na podu spljetske crkve!

— Ponovi cijeli postupak, kako smo risali.

— Slijedeći ćemo put i mi na našem nacrtu obojadisati trokute onako, kako su i na slici.

---

2. Crtanje ograde.

(Prema slici: Bukovac „Hrvatski preporod.")

Navještaj: Vidio sam, da ste mnogo toga narisali prema ovoj slici (Hrvatski preporod), pa ćemo danas nešto od toga narisati i u crtankama za geometrijsko crtanje.

Pripravite olovke i ravnala. — Razdijelite crtanke. — Otvorite stranu koju ste zadnju crtali. — Otvorite novu stranu. (Crtanke se ne smiju preklapati)

a) Pomoćne crte.

1. Nacrtaj po običaju sasvim tanki okvir od od 2 cm.

Počni mjeriti od dolnje strane okvira —

Odmjerite na lijevoj i desnoj strani po 1 cm. — Postavite točno tim točkama ravnalo. — Povucite tanko vodoravan pravac. —

Odmjerite opet na jednoj i drugoj strani po 1 cm. Povucite drugi vodoravan pravac. — (Idem okolo da se uvjerim o radu.)

Odmjerite po treći put lijevo i desno po jedan cm, pa povucite vodoravan pravac. —

Odmjerite na svakoj strani razmak od 3 cm i točke spojite vodoravnim pravcem.

Odmjerite opet 1 cm, pa razmak od 4 cm i povucite pravce.

Sad pazite dobro! Odmjerit ćete na svakoj strani $^1/_2$ cm, pa 1 cm pa opet $^1/_2$ cm. — Povucite svagdje vodoravne pravce

2. Postavite crtanke uz rub klupe da vidim kako ste narisali. Koliko ste napravili vodoravnih pravaca u okviru?

9. Kakovi su po smjeru? (Vodoravni.) Po veličini? (Jednaki) Kolika je duljina svakog pravca (25 cm) Kakovi su prema razmaku? (Usporedni.)

3. Sad ćemo risati osovne pravce, a počet ćemo mjeriti od lijeve strane okvira. — Označivat ćete mjeru (točke) na donjoj strani okvira i na 5. vodoravnoj crti — brojeći odozdo. — Pokažite na kojim ćete crtama označivati.

4. Odmjerite gore i dolje po 2 cm. — Postavite tim točkama ravnalo. — Povucite osovni pravac tako, da vučete od dolnje strane okvira do 9. vodoravne crte. — Rišite vrlo tanko. — — Da vidim, kako ste narisali. —

Odmjerite opet gore i dolje po 2 cm, pa spojite samo te dvije točke t. j. od donje strane okvira do 5. vodoravne crte. — — Da vidim, kako ste to napravili.

Odmjerite opet 2 cm, pa povucite opet do gornje vodoravne crte osovni pravac, kao i prvi put. — Još jednom odmjerite 2 cm, pa povucite isto tako dugi pravac.

Nakon toga slijedi poslije 2 cm kratak, pa opet 2 duga pravca, izmjenice opet 1 kratak i t. d, do kraja. (Kod svakog pravca odredim najprije mjerenje, a zatim veličinu; napokon idem gledati, kako su napravili.)

5. Metnite crtanke uz rub klupe. — Koliko je osovnih pravaca u okviru? (10) Jesu li jednaki? Koliko je dužih, koliko kraćih? Kolika je duž na jednih, kolika drugih? (7 cm, 13 cm.) Kako to?

6. Sad pazite dobro! — Mjerit ćete na 7. i 8. vodoravnoj crti na lijevo i desno od 2 cm uskog razmaka po $^1/_2$ cm. — Pokaži, gdje ćeš mjeriti! Spojite te točke osovnim pravcem. — Kolika je duljina svakog toga pravca? (1 cm) — Da vidim, kako ste napravili.

b) Izragjivanje slike:

Sad ćemo podebljati neke od vodoravnih crta.

1. Podebljajte gornju stranu okvira.
2. Na 9. vodoravnoj crti samo razmake od 2 cm.
3. Na 8 crti razmake od 2 cm kao i prije, samo ih produžite na lijevo i desno za $^1/_2$ cm.
4. Na 7. crti isto kao i na 8.
5. Na 6. isto kao i na 9.
6. Ostale vodoravne crte, kao i donju stranu okvira podebljati cijele. — — Da vidim, kako ste napravili.

Sad ćemo podebljati osovne crte.

1. Najprije podebljajte lijevu stranu okvira.
2. Podebljajte osovni pravac u razmaku 2. cm i od 5. do 7. pa 8. i 9. crte.
3. Kratki osovni pravac podebljajte samo razmaku 1. i 3. cm.
4. Podebljajte isto kao i pod toč. 2.

5. Isto kao pod toč. 2. i 4.

6. Kao pod toč. 3. — Tako do kraja. —

Na svršetku podebljajte osovne pravce od 1 cm u prostoru od 7. do 8. crte, — konačno desnu osovnu stranu okvira.

c) Poredba sa slikom „Hrvatski preporod".

Što smo sad narisali? (Stupove poput ograde.) Ima li što slično na slici „Hrv. preporod"? Čim su spojeni ovi stupovi na slici? (Lancem.) Jesu li lanci napeti? (Savijeni su u lukove.)

Bi li i mi mogli ovakove lance narisat? — Narišite izmegju stupova ovakove lance.

Gdje ste još vidjeli ovakovih ograda lanaca? (Na groblju, perivoju, oko spomenika.)

Kakova cvijeća vidite iza ove ograde na slici? (Palme.) Bi li mogli i na našoj slici iza ograde narisati palme? — Narišite!

d) Opis risarije:

Što prikazuje ova slika? (Ogradu.) — Kako je prikazan donji dio ograde? (Kao opeke — cigle.) Kakova su oblika? (Pačetvorine.) Kako su postavljene jedna na drugoj? (Naizmjence.) Pokaži to s pomoću svojih knjiga! Što čine opeke zgradi? (Temelj.)

Kolika je visina zida? Stupova?

Čim su spojeni stupovi? Od čega je lanac?

— Ponovi cijeli postupak, kako smo risali ogradu. —

e) Polaganje bojom.

Pozadina — nebo svjetlomodro.

Zid i stupovi izmjenice svijetlo i tamnije sivom bojom.

Palme zeleno oboji.

VI. Račun:

Kilometar.

Evo nas, djeco na raskršću cesta. — Kamo vodi ova cesta? (U Čakovec) A ova? (U Sv. Juraj na brijegu.) — A ova treća? (U Štrigovu.)

Kako znaš, da te ceste vode onamo? (Jer tako piše na putokazu.) — Pročitaj što piše na pojedinim pločama putokoza. (U Čakovec 2 km. — U Sv. Juraj na brijegu 6 km. — U Štrigovu 26 km.)

Znadete li vi djeco što znači 2 km? (2 kilometra?) A znadete li što je kilometar!?

Danas ćemo naučiti, što je kilometar, pa ćemo ga i izmjeriti.

Vidite li onaj kameniti stupac? Idemo k njemu, da vidimo što na njemu piš-. — Što piše na stupu?

3. Što to znači? — Dakle ne znate, pa ćemo to odmah naučiti.

Tko od vas razumije kako ura pokazuje? — Koliko je sad sati? (2 sata 20 časova.)

1. Pozor postavite se u red, pa ćemo stupati cestom od ovog stupa dalje. — Pogledaj na sat! Koliko je? (Točno 2 s. 22 č) Stupaj? . . . . . (Stupamo do slijedećeg kilometarskog stupa.)

Stoj! — Koliko je na satu? (2 sata 36 časova.) — Kako smo dugo stupati? (14 časova) — Dokle smo, evo, došli? (Do drugog kilometarskog stupa.) Što piše na njemu? (4.) Što je pisalo na prijašnjemu? (3.) Što mislite, odakle se broje ti stupovi? (Od Čakovca.) Koliko je takvih stupova od Čakovca dovde? (4.) Bi li se mogao tko domisliti, koliko je kilometara od Čakovca dovde? (4) A koliko je kilometara od stupca br. 3 do stupca br. 4. (1 km) — Koliko smo kilometara stupali? Za koliko smo provalili taj km? (Za 14 čas.)

2. A znadete li, kako je dugačak km? — — I to ćemo odmah naučiti.

Što je to? (Metar.) Kad bi morali ovim metrom mjeriti cijeli kilometar, to bi predugo trajalo. — Hajdemo odmjeriti 10 m. Mjeri ti, Ivica! — — Pazite, koliko će to biti mojih koraka, ja ću koračati. (13 koraka) Koliko bih koraka napravio, kad bih prošao 50 m? (5 × 13 = 65 koraka.) Kad napravimo 65 koraka, koliko je to metara? (50m)

Pozor! Ivan Novosel ostaje kod ovog stupa, a vi ostali stupajte dvoje po dvoje drugom stranom ceste, pa brojite, a ja ću s ove strane koračati.

Brojimo! 1 — 2 — 3 — 4 — — — — — — 65. — Koliko je sad metara? (50) Neka Anica Novakova stane kod 50 tog metra. — Brojimo dalje! — — — — 65. — Koliko je tu m? (100.) Neka Ferdo Lesar stane kod 100 tog m. — Brojimo dalje! — — — — — (Na taj način brojimo uvijek 65 koraka, a to je 50 m. — Kod svakog 50. m stane jedna djevojčica, a kod 100. m dječak. — Tako sam došao do slijedećeg stupca i izmjerio upravo 1000 m.)

Dokle smo evo došli? (Do stupca br. 5.) Što to znači?

3. Idemo sad natrag!

Vi se na onoj strani ceste okrenite i stupajte natrag, a vi na ovoj strani (obilježitelji) zaostajat ćete jedan za drugim. — — Tako smo došli opet do stupa br. 4., gdje nas dočeka Ivan Novosel.

Učenici, obilježitelji postavivši se jedan uz drugoga, stoje u vrsti, dok ostali učenici stoje u dvije vrste na drugom kraju ceste.

— Kod kojeg si metra ti, Anice, stajala? (Kod 50.) A ti Ferdo? (Kod 100.) A ti dalje? (150., 200., ... 1000.)

— Koliko smo metara izmjerili od jednoga do drugog stupa? (1000 m.) — Kako se kaže toj udaljenosti od stupa do stupa? (1 kilometar.) — Kako smo dugo išli, dok smo prevalili onaj prijašnji kilometar? (14 časova.) — Jesu li svi kilometri jednaki? — Koliko m ima svaki km? (Svaki kilometar ima 1000 metara.)

— Što se ovo mjeri kilometrima? (Duljina ceste.)

— Kako se na cesti naznačuju km?

— Što znači ovo „4“ na ovom stupu? (Da je od Čakovca dovde 4 km.) — Koliko 1000 metara je to? (4000 m.)

— Za koliko bi minuta (časova) došli odavle u Čakovec? (Za 4 × 14 čas. = 56 časova.)

Idemo sad natrag u školu!

Ivan Pejaković, učitelj, Šenkovec.

VII. Pjevanje:

Zbor satira iz „Dubravke".

(Gundulić — Zajc.)

Pazite djeco! Vi ste već više puta govorili o Dubrovniku pa ćemo danas govoriti, kakovi su nekad tamo običaji bili.

I. U kojoj je pokrajini Dubrovnik? Kako bi došli danas iz Čakovca u Dubrovnik? Što je danas Dubrovnik u Dalmaciji? (Grad, kao i ostali gradovi.)

Djeco! Nekad nije bilo tako. Dubrovnik nije pripadao Dalmaciji, nego je bio sam za sebe slobodna državica. Možda ste čuli, da je takogjer nedavno jedan grad, koji je nekada bio naš, postao slobodna država. (Grad Rijeka.) — Jest. Tako je, vidite i s Dubrovnikom bilo, ali to je bilo davno — davno.

II. A sad da vidimo, što se je zbivalo u tom slobodnom Dubrovniku svake godine na dan sv. Blaža ili — kako oni govorahu — na dan sv. Vlaha. (Napišem na ploču: Blaž — Vlaho.)

Kada se slavi kod nas u crkvi sv. Blaž? (3. februara.) Evo ti koledar, pa potraži blagdan sv. Blaža. — Jesi li našao? — Je li 3. februara?

a) Uvod za razumijevanje teksta.

— U tom je slobodnom Dubrovniku bila svake godine na blagdan sv. Vlaha velika slava, pa se je uz druge svečanosti obavljalo i jedno svečano vjenčanje: vjenčao se je najljepši pastir s najljepšom pastiricom. Tu svadbu ili — kako vi velite „gostuvanje" — slavio je cijeli Dubrovnik.

Ponovi, što se je slavilo na dan sv. Vlaha u Dubrovniku.

— Jedne se je godine mlada pastirica zvala Dubravka. Tu je proslavu njezina vjenčanja prekrasno opisao u ovoj knjizi (Pokažem knjigu: Gundulić „Dubravka".) najslavniji dubrovački pjesnik, Ivan Gundulić. (Napišem ime na ploču.) — Pokazat ću vam i njegovu sliku. (Jedan se učenik javi: „Ta to je ženska!" — Po čem to sudiš? Ne, ne, onda, dok je još Gundulić živio, a to je bilo davno, bio je takav običaj — moda, da su se nosile takve kose a brci se brijali)

Pjesnik Gundulić uz ostalo lijepo opisuje i samu svadbu „gostuvanje" — ili — kako se tamo veli „pir."

Vi ste sigurno već bili gdjegod na piru. — Što se tamo radi? (Jede, pije, pjeva, pleše.) — A sakupi li se i djece na piru Pa što ona rade? (Pjevaju, igraju kolo.)

— Takô se je na ovom Dubravkinôm piru skupilo mnogo dječaka: veselih, živahnih, vragoljastih, koji su uz svirku igrali kolo i ovako pjevali: (Idi ovamo i pročitaj, što se u ovoj pjesmi kaže. — Učenik čita iz „Dubravke" zbor satira iz III. čina skazanje 7 mo)

Igra kolo, skočmo bolje,
Svak se kaži dobre volje,
Na pir, na pir, hod svak hrlo
Spravi trbuh, čisti grlo,
da se ije, da se pije,
Hoja, Lero, Dolerije!

b) Učenje teksta:

Ovo što je on čitao, danas ćemo naučiti i pjevati.

Ja sam napisao tu pjesmu na ploču, a i note, pa ćemo je sad još jednom pročitati. — Čitajte svi u zboru prvi redak. („Igra kolo, skočmo bolje!") Što to znači? — — Drugi redak! („Svak se kaže doore volje!" Što to znači? — Tako pitam za treći, četvrti i peti redak tražeći značenje.

c) Ritmičko čitanje.

Čitajte sad u zboru gledajući na note, a ja ću vam rukom mahati, kojom brzinom treba čitati. (Učenici nekoliko puta u zboru pročitaju u taktu $^2/_4$, kako im ja rukom naznačujem.)

d) Učenje napjeva:

Sad ću vam ja tu pjesmu — kolo — po notama otpjevati, a vi slušajte. — — Što mislite, tko je sastavio glazbu za ovu pjesmu? Ne znate? Ja ću vam reći: naš najglasovitiji hrvatski glazbenik, Ivan pl. Zajc. (Napišem na ploču.) Zar je Zajc u ono vrijeme živio? — Ne; on je to za nas napisao prema onoj pjesmi kako su onda na piru u Dubrovniku pjevali.

Pjevat ću još jednom, a vi gledajte u note i za mnom tiho pjevajte. (Ponavljam nekoliko puta, dok djeca dobro nauče.)

e) Razumjevanje nota:

Gledajte, djeco, sad na note! Tu imate na nekojim slogovima i po dvije note napisane. Možeš li ti u isti mah obadva ova glasa pjevati? A mogu li dva učenika? — U kojoj su visini ti glasovi? (Jedan je viši, a drugi niži.) Gledajte redom, gdje se nalaze ti visoki glasovi? (Svi na istoj crti.) Kako se moraju pjevati, kad su svi na istoj crti? (Uvijek jednakim glasom.) — A tko obično višim glasom pjeva: dječaci ili djevojčice?

Dobro je. Pjevajte, djevojčice, prema gornjim notama stihove „da se ije, da se pije." — Pjevajte, dječaci, donje glasove. — Pokušajte pjevati zajedno: djevojčice gornje, a dječaci donje glasove. — Otpjevajte još jednom cijelu pjesmu.

f) Izvedba pojma: pjesma od kolja.

Što smo još u početku kazali, tko je pjevao ovu pjesmu na piru? (Dječaci.) Jesu li oni samo pjevali? Igrali su uz to i kolo.) — Znadete li još koju pjesmu, koja se uz kolo — pleš pjeva? („Igra kolo u dvadeset i dva"., — „Pod kopinom". — „Oj Jelena,

Jelena.« — i t. d.). — Otpjevajte mi koju od ovih pjesama. — Što još radimo uz pjevanje? (Igramo kolo.) Pa kako kažemo tim pjesmama? (To su pjesme od kola.) Zašto? — U kakove bi pjesme ubrojili i ovu današnju? U pjesme od kola.) Zašto?

g) Svrha obuke:

Kojom se je zgodom pjevala ta pjesma? (Na piru kod Dubravke.) Što se opisuje u »Dubravci«? Tko je to djelo napisao — spjevao — sastavio? (Ivan Gundulić.) A tko je prema ondašnjem pjevanju sastavio glazbu? (Ivan pl. Zajc.) — Gundulićevu sliku sam vam pokazao, a Zajca poznate otprije. Odakle? (Od pjesama: »Hej veselo mili druzi!« — »Lastavicam«! — »U boj, u bo!« i t. d.)

Što ste od nota na današnjoj pjesmi naučili? (U dva glasa pjevati — djevojčice prvi, a dječaci drugi glas.)

U kakove pjesme ubrajamo današnju pjesmu? (Pjesma od kola.)

— No drugi ćemo put učiti i igrati kolo uz ovu pjesmu! — (Kao pomagalo: Zajc — Album, skladba br. 11.)

Ljudevit Šaffarić, IV. t.

(Napomena: Ova se je pjesma morala obraditi kao priprava za metodičku jedinicu „Hrvatski preporod". O Gundulićiu nisu učenici imali prilike da uče na drugom kojem mjestu, pa su ga morali ovako upoznati. — Tu se je proveo i primjer za koncentraciju učiva, gdje se spaja povijesna obuka s pjevanjem, gimnastikom, crtanjem, računom, pism sastavcima, ručnim radom i t. d. S. K.) —

2958

METODIČKE PRIPRAVE

za obuku u pučkoj školi.

Priredio:

STJEPAN KRIŽANIĆ,

učitelj pedagogije na kr. učit. školi u Čakovcu.

SVEZAK III.

ČAKOVEC 1921.

TISAK »MEDJIMURSKE TISKARE«.

PREDGOVOR.

Prema obećanju izlazi evo i III. svezak metodičkih priprava, koje smo obradili tečajem II. polječa ove školske godine. Imali smo na umu zahtjeve koncentracije učiva i škole s pomoću rada.

Kod svakog se zadatka vidi učenički samorad, bilo rukom, pokusima ili motrenjem. Isto se tako provodi i spajanje učiva sa svakom istaknutijom dodirnom točkom iz drugih obučnih predmeta, da se spoznaje u svijesti jače učvrste. Nekoje smo zadatke, u kojima je jedna metodička jedinica glavna, obradili kroz cijeli niz obučnih sati, a nekoje, osobito one iz prirodopisa i prirodoslovlja, gdje je potrebito promatrati pojave i promjene, prekidno po nekoliko tjedana, dapače i mjeseci.

Ovim sam radom htio ukloniti pogrješku, da se čitave ovakove metodičke jedinice obrade u jednom satu; sabere se naime djetinje iskustvo, s malo pokusa razjasni i poslije ponavlja, a pravo se ne razumije.

Opazio sam kod obrade ovih metodičkih jedinica, da su učenici sve obradivano gradivo vrlo lako shvatili i upamtili, jer su sve — da tako reknem — sami proživjeli, svaki pojav i promjenu zamijetili i sâmi gotovo sve razjasnili.

Kod većine ovih radova, mogli smo uspješno zabaviti sva godišta.

Čakovec, mjeseca lipnja 1921.

S. K.

SADRŽAJ:

Strana

1. Čitanje i pisanje velikih pismena . . . . . 1.
(Veliko slovo U. — Tiskano U. — Vježba u čitanju.—)
2. Ljuske i jezgra . . . . . 4.
(Promatranje plodova. — Štivo: Ljuske i jezgra. — Račun. — Risanje. — Vježba u čitanju. — Diktat. — Prikazivanje.—)
3. Pošta . . . . . 8.
(Ručne radnje. — Račun. — Prikazivanje. — Igra. — Štivo: Učite se djeco. — Geometrijsko crtanje: Listovni omot. — Pjevanje.—)
4. Kokoš . . . . . 12.
(Jaja i pilići. — Igra: Kvočka, pilići i kobac.—)
5. Grah i grašak . . . . . 14.
(Sadenje graha i graška. — Račun.—)
6. Korun (krumpir) . . . . . 17.
(Promatranje krumpira zimi.— Sadenje i promatrenje krumpira u vrtu.—
7. Toplomjer . . . . . 19.
(Prvo opažanje. — Opis toplomjera. — Živa u toplomjeru raste i pada. — Dnevno mjerenje topiote. — Ledište. — Živa. — Vrelište. — Punjenje toplomjera alkoholom. — Srednja godišnja toplota. — Vrste i uporaba toplomjera. —
8. Prizma . . . . . 26.
(Sastavljanje prizme. — Kubični decimetar. — Sadržaj prizme.—)
9. Mjesec . . . . . 32.
(Priprava za promatranje. — Drugi dan. (8. V. 1921). — Treći dan (9. V.). — Četvrti dan. — Bilješke slijedećih dana. — Rad 14. V. — Rad 21. V. — Mjesečina. — Rad 28. V. — Postanak mjesečevih mijena.)

METODIČKE PRIPRAVE
ZA OBUKU U PUČKOJ ŠKOLI.

PRIREDIO: STJEPAN KRIŽANIĆ, UČITELJ PEDAGOGIJE U KR. UČITELJSKOJ ŠKOLI U ČAKOVCU.

1. Čitanje i pisanje velikih pismena.

Veliko slovo *U*.

Navještaj: Govorit ćemo, kako je jedna djevojčica seb, navezla ime na maramicu.

I. a. Što je ovo? (Maramica, džepni rubac.) Čemu služi? A što je ovo? (Ubrus, salveta.) Čemu služi? — A ovo? (Ručniki otarak.) Čemu služi? — A što je ovo? (Stolnjak.) Čemu služi?

Od čega su ovi komadi? (Od platna.) Je li sve platno iste vrste? Kakovi moraju biti ovi predmeti kod vrijedne domaćice? (Cijeli, čisti i uredni.)

Što vidite izvezeno na svakom komadu rublja? (Ime.) Čim je to izvezeno? Kako se veze? Što vezilja veze? Veze li cijelo ime? (Samo početno slovo imena.) A zašto se ovako veze ime? (Da se pozna, čiji je komad rublja.) Zašto nije sve ovako jednostavno izvezeno? (Vezilja je htjela malo ljepše izvesti i ukrasiti.) Dobro je! — Tako rade vrijedne vezilje.

b. Jedna se je djevojčica zvala Uršula, pa je navezla ime t. j. prvo slovo imena na maramicu. Koje bi to slovo bilo? (U)

Idi k ploči i napiši njezino ime. Što ćeš napisati? Rastavi riječ u slogove. Reci riječ najedamput. Koja su tu slova? Piši! — (Učenik napiše na ploču ime „Uršula" — naravno malim početnim slovom.)

Pročitajte, što je napisao. Čitajte slog po slog — slovo po slovo — zajedno!

Koje je prvo početno slovo? (U) Koje će dakle slovo izvesti?

Djevojčica Milica ima brata Uroša, pa je on umoli, da mu izveze prvo slovo krsnog imena na maramicu. Koje će to slovo biti?

Napiši ime „Uroš" na ploču! — Što ćeš napisati? — Piši! Pročitajte, što je napisao.

II. Napiši na strani slovo, koje će Uršula izvesti sebi, a Milica Urošu. (u — u)

Ali u to dodje stariji brat Mirko, pa im reče: „To ne valja. Krsna se imena moraju uvijek pisati velikim početnim slovom. To što ste vi napisli, je malo slovo."

A Milica je mudra djevojčica, pa mu odvrati: „Što mudruješ ti pametnjakoviću? Pa, ja ću ti napisati i veliko u, ako hoćeš, preko cijele ploče."

— Napiši, Stanko, veliko u, kako je mislila Milica. Neka bude od donje crte uskog do gornje širokog prostora. — (Stanko napiši malo u u oba prostora.)

Dobro je! Tako je, vidite, i Milica napisala, a Mirko joj reče: „Ma da si napisala ovakav u i preko cijele ploče, pa i do stropa, to je još uvijek malo u, Veliko u napravit ćeš od maloga, ako ga napišeš u oba prostora, pa obrišeš prvu tanku crtu, a mjesto nje zaviješ lukom u gornjem prostoru i sastaviš s debelom crtom; od zadnje tanke crte obrišeš samo gornji dio u širokom prostoru. Takovo je veliko U."

„Pa to je lako", — reče Milica i napiše, kako treba, — U."

Napiši na ploču, kako je ona napisala. —

Pokušajte tako napisati i na svojim pločicama. Jedan neka piše na velikoj ploči. Napišite čitav redak!

III. Prestanite! Vidim, da ste upamtili, kako se piše. A nije ni teško; tko zna napisati malo „u", znat će i veliko. Kako?

Ponovi, kako se piše U i pri tom vuci prstom po zraku.

Govorite i vucite svi — u zraku — po klupi!

Pišite sad drugi redak slovo U.

Prestanite! Sad ste još bolje pisali.

Izvadite kamenčiće, pa od njih složite U.

— — Učenici su sabrali praznih škatulja od žigica. Vanjske smo dijelove škatulja oblijepili papirom u raznim bojama i uresima, tako da škatulja ima sasma lijepo vanjsko lice. U škatuljice saberu učenici do 50 lijepih sitnih kamenčića, koji im služe kao zorno pomagalo kod računa, a i sad će zgodno poslužiti kod slaganja oblika slova U. —

Da vidim, kako ste složili! Dobro je! Vucite prstom iznad toga složenog slova u zraku.

Spravite kamenčiće! Pišite i treći redak slova U.

Prestanite!

IV. Koje ste slovo danas naučili? Kako se piše? Kako postaje U od u? — Koju korist imamo od tog slova? Kad ćemo ga pisati? Koja se imena moraju pisati vel. početnim slovom?

V. a. Koja smo imena napisali na škol. ploči? Kakova su ta imena? Je li pravo napisano? Zašto nije? Ispravi!

Napišite na svojim pločicama ova krsna imena. — Kakvim ćete slovom početi? Zašto velikim? Kako se piše veliko slovo?

b. Kakovo će slovo izvesti Uršula sebi, a Milica Urošu na maramu?

Narišite maramu i u jednom kutu lijepo izvezeno slovo U.

Tiskano U.

a. Koja smo imena napisali na škol. ploči? (Uršula, Uroš.) Ta su imena po svoj prilici u kalendaru, pa ćemo ih potražiti.

Evo dana 21. oktobra. Čitaj, što piše. (Slovo po slovo, slog po slog, cijelo.) — Koje je tu prvo slovo? (U) A je li to onakovo, kako smo učili? (Ne; to je tiskano U.) Koliko je slova u toj riječi? (Kakovo je ono prvo, a kakovo drugo?) Zašto je prvo veliko?

Idi k ploči i nariši malo i veliko tiskano „ u U ".

Koja je razlika?

Potražimo u kalendaru još koje ime s početnim U. Uroša doduše nema, ali gledajte 26. maja. (Urban) Kojim slovom počinje? Kakovo je to početno slovo? Zašto veliko?

b. Složite veliko tiskano U od kamenčića.

c. No na rublju se ne veze samo početno slovo krsnog imena, nego i početno slovo prezimena. Kako je tvoje prezime? (Marković) A tvoje? (Uremović.) Kojim slovom počima tvoje prezime? Kojim slovom počima prezime učenika, koji se zove Umetić? A onoga, koji se piše Uršić? Ali i ta početna slova moraju biti velika.

Koja dakle imena moramo pisati velikim početnim slovom? (K r s n a i m e n a i p r e z i m e n a.)

Koja će slova izvesti na maramici za prezimena Uremović, Umetić, Uršić i t. d.?

d. Mogu se izvesti i tiskana slova.

Narišite maramice, na kojima je izvezeno *U* i U.

Vježba u čitanju.

1. Koje smo slovo danas naučili? Hoćemo li naučiti još koje ove godina? A hoćemo li štogod naučiti na godinu, pa u 3. i 4. godištu? A poslije škole? Što? — — A kad već ostarimo, hoćemo li onda što naučiti? Što? (Kako se pravi ovo ili ono; kako se putuje ovamo ili onamo i t. d.)

Dokada ljudi uče? Dok su živi.) Dokada i mi učimo? (Učimo, dok smo živi.) Recite svi tu rečenicu.

Tko će je napisati? — Što ćeš napisati? Govori riječ po riječ! Reci cijelo! Piši! — — Je li dobro napisao? — Pročitajte svi! — —

2. Vidim, da znate pisati rečenice, pa ćemo potražiti u našim knjigama i pročitati one rečenice.

Otvorite početnice! — Koje je gornje slovo? (U) Čitaj prvu rečenicu! Čitaj ti! Svi! Što znači ta rečenica? (Da moramo učiti, dok budemo živjeli.)

3. Gledajte rečenicu. Koja je prva riječ? (Uči) Je li to krsno ime? (Nije.) Onda je prezime? (Nije ni to.) Pa kakovim je početnim slovom pisano? (Velikim.) A zašto? — — Vidite, prva riječ u početku rečenice mora se uvijek pisati velikim početnim slovom.

4. Pročitajte našu rečenicu na ploči. Kakovu pogrješku vidite na prvoj riječi? (Da je pisana malim početnim slovom.) A kako mora biti? Zašto? Ispravi! —

5. Koji je znak na svršetku rečenice u knjizi? (Točka.) Pametnite točku i na svršetku naše rečenice. — Što se stavlja na svršetku rečenica? (Točka.) Recite svi! —

6. Sad da vidim, hoćete li znati pravilno napisati rečenicu: = Čim primamo hranu?) (Ustima.) Reci cijelu rečenicu! (Ustima primamo hranu. Recite svi! Govorite riječ po riječ! Svi! — Napiši! — — je li dobro napisao?

Kakovim je slovom pisao prvu riječ? Zašto? Što je stavio na kraju rečenice? Zašto?

Što smo prije naučili, koje se riječi pišu velikim početnim slovom? (Krsna imena i prezimena.) A danas? (Da se prva riječ u početku rečenice piše velikim početnim slovom, ako i nije ime ili prezime.)

7. Čitajmo drugu rečenicu u knjizi. — Što to znači? — — Čitajmo i treću! — Što znači? — —

8. Čitajte u ovim rečenicama samo prve riječi. Što opažate kod njih? Kakovim su početnim slovom pisane? Zašto? Što je na kraju svake rečenice? Zašto?

9. Čitajte još jednom u zboru sve rečenice: a. Slovo po slovo. (U-č-i = uči d-o-k = dok s-i = si ž-i-v = živ.) b. Slog po slog. (U-či = uči dok si živ.) c. Riječ po riječ. (Uči — dok — si — živ.) d. Cijelu rečenicu lijepo pripovijedajuć. — Što to znači? (Da moramo učiti, dok budemo živjeli.)

10. Prepišite ove rečenice.

Diktat: Usta govore. Uho sluša. Užar plete uže. Uzao moramo razvezati. U školi učimo. U crkvi molimo. U domu radimo.

2. Ljuske i jezgra.

(Primjer za koncentraciju.)

Rad za 1. i 2. godište. S pričicom „Ljuske i jezgra" (čit. I. str. 20.) spaja se učivo i rad iz ostalih predmeta za osn. školu, pa se je rad razdijelio ovako:

Promatranje plodova.

Obradi se prvi sat (polusat.) Sudjeluje kod obuke 1. i 2. godište.

Navještaj: Donio sam vam raznovrsnih plodova, pa ćemo ih danas malo bolje promotriti.

I. 1. Što sam donio? Gledaj! (Oraha, lješnika, kestena, koštica od kajsija, bresaka, šljiva, trešanja.)

Razredi na stolu svaku ovu vrstu za sebe. — Koliko je vrsta? (7) Koliko komada od svake vrste? Koliko je komada zajedno?

Poredaj plodove po veličini.

2. Zašto ja tome kažem plodovi? (Jer je tim rodilo drvo.) Kada smo brali plodove šljiva, oraha i t. d.? U čemu su bili ti plodovi? (Učenici će moći odgovoriti, jer smo svakom zgodom ove plodove promatrali.)

3. Narišite, kakvi su bili plodovi, kad smo ih s drveta brali!

4. Čemu rabimo ove plodove? Što se od tih plodova, koje ste narisali, upotrebljava, a što se baca? (Šljive jedemo, sušimo,

pravimo pekmez, pečemo rakiju, a koštice bacamo. Isto biva i s trešnjama, kajsijama i breskvama. Kod pitomog kestena „ježovku" bacamo, a kestene jedemo pečene i kuhane. Kako? Orah i lješnik stučemo, pa ono iznutra jedemo.)

5. Rekao si, da kestene olupite, a zašto? (Jer ona ljupina ne valja.) Gdje je ta ljupina? (Izvana.) A što je iznutra? („Meso".) A što je kod oraha i lješnika u ljupini?

Baš ćemo danas i govoriti o tome, što je kod ovih plodova u ljupini.

II. 6. Evo oraha! Što je u ljupini? Kako bi došao do toga? (Stukao bih ljupinu, pa „ono" izvadio.) Kako veliš tomu, što bi stukao? (Ljupina.) — Tome ćemo reći „l j u s k a". (Napišem na ploču.) Recite svi! — Gdje ste još čuli za ljuske? (Kod ribâ.) Čemu njima ljuske? Kakove su ljuske po tvrdoći — kod riba — kod oraha? Zašto kažemo orahovoj ljupini i „ljuska"?

Kako bi još mogli odstraniti ljusku? (Nožem na dvije pole.) Čim češ ljusku stući? (Kamenom.) Ajde ti ljusku stuci, a ti nožem raskoli! — — Što se je dogodilo prvomu, a što drugomu? Na koliko si dijelova raskolio ljusku? — Što ste izvadili? — — Tomu „mesu" unutra kažemo „j e z g r a". (Napišem na ploču.) U čemu je jezgra? (U ljusci.) Što zatvara — obuhvaća ljuska? (Jezgru.) — Čemu upotrebljavamo jezgru od oraha i kako?

7. Kako je kod lješnika? Pokušaj raskoliti ljusku. (To ne ide; mora se stući.) Stuci je! Što si izvadio? Čemu služi ta jezgra?

Ponovi, što smo vidjeli kod lješnika.

8. Evo kestena! Ima li on ljusku i jezgru? Gdje je ljuska, a gdje jezgra? Hoćeš li tu ljusku stući ili raskoliti? (Ni jedno, ni drugo, nego olupiti nožem.) Učini, koliko se dade!

9. Što je s kajsijom i breskvom? Kakve su tvrdoće njihove ljuske? Mogu li se raskoliti? — Stuci ih! — — Što si našao unutri? Učini isto i s košticama šljive i trešnje! — Što si našao?

III. IV. 10. Koje smo plodove promatrali? Što smo kod svakog opazili — izvana — iznutra? Od čega su ljuske? Kako bi se uvjerio, da su od drva? Čemu trebamo jezgru? Koja je od njih najbolja? Zašto ne uzimamo sve jezgre za jelo?

Ponovi sve, što smo opazili kod ljusaka i jezgre.

Čemu je Bog stvorio jezgre? — A zašto je uredio oko jezgre ljusku? No o tome ćemo učiti u višim godištima. (Tada ćemo prirediti čašu s vodom, na kojoj će ploviti komad pluta. Na to ćemo pluto staviti koji od plodova — n. p. divlji kesten, pa promatrati, kako klija i raste.)

V. 11. Napišite imena svih plodova, koje smo promatrali. Gdje rastu koji od njih? Kakova je ljuska, a kakova jezgra kod pojedinih plodova.

Štivo: Ljuske i jezgra.

Obradi se slijedeći sat, opet s oba godišta.

N a v j e š t a j: Sad ćemo govoriti, kako su dva dječaka našla na cesti orah, da vidimo, što su učinili.

I. a. O putu u školu. — b. Kako može orah dospjeti na cestu? Koji se još predmeti mogu ovako naći na cesti? — c. O orahu i uporabi.

II. a. Pripovijedanje. — b. Psihičko i etičko razmatranje. (Petar spazi orah i veseli se, kako će ga pojesti. Pavao je brži, dotrči do oraha, zgrabi ga u uvjerenju, da on ima pravo na orah. Petar dokazuje svoje pravo, jer ga je spazio. Pavao ne popušta. Nezadovoljstvo u Petra raste, razmirica se pojačava i dolazi do šaka. — Luka sluša iz daljine, prati pravdanje, pa vidi, da ima posla s budalama. Sad misli, kako će ih nadmudriti. Dolazi k njima. Petar i Pavao očekuju svaki za sebe pravicu, koju će im Luka otkrojiti. Luka je lukav, pa dijeli orah misleć na sebe. Nakon diobe ostaju Petar i Pavao pofureni, pa misle svoju na ludost. Puklo im je pred očima, da bi bolje bilo i pola jezgre, nego pola ljuske. Opažaju, da su bili ludi, a Luka mudar, makar i bezobrazan.

III. Poredba: a. Posljedica, kad bi orah bratski podijelili.
b. „ , kad su se ovako svadjali.

IV. „Kad se dva svadjaju, treći se raduje." — „Pametniji popušta." — „Bolje je i malo s blagoslovom, nego mnogo s prokletstvom."

V. Lijepo pripovijedanje i vježbe. (Obradit će se slijedećih sati.)

Račun.

Obrada trećeg sata sa 1. i 2. god.

Navještaj: Govorili smo o orasima, pa ćemo sad s njima i računati.

Evo ih puna košarica!

Izidji i pozovi još petoricu! Svrstaj ih!

1. Podaj svakomu od njih po 1 orah. Koliko imaju svi zajedno? Jedan iz 2. godišta neka piše na ploči, a vi ostali na pločicama, koliko je dao svakomu od ove petorice. Za svakoga napiši, koliko ima. (Učenik piše na ploču 5 puta po 1, jedno pod drugo, zatim podvuče i zbroji. Pod tim napiše isti račun u obliku množidbe: $5 \times 1 = 5$.)

Podaj opet redom svakomu po 1, a ti na ploči piši, koliko svaki ima. Koliko imaju svi zajedno? Broji! (2, 4, 6, 8, 10) Izračunaj i ti na ploči! Napiši i kao množidbu! ($5 \times 2 = 10$).

Na taj se način daje redom, piše i računa do $5 \times 10 = 50$.

2. Koliko oraha imaju svi? (50) Saberi orahe u ovu posudu! Koliko drži ova posuda? (1 litar.) — — Svi su stali! Koliko oraha stane u litru? (50)

Koliko bi to vrijedilo na trgu? — Koliko bi morali platiti za: 2, 3, 4, 5 l?

Koliko bi puta morali platiti po 10 K, kad bi htjeli za svakoga od nas kupiti 1 l oraha? Zašto? Prebroj, koliko nas ima! Ne zaboravi ni mene!

3. Koliko je oraha u litri? Koliko to stoji — vrijedi? Koliko bi oraha dobio za 1 K.? — za 1 D. (dinar.) Zašto?

Odbroji Maksimu za 5, Ljubomiru za 3 a Zvonku za 2 krune oraha!

Odbroji Ivki za 1, a Milki za 2 dinara oraha!

4. Pismena vježba za 2. godište.

2 l oraha po 10 K. stoje . . K.
3 „ „ „ 9 „ „ . . „
2 „ „ „ 9 K. 50 f. „ . . „
3 „ „ „ 9 „ 20 „ „ . . „ i t. d.

Za 1. godište:

Za 1 K. dobijem 5 oraha.
„ 2 „ „ 10 „
„ 3 „ „ 15 „ i t. d.

Risanje.

Obrada slijedećeg sata.

a. Narišite, kako su Petar i Pavao našli orah, pu im Luka sudi. —

b. Narišite kuhinju, u kojoj se spremaju orasi za kolače.

(Učenici su se uvježbali za ovakove ilustracije pripovijesti, pa će se odmah latiti posla i narisati za čas i put i dječake, kako se tuku, i orah i Luku, da je slika upravo „živa". Slikom će reći više, nego da smo im zadali, da dogadjaj opišu. — Iz druge slike, koja će takodjer biti bujna, odlučit ćemo neke predmete, pa posebno risati, a možda i od papira izrezati. (mužar, čekić i t. d.) —

Slijedeći ćemo dan obraditi redom ove radove:

Vježba u čitanju.

Ovo štivo imate u svojim čitankama na str. 20., pa ćemo ga sad čitati.

Uvjerim se, da su svi našli.

Pazite, ja ću najprije čitati, da čujete, kako valja, da se čita.

1. Mehaničko čitanje. Čitaj, Ivane! — — Dalje — Marko! — — (Svaki učenik čita po jedan odlomak. Ovo štivo možemo razdijeliti u četiri odlomka.)

2. Logično čitanje. Ajdemo još jedamput čitati, ali rečenicu po rečenicu.

Čitaj prvu rečenicu, Gašo! Što si rekao tom rečenicom? — — Čitaj dalje, Josipe! Što si tom rečenicom rekao? — — (Tako redom čita osam učenika, pa svaki kaže svojim riječima sadržaj rečenice. Uz to se protumače nepoznate riječi.)

3. Estetsko čitanje. Što mislite, djeco, je li Petar govorio Pavlu ovako: „O-rah — je — moj — ja — sam — ga — pri-je — o-pa-zi-o." — Reci baš onako, onim glasom, kojim je Petar govorio.

Čitaj lijepo, kao da pripovijedaš! (Učenici čitaju na odlomke.)

Čitanje u zboru: 1. Čitat ćete sad svi! — Naslov! Počet — sad! — —

2. Čitajte prvu rečenicu! Što se tim kaže? — Jakobe! — Čitajte drugu! i t. d.

3. Čitajte lijepo redom, kao da pripovijedate.

Diktat.

Na temelju štiva sastavim rečenice o dječacima, te se izvede pravilo, da se krsna imena pišu velikim početnim slovom. (Rečenice: Za orah su se svadjali Petar i Pavao. Izmirio ih je Luka. Po je ljuske dao Petru, a pola Pavlu. Jezgra je ostala Luki. Tako su Petar i Pavao ostali kratkih rukava. Kako bi napravili Mirko i Marko? Oni bi jezgru bratski razdijelili.)

Prikazivanje.

1. Pripovijedaj nam lijepo onu pripovijetku o Petru, Pavlu i orahu.

2. Izvadite čitanke! Sad ćemo čitati ovako: Perica će čitati ono, što govori Petar, a Pajo ono, što govori Pavao: Milan neka čita ono, što govori Luka, a Stanko ono, što je izmedju toga govora.

3. Odložite čitanke, pa govorite napamet ono, što na kojeg od vas spada; Stanko ne govori ništa.

4. Dodjite dvojica napolje! Vi ste učenici, ovo je put, a evo na putu i orah. Tko da od vas prvi digne, onaj je Pavao. Ti, Dane, stani na stranu, pa ćeš ih dijeliti — ti ćeš biti Luka. — Počmite sad! — —

Pošta.

(Koncentracija i škola s pomoću rada.)

Ručne radnje.

a. Najprije ćemo napraviti škatulju s pretincima za poštanske marke i to ovako:

Već smo prije sabrali množinu raznovrsnih maraka s listovnih omota i karata.

Djeca su donijela praznih škatuljica od žigica, koje lako nadju pobacane kod kuće, a i na cesti. Ladice od škatuljica prilijepit ćemo na komad ljepenke u dva reda, u svaki po pet škatulja.

U škatulje se slože marke prema vrijednosti (2, 5, 10 i t. d. para), koje ćemo poslije upotrebljavati kao zorno pomagalo kod računa.

b. Napravit ćemo i drugu takovu škatulju s pretincima za novac, koji ćemo izrezati od papira raznih boja i na njemu označiti vrijednost; to ćemo trebati kod prikazivanja rada na pošti.

c. Izrezat ćemo komade ljepenke i slijepiti i treću škatulju, koju ćemo objesiti na zid, da u nju sakupljamo listove i karte. Oblijepit ćemo sve s tim papirom.

Račun.

Cilj: Množenje brojem 4.

Navještaj: Djeco, danas ćemo kupovati marke i s njima računati.

1. Marica će nam prodavati marke. Sjedi kod stola, uzmi škatulju s markama, pa ih prodaji. — Kakovih maraka imaš? (Po 2, 5, 10, 15, 20, 25, 50 para.) — Evo ti škatulje, u koju ćeš spremati novac.

2. Ti ćeš, Gašo, biti blagajnik, koji će nam posudjivati novac. — Sjedi kod ovog stola sa strane i čuvaj novce. — Kakove vrste novca imaš? (2, 5, 10, 20, 50 para — ½, 1, 2, 5, 10 dinara.)

3. Maksim će kupiti 4 marke po 5, Gjuro isto toliko po 10, Franjo po 20, a Ljudevit po 25 para.

Idite sad ka Gaši i umolite novaca.

Maksim: Molim 20 para.

Gašo: Što će ti?

M.: Kupio bih 4 marke po 5 para, pa trebam 4×5 p., a to je 20 para.

G.: Koliko je to filira?

M.: 80 filira, jer 4×20 = 80.

G.: Evo ti; primi novac.

Takav se razgovor zametne i s ostalom trojicom.

— Sličan je razgovor i kod kupovanja maraka.

Nakon ovih dolaze druga četvorica učenika i kupuju po 4 marke, pa odlaze na mjesto i slažu ih pred sobom na klupi. — To isto opetuju i treća četvorica.

4. Koliko je učenika kupovalo marke? Koliko puta po 4? Koliko vrijede tvoje marke? A tvoje? i t. d. Zašto?

Poredajte svaki svoje marke jednu do druge, pa zbrajajte. Počmi ti, Maksime! (2 p. + 2 p. = 4 p., + 2 p. = 6 p., + 2 p. = 8 p.) Koliko puta po 2 p.? Koliko je 4×2 p.? Recite svi! — Nastavi zbrajanje ti!

Poredajte jednu marku pod drugu, pa zbrajajte! Maksime, Gjuro i t. d.

5. Koliko si novca izdao, Gašo? Zašto? (Jer sam zabilježio, Maksim je dobio 20 p., Gjuro 80 p. i t. d., a to sve iznaša . . . . para, a to je . . dinara i . . para.)

A ti, Marice! Kako stoji tvoj račun? (Prodala sam . . maraka po 2 p., . . maraka po 2 p. i t. d., a to iznaša . . . para, a to je . . dinara i . . para.)

Ljubomire, prebroji Marine novce, da vidimo, slaže li se račun! — — Slaže li se? (Slaže.)

— Spravite i složite marke i novce.

6. Napišite i izračunajte, koliko stoje 4 marke po 2, 5, 10, 15, 20, 25, 30, 35, 40, 45, 50 para i koliko je to filira.

N. pr. 4 marke po 2 p. = 8 p. ili 32 f.

4 „ „ 5 „ = 20 „ „ 80 „ i t. d.

Napomena. Kod ovog se primjenjivanja računa na život mogu zabaviti sva 4 godišta: 1. god. broji, 2. računa — množi, 3. zbraja — pretvara, a 4. god. ispituje.

Prikazivanje.

1. Razdijelit ćemo komade jačeg omotnog papira u veličini pačetvorine 40/10 cm, pa ćemo na njima narisati natpise: „Novčane pošiljke." — „Omoti." — „Poštanske vrijednote." — „Listovna pošta." — „Brzojav." — „Telefon." i t. d.

2. Valja razmjestiti natpise redom u škol. sobi, razdijeiiti uloge i provesti potrebite razgovore.

3. Treba provesti protumačiti primjer za „preporučeni" list i slično.

Igra.

Sakupit ćemo učenike na dvorištu ili na školskoj šetnji. Svakomu ćemo učeniku nadjenuti ime jednoga mjesta, u koje i iz kojega će pošta putovati. Učenik „Čakovac" počima i vikne: „Tra—tra!" (Oponaša poštanski rog.) Učitelj: „Tko je?" Učenik: „Pošta." Učit.: „Odakle—kamo?" Uč.: „Iz Čakovca u Ogulin." — Čim Ogulin čuje, odmah se javlja sa: „Tra—tra!" Čakovac: »Tko je?" Ogulin: „Pošta." Č.: „Odakle—kamo?" O.: „Iz Ogulina u Zemun." — Odmah se mora javiti Zemun. I tako se zazivanje nastavlja. — Zakasni li se tko javiti ili odašiljač dugo razmišlja ime, mora dati kao kaznu zalog, koji se poslije igre iskupljuje.

Kad se sabere jedno desetak zaloga, moraju se ti iskupiti. Sad izaberu suca. Gazda, koji je spravljao zaloge, pita, a da ne pokaže predmeta: „Što vrijedi ovaj zalog?" Sudac odsudi n. pr. neka na jednoj nozi skače 10 m od ovog drva i natrag; i t. d.

Štivo: Učite se, djeco.

(I. čit. str. 4.)

I. a. O pismima.
   b. O moru. (slika mora, parobrod.)
   c. O učenicima, koji znadu čitati.

II. a. Pripovijedanje.
   b. Psihičko i etičko razmatranje. (Sin misli, kako se sigurno otac raduje, što je dobio pismo; veseli se, kad će mu sin doći kući. Možda u isto vrijeme otac jadikuje i traži, tko će mu pročitati pismo; zna, da je od sina, a ne može ga pročitati, pa mu je vrlo teško. Razveseli se, kad vidi Dušana, jer zna, da će mu ga on pročitati. Sad istom nastaje ona radost, na koju je sin mislio, ali i tuga, zašto ne zna sam čitati, pa veli: »Slijep je kod očiju, tko čitati ne zna.« — Dušan je spasio starca pro-

čitav pismo. A što bi bilo, da dušan nije znao čitati?)

III. poredba: a. Ljudi, koji znaju čitati i koji ne znaju.
b. Učenici valjani — lijeni.

IV. a. Slijep je kod očiju, tko čitati ne zna.
b. Učite, djeco, sad vam je hora, tko ne će da uči, kajat se mora.

V. Pripovijedanje, pism. vježbe, risanje, prikazivanje i t. d.

Geometrijsko crtanje: Listovni omot.

Govorili smo o pismu, koje je Pero poslao svom ocu. U čemu je to pismo bilo? (U omotu.) Kakova je oblika omot? (Pačetvorina.) Kako se omot zatvori? (Zalijepi se na jednoj strani.) Pogledajte tu stranu. Što se pruža og jednog do drugog kuta? (Kosi pravci.) Kojeg su smjera ovi pravci uz dužinu pačetvorine, kad omot ovako držim? (Vodoravni.) A ovi kraći? (Osovni.) A ovi od kuta do kuta — dvokutnice? (Kosi.)

Danas ćemo u crtanke za geometrijsko crtanje narisati ovakav veliki omot.

1. Razdijeli se pribor.

2. Povuku se tanki osovni i vodoravni pravci, 2 cm od ruba crtanke. — 3. U ovoj pačetvorini isto takovi pravci u razmaku 2 cm. — 4. Opet isti pravci u razmaku 2 cm. — 5. Još jednom osovni i vodoravni pravci u razmaku 2 cm. — 6. Valja podebljati vanjsku pačetvorinu, da dobijemo okvir. — 7. Treba podebljati treće pravce u cijelosti do drugog para pravaca. — 8. Neka se podebljaju neki dijelovi druge pačetvorine, da dobijemo u kutovima, sastavno s trećim pravcima, četvorine. — 9. Valja podebljati unutarnju pačetvorinu, da dobijemo oblik listovnog omota. — 10. Povuci dvokutnice.

Budući da smo pomoćne pravce povukli vrlo tanko, ne treba ništa brisati brisalom, jer se pomoćnice iza podebljanja stanovitih dijelova ni ne opažaju. — Na svršetku se može listovni omot obojadisati. —

Pjevanje.

Petar, sin staroga Tome, putuje brodom iz Amerike. (Štivo: Učite se, djeco.) Jedva čeka, da dodje kući. U noći ne može spavati, pa izlazi na vanjski dio broda — palubu i u noćnoj tišini gleda nad sobom nebo visoko, a dolje more duboko. Danas ćemo naučiti pjevati pjesmu, koja nam govori, što Petar, a i svaki drugi u takovoj prilici misli. („Goro nebo visoko, dolje more duboko; a ja u sredini, noćnoj u tišini, mislim na te mâ jedina, premilena domovina.")

1. Sastavljanje teksta. — 2. Učenje teksta. — 3. Ritmičko čitanje. ($^2/_4$ takt, kao valovi na moru.) — 4. Učenje melodije. — 5. Razmatranje i poredba teksta i melodije. — 6. Pjesnik (Nijemčić), glazbenik (Pokorni). — 7. Poredba sa sličnim popijevkama po tekstu, ritmu, značenju. — 8. Sistem. (Pjesma mornarska). — 9. Lijepo pjevanje. —

4. Kokoš.

Jaja i pilići.

Navještaj: Narisat ću na ploči jedan predmet, da vidim, hoćete li pogoditi, što prikazuje! (Narišem u nekoliko poteza bačvu.) Što je to? (Bačva.) Čemu nam bačve? (U njima se drži vino, rakija, pivo, ocat, petrolej i t. d.) Kakove je boje vino, a kakove rakija? Što bi se dogodilo, da u jednu te istu bačvu ulijemo vina i rakije? (Pomiješalo bi se.) Bi li valjalo za piće? (Pokvarilo bi se.) Što bi se dogodilo s bojom? (I ona bi se promijenila: ne bi bilo ni žuto ni bijelo.)

A što mislite: ima li na svijetu takovih bačava, u kojima je u tsto vrijeme i vino i rakija, a da se ne može pomiješati? (Učenici su mi odgovorili, da ima takovih bačava, u kojima su dva dna ili daskom po pola pregradjeno.) Ali ja ne ću tako razdijeljene bačve, već samo s jednim prostorom. — Zar ne znate? — Ja ću vam narisati takovu bačvu. (Produžim bačvu s jedne strane u šilj, a straga zaokružim, ispunim bjelilom i dobijem sliku jajeta.) — „To je jaje!" — viknu djeca. Zar nije bačva, u kojoj je vino i rakija, a da se ne može pomiješati? (Jest: žutanjak je žut kao vino, a bjelanjak bijel — prozirán kao rakija, a ipak se ne pomiješa, jer žutanjak pliva u bjelanjku.)

Dobro ste rekli, pa ćemo sad o jajetu malo više govoriti.

1. Evo jajeta! Boja? (Bijela.) Oblik? (Obao, dugoljast, s jedne strane raskruženo, s prednje strane ušiljeno.) Kakovo je jaje, kad ga primiš u ruku? (Glatko, tvrdo.) Što je to tvrdo — izvana? (Ljuska — ljupina.) Kakova je ljupina — boje — tvrdoće? Što je u ljupini? Kako bi došli do bjelanjka i žutanjka? Što će se dogoditi, kad razbijemo ljupinu?

2. Razbij ljupinu i drži nad čašom. — Što opažate? (Iz jajeta curi bjelanjak — evo i žutanjka — pade u bjelanjak — pliva u bjelanjku.) Je li se pomiješalo? Sjećate li se one zagonetke, koju sam vam rekao u početku?

3. Jeste li upamtili oblik jajeta? Bi li znali napraviti takav oblik od ilovače? — Napravite! — — (Opazio sam da od 42 učenika 40 nije zapamtilo oblika: s jedne strane šiljatije a s druge okruglo.)

4. Koliko ste jaja napravili? Koliko je učenika 1. god.? (12) A učenica? (10) Koliko je zajedno? Koliko je učenika 2. god.? (10) A učenica? (10) Koliko zajedno? Koliko su svi zajedno napravili? (12+10+10+10=42)

Saberite jaja u košaricu! — — koliko ih je? Broji i slaži na stolu. — Poredaj ih tako, da u svakom redu bude 10. Kolika je redova? (4×10 i 2 ostane) Poredaj ih po 5! Koliko je? (8×5 i 2 ostane) Poredaj ih po 6, 7, 8, 4, 3, 2, i t. d.

Koliko bi to vrijedilo, da svako jaje stoji 1, 2, K. — Koliko je vrijednost polovice svih jaja?

Razdijelite si vi dvije (tri) domaćice jednako ova jaja.

5. Što bi mogli napraviti od ovoliko jaja? (Meko kuhana, tvrdo kuhana, pečena, kolače.) Pripovijedaj kako se može prirediti koje od ovih jela? — Što bi još mogli napraviti od jaja osim jela? (Nasaditi pod kokoš, da se izlegu pilići.) Kako bi to napravili? — — Hoće li svaka kokoš da sjedi?

6. Evo kokoši. Ta se je baš raskvocala. (Izrezao sam od odebljeg omotnog papira i narisao kokoš u naravnoj veličini.) Što ćemo s njom? (Nasaditi je.) Ali gdje? U što? (Trebamo slame, da napravimo gnijezdo.)

7. Uzmi slame pa napravi gnijezdo. — — Što ćemo sad? (Metnuti u gnijezdo jaja.) Zar sva? (Ne, polovicu, a to je baš 21; baš i mora biti nepar.) A zašto? (Moja mama veli da se mora metnuti na nepar, jer se inače ne bi pilići izlegli.) A nije to zato, bit će, da se onda jaja mogu bolje složiti pod k v o č k o m. Ajde složi jaja i nasadi kokoš!

Ostalo nam je još jaja a evo i sijena, pa što ćemo sad? (Ajdemo nasaditi još jednu kokoš.) Evo još jedne; bijela je kao snijeg. — Pripovijedaj kako ćeš je nasaditi! — — Nasadi je!

No pod ovu ćemo nasaditi 20 jaja, baš da ne bude na nepar, da vidimo gdje će se više izleći.

8. Kako će dugo kokoš sjediti na jajima? (3 tjedna — 21 dan) Evo kalendara, pa potraži današnji dan. Broji od današnjeg dana dalje za 21 dan. Koji će biti datum? Koliko je dana ovog mjeseca, koliko budućeg?

9. Kokoš sjedi na jajima mirno ustrpljivo, ide samo da se malo nazoblje i vode napije. Ona sjedeći grije jaja pa ih nesmije ostaviti da se nebi ohladila. — Od topline se žutanjak pretvara isprepliće kojekakvim žilama pa malo po malo postane u ljupini pileśce, koje ljupinu razbije i iskoči. — (Zgodno dolazi slika koja prikazuje razvoj pileta, može se prigodice predočiti na jajima, koja se slučajno razbiju ili ispadnu iz gnijezda.)

10. I dok sam vam ovo pripovijedao, prošlo je 21 dan, pa su se pilići počeli leći. — — Evo ih! Jedno za drugim izlazi ispod kvočke; žuti kao žganci. (Izrezao sam od žutog papira i narisao piliće, pa udesio tako, da sam ih s pomoću štapića usadio u ilovaču da mogu stajati.)—Broji, koliko se je izleglo kod ove koke? (15) A zašto se ovi drugi nisu izlegli? (To su „šlaprci" — „mućci".) Koliko je mućaka? Koliko je bilo svih jaja? Koliko se je izleglo? Zašto?

11. Da vidimo, koliko se je izleglo pod drugom kokom, gdje je bilo „na par" jaja. Broji! (18) Koliko je mućaka? Zašto? (Jer 20—18 = 2)

Koliko smo jaja nasadili pod obje koke? (41) Zašto? Koliko se je izleglo? Zašto? Kod koje više? Za koliko?

12. Što će raditi svaka ova koka? (Vodit će svoje piliće.) kako velimo onoj koki, koja vodi piliće? (K v o č k a.) Koliko je tu kvočaka? Koliko pilića ima svaka? Koliko zajedno? Prebroji sve piliće redom brojeć po 2, 3, 4, 5!

13. P r i p o v i j e d a j kako smo nasadili kvočke i kako su se pilići izlegli.

Napišite: Kada smo nasadili koku? Kada su se pilići počeli leći? Koliko smo jaja položili pod jednu a koliko pod drugu koku? Koliko se je izleglo? Koliko je bilo mućaka? Od čega smo napravili gnijezda.

Narišite kvočku s pilićima.

Igra: „Kvočka, pilići i kobac"

Izlegli su nam se pilići i kvočka ih vodi. — Kuda? Što radi? Kako govori kvočka, a kako pilići? Što radi kvočka, kad joj se približiš, pa hoćeš da ugrabiš pile? Tko bi još ugrabio pile od kvočke? (Kobac, svraka.)

Idemo sad na dvorište, pa ćemo naučiti igru kako se kvočka brani od kopca, koji bi joj htio ugrabiti pile.

Jedan jači učenik bude kvočka, a ostali pilići, pa se uhvate za repove kaputa jedan iza drugoga. Drugi pojači učenik, bude kobac i hoće da ugrabi pile — zadnjeg učenika u vrsti. Kobac zavija sad na jednu sad na drugu stranu, da zavara kvočku, a ona oštrim okom pazi na svaki kret kopca. Kobac je dakako spretniji i lakše se sam izmakne, pa ugrabi pile, te ga odvede u svoj stan. Kad tako ugrabi sve piliće, dolazi k stanu, ali ga tu pilići napadnu i on mora bježati. Onaj koji ga uhvati bude kobac i tako se igra nastavlja.

5. Grah i grašak.

Sadjenje graha i graška.

Navještaj: Nastalo je proljeće, pa smo već u vrtu štošta posadili. Doskora će doći vrijeme, da sadimo grah; zato ćemo danas o grahu razgovarati.

1. Čemu sadimo grah? (Da ga rabimo za jelo.) Koja jela pravljamo od graha? — Pripovijedaj, kako se prave ta jela. —

2. Kada sadimo grah? (U proljeću i to mjeseca maja.) Koji je danas? (15. aprila 1921.) Sadi li se već sada grah u vrtu? (Ne sadi.) A bi li ga mogli i sada posaditi?

Pripovijedaj, kako sadimo grah. (Uzmemo nekoliko zrna graha, pa metnemo u zemlju. Za nekoliko dana grah nikne i raste. Kad naraste velik, utaknemo uz njega trkilju — prut, da se uz njega povija i penje. Ima i niskoga graha, kojega ne treba trkijati. Poslije grah cvate, pa se naprave mahune, koje poslije dozriju, te dobijemo suhi grah.) — Učenik će ovo slobodno kazivati, a ako ne bi znao, podsjetim ga pitanjima.

3. Koje vrsti graha poznaš po boji? (Bijeli, crveni, žuti, crni, sivi, šareni grah.) Po obliku? (Okrugli, dugoljasti.) Po veličini? (Krupni, srednji, sitni.)

4. Donio sam raznih vrsta graha; razvrstaj ga po boji — po obliku — po veličini. — Koja vam se vrsta po boji najviše svi-

dja? Koja po obliku, a koja po veličini? — Bi li i kuharice izabrale iste vrste kao i vi? (One znadu, koja je vrst najbolja za jelo. Od nekoje vrste je bolje zrnje, a od nekoje mahune.) — Kako pripravljamo mahune? (Kao varivo ili kao salatu.)

5. Danas ćemo u ovu škrinjicu zasaditi nekoliko zrna graha, da vidimo, kako će napredovati.

Koju ćemo vrstu posaditi? (Posadimo sve vrste, pa ćemo vidjeti, koja će biti najbolja.) To ćemo učiniti, ali poslije u vrtu. — Donesite u škrinjici iz vrta zemlje! — — Evo zemlje, evo graha, pa sadite! — — Uzet ćemo po 3 zrna od svake vrste i to krupnoga, srednjega i sitnoga. Koliko je zrna? — Zasadite od svake vrste po jedno zrno 2, 4, 6 cm duboko, da vidimo, koja će klica najprije izbiti. (Učenici sade.) — Što ćemo sad? (Zalivati vodom.) Kamo ćemo metnuti škrinjicu? (Na prozor.)

Promatrajte dnevno grah, pazite, da zemlja ne bude suha, držite ga na sunčanoj strani, pa neka u ime Božje napreduje. —

6. Priredili smo još jednu škrinjicu i u njoj zemlje. Što ćemo tu zasaditi? — — Koje je zrno slično grahu? (Grašak.) Koja je ipak razlika? (Grašak je okrugao i sav je bljedo-žute boje.)

Ajdemo posaditi i 9 zrna graška u ovu škrinjicu, da vidimo, koje će prije niknuti. Posadite jednako kao i grah t. j. jedna zrna u 2, druga 4, a treća 6 cm duboko. (Učenici sade.) Uredite sve i pazite jednako kao kod graha, pa neka i grašak raste i napreduje.

Na ovaj se rad mogu zgodno nastaviti slobodni pismeni sastavci kao: opisivanje samoga rada opisivanje graha, škafulje na prozoru; diktat suprotnih rečenica s veznikom a i t. d. a zgodno dolazi lijepa megjimurska pjesmica: „Sadili smo bažuljka" (Vidi Žganec: Pjesmarica I. dio str. 39.)

Bilješke sljedećih dana:

15. IV. posadili 9 zrna graha u razne dubljine; isto tako i 9 zrna graška. — U vrtu smo istog dana posadili grašak.

30. IV. izlazi grašak s klicom na površinu, sav najedamput. Svih je 9 zrna prokljalo. — Onaj u vrtu još ne izlazi.

6. V. izlazi grašak u vrtu. — Naš u škrinjici ima već lišće.

15. V. izlazi grah, svih 9 zrna u isto vrijeme.

16. V. posadili su u istu škrinjicu ponovno 3 zrna graha.

21. V. ovaj je grah niknuo. — —

Tako će se nastaviti promatranjem i bilježiti razlike onoga u škrinjici i onoga u vrtu, pa će se opažanja razjašnjavati. Sve će se promjene ubilježiti kao: Kad procvate, kad se zametnu plodovi mahune, kad se opazi zrnje i t. d. — Promatrajući ovako provode se i pismene vježbe, ručun risanje i sl. —

Račun.

Svrha je ovoga rada, da se na primjeru, koji nam sada zgodno dolazi radi poslova u vrtu, primjene pravila i vještina u računanju. Brojenje, mjerenje i vaganje su radovi, kojima će se moći zabaviti i niža godišta, a daju samom računanju stvarnu podlogu i života.

Navještaj: Govorili smo ovih dana o grahu. Donio sam nešto graha, pa ćemo ga sad mjeriti.

1. Kakova je ovo mjera? (Litar.) Ima li i manjih mjera od ove? (Pol litre, decilitar.) A većih? (Hektolitar.) Koliko drži hl? Poznate li još koju mjeru za grah, žito i sl. osim hl? (Vagan.) Koliko l drži vagan? A u što se sprema grah, kad ga poberemo i očistimo? (U vreće.) Koliko l stane u običnu vreću?

2. Koliko plaćamo na trgu za 1 l graha? Koliko ćemo platiti za vreću graha od 80 l? Koliko za vagan? Zašto? (Izračuna se nekoliko primjera.)

3. Odmjeri 1 l graha? Pogodite, koliko je tu zrna? (1000) Dobro, Ivane; rekao si 1000. Napiši na ploču svoj broj! Što mislite vi drugi? (1500, 2000.) Napiši i te brojeve na ploču!

Evo svakomu po šaku graha iz ove litre, pa prebrojite, koliko je zrna! — — Koliko ima prvi? (136) Napiši! — Drugi? (120) Treći i t. d.? (115, 104, 182, 172, 107, 92, 100.) Napiši sve brojeve na ploču! Zbroji, koliko je? (1128). — Tko je od vas pogodio? Za koliko je pogrešio prvi, drugi, treći? Izračunaj pismeno!

Koliko je zrna u 1 l? Koliko je u 2, 3. 5, 10 l; u pol vagana; u vreći od 82 l? Kako ćeš izračunati? (Ako je u vreći 82 l, a u svakoj l 1128 zrna, onda je svega toliko, koliko je 82×1128, a to je 92.496 zrna.)

Koliko je zrna u ½ l? (Toliko, koliko je 1128 : 2, a to je 564.) A u ¼ l? (¼ od 1128, a to je 1128 : 4 = 284.)

Sadržaje li uvijek litar graha 1128 zrna? (Ako je grah sitniji, onda više, a ako je krupniji, onda manje.) Zašto?

4. Ajdemo vagnuti litru graha? Koliko važe? Kakovi su utezi? (½ kg, 20 dkg, 5 dkg.) Koliko je to dekagrama? (75) Zašto? (Jer ½ kg = 50 dkg, a još k tomu 25 dkg je 75 dkg.)

Koliko bi zrna ovoga graha bilo u 1 kg? (Toliko, koliko je u 1 l i još koliko bi bilo u ¼ kg.) Koliko je zrna u 75 dkg ili ¾ kg? (1128) A u ¼ kg? (Treći dio od toga, a to je 376.) Napiši, koliko je zrna sad na vagi? Napiši pod to, koliko je u ¼ kg? (376) Zbroji! (1504) — Koliko je zrna ovog graha u 1 kg? Izračunaj, koliko bi bilo u ½, 2, 5, 10 kg; 1, ½, ¼, ¾ q.

5. Ima li više zrna u 5 l ili 5 kg? (U 5 kg.) Zašto? Kako ćeš izračunati razliku? (Najprije ću izračunati broj zrna za 5 l, a onda za 5 kg. Izračunat ću množidbom t. j. za 1 5×1128, a za kg 5×1504. Onda ću izračunati razliku oduzev 1128 od 1504.) Ponovi još jednom taj postupak.

6. Izračunajmo, koliko je zrna u 4 i ½ litra. Izračunat ćemo na više načina: a. Napiši, koliko je zrna u 1 l; pod tim, koliko je u drugom, trećem, četvrtom, pa napokon u ½ l; zbroji! — Koliko je svega? (5076).

b. Koliko puta smo napisali broj zrna 1 l? (4 puta) A jesmo li ono u petom redu uzeli cijelom jedinicom? (Ne, nego polovicom.) — Koliko je 4×1128? (4512) A koliko je polovicom 1128? (564) Napiši pod tim: ½×1128 = 564. — Zbroji! Koliko je? (5076)

c. Kako pišemo $\frac{1}{2}$ desetinskim česnikom? (Kao 5 desetina.) Napiši! ($\frac{1}{2} = \frac{5}{10} = 0{\cdot}5$) Napiši 4 i $\frac{1}{2}$ l kao desetinski česnik. (4·5 l) Koliko je dl u $\frac{1}{2}$ l? (5 dl.) Izračunaj, koliko je zrna, a da množiš des. brojem. ($1128 \times 4{\cdot}5 = 5076{\cdot}0$) Zašto si morao u umnošku odcijepiti zadnju brojku? — — To ćemo učiti drugom zgodom.

7. Ponovi, što smo danas s grahom radili i računali. (Mjerili smo litrom i vagali. Brojili zrna u 1 i računali, koliko ih je u 1 kg.) Kakovim smo računom izračunali broj zrna u 1 l? (Zbrajanjem.) Kako? Kako smo izračunali broj zrna u 1 kg? — Kojim smo računom izračunali razliku broja zrna u 1 i kg? (Oduzimanjem.) Kako? Kojim smo računom računali broj zrna za $\frac{1}{2}$, $\frac{1}{4}$ l ili kg? (Dijeljenjem.) A za 2 ili više l — kg? (Množenjem.) Ponovi još jednom, što smo kod današnjeg rada računali zbrajanjem, oduzimanjem, množenjem ili dijeljenjem?

8. Izračunat ćemo u kojem od slijedećih radova sadržaj prizme, škatulje, valjka, lonca i t. d., pa upotrebiti današnje iskustvo u računima primijenjenih zadataka.

6. Korun (krumpir).

Promatranje krumpira zimi.

Navještaj: Vidite, djeco! Vani je još snijeg i ljuta zima a u mene već sve povrće raste. Pogledajte samo!

Što sam ovo donio? (Krumpir, repu, luk.) Što vidite na njima? (Na krumpiru raste klica, a na repi i luku lišće.) Pa što će biti od ovoga, što tako lijepo raste? (Ništa.) — Oho! A kako znaš, da ne će biti ništa? — O tom ćemo danas govoriti.

1. a. Gledajte krumpir. — Odakle je potjerala klica? Kolika je narasla? Izmjeri je. Koliko još klica vidite na krumpiru? Odakle niču klice?

Evo još jednoga krumpira, a na ovom nema klicâ. Kako to? Zar taj ne valja? — Uzmi jedan i drugi gomolj u ruku. Što opažaš, kad ih stisneš? (Jedan je mekan, a drugi tvrd.) Što opažaš na kori? (Ona s klicom je namreškana, a druga glatka.) Koji je bolji, koji više vrijedi? Zašto? Zašto se je taj namreškao, a ovaj ne? — (Učenik će odgovoriti po svom shvaćanju; ako je odgovor kriv, poslije će se razjasniti.)

b. Pogledajte ovu glavicu luka. Uzmi je u ruku. Što opažaš? (Da je mekana i namreškana.) Zašto? (Jer je ovo lišće iz nje izraslo.) A zašto nije izraslo lišće iz ove glavice luka? — Uzmi ovu glavicu. Kakova je? (Tvrda i glatka.) Koju bi glavicu kuharica voljela: ovu s lijepim žuto-zelenim lišćem ili ovu bez lišća? Zašto?

c. Evo i repe! Gle, kako je uzrasla kao kakav cvijet! Što bi rekla kuharica, da joj u kuhinju doneseš nekoliko ovakovih komada, da ih skuha? (Da ne valjaju.) Zašto? — Zar kuharica ne voli više repe? A kako ste se vi jesenas u polju trgali za repu, gulili i jeli kao najbolje jabuke. Zašto? Zar nema više soka u repi? Razreži je. Što opažaš? (Prazna je i drvena.) A lzvana? (I ona je namreškana.)

2. Razreži i luk i krumpir i jedan i drugi. Što opažaš? Kako je kod krumpira s klicom, a kako kod onoga bez klice? Kako je kod luka? A kod repe? Nemam doduše svježe repe, ali vi se još dobro sjećate one lijepe jesenske.

3. Što mislite, zašto je ovaj krumpir s klicom suh, namreškan, a isto tako i luk i repa? (Jer je kod krumpira narasla klica, a kod luka i repe lišće.) A zašto je ovaj krumpir i luk još svjež i pun soka? (Jer klica nije izrasla.) U što mećemo bilje, sjemenje i sl. da može rasti? (U zemlju.) Kako može u zemlji rasti? (Žilicama prima iz zemlje hranu i tako raste.) A otkuda je ova krumpirova klica uzela hranu, da je tolika narasla? (Iz ovoga gomolja.) Što će biti od gomolja, kad klica još veća naraste? (Gomolj će se još jače osušiti i namreškati.)

A što će biti od luka, repe? — Zašto?

Bi li i iz ovog svježeg gomolja krumpira i iz ove glavice luka narasla klica, odnosno lišće? (Bi, kad bi ih metnuli u podrum na vlažno mjesto.) Što bi se i kod njih promijenilo? Zašto bi se i oni osušili i namreškali?

Odakle hrana klicama i lišću, kad, kako vidimo, nisu ni gomolj ni lukovica u zemlji? Kako znamo, da je klica kao i lišće potrošilo za svoj rast hranu iz gomolja i lukovice?

4. Je li dobro, da ovako krumpir ili luk nikne? Zašto nije? — Metnut ćemo čitav gomolj s klicom i čitavu glavicu luka s lišćem u prozor, da vidimo, kako će u prozoru napredovati.

Ponovi, što smo danas opazili na krumpiru, luku i repi.

Pismene vježbe.

Sadenje i promatranje krumpira u vrtu.

1. Posadili smo krumpir 15. IV. u vrtu.

2. Kada smo zasadili krumpir? (15. IV.) Koliko je vremena proteklo odonda? (Danas je 15. V., dakle 4 tjedna ili mjesec dana.) Ajdemo u vrt, da vidimo, kako je dosada napredovao? Još nije ni vani. Iskopaj na ovom mjestu; tu ćemo sigurno gomolj naći. (Učenik iskopa gomolj.) Što vidite? (Gomolj je sasvim svjež; opažaju se klice, iz kojih izlaze žilice, i ništa više.)

3. — 30. V. Ajdemo opet, da vidimo, koliko je do sada napredovao naš krumpir. Već je vani. Iskopaj ovu kućicu — grm! — Što opažate? (Gomolj je još uvijek svjež; klice su potjerale i već su nikle iz zemlje, imadu lišće; iz klice potjerali izdanci; gle, na kraju nekih izdanaka malo odeblji dio, kao pšenično zrno.) Što mislite, što je taj odebljji dio, to zrnce? (To je sigurno sasma mladi krumpirić.) Jest; pogodio si. Tako se je zametnuo pod zemljom u tomu tankom izdanku mladi gomoljčić. — Poslije nekoliko dana pogledat ćemo opet ovamo.

4. Djeco! Kako bi bilo, da opet pogledamo krumpir? Prije koliko dana smo ga promatrali? (Bilo je to 30. V., a danas je 10. VI., dakle pred 10 dana.) Kako je uznapredovao krumpir nad zemljom? (Već ima podosta cime, a neki već i cvate). Bože moj,

kakov je napredak pod zemljom! Ajdemo ga iskopati! — Što opažate? (Gle, koliko je gomolja! Pa kako su već za 10 dana udebljali — već su krupni kao orah!) Koliko je klica? Koliko gomolja? Gdje su izrasli gomolji? Kakova im je kora? Je li još tu i stari gomolj? Kakov je? Promotrit ćemo i cvijet! — — —

(Na ovaj ćemo način promatrati u zgodnim razmacima vremena cijeli razvoj biljke. Ovako promatrajući uvježbat će se učenici, da točno zamjećuju. Zamjećujući oblike i pojave doći će sami do toga, da razjasne neke pojave i promjene. Svaka će prilika promatranja biti ishodište ili kakovoj računskoj vježbi ili pismenom sastavku. Na svršetku se sve ovo promatranje sabere, pojavi i promjene razjasne, razvoj krumpira poredi s razvojem koje druge biljke, koju smo promatrali i bilježili, dobije se jasan pojam o razvoju i uzrocima i napokon se razjašnjeni pojavi primijene na život. Tako će se tek u jesen završiti ova metodička jedinica.)

7. Toplomjer.

Prvo opažanje.

Svaka škola mora imati toplomjer. Kako mora biti u školi raspelo, vladareva slika, propisani raspored sati, nastavna osnova, tako mora i toplomjer visjeti kraj prozora.

Mjeseca novembra je hladno.

Jednoga hladnog jutra pogleda učitelj na toplomjer i reče: „Ala je danas hladno. Baš ću vidjeti koliko pokazuje toplomjer. Evo, 2 stupnja iznad ništice, pa ću to zabilježiti.“ (Zabilježi na papir.)

Učenici će možda zapitati: „A zašto gospodine to mjerite?“ „Da vidim“ — odgovorit će učitelj — „kako visoko stoji ova srebrnasta tvar živa u cijevi. Kod kojeg poteza — stupnja stoji, taj broj onda zabilježim. To bi mogli i vi lako pogoditi, kad znademo čitati i stupnjeve brojiti.“

Opis toplomjera.

Navještaj: Vidim ja, djeco, da se vi toplomjerom rado zabavljate, pa ćemo ga danas opisati, da vidimo što je na njemu.

I. 1. Što vidiš na toplomjeru? (Cijev, živu, crtice, brojke slovo C i R.)

II. 2. Gledajmo malo bolje cijev. (Od stakla je. Na dolnjem se je kraju raširila u krugljicu, na gornjem je kraju zatvorena. U cijevi je srebrnasta tvar koju zovemo živa. Živom ispunjena krugljica i cijev do broja . . . . Iznad žive je cijev prazna.)

3. Na čemu je pričvršćena cijev? (Na daščici.) Što opažate na daščici? (S jedne su i druge strane cijevi crtice. One naznačuju stupnjeve. S jedne su strane crtice bliže, a s druge do 100. Iznad 80 je slovo R., a iznad 100 slovo C. Slovo R. znači ime Reomir, a slovo C. ime Celsius.) — Sad napišem na ploču imena i nove riječi, koje su djeca naučila.

4. Što vidite ispod ništice? (Opet crtice, koje naznačuju stupnjeve.) Što znače ti stupnjevi ispod ištice, učit ćemo drugom zgodom.

Ponovi sve, što smo opazili na toplomjeru.

5. Čemu nam služi toplomjer? (Da znademo, koliko je studeni — toplote.)

Jest, a mi brojimo stupnjeve obično na onoj strani, gdje je slovo C, dakle po Celsiusu.

III. 6. Gdje držimo toplomjer? (Na zidu kraj prozora.) A što razabiremo na toplomjeru? (Koliko je stupnjeva toplote.) Kako to razaznajemo? (Čitamo broj, kod kojeg stoji živa.)

Imamo li na zidu još koju spravu s brojevima, kojom štogodj razaznajemo? (Imamo sat — uru.) Što saznajemo urom, a što toplomjerom? (Vrijeme — toplotu.) Što kazuje vrijeme na satu, a što toplotu na toplomjeru? — Je li nam ura potrebita? Zašto? A toplomjer? Zašto?

IV. 7. Ponovi, kakav je toplomjer, čemu služi i kako se mjeri toplota?

V. 8. a. Napišite imena sastavnih dijelova toplomjera.

b. Opišite pojedine dijelove toplomjera.

c. Kako se mjeri toplota?

d. Narišite toplomjer, koji smo promatrali.

e. Napravite oblik toplomjera od ilovače.

f. Gledajte dnevno na toplomjer i zabilježite, kako je visoko živa stajala.

Živa u toplomjeru raste i pada.

Jutro je veoma hladno. Temperatura niska — ispod ništice. Učenici pitaju, zašto je tamo ništica? Kažem im, da će o tom učiti, čim padne prvi snijeg; a danas ću im reći samo toliko, da se živa spusti i ispod ništice, kad je hladno tako, da se voda smrzne.

Navještaj: Danas ću vam pokazati, kako živa u toplomjeru raste i pada.

I. 1. Pripravio sam tri posude napunjene vodom. U prvoj je hladna, u drugoj mlaka, a u trećoj vrela voda.

2. Metni ruku u prvu, drugu i napokon u treću posudu. Što si osjetio?

II. 3. Uzmi toplomjer. Zabilježi na ploču, kod kojega stupnja po Celsiju stoji živa? (15°) Uroni toplomjer donjim krajem u prvu posudu. Koliko pokazuje? (12°) Zabilježi! — Uroni u drugu posudu. Koliko je (26°) Zabilježi! — što si opazio kod žive? (Da se je dizala u cijevi. — Uroni sad u treću posudu. Što opažaš kod žive? (Da se diže.) Što misliš, zašto se diže? (Jer je u toj posudi vruća voda.) Koliko je stupnjeva? (39°) Zabilježi!

Uroni opet toplomjer u drugu, pa u prvu posudu. Što opažaš? (Da živa pada.) Kod kojeg se je stupnja ustavila? Zašto opet živa pada?

Ponovi, što smo radili i opažali.

4. Stavi toplomjer u prozor. Što opažaš? Koliko je stupnjeva? Zabilježi! — Odnesi toplomjer k peći i tamo drži. Što opažaš? Zašto se živa diže? Kod kojeg je stupnja stala? Zabilježi?

Ponovi, što si radio i opazio.

III. 5. Što smo mjerili, kad smo bilježili 12°? (Toplotu vode u prvoj posudi — hladnu vodu.) A 26°? (Toplotu mlake vode u drugoj posudi.) A 30°? (Toplotu vruće vode u trećoj posudi.) Kojim redom slijedi toplota vode u posudama? (Hladna — mlaka — vruća.) —

Kolika je razlika među hladnom i vrućom vodom, mlakom i hladnom, vrućom i mlakom?

Što smo mjerili iza vode? (Toplotu zraka u prozoru i toplotu zraka kod peći.) Kolika je razlika u toploti? Gdje je zrak topliji? Zašto?

6. Što ste opazili na živi prigodom mjerenja? (Da se je dizala, kad je dolazila u toplinu, a spuštala u studeni.) Što bi mogli iz ovoga zaključiti? (Da se živa u toplu diže, a u hladnu spušta.)

Dobro si rekao! Donesi toplomjer. Primakni toplomjer k ustima, otvori usta i huči u krugljicu! Što si opazio? (Krugljica se je orosila.) To je istina! A zašto? (Od pare, koju izlazi iz usta.) Ali, gledaj, gdje je živa? (Pomakuula se za nekoliko stupnjeva više.) Zašto? Jer je para, koja izlazi iz usta, topla, pa se je živa digla od topline.

Što dakle uvijek vidimo? (Da se živa u toplomjeru, kad je u toplini, diže, a u studeni spušta.)

IV. 7. Što se zbiva kod žive u toplini, a što u studeni? (Živa se u toplomjeru diže, kad je u toplini, a pada u studeni.)

Kako će stajati živa, kad metnemo toplomjer u vrlo vruću vodu ili k jako vrućoj peći? Kako vani na zraku, kad je zima — mraz? —

Dnevno mjerenje toplote.

V. 8. Mjerit ćemo svaki dan ovoga tjedna toplotu zraka u prozoru. Napravit ćemo skrižaljku, na kojoj ćemo bilježiti. Uzmemo list od računske bilježnice, na kojem su nacrtane četvorine. Po polovici povučemo vodoravan pravac i označimo ga sa „O". S lijeve strane zabilježimo iznad i ispod ništice brojeve za stupnjeve sa 1, 2, 3, 4 i t. d. do 20. — Na gornjoj crti bilježim s lijeva na desno na svakom osovnom pravcu slova i datum mjeseca novembra. (XI. P. 20., U. 21., S. 22., Č. 23., P. 24., S. 25., N. 26.) Napravimo tri ovakove skrižaljke. Jedna je za 2., jedna za 3., a jedna za 4. godište.

Vi iz 4. godišta mjerit ćete toplotu i bilježiti u 8 s. prije podne; 3. god. u podne; a 2. god. u 4 sata poslije podne.

Bilježit ćete ovako: Gledaš na toplomjeru broj stupnjeva, pa na crti toga dana ubilježiš točku u onoj visini, koliko je stupnjeva.

9. Prošlo je tjedan dana, što smo mjerili i bilježili toplotu.

Što opažate na točkama? (Da ne stoje u istom redu.) Što iz toga zaključujemo? (Da toplota nije bila svaki dan jednaka.)

Spojite crticama točke toplote pojedinih dana!

Nastavit ćemo mjerenje i slijedećeg tjedna.

10. Pismene vježbe i račun.

Ledište.

Navještaj: Pao je snijeg. Danas ćemo naučiti, što znači ona ništica na toplomjeru.

1. Danesi u zdjeli snijega. — — Što ćemo s njim? (Metnuti u njega toplomjer.) — Dobro je! Pogledaj najprije, koliko je toplote, pa zabilježi.

Metni toplomjer u snijeg. Što opažaš? Zašto živa pada? Je si li odmah znao, da će živa padati? Zašto?

Vidiš li, kako živa pada, kao da je živa — oživjela, vuče se u se. A zašto?

Dokle je pala? Pada li još? Gdje se je ustavila? (Kod ništice.) —

Odnesi je, sirotu, k peći, da se malo ugrije. Što opažaš? (Oživjela je i opet raste.) Do koje je visine narasla? Zašto ne raste više? —

Metni opet u snijeg. — Što opažaš? Gdje se je opet ustavila? —

2. Koliko je dakle hladan snijeg? (0°) A koliko će biti sutra? Hoće li kod peći biti uvijek 180°? (Kad se peć ohladi, bit će manje.)

A kako je kod snijega? (Snijeg je uvijek iste toplote — naime 0°.)

3. Je li štogod hladnije od snijega? (Led.) To je možda istina, ali i led, kad se počima taliti ima upravo 0°, ni više ni manje. Ali zrak još više ohladni, dapače bude vrlo hladan, tako da se sve smrzava, na vodi hvata debeo led, pa je tada toplota puno niža od 0°. —

4. Promatrali ste toplomjer i vidjeli živu, kad je bila i ispod ništice. Kako je bilo vani? (Veoma hladno.) I mi bi mogi ovdje na kratak čas izvesti studen, koja će živu potjerati i ispod ništice. — Stavi toplomjer u snijeg! — Kolika je toplota? (0°) Pospi ovaj snijeg solju i miješaj štapićem, da se pomiješa sol i snijeg. — Što opažate na toplomjeru? (Živa pada.) Dokle je pala? (Do 6 stupnjeva ispod ništice.) Napiši na ploču!

Pripovijedaj, kako smo i u sobi dobili toplotu snijega ispod ništice!

Kada pokazuje živa vani stupnjeve ispod ništice? (Kad je zrak veoma hladan, da se sve smrzava.) A zašto je i u sobi kod snijega pokazala živa stupnjeve ispod 0? Kakav je postao snijeg? — E, vidite: malo prije ste rekli, da je snijeg uvijek hladan 0°, a sad velite, da može biti i hladniji. Kako to?

5. Kolika je bila toplota onoga vlažnog snijega? (0°) A

ovoga suhoga s pomoću soli? (6° ispod ništice.) A zraka vani, kad smo motrili? A zraka kod peći, kod prozora?

Napiši ove brojeve na ploču! Najprije zabilježi toplotu kod peći, (18°) pa kod prozora (14°), u prozoru (6°), vlažna snijega (0°), snijega sa solju (6°), zraka od prekjučer (9°).

Koliko si brojeva tu zabilježio? Kako to: gore imaš 6°, a i dolje 6° ispod ništice? (Ovaj je gornji iznad, a ovaj donji ispod ništice.) Napiši dakle kod brojeva, da znamo, koji su iznad, a koji ispod ništice. (Učenik piše iza svakog broja: iznad ništice, ispod ništice.) Dobro si napisao; ali tu je previše pisanja. Mi to ukraće opisujemo: ako je broj stupnjeva iznad ništice, stavimo ispred broja „+"; a ako je ispod ništice, stavimo „—". Napiši sa strane opet iste brojeve, pa metni pred njih znakove, da odmah razaberemo, kakovi su stupnjevi. — Što znači ispred broja +, a što — ?

6. A hoćemo li pred 0° staviti + ili — ? (Jedni su učenici za +, drugi za —, a nekoji za ±.) Ne, ne ćemo staviti ništa, jer 0° može biti samo jedamput.

Kada stoji živa kod 0°? (Kad je u snijegu ili u vodi, koja se počima smrzavati.) Što će biti od vode, koja se počima smrzavati? (Led.) Vidite: zato ovom stupnju kod 0 i kažemo ledište. (Napišem na ploču.) Zašto mu kažemo ledište?

II. 7. Što smo opažali kod toplomjera, kad smo ga stavljali u vodu? (Da je živa u vrućoj vodi stajala više, a u hladnoj niže.) A kako u onoj, koja se smrzava? (Kod 0°.) — Kako je bilo s toplotom zraka? (Kod peći je toplo, pa je živa najviša; kod prozora je hladnije, pa je živa niža, u prozoru je još hladnije, pa je živa još niža; a vani je zrak veoma hladan, pa je živa i ispod 0°.) — Kako je sa snijegom? (U snijegu je uvijek 0°, a kad smo snijeg pomiješali sa soli, snijeg se je ohladio, još jače smrznuo, pa je živa pala i ispod ništice.)

Kada je živa stalno stajala kod 0°? (U snijegu i u vodi, koja se počima smrzavati.) Kako onda kažemo toj točki? (Ledište.) Zašto? Kako bilježimo stupnjeve iznad, a kako one ispod ledišta? (Sa + ili —.)

III. 8. a. Ujutro izideš na dvorište i vidiš, da se je na vodi uhvatio tanak led. Toplomjera nemaš; što ćeš ipak odmah znati? (Da je po noći bila toplota ispod ledišta — ispod 0°.)

b. Što znači, kad čitaš: + 15°, — 12°, 0° i t. d.?

c. Ako je na večer toplota + 5°, što misliš, hoće li se sigurno one noći voda smrznuti? Što bi se moralo dogoditi, da se voda ipak smrzne?

d. Napišite, kako smo na toplomjeru odredili ledište.

Živa.

Navještaj: Pitali ste: „Što je živa?" Danas ćemo upoznati tu čudnu kovinu.

1. Pokažem učenicima živu u čaši, da opaze: kovinski sjaj i tekuće stanje — živo srebro — težinu, kako željezo pliva na živi, a zlato tone. (Ovo o zlatu nije uputno izvesti, jer zlatan prsten uistinu potone u živi, ali pritom pobijeli i valja ga kod zlatara čistiti; ako se jače pritisne, odmah pukne.) — Kad bi se živa ohladila do — 40° C, skrutila bi se i dala rezati i kovati poput olova. (Pokažem komad olova.)

2. Živa je kovina, kao i druge kovine: steže se i rasteže pri svakoj promjeni toplote.

Ponovim pokuse: a. Dogovorio sam se s kovačem, da mi dopusti motriti s učenicima njegov rad, kako će stavljati šinju na kotač. — Motrio sam s učenicima sav rad: kako grije željezo, kuje, sastavlja i stavija na kotač. Pojav se u školi razjašnjava. — b. Donio sam gladilo sa željezom. Ugrijali smo u peći željezo i opazili, da teško ulazi u gladilo; a kad se je ohladilo, lako se miče amo tamo po gladilu. — c. Izvedem običajni školski pokus krugljicom i prstenom.

3. Kovine se u toplini rastežu, ali i sva druga tjelesa. Ponovim: a. Iskustvo. Ljeti noge nabreknu, te cipele teško navlačimo. — Prsti nabreknu, te prsten teško skidamo s prsta; a kad turimo ruku u hladnu vodu, ide prsten lako s prsta. — b. Svinjski mjehur napuhnemo i stavimo kraj peći. Naskoro se napne još jače i pukne. — c. Kad stisnemo rukom posudu puno vode, a s uskim grlјkom opažamo, da se voda diže.

4. Živa se u tekućem stanju vrlo pravilno rasteže, pa zato njom punimo toplomjere.

5. Ponavljanje. Pismene vježbe i nacrti.

Vrelište.

Navještaj: Naučili smo, što znači na toplomjeru ništica; danas ćemo naučiti, što znači onaj 100° C.

1. Tekućina se ugrije, pretvara se u paru, kipi (vrije). — Iskustvo: Voda kipi, vodena para; mlijeko kipi i t. d. — Pokus: Ugrijemo vodu u peći, stavimo toplomjer nad kipuću vodu, promatramo živu. — (Naravno je, da se živa ne će dići do 100°, pa razlog protumačimo učenicima shvatljivo. Protumačimo i imena Reaumur, Celsius, a možda i Fahrenheit.)

2. Voda je tekućina, no pretvara se u krutinu — led, pa se ta točka zove ledište; a voda, tekućina, pretvara se sva u paru, kad sva vrije, kad je vrela, a to je kod stalne točke — vrelište. (80° R, 100° C.)

3. Mogu se izvesti poredbe i pokusi: a. Led je krutina; kod 0° se pretvara u tekućinu — vodu. — b. Živa je ispod — 40° C krutina, a kod — 40° se pretvara u tekućinu. (Pokažem tekuću živu.) — c. Olovo je krutina; grijanjem ga pretvaram u tekućinu. (Izvedem pokus i rastalim olovo.) Poredim tekuće olovo sa živom. — Olovo se odmah skrutne — to bi mu bilo tobože ledište.

4. Poredba ledišta i vrelišta. Olovu je ledište, čim se s vatre odmakne, čim se malo ohladi; vodi je ledište kod 0°, a živi

kod — 40° C. — Vodi je vrelište kod 80° R, odnosno 100° C. Isto bi tako kipjela i živa i olovo, ali, Bog zna, kolika bi tu toplota morala biti — možda 1000°, a možda i 2—3000°. — (Učenici će sigurno zapitati: „Kako bi morao biti dug taj toplomjer s toliko stupnjeva?" Reći ću im, da se to, gdje je potrebito, mjeri drugačijom spravom, a ne običnim toplomjerom.)

5. Ponavljanje. — Vježba.

Punjenje toplomjera alkoholom.

Navještaj: Učenici će pročitati nekoliko putopisa po sjevernim stranama, gdje je toplota i niža od — 40° C. Tako ću navesti učenike na pitanje: „Kako se mjeri ta toplota, kad se živa smrzne?"

1. Tamo se toplomjeri ne pune živom, nego alkoholom, koji se isto tako pravilno steže i rasteže kao i živa. — „Zašto se alkohol ne smrzne?"

2. Razjasnit ćemo pokusima: Za vrlo hladnih dana stavit ćemo u prozor tri jednake bočice: prvu punu vode, drugu punu vina, a treću punu rakije. — Ostavimo ih preko noći. — Ujutru opažam s učenicima promjene: Voda se je smrznula, te se je boca raspukla. Vino se je smrznulo — komad leda pliva u preostaloj tekućini. Rakija se nije smrznula. — Alkohol se ne smrzava tako lako, zato je rakija, u kojoj je mnogo alkohola, ostala tekuća. U vinu je malo alkohola, a drugo je voda. Voda se je smrznula, a alkohol (špirit) teče oko leda. Samo se je voda u bočici sva smrznula.

3. Razjašnjenja: a. Zašto se je bočica raspukla? — b. Zašto krčmar ne će da toči vino, kad se u bačvi malo smrzne? — c. Zašto punimo toplomjere alkoholom (obojimo modrom bojom)? Ako imam priliku, pokažem učenicima i takov toplomjer.

4. Ponavljanje, vježbe.

Srednja godišnja toplota.

Navještaj: Čitajući putopise dolazimo do rečenice, da je u mjestu N. srednja godišnja toplota + 9° C. Što to znači?

1. Eno naših bilježaka. Mjerili smo toplotu dnevno tri puta.

a. Izračunajmo srednju dnevnu toplotu toga dana. (+ 4° + 9° + 6° = 19°; 19 : 3 = 6·33° C.) — b. Izračunajmo srednju dnevnu toplotu svakog dana u tjednu; zbrojimo ih i razdijelimo sa 7, i tako dobijemo srednju tjednu toplotu. — c. Na isti način izračunamo i srednju mjesečnu, pa onda i srednju godišnju toplotu. — d. Ustrpljivo bilježeći možemo izračunati i srednju godišnju toplotu i našega mjesta.

Vrste i uporaba toplomjera.

1. Upoznali smo naš obični toplomjer, koji imamo u školi. Spomenuli smo, a možda i vidjeli toplomjer, napunjen alkoholom. Vidjeli smo možda i toplomjer, koji je obično učvršćen na prozoru spavaćih soba.

2. Umolio sam (ako sâm nemam) školskog liječnika, da jednom, kad pohodi školu, ponese toplomjer, kojim se mjeri tjelesna toplota. Opišemo ga i izmjerimo toplotu kod nekoliko učenika.

3. Rastumačim sastav toga toplomjera i svrhu s obzirom na čuvanje zdravlja.

8. Prizma (bridnjak).

Sastavljanje prizme.

Navještaj: Donio sam nekoliko škatulja. Što mislite, što ćemo s njima raditi? (Mjerit ćemo ih.)

1. Pogodili ste. Mjerit ćemo ih. No, recite odmah, koja je od njih najveća? — Kako znaš, da je ova najveća? — Koja je najmanja? Poredaj sve škatulje redom po veličini.

2. Koja je od ovih škatulja najdulja? Poredaj sve škatulje prema dužini. — Koja je najširа? Poredaj ih prema širini. — Koja je najviša? Poredaj ih prema visini. — (To su pitanja i radnje za I. god.)

3. Ajdemo promatrati jednu od ovih škatulja. Pokaži dužinu, širinu i visinu škatulje. (Ovo je dužina, ovo širina, a ovo visina škatulje.)

Uspravi škatulju! Pokaži sad dužinu, širinu i visinu.

Položi škatulju postrance! Pokaži dužinu, širinu i visinu.

4. Bi li vi znali izmjeriti dužinu, širinu i visinu ovih škatulja? Evo ove! Pogodite onako od oka, kolika joj je d., š., v.? Ajde da vidimo! Izmjeri metrom. Dužina? (24 cm) Napiši na ploču! — Širina? (4 cm) Napiši! — Visina? (3 cm) Napiši! Izmjeri ovu škatulju! Piši na ploču! (d = 25 cm, š = 12 cm, v = 5 cm.)

5. Od čega su ove škatulje? Od čega se još prave škatulje? (Od drva.) Imamo li u sobi ovakovu, možda veliku škatulju? (Ormar.) Pokaži dužinu, širinu i visinu ormara. A čemu je slična i ova soba? (Velikoj škatulji.) Pokaži dužinu, širinu i visinu sobe. Izmjeri od oka, a poslije metrom dužinu, širinu i visinu ormara i sobe. Napiši brojeve na ploču!

6. Bi li vi znali napraviti ovakovu ili sličnu škatulju od šipčica? Kako bi radio? Koliko šipčica trebaš za donju, a koliko za gornju podnicu? (Po 4.) A za strane? (4 dulja komada.) Kakov će lik biti podnica? (Četverokut.) Ali ja bih želio, da budu sve stranice jednake. Što će onda biti? (Četvorina.)

7. Evo šibâ. Izmjeri i odreži četiri stranice po 10 cm za donju podnicu, a ti, drugi, odreži stranice za gornju podnicu. Ti, treći, izmjeri i odreži za dužine četiri komada po 30 cm.

Odmjerite 4 kom. po 12, 4 po 15, a 4 po 20 cm.

8. Sastavite vi iz 1. i 2. godišta od ovih štapića po 10 cm, a vi iz 3. i 4. godišta od ovih stapića po 12 i 15 cm četverokute. — — Jeste li sastavili? Kakav je onaj lik kod 1. i 2. godišta? (Četvorine.) Zašto? A ovi vaši likovi? (Pačetvorine.) Zašto?

9. Spojite ove četverokute u uglovima (kutevima) ilovačom.

Podignite sad svaki svoj lik u vis. Evo vam i ovih dugih stranica, pa sastavite škatulje.

Stavite ih na sto.

10. Jesu li ovo zbilja škatulje? (Nisu; samo su im slične.) Ovakovom tijelu, koje je slično škatulji, ormaru, sobi, kažemo bridnjak ili prizma. (Napišem na ploču.) Upamtite vi iz IV. god. to ime. Recite skupa!

11. Gledajte, koliko strana ima podnica svakog od ovih bridnjaka? Pokaži stranice, pa ih broji. Koliko je na donjoj, koliko na gornjoj podnici? Kako bi onda kazali ovoj prizmi, jer ima 4 stranice na podnici? (Četverostrana prizma.) Kojoj prizmi kažemo četverostrana prizma? (Onoj, koja ima za podnicu četverokut.)

Bi li vi znali sastaviti i trostranu prizmu? Kakovi će likovi biti podnice? (Trokuti.) Koliko stranica treba za trokut? (3) — Zato ćete samo vi iz 3. god. sastaviti trostranu prizmu.

12. Evo vam za donju podnicu 3 štapića po 15 cm. Vama u drugoj klupi evo također 3 štapića za gornju podnicu. — Sastavite trokute.

Evo i bridova po 20 cm, pa sastavite bridnjak.

Postavite ga na sto.

13. Pokaži trostranu — četverostranu prizmu! Zašto kažemo jednoj trostrana, a drugoj četverostrana prizma? Kolike su stranice na podnici pojedinih prizma? Kako su dugi bridovi? Koliko je prizama u svemu? (Dvije četverostrane i jedna trostrana.)

14. U početku smo slagali jednu škatulju do druge. Postavimo i sada škatulje ovako: (Postavim dugu a usku škatulju uspravno, drugu do nje položeno, da bude slično crkvi.) Čemu je ovo sad slično? (Crkvi.) Kako to? (Ova je uspravna škatulja toranj, a položena je crkveni prostor.)

Postavi i naše prizme od štapića ovako! — — Što manjka na toj crkvi? (Šiljak tornja.) Bi li to znali napraviti? Kako? No, evo vam štapića, pa napravite šiljak. Koliko ih trebate za podnicu? (4 po 10 cm). A za šiljak? (4 po 12 cm) — Sastavite!

15. Evo šiljka! Je li ovo bridnjak? Jest, ali je na jednom kraju šiljast; zato mu velimo šiljnik ili piramida. (Napišem na ploču.) — Recite svi!

16. Stavite šiljnik na prizmu tornja! — Što ćemo s trostranom prizmom? (Ona će biti krov.) Tako je — — i eto crkva je gotova! „E, još nema križa!" Pa stavite gore i križ! Od koliko ćemo komada sastaviti križ? (2) Zato neka to napravi 2. godište!

17. Da crkva ovako sama ne stoji, zasadimo oko nje drveće. Evo zelenila i štapova, pa napravite stabla. — Neka to naprave djevojčice. Zasadite oko crkve perivoj i drvored, da bude što ljepše. — Koliko je stabala oko crkve?

18. Pokušajte sad svi narisati ovu crkvu i perivoj oko crkve, kako sad stoji na stolu.

19. Izračunajte: a. 1. i 2. god. od koliko je komada štapića sastavljena crkva.

b. 3. i 4. god. Kolika bi bila duljina štapa, koji bi se sastavio od svih komadića, od kojih je složena crkva.

20. Napišite: 1. i 2. god. Što smo danas sastavljali i od čega?

3. i 4. god. Kako smo sastavili trostranu, kako četverostranu prizmu, a kako piramidu?

Kubični decimetar.

Navještaj: Napravili smo već više raznovrsnih prizmi, a danas ćemo sastaviti takovu četverostranu prizmu, koja će biti 1 dm duga, isto toliko široka i visoka.

1. Kakav će lik biti podnica? (Četvorina.) Kolike će biti stranice? (Svaka 1 dm.) Koliko štapića trebaš? (4 po 1 dm.) Koliko treba za gornju podnicu? (Isto toliko, naime 4 put po 1 dm.) A za bridove sa strane? (Opet 4 put po 1 dm.) — Koliko komada treba u svemu? (12 kom. po 1 dm.)

Evo vam vrbovih šiba, pa odrežite komade, koliko i kakove trebate.

Neka i 3. godište odreže 12 komada po 1 dm.

2. Sastavite donju podnicu! — Kakav je lik? (Četvorina.) Kako kažemo toj četvorini, kad je 1 dm duga, a 1 dm široka? (Četvorni decimetar.) Što je dakle podnica te prizme? (dm^2.) Što će biti gornja podnica? (Drugi četv. decimetar.) Napravite ga! — — Sastavite bridove.

3. Što smo dobili? (Prizmu, koja je 1 dm duga, široka i visoka.) Pazite djeco! Takovoj prizmi, kojoj je dužina, širina i visina jednaka kažemo kocka. (Napišem na ploču.) — Kolika je dužina te kocke? (1 dm) A širina, pa visina? (Svako po 1 dm.)

Vidite djeco! Ovakav decimetar zove se prostorni decimetar, jer zahvaća prostor od 1 dm duljine, širine i visine. Kažemo mu i kubični decimetar, a bilježi se ovako: 1 dm^3.

Kako bilježimo četvorni decimetar? (1 dm^2) Zašto je tamo, brojka 2? (Jer taj dm ima dužinu i širinu.) A zašto kub. dm ima brojku 3? (Jer ima dužinu, širinu i visinu — dakle 3 protege.)

4. Koliko smo dm^3 napravili? Zašto se tomu kaže kubični decimetar? (Jer zahvaća prostor 1 dm dug širok i visok.) Kako se bilježi? Zašto?

5. Bi li mogli napraviti ovakovu kocku od debela papira? Kako? — — Koliko bi četvorina izrezali? Kako? — Izrežite! — — Što je svaka ova četvorina, kad je 1 dm duga i 1 dm široka? (1 dm^2) Koliko dm^2 imamo? — Obloži tim pločama ove dm^3 na stolu!

Evo vam ljepila i trakova papira, pa sastavite škatulju — kocku.

Izrežimo od ovog komada papira (ljepenke) ploče od 1 dm^2, pa od njih sastavimo drugu kocku. Ove će se ploče držati skupa. Narišimo najprije mrežu, sastavljenu u obliku križa od 6 dm^2, pa izrežimo i na bridovima preklopimo! — — Sastavite kocku! Oblijepite trakovima papira po rubovima.

6. Jesu li gotove kocke? Stavite ih na sto. Kolika je du-

žina, širina i visina svake? (Po 1 dm.) Kako bi onda rekli tim kockama? (dm^3)

Koliko je kub. dm na stolu? Od čega su sastavljeni? Kako smo sastavili jedne, kako druge? Jesu li jednaki po veličini? Zašto?

7. Pokažem učenicima kocku od lima i drva, koje ima svaka škola kao učilo.

Evo još jedne škatulje — kocke! Od čega je? (Od lima.) Čega nema na toj škatulji? (Nema poklopca, gornje plohe.) No — ne smeta! Kolika je veličina — prostor te škatulje? (1 dm^3) Kako znaš? (Jer je velika kao i ove ostale t. j. 1 dm duga, široka i visoka.)

A što je ovo? (Kocka od drva.) Kolika joj je veličina? (1 dm^3)

Koliko je dm^3 na stolu? (6) Od čega su? Kakovi po veličini? Koje smo od njih pravili i kako?

Vježba. Napišite: Što je na stolu, od čega su pojedine kocke, kako smo ih napravili, kako se kaže svakoj ovoj kocki, zašto joj kažemo kub. dm?

Narišite kocku, koju hoćete!

---

8. Zašto kažemo svakoj ovoj kocki dm^3? Bi li mogli napraviti kocke i veće od 1 dm^3? Kako bi nazvali onu, koja bi bila duga, široka i visoka 1 m? (Kubični metar.)

Ajdemo i to napraviti! Evo ljeskovih prutova, a evo ilovače! Hoće li biti teško napraviti? Kako ćemo raditi? — Radite! — —

9. Što su složili? Kolika je dužina, širina i visina ove kocke? Kako bi obilježili kub. metar na ploči? (1 m^3) Čemu taj 3? (Jer je taj metar dug, širok i visok.)

Što je veće 1 m^3 ili 1 dm^3? Zašto? Koliko puta? — (Učenici će odmah odgovoriti: „10 puta.") — No to ćemo već vidjeti!

10. No, djeco, nas ne zanima toliko ta velika kocka od 1 m^3, koliko još jedna manja kockica, nego li je dm^3. Koja bi to kockica bila? (Kubični centimetar.)

Kako bi napravili kub. cm? Od štapića? To je prekratko i nespretno rezati, a od ljepenke bi bilo nespretno lijepiti.

Vidjeli ste punu kocku od drva, pa ćemo tako i od ilovače napraviti.

Evo svakom ponešto ilovače, pa napravite cm^3. — — Dobro ste napravili. — Napravite još — svaki 30 komada. — —

Složite ih na klupi 10 po 10.

11. Jeste li napravili svaki 30 kom.? Složite ih u 3 reda po 10, da vidim! — Koliko vas je? (40) Koliko je cm^3? (40×30 $cm^3 = 1200$ cm^3.) Napiši na ploču 1200 cm^3. — Zašto je taj 3 kod cm^3? —

Koliko su cm^3 napravili ovi u ovoj klupi, u ovom redu i t. d.?

12. Ajdemo složiti ove cm^3 na stolu. — Donesite vas trojica svoje kocke na sto. Složite ih u redove po 10. — Koliko ih je? (90) Donesi još 10! Koliko je sada? (100) Zašto? (Jer 10 redova po 10 $cm^3 = 100$ cm^3)

Složite na strani opet ovakovu stoticu. Metnite tu stoticu na prijašnju. Koliko je cm^3 sada? (200) Zašto? (Jer 2 reda po 100 cm^3 = 200 cm^3)

Složite i treću, četvrtu . . . desetu stoticu. Metnite gore. Koliko je sada? (1000 cm^3, jer 10 redova po 100 cm^3 = 1000 cm^3) Dosta je! — —

13. Gledajte, što smo složili? (1 dm^3) Kako znaš? (Jer je 1 dm dug, širok i visok.) Kako znaš, da je tako visoko, a nisi mjerio? (Kad je baš tako veliko, kao i oni prijašnji kub. decimetri.)

Od koliko smo cm^3 sastavili ovaj dm^3? (1000) Koliko dakle cm^3 sadržaje 1 dm^3? (1 dm^3 sadržaje 1000 cm^3.) Recite svi! Kako znate, da je to istina? (Jer smo napravili i brojili.)

14. Čim je ispunjen ovaj dm^3? (Drvom.) A ovaj? (Ilovačom.) A ovaj prazni? (Zrakom.) Dobro je! — Ajdemo ovu limenu kocku ispuniti pijeskom, da vidimo, koliko će u nju stati pijeska. — — Jeste li napunili?

15. Evo boce! Koliko drži? Kako znaš, da je litar? Pročitaj, gdje piše? — Uspi taj pijesak iz ove kocke — kub. decimetra — u bocu! — Što ste opazili? (Da je boca puna, a kocka prazna.) Koliko drži 1 dm^3? (1 dm^3 drži upravo 1 l.) Napiši na ploču! (1 dm^3 = 1 l) Recite svi!

Ali bocama ne mjerimo pijeska, nego kapljevine; zato uspite pijesak ponovno iz boce u limenu kocku.

16. Ulijte u bocu vode! — Što bi bilo, da ulijemo ovu vodu u ovu kocku? (Bila bi puna, jer je kocka 1 dm^3, a 1 l = 1 dm^3.)

No mi ne ćemo ulijevati vodu u kocku, nego ćemo vodu vagnuti, da vidimo koliko važe.

Evo vage, pa vagni vodu! — — (To ne će biti dobro, jer je i boca teška.) — Imaš pravo; pa što ćemo sad? (Izlit ćemo vodu, pa vagnuti samu bocu, a onda uliti vodu.)

Metni na jednu stranu pijeska, a na drugu praznu bocu, da se vaga izravna. — Napuni bocu vodom! Koliko je vode? (1) 1 Metni na vagu uteg. Koliki je? (1 kg) — Što vidite? (Da je 1 l vode težak 1 kg) Koliko je težak 1 dm^3 vode? (1 kg) Recite svi! (1 dm^3 vode težak je 1 kg)

17. Vagnite 1 l pijeska! — — Što vidite? (Teže je od 1 kg.) Vagnite kub. dm drva! — — Vagnite ovaj dm^3 od ilovače! — — Vagnite opet 1 l vode! — — Što ste svaki put opazili?

18. Kako bi kod kuće vagnuo 1 kg krumpira, da imaš vagu, a nemaš utega od 1 kg?

Koliko bi težio 1 hl vode? Zašto?

19. Što je dm^3? Koliko sadržaje šupljina — prostor 1 dm^3? Koliko važe 1 dm^3 vode? Koliko cm^3 ima 1 dm^3?

20. Ponovi: Kako smo napravili dm^3, m^3, cm^3?

Kako smo složili 1 dm^3 od 1000 cm^3?

Kako smo se uvjerili, da 1 dm^3 drži 1 l?

Kako smo se uvjerili, da 1 l vode važe 1 kg?

Sadržaj prizme.

Vi ste, djeco, prije nekoliko dana govorili o škatuljama, pa sam vam donio jednu veliku škatulju — škrinjicu. Što mislite, što ćemo raditi? (Mjeriti)

1. Pa dobro. A kako misliš mjeriti? (Metrom, kolika je dužina, pa širina i visina.) — Dobro bi to bilo, pa baš kad hoćeš, a ti mjeri. Ti, Nikola, piši na ploču! — — (Dužina = 50 cm, širina = 20 cm, visina = 16 cm.)

Dobro je. Pa što sada znaš? (Znam, koliko je duga, široka i visoka škatulja.) — Što imaš od toga? — Jesi li izmjerio onako, kako bi mi željeli?

2. Kako bi još mogli mjeriti ovu škatulju? (Kad bi uzeli litar, pa litrom mjerili.) Evo ti litra, pa mjeri! (Trebao bih kukuruze, graha, pijeska i sl.) No pa evo ti i toga — sve sam ja priredio. Pogledaj, je li prava litra? — — (napis, znak, baždarenje.)

3. No čekaj! Da vidim, kako znate od oka pogoditi. Pogodite, koliko će l kukuruza stati u škrinjicu? — — Napiši na ploču! (N. = 20 l, P. = 25 l, S. = 10 l) Da vidimo, koji će pogoditi.

4. Mjeri — sipaj — broji — bilježi! (Upotrebljavam kod posla učenike I. i II. god.) — Koliko je litara? (13.) Koji je dakle pogodio? Koji je bio najbliži.

5. Gledajte malo bolje ovu škatulju, škrinjicu, kako već hoćete da je nazovete! Kakovo je tijelo? Sjetite se onoga, što ste radili od štapića. (Prizma.) Od koliko strana? (Četverostrana.) Zašto? Pokaži podnicu. Kakav je lik podnica? Kakova je dakle prizma? Kolike su protege ove prizme? (Dužina 50, šir. 20, vis. 16 cm.)

6. Koliko prostora sadržaje ova prizma t. j. koliko bi stalo u nju? (13 l) — Vi ste već učili, što je litar s obzirom na metarsku mjeru. (1 dm^3) Koliko l sadržaje ova škrinjica? (13) Kako znaš? (Jer smo mjerili.) A koliko je to dm^3? (13) Zašto? (Jer 1 l = 1 dm^3, a 13 dm^3 = 13 l)

7. Kolika je dužina ovog prostora, kamo dolazi kukuruz? (50 cm) E, pazi: daske su 1 cm debele! (Dakle 48 cm.) Napiši na ploču! — Izmjeri tako i širinu i visinu prostora, pa napiši na ploču! (d. = 48 cm, š. = 18 cm, v. = 15 cm)

8. Vi iz 4. god. znadete dobro množiti, pa pomnožite dužinu širinom. ($48 \times 18 = 864$) Pomnoži taj umnožak visinom ($864 \times 15 = 12960$) Što smo množili? (Centimetre) Što smo dakle morali dobiti? (Centimetre.) Ali kakove!? — To ćemo odmah vidjeti.

9. Evo kub. decimetra. Koliko je tu cm^3? (100) — Pazite: sad okrećem pitanje! 1000 cm^3, koliko je dm^3? (1 dm^3) 2000 cm^3, koliko je to dm^3? (2) A 12.000 cm^3? (To je 12 dm^3.) — A 960 cm^3? (Gotovo 1 dm^3.)

10. Gledajte ovaj broj, koji smo množeći dobili. Koliko je tisuća? (12) Koliko dm^3? (12) A ovo 960? (To je skoro 1 dm^3.) Koliko bi dm^3 u svem bilo? (Skoro 13) — A koliko je to u litrima? (13 l) A gdje smo dobili 13 l? (Kad smo mjerili ovu škrinjicu.)

Što dakle naznačuje ovaj broj 12.960? (To je sadržaj škrinjice.) Kakovi su bili ti cm? (cm^3.)

11. Koliki je sadržaj škrinjice u litrima? (13 l) A u dm^3? (13 dm^3) A u cm^3? (12960 cm^3.)

12. Kako smo to u cm izračunali? (Ako smo pomnožili dužinu širinom, a taj umnožak visinom.) Ponovi još jednom postupak — pravilo.

13. Evo još jedne škrinjice. da vidimo, je li istina, što ste malo prije rekli. — Kako ćemo izračunati sadržaj, a da ne mjerimo litrom? (Izmjerit ćemo dužinu, širinu i visinu, pa onda jedno drugim pomnožiti.) — Mjeri i piši! (d = 21, š = 15, v = 17.) — Računaj! (21 × 15 = 315, × 17 = 5355 cm^3.) Koliko je dm^3? (5 dm^3 i 355 cm^3) Koliko bi to bilo litara? (Gotovo 5 i po.)

14. Ajdemo izmjeriti litrom! Mjeri — sipaj — broji — Bilježi! — Jesmo li pogodili?

15. Koliki je sadržaj prve škatulje — koliki druge.
Kako smo poračunali sadržaj prve — kako druge.
Kakova su tjelesa ove škatulje? (Prizme.)
Kako se proračuna sadržaj prizme? (Ako se izmjeri dužina širina i visina, pa se najprije pomnoži dužina širinom, a taj umnožak visinom. Koliko je puta u umnošku po 1000 cm^3, toliko je dm^3 ili litara.)

16. Primijenjeni zadaci.

Slijedeća met. jedinica za izvedbu sustavnog pravila.

Navještaj: Izračunali ste sadržaj prizme tako, da ste množili dužinu širinom, a ovaj umnožak visinom, a danas ćemo naučiti zašto je tako.

1. d × š = podnica (pačetvorina, površina). — 2. Predočivanje postanka prizme: a. podnica se diže stanovite visine, b. s pomoću četverostranog lampiona, (najprije složen, pa se podigne toliko, koliko visina dopušta.) — 3. Podnica × visina = sadržaj. — 4. Poredba računanja prijašnjega i sadašnjega. — 5. Pravilo. — 6. Uporaba.

Mjesec.

Priprave za promatranje.

Navještaj: Pročitaj iz kolendara, što piše o mjesecu! (Mladi mjesec je 7. maja u 10 s. 1 min. na večer. Prva četvrt je 14. maja u 4 s. 24 min. po podne. Pun mjesec je 21. maja u 9 s. 15 min. na večer. Zadnja četvrt je 28. maja u 10 s. 44 min. na večer.)

Kakovi znakovi narisani kod svake od ovih rečenica? (Kod prve ●, druge ☽, treća ○, četvrte ☾.) — Nariši te znakove na ploču. Što znače ti znakovi? (Takav je mjesec po noći.) Je li mjesec svake noći jednak? (Nije; on se mijenja.)

Od danas ćemo svaku večer promatrati mjesec, da vidimo, gdje je na nebu i kakav je. Motrit ćemo u 7, 8, a tko može, i u 9 sati na večer.

Vježba: a) Napišite sve četiri rečenice, koje smo iz kalendara pročitali.

b) Narišite lijepo i one mjesece, koji spadaju k svakoj ovoj rečenici.

Narišite mjesec i zvjezdano nebo.

c) Zagonetka: Puno rešeto lješnika, a među njima orah.—

d) Napišite na jednoj kartici pisamce svom prijatelju, učeniku u Prelogu, da ćete svaku večer promatrati mjesec i to bilježiti; pa neka i on to bilježi i vama bilješke pošalje.

e) Izračunajmo po kalendaru, koliko je dana, sati i minuta od jednog do drugog oblika i jednog do drugog mlađa.

Drugi dan. (8. V. 1921.)

No, djeco, tko je promatrao mjesec prošle večeri? (Svi smo čekali do 9 sati na večer, ali mjeseca nije bilo; a moj otac kaže, da je mlaj, pa se ne će vidjeti.) — Dobro je. Niste ga vidjeli, a ni ja ga nisam vidio, jer se ne može još vidjeti, a zašto, to ćemo učiti poslije.

Čitat ćemo o nekoj siromašnoj djevojčici . . . . . i t. d. („Dukati zvjezdaši" — IV. čit. „Zvjezdano nebo" — I. čit. i sl.)

Treći dan. (9. V.)

Što je, djeco, s mjesecom? (Opet ga nismo dočekali.) — Oh, taj je mjesec još tako mlad, pa se ne može uspeti na visinu, da ga vidimo. — Je li!?

Četvrti dan. (10. V.)

Učenici odmah kod dolaska u školu javljaju: U 7 sati, baš kad je sunce zalazilo, opazili smo na zapadnom nebu tanak srp, koji je postajao sve svjetliji, čim je sunce većma zalazilo.

Kamo su gledali rogovi srpa? (Okrenuti od sunca na istok, a svijetao hrbat k suncu, kad je zapadalo.)

Je li tko promatrao još kasnije na večer? (U 8 sati je srp bio jako svijetao, a vidio se je i cijeli malo osvijetljen krug u nutrini cijelog srpa.) — Nariši, kakav je bio!

A u 9 sati? (Tada je mjesec — srp bio sasma nisko i zašao na zapadu, kao i sunce.)

Bilješke: Dobro ste motrili, pa ćemo to i zabilježiti. — Zadnji put ste proračunali, da to mijenjanje traje 29 dana, pa ćemo i 29 dana motriti i svaki put zabilježiti evo ovako: (Bilježim na ploču, a učenici u svoje bilježnice.)

7. V. — Mjesec se ne vidi cijelu noć.
8. V. — Mjesec se još ne vidi.
9. V. — 7 h Sunce zalazi. Vidi se tanak srp na zapadu.

8 h Sunce već davno zašlo. Srp je postao svjetliji. Vidi se u srpu osvijetljen krug.

9 h Mjesec kao srp zalazi.

Takove ćete bilješke praviti svaki dan u jutro prije škole, pa ćete ih u početku obuke pročitati.

Bilješke slijedećih dana.

10. V. — 7 h Pokazuje se na zapadu nešto jači srp i gore više na nebu.

8 h Svjetao srp i krug.

9 h Srp još dosta visoko nad zapadom.

10 h Mjesec zalazi.

11. V. — 7 h Malo oblačno.

8 h Isto, kao i jučer, samo je srp još jači i nešto više na nebu.

9 h Mjesec se pomakao prama zapadu, ali je još uvijek dosta visoko.

10 h Još nije zašao.

12. V. — 7 h Mjesec dosta visoko prema sredini neba. Srp je svjetlošću dostigao skoro polovicu mjeseca.

Poslije oblačno, grmljavina, kiša.

Mjesec po svoj prilici zašao poslije 11 sati.

13. V. — U 5 h poslije podne vidi se polumjesec već na pô neba.

Ne svijetli, jer je sunčano svjetlo još prejako.

U 7 h vidi se gore više, nego jučer u isto doba.

U 8 h svijetli — mjesečina.

Zaći će oko 12 sati.

Rad 14. V.

Pročitaj, što piše u kalendaru o prvoj četvrti. Kada će ta nastupiti? Nariši, kakav će tada biti mjesec. — Što ste opažali ovih dana s obzirom na rast mjeseca? Što će biti dalje? — Na kojem ste mjestu neba opažali svaku večer mjesec? (Uvijek sve više.) Gdje će biti danas na večer? Što će biti slijedećih dana?

Promatrajte dalje i bilježite!

Rad 21. V.

Što kaže kalendar? (Danas je pun mjesec.) Gdje će se pokazati? Kakova će biti oblika? Kako će dugo svijetliti? (Cijelu noć — do dana.)

Kako je pô noći, kad mjesec ovako svijetli? (Lijepo, sjajno, svijetlo — mjesečina.)

Pjevanje: Vi znate i pjesama o mjesecu i mjesečini, pa mi koju otpjevajte! („Prosijala sjajna mjesečina". — «Ej mjesečino!" — „Luna sije." — „Na nebu plovi mjesec bljed". i t. d.)

Ajdemo redom otpjevati pjesme, kako bi slijedile od sunčanog zapada pa do zore rane!

Koja govori o zapadu? („Sunce zađe mrak proteže po obzorju svoju moć.") A koja govori o tihoj noći? („Tiha noći, moje zlato spava.") A o mjesecu? („Na nebu plovi mjesec blijed.") A o zori? („Rudi zora, svanu dan, teške noći minu san.")

Pa otpjevajmo ih redom. —

Risanje: Narišite sliku svake od ovih pjesmica.

Izrežite od papira noćno nebo prema pjesmi „Na nebu plovi mjesec blijed."

Mjesečina.

Navještaj: Promatrali ste mjesec odmah s večera, a i kasnije, pa ste rekli, da je bila mjesečina; danas ćemo govoriti malo o toj mjesečini.

Promatranje: 1. Čemu vi kažete mjesečina? (Kad mjesec svijetli.) Tko ono — crn — leži pod drvetom, kad je mjesečina? (Sjena.) — Kakova je ta sjena po boji? (Tamna.) A po dužini? (Dugačka.) Kako nastaje ta sjena? (Mjesec svijetli, pa drvo baca sjenu.) A kuće? (I kuće, crkve, svaki predmet baca sjenu.)

Vidi li se sjena samo za mjesečine? (Vidi se i danju, kad sunce sja.) — Što opažate ovdje u sobi kraj predmeta? (Sjenu.) Zašto? (Jer svjetlo dolazi od prozora, pa je sjena na drugoj strani.) — Kada još opažate sjenu, recimo, po noći u sobi? (Kad zapalimo svijeću; onda se može svijeća tako namjestiti prama glavi, da se sjena glave vidi na stijeni, pa se može narisati i nos, usta, brada — cijela glava. Moj otac znade složiti ruku i prste tako, da se u sjeni vidi zec, guska ili što drugo.)

Ponovi, kad smo opazili sjenu? (Kad sja mjesec, sunce, pa dolazi svjetlo kroz prozor, ili kad zapalimo svijeću.)

2. Idimo sad na dvorište!

Gdje je sunce? Kamo pada naša sjena?

Izmjeri metrom sjenu stabla, kuće, svoju! Kolika je razlika? Zašto?

Evo i svijeće! Zapali je i stavi prama drvetu. — Baca li drvo sjenu? Kako to? (Jer je sunčano svjetlo jače.) A kakva je sjena u noći, kad gori svijeća? (Tamna i velika.)

3. Idimo sad u školu, da vidimo, hoće li tamo biti sjene od svjetla svijeće.

Što opažate? (Sad se opaža malo sjene.) Prispodobite ovu sjenu sa sjenom u večer. (U večer je mnogo jača i tamnija.) Zašto? (Jer je sada sunčano svjetlo, koje dolazi kroz prozor, prejako.)

Ponovi, što smo opažali kod svjetla svijeće.

Vidjeli ste i danju mjesec na nebu. Je li svijetlio? (Nije, jer je sunce prejako.) A sjena? (Nije se od mjeseca ni sjena opažala.) A onda, kad je sunce zapalo? (Onda je mjesec zasjao i vidjeli smo sjenu.)

4. Baš sam taj odgovor očekivao, pa ću vas upozoriti na slijedeće: Danas je pun mjesec ili uštap. Pokazat će se odmah za sunčanog zapadanja upravo na istoku. Promatrajte, kakovu

i kada ćete opaziti sjenu od mjeseca.

Što će biti danas i što ćete raditi? — —

Vježbe: a) Promatrajte blijedi mjesec, kako plovi na nebu, pa proviruje izâ stabala iza kuća, tornja i t. d.

b) Izrežite od papira taj prizor prama riječima: „Bi mirna noć, a mjesec nebom plovi . . . . .“

Slijedeći dan. No, djeco, kako sjena? (Ja sam gledao, pa sam dugo iza sunčanog zalaska vidio sjenu od sunca i zapadnog neba. Sunce je već davno zašlo, a mjesec je bio već visoko. Tek u 8 sati opazio sam sjenu od mjesečine.) — Dobro si opazio. Tko je još tako opažao?

Zašto nisi odmah vidio sjenu od mjesečine? (Jer je sunce bilo još prejako.) A što si vidio na zapadu poslije zalaska sunca? (Još je nebo bilo svijetlo. — Tako je i ovo svjetlo sa zapadnog neba bilo dosta dugo jako, da se nije opazila sjena od mjesečine.

Ponovi: gdje smo promatrali sjene, od kakova svjetla i što smo opazili.

Preradivanje: Zašto nismo vidjeli sjene kod svjetla svijeće, kad smo je zapalili vani? (Jer je svjetlo svijeće vrlo slabo prama svjetlu sunca.) Zašto je sjena u sobi bila tako slaba? (Jer je svjetlo, koje dolazi s prozora, još uvijek jako prema svjetlu, svijeće.) A zašto se je sjena kod mjesečine tek poslije pokazala? (Jer je u početku sunčano, a poslije i svjetlo zapadnog neba bilo dosta dugo jako prema mjesečevu svjetlu. Poslije, kad je sunce dosta duboko potonulo, onda je mjesečevo svjetlo ojačalo, pa smo sjenu opazili.)

Kakva bi bila sjena, kad bi u sobi u isto vrijeme zapalili svijeću, veliku petrolejsku svjetiljku i veliku električnu žarulju? (Vidjeli bi sjenu samo od svjetla žarulje, jer je ono svjetlo najjače.)

Što iz toga možemo razabrati? (Da se sjena vidi od onoga svjetla, koje je jače.) A koje je svjetlo najjače na svijetu? (Sunčano.) A mjesečevo? (To je slabo, jer u mjesec možemo i gledati.)

— Kakovo je to mjesečevo svjetlo i odakle mu svjetlo, govorit ćemo drugi put. —

Primjenjivanje: Narišite: a) sunce, drvo i sjenu, koju drvo baca.

b) Mjesec, kuću i sjenu.

c) Stô, na stolu svijeću, kraj svijeće loptu i njezinu sjenu.

Rad 28. V.

1. Što kažu vaše bilješke o mjesecu nakon uštapa? (Izlazi svaku večer sve kasnije. Pokazuje se na istoku u 9, 10, 11, i t. d. sati na večer, a po danu mogu ga vidjeti na zapadnom nebu.) Kakova je oblika? (Svaki ga je dan bilo sve manje na desnoj strani.) Koja je strana mjeseca manjkala prije uštapa? (Lijeva.) A sada? (Desna.) Koja je strana bila rasvijetljena prije, a koja je sada? — Nariši, kakva je bila prije uštapa, a kakova je poslije.

2. Kad je mjesec bio ovog prvog oblika, gdje je bilo sunce? (Pred njim — na zapadu.) A kod ovog drugog oblika? (Za njim — na istoku.) Koja je strana mjeseca rasvijetljena? (Ona, koja je prama suncu.)

3. Što mislite, zašto je baš ona strana svijetla, koja je prama suncu? — — Ne znate? — Evo tople! Koja joj je strana rasvijetljena? (Ona do prozora.) A ova druga? (Ona je tamna.) Od koga dobiva lopta rasvjetu? (Od sunčanog svjetla, koje dolazi kroz prozor.) A od koga dobiva mjesec svjetlost? (Od sunca.) Kako to misliš, da mjesec dobiva svjetlost od sunca? (Jer mu je rasvijetljena samo ona strana, koja je do sunca.)

4. Pa kako to: zar mjesec nema svoje svjetlosti kao i sunce? — — Zar on ne svijetli? (Svijetli noću divnom mjesečinom.) Možeš li kod najdivnije mjesečine čitati kao po danu? (E, to se ne može.) Mjesečevo svjetlo dakle nije tako jako kao sunčano. A zašto? Možda ćete se domisliti.

5. Gledajmo loptu! Je li ona rasvijetljena? (Jest s jedne strane, koja je okrenuta k suncu.) Evo arka bijelog papira. Kakva mu je ona strana, koja je okrenuta k prozoru, a kakova prama vratima? Odakle papiru svjetlo s ove strane? (Od sunca.) Može li papir ovako svijetliti? (Ne može, jer je stvar, koja ne svijetli.) Ali rekli ste, da je svijetao s ove strane. (Rasvijetljen je od sunčanog svjetla, ali sâm ne može ništa rasvijetliti.) Pazite što ste rekli, možda se varate. Evo! — — (Primaknem papir k lopti, da odraz svjetla od papira rasvijetli loptu — naime tamnu stranu.) Što vidite? Kakva je lopta s ove strane, kad nema papira? (Tamna.) A kad primaknem papir? (Bit će svijetla.)

Ima li papir svoje vlastito svjetlo? Od koga ga dobiva? Što ste opazili? (Da je rasvijetlio loptu.) — (Sigurno je tako i s mjesecom; mjesec ne svijetli sâm, nego dobiva svjetlo od sunca, pa se ovo odbija od mjeseca i nama svijetli mjesečina.)

6. Dobro si opazio! — Od koga je lopta dobila svjetlo na ovoj tamnoj strani? (Od papira.) A papir? (Od sunca.) —

Stavimo papir pred loptu s ove prednje strane. — Što vidite? (Tamno je, jer smo okrenuli onu stranu papira, koja nije rasvijetljena i papir ne da svjetlu doći do lopte.) Koja strana papira rasvjetljuje loptu? (Ona, koja je k suncu okrenuta.)

Reci još jednom, kako može papir rasvjetliti loptu? A kako može mjesec rasvjetliti zemlju? (Sunce rasvjetljuje mjesec, a svjetlo se s mjeseca odrazuje na zemlju.)

7. Kako bi nas uvjerio, da mjesec dobiva svjetlo od sunca? (Jer je uvijek rasvijetljena ona strana mjeseca, koja je okrenuta k suncu. Kad je bilo sunce na zapadu, vidjeli smo svijetao hrbat, koji je okrenut k suncu; a kad je sunce bilo na istoku, vidjeli smo svijetao hrbat, okrenut k istoku — dakle uvijek k suncu.)

8. Gledali smo mjesec i onda, kad mu je sav krug rasvjetljen. (To je bilo, kad je pun mjesec.) Ali ja se sjećam, da ste primijetili, da je i za mlada — kad je tanki srp, sav mjesec svijetao; ne doduše kao hrbat — srp, ali je ipak rasvijetljen, ako i slabije.

(To se svjetlo odrazuje još od svijetlog srpa.) Misliš li, da je tako? — Sjetite se onoga, što smo radili s papirom i loptom. (Onda je to odraz svjetla od neke druge strane.) A je li naša zemlja rasvijetljena? (I nju rasvjetljuje sunce s jedne strane.) Bi li se to svjetlo moglo kamo odraziti? (Bi na mjesec.) — Eto vidite: Zemlja i mjesec su putnici, koji su međusobno veoma blizu. Oni putuju u društvu i jedno drugo rasvjetljuju onako, kako mogu odrazom sunčanoga svjetla." — (Zašto se ne vidi onakav krug na mjesecu i onda, kad je mjesec veći?) Dobro si pitao! Misli na onaj naš primjer sa svijećom, lampom i žaruljom. (Sunčano svjetlo na mjesecu je jače od odraza svjetla sa zemlje.) Tako je! Mjesec je već tako jako rasvijetljen, da se svjetlo sa zemlje izgubi.

9. Što ste opažali pod dryećem za mjesečine? (Sjenu.) Zar i kod ovog svjetla, koje se odrazuje, bacaju predmeti sjenu? — Uvjerite se, da li je tako i kod rasvjete lopte papirom. (Učenik stavi šiljak olovke na loptu i opazi, da sjena pada na protivnu stranu svjetla od papira; uvjeri se, da je uzrok sjene zbilja svjetlo s papira.)

10. Zašto je prije uštapa rasvijetljena desna, a poslije uštapa lijeva strana mjeseca? (Jer su u to vrijeme okrenute prama suncu.)

Od koga mjesec dobiva svjetlo? Kako može tim svjetlom rasvjetljivati zemlju? Što znači ona rasvjeta na mjesecu, kad je oblika poput srpa, a ipak se vidi potpuna kruglja?

Postanak mjesečevih mijena.

Navještaj: Završili smo dnevno promatranje mjeseca, pa ćemo danas naučiti, zašto mjesec mijenja svoj svijetli oblik.

1. Narišite na ploču kakav je mjesec bio pojedinog dana od mlađa do uštapa i u kojoj se je visini nalazio. (Učenik nariše polukrug i naznači na jednom kraju istok na drugom zapad. Na zapadu nariše sunce i polukrug razdijeli na 14 dijelova, koji naznačuje dane. Kod svakog dijela napiši datum i nariši oblik mjeseca, kakav je bio. Mlad je nad zapadom, prva četvrt u polovici polukružnice a uštap na istoku. Ovakovi oblici i položaj mjeseca bijahu u 7 sati na večer.)

Ponovi sve o tom nacrtu, koliko se slaže s dnevnim bilješkama! — Gdje je bio mjesec u 7 s.? Kamo je onda išao? Gdje je bilo sunce? Zašto se nije mjesec prije pokazao? Gdje je bio, kad se je pokazivao i prije 7 s ? Zašto se je onda vidio i prije?

2. Narišite kakav je bio mjesec onih dana iza uštapa. (Opet nariše polukrug, razdijeli na dane kao i prije. Sunce se nariše na istoku, a mjesec po položaju i obliku dnevnog motrenja u 6 odnosno 7 s. u jutro.)

Ponovi! Zašto se mjesec vidi na zapadnom nebu? Gdje je sunce? U koje je vrijeme bio mjesec na istoku? Pokaži, kakav je bio, kuda je putovao do 7. s. u jutro!

3. Koje su strane mjeseca bile rasvijetljene? (One koje su okrenute k suncu.) Protumači to na nacrtu! (Kad je sunce na zapadu, onda je pred mjesecom, pa je svjetla mjesečeva strana do

sunca t. j. desna. Kad je sunce na istoku, mjesec ide pred suncem pa je rasvijetljena lijeva strana t. j. ona do sunca.)

4. Je li put mjesečev samo ovakav — ovaj dio polukružnice? Ne, djeco, mjesec pravi putem cijelu kružnicu — no ne točno već taj put ima oblik p a k r u ž n i c e.

Predočimo to sebi ovako:

Evo kuglje, koja bi naznačivala zemlju, a ova lopta neka naznačuje mjesec. — Pokaži kuda bi vodio put mjesečev oko zemlje? Pokaži, kada je vrijeme, da mjesec vidimo, a kada ga ne vidimo (Učenik kreće loptu prama svjetlu koje dolazi od prozora. U ono vrijeme kada je lopta prama zemlji rasvijetljena vidimo mjesec a kad je tamna strana rasvijetljena onda ga ne vidimo.) — Bi li mogli odmah iz ove kretnje i rasvjete lopte razaznati zašto vidimo mjesec razna oblika? (Kad je lopta ovako ravno prama prozoru t. j. da je zemlja izmedju prozora i lopte, onda vidimo cijelu polovicu lopte rasvijetljenu. Kad se pomiče i dođe u pravi kut sa zemljom onda vidimo samo polovicu te polovice rasvijetljenu dakle četvrt lopte. Kad je lopta kraj prozora, okrenuta je k zemlji cijela tamna strana, a kad dođe u drugi pravi kut, rasvijetljena je druga četvrt lopte.) — Ponovi još jednom to kretanje i govori koja bi bila mjesečeva mijena? (Kad je lopta između prozora i zemlje, vidi se tama, to je m l a đ, Kad je pravi kut i jedan dio rasvijetljen to je p r v a č e t v r t, i t. d.)

5. Prikažimo to na ovaj način: Postavi se ovamo, pa ćeš prikazivati zemlju, a drugi će obilaziti oko tebe poput mjeseca. Naznači kredom put (pakružnicu), kojim će prolaziti mjesec. Gledaj mu lice, pa reci, što ćeš opaziti. (Vidim mu uvijek pola lica.) Naravno, jer je on stupao označenim putem tako, da mu vidiš samo pô lica; no neka on stupa tako, da mu lice bude uvijek okrenuto k suncu — k prozoru. Stupaj! — Što opažaš? (Sad mu vidim cijelo lice, sad desnu polovicu, sad zatiljak — lica ne vidim, sad lijevu polu lica.) — Stupaj još jednom, a ti govori, koje bi bile mijene mjeseca.

6. Hodaj još jednom, pa nariši na ploču lice, kako ga vidiš. Kruži loptom i gledaj njezin svijetli dio, pa i taj nariši na ploču. — Izreži te oblike od papira.

7. Koliko si puta ti obilazio oko naznačene zemlje, da su se sve mijene opazile? (Koliko dana treba mjesec, da obiđe taj put? — To smo računali još u početku.) (Oko 29 dana.) A kako to, da vidimo mjesec dnevno gdje izlazi i zalazi baš kao i sunce? (Jer se zemlja kreće oko osi.) Što nastaje poradi toga kretanja? (Dan i noć.) Zašto dakle vidimo mjesec svaki dan, odnosno noć drugdje i drugačijeg oblika? (Jer se zemlja kreće oko osi, a mjesec oko zemlje, a svaki put je i u drugom položaju prama suncu.)

8. O kojim smo nebeskim tjelesima sada govorili? (O mjesecu, zemlji i suncu.) Kakva su ta tjelesa među sobom po veličini? (Sunce je je najveće — veoma veliko — a mjesec je najmanji.) Kakova su prema daljini od zemlje? (Sunce je veoma daleko, a mjesec je bliže.) Kakova su njihova gibanja? (Sunce miruje, zemlja se

kreće oko sunca, a mjesec oko zemlje; s njom zajedno oko sunca.) Koju smo još kretnju zemlje spomenuli? (Kretnju oko osi, kojom nastaje dan i noć.)

9 Koliko vremena treba zemlja, dok se okrene oko osi? (24 sata.) A oko sunca (365 dana.) Koliko treba mjesec, dok obiđe zemlju? (28 — 29 dana.) Koliko je od mlađa do prve četvrti? Od tada do uštapa, a od tada do druge četvrti, pa od ove do novog mlađa? Koliko je od jednog mlađa do drugoga?

10. Ponovi, kako nastaju mijene mjeseca. (Mjesec obilazi oko zemlje. Za ovog kretanja dolazi u razne položaje prama zemlji i prama suncu. Od sunca dobiva svjetlost, koja se odrazuje i rasvjetljuje zemlju kao mjesečina. Svijetla je samo ona strana, koja je do sunca. Zato vidimo mjesec najprije kao tanak srp (mlađ), onda desnu polovicu (prva četvrt), zatim pun mjesec (uštap), pa lijevu polovicu (zadnju četvrt). Onda ne vidimo mjeseca i to je prava mijena — mlađ. Od jedne, mijene do druge treba oko 7 dana. Od mlađa do prve četvrti vidimo mjesec s večera na zapadnom nebu, a od prve četvrti do uštapa na istočnom. Uštap izlazi na istoku baš u vrijeme sunčanog zalaska. Poslije uštapa izlazi mjesec sve kasnije na istoku, pa se oko zadnje četvrti i poslije vidi danju na zapadnom nebu. Za mlađa ne vidimo mjeseca, jer se nalazi između zemlje i sunca, a za punog mjeseca je zemlja između sunca i mjeseca; za prve i zadnje četvrti je mjesec po strani od zemlje, te čini s njom i suncem pravi kut.)

11. Kako se bilježe mijene mjeseca? Kako ih nalazimo u kalendaru? Nađi u kalendaru mijene, koje smo sad promatrali. Kada će biti slijedeće mijene?

12. Primjena. Ovim dugim promatranjem i izvađanjem nisu učenici naučili sve o mjesecu, ali se je postiglo to, da će ih svaki susretaj s mjesecom ili kojim pojavom s njim u svezi potaknuti na razmišlanje ili na kakovo pitanje, koje će onda s učiteljem i učenicima razjasniti. N. pr.

a. Za šetnje opazimo slučajno mjesec i povičemo: Gle mjeseca! Slijede pitanja: „Zašto je tamo? Raste li ili pada? Zašto mu je ta strana rasvjetljena?“ i t. d.

b. Opazi se mlađ — srp. Slijedi razjašnjenje, zašto to, itd.

c) Zimi se osobito lijepo opaža s večera izlaz mjeseca. Krasan prizor, prilika za estetsko promatranje i primjenjivanje, tumačenje i razjašnjenje.

d) Čitanje pjesničkih proizvoda i štiva o mjesecu i mjesečini dojmit će se jače.

e) Lijepi će prizori za mjesečine dati povoda pjesničkom simboliziranju pismenim sastavcima, risanju, ručnim radnjama i t. d.

f) Razumjet će lakše znanstvene rasprave o nebeskim pojavama pisane za pouk, a primijenit će se lako i u računskoj obuci.

47. D

d. 1923./4.

METODIČKE PRIPRAVE

za

školu rada.

Priredio

Stjepan Križanić,

profesor u kr. učiteljskoj školi u Čakovcu.

Sadržaj:

Škola rada — škola učenja. — — Iz zemljopisne obuke: Prividno kretanje Sunca. — — Iz prirodopisne obuke: Bundeva obična (buča, tikvanja). — — Iz računstvene obuke: 1. Kilogram. — 2. Pojam česnika. — 3. Zbrajanje česnika. — — Obučna skupina „Božić": 1. Božićno žito, — 2. Božićni lančići. — 3. Božićna pjesma. — 4. Božićne karte. — 5. Pisanje karata. — 6. Božićna svečanost. — — Pitanja za mlada učitelja. — — Obavijest. — —

ČAKOVEC.
Tiskara Vladimira Takšića.

80D

Škol. god. 1923./4. Sv. I.

METODIČKE PRIPRAVE

za

školu rada.

Priredio

Stjepan Križanić,

profesor u kr. učiteljskoj školi u Čakovcu.

Sadržaj:

Škola rada — škola učenja. — — Iz zemljopisne obuke: Prividno kretanje Sunca. — — Iz prirodopisne obuke: Bundeva obična (buča, tikvanja). — — Iz računstvene obuke: 1. Kilogram. — 2. Pojam česnika. — 3. Zbrajanje česnika. — — Obučna skupina „Božić": 1. Božićno žito, — 2. Božićni lančići. — 3. Božićna pjesma. — 4. Božićne karte. — 5. Pisanje karata. — 6. Božićna svečanost. — — Pitanja za mlada učitelja. — — Obavijest. — —

ČAKOVEC.
Tiskara Vladimira Takšića.

tima; a u školi rada spajaju se predmeti, koliko je samo moguće, jedan s drugim.

5. U školi učenja uzima se osobiti obzir na vježbu u govoru i pravopis; dok je u školi rada glavna stvarna obuka sa posve slobodnim pismenim sastavkom.

6. U školi učenja teče poučavanje po stalnom rasporedu sati, koji je sedmice i sedmice jednak; dok se u školi rada izmijenjuju predmeti i način rada prema stvarnoj i psihološkoj potrebi.

7. U školi učenja je početna stvarna obuka (zavičajna) poseban predmet u stanovitom godištu; dok je u školi rada zavičajna obuka ishodište svega poučavanja za cijelo školsko vrijeme.

8. U školi učenja učenik prima i opetuje, uči iz knjiga i ponavlja ono, što mu je učitelj pokazao; dok u školi rada učenik promatra, istražuje, sam pronalazi i sam prikazuje.

9. U školi učenja provodi se načelo zornosti tako, da se u školi promatraju većinom slike; dok škola rada vodi učenike u prirodu i promatra stvari na mjestu, gdje se u istinu nalaze.

10. U školi učenja vlada nerijetko tiranska disciplina; dok škola rada dopušta slobodno kretanje, zapitkivanje učenika, a osobito se obazire na tjelesno njihovo zdravlje.

(Trunk: Lernschule oder Arbeitschule ? Graz 1921.)

Iz zemljopisne obuke.

Prividno kretanje Sunca.

Cilj: Učenici moraju na temelju promatranja dobiti spoznaje o jesenskom i proljetnom ekvinokciju i zimskom i ljetnom solsticiju. Pretpoučavanje za razumijevanje postanka godišnjih doba.

1. Promatranje prvi dan.

Dne 23. rujna ove godine bila je nedjelja. Dan je bio lijep. Pozvao sam učenike, da se skupe poslije podne oko 5 sati na mjestu, koje sam već prije izabrao u najbližoj okolini škole, (U Čakovcu drvored između staroga grada i sv. Helene.) s kojega se lijepo može promatrati izlaz i zalaz Sunca.

U određeni sat bijasmo svi na ročištu.

— Koliko je sati? (5^h 40'.) — Dobro je. Skupili smo se kako treba, pa ćemo sad promatrati Sunce.

— Gdje je Sunce sada? (Primaklo se k zapadu.) — Označi rukom cijeli put Sunca od jutra do sada. — — Gdje je bilo u jutro? — Gdje u podne? — A gdje sada? —

— Pričekat ćemo još neko vrijeme, baš da vidimo, gdje će Sunce zapasti!

— — I tako u razgovoru dođe čas Sunčeva zalaženja. Na zapadu nebo planulo u ruj i gori ko zlato rastopljeno tuj. — Pa nastavimo i ovim stihovima: „Sunce žarko sjeda i skoro će sjest . . . . .“ Baš je krasan zapad Sunca. —

— No, djeco, pronađite mjesto prama ovom našem stajalištu, gdje je Sunce zašlo. — U kom je pravcu zapad? **(U pravcu ovoga stabla, prama onom hrastu usred polja i u produšku prama rubu šume kraj sela Macinca)**

— Koji je danas datum? (23. IX.) Što smo prema tomu danas opazili, ako znamo, da na dan 23. rujna Sunce točno na zapadu zalazi? (Točno, gdje je zapad.)

— — Upamtit ćemo taj pravac, pa ćemo moći s ovog mjesta uvijek pronaći točan zapad. — Pokažite rukom, gdje je zapad! —

— — I evo, Sunce je sjelo, koliko je sati? (6^h) — Tako je! U koliko sati zapada Sunce na dan 23. rujna?

Bilo bi zgodno, da sam naručio učenike istoga dana oko 6 sati ujutro na isto mjesto, pa da smo promatrali izlaz Sunca. Odredili bi istim načinom točan istok i ustanovili, da je Sunce 23. rujna izišlo u 6 sati ujutro.

2. Promatranje nakon 8 dana.

Druge nedjelje, dne 30. rujna sastali smo se opet oko 5 i po sati poslije podne na istom mjestu, s kojega smo promatrali zalaženje Sunca.

Ponovili smo sve, što smo zadnji put opazili i upamtili, pa smo i danas čekali zalaz Sunca.

— I danas je lijep zalaz Sunca, kao i zadnji put, ali gdje je Sunce zašlo s obzirom na pravac zapada, koji smo zadnji put ustanovili. Opazili smo, da se je danas zapadna točka primaknula za dobrih 5 m zračnog pravca po obzoru prema Varaždinu. — Što je to . . . .? — Zapad se pomaknuo prama jugu. —

— Ustanovimo pravac današnjeg zapada. (Ovo drvo — ona kuća sa bijelim dimnjakom — dva jablana, koja se na obzoru vide.) — Upamtite taj pravac! — Koje je vrijeme zalaska? (Oko 10 minuta ranije.)

3. Dalja promatranja.

Mjeseca studenoga i prosinca ne će biti toliko lijepih dana, da bismo mogli povolji promatrati izlaženje i zalaženje Sunca nego ćemo to promatranje provesti, kad nam se pruži zgoda Mjeseca prosinca, kad Sunce kasno izlazi moći ćemo promatrati i izlaženje Sunca. Svaki put ćemo ustanoviti pravac istoka i pravac zapada, već prema zgodnim predmetima, koji se nalaze u tom pravcu. Svaki put ćemo također ustanoviti i vrijeme izlaženja odnosno zalaženja Sunčeva. O svemu ćemo voditi i kratke bilješke.

N. pr. **Dne 30. IX. 1923. Sunce zalazi u pravcu: naše stajalište — drvo usred polja — kuća s bijelim dimnjakom — jablani na obzoru. Vrijeme zalaska: 5^h 50'. Razmak točaka zapada je oko 5 m zračnog pravca na obzoru prama jugu.**

Upozorit ćemo učenike, da sebi i kod kuće izaberu zgodno mjesto s kojega mogu promatrati izlaženje i zalaženje Sunca, pa neka vode o tome posebne bilješke.

Takova ćemo promatranja provoditi cijele školske godine; osobito za dane 21. prosinca, 21. ožujka i 21. lipnja.

*

Nakon svih promatranja sabere se sve iskustvo, pa se potrebito razjasni i protumači, te na temelju zgodnih poredbi izvede pojam, koji smo tim htjeli dobiti prema nauci matematičkoga zemljopisa t. j. prividno kretanje Sunca, kretanje Zemlje, postanak godišnjih doba.

Pogrešno bi radili oni učitelji, koji bi učenike odveli na školsku šetnju, pa im ujedamput odmah na šetnji počeli sve tumačiti. Prvo, na šetnjama se ništa ne razjašnjava, već samo promatra. Drugo, učenici moraju zapažajući promjene sami umovati i do pojma doći. Treće, učenici će bez razumijevanja upamtiti učiteljevo tumačenje, pa ga opetovati, a da pri tom sebi ništa ne predočavaju.

(Tako bi se moglo dogoditi kao i meni, kad sam rekao jednom učeniku iz višeg razreda srednje škole, da pokaže prema točki zapada, koju smo 1. XI. pronašli, točku istoka današnjega dana, a on mi pokaza točku istoka za dan 1. svibnja. Taj učenik je dobar đak. On znade „napamet" cijelu partiju iz zemljopisa o ekvinokciju i solsticiju, znade to i s pomoću telurija pokazati — a u istini!? . . .)

Nije nama glavno, da učenik dobije putpuno jasne pojmove iz matematičkoga zemljopisa, jer to i onako ne ćemo postići, već nam je glavno, da đčenika naučimo motriti. Škola rada dovodi neprestance učenika u priliku da samostalno motri, poređuje, razmišlja, a ti ga radovi navode na umovanje, kojim se on uzdiže nad obično razmišljanje.

Provedemo li ovakovo promatranje Sunca — samo na I. stupnju, bez konačnoga razjašnjavanja; pa isto tako i mijene mjeseca i gibanje pojedinih zvijezda, više smo učinili, nego da prema školi učenja prisilimo učenika, da nam s pomoću našega crtanja i prikazivanja slikama napamet nauči i izgovori sve zakone matematičkoga zemljopisa. Na temelju ovakova motrenja znat će učenik i govoriti i naučiti s razumijevanjem zakone, a naučivši napamet i izgovarajući vješto zakone prema knjizi, ne će znati motriti.

Ovaj metodički rad **možemo započeti** i koji drugi dan, ako smo zakasnili za 23. rujna. Glavno je ustanoviti pravac zalaska odnosno izlaska Sunca, pa poslije motriti promjene. Te se moraju na svaki način zapažati tokom jedne cijele godine.

Iz prirodopisne obuke.

Bundeva obična (buča, tikvanja).

Za ovu metodičku jedinicu najzgodniji je početak u jesen, jer tada nalazimo na stabljici cvjetova zametnutih, razvijenih i zrelih plodova i razvijenih listova, tako da možemo mnogo momenata naći, koje bi promatrali.

1. Igra s bundevom.

Izaberem jednu zrelu bundevu, okruglu, u veličini nogometne lopte.

Da vidimo sad, kakvi ste vi junaci!

— Uzmi bundevu u desnu ruku, pa je pruži vodoravno i drži! — Da vidimo kako ćeš dugo držati u lijevoj ruci. — Koliko kg — koliko minuta? Koja je razlika u rukama. —

— Neka se javi još koji junak! —

— Evo još jedne najednake bundeve, pa ih drži raširenim rukama. — Kako dugo? — —

3. Račun.

Ajdemo sad razrezati bundevu, da vidimo, što je unutra. — Koštice, povikat će učenici. — Kako znate? — — Kako bi ih izvadili? — —

— No prije nego bundevu razrežemo reći ću vam ovu zagonetku: „Puna škola đaka, ni od kuda vrata". — Što bi to moglo biti? (Bundeva) — Kako to? — —

— Razrežimo je dakle, da napravimo đacima vrata! Kojim ćemo pravcem razrezati? — — No, razrežimo jednu bundevu **uzduž**, a drugu **poprijeko**! — Na koliko smo dijelova razrezali ovu bundevu? (Na dva). Kako zovemo svaki dio? (Polovica) Zašto?

— Vi ćete na ovoj strani brojiti koštice iz jedne, a vi ovdje iz druge polovice bundeve, da vidimo jesmo li pravo razrezali. — (Dadem svakom učeniku po nekoliko koštica da broji, a poslije ih donašaju na stol, te kazuju učeniku, koji je kod ploče, broj koštica, pa ih zbroji). — —

— Koliko je u prvoj polovici? (270) A u drugoj? (198) Koliko je skupa? (468) — Koliko je u drugoj bundevi koštica? (494) — Kako ćemo onda od prilike reći, koliko koštica ima u jednoj bundevi? (450 do 500).

Vagni, Pero, ove koštice! — — Koliko važu? (1 kg). —

— Spremite ih na papir, da se suše.

(Poslije ćemo ih opet vagati, da vidimo, koliko su zadržavale vode u sebi).

Razrežite svaki dio bundeve na pol! — Što smo dobili? (Četvrtine). Koliko? (8) Zašto? —

— Razrežite opet svaku četvrtinu na pol! — Što smo dobili i t. d.

Navještaj: Evo, djeco, bundeve; Što ćemo s njom? (Učit ćemo o njoj. — Risat ćemo je. — Vagat ćemo je. — Kuhat ćemo je. — Dat ćemo je svinjama. — — Takove i slične odgovore dobit ću od učenika.)

Ne. — Vi ste već vidjeli kako se ovako velikom loptom mladići nogometaju, pa ćemo se i mi tako igrati.

a) Postavite se u kolo. — Koliko vas je u kolu? (31). — Dobro je. —

— Davat ćete bundevu jedan drugomu na desno. — Kad je to uvježbano, onda vježbamo dodavanje na lijevo.

— Jedan neka izadje iz kola, pa neka hvata bundevu; kod koga je uhvati, onaj mora da hvata, a dosadašnji hvatač stupi na njegovo mjesto.

b) Prodimo sad na drugu igru!

— Ostajte svi u kolu pa dobacujte bundevu na desno svakom drugomu.

— Dobacujte isto i na lijevo!

— Dobacujte na desno svakom trećemu. — — Isto i na lijevo. — —

c) Možemo se još i igrati, da koturamo bundevu po zemlji.

— Ostajte u kolu, a jedan neka izide iz kola, pa će hvatati bundevu. Vi u kolu pazite! — Pozor! Okret na desno! — Raskorači se! — Tjeraj rukama bundevu između nogu, samo pazi, da je ovaj ne uhvati! — —

2. Vaganje.

Djeco! Jedan je od vas rekao, da ćemo bundevu vagati, pa što mislite koliko važe? — Učenici pokušavaju rukom i od prilike pogadaju: 2, 3, 5 . . . kg. —

— Imamo mi vagu, pa ćemo vagati. — Važi, Martine! (Učenik važe). No, koliko važe? (5 kg 70 dkg). —

— Koji je od onih pogodio? — Koliko bi vagala veća bundeva? — Koliko manja?

— Kolika je **poprečna** težina jedne bundeve, ako veća važe 6 kg, ova srednja 5·70 kg, a manja 4·20 kg? (6+5·7+4·2=15·9 kg; 15·9:3=5·3 kg).

— Koliko bi od prilike vagao voz bundeva, na kojima je 120 ovakovih bundeva? — — (Mogu zadati više takovih i sličnih zadataka).

Što ćemo sad s tim dijelovima? (Baciti). E, u gospodarstvu se ne smije ništa baciti, pa promislite, što da učinimo s tim komadima. (Dat ćemo ih svinjama).

4. Pismena vježba.

Napišite u svojim bilježnicama, kako bi od ovih komada priredili hranu za svinje.

— (Učenici će samostalno napisati cijeli postupak, kako se pripremaju bundeve za svinje. No bit će i drugih zadataka za pismene vježbe kao: a) Napišite prijateljici kartu, u kojoj molite, da vam opiše, kako pripravljaju bundeve kao varivo. — b) Odgovor na tu zamolbu i sl.)

5. Promatranje bundeve.

(Spomenuo sam u početku, da s jeseni ima mnogo već zametnutih plodova bundeve, pa ćemo neke promatrati).

a) Promatranje bundeve u veličini jabuke.

Evo djeco, male bundeve, pa ćemo je sada promotriti. Odrezao sam je s loze — a jesam li pravo učinio? (Ovim, što smo je odrezali skratili smo joj život, jer sad ne će moći dozrijeti. — **Etički momenat**).

— Jest, djeco, imate pravo, život smo joj skratili, ali držim, da se ova mala bundevica ne žali na nas, kad vidi, da ćete vi na njoj nešto naučiti. Što bi se dogodilo s ovom bundevom, da smo je ostavili? Mislite na kasnu jesen! (Nikako se ne bi razvila do sjemena. Zato nam je ovako mnogo više koristila za pouku, nego da je uslijed jesenskih kiša sagnjila). — **(Simpatijski interes** radi sudbine bundeve, jer se prekasno zametnula).

— **Estetski momenat.** Razrežimo ovu malu bundevu poprečnim prerezom. Šta smo opazili? (Ukazala nam se krasna zvijezda u kojoj su se lijepo poredale stanice za koštice. — Kod uzdužnog prereza opazimo red koštica i stanica kako su se u pravcu poredale izmjenica u međutku).

b) Promatranje tek zametnute bundeve.

Kako se razvije velika bundeva? (Velika bundeva razvije se iz ovakove male, a ova raste i deblja).

— Evo još jedne sasma male bundevice — malene kao orah. — Razrežimo je! — Što ste opazili? (Vrlo sitne zametke koštica). A od čega su postale i koštice i ova bundevica? (Od cvijeta, koji je i sad još na njoj).

— Kidajte redom dijelove cvijeta! (Najprije smo otkinuli vjenčić, pa smo opazili suhi pestić. Kad smo otkinuli pestić, opazili smo sitne cijevčice, koje zalaze u malu bundevicu).

6. Promatranje svježega cvijeta.

Donio sam vam nekoliko svježih cvijetova od bundeve, pa ćemo ih promotriti. Primi ti, Marko, ovaj cvijet, a ti Mate ovaj — Uklonite najprije ovaj krpasti vjenčić! Što ste opazili? — — Koja je razlika? — — (Jedan sam cvijet uzeo prašnički, a drugi pestički). — Razrežite plodnicu u jednom, pa u drugom cvijetu! — Što ste opazili kod plodnice prašničkoga, a što kod pestićkog cvijeta? —

7. Promatranje lista.

U jesen se već lišće jako razvilo osobito peteljke, pa mogu zgodno poslužiti daljemu promatranju.

— Otkinite nekoliko listova od bundeve. — Šta ste osjetili? (Da bode). — Što mislite, čemu su ove bodljike? Što nam list kaže s pomoću tih bodljika? —

— Kakav je list po obliku i boji? — Kakav je držak lista? — Čemu je sličan? (Cijevi).

— Što bismo mogli od tih cijevi napraviti? Eno, već Mirko svira baš kao pravi glazbenik, pa hajdemo i mi sastaviti glazbu. Odrežimo lijepo desetak dugačkih držaka — sad već to možemo, jer u kasnu jesen nije lišće toliko potrebno kao u ljetu; u ljetu ne bismo smjeli odrezati toliko listova. —

8. Vodovod.

Kad smo ovako proveli i malo šale, jer su učenici odsvirali nekoliko koračnica na ove umišljene svirale, složit ćemo od držaka dugačku cijev, po kojoj će moći voda teći od stola pa do zadnje klupe.

— Sastavite jednu dugačku cijev od ovih držaka! — Postavite je na klupe! — Jedan neka lijeva vodu u cijev na jednom kraju, a drugi neka hvata vodu u zdjelu na drugom kraju cijevi.

— Što smo tim dobili? (Vodovod) Tko je od vas vidio vodovod i što zna reći o njemu? — —

— Ajdemo i mi načiniti ovako umjetni vodovod da nam voda teče na cijev iz zida. (Provest ćemo cijev kroz jedan prozor van, a kroz drugi unutra, tako da se cijev oslanja vani na rubu zida pod prozorima. Na jednom ćemo kraju vodu ulijevati, a na drugom će kraju teći u posudu, koju smo tamo postavili).

— (Učenici će nakon toga sami smisliti još razne načine, kako bi se mogle upotrebiti ove cijevi od drška bundeve).

9. Spremanje koštica.

Izvadili smo iz nekoliko bundeva koštice, a i učenici su ih od kuće donijeli, pa smo ih osušili. Nakon toga smo ih vagnuli i izračunali, koliko su izgubile na težini.

Svaki je učenik dobio jednu dvije koštice, pa je kušao, kakova su teka.

Imamo li prilike, možemo očistiti stanovitu količinu koštica pa od njih dati napraviti kolačiće. Jezgra od koštica može se upotrijebiti za kolač umjesto oraha, odnosno badema.

Zgodan će biti o tome i pismeni satavak, u kojem učenice opisuju način uporabe bundevskih koštica.

Bilo bi dobro, kad bismo mogli s učenicima promatrati, kako se pravi ulje od koštica.

10. Crtanje.

a) Crtanje zrele bundeve.

b) Sastavljanje ornamenata od bundevskih koštica. Te se mogu složiti u raznim oblicima (kao krst, zvijezda, mnogokut i sl.) na četvornoj ploči od ilovače, a mogu se isti oblici nacrtati i na papiru.

c) Od bundevskih koštica mogu se sastaviti iglom i koncem raznovrsni predmeti (tase, košarice) za kućnu porabu.

11. Primijenjeni zadaci iz računa.

1. Na školskoj šetnji opazimo u polju mnoštvo bundeva. Djeco, koliko je tamo bundeva? Koliko je od prilike u svima koštica?

2. Kad bi iz ovih bundeva izvadili koštice, koliko bi od prilike težile? Koliko bi bile teške, kad bi ih osušili? Koliko bi bilo litara koštica?

3. Kad bi od 5 litara koštica 50% posadili, pa ako bi od toga 75% izraslo, a na svakoj bi lozi poprečno dozorile 3 osrednje bundeve; koliko bi bila težina svih bundeva; koliko bi mogli izvaditi koštica?

4. Puna kola bundeva! Koliko ih je? Kolika je težina na kolima? Koliko gospodar traži za ovaj voz bundeva? Koliko poprečno stoji jedna?

5. Vagnite redom ovih pet bundeva! Kolika im težina? Koliko će od prilike biti koštica?
Izvadite sve koštice! — Koliko ih je sviju? Kolika je razlika od našeg prvašnjeg mišljenja? — Koliko će biti litara? i t. d.

— — Takovi i slični primjeri, koji se istobno i proživljavaju i izračunavaju, daju građe na raznovrsne zadatke iz računa počam od malih do najvećih brojeva.

12. Na proljeće.

Došla je, djeco, doba, da posadimo bundeve. Evo naših koštica, koje smo spremili za sjeme, pa ćemo ih sad posaditi.

— Posadit ćemo nekoliko koštica na bunjištu, a nekoliko na raznim mjestima u vrtu, a nekoliko i uz plot, pa ćemo ove pustiti, da se penju po plotu. Tim ćemo — osobito, ako su nasuprot kakvom krošnjastom drvu (hrastu) moći prikazati onu poznatu pričicu o putniku i njegovu umovanju. —

Promatrat ćemo razvoj bundeve počam od klice do supaka, listova, stabljike, cvijeta i ploda. —

— Sav taj rad, kao i oni radovi prije, sve je priprava za metodičku jedinicu „bundeva".

Kao prvi stupanj metodičke jedinice ponovi se sve, što smo o bundevi čuli i opazili. Na drugom se stupnju svaki momenat iz prvog stupnja razjašnjuje. (Zašto tako kasno klija; zašto se ne zameće plod na svakom cvijetu; zašto stabljika ne raste u visinu;

zašto je zelena bundeva na donjoj strani bijela — uleknuta itd.) Na trećem stupnju vrlo lijepo posluži poredba jednakih momenata kod bundeve sa momentima kod krastavca, dinje i sličnih plodova. Na četvrtom stupnju ponavlja učenik sve momente, koje je motrio kod razvoja i uporabe bundeve, pa ih i razjašnjava. I tako se ta metodička jedinica dovrši.

*

Promotrimo li ovako podrobno zgodnu prirodninu, kako je baš ova, jer nam daje toliko obrazovnih elemenata za razumijevanje razvitka prirodnina, moći ćemo ostale prirodnine, koje propisuju nastavna osnova, promatrati brže i s lakšim razumijevanjem.

Iz računstvene obuke.

1. Kilogram.

Poučavanje u I. i II. godištu.

Predmet: Račun u savezu s početnom stvarnom obukom. (kilogram-litar)

Cilj: Učenici moraju opaziti, da je 1 l vode težak 1 kg.

Pomagala: Vaga, uteg, boca od 1 l, voda, pijesak, krumpiri.

Navještaj: Pazite djeco! Susjeda Kata dođe k susjedi Mari, pa joj reče: „Draga susjedo, prodajte mi 2 kg krumpira.“ A susjeda Mara joj odvrati: „Drage volje bih vam prodala, ali ne ću da vam možda učinim krivo. Evo imam i krumpira i vagu, samo mi se izgubio uteg od 1 kg, pa vam ne mogu vagnuti. Eto vidite nesreće!“

I. Što da sad učinimo? — — No, prije nego se dosjetimo, reći će nam Branko, kako izgleda vaga i kako se važe. (Postavio sam vagu na sto, pa učenik kod stola opisuje vagu i pripovijeda, kako se važe.) — —

Kako poznamo na vagi, da smo dobro i točno vagnuli? (Kad kazaljka kod vage uspravno — točno u sredini stoji.)

II. Evo, djeco, vage, a evo i krumpira, pa kako da odvagnemo 1 kg? (Učenici mudruju, pa nikako da sastave kilogram.) Vi ne znate!? —

No, dosjetila se susjeda Kata, pa reče: „Ej, kumo Mare, moj Stipe ide u školu, pa mi je pričao, da 1 l vode važe točno

1 kg. Kako bi bilo, da mi to pokušamo? Što velite vi — djeco — na to?

Litar. Što je to? (1 l.) Kako znadete, da je litar? (Jer na boci piše 1 l.)

Evo vam boce, evo vode, evo krumpira, pa vagnite! — (Učenici izjavljuju, da to ne možemo odmah učiniti, već moramo najprije vagnuti praznu bocu.) — Dobro ste opazili. — Vagnite praznu bocu! (Učenici izravnaju težinu boce s pomoću sitnoga pijeska). Ulij u bocu vode! — (Pazi! Ako uliješ vode do znaka u boci, ne će pokus uspjeti, već valja bocu napuniti do vrha.) — Što je rekla Kata za težinu 1 l vode? (Da važe 1 kg.) Ako je to istina, koliko važe ova voda u boci? (1 kg.)

Vaganje. Mi vjerujemo Kati i njezinom Stipi, pa mi recite, kako bi sad odvagnuli 1 kg krumpira? (Na jednu stranu stavimo litru vode, a na drugu stranu stavljamo krumpire; kad se vaga izravna, onda je 1 kg krumpira.) — Odvagni tako! — Koliko je komada krumpira? (16) — (Pazi! Ako pripraviš sitnije — najednake krumpire pokus će lakše uspjeti.)

— Odbroj opet 16 novih, isto tolikih krumpira, da vidimo, hoće li biti jednako teško. —

Metni na vagu! — Što ste opazili? (Da je i ovih 16 krumpira teško kao 1 l vode, ili — kako kaže Kata — 1 kg.) — Koliko smo kilograma vagnuli? — Koliko je komada krumpira? — A koliko bi bilo u 3, 4, 5, ½, kg?

Tako! Sad je Kata dobila svoja 2 kg krumpira, pa neka ih nosi. —

Vaganje kilogramom. U to reče Mara: „Ma, susjedo, meni se sve čini, da sam vam krivo učinila; idem da potražim taj uteg od 1 kg. — On mora biti u ormaru. — — Ha, evo ga! — Da vidimo, je li pravo! (Učenik skine bocu s vodom i pijesak s druge tezulje, pa metne uteg i opazi, da je doista teško 1 kg, ako je stavio na tezulju 16 krumpira.)

Kako ćemo se još uvjeriti, da smo prije dobro vagali? (Metnut ćemo bocu na vagu i izjednačiti s pomoću pijeska. — Na pijesak ćemo staviti uteg od 1 kg. — U bocu ćemo polako ulijevati vodu do vrha. —) Načini to! — Što ste opazili? (Da je voda pretegnula do ravnoteže.) Što iz toga slijedi? (Da je 1 l vode težak 1 kg.) Da li je prema tome Kata imala pravo? —

Kako bi prema ovome, kako je sad na vagi, ujedamput odvagnu li 2kg? (Na onoj tezulji s vodom je težina 1 kg, pa ako

k tome stavimo uteg od 1 kg., bit će onda 2 kg; na drugu tezulju stavit ćemo u papirnatoj vrećici od prilike 32 krumpira, pa će vaga doći u ravnotežu.) Učini tako! —

III. Kako smo najprije vagali krumpir? (S pomoću 1 l vode.) Kako drugi put? (S pomoću utega od 1 kg.) Što smo tad opazili? (Da 1 l vode važe 1 kg.)

IV. Kolika je težina 1 l vode? **(Težina 1 l vode je 1 kg.)**

V. Zašto je Kata imala pravo?

— Kako bi vagnuli 3, 5, 10 kg. krumpira bez utega? (Umjesto utega imali bi na tezulji 1 l vode, pa bi redom 3, 5, 10 put odvagnuli po 1 kg.)

— Kako bi približno odvagnuli 1, 2, 3, 5 i t. d. kg. krumpira, da nemamo ni utega ni litra? (Kad bi bili ovako sitni gomolji, odbrojili bi toliko put po 16, koliko hoćemo kg. — Kad bi bili krupniji, uzeli bi ih manje.)

— Pajo je bio žedan i ispio je $^1/_2$ l vode; koliku težinu vode nosi sad njegov želudac? Zašto?

— Milka je donijela vode u vrču, koji drži 4 l; koliku je težinu izdržala njezina desna ruka?

— Ona je izlila dva puna ovakova vrča u zdjelu za umivanje; koliko važe sva voda u zdjeli? — Zašto?

— Ova bačvica sadržaje 25 l; koliko bi bila teška voda, kojom bi napunili bačvu?

— Kako bi izmjerio koliko l drži ova bačvica, ako prazna bačva važe 18 kg.? (Napunio bi ju vodom, pa onda vagnuo. Od toga bi oduzeo 18 kg, pa bi znao koliko drži bačva.)

*

Ovaj rad — doživljaj — jest kao priprava za pravu metodičku jedinicu o kilogramu, kojom će učenici dobiti pojam o kilogramu kao o mjernoj jedinici.

---

2. Pojam česnika.

Poučavanje u 1. godištu.

Predmet poučavanja: Pojam česnika.

Cilj: Učenici moraju opaziti, da jedno cijelo ima dvije polovine, četiri četvrtine, odnosno osam osmina; te da su dijelovi pojedine vrsti među sobom jednaki.

Pomagala: Arak pisaćeg papira.

Navještaj: Donio sam evo raznovrsnog papira, pa ćemo danas o njemu govoriti i rezati ga na komade.

— 1. Razmatram razne vrsti papira: omotni, oglasni, raznobojni božićni i raznovrsni pisarnički.

a) Izbroj, koliko je tu araka papira! — Još jedan! — Brojite svi! —

b) Kakovi su papiri po boji? — — Što opažaš na bijeloj boji ovog pisarničkog papira? (Jedan je posve bijel, a drugi su sivkasti.)

c) Što znaš reći o veličini tih araka? — Poredaj ih po veličini! — Kakovi su arci pisarničkog papira među sobom po veličini? — Stavi jednoga na drugi, da vidimo, jesu li jednaki. — Rastvori ih, pa onda pokaži, da li su jednaki. —

d) Što znaš govoriti o pojedinoj vrsti papira? — Kako imenujemo pojedinu vrst? (Omotni, oglasni, božićni, fini pisaći, srednji i prosti pisaći papir.) Gdje kupujemo ovakav papir? (U dućanu, u knjižari i papirnici Takšić.) — Kako bi ti tražio, kad bi kupovao arak ovakovoga (Pokažem!) papira?

e) Koju vrst papira bi ti najradije? — Zašto? — Čemu nam treba koja vrst papira? —

— — (Ovaj dio uzimljem radi svestranog zamjećivanja i vježbe u govoru za 1. godište. Učenici su zamijetili jednaku i različne veličine cijelosti.)

— 2. Uzmi jedan arak pisaćeg papira, pa ga razreži na pol.

a) Koliko je polovica? — Pokaži najprije jednu, pa drugu polovicu. — Koja je veća? (Jednake su.) — Sastavi obje polovice u jedan cijeli arak. —

Na koliko **polovica** možemo razdijeliti jedan **cijeli** arak? — Pokaži prvu, pokaži drugu polovicu. — Kakove su među sobom po veličini? — Pokaži, da su jednake.

Kako smo razdijelili ovaj arak papira? (Na dvije polovice.) Kakove su među sobom? (Jednake.)

b) Koliko polovica ima svaki arak? (Dvije.) A ova dva arka? — A ova tri? — Broji redom polovice! (1., 2., 3., 4., 5., 6.) Broji po dva; (2, 4, 6 polovica.) Brojite svi!

— 3. Što je ovo? (Pokažem polovicu arka papira) — Razreži ovu polovicu na pol. — Razreži isto tako i ovu polovicu arka na pol. —

a) Koliko si dobio komada? — Broji! — Brojite svi!

Kakovi su ti komadi među sobom? — Postavi jedan na

drugi, da vidimo, jesu li jednaki. — Postavi ih jednog do drugoga onako, kako stoje u rastvorenom arku. — Od koliko je komada sastavljen cijeli arak? — Kako bismo mogli reći svakomu dijelu, kad su četiri? (Četvrtina.) — Pokaži jednu četvrtinu arka. — Što je to (Pokažem četvrtinu arka!)? — Pokaži dvije četvrtine arka. — Pokaži tri četvrtine. — Pokaži četiri četvrtine.

Što možeš sastaviti od dvije četvrtine arka? (Pol arka.) Sastavi! — Koliko četvrtina treba za cijeli arak?

Koliko je četvrtina u dva arka? — Broji! — A u tri arka? — Broji! — Broji po 4!

b) Kako smo dobili četvrtine arka? (Ako smo arak razdijelili na četiri jednaka dijela.) Kako smo radili? Kakove su četvrtine među sobom? — Što su bile ove četiri četvrtine, dok su se držale zajedno? (Jedan cijeli arak.) A ove dvije četvrtine? (Pol arka.)

c) Uzmi u jednu ruku cijeli arak, a u drugu jednu četvrtinu, pa reci, koja je razlika. — Koliko bi četvrtina načinili od cijelog arka? Koliko bi bilo četvrtina, kad bi ovaj arak razrezali na četvrtine i dodali ovu jednu? — A kad bi uzeli dva arka i još ovu jednu četvrtinu; koliko bi onda bilo četvrtina?

Uzmi u jednu ruku polovinu, a u drugu četvrtinu. — Koja je razlika? — Koliko je to četvrtina?

Sastavi tri četvrtine arka. — Sastavi tri, četiri četvrtine, cijeli arak. —

— 4. Razreži svaku četvrtinu na dva dijela. — Metni jedan na drugi. — Kakovi su među sobom? — Broji, koliko ih je.

a) Što su sastavljali u početku svi ti dijelovi? (Jedan cijeli arak.) Koliko komada imaš sad? (Osam.) Kako smo došli do tih komada? (Najprije smo cijeli arak razrezali na pol, onda smo dobili dva dijela, koje smo nazvali polovinama; zatim smo svaku polovinu razrezali na dva dijela, pa smo dobili četiri četvrtine; konačno smo razrezali svaku četvrtinu na dva dijela, pa smo dobili osam osmina.)

b) Koliko osmina ima cijeli arak? — Sastavi od ovih osmina cijeli arak. — Postavi ove osmine osovno jednu uz drugu. — Postavi ih vodoravno jednu ispod druge. — Postavi ih vodoravno jednu do druge.

c) Postavi dvije osmine osovno jednu uz drugu. — Čemu je to jednako? (Jednoj četvrtini.) Pokrij s jednom četvrtinom, da vidimo, je li zbilja tako. — Postavi uz to još dvije osmine jednu uz drugu, kao i prvi put. — Pokrij i to jednom četvrtinom, Što

si sad dobio? — Pokrij to jednom polovinom arka. — Sastavim isto tako i treću i četvrtu četvrtinu od osmina, pa ih pokrijem četvrtinama i polovinama, a napokon sve cijelim arkom. — —

d) Što vidiš pred sobom na stolu? (Cijeli arak.) Odigni ga i metni na stranu, — Što vidiš dalje? (Dvije polovine.) Odigni i njih, pa ih metni na onaj cijeli arak. — Što vidiš dalje? (Četiri četvrtine.) Odigni ih i metni na one dvije polovine. — Što vidiš sada? (Osam osmina.) Metni i nje na četvrtine.

e) Što ste opazili kod ovih rpa. (Da je 1 arak isto tako velik kao i 2 polovine, kao 4 četvrtine, kao 8 osmina arka.)

Kako možeš od cijelog arka dobiti $^1/_2$, $^1/_4$, $^1/_8$, arka. — Kakove su polovine, četvrtine, osmine među sobom? (Jednake.)

— 5. **Napisivanje.**

a) Što je ovo? (Jedan cijeli arak.) Napiši na ploču. (1 cijeli arak.) —

A ovo? (Dvije polovine.) Napiši! (2 polovine.) A ovo (Četiri četvrtine.) Napiši! (4 četvrtine.) A ovo? (Osam osmina.) Napiši i to! (8 osmina.)

Povuci između svake brojke i riječi osovan potez. —

Napiši to isto, ali tako da najprije napraviš vodoravan potez, pa gore napiši **broj** komada, a dolje — ispod poteza ime (**naziv**) dijelova.

Pročitaj, što si napisao. — Pokaži to i na stolu — na dijelovima arka. —

b) Odbroji 5 osmina. — Pokaži ih u ruci. — Napiši 5 osmina na način, koji smo prije toga napisali. — Koju bi brojku mogao napisati za naziv mjesto riječi osmine? (8.) Napiši! ($^5/_8$) Pročitaj! — Što znači broj 5? (Da je 5 komada). A brojka 8 kao naziv? (Da se ti dijelovi nazivlju osmine.)

— — (To ne će baš tako glatko ići, zato će se napisivanje morati ponoviti samo za sebe kao posebna metodička jedinica za pojmove **brojnik i nazivnik.**) — —

Odbroji 3 četvrtine! — Pokaži! — Napiši na prvi način! — Napiši broj mjesto riječi četvrtine! — Pročitaj — što znače brojevi? — —

Uzmi 1 polovinu! — Pokaži! — Napiši na prvi način! — Koju brojku možeš napisati mjesto polovine, kad su to dva dijela? (2.) Napiši! — Pročitaj! — Što znače brojevi?

c) Jedan neka sa stola uzme i pokaže 1 osminu, a drugi

neka napiše na ploču. — Jednako postupam i kod $^1/_4$, $^1/_2$, $^6/_8$, $^4/_8$, $^2/_8$ i t. d.

— 6. Koju smo stvar dijelili? — Kako smo dobili polovine četvrtine, osmine? — Kakovi su dijelovi među sobom po veličini? Kako ih možemo pisati brojkama?

— 7. Kako bismo proveli jednako dijeljenje cijele žemičke, jabuke? — Provedite! (Provedem sličan postupak kao i kod arka.)

— 8. Kako dobijemo polovine, četvrtine, osmine uopće?

— 9. Evo rpe knjiga, olovaka pera, kestena i t. d., pa razdijeli tu rpu jednako među 2, 4, 8. učenika. — — Što je svaka rpica prema ovoj cijeloj rpi? Provedem vježbe na svim predmetima, koji su mi pri ruci.)

10. Vježbe.

a) Pisanje rečenice n. pr.: Mirko je uzeo $^1/_2$ arka. Martin ispisao $^1/_4$ arka papira. Franjo je dobio $^3/_8$ od 16 oraha i t. d.

b) Računske vježbe.

*

Pojam česnika dobiva se najlakše promatranjem i uporabom predmeta iz života. S pomoću jabuke i repe možemo predočiti samo $^1/_2$ i $^1/_4$; dok s pomoću žemičke možemo uz $^1/_2$ i $^1/_4$ donekle predočiti i $^1/_8$.

Učitelj predočuje djeci česnike obično s pomoću štapića. To je neispravno, jer je svaki dio štapića opet cijelost, a cijeli štapić je opet dio ovećeg štapa.

Najobičnije česnike možemo najlakše predočiti s pomoću arka papira, jer njim možemo predočiti bez ikakove zabune $^1/_2$, $^1/_4$, $^1/_8$, pa i $^1/_{16}$, $^1/_{32}$, dapače i $^1/_{64}$ Osim toga možemo predočiti: $^1/_3$, $^1/_6$, $^1/_{12}$ i t. d.

S pomoću dijelova arka možemo zgodno predočiti i računanje s česnicima osobito zbrajanje i oduzimanje.

3. Zbrajanje česnika.

Poučavanje u IV. godištu.

Predmet obučavanja: Račun, zbrajanje česnika.

Cilj: Izvesti pravilo, da se obični česnici pribrajaju ako se svedu na zajednički nazivnik.

Pomagala: Dijelovi arka papira.

Navještaj: Danas ćemo računati. Pitat ću Vas neke račune iz II. računice. Koliko je $\frac{1}{3}+\frac{1}{3}$? $\frac{1}{10}+\frac{1}{10}$? $\frac{2}{4}+\frac{1}{4}$? $\frac{4}{6}+\frac{3}{6}$? itd.

Vidim, da to znate, a kako ne biste znali, kad su ti računi iz računice za II. godište.

A biste li znali ovo izračunati? (Napišem na ploču: $\frac{1}{2}+\frac{1}{4}+\frac{1}{8}=?$)

— — Dakle to ne znate? Pazite! Danas ćemo naučiti, kako se i ovakovi računi izračunaju.

I. i II. A. 1. Kako dobijemo $^1/_2$, $^1/_4$, $^1/_8$? (Ako 1 cijelo razdijelimo na 2, 4, 8 jednakih dijelova.) A kako dobijemo $^3/_4$ odnosno $^5/_8$? (Ako 1 cijelo razdijelimo na 4 odnosno 8 jednakih dijelova, pa uzmemo 3 odnosno 5 takovih komada.)

2. Pročitaj prvi razlomak! — Što znači? — Pročitaj drugi! — Što znači? — Treći! — Što znači? —

3. Evo raznih dijelova arka papira, pa pokaži, koje su koji dijelovi. (Ovo su polovine, četvrtine, osmine arka.)

Metni na stol onoliko papira, koliko kaže prvi razlomak. — Kraj njega onoliko, koliko kaže drugi razlomak. — Uz to onoliko koliko kaže treći. Koliko je to papira? (Ne znamo — skoro cijeli arak.) —

Pokrij ovu polovicu arka osminama. — S koliko si osmina pokrio? — Što iz toga saznaješ? (Da je jedna polovina isto tolika, koliko je i četiri osmine.) Napiši ispod razlomka $^1/_2$ razlomak $^4/_8$ budući, da je jednako. —

Pokrij i ovu četvrtinu osminama. — Koliko je osmina? (Dvije.) Napiši na ploču $^2/_8$ ispod $^1/_4$. —

Napiši ispod ove osmine opet $^1/_8$. —

Zbroji sad sve te osmine! — Koliko ih je? ($^7/_8$) Napiši!

Složi ove osmine posebno najprije četiri, onda posebno dvije i posebno jednu. — Koliko je osmina, kad ih metneš skupa? (Sedam.)

Metni posebice i prijašnje papire $^1/_2$, $^1/_4$ i $^1/_8$. — Koliko je, kad metneš skupa? ($^7/_8$). Zašto (Jer $^1/_2 = {}^4/_8$, $^1/_4 = {}^2/_8$, a $^1/_8 = {}^1/_8$ to je zajedno $^7/_8$.)

Kad je to jednako, onda napiši i gore $^7/_8$. — Pročitaj! ($^1/_2 + {}^1/_4 + {}^1/_8 = {}^7/_8$.) Pročitajte svi! —

B. 1. Uzmi iz ove rpe papira najprije $^1/_2$ arka, a ti na ploču napiši $^1/_2$. — Uzmi $^3/_4$, a ti piši na ploču. — Uzmi još $^5/_8$, a ti i to napiši. —

Koliko je skupa? — Ajde sastavi papire na stolu. — Koliko je? (1 cijeli arak i $^7/_8$.)

2. Ajdemo to izračunati, pretvarajuć sve u osmine $^1/_2 = {}^4/_8$ — Piši! — $^3/_4 = {}^6/_8$. Piši! — $^5/_8 = {}^5/_8$. Koliko je skupa? ($^{15}/_8$.) Piši! —

Koliko je cijelih araka $^{17}/_8$. Zašto? (Jer $^8/_8 = 1$ cijeli arak i još $^7/_8$ ostane.?)

C. 1. Kako bismo ovo izračunali: $1 + \frac{1}{2} + \frac{1}{4} + \frac{7}{8} = ?$ — Pretvorimo sve u osmine. — $^8/_8 + {}^4/_8 + {}^2/_8 + {}^7/_8 = \frac{21}{8} = 2\frac{5}{8}$. —

2. Izradi to na papiru. — Složi! — Je li 2 cijela arka i $^7/_8$?

D. Razmatranje i preradjivanje.

1. Kakovi su ti računi s obzirom na brojeve? (Računi s razlomcima.) Pročitaj nazivnike u zadatku. — Kakovi su po veličini (Nejednaki.) A kakovi su u izratku? — U kakove smo morali pretvoriti prijašnje nazivnike? — Zašto? — Kakovi moraju biti svi nazivnici? (Jednaki.)

Pristaje li za nazivnik kojigod broj? Zašto nijesmo mogli svesti sve nazivnike na polovine ili četvrtine?

2. Evo arka papira! Razdijeli ga na 3 jednaka dijela. — Razdijeli na 6 šestina. — Razdijeli na 12 dvanaestina. — Složi cijeli arak. —

Pokaži $^1/_3$. — Pokaži $^1/_6$. — Pokaži $^1/_{12}$. —

8. Ajdemo sad izračunati ovo: $^1/_2$ (Piši — Slaži! —). $+ {}^1/_3$ (Isto!), $+ {}^1/_4$, $+ {}^1/_8 = ?$

Koliko je? — Sastavi papire! —

Pretvori sve u dvanaestine. ($^1/_2 = {}^6/_{12}$, $^1/_3 = {}^4/_{12}$, $^1/_4 = {}^3/_{12}$, $^1/_6 = {}^2/_{12}$). Koliko je skupa? ($^{15}/_{12} = 1\,{}^3/_{12} = 1\,{}^1/_4$.) Sastavi to od dijelova kao u zadatku.

— Je li jednako? —

III. Kakovi su bili nazivnici kod ovih razlomaka? (Nejednaki, a poslije jednaki.) Zašto nijesmo mogli pribrojiti razlomke, kad su imali nejednake nazivnike?.

— U kakove smo ih morali pretvoriti? Što smo opazili, kad smo izračunali? (Da dobivamo jednako.) A zašto smo dobili jednako? Što smo opazili kod $^1/_2$ prama $^3/_6$ prama $^4/_8$? (Da je jednako.) Kako smo se uvjerili o tome? — —

IV. Što moramo učiniti, ako hoćemo zbrojiti više razlomaka? (Moramo ih svesti na jedan zajednički nazivnik.) Što to znači? (Moramo ih sve pretvoriti u jednake dijelove.)

V. Ajde da vidim, kako bi izračunali ovo: $^2/_3 + {}^3/_4 + {}^5/_6 + {}^7/_8$? (Razdijeli arak na 24 dijela.)

Obučna skupina „Božić“.

1. Božićno žito.

Obučavanje u II. godištu.

Predmet: Početna stvarna obuka s računom.

Cilj: Učenici moraju proživjeti jedan momenat — radnju, pripremu za Božić; pri tom upotrijebiti kalendar i račun.

Pomagala: Djetinje iskustvo; kalendar („Danica“); zrnje pšenice i kukuruza; tanjurići; zemlja i vode.

Navještaj: Danas ću ja s vama učiti. — Govorit ćemo o pripravama za blagdane, koji će za kratko vrijeme doći.

I. 1. **O Božiću**: Koji se blagdani približuju? (Božićni.) Što se slavi na Božić? — Koji se poslovi obavljaju u kući pred Božić? (Kolju se svinje, rede se sobe, ribaju podovi, omeću paučine . . . sije se pšenica.) Ponovi još jednom, koji se poslovi obavljaju i zašto?

2. **Uporaba kalendara**: Rekli smo, da će za kratko vrijeme biti Božić, pa hajde da ga nađemo i u kalendaru.

Koji je sad mjesec? (Prosinac.) Koji datum? (25. XII.) — Evo ti kalendara, pa nađi mjesec prosinac. — Koji je po redu? (XII.) A koji u godini? (Posljednji.) Jesi li našao? Koji je danas datum? (4.) Koji dan? (Ponedjeljak.) Koji svetac? (Sv. Barbara.) — (Učenik stoji cijelo vrijeme kod stola i čita iz kalendara.)

Dođi drugi, pa nađi u kalendaru Božić. — Kojeg je datuma? (25.) Koji dan? (Ponedjeljak.) Kako se zove dan pred Božić? (Badnjak.)

Koliko je dana od sv. Barbare do Božića? (21.) Zašto? (Jer od 4. do 25. = 21 dan.)

3. **Sijanje pšenice**: Rekli ste među pripravama za Božić, da se sije i pšenica. — Na koji ju dan sijemo? (Na dan sv. Barbare, a neki i na sv. Nikolu ili sv. Luciju.) Ako posijemo pšenicu na dan sv. Barbare t. j. 4. XII., koliko će dana ona rasti do Božića? (4. 5. 6. 7. 8. 9. 10. 11. 12. 13. 14. 15. 16. 17. 18. 19. 20. 21. 22. 23. 24. = 21 dan.)

Čemu se sije pšenica? — Može li se još koje drugo žito sijati? — Reci, kako se to radi! — Ponovi još jedan, kako i zašto se sije pšenica za Božić.

II. 4. **Radnja**: a.) **Priprava zrnja**: Evo sam donio pšenice, pa ćemo odbrojiti nekoliko zrna. — Dođite k stolu: Pajo, Mato i Dušan s jedne strane, a Ivo, Joso i Mile s druge strane, pa svaki neka odbroji po 100 zrna. — — (Dok oni broje, ispitujem druge na mjestu: Koliko će biti svih zrna? — Kolika je polovina? — Da je za dvojicu manje? — Da svaki broji 50, 30, 80 i t. d. zrna?) — Kad ste odbrojili zrnje, metnite u tanjurić po 300 zrna.

Neka dodu Mito i Pero, pa neka odbroji svaki po 50 zrna kukuruza. — — (Ispitujem slično na mjestu, kao i prvi put.) — Stavite u tanjurić po 50 zrna.

b.) **Sijanje u posude.** Sad ćemo to zrnje posijati. — Koliko je posuda? (4.) — Ja bih želio, da u dva tanjurića metnete zemlje a u dva vode, da vidimo, koje će bolje uspijevati. — Što ćemo učiniti? — Učinite! — (Učenici metnu u tanjuriće zemlje i posiju pšenicu — kukuruz — a zatim stave u druga dva tanjurića samo zrnje i poliju vodom. — Sve stave na prozor.)

5. **Opisivanje radnje**: a.) **Vježba u govoru.** Opetuj, što smo radili i zašto? — Još jedan! — (Pazim, da učenik lijepo i suvislo izgovara cijeli opis rada s razjašnjavanjem.)

b.) **Račun**: Koliko smo zrna stavili u pojedini tanjur? — Koliko je pšenice? — Kukuruza? — Svega? — Zašto?

— Koliko je zrna kukuruza u ovoj čaši? (Učenici pogađaju: 300, 500, 450, i t. d.) — Napisat ću na ploču, da vidim, koji će pogoditi. — Prebrojte! (Svaki učenik dobije nekoliko zrna, koja prebroji.) — Donesite redom zrnje k stolu, uspite u čašu i glasno recite broj zrna, da ja napišem na ploču. — (14 + 12 + 25 + . . .) Koliko je svega? (422.) Tko je pogodio? Za koliko je pogriješio?

— Mi smo sijali pšenicu i kukuruz u tanjuriće, a ti ćeš, Nikola, ovo zrnje posijati po razredu onako, kako to čini ratar na polju — Pokaži najprije rukom, kako ćeš to činiti! — Posij sad kukuruz! — —

Koliko je zrna prosuo? (422.) — Dođite vas desetorica, pa pokupite zrnje. — Koliko si nabrao? Uspi u čašu! Napiši na ploču! — — Ajdemo izračunati, koliko je svega! — Jesmo li sve zrnje pobrali? — Kolika je razlika?

III. 6. **Opetovanje.** Što smo danas posijali? Zašto? Što znači to žito na Božić? Kada je Božić? Koliko je dana od sv. Barbare do Božića?

Opiši postupak, kako smo sijali pšenicu i kukuruz.

Kako se zove ovo vrijeme prije Božića? Kakove se pjesme pjevaju o Božiću? Znate li koju božićnu pjesmu?

a) Otpjevajte jednu božićnu pjesmu.

b) Izračunajte ove račune s ploče, ali tako, da svaki broj zrna podvostručite. —

Obradila u III. godištu: Grubišić Vladimira, IV. t.

2. Božićni lančići.

Obučavanje u II. godištu.

Predmet: Poč. stv. obuka u savezu s računom.

Cilj: Uporaba računanja radom; umjetničko shvaćanje; ukus.

Pomagala: Raznobojni papiri; ljepilo, mjere, škare, jelove grančice.

Navještaj: (Na zgodnom mjestu u razredu postavim dvije jelove grančice i među njima sliku — razglednice — „Rođenje Isusovo"). — Što mislite, djeco, čemu smo postavili ove grančice? Što ove znače?

Ajdemo malo razgovarati, čim se kiti božićno drvce! — — No reci, čim se sve kiti! (Kuglicama, jabukama, orasima, svijećicama, lančićima . . . i t. d.) — Rekli ste, da se božićno drvce kiti lancima, pa daj pripovijedaj, kako ih pravimo! —

Pazite djeco! Baš sam danas nakanio, da i mi napravimo od papira lančiće, kojima bismo okitili ove grančice.

1. Promatranje arka papira. (Pokažem arak bijeloga papira). Evo arka papira. — Kakove je boje? — Razreži ovaj arak na pol! — Koliko smo dobili polovina? Pokaži jednu — pokaži drugu polovinu! — Koliko bi polovina dobili od 3, 5, 7 araka? — Zašto? — Koliko bi araka sastavili od 5, 9, ovakovih polovina? — Zašto?

Razreži svaku polovinu na pol! — Koliko je dijelova? — Kako zoveme svaki dio? — Koliko četvrtina ima cijeli arak? Pokaži redom sve četvrtine! — Složi na stolu četvrtine arka jednu do druge. — Složi ih, kako stoje u arku!

Razreži svaku četvrtinu na pol! — Koliko si dobio dijelova? Broji ih! — Metni ih jedan na drugi! Kakvi su medu sobom po veličini? — Koliko ih ima? Kako zovemo svaki dio? (Osmina). Koliko osmina ima arak? Složi osmine po visini jednu na drugu!

Broji ih! — Složi ih po dužini! — Broji! — Složi ih, kako su stajale u arku!

Ponovi kako smo od cijeloga arka dobili osmine?

2. **Pravljenje trakova za lančiće.** Ajdemo promotriti osminu arka. — Izmjeri, kolika je širina, a kolika dužina! ($^{10}/_{16}$ cm) — Kad bi htjeli od ove osmine arka napraviti trakove 1 cm široke, a 1 dm dugačke; koliko bi ih dobili? (16). Zašto?

Čime bi izrezali trakove? — — Da nam brže ide, ja ću sâm izrezati, a vi ćete brojiti. (Izrežem 16 trakova). — Koliko smo trakova dobili od jedne osmine? — Koliko bi dobili od $^{2}/_{8}$? A koliko od cijeloga arka? — Računajte? 16 + 16 + 16 + 16 + 16 + 16 + 16 + 16 = 80 + 48 = 128.

3. **Razlikovanje boja:** Rekli ste u početku, da lance pravimo od bojadisanog papira, pa sam — evo — donio odrezaka, a vi će te mi govoriti kakove je boje papir. (Crven, žut, zelen ružičast, ljubičast, svjetlo-modar, tamno-zelen i t. d.)

4. **Promatranje trakova:** (Priredio sam već trakove od raznobojnog papira, a mogao sam — ako imam vremena — i s djecom prirediti). Razdjelit ću svakoj klupi po 10 komada. — Koliko je trakova u svakoj klupi? — Koliko je u 2, 5, 7, 10 klupa? — — Kolika je dužina, a kolika širina svakog traka?

Poredajte trakove po dužini jedan do drugoga — sastavno. — Koliku ste dužinu sastavili? (1 m). Zašto? (Jer 1 m = 10 dm· a 10 dm = 1 m). Koliko bi metara sastavili od svih trakova? Kolika bi bila ta dužina?

5. **Promatranje trakova po boji.** Poredajte trakove jedan uz drugi osovno, kako mislite, da bi redom pravili karike. (Imam priliku, da promatram estetsko shaćanje učenika). Govori redom, kako si poredao boje!

6. **Račun o karikama.** Rekli smo, da ćete praviti karike· Pripovjedaj, kako ćemo ih praviti. — Koliko ćete karika napraviti vi u jednoj klupi? Koliko će karika imati ova strana? Zašto? Koliko obadvije strane? Zašto?

7. **Pravljenje lanaca.** E, ajde sada, da radimo! Evo vam ljepila (brašna i vode), pa da vidim, čiji će majstorluk biti najbolji! — (Učenici rade).

8. **Sastavljanje desetica.** Sastavite sad više ovakovih komadića — desetica ujedno s bijelim karikama — —

9. **Kićenje.** Okitimo sad tim lancima ove grančice! — —

10. **Ponavljanje** — vježba u govoru. Ponovi, kako smo radili ove lance! —

11. **Poredba.** Kakova je sličnost između ovih lanaca? (Pokažem željezni lanac). A između ovoga? (Pokažem zlatni). Kakove su karike na jednom, a kakove na drugom lancu?

12. **Uporaba.** Čemu smo radili ove lance? Zašto se među lanci na božićno drvce? — Zašto pravimo božićno drvce?

Bi li znali otpjevati koju božićnu pjesmu? — Otpjevajte je? — — No, sutra ćete naučiti još jednu novu božićnu pjesmu.

Obradio u II. godištu: Knežević Dušan, IV. t.

3. Božićna pjesma.

Obučavanje u II. godištu.

Predmet: Pjevanje pjesme: „Na prostoj slami".

Cilj: Naučiti pjevati božićnu pjesmu; uporaba i poznavanje vidnih znakova — nota.

Pomagala: instrumenat — gusle.

Navještaj: Što smo jučer rekli, da ćemo danas naučiti? (Jednu božićnu pjesmu).

1. **Razgovor za razumijevanje teksta.** Kada pjevamo božićne pjesme? — Što slavimo na Božić? — Što predstavlja ova slika? (Isusa u štalici). Što sve vidite na njoj? (Isusa, Mariju, Josipa, pastire, anđele, zvijezdu i t. d.) — Na čemu Isus leži? Tko je uz njega i pred njim? (Pastiri), Tko se vidi u zraku nad štalicom? (Anđeli). Što pjevaju anđeli? („Slava Bogu na visini, a mir ljudima na zemlji!").

2. **Sastavljanje teksta.** Kakova je slama, na kojoj se Isus rodio — kad bi ju primio u ruku? (Prosta). Radi koga se je Isus rodio? (Radi nas). — — Isto, vidite, i pjesma odgovara na ovo pitanje: „Na čemu se Isus nami narodi?" (Na prostoj slami). Reci sve! (Na prostoj slami, Isus se nami narodi!) Tko govori te riječi na ovoj slici? (Pastiri). Recite svi, što govore pastiri! („Na prostoj slami, Isus se nami narodi").

A što pjevaju anđeli? (Nek bude dika, Bogu velika na nebu). Što to znači? — A što pjevaju za dobre ljude na zemlji? (A pokoj svima, ljudma dobrima na zemlji).

Reci ti! — Recite svi!

3. **Ponavljanje i učenje teksta.** Ponovi sve, što smo u toj pjesmi kazali. — Reci, što govore pastiri — anđeli za Boga — anđeli za ljude! — Ja ću te riječi i na ploču napisati. (Već prije sam napisao note za ovu pjesmu, a sad sam potpisao riječi teksta).

4. **Vidni znakovi (note) i ritmičko čitanje.**

a) Ja sam vam napisao i note, da budete lakše mogli naučiti pjevati. Jesu li sve ove note napisane u jednakoj visini? (Neke su niže, a neke su više). Što mislite, što znači, ako je nota više napisana? (Da se mora višim glasom pjevati). Pokaži notu, koju ćemu najvišim glasom pjevati!

b) Sad ćete svi čitati ovo, što je napisano i to onako, kako ove note kazuju; ja ću vam mahati rukom, da pogodite. (Učenici čitaju jednoglasno u ritmu pjesme, a tim **ritmičkim čitanjem** uspijem u toliko, da je već pol melodije naučeno). — — Kakovog su oblika ove note? (Neke izgledaju kao oko, a neke kao točka). Što ste opazili kod ovog čitanja s obzirom na trajanje nota? (Kod onih kao oko držali smo dulje, a kod onih kao točka kraće).

5. **Učenje melodije.** Pazite djeco! Sad ću vam ja otpjevati **cijelu** ovu pjesmu, a vi pazite, da uzmognete za mnom pjevati. — — No, pjevajte za mnom!

a) Otpjevam nekoliko puta, a djeca za mnom.

b) Teža mjesta otpjevam nekoliko puta s pojedincima i s grupama. N. pr. na-ro-di; i poslije na-ro-di. — (a-d-c; a-g-f.)

c) Otpjevajte još jednom lijepo cijelu tu pjesmu!

6. **Razmatranje.** O čem govori ta pjesma? Na što mislite, kad pjevate tu pjesmu u I. kitici? (Na pastire, kako jedan drugomu govore); a u II. i III. kitici? (Na anđele, koji pjevaju diku Bogu, a mir ljudima).

7. **Poredba:** Znate li otpjevati još koju božićnu pjesmu? (Narodi nam se!) — Otpjevajte je! — Otpjevajte današnju!

8. **Sistem.** Kakovu smo pjesmu danas naučili? Božićnu). — O čemu govori? — Što smo naučili o notama? (Ako je nota više napisana, pjeva se višim glasom, a ako je niža, pjeva se nižim glasom. Note, oblika kao oko, drže sa dulje, a note kao točka kraće).

9. **Lijepo pjevanje.** Otpjevajte još jednom lijepo ovu pjesmu.
a) gledajuć u note. — — b) gledajuć u sliku.

10. **Prepišite** ovu pjesmu u svoje bilježnice.

Obradila u II. godištu: Kolačević Marica, IV. t.

4. Božićne karte.

Obučavanje u IV. godištu.

Predmet: Poč. stv. obuka u savezu s geometr. crtanjem.

Cilj: Prirediti od kartona dopisnice, kao primjer za božićnu čestitku.

Pomagala: Božićne razglednice, omotni papir, pribor za geometrijsko crtanje.

Uvod: A. O božićnim kartama. Donio sam nekoliko dopisnica; što mislite, zašto? (Jer ćemo o njima govoriti.) (Jer sad dolazi Božić. — Promatrat ćemo slike. — Risat ćemo.) — No jedan je rekao, da ćemo o kartama govoriti, pa neka rekne, što zna o ovakovim kartama. (Ovakovim se kartama čestita Božić i Nova godina. Na božićnima su slike drugačije, a na novogodišnjima opet drugačije. Na jednoj se strani piše naslov, a na drugoj čestitka. Na karte se mora prilijepiti marka (50 p.), pa karta poslati na poštu.)

B. O običnim dopisnicama. Vi ste vidjeli i ovakovih dopisnica (Pokažem običnu dopisnicu!), pa recite nešto i o ovoj. (To su obične dopisnice. Njima se javlja, kad se ima što ukraće javiti i što može svatko čitati. Zato se i zove otvorena dopisnica. Kupuje se na pošti po 50 p. Na jednoj je strani mjesto za naslov, a na drugoj za obavijesti.)

C. O papiru za dopisnice. Što znate reći o papiru za dopisnice? (Prave se od čvrstoga papira-kartona, da se poštom ne oštete.) Evo raznih vrsta papira, pa mi recite, kako se koja zove (Pisaći, risaći, ljepenka, omotni.) Bismo li od omotnog papira mogli napraviti dopisnice? Zašto?

Navještaj: Danas sam nakanio da sebi za Božić — ovdje u školi — napravimo od ovog arka omot. papira dopisnice.

1. Rezanje dopisnica. Hoće li nam biti dosta jedan arak omotn. papira? Koliko vas je? (54.) Kako bi od tog papira izrezali dopisnice? — — Kolika je dužina i širina obične dopisnice? — Izmjeri! — Kolika je dužina i širina arka omotnog papira? — Izmjeri! — Kolika je površina dopisnice? — A omotnog papira? — Koliko bi dopisnica izišlo? Izračunaj! — Hoće li biti dosta za vas?

Kako bi još na običan način izrezali dopisnice? — Pokaži! — Reži! — (Učenici izmjere po dužini arka, odrežu trak, a drugi reže karte po mjeri.)

2. **Crte na kartama.** Metni svaki pred sebe dopisnicu, pa ćemo ravnalom vući crte, prema kojima ćemo pisati. (Podijelio sam karte i pribor za crtanje.)

a) Odmjeri svaki od lijeve strane gore i dolje 4 cm, pa povucite osovan pravac! — — Da vidim! — —

b) Na tom pravcu i na desnoj strani karte odmjerite odozgo prama dolje 3 cm, pa povucite vodoravan pravac.

c) Opet odmjerite prama dolje dva puta po 1·5 cm, pa povucite dva vodoravna pravca.

d) Odmjerite još 2 cm, pa povucite vodoravan pravac. — — Da vidim, kako ste napravili! — — Okrenite! — —

e) Na drugoj strani odmjerite lijevo i desno pet puta po 1·5 cm, pa povucite vodoravne pravce. — — Da vidim! — —

3. **Ponavljanje.** Ponovi, kako smo radili i čemu? — — Spremite sad dopisnice u knjige i čuvajte ih, a sutra ćemo na njima pisati čestitku k Božiću i Novoj godini.

5. Pisanje karata.

Nastavak obučavanja u IV. godištu.

Predmet: Pismeni sastavak — dopisivanje:

Cilj: Naučiti oblik dopisivanja na običnim dopisnicama. Uporaba vel. pismena i usklika.

Pomagala: Pripravljene dopisnice i improvizirani pošt. ormarić.

Navještaj: Ajdemo sad napisati karte, kako smo se ono zadnji put dogovorili.

1. **Razgovor o gradi:** Što smo rekli, da ćemo napisati na ovim kartama? (Čestitku za Božić.) Pa što bismo napisali? (Dragi prijatelju! Čestitam Ti novu godinu! — ili: Želim Ti sretan Božić i sretnu Novu godinu!) Što ćeš napisati ispod toga? (Pozdrav i potpis.) A na drugoj strani? (Naslov, komu se šalje.)

2. **Sastavljanje teksta.** Ajdemo sastaviti čestitku za današnje karte. — Što ćeš najprije napisati? (Dragi prijatelju!) A zatim? (Želim Ti sretan Božić i sretnu Novu godinu!) Ispred toga? (Pozdravlja Te Tvoj prijatelj Mate Orešković.)

3. **Učenje teksta.** Izgovori, Dmitre, cijelu čestitku! — Izgovori cijeli naslov, kad bi pisao drugu Josi Zduniću! (Vrijednomu mladiću Josi Zduniću, učeniku IV. razreda, Gospić.)

4. **Gramatička obrada.** Biste li vi znali točno i bez pogreške napisati? — Da vidimo! — Dođi Pajo k ploči! — Napiši nagovor! — Kako ćeš napisati? — Piši! — Je li dobro napisao? — Zašto je pisao prvo slovo veliko? Zašto na kraju uskličnik?

Dođi Mato, pa napiši čestitku! — Kako ćeš napisati? — Piši! — Je li dobro? — Zašto pišeš „Ti" velikim slovom? Zašto „Božić" i „Novu godinu" velikim slovom?

Dođi, Dmitre, pa napiši pozdrav! — — Zašto pišeš „Ti" i

„Tvoj" velikim slovom? — — — Pročitaj, Ivo, što je napisano! — Zašto je pisao . . . . ? (Pitam za prijašnja pravila).

Dođi, Mile, napiši naslov za Peru Bjegovića! — Je li dobro? — — Pročitaj cijelo! — — Obriši!

5. **Ponavljanje teksta.** Izgovori napamet čestitku — naslov! —

6. **Pisanje.** Ajdemo sad pisati. Metnite karte preda se, pišite lijepo i uredno, da svaki vidi, kako vi to razumijete; naslov napišite prijatelju u svom razredu, kojemu hoćete; na svršetku predajte na poštu. (Pripravio sam škatulju — pošt. ormarić).

a) Pišite najprije sadržaj čestitke! —

b) Sad napišite naslov! —

c) Sad predaj na poštu! —

d) Marko Počuča i Dušan Knežević bit će listonoše, pa će raznijeti karte naslovnicima. (Zanimivo je, kome učenici pišu; tko će dobiti najviše karata; kako se vladaju i t. d.)

e) Pogledajte, da li je prijatelj gdje pogriješio! — Ispravite!

f) Poberite karte i spravite u ormar.

g) Neka se jave oni, koji nijesu dobili čestitke. — — Sutra ćete pisati još jednu čestitku, ali samo onima, koji je danas nijesu dobili. —

Obrađeno u IV. godištu n. p. škole u Gospiću.

Božićna svečanost.

22. XII. 1922.

Školska soba IV. godište, okićena jelovim grančicama.

Na stijeni dvije velike jelove grane, okićene lancima, jabučicama i orasima. Na stolu pšenica od 4. o. mj. i košarica jabuka — božićnica.

Raspored:

1. **Proslov.** govori razredni učitelj: a) o školskim svečanostima uopće, b) o rasporedu, koji ima biti jedinstven po ideji i izvedbi, c) o povodu ove svečanosti.

2. **Božićna pjesma** „Danas se čuje događaj novi." (pjevaju učenici i učenice uz pratnju harmonija.)

Deklamacije:

a) „Pesma o pesmi" (govori Dušan Knežević,)

b) „Domovina" (govori Joso Zdunić,)

c) „Soči" (govori Olga Rubčić.)

Ove tri pjesme: prva — srpska od Zmaj-Jovana Jovanovića kaže nam, što je i kakva mora biti pjesma t. j. bogodana istinita, (da se pjevajući ne laže); druga — hrvatska od Đure Arnolda govori, što je domovina i kako treba učiti i raditi — zasukanih rukava, pa tako radom podizati domovinu, a treća slovenska od Simeona Gregorčića, sjeća na proročanstva na krvavu bitku na Soči i na dio našeg naroda, koji je još i danas pod tuđinom.

Nasljedovanjem misli ovih triju pjesama, obistinit će se i ostvariti riječi zaključne božićne pjesme:

4. „Daj nam Bog zdravlje k tomu veselje, na tom mladom ljetu svega obilja!“ (Pjevaju svi.)
5 Čestitka k Božiću i dijeljenje božićnica.

Obučna skupina „Božić“ je niz metodičkih jedinica, koje su svojim radovima i gradivom vezane na događaje iz djetinjega života o Božiću. Tim će učenici uz živi interes i radnje dobiti množinu obrazovnih elemenata, koji će poslije biti ishodišta za dalje poučavanje. Tako n. pr. rad „Božićno žito“ služi prirodopisnoj obuci „lančići“ računskoj obuci i nauci o bojama, „pjesma“ pjevačkoj obuci, „Božićne karte“ geometrijskom crtanju i poslovnim sastavcima, a „Božićna svečanost“ razvitku društvene i nacionalne svijesti.

Tijekom školske godine možemo provesti mnogo ovakovih obučnih skupina kao: berba grožđa, branje kukuruza, klanje svinja, svadbovanje, gradnja kuće, pisanice, sjetva, kosidba i t. d.

Pitanja za mlada učitelja:

1. Jesi li u početku škol. godine pripravio za svakog učenika osobni arak, na kojem ćeš bilježiti osobine učenikove?
2. Jesi li nakanio provesti zimsko (početkom studenoga) i ljetno (početkom svibnja) mjerenje visine i težine učenika?
3. Jesi li ubrao i posušio u jesen dosta odabranih i lijepih listova, od kojih ćeš poslije sastavljati ornamente?
4. Jesi li sabrao slobodne crtarije učenika 1. godišta, koje su oni samostalno nacrtali?
5. Da li uoči svakog dana pribilježiš barem na komadiću papira, koju ćeš građu preduzeti toga dana; paziš li, da građa toga dana sačinjava jednu cjelinu?

Obavijest.

Ne nagovor mnogih drugova odlučio sam izdati ove škol. godine nekoliko svezaka metodičkih priprava, kojima bi se obradila građa prema zahtjevima škole rada. Izabrao sam najmarkantnije metodičke jedinice, da upozorim mlada učitelja na pravac rada prema zahtjevima moderne metodike.

Primi li učiteljstvo ovaj svezak priprava tako srdačno, kako je primilo moje prijašnje sveske, izdat ću mjeseca veljače II., travnja III., a mjeseca lipnja IV. svezak.

Bit će mi milo, ako me drugovi prijateljski upozore na koje nedostatke.

Čakovec, mjeseca prosinca 1923.

Stj. Križanić.

ELEM

Škol. god. 1923./4. Sv. II.

METODIČKE PRIPRAVE

za

školu rada.

Priredio

Stjepan Križanić,

profesor u kr. učiteljskoj školi u Čakovcu.

Sadržaj:

Kako ćemo današnju školu učenja pretvoriti u školu rada? — Pismene vježbe. (Diktati za II. godište). — Iz zemljopisa. (Hrvatsko Primorje.) — Pitanja za mlada učitelja. — Obavijest.

ČAKOVEC

Tiskara Vladimira Takšića.

B
128
1 č

Škol. god. 1923./4. Sv. II.

METODIČKE PRIPRAVE

za

školu rada.

Priredio

Stjepan Križanić,

profesor u kr. učiteljskoj školi u Čakovcu.

Sadržaj:

Kako ćemo današnju školu učenja pretvoriti u školu rada? — Pismene vježbe. (Diktati za II. godište). — Iz zemljopisa. (Hrvatsko Primorje.) — Pitanja za mlada učitelja. — Obavijest.

ČAKOVEC.
Tiskara Vladimira Takšića.

Kako ćemo današnju školu učenja pretvoriti u školu rada?

Preda mnom je vrlo lijepa i iscrpiva rasprava pod gornjim naslovom od G. Schaub-a, učitelja u Baselu, u kojoj govori najprije o problemu uzgajanja (smjernice škole rada), zatim o problemu poučavanja (kritika današnje škole učenja) i napokon iznosi svoje mišljenje o pretvorbi.

U tom zadnjem dijelu iznosi Schaub svoje prijedloge, pa među ostalim kaže u uvodu: „Škola učenja, škola je prošlosti, a škola rada, škola je budućnosti. Kako ne bismo mogli starogrčki čamac na vesla prenarediti u moderni torpedni čamac, isto tako ne bismo mogli ni iz današnje škole učenja razviti naprednu školu rada. Prenaređivanje staroga u novo je nemoguće; to bi bila tek krparija." On traži sasvim — od temelja — novu **primarnu** školu, koja se nastavlja **sekundarnom**, pa **produžnom** i **fakultativnom** školom.

To je sve lijepo. Ali, što ćemo mi s našom školom učenja? Ona je tu, a mi bismo je rado pretvorili u školu rada. Kako ćemo to provesti, a da ne bude — kako on veli — krparija?

Najsnažniji pokretač i razgovornik škole rada **Kerschensteiner** kaže: „Ideja škole rada tako je stara kao i ideja uzgajanja." Dakle vrlo starog datuma.

Komenski veli: „Učiti treba ljude, koliko je samo moguće, da ne budu mudri iz knjiga, nego iz neba, zemlje, hrastova i bukava . . . ; sve treba da se donese pred osjetila, štogod se samo može." — — „Valjano obučavati mladiće ne znači duše njihove natrpavati mješavinom riječi, rečenica, mišljenja i nazora sabranih u piscima, nego otvarati razumijevanje stvari."

Rousseau: „Najbolja je knjiga svijet, a najbolje poučavanje činjenice."

Pestalozzi: „Kad majka prvi put digne svoje dijete na krilo, začinje se njezino poučavanje. Ona otvara djetetu svijet, uči ga upotrebljavati osjetila i pomaže, da mu se što prije razvije pažnja i moć zrenja."

Te su mi rečenice prve pale u oči, kad sam listao udžbenik za metodiku propisan u našim učiteljskim školama. Držim da nije od potrebe dokazivati istinitost i vrijednost njihovu, jer to svjedoče imena osoba, koje su izrekle te rečenice.

Pitajmo se, da li se u radu današnjih škola držimo smisla tih rečenica. A kad bismo provodili njihov smisao, zar ne bismo tim provodili i školu rada.

Kolikoput smo se u školi razočarali, kad smo učenike ispitivali građu. Tražili smo je u učenikovoj svijesti, a građe nije bilo. Sasvim naravno, kad mu je nijesmo ni podali. Podavali smo građu na temelju knjige ili našeg pripovijedanja, na temelju slika ili s pomoću nadjevenih ptica; ali sve to ne bijaše život. Bile su riječi, koje je učenik poslije nas ili poslije svojih drugova opetovao, a riječi ko riječi izidoše iz glave.

Sasvim je drugačije, kad smo s učenicima bili na školskoj šetnji, pa su učenici sve promatrali i pri tom bili aktivni; ili kad smo nešto u školi izvodili i proživljavali uz sarađivanje učenika. Kad smo ispitivali tu građu, učenici su sigurno odgovarali, jer su je znali.

Što će reći znati?

U razmatranju o radu Komenskoga piše J. K. Škoda (Didaktika str. 241.)

> »Vjerovanje moramo dobro razlučiti od znanja. Dokle mi je nešto istinom uz jamstvo drugoga, to vjerujem; čim se pako o toj stvari budkako osvjedočim, prestajem to vjerovati i začinjem znati. Slavni putopisac Chateaubriand dugo vjerovaše, da se razjarena ljutica klopotuša umiri i ukroti svirkom; nu putujući u društvu Kanadom, speti, da im se primače zmija, a moj si ga Kanadjanin začeo ne baš umjetno svirati u sviraljku, pa ukrotio bjesneću ljuticu, te je odmamio, kako daleko mu se svidjelo: tada već nije isti učenjak vjerovao, već je uistinu znao.«

Mi doduše ne moramo ići u Kanadu, da se osvjedočimo o svojstvima klopotuše; mi ćemo to radije vjerovati. No imade toga vrlo — vrlo mnogo, što naši učenici moraju da vjeruju, a nije tako niti daleko niti nepristupačno kao nama Kanada.

Primjer: Tko od vas ima vrt? (Javi se jedan ili dva učenika, dok drugih 20—30 nemaju vrta.) Pripovijedaj, što si vidio u vrtu. (Učenik pripovijeda.) Pripovijedaj i ti. (Jedan od onih 20.) — (Učenik pripovijeda ili bolje reći opetuje riječi, koje je izrekao onaj učenik prije njega.) Sad učitelj nastavlja opisivati vrt, a učenici opetuju njegove riječi. Možda donese u školu neke

predmete iz vrta, pa i njih opisuje; pomaže mu i slika vrta od Leutemanna ili Tempskya, pa misli da provodi **zorno** stvarnu obuku.

Uzmimo drugi primjer: Tko je od vas vidio živu žunu? (Nitko.) Donio sam vam nadjevenu žunu, pa ćemo je sad promatrati. Govori se o njezinu letenju, hrani, načinu života, a učenici to sve opetuju, govore i vjeruju. — A da li znadu? — Žuna stoji prikovana uz granu i nikamo se ne miče.

Zašto dakle, da učenik sve to vjeruje, kad se može o svemu sam osvjedočiti i reći, da je to proživio, da to znade. Zar ne bismo mogli otići u šumu i tamo motriti žunu; ili u vrt, pa tamo sve raditi i proživljavati. Što ne možemo s učenicima proživjeti, o tome niti ne govorimo. A ako moramo prema nastavnoj osnovi o čemu nepoznatomu govoriti, promatrit ćemo i proživjeti nešto slična u zavičajnoj obuci, pa ćemo moći novu stvar analogno razumjeti i saznati.

U školi učenja vidimo, da učenici ponavljaju u mnogom samo ili riječi učiteljeve, ili učenikove ili iz knjige. A pustom ponavljanju riječi kaže se **verbalizam.**

Da razumijemo što je verbalizam, navest ću odlomak iz Turićeve metodike str. 17.:

> „Mnogo je učenika, a i odraslih, koji za štampanu riječ i rečenicu ne vežu stvarne sadržine, nego samo slušne predodžbe. Nu mnogo je više ljudi, koji, kada čitaju, misle preopćenito, naime tako, da o riječi i rečenice vežu formalno-gramatičke, a ne stvarne pojmove; misle na opće predodžbe i pojmove, i ne vežu ih na zamijećeni prostor i vrijeme."

Iz toga slijedi, da, i ako učenik kaže značenje rečenice, to još ne znači, da znade, ako spoznaje ne poveže na prostor i vrijeme, t. j. na jedan doživljaj. Dakle još uvijek verbalizam.

Primjer: Učenici I. godišta čitaju štivo (I. čit. str. 43.) „Proljeće." Tu su rečenice: „Žubore potoci". — „Slavuji pjevaju u gaju." A dijete niti je vidjelo potoka niti gaja, a niti je čulo slavuja. O tome se samo u školi govorilo. Što stvarna može misliti dijete pri tom čitanju? Da li je to poučavanje?

Koliko bismo takovih primjera mogli još navesti? —

— **Odstranimo iz škole verbalizam; pobrinimo se, da sve spoznaje postanu učenikovo pravo znanje; ne crpimo znanja iz knjige, nego iz doživljaja u prirodi i to radom, činjenicama, saradjivanjem: pa nam škola učenja postaje školom rada.**

Pismene vježbe.

Molim te, prijatelju, pokaži mi pismene vježbe, koje provodiš u svojoj školi.

Evo! Tu su krasnopisanke, tu bilježnice za pismeno vježbanje, bilježnice za diktate, zadaćnice i bilježnice za račun.

Za sada me zanimaju samo bilježnice za pismeno vježbanje pa ću njih pogledati. — Ne valja! — Ti paziš u tim bilježnicama više na vanjštinu nego na sadržaj. Istina, treba paziti i na urednost i na raspored redaka na papiru, ali glavno je, da bude u sastavku odraz djetinje duše. U te sastavke ne dolaze rečenice, koje si ti sastavio i rekao djeci ili rečenice koje su čitala djeca u školskoj knjizi. Tu se pišu posve samostalne rečenice, koje su nikle u djetinjoj duši.

A kako ću onda uvježbati učenike u pisanju oblika rečenica cijeloga sastavka?

U posebnim diktatima, o kojima ću ti reći poslije.

Pa što ću i kada ću pisati u te bilježnice?

Evo primjera. Bio si s učenicima na školskoj šetnji pa si vidio kako nad poljem lebdi u zraku kobac mišar (škanjac mišolovni ili klikavac toranjski), kako se naglo spusti na zemlju, nešto čeprka, pa onda odleti. Poslije toga si opazio na samom polju vrlo mnogo rupa, a ako si pažljivije motrio rupe, opazio si, kako je tu i tamo provirio i protrčao poljski miš. Uvjeren sam, da su odmah učenici razumjeli i rastumačili cijelo škanjčevo vladanje. Kad drugi dan dođeš u školu, razdijeli učenicima bilježnice za pismeno vježbanje, pa napiši na ploču naslov: „Lov na poljske miševe." Vidjet ćeš, što će i koliko toga učenici napisati.

Jest, ali bit će mnogo pogrješaka.

Ništa zato. Ispravit ćeš pomalo sve pogrješke u posebnim diktatima.

Što misliš, hoće li učenici istinu napisati, kako su događaj opazili i razumjeli? —

To hoće.

No, pa što želiš više? Vidio si, što su učenici opazili, što znadu, kako znadu svoje opožanje napisati pa im možeš manjkavosti i nedostatke dopuniti i razjasniti, ali ne pustim riječima nego ponovnim motrenjem u prirodi. Takove vježbe moraš provoditi prema svim predmetima nastavne osnove za osnovne škole,

no ne zaboravi, da su učenici morali svaki sadržaj svake rečenice motriti, a prema prilikama i proživjeti.

To mi i jest najteže, jer ne znam, što bi učenicima dao za pismenu vježbu, pa zadajem: Prepišite ovo, napišite napamet ovo, opišite ovo, napišite što znadete o tome i t. d. Otvoreno ti kažem, da nisam ni sam zadovoljan s tim radom, ali se ne usuđujem davati slobodne sastavke.

Naravno da učenici ne mogu slobodno pisati, kad nemaju stvarne podloge — života. Moraš ići postepeno od jednostavnijega k složenomu. U svakom naslovu mora biti života. Ne bi valjalo, da na pr. čakovečkoj djeci zadaš naslov: „Stari grad"; bit će bolje ako kažeš: „Na bedemima staroga grada".

Zadatak „Proljeće" je preopćen, nema života dok će učenik o zadacima: Prvi leptir, Na trešnji, Pisanice, Na izvoru i t. d. pokazati mnogo života, ali samo onda, ako je to sve promotrio i proživio.

A kako provodiš diktate?

Imam posebnu knjigu o diktatima, pa izaberem diktat, koji mi se svidi, dadem ga napisati na ploču, a učenici ga prepišu u svoje bilježnice. Zatim napišem na ploču pravilo, a učenici ga prepišu.

A zašto ne diktuješ svima učenicima rečenicu po rečenicu. Onda bi bilo mnogo pogrješaka.

Provedi diktat metodički, pa ne će u njemu biti nijedne pogrješke. — Nijesi li proučio psihološko razjašnjenje o diktatu iz Turićeve metodike? Tamo ćeš razabrati, da učenik kod diktovane riječi i rečenice prima najprije slušne spoznaje. Ove osvijeste više psihičke spoznaje (značenje — razumijevanje riječi i rečenica); u isto se vrijeme osvijeste i vidne spoznaje t. j. učenik sebi predoči cijelu riječ ili rečenicu kao napisanu. Uporedo s tim osvijeste se i spoznanje pokretanja ruke za napisivanje riječi i rečenice. Vidna spoznaja i spoznaja pokretanja osvijeste u višoj psihičkoj sferi spoznaju o pravopisnom ili običnom pravilu, kako treba napisati riječ ili rečenicu. Uz to se pridružuju još neke spoznaje s obzirom na pažnju, materijal za pisanje i sl.

Kako vidiš, učenikova je svijest jako zaokupljena kod toga rada i stoga valja provoditi diktate oprezno, postepeno i metodički.

Prva vrst diktata, kojima je zadatak, da učenici upoznaju neko pravopisno ili obično pravilo, možeš pisati u posebne bilježnice za diktate. Za svako su godište određene posebne bi-

lježnice prema brojevima t. j. prema razmaku crtovlja. Diktatima se počima u II. godištu, no može se početi i u I. godištu 2. polječe.

Kako bih po tvojemu sastavio metodičku jedinicu za diktate?

Evo ovako:

Najpriije moraš znati, koje pravilo želiš s učenicima izvesti, pa prema tome izrekneš navještaj.

1. **Razgovor o građi.** (Doživljaj; slobodni razgovor, da učenici razumiju sve misli u diktatu.)

2. **Sastavljanje teksta.** (Stavljaj pitanja o gornjoj građi tako, da učenici odgovore rečenicom, u kojoj se primjenjuje pravilo. Pitanja stavljaj redom, da svi odgovori čine logičku cjelinu.)

3. **Gramatička obradba.** (Izaberi najteže rečenice, u kojima bi učenici mogli pogriješiti, pa ih daj napisati na ploču. Promatrajući i uspoređujući te rečenice izvest će učenici pravilo. Pri tome će ponoviti i stara pravila, koja još nijesu bila sigurna.)

4. **Pravilo.** (Na temelju poredbi rečenica opazili su učenici pravilo, pa ga izreknu i ponove. Uz to kažu i još koju rečenicu iz toč. 2., pa i tu opaze i ponove pravilo te ga tako nauče napamet.)

5. **Diktovanje.** (To je V. stupanj te metodičke jedinice, jer sad moraju svi učenici primjenjivati naučeno pravilo u rečenicama, koje pišu. Ako dakle učenici već pravilo znadu, a još smo ih na pravilo podsjetili naslovom diktata, pa to pravilo primjenjuju u 5—10 diktovanih primjera, tada nije od potrebe, da se pravilo piše posebno po svršetku diktata. — To je diktovanje tek jedan dio V. stupnja, dok se ostali dijelovi primjenjuju kod zadaća i slobodnih sastavaka.)

6. **Ispravljanje.** (Provedeš li tako diktat, ne će biti pogrješaka.)

Ako se dogodi općeno pogrješka proti kojem pravilu, tada se izvede poseban diktat u domaće bilježnice. To je druga vrst diktata, te se mogu uzeti rečenice i bez reda, kako ih učenici sami nadu. No i tu valja paziti, da ne bude verbalizma.

Dakle u tvojim diktatima nema 5 stupnjeva?

Kako da nema? Samo promotri malo i naći ćeš ih svih 5.

A kojim ću redom pisati diktate; kako da napravim osnovu?

Evo ovako: Nastavna osnova za I. godište kaže: Diktuju se riječi i rečenice, pa se u svezi s tim upućuju djeca u porabu velikih slova i rastavnih znakova i u dijeljenje riječi. U II. godištu moraš to svakako ponoviti, pa se nastavlja diktovanjem rečenica

s osobitim obzirom na dalju obuku u gramatici i pravopisu. Pojam o rečenici, o riječi, slogu i glasu. Rečenice jesna, niječna, upitna i usklična, s osobitom uputom u porabu rastavnih znakova.

To propisuje nastavna osnova, a da se to dobro nauči i utvrdi, složio sam 20 diktata, koje polagano provedi, pa ćeš udovoljiti potpuno nastavnoj osnovi. A ti su diktati: 1. Krsna imena muška. 2. Krsna imena ženska. 3. Prezimena (na „ić"). 4. Prezimena (obična). 5. Mjesta. 6. Vode. 7. Bregovi. 8. Obrtnici. 9. Radnici. 10 Činovnici. 11. Rečenice od dvije riječi. 12. Rečenice od tri riječi. 13. Rečenice od četiri riječi. 14. Rečenicd od pet riječi. 15. Jesne rečenice, 16. Niječne rečenice. 17. Upitne rečenice. 18. Zapovjedi i uzvici. 19. Nabrajanje. 20. Kratice.

Navest ću provedbu tih diktata, kako sam ih ja s uspjehom proveo pa ti preporučam, da ih i ti pokušaš ovako provoditi.

---

1. Krsna imena muška.

Navještaj: Svaki od vas znade, kako mu je krsno ime, pa ćemo danas vidjeti, na što moramo paziti, kad pišemo krsna imena.

a.) Kako je tebi krsno ime? (Mato.) A tebi? (Tomislav.) A tvojem bratu? (Duro.) A ocu? (Franjo.) i t. d.

b.) Biste li vi znali ta imena napisati na ploči? — Dođi k ploči, pa napiši ime Blaž. — Što ćeš napisati? — Izgovori glas po glas. — Piši! — Je li dobro napisao?

Dođi drugi, pa napiši ime Tomislav! — Što ćeš napisati? — Rastavi na slogove. — Izgovori zajedno. — Piši! — Je li dobro napisao?

Dođi treći, pa napiši ime Đuro. — Je li dobro napisao?

c.) Gledajte, što su oni napisali? — Kakova su to imena? (Krsna.) — Što ste osobita opazili kod pisanja tih imena? (Da su ih pisali velikim početnim slovom.) — — (To već učenici znadu, jer su učili kod poučavanja u velikim pismenima u I. god.) — —

d.) Napiši na ploču ime ovoga predmeta. (Pokažem ravnalo.) Kakovim je početnim slovom pisao? (Malim)

Koja je razlika u pisanju ovih imena? (Da krsna imena pišemo velikim početnim slovom.) — A što bi bilo, da tkogod napiše krsno ime malim početnim slovom? (Napravio bi veliku pogrješku.)

Kako dakle moramo uvijek pisati krsna imena? (**Krsna imena moramo uvijek pisati velikim početnim slovom.**) Ponovi to pravilo ti, ti, svi!

e.) Sad ću vam kazivati nekoliko ovakovih krsnih imena, a vi pazite, da ih napišete točno prema pravilu.

— — Razdijelim po običaju pribor: bilježnice za diktate i pera.

Otvorite prvu stranu, na kojoj ćete pisati. — U 1. red u sredini napišite: 1. diktat. (Napišem na ploču.) — Metnite bilježnice uz rub klupe, da vidim, kako ste napisali. —

Sad ćemo napisati naslov. — Kakova su bila ona imena, koja smo napisali na ploču? (Krsna, muška imena.) Zato ćemo i napisati naslov ovako: **Krsna imena muška.** (Napišem na ploču.) — Pročitaj! — Pročitajte svi! — Pišite! — Metnite uz rub klupe, da vidim, kako ste napisali!

Sad ću vam kazivati imena, a vi ćete pisati.

U kojoj knjizi nalazimo mnogo krsnih imena? (U kalendaru.)

Evo kalendara; ja ću iz njega čitati, a vi pišite. — Čedomil. — Ponovi! — Rastavi na slogove! — Izgovorite svi! — Pišite! — —

(Iz kalendara čitam redom zgodna imena, tako ća po tri imena stanu u jedan redak bilježnice. Svako ime, kad ga izgovorim, dadem ponoviti, rastaviti na slogove, izreći u zboru, pa onda tek pisati. Kad napišu po tri imena u jedan redak, osvjedočim se, da li su dobro napisali. Upozorim učenike, da iza svakog imena stave zarez.)

Kao 1. diktat imat će ovaj oblik:

1. diktat.

Krsna imena muška.

Čedomil, Radinko, Slavo,
Dobromir, Borivoj, Sveto,
Radoslav, Živan, Dobroje,
Bjelimir, Blagoje, Bogo,
Trpimir, Višević, Sviloje.

Čakovec, 20 rujna 1923.

Matija Miholek.

— — Kod ovoga sam diktata izdiktovao 15 imena. Ostaju još dva retka prazna. U predzadnji redak napišemo datum (napišem na ploču, a učenici prepišu), a u zadnji redak ime i prezime

f.) **Ispravak.** a.) Nakon svakoga retka pregledam po običaju (Uz rub klupe!), ima li pogrješaka, pa odmah učenike na njih upozorim. Nadem li koju veću pogrješku, znak je, da nešto nijesam ja dobro proveo. Postupam li točno prema gornjem naputku, siguran sam, da ne će biti pogrješaka.

b.) Mogu poslije diktata obilježiti pogrješke crvenom tintom i ocjenom.

Ako je učenik sva imena napisao lijepo, uredno i ispravno velikim početnim slovom, onda je diktat uspio.

Napomena. Ako promotrimo djelovanje svijesti kod ovoga diktata, naći ćemo:

a.) **slušne spoznaje**, koje nastaju, kad učitelj izgovori ime, a učenici ga čuju; b.) slušne spoznaje osvijeste i **vidne** spoznaje, tako, da učenik sebi odmah predoči, kako izgleda i napisana riječ; c.) u isti mah moraju se u svijesti podići i više **psihičke** spoznaje, tako da učenik razumije značenje riječi; d.) ovako združene spoznaje, a osobito utjecajem vidne spoznaje osvijeste se i spoznaje **pokretanja**, tako da učenik znade, kako će rukom pokretati, da napiše diktovanu riječ; e.) pri tome se uzdigne u svijesti i **pravilo**, prema kojemu valja pisati riječ. (U ovom slučaju pravopisno pravilo o pisanju krsnih imena; zatim pravilo o razgocima, pa pravilo o lijepom pisanju slova.) Pomišljamo li na sve ove momente kod diktovanja, morat ćemo doista ići polagano, korak po korak, da dosegnemo onaj uspjeh koji želimo postići s pomoću diktata.

Zašto diktujem ovdje samo imena, a ne diktujem cijele rečenice? Ovo je prvi diktat u II. godištu. Zato ne smijem odveć opteretiti svijest učenika. Kad bih na pr. diktovao rečenicu: Dva susjeda Petar i Pavao idu u Čakovec, našao bih lijepu primjenu za uporabu velikih pismena. No zamislimo, koliko sam opteretio tim svijest učenika, koliko raznih i pravopisnih i gramatičkih pravila mora učenik držati u svijesti. Počnem li diktatom rečenica, bit će pogrješaka, koje neću moći iskorijeniti do svršetka školovanja; a počnem li ovako diktovanjem riječi, ne će biti pogrješaka **nikako**. Zar ne jača učenikovo samočuvstvo, kad diktat napiše bez pogrješke? Ima li u diktatu pogrješaka, znak je ili da je učenik slabo nadaren ili da sem ja pogriješio negdje u postupku.

Nije li svijest premalo zabavljena razumijevanjem, kad se diktuju sama imena? Budući da diktujem za djecu neobična narodna imena iz kalendara, ispunit će sadržaj svijesti pomisao na narodno (posebna vrsta!) ime, kalendar, možda historijsko lice i t. d, dok bi diktujući obična imena: Mato, Ivo i sl., doista svijest slabo zabavljali.

Zašto se ne piše pravilo iza diktata? Jer nije potrebno. Pravilo se je izvelo i upamtilo nakon gramatičke obradbe (Napisivanje na ploči!) diktata, pa je prema tome sam ovaj — službeni — diktat jedan dio primjenjivanja, jer učenik mora kod svakoga primjera — a tih je u ovom diktatu petnaest — misliti na pravilo. Bitnost pravila ili podsjećanje na pravilo izraženo je u naslovu. Drugi dio primjenjivanja pravila provest će se u slobodnim pismenim sastavcima.

Napokon ovim prvim diktatom nije pravilo o uporabi velikih slova iscrpljeno, nego će se nastaviti i u drugim diktatima, koji izatoga slijede.

---

2. Krsna imena ženska.

Navještaj: Zadnji put smo pisali u bilježnice krsna imena muška, a danas ću vam kazivati nekoliko ženskih imena, pa ćete i njih napisati u bilježnice.

a.) Na što smo morali paziti, kada smo pisali muška imena? (Da počinjemo velikim početnim slovom.) A kako će biti kod ženskih imena? **(I ženska krsna imena moramo pisati velikim početnim slovom.**

b.) Podijelit ću vam sada bilježnice. — Pogledao sam ih sve pa sam se uvjerio, da ste dosta dobro napisali. — (Da ojačam samočuvstvo kod učenika, mogu se držati ovog običaja. Kad ispravim diktate obilježim crvenom tintom ocjenu, razdijelim bilježnice prema ocjenama u grupe, pa tako i dijelim učenicima. — Pazite! Oni učenici, koji su napravili nekoliko manjih pogrješaka, dobilu su ocjenu „dovoljno", ti su ova dvojica . . . . . ocjenu „dobro" dobila su petorica . . . . .; a za ocjenu „veoma dobro" t. j. bez pogrješke napisali su svi ostali. — Tako razdijelim pisanke i dopustim, da svaki pogleda pogrješke, koje sam mu označio. Kako sam već kod prvog diktata napomenuo, bit pogrješaka vrlo malo.) — —

c.) Otvori novu stranu. — Napiši u prvi redak u sredinu 2. diktat. (Napiši na ploču. Uvjerim se, da li su dobro napisali.)

Kako ćemo metnuti naslov? (Krsna imena ženska.) — (Napišem na ploču.) — Pročitaj! — Pišite! —

d.) Kazivat ću vam opet iz kalendara ženska krsna imena, a vi pišite. Učenici pišu opet u svaki redak po tri imena. Svaki put se uvjerim, da li su dobro napisali. U predzadnji redak napišemo datum, a u zadnji potpis.)

Diktat će od prilike imati ovaj oblik:

2. diktat.

Krsna imena ženska.

Ružica, Milosava, Stanka,
Stamenka, Gvozdana, Mila,
Smiljka, Draginja, Slavica,
Branka, Cvjetana, Draga,
Mira, Ljubica, Desanka,

Čakovec, 3. listopada 1922.

Milka Horvatić.

Napomena. Kod ovoga diktata opet provodi učenik cjelokupni svijesni rad združivanja. Ponovno se u petnaest primjera opetuje pravilo o uporabi velikih pismena, koje su u ovoj novoj grupi krsnih imena još jače učvrsti. Ako se dosljedno postupa, kao u 1. diktatu, ne će biti pogrješaka. Niti pomišljanja kod pojedinih imena ne će biti prazna niti prejednostavna.

---

3. Prezimena (na „ić“).

Kod ovoga diktata postupam kao i kod prvoga.

a.) Pitam za prezimena pojedinaca, pa ih dadem napisati na ploču.

b.) U školi imam Bukovčevu sliku „Hrvatski preporod“ na razglednici. Istu sliku imadu učenici u čitanci za IV. godište. Učenici poznaju već mnogo lica iz raznih metodičkih jedinica (jer poučavam sva godišta zajedno!) književnosti i pjevanja, pa ću im kazivati prezimena tih lica.

c.) Kad učenici napišu jedno ili dva prezimena od svojih saučenika, pa isti toliko od poznanaca sa slike, opazit će pojam

„prezime“ i pravilo, da se i prezimena moraju pisati velikim početnim slovom. Tu će opaziti i to, da se sva ova prezimena svršavaju na „ić“.

d.) Po običaju, kako je navedeno u drugom diktatu, razdijelim bilježnice i pribor. Napišem naslove; Uvjerim se, da je dobro; Diktujem kao i prije, da dadem najprije riječ ponoviti, rastvoriti na slogove, ponoviti u zboru pa napisati. U svaki redak pišem po dva prezimena, jer su dosta duga, pa tim izbjegnem neprilici kod prenašanja riječi u drugi redak. Tako će i vanjski oblik diktata biti uredniji i ukusniji.

Diktat je ovaj:

3. diktat.

Prezimena.

Gundulić, Mihanović,
Drašković, Mažuranić,
Bogović, Preradović,
Nijemčić, Livadić,
Mandrović, Vukotinović.

Čakovec, 17. listopada 1922.

Tomo Tadić.

---

4. Prezimena („obična“).

Sa slika „Hrvatski preporod“ i „Slavlje hrv. kazališne umjetnosti“, koje slike vise kao razglednice u školi, saberem potrebita prezimena.

Postupak kao i u predašnjem diktatu.

U svaki redak pišemo po tri prezimena.

4. diktat.

Prezimena.

Gaj, Demeter, Vraz,
Štos, Lisinski, Rakovac,
Rubido, Ružička, Fijan,
Zajc, Vilhar, Faler,
Arnold, Bukovac, Tišov.

Čakovec, 7. studenoga 1922.

Franjo Novak.

Napomena. Nigdje ne stoji, da se moraju kazivati baš ova prezimena. No, budući da se traži, da sve riječi i rečenice diktata čine jednu cjelinu, da su u svezi, meni je bilo najzgodnije uzeti

ta prezimena, jer su sva vezana na povijesne slike. Ne preporuča se, da se diktuju prezimena, koja nam panu na um, s brda s doline, već valja izabrati i složiti kakvu takvu svezu. Na pr. Napisat ćemo prezimena kućevlasnika u našoj ulici; ili napisat ćemo prezimena trgovaca u mjestu i okolici i sl.

Ako tkogod prigovori, zašto diktujem samo pojedine riječi, odgovaram, da iako su same pojedinačne riječi, ipak nisu prazne, jer je sa svakim prezimenom vezan veliki niz misli. Tu se opet sa novih 15 primjera učvršćuje i proširuje pravilo o uporabi velikih početnih slova, pa nije od potrebe pisati pravilo.

Siguran sam da će učenici s razumijevanjem napisati ovaj diktat bez pogrješaka pa će tim ojačati njihovo samočuvstvo.

5. Mjesta.

Građa: Naša se škola nalazi u okolici Čakovca, pa su nam najpoznatija mjesta (gradovi) uz željezničku prugu i sela, koja se najviše spominju u Međimurju.

Postupak:

Navještaj. Vidio sam, kako vi rado čitate imena mjesta na zemljovidu, pa ćemo i sada nekoja od tih pročitati pa poslije napisati.

1. **Razgovor o građi.** Pokaži Čakovec! Što znaš reći o Čakovcu? (U Čakovcu je stari grad.) Varaždin. (Varaždin je preko Drave.) Zagreb. . . . . (Učenici pokazuju mjesta ili po volji, ili ih ja zgodnim pitanjem navedem, da mjesto pokažu i o njemu nešto kažu.)

— Sad ste pokazivali označena velika mjesta (gradove), a sad ćemo imenovati i nekoja naša međimurska mjesta (sela).

— Koje selo vidiš iza čakovečkog kolodvora? (Nedelišće) A iza Nedelišća? (Macinec). A na drugu stranu, iza vojarne? (Pribislavec.) A iza njega? (Belicu.) Kako je ime onom selu, u kojem izvire petrolej? (Selnica.) A gdje se kopa ugljen? (Peklenica.) Kamo polaze čakovečki obrtnici svakog četvrtka na sajam? (U Prelog.) i t. d.

2. **Gramatička obradba.** Biste li znali ova imena napisati? — Napiši Čakovec! — Napiši: Vlak polazi u Varaždin. — Napiši: Sajmari idu u Prelog. — Marofu (pustari, majuru) je ime Golobetka. —

— Pročitaj redom što je napisano. — Kakovim je početnim slovom pisao Čakovec, Varaždin, Prelog i Golobetka? (Velikim početnim slovom) Zašto? — — Čija su ta imena? (Imena gradova, sela, zaselaka, majura.)

— Koja smo još imena morali pisati velikim početnim slovom? (Krsna imena i prezimena.)

— Koja je razlika (sličnost) između imena Martin i Varaždin? (Martin je krsno ime jednoga dječaka, a Varaždin je (krsno) ime jednoga mjesta — grada.) — A koja je razlika (ili sličnost) između . . . . . (pitam nekoliko sličnih pitanja.)

— Kakovim smo početnim slovima morali pisati sva ta imena?

3. **Pravilo**: O kojima smo imenima danas govorili? (O imenima mjesta t. j. gradova, sela, zaselaka.) Kakovim početnim slovom moramo uvijek pisati ta imena? (Velikim.)

— Ponovi još jednom u cijeloj rečenici! **(Imena mjesta t. j. gradova. sela, zaselaka i t. d. pišemo uvijek velikim početnim slovom.)** —

Ponovite svi!

4. **Pisanje:** Sad ću Vam kazivati nekoliko imena ovakovih mjesta, a vi ćete ih napisati u svoje bilježnice.

— Razdijelim bilježnice i pribor. — — Učenici pregledaju ocjene i pogrješke. — —

— U prvi redak u sredini napišemo: 5. diktat. — Da vidim! — Ispod toga naslov: Mjesta. — — Da vidim! — —

— Naše najveće mjesto u blizini je Čakovec. Pisat ćete: Čakovec. — Ponovi! — Rastavi na slogove! — Ponovite svi! — Pišite! — — Da vidim! —

— Kad prijeđemo preko Drave, dođemo u Varaždin. Pisat ćete: Varaždin, — Ponovi! — Ponovite! — Pišite! — —

— Vlakom dolazimo u Zagreb, i t, d. (Prije svakog imena mjesta izgovorim uvodnu rečenicu, a učenici napišu samo ime.)

Diktat je ovaj:

5. diktak.

Mjesta.

Čakovec, Varaždin, Zagreb,
Karlovac, Sisak, Petrinja,
Brod, Beograd, Ljubljana,
Selnica, Peklenica, Belica,
Macinec, Nedelišće, Prelog.

Čakovec, 21. studenoga 1922.

Josip Karlović.

6. Vode.

Građa: Našim mjestom protječe potok Trnava, a utječe u Dravu. Rijeka Mura čini među prama Madžarskoj. Te su nam vode već poznate. Osim tih spominju se ili u pjesmama ili u zemljopisnoj obuci kod viših godišta imena rijeka, koja imena možemo diktovati. Kao vode možemo još nabrojiti i imena jezera i mora. Za to imamo u školi slike razglednica od Plitvičkih jezera i s našeg Jadrana.

Postupak: Kao i u prijašnjem primjeru.

Pravilo: Imena voda (izvora, potoka, rijeka, jezera, mora) **pišemo velikim početnim slovom.**

Bilježnica: 6. diktat.

Vode.

Trnava, Drava, Mura,
Sava, Kupa, Dunav,
Drina, Vrbas, Una,
Plitvička jezera,
Jadransko more.

Čakovec, 2. prosinca 1922.

Sava Savić.

---

7. Bregovi.

Građa: Iz našega mjesta vide se pojedini vrhunci i gore, a u školskoj obuci spominjemo neke od njih ili u zemljopisu ili u pjesmama.

Postupak: Kao i kod diktata o imenima mjesta.

Pravilo: Imena bregova, gora i planina pišemo velikim početnim slovom. Kod sastavljenih imena rastavljamo dijelove crticom, a pišemo katkad i bez crtice. (Poslije će se jednim posebnim diktatom nadopuniti pravila o uporabi velikih početnih slova s obzirom na sastavljena vlastita imena.)

Bilježnica: 7. diktat.

Bregovi.

Ivančica, Veternica, Oštrc,
Sljeme, Klek, Velebit,
Zagrebačka gora,
Bilo-gora, Mosor-planina,
Jagodina planina.

Čakovec, 19. prosinca 1922.

Ivan Jagodić.

Napomena. Ovim sam dovršio niz diktata za razumijevanje pravila o pisanju vlastitih imena. Učenik je morao napisati od prilike 7 puta po 15 imena i svaki put pomisliti na jedan biljeg pravila. Nakon toga možemo **pokušati** zaokružiti pravilo i izvesti pojam **vlastito ime.** Neka učitelj ne žali vremena za provedbu ovih 7 diktata, jer muke pri tom nema nikakove — sve se lako izvodi. A ni učenike ne umara, jer svaki diktat pokazuje neku cjelinu, a i svako pojedino ime zabavlja duh učenika sasma umjereno i u stvarnom i obličnom pogledu.

---

8. Obrtnici.

Građa: Nabrojit ćemo imena (vrst) najobičnijih obrtnika s kojima učenik dolazi u doticaj. Primjer: Učenik ima odijelo, cipele, šešir, platnenu košulju, ošišan je i očešljan, kupuje pecivo, meso, raznovrsnu robu, povrće i t. d. U gospodarstvu treba kola, daje potkivati konje, nosi štošta u košarama, drži u bačvama, bilježi u bilježnice i t. d.

Postupak.

a.) **Razgovor o građi.** Pozovem jednoga učenika, koji će mi odgovarati na pitanja o sebi. — Tko ti je sašio odijelo? (Krojač.) A napravio cipele? (Postolar.) A šešir? (Klobučar, šeširdžija.) Tko je satkao platno za košulju? (Tkalac.) Tko te je ošišao? (Brijač.) A tko je napravio češalj? (Češljar.) — Kod koga kupuješ pecivo, meso, šećer, kavu? Kod koga kupuješ na trgu povrće? — U čemu vrtlar dovozi povrće? — Tko je napravio, a tko okovao kola? — Tko je napravio košare za povrće, a tko bačve za ocat, što se prodaje na trgu? — Tko je napravio knjižice u koje obrtnici bilježe svoje bilješke.

— —

— — (U početnoj stvarnoj obuci smo promatrali sve te stvari i s njima radili, a sad smo sve sabrali oko jednog učenika, koji veći dio tih poslova kod kuće i proživljava. Ne bi škodilo, kad bi u školu donijeli i neke predmete kao: tačke (kolar i kovač), košaru za povrće (košarač), bačvicu za ocat (bačvar), a i bilježnicu, kakovu obično upotrebljuju obrtnici (knjigoveža.) — —

b.) **Gramatička obradba:** (Napisivanje pojedi ih imena (vrst) obrtnika na ploču.

2.) Napisivanje njihovih vlastitih imena (ime i prezime).

c.) **Pravilo:** Imena obrtnika (vrst obrta) pišemo malim početnim slovom.

d.) **Bilježnica:**

8. diktat.

Obrtnici.

Krojač, postolar, klobučar,
tkalac, brijač, češljar,
pekar, mesar, trgovac,
vrtlar, kolar, kovač,
košarač, bačvar, knjigoveža.

Čakovec, 3. siječnja 1923.

Mato Klobučarić.

Napomena. Taj diktat uzimljem na ovom mjestu zato, jer se često događa, da učenici pišu i imenovanje obrtničkog zanimanja velikim početnim slovom. Osim toga ponovi se zgodnim načinom građa iz stvarne obuke, a može biti ishodište raznim pismenim vježbama. Na pr. Napišite nešto o svakom obrtniku. Napišite, kod koga kupujemo razne stvari.

---

9. Radnici.

Građa. U gospodarstvu i kućanstvu trebamo mnogo radnika, za koje se može reći da su obrtnici. Tako dolaze do uporabe riječi: nadničar, težak kod oranja, kopanja, košnje i t. d.

Razgovor o građi. Ustanovi se pojam nadničar, težak, orač, kopač, žetelica; u kućanstvu su pralje, kojima pilač mora napiliti, a cjepač nacijepati drva. U radionicama su šegrti (naučnici) i kalfe (pomoćnici); a često se govori o slagarima i rudarskim radnicima. Zidare i tesare ubrajamo također u radnike.

Gramatička obradba i pravilo kao i u prošlom diktatu.

Bilježnica:

9. diktat.

Radnici.

Nadničar, težak, orač,
kopač, kosac, žetelica,
pralja, pilač, cjepač,
šegrt, kalfa, slagar,
rudar, zidar, tesar.

Čakovec, 20. siječnja 1923.

Stjepan Zidarić.

---

10. Činovnici.

Građa. Često se u govoru i kod poč. stvarne obuke spominju činovnici. Tu je u prvom redu seoska inteligencija (učitelj, načelnik, bilježnik), pa funkcionari u društvima (predsjednik, tajnik, blagajnik), neodvisno činovništvo (odvjetnik, liječnik, svećenik), činovništvo kod suda (sudac, pisar, viječnik), činovništvo kod oblasti (predstojnik, župan, ministar).

Postupak i pravilo kao i prije.

Bilježnica:

10. diktat.

Činovnici.

Učitelj, načelnik, bilježnik,
predsjednik, tajnik, blagajnik,
odvjetnik, liječnik, svećenik,
sudac, pisar, viječnik,
predstojnik, župan, ministar.

Čakovec, 6. veljače 1923.

Petar Župančić.

---

11. Rečenice od dvije riječi.

Građa. Pozovem jednoga učenika k ploči, pa mu zapovjedim, da piše: $4 + 7 =$, $5 + 12 =$.... Dok taj učenik (Ante) piše, upitam učenika na mjestu: „Što radi Ante?“ (Ante piše.)

Zapovijedim učeniku (Branku) neka pročita, što je Ante napisao. Dok on čita, pitam učenike: „Što radi Branko?“ (Branko čita.) —

Zapovijedim Stanku, da izračuna, što je Ante napisao. — Dok on računa pitam učenike: „Što radi Stanko?“ (Stanko računa.) —

Neka iziđu van Mirko i Nikola. Mirko neka ispituje Nikolu račune, a Nikola neka odgovara. — Što radi Mirko? (Mirko ispituje). — Što radi Nikola? (Nikola odgovara.) —

Tako sam udesio događaj, koji djeca sama proživljuju. Odgovori na moja pitanja jesu rečenice od dvije riječi, koje sve s obzirom na događaj sačinjavaju cjelinu.

Gramatička obradba. Biste li vi, djeco, znali napisati te rečenice? Ajde da vidim. —

Dodi k ploči, pa napiši rečenicu, koju ste mi odgovorili, kad sam pitao: „Što radi Mirko?“ — Kako je glasio vaš odgovor? (Mirko ispituje) Recite svi tu rečenicu. Napiši! — — Je li dobro napisao?

Dodi drugi, pa napiši rečenicu, koju smo kazali za Nikolu. — Kako je glasila rečenica? (Nikola odgovara.) Recite svi! — Piši! — Je li dobro napisao?

Koliko smo rečenica napisali? — Čitajte prvu, drugu. — Koliko riječi ima svaka od tih rečenica? Kakovim smo početnim slovom napisali prvu riječ u rečenici? (Velikim.) Zašto? (Jer je krsno ime; a i inače pišemo svaku prvu riječ u rečenici velikim početnim slovom.) Što smo stavili na svršetku rečenice? —

Od čega se sastoje rečenice? Koliko riječi ima svaka od tih rečenica? Kakovim početnim slovom moramo pisati prvu riječ u rečenici. Što stavljamo na kraju rečenice?

Pravilo. Rečenice se sastoje od riječi. Ove rečenice imadu svaka po dvije riječi. Prvu riječ u rečenici moramo pisati velikim početnim slovom. Na svršetku rečenice stavljamo točku.

Pisanje u bilježnice. Sad ćemo te rečenice napisati u naše bilježnice.

Razdijelim pribor. Odredimo stranu, gdje ćemo pisati 11. diktat.

Kako ćemo staviti naslov? (Rečenice od dvije riječi.)

Napišem na ploču naslov. Uvjerim se, kako su svi napisali, pa kazujem redom rečenice. Svaku rečenicu izgovorim jedamput. Učenici je ponove pojedince i u zboru, pa onda pišu. U svaki redak pišu po jednu rečenicu. Iza svake se rečenice uvjerim, kako su napisali.

Bilježnica:

11. diktat.

Rečenice od dvije riječi.

Ante piše.
Branko čita.
Stanko računa.
Mirko ispituje.
Nikola odgovara.

Čakovec, 22. veljače 1922.

Ivo Pisarević.

12. Rečenice od tri riječi.

Građa: U školi imamo učenica, koje izrađuju ručni rad. Pozovem četiri učenice, da ponesu ručne radnje i da sjednu za stô. Prva rubi maramu, druga plete čarapu, treća krpa pregaču, a četvrta šije košulju. Povedemo razgovor o njihovom radu, a dopustimo, da učenice pri tom radu i zapjevaju. Učenici na mjestu sastave redom rečenice, što koja od učenica radi, a uvjere se pri tom, da su učenice vrijedne.

Na temelju toga doživljaja dobijemo niz od pet rečenica, koje će učenici poslije napisati u bilježnice za diktate.

Gramatička obradba: Učenici napišu dvije ili tri rečenice na ploči. Izaberem rečenice, u kojima je koja teža i nepoznatija riječ ili gdje bi učenici mogli lako pogriješiti.

Promatrajući rečenice izvede se **pravilo:** Rečenice mogu imati i tri riječi. Prva riječ u rečenici — bila ona krsno ime ili ne — mora se pisati velikim početnim slovom. Na svršetku rečenice stavljamo točku.

Pisanje u bilježnice:

12. diktat.

Rečenice od tri riječi.

Vrijedne učenice rade.
Marica rubi maramu.
Katica plete čarapu.
Milica krpa pregaču.
Barica šije košulju.

Čakovec, 4. ožujka 1923.

Marko Katić.

---

13. Rečenice sa četiri riječi.

Građa. Donesem čašu vode. Učenici opaze, da je čaša od stakla, da je u čaši voda i da je voda svježa i hladna. Po svoj prilici bit će mali Perica žedan pa će ispiti čašu vode. Zgodnim ćemo dvogovorom izvesti suvisli niz rečenica.

Gramatička obradba. Izabrat ću od tih rečenica dvije ili tri, koje su najteže ili po obliku ili po sadržaju.

Prema postupcima navedenim u prijašnjim diktatima izvedemo pravilo: Ima rečenica i od četiri riječi. Prvu riječ pišemo

velikim početnim slovom, a na svršetku rečenice stavljamo točku. Ako je u rečenici — makar gdje — vlastito ime, moramo ga pisati velikim početnim slovom. (Ponavljaju se i ona pravila, koja su učenici već prije učili.)

Bilježnica:

13. diktat.

Rečenice od četiri riječi.

Čaša je od stakla.
U čaši je voda.
Svježa je voda hladna.
Mali je Perica žedan.
Ispio je čašu vode.

Čakovec, 21. ožujka 1923.

Pojo Malić.

---

14. Rečenice od 5 riječi.

Građa: Ovaj ću diktat pisati početkom mjeseca travnja. U to se vrijeme može promatrati položaj Sunca na istoku i na zapadu, kao i prividno gibanje prije i poslije podneva. Zgodnim se razgovorom izvede suvisli niz od pet rečenica. Svaka će rečenica imati po pet riječi. Budući da su rečenice duže, neće stati svaka u jedan redak, pa ćemo stoga morati paziti kod prelaženja u drugi redak, kao i kod rastavljanja riječi.

Gramatička obradba: Postupak je isti kao i kod prijašnjih diktata. Kod izvođenja pravila ponovit ćemo najprije stara, a odrediti novo, da rečenica može imati pet, a i više riječi. Kod ovoga se diktata može proširiti pravilo o pisanju vlastitih imena poradi imena Sunce.

Bilježnica:

14. diktat.

Rečenice od pet riječi.

Sunce jutrom izlazi na istoku.
Na zapadu žarko Sunce sjeda.
Pred podne se Sunce uzdiže.
O podne stoji Sunce najviše.
Poslije podneva se Sunce spušta.

Čakovec, 10. travnja 1923.

Ante Žarković.

---

15. Jesne rečenice.

Građa. I taj diktat pišem mjeseca travnja. U to vrijeme ima raznovrsnoga cvijeća. U čaši imam kiticu ljubičica, jaglaca, tratinčica i zumbula. U razgovoru o cvijeću opažam boju pojedine vrste cvijeća i lišća, pa dobijem suvisli niz rečenica.

Gramatička obradba: Učenici napišu dvije ili tri rečenice na ploču. Promatrajući rečenice opaze, da se svakom rečenicom nešto izriče što **jest.** To kazuje riječ „je" i tako izvedem pravilo (definiciju) za jesne rečenice.

Pisanje:

15. diktat.

Jesne rečenice.

Ljubičica je modra.
Jaglac je žut.
Tratinčica je bijela.
Zumbul je crven.
Lišće je zeleno.

Čakovec, 24. travnja 1923.

Šime Ljubić.

---

16. Niječne rečenice.

Građa: Dogodi se u školi, da koji učenik ne zna izračunati računskog zadatka ma da taj zadatak i nije težak. Zadatka ne će izračunati onaj učenik, koji ne pazi u školi. Kod takovih nepažljivaca ne će biti sigurno ni stvari uredne.

Tako u našem slučaju nije Branko izračunao zadatka, pa u razgovoru sastavim suvisli niz rečenica. Premda smo kod Branka pronašli nepažnju i neuredne stvari, ipak ne ćemo u bilježnici o njemu pisati, već ćemo se duhom prenijeti u drugu školu u kojoj se dogodio isto takav slučaj.

Gramatička obradba: Napisujući neke rečenice na ploču opazimo, da se njima izriče nešto što **nije.** Opazimo i riječ „nije", „ne", koji su vanjsko obilježje niječnih rečenica, pa tako izvedemo pravilo za niječne rečenice.

Pisanje:

16. diktat.

Niječne rečenice.

Ovaj račun nije težak.
Tomo ga nije izračunao.

On ne pazi u školi.
Zato ne zna računati.
Knjige mu nijesu uredne.

Čakovec, 9. svibnja 1923.

Mijo Tomić.

(Vježba: Napišite ove iste rečenice kao **jesne.**)

17. Upitne rečenice.

Građa: U razgovoru navedem niz suvislih pitanja, koja se tiču našega mjesta i života (trgovine) u njemu.

Govorimo o Čakovcu pa ustanovimo, da je Čakovec u Međimurju. Da dobijemo odgovor „Čakovec je u Međimurju" moramo pitati: „U kojem je kraju Čakovec?" Govorimo i o čakovečkim sajmovima, sajmištu i udaljenosti od Varaždina. Promatrajući sajmove i trgovine uopće vidimo da je u Čakovcu trgovina živahna.

Gramatička obradba: Na ploči napišemo nekoliko pitanja, na koje smo odgovarali. Iz napisanih pitanja opaze učenici, da su pitanja rečenice, kojih je smisao nepotpun pa se mora odgovorom nadopuniti. Tim odrede učenici pojam **upitne rečenice.** Na kraju upitne rečenice stavljamo **upitnik.** Kod napisanih upitnih rečenica morali su učenici opaziti i raznovrsne upitne točke. Da se upitne točke jače istaknu, pišemo u bilježnicu svaku upitnu rečenicu u novi redak.

Bilježnica:

17. diktat.

Upitne rečenica.

U kojem je kraju Čakovec?
Kakova je tamo trgovina?
Kada se drži tjedni sajam?
Gdje je sajmište?
Kolika je udaljenost od Varaždina?

Čakovec, 20. svibnja 1923.

Ilija Trgovčić.

18. Zapovijedi i uzvici.

Građa. Zapovijedim učenicima, da izvedu neke radnje: Neka ustanu, sjednu, nešto čitaju, obrišu ploču, idu kući i t. d. Nakon svake obavljene radnje izrazim svoje zadovoljstvo ili negodovanje kakovim uzvikom.

Gramatička obradba: Neke od tih zapovijedi i uzvika napišu učenici na ploču, pa ih promatramo i govorimo o njihovu značenju i naglasu. Tu se ponove prijašnja pravila: o rečenici, broju riječi u rečenici, o prvoj riječi u rečenici, o znaku na svršetku rečenice.

Budući da se tim riječima izriče bilo zapovijed, bilo kakav uzvik, zato ih nazivamo **zapovijedne** odnosno **uzvične** rečenice; a jer ih glasnije jače i brže izgovaramo ili uzvikneme stavljamo na kraju umjesto točke **znak uzvikivanja.**

Bilježnica:

18. diktat.

Zapovijedi i uzvici.

Pozor! Ustajte!
Čitajte prvu rečenicu!
Vrlo dobro! Sjednite!
Obriši ploču! Idite kući!
Zdravo! S Bogom!

Čakovec, 30. svibnja 1923.

Luka Božić.

---

19. Nabrajanje.

Grada. Iz ormara izvadim raznoga pribora (crtanaka, pisanaka, pera, olovaka i dr.), pa stavim na sto. U razgovoru nabrojimo predmete, na kojima možemo pisati, pa opet predmete, koji se nalaze u ormaru i t. d. Kad sastavimo nekoliko rečenica, u kojima se nabrajaju redom predmeti ili radnje, napišem ih na ploču.

Pravilo: Promatrajući međusobno rečenice, koje smo napisali na ploči, izvodimo pravilo o znakovima: Kad izbrajamo u rečenici redom imena predmeta ili radnje, moramo riječi koje izbrajamo rastaviti zarezom, a pred zadnju riječ stavimo „i", pred kojim ne stavljamo zareza. Ako pišemo tako da naglasimo, da ćemo izbrajati riječi, moramo staviti prije riječi dvotočku.

Pisanje:

19. diktat.

Nabrajanje.

Mi pišemo na pločicama, pisankama i bilježnicama.
U ormaru je razni pribor i to:
risanke, pisanke, pera,
olovke, brisala i t. d.

Čakovec, 3. lipnja 1923.

Jovo Mirić.

Postupak kod diktovanja: a.) Po običaju napišemo naslove. b.) Sad ću vam reći rečenicu, koju ćete napisati. Pazite! — Izgovorim prvu rečenicu glasno, polagano, da učenici točno razaberu rastavne znakove. — Ponovi! — Govori riječ po riječ! — Govori riječ po riječ, spominjući i rastavne znakove. (Mi pišemo na pločicama zarez pisankama i bilježnicama točka.) — Pišite! — Na taj način diktujem i drugu rečenicu. —

20. Kratice.

Građa: Kod zadnjeg smo diktata već opazili kraticu „i t. d.," pa ćemo danas naučiti još neke takove riječi, koje pišemo pokraćeno.

Sabirući građu za taj diktat izabrat ćemo rečenice iz dječjeg života kao: Koje se godine rodio, gdje stanuje, što je kupio, koliko platio i t. d.

Pravilo: Neke običnije riječi možemo i skraćeno pisati, ako se smisao razumije. Kad riječ skraćeno napišemo, navedemo samo početno slovo ili nekoliko slova s početka riječi. Poslije svake takove kratice moramo staviti točku. (Ovdje ćemo navesti samo tu vrst kratica, dok ćemo ugovorenu kraticu u računstvu ili u privatnom saobraćaju naučiti kod diktata u višem godištu.)

Pisanje:

20. diktat.

Kratice.

Rodio sam se g. 1915.
Stanujem u Preloškoj ulici kbr. 63.
Kupio sam olovku br. 3.
Platio sam za nju 1 din.
G. učitelj nas je pohvalio.

Čakovec, 17. lipnja 1923.

Đuro Rodić.

To je od prilike 20 diktata, koje bi učitelj početnik morao provesti u II. godištu. Kad iskusniji učitelj uspije praktičnijim radom u školi, moći će već neke od tih diktata provesti i u I. godištu. Svakako se preporuča, da se diktati provode ovako postepeno i da se pazi na vanjsku formu.

Zemljopis.

Hrvatsko Primorje.

Hoćemo li (na pr. u Čakovcu) provesti točno metodičku jedinicu Hrvatsko Primorje, moramo je obratiti u više zasebnih metodičkih radova, od kojih neki opet sami za sebe čine posebnu metodičku jedinicu; ali ta je ipak sastavni dio cijele metodičke jedinice o Hrv. Primorju.

1. Čakovečki učenici nemaju prave predodžbe o moru, pa se zato moramo poslužiti pomagalima — slikama, razglednicama o moru, kojih doista imamo mnogo i to vrlo lijepih baš s našega Jadrana. Uz promatranje slika uzimlje se čitanje štiva (pjesmice) **Veliko je more** (III. čit. str. 259.). Cijeli ovaj rad pada na I. stupanj metodičke jedinice Hrvatsko Primorje.

2. Na I. stupnju moramo uzeti kao poseban rad **umišljeno putovanje** od Čakovca do mora. Učenicima su poznati kartografski znakovi, pa ih mogu čitati. Uza zemljovidnu kartu služe nam kod ovoga rada kao pomagala i razglednice mjesta, kojima se putuje kao i željeznički vozni red.

3. Kako smo kod toga rada tek djelomično upoznali **vozni red**, treba da ga još bolje proučimo, pa ćemo tomu proučavanju posvetiti poseban sat rada, koji će nam veoma zgodno poslužiti kao priprava za cjelokupnu našu metodičku jedinicu, a i kao vježba u računu.

4. Kao zgodan prijelaz na II. stupanj jest posebna metodička obradba štiva **Uz Jadransko more** (III. čit. str. 259.). Tu će učenici dobiti nove posebne predodžbe, o morskim kupalištima, soli, morskom psu, spužvama i koraljima.

5. Iza toga rada, u kojem smo se dosta taknuli života Primoraca, mora se sada posebno obraditi štivo **Život Primoraca** (III. čit str. 84.).

6. **Tunera** (III. čit. str. 261.), zgodan je nastavak govora o životu Primoraca.

7. Kad već govorimo o ribolovu i o barkama — čamcima, treba rad malo izmijeniti pjesmom, a ta će biti **Oj talasi** (Trnski — Lisinski.)

8. Budući da smo već kod radova 4.—7. dobili sve sastavljene predodžbe, s pomoću kojih dobiva učenik dosta jasnu

spoznaju o Hrvatskom Primorju, valja završiti II. stupanj posebnim radom — **modelovanjem Primorja.**

9. U posebnom satu uzmemo **poredbu** Hrvatskog Primorja sa Hrvatskim Zagorjem i Gorskim Kotarom, nakon koje poredbe se ponovi cijela građa suvislo što čini IV. stupanj.

10. Na V. se stupnju uzimlju **pismeni sastavci,** čitanje putopisa i sl.

---

1. Veliko je more.

Cilj: S pomoću razglednica s našega Jadrana i drugih, dobiti pojam o moru, odnosno spoznanje za razumijevanje pjesmice Veliko je more (III. čit. str. 259.)

Pomagala: Razglednice: a.) otvoreno more, kojemu se ne vidi kraja, pa se pričinja, kao da se spaja s nebom; b.) prizor s jatom galebova; c.) kako lađa plovi, a na njoj se vide mornari; d.) prizor na obali, kako ljudi, žene i djeca očekuju brod. (Ovakovih i sličnih razglednica nađe se dosta, pa ih neće biti teško učitelju sabrati.)

Navještaj: Priredio sam nekoliko razglednica, pa ćemo ih danas bolje promotriti i govoriti o onom što ćemo opaziti na tim razglednicama.

(Dan, dva prije izvjesio sam u školi razglednice, koje sam poredao na omotnom papiru, prema gore navedenim primjerima.)

A. 1. Dođi k ovim slikama, pa reci, što vidiš na njima. (Učenik samostalno pripovijeda, što vidi na slikama. Stavio sam mu ovakovo pitanje zato, da vidim, o kojoj će slici početi najprije govoriti i u kakvom će savezu prelaziti od slike k slici.)

2. Opiši, što vidiš na ovoj slici! (Izabirem redom razglednice, pa osobito pazim, da li će učenik opaziti na slici ono, što trebam za razumijevanje pjesmice.)

Ne pripovijeda li učenik suvislo, stavljat ću mu pitanja: Pokaži drugu obalu mora! (Ne vidi se, već se razabire, da se s nebom spaja.) — Pokaži, gdje se spaja s nebom! — Kamo plovi lađa? — Tko je prati? Kakove (koje) su to ptice? — Što bi sa moglo dogoditi lađi i mornarima? — Koga vidite na obali? — Što rade ti ljudi? — Što misle? i t. d.

3. Ponovi sve, što smo rekli o moru mornarima, pticama i t. d.

B. 4. Sad ćemo u našim čitankama naći štivo, koje govori, kako je veliko more, pa ćemo ga čitati.

Otvorite str. 259., štivo pod naslovom „Veliko je more."

Najprije ću ga pročitati ja. — Slušajte! — (Čitam, što najljepše mogu.) — Čitaj ti! (Najprije pročita cijelu pjesmicu bolji, a za njim slabiji učenik; konačno svi u zboru.

5. Pročitaj prvi redak! — Pogledajte sliku! Je li tako? — Pokaži na slici! —

Čitaj drugi redak! (Tako redom čitam sve retke, te opažam i dajem pokazivati na slici.)

Pročitajte još jednom svi cijelu pjesmicu! —

6. Ovu ćete pjesmicu naučiti napamet.

2. Umišljeno putovanje do mora.

Cilj: S pomoću kartografskih znakova provesti i razumjeti umišljeno putovanje do mora.

Pomagala: Zemljovid, razglednice mjesta, kojima putujemo (Opet sam složio redom razglednice, kako se redaju mjesta, mimo koja prolazi željeznica n. pr. čakovečki kolodvor, Varaždin, Varaždinske toplice, Zlatar, Zabok i t. d. do Sušaka.); vozni red drž. željeznice, zviždaljke, sviralice, zvona za znak odlaska vlaka.)

Navještaj: Zadnji put smo govorili o moru, a danas ćemo govoriti, kako bismo došli iz Čakovca do našege mora.

A. 1.) Svi ste već čuli za naše more, pa mi recite, kako se ono zove? — Za koja ste mjesta već čuli, koja su uz naše more?

I na razglednicama ste gledali neka mjesta (Priredio sam posebnu grupu razglednica o pojedinim mjestima u Hrv. Primorju.) uz more, pa ih imenujte. —

2. Ha, evo Sušaka uz more! — Što mislite, kako bismo putovali iz Čakovca do Sušaka. (Željeznicom.)

a.) Vi poznajete znak za željeznice na zemljovidu, pa otvorite u vašim čitankama zemljovidnu kartu, na kojoj je označena ta željeznica: Čakovec — Sušak.

Pokaži N. željezničku prugu! — Pokaži i ti V.! — Pokaži Z. tu prugu i čitaj mjesta, mimo koja prolazi željeznica! — Neka još jedan pročita ta mjesta.

b.) Dođi B. k ovoj velikoj zemljovidnoj karti, pa pokaži i na njoj tu željezničku prugu. — Pročitaj s ove karte mjesta mimo

koja prolazi željeznica. — Čitaj mjesta, vozeći se od Sušaka nazad u Čakovec.

c.) Na ovom sam skupu sabrao razglednice nekih mjesta, mimo koja se vozite. Pročitaj s razglednica, koja su to mjesta. — Čitaj i pokazuj redom mjesta sa razglednica u pravcu Čakovec — Sušak i natrag.

d.) Jedan neka dođe k zemljovidnoj karti, a drugi k slikama. Pročitaj sa slike mjesto, a ti ga pokaži na zemljovidu. — Potražite i vi to mjesto i na svojim kartama.

Tako redom pokazujemo sva mjesta, koja imamo na razglednicama.

e.) Jesmo li imali na zemljovidu sva mjesta, mimo koja prolazi željeznica? — A jesmo li imali isto i na razglednicama? — Bi li tko od Vas mogao izbrojiti sva mjesta mimo koja prolazi željeznica i kod kojih staje? (Bi sa voznoga reda.)

B. 1. Objesio sam na stijenu i **vozni red**. Ako učenik ne bi mogao odmah naći na voznom redu željenu prugu, neka najprije pokaže na nacrtu kod voznog reda prugu Čakovec — Zagreb. — Koji broj piše na toj pruzi? (10.) Pokaži skrižaljku br. 10. — Pročitaj redom stanice na pruzi Čakovec — Zagreb. — Nađi skrižaljku broj 2., pa pročitaj stanice na pruzi Zagreb — Sušak.

Što mislite, djeco, čemu nam vozni red? (Da znademo, kada odlazi i dolazi vlak.) — Kako biste saznali, kada odlazi vlak? (Piše na voznom redu.) Pokaži gdje piše! (Učenik pokaže). — No, kako se čita vozni red i kako se s pomoću njega računa, učit ćemo drugi put. —

Recite vi meni radije, gdje se obično vješaju ovakovi vozni redovi. (Na želj stanici.) Tko je od vas čuo kako na želj. stanici viče vratar prije odlaska vlaka. (Viče: „Odlaz za Varaždin — Novimarof — Zabok — Zagreb i t. d.) Što on time izbraja? (Željezničke postaje.) Tko je to čuo? — Bi li ti znao tako izbrajati, baš kao i vratar? — Dođi da čujemo. (Učenik viče, oponašajući vratara na kolodvoru.) —

Stani kod voznog reda, pa govori sve stanice od Čakovca do Zagreba, kao onaj vratar na čakovečkom kolodvoru. Evo ti i zvonce, pa najprije pozvoni, a onda izbrajaj. (Učenik govori.) — Sasvim dobro! —

Tko bi znao isto tako govoriti, ali kao onaj vratar na zagre-

bačkom kolodvoru za prugu Zagreb—Sušak? (Drugi učenik zvoni i izbraja postaje Zagreb—Sušak.)

3. Jeste li sad čuli, kojima bi mjestima prolazili? — Jeste li vidjeli na slikama neka od tih mjesta? — Jeste li sebi zamislili put na zemljovidu, kojim biste prolazili?

Pokaži na zemljovidu mjesto iz kojega polazimo. — Pokaži drugi to isto mjesto na razglednici. — Pokaži treći na voznom redu.

C. 1. Sad smo vidjeli, kuda bi nam bilo putovati, pa hajde, da se časom i mi odvezemo na naše sinje Jadransko more!

— — Vlak je pripravan — karte imamo — mi u čekaonici čekamo — vratar treba da zovne za ulaženje u vlak. — —

Ajde Ivo, zovi — samo zovi! (Učenik uzme zvonce, stane kod voznoga reda, pozvoni i izbroji stanice na pruzi Čakovec—Zagreb.)

— Vlakovođa (drugi učenik) daje znak sirenom (sviralicom), strojovođa (treći učenik) zafućka i vlak odjuri sa stanice. —

— Vozimo se redom od mjesta do mjesta i eto nas u Zagrebu. Strojovođa zazviždi (treći učenik fućka) i vlak stane. —

— Mi izlazimo na „peron", pa u čekaonicu i čekamo vlak za Sušak. — Kupili smo vozne karte — vlak je spreman — vratar zagrebački viče (Jedan učenik, kojega smo prije odredili dolazi k voznom redu, zazvoni i izbroji stanice Zagreb—Sušak.) — Mi ulazimo u vlak — vlakovođa daje znak sviralicom — strojovođa zviždi — vlak kreće prama Sušaku. — —

— Vlak prolazi mimo poznata mjesta. — Mi ugledamo iz daljine more. Vlak ulazi u sušačku stanicu — strojovođa zviždi — vlak stane — mi izlazimo i krećemo k moru. —

2. Što smo opazili, kad smo ugledali more? (Lađe, mornare barke, ribare, valove i t. d.)

Jedan od vas je spomenuo valove; a kakovo je onde more, kad se ne vidi valova? (Onda je more tiho — mirno.)

A kako je na moru, kad se uzdižu veliki valovi, koji bacaju i lađe? (Onda je bura.)

U vašim je čitankama lijepo opisano, kako je na moru, kad je tišina, a kako opet, kad je bura, pa ćemo sad to pročitati!

Otvorite u čitankama (III. god) stranu 91. — (Uvjerim se, da su svi našli.) —

a.) Ja ću vam najprije pročitati. (Pročitam dio „Tišina" tako, da djelujem sugestivno.)

Pročitaj i ti N., pa ti M.!

A sad da vidimo, kako je na moru, kad je bura. (Pročitam dio „Bura" jednako kao i prije.)

b.) Slijedi razmatranje i tumačenje pjesama. Što znači: „Galebak bijeli savi krila". — „Za otocima bljedne dan" i t. d.) — Kod tumačenje pomažem se zgodnim razglednicama.

c.) Spominje se i pjesnik August Šenoa, pa — ako imam — pokažem sliku pjesnikom.

3. Vozni red.

Cilj: Učenici moraju naučiti čitati vozni red u opće s razumijevanjem; u ovom slučaju proračunati i predočiti sebi daljinu puta, kojim putujemo željeznicom Čakovec—Sušak.

Pomagalo: Vozni red državne želježnice (List 1.)

Navještaj: Zadnji smo put putovali od Čakovca do mora, a danas ćemo izračunati, kako je dug taj put.

1. Kojom ste se prugom najprije vozili? (Čakovec—Zagreb.) A onda? (Zagreb—Sušak.) Kojim ste postajama prolazili? — Pročitaj sa voznog reda postaje Čakovec—Zagreb, pa postaje Zagreb—Sušak. —

2. Što mislite, kako je dug taj put — koliko km? (Učenici pogađaju. Ako koji učenik kaže broj km, zabilježit ćemo na ploču, da vidimo, u koliko je pogodio.)

Dođi k voznom redu, pa pogledaj, što piše u prostoru lijevo uz imena stanica. (Kilometar.) Koji je broj kod stanice Zagreb? (Ništa.) A kod stanice Čakovec? (114) Što to znači? (Da je od Zagreba do Čakovca 114 km.) A koliko je od Čakovca do Zagreba? (Isto toliko.)

Pročitaj na voznom redu, koliko je km od Zagreba do Sušaka. (Kod Zagreba nije ništa, a Sušaka još nema na voznom redu. Kod Bakra piše 217.) Ako je Sušak od Bakra daleko od prilike 12 km; koliko bi moralo pisati kod Sušaka. (229.) Što bi to značilo? (Da je pruga Zagreb—Sušak duga 229 km.)

Kako bismo izračunali duljinu puta Čakovec—Sušak? (Ako bismo zbrojili duljinu Č.—Z. i Z.—S.)

Ponovi, kako ćemo izračunati duljinu puta Čakovec—Sušak? (Ako je od Čakovca do Zagreba 114 km, a od Zagreba do Sušaka 229, onda je zajedno toliko, koliko je 114 km + 229 km.)

Dođi k ploči, pa napiši taj račun. (Učenik piše:

Čakovec—Zagreb = 114 km
Zagreb—Sušak = 229 „
Čakovec—Sušak = 343 km.)

Pročitaj, što je napisao. — Sto to znači? — Kako smo to iznašli? —

Pokaži na zemljovidu prugu Čakovec—Zagreb—Sušak. — Kolika je dužina puta? — Pokaži prugu samo Zagreb—Sušak. — Kolika je dužina te pruge? — Pokaži prugu Zagreb—Čakovec. — Kolika je dužina? — Koja je pruga duža? — Za koliko? — Kolika je cijela dužina pruge? —

3. Koja je prva stanica od Čakovca prema Zagrebu? (Varaždin.) Kako je daleko Varaždin od Čakovca? (12 km.) Pročitaj na voznom redu broj km kod Čakovca. (114.) A kod Varaždina. (103.) Kolika je razlika? (11 km.) Što to znači? (Da je željeznička pruga od Čakovca do Varaždina duga 11 km.)

Pročitaj sa voznoga reda, kolika je razlika između Varaždina i prve stanice prema Zagrebu. (Kod Varaždina piše 103, a kod postaje Varaždinske toplice 97; razlika je 6 km, što znači, da je ta pruga duga 6 km.)

Biste li znali tako proračunati sve daljine između stanica na prugi Čakovec—Zagreb? — (Dvojica neka dođu k voznom redu, a jedan k ploči. Jedan kod voznog reda izračunava duljinu, drugi pazi, da li je dobro, pa govori onomu kod ploče broj km, a ovaj kod ploče piše: $11 + 6 + 11 + 9 + 6 + 3 + 6 + 8 + 4 + 3 + 6 + 1 + 2 + 5 + 5 + 6 + 8 + 11 + 3 = 114$) Izračunajte na isti način i udaljenosti za Zagreb—Sušak. —

— Jesu li dobro izračunali? —

4. Tu na voznom redu piše također i vrijeme odlaska i dolaska vlaka. Pročitaj, kada odlazi vlak iz Čakovca i kada dolazi u Zagreb.

(Iz Č. odlazi u 1^h 05', a dolazi u Z. u 6^h 40'.)

Napiši te brojeve na ploču. —

Izračunajte, kako dugo traje vožnja! (5^h 35'.) Kako si izračunao? (Od 1^h 05' do 2^h traje 55'; a od 2^h do 6^h 40' je 4^h 40'; dakle 4^h 40' + 55' = 5^h 35'.) — (Ovaj zadatak može može poslužiti kao navještaj za metodičku jedinicu računanja s višeimenovanim brojevima.) —

Izračunajte na isti način trajanje vožnje od Zagreba do Sušaka. —

Izračunajte vrijeme od polaska iz Čakovca do dolaska u Sušak zajedno s čekanjem u Zagrebu.

5. Ali, djeco, za vožnju valja kupiti i karte. To se na poseban način zaračunava kod željeznice. No, mi plaćamo za III. razred od Čakovca do Zagreba 42 D. 50 p. Koliko ćemo od prilike platiti do Sušaka? (Ako za duljinu od 114 km plaćamo 42 D. 50 p., a duljina Čakovca—Sušak je od prilike 3 put tolika, onda će biti i cijena vožnje 3 put tolika kao do Zagreba, a to je 127 D. 50 p.)

Koliko bismo svi platili za vožnju u III. razredu do Sušaka?

6. Izračunajte, za koje vrijeme bismo došli pješice iz Čakovca u Sušak željezničkom prugom, kad bismo hodali bez odmora. — — No, koliko je km? (343.) Kako dugo trebamo, da prodemo 1 km? (15' — ¼ sata.) Koliko je dakle četvrt satova na cijelom putu? (343.) Koliko je to potpunih sati? (343 : 4 = 85¾ sata.) Koliko je to potpunih dana? (85¾ : 24 = 3 dana 13 sati 45 minuta.)

Kolik je put od Čakovca do Sušaka, ako pomisliš na cestu od kilometarskog stupa kod bolnice do stupa u Šenkovcu. (343 put toliki.)

Kolikoput bi morao ići od jednoga stupa do drugoga, da prodeš put tako dug, koliko je duga pruga Čakovec—Sušak? — —

---

4. Uz Jadransko more.

Cilj: Upoznati korist mora s obzirom na razne vrste riba, vađenje spužvi i koralja, morske soli; morska kupališta; život morskoga psa.

Pomagala: Razglednice morskih kupališta; spužva; koralji; škatulja sardelica; dječje maštanje o dobivanju morske soli (čaša vode, čaša soli, plitki tanjur; maštanje o hvatanju riba (udica, osti, mreža); strahote morskoga psa.

Štivo u III. čit. str. 259. Uz Jadransko more od Drag. Hirca.

Navještaj Govorili smo, kako se dolazi do našega mora, a danas ćemo govoriti, koja nam korist od mora.

1. Učenik Dorer nam je zadnji put rekao, da je on bio na moru, pa neka nam sad pripovijeda, gdje je bio i što je vidio. (Učenik pripovijeda i opisuje morsko kupalište.)

Evo na slici raznih morskih kupališta. — Što ljudi tamo rade? — Zašto se kupaju? —

= Jest, djeco, imamo uz naše more više morskih kupališta, kamo polaze bolesnici i slabokrvni (Objašnjavanje!) ljudi, pa se kupaju te ozdrave od onog čistog morskog zraka i ljekovite morske vode.

Koja morska kupališta imamo na razglednicama? (Kraljevica, Crkvenica, Novi.) — Pokažite ta ista kupališta na zemljovidu. — U koja bismo kupališta redom dolazili ploveći morem od Sušaka? —

Ponovi sve, što smo rekli o morskim kupalištima.

2. A što si opazio, kad si se kupao u moru, pa kad ti je vode zašlo u usta? (Da je slana.) Od čega je slana? (Od soli, koje ima u moru.) Zar je možda morski pijesak od soli? (Ne, sô je rastopljena u morskoj vodi, pa se iz nje vadi.) Tko bi znao pripovijedati, kako se iz morske vode dobiva sô? — —

= Djeco, u morskoj vodi je rastopljena sô. Ako morskom vodom napunimo plitke jame, pa pustimo, da voda ishlapi ostat će na dnu morska sol. — Što mislite, kako bismo to isto slično izveli i mi s pomoću ovih (Pokažem!) stvari? (Učenik pripovijeda, kako bi sol rastopili u čaši vode, pa rastopinu izlili u tanjur i stavili na sunce, pa bi, kad voda ishlapi, ostala sô.) — No, to ćemo poslije izvesti i protumačiti, zašto je tako. —

Ponovi, što smo rekli o morskoj soli. —

3. A poznajete li koju vrst morskih riba? — Što mislite, što je u ovoj škatuljici? (Morske ribe — sardelice.) Tko je od vas već jeo morske ribe — osim Dorera? —

Sad ćemo otvoriti kutiju, pa ćemo se pogostiti, baš gospodski, finim morskim ribicama. Koliko nas ima? (50) Hm! A u škatulji je 10 ribica; pa kako ćemo onda razdijeliti? (Svaku ribicu razdijeliti na 5 komada.) Pa dobro. Dat ću svakome komadić, a meni će ostati kutija. — Uz vesele primjedbe vadimo ribice iz ulja, pa ih mećemo na tanjur i prema računu dijelimo. Uzmemo i 3 žemičke, pa ih razdijelimo, tako da svaki učenik dobije komadić i provede se gozba. —

Ajde sad da čujemo, kako se sardelice hvataju. (Na udicu!) E, čekajte! — Izidite vas četvorica napolje. — Iza njih druga, pa treća i četvrta četvorica. — Poredajte se u četverored. — Stanite bliže jedan drugome. — Još bliže! — Još, još bliže! (Već bliže ne možemo!) Gdje možete naći ovako gusto stisnutu množinu ljudi? (Kad je puna crkva ljudi; ili na vašaru, vlaku i t. d.

= Vidite, djeco, mi kažemo, da su ti ljudi stisnuti kao sardelice Što to znači? (Jer su sardelice u škatulji tako stisnute.) —

Ne, nije tako, već zato, jer sardelice plivaju u gustom jatu u moru, a ima ih vrlo mnogo. Kad ribari jato sardelica opaze, natjeraju ih mrežama k obali pa ih sve košarama grabe, a djeca i rukama. Toliko ih ima.

No ima jedna vrlo opasna riba u našem moru, a zove se morski pas. Velika je tako, da bi i čovjeka pojela. Kad se morski pas pojavi pri kraju mora, nastane kod ribara takova žurba, kao kad bi k nama došao vuk. Svi se daju za njim u potjeru, da ga uhvate i ubiju.

Ponavljanje. Eto sad ste čuli dosta o morskim ribama, pa reci, kako bi ti svojim prijateljima, koji danas nijesu u školi pričao o morskim ribama.

4. No još je nešto, što mornari i ribari vade sa morskog dna. — A što bi to bilo? (Pokažem koralje!) — Evo vidite, ovakove crvene koralje vade ribari iz mora. (Opisujem kako koralj izgleda u moru i kako se od njega napravio niz, koji je naveden na nit konca.) Čemu služe koralji? (Za nakit.) Ajde, Marice, metni koralje oko vrata! — Ti, Anice, omotaj ih oko ruke! —

Gdje su koralji rasli? (Na dnu mora.) A kamo su dospjeli? (Da se nižu o Marinu vratu.)

= Dok se ovako koralj podigne na ugledno mjesto, javlja nam se i ova naša spužva, pa viče: „I ja sam nekoč rasla na dnu mora". (Pripovijedam učenicima, kako to spužva raste; kako je vade i prireduju za uporabu.)

5. **Ponavljanje.** Sad već znamo mnogo toga, kao da smo uistinu bili na moru, pa mi reci N., što nam pričaju ove razglednice. (Učenik pripovijeda, kako je na razglednici slika kupališta Novi ili Crkvenica pa kako se ljudi tamo kupaju radi zabave (vidimo na slici, kako se smiju), a i radi zdravlja i t. d.).

A što ti priča ova sô? — — A o čem govori ova limena kutija, koja je još evo masna od ulja? — — A morski pas? — — A ovaj koralj, pa naša prijateljica spužva? — —

6. Djeco! Naši primorci pjevaju u jednoj pjesmi ove riječi: „Sinje more naše polje — naše polje i bojište!" Što to znači? — Što dobiva Zagorac od svoga polja? — Što Primorac od svoga mora? — A zašto je more i bojište? S kim se mora Primorac boriti? — —

7. Izvadite sad bilježnice, pa napišite zadaću o čemu tko hoće: ili o kupanju, ili o soli, sardelicama, morskom psu, koralju, spužvi. (Zanimljivo će biti, koju će temu najviše učenika izabrati.

Jedni će početi odmah pisati, jer su temu odmah izabrali. Drugi će zavirivati susjedima, da vide temu, jer nijesu sigurni u izboru. Treći će početi jednu temu, pa će se predomisliti i početi drugu. Četvrti će misliti i misliti, i dugo se ne će moći odlučiti na pisanje. — Učitelj mora te razne tipove opaziti, upamtiti, pa se u dalj m radu obazirati na njih i dalje proučavati.)

8. **Čitanje.** O svem tome, o čem smo govorili i pisali, govori i štivo u čitanci, pa ćemo ga sada čitati. Otvorite stranu 259., štivo „Uz Jadransko more".

5. Život Primoraca.

Cilj: Učenici moraju opaziti: 1. Primorje je kamenito. (Pomažu razglednice.) Primorac nema gdje orati, zato mu more nadomještava polje. Primorac je klesar, zidar, mornar, ribar. (Zašto?)

2. Život Primorca kao mornara: a.) polazak na more. b.) mornar u tudini. c.) bura na moru. d.) povratak. (Kao pomagala razglednice.)

3. Život u kući Primorca: a.) žena i djeca sama. b.) očekivanje na obali. c.) boravak kod kuće ili kratko vrijeme ili pod starost stalno.

4. Luka i život u luci: a.) naše luke. b.) brodogradilišta. c.) posveta broda. (Pomažu razglednice i prigodne slike.)

Navještaj: Ovih smo dana mnogo govorili o Jadranskom moru i Primorju pa smo pritom spominjali i neka mjesta. Nabroji nekoja! Pokaži ih na razglednicama! Pokaži, gdje su označena na zemljovidu!

Danas ćemo govoriti o onim ljudima, koji žive u tim mjestima uz more, da vidimo, čim se oni bave i kakav im je život.

A. 1. Pogledaj ovu razglednicu Kraljevice. — Što razabireš na slici. — Reci nešto o šumama u okolici! (Nema ih, svuda je samo goli kamen.) Pogledaj to isto kod Bakra i drugih mjesta. (Svuda je samo kamen.) Kakav je prema tome taj kraj, kad je svuda skoro goli kamen? (Kamenit.) Što mislimo, kad kažemo kamenit kraj?

Što mislite od čega su sagradili sebi Primorci kuće? (Od kamena.) Zašto? — Zašto nijesu sagradili od drva? — Zašto ne od opeke? —

A tko gradi Primorcima kuće? — Gdje su oni naučili klesati kamen i tako zidati? — Čime su se kao djeca morali igrati? (Kamenom.)

Kakovi su primorski vrtovi? (Nemaju ih, već se sa slike raspoznaje tu i tamo malo zelenila u ograđenom prostoru. — Pripovijedam učenicima kako Primorci prave vrtove, a pri tome se pomažem predočivanjem na t. zv. plastičkom stolu.) — Od čega Primorci žive i što jedu, kad nemaju povrća? (Love ribe u moru i pripravljaju za jelo.) Čim se, dakle, Primorci bave, kad velite, da love ribe u moru? (Ribarenjem.) Koliko ribe nalove ribari? (Mnogo, pa je onda i prodaju.)

A odakle Primorcima brašno za kruh i palentu, jer sigurno ne jedu ribe bez kruha. (Dovozi se brodovima.) Zar nema tamo mlinova? — Zašto? A koji su ljudi ti mornari na brodovima? (Opet Primorci.)

Čim se sve bave Primorci? (Klesari, zidari, ribari, mornari.) Zašto? —

2. **Česni navještaj.** Rekli ste, da Primorci idu kao mornari na more, pa ćemo sad govoriti o Primorcu, kako živi na dalekom moru.

Pripovijedaj, kako se Primorac sprema s brodom na daleko more. —

Kako se rastaje sa svojima? —

Pripovijedaj o buri na moru. —

Pripovijedaj o povratku. — (Učenik samostalno s pomoću maštanja pripovijeda o gornjim pitanjima. Ne će mu biti teško, jer mu pomažu mnoge slike, a i mislima smo neprestano na moru.)

3. Tko ostaje kod kuće, kad Primorac ode s brodom na more, pa je na putovanju po nekoliko mjeseci? (Žena i djeca.) Što mislite, čim se oni bave? — Kako je u kući, kad se Primorac vrati? — Kad više ne može on na putovanje? (Kad ostari.) Čim se onda bavi? (Ribolovom.)

4. Kakovih ste vrsta brodova vidjeli na slikama? (Parobrodi, jedrenjače, barke, čamci, ratni brodovi, veliki s mnogo dimnjaka, manji i t. d.) Pazite djeco! Ovako veliki parobrod plovi morem. Primiče se k obali. — Što mislite, kako će pristati k obali? — Gdje će stati? — Zašto ne može pristati gdje bilo kod obale? — Zašto lađe moraju ići baš u luku? (Pristajanje, natovarivanje i istovarivanje, popravci, zavjetrina i t. d. — Učenicima će to biti donekle poznato, jer smo već u I. i II. godištu na školskim šetnjama kod jedne bare spuštali raznovrsne lađe od papira, koje su plovile; a sagradili smo i luku, kamo su pristajali

brodovi. O životu i radu u pravoj luci imam dosta slika iz razglednica kao i iz raznih ilustrovanih listova.)

Pripovijedaj kakav je život u luci. —

Koje su poznate luke u Hrvatskom Primorju? (Razglednice — zemljovid.)

Čemu služe luke? —

5. Ajdemo sada govoriti, kako se grade brodovi.

Takove tvornice zovemo brodogradilišta. Zašto moraju biti uz more?

— I kod nas u Kraljevici je veliko brodogradilište. Tisuće radnika radi po nekoliko mjeseci ovakov brod.

Spuštanje broda u more obavlja se na vrlo svečan način. (Opisujem učenicima cijeli svečani postupak kod krštenja broda i spuštanja u more, a pri tome mi opet pomaže slika, a i doživljaj, koji možemo lijepo provesti i udesiti na jednoj škol. šetnji.)

B. O svemu, što smo sada govorili, govori i vaša čitanka na strani 84. Izvadite čitanke, pa ćemo čitati štivo „Život Primoraca".

1. Čita se štivo uz objašnjavanje nepoznatih riječi i razumijevanje.

2. Pripovijeda se, što čitanka kaže o životu Primoraca.

3. Pismene vježbe: Primorac kao ribar. — U senjskoj luci. — Krštenje parobroda „Vila Velebita". —

---

6. Tunera.

Cilj: Na II. stupnju cjelokupne metodičke jedinice Hrvatsko Primorje dobiti sastavljenu predodžbu o tuni, s obzirom na život Primoraca.

Pomagala: Štivo u III. čitanci str. 261.; razglednice i slike o lovljenju tune; školske šetnje i pravljenje ljestava poput tunere.

Navještaj: Govorili smo, kako se love neke morske ribe, pa ćemo danas govoriti još o jednoj ribi, koju Primorci uveliko love i od nje imadu velike koristi.

I. O kojoj smo morskoj ribi neki dan mnogo govorili? (O sardelici.) Pripovijedaj, kako se sardelice love i kako ih prireduju za jelo.

Što vidite na ovoj razglednici Kraljevice, kao da je usađeno u morsku obalu? (Dvoje visoke ljestve.)

Čemu su te ljestve? (Možda će se koji učenik javiti, pa pripovijedati štogod o tunama i tunolovu.)

Ajdemo i mi sebi napraviti ovakove ljestve. (Pripravio sam vrbovih štapića, pa učenici sami izraduju ljestve na način, koji je njima najpodesniji. Najlakše i najbrže će načiniti ljestve s pomoću prutića i ilovače.)

II. Ajdemo sad na dvorište. (Idemo na dvorište, ako je tamo jama, u kojoj ima vode, ili k potoku, ako je u blizini.), da vidimo kako bismo na moru lovili tune.

— Na obali jame ili potoka postavimo koso ljestve (koje smo napravili u školi), a na njih metnemo dječaka, kojeg smo izrezali od papira. — S pomoću tih pomagala prikaznim maštanjem i to prenošenjem predočujemo sebi način lovljenja tune. —

Najprije pripovijedam o tuni, kako izgleda i koliko je ima. Zatim pripovijedam o pripravama za lovljenje tune (ljestve, stražar na ljestvama, razapinjanje mreže i napokon o lovljenju tune (izvlačenje mreže na obalu) i o radnjama, kad je tuna već na obali.

Da se to pripovijedanje još bolje predoči, izvest ćemo i radnju odmah na dvorištu ili igralištu kraj potoka (da bude veselije.). Pazite djeco! Pripovijedali ste, kako se lovi tuna, a sad ćemo mi to izvesti tu na dvorištu. Ne trebamo se bojati, da ćemo se utopiti. Ima vas 50 i to 30 dječaka i 20 djevojčica. Razdijelimo uloge. Tko će predstavljati tune? (Djevojčice.) A mrežu? (Dječaci.) A ljestve? (Petar Košutić, jer je najviši.) A tko će se uspeti na ljestve, da bude stražar? (Franjo Klasan, jer je najmanji.) A kako ćemo prikazati mrežu? (Dječaci će se uhvatiti za ruke, kao kad igraju „kolone", pa će opkoliti tune.) Ali mrežu moramo pričvrstiti na obali za jedan čvrst stupac. (To neka bude Ožeg, on je jak.) A na drugom kraju mreže morate imati čvrstoga veslača, koji će brzo veslati k obali. (Martin Imbriovčan će to moći provesti.)

Razdijelivši ovako uloge, provedemo primjer lovljenja tune, a možemo provesti i prizor kako i morskog psa, koji je tjerao tune, ulovimo u mrežu.

— Sad ste vidjeli, kako se hvataju tune pa idemo nazad u školu.

III. Koje ste ribe u početku spomenuli? (Sardelice.) Kako se hvataju sardelice, a kako tune. — Kako se prireduju sardelice, a kako tune, koja korist od jednih, a koja od drugih.

IV. Pročitajmo štivo, koje govori o tuni i tunolovu. (III. čit. str. 261.)

Jedan učenik čita, pa kod svake rečenice opazimo, da smo to spomenuli već u razgovoru.

Pročitajte još jednoć u zboru.

V. Narisat ćete kod kuće na debljem papiru razne vrste riba, pa ćete sliku izrezati, da ima oblik ribe.

Napravit ćete kod kuće i lijepe ljestve za tuneru, koju ćemo poslije napraviti u školi.

---

7. Oj talasi!

Cilj: Učenici moraju naučiti s razumijevanjem pjevati pjesmu „Oj talasi" (Brodarska.) od V. Lisinskoga; opaziti sklad riječi i melodije, upoznati znak „spojku" u kajdopisu; upoznati pjesnika Trnskoga i glazbenika Lisinskoga; s pomoću pjesme zadržati se lagano u ugodnom raspoloženju za poučavanje o Hrvatskom Primorju.

Pomagala: Predznanja stečena sa radovima o Hrv. Primorju; note — vidni znakovi za melodiju; slike: Bukovac „Hrvatski preporod" (Lisinski), Tišov „Slavlje hrvatske kazališne umjetnosti" (Trnski); razglednice, koje prikazuju more, barke, koje poigravaju na talasima i razglednice, koje prikazuju uzburkano more.

Navještaj: Danas ćemo naučiti pjesmu, koju bi pjevao brodar, kad bi se uputio na daleko more.

I. 1. Priprava za sastavljanje teksta.

Na čemu plovi brodar — ribar? (Na čamcu.) Čim tjera čamac — barku? (Veslom.) Čim se još može tjerati barka? (Jadrom.) Kako se čamac može gibati s pomoću jadra? (Jer puše vjetar.) Što se diže na površini vode, kad puše vjetar? (Valovi, talasi.) A kakovi mogu biti talasi na moru — po veličini? (Veliki.) Koji vjetar diže velike talase na moru? (Bura — vihor.) Što se događa s čamcem, kad su mali talasi na vodi? (Čamac se njiše.) A što bi se dogodilo da dođe vihar? (Čamac bi se prevrnuo ili zalio, pa potonuo.) Što želi brodar prema tome? (Da vihar ne dođe.) Kakova je morska pučina — po daljini? (Široka — daleka.) Kamo bi prema tome mogao putovati brodar? (Daleko.)

— Tu mi pomažu razglednice o moru. —

II. 2. Sastavljanje teksta.

Sad smo, djeco, govorili o brodaru, čamcu, talasima, vihru i putu, pa ajdemo sada sastaviti pjesmu, koju bi brodar govorio talasima.

Što bi ou rekao od milja talasima? (Oj talasi mili!)

Što da učine s čamcem? (Da mu čamac ponjihaju.)

Kako bi im govorio? (Oj talasi mili, ajte lak mi čamac ponjihajte.)

A što bi rekao vihru? (Da ne dođe, da stane.)

Zašto? (jer mu je put dalek).

Kako govori vihru? (A ti vihre tiho stoj, put je danas dalek moj.) — Ponovim nekoliko puta pitanja i odgovore.

3. Učenje teksta.

Ponovi sve, kako je brodar rekao talasima za čamac. („Oj talasi mili, ajte lak mi čamac ponihajte".) Ponovi ti — svi!

A kako je govorio vihru radi puta? („A ti vihre tiho stoj, put je danas dalek moj.") Ponovi! — Ponovite sve! —

4. Ritmičko čitanje.

Napisao sam note za ovu pjesmu; no prije nego počnem pjevati, pogledajmo note.

a.) Čitajte riječi, kako sam ih napisao pod note. (Djeca čitaju slogujući, a ja pokazujem.) Na koliko ćemo nota pjevati prvi slog „oj"? (Na dvije note.) A ovaj „oj" dolje? (Na tri note.) Kako bismo to označili na notama? Spojnim lukom — spojkom.)

— Vidite, djeco, taj znak i zovemo kod nota **spojka**. (Napišemo na ploču.)

Označimo spojke na svim mjestima; gdje treba. — Što znači spojke? —

b.) Čitajte sad slogove pod notama tako, da naglasujete i spojke. (Učenici pročitaju pjesmu nekoliko puta po ritmu.)

5. Pjevanje.

Sad ću vam ljepo otpjevati tu pjesmu, a vi slušajte! (Otpjevam što ljepše, da vidim, kako će se dojmiti učenika.)

Pjevat ću još jedamput, a vi tiho za mnom; gledajte u note —

— Ponavljam pjevanjem nekoliko puta, pa opazim li, da učenici na nekim mjestima u pjevanju griješe, ponavljam po nekoliko puta to mjesto.

6. Razmatranje.

Ajdemo sad malo razgovarati o toj pjesmi. (Mogu iz knjige

pročitati i druge kitice.) Što mislite, tko je pjevao tu pjesmu? (Učenici pogadaju, govore imena poznatih pjesnika.) — Pokaži na slici „Slavlje" lik Trnskoga, pa u nekoliko rečenica kažem nešto o pjesnikovu životu. — Isto tako pokažem na slici „Preporod" lik Lisinskoga. — Napišem imena kod pjesme, kako obično pišemo: ime pjesnika pod naslov ili pri svršetku, a ime skladatelja desno nad prvim retkom. —

Što ste opazili kod ove pjesme, kako ju je skladatelj uglazbio? (Tu pokažem sugestivno rukom, kao da se čamac ljuja, pa uz to i pjevam nekoliko prvih taktova.) — Djeca će sigurno odgovoriti: „Kao da se čamac njiše na valovima, takav je napjev". —

Kakvim glasom s obzirom na visinu pjevamo: „A ti vihre tiho stoj!" (Srednjim) Zašto? Kao da se vihar treba umiriti.)

Kako se izmjenjuju glasovi kod: „Put je danas daiek moj". (Počima se nisko, pa se penje do najveće visine.) Što bi to značilo? Da je put zbilja dalek.)

Zašto pjesmu počimamo tiho? (Jer je i more tiho, a brodar želi, da i ostane tiho.)

A zašto se sasvim tiho svršava — kao da se izgubi glas. (Jer se brodar udaljio od nas na dalekom putu, pa se sve slabije čuje njegovo pjevanje.)

— Ajdemo još jednom lijepo otpjevati tu pjesmu. —

III. 7. Poredba.

Otpjevajte poznatu vam pjesmu „Gore nebo visoko". — Po čemu su te dvije pjesme slične? (Pjevaju se tako kao što se giblju i valovi na moru.) Ima li u toj drugoj pjesmi spojki? — Gdje? —

Kakova je pjesma „Gore nebo visoko"? (Brodarska.) A kakova je pjesma „Naprej zastava Slave!" (Koračnica.) Otpjevajte ju! —

Kako bi bilo da današnju pjesmu tako brzo i glasno otpjevamo? (Ne bi valjalo, jer mora biti polagano — baš kako čamac plovi.)

Kakovom jačinom pjevamo koračnicu, a kakovom brodarske pjesme?

— Zašto? —

IV. 8. Sistem.

Među kakove pjesme ubrajamo današnju pjesmu?

Tko je spjevao, a tko uglazbio tu pjesmu?

Na što je mislio Lisinski skladajući pjesmu? (Na gibanje valova, čamca; na vihar i put.) Kako znaš, da je na to mislio? (Dokazuje napjev po brzini i po tišini i jačini glasova.)

Koji smo znak naučili kod nota? — Zašto označujemo spojku? —

V. Lijepo pjevanje.

Otpjevajmo sada lijepo tu današnju pjesmu.

Narišite i izrežite od papira čamce, barke, brodove, brodare.

---

8. Modelovanje Hrv. Primorja.

Cilj: Na temelju dobivenih sastavljenih predodžbi na II. stupnju, valja iste radove prikazati plastički na modelu.

Pomagala: Predznanje; papir (za oglase) u boji morske vode (modar); grada za predočivanje bregova; grančice (jelove ili od šimšira) za označivanje šuma; razglednice mjesta; trakovi za označivanje cesta i željeznica; predmeti od papira, koji prikazuju parobrode, barke, ribe i t. d.

Navještaj: Već smo mnogo naučili o Hrvatskom Primorju pa ćemo danas prikazati s pomoću raznih predmeta to primorje ovdje na podu.

a.) Koja smo mjesta spominjali u Hrvatskom Primorju? — Evo tih mjesta na razglednicama. — Pokaži ta mjesta i na zemljovidu. —

Čim se bave Primorci? (Ribarenjem, brodarenjem, vađenjem spužvi, koralja i t. d.) Na čemu plove? (Parobrodima, barkama, jedrenjačama.) — Evo i toga. (Metnem na stol papirnate lađe, parobrode, barke što su ih djeca napravila kod radova 6. i 7.)

Što znaš reći o primorskim obalama i bregovima? (Obale su strme i kamenite, zato se Primorci i bave zidanjem i klesanjem. Primorje je golo uslijed bure, koja tu puše. Samo se tu i tamo pokazuje po koje drvo. Bregovi i gore su u zavjetrini i s unutrašnje strane obrasle šumom.)

Kakovim smo putovima doputovali u Primorje? (Željeznicom i cestama.) Pokaži na zemljovidu željeznicu i ceste. (Željeznica vodi do Sušaka; ceste vode preko Vratnika u Senj, a preko Oštarija u Karlobag.)

b.) Izvadite čitanke, pa otvorite zemljovid, na kojemu imate primorje. — Pokažite more. — Primorje (u opće.) — Hrvatsko Primorje. — Sušak. — Bakar. — Kraljevicu. — Cirkvenicu. — Novi. — Senj. — Karlobag. —

Pokaži otoke u moru. — Kako se zove taj najveći otok? (Krk.) Koja su mjesta na otoku Krku? —

Pokaži primorske bregove. — Gdje su goli, a gdje šumoviti? —

Kuda ribari love ribu? — Kuda polaze parobrodi? —

Pokažite željeznicu, koja vodi k moru. — Cesta preko Vratnika. — Cestu preko Oštarija.

c.) Pokažite na zemljovidu Čakovec. — Pokažite Primorje. — Na kojoj je strani Primorje? (Na jugozapadu.) Pokažite rukom, gdje je od nas jugozapad. — Pokažite jugozapadni kut ove sobe. —

Gdje ćemo prema tome napraviti Jadransko more i Primorje? —

d.) Ajde na posao. — Naznači more. (Učenici poredaju oglase od svjetlomodrog papira po podu u dosta velikom prostoru.) Naznačite obale. (S pomoću gunjeva i dječjih kaputa složimo obale i bregove prema obliku, kojeg naznačuje zemljovid.)

Kako ćemo naznačiti otok Krk? (Lovrin sivi kaput će biti Krk.)

Označite šume i drveće. (Učenici pomeću jelove i šimširove grančice po bregovima, kako smo spomenuli u pripravi.)

Što smo do sada prikazali? (More, obale, otok, šume.)

— Dođi van, Slavko, pa izgovori lijepo pjesmu: „**Veliko je more**". —

Označite mjesta uz more. (Učenici stave razglednice na mjesta, gdje bi se i uistinu prema zemljovidnoj karti i nalazila.)

Koje ste mjesto metnuli na otok Krk? (Vrbnik.)

— Pozor! „Vrbniče nad morem" . . . . (Započnem pjesmu, a učenici prihvate i pjevamo do kraja.) —

Što mora ploviti morem? (Lađe, parobrodi, barke.) Evo ih, neka plove. (Učenici postave lađe na papir — more po svom ukusu.)

— Kako bi bilo, djeco, da sad zapjevamo „Vozila se po moru galija"? (Učenici zapjevaju.) —

Naznačite tuneru kod Kraljevice. (Učenici postave koso na obali ljestvice, koje smo trebali kod prijašnjeg rada. Pričvrstite ih u komad ilovače. Naravno da nisu zaboravili ni na stražara s lulom.)

A gdje su ribe? (Učenici postave na papir i ribe koje su

pripravili kod prijašnjeg rada. Tu su tune, sardelice, ne manjka ni morski pas.)

— Evo sad riba, pa neka Milan progovori ribama „Ribice lude“ . . . (Učenik lijepo izgovori, postavivši se na zgodno mjesto, Preradovićevu pjesmu Ribar.)

Kako ćemo preko bregova u Senj ili Karlobag? (Učenici naznače od papirnatih trakova (Pokupili smo poslije kakova plesa u dvorani papirnate zmije kojima se nabacuju plesači!) žute boje ceste, a od trakova crvene boje željeznice. Tu paze na serpentine.)

Sad smo napravili sve. —

— More je tiho, mirno. — Govori pjesmicu „Tišina“. —

Brodar polazi na more i pjeva pjesmu talasima. — Koju? (Oj talasi.) Pjevajte! —

— Na moru se diže bura. — Govori pjesmicu „Bura“.—

— Kako brodar kaže buri? („Nemoj buro bjesniti“.) Pa zapjevajte te riječi! (Učenici zapjevaju zadnju kiticu Niemčić-Pokornoga pjesme: U barki.)

— Budući da smo taj rad proveli sa vježbaonicom, kojemu su radu prisustvovali učiteljski pripravnici, mogao sam provesti i ovu točku:

Govorili ste, djeco, u pjesmici da more buči. Jedna lijepa slovenska umjetna pjesma govori: „Buči, buči, morje Adrijansko.“ Sad će vam otpjevati tu pjesmu ova gospoda, a vi pažljivo slušajte. (Pripravnici otpjevaju pjesmu Hajdrich: Morje.) —

e.) Dođite van, pa pokažite, što naznačuje koji predmet na modelu. —

Pokažite mjesto na modelu — na zemljovidu i t. d. — —

---

9. Poredba.

Cilj: Poredba Primorje: Hrvatsko Zagorje: Gorski kotar.

a.) Život Primoraca: ribar, mornar, klesar, zidar;

život Zagoraca: vinogradar, ratar, stočar;

život u Gorskom Kotaru: šumski radnik, drvodjelac, kućarac;

b.) Zašto je Primorac ribar mornar i t. d., a Zagorac, vinogradar, ratar i t. d., a iz Gorskog Kotara drvodjelac i dr.;

c.) morska kupališta: zagorska kupališta (toplice);

d.) morski ribolov: riječki ribolov;

e.) morska sol: kamena sol.

Na temelju tih poredbi moraju učenici dobiti pojam o Primorju i životu Primoraca.

Pomagala. Predznanja iz prijašnjih metodičkih radova, kojima smo potpuno obradili I. II. stupanj.

Navještaj: Danas ćemo govoriti o Hrvatskom Primorju, da vidimo, kakovo je ono prama drugim krajevima, koje već poznamo.

III. 1. Zašto kažemo tome kraju Primorje? (Jer je uz more.) A zašto baš Hrvatsko Primorje? (Jer se ovaj dio prostire uz zemlju, koja se zove Hrvatska.) A kako bismo kazali onom Primorju uz Dalmaciju? (Dalmatinsko Primorje.) — Kojem kraju kažemo zagorje? — O kojem ste zagorju već učili? (O Hrvatskom Zagorju.) Kako kažemo ljudima, koji žive u primorju, a kako onima u zagorju? —

2. Kako izgleda Hrvatsko Primorje, kako Hrv. Zagorje, a kako Gorski Kotar s obzirom na zemlju — tlo? (Primorje kamenito, Gorski Kotar šumovit, a Zagorje puno oranica, šuma i vinograda.)

Kako je s obzirom na podneblje t. j. vrijeme i toplotu? (U Primorju je toplo, nema snijega; u Gor. Kotaru hladno, zima dugo traje; u Zagorju blago ljeto, blaga zima.)

3. Čim se bave Primorci, čim Zagorci, a čim oni u Gorskom Kotaru?

— Zašto se prvi bave klesarstvom i sl. drugi ratarstvom, a treći drvodjelstvom? — Zašto primorci putuju na more, oni iz Gor. Kotara idu trgovinom po svijetu, a Zagorci ostaju većinom doma? —

4. Čemu služe morska kupališta? — Koja smo spomenuli? — Imenujte neka kupališta u Zagorju. — Koja je sličnost, odnosno razlika izmedu tih kupališta? —

5. Koja je razlika u ribolovu na moru i onom na potocima i rijekama? —

6. Koja je sličnost, odnosno razlika u dobivanju morske i dobivanju kamenite soli? —

IV. 1. Po čemu je Primorje bolje od drugih krajeva? — Po čemu je slabije? —

Zašto? —

2. Gdje se prostire Hrvatsko Primorje i kako bismo došli onamo iz Čakovca? —

3. Nabroji sva mjesta, koja bismo pohodil u Hrv. Primorju i što bismo vidjeli u kojem mjestu.

4. Čim se bave Primorci? — Zašto? —

5. Koju korist imadu Primorci od mora? — Koju korist imamo mi svi?

6. Napravi na ploči nacrt Hrvatskog Primorja. — Naznači obalu, otoke, primorske gore, mjesta, ceste, željeznice. —

V. Znate li koju pjesmicu o moru govoriti, pjevati?

Čitajte štiva i putopisa.

10. Pismeni sastavak.

Cilj: Spoznaje, koje su učenici dobili kod metodičke jedinice Hrvatsko Primorje, valja s razumijevanjem izraziti pismom. Oblik pisma.

Pomagala: Predznanje; pismo, koje je tobože pisao učenik iz Kotoribe.

Navještaj: Došlo je pismo od prijatelja iz Kotoribe pa ćemo ga pročitati i na nj odgovoriti.

1. Pročitaj, što piše u pismu. — Učenik čita:

Dragi prijatelju!

Ja želim putovati u Hrvatsko Primorje, pa Te molim za upute. Molim Te, odgovori mi na ova pitanja:

Kako bih putovao željeznicom od Kotoribe do Primorja?

Kako dugo traje vožnja?

Koliko bih platio za vožnju?

Koja bih mjesta u Primorju mogao posjetiti?

Budući da si Ti prošle godine bio u Primorju, moći ćeš mi odgovoriti. Hvalim Ti unaprijed za odgovor.

Pozdravlja Te Tvoj prijatelj

Martin.

Kotoriba, 2. V. 1924.

2. Ja ću vam ovo pismo diktovati, da svaki bude mogao na sve odgovoriti.

Jedan će učenik pisati diktat na ploču, — (Diktujem rečenicu po rečenicu iz pisma, a pojedinci dolaze k ploči i svaki piše po jednu rečenicu. To činim zato, da ponovim i učvrstim pravilo o obliku pisma i rastavnim znakovima.)

3. **Sastavljanje sadržaja pisma.**

— Pročitaj prvo pitanje. — Kako ćeš na nj odgovarati? — A ti? —

— Pročitaj drugo! i t. d.

4. **Oblik pisma.** Kako ćeš napisati nagovor? — Kako uvod? — Kako zaključak? — — Kako ćeš pisati riječi; Ti, Tvoj? i t. d.

5. **Opetovanje sadržaja.** Izgovori cijelo pismo, kako ga misliš napisati. (Učenik ima pred sobom diktat pa odgovara na pitanja.) Neka još jedan izgovori cijelo pismo! —

6. **Pisanje.** Evo svakomu po četvrtinu arka papira. — Preklopite papir za oblik pisma. —

Spravite papir u čitanke, da se ne zamaže. — Danas ste već dosta pisali, pa ćemo zato sjutra napisati odgovor na ovo pismo, jer svako pismo mora biti što moguće urednije. —

— Koji smo posao odredili za danas? (Pisanje odgovora na pismo.)

— Razdijelite pribor, pa se pripravite za pisanje.

Jeste li razmislili što i kako ćete pisati? — Pitanja sam napisao na ploču, da vam bude lakše odgovarati. —

— Pišite! —

7. **Ispravak.** Neka svaki pročita cijeli svoj sastavak, pa ako je slučajno napravio koju pogrješčicu, neka je tanko podvuče, da ja vidim, da je opazio pogrješku. Ja ću je poslije označiti crvenom tintom. —

Odgovor ju glasio:

Dragi prijatelju!

Primio sam Tvoje pismo, pa Ti vrlo rado odgovaram na njega.

Iz Kotoribe putuj pragerskom željeznicom do Čakovca U Čakovca prijedi na zagorsku željeznicu i vozi do Zagreba. U Zagrebu sjedni na riječki vlak i putuj do Sušaka. Ako odeš iz Kotoribe u 14·30h, dolaziš u Čakovec u 15·20h. Iz Čakovca odlaziš u 15·45h, pa dolaziš u Zagreb u 21·45h. Iz Zagreba odlaziš u 22·20h, pa dolaziš u Sušak drugi dan u 7·30h, Vožnja iz Kotoribe do Čakovca stoji 10 D. Od Čakovca do Zagreba stoji 42·50 D. Od Zagreba do Sušaka je dvaput tako daleko kao od Zagreba do Čakovca, pa će prema

tome biti i cijena vožnje. U Primorju možeš posjetiti ova mjesta: Sušak, Rijeku, Trsat, Bakar, Kraljevicu, Cirkvenicu, Novi, Senj, Karlobag. Možeš otići i na koji otok.

Žao mi je, da nemogu i ja ići. Želim Ti sretan put!

Pozdravlja Te Tvoj prijatelj
Radovan.

Čakovec, 3. V. 1924.

Pitanja za mlada učitelja.

1. Jesi li dao učenicima da listove, koje su jesenas osušili i spremali prilijepe na papir u obliku raznovrsnih ornamenata?

2. Jesi li sastavio osnovu za proljetne obučne pohode u prirodu, koji u to doba moraju biti najčešći?

3. Imaš li u dvorištu rpu pijeska, koja će poslužiti za modelovanje u zemljopisnoj obuci?

4. Misliš li, kako bi prema ideji podmlatka crvenoga krsta dopisivao s učenicima iz raznih krajeva domovine šaljući im i tumačeći razglednice svojega mjesta, da oni opet isto uzvrate, te tako sebereš sebi pomagala za zemljopisnu obuku?

5. Promatraš li redovno i bilježiš li s učenicima prirodne pojave i promjene? (Sunce, Mjesec, zvijezde, toplotu, oborine, klijanje sjemenja, razvoj žabe i t. d.).

Obavijest.

Sa zadovoljstvom moram zahvaliti učiteljstvu, koje je u tako velikom broju tražilo I. svezak metodičkih priprava, pa se nadam, da će učiteljstvo i ovaj II. svezak primiti isto tako srdačno.

Čast mi je, što su se neki naši listovi osvrnuli kritikom na I. svezak, te mi je milo, da su u kritikama istaknuli neke vrlo umjesne primjedbe. Samo sam opazio, da gg. kritičari nijesu razabrali iz naslova, na kojem je označeno I. svezak škol. godine 1923./24., značenje, da će svesci izlaziti prema potrebi škol. godine u obliku pedag. lista iako svaki svezak za sebe čini cjelinu. To se vidjelo i prema sadržaju I. sveska, koji obrađuje jesenske radove do iza Božića. Dalji bi svesci obrađivali radove od siječnja pa do konca škol godine. Radi primjedbi kod kritika umolio bih gg. kritičare da pokušaju sami raditi u smislu metodičkih priprava, pa će se uvjeriti, da možda imam ipak pravo.

S tehničkih razloga nije mogao II. svezak izići u pravo vrijeme, pa će s toga do konca školske godine izići samo još III. svezak, koji će sadržavati diktate za III. godište i radova iz geometrije i crtanja. Obradit će se takove metodičke jedinice, koje još nigdje nisu izišle u štampi i ako su izišle, a nijesu obrađene prema zahtjevima škole rada.

Bit će mi milo, ako me drugovi i kod ovog sveska upozore na koje nedostatke i ako mi priopće želje s obzirom na III. svezak.

Čakovec, mjeseca travnja 1924.

S. Križanić.

Škol. god. 1923./4. Sv. III.

METODIČKE PRIPRAVE

za

školu rada.

Priredio

Stjepan Križanić,

profesor u kr. učiteljskoj školi u Čakovcu.

Sadržaj:

Shvaćanje škole rada. — Pismene vježbe. (Diktati za III. i IV. godište.) — Iz povijesti. (Slike: Spljetski sabor. — Hrvatski preporod. — Slavlje hrv. kazališne umjetnosti.) — Iz geometrije. (Ral ili jutro. — Primijenjeni zadatak.) — Iz prirodoslovlja. (Kuhinjska sol.) — Pitanja za mlada učitelja. — Zaključak. —

ČAKOVEC.
Tiskara Vladimira Takšića.

B
128
1 c

Škol. god. 1923./4. Sv. III.

METODIČKE PRIPRAVE

za

školu rada.

Priredio

Stjepan Križanić,

profesor u kr. učiteljskoj školi u Čakovcu.

Sadržaj:

Shvaćanje škole rada. — Pismene vježbe. (Diktati za III. i IV. godište.) — Iz povijesti. (Slike: Spljetski sabor. — Hrvatski preporod. — Slavlje hrv. kazališne umjetnosti.) — Iz geometrije. (Ral ili jutro. — Primijenjeni zadatak.) — Iz prirodoslovlja. (Kuhinjska sol.) — Pitanja za mlada učitelja. — Zaključak. —

ČAKOVEC.
Tiskara Vladimira Takšića.

Shvaćanje škole rada.

Ma da se danas vrlo mnogo govori i piše o školi rada, ipak ona nailazi na slabo shvaćanje.

Kad se kojemu učitelju spomene škola rada, odgovorit će ponosno: „O, ja radim po školi rada. Moji učenici prave grablje, vile i druge predmete od drva; eno, imam ih pun ormar!" To je ručni rad, a nije škola rada. Škola rada zahtijeva, da učenik onim što napravi pokaže svoje razumijevanje, svoje znanje, a ne vještinu. Drugi će opet reći, da i on u školi ne sjedi nego radi i da njegovi učenici sve znadu. Znadu od danas do sjutra. Poučavanje o bistrom izvoru i žuborenju potoka, o pticama pjevicama i šarenim lepirima, o oraču i žitu samo u školskoj sobi ne znači ništa. Riječi su bez razumijevanja. Treći kaže, da nema vremena radi potrebite vježbe u čitanju, pisanju i računanju. Četvrtomu ne valjaju djeca. Peti nema sredstava za nabavu učila i potrebitih stvari za provedbu škole rada. Šesti prezirno mahne rukom veleći, da su to pusta igranja kao u zabavištu.

Navest ću ovdje par primjera, koji izgledaju na oko kao igračke; no ako ih pokušamo sami provesti, opazit ćemo, koliko obrazovnih i uzgojnih elemenata kriju u sebi.

I.

Poštanske marke. Koliko puta nalazimo na smetištima, na ulici i kojekuda listovnih omota s markama. Filatelisti doduše sabiru marke, ali mi svi nijesmo filatelisti, pa što ćemo s markama, nego ih baciti.

Što radi učenik? Uzme bačeni listovni omot, odreže lijepo škarama marku, pa je donese u školu. U školi imamo škatulju, u koju spremamo marke. Svaki će učenik imati manje ili više prilike, da donese maraka u školu. I sam će učitelj sabrati od svojih znanaca mnoštvo maraka, koje će mu služiti kod obuke.

A što ćemo s markama? — Evo primjera: Razdijelim učenike I. godišta u nekoliko skupova. Svaki skup uzme maraka i sastavlja od njih na sve moguće načine broj 12. Da vidite veselja i kombinacija! Složiše 12 maraka po 1 din., 6 po 2 din.,

4 po 3 fil., 3 po 4 fil., zatim 10 p. + 2 p., 5 p. + 5 p. + 2 p. — Na takav način slažu učenici i ostale brojeve, pa ako imamo dosta maraka, možemo ih prilijepiti i na veliki papir, pa objesiti na zid. — Tako su moji učenici složili brojeve 20, 100 i 1000. Kod 1000 je bilo teško sabrati dostatan broj maraka po 10 i 20 p., pa se je svaki dan našlo po koje dijete, koje je radosno donijelo u školu marku i prilijepilo je na određeno mjesto.

Inače marke pomažu mnogo kod računanja kao sredstvo plaćanja, pa kod stvarne obuke, crtanja i t. d.

II.

Kako smo se uvjerili kod maraka, tako ima i drugih predmeta, koje bismo bacili, a dobro dolaze u školi kod poučavanja.

Evo primjera: Pušač baci praznu škatulju od žigica. Učenik je digne i donese u školu. U školi (ili kod kuće) oblijepi je raznobojnim papirom, uresi je raznim likovima i stavi u školski ormar, da prema potrebi spravljamo u nju razne predmete.

Jednoj učenici pukne šiljak od igle kod ručnog rada, pa umjesto da iglu baci, spravi je u pomenutu škatuljicu. To učine i druge učenice, kojima se isto desi.

Učenici su donijeli u školu i spremili u posebne škatulje čepove od pluta, koje su možda našli na ulici.

Eto u gospodarstvu nema ništa za bacanje, pa tako i ovi neznatni odbačeni predmeti pomažu vrlo mnogo kod poučavanja.

Od tri igle i tri komada pluta sastavimo trokut poput onih, koje mećemo u uljanicu, pa ga stavimo na površinu vode u čaši. Na taj trokut metnemo zrno graha, koje za kratko vrijeme nabubri, proklija i razvije se potpuna biljka do cvijeta. Kolikog li zanimanja kod promatranja i bilježenja promjena! Da je taj pokus vrlo zanimljiv dokazuje i to, što sam kod mnogih učenika u njihovim domovima opazio, kako svaki za sebe goji ovakvu biljku.

Pokus lijepo uspijeva i s drugim plodovima, osobito s plodom od divljega kestena.

III.

Štapići od svibovine (Cornus sanguinea.) Odrezali smo dosta grana od svibovine. Od tih grana narežemo mnoštvo štapića u veličini od 5, 10, 15 i 20 cm. Od tih štapića sastavljamo u školi trokute, četverokute, šesterokute, osmerokute, prizme i piramide. Pomažu nam za sastavljanje krugljice od mekane ilovače.

Kod toga igranja (rada) sudjeluju sva godišta; svaki po svojoj sposobnosti sastavlja određeni lik.

Imali smo temu: „Zagrebački zbor". Učenici su na podu složili od štapića raznovrsne prizme i piramide, a od ovih sastavili različite zgrade s tornjićima. Vrhove piramida ukrasili su barjačićima od papira i zapjevali pjesmu: „Zastave se naše viju". Od šimširovih grančica, koje su zaboli u kuglice od ilovače urediše oko građevina i drvored, pa zapjevaše pjesmu: „Zeleni se gaj".

Ovim su radom dobili učenici mnoštvo jasnih pojmova iz geometrije, a i pobude za dalji rad u stvarnoj obuci (zemljopisu, povijesti i dr.).

IV.

Proveli smo eto više zanimljivih i korisnih poučavanja, a nijesmo imali nikakova troška. Koliko li se kod raznih priredbi materijala razbaca, koji može vrlo dobro doći školskom poučavanju.

Evo primjera: U mjestu priređuju razna društva svoje zabave. Svako društvo okiti plesnu dvoranu raznobojnim papirom. Poslije zabave se sva ta dekoracija skine i baci na smetište. No prije, nego se to dogodi, odredim nekoliko učenika, koji će od onog materijala, koji je osuđen da se baci, izabrati sve, što bismo mogli trebati kod poučavanja.

I zbilja donesoše učenici mnogo velikih komada papira, od kojih smo mi poslije izrezali barjačiće za naše školske priredbe. Raznobojni trakovi (zmije), kojima su se plesači nabacivali na zabavi, služe sada za označivanje rijeka, cesta i željeznica na zemljovidu, kojega sastavljamo ili na školskom podu ili na školskom dvorištu.

Uz obrazovnu je stranu ovdje i velika uzgojna, jer učenici u svakom predmetu, koji bi možda već bacili, nađu korisno pomagalo za školsku obuku.

V.

U gradovima ima vrlo mnogo oglasa (plakata). Tu su raznovrsne koncertne i kazališne priredbe, nogometne i ine športske utakmice, sokolske vježbe, zborovi, trgovačke reklame i t. d. Mnogi su ti oglasi upravo umjetnički izrađeni, pa mogu dati učenicima obilje građe u crtanju. Sadržaj (tekst) oglasa daje zgode za praktičnu uporabu čitanja, kritiku gramatičkih pravila, povod za poučavanje u zemljopisu, povijesti, računu i t. d. Opazili smo, da učenici rado čitaju nove oglase, pa zašto ne bismo

i mi dopustili, da se i u školi s razumijevanjem s obzirom na razne obučne momente čitaju zgodni oglasi. Naravno da se političko-stranački oglasi potpuno isključuju.

Mogao bih izbrojiti još mnogo takovih primjera, koji se na oko čine doista kao igračka i ludo trošenje vremena; no ako se malo bolje zamislimo u te i slične radove, vidjet ćemo mnogo više uspjeha i koristi, nego što bismo imali od pustih riječi u školi.

No reći će mi punim pravom učitelj iz kojega zabitnoga mjesta, da u njegovu mjestu nema umjetničkih oglasa ni sjajnih plesova, a niti ulica, na kojima bi se nalazile škatulje žigica, niti dopisivanja za onoliki broj maraka. Posve je to ispravno. Ali taj učitelj ima prijatelja učitelja u ovećem mjestu, gdje će tih pomagala biti na pretek, pa će mu ih on drage volje poslati. Neka tu pošiljku pošalje sa znanjem svojih učenika, a ovaj je opet primi sa znanjem svojih učenika, eto mu povoda za pravo **istinsko** dopisivanje, koje više vrijedi od onih skrpanih pisama u zadaćnicama kao čestitkama, pozivima u berbu, zahvala za posuđenu knjigu, što sve učenici nijesu nikada doživjeli.

Neka učitelj sam za sebe provede koji od gore navedenih primjera, pa će se uvjeriti o množini uzgojnih i obrazovnih elemenata, koje će moći učenici dobiti u vrlo kratkom vremenu; osvjedočit će se, da će učenici stvarnu obuku primati s mnogo više razumijevanja te da će mu za vježbu u čitanju, pisanju i računanju ostati još vrlo mnogo vremena.

Pismene vježbe.

Diktati za III. godište.

Nastavna osnova. Diktovanje s osobitim obzirom na daljnu nauku u gramatici i pravopisu. Razlikovanje subjekta i predikata u rečenici. Pouka o tom, što može značiti riječ u gramatičkom smislu. Jednina i množina imenice s osobitim obzirom na oblike, koji se pogrješno izgovaraju. Glavni i redni brojevi s obzirom na porabu točke. Glavni primjeri imenskih i glagolskih oblika i izvedenih riječi, u kojima je „č" postalo od „k" ili „c", a „ć" prema „t". Glavni primjeri riječi o nastavcima, koji se pišu sa „č" ili sa „ć". (Nar. 12. V. 1905. br. 8690.)

Prema zahtjevu nastavne osnove mogli bismo u III. godištu provesti ove diktate: 1. Prosta rečenica. 2. Glagoli. 3. Proste re-

čenice sa sponom. 4. Pridjevi. 5. Imenice muškoga roda. 6. Imenice ženskoga roda. 7. Imenice srednjega roda. 8. Veznik „a". 9. Veznik „ali" 10. Veznik „već". 11. Veznik „nego". 12. Pitanje „Zašto?". 13. Pitanje „Čemu?". 14. Pitanje „Kada?". 15. Zajednički podmet. 16. Zajednički prirok. 17. Jednina i množina. 18. Brojevi. 19. Riječi sa „č". 20. Riječi sa „ć".

Te diktate možemo provesti ovako:

1. Prosta rečenica.

Građa. Bili smo na školskoj šetnji, pa smo promatrali, kako izvire voda. Iz izvora teče potočić, a malo dalje potok. Zamijetili smo, kako u šumici vjetrić popuhuje, a na granama ptice pjevaju. Vidjeli smo i vjevericu gdje skače. Brali smo cvijeće i mirisali ga. Opazili smo, kako lišće žuti (mjeseca rujna), a i neke se grane suše.

Sve smo to na školskoj šetnji opazili i promatrali, pa rečenicama izrekli u suvislom redu.

U školi smo obnovili uspomene na promatranje i ponovili rečenice.

Gramatička obradba: Napišemo nekoliko rečenica na ploču, pa ih promatramo. Promatrajući rečenice ponovimo stara pravila o rečenicama, riječima i rastavnim znakovima. Opazimo kod rečenica, da se uvijek o jednom predmetu (podmet) govori, a druga riječ (prirok) uvijek nešto o predmetu kaže.

Na pr. Dođi k ploči, pa napiši rečenicu: „Vjetrić popuhuje". — Što ćeš napisati? — Piši! — Jeli dobro napisao?

Dođi drugi, pa napiši: „Vjeverice skaču". — Što ćeš napisati? — Piši! — Je li dobro? —

Dođi treći, pa napiši: „Grane se suše". — — Je li dobro napisao? —

Koliko smo rečenica napisali? — O čem govori prva? O vjetriću.) Druga? (O vjevericama.) A treća? (O granama.) Što se kaže u prvoj rečenici o vjetriću? (Da popuhuje.) Što se kaže o vjevericama? (Da skaču.) A o granama? (Da se suše.)

Dođi k ploči, pa podvuci one riječi u rečenicama, o kojima se govori! — Što je predmet ili podmet govora u tim rečenicama? (U prvoj **vjetrić**, u drugoj **vjeverica**, a u trećoj **grane.**)

Koje smo riječi prirekli ovim podmetima? (U prvoj **popuhuje**, drugoj **skaču**, a trećoj **se suše**). — Podvuci svaki taj prirok dva puta. —

Čitaj redom sve podmete. — Čitaj priroke. — (Neka opetuje što više učenika!)

Što smo opazili u svakoj od tih rečenica? (Podmet i prirok.) Kako ćeš naći u rečenici podmet? (Ako nađem riječ o kojoj se govori.) A kako ćeš naći prirok? (Ako nađem riječ, koja se podmetu prirekne.)

Imaju li ove rečenice osim podmeta i priroka i drugih riječi? (Ne, one imadu samo podmet i prirok.) Koliko je riječi u svakoj rečenici? (Po dvije riječi, osim u trećoj; ali onaj „se" pripada priroku.) A kakove smo rečenice s obzirom na broj riječi pisali prošle godine u bilježnice? (Sa više riječi.) Koje su rečenice jednostavnije ili prostije ove s dvije ili one s više riječi? —

Koje riječi sadržaje ova **prosta rečenica?** (Samo podmet i prirok.) Kojoj riječi u rečenici kažemo **podmet**, a kojoj **prirok?** —

Pravilo: Kako kažemo takovim jednostavnim rečenicama? — Zašto im kažemo **proste rečenice?** — Zašto kažemo nekim riječima **podmet**, a nekima **prirok?** —

Izgovorite rečenicu: „Voda izvire". — Koliko je riječi? — Kako kažemo takovoj rečenici? — Zašto je **prosta?** — Koja je riječ **podmet?** — Zašto? — A **prirok?** — Zašto? —

Pisanje: Biste li znali takove rečenice, koje imadu samo podmet i prirok, napisati, kad bih vam ih ja kazivao?

Eto vam bilježnica. Otvorite prvu stranu! Koji je diktat po redu? (Prvi.) Napišite u sredini prvoga retka: 1. diktat. (Napišem na ploču.)

Kako ćemo staviti naslov tomu diktatu? Kakove ću vam rečenice diktovati? — Napišite: Proste rečenice. Napišem na ploču.)

Pazite! U novi ćete redak pisati ovu prostu rečenicu: „Voda izvire". Ponovi! — Govori riječ po riječ! — Reci podmet! — Zašto? — Prirok! — Zašto? — Recite svi tu rečenicu! — Pišite! — —

— Tako postupam i kod ostalih rečenica, koje slijede. Svaku rečenicu pišem u novi redak. Na svršetku po običaju pišemo **datum** i **potpis.** — Rečenice diktata čine cjelinu, jer su vezane uspomenom na zajedničku šetnju. —

1. diktat.

Proste rečenice.

Voda izvire.
Potok teče.
Vjetrić popuhuje.
Ptice pjevaju.
Vjeverice skaču.
Cvijeće miriše.
Lišće žuti.
Grane se suše.

Ispravci. Nakon svake rečenice pogledam redom, ima li koja pogrješka. Uputim učenike, da griješke sami označe, podvukavši ih tankom crticom.

---

2. Glagoli.

Navještaj. O čemu su govorile rečenice, koje smo zadnji put pisali? (O vodi, o pticama, vjeverici i t. d.) Što smo rekli o pticama? (Da pjevaju.) Što su **radile** ptice? (Pjevale su.) Bi li i ti znao pjevati? — — A što su **radile** vjeverice? (Skakale su.) Bi li i ti mogao skakati? — —

Rekao si, da bi i ti znao pjevati, pa napiši na ploču riječ: „pjevati". — Napiši ispod nje i riječ: „skakati". —

Danas ćemo naučiti, kako kažemo takovim riječima, kao što su ove, koje smo napisali na ploču.

A. Tko sve može pjevati? (Ja, ptica, učenik, orguljaš, pjevač itd.) Tko sve može skakati? (Ja, dječak, pas, zec, vojnik itd.) Bi li ti znao još štogod raditi osim pjevati i skakati? (Znao bih pisati, čitati, risati, kopati itd.)

— Dođi k ploči, pa ćeš napisati, što bi Martin znao i mogao raditi. Ti mu, Martine govori! (pisati, čitati, računati) — Ti, Jelice, govori Martinu, što bi ti znala raditi od ženskih poslova, a Martin neka piše. (kuhati, šivati, plesti) — Napiši ti, Jelice, tri ratareve radnje. (orati, kopati, kositi). —

B. Pročitaj riječi, koje su napisali na ploču. — Što naznačuju te riječi? (Rad.) Što su učenici izrekli tim riječima da znadu? (Da znadu nešto raditi.) — Vidite djeco, takovim riječima, koje nam kažu, da netko nešto radi, kažemo **glagoli.** Kako kažemo samo jednoj takvoj riječi? **(glagol).** A množini **(glagoli.)** — (Svaki pojedini učenik opetuje riječi: **glagol – glagoli.)**

C. Mislite na rečenice, koje smo pisali u prijašnjem diktatu. — Što je **radila** voda? — Što vjetrić? — Što se je **zbivalo** s lišćem? — A što se je **zbivalo** s granama? —

Koliko je riječi imala svaka ona rečenica? — Koja je riječ u rečenici kazivala **radnju** ili **zbivanje**? (Prirok) — Kako kažemo takovoj riječi, kad je sama za sebe, a naznačuje radnju ili zbivanje? **(Glagol).**

D. Sad ću vam kazivati nekoliko takovih riječi, a vi kod svake mislite, zašto kažemo da je **glagol.**

Razdijelim pribor.

Pogledajte u zadnjem diktatu, jeste li napravili koju pogrješku, pa pazite, da je više ne napravite. (Nerijetko se događa, da učenici u bilježnicama preskoče po nekoliko stranica; a tome ćemo izbjeći, ako učenici pregledaju najprije zadnju radnju, a onda otvore novu stranu.)

Otvorite novu stranu i napišite: 2. diktat. —

Što će biti naslov? (Glagoli.) Zašto? — Što je glagol? — Pišite! —

Sad ću vam govoriti redom **glagole**, a vi pazite, da ih dobro napišete. U svaki redak napišite po tri riječi. Prvu riječ napišite velikim početnim slovom, a sve ostale malim. Što ćete staviti iza svake riječi? —

Pazite! Rekli ste da glagoli naznačuju radnju; pišite dakle glagol: „Raditi". — — Jeste li počeli velikim početnim slovom? — Jeste li stavili zarez?

Rekli smo, da je voda izvirala; napišite glagol: „izvirati". . . . . itd.

2. diktat.

Glagoli.

Raditi, izvirati, teći,	govoriti, misliti, pamtiti
popuhavati. pjevati, skakati,	vratiti se, sjećati se, pisati,
mirisati, žutjeti, sušiti se,	ponavljati, paziti, slušati,
hodati, stajati, motriti,	čitati, ispraviti, spremiti.

Datum i potpis.

Napomena. Držim, da sam bolje uspio time, što sam izdiktovao učenicima toliku množinu glagola, nego da sam diktovao nekoliko rečenica, u kojima bi bili glagoli. Ovim će načinom obnoviti učenik definiciju o glagolu 24 puta, a da se ne će umoriti. Osim toga primijenit će svaki glagol na poseban slučaj i vrijeme tim, što mu se za diktovanja dovodi u svijest i događaj.

Tako smo na pr. pri svršetku kazali, da smo zadaću čitali, ispravili, pa je moram i **spremiti**. Tu su učenici sve glagole proživjeli.

Kao posebnu pismenu vježbu mogu zadati, da napišu potpune proste rečenice, u kojima će navedeni glagoli biti kao priroci. —

---

3. Proste rečenice sa sponom.

Navještaj. Prije smo pisali rečenice, u kojima smo rekli, da podmet radi, a danas ćemo pisati takove rečenice, u kojima ćemo reći kakav je podmet.

Građa. Bili smo u vrtu. Tko je radio tamo? (Vrtlar). Što je radio? (Odabirao krumpir.) Kakav je bio onaj krumpir na velikoj rpi? (Krupan) Što je na onoj gredici kraj krumpira? (Paprika.) Kakove su paprike po boji? (Crvene.) A tikve? (Žute.) Kraj vrta je i voćnjak. — Kakovo je voće sada u jeseni? (Zrelo.) Koje smo voće motrili? (Jabube, kruške i šljive.) Kako znadete, da su šljive zrele? (Jer su mekane.) Kakovog su oblika jabuke, a kakovog kruške? (Jabuke su okrugle, a kruške dugoljaste.)

Reci rečenicu o krumpiru. (Krumpir je krupan). O paprici, tikvi, voću i t. d. — — Tko je obradio cijeli vrt? (Vrtlar.) Kakav je on bio pri svom poslu — ta, gledali smo ga? (Marljiv.)

Gramatička obradba. Reci tu rečenicu o vrtlaru. (Vrtlar je marljiv.) Napiši je na ploču. — Je li dobro napisao? — Koliko je riječi? — Kakovim je početnim slovom pisao prvu riječ? — Zašto? — Što je stavio na svršetku rečenice? — Zašto?

Napiši rečenicu o kruški. — —

Napiši rečenicu o šljivama. — —

Pročitaj sve tri rečenice. — Pročitaj podmet u svakoj rečenici. — Zašto je ta riječ podmet? — Podvuci podmete jednom crtom. —

Što smo rekli o prvom, drugom, trećem podmetu? — Što su prema tome te riječi u rečenici? (Priroci.) Podvuci priroke u svim rečenicama sa dvije crte.

Što su rekli priroci u rečenicama prvog diktata? (Da podmet radi.) A što kažu priroci u ovim rečenicama? (Kakov je podmet.) Kakov je vrtlar, kruška, šljiva?

Izbriši srednje riječi u tim rečenicama. — Čitaj sada rečenice. — Što opažaš? (Da nije potpuno jer manjka riječ „je".)

Zar nema svaka ta rečenica i podmeta i priroka, pa su prema tome potpune. — Čim se moraju spojiti u takovim rečenicama podmet i prirok? (Riječju „je".) Tako je, zato i kažemo toj riječi u rečenici **spona.** Zašto? (Jer spaja podmet s prirokom.)

Pravilo. I te rečenice imadu samo podmet i prirok, a **spona** ih kao pomoć spaja. Kakove su prema tomu te rečenice? (Proste rečenice.) Kojim rečenicama kažemo **proste rečenice?** — Kojoj riječi kažemo **podmet?** — Kojoj **prirok?** — Što je rekao prirok za podmet u tim rečenicama? — Čim smo spojili podmet s prirokom? **(Sponom.)**

Pisanje. Sad ću vam kazivati nekoliko prostih rečenica sa sponom, a vi pazite, da ih dobro napišete.

Razdijelim pribor. — Ustanovim naslove. —

(Svaku rečenicu pišemo u novi redak. Kod diktovanja upozorim na događaj, koji smo proživjeli, izgovorim glasno i razgovijetno rečenicu samo jedamput, dadem je ponoviti u cijelosti, riječ po riječ, pa opet u cijelosti zborno, a tad se piše. Tim se učenicima olaška u svijesti pamćenje i razumijevanje rečenice i pažnja na pravilo, pa mogu najveći dio svijesti koncentrovati na samo pisanje, koje ispadne savršenije, a tim ojača u učeniku istinito samočuvstvo.)

3. diktat.

Proste rečenice sa sponom.

Vrtlar je marljiv.
Krumpir je kupan.
Paprike su crvene.
Tikve su žute.
Voće je zrelo.
Jabuka je okrugla.
Kruška je dugoljasta.
Šljive su mekane.

Datum i potpis.

Sve rečenice čine suvislu cjelinu s obzirom na promatranje u vrtu.

Ispravci po običaju. — Kao pismenu vježbu dadem rečenice napisati u množini, a gdje već jest množina u jednini.

---

4. Pridjevi.

Navještaj. U prošlom smo diktatu govorili o raznim plodovima i o vrtlaru. — Što je rekao prirok za svakoga od njih? (Za vrtlara da je marljiv, za krumpir da je krupan i t. d.) Kako sam pitao, da smo dobili rečenicu o vrtlaru? — Pitaj redom za sve

one rečenice. — Izreci redom riječi, koje su nam rekle kakav je podmet. —

Danas ćemo naučiti, kako kažemo takovim riječima, kad su same za sebe.

Građa. Stavim nekoliko predmeta na stô. (Krumpir, papriku, ključ, prsten, Markovu knjigu i učeničinu maramu.) Evo na stolu raznovrsnih predmeta. Napiši na ploču njihova imena. (Učenik napiše imena jedno pod drugo, kako mu drugi učenik diktuje i kod stola pokazuje predmete.)

Pročitaj imena tih predmeta. — Pridaj svakom predmetu riječ, koja bi kazala kakav je predmet. (Učenik pridaje: krumpiru — krupan, paprici — crvena, ključu — željezan, prstenu — zlatan, knjizi — Markova, marami — učeničina.) Napiši te riječi, koje si ovako **pridao** predmetima, pred njihova imena na ploči. (Učenik piše, kako mu drugi kazuje.)

Pročitaj imena i njihove **pridjeve.** — Pročitaj samo pridjeve. —

Što mislite, zašto ja tim riječima kažem **pridjevi?** (Jer smo ih imenima **pridavali.**) — Što nam kaže prvi i drugi pridjev za stvari? (Kakova je stvar.) A treći i četvrti? (Od česa je stvar.) A peti i šesti? (Čija je stvar.)

Pravilo. Koliko smo vrsti pridjeva napisali? (Tri vrsti.) Što kaže prva vrst pridjeva? — Što druga? — Što treća? =

Kojim ćemo riječima reći, da su **pridjevi? (Onim riječima, koje kažu kakova je stvar, od česa je stvar i čija je stvar.)** Ponovi!

Pisanje. Sad ću vam kazivati nekoliko pridjeva od svake vrsti, a vi mislite kod pisanja, zašto toj riječi kažemo **pridjev.**

Razdijelim pribor. — Uredim naslove.

Sad ćemo pisati pridjeve na pitanje: „Kakov?“ Napišite u prvi redak od početka riječ: Kakov? — Jeste li stavili upitnik? — Kakovim ćete početnim slovom pisati riječ iza upitnika? — Pazite! — Govorili smo o vrtlaru i kazali za njega, da je marljiv, zato pišite pridjev: Marljiv. — Što ste stavili iza te riječi, budući da ćemo dalje izbrajati pridjeve? — Pišite dalje pridjev: krupan i t. d.

Cijeli će diktat biti ovaj:

4. diktat.

Pridjevi.

Kakov? Marljiv, krupan, crven, žut, zrio, okrugao, dugoljast, mekan.
Od čega? Drven, željezan, zlatan, srebren, staklen, papirnat, bakren, limen.
Čiji? Očev, majčin, bratov, sestrin, Petrov.

Datum i potpis.

---

5. Imenice.

Najprije moramo provesti gramatičku obradbu za imenicu uopće, a zatim za razdiobu imenica po rodu.

Navještaj. Ovih smo dana napisivali na ploču imena raznovrsnih stvari, pa ćemo i danas govoriti o takovim imenima.

A.) Dodi k ploči, pa napiši ime ove stvari. (Pokažem **ključ.**) Napiši ispod toga ime ove stvari. (Pokažem **peć.**) Napiši i ime ove stvari. (Pokažem komad **drva,** kojim ložimo peć.)

Pročitaj imena, koja je napisao. — Čija su ta imena? — Od kojih stvari? — Neka svaki od vas redom kaže ime jedne stvari. (Zanimljivo će biti, koju će stvar učenik izabrati, da joj kaže ime. Tu je lijepa prilika za proučavanje učenikove moći spoznavanja.)

B.) Napiši ime životinje, koja je sprela onu mrežu u kutu sobe. **(Pauk.)** Ispod toga imena napiši ime one životinje, koja nam dosadno bruji oko uha. **(Muha.)** A koja životinja ono u staji bleji? **(Tele.)** Napiši ime i te životinje. —

Pročitaj ta tri imena. — Neka svaki od vas kaže ime jedne životinje. (Tu vrijedi isto kao i gore.)

C.) Kako smo imenovali onog muškarca radnika, kojega smo gledali, kako kopa u polju? **(Kopač.)** Napiši to ime na ploču. — A kako imenujemo onu žensku, koja kuha u kuhinji? **(Kuharica.)** Napiši i to ime. — A kako nazivljemo ono malo, što ga majka nosa u rukama? **(Dijete.)** Napiši i to. —

Pročitajte ta zadnja tri imena. — Da li su ta imena stvari ili životinja? — Čija su ta imena? **(Osoba, lica.)**

Neka svaki kaže povolji ime, koje naznačuje osobu ili lice. — —

Pravilo. Pročitaj sve tri vrsti imena. — Čija smo imena pisali u te skupove? **(Imena stvari, životinja i osoba.)**

— Takovim imenima, koja naznačuju ili osobu ili životinju ili stvar, kažemo **imenice.** —

Zašto je riječ vjetar, tama, svjetlo, orao, riba, jagnje, učenik, učenica, đaci, i t. d. imenica?

Pismena vježba. Učenici prve klupe (reda) imaju naslov „Dom", druge klupe „Šuma", a treće „Selo". Svaki će iz onoga, što sadržaje naslov napisati po 3 imenice, koje naznačuju osobu, životinju i stvar; o svakoj će imenici napisati prostu rečenicu.

Imenuj stvari, od kojih smo imena napisali zadnji put na ploču. — Napiši opet imena tih stvari. —

A. Pokaži, na koji smo ključ mislili, kad smo pisali tu riječ. — Koji je ključ bio? (**Ovaj.**) Pokaži, koja je peć bila? (**Ova.**) Pokaži, koje je drvo bilo? (**Ovo.**) — — Pokaži drugi još jedamput, koje su stvari bile. (**Ovaj** ključ, **ova** peć i **ovo** drvo.) — Koje ste riječi dodali imenu, kad ste pokazivali stvari? (Ključu **ovaj**, peći **ova**, drvu **ovo**.)

Napiši te riječce pred svaku imenicu na ploči. —

Pročitaj imena životinja. — Pokaži tu u sobi ili na slikama, koje su bile životinje? (**Ovaj** pauk, **ova** muha, **ovo** tele.)

Napiši i pred imenice, koje naznačuju životinje te riječce. — Pokazuj isto tako i na osobe. (**Ovaj** kopač, **ova** kuharica, **ovo** dijete.)

Napiši te riječce pred imenice.

B. Kojom ste riječju pokazali na muškarca — kopača? A na ženu — huharicu? — A na malo dijete? —

Na koga ste još pokazali istom riječju, kao na muškarca? (Na pauka i ključ.) Čijem bi rodu spadale prema tomu te imenice, budući da se i na njih pokazuje kao i na muškarca? (**Muškom** rodu.) A kojem bi rodu spadale ove imenice, koje pokazujemo riječju **ova**? (**Ženskom** rodu.) A one rečenice, koje pokazujemo kao na ovo malo dijete riječju ovo? (Učenici će odgovoriti „malomu" rodu, što ćemo ispraviti, da se tome rodu kaže **srednji** rod.)

Pravilo. Pročitaj s ploče imenice, koje spadaju muškomu rodu. — Pročitaj imenice ženskoga roda. — Imenice srednjega roda. —

Koje su **imenice muškoga roda**? (**Koje pokazujemo riječju ovaj.**) A **ženskoga**? (Koje pokazujemo **riječju ova.**) A **srednjega**? (Koje pokazujemo **riječju ovo.**)

Kojemu rodu mogu spadati imenice? (Muškom, ženskom ili srednjem.) Koje imenice spadaju muškom, koje ženskom a koje srednjem rodu? —

Imenice muškoga roda.

Navještaj: Danas ću Vam diktovati samo imenice muškoga roda, da ih bolje upamtite.

Razdijelim pribor. Ustanovim naslove.

Pazite! Budući da pred imenice muškoga roda stavljamo riječ ovaj, zato napišite u prvi redak s početka riječ: „Ovaj". — Koji ćemo znak staviti iza te riječi, jer ćemo dalje izbrajati imenice? (Dvotočku.) Pišite dalje „muž" . . .

Diktat će biti ovaj:

5. diktat.

Imenice muškoga roda.

Ovaj: muž, čovjek,
otac, sin, brat,
ratar, obrtnik, trgovac,
konj, vol, magarac,
pas, zec, vuk,
hrast, panj, grm,
put, jarak, most,
dan, san, mjesec.

Datum i potpis.

---

6. Imenice ženskoga roda.

Navještaj. Zadnji put smo pisali imenice muškoga roda, a danas ćemo pisati imenice ženskoga roda.

Koje su imenice ženskoga roda? — Kojom ćemo riječju početi diktat? (Riječju »ova«.)

Razdijelim pribor i ustanovim naslove.

Diktat će biti ovaj:

6. diktat.

Imenice ženskoga roda.

Ova: žena, gospodja,
majka, kći, sestra,
ratarica, švelja, trgovkinja,
ovca, krava, muha,
vjeverica, srna, lisica,
bukva, grana, mahovina,
staza, graba, brv,
noć, zvjezda, večer.

Datum i potpis.

---

7. Imenice srednjega roda.

Navještaj. Što moramo danas pisati u bilježnice za diktate (Imenice srednjega roda.) Koje su imenice srednjega roda? —

Po običaju razdijelim pribor i ustanovim naslove.

Diktat je ovaj:

7. diktat.

Imenice srednjega roda.

Ovo: dijete, siroče,
pastirče, jagnje, tele,
pile, gušče, pače,
stablo, gnijezdo, grmlje,
polje, žito, gumno,
blato, smeće, orudje,
povrće, voće, cvijeće,
ljeto, sunce, nebo.

Datum i potpis:

Napomena. U svaki smo redak pisali tri riječi. U svakom smo diktatu izbrojili 23 imenice, koje su izabrane iz početne stvarne obuke, a poredane su tako, da najprije dolaze imena osoba, zatim životinja i napokon imena stvari. Imenice u svakom retku sačinjavaju po mogućnosti logičku cjelinu. —

Budući da učenici vrlo rado smišljaju i pišu rečenice, te da se uvjerim, kako su učenici shvatili i razumjeli gramatičko značenje riječi, mogu zadati pismene vježbe:

a.) Napišite četiri (nekoliko) rečenice, u kojima će biti podmet imenica muškoga roda, a prirok glagol!

b.) Nekoliko rečenica, u kojima će biti podmet imenica ženskoga roda, a prirok pridjev.

c.) Neka je podmet imenica srednjega roda, a prirok po volji

---

8. Veznik „a“.

Građa. Izabrali smo kao predmet razgovora predvečerje u jednoj seoskoj kući, koju smo više puta promatrali na školskim šetnjama. Svako čeljade u kući obavlja svoj posao.

Gramatička obradba. A. Ustanovili smo, da susjed Marko cijepa drva, pa napišemo tu rečenicu na ploču. Ustanovili smo i to, da susjeda Kata muze kravu, pa i tu rečenicu napišemo na ploču ispod one prve.

Susjed Marko cijepa drva.

Susjeda Kata muze kravu.

Ponovimo: Zašto su prve riječi i imena susjeda i susjede pisane velikim početnim slovom i zašto je na kraju svake rečenice točka.

Kako će glasiti odgovor, kad zapitam: „Što se radi kod susjeda?“ —

Napišite obadvije rečenice jednu za drugom u isti redak. (Susjed Marko cijepa drva. Susjeda Kata muze kravu.) Kakav je znak između tih dviju rečenica? — Čim su rastavljene? (Točkom.) Zašto? — A kako ste ono izgovorili malo prije obadvije te rečenice zajedno? — Koju ste riječ umetnuli između rečenica? — Napišite tu riječ na mjestu među rečenicama, kako ste je i izgovorili. (Susjed Marko cijepa drva. a Susjeda Kata muze kravu.) Može li to ostati tako napisano? (Učenici će možda mudrovati ovako: Prva je rečenica dobra, a u drugoj je početna riječ „a“; prema tome valja je pisati velikim slovom, a riječ susjeda, jer nije sada na početku, malim. No to opet ne može biti, jer ako pokušamo drugu rečenicu izgovoriti u razgovoru samu za sebe, izlazi nezgodno. Valja, dakle, umjesto točkom rastaviti rečenice zarezom, a iza zareza riječ »a« pisati malo.) Ispravite tako, kako smo sad ustanovili. (Učenici precrtaju točku, pa stave zarez; isto tako precrtaju i „S“ pa napišu „s“ kod riječi „Susjeda“.) Napišite ispod toga točno, kako glasi ta složena (povezana) rečenica. (Susjed Marko cijepa drva, a susjeda Kata muze kravu.)

Pročitajte na glas cijelu rečenicu. (Učenici čitaju nekoliko puta.) Što ste opazili kod čitanja, ako ste dobro slušali? — Kako biste odmah pogodili, kamo dolazi zarez? — A zašto tamo valja staviti zarez? —

Pročitajte rečenicu ispustivši riječ a. — Što ste opazili? (Da nešto manjka.) Što ste opazili, kad ste čitali proste rečenice, pa ste izostavili sponu. — Čemu je trebala spona u onim rečenicama? (Da veže podmet s prirokom.) A čemu treba u današnjoj rečenici riječ a? (Da veže dvije rečenice.) Kako bismo zato rekli toj riječi? (Spona ili veza.) Jest, reći ćemo joj **veznik.** Kako glasi taj veznik? — Pokaži ga. —

B. Dođi, pa napiši ovu složenu (povezanu) rečenicu: „Brat Pero napaja konje, a seka Anka sprema večeru.“ Ponovi! — Napiši! — Je li dobro napisao? —

Gdje je veznik? — Zašto je potreban veznik? — Čemu onaj zarez? —

Napiši rečenice svaku za sebe jednu ispod druge. — Je li dobro napisao.

Koja je razlika između one sastavljene rečenice i ovih dviju za sebe? —

Pročitaj na glas sastavljenu rečenicu. — Pročitaj rečenice, od kojih smo sastavili onu prvu. —

Pravilo. U što možemo sastaviti dvije rečenice? — Čim ih vežemo? — Čim ih rastavljamo? — Kako to iskazujemo kod glasnog čitanja i govora? —

Pisanje. Razdijelim pribor i ustanovim naslove.

Kod diktovanja izgovorim jasno i polagano cijelu rečenicu, naglasivši mjesto, gdje dolazi zarez. Jedan učenik ponovi rečenicu. Drugi ponovi rečenicu izgovarajući za sebe riječ po riječ. Treći put izgovaraju svi u zboru cijelu rečenicu, riječ po riječ, naglasivši mjesto, gdje dolazi zarez i sada tek pišu. Svaku rečenicu počinjemo u novom retku.

8. diktat.

Veznik „a".

Susjed Marko cijepa drva, a susjeda Kata muze kravu.
Brat Pero napaja konje, a seka Anka sprema večeru.
Mali Stevo uči pjesmicu, a mala Barica piše zadaću.
Pas Šarko laje pred kućom, a mačka Gara prede u zapećku.

Datum i potpis.

Ispravci. Nakon svake rečenice prestanu pisati, stave pisanke uz rub klupe, ja obilazim redom i opažam pogrješke. Učenici se iza svake rečenice odmore. Uz moje promatranje i sami kritički promatraju svoju rečenicu. Opazim li skupnu pogrješku, odmah ih upozorim radi pažnje kod rečenica, koje dolaze iza toga.

Mogli bismo cijeli taj događaj dramatizovati, tako da učenici spoje spoznaje promatrajući radnju i sadržaj napisanih rečenica.

---

9. Veznik „ali".

Građa. Zamislili smo događaj, kao da smo posjetili prijatelja, kojega nijesmo našli kod kuće. Htjeli smo u kuću, ali su vrata bila zaključana. Kucali smo i na prozor, ali nam se nitko nije ozvao. Budući da je bilo kasno, vratismo se kući. — U razgovoru (a možemo i to dramatizovati) izvedemo niz suvislih rečenica, koje nam opisuju taj događaj.

Gramatička obradba. Napisujući pojedine primjere na školskoj ploči, izvedemo kao i u prijašnjem primjeru, da su tu

dvije rečenice, koje se mogu složiti u jednu, a vežu se veznikom »ali«. Učenici moraju zamijetiti kod glasnog čitanja i govora mjesto, na kojem se zarezom rastavlja prva rečenica od druge.

Pravilo. Dvije rečenice možemo složiti u jednu tako, da ih vežemo veznikom (u današnjem slučaju „ali"). Ovako sastavljene rečenice rastavljamo zarezom. Kod izgovaranja moramo naglasiti mjesto, na kojem se stavlja zarez.

Pisanje.

9. diktat.

Veznik „ali".

Bijah kod prijatelja Stanka, ali ga ne nadoh kod kuće.
Htjedoh u kuću, ali vrata bijahu zaključana.
Pokucah na prozor, ali se nitko ne ozva.
Bio bih čekao, ali je bilo već kasno.

Datum i potpisi.

Ispravci po običaju.

---

10. Veznik „već".

Građa. Govori se o našem selu i zanimanju seljaka. Tu sastavimo opet niz suvislih rečenica, koje dvije po dvije možemo spojiti u jednu.

Gramatička obradba provodi se slično kao i u prijašnjim diktatima.

Pisanje.

10 diktat.

Veznik „već".

Naš Šenkovec nije grad, već je selo.
Stanovnici sela nijesu gradani, već su seljaci.
Seljaci se ne bave obrtom, već se bave ratarstvom.
Sav gospodarski prirod ne potroše, već višak prodaju u gradu.

Datum i potpis.

---

11. Veznik „nego".

Građa. Razgovor o putovanju i putu iz Čakovca u Varaždin.

Gramatička obradba kao i prije; valja je svakako dosljedno provesti kao u diktatu br. 8.

Pisanje.

11. diktat.

Veznik „nego".

Sjutra ne ćeš ostati u Čakovcu, nego ćeš ići u Varaždin.
Ne ćeš putovati vlakom, nego ćeš ići pješice.
Nemoj ići preko Nedelišća, nego idi uz željezničku prugu.
Ne idi preko željezničkog mosta, nego preko kolnoga.

Datum i potpis.

Napomena. Kod svakog pismenog sastavka razlikujemo trovrsnu gramatičku građu. Prva je ona, koja tumači i uporabljuje novo pravilo. (U našem slučaju veznik „nego" i uporaba zareza.) Druga je građa, koju smo već učili, ali je zgodimice ponavljamo. (U ovom slučaju negacija i uporaba vel. slova.) Treća je ona građa, koju još nijesmo tumačili, ali nam slučajno dolazi u primjerima. (U našem slučaju uporaba č i ć, i skupovi riječi, koje se zajedno izgovaraju na pr. „nego ćeš ići", „ne ćeš".) Zato je bezuvjetno potrebno opetovati rečenicu po nekoliko puta, riječ po riječ, te u zboru onako, kako se govori, da se povežu slušne spoznaje sa spoznajama o gramatičkom pravilu. Dolazit će i primjeri za rastavljanje riječi, jer svima učenicima ne će stati cijela rečenica u jedan redak. Onaj učenik, koji mora rastaviti riječ, redovno se javi i pita, a učitelj mu jednostavno kaže, kako valja rastaviti. Tako učenik sam dolazi najbolje do pravila o rastavljanju riječi.)

---

12. Pitanje: „Zašto?"

Građa: Ovaj diktat dolazi po redu u vrijeme, kad već ložimo peći. Često se događa, da peć dimi uslijed slabe promaje ili jer puše južni vjetar. Razgovor povedemo tako, da možemo uvijek jednu rečenicu dopuniti drugom na pitanje „Zašto".

Gramatička obradba i pravilo kao prije. Opet su dvije rečenice složene u jednu, a vezane veznikom **„jer"** i rastavljene zarezom.

Pisanje:

12. diktat.

Pitanje: „Zašto?"

Naložili smo u peć, jer je hladno.
Morali smo otvoriti prozor, jer je u sobi dima.

Dim izlazi iz peći, jer nema dosta promaje.
Promaja je slaba, jer duva južni vjetar.

Datum i potpis.

13. Pitanje: „Čemu?“

Građa. Bili smo na školskoj šetnji prema Ivanovcu, pa smo promatrali grabe uz ceste, putokaze na raskršćima, naslove na mostovima i brojeve na kilometarskim stupovima. Kod svakog smo predmeta pitali: „Čemu je to?“

Gramatička obradba kao i prije. Na pr. Na raskršćima postavljaju putokaze. Čemu? Putnici se snalaze. — Na raskršćima postavljaju putokaze, da se putnici snalaze.

Pravilo. Dvije su rečenice složene u jednu, vezane veznikom „da“, rastavljene zarezom, a druga se dovezuje na prvu na pitanje: Čemu?

Pisanje.

13. diktat.

Pitanje: Čemu?

Uz ceste se kopaju grabe, da njima otječe voda
Na mostu su nasloni, da ne bi tkogod pao s mosta.
Na raskršćima postavljaju putokaze, da se putnici snalaze,
Na kilometarskim stupovima su brojevi, da znamo daljinu puta.

Datum i potpis.

14. Pitanje: „Kada?“

Građa. Razgovor o radnjama iz učenikova života u razno doba dana.

Gramatička obradba kao i prije.

Pisanje.

14. diktat.

Pitanje: Kada?

Ujutru ustajem, kad sunce na istoku grane.
U školi učimo, kad je tome vrijeme.
K objedu idemo, kad nas majka zove.
Uveče idemo spavati, kad svršimo dnevne poslove.

Datum i potpis.

15. Stegnute rečenice.

(Zajednički podmet.)

Građa. Događaji iz života u kućanstvu. Govori se o radnjama kuharice, pralje, težakinje i vrtlarice.

Gramatička obradba i pravilo. Napisujemo na ploču svaku rečenicu posebice. (Kuharica mijesi kruh. Kuharica kuha objed. Kuharica peče kolače.) Ustanovimo kod svake rečenice podmet i prirok. Opazimo, da je kod svih rečenica zajednički podmet. Sve rečenice stegnemo u jednu, koja ima zajednički podmet. Priroka je više, pa ih izbrajamo redom. Kod toga ponovimo staro pravilo o nabrajanju i zarezima.

I ovdje moraju učenici opaziti, kako se kod glavnog čitanja naglaskom označuje mjesto, gdje se stavlja zarez.

Da pravilo bude jasnije, provedemo još jedan primjer tako, da najprije napišemo cijelu stegnutu rečenicu, a onda je rastavimo na rečenice, od kojih je postala.

Pisanje.

15. diktakt.

Zajednički podmet.

Kuharica mijesi kruh, kuha objed i peče kolače.
Pralja pere rublje, gladi košulje, slaže plahte.
Težakinja omeće paučine, riba podove, i pere prozore.
Vrtlarica sije salatu, sadi krumpir i plijevi mrkvu.

Datum i potpis.

---

16. Stegnute rečenice.

(Zajednički prirok)

Građa. Razgovor o cvijeću, voću, povrću i žitaricama. (Taj diktat dolazi po redu u vrijeme, kad se mogu predmeti, o kojima se govori, promatrati u prirodi.)

Gramatička obradba kao i u predašnjem diktatu.

Pisanje.

16. diktat.

Zajednički prirok.

Ruža, jorgovan, ljiljan, i tulipan su cvijeće.
Jabuka, kruška, šljiva i trešnja su voće.

Grah, kupus, kelj i koraba su povrće.
Raž, pšenica, ječam i zob su žitarice.

Datum i potpis.

17. Jednina i množina.

Građa. U razgovoru iz života izvedemo rečenice o radnjama pojedinca i radnji množine. Na pr. Jedan će učenik nešto pripovijedati (ili radi nešto drugo), a drugi će učenici slušati (ili gledati, prepisivati).

Gramatička obradba. Ponavljaju se stara pravila o sastavljenim rečenicama i veznicima, zarezima, velikim pismenima. Učenici moraju opaziti pojam i oblik **jednine** i **množine**; kao i **pretvaranje** suglasnika u 1. licu množine.

Pisanje.

17. diktat.

Jednina i množina.

Jedan učenik pripovijeda, a ostali učenici slušaju.
Jedan vojnik straži stražu, a ostali vojnici počivaju.
Jedan seljak prodaje živež, a drugi seljaci kupuju.
Jedan radnik radi u vinogradu, a drugi radnici rade u polju.

Datum i potpis.

Vježba a) Napišite 10 imenica jednu ispod druge i to najprije svaku imenicu u jednini, a uz nju istu imenicu u množini, samo ih rastavite vodoravnim potezićem — stankom (Bit će zanimljivo, kojom je imenicom pojedinac počeo niz, kako su mu misli tekle prema izboru imenica, koje vrste imenica je pojedinac izabrao; da li je pisao pod utjecajem prijašnjeg školskog rada ili uz pomoć drugova ili samostalno i napokon, za koje je vrijeme svršio zadatak.)

b.) Napišite po 5 prostih rečenica najprije u jednini, a onda u množini. (Promatranje kao i kod a).

18. Brojevi.

Građa. Imamo oglase za nogometnu utakmicu, koja se održala u Čakovcu dne 4. svibnja 1924. u 5 sati poslije podne. Ulazne cijene su bile za 1. mjesto 8, a za 2. mjesto 5 dinara.

Čitajući oglase opazili smo brojeve u raznim oblicima i po pismu i po govoru, pa mi to daje povod gramatičkoj obradbi. Za gradu samog diktata izvedem u razgovoru rečenice, koje mogu sami učenici da prožive i da ih proživljavaju.

Pravilo: Iza **glavnih brojeva** ne stavljamo točke, a iza **rednih** stavljamo. Izgovori **glavne** brojeve od 15—20; izgovori ih kao **redne**.

Pisanje.

18. diktat.

Brojevi.

U 3. godište polazi 12 učenika i 11 učenica.
Marko Ivezić je 9., a Mijo Krznarić 12. po redu u imeniku.
Dne 5. svibnja nije bilo u školi 3 učenika i 2 učenice.
Za 22. dana bit će 1. dan mjeseca lipnja.
Lipanj je 6. mjesec u godini.

Datum i potpis.

Napomena. Kod diktovanja morali su učenici opetovati rečenicu tako, da su uz ponavljanje riječi izgovarali i rastavne znakove. Na pr. U treće — točka — godište polazi dvanaest učenika i jedanaest učenica — točka —.

19. Riječi sa č.

Navještaj. Opazio sam, da u riječima zamjenjujete „č" sa „ć" ili obratno, pak ću vam danas diktovati nekoliko ovakovih riječi, u kojima je glas „č". Slušajte dobro, da uvijek pogodite pravi glas.

Građa. Izabrat ću najobičnije i najzgodnije riječi o predmetima iz stvarne obuke, u kojima je riječima „č". Ne ću se upuštati u izvođenje i tumačenje pravila, kako je „č" postalo od „k" i „c" odnosno „ć" od „t". Zadovoljit ću se samo tim, da učenici nauče sluhom razlikovati „č" i „ć" i da već za samoga diktata upamte znatnu množinu riječi, u kojima je „č".

Gramatička obradba. Poređivanje slušnih spoznaja „č" i „ć".

Pisanje. U svaki redak pišem po tri riječi; nastojim da barem riječi u jednom retku čine stvarnu vezu.

19. diktat.

Riječi sa „č".

Čabar, Čazma, Čepin,
čamac, čovjek, čekanje,
čekić, čavao, čvrstoća,
češljugar, čavka, čvorak,

majčica, čedo, sirotanče, učitelj, učiona, palača, doručak, ručak, večera, ključ, obruč, kreč i t. d.

Datum i potpis.

---

20. Riječi sa „ć“.

Navještaj. Zadnji put sam vam diktovao riječi, u kojima smo čuli „č“, a danas ćemo pisati riječi, u kojima ćemo čuti „ć“. Izgovarajte i slušajte: ć — č.

Pisanje.

20. diktat.

Riječi sa „ć“.

Ćiro, ćelavac, ćilim, ćup, ćuk, ćoravac, zadaća, plaća, vreća, domaćin, domaćica, kuća, ići, doći, pjevajući, ponoć, komadić, pomoć, Tomić, Lovrić, Katić, lančić, vrtić, dječačić itd.

Datum i potpis.

Diktati za IV. godište.

Nastavna osnova. Raširenje rečenice objektom i oznakama. Stezanje više rečenica, u kojima je jedan član isti. Upravni i neupravni govor. Prenošenje iz jednoga u drugi, s osobitim obzirom na porabu dotičnih rastavnih znakova (zareza, stanke, dvotočja i navodnika). Izvođenje i pamćenje pravilnih imenskih oblika, koji se u dotičnom kraju pogrješno govore. Upoznavanje vremenskih oblika glagolskih (sadašnjosti, prošlosti i budućnosti), a naročito onih, koji su u živom narodnom govoru uopće ili barem u govoru dotičnoga kraja nepoznati, ali se u književnom jeziku upotrebljavaju. Sastavljeno i odjelito pisanje riječi.

Prema zahtjevu nastavne osnove mogli bismo u IV. godištu provesti ove diktate: 1. Pitanje: Tko? što? — 2. Koga? Čega? — 3. Komu? Čemu? — 4. Koga? Što? — 5. Poziv! — 6. O kom? O čem? — 7. Skim? Čim? — 8. Objekt. — 9. Atribut. 10. Oznaka mjesta. — 11. Oznaka vremena. — 12. Oznaka načina. — 13. Oznaka uzroka. — 14. Sadašnjost — 15. Prošlost. — 16. Budućnost. — 17. Upravni govor. — 18. Slog ije-je. — 19. Stupnjevanje pridjeva. — 20. Stanka.

Uzeo sam za prvih sedam diktata pitanja za sedam padeža, da učenici upamte uz broj diktata i broj padeža.

Učitelji provode te diktate na razne načine. Najobičnije ih provode tako, da u suvislim rečenicama navedu u jednom diktatu promjene jedne imenice (obično „jelen") kroz svih sedam padeža.

No mogli bismo te diktate provesti i ovako:

1. diktat.

Tko? Što?

Tko peče pecivo? (Pekar.)
Tko sijeće meso? (Mesar.)
Tko toči piće? (Krčmar.)
Tko čuva kuću? (Pas.)
Tko lovi miševe po kući? (Mačka.)
Tko nas ujutru budi? (Pijetao.)
Što teče kroz naše selo? (Potok.)
Što raste uz potok? (Vrba.)
Što plovi po vodi? (Čamac.)
Što je čovjeku najvrednije? (Zdravlje.)

U tom su diktatu opazili učenici razne vrste imenica, kako smo ih upoznali već prije i to imena bića (ljudi, životinja) stvari i svojstava. Opazili su, da na prvo pitanje (Tko? Što?) ostaje imenica nepromijenjena, dok će u drugim diktatima opaziti, da se prema raznim pitanjima imenica razno mijenja.

Pravilo izlazi iz samoga diktata, jer je u naslovu pitanje, a u odgovorima oblik prvoga padeža imenice razne vrste i raznoga roda. Iz pitanja će razabrati, za koje vrste imenica pitamo: Tko?, a za koje: Što?

Kod toga se diktata ponovila i stara građa kao: pojam o upitnoj rečenici, upitniku, pisanju odgovora, zagrade, uporaba „č" i „ć".

Nakon diktata mogu se zadati pismenu vježbe:

a. Napišite same odgovore u potpunim rečenicama.

b. Napišite iste rečenice u množini.

Građu za diktat uzeli smo iz početne stvarne obuke, gdje smo bili i pekari i krčmari, a rad mesara promatrali smo od klaonice do mesnice. Domaće životinje psa, mačku i pijetla promatrali smo kod radnja, koje smo naveli. Kod potoka smo bili, rezali vrbe, vozili se u čamcu, a ako nijesmo imali pravoga čamca, spustili smo u potok čamac od papira. Do pojma zdravlje

doći ćemo iz razgovora u prijašnjim rečenicama (rano ustajanje, umjerenost u jelu i pilu, pranje vodom — čistoća).

Gramatička je obradba jednaka kao i u prijašnjim diktatima.

Diktat za ispravljanje govora.

Primjer: U okolici Čakovca (Medimurje) se pogrješno upotrebljava 2. padež mjesto 4. Na pr. Donesi mi **novoga šešira.** — Daj mi **jednoga krumpira** i sl.

Ispravljat ću u svim godištima.

I. god. Vježba u govoru: Reci mu, da ti dade šešir! (Daj mi **šešir!**) Što te je tražio? — Što si mu dao? —

II. i III. god. Diktati zapovijednih rečenica sa objektom u 4. padežu.

IV. god. Diktati za pravilo, kada je jednak 1. i 4., a kada 2. i 4. padež.

Povijest.

Kao pomagalo kod povijesne obuke upotrebljavamo s velikim uspjehom i povijesne slike. Mnoge povijesne slike izradiše prema događajima iz narodne povijesti naši umjetnici, pa će učenici uz povijesni događaj koji im prikazuje slika upoznati i umjetnika. Dakle naučit će s razumijevanjem promatrati i umjetnost. U našim su čitankama neke takove slike, a njima su urešeni i domovi pojedinaca. Mogu poslužiti i lijepe reprodukcije tih umjetnina i na razglednicama, kojih imamo, hvala Bogu, lijep izbor.

O tim slikama mogu se naći opširni opisi, koji će pomoći učitelju, da sliku bolje razumije i protumači učenicima.

1. Spljetski sabor.

Slika se nalazi kao prilog u IV. čitanci, lijepo izrađena u bojama kao reprodukcija velike slike, koja se nalazi u dvorani odjelenja ministarstva prosvjete u Zagrebu, a naslikao ju je **O. Celestin Medović.**

Navest ću opis slike, kako ju je opisao Ch. Šegvić:

„Sabor se sakupio u veličanstvenoj prvostolnoj crkvi u Spljetu, sagradenoj od rimskog cara Dioklecijana na čast Jupitru, a polovicom sedmoga vijeka posvećenoj za kršćansko bogoslužje. Na najodličnijem mjestu na podignutom podiju s desne strane u kraljevskoj odori, krunom na glavi sjedi na svom prijestolju pod baldekinom kralj Tomislav uz počasnu stražu. Njemu ob desnu jest mjesto državnog kancelara Gregorija. On je odjeven u pontifikalnom odijelu istočnog obreda. U istoj liniji s kraljem stoje knezovi: Mihail Višević zahumski, čovjek lijepa rasta, krupna tijela, gusta brka, crna pogleda, a uza nj Zabarija srpski koji je tada živio na Tomislavovu dvoru.

Postrance iza biskupa i crkvenih dostojanstvenika opaziti je svjetovne velikaše, knezove i župane redom: Kačići, Kukare, Svačići, Čudomirić, Mogorović i Šubići. Ove su porodice imale pravo da budu izabrane i za kralja u slučaju da Tomislavova loza utrne. Za njima su knezovi travunjski, dukljanski, duvanjski i bužanski. Iza njih je još dvanaest knezova bijele Hrvatske, uz neke župane. Blizu stupa, između ovih knezova i knezova zahumskoga i srpskoga, stoji dvorski župan (jupanus palatinus) i buzdohanoša (maccecharius jupanus), a iza njih kraljev komornik (camerarius jupanus).

Nakon što se je dugo raspravljalo o pravima spljetske prvostolne crkve i porabi slovjenskoga jezika u bogoslužju, nakon što je izjavio zadarski biskup Firmin, koji sjedi ispod kraljeva prijestolja lijevo, najbliže gledatelju, da se taj jezik može upotrebljavati samo iz nužde, i da se može dopustiti hrvatskim svećenicima, da obavljaju tu službu u nestašici latinskih svećenika, ustade Gregorije, da brani svoja prava i prava slovjenskog jezika. On je sašao za dva skalina niže, te pobija svoje protivnike.

Gregorijeva riječ kao da se duboko kosnula slušatelja. Hrvatski knezovi velikaši ustali su na svoje noge, da čuju bolje njegovu bujnu besjedu, te se od srca vesele. Pred govornikom sjede dva starca iz njegove biskupije; jedan se je udubio u razmišljanje poniknuo glavom, a drugi se obraća k njemu, kao da ga pita za mnijenje. Na lijevu Gregorijevu diže ruku Ivan, nadbiskup spljetski, te se s njim prepire. S iste strane, bliže gledaocu, Firmin zadarski diže tri prsta, kao da dokazuje, kako su samo tri jezika posvećena za porabu bogoslužja: jevrejski, grčki i latinski, budući da je u ta tri jezika objavljena osuda Kristova; a njemu nasuprot opat iz Zahumlja hoće da dokaže svetim pismom u ruci, kako to nije opravdano. Papini legati ustali su sa svojih mjesta razjareni. Leon Prenestinski, u pontifikalnoj odijelu, prepire se s Gregorijem, a Ivan jakinski, u svečanoj ali u crkovnoj odjeću, baciv knjige i bule papine na zemlju, hoće da izadje iz crkve. Nu na sredini, kao da se predomislio, stane i zamisli se, neznajuć, što bi u ovom slučaju uradio.

Kralj Tomislav, slušajuć vatrenu riječ svoga kancelara, naslonio je ruke na naslonjač, zagledao se zamišljen: što će sada nastati. A Gregorije, čovjek još jak i krepak, u pravoj muževnoj dobi, naslonjen o svoj pastirski štap, diže ruku u vis prama Bogu, pred kojim je dužan braniti prava svoga naroda, Bogom mu povjerena stada, a ruka, naslonjena na štapu, prignula se je srcu, kao da kaže: „I ja sam rodjen u ovom narodu, za koji sam spravan umrijeti; kucaji njegove duše nalaze odriva u mojoj". Ivan prvostolnik okrenut prama govorniku, te mu vidimo lice samo postrance, kao da sjedi na ostri, ne da

mu se mirovati. Njega živo peče istinita Gregorijeva riječ, te diže ruku kao na prijetnju. Mirnoća na licu zahumskoga opata odaje potpuno uvjerenje, da je Gregorije na pravom putu, te kad ga Firmin zadarski hoće uvjeriti o protivnom, on otvori Davidove psalme, pa mu kaže: „Čitaj!" Lijep je taj starac i izmučen u djelima svetoga apoštolata, u odgoju svoga naroda, nije shrvan, još je u njemu vatre. Tu istu vatru, uza svu galamu pretežite većine latinaša, odaju i druga dva svećenika glagolaša, koji sjede o Gregorijevu desnu. Na dnu dvorane s lijeve strane, sjede druga dva biskupa. Jedan je naslonio lice među palac i kažiprst, te misli, kakove će predloge staviti da se obuzda Gregorijeva sila. Drugi razgovara sasvim nehajno, uvjeren da Gregorije ne će uspjeti.

Najznamenitija je poza papina legata Ivana (Autoportrait umjetnikov. Op. pr.), jakinskoga biskupa. On je čovjek iskusan, već dobro odmakao u godinama, znade da nije hvajda razjarivati narod, te mu otimati ono, što drži za sveto. Nu popusti li Gregoriju, što će Ivan spljetski i njegovi područnici. Nije mnogo, da su se povratili u krilo rimske crkve, a sada ih razjarivati i ponovno tjerati u raskol. Zato su mu se nadvile brazgotine na čelo, zagledao se u zemlju i razmišlja, što da učini.

Ostali tipovi govore sami po sebi. Ne treba im tumača. Medović je u sve ulio života, ulio duh vremena, u koje ovaj prizor spada. To odaje svaka kretnja, svaka poza, svako lice, a imade ih obilato.

---

2. Hrvatski preporod.

Radi štiva „Ljudevit Gaj i ilirski pokret" (IV. čit. str. 173) nalazi se u čitanci i vrlo lijepa reprodukcija slike: **Vlaho Bukovac: »Hrvatski preporod«**. Istu sliku možemo sebi pribaviti i kao razglednicu, a naći ćemo je u velikom obliku u mnogim kućama. Slike će nam biti kao pomagala i u mnogim drugim metodičkim jedinicama, u kojima ćemo morati učenike upoznati s kojim pjesnikom ili umjetnikom.

Za bolje razumijevanje slike navest ću razlomak iz opisa, kojim je dr. **Stjepan Miletić** opisao tu sliku kao zastor narodnog zemaljskog kazališta u Zagrebu.

On kaže među ostalim ovo:

U pridvorju smo prekrasnog klasičnog hrama, čiji arhitrav nose svjetli mramorni stupovi. Mramorne stube vode do njega sve urešene cvijećem i sagovima i okružene kamenim oltarima, oko kojih se pletu palmove grane. Iz tronoga na kraju arkade suklja dim put neba, a sprijeda stoji iz bronca lijeven genij, krasna žena s krilima, držeći u ruci visoko baklju prosvjete, uz bok joj prislonjen hrvatski grb, a do nogu znak slobode — ponosan lav. S modrog azurnog neba probija svjetlo dana u trijem, a ondje, gdje se najsvetliji sakupili sunčani traci i svu okolinu pozlatili, gledamo u grimizu odjevena sljedećega pjesnika u nošnji XVII. vijeka, koji nam i otmenim profilom

i vatrom, što mu sijeva iz očiju i neprisiljenim dostojanstvenim držanjem odaje, da ga taj grimiz i pravom rijesi, da je i on roda kraljevskoga, on, veliki svećenik narodne nam knjige, neumrli naš pjesnik Ivo Fran Gundulić. Gledajući to ponosno lice, kao da vidimo još i sada na njemu odsjev dubrovačke veličine i slobode, kojoj toli zanosno pjeva:

„O lijepa, o draga, o slatka slobodo
dar, u kom sva blaga višnji nam Bog je do.
Sva srebra, sva zlata, svi ljudski životi
ne mogu bit plata tvoj čistoj ljepoti!"

I dok zamišljeno gleda pred sebe kao u viziju, zaokružila ga četa vila i genija, vodeći kolo nad njegovom glavom, vjenčajući ga lovorom i cvijećem, dok se iza njegovih leđa sagnula krasna žena, vila pjesnikova, te ga cjeliva u čelo. Do nogu mu gledamo četu satirica i satira, koji dodoše iz vesele „dubrave" na njegovu slavu. A tamo iza stupova gledamo, kako se na Božjem suncu sjaje slavni miri dubrovački, koje čvrsti Minčeta ponosno kruni dok im o žalove bije more, pjevajući vječitu pjesmu snage, slobode i neizmjerja. Došao narod iz Konavlja i Župe, iz Boke i Kotora i sa Korčule i sa grada Zvonimirova, vedre pjesme vesela lica, klicajući i pucajući, razvijenih barjaka, da se sve dlže prašina do neba, pa i napola zastire herme Palmotića i drugih dubrovačkih pjesnika, koje su smještene u pridvorju. A vile na nebu i narod dolje sve dalje vode svoje kolo, sved se redaju nove pojave; a tamo na rubu ograde popeše se domaći seljaci, po gledamo uz ličku crvenkapu i uz slavonskog momka i bijelo odijelo našeg šestinskog seljaka i dobroćudno mu lice. Pa kako da ga i ne sretamo ovdje, kad vidimo tamo u daljini i zeleno Sljeme, tvrdi Grič i strme tornjeve sv. Stjepana; kad se tamo, opasan srebrnom Savom potegnuo u zelenilu ko mlad junak dični Zagreb-grad. Doista, rijetke li slave narodne, kad eto silaze i vile i geniji s neba, a narod se prikuplja i od juga i od sjevera sa Triglava i Bojane, iz Srijema i Zagorja — a duh naš motri dva naša prosvjetna središta, dvije „Atine" naše, dva „grada slavna", Dubrovnik i Zagreb, prošlost i budućnost, gdje su svjedoci ovome danu. Svečan je to dan, jer ko da su zajeknule trublje Jerihu, i ko da se upališe trublje sudnjega dana, otvaraju se grobnice slavne i na svjetlo dana izlaze veliki muževi roda hrvatskoga. U povorci eto idu djedovi naši Iliri, dolaze preporoditelji, da se poklone svom uzoru dubrovačkome. Onaj, koji im je i na zemlji bio prvim budiocem i vodičem, on, koji je ko mladi vilez zaspao u gori i snivao divan san o slobodi i jedinstvu narodnom, pak koji „kad se stane, svjet se gane, rodu nova zora svane" — on — Ljudevit Gaj, ta jutarnja ševa narodnome danu — nosi eto lovor pred pjesnika „Osmanovog" i iskazuje mu štovanje svoje i drugova. A do njega u mislima stoji pjesnik, koji nas je iz punog srca darovao narodnom himnom, koji ni u carskom Carigradu ni u Trapezuntu ne zaboravi svog doma, već nam zanosno slavi „lijepu našu domovinu", nezaboravni Antun Mihanović. Te svoje sinke slijedi dični starac Janko grof Drašković, plemenit rodom, a još plemenitiji srcem i umom, neprolazni uzor hrvatskim velemožama. Malo podalje od ove trojice koji vode to narodno kolo, stoji plemeniti pjesnik „Teute" i „Porina", stvoritelj i prvi voda hrvatskog glumišta dr. Dimitrije Demeter, koji rodom Grk — po lijepim riječima mladeg mu vilin druga — zamijeni

eto slavu „Maratonskoga" sa onom „Polja Grobničkoga", koja mu daje da zaboravi i čar zelenih bašta Italije i šum modre Brente i vrtove Hesperida. I sada stoji on jak i gord među svojim drugovima ko stoljetni hrast ispod Olimpa, u čijoj sjeni pali narodni svećenik vatru slobode; a muževne crte njegove, kao da u tom času govore medene one riječi, kojima se njegovi Hrvati oslobađaju ispod franačkoga jarma: „Sloboda ili grob, bolje mrtav nego rob!"

Kraj pjesnika davorije „Prosto zrakom ptica leti" stoji drugi Bogom nadahnuti pjesnik narodni, koji nam je otpjevao jade bijedne raje, stoljetnu borbu „za krst časni i slobodu zlatnu", onaj koji je sve dragulje iz dubine svoje pjesničke duše iznio na svjetlo dana, da iz njih sazda jedan jedini a neprolazni spomenik, trajniji od tuča i mjeda, velepjesan „Smrt Smail-Age Čengijića", onaj, koji je nadopunio i samoga pjesnika, današnjega slavljenika, pjevajući:

„Nebesa su knjige od vijeka,
Gdje svojim prstom vječni piše;
Neka vidi, tko ga nijeka,
Čijim duhom stvor saj diše".

Jaka uspravna uzrasta, sijede brade a mladenačkih očiju u narodnom odijelu stoji tu pred nama i kralj — pjesnik — i ban — pučanin Ivan Mažuranić, a na usnama ko da mu titra blagi smijeh i spoznaje svijeta i općega oproštenja . . . te sa zvijezdama on sada vodi razgovore . . .

Čedan kao i za života zaklonio se je za njim vrijedni naš pjesnik, plemeniti Stanko Vraz, taj neumorni poslovoda narodne prosvjete i u mislima u „dubravi žeravinskoj" sklada nove „dulabije" njima da slavi milu domovinu „mati od sokola, mati od junaka". — On, koji protiče poljanom naše lijepe knjige kao rijeka Sava, plodeći svojom ljubavlju i braću Slovence i Hrvate i Srbe, ta „iz naroda za narod" njegova je lozinka.

I već se bliži treća grupa, predvodi je pjesnik „Frankopana" i „Stjepana, kralja bosanskoga", duhoviti pjevač „vinjaga" vješti pogađač „strijelica" — Mirko Bogović. Za njim eto nam prvoga historika, tu marnu pčelu u košnici narodnoj, eto dičnog starca Ivana Kukuljevića-Sakcinskog, gdje vodi krasnu ženu mila lica, ponosnog stasa, vrane kose i vatrenih očiju, plemenitu primadonu prve hrvatske opere, prvu Ljubicu u „Ljubavi i zlobi" groficu Sidoniju Érdödy-Rubido.

Podalje od ove otmene diletantice, koja bi i danas još mogla da služi uzorom hrvatskim ženama, stupaju skoro bojazljivo kraj tolikih besmrtnika živuća dva umjetnika hrvatske Talije i prvi njezini svećenici, slavljeni Adam Mandrović, i velika naša tragetkinja Marija Ružička-Strozzi, on čedan i ovdje u odijelu ribarskome iz „Dubravke", a ona harna Antigona, koja nosi svježe lovor-vjence, njima da vjenčava grobove velikana. Iza ovih pako smješi nam se veselo lice krčmara Grge, nezaboravnog Josipa Freudenreicha, pisca „Graničara" i toliko uspjelih gluma, prvaka hrv. drame u njezinim najtežim počecima, učitelja triju glumačkih generacija, stvoritelja narodne naše glumačke škole . . .

U pozadini vidimo još gdje šetajuć zelenim gajem k ovima kao u razgovoru pridolaze vrijedni Dragutin Rakovac sa Ljudevitom Vukotinovićem, učenjakom i pjesnikom.

A tko je onaj, koji skoro posve zagrnut dugom sivom vojničkom kabanicom, sam za sebe stoji podalje? Prekrstio je ruke, a oči mu zamišljeno gledaju ispred sebe. Stranac je odijelom u ovoj skupini, a ipak po srcu i krvi jedno s njome. Štaviše, prvi je on medu prvima, premda se čedan drži po strani, ta baštinik je genijem i slavom po velikom pjesniku dubrovačkom. Snivao je dugo teški san u tuđoj zemlji, kad al' ponoć prode, a njega nešto od sna budi, a to:

„Žice same zaigrale
Na gusIama djeda moga,
Zaigrale iz tihana
Zora puca, bit će dana!"

On se prene, pa kad vidi gdje već „sijeva od istoka sjajna vila Slavskog roda" i njoj polazi kao „Putnik" ususret i stupajući na sveto tlo kliče zanosno:

„Tebi opet duša diše,
Te bi opet srce bije;
Domovino, majko sreće
K tebi opet sin se kreće
Od radosti suze lije!"...

Da slavni to je mićenik vila, Petar Preradović, taj veliki um i čisto to srce, koji je za neumornu svoju službu na oltaru domovine našao krasni izraz u evandjeoskim onim riječima: „Dom da sjaji gorjeti je nama!"

Još vidimo u pozadini kod stupova pjesnika „Kipa majke domovine" svećenika Pavla Stoosa, jednog od najranijih saradnika Gajevih, a uz njega poletnoga Antuna Niemčića, koji je u svetom rodoljubnom gnjevu u svojem „Grobu kaluđerovom" sasuo tol' groznu kletvu nad glavom izdajice.

Pod kipom Hrvatske, završujući ovo sjajno kolo, stoje dva umjetnika, prva dva svećenika one umjetnosti, koja je od uvijek bila najmilija našemu narodu, ako je i kasno došla do časti i priznanja u nas, stoje dva hrvatska glazbenika. Onaj stariji, koji je malko krknuo naprijed, kao da hoće da bolje čuje narodni taj razgovor, jest Ferdo Wiesner-Livadić, prvi skladatelj ilirski, koji nam je uglazbio toliko narodnih pjesama i davorija; a onaj mladić, što stoji sumorno do njega, naslonjen o stup, blijeda lica, sa kojega gledamo odsjev bolesti i nevolje i bolni smiješak i tihu resignaciju nad narušenim idealima; ta tko ga danas ne poznaje i ne slavi? Jedva je prošlo nekoliko godina otkako je krasni njegov „Porin" odjeknuo u našim srcima, otkako mu posve upoznasmo pravu cijenu, otkako je i on od kasnog potomstva s ekao napokon zasluženu platu — ta tko se danas ne divi geniju Vatroslava Lisinskoga? Ta on je

„Guslama si narodnim sasvime
Sprovodio pjesmu nam po domu"

i „narodu je ugodio time", a da plaće ni hvale nikada nije dočekao, teškog mu bremena za života nitko skinuo nije; ta i na tom vriječnom sinu, teško se je ogriješio narod naš „s narodna nemara"

„al slava njemu uz sve jade svoje,
što mu ipak vjeran ostao je!"

Tu krasnu sliku, to kolo narodnih velikana, tu sjajnu apoteozu Ilirstva, te uzvišene prikaze gledamo pred sobom, kad stupamo u dvoranu Talijinog hrama — narodnog kazališta u Zagrebu.

3. Slavlje hrv. kazališne umjetnosti.

Mnoge književnike, pjesnike, glazbenike i umjetnike, o kojima govorimo i u školi, naći ćemo na skupu na slici **Ivana Tišova »Slavlje hrv. kazališne umjetnosti«**, koja nam prikazuje kulturnu slavu iz g. 1895., kad kazalište prelazi iz stare zgrade u novu. Velika originalna slika resi foyer narodnog kazališta u Zagrebu, dok se reprodukcije te slike, poznate tvrtke P. Nikolića, u velikom obliku nailaze u mnogim kućama. Učenici mogu sebi dobaviti istu reprodukciju u obliku razglednice.

Evo opisa te slike* na temelju podataka dobivenih od samoga umjetnika:

Tom je slikom umjetnik alegorički prikazao prelaz kazališnih radnika: pisaca, muzičara i glumaca iz stare kazališne zgrade u Kazališnoj ulici (Gornji grad, — gdje su hrvatski glumci toliko pretrpjeli od nasilnih tuđinaca); u novu, na današnjem Wilsonovu trgu. Okolinu nove kazališne zgrade iskitio je umjetnik najsvečanije. Cijela ta kazališna porodica prošla je ispod slavoluka od domaćega zelenila, okićenog narodnim trobojnicama. Oko ulaza u zgradu svuda je cvijeće pa zeleni oleanderi i paome. Sa balkona spušten je prekrasan sag, tkan na narodnu, a sličnim sagom prekrito je i stubište. Lijevo se vidi stari Zagreb s prvostolnom crkvom.

Pred glavni ulaz kao da su upravo došli glumci i književnici. Na stubištu ih je dočekao u velikaškoj odori domaćina intendant (1894.–1898.) **dr. Stjepan Miletić**, reformator i modernizator hrvatske pozornice, u više navrata njezin mecena i velik prijatelj glumaca.

Kazališni pisci zapremili su lijevu stranu slike i čini se, kao da će oni prvi ući u novi hram hrvatske Thalije. U ime njihovo predaje pjesnik i dramatik **dr. Franjo Marković** Miletiću manuskript nekoga svoga djela, da ga tako istakne kao zaštitnika hrvatskih kazališnih pisaca. Iza Markovića zakoraknuo je na stubište odličan naš dramatik i kasniji dramaturg **Ivo knez Vojnović**, pisac „Dubrovačke Trilogije", „Smrti Majke Jugovića", „Gundulićeva sna" i drugih kazališnih komada. On kao da šapćući ponavlja Markovićeve pozdravne riječi, koje je upravio Miletiću. Navrh stubišta oko Miletića stoje savremeni najaktivniji kazališni radnici. Miletiću na desno je glumac, dramaturg redatelj i prevodilac **Adam Mandrović**. Iza njega je desna ruka Miletićeva, dugogodišnji dramaturg, odličan prevodilac s francuskoga i ruskoga jezika, današnji urednik „Zabavne biblioteke" **dr. Nikola Andrić**, koji je svojim osobitim ukusom (studirao u Parisu) kazalištu veoma koristio.

*Sastavio Fr. Jelačić, učitelj u učit. školi u Čakovcu.

Velika mu je zasluga, što je, poznajući dobro književni jezik i akcenat, podigao ljepotu glumačkoga govora. Na lijevo iza Miletića stoji stari glumac, dramaturg i redatelj Nikola Simeonović (Nikola Milan), a iza njega glumac Vaclav Anton, dok se je kao na stup naslonio starina dr. Marijan Derenčin, raniji intendant kazališta (1880.—1882.). On je potaknuo gradnju novoga kazališta, osiguravši temeljnu svotu od 240.000 K i uspjevši, da je hrv. sabor još 1881. primio njegov zakonski prijedlog o tome. Derenčin je za kazalište prevodio s talijanskoga i francuskoga, a napisao je i 7 izvornih komada. S lijeve strane Markovića stoji veliki naš pisac historičkih romana, prijašnji dramaturg, pjesnik August Šenoa. Kraj stupa vidimo pisca istarskih pripovijesti i nekih drama Evgenija Kumičića. Iza Markovića i Vojnovića dolazi simpatični književnički par Josip Eugen Tomić i supruga mu Hermina. Odmah iza njih je bivši Miletićev glumac, kasniji ravnatelj bugarskoga carskog teatra u Sofiji Srđan Tucić, tvorac mnogih većim dijelom socijalnih i naturalističkih drama, od kojih su najznatnije „Golgota", „Truli dom" i „Oslobonditelji". Iza Tucića je dr. Milan Šenoa, pisac komedije „Kako Vam drago", drame „Kneginja Dora" i dramoletâ iz našega primorskoga života. Šenoi na desno stoji pjesnik, vječni nezadovoljnik i reformator dr. Ante Tresić — Pavičić, a ovome na desno opet Homer Hrvatskoga Zagorja Ksaver Šandor Đalski (Ljuba Babić), koji je vazda s osjećajima pratio sve, što se je zbivalo na rodenoj grudi. Za Đalskim je rodoljubni naš pjesnik „Slobodarka" August Harambašić, valjani prevodilac s ruskoga, poljskoga, francuskoga i engleskoga jezika. Licem u lice gleda nam prerano izgubljeni, daroviti i plodni pisac Dr. Milan Ogrizović, a iza njega je pisac „Zimskoga sunca" Viktor Car Emin. Posljednju grupu književnika čine: dr. Milivoj Dežman, zagrebački liječnik, voda Mladih i modernizator hrvatske književnosti u prvom decenniju ovoga vijeka; dr. Ivan Krnic, tvorac novoga tipa u našoj literaturi; odličan dramatik i kritik Milan Begović i današnji ravnatelj drame dr. Julije Benešić. Na povišenom mjestu, desno od barjaktara, stoji pjesnik Dr. Đuro Arnold, a kraj njega kao da se iza lovora sakriva slikar kazališnoga zastora i ilirskih pjesnika Vlaho Bukovac. Izmedu lovora, iza kojega stoji Bukovac i izmedu dvaju lijevih stupova stoji osamljen starac — pjesnik Ivan vitez Trnski; upro je pogled u stari gornji grad, kao da se ne snalazi u novome donjem gradu i među mladim radnicima.

Na lijevo od intendanta Miletića prosipa po sagu cvijeće lijepa glumica Ljerka Šramova. Do nje je kao Katarina Zrinska Marija Ružička — Strozzi, a iza nje su glumice Brüklova i Bandobranska. Kao odlični gosti sjede: Andrija Fijan u odori lorda (Hamlet), zatim Blaženka Kernic i Milka Trnina. Napred na sagu sjede kao Jelena Zrinska Micika Freudenreich i Zvonko Freudenreich kao faun, slažući pjesmu: „Snivala sam divan san . . ."

Iza glumica su naši muzičari: maestro Ivan pl. Zajc, njemu na desno Srećko Albini, a dalje desno Viktor Parma. Iza Zajca je Nikola Faller i Franjo Vilhar — Kalski.

Sredinom prolaze igrajući kolo glumci i glumice (u narodnim odijelima), predvođeni gajdašem Borivojem Raškovićem. Kolo vodi kao Grga iz „Graničara" Mišo Dimitrijević. Do njega se uhvatila Tonka Savićeva, pa Milica Mihičićeva, Gavro Savić kao barun Trenk, Mila Dimitrijevićeva, Dragutin

Freudenreich i Nina Vavra. Lijevo od Vavre je Josip Štefanac, do njega Đuro Prejac i još 2 glumca.

Na slici je izraženo narodno veselje, kome su nosioci glumci, ali i narodni ponos i svijest, koji se vidi na licima književnika.

Geometrija.

Ral ili jutro.

Navještaj. Zadnji put smo upoznali mjeru, kojom se mjere površine polja, a to je **ar** i **hektar**; danas ćemo se upoznati sa starom mjerom, kojom vaši oci još i sada mjere svoja zemljišta.

Koliko zemljišta ima tvoj otac? (5 rali.) A tvoj? (3 rali.) — Vidite, djeco, oni su spomenuli tu mjeru **ral**, pa ćemo danas naučiti kolika je ral.

No prije neka nam pročita Stanković ovaj oglas iz novina. (Učenik čita: Prodaje se gradilište sa vrtom i potkućnicom u površini 1 jutra i 800 četvornih hvati. Ponude . . .) No, djeco, koliko je to zemljište? — Danas ćemo sve to naučiti, samo dobro pazite.

1. 1. Izvedem učenike na zgodno polje (pašnjak), na kojem ću provesti predočivanje i mjerenje.

Evo ti metar, pa odmjeri 1 m^2. — Označi kutove kamenjem. — Odmjeri od istoga ovog (prvog) kamena 1 ar. — Koliko metara u četvorinu mora odmjeriti? (Po 10 m.) — Označi kutove kamenjem. —

2. Promatraj ovaj m^2 i ovaj ar. — Koliko je m^2 u aru? — Koji dio od ara je m^2? (Stoti dio ili $^1/_{100} = 0{\cdot}01$.)

3. Odmjeri od istoga onoga prvog kamena u četvorinu po 189 cm. — Označi krajnje točke kamenjem. —

Pogledajte tu četvorinu. — Kakova je ona po veličini prema m^2 i aru? (Veća je od m^2, a manja od ara.)

Što mislite, kako bismo mogli kazati toj mjeri? — Ne znate? — Ja ću vam reći. Takovoj mjeri kažemo **četvorni hvat.** To je onakav hvat koji smo spominjali u oglasu u novinama. Pročitaj još jedamput taj oglas. — Koliko je četvornih hvati? — To je, vidite, stara mjera, kojom se mjeri zemljište, pa ćemo danas s pomoću nje odmjeriti **ral.**

II. 4. Kako sam rekao da zovemo tu mjeru? (1 četv. hvat = 1 □°.) A što mislite zašto joj kažemo tako? — Kako je duga svaka stranica te četvorine? (189 cm t. j. više od metra i pô, a manje od 2 m) Pokušaj rukama **obuhvatiti** tu dužinu. (Osobito sam naglasio riječ **obuhvatiti**.) Ne možeš? — A bi li to mogao odrasao čovjek? — Zašto, dakle, kažemo tolikoj dužini **hvat**? —

Odrežite komad špage u dužini 1 hvata. — Koliko cm? (189.) Odrežite dva takova komada. —

Odmjerite trojica od ovog kamena u ovom pravcu, a druga trojica u ovom pravcu (pod pravim kutem) po 40 hvati. (Po tri učenika mjere u svakom pravcu tako, da dvojica drže i nose špagu, a treći bilježi i broji hvate.) — Stavite u krajnjim točkama malo veći kamen. —

Od tih krajnjih točaka mjerite opet u pravom kutu po 40 hvati, tako da se sastanete i sastavite četvorinu. — Označite i tu kamenom. —

5. Kakav smo lik sastavili? (Četvorinu.) Kolike su strane te velike četvorine? (Svaka po 40 hvati.) Što mislite, kolik je taj komad zemljišta? (To je **ral.**)

Pogodili ste, to je **ral ili jutro.** — Kojem bismo, dakle, zemljištu u obliku četvorine rekli **ral** ili jutro? (Kojemu je svaka svaka stranica 40 hvati.)

6. Kolika je površina te rali? — Koliko četvornih hvati? (1600) Zašto? (Jer uz prvi red ima 40 četv. hvati; takovih redova ima 40; a 40 puta po 40 četv. hvati je 1600 četv. hvati.

7. Pogledajte onaj četvorni hvat, kojega smo obilježili. — Koliko je takovih komada u cijeloj rali? (1600.) Koji je dio četv. hvat od cijele rali? (Tisuću šest stoti = 1/1600.)

Koliko četv. hvati ima $^1/_8$, $^1/_4$, $^3/_4$, 2, 10 rali? —

Mora li svaka ral imati oblik četvorine? — Što je glavno da ral pokriva? (1600 četv. hvati.)

III. 8. Pogledajte ove komade zemljišta, koje smo tu omedili. — Imenuj ih redom. (1m², 1□°, 1 ar, 1 ral.)

Kako slijede ti komadi po veličini?

Kako smo sastavili 1 m², a kako ar? — Kako smo sastavili 1□°, a kako ral? —

Koji je dio 1 m² prama aru, a 1□° prama rali? —

IV. 9. Kako nazivljemo ovako velik komad zemljišta, najveći između ovih? **(Ral ili jutro.)** Što mjerimo rali? ili jutrom **(Rali ili jutrom mjerimo zemljište.)** Kako je velika površina rali ili jutra? **(Površina rali ili jutra je 1600 četv. hvati.)** Kako je dugačak hvat? **(Duljina hvata je 189 cm.)**

Pripovjedaj, kako smo odmjerili jedno jutro ili ral.

V. 10. Izračunat ćemo, koliko je m², ara, hektara u jednoj rali. —

Izmijerit ćemo površinu ovoga zemljišta iza našega vrta u ralima — u hektarima.

Pretvaranje ara u četvorne hvate.

Primijenjeni zadaci.

Primijenjeni zadatak.

Navještaj. Ajdemo izračunati, koliko rali zaprema naše šetalište. — Taj zadatak možemo riješiti tek onda, kad provedemo metodičku jedinicu o četvornom metru, proračunavanju površine pačetvorine, rali ili jutru, te množenju i dijeljenju desetinskih brojeva. —

1. Budući da je šetalište u neposrednoj blizini škole, možemo na čas otići onamo.

Kakva je oblika šetalište? (Pačetvorina.) Što bismo morali načiniti, ako hoćemo proračunati površinu šetališta? (Izmjeriti dužinu i širinu.) Evo vrpce (špage) od 10 m. duljine, pa izmjerite dužinu i širinu šetatišta. (Dužina 125, a širina 96 m.) — Kako ćemo izračunati površinu? (Ako pomnožimu dužinu sa širinom.) No, to ćemo računati u školi. — Pogledajte prije — onako od oka — koliko bi tu bilo rali. —

Ajdemo natrag u školu. —

2. Gdje smo bili? — Čemu smo išli na šetalište? — Što smo mjerili? — Što moramo konačno izračunati?

Ponovi još jednom, sam taj zadatak. (Bili smo na šetalištu, pa smo izmjerili dužinu sa 125, a širinu sa 96 m; izračunat ćemo, kolika je površina šetališta u ralima.)

3. **Rješavanje** zadatka. Kako ćemo to izračunati? (Najprije ćemo izračunati površinu u m². Ako je dužina 125, a širina 96 m, onda je površina šetališta toliko m², koliko je 125×96. — Kad budemo znali kolika je površina u m², onda ćemo izračunati, koliko je to četvornih hvati. Zato moram najprije izračunati koliko

1 četv. hvat ima m². To ćemo izračunati, ako 1·89 m pomnožimo sa 1·89 — Sad ćemo izračunati, koliko puta se nalazi površina 1 četv. hvata u cijeloj površini šetališta. Količnik će nam kazati, koliko je četvornih hvati; a te četvorne hvate lako pretvorimo u rali. —

Tu imamo četiri vrste računa.

Prvi je račun množenje, kad proračunavamo površinu šetališta u m². Množenik je 125, a množilo 96; umnožak je površina šetališta u m². —

Drugi je račun opet množenje, kad računamo, koliko m² ima 1 četv. hvat. Množenik je 1·89 i množilo je 1·89; umnožak je površina 1 četv. hvata u m².

Treći je račun dijeljenje, kad računamo koliko je četv. hvati u cijeloj površini. Djeljenik je površina šetališta u m², a djelilo površina četv. hvati u m²; Količnik kaže broj četv. hvati u cijeloj površini.

Četvrti je račun opet dijeljenje, kad pretvaramo broj četv. hvati u rali. Djeljenik je broj četv. hvati, a djelilo je 1600; količnik je broj rali.

Ponovi cijelo to rješenje još jedan. —

4. Računanje. (Učenici sad samostalno računaju (jedan glasno kod ploče, a ostali tiho na mjestu); učitelj se kod toga računanja ne smije ništa upletati.)

Učenik je izračunao: 125 × 96 = 12000 m² (površina šetališta)

1·89 × 1·89 = 3·4721 m² (površina 1 četv. hvata)

12000 : 3·5721 = 3359 četv. hvati.

3·359 : 1600 = 2 rali (jutra) i 159 četv. hvati.

Cijelo šetalište ima površinu od 2 rali (jutra) i 159 četv. hvati. —

5. Opetovanje. Opetuj, kako smo to izračunali. (Najprije smo izračunali površinu šetališta u m². Ako je bila dužina . . . . Jedan učenik (ne onaj, koji je bio kod ploče) opetuje cijeli postupak kao i pod toč. 3., samo govori (Vježba u govoru!) sve rečenice u prošlosti a kod izbrajanja vrsta računa govori prema potrebi izračunane iznose.)

Na takav se način moraju uvijek računati svi primijenjeni zadaci. Ako učenik može s razumijevanjem izgovoriti rješavanje (toč. 3.) i opetovanje (tri 5) zadatka tad možemo reći, da učenik to **zna.** Samo računanje (toč. 4) je **vještina,** koju može naučiti i svaki analfabet. Mora li učitelj prekidati samo računanje, pomagati učeniku, ili kako se kaže izvlačiti, tada je to toliko kao ništa. Kod računa valja zahtijevati samostalnost.

Pokušajte na taj način izračunati površinu pašnjaka, livade ili oranice, za koje se zemljište učenici zanimaju, pa ćete se uvjeriti kako će to ići brzo i lako i s kakvim će razumijevanjem **samostalno** rješavati sve dalje raznovrsne zadatke.

Bez doživljaja (stvarne podloge) i samostalnog rješavanja zadatka ne može biti govora o **znanju** računstva i mjerstva

---

Prirodoslovlje.

Kuhinjska sol.

A. Nacrt za **pripravu.**

1. Uzmi pô čaše kuhinjske soli, pa je rastopi u vodi.

Voda mora biti topla — vruća.

Procijedi rastopinu kroz krpu, da se voda rasčisti. (Savršenija iluzija o morskoj vodi.)

2. Razgovaranje o morskoj vodi. (Maštanje — prenošenje).

3. **Solana.** — Ulij vode u tepsiju za kolače, da površina bude veća.

Stavi tepsiju na stalno sunčano mjesto.

4. Promatraj dnevno pojave: a) prvi dan — ništa;
b) drugi dan — manje vode;
c) treći dan — ostaža se sol;
d) četvti dan — nestalo vode, ostala solna kora i lijepi teresalni leći. (Pokus uspijeva brže za ljetnih dana. Pokušaj zimi, pa ćeš dobiti opet lijepe lece, kad se voda smrzne; rastopina mora biti vrlo rijetka, jer se voda kod gušće rastopine ne će smrznuti ni za naše najniže studeni.)

5. Opažanje daljih svojstava osim teka i rastapanja.

a) u običnoj vatri se ne tali (Pokus na plamenu svijeće.)

b) 1 l soli važe dobra 2 kg.

B. **Razjašnjenje.**

1. Sol se u vodi **topi.** — Poredba sa šećerom koji se također topi u vodi.

Izvedi isti pokus sa šećerom kao i sa solju.

2. Morska je voda slana, jer u njoj ima rastopljene soli.

Poredi s obzirom na tek vode iz našega pokusa.

Poredi i sa sladornom vodom.

— Učenik će zapitati: „A odakle sol u morskoj vodi?" (U tekućim vodama rastapaju se solne naslage kao i u morima, pa ipak su tekućice slane sasvim neznatno, a morska je voda sasvim slana. Kako je to? Evo kako je: Iz dana u dan, iz godine u godinu, iz jedne stotine godina u drugu — i stotine rijeka daju morima vodu, a s vodom uvijek i pomalo soli. Pa i pored toga se more ne prelijeva; jer koliko mu vode tekućice dadu, toliko nje i ishlapi. No hlapi samo čista voda, a sol ostaje. Zato je eto more slano, i zato je kišnica bljutava, koja nastaje od hlapova čiste vode. (IV. čit. god. 1917.)

Voda se **ishlapljuje.**

Poredi s rubljem (rašireno — skupljeno). Umoči dvije maramice u vodu, pa daj učenicima da je suše: jednu razastrtu, a drugu skupljenu. —

Poredi s ishlapljivanjem vode, koju smo prolijali po podu

Poredi sa **solanom** kraj mora.

4. Sol se **uledila** — posebni naravni oblici.

Poredi s kamenom soli, jer i tamo imaš lijepe velike kristale.

Poredi s kandit-šećerom, jer si tu dobio lece.

Poredi sa sitnim pijeskom, kojeg si stavio u vodu, jer si dobio isti oblik kao običan talog.

5. Sol se u običnoj vatri **ne tali**; teža je preko **2 puta** od vode.

Poredi s ledom, šećerom s obzirom na talenje u toplini.

Poredi s težinom 1 l vode.

C. **Sabiranje.**

1. **Kad** smo u vodu stavili sol, šećer, opazili smo, da ih je nestalo. Te su se tvari rastopile u vodi.

Slijedi: U vodi se sol rastapa.

Rastapanje je brže, ako se voda ugrije i miješa.

2. Voda je bila slana, ako smo u njoj rastopili soli, a slatka, ako smo u njoj rastopili šećera.

Slijedi: Morska je voda slana zato, jer je u njoj rastopljene soli.

3. Kako rublje postane suho, ako se razastre, jer voda ishlapi, tako i iz rastopine soli voda ishlapi. Ishlapit će brže ako razastremo rublje ili ako uzmemo širu posudu.

Slijedi: I kod mora valja načiniti široke i plitke grabe, da voda brže ishlapi.

4. Kako se sol (i šećer) uledila u našim posudama, tako se i morska sol sledi — skupi u grabama kraj mora.

Naravni oblici su **kocke.**

5. Kako se sol nije u vatri promijenila kao n. pr. led, olovo i dr., slijedi, da se u vatri ne mijenja; a s obzirom na vaganje, pokazuje, ako je suha, stalnu težinu prema težini vode.

D. Pojmovi.

1. Opazili smo: a) **rastapanje** soli i šećera u vodi;
b) **pospješenje** rastapanja grijanjem i miješanjem;
c) **nerastopive** tvari.

2. Rastopina **mijenja tek** prema tvari, koju smo rostopili.

3. **Ishlapljivanje.** (voda na podu, mokra marama, voda u tepsiji, čaši, pospješenje.)

4. **Taloženje. Kristalizacija.**

5. **Težina.**

E. Sistem.

Od morske se vode dobiva sol, koja je u morskoj vodi rastopljena.

Dobiva se tako, da se morska voda napusti u široke plitke jame, radi što bržeg ishlapljivanja.

Kad voda ishlapi, ostaje na dnu suha morska sol.

Ona ima oblik sitnih kockica.

Kamena sol dolazi i u većim vrlo lijepim kockama.

U vodi se sol topi, a u vatri ne tali (osim u vrlo velikoj vručini).

Teža je 2 puta od vode.

Korist je velika i raznovrsna i to . . . .

Pitanja za mlada učitelja.

1. Može li se na koncu škol. godine razabrati iz pisanaka, bilježnica i zadaćnica, da si svršio što više moguće grade iz nastavne osnove?

2. Razabire li se iz svih radnja, da si se pri izboru grade držao načela: od lakšega k težemu, od prostoga k složenomu?

3. Da li crtanke odaju koncentraciju sa stvarnom obukom; da li je postupak proveden za vježbanje oka i ruke; da li se pazilo na obrazovanje estetskih čustava i shvaćanje umjetnina?

4. Jesi li na koncu škol. godine pregledao bilješke u osobniku svakoga učenika i prema bilješkama ubilježio svoj sud o učeniku?

5. Jesi li opazio koji neuspjeh u radu, pa pokušao pronaći u koliko si sâm kriv tome neuspjehu?

6. Kaniš li preko velikih škol. praznika sabrati nova iskustva za rad u novoj škol. godini putovanjem i posjećivanjem što više škola i učitelja?

Zaključak.

Ovim sveskom zaključujem niz metodičkih priprava za g. 1923./24. Htio sam, da učitelji imadu na okupu što više radova prema zahtjevima škole rada, te se klonu mehaničkog poučavanja u osnovnoj školi i prijeđu u školu rada, školu života, školu istine.

Sve potpuno obrađene i samo spomenute radove proveli smo s uspjehom u čakovečkim školama, pa želim, da ih i drugi učitelji pokušaju provesti i prema njima udesiti radove, koji odgovaraju prilikama njihova mjesta i individualnosti učenika. Navedeni se radovi ne mogu naprosto kopirati, jer su obrađeni prema našim prilikama; ali držim, da će učitelj na pr. kod diktata uvidjeti, da je velika razlika, sastavi li rečenice za diktat (ili pism. vježbu) na temelju doživljaja, ili ako rečenice naprosto diktuje iz kakova rukovođa. Pokuša li učitelj raditi u smjeru, koji je prikazan u ovim pripravama, pokazat će mu se novi putovi i novi vlastiti vidici za rad u intelektualnom i moralnom obrazovanju učenika. Tim ćemo se osloboditi doslovnog kopiranja stranih radova, pa ćemo stvoriti i izgraditi vlastitu pedagogiju prema prilikama našeg naroda.

Na koncu moram zahvaliti mnogobrojnim drugovima učiteljima, koji su se vrlo laskavo izrazili o metodičkim pripravama te ih proširili među učiteljstvom diljem cijele domovine. To mi dokazuje, da je ovaj put i način dobar; a da će učitelji radeći dalje u tom smjeru stvoriti radove mnogo bolje i savršenije o tom nema dvojbe.

U Čakovcu, mjeseca srpnja 1924.

Stj. Križanić.

ANTE KOVAČEVIĆ

IDEALI NAŠE OMLADINE

SAVREMENI PSIHOLOŠKI DOKUMENAT

1929.

ANTE KOVAČEVIĆ

IDEALI NAŠE OMLADINE

SAVREMENI PSIHOLOŠKI DOKUMENAT

1929.

TISKARA V. TAKŠIĆ, ČAKOVEC.

SADRŽAJ:

I. Uvodna riječ . . . . . .
II. Sredstva i metode . . . . . .
III. Svojstva ideala po godinama . . . . . .
IV. Izražavanje svojstava . . . . . .
V. Svojstva ideala u postocima . . . . . .
VI. Razdioba ideala po spolu . . . . . .
VII. Izvori ideala . . . . . .
VIII. Idealne ličnosti . . . . . .
IX. Ideali stvarnog života . . . . . .
X. Idealizovanje učiteljskih pripravnika . . . . . .
XI. Psihološko-pedagoška razmatranja . . . . . .
XII. Zaključak . . . . . .

I. Uvodna riječ.

U novije vrijeme razvio se u kulturnim zemljama Evrope i Amerike jak pokret za proučavanje mladosti. Prvi su liječnici obratili svoju pažnju na fiziološku stranu mladosti, zainteresovani izvjesnim pojavama za vrijeme puberteta. Za njima su se poveli i moraliste, raspravljajući pitanja spolne etike, dok se konačno ne odlučiše psiholozi i pedagozi, da sve ove pojave proučavaju u njihovoj uzročnoj vezi, potaknuti mnogobrojnim samoubijstvima današnje mladosti. Svi ovi problemi i njihova rješenja čine već danas jedinstven nauk o mladosti (Jugendkunde).

Mladost je ono doba čovječjeg razvitka, koje veže psihički slabo razvijeno djetinjstvo i ustaljenu duševnost muževne zrelosti. Ono je najrevolucionarnije doba u čovječjem životu i na fiziološkom i na psihološkom području. Mi smo dosada naviknuli, da sve probleme mladosti svodimo na izvjesne spolne promjene. Ali, mladost nije za nas psihologe, kako kaže Eduard Spranger, samo fiziološka faza, nego je to i psihološka faza čovječjeg razvitka između tipično nerazvijene duševne strukture djeteta i čvrste duševne strukture odraslog čovjeka.

Proučavanje mladosti s pedagoškog stanovišta od najvećeg je značenja. U to se doba najviše obrazuje karakter, pa je svaki uzgojni propust i netaktičnost daleko veći grijeh, nego za vrijeme djetinjstva. Svaki se od nas sjeća, koliko neshvaćanja, grubosti i netaktičnosti pokazivahu pojedini naši odgajatelji prema nama u dačko doba. Koliko duševnih kriza zbog ove staračke logike i staračke mjere. Ovo nerazumijevanje duševnog života mladića i djevojke odredilo je mnogom životu krivi pravac, mnoge unesrećilo i mnoge ubilo.

Stanley Hall ovako opisuje mladića: nevin kao anđeo, ponosan kao knez, smion kao junak, ohol kao paun, tvrdoglav kao magarac, raspušten kao ždrijebe i osjetljiv kao djevojka (Bopp). Zaista zanimljivo stvorenje. U pismenim iskazima mladića i djevojaka češće se ponavljaju ovakove rečenice: U meni sve vrije. Ja sam grozno nesretna. Čutim se jako osamljena. Nitko me ne razumije. Najradije bih umro. U mojoj svijesti je kaos i t. d.

Eto u ovakovu dušu treba da udemo, da je shvatimo, da je mjerimo njezinom mjerom, da joj sudimo njezinim sudom, da je iz konfuzije izvedemo na čistac, da je iz labirinta mladosti izvedemo na pravi put zrelosti i muževnosti. Prema tome psihologija mladosti ima sasvim drugu zadaću prema općoj psihologiji. Dok opća psihologija nastoji da utvrdi elemente duševnog života, psihologija mladosti ima zadaću, da upozna duševnu strukturu mladosti, da je shvati i razumije ne samo u njenoj uzročnoj vezi, nego i u njenoj finalnosti, t. j. da ispita, koju ulogu vrše pojedini duševni procesi prema budućem životu.

Što psihologija mladosti nije dosada mnogo napredovala, uzrok je taj, što se nastojalo obično sve duševne pojave pubertetskog doba dovadati u vezu sa seksualnim promjenama i smatrati ih kao njihove posljedice. No to je pogrešno shvatanje. I ako tjelesne promjene donekle utiču na duševni razvitak, ne može se tvrditi, da je on posljedica onih promjena. Po Theodoru Ziehenu tri su glavna faktora, koji zajedno djeluju i izgrađuju duševni život mladosti: 1.) daljni anatomski razvitak centralnog živčanog sustava, osobito mozga; 2) dozrijevanje spolnih žlijezda; 3) preokret u uvjetima života i okoline, koji obično pada u to vrijeme.

Vrijenje duševnog života mladosti dostiže svoj vrhunac oko 17. godine. Ta godina uzima se obično kao završetak burnog razvitka u tjelesnom, odnosno u seksualnom pogledu. Poslije toga dolazi doba smirivanja, taloženja, čišćenja i potpunog dozrijevanja. Edmund Schopen, a po njemu i Ch. Bühler, nazivaju doba prije 17. godine pubertetom u užem smislu, a doba poslije toga do 24. g. adolescencijom, odnosno mladića i djevojku pubescentom ili adolescentom. Svako od ovih doba ima naročitih oznaka. Ulazeći u ove duševne razlike nastoji psihologija mladosti da ih poveže u izrazite skupine i na taj način postaje psihologija tipova, nauka vrlo potrebna za uspješni uzgoj mladosti.

Ova studija ima zadaću, da nam otkrije ideale jedne male skupine naše omladine. Ona je ujedno i pokušaj, da se metode psihologije mladosti prenesu na naše tlo i da pokaže način, kako se dolazi do materijala, koji je potreban za stvaranje naše psihologije mladosti.

II. Sredstva i metode.

Psihologija mladosti služi se raznim sredstvima, da dode do rezultata. Najobičnija sredstva jesu: 1.) usmeno ispitivanje i slobodni razgovor između psihologa i mladića ili djevojke. Važno je pri tom, da se ovakvi razgovori odmah što tačnije pribilježe, jer se inače nakon dužega vremena štošta oduzme ili doda pod utjecajem zaboravi, fantazije, podsvjesne asocijacije i cjelokupne duševne konstitucije odrasloga čovjeka. Zatim su važni 2.) pismeni iskazi: školske zadaće, zadane teme, pisma, dnevnici, pjesme, priče i t. d. 3.) dokumenti iz lijepe književnosti, u

kojima odlični pisci sjećanjem analiziraju svoj život u mladosti bilo u obliku biografije svoje ili tude ili u kom drugom književnom obliku. I mnogi od ovih priloga predstavljaju mladost kroz prizmu starosti, pa kroz to gube vrijednost za nauku. 4) slikarski i kiparski radovi omladine.

Ovi produkti po svom postanku mogu biti slobodni, t. j. spontani, kad se rade vlastitom pobudom i izazvani po drugima. Slobodni radovi imadu veću vrijednost kao psihološki dokumenti, jer su iskreniji i neposredniji, te kao takovi pružaju tačniju sliku mladosti. No nažalost takvih je dokumenata vrlo malo, kao na pr. dnevnika, a drugi kao na pr. pjesme, premda su mnogobrojni, pružaju uglavnom materijal za ispitivanje čuvstvenoga života.

I ostali spontani produkti ili su rijetki ili pružaju jednostrani materijal, ili opet, teško ih je sabrati za ispitivanje nekog odredenog psihološkog problema. Zbog toga se najviše služe izazvanim (provociranim) izjavama.

Od svih ovih sredstava ja sam se poslužio jedino izazvanim pismenim izjavama nastojeći, da im osiguram što veću iskrenost i neposrednost. Kako je moj jedini zadatak bio da ispitam idealizam omladine samo našega mjesta Č., to druga sredstva nijesu ni dolazila u obzir.

Anketa je provadana u građanskoj školi, dvorazrednoj trgovačkoj školi, i u II. tečaju učiteljske škole. U ovoj je obavljena u maju 1927. g., a u onima početkom 1928. g. U anketi je sudjelovalo oko 250 đaka. Od toga sam se poslužio sa kojih 235 izjava, dok ostatak zbog raznih uzroka nije bio upotrebljiv. Možda je još potrebno spomenuti, da preko 50% đaka građanske škole živi na selu, a većina svih ostalih ispitanika živi u gradu.

Za učenike građanske i trgovačke škole glasila je tema ovako: „Koja bi osoba iz priče, pjesme, filma ili nauke htio da budeš? Navedi ime osobe i naslov djela! Navedi svojstva te osobe, koja ti se najviše sviđaju!" Činilo mi se, da je bolje za mlade đake ovako potanje stilizovati temu, jer je time bolje odreden put misli, pa i sam rad je poslije kod obradivanja materijala, lakši i pregledniji.

Kod stvaranja odgovora na postavljeno pitanje ovako sam postupao: Anketu sam obavio sa svakim razredom zasebno. Đacima sam rekao, da mene zanima, koja im se osoba najviše svidjela u pričama, pjesmama i t. d., koje su pročitali ili čuli. Htio bih, da mi napišu ime te osobe, koja im se toliko svidjela, da bi htjeli da budu kao ona. Kazao sam, da ja znam, kako su oni mnogo pročitali, čuli i vidjeli, i da im se sigurno više osoba bilo muških ili ženskih svojim lijepim svojstvima svidjelo, ali neka od sviju izaberu onu, koja im se najviše svida. To sam sve rekao prije, negoli sam temu napisao, da im što bolje istaknem svrhu cijeloga posla. Pri davanju ovakovih objašnjenja treba se čuvati, da se ne spominju imena kojih junaka, tobože da se vidi, kako se želi da to obave, jer ovakovo spominjanje sugestivno djeluje na gdjekoje đake, i odmah prihvaćaju toga junaka kao svoj ideal.

Uza to i đaci osjete potrebu, da jedan drugom saopće svoje ideale, a gdjekoji i glasno govore. To se mora odmah još na početku zapriječiti molbom, da mora vladati potpuna šutnja među drugovima, jer će inače cijeli posao izgubiti pravu vrijednost. Taj zahtjev za mirom ne znači, da đak ne smije ništa da pita, nego da ne smiju međusobno razgovarati.

Poslije toga objašnjenja stavili su mi đaci pitanje: „A zašto vi to želite znati?" Mladima sam odgovorio, da to hoćemo da znamo zbog toga, da nabavimo za knjižnicu samo onakve knjige, koje će se njima svidjeti. Starijim razredima rekao sam nešto određenije, da mi po tom hoćemo bolje da upoznamo omladinu kako ona misli i osjeća. Svakako treba da se odgovori na ovo i slično pitanje, da se zadovolji njihov interes i da dobiju volju za rad. Đaci vrlo rado sudjeluju u ovakovim eksperimentima, ako ih se zgodno zainteresuje za stvar. Svaka sila mora izostati, jer iskaz pod silu nema iskrenosti ni vjernosti, a po tome ni vrijednosti za naučni rad.

Zatim sam podijelio svakom đaku četvrtinu arka na kom će napisati odgovor. Gore na uglu papira treba da svatko napiše: 1.) starost (na pr. 15 god.), 2.) spol (dječak, djevojka), 3.) razred, jer su ovi podaci nužni za obrađivanje materijala. Dobro je kod toga naglasiti, da oni, koji se nalaze u prvoj polovini jedne godine, nju i ne uzimlju u račun, a oni u drugoj polovini, da je računaju kao cijelu godinu, pa će tako biti računanje vremena izjednačeno. Sad sam tek napisao temu na ploču i upozorio đake, da oni ne trebaju temu prepisati, nego da odmah pišu odgovor na pr. ovako: Ja bih htio da budem x y iz priče 2, jer je takav i takav . . . . . učinio je to i to i t. d., i poslije toga mogu da pišu štogod hoće o toj osobi. Ali da bezuvjetno, kolikogod se sjećaju, navedu ime osobe, djelo u kom su je upoznali i njena svojstva. Upozorio sam ih još na ove uvjete: 1.) da za vrijeme rada ne razgovaraju; 2.) da ne zaviruju jedan drugome i ne prepisuju, jer to inače za mene ništa ne vrijedi; 3.) da je bolje da ništa ne pišu, ako ne znaju štogod reći, nego da prepišu; 4.) da najprije dobro razmisle, a onda tek da pišu; 5.) da odgovor nitko ne treba potpisati, da bez bojazni pišu što hoće, jer meni nije stalo da znam baš lično, što tko misli o tome, nego da misle o tom đaci njihove dobe.

Pošto sam ovim odredbama osigurao iskrenost izjava, pazio sam, da se za vrijeme pisanja ove odredbe ne krše.

Kod učiteljskih pripravnika proveo sam ovu anketu na drugi način i pod drugim prilikama. Nakon što su se upoznali sa glavnim sadržajem psihologije redovitom obukom, davao sam im kao domaću vježbu u introspekciji razne teme, među njima i temu „Moje ideje i ideali", dozvoljavajući da pišu o tome štogod im padne na pamet. Stoga i jeste ova tema široka i slobodna, da se dade što širi zamah ispitaniku u njegovim traganjima za duševnim doživljajima. Ova tema sadržajem je jednaka s onom prvom, samo se razlikuje oblikom. Ona prva je potanja u pitanjima i ima

određeni pravac mišljenja. To je učinjeno zbog mladosti ispitanika i zbog statističke metode, kojoj je ovakav oblik odgovora najzgodniji kod obrađivanja materijala. Oblik druge teme zgodan je samo za odraslu omladinu, koja umije da se slobodno izražava i sama drži pravac misli.

Da ovim izjavama osiguram i znanstvenu vrijednost psiholoških dokumenata za ispitivanje mladosti tražio sam, da rade pod sličnim uvjetima kao i oni gore.

Učiteljskim pripravnicima dao sam da izrađuju ovu temu kod kuće, da mogu dulje da rade, opširnije i da ne strahuju, da će im kogod zaviriti u rad i eventualno otkriti njihovu tajnu. Oni su donašali svoje odgovore u zatvorenim kuvertama.

Ovako dobiven materijal može da se obrađuje sa dva stanovišta: 1.) da se posmatra samo ono, što ispitanik misli; 2.) da se posmatra, kako on to misli. Ja sam posmatrao najviše s prvog stanovišta (anketa) i upotrebio statističko-refleksivnu metodu za izjave učenika građanske i trgovačke škole, a za izjave učiteljskih pripravnika poslužio sam se dokumentarno-refleksivnom metodom.

Obrađujući materijal bila mi je namjera, da ustanovim 1.) sadržaj ideala t. j. njegova svojstva od 12—17 god. u takozvanom pubertetnom doba za svaku godinu posebno. Ja sam zahvatio i 11. god., 1.) da se bolje zapazi ovo doba, 2.) da napravim prerez kroz idealnu sliku ovih godina i da tako dobijem kombinovani ideal, 3.) da ustanovim jakost utjecaja pojedinih faktora na izgrađivanje ideala. Da riješim ovu zadaću činila mi se najpogodnijom statističko-refleksivna metoda. Od svih izjava naveo sam za svaku godinu posebno: broj izjava, ime ideala, naslov djela, razred, množinu izjave i sva svojstva. Za ona svojstva, koja se više puta spominju, naveo sam broj ponavljanja. Cio materijal sreden je u preglednim skrižaljkama, koje omogućuju lak uvid u razvitak omladinskog idealizma.

III. Svojstva ideala po godinama.

Prva i druga skrižaljka predstavljaju statistički materijal najmladih. Njihovih je izjava malo, jer su oni izuzetno ranije dospjeli u osnovnu pa i u grad. školu. I ako je tih izjava malo, ipak daju karakterističnu sliku.

1. Dječaci, 11 godina.

Br.	IME IDEALA	NASLOV DJELA	Razred	Množina izjava	Svojstva ideala:
1	Miloš Obilić	Nar. pjesma	I. A	1	hrabar, junak (5), jak (2), ogroman, lijep, uredan, strpljiv.
2	Robinzon	Robinzon Kruzoe	„	1	
3	Judeks	Judeks	„	1	
4	Kraljević Marko	Nar. pjesma	„	2	
5	Rudolf Valentino	Šeikov sin, film	„	1	
6	Dužd	Marino Marineli	„	1	

2. Djevojčice, 11 godina.

Br.	IME IDEALA	NASLOV DJELA	Razred	Množina izjava	Svojstva ideala:
1	Genoveva	Genoveva	I. B	4	lijepa (7), dobra (7), poštena, kreposna (4), milosrdna (4), pobožna (3), jaka (3), junak (2), plemenita (2), marljiva (2), pametna, milostiva, mnogo trpjela, sveta, trpjela za Isusa, ustrajna, tiha.
2	Snjeguljica	Snjeguljica	„	2	
3	Kraljević Marko	Nar. pjesma	„	2	
4	Sv. Agneza	Sv. Agneza	„	1	
5	Ružica	Cesargrad	„	1	
6	Ligija	Quo vadis, film	„	1	
7	Marija	Putujući vojnik	„	1	
8	Carica Milica	Nar. pjesma	„	1	
9	Mihajlo Strogov	Carev glasnik, film	„	1	
10	Zmaj J. Jovanović	Pjesme (dječje)	„	1	

Uporedimo li 1. i 2. skrižaljku, vidimo, da jedanaestgodišnja djeca najviše zapažaju tjelesna svojstva, koja im se i najviše dopadaju. I ako je kod dječaka na prvom mjestu istaknuta hrabrost, ipak ona nema pravo značenje nekog oblika volje, nego se češće zamjenjuje s jakošću tjelesnom. To je dvoje zapravo u toj dobi nerazdvojivo i za djecu je jak čovjek isto što i hrabar. To su, izgleda, za njih sinonimne riječi. Isto je i kod djevojčica na prvom mjestu jedno tjelesno svojstvo ljepota. U ostalim svojstvima, za razliku od dječaka, pretežu moralne osebine.

3. Dječaci, 12 godina.

Br.	IME IDEALA	NASLOV DJELA	Razred	Množina izjava	Svojstva ideala:
1	Kraljević Marko	Nar. pjesma	I. A	2	neustrašiv, hrabar, junak (16), jak (7), pobožan (4), milosrdan (4), lijep (3), ustrajan, strpljiv (2), brani državu i domovinu (2),
2	Stjepan	Tri brata	„	1	
3	Bufalo Bill	Bufalo Bill	„	1	
4	Rintintin	Pas u nekom filmu	„	1	
5	Ivica	Andeo čuvar	„	1	
6	Ljudevit Posavski	Povijest narodna	„	1	
7	Ivan Možuhin	Carev glasnik, film	II. A	1	
8	Karlo May	?	„	1	
9	Đusepe Musolino	Đusepe Musolino	„	1	
10	Kraljević Marko	Nar. pjesma	„	1	
11	Scherlok Holmes	?	„	1	
12	Škržetuski	Ognjem i mačem	„	1	
13	Roland	?	„	1	
14	Ivan	Na pustom ostrvu	II. B	1	
15	Arsen Lupin	Arsen Lupinovo djelo	III. A	1	
16	Napoleon	Napoleon, film	„	1	

Br	IME IDEALA	NASLOV DJELA	Razred	Množina izjava
17	Hary Piel	? film	III. A	2
18	Hilton	Zvijezda juga	„	1
19	Fileas Fogg	Put oko zemlje	„	1
20	Liana Hajd	Bijela ropkinja, film	„	1
21	Ahil	Povijest star. vijeka	„	1
22	Miloš Obilić	Nar. pjesma	„	1
23	Ana Mikološ	„Glasnik srca Isus."	„	1
24	Genoveva	Genoveva	„	1

velik, dobar, uredan, krepostan, pametan, plemenit, tih, bistar, pravedan, ne izdaje vojsku.

4. Djevojčice, 12 godina.

Br.	IME IDEALA	NASLOV DJELA	Razred	Množina izjava
1	Genoveva	Genoveva	I. B	2
2	Ivan	Na pustom ostrvu	„	1
3	Glumac	Tajne ruskog dvora	„	1
4	Heraklo	Povijest star. vijeka	„	1
5	L. D. glumica	? film	„	1
6	Miloš Obilić	Nar. pjesma	„	1
7	Sara	Sara Crewe	II. B	1
8	Mihajlo Strogov	Carev glasnik	„	1
9	Kraljević Marko	Nar. pjesma	„	1

Svojstva ideala: lijepa (5), hrabar, srčan, junak (4), jak, snažan (3), milosrdna (3), pobožna (2), strpljiva (2), bogata, poštena, okretan, vješt, požrtvovan.

Skrižaljke br. 3. i 4. pokazuju, da su zaista dominantna svojstva ideala hrabrost i jakost doduše još uvijek zamjenljivi pojmovi, ali već ovdje počinje analiza tih pojmova s naročitim isticanjem hrabrosti. Djevojački ideal skoro se potpuno izjednačuje s dječačkim, samo je ljepota još uvijek na prvom mjestu. Od ostalih svojstava ističu se pobožnost i milosrdnost kao protuteža hrabrosti i jakosti. Glavne konture ideala u pubescentno doba ovim su jasno obilježene.

5. Dječaci, 13 godina.

Br.	IME IDEALA	NASLOV DJELA	Razred	Množina izjava
1	Amstrong	Golijat Amstrong	I. A	1
2	Stjepan Radić	?	„	1
3	Zmaj J. Jovanović	Pjesme (dječje)	„	1
4	Miloš Obilić	Nar. pjesma	II. A	1
5	Bufalo Bill	Bufalo Bill	„	1
6	Robinzon	Robinzon Kruzoe	„	1
7	Kraljević Marko	Nar. pjesma	„	1

Svojstva ideala: srčan, hrabar, junak (10), jak, snažan (10), vitak, velik, visok, stasit (5), pametan, oštrouman, uman, mudar (4).

Br.	IME IDEALA	NASLOV DJELA	Razred	Množina izjava
8	Đusepe Musolino	Đusepe Musolino	II. A	1
9	Roland	?	„	1
10	Kraljević Marko	Nar. pjesma	II. B	1
11	Mihajlo Strogov	Carev glasnik, film	„	1
12	Tomislav	Povijest narodna	„	1
13	Petar Juranić	?	„	1
14	Škrženuski	Ognjem i mačem	III. A	1
15	Ivan	Na pustom ostrvu	„	1
16	Mihajlo Strogov	Carev glasnik, film	„	1
17	Sindbad	Putov. pom. Sindbada	„	1
18	Ben Hur	Ben Hur, film	„	1
19	Tarzan	Tarzan	„	1

lijep (3), milosrdan (3), izbavljao ljude iz ropstva (3), pošten (2), čvrst, krepak (2), hladnokrvan, miran (2), okretan, pravedan, dobar, slavan, moćan, ljubezan, pobjednik.

6. Djevojčice, 13 godina.

Br.	IME IDEALA	NASLOV DJELA	Razred	Množina izjava
1	Glumica X	Žena na lomači, film	I. B	1
2	Kraljević Marko	Nar. pjesma	II. B	2
3	Mihajlo Strogov	Nar. pjesma	„	2
4	Carev komornik	Golgotske ruže, film	„	1
5	Sara	Srpski pripovjedači	III. B	1
6	Ružica	Cesargrad	„	2
7	Lya Mara	Kraljica čardaša, film	„	2
8	Vlasta	Kohan i Vlasta	„	1
9	Said	Saidov udes	„	1
10	Đurdica	Đurdica Agićeva	„	1
11	Kosovka djevojka	Nar. pjesma	„	1
12	Kraljević Marko	Nar. pjesma	„	1

Svojstva ideala: hrabar junak (7), jak, snažan (6), lijepa (3), milosrdna (3), dobra (2), pobožna, bogata, stalan u vjeri, strpljiv, visok, krepak, požrtvovan, skromna, marljiva, blaga, ljubi roditelje, oprašta neprijatelju, vjerna, darežljiva.

U 13. godini već su se ideali potpuno izjednačili (s. 5. i 6.), te su hrabrost i jakost najjače istaknuta svojstva i kod dječaka i djevojčica. Kod dječaka nastaje diferenciranje jakosti, što pokazuje bogatstvo na izrazima za slične tjelesne osobine. Kao novo pojavljuju se prviput intelektualna svojstva. Kod djevojčica odskaču oblici altruizma.

7. Dječaci, 14 godina.

Br.	IME IDEALA	NASLOV DJELA	Razred	Množina izjava
1	Kraljević Marko	Nar. pjesma	I. A	1
2	Ben Hur	Ben Hur, film	„	1
3	Kralj Tomislav	Povijest	„	1

Svojstva ideala: srčan, neustrašiv, hrabar, junak (13), jak, čvrst,

Br.	IME IDEALA	NASLOV DJELA	Razred	Množina izjava
4	Grof Adolor	Tajne kneževs. kuće	I. A	1
5	Kraljević Marko	Nar. pjesma	II. B	3
6	X ribar	Na dalekom sjeveru	„	1
7	Mihajlo Strogov	Carev glasnik, film	„	1
8	Ivan Carević	? film	II. A	1
9	Sigfrid	Niebelungi, film	„	1
10	Robinzon	Robinzon Kruzoe	„	1
11	Petar Preradović	Pjesme	„	1
12	Berislav Paližna	Kletva	III. A	1
13	Old Šaterhand	Winetou	„	1
14	Ben Hur	Ben Hur, film	„	1
15	X mornar	Bijeg na Orinoku	„	1
16	Ivan	Na pustom ostrvu	„	1
17	Hary Piel	Brži od smrti, film	„	1
18	Petar Preradović	Pjesme	„	1
19	Marijeta	Marijeta	„	1
20	Stanko Vraz	Đulabije	IV.	1
21	Scherlok Holmes	?	„	1
22	Kralj Petar Oslobod.	Povijest narodna	„	1

krepak (10), spretan, vješt, vježbač (5), branitelj i oslobodiljdomovine(4), darežljiv, spasitelj, dobra srca (4), oštrouman, pametan, lukav (3), milosrdan (2), pošten (2), pobožan (2), pristojan, uljudan (2), prvak u utrkivanju, dobar vladar, iskren, velik, pravedan, osveti nepravdu, izdržljiv, vjeran, ustrpljiv, marljiv, lijepo pripovijeda, krotitelj lavova, prijazan.

8. Djevojčice, 14 godina.

Br.	IME IDEALA	NASLOV DJELA	Razred	Množina izjava
1	Kralj Tomislav	Povijest narodna	II. B	1
2	Mihajlo Strogov	Carev glasnik, film	III. B	2
3	Hasanaginica	Nar. pjesma	„	2
4	Sv. Celina	Svetica Miomirisa	„	1
5	Hlapić	Doživ. šegrt. Hlapića	„	1
6	Greta Garbo	Grješna strast, film	„	1
7	Neda	Kraljica Lepa	„	1
8	X glumica	? film	„	1
9	Elza	Štit hrv. kraljevstva	„	1
10	Aladin	Aladin	„	1
11	Irma Maglić	Sirota	„	1
12	Jolaina Rambuges	Bijela mačka	IV.	1
13	Hasan-aginica	Nar. pjesma	„	1

Svojstva ideala:

lijepa (5), hrabar junak (4), dobra (3), milosrdna, dobra srca (2), ljubi djecu (2), čedna, mirna (2), mudar, marljiva, umrla svetom smrću, ime joj se spominje poslije smrti, voli gazdu, premda ga je tukao, lijepo g umi, visok, velikodušna, ustrpljiva, poslušna, voli svoju vjeru, putovao svijetom, htjela žrtvovati život za Hasan-agu, pristojna.

Kod dječaka u 14. god. (s. 7.) dalje se razvija diferenciranje hrabrosti u razne patriotske oblike, a jakost se raspada u spretnost i vještinu, pa se ističu dva idealna tipa: patriotski i avanturistički. Kod

djevojčica (s. 8.) dolazi opet ljepota na prvo mjesto, premda s vrlo malo prevage prema hrabrosti. Prviput se javlja čisto žensko svojstvo: materinska ljubav.

9. Dječaci, 15 godina.

Br.	IME IDEALA	NASLOV DJELA	Razred	Množina izjava	Svojstva ideala:
1	Sigfrid	Nibelungi, film	III. A	1	hrabar junak (6), lijep (3), dobra, plemenita srca (3), pošten, pravedan (3), pametan, zna se snaći (2), spasava i bruni ljude (2), hladnokrvan, poduzetan, stasit, brz, dobar detektiv i avijatičar, iskren, vjeran, pobožan, ljubi roditelje, prijazan.
2	Aleksander Potemkin	Osvetnik	„	1	
3	Rinaldo Rinaldini	Rinaldo Rinaldini	„	1	
4	Hary Piel	? film	„	1	
5	Old Šaterhand	Kralj petroleja	„	1	
6	Neki časnik	Ognjem i mačem	IV.	1	
7	Hasan-aginica	Nar. pjesma	„	1	
8	Robinzon	Robinzon Kruzoe	„	1	
9	Old Šaterhand	Winetou	„	1	
10	Pavle	Jedna obitelj u Franc.	„	1	

10. Djevojčice, 15 godina.

Br.	IME IDEALA	NASLOV DJELA	Razred	Množina izjava	Svojstva ideala:
1	Majka Jugovića	Nar. pjesma	III. B	1	samilosna, dobra srca (4), iskrena (4), ljubi domovinu i narod (3), ljubi djecu (2), lijepa (2), stupljiva (2), prava, dobra kršćanka (2), marljiva (2), čvrste odluke (2), zna plesove i sportove (2), velika junakinja, uta se u Boga, živi u samostanu, pravedan, učtiv, savjesna, kreposna, ljubi rodbinu, ponosna, vjerna, poštena, odbrvala napast, mirne ćudi.
2	Ljudevit Gaj	Književnost	„	1	
3	Pepeljuga	Izabrane pripovijesti	„	1	
4	Ligija	Quo vadis, film	I. trg.	1	
5	Đurđica Agićeva	Đurđica Agićeva	„	3	
6	Dušan Vilojčević	Prokleta kuća	„	1	
7	Branka	Branka	„	1	
8	Marija Korda	Žena patnica, film	„	1	
9	Najmlađa kći	Kralj Lear	„	1	
10	Ružica Delić	Diogenes	„	1	
11	Neža	Karanfil s pjes. groba	„	1	
12	Mirjama	Djevojka sa biserom	„	1	
13	Ligija	Quo vadis, film	II. trg	1	

U 15. godini (s. 9. i 10.) iako je hrabrost još uvijek na prvom mjestu, ipak postepeno slabi. Jakost se uopće više ne spominje, a kod dječaka se ističe ljepota već na drugom mjestu. Sve više dobivaju prevagu moralna i intelektualna svojstva. To se naročito opaža kod djevojčica, koje ističu milosrdnost i iskrenost kao najvrednija svojstva.

11. Dječaci, 16 godina.

Br	IME IDEALA	NASLOV DJELA	Razred	Množina izjava	Svojstva ideala:
1	Robinzon	Robinzon Kruzoe	III. A	1	hrabar junak (4), ljubi domovinu i narod, neustrašiv borac za Hrvatsku (4), milostiv, milosrdan, spasio život mnogima (3), dobar, plemenit (3), oštrouman, pametan, izumitelj (3), pomagao i širio prosvjetu (2), ustrajan (2), pobožan (2), visok, širokih pleća, dobro gada puškom, ratoboran, iskren, pravedan, pošten.
2	Old Šaterhand	?	IV.	1	
3	Matija Gubec	Seljačka buna	„	1	
4	Juraj Stephenson	Fizika	„	1	
5	Vupa Umugi	Vupa Umugi	„	1	
6	Nikola Zrinski	Povijest narodna	„	1	
7	Kraljević Marko	Nar. pjesma	„	1	
8	Josip J. Štrosmajer	Povijest narodna	„	1	
9	Winnetou	Winnetou	I. trg.	1	
10	Kolumbo	Povijest nov. vijeka	„	1	
11	Pavao Horvat	Kletva	„	1	
12	Josip Stanković	Diogenes	„	1	
13	Vuk Karadžić	Književnost	„	1	
14	Mihajlo Strogov	Carev glasnik, film	„	1	

12. Djevojčice, 16 godina.

Br	IME IDEALA	NASLOV DJELA	Razred	Množina izjava	Svojstva ideala:
1	Majka Jugovića	Nar. pjesma	IV.	1	plemenita srca, dobra (3), ljubi, bori se i umire za domovinu, oslobodio i ujedinio narod (3), drugome pomaže, milosrdna (2), radina, marljiva (2), krasno glumi, slavna (2), ljubi djecu, odlučne i čvrste volje, iskrena, idealno ljubi, ponizna, oštroumna, svjesna svoje dužnosti, umjetnik, univerzalnog znanja, tih, mio.
2	Petar Vel. Oslobodioc	Povijest narodna	„	1	
3	Katica Suthemova	Zakupnikova kći	„	1	
4	Vukosava	Nar. pjesma	I. trg.	1	
5	Marija Korda	Žena patnica, film	„	1	
6	Adam Nadjeni	Majstor Adam	„	1	
7	Helena	Bijela mačka	„	1	
8	Pepeljuga	Pepeljuga	„	1	
9	Matija Gubec	Seljačka buna	„	1	
10	Neka detektivka	Mačje oko	II. trg.	1	
11	Greta Garbo	? film	„	1	
12	Leonardo	Leonardo da Vinci	„	1	
13	Ligija	Quo vadis, film	„	1	
14	Chopin	Berceuse, skladba	„	1	

Preobražaj junačkog ideala u patriotski ideal u 16. godini već je sasvim očit (s. 11.) kod dječaka. Kod djevojčica te dobi (s. 12.) iskristalizirao se milosrdni ideal prema ranijem idealu tjelesne ljepote. I jedni i drugi ističu patriotska i altruistička svojstva kao glavna svojstva zajedničkog ideala.

13. Dječaci, 17 godina.

Br.	IME IDEALA	NASLOV DJELA	Razred	Množina izjava	Svojstva ideala:
1	Matija Gubec	Seljačka buna	I. trg.	1	ljubi domovinu, bori se za seljački narod i slobodu, poginuo za narod i domovinu (6), hrabar junak (3), plemenit i velikodušan (2), požrtvovan, talentovan, obrazovan, pravedan, blag, vraća dobro dobrim, zaštitnik sirotinje, usavršio zračni promet, jak, okretan, odlično jaši, dobro barata revolverom, hladnokrvno ubija, radi vratolomije.
2	Mandaljena	Mandaljena pobjed.	„	1	
3	Kraljević Marko	Nar. pjesma	„	1	
4	Kapetan mornarice	Bitka kod Falk. ostrva	„	1	
5	Mihajlo Strogov	Carev glasnik, film	„	1	
6	Lassiter	Jahači rum. kadulje	II. trg.	1	
7	Amundsen	?	„	1	
8	Novica	Smrt Smail-age Č.	„	1	
9	Vinicius	Quo vadis, film	„	1	
10	Winnetou	Winnetou	„	1	
11	Pavao Horvat	Kletva	„	1	
12	Kraljević Marko	Nar. pjesma	„	1	
13	Luciano Albertini	? film	„	1	

U 17. godini (s. 13.) najjače izbijaju patriotska osjećanja i ideje, a hrabrost je postalo drugotno svojstvo. Znak, da se u ovoj godini zbiva preokret u idealizmu omladine. Sličan se preokret opaža kod djevojčica već u 15. godini. Osim toga u 17. godini dječaci zapažaju oštro svojstva inteligencije i dive se tjelesnoj spretnosti tamo još od 14. godine.

Ovako letimičan pogled po ovome materijalu dopušta ova tvrdenja: Prije 12. godine dive se dječaci najviše junacima osobitih tjelesnih svojstava. Od 12. do 16. godine najviše im se svidaju razni oblici volje i altruizma pored tjelesnih osobina. U 17. godini formira se novi ideal velike inteligencije i jakog patriotizma.

Kod djevojčica se slično zbiva. I one se prije 12. godine dive naročito junacima jakih tjelesnih svojstava. Od 12. do 15. godine oduševljava ih tjelesna ljepota, oblici volje i altruizma. U 15. godini već se izgradio novi ideal altruističko-patriotski.

Da nazovemo ideale raznih doba po njihovim glavnim svojstvima, mogli bi ih ovako imenovati:

Dječaci

1. doba, do 12. godine: tjelesni ideal
2. „ od 12.-16. „ : junački „
3. „ od 17. „ : patriotski „

Djevojčice

1. doba, do 12. godine: tjelesni ideal
2. „ od 12.-15. „ : estetski „
3. „ od 15. „ : altruistički „

Oštrih granica izmedu pojedinih doba nema, nego se postepeno i polako preobražava jedan ideal u drugi. Isto tako nema velikih razlika među dječačkim i djevojačkim idealom, tek što djevojački ideal posjeduje jača estetsko-altruistička svojstva.

IV. Izražavanje svojstava.

Izrazi svojstava u navedenim skrižaljkama u glavnom su točno jezično reproducirani. Što nijesu i svi izrazi navedeni, uzrok je u načinu rada, koji je zahtijevao, da se sinonimne riječi svedu na što manji broj. Budući da nijesam imao namjere, da cio materijal posmatram s filološke strane, sveo sam sve slične pojmove na najizrazitije riječi, da sažimanjem sličnih pojmova dobijem izrazitu sliku ideala. Ipak je potrebno da zbog većega razumijevanja progovorim nešto o terminologiji svojstava.

Kod navadanja svojstava dječačkih ideala izrazio sam svojstva najčešće pridjevima muškoga roda, jer su ideali većinom muškarci. Tu i tamo ima i pridjeva ženskoga roda, koji se odnose na ženske ideale, spomenute po dječacima. Slično sam uradio u skrižaljkama djevojačkih ideala. Na taj sam način omogućio, da se vidi, koja se svojstva odnose na ideale muškoga i ženskoga roda, jer, kako se vidi iz tabela, mnoge djevojčice ističu kao svoje ideale muške ličnosti i obratno.

Mlada godišta izrazuju svojstva pridjevima i kratkim rečenicama na pr.: pobožan, moli se Bogu. Poslije neki spajaju pridjev s imenicom na pr.: hrabar junak, dobar detektiv, dobra srca. Ili opet služe se dvjema imenicama: branitelj domovine, krotitelj lavova. Kod mladih se rijetko čuje apstraktna imenica, ali zato češće kod starijih: iskrenost, ljepota, milosrdnost i t. d. Kod sviju u glavnom preteže pridjevno i opisno izražavanje svojstava.

Obradivanju materijala čini dosta poteškoća mnoštvo sinonima i jako blizih pojmova. Tako na pr. hrabrost izrazuju ovim riječima: junak, hrabar, srčan, neustrašiv; jakost: junak, jak, velik, ogroman, visok, stasit, snažan, čvrst, krepak; milosrdnost: milosrdan, milostiv, dobar, plemenit, darežljiv, izbavlja ljude iz ropstva, davao siromasima, dobročinitelj, milosrdna srca, oprašta neprijatelju, spasio mnogo ljudi; inteligencija i obrazovanost: pametan, mudar, lukav, zna se snaći, oštrouman, talentovan, obrazovan, širio i pomagao prosvjetu.

Prema ovome se vidi, kako je teško sažimati ove pojmove i svesti ih pod više pojmove. Na pr. junak u 11. g. i 12. g. znači čovjeka tjelesno jaka i ujedno hrabra i obratno: ne može biti hrabar onaj, koji nije jak. Poslije se hrabrost kao voljni oblik odvaja od tjelesne jakosti i označuje riječima srčan, neustrašiv. Pojmovi milosrdnost, dobrota i plemenitost upotrebljivani su kao sinonimi, premda ipak postoji među njima neka mala razlika u sadržaju. Ja sam ih razdvajao, gdje je bilo nužno

istači, u kojoj se godini koji izraz više upotrebljava. Izrazi dobar i milosrdan upotrebljavaju se kroz čitavo pubescentno doba, a pri kraju dolazi najviše izraz plemenit.

V. Svojstva ideala u postocima.

Od svih svojstava odvojio sam prvih najglavnijih šest svojstava od svakog godišta i ocijenio ih sa 100% kao da druga svojstva i ne postoje. Na taj sam način dobio horizontalni presjek kroz svu idealističku masu od 11.—17. g. i omogućio, da se zapazi razvitak glavnih svojstava kroz čitavo pubescentno doba (s. 14. i 15). Skrižaljke svojstava po godinama predstavljaju vertikalni presjek kroz tu masu.

14. Svojstva dječačkih ideala u postocima.

SVOJSTVA	11 g.	12 g	13 g	14 g	15 g.	16 g.	17 g
hrabrost	45	46	28	33	32	21	22
jakost	19	19	28	26	—	—	—
milosrdnost	—	11	9	10	—	16	—
dobrota i plemenitost	—	—	—	—	16	16	14
ljepota	9	8	9	—	16	—	—
inteligencija	—	—	12	8	10	16	7
obrazovanost	—	—	—	—	—	10	7
patriotizam	—	—	—	10	—	21	43
tjelesna veličina	9	—	14	—	—	—	—
ustrajnost	9	5	—	—	10	—	—
pobožnost	—	11	—	—	—	—	—
pravednost	—	—	—	—	16	—	—
požrtvovnost	—	—	—	—	—	—	7
tjel. spretnost	—	—	—	13	—	—	—
čistoća	9						

Posmatramo li u s. 14. hrabrost kao krivulju, opaža se u skrižaljci, da će ta krivulja od 11.—17. g. stalno opadati. Jakost se uzdiže sve do 14. g. a potom opada. Ljepota raste do 15. g. pa se poslije gubi. Kao kompenzacija opadanju ovih svojstava naročito u drugoj polovini dobe rastu altruistička svojstva, patriotizam, inteligencija i obrazovanost. Tjelesna veličina i spretnost jesu svojstva, kojima se trajno dive, iako to u ovoj tabeli nije naročito podvučeno, jer se češće spominju kao sporedna svojstva. Ustrajnost i strpljivost nalaze se u sjeni hrabrosti, ali s vremenom bivaju sve jače cijenjene. I pobožnost nije došla ovdje do izražaja, premda se kao sporedno svojstvo češće spominje. Pravednost se nešto jače cijeni od 15. g. Požrtvovnost osobito na domoljubnoj osnovi ističe se na koncu doba. Čistoću spominje tek nekoliko najmlađe djece.

15. Svojstva djevojačkih ideala u postocima.

SVOJSTVA	11 g.	12 g.	13 g.	14 g.	15 g	16 g.
ljepota	25	26	14	28	12	—
milosrdnost	14	16	14	11	23	16
hrabrost	—	21	32	22	—	—
jakost	11	16	27	—	—	—
dobrota	25	—	9	17	—	—
plemenitost	—	—	—	—	—	23
poštenje	14	—	—	—	—	—
čednost	—	—	—	11	—	—
iskrenost	—	—	—	—	23	—
strpljivost	—	10	—	—	12	—
pobožnost	11	11	4	—	—	—
materinska ljubav				11	12	8
patriotizam	—	—	—	—	18	23
slava	—	—	—	—	—	15
marljivost	—	—	—	—	—	15

U s. 15. ljepota je najčešće istaknuto svojstvo djevojačkih ideala. U 13 g. nešto opada, a u 14. g. najviše se popne i opet slabi. Altruistička čuvstva trajno jako vladaju ženskom omladinom. Hrabrost i jakost kulminiraju u 13. god., pa je u toj dobi djevojački ideal skoro izjednačen s muškim. Kod djevojčica više se ističe pobožnost, naročito u mladim godinama. S jačim dozrijevanjem spolnih žlijezda javlja se i materinska ljubav, dok kod dječaka nigdje nema ni spomena o očinskoj ljubavi. Patriotizam se javlja jednako kao i kod dječaka pod konac pubescentnog doba. Tako isto slava i marljivost. Analogno ustrajnosti kod dječaka, ovdje se ističe strpljivost. Poštenje je kod najmladih samo izraz za veliki broj moralnih radova, koje oni još pravo ne razlikuju. U 15. g. razvila se već jako naklonost za povjeravanjem i sklapanje prijateljstva, pa zbog toga ističu iskrenost kao vrijedno svojstvo.

VI. Razdioba ideala po spolu.

Muškaračka prevlast u našoj društvenoj organizaciji i njenom mentalitetu osjeća se i u izboru idealnih ličnosti.

16. Ideali dječaka po spolu.

God.	Muškarac		Žena		Ukupno izjava
	Broj izjava	%	Broj izjava	%	
11.	6	100	—	—	6
12.	23	88	3	12	26
13.	19	100	—	—	19
14.	23	96	1	4	24
15.	9	90	1	10	10
16.	14	100	—	—	14
17.	12	92	1	8	13
Svega	106	95%	6	5%	112

17. Ideali djevojčica po spolu.

God.	Muškarac		Žena		Ukupno izjava
	Broj izjava	%	Broj izjava	%	
11.	4	26	11	74	15
12.	5	50	5	50	10
13.	7	44	9	56	16
14.	5	33	10	64	15
15.	2	13	13	87	15
16.	5	35	9	65	14
17.	—	—	—	—	—
Svega	28	33%	57	67%	85

Od 112 dječaka (s. 16.) samo njih 6 označiše ženu svojim idealom, dakle oko 5%. Ostalih 95% otpada na muškarca. Može se reći, da je dječak u pubescentno doba skoro stopostotni muškarac. Naprotiv kod djevojčica (s. 17.) jedna trećina (33%) otpada na muškarce, a dvije trećine na žene (67%). Ova velika muškost ženskoga idealizma traži dublji studij samoga problema u tri pravca: 1.) u pravcu teorija o psihološkom dualizmu spolova; 2.) u pravcu muškaračke prevlasti u savremenom društvu; 3.) u nešto ranijem spolnom dozrijevanju nego kod dječaka. U svojim izjavama djevojčice češće ističu želju da postanu muškarac.

Dj. 16. god: „Voljela bih da budem u prvom redu muškarac, nikakova određena osoba ni iz priče, ni filma, ni pjesme, ni nauke. Muškarac, potpuno samostalan, duhovit, koji se snalazi u svakoj prilici."

Dj. 16. god.: „Svakako bih htjela da budem muškarac. On je u svemu slobodniji i može si da izabere za životni cilj štogod hoće. Dočim ženi, bila ona učenjak, umjetnik ili što drugo, životni je cilj, da se uda i da rađa djecu."

Dj. 17. god.: „Ja nigdje nijesam našla, pa ni u romanu, tako savršenu osobu, kakva bih željela da budem. To je užasno glupo, ali, ako već nešto želim, zaželit ću ono, što znam, da ne ću nikada postati. Zapravo bih htjela da budem muškarac. Ne znam ni sama zašto! Svida mi se njegova samostalnost, sloboda, karakter i t. d."

Kako već spomenuh, ovaj maskulinizam djevojaka nije slučajan. On ima svoje dublje temelje, koje treba tačno odrediti i ispitati. Tačno psihološko objašnjenje toga pojava bit će od važnosti za uzgoj djevojaka.

VII. Izvori ideala.

U početnim skrižaljkama navedeni su naslovi sviju djela, koja su navedena u izjavama. Učinjeno je to zbog toga, da se ustanovi, što rado čita i gleda mladež ovoga kraja t. j. da se vidi, u kakvim djelima nailazi svoje ideale. Time je usput načeto i pitanje omladinske literature.

18. Izvori ideala u postocima.

God.	Pripovijest		Film		Nar. pjesma		Umj. pjesma		Nauka		Muzika	
	dč.	dj.	dč.	dj.	dč.	dj.	dč.	dj.	dč.	dj.	dč.	dj.
11.	50	60	17	13	33	20	—	7	—	—	—	—
12.	58	40	19	30	15	20	—	—	8	10	—	—
13.	58	31	16	38	16	25	5	6	5	—	—	—
14.	50	47	21	27	13	19	8	—	8	7	—	—
15.	80	66	10	20	10	7	—	—	—	7	—	—
16.	50	50	7	22	7	14	—	—	36	7	—	7
17.	46	—	31	—	15	—	8	—	—	—	—	—
Prosjek %	55	49	18	25	14	18	4	2	9	5	—	1
	53		21		15·5		3		7		0·5	

U s. 18. prikazani su u postocima izvori ideala svedeni u glavne oblike. Tako pod naslovom pripovijesti zapravo su svi prozni oblici lijepe književnosti: priče, romani (pustolovni, detektivski, historijski i realistički), novele, putopisi, biografije i t. d. Ovi oblici pružaju omladini preko polovice (53%) sviju ideala. Pustolovni i detektivski romani najviše daju hrane, osobito u toj dobi istaknutom nagonu za kretanjem i žeđi za senzacijama. Smisao za historijski i realistički roman razvija se jače pod konac pubescentnog doba. Značajno je, da je film na drugom mjestu sa 21%. Uzme li se u obzir, da preko polovice ovih đaka žive na selu i rijetko kada pohode kino, onda je vjerojatno da film još jače impresionira gradsku djecu i utječe na pravac njihovog idealizovanja. Statistika pokazuje i to, da film nešto više djeluje na djevojčice. Naša narodna pjesma, osobito junačka, daje jaku pobudu idealizmu mladosti kroz čitavo pubescentno vrijeme. Umjetna pjesma ne zagrijava omladinu. I postoci ovdje navedeni više se odnose na samu ličnost pjesnikovu, negoli na ideale istaknute u pjesmama. Nauka, koja ima mnoštvo jakih idealnih ličnosti, zastupana je sama sa 7%. Iz toga se ne može izvesti zaključak, da đak te dobe nema interesa za nauku, nego je vjerojatniji uzrok tome, što se nauka većinom podaje bezlično t. j. đak se slabo upoznaje s ličnim vrijednostima i radom učenjaka. Da je to vjerojatno vidi se i po tome, što je od svih nauka najviše spomenuta historija, koja od svih nauka najviše obrađuje život jakih ličnosti.

VIII. Idealne ličnosti.

Tipična idealna ličnost za pubescenta je Kraljević Marko. Njemu se dive svi od 12—17. g. Dive se njegovoj neobičnoj tjelesnoj snazi i silovitosti, njegovom junaštvu zbog junaštva, pustolovinama i borbi protiv neprijatelja. U njemu su sjedinjeni svi oni junaci, koje omladina obožava. U njemu je atletski tip izvanredne jakosti, kao što su još Miloš Obilić, Musa Kesedžija, Heraklo i t. d. On se bori s drugim junacima ni za što i zameće kavgu, tek samo da okuša svoju snagu i istakne svoju ličnost, da ga pjesma spominje. Pored sve snage on je mekan i milosrdan, pa svagdje štiti sirotinju. U njemu su oličeni pustolovni junaci i vitezovi, svjetski putnici i istraživači nepoznatih krajeva, detektivi i sva druga smjela i neustrašiva čeljad, kao što je Old Šaterhand „slavni prerijski lovac, neobičnog sluha i njuha, koji jednim udarcem onesvješćuje čovjeka", Roland, Bufalo Bill, Dusepo Musolino, Sindbad, Fileas Fog, Scherlok Holmes i t. d. Marko se katkada nosi sa sudbinom kao Robinzon, Ivan pomorac i Ivan Carević „koji je mnogo zla i nevolje pretrpio i u najvećem zlu pobijedio". I ako je velik i ogroman, Marko je okretan na svom Šarcu, vješto barata buzdovanom i drugim oružjem, premda ne dosiže vratolomije Hary Piela. Konačno, Marko je ratnik u službi domovine, kao i Škržetuski, Zrinski, Mihajlo Strogov, Napoleon i t. d.

Kraljević Marko predstavlja tri faze junaštva: tjelesnu, pustolovnu i ratničku fazu. Narodni ga je genije stvorio u herojsko doba našega narodnog razvitka, pa nije ni čudo, što se omladina njime oduševljava, kad baš sada proživljuje taj period u svojoj ontogenezi.

Što je dječacima Kraljević Marko, to je djevojčicama Genoveva, najidealniji ženski lik. Njeno milosrđe, dobrota i plemenitost osvaja svačije srce, a u njenoj nesretnoj sudbini proživljuju djevojčice izvjesnu sklonost za patnju i trpljenje. Ona je lijepa i bogata knjeginja, što je dovoljno, da zagolica maštu sirotinje. Njezina strpljivost i hrabrost u nošenju sa sudbinom budi naše snage, a pobožnost i čvrsta vjera u Boga, daju nam slutiti, da je Bog ne će ostaviti. Pod najtežim okolnostima postaje majka i u nje je jača materinska ljubav, negoli vlastita sreća. Muž joj je vitez ratnik, koji polazi u boj za domovinu. Njeno se srce lomi, ali ipak pobjeđuje njena ljubav prema domovini i daje blagoslov svome mužu prije polaska u boj. Prema tome u njoj se nalaze: Snjeguljica, Pepeljuga, Ligija, Sv. Agneza, Majka Jugovića, Kosovska djevojka, Hasan-aginica i toliko drugih junakinja, svaka s ponekim jače istaknutim Genovevinim svojstvom.

Usporede li se svojstva Kraljevića Marka i Genoveve s horizontalnim presjekom svojstva u s. 14. i 15. opaža se, da ovi junaci posjeduju sva najjača svojstva kombinovanoga ideala. To nam je ujedno i objašnjenje, zašto se omladina najviše zanosi za ovim junacima.

Kod filmova ne razlikuju dovoljno junaka drame od glumca. Tako neki u filmu „Carev glasnik" ističu svojstva Mihajla Strogova glavnog junaka, a drugi spominju glumca Ivana Možuhina, premda misle istu ličnost. Kod Pielovih uloga uopće ne zamjećuju junaka drame nego samo Hary Piela kao odličnog glumca. On stiče simpatije hladnokrvnošću i akrobacijom.

I djevojčice bolje zapažaju glumice nego uloge i dive im se „jer su lijepe i bogate, imadu krasnih haljina, igraju u svakojakim dogodajima s filmskim glumcima, nauče razne jezike putujući kroz mnoge zemlje i gradove, slavne su i ime će im se spominjati poslije smrti". Osobito ističu Gretu Garbo.

Češće čitamo u novinama, kako je neki đak ili šegrt pobjegao od kuće „da ide u Ameriku" ili da „putuje po svijetu". Ovaki ispadi iz normalnog toka života objašnjuju se jako razvijenim nagonom za kretanjem i putovanjem, koji osobito u toj dobi vlada omladinom. Ako običan život ne daje prilike, da se taj nagon iživljuje i troši, onda se on iživljuje strasnim čitanjem pustolovnih romana i gledanjem filmskih vratolomija, a katkad se mladić „prebaci" i otputuje u svijet. Otuda su one velike simpatije omladine prema svima junacima, koji se mnogo kreću, kao na pr.: vitezi pusto-

lovi, svjetski putnici i istraživači nepoznatih i divljih krajeva, mornari, vojnici, detektivi, akrobate i t. d., koji čine najveći broj omladinskih ideala.

IX. Ideali stvarnog života.

Mi se ne divimo i ne zanašamo samo junacima iz oblasti umjetnosti, imaginarnog života, nego i ljudima iz svakidašnjeg života. Zapravo ovi i utiču najviše na našu aktivnost. Junaci umjetničke fantazije, istina, pale u nama svete vatre udivljenja, oduševljenja i idealnog pregnuća, ali se te vatre brzo gase i rijetko kada daju trajnu hranu motoru života. Na nešto jaču aktivnost izaziviju nas dramski i filmski junaci, jer je u drami i filmu slika života najbliža realnosti. Ali ipak ljudi savremenog života, osobito oni iz najbliže naše okoline, najviše na nas djeluju. Živa riječ i živi pokret skoro automatski izazivlju u nama iste ili slične manifestacije. Vidne i slušne spoznaje dobivene iz stvarnog života mogu i nakon nekoliko godina da upravljaju našim težnjama i pokretima često podsvjesno, često i protiv naše volje. To je onaj sugestivni uticaj „živih primjera", što ih spominje pedagogija.

Da ispitam uticaj okoline na istu mladež, (dake građanske i dvorazredne trgovačke škole) stavio sam im pitanje: Koja bi osoba iz života htio da budeš? Navedi ime i zanimanje! Reci, koja ti se svojstva ove osobe najviše svidaju! Ovu sam anketu proveo u isto vrijeme i pod istim prilikama kao i onu prvu. Rezultate ne ću da iznosim u sitnice, nego ću ukratko dati sadržaj i povući poredbu između oba idealizma.

Pubescent pronalazi svoje ideale u neposrednoj društvenoj okolini i kakogod se njegov društveni krug od 12. godine dalje sve više širi, tako i on napušta stare a izabire nove ličnosti iz daljih krugova. Dječacima u 12. godini ideali su: trgovac N., susjed N., misionar u Japanu, Hary Piel, otac (2), stric, baka, umjetnik N., bratić, roditelji; a djevojčicama: liječnica N., tetka (3), major N., Štefica Vidačić, stric (2), majka. Oko 60% svih ideala uzeti su iz roditeljskog i rodbinskog kruga. Uzrok tome pojavu nalazi se u tome, što se u toj dobi živi najviše među srodnicima i u čisto subjektivnim motivima odabiranja. Njima se dopadaju one osobe od kojih imadu neke koristi, koje im po volji čine, „koje im sve dadu i pokažu".

Daljim životom izbor se prenosi na širu okolinu, a motivi odabiranja dobivaju objektivnu vrijednost. Tako na koncu pubescentnog doba u 17. godini dječaci nazivaju idealima: doktor N., zoolog N., kemičar N., vježbač N., Rotschild, pustolov N., Stjepan Radić, istraživač, avijatičar N., umjetnik na guslama N., urednik Dr. J. Andrić, činovnik, nogometaš Perška, časnik, pjesnik M. Domjanić, a djevojčice: činovnica (2), opatica (2),

učiteljica N., kućanica N., susjed N., kirurg Dr. Lorenz. Nekoji namjesto ličnosti spominju zvanja, koja im se čine idealna i za kojima teže. A i onda, kad ističu ličnosti izgleda da ističu one ličnosti, koje su postigle neki stupanj savršenstva u izvjesnom zvanju. Idealna ličnost i idealno zvanje stapaju se u zajednički ideal. Više puta zavole zvanje zbog odličnih svojstava osobe, koja to zvanje vrši i obratno, katkada zavole ličnost, jer se slučajno nalaze u zvanju, koje se smatra idealnim.

U običnom životu u 16. i 17. godini ocjenjuje pubescent ličnosti manje po njihovim moralnim, intelektualnim i tjelesnim svojstvima, a više po zvanju u kom se nalaze i načinu kako ga vrše. Stoga je i razumljivo što poneki stariji ispitanici ističu samo zvanje, a osobe i ne spominju, premda je u pitanju izričito naglašeno da kažu ličnost. To se još bolje ističe, kad se uporedi slika prosječnog ideala na početku i na svršetku pubescentnog doba:

Ideal dječaka u 12. godini: jak (4), pobožan (4), hrabar (2), dobar (2), pametan (2), pošten (2), uredan (2), pristojan, strpljiv, pravedan, jako trči, izrađuje slike i kipove, voli me i dobro mi čini, sve mi odgovara što ga pitam.

Ideal djevojčice u 12. godini: dobra (4), lijepa (3), lijepo radi ručni rad (3), poštena (3), bogata (2), liječi i poučava narod, ljubi djeću, skromna, uredna, marljiva, pobožna, prijazna, jaka, šaljiva, pametna, hrabra.

Ideal dječaka u 17. godini: duhovit, učen, kreće se po prirodi i istražuje, putuje po svijetu, putuju u društvo istraživača nepoznatih krajeva, ima svoj kruh u rukama, ima stalnu službu, vježbač, dobar i ustrajan igrač, guslač da mu nema ravna, urednik dobrih romana, velik domoljub, ljubi svoj hrvatski narod i bori se za nj, bori se za kralja i otadžbinu.

Ideali djevojčica u 16. godini: pomaže bolesniku koji pati, žrtvuje se za svoje življenje, mile ćudi, pravedna, pobožna, nije ohola, vesela, zadovoljna, marljiva, štedljiva, dobra kućanica, lijepo pripovijeda, znamenita.

Usporede li se ovi profili ideala s onima iz prve ankete opaža se, da se uglavnom podudaraju u svim znatnijim svojstvima. U koliko postoje razlike nastale su uslijed jačeg sudjelovanja razuma u idealizovanju živih ličnosti i zbog veće raznovrsnosti zvanja ovih osoba. Zbog ove raznovrsnosti zvanja teže je bilo načiniti horizontalni presjek, da se zapazi razvitak nekoga svojstva, jer je uslijed te raznovrsnosti zanimanja nastala raspar-čanost svojstava. Pokušaj, da se dobije skrižaljka svojstava kao u prvoj anketi na isti način t. j. da se uzme šest najjačih svojstava kao sto procenata, nije uspio, i ako se radilo s istim brojem izjava. Skrižaljka br. 19. pokazuje horizontalni prosjek svojstava samo za 12., 13. i 14. godinu.

19. Svojstva ideala stvarnog života u postocima.

SVOJSTVA	Dječaci			Djevojčice		
	12 g.	13 g.	14 g.	12 g.	13 g.	14 g.
dobrota	13	—	31	25	26	10
hrabrost	12	17	—	—	—	—
jakost	25	8	19	—	—	—
poštenje	12	17	—	19	11	—
inteligencija	13	—	6	—	—	—
pobožnost	25	—	—	—	—	—
milosrdnost	—	33	—	—	—	20
bogatstvo	—	17	—	12	16	10
marljivost	—	—	13	6	21	20
roditeljska ljubav	—	—	19	—	—	—
okretnost	—	8	—	—	—	—
ljepota	—	—	—	19	10	20
ručni rad	—	—	—	19	—	—
ljubeznost	—	—	—	—	16	—
veselost	—	—	12	—	—	20

Kod starijih godišta nije uspjelo svesti svojstva u postotke uslijed sve veće množine raznovrsnih svojstava tako, da se na pr. od dvadeset navedenih svojstava nijedno višeput ne ponavlja. Ovoj rasparčanosti svojstava bit će još uzrok i u duševnoj konstituciji živog i umjetnog lica. Takozvani „junaci" u književnosti obično predstavljaju „karaktere" t. j. ličnosti prikazane s nekoliko izraziti svojstava psihički i etički dosljedno povezanih, pa su zbog toga izraziti i uočljivi. Sva su takova lica, što ih spominje omladina, i jako slična, pa kod pravljenja prosječne slike nastaje nagomilavanje istovrsnih svojstava, pojav sasvim protivan ovome kod živih ličnosti.

Usporede li se skrižaljke svojstava obaju ideala (s. 14., 15. i 19.) mogu se konstatovati ove razlike: Živi ideal dječaka dobiva neka nova svojstva: bogatstvo, marljivost, poštenje, roditeljska ljubav i veselost; a kod djevojčica: bogatstvo, ručni rad, poštenje, ljubeznost i veselost. Kod dječaka se gube: ljepota i tjelesna veličina; a kod djevojčica: jakost, hrabrost, čednost, pobožnost i materinska ljubav. Kako se vidi iz tabela živi ideal dječaka i djevojčica skoro je istovetan obzirom na nova dobivena svojstva prema idealu imaginarnog života, ali je zato veća razlika u izgubljenim svojstvima. Tako na pr. djevojčice nigdje ne ističu, da im se kod žive ličnosti sviđaju jakost i hrabrost, a kod dječaka to su pored dobrote dominantna svojstva i živog ideala. Živi ideal dječaka gubi ljepotu, a kod djevojčica ona je još uvijek bitna oznaka. Prema tome zajednički živi ideal gubi tjelesna svojstva, a dobiva materijalna svojstva, koja smo izrazili bogatstvom. To bogatstvo obuhvata materijalna dobra do

najveće vrijednosti. Kod mladih svrha je bogatstvu da zadovolje primarne zahtjeve tjelesne i životne uopće, a kod starijih već je posvećena etičkim ciljevima.

Ml. 17 g.: „Htio bi da budem Rotschild. Ne samo zato, da budem bogat, jer ja nijesam pohlepan za novcem, nego zato, da bih mogao potpomagati niže slojeve našega naroda."

Ml. 17 g.: „Ja bih htio da budem posjednik velikog imanja, kao što je grof D. . . da podijelim to imanje siromasima."

Ovaj visoki etički idealizam zreloga pubescenta pobija savremenu krilaticu, da je današnja omladina jako egoistički raspoložena. Naprotiv ove izjave, kao da su izvađene iz vjerovanja ogromnog broja idealista, socijalnih revolucionara.

Sliku živog ideala dopunjuju ove izjave:

Ml. 16 g.: „Iz života svida mi se život moga oca, radi svojih lijepih svojstava. Moj otac je dobar uzdržavatelj obitelji, lijepo se slaže sa svojom ženom (mojom majkom), ne troši uzalud novaca, ne puši, ne pije, ne karta i t. d. On je trgovac i svojim vjerovnicima pošteno plaća. I ja bih htio, da budem kao on."

Dj. 16 g.: „Vrlo mi se svida naš susjed krojač F. K., koji ima mnogo djece, pa ih ne može sam svojim trudom da prehranjuje, jer vrlo malo zasluži. Ali usprkos tome, on je vrlo veseo i zadovoljan čovjek, jer mu ta njegova djeca donose blagoslov u kuću. Najstariji sin i dvije kćerke namješteni su i potpomažu koliko mogu, a manja djeca vrlo su dobra i ljube ga, pa zato mu se uvijek zadovoljstvo ocrtava na licu".

Dj. 16 g.: „U građanskoj školi upoznala sam jednu učiteljicu, zvala se gda S. Nju sam toliko voljela. Njezinu milu ćud i još više njezino lijepo pripovijedanje tako sam zavoljela, da mi je postala idealom i nijesam je nigda zaboravila. Uopće, to je žena, kakva želim da budem."

Ml. 17 g.: „Moj je ideal, da dobijem stalnu činovničku službu, jer je današnji život vrlo težak. Ta služba može biti državna ili privatna."

Dj. 16 g.: „Iz života htjela bih da budem znameniti profesor Dr. L. On je čuven kirurg, kojega zovu dapače i u Ameriku na velike operacije. Žao mi je, što se nijesam posvetila liječničkom zvanju. Pomoći bolesniku, koji trpi i pati mora da je zaista krasno!"

Ml. 17 g.: „U običnom životu htio bih biti L. Perška, nogometaš. Svida mi se njegova dobra igra i ustrajnost u tom športu."

Od svih ispitanika četvorica nađoše svoje ideale među životinjama. To su: Rintintin, pas u nekom filmu, zec, jelen i lastavica. Neka djevojčica veli za lastavicu, da je „dobra i mila ptica", a dječaci ističu brzinu onih životinja.

Živi je ideal mesnatiji i ljudskiji od literarnoga, i ako obojica imadu jaku zajedničku psihičku potku. On je izgrađen od tvrdega materijala i ne

dopušta mašti da ga uobliči kakogod hoće. Gledan otvorenih očiju kroz prizmu razuma, egoizma i nagona, on je, naravno, etički nešto „niži", ali još uvijek toliko visok, da mu skinemo kapu.

X. Idealizovanje učiteljskih pripravnika.

Od naročitog je interesa ispitati idealizam đaka u stručnim školama. Dok u općeuzgojnim zavodima mogu đaci da ideališu u svim pravcima bez prepreka i ograda, dolaskom u stručni zavod dobiva idealizam stalan pravac, bilo svojevoljno, bilo silom prilika. Naprijed spomenuta anketa obuhvatila je i đake dvorazredne trgovačke škole, đakle jednu stručnu školu, a da ipak ta stručnost nigdje nije iskočila u nabrojenim tabelama. Tome pojavu može biti više uzroka, koje treba posebno ispitati. Držim, da stilizacija samoga pitanja nije ograničila slobodu izražavanja utoliko, da ispitanik nije mogao zaći u sferu trgovačkih ideala. Vjerojatniji su ovi uzroci: 1.) da je obuka tako udešena, da se učenici premalo upoznavaju i oduševljavaju jakim ličnostima iz trgovine. 2.) da đaci nemaju naročitih sklonosti prema tome zvanju, pa niti ne idealizuju u stručnom pravcu.

Da je ovo objašnjeje najvjerojatnije pokazala je anketa*, koju sam proveo među učiteljskim pripravnicima prve godine čim stupiše u zavod. Da doznam koji razlozi uticaše na njihov polazak u učiteljsku školu postavio sam im pitanje: Zašto sam pošao u učiteljsku školu? Od 14 đaka odgovorili su: 9, zbog materijalnih razloga (internat, da dođe brže do službe, škola u mjestu i t. d.), 2, zbog slabog uspjeha u gimnaziji, 1, zbog naročite skonosti za učiteljski poziv, 1, zbog gospodarstva, 1, zbog glazbe. Nekoliko značajnih odgovora ovdje iznašamo:

A. „Vidio sam, kako dobro živi neki moj rođak, koji je nedavno postao učiteljem pa se i ja odlučih. Mislio sam, brzo ću svršiti, a uz to je lakše u preparandiji, jer sam gimnaziju jako zamrzio. Uz to su i moje financijalne prilike mnogo doprinijele, da sam se odlučio za učiteljsku školu."

B. „Pošao sam u Č. (u učiteljsku školu), jer mi je tu najbliže i najjeftinije prolazim sa stanom i hranom."

C. „U učiteljsku školu natjerale su me prilike. Bijah slab đak u gimnaziji, pa kud će suza neg na oko — ode šeprtlja u preparandiju."

D. „U IV. r. gimnazije često smo međusobno razgovarali o tome, kamo ćemo poslije svršetka šk. godine. Tako se i povela i riječ o preparandiji i ja se odlučih za nju. Na to su me naveli mnogi uzroci. Mnogo su tome pridonijeli i profesori, jer su nam se grozili, da ćemo popadati, ako ne izađemo iz gimnazije. Ja sam također zaželio promjenu, a i roditelji su pristali. Mnogo su me privlačile i ferije u učiteljskom zvanju. No nikada nijesam razmišljao, da li sam pozvan da budem učiteljem. Da me je netko

* Nekoje misli o savremenom uzgajanju učitelja. Napredak, 1928. g.

još onda upoznao s tim zvanjem, teško da bi me preparandija ikada vidjela. Kada sam već došao u učiteljsku školu, polako sam se pomirio s mišlju, da ću cio svoj život raditi u ovoj školi, koja mi je za mladih godina toliko omrznula. Učim polako, no ne s namjerom da se spremim za život, već učim zato, da dobijem svjedodžbu zrelosti. A kad nju dobijem, lako se predomislim i odaberem koje drugo zvanje, gdje će moje sposobnosti doći do jačeg izražaja."

Koliko nam i životno iskustvo kazuje, bit će ove izjave bliže pravilu, negoli izuzetku. Naše savremeno društvo mnogo pati zbog neracionalne ekonomije ljudskih snaga t. j. što nije svatko na svom mjestu, za koje je po prirodenim svojstvima odreden. Na izbor poziva najviše odlučuju čisto slučajni razlozi, a glavni, individualne sposobnosti i skonosti, malo pa ništa. Uslijed toga kreće se većina ljudi neželjenim putevima života noseći svoj križ i proživljajući životnu tragediju. Kod mnogih ljudi počinje ta tragedija već vrlo rano ulaskom u zanat ili stručnu školu.

Nije mi namjera da ovdje govorim o izboru poziva. O tome sam pisao opširnije u pomenutom članku u „Napretku." Sada to spominjem zbog toga, da se bolje shvati idealizovanje učit. pripravnika, jer nema sumnje, da pomenute pojave i te kako utiču na njihov idealizam. Anketa provedena temom „Moje ideje i ideali" pokazala je da se idealizam učiteljskih pripravnika kreće u više pravaca, i to u pravcu 1.) staleških ideala, 2.) erotičkih, 3.) religijskih i 4.) u pravcu raznih ideala. Njihove izjave pokazuju, da je u njih idealizam višestruk ne samo u cjelini, nego i kod pojedinaca.

Svakako je značajna činjenica, da već na koncu druge godine obuzima staleški idealizam skoro sve pripravnike. Sjetimo li se rezultata dobivenih anketom o uzrocima polaska učiteljske škole i usporedimo li ih sa sadašnjim duševnim stanjem, jasno se opaža, da se je u roku od dvije godine zbio jedan važan duševni proces, a to je likvidacija starih i uspostava novih ideala. Likvidacija starih ideala jeste mučan i težak proces, koji slabi energije đaka. Evo što kažu đaci:

Dj. 16 g. „Prva i glavna mi je ideja, da postanem učiteljica u kakovom zabitnom selu, gdje ne ću vidjeti ništa drugo, nego onaj seoski život, mučenje onih siromašnih seljaka i nebo iznad sebe. Da znam što me još čeka, moguće i ne bih to željela. Mnogo puta pričinja mi se učiteljsko zvanje lijepo, a drugi puta protivno. Neprestano sam još u borbi, ali ipak mislim da ću se složiti s tim zvanjem."

Ml. 18 g. „Ideal mi nije bio učitelj, ali kad su prilike drugačije htjele, pomirio sam se stim da budem učitelj. U učiteljskom zanimanju ideal mi je, da službujem u svom rodnom mjestu, da stanujem zajedno s roditeljima. Kako će mi biti ugodno, kad budu u školu dolazila djeca mojih prijatelja i moja malešna braća. Živjet ću mirno bez brige, čitati svakovrsne knjige i baviti se čimegod."

Dj. 17 g. „Prije nego što sam pošla u učiteljsku školu, ne mogu reći, da mi je bio ideal da budem učiteljica. Još od mladosti voljela sam vrlo trgovati. Svoje sam stvari uvijek rado zamjenjivala sa stvarima svojih drugarica, samo da se s nekim pogađam. Svaki sam dan samo na to mislila i jedva sam čekala, da svršim građansku školu i pođem u trgovačku. Svi su me od toga odgovarali, ali ja sam ostala kod svoga. Napokon je ipak usjelo roditeljima, da me od toga odvrate. I kad sam već sama pristala na to nijesam bila zadovoljna, jer su mi propale moje lijepe ideje.

I sada nemam veći ideal, nego da čim prije postanem učiteljica, valjana i radina, ali ne u gradu, kako sam to prije željela, nego u kojem lijepom slavonskom selu."

Likvidacija starih ideala katkada i ne uspije, osobito ako ideali cvatu na urođenim dispozicijama. Čovjek ulazi silom prilika u zvanje, za koje nema ni volje ni sklonosti, a stari ideali stalno ruju i kopaju u podsvijesti i čine ga nezadovoljnim. Lijep primjer daje ovaj mladić, koji ujedno iznaša i sve promjene svoga idealizma.

Ml. 17 g. „Sjećam se, kako sam u mladosti htio da budem kočijaš. Sav užitak vidio sam u tom što ne trebam da hodam, nego da i druge vozim. Sada se na to samo smijem.

Vremenom postade mi idealom vojnički stalež. Otac mi je bio vojnik. Sanjao sam o tom staležu, mislio, kako ću postati vojskovođa poput Aleksandra Velikog i Napoleona i drugih vitezova. Žao mi je bilo, što ne življah u vrijeme vitezova. Kad sam u filmu vidio rimske vojnike u oklopima i šljemovima, tad mi se na ovaj pogled krv zaledenila i ledena mi struja prošla kroz tijelo. I onda — rat! Nijesam mogao više mirno da sjedim. Vrtio sam se i skoro naglas vikao i zapovijedao.

Kad sam svršio građansku školu, htio sam da stupim u oficirsku akademiju. No za oficirsku akademiju tražili su šest gimnazija. Svejedno sam pisao molbu, plakao, srdio se, ali napokon ipak sam se smirio. Došao sam na preparandiju i pomirio sa sudbinom, premda imadem još uvijek tihu želju da budem vojnik i ne znam, da li će mi se ikada ispuniti želja."

Ideali se mjenjaju dužim životom i širim krugom spoznaja. Stari pomalo gube svoju lijepu masku i postaju smiješni, ali naše biće ne može da sretno bivstvuje bez njih, pa gradi nove još ljepše i nedostižnije.

Učiteljske škole oduvijek su podjarivale staleški idealizam u svojih đaka i u tom su se naročito isticale nad drugim zavodima. Taj idealizam usko je povezan s nacionalno-prosvjetnim idealizmom, pa je katkada postao i štetan po učitelje kao stalež, ali je bio koristan po narodnu cjelinu. I današnja učiteljska škola radi u istom smjeru. U prve dvije godine još je kolebanja i napora, da se napuste stari ideali, ali već koncem druge godine teren je prilično pročišćen i ide se određenom cilju . . . .

Ml. 17. g. „Moj je ideal da postanem učitelj. Ne samo zbog sebe, nego i zbog roditelja, koji su siromašni. Oni se uzdaju u mene, da ću im biti na pomoć. Toga sam svjestan, pa jedva čekam, da to postignem. Oni se ne će ovako mučiti. Kako ću biti sretan gledajuć njihova zadovoljna lica! Ja ću živjeti samo za njih, školu, Boga i narod."

Dj. 16 g. „Učiteljski stalež, to je moj glavni ideal. Mnogi bi se ovoj izjavi smijali, jer kraj današnjih životnih prilika nije učiteljskih stalež nimalo idealan. Mučiti se i trpjeti dok iz one zamazane čeljadi učiniš čestite ljude, malo je kome idealno. A meni je baš to idealno. U mome životu pratile su me uvijek borbe i trpljenja. I ako nijesam uvijek sama trpjela, trpjeli su drugi radi mene moji najbliži, a to me još više boli. Uvijek ponižena i neuspjesi. Morala bih već sada sustati. Često se puta pitam: „Zašto hoću biti baš učiteljica? Govore, da je učiteljica mučenica. I ja baš hoću da budem mučenica. Zar kreposti radi? Ne znam! Ali odgovor uvijek glasi: „Tako ćeš biti najsretnija!" Za sretnim i bezbrižnim životom punim slasti, ne čeznem. U trpljenju je često najslađa sreća. Želim trpjeti, davati drugima ono, što je meni uskraćeno."

U ova dva slučaja staleški je ideal samo jedna stepenica ka glavnom idealu: žrtvovanju za druge. Potreba žrtve naročito je jaka kod djevojaka.

Dj. 17 g. „Pročitavši Šenoinu „Branku", pa „Đurđicu Agićevu" od Đalskoga postale su one mojim idealom. Dakle, moja je ideja, da budem učiteljica u jednom ugodnom malom selcu, samo ne predaleko od grada. I u tom malom mjestancu, da se odmorim od bučnoga gradskoga života, da živim u miru i zadovoljstvu od svih gradskih napasti U okolini, da su lijepe livade i šume, gdje bih ja dolazila s djecom, da se naužijem svježeg zraka i ljepote prirode. Samo kadikad posjetila bih roditelje u gradu, da se brzo vratim u svoje malo ugodno gnijezdo. Dovela bih koju sestričnu, da mi veselije prolaze dani i drugo mi ne bi trebalo."

Ml. 16 g. „U učiteljskom zvanju ideal mi je moj otac. On lijepo nauči djecu svemu što trebaju. Nedjeljom popodne skupe se seljaci oko zvonika, dođe moj otac pa im govori o svemu što ga pitaju. Katkada skupi nekoliko dječaka i djevojaka, nauči ih kakvu igru i dadu predstavu. Kako je to lijepo i veselo, kad se učitelj slaže s narodom."

Ml 17 g. „Dok sam još bio dijete, neprestano sam sanjario o učitelju, pa mi je on i danas ideal. Svoje učiteljsko mjesto predstavljam si kao ubav zaselak na rubu šume sa bijelim kućicama i dobrim ljudima. Djeca me vole, a ja u tome uživam. Idem s njima na šetnju, razgledamo sve, vraćamo se i pjevamo „Lijepa naša . . ." Učim ih ljubiti domovinu i pomagati bližnjega. Svršavaju škole i odlaze u zanate, gdje marljivo i pošteno služe svakidanji krušac. Seljacima pokazujem sve što je dobro i napredno, a oni to prihvaćaju i blagoslivlju me. Tako ostarim u časnoj službi

i mirno zaklopim svoje trudne oči. Polazim u nebo te se molim Bogu za svoj hrvatski narod."

Ml. 17 g. „Sjećam se dobro svoga učitelja iz pučke škole. Taj je čovjek držao svake nedjelje predavanja za narod, pa je vrlo omilio selu i cijeloj okolici. Osnovao je knjižnicu, pjevačko i tamburaško društvo. Uveo je pčelarstvo, kojim se i danas moje selo ponosi. Ovaj učitelj je moj ideal."

Dj. 17 g. „Prva mi je ideja, da svršim školu i da negdje na lijepom Jadranu dobijem mjesto. Htjela bih da budem djeci dobra sestra i požrtvovna majka. Na sunčanoj obali da im pričam o slavi naših preda, o budućnosti naše lijepe domovine. Da ih dignem u visine, da im podam vjeru i nadu u bolju budućnost, da ne klonu odmah u životnoj borbi. I onda, kad ću već mnogo djece otpratiti u život, kad će mi kosa posijediti, kad će lađa moga života tonuti, bacit ću zadnji pogled na Nebesku Kraljicu moj najveći ideal. Veličanstvena ali skromna, ponizna, pobožna, ideal majke i žene, utješiteljica i pomoćnica nas bijednika, koji se njoj utječemo."

Staleški idealizam, kako se ispoljava u ovim izjavama, koncem drugoga tečaja i ako je već jak, ipak je još neodređen. To je i razumljivo, kad se uoči, da je većina đaka u prve dvije godine vodila borbu sa svojim starim težnjama i idealima, a niti su još pravo upoznati s učiteljskim radom, jer tek posljednje dvije godine dobivaju pedagoško obrazovanje. Oni ideališu o mjestu službovanja i pritom plivaju u romantičkim raspoloženjima, osobito djevojke. Pravi učiteljev rad u školi i ne spominju, nego ističu vanškolski rad, jer kao i većina ljudi i ne znaju što je suština učiteljeva rada.

U posljednjoj izjavi nije rastavljen staleški ideal od religijskoga, jer se vežu i nadopunjuju. Religijski idealizam je dosta slabo ispoljen, premda je religijski uzgoj dosta intenzivan.

Ml. 16 g.: Glavni ideal za mene je g. Bog, kao najsavršeniji ideal, kako nas to vjera uči."

Dj. 17 g.: „Glavni moj ideal je Isus Krist, ideal svakog dobra. Uz njega mi je prvi ideal moja Majčica Nebeska. Ona je tako sveta, ponizna i milosrdna. U svakoj nevolji pritekne mi u pomoć, ako se pod njen zagovor i zaštitu stavim. Nju hoću da slijedim i njenim se vrlinama dovinem."

Dj. 17 g.: „Prvi i najveći moj ideal jest Blažena Djevica Marija. U njoj su zaista sve kreposti i savršenosti bez mjere i broja. Pa i njezin skroman život nije li idealan?"

Dj. 16 g.: „Moj najveći ideal je Majka Božja, koja je majka sviju. Polazim u crkvu, da od nje izmolim milost za ono, što mi srce želi, i da joj se kao dobroj majci izjadam. Kad izađem iz crkve, čutim se kao preporođena. Stupila sam u Marijinu kongregaciju, da mogu i vanjskim načinom

pokazati, kako je silno volim. Mnogi mi se drugovi podruguju zbog toga, da sam tobože stupila u kongregaciju, da udem u volju kataheti. Ali se veoma varaju kad tako misle. Sada će nastati svibanjske pobožnosti, pa ću moći češće da posjetim svoj ideal, svoju Majku."

Ml. 17 g.: „A kad dodu tužni časovi, kad već ne će biti mojih dragih roditelja na Zemlji, kad ću već i ja misliti na skori svršetak, onda ću stupiti u jedan samostan. Tu ću uživati tih i miran život, zadubljen u knjige, sretan što sam svršio svoju misiju na Zemlji."

Religijski ideali jesu: Bog, Isus i Mati Božja. Od ogromnog broja svetaca ne spominju nijednoga. Kad se uzme u obzir da crkva već od poroda, tako da se kaže, djeluje na svakog pojedinca, onda je ovaj slabi religijski idealizam u ovo doba t. j. na prelazu pubescentnog u adolescentno doba svakako značajan. Poznato je, da se u adolescentu zbiva t. z. „vjerska kriza" u kojoj se vjerske istine podvrgaju kritici novostečenog iskustva. Vjerojatno da u toj borbi mnogi religijski ideali dožive svoj slom, ili opet postaju tako „visoki", da ih omladina i ne uzima u obzir za život običan i svakidašnji.

Djevojke su religioznije od mladića. Njihova čuvstvenost, kojom se obraćaju Majci Božjoj, mnogo liči na čuvstvene odnose izmedu kćeri i matere ili na ona topla i iskrena prijateljstva medu djevojkama, koje se mnogo sklapaju u to vrijeme. Mati Božja je njihova idealna majka, koja sluša njihova jadanja i obećanja i priskače u pomoć u svakoj nevolji. Ona je majka i prijateljica ujedno.

Često se izjave svršavaju, kao i ova posljednja, nekim religijskim refleksijama. Želja za samostanskim životom češća je u pubescentno doba, a kod djevojaka i poslije. Baš po tome daje se naslućivati, da je njen tvorac strah pred ulaskom u još nepoznati život i društvo, negoli potreba unutrašnjeg života.

Kao treći pravac u idealizovanju učiteljskih pripravnika ove skupine ističe se erotički idealizam i to jedino kod djevojaka, što jako upada u oči. Jedan jedini mladić mimogred spominje „da ima još i ljubavnih ideala, ali to nije vrijedno spominjati."

Dj. 17 g.: „Osim toga ideala imam jedan i medu ljudima. To je neka muška osoba. To je uistinu idealan i dobar muškarac, da ih se takvih danas malo nade. Dečko je to skroman i iskren mirne ćudi i odlučne volje, što mi se osobito svida. Nijesam ja u njega zaljubljena. On je zasada samo moj iskreni prijatelj."

Dj. 16 g.: „Drugi ideal jeste moj dečko. Premda znam, da to nije dobro ni za učenje, jer čovjek nikad nije sabran, ne može da radi, ipak si ne mogu pomoći, kad me je Bog takvom stvorio. Uvidam, da bih se morala toga maniti, no ja nisam toliko jaka da to učinim. Kad ja vidim njega, onu plavu kosu, one

svijetle oči ko dva bisera, onu njegovu vitku pojavu, mislim, da preda mnom stoji neko božanstvo, a ne čovjek. Kad s njime razgovaram, svaka njegova riječ ostane mi duboko u svijesti."

Dj. 17 g. „Promatrajući svoj ideal, ustanovila sam, da se on ističe nad ostalim ljudima skoro u svakom pogledu. Često sam govorila s njime i uvijek se divim njegovoj pameti. On je plemenita srca i najveće mu je veselje, da drugome čini radost. Osobito mi se svida kad pjeva. Pjeva obične lijepe žalosne pjesme, ali tako krasno, da se više puta moram okrenuti, jer mi nehotice idu suze. Kad ga slušam pjevati, ne želim ništa drugo, nego da znam ovako lijepo i čuvstveno pjevati. Mislim, da bih tada bila sretna ili bar zadovoljna.

Toga čovjeka imam uvijek pred očima i nigda ga ne ću zaboraviti, dapače nastojat ću da postanem njemu slična."

Dj. 17 g. „Moj ideal je jedan muškarac, jer sam u njemu našla sve što sam htjela. Ideal mi je zbog svog uma, on je genij za mene, njegove su misli plemenite i uzvišene. On teži da bude što savršeniji, nije današnji materijalista, koji živi da jede i pije, da steče novaca, nego ide za svojim uzvišenim idejama. On je pripravan podnijeti najveće nevolje za istinu i pravednost. Nastoji da bude što obrazovaniji, da u životu vrši savjesno svoju zadaću i da koristi svome rodu. Domovinu svoju ljubi silno, te je pripravan umrijeti za nju. Mrzi što je nisko, a voli sve uzvišeno. Silno mi se svida njegov karakter. Što obeća, to i učini. Jakom i ustrajnom voljom radi za svoja dobra načela.

Na njegovoj vanjštini ne opaža se osobita ljepota, ali u njegovoj duši našla sam ljepote, koje se ne dadu usporediti ni s jednom vanjskom. Najviše mi se svida i najsretnija sam, kad čujem njegov govor. Htjela bih da nikada ne prestaje da govori. Taj mi čovjek uzor u životu. Povest ću se za njegovim idejama i nastojat ću da mu budem slična. Premda znam da kao žena nemam od naravi takve sposobnosti, da vršim sve što i muškarac, ipak ne ću da mi se kaže: „U kuhinji ti je mjesto!", nego ću težiti da postanem slična svome idealu."

Ove su izjave upravo školski primjeri za erotičku ljubav i vrlo lijepo omogućuju shvaćanje razlike između erotike i seksnalnosti povučene po E. Sprangeru. Po njemu je erotika neka vrst estetske ljubavi, uperene prema živoj ljepoti čovjeka. Objekt ljepote sav je ozaren nekom oduhovljenom ljepotom i prikazuje se kao neko božanstvo. On je nakićen tjelesnim i duševnim vrlinama, te izaziva oduševljenje i čežnju da mu budemo slični. Nema ni pomisli na kakav spolni doticaj, štaviše, to se smatra kao uvreda ljubljenog objekta, nešto odvratna i griješna.

S vremenom prelazi erotika u seksnaalnost, u težnju za tjelesnim dodirom Tačne i odsječne granice među njima nema. Seksnalnost se ispoljava u raznim tvorevinama fantazije.

Dj. 17 g. „Ne bih željela, da budem sama. Najradije bih, kad bih imala neko biće, koje bi ispunjavalo moj duh, uvijek i svagdje, kad bi bilo za to vremena. Ne mislim naime, da bi ta osoba morala biti baš u mom selu. Čini mi se da bi još ljepše bilo, kad bi on bio udaljen od mene, ne odviše, jer bih istom tada uvidjela, kako mi je netko potreban.

Kad bismo bili zajedno, osjećali bismo neku vrlo veliku ugodnost. Bili bismo sasma združeni, da budem iskrena, mi bi se ljubili. Izabrala bih ga za druga i pratioca u životu. On bi bio moj ideal."

Maštanje o obitelji i djeci najčešći su oblici seksualne fantazije.

Dj. 17 g. „Tako, da traje nekoliko godina, a onda da se udam za nekoga tko bi bio prilično lijep i jako dobar, ali i dobro financijalno situiran. Pa kad bi mi bilo moguće, da se naselim u jednom ugodnom kutiću kraj mora, da kroz prozor gledam more, zelenilo oko kuće i onaj primorski krš, bila bih sretna."

Dj. 18 g. „Mnoge večeri prije nego zaspem gradim takve kule u zraku. Snatrim, da sam svršila školu i našla svoj „ideal". (Nikad se ne bi udala za čovjeka, koji nije svršio barem toliko škola kao i ja). On ne smije biti bogat, veliki pijanac, prevelik pušač, ženskar, flegma i bešćutan. On je činovnik. Polazi dnevno u ured. Mi imademo na lijepom mjestu kućicu u bašći punoj cvijeća, voćaka i povrća. Mi živimo vrlo sretno, tek gdjekoja časovita srdžba, koja nije nikako pogibeljna. (Ja, dakako, nijesam već učiteljica već domaćica). Ali najveća sreća je naš „mali", koji je tek prohodao. Kako je dražestan sa svojim velikim plavim očima i plavom kovrčavom kosicom.

To mi je najveća ideja, no ne osuđujte me toga radi, jer ja ovdje govorim posve iskreno, pa zapravo, po mom mišljenju, to bi morao biti najveći ideal svake žene: biti majka, jer je to naš prirodni poziv."

Nenazočnost erotičkog i seksualnog idealizma kod mladića u ovoj anketi nije slučajna. Ta nenazočnost ne znači, da takvoga idealizma nema u njih, jer razlika u spolnom dozrijevanju mladića i djevojaka nije tako velika, da bi isključivala te pojave kod mladića. Ona jedina izjava mladića da takve pojave „nije vrijedno spominjati" pokazuje, da se asocijacija povodom zadane teme nije kretala u jednakom pravcu kod mladića i djevojaka. Mladići su shvatili pojam ideala više logički i u tom pravcu hvatali asocijacije, dok je djevojačka asocijacija otišla u čuvstvene sfere vođene običnim pojmom ljubavnog „ideala", stečenog još prije poznavanja psihologije.

Pojava erotičkog idealizma u mladosti nije ništa neobična, strašna, ružna i t. d., kako se to često naziva. To nije nikakva „pokvarenost", koju bi se moglo nekim oštrim pedagoškim mjerama iskorjeniti, nego je to novi psihički pojav uvjetovan sve jačim spolnim razvitkom, pa ga kao takvoga treba i posmatrati u uzgojnom radu. Slučajevi jače erotike traže nešto više takta, razumijevanja i pouke, jer je omladina u to doba jako osjetljiva.

Osim ovih triju glavnih struja idealizma: staleške, erotičko-seksualne i religijske, u kojima učiteljski pripravnici nalaze svoje ideale, postoje i pojedinačni izbori ideala, koji se ne dadu nekim zajedničkim pojmom obuhvatiti.

XI. Psihološko-pedagoška razmatranja.

Prije negoli se izvedu neki pedagoški zaključci na temelju ovih rezultata iz omladinske psihologije, potrebno je da se nešto kaže o samoj vrijednosti dobivenih rezultata. Budući da je u ovoj anketi sudjelovalo oko dvije i po stotine đaka, dakle priličan broj da se rezultatima dade izvjesna znanstvena vrijednost, ipak potpuno objektivne vrijednosti ne mogu imati, jer je većina ispitanika iz jednoga užeg kraja. Da se dođe do čisto objektivnih istina potrebno je verificirati ove rezultate i provesti istu anketu u raznim krajevima našega naroda, među omladinom raznih škola i raznih staleža. Tek na temelju većega broja ovakovih radova mogu se komparacijom dobiti rezultati, koji će imati apsolutnu vrijednost u našoj omladinskoj psihologiji.

Ta misao izaziva odmah i drugu, da treba organizovati rad oko ispitivanja duševnog života naše mladosti. Jer, makar koliko se mi služili radovima iz omladinske psihologije u naprednijih naroda, ipak se moramo, zbog pravilnog uzgoja da bavimo duševnim pojavama vlastite omladine. Premda ima mnogo zajedničkih crta u omladine sviju naroda i vjekova ipak postoje razlike kod omladine raznih naroda, staleža i vremena. Organizovanje takvoga rada kod nas treba da provedu univerze, akademije nauka, pedagoška društva ili bilo koja slična organizacija. Među nastavnicima sviju škola naći će se oduševljenih radnika, samo treba da poteče inicijativa od organizacije s potrebnim autoritetom. O velikoj koristi, koju bi takav rad donio našoj psihologiji i pedagogiji nije potrebno ni govoriti.

Ova anketa pokazuje, da za uspješan uzgoj nije dovoljno da škola ima samo nastavni program, nego da je potreban i uzgojni program. Nije dovoljno da se zna, što će se u kojoj godini preduzeti iz koje nauke, nego je potrebno da se zna i to kakvo je psiho-fiziološko stanje omladine u izvjesnoj godini, pa po njemu udesiti uzgojne ciljeve i postupke. Treba ustanoviti pojavu novih psihičkih procesa i one faktore, koji u određeno vrijeme dominiraju čitavim duševnim životom, pa na tome graditi uzgojnu osnovu. Ni ono, što se u našim nastavnim programima ističe pod naslovom „cilj" obuke, ne može se shvatiti kao neka općenita uzgojna osnova ili cilj, nego kao skraćeni nastavni program. Najviše što bi se moglo dopustiti, da taj „cilj" predstavlja intektualnu uzgojnu osnovu nabrajanjem množine znanja, pojmova i uvjerenja, koja đak u određeno doba treba da stekne. Pa i ovakav „cilj" nema svoga psihološkog opravdanja u programima, koji su prava slika didaktičkog materijalizma i teleološkog utilitarizma našega savremenog uzgajanja.

Kad na pr. rezultati omladinske psihologije pokazuju, da je od 12—14. godine najjači interes i udivljenje za jakost i hrabrost i bliža svojstva kao tjelesnu spretnost, vještine, ustrajnost i t. d., onda je sasvim razumljivo, da uzgoj treba da se osloni na ovaj psihički pojav i da iskoristi ovaj interes za svoje ciljeve. Prema tome u toj dobi treba da je uzgajanje tijela i volje centralni cilj, a gimnastika, ručni rad, higijena, glazba, historija i književnost najvažnija uzgojna sredstva. Čini se, da je grčki uzgoj bio bliži istini od današnjega, premda je onda psihologija bila u povojima.

Pubescent se naročito oduševljava ljudima izrazite i određene volje. U to su vrijeme najbolje psihičke dispozicije za obrazovanje volje i stvaranje dobrih navika. Stoga i obuka t. j. podavanje znanja s uzgojnim ciljem treba da se u to doba nešto više služi biografskom metodom. Biografije u uzgojnom radu srednje škole vrlo su malo iskorišćene, a ukoliko se iskorišćavaju više su od štete nego od koristi. Biografije iz književnosti liče na oglodane kosti, na kojima daci krše zube. One ne oduševljavaju i ne zanose. Pa kad su i sočne, pune života, ne znače mnogo za uzgoj, jer prikazuju napore u čisto duševnom krugu, a za ovakve manifestacije nema u pubescenta dovoljno interesa. Njega zanima istraživanje, napor, rad, djelo u stvarnom životu, pa ga treba upoznati sa životom marljivih, neumornih, strpljivih, hrabrih i neustrašivih ličnosti iz područja nauke, zanata, industrije, trgovine i zemljoradnje i t. d. Život takvih ličnosti je jako vrelo životne snage i idealizma. Uz priroden interes za golo junaštvo tipa Kraljevića Marka može se uzgojen razviti i interes za trajni napor u običnom životu.

Pubescent se manje povodi za nekim apstraktnim idejama ili principima, nego za snažnim i potpunim ličnostima. One najviše utiču na njegovo mišljenje i čuvstvo, a pogotovo na volju i budući život. On treba da vidi, da nauka nije katekizam, nego da je golemo iskustvo čovječanstva, do kojega se dolazi pored rada čitavoga društva, osobitim i napornim radom velikih pojedinaca. U nauke treba unijeti te velike i snažne ličnosti, njihov život i rad, borbe i pregaranja, klonuća i konačne pobjede. Ne samo što dadoše, nego i kako dadoše. Za uzgoj volje ovo je važnije od onoga. Kao što život svetaca još uvijek ulijeva snagu vjernicima da ustraju u religijskom životu, tako nam i životi ovih originalnih svjetovnih duhova daju snage, da se ponesemo sa životom i sudbinom.

I sama ličnost Kraljevića Marka i drugih junaka našega herojskog doba nije uzgojno dovoljno iskorišćena. Mi nemamo za omladinu naročito sastavljene valjane zbirke junačkih pjesama. Istina, mi smo u naše čitanke uvrstili priličan broj tih pjesama i njihov je uticaj na idealizovanje naše omladine dosta snažan, kako je to pokazala ova anketa. To nas treba da potakne na što intenzivniji rad u tom pravcu. Mi nemamo prepričanog i zaokruženog Kraljevića Marka, mi premalo iskorišćujemo junačke priče i

romane, a mnoštvo krasnih predmeta ostaje neobrađeno kao nebrušeni dijamanti. Naši će književnici naći tu i bogati materijal i zahvalnu čitalačku publiku i, što je važno, dobru zaradu. Samo na taj način uspjet će nam, da našoj omladini istrgnemo iz ruku kojekakve Dusepe Musoline, Marine Marinelije, Scherlok Holmese i sličnu šundliteraturu. Ne možemo mi samo braniti da se takvo štivo čita i preporučivati „dobro štivo", ako to štivo nije u opsegu omladinskih interesa, ako ne odgovara njihovim duševnim potrebama. Kada za zabranjeno loše štivo nemamo njemu psihološki jednako dobro štivo, onda je svaka zabrana bez uspjeha, jer će mladost naći stotine drugih kanala da zadovolji svoju potrebu čitanja.

Obično se misli da omladinu zanimaju priče, koje obrađuju doživljaje iz mladosti. Najmanje to. Barem se tako ispoljilo u ovim istraživanjima, a i rezultati drugih ispitivača jednako pokazuju. Junak njihovih godina zanima ih samo onda, ako doživljuje štogod junačkoga i pustolovnoga, ili ako radi kakve vragolije i huncutarije. Ali takvi doživljaji starijih ljudi jednako ih zanimaju. Dakle, sujeti iz mladosti nemaju nikakve prednosti, nego izvjesni način doživljavanja, koji je daleko češći u odrasloj dobi. Pisanjem „priča iz mladosti" ne stvara se literatura za omladinu.

Najbolja dispozicija za razvijanje patriotizma počinje pod konac pubescentnog doba u 16. i 17. godini. Interes za nacionalne heroje treba zadovoljiti historijom i historijskom literaturom. Naši noviji historijski udžbenici sasvim opravdano ističu kulturnu stranu historije nad političku stranu. Mi danas posvećujemo društvenim pojavama više pažnje i dajemo im veću vrijednost, a i daleko više daju uzgojnih sredstava, negoli politički doživljaji. Ali naši udžbenici padoše u drugu pogrešku. Skraćivati neko gradivo znači služiti se sve višim pojmovima. Tako i naši pisci historijskih udžbenika skraćivanjem političke strane historije, čine ovu težom i nerazumljivijom onim mnogim višim pojmovima iz politike. Onaj broj političkih pojmova, što ih u našim školama treba da shvati i zna trinaestgodišnji dječak, ne zna mnogo fakultetski obrazovanih ljudi, a od narodnih poslanika zasigurno 90%. Na taj smo način opet u drugom čor-sokaku, jer je politička historija, ovakva i onakva, od male koristi po uzgoj, a u trinaestoj godini nema još životnog iskustva ni interesa za sve socijalne pojave. Prema tome možemo izvesti dva zaključka: 1.) da se izučavanjem historije počne pod konac pubescentnog doba, 2.) ako se historija kao predmet obuke uzima u prvim godinama srednje škole, onda mora da bude obrađena biografskom metodom, jer ranog pubescenta zanima politički punokrvni čovjek, a ne gola imena i visoki pojmovi.

Ovako bi se mogla posmatrati i ostala uzgojna sredstva i ciljevi u svjetlu psihologije omladine. Vjerojatno je, da bi mnoge stvari dobile drugo lice i da bi bile postavljene na svoje pravo mjesto. U uzgajanju omladine mi smo još uvijek obični empirici, kao što smo donedavno bili i u dječjem

uzgoju. Od namjernog proučavanja mladosti možemo očekivati, da ćemo dobiti znanstvene osnove za omladinski uzgoj, kao što smo pedologijom racionalizovali uzgoj djeteta.

XII. Zaključak.

Naše današnje društvo rado govori, da omladina nije idealna, odnosno, da je materijalistički raspoložena, da cijeni više materijalna dobra od moralnih. Govori se, da današnja omladina teži previše za tjelesnim uživanjem, da se kičeno oblači, ne čita, izbjegava umni napor, uživa u kinu, tjera previše šport i t. d. Njoj nasuprot stavljaju predratnu omladinu kao idealniju, koja je nosila pune džepove knjiga, išla zamišljena ulicom baveći se nacionalnim i filozofskim problemima i trošila svoju snagu u dubokoumnim raspravama. Za prvu je znak lopta, za drugu knjiga.

Ukoliko su ova mišljenja istinita, teško je reći, jer su jednostavna tvrdenja. Svakako da postoji neka duševna razlika između predratne i poratne omladine. Bilo bi čudo, kad te razlike ne bi bilo. Rat je izmijenio ne samo socijalno-ekonomske, nego i psihičke odnose skoro na cijeloj Zemlji. Svjetski rat sam po sebi predstavlja jedan golemi, duševni, općeljudski doživljaj, koji je pomjerio mnoge vrijednosti, mnoge nove stvorio, te izazvao nove duševne djelatnosti. Materijalno osiromašenje čovječanstva podiglo je vrijednost materijalnim dobrima i izazvalo težnju za uživanjem i tečenjem. To je općenit pojav kod svih naroda, koji sudjelovaše u ratu. Ako naša poratna omladina cijeni više materijalna dobra od predratne omladine, onda je to sasvim razumljivo i u tom, kad bi joj se to uzelo za zlo, nema njene lične krivnje. Svaki prigovor današnjoj omladini treba uputiti na adresu cijeloga društva.

Toliko je bilo potrebno da se kaže na jednaki način o onome što se govori o psihologiji omladine u savremenoj štampi. Pokušamo li rezultatima ove rasprave utvrditi istinitost prve ili druge tvrdnje, onda vidimo, da poratna omladina nije doduše idealna, kao što vjerojatno nije bila ni predratna, ali je idealistična. Ovo nije igra riječi, nego tačna upotreba psiholoških termina. Omladina nije idealna, jer se nije približila savršenosti nekog ideala, ali je idealistična t. j. posjeduje sposobnost da takove ideje zamišlja i stvara. Njen idealizam, sposobnost da usavršava pojmove i težnja za boljim i savršenijim, za istinom, dobrotom i ljepotom, ovim je dokumentima nesumnjivo utvrđen. Stoga preveliki pesimizam u pogledu budućnosti naše omladine treba da ograničimo. Jer i ako omladina nije onakva kakva želimo da bude, ona ipak pokazuje, da najviše cijeni etičke vrijednosti i teži za njima. Pa i onda, kad bi tome etičkom idealizmu tražili korijen u nedostatku etike, opet je za pohvalu, jer je težnja za boljim i savršenijim u grešnik i pravednika od jednake vrijednosti.

Jasno je, da omladina time što visoko cijeni etičke vrijednosti, ne

mora da ih i posjeduje. Uzroci pubescentovom idealizovanju mogu se naći: 1.) u psihičkom i fizičkom nedostatku, kad se na pr. divi moralnoj i tjelesnoj jakosti, jer osjeća svoju slabost. 2.) u psihičkom imetku, kad iskreno religiozan razvija svoj religijski idealizam do najviših religijskih ideala, ili duboko patriotičan nastoji dostići patriotske ideale, ili, kad iz ljubavi prema nekom zanimanju idealizuje u tom pravcu. 3.) u općoj psihičkoj konstituciji, kad vidimo, da se njegov idealizam razvija od konkretnog prema apstraktnom, jednako kao i način mišljenja, ili, kad jaki empirijski interes daje hranu za idealizovanje ličnosti, koje svojom djelatnošću pružaju novo i nepoznato, ili, kad je u nagonu za kretanjem izvor divljenju za podvige istraživača, putnika, mornara i t. d. 4.) u fiziološkoj konstituciji, kad nerazvijen i slab idealizuje u pravcu tjelesne savršenosti, ili, kad se uporedo s jačim dozrijevanjem spolnih žlijezda razvija erotički i seksualni idealizam.

Ideali se mijenjaju prema duševnom, tjelesnom i socijalnom razvitku omladine. Iz dokumenata ove ankete pokazalo se, da se dječaci prije 12. godine osobito dive junacima izrazitih tjelesnih svojstava. Od 12. do 16. godine izabiru uz to ideale jake volje i velikog altruizma. Od 17. godine stvara se novi ideal velike inteligencije i jakog patriotizma.

I djevojčice prolaze kroz slične promjene. I kod njih postoji prije 12. godine udivljenje prema idealima jakih tjelesnih svojstava. Od 12. do 15. godine dive se oblicima volje, altruizma i tjelesne ljepote. U 15. godini već se izgradio ideal najviše na čuvstvenoj osnovi, ideal altruističnopatriotski.

Djevojački idealizam ima neke naročite oznake, kojima se odvaja od muškaračkog. To su: 1.) velika težnja, da se približi muškaračkom idealu, pojav, koga smo nazvali maskulinizam. 2.) naročita sklonost estetskom idealizovanju. 3.) idealizovanje u pravcu milosrdnosti, odricanja i patnje t. j. na čuvstvenoj podlozi. 4.) raniji erotički idealizam, nego kod dječaka.

Ideali stvarnog života nešto se ističu od ostalih svojim „materijalizmom" odnosno bogatstvom. Tu je donekle izbila težnja poratne omladine za materijalnim dobrima. Da li taj „materijalizam" pripada baš samo njoj i u kojoj količini, a ne predratnoj omladini, ne da se dokumentima utvrditi, budući da ne postoje ovakovi dokumenti od predratne omladine. Vjerojatno je, da bi se i kod predratnog omladinskog ideala našlo isto svojstvo, možda u manjoj mjeri, jer u stvarnom životu materijalna dobra dobivaju relativno veću vrijednost. Nastanu li još teške ekonomske ekonomske prilike, kao što su današnje, naravski da će im vrijednost još poskočiti.

Stručni idealizam pokazuje da pravilno udešen uzgoj može sposobnost idealizovanja povećati. Može se namjerno provesti likvidiranje starih i uspostavljenje novih ideaia, kao što se radi u učiteljskim školama. Uzgoj

treba da pravilno formira idealizam, jer je on vatra, na kojoj se mnogi ljudi griju cijelog života.

Idealizam kao trajni psihički proces, najjači je u pubescentno doba, jer je u to vrijeme sabrana dovoljna zaliha spoznaja za rad stvaralačke mašte, a premalo je životnog iskustva, da je održi u granicama mogućnosti. On predstavlja izvjesan psihički kompleks, koji izvire iz cjelokupnosti bića i u mnogome zadovoljava neiživljenu stranu ličnog i kolektivnog života. U tome i jeste njegova funkcionalna vrijednost, što zaokružuje život individue pružajući joj kompenzaciju za sve nedostatke realnog života. Vodeći nas preko provalija života pruža nam „obećanu zemlju" i daje potrebne snage da život do kraja izživimo, premda nas mnogo puta vodi od jedne fate morgane do druge.

LITERATURA.

Bopp Linus — Das Jugendalter und sein Sinn. Eine Jugendkunde zur Grundlegung der Jugendführung. Freiburg im Breisgau. 1927.

Bühler Charllotte Dr. — Das Seelenleben des Jugendlichen. Versuch einer Analyse und Theorie der psychischen Pubertät. Jena. 1922.

Buseman A. Dr. — Die Jugend im eigenen Urteil. Eine Untersuchung zur Jugendkunde. Langensalza. 1926.

Hoffmann Walter — Die Reifezeit. Grundfragen der Jugendpsychologie und Sozialpädagogik. Leipzig 1926.

Küfter Herman Dr. — Erziehungsprobleme der Reifezeit. Vortragsreihen für Erzieher und Eltern. Leipzig. 1925.

Mönkemöller O. — Das Pubertätalter des Kindes. Für Eltern und Erzieher. Leipzig. 1927.

Поповић Слободан — Какви су наши ученици и ученице? Београд. 1927.

Поповић Слободан — Самооцењивање и тежња за самопосматрањем код младића. Београд. 1928.

Tumlirz Otto Dr. — Einführung in die Jugendkunde. Erster Band: Die geistige Entwiklung der Jugendlichen. Leipzig. 1920.

Tumlirz Otto Dr. — Einführung in die Jugendkunde. Zweiter Band: Die geistige Bildsamkeit der Jugendlichen. Leipzig. 1921.

Tumlirz Otto Dr. — Die Reifejahre. Untersuchungen zu ihrer Psychologie und Pädagogik. Erster Teil: Die seelischen Erscheinungen der Reifejahre. Leipzig. 1924.

Tumlirz Otto Dr. — Die Reifejahre. Untersuchungen zu ihrer Psychologie und Pädagogik. Zweiter Teil: Die Bildung und Erziehung der reifenden Jugend. Leipzig 1924.

Spranger Eduard — Psychologie des Jugendalters. Leipzig. 1926.

Stern Wiliam Dr. — Anfänge der Reifezeit. Ein Knabentagebuch in psychologischer Bearbeitung. Leipzig. 1925.

Stern Wiliam Dr. — Jugendliche Zeugen in Sittlichkeitsprozessen. Ihre Behandlung und psychologische Begutachtung. Leipzig. 1926.

Nova Škola

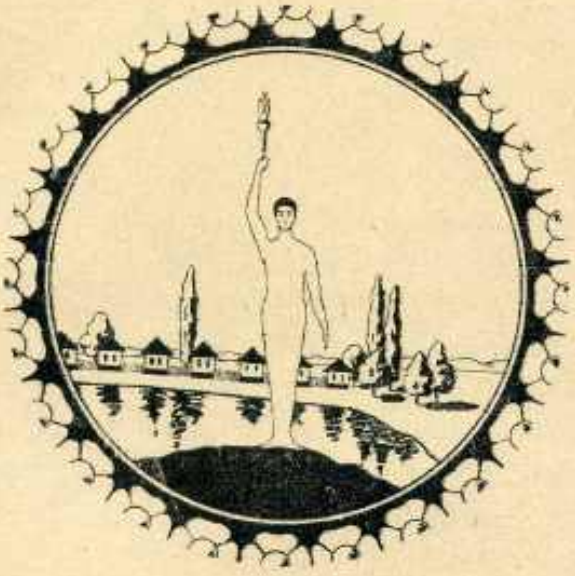

KNJIGA III. 1927. SVEZAK 1.-3.

KNJIGA III. **NOVA ŠKOLA** SVEZAK 1.-3.

ČASOPIS ZA SAVREMENU PEDAGOGIKU.

Urednik: Dr. ANTE CIVIDINI.

Knjiga ima 52 sveska, a stoji godišnje 100 Din. Može se - - - platiti i na obroke. - - - Pojedini svezak stoji 2 Din.

Rukopisi, novac i reklamacije dostavljaju se na adresu:

Nova Škola, Čakovec.

IZLAZI SVAKOGA ČETVRTKA.

Sadržaj:

Strana

Urednik: Idemo dalje 1

Noologička pedagogika: 1. *Oto Braun:* Ličnost i rad Rudolfa Euckena. Preveo Franjo Jelačić. 2

Dr. Alfred Baur: Anatomija zdravog učenika. Preveo dr. V. Vogrin 6

Franjo Jelačić: Zašto i čemu se dijete igra? 9

Ante Kovačević: Mehaničko učenje 12

Danijel Katić: Iz moje računice i iz moga rukovoda: Veličina dvanaest 22

PEDAGOŠKA SMOTRA:

Milan Tiljak: Učitelj čuvar zdravlja i ljubavi spram otadžbine 30

Ferdo. Silberbauer: Rad u školskom vrtu 34

Dr. Ante Cividini: Život i zdravlje I.

IZ ŠKOLE U DOM:

Dr. Marko Mohaček: Mali neprijatelji 38

Josip Milaković: Štovanje majke u svih naroda 41

Ana Schullerus: Starac Božić. Prevela Fr. Všetečka . . 44

Redakcija zaključena 22. januara 1927.

Rudolf Eucken.

Idemo dalje . . . .

Nova je Škola godinu dana zapinjala i uvelike zakasnila. Ništa zato. Glavno je, te nije uginula. Nije i ne će, dok je njenih čitaoca. Ovi joj žele dug život i za nj se neprekidno staraju. Hvala im!

Da je Nova Škola zakasnila, razlogom su sićušne prilike male tiskare pa i selenje urednikovo. Sada je sve u potpunom redu! Ovih će dana u bijeli svijet **Jubilarni svezak** Nove Škole. Ovaj obasiže deset posljednjih brojeva (33.—42.) drugoga godišta, krcatih bujnim sadržajem pedagoškoga štiva. Uzmite ga i čitajte!

Mi smo ga u pedagoškoj skromnosti ponijeli na podnožje spomenika, što ga je duh hrvatskoga naroda izgradio u slavu tisućljeća njegove opstojnosti. Neka je tamo predstavnikom našega nesebičnoga nastojanja!

Da s jubilarnim sveskom završimo? Ne! Idemo dalje . . . .

Nova Škola treba da produži i proširi svoju dosadašnju osnovu. S novim godištem treba Nova Škola da zade u roditeljske domove. Ona treba da još jače počvrsti spojnice između škole i doma. Tako će Nova Škola biti odslije i roditeljski list. A da to u istinu i bude, na vama je, dobri prijatelji naši!

Nova Škola treba da otvori svoje stupce i mladeži, koja se sprema za učiteljski poziv. Neka i ona okuša snagu svojega pera i neka nam na njegovu vršku iznese izričaj svoga mišljenja i ćućenja. Neka Nova Škola bude i omladinski časopis.

Tako će Nova Škola biti glasilo učiteljsko, roditeljsko i omladinsko.

I stajat će samo 100 Din godišnje, a imat će svega 52 sveska, koji će izlaziti redovno svakoga tjedna.

Još! Da svaki svezak redovno i na vrijeme stigne u vaše ruke, potrebno je dvoje: točna adresa (s oznakom zadnje pošte) i uredna pretplata. Ovu možete isplatiti na obroke. Ali isplatiti! Bez toga ne ima izdavanja.

Ajde dakle, tko voli Novu Školu, neka učini ovo:

1. neka što prije isplati svoju pretplatu,
2. neka nađe barem jednoga novoga pretplatnika.

A za tim idemo dalje . . . . *Ur.*

Noologička pedagogika.

Ima u filozofiji 20. stoljeća nauka, koja se zove *noologija*. Izričaj je sastavljen od grčkih riječi *noos* (razum, um, duh) i *logos* (nauka). Značenje toga izričaja nije istovjetno s izričajem *„noetika"* (od grč. glagola noeo - spoznajem), jer noologija nije nauka o spoznaji. Ona je još više od noetike, još više od logike i psihologije. Ona je nauka o umu (duhu) i to o umu, koji stvara i sastavlja viši duhovni život, u kojem se ogledaju i svijet i duša. Takovu je nauku izgradio jenski filozof *Rudolf Eucken* (čitaj: Ojken). Načinu, kako se do toga višega duhovnoga života dolazi, dao je Eucken ime *noologička metoda*.

Na noologiji Rudolfa Euckena pokušao je profesor u Hanoveru *Gerhard Budde*, da osnuje pedagoški sustav, nazvavši ga *noologička pedagogika*. Njene je filozofijske osnove, njenu metodu i njen sadržaj prikazao Budde u mnogim svojim djelima, a razvio ga u posebnom djelu: *Noologische Pädagogik*. Entwurf einer Persönlichkeitspädagogik auf der Grundlage der Philosophie Rudolf Euckens. Langensalza 1914.

Da nam slika noologičke pedagogike bude cjelovita i jasna, prikazat ćemo najprije njezin osnov: filozofiju Rudolfa Euckena, a onda njezin sadržaj. Neka o svemu govore oni autori, koji su noologičkoj filozofiji i pedagogici najbliži. Njihovo pak prikazivanje neka ilustriraju primjeri iz Euckenove filozofije i Buddeove pedagogike. *Ur.*

1. Ličnost i rad Rudolfa Euckena.*)

Oto Braun.

Rudolf Eucken istočni je Frižanin, roden 5. siječnja 1846. u Aurichu. Umro je u prosincu 1926. Imao je sjajne plave oči i svježu boju lica, koja je svojstvena njegovu rodu; bio je malena rasta, ali se je tim više isticao bogati srebrni sjaj kose, koja mu je pokrivala glavu. Eucken bijaše u djetinjstvu pod dojmom svoje vjerski vrlo osjećajne majke, župničke kćeri, jer mu je otac vrlo rano umro. U gimnaziji krijepio je njegovo vjersko nastrojenje učitelj Reuter (teolog).

Eucken je studirao najprije u Göttingenu kod filozofa Lotze-a, koji ga je privukao svojim oštroumljem, ali mu se činio suviše izvještačen; zatim u Berlinu kod Aristotelova poštovaoca Adolfa Trendelenburga, pod kojega jakim utjecajem nastadoše i prva djela Euckenova: „O metodi aristotelskoga istraživanja" (1872.) i „Povijest filosofijske terminologije" (1879.) Već su od velikoga značenja i prve njegove radnje, koje u djelu „Temeljni pojmovi sadašnjosti" (u kasnijem izdanju „Duhovni smjerovi sadašnjosti") još i danas vrijede, a samo se može poželjeti, da se te studije nastave.

Eucken je svom učitelju Trendelenburgu, koga je vrlo poštovao, održao 1902. u Eutinu pomen-govor o stogodišnjici rođenja i pokazao nam, u čemu bijaše značenje toga naučenjaka, finoga mislioca. Hegelovu sistemu suprotstavio je on osim iscrpljive kritike i vlastiti rad svoga bogatog života. „Osnovno

*) Iz uvoda, što ga je napisao Oto Braun u djelu *„Geistesprobleme und Lebensfragen.* Ausgewählte Abschnitte aus den Werken Rudolf Euckens. Leipzig 1918." Str. 5—15.

teženje toga posla bijaše, da se nasuprot jednom suviše uskom i subjektivnom oblikovanju stvarnosti, opći red, koji vlada našim mišljenjem i životom, dovede opet do pune vrijednosti, i da filosofiji dade širu i čvršću osnovicu". Trendelenburg hoće, da mirnim razmišljanjem dohvati neprijepornu realnost; logička i historička temeljitost i jasnoća, kritičko poredivanje protivnosti, njegova je glavna djelatnost. „Vrlo brižno istraživanje pravi je preteča svega filosofskog tumačenja povijesti". Po Trendelenburgu dođe Eucken do toga uvjerenja i svakolika djelatnost njegova praćena je historičkim istraživanjem i na njemu osnovana.

Trendelenburgova misao: „Mišljenje se samo ubija, ako se dijeli od svijeta zorova" postade Euckenu mišlju vodiljom, najživlje naziranje duhovnih snaga prošlosti i sadašnjosti postade mu osnovom i metodom cijelog istraživanja.

Eucken bijaše najprije pet godina gimnazijskim učiteljem i uputi se tako u pedagogiku, koja ga je osposobila, da osobito dobro tretira uzgojne probleme. G. 1871. pozvan je u Basel, gdje je tri godine radio kao drug Nietzscheov. Od g. 1874. do njegove smrti nalazimo ga u Jeni kao naučatelja novoga idealizma, na katedri, s koje su Fichte i Schelling propovijedali klasički idealizam. Njegov životni impuls odrazuje se u njegovim djelima i u njegovu djelovanju kao učitelja i govornika; on je bio tako sretan, da je nekako nakon desetljeća i pô naprednoga misaonoga rada mirno i nehajno za savremene protivnosti došao u položaj, da osjeti svoje djelovanje, koje je uvijek dalje napredovalo.

S djelom „Prolegomena k istraživanju jedinstva duhovnoga života u svijesti i činu čovječanstva" (1885.) skovao si je britko oružje za svoju „noologičku metodu", ali ne zastade kod izoštravanja spoznajnih sredstava, nego pođe dalje.

G. 1888. izide temeljno metafizičko djelo, iz kojega su u neku ruku sva ostala kasnija proizašla: *„Jedinstvenost duhovnog života u svijesti i činu čovječanstva"*, a već dvije godine iza toga opsežan historički rad *„Životna naziranja velikih mislilaca"*, koji je za svjetskoga rata doživio 11. izdanje. To je povijest životnoga problema, a među velikim misliocima se nalaze Platon, Kant, Nietzsche i Isus Hrist. Često su s privlačivim prikazivanjem pojedine ličnosti povezane s jasno okarakterizovanim izvjesnim epohama duhovnoga života. Djelo je prevedeno na mnoge jezike. Čitav niz manjih historičkih studija u vezi je s tim velikim djelom, a većina ih je izdana u „Prinosima" i u *„Sabranim raspravama za filozofiju i životno naziranje"*. Osobito je značajno, da se je Eucken pozabavio i s odalekim velikim duhovima: upoznao nas je s Keplerom kao filozofom, s Fröbelovim pogledima na svijet, pa s Runebergom i Steffensenom. Njegovo umijeće, da najtežu unutarnjost razjasni bez zadržavanja na pojedinostima, došlo je do izražaja u djelu *„Nosioci njemačkoga idealizma"*. Izgradnja sistematskog nazrijevanja napredovala je bez prekida počevši od prvoga djela. Pri tom je karakteristično, da Eucken nastoji, da se otrese svojih misli naučenjačkog shvaćanja u užem smislu, pa

da svoje djelovanje prenese na širu obrazovanu publiku. „*Borba za duhovni sadržaj života*" (1896.) provodi glavnu metafizičku tezu za životni problem, „*Istinski sadržaj religije*" prikazuje nam tijesnu vezu novoga idealizma s vjerskim problemima. Na to osnovno religijski-filosofsko djelo, koje je uz djelo „Religija duha" od E. v. Hartmanna i „Religija kao samosvijest Boga" od A. Drewsa u naše doba vjersku filosofiju nanovo razbudila, naslanjaju se „*Glavni problemi vjerske filozofije sadašnjosti*" (1907.) i knjiga „*Možemo li još da budemo kršćani?*" (1911.). Nadalje je obradivao opću metafiziku u djelu „*Osnovice novoga životnoga naziranja*", dok su se u isto vrijeme „*Osnovni pojmovi sadašnjosti*" pretočili u „*Duhovne smjerove sadašnjosti*", dok nijesu od historičkog djela postala sistematsko djelo, koje obuhvaća metafizička, spoznajno-kritička i kulturno-historička pitanja. To je djelo jedno od najznatnijih iz pera Euckenova.

„*Uvod u filozofiju duhovnoga života*" (1908.) pokazuje, da je unutarnji napredak samo onda moguć, ako ispravimo naš prvi pogled na svijet, i da je samo ona bitna filozofija, koja je srasla s cjelokupnim nastojanjem čovječanstva, dorasla sadašnjosti. Najopsežnijim i najrašireniji spisima pripada djelo „*Smisao i vrijednost života*" (1907.), koja nam još jednom na kritičkoj osnovi životnoga reda crta problem života. „*Spoznanje i život*" (1912.), prvobitno samo dio opsežne spoznajne nauke, prikazuje nam usku povezanost spoznajnoga i životnoga procesa, a na to se nadovezuje djelo „*Čovjek i svijet.*" Kako je Eucken već prije rata pozivao u djelu „*K prikupljanju duhova*" (1913), da se raspršene snage idealizma sjedine, kako bi postale životnom snagom naroda, tako isto poziv'je na koncentrovanje za vrijeme rata u djelu „*Duhovni zahtjevi sadašnjosti.*"

To je zaista bogat rad! No od svekolikog rada pred nama je samo jedan dio, a bitni je dio sadržan u bezbrojnim manjim člancima novina i časopisa. Mnogo mu se predbacivalo, da suviše ponavlja. Jasno, da je to činio tamo, gdje se je radilo o općoj temeljnoj tezi njegova naziranja na svijet. Pa on to niti ne čini nenamjerno. On ne će da govori samo kao naučenjak — tada bi dostajalo i jednokratno razvijanje nekoga misaonog niza — nego on hoće da nastupa kao propovjednik i prorok jedne pročućene kulture. Tu nije ono glavno tako lako izraziti.

Nietzsche razlikuje na jednom mjestu dvije vrste filosofa: takve, koji hoće da konstatuju bilo koji sastavni dio vrijednosti izvjesne činjenice i takve, koji su zakonodavci za te vrednote. U Euckenu su ujedinjene obje ove bitne crte, ali preteže kod njega — osobito u kasnijim njegovim radovima — kulturno-diktatorski elemenat. On pripada, kako i sam kaže, „misliocima energičnog potresivanja, oštrog lučenja heroičke obnove cjelokupnoga čovječanstva, a manje onima mirnoga prikupljanja i jednoličnog prosvjećivanja. Unutarnje srodstvo s Fichteom osobito je jako. Kraj Fichteove ukočenosti i negibivosti, koja je u odlučnim časovima i Euckenovo svojstvo, iskače ipak kod

njega čovječna, neopisivo simpatična crta istinske ljubežljivosti i najtoplijeg čućenja svega, što je čovječno.

Nitko nije od njega otišao bez pomoći a njegovo obilježje, da pazi na jezgru, čini, da je često i neugodnu stranu pregledao, što bi drugoga u djelovanju zacijelo bilo spriječilo. Njegov način, pun životnoga veselja i snage, prosijevao je njegovu lijepu kuću na jednom obronku u Jeni, gdje je kraj njegova duha boravio i umjetnički duh njegove supruge. Osobita atmosfera koncentrovane duševnosti provejavala je tu kuću, koja počiva u nenametljivoj jednostavnosti među drvećem; neodoljiv je čar zahvaćao onoga, koji se našao u njegovoj radionici, prekritoj sagovima ili onoga, koga su pozvali, da u užem obiteljskom krugu posjedi za stolom u svijetloj sobi. Takvih se časova ne zaboravlja, jer je Eucken govorio isto tako uvjerljivo i o modernoj umjetnosti, kao i o najvažnijim političkim pitanjima. On je bio srećan, što je u svojoj supruzi našao ne samo družicu, koja ga je potpuno razumjela, nego i originalno-produktivan duh, koji ga je popunjavao. Samostalnim umjećem bavila se Irena Eucken slikarstvom, a slike u njenim odajama govore o njenom estetičkom smislu. Prije svega je osobito nastojala oko kulture odijevanja, a mnogo je činila za razvoj samostalne njemačke mode. Da popune harmoniju, stajahu uz roditelje troje djece. Vrlo daroviti, duhom i tijelom razvijeni sinovi stoje u službi znanosti; jedan je fizičar na sveučilištu u Berlinu, a drugi nacionalni ekonom. Kćerka se dala na glazbu. Pojmljivo je dakle, da roditelji i djeca, jedni u drugima uživahu, i da osjećaj sreće provejavaše tu kuću radosnog stvaranja i djelovanja.

Kako Eucken djelovaše kao učitelj, svatko će posvjedočiti, tko ga je čuo. On je znao sadržajem i gestama da oduševi svoje slušatelje.

Kao što je svojim slušateljima govorio u dragoj Jeni, isto je tako oduševljeno govorio i u Americi. Ali ta Amerika, gdje su mu se djeca radi uresa njegovih srebrnih kosa divila kao sv. Nikoli, nije za Euckena ništa osobita; on reče, da ne bi tamo htio da živi. I u Japan i Kinu trebao je da pode 1914., ali rat pomrsi njegove osnove. Osobito srdačne bijahu njegove veze sa Sjeverom: Norveškom, Švedskom i Finskom. Najznamenitijem švedskom filozofu Vitalisa Norströmu bijaše Eucken vrlo blizak i njemu filozofu ličnosti posveti Eucken u svečanom spisu misaonu studiju o *„Filozofiji i ličnosti."* Švedska je vrlo cijenila osnivača neoidealizma, pa ga je priznala za velikoga pisca i 1908. podijelila mu literarnu Nobelovu nagradu. To je veliko odlikovanje, koje je usljedilo uz asistenciju Swinburne-a i Selme Lagerlöf. Euckenova je odlika, da je pisao vanrednim stilom, koji se ističe osobitom jasnoćom. Kako se je Eucken jednom izrazio o spisima Rousseaua, tako je i kod njega: ne može da bude bez umjetnosti, da se strastveni sadržaj sakrije u prividno mirnom toku misli, a ipak nas odavde grije. Svoj je stil krijepio proučavanjem francuskih djela.

Eucken se rado bavio i politikom, a osobit je prijatelj bio malim narodnostima (dakako u prvome redu onih germanskoga roda).

Preveo Franjo Jelačić.

Anatomija zdravog učenika.

Dr. Alfred Baur.

Ovaj je članak odlomak iz djela *„Das kranke Schulkind.* Anleitung zum physiologisch-psyhologischen Beobachten in der Schule. Bearbeitet von *Dr. Alfred Baur.* 3. Auflage. Stuttgart 1904.“

Grada kostiju dječjega tijela, ako ga usporedimo sa tijelom odrasla čovjeka, jest ne samo finija i nježnija, već je i obzirom na materiju drugojačija, jer sastoji od rskavca većinom tamo, gdje se kasnije tijekom godina naslaže koštana tvar. Dječji je dakle kostur ne samo kvalitativno nego i kvantitativno raznoličan. To podaje djetetu prvenstvo pred odraslim čovjekom. Njegove kosti popuštaju mnogo prije gruboj sili i ne lome se tako lako kao one u odrasla čovjeka. Osobito promijenjena izgleda lubanja djeteta nasupro onoj u odrasla čovjeka. Bez obzira na to, što su kosti djeteće glave vrlo tanke, pokazuje glava u odnosu lubanje prema ličnome dijelu posve osebujnet raznolikosti usuprot onoj u odrasla čovjeka. (Sl. 1.) Dok je kod novorođenčeta taj

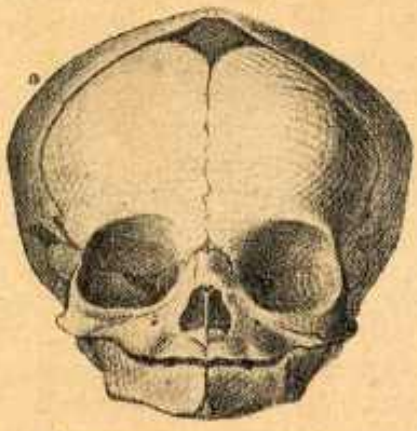

Sl. 1. Djeteća lubanja (prednja strana).

odnos kao 8:1; kod petgodišnjeg djeteta kao 5:1; kod desetgodišnjeg kao 3:1, dotle je kod odraslog čovjeka taj odnos kao 2½:1 i takovim on ostaje. Toga radi je u dječjem tijelu, naročito u godinama 1.—2. namijenjen mozgu veliki prostor, koji se ima ispuniti, pa mora dakle i rast mozga u tom vremenu biti osobito živahan[1]. (Sl. 2.)

Kralješci imadu u mladosti više rskavih dijelova nego u odrasloj dobi; isto tako rebra i zglobni krajevi (zglavci), koji polako izrastu povećanjem raznih koštanih jezgri u kosti, a ostavljaju rskavac na zglobnim krajevima, na krajevima rebara i na površini kralježaka. Istom u visokoj starosti nestaju i ti ostaci, a kost postaje krta, lomna.

[1]) U najranijoj su mladosti lubanjske kosti međusobno povezane s pomoću opna, pa tek iza završenog razvoja mozga nastupa čvrstoća kostiju s pomoću šavova. Prerano okoštavanje lubanjskih šavova osporuje razvoj mozga i može prouzrokovati tako trajno ograničenje lubanjske šupljine. Kod djeteta okoštane opna samo nepotpuno i tjeme lubanje ostaje ovdje vrlo tanko. (Osobito kod djece sa engleskom bolesti.)

Posebni opis zaslužuje raznolikost zubala. Poznato je, da dijete kod poroda ne ima nikakovih zubi (iznimke u tom pogledu dolaze vrlo rijetko) već njihovi zameci stoje pod čeljusnom sluznicom. Rast i potiskivanje zubi zbiva se u toku od dvije godine, dok se ne postigne broj 20, u svakoj čeljusti 10 zubi, t. zv. mliječno zubalo. Mliječni se zubi od šeste godine počevši

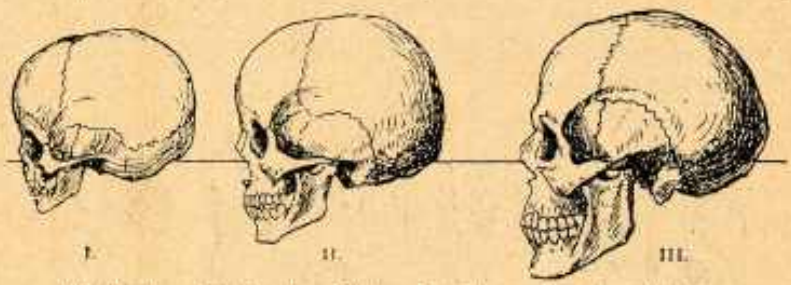

Sl. 2. Razvoj lubanje. I. lubanja jednogodišnjeg djeteta; II. lubanja desetgodišnjeg djeteta; III. lubanja odrasla čovjeka.

odbacuju i nadomještaju sa isto toliko stalnih zubi, čiji se zameci nalaze pod mliječnim zubima, koje sada svojim rastom istiskuju. (Sl. 3.) Ujedno se nadovezuje straga na niz dvadesetak zubi, koji postaju sada definitivno zubalo, u svemu još daljnjih 12 zubi, u svakoj čeljusti po šest (zubi). Tako postaje stalno zubalo sa 32 zuba, čiji se broj postizava kod većine ljudi po prilici sa 20. godinom

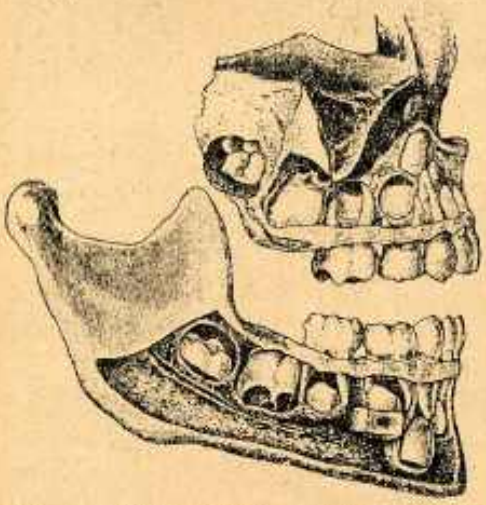

Sl. 3. Izmjena zubi. Kost gornje i donje čeljusti je otvorena, da se vidi izmjena zubi.

života rastom *zubi umnjaka*. Prema tome brojimo 8 sjekutića, 4 očnjaka, 6 prekutnjaka i 12 pravih kutnjaka. (Sl. 4. i 5.)

O krvožilnom sustavu djece valja pamtiti, da je njihovo srce razmjerno maleno, a krvne žile su nasuprot duge i da po tome mora biti tlak krvi malen. Veličina srca podudara se obično sa veličinom dotične pijesti.

Pljuća imadu još između obiju pola veće ili manje ostatke „thymus zlijezde“, koja leži na ošitu i u fetalnom je stanju prilično velika (do veličine jabuke).

Obzirom na organe donjeg dijela tijela valja spomenuti, da jetra kod djeteta zapremaju veći prostor nego li kasnije, jer se još dugo na njima raspoznaje, da su u fetalnoj kružnoj optoci (t. j. u kružnom toku, koji je postojao u majčinom tijelu) imala osobitu neku važnost (majčina krv putuje većim dijelom kroz dječja jetra).

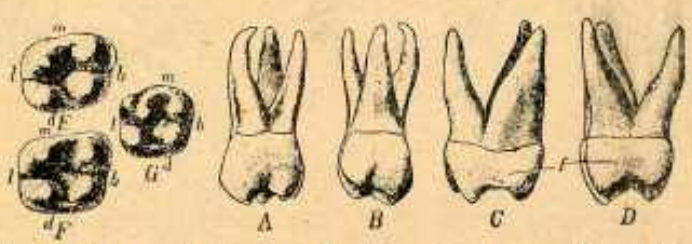

Sl. 4. A—D gornji kutnjaci; E—G gornja ploha zubi kutnjaka.

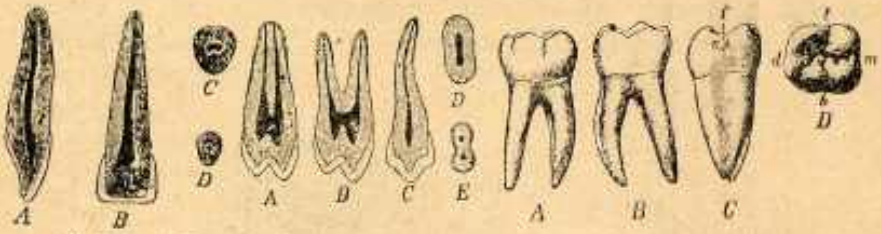

Sl. 5. I. A-B srednji gornji sjekutić (uzdužni i poprečni prerez); II. A—E prvi gornji prekutnjak (uzd. i popr. prerez); III. A—C donji kutnjaci; D gornja ploha donjih kutnjaka.

Želudac nije još tako koso postavljen kao kod odrasla čovjeka. — Bubrezi su kadgod još krpasti; mokraći mjehur ima dulji oblik i debelo crijevo također ne pravi kod djece jake zavoje prema napred i konačno prema natrag kao kasnije.

Spolni organi su maleni i razvijaju se tek u doba puberteta neraznjerno brzo do njihova stalna obličja, kod djevojčica od 12.—14. godine ili kasnije, kod dječaka od 15.—18. godine.

Preveo dr. V. Vogrin.

Otkako sam učitelj, borim se s užasnom tajnom: Gdje je taj put, što vodi do velike ljubavi?

Oto Ernst.

Zašto i čemu se dijete igra?

Franjo Jelačić.

U duševnom razvitku djeteta vrlo su važni faktori igra i oponašanje. Što je igra? Čemu se dijete igra? Postoje četiri teorije, koje su nastojale da odgovore na ta pitanja:

1. Teorija odmaranja ili oporavka. To je najstarije i najopćenitije shvaćanje, po kojem je igra potrebna zato, da se organizam nakon tjelesnog ili duševnog rada osvježi i oporavi. Međutim toga shvaćanja nestaje, čim se zapitamo, zašto se dijete igra i onda, kad ne može da bude govora o umoru? Zašto se na pr. dijete igra odmah nakon što se probudilo, ili zašto ne ide umorno dijete u postelju, nego hoće da se igra? Napokon se možemo zapitati, od kakva bi se posla i umora imali odmarati psići, mačići i mnoga druga mladunčad, koja se igra po vas dan?

2. Teorija suviška energije. Tu je teoriju postavio u 18. stoljeću njemački pjesnik Friedrich Schiller, a zagovarao ju je i engleski filosof i pedagog Herbert Spencer. Po toj se teoriji s napretkom životne sposobnosti u dječjem organizmu skuplja snaga, koju dijete ne može utrošiti ni na kakav ozbiljan posao. I tjelesni i duševni organizam troši doduše energiju, ali uvijek preostaje neki suvišak, koji mora negdje da dođe do izražaja. Taj se suvišak snage razlije po kanalima, koji su već običajem igre stvoreni u unutrašnjosti živčanih centara pa sili tijelo na kretnje, koje nemaju nikakve neposredne vrijednosti, a očituju se u igri. No ni ta se teorija nije mogla održati. Ona nije mogla objasniti, zašto su igre mladunčadi izvjesne životinjske vrste uvijek iste. S druge strane opet ne stoji, da djeca kod igre samo ponavljaju kretnje, koje su si običajem kod prijašnjih igara prisvojila, jer djeca najčešće nastoje, da izvode igre novih radnja. Zar nije u protivnosti s tom teorijom činjenica, da se dijete i onda igra, kad je vrlo umorno, a često se igra tako dugo, da sa svojom igračkom na mjestu igre i usne? Dijete, koje se oporavlja od kakve bolesti, zabavlja se u svojoj posteljici igrajući se, čim mu to samo njegova slaba snaga dopušta! Može li u tim slučajevima biti govora o suvišku energije?

3. Teorija atavizma. Po toj su teoriji igre rudimenti (zakržljali oblici) onih radnja, koje su obavljale prijašnje generacije, a očituju se u djetinjsko doba, što da se potpuno podudara s glasovitim Haeckelovim „temeljnim biogenetičkim zakonom". („Razvitak djeteta je samo skučena rekapitulacija razvoja rase"). Tu je teoriju, koja se je postepeno razvijala, iznio 1902. američki pedagoški radnik Stanley Hall (Stenli Hol). Po njegovu je mišljenju igra nužna vježba, da se izgube zakržljali oblici onih djelatnosti, koje smo naslijedili od pradjedova, „kao što i punoglavac miče svojim repićem zato, da mu otpadne". Te se misli ne pokrivaju s činjenicama, jer vježbanje ne može neku djelatnost da izblijedi, nego je naprotiv pojačava i usavršuje, a niti punoglavac ne miče repom zato, da mu otpadne. S punim se pravom pita francuski pedagog

dr. Claparède: Zar bi djevojčice, koje se rado igraju s lutkama, bile kasnije gore majke, nego one, koje preziru igru te vrste? U jednom kasnijem svom djelu (Adolescence, London 1924.) promijenio je Stanley Hall svoje mišljenje, jer kaže, da igra nema svrhe, da oslabi rudimentarne funkcije do nastojanja, nego da je igra zato, da se tim funkcijama dade mogućnost, da u nestajanju djeluju na druge potrebne funkcije. Tu je drukčije formulirao i svoj primjer o punoglavcu, jer kaže: Igrom se uvježbavaju mnoge atavističke funkcije, kojih u zrelo doba nestaje, „kao što i repić punoglavca mora biti upotrijebljen kao podražajno sredstvo za rast nogu, koje se bez toga ne bi nigda razvile."

S ovom drugom hipotezom približio se Stanley Hall ispravnom mišljenju o dječjoj igri, a to razlaže

4. teorija uvježbavanja. Iznio ju je baselski profesor Karlo Groos 1896. (Die Spiele der Tiere, Jena 1896. i Die Spiele der Menschen, Jena 1899.). Naslućivali su je već i prije Groosa mnogi pedagoški pisci, medu kojima i Francuz Souriau, ali joj je taj Nijemac prvi shvatio ispravnost i jasno formulirao njenu biološku dalekosežnost. Groos je shvatio, da se za rješenje problema igre mora postaviti na čisto biološko stajalište, koje su drugi mimoilazili. On nije motrio igru samo u ljudi i djece, nego i u mladunčadi čitavoga životinjskoga carstva. On se nije ograničio samo na istraživanje uzročnih veza u funkcijama igara, nego je nastojao utvrditi, koje funkcionalno značenje imadu te igre, pa kakvu zadaću imadu u životnom održanju. Ako se pođe s biološkoga stajališta, dolazi se do uvjerenja, da su igre kod raznih životinjskih vrsta različne i da su igre mladunčadi vrlo slične ozbiljnim djelatnostima razvijenih životinja. Ima dakle toliko igara, koliko ima i instinkta (bojne, lovne, ljubavne igre i t. d.). Mače skače za papirićem, za vrpcom ili za suhim listom, kojega diže vjetar tako, kako će kasnije skakati za svojim plijenom, za mišem ili pticom. Jarići se zabavljaju, da udaraju glavom o glavu; pripravljaju se za kasnije ozbiljne bitke rogovima. No nikada se ne opaža kod jedne životinjske vrste onih nagonskih vježbi, koje pripadaju nekoj drugoj životinjskoj vrsti. Ne će se naime dogoditi, da jare potrči za papirićem ili za vrpcom, ili da se mačići pokušaju bosti. Igru valja dakle smatrati pripravnom vježbom za ozbiljan život. Iza porođaja nijesu naslijeđeni nagoni kod čovjeka ni kod individua viših životinjskih vrsta dovoljno razvijeni, nego se moraju vježbati i oplemenjivati.

Kao što se moraju dobro uvježbati prsti, da se postane pianistom, tako valja biti djetetom, da jednom od njega bude sposoban čovjek. Groos pravo kaže, da se životinja ne igra zato, jer je mlada, nego da joj je mladost zato, što se *mora* igrati. Takvo shvaćanje igre od velike je važnosti za pedologiju i za pedagogiku uopće.

Mora se ipak priznati, da pripravna nagonska vježba nije pokretni vijak za sve vrste igara, što je Američanin Carr i dokazao. Ponajprije služi igra organizmu kao podražaj, koji mu je potreban za razvitak pojedinih organa. Nauka je naime utvrdila, da uzroci stvaranja i napretka organizma ne leže

samo u temeljnoj stanici, iz koje počinje stvaranje tijela, nego da na stvaranje utječe i vanjski svijet. Razvoj je dakle rezultat baštine i utjecaja okoline. Toga radi možemo često zamijetiti morfološke promjene kod izvjesnih životinjskih individua: nestaju nepotrebni organi, a razvijaju se više potrebni.

Igra je osobito jak podražaj za razvitak živčanoga sustava. Iza porođaja naše je živčevlje vrlo nerazvijeno, a najslabije je razvijen mozak, koji je nesposoban za funkcije. Velik je broj naših nervnih vlakanaca bez ovoja, koji su izolacije među živčevljem, pa nastaje, ako smijemo tako reći, „kratki spoj", u kojem se uguši svaka funkcija, kao što je i kratki spoj među žicama za vođenje električne struje uzrokom, da svjetiljka ne gori. Podraživanjem tih vlakanaca stvara se oko živaca ovoj, koji omogućuje funkciju. To dokazuje ovaj pokus: još slijepom mačetu zašili su očne kapke, da vide, kako će se razviti vidni centri i vidno živčevlje; poslije se konstatovalo, da su vidni centri i živčevlje zakržljali. Isto tako zakržljaju motorni centri u čovjeka, kome u mladosti amputiraju neko udo (nogu ili ruku).

Igra utječe vrlo povoljno na razvitak mišica, koje se u igri dobro razvijaju i postaju elastične. Velika je vrijednost igre po Carru, što ona omogućuje, da se nove funkcije učvrste, budući da ih ona osvježuje. To vrijedi osobito za odrasle. Vojnik se u mirno doba igra rata, kad puca na likove od papira ili kad obavlja druge kakve vojničke poslove.

Po Carru pripadalo bi igri još jedno značenje prvoga reda. Društveni sastanci, utakmice i utrke imaju zadaću, da razvijaju osjećaj solidarnosti kod onih lica, koja su kod toga aktivna.

Konačno Carr svraća pozornost i na to, da igra ima i moć pročišćavanja osjećaja. Ljudstvo donosi naime sa sobom na svijet izvjesne nagone, koji su, gledajući sa stanovišta sadašnje civilizacije, štetni i za pojedinca i za zajednicu. Zadaća je igre, da od vremena do vremena takva antisocijalna nagnuća zadovolji i pročisti. Dijete se na pr. oslobađa antisocijalnog čuvstva, ako mu dopustimo, da odigra nogometnu utakmicu ili da sudjeluje u kakvom natjecanju. Čini se, da Carr ima potpuno pravo, kad kaže, da igra takva nagnuća ne uništava, nego ih samo kanalizuje. Poznata je činjenica, da se srdžba neobrazovana čovjeka ublaži, ako se na koga izviče, ako udari šakom o sto ili ako zalupi vratima.

Dječje igre možemo da podijelimo u dvije grupe. Jednima se uvježbavaju posebne, a drugima opće funkcije. U prvu grupu spadaju: bojne, lovne, društvene, obiteljske i ljubavne igre pa igre oponašanja, a u drugu grupu idu: osjetne, pokretne i psihičke igre (igre razuma, čuvstva i volje). Po sadržaju tih igara vidimo, da dijete nastoji u igri izvoditi one funkcije, koje će mu trebati kao odraslu čovjeku. Dijete se dakle igrom pripravlja za ozbiljan život.

Preostaje nam pitanje, koja je psihička narav igre? (Zašto se djetetu igra toliko svida? U koju grupu procesa bismo mogli da igru svrstamo?) Odgovor na prvo pitanje nije težak. Igra je djetetu zato ugodna, jer zadovo-

ljava jednu njegovu potrebu, kao što hrana zadovoljava potrebu, koju je izazvala glad, ili kao što san zadovoljava potrebu, koju je izazvala umornost.

Da li je igra ona vrst procesa, što ga zovemo nagon? Ako pod nagonom razumijevamo jednu odredenu funkciju, onda igra nije nagon, jer se sastoji od različnih funkcija. Ali ona ipak stoji blizu nagonu pa možemo reći, da je *igra nagonski impuls*.

Kad znademo od kolike je važnosti igra u dječjem razvitku, ne smijemo dijete odalečivati od nje, nego treba da je upravo gojimo, a osobito našu narodnu. Djetinjstvo služi igri. Nije dijete zbog toga djetetom, što nema iskustva, nego zato, što mu je u dušu usaden prirodeni osjećaj potrebe, da to iskustvo steče. Nije dijete radi toga mladunče, što nije veliko, nego zato, što ga tajnovita sila nagona tjera da čini sve ono, što je potrebno, da postane čovjekom.

Mehaničko učenje.

Ante Kovačević.

U mjesecu prosincu g. 1926. stampana je u Zlataru knjižica pod napisom: **„Đačko Učenje.** Upute đacima i nastavnicima, kako se lako i brzo uči. Opći dio." Iz potonjeg podnaslova izlazi, da ima doći još i posebni dio orijentacije u đačko učenje. Ova je monografija pedagoški prvijenac ne samo pisca Ante Kovačevića nego i hrvatske eksperimentalne didaktike. Pisan je na osnovi iskustva i uvjerenja, pa ne ima bojazni, da ga ne će čitati i upotrijebiti tako đaci kaogodšto i nastavnici. Oni, da se nauče učiti; a ovi, da one upute u učenje.

Donijet ćemo u našem časopisu dva izbora iz toga pokušaja, da naše čitatelje upoznamo s metodom Kovačevićeva pisanja i naučanja. Posebno ćemo u literarnom prikazu ocijeniti njegovu sadržajnu vrijednost.

S naše strane preporučamo knjižicu za nabavu knjižnicama i onima, koji imaju još uvijek s knjigom posla. Cijena joj je 16 Din., a dobavlja se kod pisca u Čakovcu, a i preko uredništva N. Š. Ur.

I učiti se treba naučiti.

Mnogim đacima teško je učiti već samo zato, što ne umiju da upere svoju snagu na ono, što treba da rade, a mnogima je još teže, što ne znaju, kako da tu snagu upotrijebe. Svako uči i radi po nekom slučajnom načinu, koga su mu prilike i priroda gradiva odredile. Ako nastavnici daju kadikad upute, kako treba da se neki predmet uči, onda su te upute isto tako kao i đačke plod slučajnog iskustva, dakle iste vrijednosti. No češće nastavnici kriju pred đacima način svoga rada, osobito kod naučnih istraživanja, kao da se boje, da će time štogod da izgube.

Svakako je najveće zlo, a to su najnovija istraživanja iz područja tehnike učenja pokazala, da se učenje prepusti slučajnom iskustvu. Gdjegod se učenje prepušta slučajnom uspjehu, većinom se tu gubi uzalud vrijeme i snaga. Učenje je dosta složen posao, pa ga valja ispitati, da ii njegov uspjeh

odgovara uloženom trudu i vremenu. U novije vrijeme nauka ispituje i traži najpovoljnije načine i uvjete učenja, da se pojedinac uputi u način rada (metodu), koji odgovara njegovim duševnim i tjelesnim sposobnostima. Teško, da ima dva đaka, čije se pamćenje, pažnja i ostale duševne sposobnosti n đaku pokrivaju, pa je onda i isključeno, da će neki način učenja da vrijedi za sve ljude. Razlike u duševnom pogledu zahtijevaju, da se pronalaze oni načini rada, koji najbolje odgovaraju pojedincu prema njegovim duševnim sposobnostima. Pogrješno je, kad se traži od sviju đaka, da nauče isto gradivo uz jednake uvjete.

Učenje treba, da se podvrgne psihološkom nadzoru i da se svaki đak uputi u onaj način rada, koji njemu najbolje odgovara. Zato je potrebno, da đak sam uđe malo u svoj duševni život i da upoznaje sama sebe, pa da se upozna s tehnikom učenja, t. j. da se služi s najboljim metodama učenja i da ih tako primjenjuje, kako najbolje pristaje njegovim ličnim sposobnostima. On mora da upozna svoj tip pamćenja, predočivanja, pažnje, i t. d. i da se kod učenja služi onim načinom, koji odgovara njegovom tipu (obliku, uzoru.)

Učenje, kojim se mi ovdje bavimo, ima svoj određeni smisao. Mi se ovdje bavimo onim učenjem, koje se najviše služi riječima i slikama, da napamet nauči neko gradivo, pa da ga poslije po potrebi obnovi i iskaže.

Vrste učenja.

Kad nastojimo da upamtimo visine gora, godine u povijesti, razna imena, ili neku pjesmu, onda smo prisiljeni da prosto utuvljujemo gole riječi i da na njih najviše svraćamo svoju pažnju, kako bismo ih češćim ponavljanjem naučili. Ova vrsta učenja zove se mehaničko prosto učenje. Obratno, ako kod učenja nijesmo vezani na određeni niz riječi, niti na određenu riječ, nego samo nastojimo da upamtimo misli, t. j. da kod učenja obraćamo pažnju na smisao gradiva, da ga lakše naučimo, onda učimo racionalno (razumno). Obje vrsti učenja rijetko kada dolaze same, nego prema kakvoći gradiva za učenje, prevladuje ili mehaničko s tihim potpomoganjem racionalnog učenja na pr. kod učenja pjesmice, ili obratno, da racionalno prevladuje, a mehaničko da mu pomaže, kao što je to kod učenja književnosti, povijesti i sličnoga proznog gradiva.

Metode mehaničkoga učenja.

Treba li, da naučimo neku pjesmicu ili štivo od riječi do riječi, onda utuvljujemo (memoriramo) mehanički, t. j. ponavljamo gradivo dotle, dok ne upamtimo svaku riječ jednu do druge onako, kako je u knjizi. Neko učenje je to više mehaničko, što je gradivo manje razumljivo. Čisto mehaničko učenje je t. zv. „bubanje", kada đak uči neke riječi, a da im ne zna smisao. Tako „bubaju" đaci osnovne škole latinske molitve i odgovore, što im trebaju kod ministriranja, a đaci srednje škole bubaju, kad uče ono, što ne razumiju, kad na pr. nauče pravilo, a da ga ne znaju rastumačiti ili kad nauče cijeli razvoj neke formule, a da je ne mogu da obrazlože.

Mi smo češće primorani da bubamo, t. j. da prosto utuvimo neko ime ili broj ponavljajući, dok ga ne naučimo, da ga se i poslije dužeg vremena lako sjetimo. Da upamtim ime i visinu neke gore, ne preostaje mi ništa, nego da to nabubam, jer drugoga načina nema. Tu je dakle bubanje, odnosno čisto mehaničko učenje, na mjestu. No ne valja, da se buba ono, što treba da učimo s razumijevanjem. Tu daci čine najveće pogrješke, što krivo primijenjuju razne vrste učenja, pa gradivo, koje treba da racionalno uče, svladaju čisto mehanički.

Mehanički učiti ne znači učiti baš bez razumijevanja, nego da se pri učenju veća pažnja posvećuje obliku i poredaju riječi, nego li njihovom smislu. I mehanički možemo da učimo na više načina, od kojih svaki ima svojih prednosti i mana. Mi ćemo da promotrimo te pojedine načine, da vidimo, koji je najbolji.

1. Metoda dijelova.

Opazilo se, da većina daka i uopće većina ljudi uče neku pjesmicu napamet tako, da utuvljujemo dva po dva stiha, ili kiticu po kiticu i tako učeći dio po dio idu do kraja. Kod učenja pjesmice iz stranog jezika memorišu dapače stih po stih. Kad su utuvili sve ovako na manje dijelove, onda tek učvršćuju cijelost na taj način, da čitaju od početka do kraja. Slikovito (grafički) prikazana metoda dijelova vidi se na slici br. 1. Vodoravni isprekidani pravci prikazuju stihove, a uspravni pravci predstavljaju način i broj ponavljanja. Kod ponavljanja se vidi, da je đak učio ovu pjesmu tako, da ju je najprije pročitao od početka do kraja, da se upozna sa sadržajem.

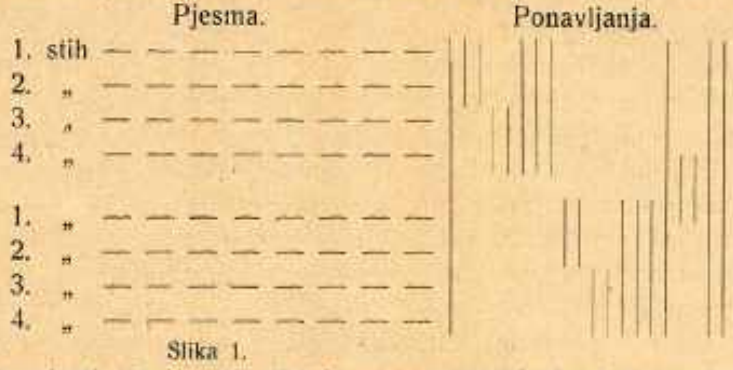

Slika 1.

(Neki uče odmah dio po dio, što je mnogo lošije.) Zatim je utuvio prva dva stiha i na njih potrošio dva ponavljanja, pa je prešao na 3. i 4. stih i njih je dvaput ponovio. Sada je htio da poveže sva četiri stiha i triput ponovio cijelu kiticu od početka do kraja, dok je nije naučio. Isto tako je postupao i kod druge kitice. Da učvrsti prvu i drugu kiticu ponovio je cijelu pjesmu od početka do kraja, ali je pri tom opazio, da zapinje između svršetka prve i početka druge kitice, pa je dvaput ponovio zajedno 4. stih prve kitice s 1. stihom druge kitice. Na koncu je dvaput ponovio sve od početka do kraja i uvjerio se, da je može bez pogrješke da odgovori.

Ako pobrojimo ponavljanja, prikazana uspravnim pravcima, vidjet ćemo, da je ovaj đak potrošio nešto više od 9 ponavljanja, dok je naučio pjesmicu. Učio je gledajući u knjigu i ispitujući se zavirivao je u tekst na mjestima, gdje je zapinjao.

2. *Metoda cijelosti.*

Ima đaka, premda vrlo malo, koji ne uče dio po dio, odnosno po metodi dijelova, nego utuvljuju napamet od riječi do riječi tako, da čitaju uvijek od početka do kraja, dogod ne nauče. Na slici br. 2. prikazan je ovaj način

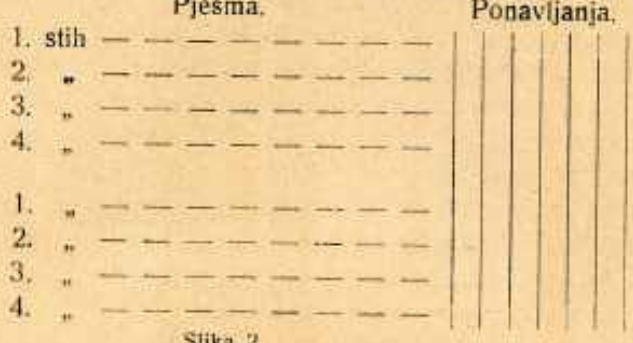

Slika 2.

učenja. Uspravni pravci pokazuju da je đak čitao uvijek cijelu pjesmu i da je trebao šest cijelih ponavljanja, dok je naučio bez pogrješke.

Koja je metoda bolja?

Pokusima se ustanovilo, da obje metode imadu nekojih prednosti i mana, pa ćemo ih da razmotrimo i vagnemo, da vidimo, koja je bolja i vrednija, pa da se njome poslužimo pri učenju.

Kod procjenjivanja nije dosta da pazimo samo na utrošeno vrijeme, pa broj i način ponavljanja, nego i na trajnost naučenoga gradiva. Dobro je, da obratimo pažnju i na to, kod koje metode je zgodnija i čvršća asocijacija (udruživanje spoznaja) i kako je bila razdijeljena pažnja, jer je sve to od znatne važnosti.

Po metodi učenja u cijelosti utroši se manje vremena, jer dobijemo ono vrijeme, što ga utrošimo kod metoda dijelova, povezujući one sitne dijeliće međusobno. Kod metode cijelosti otpada nam taj posao i time dobijemo na vremenu. No i kod metode cijelosti gubimo katkada na vremenu. Ponavljajući uvijek od početka do kraja neko gradivo, naučimo lakša mjesta prije, a teža kasnije. Zbog ovih težih mjesta prisiljeni smo, da ponavljamo i ona lakša, premda ih znamo, pa time gubimo na vremenu. Ipak stvarno uzevši veći je dobitak na vremenu kod metode cijelosti, iako taj dobitak nije uvijek od velike vrijednosti.

Učeći metodom dijelova veći je broj ponavljanja, nego po metodi cijelosti. Način ponavljanja je zgodniji u metode dijelova, jer teža mjesta ponavljamo više, a lakša manje, što je ispravnije i bolje. Po metodi cijelosti pri-

siljeni smo da pravimo nepotrebna ponavljanja onih dijelova, koji su zbog svoje lakoće već utuvljeni.

Ako naučimo neku pjesmu po m. Ci (kako ćemo odsada zvati zbog kratkoće metodu cijelosti), a drugu po m. Di (metodi dijelova), pa se ispitujemo nakon određenih vremenskih odsjeka (poslije 3, 6, 12 sati), da vidimo koje će gradivo biti bolje i trajnije zapamćeno, vidjet ćemo, da je trajnije pamćenje po m. Ci nego po m. Di. To se vidi po tome, što trebamo više vremena i ponavljanja, da ponovo naučimo zaboravljeno gradivo, što smo učili po m. Di, nego li za ono po m. Ci Sigurnije je odgovaranje (reprodukcija) gradiva naučenog po m. Ci a i vjernost pamćenja je bolja. Mana je m. Ci, da je reprodukcija najbolja na početku i svršetku naučene cijelosti, a najslabija u sredini, dok se to ne opaža kod druge metode. Brže se zaboravlja, što je naučeno po m. Di.

Po m. Di prave se sasvim nepotrebne, dapače štetne veze između početka i svršetka dijela ili kitice. Ove štetne veze spoznaja izviru iz samog načina učenja. Kad učeći neku kiticu dodemo joj do kraja, počinjemo opet iz početka i dužim ponavljanjem udruže se početak i svršetak kitice, mjesto da povezujemo svršetak prve kitice sa početkom druge i t. d. Đak, koji uči pjesmu po m. D., kod odgovaranja zapinje uvijek na onom mjestu, do koga je učio gradivo kao dio na pr. između kitica ili redaka, do kojih je učio djelomično. Uzrok je tome štetna veza, jer nas svršetak kitice sjeti na njen početak, mjesto da nas sjeti na početak naredne kitice. To štetno udruživanje početka i svršetka istoga dijela leži u samoj naravi m. Di, pa đaci nastoje tome da doskoče, što posebno utuvljuju svršetak neke kitice (zadnji stih) s početkom naredne kitice (prvim stihom).

Naprotiv po m. Ci nema toga zapinjanja među dijelovima, jer je veza jednako jaka među svim redovima, a kraj prve kitice naravno je povezan s početkom druge, pa to mnogo olakšava obnavljanje. Pored toga kod m. Ci jača je i posredna asocijacija gradiva. Češćim doživljavanjem (ponavljanjem) cjeline jače se utuvljuju pojedina mjesta kao dijelovi cjeline, a i udaljeniji posredno se podupiru upamćeni u nekoj cjelini. Kako kod mehaničkog učenja gradiva sa smislom ne može da bude čistoga mehaničkog učenja, kao što je to slučaj na pr. s učenjem brojeva, to je jasno, da smisao pomaže učenje. U ovom slučaju kod mehaničkog učenja pjesme tiho sudjeluje razumno učenje, koje se oslanja na smisao i pomalo pomaže mehaničko učenje. Kod m. Di ova pomoć, što je daje smisao, je daleko slabija, jer je smisao sve to nejasniji, ako na što više dijelića razdijelimo neku misaonu cijelost.

Po m. Di je pažnja na početku svakog dijela jednako jaka, jer je opseg spoznaja malen, pa pažnja može da bude jača. Zato su svi dijelovi otprilike jednako dobro utuvljeni. Po m. Ci je najjača pažnja na početku i svršetku gradiva, a u sredini najslabija, pa se zato i najslabije pamti sredina. Po m. Ci pažnja je mnogo više uperena na smisao, koji olakšava memoriranje i umanjuje broj ponavljanja.

Vagnemo li dobre i loše strane jedne i druge metode, nema sumnje da je m. Ci bolja i ekonomičnija. Iako se njome ne uštedi uvijek mnogo na vremenu, ipak je njena prednost u ispravnijem vezanju gradiva, trajnijem pamćenju i manjem broju ponavljanja.

Već nam obično iskustvo kazuje, da gradivo velikog opsega, na pr. „Smrt Smailage Čengića" od Mažuranića, ne možemo da učimo po m. Ci. Pokusima se ustanovilo, da se korist od te metode opaža sve do otprilike 5 kitica po 8 redaka Čim je gradivo veće već se ne može učiti po toj metodi. Skoro sve pjesme u udžbenicima za osnovne škole mogu se memorirati ovim načinom. Prednost m. Ci osobito se zapaža kod nadarenih đaka, koji lako uče. Ona je od velike koristi za one đake sa slabim pamćenjem i nesigurnim odgovaranjem, jer čvršće i duže pamte, a i odgovaranje je bolje, jer nema velikog zapinjanja. I naši narodni pjevači služe se ovom metodom.

Posredna metoda.

Budući da obje pomenute metode imadu dobrih i loših strana, to se kombinacijom dobrih, a uklanjanjem loših strana, dobiva najbolja metoda. Takva metoda zove se posredna metoda (m. Po), jer posreduje između oba

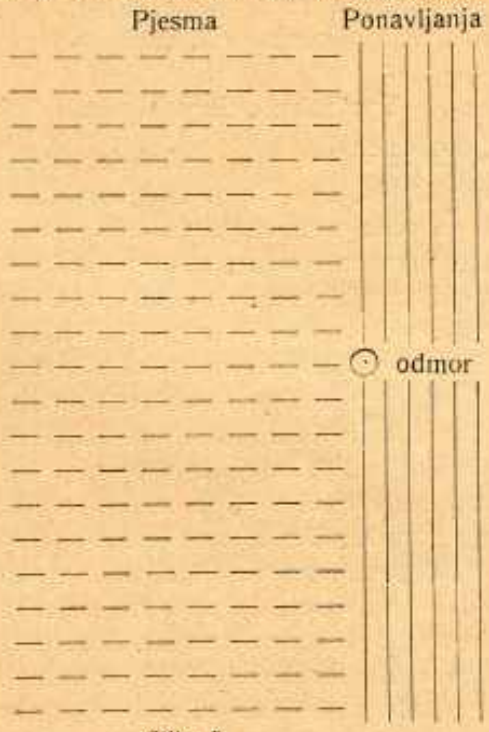

Slika 3.

pomenuta načina utuvljivanja. Po njoj se uči tako, da se gradivo, bila pjesmica ili štivo, razdijeli u više dijelova. Veličina ovih dijelova ovisi o njihovoj teškoći za učenje. Lakši dijelovi su većega opsega od težih Ako gradivo

već po svom sastavu nije razdijeljeno na odsjeke ili kitice, onda se nekim znacima odrede ti odsjeci olovkom ili mastilom, da budu uočljivi. Čitajući uči se prvi dio do znaka, koji ga omeduje. Tu se sad načini kratak odmor, pa se prelazi na drugi dio. Opet se načini mala stanka, pa se ide tim načinom do svršetka gradiva. Sad se ide opet na početak, istim načinom se drugiput ponavlja i tako redom, dok se potpuno ne nauči.

Na slici 3. predočen je taj način učenja. Pjesma je razdijeljena na dva dijela. Na koncu prvog dijela stavljena je mala kružnica. Ponavljalo se 6 puta i to tako, da se uvijek čitalo od početka do kraja, dakle po m. Ci, samo kad se došlo do male kružnice umetnuo se kratki odmor i nije se vraćalo na početak, nego nastavilo dalje.

Ta se metoda dade malo i drukčije primijeniti. Može se učiti po m. Ci i kad se naiđe na teža mjesta, ova se zasebno sama utuvljuju i onda se opet nastavlja učiti po m. Ci.

Kazali smo, da je m. Di najlošija i to tim gora, čim na više dijelova razdijelimo gradivo. M. Ci je bolja od ove, a m. Po je najbolja. Za vrlo kratko gradivo je najbolja m. Ci, a za veliko gradivo m. Po. Ova metoda ima sve prednosti m. Ci, a nema njezinih mana, t. j. da je pažnja u sredini slaba, jer je to uklonjeno onim umetnutim odmorom. Osim toga ne ponavljamo zbog težih mjesta ono, što smo već naučili.

Upotreba ovih metoda.

Nije li začudo, da se većina ljudi, dok nijesu upoznali razne metode mehaničkoga učenja, služe m. Di, koja je najgora i najmanje ekonomična. Uzrok toj pojavi bit će nešto u našoj prirođenoj lijenosti, koja nam ne da, da se odvažimo na veći napor i posao, pa pod njenim uticajem mislimo, da smo nesposobni, da učimo cijelo gradivo najedamput. Drugi uzrok je u tome, što mi kod rada želimo vidjeti što prije uspjeh naših napora, a to nam najbrže pruža m. Di. Tako se naša lijenost hrani malim uspjesima, ali konačna kakvoća uspjeha je slabija nego kod ostalih načina, kako su to pokusi pokazali.

Ta m. Di je tako duboko ukorjenjena kod nekih đaka, da se i onda, kad se upoznaju s boljim metodama, vraćaju opet na svoj naviknuti način. Više puta i zaista kod nekih ljudi m. Ci i m. Po ne pokazuju odmah na početku učenja znatne uspjehe. Uzrok tome je, što obično takvi đaci žive i rade u uvjerenju, da oni „ne mogu tako učiti", t. j. po novom načinu. E, naravski, ako je neko duboko uvjeren, da nešto ne može da radi, da to ne će ni moći učiniti, ili će uraditi s teškom mukom. Pod uticajem toga lažnog uvjerenja ne vide se ni velike prednosti boljih metoda. Zatim, dok se ne svlada tehnika nove metode, može katkada metoda, na koju smo naviknuti, da u prvi mah bude naprednija. Ali čim smo se malo dublje uvježbali u novom načinu učenja, njegova prednost je očita. Ne valja, dakle, da sustajemo na pola puta i da odbacujemo novu metodu, ako kod prvog pokusa ne pokaže svoje prednosti. Pričekajte malo i već kod trećeg ili četvrtog pokusa

opazit ćete prednosti. Dok učite po novom načinu, nastojte da odstranite ono lažno uvjerenje, „da ne možete tako učiti". Pridite novoj metodi kao sudac, koji treba da nađe objektivnu istinu. Da đaci na početku svog školovanja naviknu na bolje metode učenja, treba da ih nastavnici uvode u bolje metode već u osnovnoj školi i mladim godinama srednje škole, pa će onda otpasti posao oko odvikavanja od loših metoda.

Da se uvjerite o prednosti m. Ci nad m. Di načinit ćemo pokus. Kod pokusa je važno, da gradivo bude 1. jednake teškoće za učenje; 2. jednake količine; 3. da radimo uz jednake uvjete snage i vremena. Znanstveni pokusi čine se obično na gradivu bez smisla (na pr. na besmislenim slogovima : dil, gar, fik i t. d.), jer je ovo za svakoga teško. No kako su ovakovi slogovi bez interesa i teži za učiti, mi smo izabrali dvije pjesme, koje otprilike odgovaraju gornjim zahtjevima. Obje su od Dragutina M. Domjanića iz knjige „Izabrane pjesme". Prvu pjesmu „Šutnja" učite po m. Di, a drugu „Mrtvo jezero" po m. Ci. Nemojte ih još čitati, dok ne dobijete potanje upute!

Obje pjesme treba da naučite otprilike u isto doba dana i da ste jednako čili. Bilo bi najzgodnije na pr. da počnete oko 7 sati u jutro. Tako danas u to vrijeme naučite prvu pjesmu, a nekoliko dana iza toga u isto doba drugu. Da izmjerite točno koliko ste vremena potrošili na učenje, zabilježite početak učenja točno na minute i sekunde. Radi lakšeg računanja gledajte, da započnete u određenu minutu, t. j. kad je kazalo za sekunde na brojci 60. Kad završite i kad budete bez pogrješke da recitujete pjesmu, zabilježite vrijeme kad ste završili. Sad možete izračunati koliko ste vremena utrošili.

Učite po m. Di 2 po 2 stiha. Kad pročitate prva dva stiha, povucite kraj njih uspravni pravac kao znak ponavljanja i to toliko puta, koliko ih puta ponovite. Isto tako bilježe se ponavljanja i za ostale stihove, kitice i cijelu pjesmu, a dužina tih pravaca ovisi o veličini dijelova. Pogledajte unaprijed, kako su ta ponavljanja bilježena kod slikovitog prikazivanja m. Di. Nakon učenja prebrojite koliko ponavljanja otpada na pojedinu kiticu. Pravac povučen od početka do kraja kitice vrijedi 1, a isto toliki i odgovarajući dio pravca od početka do kraja pjesme. Pravac povučen u dužini od 2 stiha vrijedi $^1/_2$ ponavljanja. Ako je na prvu kiticu otpalo 20 ponavljanja, na drugu 19, na treću 15, onda se prosječni broj nađe ovako: (20 + 19 + 15) : 3 = 18 ponavljanja.

Uči se tako, da se prva 2 stiha ponavljaju, dok se ne nauče bez pogrješke. Onda se isto tako nauče druga 2 stiha. Sad se ponovi cijela kitica od početka do kraja, t. j. sva 4 naučena stiha, dok se čvrsto ne povežu. Isto tako se uče dalji stihovi. Kad se nauči druga kitica, ponavljaju se prva i druga kitica zajedno, da se međusobno povežu. Kad se nauči tim načinom i 3. kitica, ponavlja se cijela pjesma od početka do kraja. Kad naidemo na slabija mjesta, još ih jače zasebno utuvljujemo.

Još je vrijedno, da se ustanovi, po kojoj metodi se brže zaboravlja, odnosno trajnije drži. Brzina zaboravljanja mjeri se na taj način, da se ustanovi broj ponavljanja, potrebnih da se gradivo ponovo nauči nakon određenog odsjeka vremena. Ako smo na pr. naučili u 7 *h*, učimo ponovo nakon tri sata t. j. u 10 *h*, pa u 13 *h*, 19 *h* i budući dan u 7 *h*. Svaki put bilježimo ponavljanja i vrijeme. Odsjeci vremena uzimaju se po volji. Kod učenja po m Ci treba se držati istog rasporeda, da vremenski uvjeti budu isti.

Bolja će biti ona metoda, kojom brže naučimo, gdje je broj ponavljanja manji i gdje treba manje ponavljanja, da se gradivo ponovo nauči.

Po m. Di.

Početak učenja: Broj ponavljanja:
Svršetak „ :
Trajanje „ :

Šutnja.

Snivaju breze, ušutio lahor,
Spušteno granje još jedva se njiše,
Zadnjiput blijeda zašuštila trava
Zlatnog od lišća, od zlatne kiše.

Kako su srebrene poljane tihe!
Rijeka ne šumi, pod vrbe se skriva,
Zvijezda u njezinu zrcalu hladnom
I ne treperi već ko da sniva.

Nije to mir, to daljine — šute,
Kao da tajne prisluškuju koje,
Ili bi znale što strašno reći,
Pa ili ne smiju — ili se boje.

Ponovo učenje.

	I	II.	III.
Početak:			
Svršetak:			
Trajanje:			
Broj ponavljanja			

Po m. Ci.

Početak: Broj ponavljanja:
Svršetak:
Trajanje:

Mrtvo jezero.

Jezero mrtvo. Nad pučinom tamnom
Lebdi ko jastrijeb oblak tmasti,
Bljele se latice uvelih ruža,
Zalud im bilo u pustoši cvasti.

Negdje daleko — na rubu noći
Gubi se jezero, kupe se sjene;
Slične su jatima labuda crnih,
Negdje za oblakom dan sada vene.

Čuti se glas, il zvuk se tek sniva
Možda to latice truse se s ruža.
Dolazi noć i silna i teška,
Pučinom mrtvom sve bliže se pruža.

Ponovo učenje.

	I.	II.	III.
Početak:			
Svršetak:			
Trajanje:			
Broj ponavljanja			

Kad ispunite i ove rubrike za ponovo učenje, sravnite obje metode, pa ćete opaziti prednosti m. Ci. Načinite još nekoliko pokusa. Možete na istoj pjesmi primijeniti jednu i drugu metodu, na pr. da kod pjesme od 2 kitice učite prvu po m. Di, a drugu po m. Ci.

Čovjek je dobar i hoće dobro, a ako je zao, onda su mu jamačno zakrčili put, na kojem je dobro htio. H. Pestalozzi.

Iz moje računice i iz moga rukovoda.

Danijel Katić.

VELIČINA DVANAEST:

1. Pojam veličine dvanaest.

Povede se razgovor o vodi, da je dobivamo iz izvora, na vrelu, iz vodovoda, da je donosimo u kablu.

U izvoru, vrelu, vodovodu imade mnogo vode, u kablu je nema ni kapi, iz izvora teče pomalo, dok se napuni kabao. Pred djecu se donese pun kabao vode. Da vidimo, koliko je litara vode u kablu? Kabao se izmjeri litrom i utvrdi se mjerenjem, da je u njem dvanaest litara*. Vidimo li svaku litru zasebe u kablu? (Ne. Sve su smiješane.) Ovako ne možemo pregledati svaku litru, zato ćemo na računalu prikazati kuglicama veličinu dvanaest, da je možemo proučavati. Učitelj potegne na računalu dvanaest kuglica najedamput i načini razmake, da složaj bude u kvadratičnim slikama, da ga učenici mogu pregledati: :: :: : : (4, 4, 2, 2).

Kako kažemo ovoj veličini? (Dvanaest.) Ime veličine napiše učitelj na ploči: dvanaest, a učenici istu riječ pišu napamet tri puta, da se izrade ruko pokretne predodžbe za pisanje ove riječi. Ovu veličinu možemo kraće napisati evo ovako: 12, učenici motre i pišu napamet simbol veličine, o kojoj je riječ, i čitaju je govorom: dvanaest.

Prikažite, djeco, i vi tu veličinu pucetima, zrncima. Djeca prikazuju na klupi svaki pred sobom složajem puceta, zrnaca pomenutu veličinu u kvadratičkom obliku i simboliziraju je imenom: dvanaest.

Da vidimo, od čega je složeno ovih dvanaest litara vode u kablu? Kako se litre u kablu ne dadu pregledavati, moramo ih pregledati na računalu. Kazaljkom se rastavi veličina na dva jednaka dijela tako, da se postavi kazaljka evo ovako: : : : : : : Učenici znadu očitavati s računala: 6, 6 pa odgovaraju dvanaest je složen od šest i od šest. Ovo je pregledavanje djeci najlakše, i od njega se počinje. Koliko je litara vode najprije nateklo u kabao, a koliko zatim, da je pun kabao? (Najprije 6 l, a zatim 6 l i kabao je pun, sadrži 12 l.) Prikažite, djeco, to isto i vi na pucetima! Djeca pokazuju, očitavaju, pamte i sjećaju se, kolike pojedinosti nalazimo u cjelini. Prikažimo to pismom! Koliko je litara vode u kablu? (12 [napiše učitelj].) Koliko je litara ozdo u posudi, koliko ozgo? (Ozdo 6, ozgo 6 [napiše učitelj na ploči 6, 6]. Na ploči je napisano: 12 6, 6, t. j. cjelina i pojedinosti. Djeca čitaju cjelinu 12 i dijelove njezine 6, 6 i to napisuju: motre, pamte, pišu napamet. Prije pisanja simbola mogu učenici prikazivati pismeno točkama, da bude više utisaka, više radnje, više pokretnih predodžbi, da se ojača sjećanje i očitovanje iz predodžbe. Sad je svršeno proučavanje jedne

*) Ovaj primjer sadrži jedinice, koje su smiješane u kablu, koje ne možemo pregledat u kablu, za o mjerimo i brojanjem istražujemo, da zadovoljimo učenike, koliko je l. Inače bismo bez brojanja kazali, da je ovoj veličini ime dvanaest.

varijante složaja veličine, a nastavlja se isto tako, to 12 7 5, da druga pojedinost bude manja od prve, i obratno 12 5 7 (Na računalu : : :-: : : čita se u prvom slučaju od lijeva na desno, u drugom natrag od desna na lijevo, da slika bude preglednija, da pregledavanje brže teče. Poslije toga dolazi 12 8, 4 i

12 4, 8
12 9, 3
12 3, 9
12 10, 2
12 2, 10
12 11, 1
12 1, 11
12 12, 0

Ovakvim proučavanjem doznali smo samo za dvije pojedinosti u dvanaest.

U kabao smo mogli natakati vodu litrom, kako smo na početku izmjerili kabao. Djeca sada ponovno mogu mjeriti litrom kabao; ali budući da ne mogu u nizu zadržati sjećanje na dvanaest litara, na dvanaest pojedinosti, od kojih svaka sadrži jednu litru, pregledava se na računalu i utvrdi se, da je u kabao tekla jedna litra, jedna litra, jedna litra i t. d. prihvaćajući po jednu kuglicu. To ponove djeca na pucetima i opišu simbolima na ploči i pločicama kako je naprijed rečeno:

12 1, 1, 1, 1, 1, 1, 1, 1, 1, 1, 1, 1, ili $\begin{matrix} 1\,1 & 1\,1 & 1 & 1 \\ 1\,1 & 1\,1 & 1 & 1 \end{matrix}$

Sličnim načinom proslijedi se dalje: da ova veličina sadrži
2, 2, 2, 2, 2, 2, 1
3, 3, 3, 3,
4, 4, 4,
5, 5, 2,

Na ploči imademo ovu sliku:
dvanaest : : : : : :
12 6 6
12 7 5
12 5 7
12 8 4
12 4 8
12 9 3
12 3 9
12 10 2
12 11 1
12 1 11
12 12 0
12 1, 1, 1, 1, 1, 1, 1, 1, 1, 1, 1, 1
12 2, 2, 2, 2, 2, 2

12 3, 3, 3, 3,
12 4, 4, 4
12 5, 5, 2

S ovim smo istražili sadržaj 12 u svim kombinacijama, koje nam mogu poslužiti u raznim računskim operacijama. U 12 ima i drugih kombinacija: 2, 6, 4; 1, 5, 3, 1, 2 i t. d.; ove kombinacije izražene su u pojedinostima cjeline dvanaest, pa ih napose ovdje ne izvodimo, jer su već prije izvedene: 2, 6, 4 (8, 4,); 1, 5, 3, 1, 2, (6, 4, 2).

Što sadržava dvanaest? (Odgovara se naizmjence analizirajući cjelinu na pojedinosti: dvanaest sadržava 5, 7; 10, 2; 6, 6; 4, 4, 4 i td.

Što se dade složiti od 10, 2 (7, 5; 3, 9; 2, 2, 2, 2, 2, 2; 10, 2)? (Odgovara se sintetizirajući pojedinosti u cjelinu.)

Što se nalazi uz 8 u 12? (8, 4) Uz 1 (4, 9, 3) u 12?

Što je veće (manje) 12 ili 6; 12 ili 10 i t. d. Za koliko?

(Poreduju se pojedinosti cjeline sa cjelinom, da se utvrdi odnošaj izmedu njih.)

Poredajmo sve veličine do 12! Po jedan!

1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12.

Gdje se nalazi u tom nizu nova, danas naučena veličina 12? (12 se nalazi poslije 11; ispred 12 nalazi se 11; 11 se nalazi izmedu 10 i 12.) Što dolazi poslije 11? Redajmo po 2 (2, 4, 6, 8, 10, 12) po 3 (3, 6, 9, 12) po 4 (4, 8, 12) po 5 (5, 10 i 2) po 6 (6, 12) po 7 (7 i 5) i t. d.

Redajmo sadržaj veličine 12!												Dvanaest bi pisali prema raznim sistemima	
Pojedan:	1,	1	1,	1,	1,	1,	1,	1,	1,	1,	1,	(dvanaest jedinica)	nema jedne znamenke s jednim mjestom za 12
po dva:		2,		2,		2,		2,		2,		(šest dvojica)	60
po tri:			3,			3,			3,			(četiri trojice)	40
po četiri:				4,				4,				(tri četvrtice)	30
po pet:					5,				5,		2,	(dvije petice i dvije jedinice)	22
po šest:						6,				6,		(dvije šestice)	20
po sedam:							7,				5,	(jedna sedmica i pet jedinica)	15
po osam:								8,			4,	(jedna osmica i 4 jedinice)	14
po devet:									9,		3,	(jedna devetica i 3 jedinice)	13
po deset:										10,	2,	(jedna desetica i 2 jedinice)	12
po jedanaest:										11,	1,	(jedna jedanaestica i 1 jedinica)	11
po dvanaest:											12,	(jedna dvanaestica i 0 jedinica)	10

Iz ovoga prikaza stvara se u djece smisao, kako se više jedinica prelaže u skupinu veće vrednote, pa se i nade, da se dvanaest piše: 12 po desetinskom preloženju i ujedno nade se obrazloženje, zašto se dvanaest piše: 12; da jedan znači 1 deseticu, 2 dvije jedinice; da dvanaest pišemo s dvije brojke, da zauzima dva mjesta; da su desetice na drugom mjestu, a jedinice na prvom mjestu; da mjesta brojimo od desna na lijevo, kako su pisali stari Arapi koji su i ove brojke pronašli, pa brojke zovemo arapske brojke. Ovo bi se moglo ispitati ovim pitanjima: Kako pišemo dvanaest? (12.) Zašto tako?

Koliko mjesta zauzima 12? (Dva.) Što je napisano na ta dva mjesta? (1 i 2.) Zašto 1 i 2? (1 desetica 2 jedinice.) Da li uz 1 piše desetica? (Ne.) Pa kako ćemo znati, da je 1 jedna desetica? (Stoji na drugom mjestu.) A gdje leži 2? (Na prvom.) Što znači 2? (Dvije jedinice.) Piše li uz 2 „jedinice"? (Ne.) Kako ćemo znati, da je 2 dvije jedinice? (2 leži na prvom mjestu i zato mu kažemo jedinice.) Prema kojoj strani brojimo mjesta? (Prema lijevoj.) Zašto tako; mi pišemo na desno? (Tako su pisali stari Arapi, pa i brojke su oni napisali i zovemo ih arapske.)

12 l vode iz kabla pretočimo u posudu od 10 l i 2 l; 12 dl pretočimo u 1 l i 2 dl i uporedimo s 1 deseticom i s 2 jedinice. Izbroj 12 dinara i promijeni u novčanicu od 10 Din i 2 kom. po dinar pa i ovo isporeduj s brojkom 12. Slično tome 12 dm u 10 dm = 1 m = 1 desetica i 2 dm = 2 jedinice, 12 kg, 12 araka, 12 komada krede, pera, olovaka (1 tucet), u kalendaru broji 12 mjeseci = 1 godina, na uri 12 sati (nauči čitati rimske brojke), 12 kom. = 6 pari.

2. Obradba veličine dvanaest.

a) Nejednake pojedinosti cjeline.

Prije zadatka povede se razgovor o onom, što zadatak stvarno sadržava, da djeci bude poznata radnja, a na taj se razgovor nadoveže na zgodnom mjestu zadatak:

Gospodar je nabavio nekoliko voćaka i sadi ih s jedne i s druge strane svoga vrta uz plot.

Djeca ponove zadatak, da se osvjedočimo znadu li, o čem se radi. Zadatak ne sadrži određene veličine, pa mu ih sada podajemo. Što je gospodar nabavio (potegne učitelj na računalu 12 kuglica složenih u kvadratičnom obliku: :: :: : :)? Što je radio s njima (postavivši kazaljku, kojom rastavlja 12 u 6 i 6 :: :|: : :)? (Posadio je s jedne strane 6 voćaka, a s druge strane 6.) Od čega je postalo 6 i 6? (Od 12.) Što se dogodilo s 12?

Rastavilo se 6 i 6. (Kada je više: kad je 12 na okupu ili kad je rastavljen na 6 i 6? Komu je dvanaest jednako? (12 je jednako 6 i 6.)

Djeca su opazila, kako se 12 rastavilo, pa neka oni izvedu taj rad na pucetima, što ih slažu na klupi, svaki učenik pred sobom. Razgovor se povede slično onom, kad se radilo na računalu.

Kako bi taj rad gospodara prikazali na ploči? Koliko je voćaka imao gospodar? Nacrta se 12 točaka i napiše se brojka 12. Koliko je zasadio s jedne i druge strane? Točke rastavimo crtom i uz 12 napišemo 6, 6. Što se dogodilo s 12? (Rastavilo se.) Kako? (Na 6, 6.) Od čega je postalo 6, 6? [Od 12.] Kad je više: kad je 12 skupa ili kad je 12 rastavljeno? [Jednako.] Između 12 i 6, 6 napiše se znak jednakosti. Komu je 12 jednako? Odgovara se čitajući jednadžbu: 12 = 6 + 6. Prikažite i vi, djeco, to isto pismom! Djeca motre, pamte i napamet pišu.

Koliko je gospodar zasadio s jedne [s druge] strane [pokazujući na računalu kazaljkom?] [6, 6.] Koliko je zasadio svih voćaka? [12] Od čega je postalo 12? [Od 6 i od 6.] Što bude od 6 i od 6? [12.] Kada je više, kad je 6 i 6 ili kad je 12? [Jednako.] Komu je jednako 6 i 6? [12.]

Djeca pokazuju na pucetima, zrncima, a zatim na ploči izvodi učitelj dogovorno s učenicima jednadžbu 6—6=12, koju učenici prikazuju na pločicama.

Koliko je voćaka nabavio gospodar? (12.) Koliko je zasadio s jedne strane? [6 čitajući s računala.] Koliko je voćaka ostalo za drugu stranu? [6.] Od čega je ostalo ovih 6 voćaka? [Od 12.] Da li je za drugu stranu ostalo svih 12 ili manje ili više od 12? [Od 12 manje.] Za koliko manje od 12? [Za 6.] Za kojih 6? [Što ih je zasadio s jedne strane.] Kada je više ili manje: kad je 12 manje za 6 ili 6? [Jednako.] Komu je jednako 12 manje za 6? [Dvanaest manje za šest jednako je šest.

Prikažite, djeco, isto na pucetima. Učitelj postavlja ista pitanja, a djeca izvode rad na pucetima.

Prikažimo pismom! Koliko je voćaka nabavio gospodar? [Učitelj na odgovor djece napiše 12.] Koliko je zasađeno s jedne strane? [6.] Koliko je voćaka ostalo za drugu stranu? [6.] Na ploči je napisano: 12 6 6. Od čega je ostalo 6? [Od 12.] Da li je za drugu stranu ostalo svih 12 ili manje [ili više] od 12? (Od 12 manje [umetne se znak —].) Za koliko manje od 12? [Od 12 — 6.] Za kojih 6? [Što ih je zasadio s druge strane.] Što je veće: 12—6 ili 6? [Jednako.] Umetne se znak jednakosti. Komu je jednako 12—6? Djeca odgovaraju čitajući jednadžbu 12 — 6 = 6.

Prikažite, djeco, tako na pločicama.

Na ploči je napisano:

	:: :: : :	
12 = 6 + 6	6 + 6 = 12	12 — 6 = 6

Ovako će se dalje obraditi:

12 = 7 + 5	7 + 5 = 12	12 — 5 = 7
12 = 5 + 7	5 + 7 = 12	12 — 7 = 5
12 = 8 + 4	8 + 4 = 12	12 — 4 = 8
12 = 4 + 8	4 + 8 = 12	12 — 8 = 4
12 = 9 + 3	9 + 3 = 12	12 — 3 = 9
12 = 3 + 9	3 + 9 = 12	12 — 9 = 3
12 = 10 + 2	10 + 2 = 12	12 — 2 = 10
12 = 2 + 10	2 + 10 = 12	12 — 10 = 2
12 = 11 + 1	11 + 1 = 12	12 — 1 = 11
12 = 1 + 11	1 + 11 = 12	12 — 11 = 1
12 = 12 + 0	12 + 0 = 12	12 — 12 = 0

Da se osvjedočimo, koliko smo uspjeli, zadavat ćemo usmeno naizmjence u analizi, sintezi i umanjivanju ove iste zadatke. Učenici se sjećaju cjeline i iz nje napamet očitavaju dijelove njezine ili iz dijelova slažu cjelinu ili iz cjeline i jedne pojedinost istražuju drugu pojedinost. Slabiji učenici sve

zadatke rješavaju očitanjem s puceta, dok ojača sjećanje i oslobode se ovoga pomagala [puceta]. Ova vježba mora da bude obilata, da učenici vladaju potpuno veličinom dvanaest u funkcijama: = + —, da se može izazvati zahtjev pregleda svega rada, i to ovim redom usmeno, a zatim pismeno:

12 = 1 +	1 + 11 =	12 — 1 =
12 = 2 +	2 + 10 =	12 — 2 =
12 = 3 +	3 + 9 =	12 — 3 =
12 = 4 +	4 + 8 =	12 — 4 =
do	do	do
12 = 12 +	12 + 0 =	12 — 12 =

Naučeno djeca govore i pišu; slabiji uče na pucetima, dok ojača sjećanje. Sad se naučeno rješavanje na sađenju voćaka primijeni drugim zadacima, gdje dolaze u radnju mjere, novci, komadi, vrijeme i t. d; čitaju se zadaci s čistim brojevima iz računice i pišu domaće zadaće.

b) Jednake pojedinosti cjeline.

Množenje, mjerenje i dijeljenje možemo razviti na drugom kojem zadatku iz života ili na istom, kako gospodar sadi voćke. U ovom posljednjem slučaju ne treba djecu uvoditi pripravom u rad, jer im je taj poznat, nego se odmah počinje zadatkom.

Gospodar je nabavio voćke i hoće da ih zasadi u redove, da svi redovi budu jednaki.

Koliko je voćaka nabavio gospodar [potegnuvši na računalu 12 kuglica]? [12.] U koliko će redova zasaditi voćke, da redovi budu jednaki [ovdje se može prepustiti djeci, da istražuju rješenje, a može se kazaljkom rastaviti 12 na 6, 6 ali tako, da odgovara slika na računalu stvarnosti sađenja, pa se prema tomu ne će u ovom slučaju 12 rastaviti: : : : : : nego : : : : : :]. [U dva reda]? Kako se 12 voćaka rastavilo? [Na 6, 6.] Koliko puta po 6? [2 puta po 6.] Reci dva puta po 6! (6, 6.] Koliko je dva puta po 6? [12.]

Otkuda je gospodar uzeo ovih 6 (ovih 6 [pokazujući na kuglice]). [Iz 12.] Uzmi po 6 iz 12 ili izvadi po 6 iz 12! [6, 6.] Koliko puta se može 6 izvaditi iz 12? [2 puta.]

Na koliko je redova razdijelio gospodar 12 voćaka? [Na 2 reda.] Koliko je voćaka u prvom [drugom]? [6, 6.] Razdijeli 12 na 2 reda! [6, 6.] Koliko dolazi u svaki red, kad se 12 razdijeli na 2 reda? [12 razdijeljeno na 2 reda jednako je 6.]

Prikažite, djeco, kako je gospodar poredao dvanaest voćaka, kada ih je zasadio u dva reda! Djeca pokazuju na pucetima i odgovaraju na pitanja, koja smo postavljali, kad smo radili s kuglicama na računalu.

Kad je ovaj rad obavljen prikazujemo pismom na ploči redanje 12 voćaka u dva reda. Koliko je voćaka imao gospodar? [12.] Na ovaj odgovor nacrta učitelj dvanaest točaka i napiše brojku 12. Što je radio s njima? [Poredao ih je u dva reda.] Kako? (Potegne se crtom kao na računalu kazaljkom.) Koliko

je u prvom, drugom redu? (6, 6.) Na ploči se napiše 6, 6. Kako se 12 rastavilo? (Na 6, 6.) Kada je više: kad je 12 ili rastavljeno 6, 6? (Jednako [postavi za znak jednakosti: 12 = 6, 6].) Koliko puta po 6? (Dva puta [napiše se ispod 6, 6 — 2 × 6].) Komu je 12 jednako? (12 = 2 × 6.) Koliko je 2 puta po 6? (2 × 6 = 12) [napiše se u trećem redu ispod 12 = 2 × 6].) Čitaj sve!

Otkuda je gospodar uzeo 6 voćaka? (Iz 12 [pokazujući na 12].) Izvadi po 6 iz 12! (6, 6.) Gdje se nađe svaki ovaj 6 [pokazujući na 6, 6]? (U 12 pokazujući na 12 u 1. redu].) Odgovor: 6 se nađe u 12 prikaže se u novom redu: 6 u 12. Koliko se puta nađe 6 u 12? (2 puta [nadopiše se u redu 6 u 12 još: = puta]) Čitaj! Djeca čitaju 6 u 12 = 2 puta.

Na koliko je redova razdijelio gospodar 12 voćaka? Odgovor čitamo s točaka na ploči. Kako? Djeca pokazuju dijeljenje, da postavljaju 12 točaka u 2 reda, dok svih 12 voćaka razmjeste: jednu u prvi, jednu u drugi red; ili uzimaju u vid dvije voćke (jer su dva reda) te redaju prvu u prvi, a drugu u drugi red. Koliko je voćaka dobio svaki red? (6.) Što je gospodar radio s ovih 12 voćaka (pokazujući na 12 u prvom redu: 12 = 6, 6]? (Sadio ih je ili razdijelio ih je.) Učitelj napiše: 12:. Na koliko redova? (Na 2 [napiše se uz 12 : još 2]) Koliko je voćaka dobio svaki red? (6 [napiše se, da dobijemo izrađenu djelidbu: 12 : 2 = 6]) Čitaj!

Na ploči je napisano:

12 = 6, 6
12 = 2 × 6
2 × 6 = 12
6 u 12 = 2 puta
12 : 2 = 6

Djeca čitaju cijelu sliku s ploče, pamte i napamet pišu (tri puta prepisuju).

Dalje se obrađuje opisanim načinom:

12 = 2, 2, 2, 2, 2, 2
12 = 6 × 2
6 × 2 = 12
2 u 12 = 6 puta
12 : 6 = 2

12 = 1, 1, 1, 1, 1, 1, 1, 1, 1, 1, 1, 1
12 = 12 × 1
12 × 1 = 12
1 u 12 = 12 puta
12 : 12 = 1

12 = 3, 3, 3, 3
12 = 4 × 3
4 × 3 = 12
3 u 12 = 4 puta
12 : 4 = 3

12 = 12
12 = 1 × 12
1 × 12 = 12
12 u 12 = 1 put
12 : 1 = 12

12 = 4, 4, 4
12 = 3 × 4
3 × 4 = 12
4 u 12 = 3 puta
12 : 3 = 4

Rastavi 12 na 3 (4, 6, 2) 1, 12! (12 = 3, 3, 3, 3 [4, 4, 4; 6, 6; 2, 2, 2, 2, 2, 2.])
Reci 4 × 3 (2 × 6, 3 × 4, 6 × 2)! (3, 3, 3, 3 [6, 6; 4, 4, 4; 2, 2, 2, 2, 2, 2])
Koliko je 2 × 6 (3 × 4, 6 × 2, 4 × 3)? Koliko je 1 × 12, 12 × 1?
Izvadi 6 (12, 3, 1, 4, 2) iz 12! (6, 6; 3, 3, 3, 3; 4, 4, 4; 2, 2, 2, 2, 2, 2.
Koliko se puta nalazi 2 (1, 4, 3, 12, 6) u 12, ? (2 u 12 = 6 puta . . . . .)
Razdijeli 12 na 4 (12, 2, 3, 1, 6)! (12 : 4 = 3, 3, 3 ili 12 : 4 = 3; 12 : 2 = 6, 6 ili 12 : 2 = 6; 12 : 3 = 4, 4, 4 ili 12 : 3 = 4 . . . . .)

Naizmjence 1 u 12

12 = 2, 2, 2 . . . . .
12 : 4,
6 u 12 =
4 × 3 =
12 = 3, 3, ...
1 × 12 =
12 : 12 =

12 = 1, 1, 1, 1 . . . . .
3 × 4 =
12 = 6, ...
4 u 12 =
6 × 2 =
12 : 3 =
12 u 12 =
12 : 1 =

12 × 1 =
12 : 2 =
3 u 12 =
2 × 6 =
12 = 4, 4, 4
2 u 12 =
12 : 6 =
12 = 12 . . .

Što smo proučili o dvanaest?

12 = 1, 1, 1, 1, 1, 1, 1, 1, 1, 1, 1, 1
12 = 2, 2, 2, 2, 2, 2
12 = 3, 3, 3, 3
12 = 4, 4, 4
12 = 6, 6
12 = 12

12 = 1 × 12
12 = 2 ×
12 = 3 ×
12 = 4 ×
12 = 6 ×
12 = 12 ×

1 × 12 =
2 × 6 =
3 × 4 =
4 × 3 =
6 × 2 =
12 × 1 =

1 u 12 =
2 u 12 =
3 u 12 =
4 u 12 =
6 u 12 =
12 u 12 =

12 : 1 =
12 : 2 =
12 : 3 =
12 : 4 =
12 : 6 =
12 : 12 =

Sistem govore i pišu, napamet nauče djeca. Ispitujući znanje slabiji se učenici služe pucetima, da na njima očitaju rješenje, dok se oslobode, da mogu iz predodžbe očitati.

Zadavaju se zadaci iz života, gdje dolaze razne mjere, dinari, komadi, parovi, tucet; dan, sedmica, mjeseci, godine i t. d. Čitaju se zadaci iz računice, pišu se domaće zadaće.

Dovodi se u vezu nastavljanje, okupljanje, umanjivanje, množenje, mjerenje, dijeljenje, da učenici mogu pokazati 1. da znadu odrediti (naznačiti) [=, |, —, ×, u, :] 2. da umiju riješiti zadatke u opsegu veličine 12, a zatim ponavljaju se prije naučene veličine.

Kako je udešen postupak s dvanaest, obrađuju se naredne veličine 13, 14, 15, 16, 17, 18, 19 i 20. Dakako da će postupak bivati sve kraći i brži, jer će se djeca uputiti u tehniku rada, pa će se i psihološki procesi odvijati bržim tempom i skraćenim, refleksnim načinom.

Tko zna dobro pripovijedati, ima u ruci nesamo društvo nego i djecu.

L. Kellner

Učitelj čuvar zdravlja i ljubavi spram otadžbine.

Milan Tiljak.

Svaki je od nas ponosan na zemlju, na narod, koji ga je rodio. Ovaj ponos na ljubav, što je osjeća prema zemlji našoj i narodu, pa želja da taj narod uživa sreću i slobodu, da se digne umom i snagom, da uživa priznanje pred drugim narodima, osobito našim susjedima, sve ovo zove se ljubav prema otadžbini.

Tu ljubav nije u stanju nitko da ugasi. Ta ljubav stvorila je divove junake, nadahnula je pjesnike i umjetnike, izvela je nadčovječna djela pojedinaca za sreću i spas cjeline, poticala je na rad, digla ponos, digla čovjeka, da u zanosu života zaplovi životom duha.

Uz ovakove misli i osjećaje nemoguće je mirovati. Tuj se traži neodgodiv posao, tuj se traži provod misli u djela, pa nam treba sve upotrijebiti za postignuće cilja.

Kako se u djetetu razvija uporedo i tijelo i duša, to je učitelju posvetiti jednaku pažnju i tijelu i duši.

Kakogod treba da je duša vitka i spretna za primanje spoznaja, tako i tijelo, koje taj duh krije u sebi, treba bez sumnje da odgovara duševnim vrlinama.

O tom su već davno najbolji pedagozi bili na čistu, pa nije ni čudo, da se već davno u svrhu uporedog vođenja tijela i duše uvela u nastavu obligatno tjelovježba.

Gimnastiku kao školski predmet shvaća većina učitelja sporednim, što više, suvišnim predmetom obuke.

Da je gimnastika na vrlo niskom stupnju u našim osnovnim školama, ne treba boljih dokaza, nego što je promatranje djece za vrijeme cijepljenja protiv šarlaha.

Udovi im slabi, mišićje nerazvito, što nikako ne odgovara djetinjoj dobi, pa se očito opaža zapuštenost, a ne istrošenost.

Što time čini svaki nastavnik, o tome ne treba govoriti, a što se gimnastikom u školi postići može, spomenut ću samo najkrupnije.

Mnogo se čuju ove riječi: „Dok sam zdrav, ne bojim se gladi" ili: „Zdravlje je najveće bogatstvo na svijetu" i t. d. I zbilja jest i ostat će najveće bogatstvo na svijetu. Mi smo stariji već otporni, ali nam je često na jeziku ova: „Nedaj Bog bolesti".

Svaka bolest ne nasrne na čovjeka istom snagom, a tako ni čovjek nije za sve bolesti jednako otporan. Otpornost protiv bolesti daje čovjeku njegova tjelesna snaga, kojom on odbija navalu bolesti od sebe. Tko je snažan, jak i otporan, taj je i zdrav.

Kad je tako s odraslima, a kako je sa djetetom?

Isto tako, samo je razlika u tom, što je dječje tijelo još nejako, što je njegova tjelesna snaga po sebi slaba za otpor protiv bolesti, pa je potrebno poraditi na tom, da mu se ta snaga ojača, da se tjelesno koliko je moguće što bolje razvije. Kad se pak ova potreba za boljitak djeteta kao individua od nas samih mimoilazi, onda smo krivci nesreći uzdanice naroda — djece naše.

Mi, t. j. škola, oduzeli smo djeci slobodu, zatvorili ih među četiri zida, spriječili mu igru i slobodan djetinji razvoj, jer budućnost djeteta ne dozvoljava slobode, budući se mora spremati godine i godine da postane korisnim članom ljudskoga društva.

Pa kad je tomu tako, onda neka mu se bar donekle nadoknadi ova izgubljena probit tjelesna.

Uzgajajmo tijelo dječje školskom gimnastikom, obligatnom igrom, koja je i bolja, jer je pod nadzorom učitelja i dijete nije izvrženo nesrećama, koje se kod igre lako dešavaju.

Uvijek uspuhano, često od roditelja kažnjavano kao zločesto dijete, većinom je potpuno zdravo. U školi vidimo u takovoj djeci nemirne, ali i dobre učenike. Protivno tomu su mirna djeca, za koju majke u najviše slučajeva vele: „Bio je najbolji, pa mi ga je Bog uzeo".

Ne samo zbog zdravlja, nego i zbog discipline gimnastika je u osnovnim školama važan predmet. Ako se ne obrađuje nikako, onda je bezvrijedan. Ako se pak valjano obrađuje, onda dobiva svoju pravu vrijednost, koju ne može nitko umanjiti.

U prvom razredu dade se zapaziti, kako gimnastika djeluje na razvitak djeteta. Tu se vidi, da i boja dječije kože ima svoju posebnu izrazitost. S početka dijete dolazi u školu bez prave kretnje, nenaučno da živi u zajednici s ostalom djecom, već naučno ili na kućnu bezgraničnu strogost ili popustljivost.

Većina djece dolazi u školu blijeda, puna neizvjesnosti i straha, što će to biti u školi. Ako dijete i misli, što bi moglo biti, ipak mu je prva misao, da bi moglo dobiti šiba, a ta ga misao tjera na plač, čim dobije prvo pitanje od svoga učitelja.

Poslije nekoliko mjeseci dijete skače veselo po dvorištu, igra se, smije, zapitkuje učitelja štošta. Nije to ono isto dijete, što je pošlo pred par mjeseci u školu. Ono je sada sasvijem drugo. Zna se ugibati, kada prolazi kroz hodnik, zna trčati a da ne padne, zna loptu hvatati, a da ne gleda u ruke. Što je najglavnije, ono nije više blijedo, nego ima sivkasto crvenu boju lica. Ne prigovara jelu kod kuće, a to mu je dalo punano lice. Postalo je poslušno i naučilo se na strogoću svoga učitelja.

Gdje se je moglo dijete tako dotjerati? Nigdje bolje nego kod tjelovježbe. Tamo se ispolji učiteljeva strogost, a to nije strogost, nego točnost, koju djeca kod gimnastike mogu najbolje zapaziti.

Razred, u kom učitelj radi s djecom, ne može zadovoljiti djecu bez dvorišta ili igrališta, jer mu je razred previše tijesan.

Djeca će u razredu izdržati cijelu godinu, ali će im to škoditi zdravlju. Konačno i sama obučna građa, koja se ima u godini obraditi, ne traži neprestani boravak u sobi.

A sada zavirimo malo u tjednike, pa ćemo vidjeti koliko se s djecom gimnastika provodi.

Tuj stoji napisano: „Vježba rukama", „Vježba nogama", „Vježba glavom." Zbilja je smiješno zamisliti čovjeka, koji bi tako izgledao, kako ga neki učitelji u tjedniku opisaše, jer se čovječje tijelo ne sastoji samo od glave, ruku i nogu.

Djeca, koja su četiri godine u osnovnoj školi propisno vježbala tijelo, postala su ozbiljna, uredna i disciplinirana. Ta djeca bolje misle i uopće stekoše svojstva, koja će učiniti, da kasnije u društvu ljudskom budu dobri i valjani članovi, na koje se u muževnim godinama može društvo osloniti.

I kod najboljeg đaka može se zapaziti sebičnost, a ta se nevaljala odlika može tjelovježbom najlakše izliječiti. Pa i onda, ako je ona nasljeđena tek uz nešto više vremena.

Ima ih, koji tjelovježbu goje na spravama već u osnovnim školama, a ja bih bio protiv nekojih sprava. Sprave, kao što su ruče pa preča čine mišićje upravo drugog oblika i ovakovim vježbama postaje tijelo kao da je sa užetima obloženo.

Koliko sa snagom i zdravljem toliko sa tjelovježbom ide i za ljepotom tijela. I to je opravdano, jer lijepoj duši pripada i lijep stan.

Školske šetnje, ako se na njima i tjelovježba obavlja, vrlo su korisne po dječje zdravlje.

Ma samo kad promatramo djecu ovako u proljeću, već nam je jasno, da im je od silne potrebe polje, zalenilo, pa onaj mirisavi zrak, što ga namirisava proljetno cvijeće. Dijete kao da hoće da se raspline od milja, skače i valja se kao da hoće da u onoj travi negdje nestane. Na tim šetnjama djeca 1. i 2. razreda najčešće izvode igre, koje su pune gibanja. Zato im treba odabirati takove igre, od kojih će najviše koristi imati.

Učenici 3. i 4. razreda neka na tim šetnjama bacaju kamen s ramena mali disk, kuglu, neka trče na 100 m, izvode skok u daljinu, skok u vis i t. d.

Školska dvorišta ili igrališta ne bi smjela biti bez skela, jer su iste uporabive za žensku i mušku mladež.

Ženska djeca će vrlo dobro upotrijebiti kod vježbe i ljestve u raznim položajima.

S ovakovim radom u školi učitelj će mnogo učiniti svomu narodu, jer će uzdržati naš narod na visini tjelesne ljepote i snage, kojom ga je Bog već prije obdario.

Tjelovježba u školi prestaje, kada je dijete navršilo 11—12 godina. Tada, ono odilazi u polje na rad, a navraća se u školu tek dva puta tjedno. Eto!

Baš onda, kada se najviše razvija, onda nema tjelovježbe. Za vrijeme rada razvija se doduše tijelo, ali samo oni dijelovi, koji taj rad obavljaju.

Što nam je dakle činiti s onom djecom, koja su ostavila školu i nijesu u našoj vlasti? Posve lak odgovor! I opet je učitelj zvan, da bude među njima i da nastavi rad dalje. Onaj temelj, što ga je u školi postavio, neka ne ostavlja, već neka gradi dalje i izvan škole, imajući na umu, da iz škole nijesu izašli gotovi ljudi.

Imamo primjera, gdje dobar đak, došavši u opetovnicu, zapinje u čitanju, makar da je lijepo čitao, dok je školu pohađao. Što je uzrok tomu? Ništa drugo, nego to, što nije čitao, otkako je školu ostavio. Tako isto može, postati grbav, može tjelesno zakržljaviti, ako ne bude vježbao svoga tijela.

Past će pitanje: kako da mu se dade prilika, da može nastaviti tjelovježbom i izvan škole?

I na to je pitanje lako odgovoriti. Osnovati treba u selu društva, u kojima se goji tjelovježba. Najraširenije društvo, koje goji tijelo i dušu, jest „Sokol". Sokolska društva imadu nadalje i razne kulturne sekcije, koje se bave znanošću i umjetnošću. Dakle najpovoljnije društvo, što može uzgojiti potpuna čovjeka. Sokol je raširio svoja krila na polju uzgajanja toliko, da to društvo nije više pristupačno samo mladićima, nego je potrebno i odraslim i zrelim ljudima, kao i ženama. Članovi ovakova društva ne postaju samo narodna vojska, nego i samostalni borci, kako za boljitak svoj, tako i svoje otadžbine.

Znak je to, da su odgojeni za zajednicu, da njihove misli ne lebde samo u njihovu dvorištu, nego po cijelome selu, po cijeloj otadžbini, te da misle o dobrobiti cijele zajednice.

U toj visini razvitka postaje čovjek pravi član zajednice, koji će koristiti kako pojedincu tako i državi.

Sokolska društva imadu svoje turističke sekcije, koje prave izlete u lijepe krajeve domovine, a to je velika uzgojna vrijednost, jer upoznavajući krajeve domovine, zapažamo njezine ljepote i time se u nama budi ljubav spram domovine.

Pa kako da se osnuju takova društva?

Sama okružnica školskih vlasti od 1921. stavlja nam u dužnost osnivanje sokolskih društava, jer su najbolja za očuvanje zdravlja i nacionalnih osjećaja, pa su i najpodesnija da izbace iz društva poslijeratnu pokvarenost.

Učitelj, kao duša sela uistinu će to najbolje i najsavjesnije moći izvesti, jer mu tu sposobnost i njegovo zvanje i položaj u narodu daje.

Poteškoće, koje bi tu i tamo u kojemu selu izbile, mogu se na zgodan način mimoići, pa ćemo za kratko vrijeme imati organizovano jako društvo, koje će podići zdravlje naroda.

Kod osnivanja sokolskih društava moramo imati na umu, da je seljak dosta daleko od toga, a da bi on odmah prihvatio predloge, koji će doći od strane pokretača.

Kod predavanja, koje se bezuvjetno mora održati prije osnivanja društva, vidjet će naš seljek sve dobre strane toga društva, ali će se teško odlučiti da pristupi, jer je to njemu novotarija, koje on ne voli.

Zato je moje mišljenje, da se uzmu najprije mladi ljudi, koji imadu osobitu volju za tjelovježbu, a ovi će pod dobrim vodstvom tu stvar sami brzo raširiti među svojim rođacima, susjedima i prijateljima.

Osnivajmo sokolska društva i širimo smisao za tjelovježbu u školi i izvan nje, pa ćemo uzgojiti čovjeka, uzgojiti narod, koji će se odreći niskih strasti i podići visoko onamo, gdje zvijezde sjaju i stanuje Bog. Takovom će narodu biti budućnost velika i puna sreće, a srce puno imena i slave našeg doma i otadžbine

Takav će narod više cijeniti i svoje učitelje, jer će u njima gledati svoju braću i prijatelje

Širimo sokolstvo; posvećujmo naročitu pažnju tjelesnom uzgoju naše mladeži u školi, pa ćemo ovršiti jednu veliku zadaću u svom pozivu i bit ćemo „čuvari zdravlja i ljubavi prema otadžbini".

Sokolska društva imaju svoje odvojke za glazbu, a glazba djeluje upravo najviše na dušu čovječju.

Domoljubne pjesme bude ljubav spram otadžbine, hrabre čovjeka i dižu ga iz sjete i mraka.

Ta se ljubav ispoljuje kod zajedničkog rada, koji se ne naplaćuje. Ljudi si na primjer grade društvenu zgradu s veseljem, premda znadu, da ne će dobiti za to plaće.

Rad u školskom vrtu.

Ferdo Silberbauer.

Prema načelu škole s pomoću rada priroda je prava škola, u kojoj se ima omladina uzgajati i obrazivati. Ta sve, što imamo i sve, što znamo, sve je to iz prirode, sve je to izgrađeno na osnovi prirodnih pojava. Stalno je samo ono, što je prirodno, sve je drugo prolazno. I upravo zbog toga čuti čovjek u prirodi ugodnost i na pravom je putu, ako svoje mišljenje, ćućenje i djelovanje upravlja prema prirodi,

Da bude uzgajanje i obrazivanje prema prirodi lakše, pedagozi su privukli prirodu bliže školi, privukli su je u školski vrt.

Prema tomu je školski vrt ona prirodna školska soba, u kojoj omladina ima radom stjecati iskustvo za daljnji uzgojno obrazovni rad u školi. Radeći u školskom vrtu mladež će objašnjavati pojmove, buditi čuvstva, razvijati interese, probuditi i učvrstiti volju.

Rad u školskom vrtu jednako je važan za seljačku i građansku djecu. Za seljačku, da se kasnije u životu uzmognu lakše snaći, za građansku, da mogu svojom obrazovanošću lakše svagdanji krušac zaslužiti.

Rad u školskom vrtu u jednu je ruku praktična uporaba svega stečenoga znanja. To je peti stupanj svake metodičke jedinice. Mladež počima tu poimati, zašto se je što učilo, postaje praktičnija, ozbiljnija, počima gospodariti. Daljnja pouka u gospodarstvu jest upotpunjavanje stečenoga znanja, a to je i opet samo sredstvo uzgajanja i obrazivanja. Osobito je to važno za naše agrarne prilike. Dužnost je to, koju preuzeše na se škola i učitelj. Škola je zamjenik roditelja, pa je dužna obrazivati i razvijati one sposobnosti mladeži, koje bi obrazivali i razvijali njihovi roditelji, kada bi za to imali više vremena i više obrazovanosti.

Na osnovi takova shvatanja „Nova Škola" će redovno svakoga mjeseca donositi članke pod gornjim naslovom. Oni će imati zadatak, da učitelja orijentiraju u rad oko podizanja i unapređivanja školskoga vrta.

Što da se radi u školskom vrtu u mjesecu **februaru?**

Na polju je još studeno. Zemlja je još pokrivena snijegom i ledom. Sve, štogod se radi, neka se opravlja na osnovi stvarne obuke.

Učitelj u zimno doba sa djecom promatra prirodu i prirodnine, bilje i štetnike u vrtu. Tu nailazi na mnoge pojave, koje treba protumačiti i potrebe kojima treba udovoljiti. — Zajedno s djecom izrađuje nacrt, osnovu i razdjelu rada i potiče time mladež na razmišljanje: što i kako će svoje raditi.

Nakon pouke o pčeli prigledaju se pčele. I iza pouke o štetnicima i korisnim pticama prave se hranilice, gnijezda i naručuju se sredstva protiv gljivica. — Iza pouke o sjemenju: izbira se najbolje sjemenje, prigledaju se priranci u podrumu i uklanja gnjilo. Naručuje se dobro sjeme povrća i cvijeća.

Pravi se klilo, prozorce, daske, podboče, pletu slamice. Sije se rano sjeme u kutije, cvijetnjake ili klilo. — Nabavlja se kolje, trkle i granje, šilji se i moči u 3% modroj galici, da bude trajnije.

Promatraju se vrste voćaka u vrtu, vrste grančica i pupova. Pita se za dobre vrste i ističe se njihova važnost. Režu se kitice (plemke), ključići i zatrapljuju se u zemlju. Za lijepoga vremena vade se i utrapljuju voćke prije nego krenu u sok. Vježba se u cijepljenju loze i voćaka. Gnoje se voćke i loza. Prave se pločice za oznaku voćaka.

Dječja analogija.

U prvom godištu uzima učitelj učivo o proljeću, pa među ostalim povede s djecom ovaj razgovor:

„Kakovo cvijeće cvate u proljeću?"

„Ljubica, visibaba i jaglac."

„Lijepo! — Kakovu boju ima ljubica?"

„Ljubičastu."

„Dobro! — A kakovu boju ima visibaba?

„Visibabičastu."

Život i zdravlje.

I.

Da se tjelesnom i duševnom životu navraća danas veća pažnja, nego li prije, to je posvuda očevidna pojava. No da bi to i u nas slučaj bio, to je i začudna i povoljna pojava u jednom. Tko zna, kako se nesamo širi nego i uži slojevi našega naroda malo brinu za zdravlje svoga tjelesnoga i duševnoga života, taj u istinu ne vjeruje nastojanju socijalne i školske higijene. A ipak je to nastojanje i u nas veliko. Veliko i po sadržaju i po opsegu, jer zahvaća u svako područje života. To se mora objektivno priznati. No pri tom se ne smije dopustiti, da to vrijedno nastojanje ostane samo u teoriji. Riječi valja pretvarati u djela. Imena nastojnika i njihovih djela ne vrijede na papiru mnogo. Primjena i djelovanje vrijede više.

Potonje i jest razlogom, što u korist od velike produkcije knjiga i brošura o životu i zdravlju ne imamo velikoga pouzdanja. Bolje bi i korisnije bilo manje pisati a više djelovati. Koja korist od tolikih časopisa za higijenu i o njoj! Kad se kod nas časopisi malo kupuju i još manje čitaju. Ne čitaju ih inteligenti, a kamo li će neinteligenti. Uza sve to neki časopisi doživljuju nova godišta, a drugi se bez straha za prodju javljaju i utrnjuju. Rekosmo, da u njih ne imamo vjere, pa ipak treba da im nastojanje pohvalimo. Si desint vires tamen est laudanda voluntas (ako i manjkaju sile ipak valja pohvaliti volju)!

Medicinski časopisi, kao što su: *Liječnički Vjesnik*, koji već 48. godinu izlazi u Zagrebu, *Srpski Arhiv* za celokupno lekarstvo, koji je već 28. godinu organ srpskog lekarskog društva, *Medicinski Pregled*, koji je svoje djelovanje tek počeo i godinu dana stariji *Glasnik lekarske komore* za Srbiju, Vojvodinu i Srem u Beogradu te *Glasnik lekarske komore* za Bosnu, Hercegovinu, Dalmaciju i Crnu Goru u Sarajevu i napokon *Glasilo zdravniške zbornice za Slovenijo*, koje se već treću godinu glasi, zastupaju čistu znanost i ne imaju mjesta za popularizoranje i primjenjivanje. Za tu su službu određeni časopisi: *Čuvar zdravlja*, časopis za higijensko-socijalno vaspitanje, što ga u Beogradu izdaju i uređuju dr. Dobr. Ger. Popović i dr. Hran. M. Joksimović; *Zdravlje*, mjesečni list za zdravstveno prosvećivanje, što ga u Beogradu uređuje dr. Stevan Z. Ivanić i dr. Bog. Konstantinović; *Zdravje*, zdravstveno-poučni list, koga u Ljubljani uređuje dr. Ivo Pirc; *Zdravje*, prilog glasniku za gojenje trijeznosti i prirodno podizanje naroda, što ga u Ljubljani izdaje Joško Lindič. Ovu grupu časopisa nadopunjuju: *Trezvenost*, organ jugoslavenskog saveza trezvenosti, što ga u Sarajevu uređuje dr. Pavle Mitrović; *Glasnik* saveza trezvene mladeži, što ga u Beogradu uređuje Đ. K. Stajić; *Glasnik* pomlatka Crvenog Krsta, što ga u Beogradu uređuje P. M. Ilić.

Uporedo s ovim časopisima izlaze zbornici za tjelesno i duševno zdravlje. Tako: *Zdravstveno-poučna knjižnica* u Splitu, *Knjižnica* saveza trezvene mladeži u Beogradu, *Knjižnica* za pučko čudoređe i pučku prosvjetu u Osijeku, *Biblioteka* za seksualno pitanje u Beogradu, te *Poučnik* za odrasle u Beogradu.

Za obučavanje somatologije i higijene u srednjim i stručnim školama u Hrvatskoj napisaše profesor i Aleksandar Szemnitz i Stjepan Gottwald udžbenik *Nauka o čovjeku i zdravlju*. U Zagrebu 1924. ima 85 slika. Njime su pisci doskočili mnogim nedostacima, kojima ob lovahu dojakošnji udžbenici, te su se nastavnici toga predmeta nalazili u nevolji. Sada će jamačno prestati diktovanja, koja su kraj tako malog broja obučnih sati dosadna i štetna. A možda i ne će! Udžbenik je izrađen prema naučnoj osnovi za higijenu. Za škole u Sloveniji napisao je † dr. Alojzij Homan, okružni liječnik u Radečah, udžbenik *Somatologija in higiena* u dvije knjige. Prva nosi natpis „*Človek*. Telo in ži je" i ima 53 slike u tekstu i 28 priloga u bojama i na veoma otmjenom papiru. Druga je knjiga „*Higiena*. Pouk, kako si ohranimo zdravlje". Obje su knjige izišle u Ljubljani 1924. To je u našoj školskoj književnosti najbolji udžbenik. Savremena je i pedagoški opremljena.

Govori o općoj, ličnoj, socijalnoj, obrtnoj, plemenskoj i školskoj higijeni, a završava s podvorbom bolesnika i prvom pomoći u nesreći. Za srednje i stručne škole i za samoobrazovanje u Srbiji napisao je dr. Vlad. S. Stanojević udžbenik u petom izdanju pod natpisom *Higijena*. Beograd 1926. Ovaj udžbenik čini 5. knjigu biblioteke „Zdravlje".

Za šire slojeve naroda napisane su nekolike knjige o životu i zdravlju. Nakladno društvo g. Šašić i Komp. širilo je po svojim posrednicima djelo *„Narodni učitelj"*. Kako ćemo se od bolesti sačuvati i izliječiti. Opisano slobodno i razumljivo. Zagreb — Novi Sad 1925." Napisao ga dr. M. Clark. Nigdje ne piše, je li djelo izvorno ili prevedeno. Govori o svagdašjim bolestima, njihovoj profilaksi i terapiji. Izdano je u elegantnom vezu i opremljeno slikama: Milosrdni Samarjanin, Liječnik, Mala Samarjanka, Isus — dobri liječnik. — Biser hrvatske higijenske književnosti jest *„Seljačka čitanka o zdravlju"* 1924., što ju je napisao dr. Ivan Haslinger, gradski kotarski liječnik u Karlovcu. Ne znaš, čitajući tu knjigu, čemu bi se više divio: da li sadržaju i formi, da li duhovitosti, da li lijepim ilustracijama. Najveća odlika te knjige jest u tom, što je pisana iz duše i prama duši hrvatskoga naroda. To je u istinu prava narodna higijena. Čujte samo neke naslove: „Sretan put do prve grabe", „Daj mi, Bože, čabar blaga", „Kakve čaše, takve snaše", „Mnogo baba, kilavo dijete", „Kupic i dece nigdar ni dosta pri hiži", „Jedna soba, to su vrata groba", „Kakvo gnijezdo — takva ptica, kakav otac — takva dica". Ovu bi čitanku morala imat svaka kuća u selu, da se za tihih zimskih večeri iz nje čitaju divna zrnca higijenske pouke. Učitelji na selu, pokažite se na djelu! — Veće je sreće istovrsna knjiga, koja je doživjela drugo izdanje, a napisao je dr. Dobr. Ger. Popović pod napisom *„Higijena sela"*. Beograd 1926. Ima 200 slika, planova i nacrta. Pisana je jednakom ljubavlju kao i Haslingerova, ali s manje stilističke sreće. Pa ipak je doživjela drugo izdanje. Jamačno zato, što nije iz Zagreba! Dopuna ovoj knjizi jesu pišćeve *„Slike o zdravom i bolesnom telu"*. Beograd 1925. To su ilustracije s kratkim tekstovima.

Za domove obrazovanoga svijeta prevedena je knjiga *„Liječnica u kući"*. Knjiga prosvjetljenja. Upute zdravima i bolesnima o najvažnijim pitanjima iz nauke o zdravlju i liječenju bolesti". Original te knjige napisala je njemačka praktična liječnica dr. Jenny Springer, a prevedoše je medicinski stručnjaci u redakciji dra S. Siročića. Ima dvije omašne sveske sa 957 originalnih crteža i 60 slika i umjetničkih priloga. Izdanje nosi oznaku: Zagreb 1926.

Autorica izjavljuje, da nije napisala nikakvu „doktorsku" knjigu, koja bi sadržavala samo šematske opise i odredbe, već je svagdje, gdje je to potrebno bilo, iskoristila sve, što se temelji na praktičnom iskustvu. Poglavito je obradila ono područje, koje se tiče života žena, u svim težim pitanjima i fazama. Socijalnoj strani liječničkoga djelovanja nastoji podati što veće značenje, kako bi za tu stranu pobudila što više razumijevanja. Knjiga nije zato napisana, da možda nadoknadi liječnika i da laika navede na samostalno liječenje. Baš protivno, ona treba da navodi na razumnu suradnju s liječnikom, jer će liječnikov rad biti samo onda od koristi ako ga ljudi budu razumijevali i ako točno izvrše njegove odredbe.

Djelo je u Njemačkoj našlo velikoga odziva i ne ima kuće, gdje ga ne bi bilo. To je dokazom, da je obrazovani njemački svijet shvatio intencije autorice. To je očiti znak, kako svi krugovi osjećaju potrebu prosvjetljivanja u medicinskoj struci i kako to djelo na odlučan način udovoljuje toj potrebi. Je li onda čudo, da je njemačko izdanje stampano g. 1925. u četvrtoj stotini tisuća i da je doživjelo osam prijevoda na tude jezike.

Prvi svezak toga djela govori o anatomiji, fiziologiji, patologiji i higijeni čovječjega tijela. *Drugi* je svezak obuhvatio ginekologiju, raspravljajući sva medicinska pitanja o ženi i djetetu. Na to se nadovezuje odsjek o pučkom ljekarstvu. Jednom i drugom svesku priloženi su modeli muškoga i ženskoga tijela te razvoja čovjeka do narođenja.

Dr. Ante Cividini.

IZ ŠKOLE U DOM.

Mali neprijatelji.

Dr. Marko Mohaček.

„Zdravlje je najveće blago" — kaže narod, a mi to najbolje osjećamo onda, kad ga izgubimo — kada smo ga željni. Tad osjećamo i to, da nam je najvećim i najopasnijim neprijateljem sve ono, što nam ugrožava ili otimlje to najveće blago. Bilo to voljnim činom ili bez volje i nakane — za nas je gubitak isti.

Moderna medicina uči nas, da su baš najopasnije bolesti mikrobiološke naravi, t. j. da su uzročnici njihovi sićušne jednostanične gljivice — patogene bakterije — koje parasitiraju na ljudskom organizmu. One, ma da su po veličini i manje od tisućnine milimetra, najveći su neprijatelji čovječanstva, jer statistika svjedoči, da one pomoriše više ljudi nego svi svjetski ratovi. Poradi njih jednaki su nam neprijatelji i na oko bezazleni raznašači njihovi: muhe, komarci, uši, štakori i t. d., koji često neopazice unose u domove ljudske strašne klice smrti ili bar teške boli i patnje. A baš su zato izvanredno opasni, jer su tako sitni, da im je teško zatvoriti vrata i zapriječiti ulaženje u domove naše i teško se je boriti protiv njih, jer podmuklo i neopazice dolaze. Što li na sebi donose, čime li nam prijete, toga ne možemo vidjeti, a ni jednostavno promatranje pod mikroskopom ne bi nam proširilo vidika, već bi na to mogli dobiti odgovor tek na osnovu proučavanja bakteriologa — specijaliste. Pa kad se jednostavnim načinom ne možemo obavještavati o opasnostima, koje nas okružuju, što nam preostaje drugo, nego da našu opreznost pomnogostručimo, pak da naziremo opasnost i tamo, gdje je nema. Radije to, nego da je ne izbjegnemo tamo, gdje doista jest.

U običnim prilikama to nije osobito teško: treba samo njegovati čistoću. Već dobar ukus kaže, da nije lijepo sjedati k stolu neopranih ruku, pustiti muhe, da se slobodno šeću po kruhu i drugim jestvinama, lizati prste kad čitaš, jesti u poslu ili u igri, te jestvine na čas odlagati na prijavo mjesto i sl., a ako se u sličnim prilikama vladamo po zahtjevu dobra ukusa, ispunili smo i zahtjeve higijene. Slično vrijedi i u pogledu borbe protiv kućne gamadi.

No ako se radi o čuvanju od zaraze bilo kakovom bolešću, onda naročitu pažnju treba svratiti djeci. Njihova lakomislenost ne da im, da se čuvaju onom pomnjom, kako im se bilo s koje strane preporuča, jer su pričanja o nevidljivoj opasnosti za njih suviše apstraktna, a da bi ih trajno mogla držati na umu. Ta i među odraslim neukim svijetom naći ćemo još danas nesamo na selu nego i u gradu dosta takovih ljudi, koji u egzistenciju patogenih mikroorganizama naprosto ne vjeruju, te u slučaju kakove epidemije ne respektiraju preventivnih odredaba sa strane liječnika i redarstva. Ovi su slični djeci, ali toliko gori od djece, što tvrdoglavošću svojom ne će svoje znanje da prignu pred socijalno-zdravstvenim odredbama prosvijetljenih svojih staratelja.

Kod djece će prvo sredstvo čuvanja od zaraze biti gajenje dobre navike. Treba ih promatrati kod stola, kod učenja, kod igre — kod kuće i u školi i svagdje iskorjenjivati zle navike. Učitelj će poukom često više koristiti nego roditelj, jer uživa vazda veći autoritet, a u pretežnom je broju slučajeva po odgojnoj spremi i pozvaniji. Stoga nijedan učitelj ne bi smio propustiti, da zgodimice poučava svoju mladež o osnovnim načelima higijene, osobito ako opazi zle navike, koje su tim načelima posve oprečne, jer po zlim navikama i djeca mogu da budu raznašači i širitelji klica bolesti.

Od zlih dječjih navika spomenut ću ovdje samo dvije najobičnije, koje su možda i općenite:

1. **Loša igra.** Gotovo sva djeca ispod deset godina, bila muška ili ženska rado se igraju kuhinje. Mijese kolače iz blata, kuhaju i peku ručak ma i bez vatre, te sjedaju k stolu, kod kojega i ne kane trošiti priređenih jela, već samo „markiraju". Na oko se pričinja, da kod takove igre i nema ništa drugo zlo, nego jedino to, što je ta igra prljava, pak djeca kod nje obično zamažu odijela. Ali ima jedan na prvi pogled sporedan momenat, koji ovu igru može da zlom učini, a to je nabava dječjeg kuhinjskog pribora. Ma kupili im ne znam kako lijep kuhinjski pribor u bazaru, naći će djeca još uvijek potrebe za nove nabavke, a naći će vazda i dosta prilike, da tu potrebu na jednostavan način podmire. Ta crijeplja je puna svaka jama i smetište, a djeca mnogo ne biraju i ne razmišljaju o tom, čemu je služila dotična posuda, od koje potječe crijep za njihovu igru. Naći će se tu kadšto komada od bogzna čijih razbitih pljuvačnica ili crijepova od bilo kakovih tuđih sumnjivih posuda, da posluže kao „kuhinjsko posuđe" u igri. Ništa zato, što se u to crijepље ne stavljaju prave već samo fingirane jestvine! Potrebna je samo mala grebotina na tijelu, da se otkine kakav prištić, a prljavi će prsti brzo naći to mjesto, da u krv ucijepe uzročnike bolesti sa crijepља ili će možda, propustivši prati ruke, inficirati prstima i jelo.

Evo jednoga iskustva, koje je bilo povodom ovih misli: Jedne godine dobila mi djeca po nogama (koje su ljeti do iznad koljena bile gole) najprije gnojne prišteve, a onda i rane, koje se proširiše po cijeloj podgoljenici, te ne htjedoše unatoč liječenja proći kroz par mjeseci, nego čim se jedna rana zacijeli, već se ponove dvije nove na drugome mjestu. Kućni je liječnik došao do zaključka, da je to infekcija, koju djeca sama dalje raznose i preporučio je raskuživanje zdrave kože na nogama te izolaciju rana, kako bi se bolest lokalizirala. To je doista pomoglo. Kad sam međutim otkrio kod svoje djece igru kuhinje sa crijepovima sa smetišta, bilo mi je jasno, odakle je ta infekcija mogla da poteče i imao sam borbe, dok sam tu vrst igre kod kuće iskorjenio.

Igra kuhinje i onda je nezgodna, kada djeca uzmu prave jestvine za igru (na pr. voće, kolače i t. d.), da ih onda u svom posudu, kupljenom na bazaru, na svoj način prirede i serviraju za obrok, pak onda doista i jedu, osobito ako se o slatkišima radi. Već boje, kojima su igračke bojadisane,

često nisu posve neškodljive, a osim toga djeca u igri ne paze dovoljno na čistoću, nego komadiće jestvina najprije zaprljaju, ne pazeći, kamo ih stavljaju, pak i od takove igre djecu treba odvraćati.

2. **Gramzljivost** prema slatkišima, prema neobičnome ili rijetkome jelu ili prema „zabranjenom voću". Djeca su najdalje od odricanja — za njih možda najviše vrijedi ona, da je „zabranjeno voće slatko", jer im zabrana podražuje još većma i onako veliku radoznalost. Ta kako bi se inače moglo razjasniti, zašto djeca tako rado jedu nezrelo voće svake vrsti! Ne stoga — — jer je zabranjeno, nego je i to čudnovato zato, jer je to voće doista nevaljano. A toliko dobrih stvari, koja se djeci preporučuju, ona ne će da jedu, već osjećaju prema njima često i gadljivost! Da, to je upravo karakteristično, da je gadljivost djece najjača tamo, gdje je ne bi smjelo da bude, t. j. prema lijekovima, dietetskim sredstvima i svim onim jelima, koja im se kao najkorisnija preporučuju. Kao da je ta gadljivost, koja znade biti i dosta jaka, manifestacija prkosa ili protesta volje.

Gadljivost je sa higijenskog gledišta dosta zamašno čuvstvo. Ona bi mogla poslužiti kao sredstvo za čuvanje od zaraze, pa bi je stoga gledišta trebalo i hotice podražavati u djece i umjetno njegovati. No ona obično promašuje cilj, te se najradije javlja ondje, gdje je najmanje opravdana, a nema je tamo, gdje bi je najviše trebalo.

Kod roditeljskoga stola često se gadi djeci i netaknuti komad kruha koji je samo bio odrezan za nekoga drugoga, a u igri ne gadi im se ni zalogaj, što im je drug u nedostatku noža odgrizao. Naročito slatkiši ne gade se djeci ni onda, ako su bili u ustima njihovih drugova. Poznata je stvar, da djeca imadu „velike zazubice" i da ih guši slina, ako gledaju kako njihov drug jede nešto slatko. Nema tu ponosa, koji bi zapriječio i dijete iz najbolje kuće, pa da gledeći slatkiše u ustima i najsiromašnijeg druga ne zaprosi: „Daj meni malo!" A onaj, koji daje, redovno triput ogledne komadić slatkiša, koji će dati, možda malo okuša ili oblizne, ili čak zagrize, da ne bi dao previše, a često izvadi i iz vlastitih usta i — to ništa ne smeta, tu se gadljivost ne javlja. Tu je i tuda slina slatka, pa makar bila i tuberkulozna ili nosila u sebi bilo kakovu zarazu.

To je zlo, na koje htjedoh svratiti pažnju ovim recima. To je ono malo, doduše bezazleno ili nehotično neprijateljstvo, ali ipak neprijateljstvo, pak treba da se izbjegne. Sreća samo, da svako neprijateljstvo ne dolazi do učina i da svaki zao uzrok ne donese posljedica, jer ima u nama otpornosti protiv neprijatelja našega zdravlja. Ali zato ne smijemo, da se odreknemo zdravstvenih propisa, jer nitko ne zna, gdje ga pogibao čeka i do kojega je stepena otporan. S toga gledišta vazda je bolje biti previše oprezan nego li premalo! Na to neka vazda misle i oni, koji su najvećma zvani, da djecu nadgledaju i upućuju izvan roditeljske kuće.

Štovanje majke u svih naroda.

Josip Milaković.

Zbog uzvišenosti predmeta, što ga je pjesnik Milaković bujnom ljepotom govora obradio, donosimo ovaj članak iz njegove monografije „ *Majka u našoj narodnoj pjesmi.* Građa za narodnu pedagogiju. U Sarajevu 1896." Šteta, što se za to Milakovićevo djelo danas malo znade, a još se manje mari, da bude produženo s ispitivanjem u umjetnoj pjesmi. Mi ćemo iz te monografije donijeti mjesta, koja se doimlju, pa će možda i pobuditi koga. *Ur.*

Lik tvoj mili majčice moja,
Nad prošlim mi pomalja se v'jekom,
Ko pun mjesec noćnim nad vidjekom,
Svršena boja. *Petar Preradović.*

Mučno bi bilo izbrojiti sve priče i pjesme, mučno iskazati sve one himne, u kojima se slavi slatko ime majka. Razni narodi i razna plemena, od najstarijih vremena pa sve do danas pletu njezinoj uspomeni vijenac poštovanja i harnosti. U raznim jezicima izgovara se nekim slatkim osjećajem, nekim milinjem njezino milozvučno, punano ime.

„Puna su usta riječi majka" [1]) — veli naša narodna poslovica. U to je ime Bog udahnuo osobit žar ljubavi. Ništa nema čovjeku, osim Boga, tako sveto i tako milo, kao majka. Nje nam može nestati, od nje nas može sudba odijeliti, no njezinog lika, njezine slatke pojave i mile uspomene ne može nam iz pameti izbrisati ni davnina ni daljina. Ona je ono biće, koje je trpjelo za nas, koje je bdilo nad našom kolijevkom, za naše zdravlje, za naš život. Ona nam bijaše prvi krepitelj, odgojitelj i učitelj. — Svojom ljubavlju probudivala je i u našim srcima ljubav i druga plemenita čuvstva i osjećaje, i prva riječ, koju nam njena žarka ljubav izmami na usta, odisala je mirisom njene duše. Majka je jedino biće, koje se cijelo žrtvuje iz čiste nesebične ljubavi i požrtvovnosti za vječno pomladivanje roda ljudskog.

Pa je li čudo, što svi izobraženi narodi — osobito oni, u kojih se cijeni svetost bračnoga života — poštuju majke? Majke odgajaju djecu i svojim uzgojem pripravljaju novi naraštaj, — u njihovim rukama leži sreća ili nesreća pojedinog naroda. I zgodno veli Sundečić majkama:

Vi ste rodu sv'jetle prehodnice;
Vašom dušom cio narod žive . . .
Kakve majke — i narod je taki:
Odrođene — odrod mu pridaju,
Od čilijeh — čil se porod rađa . . . .

[1]) Riječ majka postala je od slovke: ma, mi, mu, te je u svim jezicima vrlo srodna. Mi kažemo: majka, majčica, mater, mati, mat, mama, mamica, nana, nena i t. d. Slični su izrazi u drugim slavenskim jezicima, na pr. slov., češkom, bugarskom, poljskom i dr. *Franc.* la mère, *lat.* mater, *madž.* anya, turski anà. U raznim *njem.* narječjima: moder, muetter, muetti, muater, muotar, muodor; *angls.* moder, modor, modur, meder, medyr, mothor, medder; *engl.* mother; *hol.* moder, moer; *dan. i šved.* moder; *isl.* modir, modur; *irl.* mathair; *talij. i špan.* madre; *norv.* moi, mo; *sanskrit.* mâ, mâtar, mada, madra, meddra; *perz.* mader, moder; *staroegip.* muth; *vend.* ma'e; *lit.* motė, motina; *tibet.* ma; *siam.* me; *anam.* me, mau; *senegamb.* mba; *grč.* maja, meter i t. d.

Već u starih Grka cijenili su majku, a osobito kod Rimljana majku obitelji (matronu). Za doba careva uživala je majka (i otac), koja je imala više djece, neka osobita prava i počasti (jus liberorum). Svaki joj se Rimljanin morao ukloniti s puta, i koji bi je uvrijedio, kažnjen je vrlo oštro. Mnogi narodi imadu zahvaliti svoj razvitak i blagostanje dobrim materama, a narodi, gdje se nije cijenio majčin uzgoj, gdje majke nijesu vršile svoj sveti poziv, za koji ih je sam Bog odredio, povjerivši im uzgoj ljudskog roda, pali su duboko moralno i materijalno. „Dijete je dar božiji, koji može majka sačuvati i pokvariti" — glasi arapska poslovica.

„Materinji uzgoj jest temelj duševnom i moralnom zdravlju djece; očinski uzgoj može tomu samo pomagati, može ga dalje voditi; ali mu ne može postaviti temelja; to može samo mati, ako je ona ono, što bi imala biti" — veli Klenke.[1])

Što bijaše krivo, da je narod za prve francuske revolucije pao na onako niske grane? — Nedostajanje domaćeg uzgoja. Kad se pojavio taj veliki narodni pokret, francusko društvo i život obiteljski bijaše rastrovan i zaražen do temelja.

Razgovarajući Napoleon I. jednog dana sa gospodom Campon, reče:

— Stari naučni sistemi ništa ne vrijede. Što nam treba, da nam se mladež dobro uzgoji?

Gospoda odgovori:

— Majke!

Napoleon uskliknu:

— Uzgojni sistem u jednoj riječi!

On je time hotio da kaže, da će se francuski narod tek onda popraviti, kad se uredi domaći uzgoj, kad kućom bude upravljala valjana i pametna žena. I pravo veli Herbart, da jedna dobra žena vrijedi više, no sto učitelja, a Sundečić pjeva:

Zbore djeca — kako zbore majke,
Tvore djeca — kako tvore majke,
Mole djeca — kako mole majke . . .
Častan porod — od časne je majke,
Domoljuban — s majkom domoljubnom,
Bogoljuban — s majkom bogoljubnom.

U novije se doba razvratne, anarhističke i socijalno-demokratičke težnje vrlo šire i prijete državama i društvu, i to najviše za to, što su ekonomske i radničke prilike otele djetetu mater, rastrovale porodicu i tim je ubijena svaka mogućnost naravnom razvitku djeteta, što kasnije ni škola niti išta drugo ne može da nadoknadi. S toga sva nastojanja ozbiljnih socijologa i svih plemenitih ljudi idu za tim, da spasu mater obitelji . . .

---

[1]) Dr. Klenke: Die Mutter als Erzieherin, XI.

Djeca se ugledaju na svoju majku, pa ako majka dobrim primjerom prednjači, bit će joj i djeca valjana.

Imade žalibože još danas ljudi, koji misle i tvrde u svojim djelima, da je čak poguban materin uzgoj, jer da u majke nema dovoljno odlučnosti i da svojom čuvstvenošću kvari djecu, pa da bi s toga valjalo dijete drugome povjeriti na uzgajanje. Suvišna bi bila svaka prepirka s tim ljudma; ovo što gore spomenusmo, dovoljan je dokaz njihove netemeljite tvrdnje.

Od znamenitijih pedagoga bili su toga mnijenja Mihajlo Montaigne (1533.—1592.) i Ivan Rousseau (1712.—1778.).

Čujmo šta veli o majkama slavni Smiles:[1])

„One su takve duše, koje moralnim vazduhom napajaju čovječje biće, kao što fizička atmosfera hrani tjelesni mu sastav. Njena pamet, njena narav, njena nježnost i njena milost prosipa zrake mira i zadovoljstva na domu i stvara u njemu zemljište za razvitak najčistijih i najblagodarnijih karaktera."

Ne znanje, već naobrazba čini čovjeka sretnim. Baš je majka prva, koja svoje dijete naobražava. Ona ga goji i vodi, grli i zabavlja, opominje i poučava. Svojom ljubavlju utječe na srce dječije, te ga uzgaja i oplemenjuje. Najkrasniji cvijetak, što ga je Bog stvorio, jest majčino čedo, koji ona mora zalijevati i gojiti kao umna i marljiva vrtlarica, ako hoće, da joj se cvijetak lijepo razvije. — „U svega ima plod, a dijete je plod srca materina" — veli arapska poslovica. Ko se ne sjeća žalosnog uzgoja, pod kojim je uzrastao inače genijalni engleski pjesnik Byron? Njegova majka bila je kriva svim kasnijim nesrećama njegovim. A nasuprot najveća množina velikih ljudi zahvaljivala je upravo majčinom uzgoju svu svoju čast i slavu i svoje zasluge. Primjer su nam za to slavni Washington, Schiller, Goethe, Scott, Bulwer — i mogi drugi velikani. — Oni imadu zahvaliti najviše majčinom uzgoju i finom njezinom ukusu, što su odabrali pravi put, na kojem je njihov genij svijetlio poput sjajne zvijezde . . . Njihove majke bijahu vrlo naobražene, a još ljepše odgojene, te su tako lako mogle beskrajnom ljubavlju i bogatstvom svog znanja oplemeniti svoje sinove, kao duševne velikane spremiti ih u svijet, da i oni plemene i obogaćuju svoju okolinu i da tako ispune svoj sveti poziv.

Oni postadoše veliki, jer su im i majke bile duševno velike i kreposne žene. „Sad ja shvaćam, zašto je Goethe postao tako velik", — reče neki putnik nakon poduljeg razgovora s njegovom majkom. I sâm Goethe (1746.—1832.) sjećao se uvijek svoje majke, te kad je došao u Frankfurt, tražio bi svakoga, koji bi joj kada učinio bud kakovu uslugu, da mu srdačno blagodari. Ujedno nam pripovijeda, kako je njegova majka svojim pričama i živahnom maštom utjecala na nj, te je i on počeo pisati i smišljati vesele priče i pjesme:

Od oca mi je stas i tjelo,
Života mudrost c'jela, —

[1]) Smiles: Značaj 30.

Od majčice mi narav živa
I ljubav k priči vrela.[1])

Slično veli Curran: „Jedino baštinstvo, što mi ostalo od ubogog oca, bilo je to, da sam mu nalikovao u licu i u stasu, a drugo ništa, — a ako je svijet krom lica i stasa našao u meni jošte šta drugo, to nek zahvali mojoj materi, koja mi je obogatila i oplemenila i um i srce."

(Nastavit će se.)

Starac Božić.

Ana Schullerus.

Bijaše sumrak.

Kroz prozor velike sobe jedva se razabiraše drveće u vrtu. Napokon je svejedno, da li je to plemenita jabuka ili samo obična šljivica — obje pokriva snijeg. On pokriva cijeli vrt, brijeg tamo preko, šumu — svuda je snijeg.

I još neprestano sniježi.

Dragi Bog razastire veliki bijeli pokrivač preko cijele zemlje, to je bijeli stolnjak na oltaru za svetu večeru. Samo čisto srce smije da k njemu pristupi samo čisto srce zavrijedilo je, da dočeka ovo sveto vrijeme.

Sutra je Božić.

U sobi bijaše tiho. Na divanu je u kutu sjedila Vlasta. Kraj nje ležaše njezin bratac, položivši svoju plavu glavicu u sestrino krilo.

Tu spavaše.

Današnje popodne bijaše vrlo dugo. Cijele godine čekahu starca Božića, već ljeti počeše sastavljati ceduljicu želja, ali tako teško kao danas još im ne bijaše.

Prije podne im je brzo prošlo, jer su dobili razbite kolačiće od oraha, koji se nijesu mogli upotrijebiti za nakit božićnoga drvca, ali sada ne mogu više izdržati.

A veliki brat Janko sjedi kod oca i piše zadaću. Kako su se njemu veselili! Jučer naveče došao je iz grada, da kod kuće provede božićne prazuike. Čuperak kose visio mu je na čelu, a kapica na zatiljku.

„Je li li ti bilo zima? Možda bi bio bolje učinio, da nijesi došao po tom ledenom vremenu", rekla je majka i trla mu ruke, — ali on se samo smiješio.

Da on ne dođe kući!

Djeca ga povukoše u sobu, da im popravi ceduljicu želja. Željko je htio da dozna, je li put vrlo loš, a navlastito u šumi i koliko vremena treba

[1]) „Vom Vater hab' ich die Statur,
Des Lebens ernstes Führen.
Vom Mütterchen die Frohnatur,
Die Lust zu fabulieren."

dovle — a kod toga se vrlo tajinstveno držao. Janko je odgovorio na opće zadovoljstvo i pričinjao se kao da ništa ne opaža.

To bijaše jučer, a danas sjedi kod te lude zadaće.

Vlasta provuče rukom preko očiju. Kako je samo mogla cijele godine čekati, a ovo jedino popodne joj se čini tako dugo. A sad tek do sutra u jutro! Ovamo na selo dolazi starac Božić samo ujutro — treba mnogo vremena, da na večer obiđe svu gradsku djecu.

Mrak u sobi postajaše sve veći, već se ni slika na uri ne razabiraše. Izbijaše pet sati.

Željko se probudi.

„Reci, Vlasto", nastavi, gdje bijaše prije prestao, „hoće li Božić po ovom dubokom snijegu doći? No, reci!"

„Što se snijega tiče on će doći, ali sjećaš li se, što je rekla majka?"

„A što?"

„Ti dobro znaš. Treba da imamo još sve stvari, što smo ih lani dobili - a "

„Ja imam svoje!"

„Jesu li cijele?"

Nema odgovora.

„I trebalo bi, da budemo cijele godine takovi kao da je uvijek Božić rekla je majka".

„Jesi li ti bila uvijek takova?" šaptaše Željko.

Vlasta je već htjela da kimne glavom, ali je uto zazebe u srcu — sjeti se nedavne užine — kako je oba komada hljeba s medom odgrizla, a tek onda dozvala Željka.

„Željko!" počne krzmajući i uhvati njegovu ruku — a on držaše u njoj tri oraha.

„Uzmi, Vlasto — tvoji su — dala mi ih je stara susjeda, da ih tebi dadem — ja — ja sam, čini mi se, zaboravio — ili — ti nijesi bila ovdje —" on najednom pritisne usne na Vlastino oko — „ja — ja sam ih htio sam pojesti".

Posljednji odsjev dana odrazivaše se na glavicama tih malih griješnika. Željko se prvi sabere. Podigne glavu.

„Nije li majka još nešto rekla? Znaš li, budemo li neprestano tražili, da li je Božić što sakrio i budemo li ga neprestano želieli vidjeti i —"

„Dakako — ali ne govori tako glasno, to je upravo ono najgore. Tko starca Božića jednom vidi, k njemu ne će nikada više doći."

„Nikada, nikada više?!"

„Ne! Onda ne bismo imali ništa više, čemu bi se radovali, ne bi nikada više dobili slikovnice — pa ni onda, kada bismo već bili veliki — a ni božićnoga drvca".

„Ni božićnoga drvca?"

„Št! Ne viči! Gledaj tamo!"

Željko pogleda široko razvaljenim očima na prozor. Na grančici divlje, loze njihaše se ptičica.

„Božična ptičica!"

„Ta šuti, ona sad čita ceduljicu".

Željko zatvori oči i začepi uši — samo je na usta zaboravio.

„Bude li mogla pročitati, da želim biť, na koji se može i zviždati? Sigurno čita samo ono o kapi. Majka je rekla, neka si je zaželim, a i prošle godine je bilo tako. Ja sam si i onda samo usput želio ogrtač, pa sam ga dobio. Vlasto, jesi li barem pisala, da bude kapa bez uški?"

Vlasta sjeđaše kao bez daha. Kad bi samo dobila knjigu priča! Sad već zna sama čitati.

U sobi postade sasvim tamno.

Božična je ptičica odletjela, snijeg sa grančice leži na daščici prozora. Kroz pukotinu na vratima vidjelo se svijetlo. Djevojka je donijela svijeću i postavila je na stol. Samo najbliža okolina bijaše rasvijetljena, u kutovima bijaše tamno. Na stroju titraše svijetlo. Željko puhaše s jedne strane u plamen svijeće, a Vlasta s druge.

„Šta da radim?!" Željko je zlovoljan.

„Dođi, igrat ćemo se peckanja."

„Da, onda ćeš me opet jako udarati po rukama!"

„Dakle što? Ne ćeš ni skrivača da se igraš, jer se bojiš tamnih kutova".

„Ne zbog toga, nego jer mislim, da me ti ne bi mogla naći. Dođi, radije ćemo pogledati, nije li Janko svršio zadaću."

„Da udemo? Šta ti pada napamet! Otac radi."

„Jest, ali Janko je unutra. Ići ćemo sasvim tiho i zvat ćemo Janka, da izađe. Otvori vrata, ja ne mogu da dosegnem".

Vlasta se dade nagovoriti i otvori vrata.

Unutra je gorjela velika svjetiljka. Janko je stajao kraj stola i radio nekakovu malu kućicu, što je stajala pred njim na daski. Čitava je soba mirisala po jelovini. Vlastine oči bivahu sve veće, sva je problijedila. To sve trajaše samo jedan hip. Sa dva koraka bijaša otac kod djece. Bijaše vrlo ljut.

„Kad ste tako neposlušni, ne će doći Božić!"

Djeca su bila odmah vani. Vlasta se sasvim promijenila. Nešto ju je davilo u grlu, stezalo u prsima, jedva je disala. Željko je plakao.

„Pa ja i nisam bio unutra, ti si stajala predamnom. Kad ne će doći Božić, onda ne ću ni da čujem kako zvoni. Idem spavati. Ideš li i ti, Vlasto?"

Jest i Vlasta — ona ne će ništa, ništa više da vidi. Brzo je skinula pleteni pokrivač sa svoje posteljice. Ali ne bijaše tako lako leći. Djeca su sebi stvorila poseban obličak, po kojem se svake večeri opraštahu od svih ukućana — pa svršio dan kako mu drago — dogodilo se što mu drago — ona od svoga običaja ne odstupahu.

„Spavajte svi dobro! Probudite me rano! Spavaj dobro, djede! Spavaj dobro, oče! Spavaj dobro, majko! Spavaj dobro, Janko! Laku noć svima!"

Kad bi ih tko smeo kakovim pitanjem, počeli bi iznova.

Dakle i danas su počeli: „Spavajte svi dobro, probudite me rano —" dalje nijesu dospjeli, jer je došao otac.

„Što je s vama, zar ne ćete slušati kako na tornju zvoni? Ustanite i ne plačite više, ja ću razgovarati s Božićem. Drugiput ćete sigurno biti poslušniji, zar ne?"

Željko bijaše za čas gotov, skakaše naokolo ne znajući što bi počeo od veselja. I Vlasta se obukla, ali nije skakala.

Vani poče zvoniti.

Kaže se, da o Badnjoj noći zvona govore.

Ona govore kao grom, koji prolazi oblacima: „Čovječe, znaš li što je sutra? I još uvijek ne možeš da oprostiš? Tvoje je srce još uvijek tvrdo i hladno, tvrđe i hladnije od leda tamo vani. Led okopni, kad dođe proljeće a iz njegovih kapljica niču modre ljubice. Ti puštaš da prođe Božić, proljeće čovječanstva, a tvoje srce ostaje tvrdo."

Ona govore jezikom kao i proljetna ptičica, koja pjeva na snijegu pred prozorima: „Ti bi želio danas okupiti oko sebe sve, koji su ti dragi ? Ti bi ih htio uzeti za ruku i kazati im, kako ih voliš, mnogo više, no što oni mogu da zamisle, da samo za njih živiš? Umiri se, oni to znadu i njima je Božić, mislima su danas neprestano uza te."

Zašto plačeš? Jesi li kada imao nekoga, čiji korak ne ćeš više čuti pred vratima, čiju toplu ruku ne možeš više milovati?

Božić je. Osjećaš li danas više nego ikada, kako si bio bogat, a kako sada siromašan, onda treba da upravo danas znaš, da će doći Božić, kad će opet svi biti uza te. Ne plači više!

Jele u vrtu stajahu nepomično u tihoj zimskoj noći.

Prestalo je sniježiti. Bijeli se pokrivač prostiraše po cijeloj zemlji. Na rubu je zasjala velika blistava zvijezda.

Vlasta nemogaše zaspati. Ležaše nepomično zatvorenih očiju. Osjećaše težinu u glavi i u grudima, kao onda kad bijaše bolesna.

Da zove oca? On će čuti odmah. I neki dan, kad bijaše tako tamno u sobi i ona ga je zvala, rekao je samo: „Bojiš li se malo?" Onda se nije više bojala, okrenula se na drugu stranu i zaspala je.

Jest — onda!

Ona nije mogla ništa više da misli. U glavi i ušima šumjelo joj sve sve jače i jače. Vlasta je otvorila oči, one se malo po malo privikoše na tamu, te razabiraše dobro prozor, domala i divlju vinovu lozu oko njega, a napokon je vidjela i ceduljicu na staklu, koju je božićna ptičica pročitala.

Vlasta zatisnu lice u jastuk, da otac ne čuje kako plače.

U sobi bijaše još tamno. Uto podiže Željko glavu u svojoj posteljici.

„Oče, ne ćeš li pogledati?"

„Ne, spavaj još malo, još je prerano!"

Prođe četvrt sata

Oče, meni se čini, da čujem nešto u dimnjaku. To je sigurno Božić!"

„Upravo zato treba da budemo mirni, zar ne?"

„Da!"

I opet prođe četvrt sata.

„Oče, dani se!"

Sad nije ništa više koristilo. Otac je morao pogledati. Majka je već prije ustala i dala naložiti vatru. Sada je došla k djeci i gladila njihove kuštrave glavice.

„Majko, reci, što misliš, hoće li doći?" Željko je vrlo uzrujan.

Otac je ušao. „Djeco, ustanite, Božić je došao!"

Da se svakoga jutra tako brzo oblače! Željko je samo dospio pitati je li Janko gotov.

Kad se obukoše, prođoše kroz kuhinju, zatim kroz jednu tamnu sobu i stadoše pred vratima velike sobe. Kroz ključanicu se je vidjelo svijetlo. Vrata se otvore.

Jest, Božić je došao usprkos snijega i bregova. A što je sve donio!

Željko ne može da se snađe.

„Vlasto, dođi, pogledaj!"

Vlasta se približi. Bijaše blijeda, a ruke joj bijahu ledene.

Ona gledaše kućicu od kolačića, plot oko nje bijaše od šećera, a na jelovoj grančici kraj kućice sjedaše bijela gulubica od šećera — priča o lvici i Marici.

„Vlasto, dimnjak je lula od šećera! Zar ne, majko, treći dan Božića smijemo s njom početi? A kamenčići su sami slatkiši. Jesi li vidio Janko?"

Janko pogladi maloga bracu po glavici.

„Svida li ti se, Željko?"

Vlasta pogleda plašljivo starijega brata. Ona gleda, kako se njegove oči sjaju, gotovo više nego li božično drvce.

Čemu se Janko tako veseli? Još nije ni vidio svojih darova. Neprestano stoji kraj Željka.

U toj maloj duši postade najednom jasno. Ona je, a da nije ni znala, otkrila veliku tajnu Božića, bratove oči su je izdale.

Vlasta priđe k njemu i povuče ga za rukav.

„Hoćeš li, dogodine ću ti i ja pomoći, ja znam, što će Željko za slijedeći Božić sebi željeti. I ocu i majci ću nešto učiniti.

Božić ne će više doći k tebi, Vlasto, jer ne će nikada više od tebe otići.

Svijećice na boru su već dogorjele. Željko nije znao, bi li novim bičem zviždao ili pucketao. Neprestano je obilazio kućicu od kolača. Na glavi mu bijaše nova kapa bez naušaka.

Vlasta stajaše kraj prozora i razgledavaše u osvitu dana novu knjigu priča. Na koricama stajaše zlatnim slovima: „Bijaše jednom . . . . "

Prevela Fr. Všetečka.

Odgovorni urednik: dr. Ante Cividini, Čakovec. Tiskara Kraljek i Vežić, Čakovec.

Zbornik Nove Škole

Izdaje ga: **dr. Ante Cividini.**

Prirodne nauke:

Sv. 1. **Kućna muha.** Raznosilac uzročnika zaraznih bolesti. Napisao dr. Vatroslav Vogrin. Cijena 6 Din.

U pripravi:

Otac Pestalozzi. Napisao Fridrik Polack. Prevela Fr. Všetečka.

Život jednoga čovjekoljupca. Napisao Vilim Schäfer. Preveo Franjo Jelačić.

Iz škole ljepšega. Napisao Mato Lovrak.

Flaksman kao uzgajatelj. Napisao Oto Ernst. Preveo dr. Ante Cividini.

Radio i njegovo uređenje. Napisao Slavko Vincenc.

Još se može dobiti:

Nova Škola.

Godište I. — Cijena 60 Din. — **Godište II.** — Cijena 100 Din.

Jubilarni svezak:

(33.—42.)

Cijena 25 Din.

Nova Škola

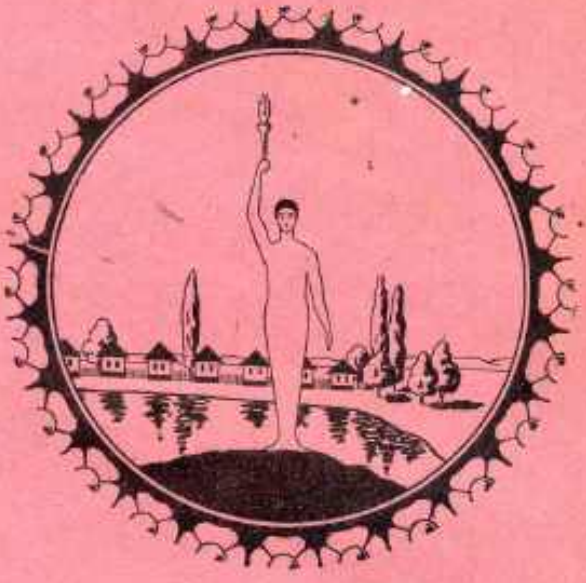

KNJIGA III. 1927. SVEZAK 33.

KNJIGA III. **NOVA ŠKOLA** SVEZAK 33.

ČASOPIS ZA SAVREMENU PEDAGOGIKU.

Urednik: Dr. ANTE CIVIDINI.

Knjiga ima 52 sveska, a stoji godišnje 100 Din. Može se - - - platiti i na obroke. - - - Pojedini svezak stoji 2 Din.

Rukopisi, novac i reklamacije dostavljaju se na adresu:

Nova Škola, Čakovec.

IZLAZI SVAKOGA ČETVRTKA.

Sadržaj:

Strana

A. C.: Nova nastavna osnova za osnovne škole . . . 513

IZ ŠKOLE U DOM:

Martin Kolar: O kletvi 523

Jindrich Spáčil: Veliko srce 525

Milan Kaman: Kućna muha dra Vogrina 528

Redakcija zaključena 23. decembra 1927.

Nova nastavna osnova za osnovne škole.

Riječ unaprijed.

Ministar prosvjete *dr. K. Kumanudi* propisao je novu nastavnu osnovu za osnovne škole u kraljevini Srba, Hrvata i Slovenaca na osnovi člana 28. Zakona o budžetskim dvanaestinama za mjesec april, maj, juni i juli 1925. godine. Tu je nastavnu osnovu izradio Glavni Prosvjetni Savjet, a u život je stupila početkom ove školske godine. Objavljena je u Narodnim Novinama u broju 249. od 31. listopada 1927.

Uvedenjem nove nastavne osnove za cijelu državu utrnjuje vrijednost predašnje nastavne osnove, koju je propisao ministar prosvjete Svetozar Pribičević naredbom P. broj 7823 od 27. VI. 1924. Ova je bila objavljena u službenom glasniku ministarstva prosvjete „Osnovna Nastava", broj 22. od 20. jula 1925. Kad je stupila u život, opaziše učitelji velike i male nastranosti njezine, koje iznesoše na svojim sastancima i u svojim glasnicima. Prorešetana prispje napokon pred Glavni prosvjetni savjet, odakle prekrojena stupa sada u novi život.

Pred njom se povukoše u zasluženi mir sve one nastavne osnove, koje su vrijedile u pojedinim pokrajinama naše države, a među njima i „Normalna nastavna osnova za niže pučke škole u gradovima (trgovištima) i selima Kraljevine Hrvatske i Slavonije" od 12. svibnja 1905.

Sada je na snazi jedinstvena nastavna osnova. Mi ćemo je ovdje prikazati, mijenjajući njezin službeni raspored a da nijesmo dirnuli u njezin sadržaj. To iziskuju potrebe naših mladih učitelja, koji žele pregled, objašnjenje i uputstva Još više je to potrebno našim učiteljskim pripravnicima, kojima je nužno upoznavanje s nastavnom osnovom, ali dašto u posve jasnom pregledu. Zbog njih valja zamijeniti i neke nazive, jer se ne slažu s njihovim školskim izričajima, kao na pr. nastavni plan, nastavni program i dr. Time se nikako ne dira u propisanu nastavnu osnovu, koje sadržaj treba da bude alfa i omega u obučnom radu osnovne škole.

I. Nastavni predmeti po cilju.

Po novoj nastavnoj osnovi preduzimlju se od I.—IV. razreda slijedeći predmeti:

1. *Nauk o vjeri i moralu. Cilj*: Razvijanje religijskih osjećanja i pravilnog religijskog uvidanja. Upoznavanje sa svojom vjerom.

2. *Početna stvarna obuka. Cilj*: Jasna opažanja predmeta i pojava u dječjoj okolini i zavičaju, „tečno" sređeno govorno izražavanje tih opažanja,

prvo u svom domaćem narječju, a zatim postupno u izrazima i oblicima književnoga jezika, kao i izražavanje crtanjem i ručnim radom.

3. *Jezična obuka. Cilj*: Razumijevanje i pravilna upotreba narodnoga književnoga jezika i uvođenje u narodnu književnost. Buđenje i razvijanje trajnog interesovanja za sve, što je lijepo, korisno, plemenito i rodoljubno.

4. *Zemljopis. Cilj*: Poznavanje geografskih prilika otadžbine i njihovih uticaja na čovjeka. Buđenje ljubavi prema otadžbini.

5. *Povijest. Cilj*: Poznavanje najbitnijih momenata iz prošlosti Hrvata Srba i Slovenaca. Buđenje nacionalnog i etičkog osjećanja. Razvijanje sposobnosti za upoznavanje i vršenje građanskih prava i dužnosti.

6. *Poznavanje prirode. Cilj*: Da se učenici nauče posmatrati prirodu, kako bi je zavoljeli, da shvativši najglavnije prirodne zakone, mogu pravilno suditi o onome, što u prirodi postoji i što se zbiva, da to mogu i što bolje primijeniti u svome životu, i najzad, da shvate kulturne tekovine, stečene upoznavanjem prirode, njenih pojava i zakona.

7. *Gospodarstvo* (*u seoskim školama*). *Cilj*: Proširivanje znanja, stečena o prirodi s primjenom na gospodarstvo.

8. *Račun i geometrijski oblici. Cilj*: Stvaranje jasnih predočaba i pojmova o količinama i brojevima. Sigurnost i vještina u rješavanju praktičnih usmenih i pismenih računskih zadataka. Razvijanje logičnog mišljenja, osjećanje točnosti i pravilnosti.

9. *Crtanje. Cilj*: Usavršavanje i dopunjavanje crtanja, koje se primjenjuje u svoj, a naročito u stvarnoj obuci. Navikivanje na posmatranje prirode i stvari u okolini učenika s obzirom na oblik i boju, i vježbanje u tom, da se ono, što se promotrilo ili zamislilo, samostalno, jednostavno i jasno prikaže. Njegovanje smisla za rad, čistoću i ljepotu naročito ukrašavanjem predmeta iz kućanstva. Njegovanje ljubavi za narodne motive.

10. *Lijepo pisanje. Cilj*: Pravilno i lijepo pisanje latinicom i ćirilicom. Navika na urednost i čistoću.

11. *Pjevanje. Cilj*: Razvijanje glasa i sluha i osposobljavanje djece do izvjesnoga stepena za samostalno pjevanje. Buđenje i jačanje estetskih i patriotskih osjećanja pjesmom.

12. *Gimnastika i igre. Cilj*: Jačanje tijela. Okretnost i skladnost u pokretima. Razvijanje samopouzdanja i odvažnosti. Navika na disciplinu, pristojnost i lijepo držanje.

13. *Ručni rad. Cilj*: Usavršavanje i upotpunjavanje onog ručnoga rada, kojim se po principu radne škole prožima sva ostala, a naročito stvarna obuka, razvijanjem opće ručne spretnosti, vježbanjem u upotrebi oruđa. Izrađivanje stvari, kojim se podupire ostala nastava, vježba oko i smisao za oblik i ljepotu, obrazuje volja za rad i poštovanje rada, razvija smisao za

njegovu praktičnu primjenu, podstiče na samoradnju, marljivost, točnost i čistoću. Njegovanje ljubavi za narodne motive, naročito kod ženskih ručnih radova.

II. Nastavni predmeti po broju sati.

Iz ove se tabele vidi, kako se predmeti osnovne škole preduzimlju po razredima i sa koliko nedjeljnih sati.

Redni broj	Predmeti	Razredi				
		I.	II.	III.	IV.	Svega
1.	Nauka o vjeri i moralu	2	2	2	2	8
2.	Početna stvarna obuka	2	4	—	—	6
3.	Jezična obuka	8	8	7	7	30
4.	Zemljopis	—	—	2	2	4
5.	Povijest	—	—	2	3	5
6.	Poznavanje prirode	—	—	3	3	6
7.	Gospodarstvo (u seoskim školama)	—	—			
8.	Račun i geometrijski oblici . .	4	4	4	4	16
9.	Crtanje	1	1	1	1	4
10.	Lijepo pisanje	1	1	1	1	4
11.	Pjevanje	½	½	½	½	4
12.	Gimnastika i igre	½	½	½	½	4
13.	Ručni rad	2	2	2	2	8
	Svega	22	24			

III. Nastavni predmeti po razredima.

I. razred:

1. Nauka o vjeri i moralu.

A. Za rimo-katoličku mladež:

a) u gradovima i trgovištima. I. polječe: Biblijske crtice starog i novog zavjeta do Isusova krštenja i to:

A. *Stari zavjet*: 1. Stvorenje vidljivog svijeta. 2. Stvorenje prvih ljudi. 3. Život prvih ljudi. 4. Božja zabrana. 5. Anđeli. 6. Grijeh prvih ljudi, kazan grijeha i obećanja Spasitelja.

Nekoliko prijelaznih crtica, kao: Postanak općeg poganstva. Patrijarh Jakov, ponovo obećanje Spasitelja, Izraelci, sv. zemlja, kralj David, propast izraelskoga kraljevstva.

B. *Novi zavjet*: 7. Navještenje Isusa. 8 Isus se rodi. 9. Pastiri kod jaslica. 10. Sv. tri kralja. 11. Isusovo prikazanje. 12. Pokolj betlehemske dječice. 13. Dvanaestgodišnji Isus u hramu. Uz to memorisanje onih pitanja malog katehizma, koja pripadaju ovim katehezama.

II. poljeće: Biblijske crtice novog zavjeta do kraja i to: 1. Krštenje Isusovo. 2. Isusovo prvo čudo. 3. Oluja na moru. 4. Isus nahrani u pustinji ljude. 5. Isus ozdravi satnikova slugu. 6. Isus uskrisi Lazara. 7. Nauka o ljubavi Boga. 8. Isus prijatelj malenih. 19. Milosrdni Samaričanin. (Ljubav spram bližnjega.) 10. Zadnje stvari: smrt i posebni sud !1. Isus proriče svoju muku, smrt i uskrsnuće. 12. Isusov svečani ulazak u Jerusalem, Judine spletke. 13. Zadnja večera, Isus proriče Judinu izdaju. 14. Isus proriče, da će ga sv. Petar zatajiti; Isus moli i znoji se krvlju. 15. Judina izdaja. 16. Sv. Petar zataji Isusa. 17. Isus zapostavljen Barabi. 18 Judino očajanje. 19. Isus bičevan obružen. 20. Isusa raspinju na križ. 21. Isusova smrt. 22. Sistem i primjenjivanje cijelog učiva o Isusovoj muci i smrti. 23. Isusov pokop. 24. Isusovo uskrsnuće. 25. Isus se javi sv. Tomi. 26. Isusovo uzašašće. 27. Zadnje stvari: posebni sud, nebo i pakao. 28. Dolazak Duha svetoga. 29. Crkva katolička.

Uz to memorisanje onih pitanja iz malog katehizma, koja pripadaju ovim katehezama.

Molitve: „Oče naš", „Zdravo Marijo", „Vjerovanje apostolsko", „Slava ocu" i kratka molitvica anđelu čuvaru.

Napomena za sve razrede. Učenici imadu vazda prije predavanja vjeronauka zajednički na glas recitovati one molitve, koje su za koje godište propisane.

b) na selima: I. u sjedištu župe I. poljeće: Biblijske crtice starog i novog zavjeta do „Krštenja Isusova" i to:

A. *Stari zavjet*. 1. Stvorenje vidljivog svijeta. 2. Stvorenje prvih ljudi. 3. Život prvih ljudi. 4. Božja zabrana. 5. Anđeli. 6 Prvi grijeh i kazan 7. Obećanje Spasitelja. 8. Kateheza kao prijelaz na novi zavjet.

B. *Novi zavjet*. 9. Navještenje Isusovo. 10. Rođenje Isusovo. 11. Pastiri kod jaslica. 12. Sv. tri kralja. 12. Isusovo prikazanje. 14. Pokolj betlehemske dječice. 15. Dvanaestgodišnji Isus u hramu.

II. poljeće: Biblijske crtice novog zavjeta od „Krštenja Isusova" do konca i to: 1. Krštenje Isusovo. 2. Isusovo prvo čudo. 3. Druga čudesa Isusova. 4. Nauka o ljubavi Boga. 5. Isus prijatelj malenih. 6 Milosrdni Samaričanin. 7. Zadnje stvari. 8. Svečani Isusov ulazak u Jeruzalem. 9. Zadnja večera. 10. Isus na Maslinskoj gori. 11. Muka Isusova. 12. Smrt Isusova. 13. Uskrsnuće Isusovo. 14. Uzašašće Isusovo. 15. Dolazak Duha Svetoga. 16. Crkva katolička.

Napomena. Molitve: „Oče naš", „Zdravo Marijo", „Vjerovanje apostolsko", „Slava Ocu", i kratka molitvica anđelu čuvaru.

c) na selima: 2. u filialama (Vrijedi nastavna osnova za I. i II. razred.)

I. polječe: Najvažnije biblijske crtice starog i novog zavjeta do „Krštenje Isusovo", i to:

A. *Stari zavjet.* 1. Stvorenje vidljivog svijeta. 2. Prvi ljudi. 3. Anđeli. 4. Prvi grijeh i kazan. 5. Obećanje Spasitelja.

B. *Novi zavjet.* 6. Navještenje Isusovo. 7. Rođenje Isusovo i poklon pastira. 8. Sv. tri kralja. 9. Pokolj betlehemske dječice. 10. Dvanaestgodišnji Isus u hramu.

Osim toga u II. razredu memorisanje onih pitanja iz malog katehizma, koja pripadaju ovim katehezama.

II. polječe: Najvažnije biblijske crtice novog zavjeta od „Krštenje Isusovo" do konca i to: 1. Krštenje Isusovo. 2. Isusova čudesa. 3. Isus prijatelj malenih. 4. Zadnje stvari. 5. Zadnja večera i Judina izdaja. 6. Muka Isusova. 7. Smrt Isusova. 8. Uskrsnuće Isusovo. 9. Uzašašće Isusovo. 10. Dolazak Duha Svetoga i crkva katolička.

Osim toga u II. godištu memorisanje onih pitanja iz malog katehizma, koja pripadaju ovim katehezama.

Molitve: „Oče naš", „Zdravo Marijo", „Vjerovanje apostolsko", „Slava ocu", i kratka molitvica anđelu čuvaru.

Pomoćna knjiga za II. godište: „Mali katolički katehizam za niže pučke škole".

B. Za pravoslavnu mladež:

Priprema za prvu nastavu u vjeri.

Razgovor o roditeljima i o Bogu kao ocu nebesnom (po uputstvu za prvu nastavu u veri od N. Gj. Vukićevića).

O jednom Bogu u Svetoj Trojici. Znamenje časnoga krsta. (Prekrstiti se.)

Molitva Gospodja: „Oče naš". Crte iz biblijske povjesti o stvorenju svijeta i o prvim ljudima. O raju. O prvom grijehu, kajanju, kazni i obećanju iskupitelja. Blagovijesti. Rođenje Hristovo. Molitva: „Bogorodice Djevo".

Mudri volsvi. Bježanje u Egipat i povratak.

Mladost Isusova. Krštenje Isusovo. Isus blagosilja malu djecu.

Molitve: jutrenja, prije i poslije objeda i pred spavanjem.

Molitve se uče na pamet na crkveno-slavenskom jeziku s razjašnjenjem.

Poznavanje crkveno-slavenske ćirilice i prvi pokušaji u čitanju crkveno-slavenskim pismenima.

Po Bukvaru izdanom od kr. hrv.-dalm. zem. vlade (vidi posljednje stranice ćiril. štampanog bukvara Zagreb. 1890.).

Primjetba: Crte iz biblijske povijesti predaje učitelj po knjizi: „Prva nastava u veri od N. Gj. Vukićevića".

Crkveno pojanje.

Najobičnija i najprostija odgovaranja na jektenije, kao: „Gospodi pomiluj, Tebje Gospodi, Amin" i t. d. Prokimeni nedeljni o Liturgiji pred Apostolom od svih 8 glasova. Prokimen: „Gospod vocarisja". Tropar na: „Roždestvo Hristovo". Pjesma: „Vsi jazici vospleščite". Tropar prvi na cveti.

C. Za izraelitsku mladež:

a) Katekizam i biblijska povijest po „Uputi"; b) Hebr. čitanje u početnici

2. Srpsko-Hrvatski-Slovenački jezik.

A. Početna stvarna i jezična nastava.

1. Vježbanje u posmatranju, mišljenju i govoru.

Uvođenje učenika u školski život i rad. Razgovor o roditeljskoj kući, stvarima i životu u njoj. Upoznavanje učenika među sobom.

Razgovor o učionici i predmetima u njoj, školi i školskom dvorištu, stvarima dječjim i školskim, njihovoj upotrebi i čuvanju. Posmatranje i razgovor o biljkama i životinjama iz najbliže okoline: ime, oblik, osobina, boja, gradivo, dijelovi, korist i upotreba. Posmatranje geografskih predmeta.

Pravilno iskazivanje svega, što se vidjelo, čulo, pitanjem izazvalo ili samostalno razvilo. Izražavanje crtanjem i ručnim radom.

2. Učenje kratkih, lakih, zanimljivih i za djecu shvatljivih umjetničkih i narodnih pjesama. Prepričavanje kratkih pričica, najprije po učiteljevom pričanju, poslije i pročitanih.

Upoznavanje geometrijskih oblika na predmetima početne stvarne nastave: četvorouglova (četvorokuta), trouglova, krugova, uglova (kutova) i linija.

3. Čitanje i pisanje. Razlikovanje stvari od njihovih slika i riječi: razlikovanje riječi u rečenicama i slogova i glasova u riječi. Čitanje i pisanje velikih i malih slova i lakih rečenica. Glasovno štitavanje sa objašnjenjem sadržine i izvađanjem pouke. Prvog tečaja (polugodišta) čita se iz bukvara (početnice), a drugog iz čitančice.

Čitanje je lagano i razumljivo.

4. Gramatika. Pisanje rečenica, koje će djeca samostalno sastavljati i kazivati. Razlikovanje riječi u rečenici. Tačka i veliko slovo u početku rečenice i osobenih (vlastitih) imenica.

3. Poznavanje prirode.

Ovaj predmet u I. i II. razredu obuhvaćen je početnom stvarnom nastavom.

4. Račun.

Račun. a) Pokazivanje i rad sa brojevima postupno jedan do deset na stvarima (računaljci, drvcima, i drugim; crtama na tabli i tablicama, slikama).

Pisanje cifara (brojaka) do deset.

b) Očigledno upoznavanje, a ne računanje, sa novcima, metrom, kilogramom i litrom u obimu broja 10.

Sve četiri računske radnje samo usmeno, najprije na stvarima sa imenovanim brojevima i najposlije sa čistim brojevima. Izračunavanje lakših primjera iz života, uzimajući kao građu za zadatke: radnje i predmete, s kojima učenici dolaze u dodir, naročito u stvarnoj početnoj nastavi.

c) Pokazivanje i rad s brojevima do broja 20. Postupak kao do broja 10. Pisanje cifara i brojeva do 20.

d) Upoznavanje sa dijelovima $\frac{1}{2}$ i $\frac{1}{4}$ od jedinice, na stvarima i crtežima.

5. Crtanje.

Vježbanje u vezi s početnom stvarnom i jezičnom nastavom te ručnim radom. Crtanje lakših posmatranih predmeta naročito po sjećanju (iz pamćenja). Pokušaji ilustrovanja vlastitih doživljaja (šetnje, izleti) i pripovijedaka.

6. Krasnopis (lijepo pisanje).

U prvom polugodištu uči se lijepo pisanje u vezi sa čitanjem.

U drugom polugodištu piše se u posebnim (latinskim ili ćirilskim) pisankama genetičkim redom i s pregledalicama. Pisanke neka su s povećim razmakom između linija (crta). Građa se uzima iz ostalih nastavnih predmeta.

7. Pjevanje.

1. Pjevanje kraćih pjesama s prostom i narodnom melodijom, koliko je to moguće, ili s melodijom, koja je udešena po narodnim motivima (u obimu tonova e—c), a sa sadržinom iz dječjeg života u školi i porodici i iz stvarne nastave.

2. Pjevanje pjesmica u vezi s dječjim igrama i gimnastičkim vježbama, opet sa narodnom melodijom ili u duhu narodne melodije.

3. Razvijanje glasa i sluha i raspoznavanje tihih i glasnih, dugih i kratkik, visokih i niskih tonova sa bilježenjem njihovim na tabli. Vježbanje u pjevanju tonova vršit će se jednakim slogovima (na la, i t. d.).

Za pravoslavnu mladež:

Amin. Gospodi pomiluj. Podaj Gospodi. I vsjeh i vsja. I duhovi tvojemu. O imenu gospodaji. Slava tebje Gospodi.

8. Gimnastika i igre.

Dječje igre i gimnastičke vježbe po sokolskom sistemu.

1. Dječje igre (zauzimaju najveći dio vremena).

2. Redovne vježbe (vježbe u stroju). Pravilan stav. Vrsta i red. Razmak, ravnanje i pokrivanje (ravnanje po širini i dubini. „Potiljak"). Stupanje običnim korakom. Dvored na mjestu (prosti redovi). Okretanje na lijevo i desno.

3. Proste vježbe. Pokreti opruženim rukama, nogama i trupom u ravnim položajima. Savijanje nogu i ruku (podbočivanje). Polučučanje (mali čučanj).

9. Ručni rad.

Za muške. Modelovanje, redanje drvaca, izrezivanje šarene hartije ili kartona, sve u vezi naročito sa početnom stvarnom i jezičnom nastavom, a prema prilikama grada ili sela. Sastavljanje jednostavnih narodnih ornamenata iz šarenih pločica (četvorina i trokuta [trougla]). Pravljenje dječjih igračaka od hartije i pruća.

Za ženske. Pored istoga rada kao i za muške još i ženski rad. Pletenje: početna očica (petlja), upravna (prava) očica, obrnuta očica, kosica (lančić) i krajnja očica. Plete se na dvije igle, najprije podveza s jednostavnim okretom, a zatim podmetač (na pr. za svetnjak), torbica, šal ili slična stvar s uzorkom od pravih i obrnutih očica i kosica.

II. razred:

1. Nauka o vjeri i moralu.

A. Za rimo-katoličku mladež:

a) u gradovima i trgovištima. I. poljeće: Mali katehizam do glave II. na temelju pripadnih biblijskih pripovijesti starog i novog zavjeta.

II. poljeće: Mali katehizam od glave druge do konca, t. j. do „Dodatak" na temelju pripadnih biblijskih pripovijesti starog i novog zavjeta.

Molitve: Deset zapovijedi Božjih, pet zapovijedi crkvenih, sedam svetih sakramenata, molitva prije i poslije jela.

Udžbenik: Mali katolički katehizam za niže pučke škole."

b) na selima: 1. u sjedištu župe. I. poljeće: Biblijske crtice starog i novog zavjeta do „Krštenje Isusovo" kao u I. godištu, a uz to memorisanje onih pitanja iz malog katehizma, koja pripadaju ovim katehezama.

II. poljeće: Biblijske crtice novog zavjeta od „Krštenje Isusovo" do konca kao u I. godištu, a uz to memorisanje onih pitanja iz malog katehizma, koja pripadaju ovim katehezama

Molitve: Deset zapovijedi Božjih, pet zapovijedi crkvenih, sedam svetih sakramenata, molitva prije i poslije jela.

Pomočna knjiga: „Mali katolički katehizam za niže pučke škole."

c) na selima: 2. u filialama: (Vrijedi nastavna osnova za I. i II. razred.)

B. Za pravoslavnu mladež:

a) Ponavljanje osnovne nauke o jednom Bogu u Sv. Trojici. Pouka o stvorenju svijeta i o prvim ljudima. Zakon božji i zapovijedi Božje. Isus Hristos Spasitelj Svijeta. Ponavljanje povjesti o rođenju i mladosti i o krštenju Hristovom.

Propovijedanje i čudesa Hristova. Kratka pouka o stradanju, smrti, vaskrsenju i vaznesenju Hristovom. Po knjizi: „Prva nastava u veri od N. Gj. Vukićevića".

b) Ponavljanje molitava, što se u prvom razredu uče, i učenje molitava prije i poslije večere. Molitva svetomu duhu: „Carju nebesnij". Molitva presvetoj Trojici: „Upovanije moje otec".

Simvol vere. Tajne novoga zavjeta. Zapovijedi Božje i crkvene. Djela milosti tjelesne i duševne.

Primjetba: Sve molitve i simvol vjere uče se na crkveno-slavenskom jeziku sa razjašnjenjem [vidi „Crkveno-slavenski bukvar"].

Zapovijedi i djela milosti uče se na srpskom jeziku.

[Zapovijedi po tekstu izloženom na strani 19. Prve nastave u veri, a djela milosti po tekstu u kratkom katehizisu.]

c) Vježbanje u čitanju i razumijevanju u crkveno-slavenskom po knjizi: Crkveno-slavenski bukvar s čitankom za drugi razred srpske osnovne škole. U Novom Sadu 1890."

Primjetba: Bukvar ovaj ima se cio u drugom razredu svršiti i iz njega se imaju učenici brižljivo u čitanju, a po mogućnosti i razumijevanju crkveno-slavenskom izvježbati.

Crkveno pojanje.

Uz ponavljanje onoga, što je za prvi razred propisano, uče se ovdje:

a) Sva odgovaranja na vazglase i jektenije: „Otca i sina i svjatago Duha" i t. d.

„Jedin svjat", „Blagosloven grjadij", „Budi imja Gospodne", „Spasi Hriste Bože", „Svjatij Bože".

Tropar i Kondak na: Roždestvo Hristovo. Tropar na Bogojavlenije, na Cveti, na Voskrsenije i Voznesenije Hristovo i Tropar Duhovski.

C. Za izraelitsku mladež:

c) Biblijska povijest: Abraham, Izak i Jakov po bibl. povijesti § 7.—19; b) Čitanje u molitveniku; c) Pisanje hebr. četvornog pisma.

2. Srpsko-Hrvatski-Slovenački jezik.

A. Početna stvarna i jezična nastava.

1. Vježbanje u posmatranju, mišljenju i govoru.

Razgovor o kućnim radnjama. Porodica, zadruga i općina. Selo i grad. Zanimanje stanovništva u mjestu i okolini. Ponavljanje i proširivanje znanja o geometrijskim oblicima iz I. razreda.

Vidik (obzor) i posmatranje na njemu. Strane svijeta. Sunce, mjesec i zvijezde. Posmatranje zemljišta u okolini: Ravnica, brežuljak, brijeg, brdo, dolina, potok, rijeka, jezero, more i t. d. Saobraćajna sredstva.

Posmatranje uzduha i prirodnih pojava u njemu. Godišnja vremena i poljski radovi. Dan i noć, nedjelje i mjeseci.

Crtanje učionice, školske zgrade, dvorišta, učionica i najbliže okoline kao uvod u čitanje zemljopisnih karata. Izražavanje ručnim radom.

2. Učenje kraćih narodnih i umjetničkih pjesama. Prepričavanje pripovijedaka i svojih doživljaja.

3. Čitanje iz čitanke, dačkih listova i drugih podesnih knjižica. Čitanje je tačno, pravilno, jasno i logično.

4. Pisanje. Lijepo pisanje riječi i rečenica. Prepisivanje s table i iz knjiga: rečenica, poslovica, pjesmica i pričica.

5. Gramatika. Riječi i rečenice. Imenica i radnja (podmet i prirok). Vježbanje u sastavljanju prostih rečenica, usmeno i pismeno. Obradivanje rečenica iz jednine u množinu i obrnuto. Upoznavanje s licima i rodovima. Upotreba znaka za uzvike i zapovijedanje.

3. Poznavanje prirode.

Ovaj predmet u I. i II razredu obuhvaćen je početnom stvarnom nastavom.

4. Račun.

a) Postupno upoznavanje brojeva od 20 do 100 na računaljci, drvcima i drugim očiglednim sredstvima, kao u prvom razredu. Sastavljanje desetica (na hartije, od drveta i dr.) i rad s njima u sve četiri računske radnje, najprije s čistim deseticama, a zatim s jedinicama.

Pisanje i čitanje brojeva do 100.

b) Upoznavanje dijelova jedinica do desetina.

c) Poznavanje novca, kilograma i litra, metarskih mjera i njihovih dijelova do 100.

Mjere za vrijeme (dan, sat, minut, čas).

d) Izračunavanje zadataka iz života sa imenovanim brojevima bez očiglednih sredstava.

e) Računanje u sve četiri računske radnje s neimenovanim brojevima.

f) Izvođenje i učenje napamet tablice množenja (jedamput jedan).

Pismeno računanje u ovom razredu ograničava se samo na zapisivanje rezultata dobivenih usmenim računanjem.

Primjena. U prvom i drugom razredu nisu dopušteni udžbenici za ovaj predmet.

5. Crtanje.

Nastavlja se crtanje kao u prvom razredu. Crta se po mogućnosti raznobojnim olovkama (pastelima).

IZ ŠKOLE U DOM

O kletvi.

Martin Kolar, ravnatelj građ. škole u Čakovcu.

Naš društveni poredak nije bio najbolji već prije svjetskoga rata. U vrijeme svjetskoga rata poljuljao se u svojim temeljima, a poslije svjetskoga rata ušlo je u nj toliko novih poroka, da se to već i ne može nazvati poretkom, nego općim neredom i metežem.

Iskrenost, prijateljstvo, vjernost, bratstvo, domoljublje, vjera, poštivanje starijih, vršenje zakonskih odredaba, sve se to u velikom dijelu survalo u ponor i samo tu i tamo čujemo vapaj za boljim vremenima. Iz društvenih redova ničU pojedinci, da iskrise novi red, ali današnje ljudsko društvo, čini se, da ne haje mnogo za te vapaje.

Pitaju se mnogi, otkuda toliki društveni porodi. Na to nije teško odgovoriti, ako pomislimo, da su za vrijeme svjetskoga rata hiljade obitelji ostale bez svojih hranitelja i odgojitelja, hiljade su se opet hranitelja povratile svojim obiteljima, ali posve izopačeni, pokvareni i bolesni. S jedne strane vraćali su se pokvareni oci i sinovi s fronte, a s druge strane dočekivale su ih žene i majke, koje je rat također na svoj način izopačio i pokvario. Tako su eto mnoge naše obitelji započele nanovo život u domovima sa trulim temeljima, pa stoga nije ni čudo, što su se mnogi domovi porušili i rastepli, a jadna djeca postala su žrtvom razvratnoga društva.

Poratna statistika bilježi znatno veći broj rastave brakova, nego što je to bilo prije rata. Čedomorstva, ubijstva i samoubijstva, velike krađe i grabežna umorstva na dnevnom su redu, a alkoholizam i veneričke bolesti poplaviše gotovo sav svijet. Sve je to donijela pokvarena ratna krv, koja je od mnogoga čovjeka stvorila pravu zvijer.

Svijesni i pravi odgojitelji današnjega naraštaja vrlo su zabrinuti i traže putove i načine, kako da sve te poroke današnjega naraštaja umanje ili posve odstrane, da čovjeku pribave ono dostojanstvo, koje mu po prirodi pripada.

No kod nas južnih Slavena, pa onda kod naših susjeda Madžara, postojao je nažalost prije rata, a postoji još i danas u povećanoj mjeri jedan porok, koji se u našem društvenom životu silno razmahao i koji nas sramoti pred svim ostalim kulturnim svijetom.

A taj porok je *kletva*.

Kletva — ovakva, kakva se upotrebljava danas kod našega naroda, t. j. u ovom besramnom obliku, nije baština naših slavenskih pradjedova, nego je baština Huna, Mongola i Tatara. Od tih naroda uhvatila je najjače korjenje kod naših susjeda Madžara, a druženjem našega naroda s Madžarima prešla je k nama i udomila se tako čvrsto, da se danas više ne može reći

tko manje kune Hrvat, Srbin ili Madžar. Čini se, da se u tom natječemo tko će bolje i duhovitije.

Pogledamo li samo malo u nedaleku prošlost, vidjet ćemo, da je naš narod počeo mnogo upotrebljavati kletvu već u 18. stoljeću. Za vladanja Marije Terezije (1740.—1780) naši su stari mnogo četovali zajednički s madžarskim četama, pa su naši vojskovođe opazili, da su se među naše vojnike uvukle neke nove kletve, koje su upotrebljavali samo Madžari. Naše i srpske čete vojevale su zajednički s Madžarima i protiv Turaka, pa se je tako kletva upravo po vojsci širila i diljem naših domova. Historija je zabilježila, da se je kletva kod nas najjače udomila poslije god. 1848, kad je ono bio rat s Madžarima. Tako se opazilo, da dotle psovanje duše, stvoritelja, Majke Božje, nije bio običaj u našega naroda, a poslije te godine proširila se i ta psovka kod nas.

Upravo je smiješno, kako naš neuki puk upotrebljava to nevaljalo naslijeđe naših susjeda, kad hoće da opsuje u srditosti nešto „teško i važno". I danas se još često čuje, kako naš čovjek u srditosti nasrće na svoga neprijatelja sa psovkom: „Eh bata lelki!" ili „Eh bata teremtete!" A to zapravo ne znači ništa, jer nije pravilno madžarski izrečeno, ali se ipak tu krije kletva *duše* i *stvoritelja*.

Krivo bi činili, kad bi radi toga poroka, koji se tako uvriježio kod nas, krivili Madžare. Sami moramo priznati, da je tomu kriv loš odgoj u domu i društvu. Eto nam Nijemaca i drugih prosvijetljenih naroda u Evropi, pa koji narod tako i u tome obliku ponizuje sam sebe i svoje ljudsko dostojanstvo kao mi?!

Ako pođete prema istoku do Beograda, a onda od Beograda prema jugu, čut ćete sve teže i gadnije kletve, a pođete li prema zapadu i sjeveru, čut ćete sve manje kletve, a kad dođete među Nijemce, ne ćete uopće čuti ovakve gadne kletve, kakva se kod nas čuje.

Ima i kod nas razlike u kletvama. Neki krajevi i sela upravo su na glasu radi svojih kletvi, ali tu je i narod opak, zao i pokvaren.

Ako isporedimo — obzirom na kletvu — tri glavna plemena u Evropi: Slovene, Germane i Romane, onda ćemo opaziti, da iza Madžara — koji su mongolskog porijekla — najviše i najgadnije psuju Sloveni, za njima Romani, a najmanje Germani. Od slavenskih naroda najviše psuju Hrvati i Srbi, od romanskih naroda Talijani. No nijedan narod nije *baš tako prost u kletvi* kao *Madžari i mi Hrvati i Srbi*.

Iako se može mjeriti kultura nekoga naroda prema tomu, koliko koji narod potroši sapuna na godinu za održanje čistoće svoga rublja i tijela, onda se bezuvjetno može reći, da je *i kletva* pravo mjerilo kulturnog napretka ili nazatka pojedinih naroda.

Naš čovjek — ili bolje reći nečovjek, kune ili proklinje od časa, kada počne učiti govoriti pa do zadnjega daha svoga. Kune u radosti i žalosti,

kune u sreći i nesreći, kune u srditosti, kune u igri i šali, kune u zdravlju i bolesti, kune kod pila i jela i svakoga djela; kune kad ustaje iz kreveta i kad polazi na počinak; proklinje svoju rođenu djecu, ženu, braću, sestre; kune oca, mater, sveca, nebo, anđela, Boga, stvoritelja. Moglo bi se reći, da kune sve pod sobom i nad sobom, kune sve, što zna i ne zna, a kod svih kletvi upotrebljava jednu besramnu riječ, koju podmeće sebi ili vragu.

Ako se i malo zamislimo u to i ocijenimo sve vrste kletvi, što ih naš čovjek izvaljuje, onda dolazimo do zaključka, da je to *prostota, bezumnost, bahatost*, oholost i *ponižavanje ljudske časti*, a prema našem vjerskom osjećaju, da je to i vrijeđanje Boga.

Ako pak promotrimo, iz kojih društvenih redova dolazi najviše kletva, onda ćemo opaziti, da neobrazovani, vjerski slabo odgojeni radnički staleži, a zatim odmah vojnički staleži — upotrebljavaju najgore i najviše kletve. No ima zato nažalost ljudi i u drugim staležima, od najvišega do najnižega, od onoga u rukavicama i sjajnome cilindru, do onoga žuljavih ruku i poderane kape, da jednako psuju. Štoviše, oni školovani znadu se u kletvi izraziti duhovitije i zgodnije nego li konjušari, svinjari i čobani.

Žalosna je istina, da ima žena, pa i gospođa, kojima kažemo da su „milostive", koje posve muškarački bez ikakva stida kunu sveca, mater, oca i drugo. Oslobodi nas Gospode još i takvih!

Sve su kletve samo posljedice našeg lošeg familijarnoga i društvenoga odgoja, jer u školi i u crkvi nije to nitko naučio.

U odgoju je najveći činilac *primjer*. On je tako moćan, da se za njim povede rado i često čovjek najvećega znanja. Loš primjer je u društvenom životu uvijek jači nego dobar primjer, jer obično loših primjera ima više a za dobar primjer treba više samozatajе i prijegora, treba finiji i viši osjećaj pa i naobrazbe, dok loš primjer daju obično ljudi nižih osjećaja i manje naobrazbe.

Prvi odgoj i prve primjere za život i njegovu borbu prima čovjek kao dijete u roditeljskome domu. Ako dijete već zarana čuje u domu kletve, pogrde, besramne riječi i drugo što ne valja, od svojih roditelja i ukućana, onda će to dijete u svome životu slijediti taj loši primjer.

(Nastavit će se.)

Veliko srce.

Češki napisao Jindrich Spáčil.

Ivan Drábek je najuredniji među stanovnicima gradske ubožnice. U kutu zajedničke sobe ima drveni krevet, a na njemu uredno poravnana slamnjaču sa lijepo prostrtim gunjem. Napravljanje postelje zadaje mu dnevno mnogo posla, jer to nije lak posao čovjeku, koji namjesto nogu ima dva iskrivljena batića. Treba da se popne na rasklimani krevet i tako uredi posteljU. Njegove ruke sežu jedva do polovice kreveta, a od sustanara ubožnice

nitko ne će da mu pomogne, jer drže, da Drábek čini sasvim nepotrebnu stvar. Kada svrši svoj svakodnevni posao, potraži pod krevetom svoj tamno zeleni pusteni šešir i otpuže na hodnik, a odanle stubama na ulicu. Pomiče se vrlo naporno, tijelo vuče na jakim rukama, a krive noge podmiče pod trup. Na mahove postajkuje i počiva. Dah mu je kratak, a u ruke mu se utiskuje šljunak s ulice. Na uglu ulice, kod stupa električnoga voda, je Ivanovo mjesto. Stisne se u kut k zidu i čeka. Zna, koji će znanci kraj njega proći: činovnici u svoje urede, listonoša, mljekarica, dva penzionirca, i on zna, od kojih će dobiti milodar. Od nekojih jedamput tjedno, od drugih dva do tri puta. To su njegovi stalni dohoci. Izvanredno pak dobiva od nepoznatih ljudi ili onih, koji ne prolaze redovito tom ulicom.

Ivan nikada ne prosi. Sjedi mirno, a njegovo lice imade ponešto nasmijani izražaj. Bog bi znao, o čem razmišlja. Možda gleda u duši život, kojim bi živio, da mu tijelo nije iznakaženo. Možda zavida ljubavnicima, koji kraj njega prolaze i sjaju od sreće.

Ivan nije nikada ljubio niti će kada ljubiti. Njemu prolazi život sasvim drugačije, nego li drugim ljudima. Mirno doduše i sasvim neznatnim tokom, kao kad pustiš vodu stabljikom slamke. A život drugih ljudi je rijeka, koja ruje, trga i bijesni.

Mladost Ivanova bijaše mračna. Kad mu bijaše godina devet, izvukao ga je pijani otac iz kolijevke i lupio s njim o pod. Od toga doba zakržljale su mu noge u dva iskrivljena batića. Na njima puzaše po sobi i travom obraslom gumnu i bijaše sretan. Dokle mišljaše, da je takav kao i ostala djeca, dotle se smijaše suncu, cvijeću i pticama. Ali onda je nadošla spoznaja, a Ivica tužno gledaše kroz pukotinu u plotu na cestu, koja bijaše rajem dječaka. Hvatahu se tamo, igrahu se konja i druge igre, a u očima Ivice bijaše uvijek malo svijetla.

Otac mu se jedne zime smrznuo, kad je ostao pijan u snijegu sjedjeti. Ukopaše ga, a žena mu stajaše suznih očiju kraj groba, kad ostali već odavna odoše. Sjetila se, kako je njemu i njoj nekada cvala ljubav, a ovdje nad grobom razlijetahu se samo nejasne uspomene o njoj kao pahuljica maslačka.

Život je tjeraše kući k djeci. Trebalo je da jede ona i oni mali, a samo su dvije ruke radile od jutra do mraka.

Teško življaše troje djece i bolešljiva majka. Dani im bijahu duga nit muke i bolnih pogleda, u kojima uvijek stajaše pisano: „Nemam!" Samo je u noći odahnula, jer onda dolaze sni, a oni odvode siromahe kao i bogataše na prag raja.

Majka je Ivanova radila na poljima kao nadničarka. Ivo je kod kuće pazio na dvije mlađe sestrice, šalio se s njima, smijao se, jer su i one još puzale po podu kao i on i ne pobudivahu žalosti u njemu. Povlačio je po sobi nadljudskom snagom svoje kratko tijelo, vukao posudu s vodom i ložio raspucani štednjak.

Kad mu bijaše petnaest godina, umrla mu je majka. Izmučena radom bivala je neprestano manja, sušila se, dok nije postala laka kao perce. Od slabosti je jednoga dana zauvijek usnula. Licem joj se razlio posmjeh kao u slatkom snu. Smiješila se je, jer je znala, da njezin Janko ima veliko, dobro srce, koje ne će dopustiti, da netko učini što na žao njezinim dvjema kćerkama. Njezine umorne ruke bijahu ukrštene na prsima i počivahu valjda prvi puta. Te su ruke uvijek samo davale, a sada bijahu ukočene i nalikovahu polju, s kojega spremiše posljednji proizvod.

Ivana i njegove male sestrice preseliše u malu sobicu općinske ubožnice. Četiri gole stijene pozdraviše ih u novom domu. Gledahu ih zapanjeno, i pitahu se: „Što će biti dalje?"

Ivan je otpuzao na ulicu. Puzaše kraj zidova sve donle, gdje prolažaše najviše ljudi. Stisnuo se kraj stupa i stavio preda se svoj zeleni pusteni šešir. Srce mu je virilo iz očiju i plakalo gorke suze nad životom, koji mu je toliko uzeo, a tako malo davao.

Od toga je dana sjedio svaki dan kraj stupa na ulici. Mnogo je ljudi prolazilo kraj njega, a mnogi imađahu meko srce i darežljivu ruku. Neki davahu, da se vidi, drugi se opet sagnuše, umanjeni žalošću, pa kad baciše novac u šešir, brzo pobjegoše, jer ne mogahu gledati u oči ljudskoj bijedi.

Prosjak Drábek bijaše svojim sestrama majka, otac, radnik, u kratko sve. Prao im je rubje i kuhao. U njegovom pogledu bilo je topline majčina zagrijaja. Djevojčice bijahu čiste i uredne kao i one, koje je Ivan viđao na ulici. Kad počeše ići u školu, imađahu knjige, pisanke i sve ostalo, kao i druga djeca.

Ivana je veselilo gospodariti s onim, što mu udijeliše ljudska srca, a još veće veselje bijaše mu davati od toga drugima. Kruh iz njegove ruke bijaše sladak i uvijek pobuđivaše na molitvu: „Kruh naš svakdanji daj nam danas!"

Ivan bijaše sretan i kad je sjedio na ulici u prašini i kad je prao dječje pregačice. Njegova mu se sreća nastanila u srcu i očima i gledala začuđeno sve ljude, koji prolažahu kraj njega mrka čela i pognute glave.

Godine prolažahu, a Ivanova se sreća ne umanjivaše. Sjedaše kao i prije kod stupa na ulici. Samo se njegovo široko lice postaralo, oko očiju se skupiše nabori.

Ali najednom ugasnu radost u očima prosjaka Ivana. Jedna mu se sestra udala, druga je pošla u službu, a njega preseliše u veliku sobu gradske ubožnice među druge siromahe. Tada se smračilo oko njega, jer je izgubio cilj života. Sjedaše kod električnog stupa pognute glave i bijaše mu svejedno, da li je tko bacio novac u šešir ili ne, jer njime više nije mogao, nikoga obradovati ni nasmijati. Odviše je bio navikao samo davati, a sad mu bijaše kao da su mu ruke odsječene. Ne mogaše ih pružiti i reći: „Uzmi!" jer tko će uzeti od prosjaka!

Ivan puže ulicom i traži nekoga, s kime će podijeliti svoje veliko srce. Zna, da će netko doći i podati njegovu životu opet smisao i boju. Zna, da će opet doći netko, tko će shvatiti, kako je prosjak Drábek bogat.

Prevela Fr. Všetečka.

Prof. Dr. Vatroslav Vogrin:

Kućna muha raznosilac uzročnika zaraznih bolesti.

Popularna prirodoslovno-higijenska crtica za dom i školu. Zbornik „Nove Škole." Knjiga 1. Čakovec 1926. 29 stranica i 11 slika u tekstu. Cijena 5 Dinara.

Kućna muha bijaše dosta dugo za znanost ono isto, što je ona još i danas za široke narodne slojeve: dosadan i ogavan sustanar ljudskih stanova. No kasnija istraživanja podigla su protiv nje mnogo veću i strašniju optužnicu, okrivivši je, da načinom svoga života najozbiljnije ugrožava ljudsko zdravlje i život. Da se pravo i potpuno shvati sva opasnost, koja nam prijeti od kućne muhe, nužno je, da budemo bar donekle upućeni u gradu njezina tijela, razvoj i način života. Tako ćemo onda saznati, da se između dviju pandža svake njezine noge smjestio po jedan jastučić, koji je posut ljepivim dlačicama. Baš ti jastučići omogućuju muhi, da može hodati po stropu i najgladem staklu, ali ovi isti jastučići su i krivi, što nam muhe na njima sa smetišta ili otvorenih zahodskih jama donose na prostrt stô svu silu klica raznih pogubnih bolesti. No to još nije sve. Njezin je želudac uvijek gladan, pa stoga nije nikako izbirljiva u hrani. Ona će jednakom slašću posrkati pljuvačku tuberkuloznog čovjeka kao i najukusniju poslasticu. Bacili tuberkuloze prolaze kroz njezino probavilo posve nesmetano i ne izgube ništa na svojoj životnoj snazi, došavši opet u izmetinama muhe na svijet. Onečisti li takova zaražena muha pripravljenu hranu, nadu bacili ubrzo svoju novu žrtvu. Tako i slično prenosi kućna muha i tifus, koleru, grižu, jaja nekih parazitičkih crva i t. d. Nijesu to možda tek pusta nagađanja učenjaka, već nepobitne činjenice, dokazane brojnim eksperimentima.

Autoru „Kućne muhe" uspjelo je, da je sve ovo, što je zoologija i higijena o muhi dosad iznijela, u zbitom opsegu, a na vrlo zanimljiv i popularan način prikazao i lijepim brojem poučnih slika ilustrirao. Tu je opisana i razložena biologija i razvoj muhe, prenašanje klica zaraznih bolesti, higijenske prilike naših sela i gradova obzirom na razmnažanje kućne muhe kao i obranbeni način i sredstva protiv ovog opasnog neprijatelja.

„Kućna muha" prva je edicija „Zbornika Nove Škole". Želim od srca, da bude nastavak jednake sreće kao i početak, pa da nam naše učiteljstvo uz razne pedagoške edicije dobije i lijepi niz onakovih popularno-znanstvenih knjižica, koje će obrađivati takova pitanja, kojima će se moći obilno posluživati kod pučkih predavanja za narod. Koliko bi naših učitelja započelo sustavni rad na polju narodnog prosvjećivanja, da imadu za to priručne literature. Mnoge škole snabdjevene su ča i projekcionim aparatima, ali što će učitelju i aparat i slike, kad nema knjige, po kojoj da sastavi predavanje. Tu bi prazninu mogao donekle da ispuni „Zbornik Nove Škole". Svaki takav svezak popularno-znanstvene knjižice bio bi ujedno sadržaj za jedno pučko predavanje. Gdje je ikako moguće, neka bude dosta poučnih slika. Ako su ilustracije veličine uobičajenog formata diapozitiva (9×9 cm.), mogu se pomoću kliševa brzo i jeftino stvoriti dobri diapozitivi. Kliševi se otisnu na prozirni želatinski papir, ovaj se slavi između dva čista stakla, rubovi se zalijepe papirom i diapozitiv je gotov. Taj sam pokus učinio sa klišejima „Kućne muhe", pa sam sa postignutim uspjehom posve zadovoljan. Možda bi izradbu ovakovih diapozitiva preuzeo kasnije Kinosavez Oblasnog Odbora P. D. C. K. u Zagrebu, koji i onako snabdjeva svoje školske podružnice filmovima i diapozitivima.

Tako bi se dao izraditi lijepi program, koji bi naš agilni urednik htio i znao ostvariti, samo bi morao biti siguran, da može računati na materialnu i moralnu pripomoć.

Do učiteljstva stoji, da „Zbornik Nove Škole" ne stigne sudbina mnogih drugih naših književnih poduzeća. Počnimo zato odmah iz početka punom parom. Cijena „Kućnoj muh." upravo je bagatelna, a sadržaj i obradba njezinom najboljom reklamom.

Prof. Milan Kaman.

Odgovorni urednik: dr. Ante Cividini, Čakovec. Tiskara Kraljek i Vežić, Čakovec.

Zbornik Nove Škole

Izdaje ga: dr. Ante Cividini.

Sv. 1. *Fridrik Polack*: **Otac Pestalozzi.** Slike iz života velikoga uzgajatelja. S njemačkoga prevela Franjica Všetečka. (Ilustrovano.)

Sv. 2. *Dr. Vatroslav Vogrin*: **Kućna muha.** Raznosilac uzročnika zaraznih bolesti. (Ilustrovano.)

U štampi:

Sv. 3. *Mato Lovrak*: **Duško.** Iz škole „ljepšega".

Sv. 4. *Nikola Toth*: **Radio i Kino.** (Ilustrovano.)

Još se može dobiti:

Nova Škola.

Godište I. — Cijena 60 Din. — **Godište II.** — Cijena 100 Din.

Jubilarni svezak:

(33.—42.)

Cijena 25 Din.

Nova Škola

Pestalozziju!

1.

KNJIGA III. 1927. SVEZAK 6.

Februarski svesci Nove Škole posvećeni su ocu savremene pedagogike Pestalozziju. Oni sačinjavaju jednu zasebnu cijelost, ako i izlaze pojedinačno. A izlaze tako iz razloga: da pretplatnici ne čekaju na časopis. Zbog te svrhe biti će svesci opremljeni privremenim tankim omotom bez Sadržaja. Završni svezak imat će omot iz finoga kartona u dvije boje, da se svi Pestalozzijevi svesci riješe provizornoga omota, a umetnu u pravi omot. Tu će biti i Sadržaj.

Uredništvo.

III. Iz djela: „Miroslav i Bogoljuba“.

1. Čovjek dobričina, a ipak nesreća svoje žene i djece.

U Mirkovcima žive zidar, imenom Miroslav, sa ženom Bogoljubom. Ima sedmoro djece i dobru zaradu, no griješi u tom, što se dade često zavesti u krčmu, pa kad u njoj zasjedne, troši kao lud. A u našem selu ima prefriganih delija, koji za tim idu, i od toga žive, što vrebaju na poštene ali neoprezne ljude, pak im svakom zgodom mame novac iz džepa. Oni poznadu dobro Miroslava, pa ga i prečesto zavedu u krčmu na čašu vina i karte, i

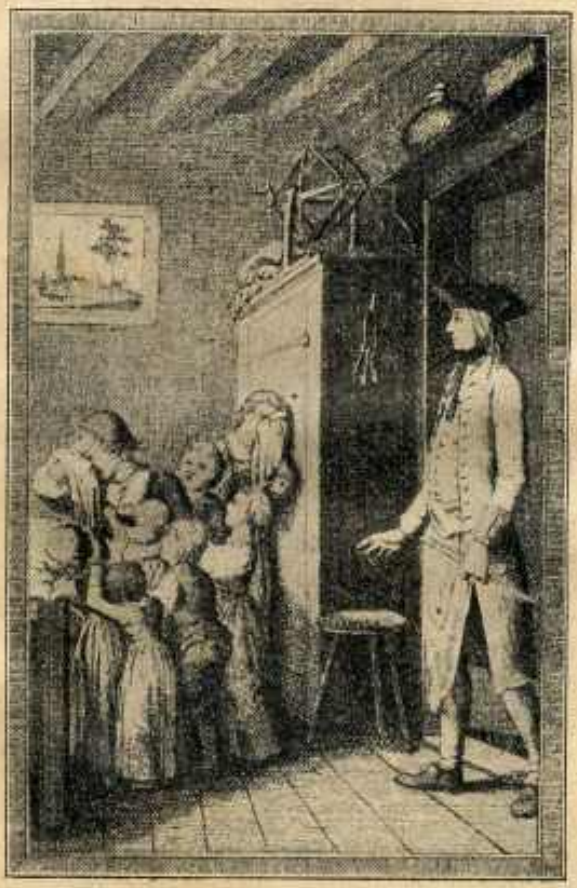

tako mu otimlju novac, što ga je zaslužio u znoju lica. No svaki put, kad bi se Miroslav ovako zavesti dao, pokajao bi se iskreno i gorko, jer ga je bolijelo srce, kad je vidio, kako mu žena i djeca gladuju. On bi dapače poslije takovih događaja sav strepio i glavu plaho pokunjio, da mu se samo ne vide suzne oči.

U selu ne ima valjanije žene, no što je Bogoljuba, ali i njoj i djeci prijetila je opasnost, da će izgubiti i oca i kolibicu, i da će se morati s njima rastati, da će ih zlostavljati, pak će napokon pasti u najveću bijedu i nevolju, jer Miroslav ne će pa ne će, da se ostavi vina i okani krčme.

Bogoljuba uvidje očitu opasnost, pak joj to stezaše srce.

Kad bi išla po travu na svoju livadu, po sijeno pod svoj plast, kad bi spremala mlijeko u svoje čiste lonce i čupove: oh! mà što radila, vazda bi je strašila misao, da će joj za koji dan oteti i livadu i plast sijena i kravicu i kućicu, pa kad bi je opkolila dječica i sjedala joj u krilo, uvijek bi joj se tuga još pevećala i tada bi svaki put gorke suze lila.

Do sada je nekako znala sakriti pred djecom svoju nutarnju bol i suzne oči, no na čistu srijedu ove godine, kad joj muža u kasno doba još kući ne bijaše, obuze je taka silna bol, da su i djeca opazila njene suze. „O, majko, majčice!" uscvile djeca kao u jedan glas, „ta ti plačeš!", te se natiskavahu sve bliže k njoj, svako htjede, da je u svom strahu i brizi cjeliva i grli. — Ugušljivo jecanje, porazne misli i tople suze obuzeše majku, pak i isto dojenče na ruci joj odavaše doslije mu nepoznato čuvstvo boli. Prvi taj izražaj brige i straha, ukočeno mu oko, što je sad prviput bez posmjeha nepomično, mutno i uplašeno na nju pogledalo — oj Bože! — od sveg toga, malo da joj srce ne puče. Njezina tuga pretvori se u glasno naricanje, kojemu se pridruži plač djece, i tako nastane grozno bugarenje upravo u času, kad je Miroslav otvorio vrata i stupio u sobu.

Bogoljuba — shrvana velikom boli, prikri lice rukama, a bila je okrenuta od vrata, te tako niti ču, da su se ista otvorila niti vidje muža stupiti u sobu. I djeca ga nijesu opazila, jer su samo gledala u majku, koja je plakala, k njoj se pritiskala, nju grlila i njezine suze motrila. — Takav je bio prizor u sobi, kad je došao Miroslav.

Dragi Bog s neba vidi suze sirotinjske i određuje konac svakoj bijedi.

Bogoljuba vidje u svojim suzama milost božju. Milost božja dovede i Miroslava k tomu prizoru, koji mu dušom tako potrese, da je zadrhtao. Problijedi kao krpa, te jedva izmuca: „Gospode Bože! što je to?" Sad ga istom opaze žena i djeca, pak prestanu plakati i naricati. „Majko, evo oca!" poviču djeca u jedan glas, pa i isto dojenče prestade plakati.

Kao što bujica i užasni plamen često najednoć popuste, tako se izgubi divlja strava i pretvori u tihu promišljenu brižljivost.

Bogoljuba ljubljaše Miroslava, a njegova prisutnost bila je za nju i u najvećoj tuzi ipak utjehom. I on se razabra od prvog utiska golemoga užasa, pak upita: „Bogoljubo, što znači ta silna žalost, taj grozni plač, u kojem zatekoh i tebe i djecu?"

„Ah, dragi moj!" odvrati Bogoljuba, „teška mi je briga na srcu, a kad te nije kod kuće, izjeda me tuga još većma".

„Bogoljubo" — nastavi Miroslav — „znam radi česa plačeš — jao si ga meni nesretniku!"

Sad otpravi Bogoljuba djecu iz sobe, a Miroslav ne mogaše ni riječi da progovori od uzrujanosti i stida.

I Bogoljuba umuknu na časak, naslonivši se tužna na Miroslava, koji sve to većma plakaše i jecaše, privijajući ženu na svoje grudi.

Međutim sabere Bogoljuba sve svoje sile, te se zakani prikoriti muža riječima: „Dragi Miroslave, znaš li što je Bog? Ako znaš, a ti prestani time, da i nadalje turaš i mene i djecu u nesreću i nevolju".

Bogoljuba bijaše pobožna i vjerovaše u Boga, pak je prije, no što je progovorila, poslala kratku, tihu i pouzdanu molitvicu pred prijestô Višnjega, moleći za muža i djecu, i tako joj se srce naočice razveseli, a po tom nastavi:

— „Miroslave, uzdaj se u milost božju, te čvrsto pregni, da ćeš započeti drugi, pravi život!"

— „O, draga Bogoljubo! Nesretna li mene!" zavapi Miroslav i stade gorke suze lijevati.

— „Dragi moj mužu!" prihvati Bogoljuba, „ohrabri se, pa pomisli na svog oca nebeskoga i sve će krenuti na bolje. Srce me boli, kad vidim, da tako plačeš. Dragi Miroslave, htjedoh sakriti pred tobom svoje jade, ta ti znaš da sam uza te zadovoljna koricom hljeba i napitkom vode, i da često i oko ponoći veselo radim za te i za svoju djecu. Ali, dragi moj, kad bih skrivala pred tobom brigu i strah, da ću se morati s tobom i dječicom svojom rastati, tad ne bih bila pravom majkom dječici svojoj, ni tebi vjernom ženom. Ljubazr Miroslave, ta još su grudi dječice naše pune zahvalnosti i ljubavi spram na ali Miroslave dragi, prestanemo li im biti roditelji, njihove će ljubavi i z hvalnosti — u koju se toliko uzdam — morati nestati. A kakav je život porodici, gdje djeca ne ljube roditelja, ili gdje pače na njih mrze, to valjd ne trebam, da ti tek tumačim. Promisli Miroslave, kako bi ti bilo pri srcu, kad bi tvoj Bogdan ostao najedared bez ove kućice, pak išao za slugu u tuđu kuću — on, koji sad već tako rado govori o slobodi i vlastitom ognjištu. — Miroslave, kad bi on i sva naša dječica našom krivnjom osiromašila, pal mjesto zahvalnosti, gorke suze nad nama točila, bi li ti tada mogao živjeti, Miroslave, gledajući kako tvoj Bogdan, tvoj Cvjetko, tvoja Ljubica i tvoja Dragica obijaju tuđe pragove, proseći koricu hljeba, da svoj kukavni život uzdrže i produlje? Mene bi žalost usmrtila, kad bih morala to da gledam" Tako govoraše Bogoljuba, roneći krupne suze niz lica.

I Miroslav udari u očajni plač: „ Što da činim, jadna kukavica?! Š mogu da počnem? Ta ja sam ugrezao u veći glib, nego i pomisliti može! O, draga moja Bogoljubo!" — — Najednoć umukne, zalomi rukama i u glasno plakati i naricati.

— „Uzdaj se u milosrđe božje, pak mi povjeri, što ti srce tišti, da s uzmognemo posavjetovati, te složnim silama shrvati zajedničku nam nesreću."

2. Srčana žena nađe muža, u kog je brižno i očinsko srce.

— „ O, moja Bogoljubo, srce mi puca od žalosti, kad pomislim, da ću svojom ispovijedi još većma povećati tvoju brigu i skrb, a ipak ti moram sve da kažem.

Ja sam općinskomu starješini Guljeviću dužan još trideset forinti — a on je bezdušnik naprama svjema, koji mu što duguju. Kamo sreće po me, da ga nijesam nikad upoznao! Čim se ne svratim k njemu, prijeti mi sudom, a kad uđem u njegovu krčmu, tad je sva moja zarada, za koju sam se toliko znojio, u njegovim pandžama. To je, Bogoljubo, izvor naših jada i naše nevolje"?

— „Zar ti ne smiješ poći do Dobrinoviča, kotarskoga predstojnika?" primijeti Bogoljuba. „Ta, ti znaš, koliko ga hvale udovice i sirote, ja mislim da bi i tebi svjetovao i pružio ti pomoć protiv toga čovjeka".

— „Ej, moja dobra Bogoljubo!" odgovori Miroslav — „to ja ne mogu — ne smijem da učinim. Što mogu navesti proti starješini, koji ima hiljadu izgovora, a k tomu je srčan i lukav, te ima stotinu ortaka pa i stramputica, kojima može da siromašnoga čovjeka optuži pred oblašću s neposluha i opornosti?"

Bogoljuba: Dragi mužu, ja nijesam za svog života još bila pred kotarskom oblasti, ali kad bi me nužda i nevolja onamo potjerala, to znam, da bi mogla reći svakomu istinu u brk. S toga Miroslave, ne straši se, pomisli na me i na dječicu svoju, pak podi predstojniku.

Miroslav: Ne mogu, Bogoljubo, ne smijem; jer nijesam nedužan, krivac sam! Starješina će pozvati sve seljane, da svjedoče, da sam ništarija, nevaljalac. Nitko mu ne će smjeti u brk reći, da me je baš on na sve zlo naveo. O, ženice moja, kad bih ja to mogao i smio učiniti, ja bih to rado učinio! Ali učinim li to, a ne pođe stvar za rukom, kud sam onda prispio. Starješina će mi se tad grozno osvetiti.

Bogoljuba: Ali ako i šutio budeš, on će te svakako upropastiti. Miroslave, pomisli na svoju dječicu, pa podi! Toga crva, što nam podgriza srce, moramo ugnjesti; — ne pođeš li ti, a ono ću ja sama otići.

Miroslav: O, anđele moj! Ja ne smijem onamo! Zakaniš li se ti, Bogoljubo, imaš li ti toliko srca, tad podi odmah k predstojniku i ispovijedi mu sve.

Bogoljuba: Da, ja ću otići. — Sad pođe spavati, ali joj san ne htjede na oči. Ni ne trenu okom cijele noći, već se moljaše skrušeno Bogu svemogućemu, predobromu i premilostivomu, a to je osokoli još većma, da ide k predstojniku, glavi kotara.

Ranom zorom uprti svoje dojenče, koje se crvenilo poput rumene jabuke i ode u grad, koji je bio dva sata udaljen od sela.

Predstojnik sjeđaše uprav pod granatom lipom pred svojim stanom, kad mu se Bogoljuba približi. On je opazi, ugleda i dojenče kao i tugu i bol, te presahle suze u njezinim očima.

— „Što te nosi ovamo tako rano? Tko si ti?“ — upita je ljubazno samo da je osokoli, kako će mu iskrenije otkriti svoju tugu.

— „Ja sam Bogoljuba“, odvrati ona, „žena zidara Miroslava iz Mirkovaca“.

— „Ti si valjana žena, čuo sam za te“, odvrati predstojnik, — „Ja sam tvoju djecu pred svom ostalom u selu odlikovao. Ona su mirnija i čednija od ostale, te se čini, da su i bolje odgojena, premda čujem, da ste veoma siromašni. Što želiš, draga moja?“

— „Ah, poglaviti gospodine, moj muž duguje već dulje vremena starješini Guljeviću trideset forinti — a to je čovjek tvrdi od kamena. On ga zavada na kartanje i rasipnost, a jer ga se boji, to ne smije obići njegovu krčmu, već svaki dan ostavlja u njoj svoju zaradu, dočim ja i djeca kod kuće gladujemo.

Dragi gospodine! Imademo sedmero neopskrbljene djece, pak ne bude li pomoći i savjeta, kako da se otresemo bezdušnoga starješine, to ćemo bez sumnje pasti na prosjački štap. Znam, da ste vi zaštita i obrana sirotinji, pa s toga dođoh do vas, da vam ispovijedim našu nesreću. Sobom sam ponijela sav novac, koji je prištednja moje djece, da ga ostavim kod vas u zalogu, te vas usrdno molim, da odredite, da starješina dotle, dok ga ne namirimo, ostavi na miru moga muža, i da ga ne vuče u svoju krčmu.“

Predstojnik je već odavna sumnjao o čestitosti Guljevićevoj, te odmah uvidio, da je ta tužba pravedna, a molba mudra i razložna. Uzme zdjelicu kave, što je pred njim stajala i reče:

— „Ti si još na tašte, Bogoljubo! Ispij ovo kave, a djetetu podaj evo mlijeka“.

Bogoljuba porumeni i stajaše kao okamenjena pred predstojnikom, jer joj je ta očinska dobrota tako obuzela srce, da se nije mogla oteti suzama.

Sad je stade predstojnik ispitivati o starješini i njegovim ortacima, o višegodišnjoj njezinoj nevolji i bijedi, slušajući je pozorno, a tad je najedared upita: „Kako si se ti, Bogoljubo, uz toliku nuždu ipak mogla svladati, da ne dirneš u prištednju svoje djece?“

Bogoljuba odgovori na to: „To je doduše mučno išlo, no moralo je ipak biti, jer sam taj novac smatrala kao blago, što bi mi ga povjerio čovjek na smrtnom svom času, da ga predam njegovoj siročadi. Tako sam upravo gospodarila tim grošima. Pa kad bi u najvećoj nuždi morala uzeti za kruh od tih groša, ne bih mirovala, dok nijesam noćnim poslom toliko zaradila, da sam mogla taj dug platiti, t. j. povratiti svojoj djeci“.

— „A je li to bilo svaki put moguće?“ upita predstojnik.

— „O, milostivi gospodine, kad čovjek ozbiljno nešto hoće, tad može učiniti i više nego li sam misli, k tomu pomaže u skrajnoj nuždi i dragi Bog, ako se radi pošteno“.

Poštenje ove žene dirnu predstojnika, i on je sve to više ispitivaše, dok napokon ne reče: „Bogoljubo, gdje ti je prištedeni novac?“

Sada postavi Bogoljuba preda nj sedam čistih kesica, a na svakoj bijaše prikopčana ceduljica s imenom djeteta, da se zna, koja je čija kesica. Na tim ceduljicama moglo se je vidjeti, kad je Bogoljuba što pozajmila, a kad opet vratila kojoj kesici, t. j. kojemu djetetu.

Predstojnik pročita pozorno te ceduljice.

Vidjevši to Bogoljuba, zarumeni se, te reče: „Poglaviti gospodine, trebalo je, da te cedulje uklonim".

Predstojnik se nasmiješi, pak nastavi dalje čitati. Bogoljuba stajaše zasramljena, te se vidjelo na njoj, kako joj se srce uznemirilo radi tih cedulja, jer je bila čedna i ponizna, pak ju je i najmanja sjenka taštine boljela i uznemirila.

Videći predstojnik njezinu uzrujanost radi toga, što nije uklonila te cedulje i razumijevajući čistoću nevinosti, koja se zastidi, kad joj opazimo krepost i mudrost, — pregnu, da učini toj ženi i više, nego je prosila i nadala se, jer se je uvjerio, da će jedva između hiljadu žena naći jednu njoj sličnu. Metne na svaku kesicu nešto svoga novca i reče: „Bogoljubo, odnesi tu prištednju svojoj dječici kući, a ja ću iz svoje blagajne pripraviti trideset forinti za starješinu. Sad idi zbogom! Sjutra i onako dolazim u tvoje selo i gledat ću da vašu stvar tako uredim, da vas starješina ostavi na miru".

Od velike radosti ne mogaše Bogoljuba ni govoriti i jedva izmuca: „Bog vam naplatio, milostivi gospodine!" pak ode sa svojim dojenčetom, utješena u naručaj svoga muža. Ona je, rekao bih, letjela kući, moleći i blagodareći cijelim putem dobromu Bogu, te roneći suze zahvalnosti i uhvanja, dokle god nije stupila na prag svoje kolibice.

Miroslav je opazi već iz daleka, te joj čitaše s očiju, da je utješena. — „Zar si već tuj?" poviče joj kao u pozdrav, — „ti si našu stvar dobro opravila kod gosp. predstojnika".

— „Otkud ti to već znaš?" — zapita ona, a on joj odgovori: „Ta vidim na tebi dušo moja! Ti se ne umiješ prenavljati."

— „U istinu ne umijem, dragi Miroslave, pa da i umijem, ne bih mogla odoljeti, a da ti odmah ne kažem radosnu po nas vijest". Sada mu stane pripovijedati, kako je dobrostiv predstojnik, kako je povjerovao svakoj njezinoj riječi, i kako im je obećao pomoć. Za tim pruži svakomu djetetu mali darak, i zagrli svako napose tako veselo i srdačno, kako to već odavna nije, te im reče: „Draga djeco, kao što molite svaki dan za oca i mene, da nas dragi Bog uzdrži zdrave, tako valja da molite i za gospodina predstojnika, jer je to gospodin, koji nastoji o tom, da svjema u njegovu kotaru bude dobro, i da budu sigurni za imetak i život svoj. On će se pobrinuti i za vas, te će vas rado imati, kao što vas i mi rado imamo, budete li dobri, pametni, radini i marljivi".

Od toga dana moljahu zidareva djeca svako jutro i svaku večer ne samo za svoje roditelje, već i za gosp. predstojnika.

Sad se dogovarahu Miroslav i Boguljuba o tom, kakav će red u napredak u kući uvesti, kako će djecu upućivati u svem, što je lijepo, dobro i plemenito; u kratko, taj dan bijaše za njih dan radosti i slave.

Miroslav se osokoli i čvrsto naumi, da će pošteno i uzorno živjeti, a za večeru priredi mu Bogoljuba jelo, koje mu bijaše najmilije, pak se tako uzajamno radovahu drugomu danu, koji će im s božjom milošću i pomoću predstojnikovom donijeti trajnu utjehu i razbiti dosadanju brigu i nezadovoljstvo.

I predstojnik iščekivaše željno sjutrašnji dan, da izvede djelo, kakvih je već mnogo izveo.

3. Eto nečovjeka.

Isti dan dođe i starješina k predstojniku, da primi od njega razne naloge, no ovaj mu reče:

„Ja dolazim sjutra sam u Mitkovce, da već jednom odredim, što treba za gradnju crkvice".

Starješina će nato: „Poglaviti gospodine, ja mislim, da je ovdješni zidar Skrbić tako zaokupljen poslom, da ne će sad moći preuzeti gradnje".

— „Toga i ne treba", reći će predstojnik, „jer je u vašem mjestu zidar Miroslav, kojemu ću drage volje povjeriti taj posao. Ja se u opće čudim, zašto mi već do sad nijeste koji put preporučili toga čovjeka".

Poklonivši se odgovori starješina: „Nijesam se uhvao preporučiti Vašoj poglavitosti takova zidara".

Predstojnik upita: „Valja li taj čovjek, i može li mu se povjeriti posao?"

— „Možete se osloniti na njega, jer je pošten i predobar čovjek", odvrati starješina.

— „Čuje se, da ima i dobru ženu. Nije li ona možda blebetuša?" upita predstojnik s jačim glasom.

— „Bože sačuvaj! Njegova žena je u istinu marljiva, radina i mirna"

— „Dobro! Sjutra u 9 sati da ste me dočekali na mjestu, gdje se ima graditi hram božji".

Starješina ode veseo, misleći i govoreći sam sobom: „Eto ti meni krave muzare"; jer je već snovao o tom, kako će novac, što ga Miroslav zasluži kod gradnje crkve, teći u njegov džep. S toga mu bijaše prvi posao, čim se je kući povratio, da potraži zidara u njegovoj kolibici.

Već se bijaše mrak uhvatio, kad zakuca žestoko na zidareva vrata.

Bogoljuba i Miroslav sjedjeli su još za stolom, a ostanci jela ležahu pred njima. Miroslav prepozna odmah glas zavidnoga starješine. Uplašen sakrije jelo u kut.

Bogoljuba ga uze sokoliti, neka se ne boji i neka se samo osloni na predstojnika, no Miroslav ipak problijedi kao krpa, kad je starješini otvorio vrata. Ovaj, dakako poput gladna pseta, nanjuši odmah sakriveno jelo, no pričini se prijaznim, pa nasmiješiv se reče:

— „Vama je danas nekako dobro. Ta vi se častite. Dakako da se na taj način može i bez krčme živjeti. Je l' tako Miroslave?"

Ovaj se pokunji i mučaše, no Bogoljuba ohrabrivši se odvali: „Što želite? — Čudim se, da ste prekoračili prag tako razvikane i zločeste kuće, pak da nijeste svoje zapovijedi samo kroz prozor doviknuli, kao obično".

Starješina svladavši jed — nasmiješi se i reče:

— „Istina je, nijesam mislio, da se u ovoj kući tako dobro kuha, inače bih se bio možda koji put pridružio i s vama užinao".

To razljuti Bogoljubu: „Starješino!" poviče, „ti si nanjušio našu večeru i zavidiš nam je. Mogao bi se sramiti, da ogorčuješ čovjeku jelo, što ga možda tri put samo na godinu uživa i koje mu je slasno".

— „Ta nijesam ja tako zlo mislio", odapne starješina, smiješeći se još uvijek; no za čas nastavi ozbiljno: „Bogoljubo, ti si odviše prkošljiva, to se ne pristoji siromasima. Moraš ipak misliti, da imam i ja posla s vama, no prestanimo o tom. Ja sam se za tvoga muža uvijek zauzimao, pak mogu li mu čim god i sad poslužiti, eto me pripravna".

Bogoljuba nastavi: „Ti moga muža zavađaš dnevice u svojoj krčmi na pijanstvo i kartanje, a ja moram sa svojom djecom kod kuće bijedu kuhati, a žalost jesti. To je usluga, kojom nas daruješ". — „Krivo mi činiš, Bogoljubo", nastavi starješina. „Istina je doduše, da je tvoj muž lupača, što sam mu već sto put kazao, no ja moram u svojoj krčmi dati svakomu jesti i piti, tko zatraži — zar ne rade tako svi krčmari?"

„Istina je", prihvati Bogoljuba, „ali svaki krčmar ne prijeti sudom i zatvorom nesretnomu siromahu, ako se ne zaduži svake godine dvostruko više — kao što ti to znadeš".

To je bilo već previše starješini, pak stoga navali bijesno na Miroslava vičući: „Ej, delijo, tako li ti govoriš o meni pred svojom ženom? Zar da mi se već u brk kaže, kako kojekakve lupače i pijandure mene — staroga čovjeka ogovaraju i pošten mi glas crne? Zar nijesam u svoje vrijeme pred oblasti s tobom obračunao? Dobro te sam tvoj dug tačno zabilježio, pak ga valjda ne ćeš moći zanijekati?"

— „Ma o tom nitko i ne misli", upopriječi se Miroslav. „Bogoljuba želi samo, da ne pravim novih dugova."

Starješina se na to umiri, te reče s umjerenim glasom: „To napokon nije baš toliko zlo, no ti si muž, pak ne će valjda tvoja žena nositi gaće, a ti suknju, kako no se veli, valjda se ne ćeš dati stjerati od nje u kozji rog?"

— „Baš protivno", planu Bogoljuba, „ja nastojim o tom, da ga izvučem iz roga, a taj je tvoja knjiga, gdje tako tačno bilježiš njegov dug."

— „Neka me samo isplati", opet će starješina, „pak eto ga onim časom iz moga roga, kao što ti zoveš moju knjigu".

— „To će naskoro i učiniti", prihvati Bogoljuba, „samo neka se čuva novih dugova".

— „Ti se nešto oboliš, Bogoljubo", završi starješina, „ali vidjet ćemo, kamo ćeš dospjeti tim načinom". Za tim, okrenuv se k Miroslavu, reče porugljivo: „Zar ne, ti ćeš radije kod kuće sa ženom kuhati i presti, nego li kod mene katkada ispiti čašu dobra Dalmatinca?"

To usplahiri Bogoljubu, pa zaviče: „Ti si ništarija, a tvoj pogani jezik ne može me uvrijediti!"

Sad je bilo i starješini dosta, te osjeti, da se je moralo nešto dogoditi, što je tu ženu tako ohrabrilo. Stane se preporučivati, na što će mu Bogoljuba: „Imaš li nam možda štogod naložiti u ime oblasti?"

— „Ne imam ništa, kad se tako misli", reče starješina.

— „Kako se misli?" nastavi Bogoljuba smiješeći se i pogledavši mu oštro u oči. To zabuni starješinu još većma; nije znao, kako da se izvuče iz toga škripca.

Napokon ode brundajući i mrmljajući niz stube: „Koji je đavo danas s tom ženom?"

Miroslavu baš nije godila cijela ta prepirka, no starješini još manje.

4. Našla slika priliku.

Tek o ponoći stiže starješina svojoj kući i odmah dade k sebi pozvati dvojicu Miroslavovih susjeda: Jagodića i Bratenica. Nešto milom nešto silom ih nagovori, da mu ispripovijede, kuda su se Miroslav i Bogoljuba posljednjih dana kretali. Nato Bratenić iskaže, da je vidio Bogoljubu, gdje je rano izjutra krenula poljem, a na večer je njezina Ljubica hvalila predstojnika. Dan prije čuo se u njihovoj kući jauk i lelek, a danas su svi dobre volje.

Bratenićev iskaz uzruja starješinu tako, te nije ni oka stisnuo, već je, vrteći se po postelji, smišljao osvetu. No ipak se odluči, da još jednoć s Miroslavom govori. Zato se uputi k njemu i nađe ga s Bogoljubom u molitvi. To ga raspali još većma, ali se vješto svlada. Nato poče pripovijedati, kako je Miroslavu namaknuo posao oko gradnje crkvice, ističući svoju brigu za Miroslavovu obitelj. Dašto te mu Miroslav i Bogoljuba ne vjerovahu toga.

5. Našao mu se kobac.

I dođe predstojnik na mjesto, gdje se imala graditi crkvica, a silan se narod sakupi iz sela, da vidi svoga dobroga poglavara.

„Zar ne imate posla kod kuće, ili je danas blagdan, da možete ovako dangubiti", izdere se starješina na nekoje seljake, koji su mu bili bliže, jer je uvijek gledao, da nitko ne čuje, kakove naloge dobiva od predstojnika.

Ali predstojnik to opazi i reče glasno: „Starješino, ja to upravo želim, da narod ovdje ostane i čuje, kakvu crkvicu hoću da sagradim; čemu ih dakle gonite odavle?"

Malo da ne poljubi zemlju, tako se duboko nakloni starješina, te poviče: „Hej! ljudi, vratite se, gosp. predstojnik želi, da budete ovdje".

Predstojnik: Jeste li vidjeli troškovnik o gradnji crkvice?

Starješina: Jesam, poglaviti gospodine!

Predstojnik: Držite li, da će Miroslav moći tim troškom izvesti gradnju dobru i dugotrajnu?

„Držim, poglaviti gospodine!" ovdrati starješina glasno, pa odmah nastavi potiše: „Mislim, da bi mogao taj posao i nešto jeftinije obaviti, pošto stanuje u ovom selu".

Predstojnik odgovori s jačim glasom: „Koliko bi se imalo bilo platiti Skrbiću iz Naudovca, toliko neka se plati i ovomu. Pozovite ga ovamo, a vi se pobrinite, da zidar dobije sve, što mu treba iz šume i skladišta, kako je određeno u vijeću."

Nekoliko časova prije, no što je došao predstojnik u selo, bijaše Miroslav otišao po poslu u gornji kraj mjesta, s toga se zakani Bogoljuba, da sama pode s redarom, koji je došao bio, da Miroslava pozove na gradilište, pa da predoči predstojniku svoju brigu i strah.

Kad starješina ugleda mjesto Miroslava Bogoljubu, problijedi, i smrtni ga znoj probije. To opazi predstojnik, pa ga upita: „Što vam je, za Boga — starješino?" — Ovaj će: „Ništa, pog'aviti gospodine; prošle noći nijesam dobro spavao, pa me boli g'ava".

„Vidi se i na vama", reče predstojnik, pogledav mu oštro u oči, zatim se okrene k Bogoljubi, pozdravi je prijazno i poče: „Zar nije tvoj muž kod kuće? Međutim svejedno, samo mu moraš reći, da dođe k meni. Ja sam mu rad povjeriti ovu gradnju".

Bogoljuba ostade nekoliko časaka kao okamenjena, te ne mogaše pred tolikim svijetom skoro ni besjede izustiti.

Predstojnik: Zašto ne govoriš Bogoljubo? Ja ću gradnju povjeriti tvomu mužu uz iste uvjete, uz koje bih je bio predao zidaru Skrbiću. Ta, to bi te moralo veseliti, Bogoljubo!

Bogoljuba se ponešto sabere, pa će predstojniku: „Milostivi gospodine, samo da nije krčma tako blizu".

Sve se toj primjetbi grohotom nasmija, a jer su htjeli sakriti svoj smijeh pred starješinom, okrenuše se upravo spram predstojnika.

Starješina videći, da je predstojnik sve to opazio, stade od srditosti gristi usnice, pa će Bogoljubi: „Što imaš ti protiv moje krčme?"

Predstojnik prekide starješinu, pa ga upita: „Zar se to vas tiče, starješino? Što ste se odmah umiješali?" Na to se okrene k Bogoljubi i nastavi: „Što je s tom tvojom bojazni? Zašto je krčma preblizu crkvici?"

Bogoljuba: Moj se muž, milostivi gospodine, dade lako zavesti, pak bude li dnevice radio tako blizu krčme, o Bože! Bože! bojim se, da ne će moći odoljeti napasti.

Predstojnik: Pa zašto se on ne bi mogao uklanjati krčmi, kad mu je tako opasna?

Bogoljuba: Milostivi gospodine! Kod teškoga posla čovjek često ožedni, a ima li još k tomu uvijek pred očima pijanu rulju, koja ga napastuje s prijaznošću i pogrdama, okladama i pićem likova (aldumašem), kako tuj da

ostane čovjek vjeran zadanoj riječi? A načini li i najmanji novi dug, eto — već je vezan. Dragi gospodine, kad biste znali, kako jedna jedina noć sprovedena u takovim kućama, uboge ljude veže i sapinje, da im se kasnije skoro nije moguće rasputati — to me ne biste pitali, otkuda mi ta bojazan od preblize krčme.

Predstojnik: Znam ja sve to, moja Bogoljubo, pak mi se upravo grusti sve ono, što si mi jučer pripovijedala; međutim kazat ću evo pred tvojim očima, a i pred ostalim narodom, da ne ću dopustiti, da se tlači i globi sirotinja.

Okrenuv se zatim naglo k starješini, reče s glasom punim ozbiljnosti, pogledavši pri tom starješinu pogledom, koji mu odmah izbi smrtni znoj na čelo:

„Starješino! Je li istina, da se sirotinja u vašoj kući globi, tlači i vara?"

Zapanjen i blijed kao stijena odgovori starješina: „U mom životu, poglaviti gospodine, nije mi se takova što dogodilo; otkad živem i otkad sam

starješinom" — nastavi taručí znoj sa čela — kašljući i pohrakivajući: — „oh! to je grozno! — — —"

Predstojnik: Vi ste se usplahirili! Pitanje je kratko. Je li istina da globite i tlačite siromahe, te ih u svojoj krčmi sapinjete tako, da im propada kućanstvo?

Starješina: To nije istina, poglaviti gopodine! To mi je plaća, što sam lupače potpomagao. Zašto nijesam prije na to mislio? Zar mjesto plaće da doživem takovu zahvalnost?

Predstojnik: Ne brinite se za plaću; o tom je samo govor, da li ova žena laže.

Starješina: Doista, poglaviti gospodine! To ću dokazati hiljadama svjedoka.

Predstojnik: Ta dovoljan će biti i prosti dokaz, starješino! Ali se pazite, jer ste jučer rekli, da je Bogoljuba vrijedna, tiha i radina žena, a nikakva brbljavka.

„Ne znam, ja — — — ja — — — se sjećam — — — Vi ste me — — — ja sam je — — — ja sam je — — — za takovu držao", — izmuca zasopljeni starješina.

Predstojnik: Vi ste, starješino, tako uzrujani, da se ne može sada s vama govoriti. Bit će najbolje, da se sam o tom uvjerim ovdje kod vaših susjeda. — I odmah se okrene k nekojim starijim seljacima, koji su stojeći nedaleko slušali mirno, pozorno i ozbiljno gornji razgovor, te ih upita: „Je li istina, dragi susjedi, da se ljudi u vašoj krčmi zavađaju na zlo i da se globe?" Seljaci se međusobno pogledaše i ne usudiše se odgovoriti. No predstojnik ih osokoli, rekav im ljubazno; „Ne bojte se! Recite mi samo pravu istinu!"

„Kamo sreće, da nije istina, poglaviti gospodine! Ali što koristi nam siromasima tužiti starješinu?" progovori jedan od starijih, ali tako tiho, da ga je samo predstojnik mogao čuti.

„Dosta je starče!" vikne predstojnik, pak okrenuv se starješini primijeti: „U ostalom nijesam danas došao ovamo, da to istražujem; ali svakako ću nastojati, da svoje siromahe osiguram proti svakomu tlačenju, a i pomišljao sam već odavno na to, da nijedan starješina ne bude više krčmarom. Ali odgađam to do ponedjeljka. A ti, Bogoljubo, reci svomu mužu, da k meni dođe, pak se više ne brini za njega, da će u krčmu".

Po tom obavi još nekoje poslove i ode tada u bližnju šumu. Kad se povrati kući, bijaše dosta kasno. I starješina, koji je morao s njim u šumu, vrati se istom u noć doma.

Približiv se kući, ne ugleda svijetla u svojoj sobi i ne ču obične krike i vike ljudi. Pomisli, da ne će biti dobra; jer je inače bila svaku večer njegova kuća puna i svi prozori rasvijetljeni, a urlikanje pijandura ozvanjalo bi po tišini noćnoj tako, da se je halabuka čula do na kraj ulice, premda je ulica bila dosta duga, a posljednja kuća u njoj kuća starješine. Ta neobična tišina dojmi ga se vrlo neugodno. Otvoriv u divljoj žestini vrata, zakriješti: „Šta je to, da ne ima ovdje ni žive duše?"

Žena mu jaukala u zapečku: „O mužu dragi, jesi li došao? Bože moj, kakva li nas nesreća stiže! To je neopisivo slavlje u selu sve od tvojih neprijatelja i nitko živ ne usuđuje se ma samo čašu vina kod nas ispiti. Sve po selu govori, da su te oružnici iz šume nekud odveli."

Poput uhvaćena vepra — koji povezan užetima bijesni, rilo otvora, oči suče i rekao bih vatru riga, tako je mahnitao starješina, lupao nogama, škripao zubima, psovao, grdio, misleći samo na to, kako će se osvetiti plemenitoj duši, svomu predstojniku. Stane za tim sam sobom govoriti: „Tako gubi zemlja svoja prava. Hoće mi pravo krčmarenja da otme. Odkad svijet postoji, smjeli su starješine da krčmare. Taj čovjek pača se u sve, zaviruje u svaku kuću, kao kaki seoski školnik. Zato i prkosi svaki deran sada starješini, jer veli, da može sam s predstojnikom da govori. S toga mora pasti naš ugled, a mi moramo mirno sjedjeti, pak šutjeti, kao i druge kukavice, dočim nam on sve stare pravice oduzimlje i dokida".

Tako je izopačivao taj starili sac dobra i mudra djela plemenitoga gospodina, bjesneći i misleći na osvetu, dok ga napokon ne svlada san.

6. Istinski razgovori seljaka.

Drugoga jutra ustade rano, te pjevaše i fičukaše pod prozorima, neka kobože susjedi misle, da ga se jučerašnja zgoda nije ništa kosnula. No cijela njegova svijest bijaše zaokupljena mišlju, kako da Miroslavu škodi. Stoga se uputi u brijačnicu, gdje se je skupilo mnogo ljudi, a ženi poruči da za njim donese sumporenoga vina, kojim će seljane počastiti. Na putu srete dva seljana: Nikolu Burgijaša i Jakova Bockaša Ovaj zapita starješinu: „Kamo tako rano u nedjelju, starješino?" *Starješina:* Moram dati bradu obrijati. *Bockaš:* Čudnovato, da u nedjelju u jutru već imaš vremena za šetnju *Starješina:* E što ću? Ta nije tako baš cijele godine. *Bockaš:* Ti si nekoć dulje vremena dolazio brijaču za vrijeme propovijedi. *Starješina:* Da, nekoliko puta. *Bockaš:* Da zadnjih nekoliko puta, a otkad ti je župnik dao psa istjerati iz crkve, od tad ti se nekako ne da u nju. *Starješina:* Ti si, Jakove, budala! Čemu takove svari spominješ? Na to sam ja već davno zaboravio. *Bockaš:* Toga ti ne bih vjerovao, da sam župnik. *Starješina:* A zašto ne, Jakove? Medutim hajdmo u sobu, možda će biti kakva oklada, ili drugo što, da vrijeme prikratimo. *Bockaš:* Ti bi lijepo gledao brijača, da se u njegovoj kući pije oklada. *Starješina:* Nijesam ja baš tako sebičan, ta i onako hoće da mi oduzmu pravo krčmarenja. Ali moj Jakove, bit će vražjega posla, dok se to meni oduzme i drugomu preda. *Bockaš:* Tako i ja mislim. Ipak nije za tebe baš nikakva preporuka, da ti novi predstojnik nije onako sklon, kao što je bio njegov predšasnik. *Starješina:* E moj dragane, njegov je predšasnik bio sasvim drugi čovjek. *Bockaš:* I meni se čini, da se vjerovanje sadašnjega predstojnika ni u jednom članku ne sudara sa vjerovanjem njegova predšasnika. *Starješina:* Može biti. No bivši predstojnik imao je i bolju vjeru od ovoga. *Bockaš:* I ja tako mislim; jer je prvi članak njegova vjerovanja glasio: Vjerujem u tebe, starješino! *Starješina:* To je krasno! A kako je drugi članak? *Bockaš:* Mislim, da je glasio: Vjerujem samo tebi, starješino, i nikom drugomu u selu. *Starješina:* Šteta, što se nijesi zapopio. Bockašu, ti ne bi katekizam samo tumačio, već bi i novi sastavio. *Bockaš:* To mi jamačno ne bi dopustili. A kad bi mi dopustili, ja bih ga sastavio upravo hrvatski i tako jasno, da bi ga djeca razumjela i bez župnikova tumačenja, a tada dakako ne bi valjao. *Starješina:* Ostanimo radije pri starom; jer s katekizmom je valjda kao i sa drugim stvarima. Rijetko je kad nova stvar bolja od stare. *Bockaš:* To je gdjekad istina, a gdjekad

nije. Čini se međutim, da si ti to najbolje iskusio od novoga predstojnika. *Starješina:* Upoznat ćeće ga vi drugi, ako Bog da. Za mene je lako. Namjerit će se kosa na brus. *Bockaš:* Sve je to lijepo, no ipak je tvojemu gospodstvu prošloga već ljeta odzvonilo. (Tad je naime postao Dobrinović predstojnikom). *Starješina:* Neka je, ja sam se baš nagospodovao, a sada neka se opet drugi za to pobrine. *Bockaš:* Istina je, ti si gospodario, kao kakav paša, i to je godilo. No to nije inače ni moglo da bude, kad si počam od predstojnika do zadnjega pisara imao sve u džepu. *Starješina:* To se govorilo, ali to ne bijaše istina. *Bockaš:* Možeš sad reći, što te volja. A ipak se zna, da si s nekojima imao i vragometnog posla, jer ti ne htjedoše platiti. *Starješina:* Nesreću, ta ti toga mnogo znaš. *Bockaš:* Ne samo to, već ja znadem i više. Znam i to, da si se parbio s ocem Milanovim, pa sam te jednom zatekao, gdje si se potrbuške svalio pod plast slame pod njegovim prozorom. Njegov odvjetnik bijaše upravo kod njega. Do dva sata u jutro kuhrio si tako pod slamom, samo da čuješ, što se govori u sobi. Baš je bio moj red, da budem na noćnoj straži, a zato sam imao onaj tjedan kod tebe vina badava, koliko sam htio, samo da šutim. *Starješina:* Ti si nitkov, kad tako govoriš! Sve je zlobna laž, i ja ne znam, što bi bilo od tebe, da to moraš dokazati. *Bockaš:* O dokazivanju ne ćemo sad govoriti, no da li je sve to istina, to ćeš ti najbolje sam znati. *Starješina:* Dobro je da opozivlješ. *Bockaš:* Sam te je đavo naputio, da pristuškuješ cijelu noć pod slamom. Čuo si svaku riječ. Lako ti je tad bilo s uredskim pisarom izopačiti vlastite izjave. *Starješina:* Što li ti sve ne pada na um! *Bockaš:* Meni da pada to na um! Da ne bude pisar prije rasprave tvoje izjave promijenio, imao bi Milan i danas svoju livadu, a Berislav i Kazimir ne bi bili morali onako lijepo prisizati. *Starješina:* Ta da, ti se razumiješ u to, kao magare u tamburu! *Bockaš:* Ma da i ne razumijem, mogao sam od tebe naučiti. Nijesi li toliko puta ismjehavao preda mnom pisara, koji ti se je u svem pokoravao poput sluge. *Starješina:* E, a nu, moguće je! Ali to, što ti reče, ipak nije učinio, ma da je bio lukav kao đavo. Bog mu duši prosti! Na sv. Mihovila bit će upravo deset godina, što ga crna zemlja krije. *Bockaš:* Otkad ga je đavo primio u svoje kraljevstvo htjede valjda reći. *Starješina:* Ne imaš pravo. O mrtvacu valja uvijek lijepo zboriti ili šutjeti. *Bockaš:* Tako je, jer bih inače morao govoriti i o onom, što je pisao kod djece Dragojevićeve. *Starješina:* Valjda se prije smrti tebi ispovijedio, kad sve to tako dobro znaš. *Bockaš:* E pa što ćemo, kad znam. *Starješina:* Šta me briga, samo kad sam dobio parnicu. Bilo bi mi vrlo žao, da sam je izgubio, a ti da bi za to znao. *Bockaš:* E, a nu, ja znam da si dobio parnicu, ali znam, i kako si je dobio. Izbockan starješina do srdi-tosti ode u brijačnicu, a seljani svojim putem.

7. Starješina počinje djelo, koje mu dolikuje.

Najprije poče zadirkivati u brijača. Kad ga ovaj svojim odgovorima razjari, nastavi starješina dalje, dok sve to ne razljuti prisutne seljane. Da bi se svi udobrovoljili, ponudi ih svojom duhankesom, a služavku otpravi svome domu po vino i dade bolje potpaliti peć.

8. Tko kuca, otvora mu se.

Prisutni se seljani udobrovoljiše lošim vinom i počeše hvaliti starješinu, a ogovarati Miroslava i Bogoljubu, pri čem je uživalo pogano srce starješinovo.

9. O zemaljskim pravicama.

Starješina je nešto vinom nešto lažima podjarivao seljake protiv gospode, a napose protiv novoga predstojnika, a sve zbog toga, što mu hoće krčmu oduzeti. Napokon se cijeli razgovor izvrgne u bijesno urlikanje nesvijesne gomile.

10. Brijačevo pseto loče u nevrijeme vodu, i time pokvari starješini posao.

Seljak Paja, izlazeći napolje, sruši sa stola vrč, iz kojega je starješina pio. Starješina otare prolivenu tekućinu na pod, a brijačev pas stane je lokati. Primjetivši to seljani stadoše mrmljati, videći u tom neku prijevaru. Napokon brijač otpravi starješinu i dvojicu njegovih pristaša iz brijačnice, te oni podu u starješinovu krčmu.

11. Dobro promišljene lupeške osnove.

Starješina posla po zidareva pomoćnika Ignjata. Kad ovaj dođe, odvede ga u stražnju sobu i ponudi jelom i pilom. Sad ga stade nagovarati, da uputi zidara: neka za temelje crkvice uzima kamen iz nekog lošeg kamenoloma, a na tornju neka upotrebljava pijesak, koji će mu starješina dati. Tako će gradnja doskora postradati. Ignjat obeća starješini, da će to uz nagradu u novcu i vinu zaista učiniti.

12. Veselje u kući.

Zidar Miroslav, koji je bio zorom otišao u grad, povrati se k svojima kući.

Bogoljuba bijaše se požurila, da svrši svoje poslove, (što bi ih subotom obavljala), još prije no što joj se muž povrati. Dječicu bijaše počešljala i kosu joj u lijepe pletenice spleła, odijelo joj pregledala, malu sobicu pomela i uredila, i za toga rada svoju miljenčad naučila jednu pjesmicu.

„To će pjevati dragomu tati, kad se vrati kući", kazivala ona djeci, a ona su i rado učila, znajući da će to oca veseliti.

U poslu, bez muke i oklijevanja, bez knjige, pjevala su djeca pjesmicu za majkom tako dugo, dok je nijesu dobro naučila.

A kad je otac kući došao, pozdravi ga majka, te zapjeva i sva djeca s njom:

„Oče naš, koj' jesi
Gore na nebesi',
Daj da ime tvoje
Svi u slavi poje.
Da svud bez inada
Carstvo tvoje vlada!
Tvojoj volji, Bože,
Daj da se podlože;
Svi sv'jeta stvorovi,
Svi rajski zborovi.
Ud'jeli nam s neba
Svagdanjega hljeba;
Po tvojoj milosti
Gr'jehe nam oprosti,
Kao što smo spravni
I mi, oče slavni,
Našemu susjedu
Prostiti uvredu.
Bože i gospode,
Nek nas napast mine;
Al' navlast nas brani
Od grješne nemani!"

Miroslavu navale suze na oči, kad vidje, kako ga majka i dječica susretoše s veselom i lijepom pjesmicom.

— „Bog vas blagoslovio, dragi moji! Bog te blagoslovio, Bogoljubo moja!" progovori sa suznim očima i vidljivim nutarnjim ganućem.

— „Dragi Miroslave!" nastavi Bogoljuba, „zemlja je carstvo nebesko, kada čovjek mir traži, pravo čini i malo želi".

Miroslav: Budem li samo jedan časak uživao slasti toga neba, taj mir duše i srca, to ćeš mi ga ti pribaviti. Dok sam živ, hvalit ću ti, što si me spasila, a i ova dječica blagodarit će ti i po tvojoj smrti. O, dječice moja, slušajte svoju majku, činite uvijek pravo, pak će vam biti do vijeka dobro!

Bogoljuba: Ti si danas vrlo prijazan i nježan.

Miroslav: Kod gospodina predstojnika sve mi je sretno pošlo za rukom.

Bogoljuba: Hvala Bogu, dragi mužu!

Miroslav: To je u istinu čovjek, da mu ne ima para. Ženo, baš sam bio djetinjast, kad sam se bojao k njemu poći.

Bogoljuba: E, što ćeš, kad nas mora uvijek šteta da nauči pameti. No sad mi kazuj, kako je bilo kod gospodina predstojnika. (Ona sjede uz njega, uze pletivo, a on će tada):

13. Dokaz, da je Miroslav ljubio svoju ženu.

Miroslav: Predstojnik me pitao i za moga oca, za ulicu, u kojoj stanujem pa i za kućni broj.

Bogoljuba: Ti ne pričaš, kako treba. Ja znam, da on nije baš time počeo.

Miroslav: A zašto ne tako? Ti zanovijetalice!

Bogoljuba: Ti si ga najprije pozdravio, a on ti odzdravio; tako je to išlo.

Miroslav: Ti nevaljala vještice, pravo imaš; ja nijesam počeo od kraja pričati.

Bogoljuba: To sam ja odmah vidjela.

Miroslav: Dakle on me upita, čim me je opazio, da li ga se više ne bojim? Ja se poklonim, što sam bolje znao, te mu odvratim: „Oprostite mi, poglaviti gospodine!" a on nasmjehnuv se dade donijeti bocu vina.

Bogoljuba: Hajde de, to je već drugi početak. A je si li bio brzo s bocom gotov? — Bojim se da jesi.

Miroslav: Nijesam ženo. Bio sam stidljiv kao kakva mlada i ne htjedoh se niti taknuti vina, ali on mi reče: Ta znam ja, da nijesi neprijatelj vinu, daj samo toči! Tad sam okusio u njegovo zdravlje. Predstojnik me pogleda toli čudnovato, da mi je zadrhtala čaša na ustiju.

Bogoljuba: Čista savjest, Miroslave, ušla ti je taj čas u prste; ali valjda si se brzo otresao straha?

Miroslav: Jesam i to odmah, jer mi se predstojnik prikaza ljubaznim i reče: „Ta naravno je, da čovjek, koji teško radi i čašu vina ispije; to svatko odobrava; ali to je nesreća, kad čovjek, mjesto da se čašom vina okrijepi, uz vino poludi, te zaboravi na djecu i ženu i na svoju starost. To je nesreća, moj Miroslave!"

Znaš, ženo, kad mi to spomenu, kao da me je kliještima uhvatio za srce. Ipak se sabrah, pak mu odgovorih:

Mene su nesretne prilike tako bile sapele, da nijesam znao nikako sebi pomoći, a sve da sam i znao, ne bih bio mogao. I vjerujte, Bog mi je svjedokom, da u to doba nijesam ni čaše vina ispio s veselim srcem.

Bogoljuba: Pa ti si to mogao reći?

Miroslav: Da ne bude samnom onako ljubazan, jamačno ne bih se usudio da to kažem?

Bogoljuba: A što reče dalje?

Miroslav: Reče, da je nesreća, što se većina siromaha sastane u nuždi svojoj s ljudima, kojih bi se imala čuvati kao kuge. Ja na to uzdahnuh, a on kao da je to opazio, pak nastavi:

Samo kad bi se to dalo dokazati takvim ljudima, prije no što se opeku. Siromah čovjek na pol je već spasen, ako ne pane u pandže krvopijama. Srce me boli, kad pomislim, koliki siromasi propadaju u gnjusnom kalu, a da ne imaju toliko srčanosti, da takove neprilike otkriju na mjestu i osobama, koje bi im drage volje pomogle, samo kad bi se pravo znalo, kako je s njima. Bog će ti jedva oprostiti, što si se dao godine i godine gnjesti, što si ženu i djecu izvrgavao opasnosti, a da si samo jedamput zatražio u mene pomoći i savjeta. Zidaru pomisli samo, da tvoja žena nije bila pametnija i srčanija od tebe, kako bi se napokon ta cijela stvar bila svršila.

Bogoljuba: Zar je sve to govorio, prije no što te je pitao za kućni broj?

Miroslav: Ta valjda čuješ.

Bogoljuba: Vidiš ti njega, to si htio navlaš da zabašuriš.

Miroslav: To bi bilo skoro i najpametnije, jer ćeš se inače pooholiti, što si bila toli sigurna i srčana.

Bogoljuba: Ej gospodaru, zar ti tako sudiš? E pa neka bude! Ja se u istinu ponosim, što sam to učinila i ne će mi biti žao, dok živa budem i dok mi taj korak godio bude. Ali što ti dalje spomenu predstojnik?

Miroslav: Stao me ispitivati o gradnji. Sva sreća da nijesam do sada zaboravio i zanat. Morao sam nju izračunati tačno sve na metre i kilograme, koliko će trebati vapna, pijeska i kamena.

Bogoljuba: Nijesi li za koju ništicu u računu pogriješio?

Miroslav: Nijesam, bar ovaj put nijesam, možeš mi vjerovati.

Bogoljuba: Hvala ti, Bože!

Miroslav: Baš mu i od mene hvala!

Bogoljuba: A da li je sad sve u redu?

Miroslav: Jest, sve je u najboljem redu. Pogodi, koliko mi je dao predujma? (Zveči novcima u džepu, pa nastavi.) Zar ne, već dugo nijesam tako novcima zveketao?

Bogoljuba uzdahne.

Miroslav: Nemoj, molim te, tako uzdisati! Odslije ćemo gospodariti i štedjeti, pak ne ćemo jamačno više pasti u bijedu i nevolju, u kakvoj smo dosada bili.

Bogoljuba: Doista Bog nebeski pomogao nam je, hvala i slava mu budi!

Miroslav: Pa nesamo nama, već i mnogima u našem selu. Čuj, pa se divi! On je desetoricu otaca siromašnih obitelji, koje su u najvećoj bijedi, primio u nadnicu kod te gradnje i plaća svakomu po 5 dinara na dan. Dušo moja, da ti je bilo samo gledati, kojom ih je pomnjom birao.

Bogoljuba: Daj mi, molim te, upravo to opširno kazuj.

Miroslav: Bude li mi samo još sve onako u glavi, kao što se je zbilo.

Bogoljuba: Saberi se malo.

Miroslav: Čuj dakle! Pitao me je za sve siromašne gospodare, koliko imaju djece, kolika su ta djeca i da li već što zaslužuju, a imaju najviše neopskrbljene djece, te mi reče ponovno: Poznaš li koga, tko bi još bio u takovoj neprilici, u kakvoj si ti, a ono mi ga samo kaži. Spomenuo sam prvoga Milana Božića, i tako će i on imati barem godinu dana dosta sigurne zaslužbe.

Bogoljuba: To je plemenito, što se nijesi Milanu osvetio radi našega koruna.

Miroslav: Bože me sačuvaj, osvećivati se siromasima. Njegovo je gospodarstvo do krajnosti kukavno. Ja sam i neki dan zatekao Milutina kod trapa, pak sam se držao, kao da ga i ne vidim. Srce me je boljelo, videći ga, kako je mršav kao sedam gladnih godina, a nama je ipak do zadnjega časa bilo dosta koruna.

Bogoljuba: To je doduše lijepo, dragi mužu; ali pomagati se u nuždi krađom nije u redu, i sirotinja, koja to čini, zalazi u dvostruku nepriliku.

Miroslav: Tako je; ali shrvan ljutim gladom gledati pred sobom hranu, k tomu još znati, koliko toga mora u trapovima sagnjiti, koliko pojede blago, pak uza sve to ne dirnuti u tu hranu. O, moja draga, koliko samozataje trebalo bi u takoj zgodi.

Bogoljuba: Priznajem, da je to vrlo mučno, no sirotinja bi se morala znati otresti napasti, inače mora svakako još teže očutjeti svoju nesreću.

Miroslav: O, moja draga, tko bi bio u njegovoj koži to učinio? Tko će to od njega tražiti?

Bogoljuba: Bog, koji to zahtijeva od sirotinje, pruža joj i snage, da to čini; osposobljuje je silom, nuždom i mnogim patnjama za velebnu samozataju, na koju je odsudjena. Vjeruj, Miroslave, Bog pomaže sirotinji u potaji, podjeljuje joj snagu i razum, da može podnijeti i uzdržati mnogo toga, što se gdjekomu čini skroz nevjerojatno. Je li tako siromah izvojevao boj, je li mu ostala savjest čista, o Miroslave, tada je blažen mnogo više, nego svi oni, koji nijesu imali da se toliko bore.

Miroslav: Znam ja to vrlo dobro, zlato moje; jer sam to opazio kod tebe. Nijesam baš slijep. Vidio sam, kako si se u najvećoj nuždi pouzdavala u dragoga Boga, te s toga bila zadovoljna, ali je malo ljudi, koji bi tugu i nevolju tako strpljivo podnašali kao ti, a mnogo ih je vrlo slabih, kao što sam ja, kad navali nužda i kubura. Ja mislim, da bi valjalo o tom raditi, kako da se svjema siromasima priskrbi zaslužba i kruh. Mnijem, da bi tada svi bili i bolji, nego što su sada u svom stradanju i prevelikoj bijedi.

Bogoljuba: O, dragane moj, nije to ni iz daleka tako. Kad ne bi ništa drugo trebalo, da se sirotinja usreći, već samo posla i zaslužbe, lako bi se tomu pomoglo, ali u drugom grmu leži zec. I u bogataša i u sirotinje valja da bude srce u redu, hoće li da budu sretni. Do toga dolazi većina ljudi prije s nevoljom i brigom, nego li s mirom i radošću; ta Bog bi nam inače darovao samo veselje. Pošto dakle ljudi mogu samo tada strpljivo i mudro podnositi sreću, mir i radost, ako im je srce za borbu ojačano, to je očito nužno, da u svijetu bude nevolje i nužde; jer bez takove borbe doći će malo kojega čovjeka srce u red i do nutarnjega mira. Gdje pak to manjka, svejedno ti je, imao čovjek posla ili ne; imao svega u izobilju ili ne imao. Stari Trošković ima punu kuću svega, pa ipak kutri po cijeli dan u krčmi, uza to nije ništa sretniji od kojeg radnika, koji samo katkad ispije čašu vina u svojem kutu sa svojom ženom i djecom.

Miroslav uzdahne, a Bogoljuba zašuti časkom, tada ga upita: „A jesi li prigledao, da li pomoćnici rade? Moram ti reći, da je Ignjat danas opet bio u krčmi."

Miroslav: To me ljuti. Sigurno ga je dao zvati starješina. On se je malo prije nekako čudnovato vladao. Bio sam prije, no što sam kući došao, kod njih pri poslu, i ako je zbilja iz krčme došao, to me uznemiruje nešto, što mi je rekao; jer to nije bilo iz njegove glave.

Bogoljuba: A što je to?

Miroslav: Reče mi, da bi kamen iz Jurina kamenoloma bio izvrstan za temelj crkvi. A kad mu odgovorih, da bi kamen tesanac, što nedaleko tog kamenoloma leži, bio mnogo bolji, nastavi: vi hoćete dakle, da vazda ludo radite. Zid će biti od onoga kamena mnogo trajniji i ljepši. Mislio sam, da je to rekao u dobroj namjeri; ali je počeo o tom tako iznebuha govoriti, da sam već onda počeo sumnjati, ako je bio kod starješine, onda je sigurno taj kolač ispečen u njegovoj peći. Jurin kamen je prhak i pjeskovit, te sasvim neprikladan za moj posao. Nije li to kakva zamka?

Bogoljuba: Ignjat je dosta opak; budi oprezan.

Miroslav: Ne će me lje uloviti. Predstojnik ne će u zidu imati pješčenjaka.

Bogoljuba: A zašto ne?

Miroslav: Reče, da su sad na gradilištu gnojišta i otok osoka iz staja, pa bi s toga pješčenjak gnjio i salitar ga izjedao.

Bogoljuba: Pa je li to istina?

Miroslav: Dakako; ja sam sam u tuđini radio kod jedne zgrade, kojoj se je morao temelj promijeniti, jer je bio zidan od pješčenjaka.

Bogoljuba: Zar predstojnik da se u to tako razumije?

Miroslav: I sam sam se tomu čudio, no on to razumije posvema. Također me je pitao, gdje se dobiva dobar pijesak. Ja mu rekoh: u Novoselu kod donjega mlina.

To je predaleko a i uzbrdo, primijeti on, valja čuvati ljude i blago. Možda će se dobiti i gdje bliže pijeska. Upozorih ga, da ima gore blizu

gradilišta, no zemljište da je posebnog gospodara, te bi se moralo otkupiti. A morao bi se sadanji gospodar i neki seljaci odštetiti i za put; jer bi se morao izvažati preko njegove i drugih njiva. To ne smeta, reče, volim da bude i tako, nego da se vuče pijesak iz drage na brdo. Da, zbilja! Još ti imam nešto reći.

Baš kad je govorio o pijesku, najavi sluga trgovca Zagvozdu iz Pčelića. Htjedoh ustati i otići, da ga dulje ne zadržavam, jer da mogu i drugi put doći, na to se on nasmije i rekne: Ne tako, zidaru! Ja gledam, da svaki posao dokrajčim, pa kad sam gotov s jednim, onda istom počnem s drugim raspravljati. Upravo si mi dobro došao time. To je tvoj stari grijeh, koga se ne možeš ostaviti, da naime radi kakova ništetna povoda ostavljaš svoje poslove. Počešem se iza uha, pa pomislim: pravo ti budi! Da si šutio, ne bi dobio taj obrisač.

„To je baš valjalo", odvrati Bogoljuba, a na to će netko pred kućom: „Hej! Gdje ste? Je li tko živ u kući?"

14. Podla sebičnost.

Miroslavova sreća nije mogla biti nepomućena. Prva je zvonareva snaha, koja hoće da je pomuti. Ona prigovara, što će kod crkve raditi deset najvećih bekrija seoskih, a od zvonarevih ludi nitko. Tomu je kriv Miroslav, koji se sada nad druge uzdiže, no biti će zgode, da mu se vrati milo za drago.

15. Mudra guska izgubila jaje.

Pandur je donio starješini popis nadničara uz nalog, da ih naruči na posao. Starješina ne može da shvati, kako je Miroslav mogao preporučiti za rad samo prosjake i ništarije. Kad ih predstojnik vidi onako poderane i otrcane, bit će veliko čudo, ako se voda ne okrene na njegov mlin. Tješeći se tako ode starješina u selo, pa će ravno najprije Milanu Božiću, kojega je ocu preoteo livadu.

16. Skidajte kape djeco; evo nas pri samrtnoj postelji.

Božiću je pred tri mjeseca umrla žena, a sada mu majka leži na samrtnoj postelji. Pod njom je slamnjača, a nad njom bijedno pokrivalo. Božića boli duša, gledajući svoju majku u oskudici, a ni otkuda pomoći. Majka spoznaje to, pa ga sokoli.

Majka: Umiri se, Milane! Selim se u bolji kraj.

Milan (jecajući): O, Bože, Bože!

Majka: Tješi se, Milane! Ti si bio radost moje mladosti i utjeha moje starosti, a na tome Bogu hvala! Tvoje ruke zaklopit će naskoro moje oči. Ja ću poći dragomu Bogu i moliti za te, pa će ti vazda dobro biti. Misli na me, Milane! Sve tegobe i sve žalosti svijeta gode čovjeku, kad ih jednom pretrpi. Mene umiruje i čini blaženom sve, što sam trpjela upravo tako, kao i sve radosti i ugodnosti ovoga života. Hvalim Bogu na ugodnoj okrepi za moga djetinstva, ali kad plod života u jesen dozrijeva i kad se drvo padom lišća sprema na zimski san, tada su čovjeku nevolje ovoga života svetinja, a radosti i ugodnosti samo san. Misli na me, Milane, pa ćeš biti zadovoljan uza sve svoje patnje.

Milan: O majko, draga majčice!

Majka: A sad još nešto, Milane!

Milan: Što majko?

Majka: Nešto mi od jučer poput kamena tišti srce. Moram ti ispovijediti.

Milan: Što je zaboga mila majčice?

Majka: Vidjeh jučer, kako se mali Milutin sakrio za moju postelju, pa jeo pečena koruna, što ga je iz džepa izvadio bio. Dade i ostaloj braći, te

su svi kriomice jeli, Milane! Taj korun nije bio naš, jer bi ga inače mali postavio bio na stol, pak zovnuo glasno braću, da jedu; a bio bi i meni ponudio, kao što je to tisuću puta učinio. Uvijek mi je godilo srcu, kad bi čim u ruci skočio k meni, pa mi onako srdačno rekao: „Daj bako, jedi i ti!“ O sinko, ako taj moj ljubimac postane tatom! — O Milane, Milane, kako me grozno muči ta pomisao već od jučer! Gdje je? Prizovi mi ga, da govorim s njime.

Milan: Kukavna li mene nesretnika! (Otrči van, nađe dječaka i dovede ga k postelji bolesnice). Majka se s teškom mukom pridigne i sjedne za

zadnji put u postelji. Okrene se k dječaku, uzme mu obje ruke u krilo i sagne slabu glavu dječaku.

Mali zaplače glasno: „Što želiš, bako? Ta val da ne ćeš umrijeti? Ne umri, draga bako, ne umri!"

Ona odgovori slomljenim g'asom: „Moj Milutine! Ja ću ti za sigurno naskoro umrijeti".

„Isuse i Bože! Nemoj! Nemoj umrijeti bako!" zavapi mali.

Bolesnica ne mogaše da diše i morade leći.

Dječak i otac mu ronjahu gorke suze.

Majka se ubrzo oporavi i nastavi: „Sad mi je već bolje, kad ležim".

Mali će na to: „Je li bako, da sad ne ćeš više umrijeti?"

Majka: Nemoj tako, dijete moje! Ja rado umirem, jer dolazim k dragomu ocu nebeskomu.

Kad bi ti znao, Milutine, koliko se veselim, što ću naskoro k njemu doći, ti se ne bi tako žalostio.

Milutin: Umreš li ti, bako, i ja ću s tobom.

Majka: Ne Milutine, ti ne ćeš samnom umrijeti, ti ćeš, dadne li Bog još dugo živjeti i biti dobar i valjan, pa kad tvoj otac ostari, bit ćeš mu na pomoć i utjehu. Zar ne, Milutine, ti ćeš ga slušati, biti dobar i činiti samo ono, što je pravo i pošteno? Obećaj mi to, dragane moj!

Milutin: Hoću, bako, hoću! Uvijek ću slušati oca i samo pravo i pošteno raditi.

Majka: Milutine! Otac, kojemu odilazim, vidi i čuje sve, što činimo i što obećajemo. Zar ne, Milutine, ti to znaš i ti to vjeruješ?

Milutin: Jest, bako, ja to znam i vjerujem.

Majka: Pa zašto si jučer za mojom posteljom jeo kriomice korun?

Milutin: Oprosti mi, bako! Ne ću toga više nikada činiti; ne ću, vjeruj mi, ne ću!

Majka: Je si li ga možda ukrao?

Milutin: (plačući) Je — je — jesam, bako!

Majka: Gdje si ga ukrao?

Milutin: Kod zi — zi — zidara.

Majka: Moraš odmah k njemu, i umoliti ga, da ti oprosti.

Milutin: Zaboga, bako, ne smijem — ne mogu!

Majka: Moraš, Milutine, da se u buduće okaniš toga; bez ikakva izgovora valja ti onamo! Bog ne ostavlja nikoga; s toga ako si i gladan, ne smiješ u tuđe dirati. O Milutine, ako si gladan, pa ne imaš ništa, uzdaj se samo u dragoga Boga, pak ne kradi više.

Milutin: Bako, draga bako! Ne ću nikada više krasti, makar i gladovao, ne ću više krasti!

Majka: E pa dobro! Blagoslovio te dobri Bog, u koga se uzdam i sačuvao te do smrti, drago unuče moje! Ogrli ga, privine na svoje grudi, pak mu govoraše plačući: treba da ideš k zidaru, pa ga moli, da ti oprosti.

Milane, sinko! Hodi i ti s njim, te reci zidarevima, da ih i ja molim za oproštenje i da mi je žao, što im ne mogu naknaditi štete; kaži im, da ću se moliti Bogu, neka im blagoslovi ono, što još imaju. Vrlo mi je žao, jer znam, da su i oni siromašni. A napokon, što bi od njih bilo uz onu silnu djecu, da zidarica ne radi neumorno dan i noć? Je li Milane, ti ćeš mu drage volje raditi nekoliko dana, samo da mu se nadoknadi šteta.

Milan: O moj Bože! Ta učinit ću to od srca rado, draga majko!

Tek on to izusti, kad pokuca na prozor starješina.

17. Bolesna žena radi baš kako valja.

Bolesnica ga prepozna odmah po njegovu kašlju, pak se oglasi: o Bože! Bože! Milane! ta to je starješina! Jamačno mu još nijesi platio kruha i maslaca, što si ga kupio od njega za moju juhu.

Milan: Za ime božje, majko! Ne brini se zato! Ta ja ću mu raditi u žetvi, kositi strn, ili što mi samo naloži.

„Ali, on te ne će čekati", nastavi majka, a Milan ode iz sobe k starješini.

Bolesnica uzdahne: „Od naše svađe — Bog mu prosti, — uvijek me je nešto u srce zabolo, kadgod bi ga opazila. O Bože, pa eto ga upravo pred moju smrt opet k nama. Božja je volja, da mu sve oprostim, svu srdžbu odbacim, te se za njegovu dušu pomolim. Hoću to i učiniti".

„Bože, ti si dopustio onu svađu! Oprosti mu, oče nebeski! Oprosti mu!" Sad začu starješinu govoriti, uplaši se i nastavi:

„O Bože, srdit je! O moj siromašni Milane! Radi mene imat ćeš s njim posla". Još ga je jednom čula da govori, a tad se onesvijesti.

Milutin skoči iz sobe k ocu i poviče: „Oče, dođi, dođi brže! Baka je čini mi se, umrla".

Milan će preplašeno: „Gospode Bože! Starješino, moram u sobu".

A starješina će na to: „Da, da, bit će velika šteta i nesreća, kad te vještice jedamput nestane".

Milan nije čuo njegovih poganih riječi, jer je odletio brzo u sobu".

Bolesnica se za čas osvijesti, pa otvorivši oči upita Milana: „On je bio srdit? Sigurno ne će da čeka na dug?"

Milan: Ne, majko, baš protivno, donese mi dobru i utješljivu vijest. A jesi li se ti štogod oporavila?

„Jesam", odvrati majka, pogledavši ga ozbiljno i ganut'jivo. „Kakvo dobro da nam taj čovjek donese? Što si rekao? Ti hoćeš da me tješiš, a sam da trpiš. On ti je prijetio".

Milan: Nije majko, Bog mi je svjedokom! Doglasio mi je, da sam uzet na nadnicu kod gradnje crkve, a dobivat ćemo 50 dinara na dan.

Majka: Gospode Bože! Je li to istina?

Milan: Istina je majko, a posla je za cijelu godinu.

Majka: Sad lakše umirem, Milane! Dobar li si, moj dragi Bože! Budi im tako dobar do vijeka! Milane, vjeruj i uzdaj se u Boga, dok si živ, jer ona je istinita: Bog zatvori jedna vrata, ali otvori stotinu.

Zašuti časkom, a tad će opet:

„Vidim i osjećam, da mi se primiče kraj životu, nestaje mi daha. Milane, htjela bih se oprostiti. Milan se strese, zadrhta, skine kapu s glave, pade na koljena pred majčinom posteljom, sklopi ruke, diže ih k nebu, te ne mogaše od suza i jecanja da progovori.

Na to će majka: „Ohrabri se, Milane, pa se uzdaj u vječni život, gdje ćemo se opet sastati. Smrt je prolazni trenutak, ja ga se ne bojim. Ja znam, da moj Spasitelj živi, i da će on čuvati moj pepeo, i kad se moja okosnica presvuče opet mojom kožom, tad će i moja put gledati Boga. Moje će ga oči gledati, a ne tude."

Milan dođe malo k sebi i reče: „Daj me dakle blagoslovi, draga majko! Volja li je dragoga Boga, to ću naskoro i ja za tobom u vječni život".

A starica će:

„Čuj me, oče nebeski, i podijeli svoj blagoslov mojemu djetetu — jedincu, što si mi ga prikazao i što ga tako žarko ljubim! Milane moj, Bog, dragi neka je s tobom i kako je Isaku i Jakobu radi njihova oca Abrahama mnogo dobra činio, tako neka i tebi radi moga blagoslova podijeli punom pregršti, da ti se srce razveseli i da njegovo sveto ime slaviš i veličaš Dobro me slušaj, Milane, i čini, što ću ti kazati! Priučaj djecu svoju redu i radu, da se u siromaštvu ne pokvare, ne raskalaše, i da ne budu neuredna. Privikavaj ih, da se pouzdavaju u Oca nebeskoga i da od njega sve iščekuju da ostanu prava braća u sreći i nesreći. Samo tako bit će i u siromaštvu zadovoljna.

Oprosti i starješini, pa kad umrem, i ti me zakopaš, otidi k njemu i reci mu, da sam mu u srcu svom prije smrti oprostila. I usliša li Bog molitvu moju, to će biti zadovoljan i sretan, a i sam će još spoznati, kakav je bio prije nego pođe k dragomu Bogu gore na račun".

Iza male stanke opet će majka: „Milane, dodaj mi jednu i drugu knjigu o „životu svetaca", moj molitvenik i pismo, što leži pod marahmom u škrinji".

Milan ustade i donese sve materi, a ova će dalje:

„Nek sada dođu amo i sva djeca". Ova dođu k postelji iza stola, pri kom su sjedjela i plakala.

Dječica kleknu pred majku, a ona će im:

„Ne plačite, dječice moja! Vaš otac nebeski uzdržat će vas i blagosloviti. Bili ste mi mili i dragi i vrlo me boli, da vas ostavljam tako uboge i bez majke. — Ali uzdajte se u Boga i povjeravajte se u svem njemu, makar vam još tako zlo bilo, jer ćete tada u njemu naći više, no samu očinsku pomoć i ljubav. Mislite na me, dragi moji! Ja vam doduše ništa ne ostavljam, no to znam, da sam vas voljela i da sam vam bila i mila i draga.

Evo, ova dva sveta pisma i ovaj molitvenik, sav su mi skoro imutak ali ne prezrite ni to, djeco! Sadržaj ovih knjiga bijaše mi tisuću puta u teškim mojim dnevima utjehom i okrepom. Dajte, djeco, da vas riječ božja tješi i veseli! Ljubite se, dok živite i budite iskrena, vjerna, ljubežljiva i uslužna spram svakoga, a tad će vam život biti i ugodan i blagoslovan.

A ti Milane, čuvaj jednu od ovih svetih knjiga za Milicu, drugu za Milutina, a molitvenik za najmanje dijete, kao dar i uspomenu od mene. Za tebe, Milane, ne imam jadna ništa, no tebi i ne treba, ti valjda ne ćeš na mene zaboraviti."

Sad zovne još jednom maloga Milutina: „Pruži mi ručicu dragane! Zar ne, da ne ćeš nikada više ništa tudega uzeti!"

„Ne ću, bako, vjeruj mi, da ne ću!" odvrati Milutin, roneći tople suze.

„Sad ti vjerujem, a molit ću se za te dragomu Bogu", reče majka. „Evo vidiš, dragane, predajem i ovo pismo ocu tvomu, a dobila sam ga od župnika, kod koga sam služila. Kad dorasteš, čitaj ga, misli na me, pa budi pobožan, dobar i vjeran".

To bijaše svjedodžba pokojnog pravoslavnoga paroha iz Blaževaca, a svjedočila je, da je bolesnica — kojoj bijaše ime Katarina — služila kod njega deset godina, i za to vrijeme da mu je pomogla odgojiti svu djecu, jer mu je žena bila umrla; nadalje, da joj je bilo povjereno cijelo gospodarstvo, koje je ona tako vjerno i brižljivo upravljala, kao i njegova pokojna drugarica. Župnik joj na tom hvali i kaže, da je s djecom postupala upravo kao prava mati, i da ne će dok je živ — zaboraviti, koliko mu je pomogla kao udovcu u njegovu gospodarstvu i pri odgoju djece. Ona je u toj službi lijep novac pribrala i svom pokojnomu mužu predala, a on je za njih kupio njivu, koju im je starješina ispravdao.

Pošto je to pismo uručila Milanu, prihvati dalje: „Imam još dvije dobre košulje, nemoj nijedne samnom zakopati, ova, što je imam na sebi, dobra je, da trune u grobu. I moju suknju i moje dvije pregaće daj odmah, čim umrem, prekrojiti djeci".

Zatim će opet: „Pogledaj ranu na Miličinoj glavi, Milane, opet joj je otvorena. Nastoj, da se djeca uvijek peru i češljaju. Potraži svake godine čestoslavice i bazgova cvijeta, pak im kuhaj čaj, da im krv čisti, jer su zakržljavila. Ako ti je ikako moguće, kupi im jednu kozu. Milica je sad već može čuvati. Žao mi te je, Milane, što ćeš ostati sam, no osokoli se, pa čini, što ti bude moguće. Posao kod gradnje crkve sad će te također ponešto pomagati. Hvala Bogu i za to".

Sad ušuti majka; otac i djeca klečahu još časak, moleći sve molitve, što su ih znali. Za tim ustanu, a Milan će majci:

„Majko, sad ću ti donijeti čepe, da te pokrijem".

Majka mu odvrati: „Ne treba Milane! Nije mi hvala Bogu hladno, a k tomu moraš s malim do zidara".

Milan namigne Milici, da izađe iz sobe, pa joj prišapne: „Pripazi na majku, pak bude li gore, dotrči sama ili pošalji Ančicu po me k zidaru".

18. Milutin moli za oproštenje, što je krao korun, a bolesnica umire.

I uzevši maloga za ruku, ode s njim.

Bogoljuba bijaše sama kod kuće, kad ovo dvoje dođe i odmah opazi, da su ocu i sinu pune oči suza.

„Što želiš, susjede Milane? Čemu plašeš i ti i mali?" upita ljubazno Bogoljuba i primi maloga za ruku.

„Ah Bogoljubo, ja sam nesretan", odgovori Milan.

„Morao sam doći k tebi, jer je moj mali Milutin uzeo nekoliko puta koruna iz vašega trapa. Baba je to jučer opazila i on joj je priznao. Oprosti nam, Bogoljubo!

Majka je na samrtnoj postelji. O Bože, upravo se je sad s nama oprostila. Ne znam od straha i brige, što da rečem, Bogoljubo!

Bogoljuba: Šuti već jednom o tom, Milane! A ti, dragi moj mališu, dođi k meni, pa mi obećaj, da toga više nikada ne ćeš učiniti. — Poljubi ga, zatim nastavi: Imaš valjanu baku, budi i ti onako pobožan i dobar, kao što je ona.

Milutin: Oprosti, susjedo! Ne ću, Bog mi je svjedokom, nikad više krasti.

Bogoljuba: To je lijepo, dijete moje, i nemoj više. Ti još ne znaš, kako su bijedni i nesretni svi tati. Ako si gladan, a ti radije dođi k meni, pa mi to reci. Uzmognem li, uvijek ću ti štogod dati.

Milan: Hvala Bogu, sad ću kod crkve moći štogod zaslužiti, te se nadam, da ga ne će više glad zavesti na što takova.

Bogoljuba: Razveselilo je i mene i moga muža, što je predstojnik kod toga posla i na tebe mislio.

Milan: Oh, koli se radujem, da je majka doživjela još tu utjehu. Reci, molim te, svomu mužu, da ću mu služiti vjerno i pošteno; prvi ću biti na djelu, a zadnji ću otići, pak ću drage volje dopustiti, da od moje zaslužbe ustegne onoliko, koliko misli, da je bio vrijedan korun.

Bogoljuba: Ta molim te, Milane, prestani jednom o tom. Moj muž jamačno toga ne će učiniti. I nama je, hvala Bogu, tom gradnjom pomoženo. Ja ću, Milane, poći s tobom k majci tvojoj, kad joj je zbilja tako pozlilo.

Napuni zatim malomu Milutinu džepove suhim voćem, pak mu reče još jednom: „Dragane, ne diraj nikad više tuđe stvari!" pak ode zatim k Milanovoj majci.

Kad je Milan stao kupiti lišće pod jednim drvetom, da njime napuni majčino pokrivalo, pomože mu Bogoljuba pri tom poslu, a tad se požure k bolesnici.

Bogoljuba je pozdravi, prime je za ruku i počne plakati.

„Ti plačeš, Bogoljubo", ozva se baka, „mjesto da mi to činimo. Jesi li nam oprostila?"

Bogoljuba: Ta što ću vam oprostiti, draga Kato! Vaša bijeda izjeda mi srce, a još većma vaša dobrota i brižljivost. Bog će tvoju dobrotu i brižljivost blagosloviti na tvojoj djeci, to znam za sigurno.

Kata: Je si li nam oprostila, Bogoljubo?

Bogoljuba: Ne spominji mi više toga, Kate! Rada sam da ti olakšam bolest, ako ikako mogu.

Kata: Dobra li si, Bogoljubo! Hvala ti međutim, no Bog će mi naskoro pomoći.

Milutine, jesi li je molio za oproštenje? Je li ti oprostila?

Milutin: Jesam, draga bako! Ta gledaj, kako je dobra! (Pokazuje džepove pune suha voća.)

„O, kako mi se drijema!" reče baka. „Jesi li je baš onako iskreno molio, da ti oprosti?"

Milutin: Jesam, bako! Baš sam je molio srdačno.

Kata: Obuzima me nekakav san i magli mi se pred očima. Moram se paštiti, Bogoljubo! — reče muklo i isprekidano. Htjedoh te ipak još nešto umoliti, samo ako smijem. Nesretno ovo dijete kralo je kod tebe korun — smijem li te umoliti — Bogoljubo — kad ja — umrem — da se — — zauzmeš — — — za ovu — — siromašnu — — — djecu! (Pruži joj ruku, a oči su joj već zatvorene.) Smijem li se — — — nadati — — — slušaj je — — — Milut — — —

Bogoljuba: Ta morala bih imati srce tvrđe od kamena, kad bih zaboravila na to. Učinit ću tvojoj djeci, koliko budem mogla.

Milan: Ah, Bog dragi nagradit će te za sve, što nam učiniš dobra.

Bogoljuba se okrene k prozoru i otare suze, podigne oči spram neba i uzdahne. Za tim uzme dragali Milutina i braću mu, ljubeći uz to tople suze. Pripravi staricu za odar i ode kući istom tada, kad je sve priredila, što je bilo nužno za pogreb.

Od Milana okrenu starješina k ostalim nadničarima, koje je predstojnik odredio za rad oko gradnje crkvice. Svatko na svoj način daje izražaja svojoj radosti, jer ga je vijest o radu i zaslužbi zatekla. Jedan iskreno odaje svoju radost. (19. Vesela čud tješi, oživljuje i pomaže, a žalost boli i mori.) Drugi je prikriva obješću. (20. Luda prpošno i zavela je čovjeka na besposlicu.) Treći se s nenadane vijesti o skorom zaslužívanju hljeba ne može snaći. (21. Nezahvalnost i zavist.) I t. d. Od tih je nadničara stvorio Pestalozzi tipove ljudi, kakvima oskudno i zapušteno mjesto redovno obiluje. Ti su tipovi ocrtani tako izrazito i vjerno, te ih svakoga osebice pred sobom živo gledaš. Tu je Pestalozzi pokazao jačinu dramatskoga karakterizovanja. Evo primjera!

22. Grižnja savjesti ne da se ugušiti lukavim mudrolijama.

Od Ninkovića zaredа starješina dalje i dođe do Andrije Puzavca. Usput namjeri se i nehotice na Berislava.

Da ga je prije opazio, bio bi mu se jamačno uklonio, jer otkada se je parbio s Milanovim ocem, zakucalo bi i jednomu i drugomu srce silnije, kadgod bi se sastali, no kako rekoh, neopazice nahrupi starješina na uglu pokrajne ulice upravo na Berislava.

„Zar si ti to?“ progovori starješina.

„Da, koliki sam dug i širok“, odvrati Berislav.

Starješina: A zašto ne dolaziš više k meni, niti misliš na novac, što sam ti ga uzajmio.

Berislav: Ne imam sad novaca. A promislim li stvar dobro, to se bojim, da sam tvoje novce skupo platio.

Starješina: Tako nijesi govorio, kad sam ti dao novac; to nije lijepo od tebe.

Berislav: Bilo lijepo, ne bilo. A je li to lijepo, da od onoga časa, otkad dobih od tebe novac, ne imadoh ni jednog ugodnoga i mirnoga časa.

Starješina: Ne brundaj, Berislave! Ta, ti nijesi ništa lažljiva iskazao.

Berislav: Ti to vazda tvrdiš, ali meni savjest veli, da sam krivo prisegao.

Starješina: To nije istina, Berislave! Tako mi duše, nije istina. Ti si se zakleo samo na ono, što ti se čitalo, a to je bilo jasno pisano. Ja sam ti valjda više no sto puta čitao i ti si svaki put, priznavši činjenicu, rekao: „Na to mogu prisjeći“. Nijesam li ja postupao pošteno i otvoreno? Pa čemu da se sad zgražaš i izjedaš? No ja znam, da te dug tišti, pa kad staneš tako bugariti, misliš, da ću te dulje čekati.

Berislav: Varaš se, starješino! Nije tako. Da imam novaca, ovaj čas bacio bi ih preda te, samo da te moje oči više ne vide; jer čim te opazim, srce mi stane silnije kucati.

„Ti si bena!" odvrati starješina, ali i njegovo srce zadrhta.

Berislav: Ja sam dugo slušao, kako si kazivao u pero, ali mi se s početka sviđalo, jer mi se pričinilo, da je sudac tako govorio, kao da je stvar shvatio drugojačije od mene.

Starješina: Briga tebe za ono, što je sudac usmeno raspravljao. Ti si prisegao samo na ono, što je čitano s cedulje,

Berislav: Ali on je ipak sudio po onom, što se je govorilo, i kako je usmeno rasprava tekla.

Starješina: Ako je sudac bio lud, to tebe nije briga. Ta imao je spise pred sobom, pa ako mu nijesu bili dosta jasno napisani, zašto si nije dao drugojačije napisati.

Berislav: Ta znam ja, da ti svaki put dosta izgovora imaš, no to mi ipak ne može da umiri srca; i poslije svake pričesti tako se zgražam, da bih najvolio propasti u crnu zemlju. O, kamo sreće, da se nikad kod tebe zadužio nijesam! Jadna li mene! Zašto nijesam umro prije, no sam se s tobom upoznao i prisegu položio.

Starješina: Ama zaboga, Berislave! Ne žalosti se toliko, ne luduj! Ta pomisli na sve. Mi postupasmo oprezno. U tvojoj nazočnosti upitah namjesnika glasno i jasno: mora li se Berislav na što drugo zakleti, van na ono, što je na cedulji? Kažite mu, da on toga pravo ne razumije. — Sjećaš li se još, što on na to odgovori?

Berislav: Da, ali tad je — —

Starješina: A? Zar ne reče otvoreno: Berislav ne mora ni za dlaku više prisegom potvrditi, već samo ono, što je na cedulji. Ne reče li upravo te riječi?

Berislav: Briga mene za to, što on reče!

Starješina: Ta da, briga tebe. Ali zar ti to još nije dosta?

Berislav: Nije. Pusti me, da sve iskažem, jer to i onako mora da bude. Namjesnik ti je bio dužan kao i ja, a ti znaš, kakav je on junačina bio i kakvo mu bijaše vladanje. Slaba je to utjeha za me, što tako lakouman čovjek reče.

Starješina: Ne gledaj ti na njegov život, nego na to, da je on razumio, što je govorio.

Berislav: Ne znam, da li je on to razumio, ali znam da nije živio onako, kako bi mu se pristojalo.

Starješina: To na te ni najmanje ne spada.

Berislav: Ja mislim, da to ipak na me spada. — Držim li čovjeka u nekim stvarima vrlo nevaljalim, to mu se ne smijem ni u čem odviše povjeravati. S toga, jer se bojim, da mi je taj nitkov, tvoj gospodin namjesnik, oči zamazao, mislim, da bi njegov život ipak ponešto mogao spadati na me.

Starješina: Ostavi se takovih misli, Berislave, ti si prisegao samo na ono, što je istina.

Berislav: I ja sam dugo tako mislio, ali sad ne mislim, jer ne mogu više da ušutkam svoje savjesti. Ubogi Milan! U snu i na javi, vazda mi je pred očima i uvijek ga čujem, kako se u nuždi i nevolji, gladu i oskudici, pred Bogom na me tuži. Ah, njegova djeca poboljevaju, žuta su, kržljava i crna kao cigančad, a bila su lijepa, zdrava, poput anđelaka, pa na što ih spravi moja kriva prisega!

Starješina: Ja sam imao svakako pravo, jer je bilo onako, kao što sam ja kazivao. Međutim Milan je uzet na nadnicu pri gradnji crkve, pa će se opet pomoći.

Berislav: Za to se ne brinem. Da ne budem ja prisizao, bilo bi mi svejedno, da li je Milan bogat ili siromašan.

Starješina: Neka te s toga glava ne boli. Ja sam imao pravo.

Berislav: Da, neka me glava ne boli. Da sam provalio u njegovu kuću, te mu sav imutak oteo, ne bi me duša tako boljela. O starješino, starješino! Zašto sam ja to uradio? Ah, eto opet svetog korizmenoga vremena! Kamo sreće, da sam tisuću metara pod zemljom!

Starješina: Zaboga, Berislave, ne viči tako na cesti, mogao bi tko čuti! Ti se mučiš zaludu, ta sve je živa istina, što si posvjedočio.

Berislav: Kako mu drago, ali da ne budem prisegao, imao bi Milan još i danas svoju livadu.

Starješina: Ta ti niti si je njemu oteo, ni meni dao, pa što se do vraga toliko brineš, čija je livada.

Berislav: Ne brinem se ja, čija je livada, ali da sam krivo prisegao, to, mi — prosti Bože! — zadaje veliku brigu.

Starješina: Ali nije istina, da si krivo prisegao. Ono, za što si prisizao, bila je istina.

Berislav: To je samo izvrnuto. Ja ne rekoh sucu, kako sam razumio spis, a da ga je sudac drugojačije shvatio nego ja, to je istina, ma ti govorio, što te volja. Ja znam i osjećam, da sam bio Juda, izdajica, a moja prisega je — govorio ti što mu drago — kriva prisega.

Starješina: Sažaljujem i tebe i tvoju benastoću, Berislave, no ti si bolestan. Ta pričinjaš mi se kao da si ustao iz groba. A kad je netko bolestan, sve mu se drugojačije prikazuje, nego što je u istinu. Umiri se, Berislave! Hodi k meni, pa ćemo ispiti čašu vina.

Berislav: Ne rači mi se, jer me ništa više na ovom svijetu ne može okrijepiti.

Starješina: Umiri se, Berislave! Izbij si to iz glave, pa zaboravi na to, dok se oporaviš. Tad ćeš opet uvidjeti, da ja imam pravo, a ja ću tvoje pismo parati, da budeš mirniji.

Berislav: Ne ćemo tako, starješino! Zadrži ti samo to pismo. Pa makar ja od gladi vlastito meso žderao, to ću gledati, da ti otplatim i taj ostatak

duga. Ja ne ću, da natovarim na svoju dušu krvarinu. Je si li me prevario, je li me namjesnik zaslijepio, to će mi možda ipak dragi Bog oprostiti, jer nijesam mogao ni izdaleka pomisliti, od kolikoga bi mi domašaja mogla biti moja prisega.

Starješina: Uzmi ovo pismo, Berislave! Gledi, ja ga param pred tobom i preuzimam sve na se. Umiri se sada!

Berislav: Uzmi na se, što te volja starješino, ja ću ti dug platiti. Prekosjutra prodat ću svoje stajaće od jelo, pak ću ti se odužiti.

Starješina: Misli na što pametnijega! Ti si — Bog ti prosti! — šenu umom. No ja moram dalje:

Berislav: Hvala Bogu, da već jednom odilaziš! Da još dulje ovdje ostaneš, poludio bi uza te.

Starješina: Molim te, umiri se zaboga!

I rastadoše se.

Kad je starješina ostao na samu, morade i proti svojoj volji uzdahnuti: „Još mi se i to moralo dogoditi, kao da nijesam danas toga već i previše doživio."

Međutim sve to ušutka na brzo zla mu savjest, a on će dalje:

„Žao mi je ovoga nesretnika, što se tako žalosti. Ali ne ima pravo, jer što to spada na njega, kako ga je sudac razumio. Koji bi đavo prisizao, kad bi se prisega tako tačno i oštro tumačila. Ta znadem, kako drugi ljudi tumače prisegu po svojem shvatanju, i to baš oni, koji bi to morali najbolje razumjeti, pa ih ni najmanje savjest ne grize, dočim bi drugi siromah, koji misli kao Berislav, držao i tobože jasno razbirao, da je oni na svoju izopačuju. Međutim, bilo kako mu drago, ipak bih bio sretan, da se mogu otresti tih misli, jer me uzrujavaju. Idem natrag kući, da ispijem čašu vina".

Tako reče, pa što reče, tomu se ne iznevjeri.

23. Licumjerac i bolesna žena.

Zatim pođe k puzavcu. Ovaj bijaše vucibatina od glave do pete. Do crne zemlje bi se klanjao i brijaču i starješini, i mlinaru i crkvenjaku i svakomu strancu, kao da je svaki od njih župnik. K župniku bi išao svake nedjelje otpijevati, a zato bi dobio katkada čašu vina, a kadšto i ručak. S pobožnijim u selu nije se ipak mogao pravo da služi, premda je pokušavao; jer se nije htio radi njih opet drugima posve da zamjeri, a to su oni smatrali zazornim ponašanjem, pošto „dvoličnjake" nikako ne mogahu trpjeti. I tako su ga pobožniji odbjegavali, uza svu njegovu nazovi poniznost, dobro proučeno licumjerstvo i pobožnjaštvo.

Uz ta dobra poznata svojstva imao je i drugih, za koja se je znalo samo u njegovoj kući, no moram ipak da i ova napomenem.

Svojoj ženi i djeci bio je pravi pakao. Premda je bio ubog kao crkveni miš, htio je ipak vazda, da što dobra pojede, a kad nije bilo, onda zlo i

naopako. Sve bi mu u kući bilo krivo: djeca mu ne bi bila s voljom počešljana ni umivena, soba dosta čisto izmetena itd., a ako ne bi ništa našao, radi česa bi mogao zametnuti kavgu, tada ga je tobože mrko pogledalo četirigodišnje dijete, koje bi zato pošteno izlupao, da ga — bajagi — nauči „štovati oca".

„Ti si poludio!" reče mu jednom žena takovom prilikom, a imala je i pravo, jer je golu istinu kazala, a on je stade gurati nogama. Sirotica htjede umaknuti, sruši se pod vrata i razbije glavu na dva mjesta. Radi toga se prestraši Puzavac, jer je mislio: „Razbijena glava razglasit će mi kućni život".

Pa kao što svi licumjerci, kad se prestraše, znadu lagati, previjati se i poniziti, tako je i on učinio. Klečeći moljaše ženu, — ne da mu oprosti — već da to nikomu ne kaže.

Ona ga posluša i pretrpi strpljivo boli žestokih rana, a brijaču i ostalim susjedima reče, da je pala s tavana. Svi joj dakako nijesu vjerovali, a i ona sirotica trebala je da promisli: nijedan licumjerac ne zna, što je zahvalnost, nijedan od njih ne drži zadane riječi, pak mu nije trebala povjerovati. No što rekoh? Znala je ona za sve to vrlo dobro, ali joj bijahu vazda na pameti djeca, te je osjećala, da ne će nitko do dragoga Boga — preokrenuti mu ćudi, i da bi uzalud svoje jade otkrivala pred susjedima. Ah, Bože, zašto nije siromašna žena sretnija! Zašto mora danimice podnašati njegove uvrede i neotesanosti? Ona šuti, moleći se Bogu i hvaleći mu za kušnje u nevolji i jadu.

O vječnosti, kad jednom otkriješ puteve Gospodnje i blagoslov ljudi koje Bog uči, kako će u nuždi i nevolji, u žalosti i boli ostati jaki, strpljivi i mudri; vječnosti, kako ćeš uzvisiti ovu mučenicu, koju si na zemlji toliko ponizila!

Još prije no su zacijelile rane na glavi, bijaše Puzavac zaboravio na njih, pa ostade, kakav je bio. Muči i srdi ženu danimice bez uzroka, te joj ogorčuje život. Četvrt sata prije, no što je starješina došao, bijaše mačka srušila s peći uljenicu i prolijala nekoliko kapi ulja.

— „Zašto nijesi, nesretnice, uljanicu bolje spremila?" izdere se s običnim svojim gnjevom na ženu. „Sad sjedi u tmini, a vatru možeš balegom, pripaliti, marvo!"

Žena ni riječi, ali joj poteku niz lice obilne suze, a i djeca zaplaču gorko, svako u svom kutu.

Taj čas pokuca starješina.

„Šutite, molim vas! Eto starješine pred kućom", i stade svojim rupcem trti djeci suze, prijeteći im, ako se koje samo makne, bit će batina kao kiše! Zatim, otvoriv vrata, nakloni se i upita starješinu:

„Što želite, gospodine starješino?"

Starješina ga ukratko obavijesti, o čem se radi.

A Andrija, pošto nije više čuo jecanja i plača djece, reče starješini:

„Izvolite malo u sobu, gospodine starješino! Rad sam da i mila moja žena sazna, kakva me je sreća stigla".

Starješina pođe u sobu, a Andrija se oglasi ženi:

„Ženo! Gospodin starješina iznenadi me viješću, da ću i ja kod gradnje crkve raditi, a to je tolika milost, da mu ne mogu dosta zahvaliti".

Žena uzdahne duboko i odvrati: „Hvala dragomu Bogu!"

Starješina: A što je tvojoj ženi?

Puzavac: Od nekoga vremena nije pravo zdrava, gospodine starješino! — Pogleda usto mrko s grožnjom na ženu.

Starješina: Sad moram dalje, pak vam, susjedo, želim bolje zdravlje!

Žena: Bog s vama, gospodine starješino!

Puzavac: Budite tako dobri, pak u moje ime zahvalite gospodinu za milost, kojom se je mene sjetio.

Starješina: To možeš i sam učiniti.

Puzavac: Pravo velite, gospodine starješino! Bilo je nespretno od mene, što sam vas i umolio za to. Za koji dan poći ću sam u grad, pa obaviti svoju dužnost.

Starješina: U ponedjeljak idu svi u kotar, pa moraš i ti s njima.

Puzavac: Tako je, gospodine starješino! Ja nijesam znao, da će svi onamo.

Starješina: Zbogom, Puzavče!

Puzavac: Zbogom! Hvala, gospodine starješino!

Starješina: Meni ne imaš na čem da hvališ.

Odilazeći govoraše sam sobom: „Ako nije đavo Pužavčev kum, to me doista sve vara. Možebit bi ovo bilo čeljade, kakvo trebam proti zidaru? Ali tko će povjerovati licumjercu? Volim za svoj posao odabrati Mihovila Strugaša, jer je on pravi lopov.

Starješina obreda selom i težacima. Tu nas Pestalozzi uvodi u potleuške, u kojima žive ljudi raznih ćudi. Mito Mikić ne zna, kako će svojoj ženi objaviti radosnu vijest o namaknutom poslu. (24. Čisto, veselo i zahvalno srce.) — Mihovil Strugaš lupež je kao i starješina. (25. Kako se lupeži razgovaraju.) — Makso u Njivici, nekada imućan trgovac, a sada oskudan prosjak, skriva pred svakim svoju golotinju i bosotinju. (26. Oholost u bijedi i nevolji.) — Kržljavić pada u nesvjesticu, kada čuje, da će zaslužiti krušac za nevoljnu porodicu. (27. Marljivo, ali nezahvalno dijete.)

Izvršivši starješina nalog sreskoga poglavara vrati se u svoju krčmu i tamo nađe svoje ortake, pa s njima zametnu razgovor, svraćajući ga sreskom poglavaru. (28. Večer prije blagdana u kući starješine.) A kada je k njima pridošao i naručeni Strugaš, pride starješina k drugomu stolu, potrepta ga po ramenu i reče:

29. Kako se nadalje lupeži razgovaraju i kako složno rade.

„Zar si i ti među grješnicima? Mislio sam, da si se i ti najedared posvetio, otkad te pozvalo k gradnji crkve, kao što je postao svecem i naš mesar, kad je jednom mjesto zvonara zvonio podne".

Mihovil: Ne, starješino, ja se tako brzo ne ću obratiti, ali kad se jednom obratim, onda ne ću popustiti tako lako.

Starješina: Htio bih onda biti tvojim ispovjednikom, Mihovile.

Mihovil: Ali ja te ne bih htio za to.

Starješina: A zašto ne?

Mihovil: Ti bi mi svojom svetom kredom podvostručio grijehe.

Starješina: Pa zar ti to ne bi pravo bilo?

Mihovil: Ne, starješino! Meni bi se htjelo ispovjednika, koji opraštа grijehe, a ne takova, koji upisuje.

Starješina: Pa znam i ja opraštati grijehe.

Mihovil: Grijehe, koji su ubilježeni u tvojoj knjizi.

Starješina: Doista, često puta moram da to učinim. Ali bolje je, da se čovjek strpi, što rado i činim.

Mihovil: Pa zar se to može, starješino?

Starješina: Vidjet ćemo! (Namignu mu.)

Pođu k stoliću, koji je stajao u uglu kraj peći i starješina poče: „Dobro je, da si došao, to može biti sreća po te".

Mihovil: Upravo mi je nužda.

Starješina: Vjerujem ti. Ali ako budeš htio, ne boj se, bit će novaca kao blata!

Mihovil: A kako da to udesim?

Starješina: Moraš se zidaru ulagivati i pričiniti se vrlo ubogim i gladnim.

Mihovil: Pa to mogu učiniti, a da se i ne pretvaram.

Starješina: Moraš često dati djeci svoju užinu, da pomisle, da je u tebe srce meko kao vosak, a djeca treba da trče za tobom poderana i bosa

Mihovil: Pa i to nije teško.

Starješina: Pa onda tek, kad budeš ljubimcem zidarevim, počet će tvoj pravi posao.

Mihovil: A kakav će to biti posao?

Starješina: Nastojat ćeš na sve moguće načine, da zapodjeneš među radnicima svađu i sve, što bi moglo poremetiti gradnju, te radnike i majstora omraziti kod predstojnika.

Mihovil: To je malo vragometan i škakljiv posao?

Starješina: Ali ćeš pri tom moći zaslužiti i vragometnih novaca.

Mihovil: Da nije toga, onda bi se samo bena prihvatila takova posla.

Starješina: Razumijeva se, da ćeš morati i zaslužiti te novce.

Mihovil: Daj mi 100 dinara kapare, ali u gotovu, inače se ne upuštam u taj boj.

Starješina: Ti postaješ svakim danom bezobrazniji. Pri ovom poslu, na koji te naputih, zaslužit ćeš igrajući novaca, pa još hoćeš, da ti platim za dobar savjet, što ti ga dadoh.

Mihovil: Ne ću ništa više da čujem. Ti hoćeš, da radi tebe postanem lupežem, pa dobro! Bit ću, učinit ću ti sve vjerno i po volji, ali samo kaparu 100 dinara, ni pare manje, ili radi sam!

Starješina: Ti huljo, ti! Znaš jako dobro, gdje me možeš prikvačiti. Evo tih 100 dinara.

Mihovil: Tad je sve u redu. Sad samo zapovijedaj!

Starješina: Ja mislim, da onako po noći porušiš skele i da pobacaš nekoliko prozora; to će ti biti lako, a da pri tom moraju iščeznuti užeta, lopate, budaci, pa i druge sitnije stvari, razumije se samo po sebi.

Mihovil: Svakako!

Starješina: Pa onda jedne lijepe noći valja odnijeti sve daske sa skela i pobacati ih u rijeku, pa neka plivaju u more. Ta i to nije, Bog zna, kako teško.

Mihovil: Ništa lakše nego to. Ta ja se u to razumijem potpuno. Objesit ću dugu bijelu košulju na plot od crkvišta (cintora), da noćobdija i susjedne žene pomisle, da vide sablast, kad čuju lupu, pa će se prestrašiti i ne će se usuditi blizu.

Starješina: Ti obješenjače, ti! Kako si se mudro dosjetio!

Mihovil: Učinit ću tako. Spasit ću se tim od zatvora.

Starješina: Da, još nešto! Ako opaziš gdjegod risarije, nacrt osnove, ukradi ih i sakrij na takovo mjesto, gdje ih ni vrag ne će naći, pa onda potkuri njima peć.

Mihovil: Vrlo dobro, starješino!

Starješina: Pa moraš tako udesiti, da to pošteno društvo sebi što većma ugađa i što traljavije radi, a osobito kada dođe predstojnik ili tko drugi od kotara, onda neka zavlada najveći nered, a ti namigni gospodi, neka vide, kako se tuj radi. Razumiješ li me?

Mihovil: Razumijem na dlaku, a kušat ću sve, što budem mogao.

Starješina: Ali prije svega nužno je, da se nas dvojica posvadimo

Mihovil: I to se razumije.

Starješina: Počet ćemo se odmah svađati. Može biti ovdje mameluka, koji će pripovijedati, kako smo se u kutu dogovarali.

Mihovil: Imaš pravo.

Starješina: Ispij još nekoliko čaša, a ja ću onda tobož početi s tobom obračunavati, a ti stani nijekati tražbinu. Ja ću početi vikati, tada viči i ti, pa ćemo te baciti van.

Mihovil: Dobro si smislio. (Ispije vino iz vrča, pa će starješini;) Počni!

Starješina promumlja nešto o računu, pa će glasno: „Ja ti kažem tih novaca nijesam dobio!"

Mihovil: Promisli malo, starješino!

Starješina: Ma velim ti, da ne znam ništa o tom. (Zovne ženu.) Ženo! Jesi li prošli tjedan primila od Mihovila stotinu dinara?

Žena: Bože sačuvaj, ni pare!

Starješina: Ne pojmim, daj mi rovaš*)! (Ona ga donese, a starješina

*) knjiga dužnika.

čita): „Evo, ponedjeljak — ništa, utorak — opet ništa; ovo je srijeda, ti si rekao, da je to bilo u srijedu."

Mihovil: Da!

Starješina: Evo, to ti je srijeda, pa opet ništa od tebe, a tako ni u četvrtak, ni petak, ni subotu. Evo, ne ima ni slova o tvojemu novcu.

Mihovil: To neka vrag razumije! Ja sam ga ipak platio.

Starješina: Polako, polako, susjede, ja sve zapišem.

Mihovil: Što imam ja od tvoga zapisivanja, starješino! Ja sam novce platio.

Starješina: Nije istina!

Mihovil: Samo hulja može ustvrditi, da nijesam platio.

Starješina: Šta reče? Ti obješenjače !

Nekoliko seljaka skoči: „Poružio je starješinu; mi smo čuli".

Mihovil: To nije istina, ali ja sam platio.

Seljaci: Šta veliš, ti lopove, da ga nijesi pogrdio? Ta čuli smo svi.

Starješina: Bacite toga psa na polje!

Mihovil: (pograbi nož) Dotakni me se koji, pa da vidiš! — —

Starješina: Uzmite mu nož!

Otmu mu nož, bace ga van i povrate se k stolu.

Starješina: Dobro, da ste ga izbacili. Došao je samo, da nas uhodi; ta on je zidarev uhoda.

Seljaci: Bog i duša i jest! Dobro je, da hulje ne ima tuj.

30. Lupeži se opet razgovaraju i složno rade na drugi način.

„Vina amo, gospođo starješinovice! Pit ćemo na račun žetve, starješino! Svaki deseti snop je tvoj. Za svaku mjericu po snop."

Starješina: Vi biste me htjeli brzo namiriti.

Seljaci: Ne tako brzo, ali tim teže.

Starješina sjedne k njima i stane trusiti čaše po miloj volji, sve na račun desetoga snopa.

Sad se otvore svjema usta. Nastane divlja vika, buka, krika, štropot, kletva i poruge oko sviju stolova. Stadoše naklapati o kradama, prevarama i dugovima, koje su lukavo zatajili, o parnicama, što su ih finom prevarom dobili, o pakostima i nevaljalštinama svake ruke. Mnogo su toga izmislili, ali na žalost mnogo je bilo u tom istine, kako su krali drva iz vlasteoske šume, kako njihove žene sada kod kuće jadaju, kako jedna sad uz molitvenik sjedi, a druga sakriva vrč vina u pljevu ili slamu, kako dječaci i djevojke pomažu ocu, da lakše prevari majku, a drugi opet pomažu materi, kako da uhvati oca. Pa kako su i oni, dok su dječaci bili, to isto činili, pa i gore. Onda se sjetiše siromaha Joje, koga su radi nekakvih budalaština uhvatili i na vješala osudili. Kako je kukavno na vješalima pogubljen, pa kako je pobožno molio i sigurno bi bio blaženo umro, jer — što se dobro zna — nije ni

polovicu svojih bezdjela priznao, ali da je radi nekršćanskoga popa morao platiti glavom. Upravo su raspravljali o toj stvari i o župnikovoj zlobi, kad žena starješi ie svomu mužu namignu, da malo izade.

„Čekaj, dok svršimo ovo o obješenjaku", odvrati on, a ona mu prišapnu: „Ignjat je došao!"

„Sakrij ga; ja ću odmah doći".

Ignjat se odšulja u kuhinju, no kuća je bila tako puna, da se je žena starješine pobojala, da će ga opaziti, pa ugasi svijeću i reče; „Ignjate, izuj se, pa idi potiho u donju sobu, moj muž će doći dolje".

Ignjat se izuje, uzme postole pod pazuho i odvuče se na prstima za njom u donju sobu.

Malo potraja, eto ti starješine, koji ga upita:

„Što ćeš, Ignjate, tako kasno?"

Ignjat: Vrlo malo. Htjedoh ti samo reći, da je s kamenom sve u najboljem redu.

Starješina: To mi je drago, Ignjate!

Ignjat: Majstor je govorio danas o gradnji, pa reče, da će ovaj šljunak i poljski kamen, što je blizu sela, biti sasma dobar. Ja mu rekoh, da je upravo lud, ako to misli, da mu posao ne će valjati, i da će zidovi od kamena iz Jurina kamenoloma biti ravni i glatki kao dlan; pa ako ne upotrebi taj kamen, onda da gazi vlastitu sreću nogama.

Starješina: Pa je li pristao?

Ignjat: Dakako; u ponedjeljak počet ćemo ga lomiti.

Starješina: Radnici moraju u ponedjeljak u grad kotarskoj oblasti.

Ignjat: O podne će se vratiti, pa onda brzo s kamenom u vapno, to je tako sigurno, kao da je već gotovo.

Starješina: To je sve lijepo i dobro, ali samo kad bi već i gotovo bilo. Tvoja te nagrada jur čeka, Ignjate!

Ignjat: Upravo bi je nužno trebao.

Starješina: Dodi u ponedjeljak, kad se počne kamen lomiti, kažem ti, već je na strani.

Ignjat: Što misliš, da ne ću održati riječ?

Starješina: Bože sačuvaj, ta ja ti vjerujem!

Ignjat: Pa daj mi sad 600 dinara po našem dogovoru. Htio bih sjutra uzeti kod čizmara svoje nove čizme, jer mi je upravo sjutra rodendan, a ne bih rad od majstora tražio novaca.

Starješina: Ne mogu ti sada dati, vjeruj! Dodi u ponedjeljak na večer.

Ignjat: Sad vidim, kako mi vjeruješ. Lako je obećati, no obećanje držati mnogo je teže. Mnijem, da se mogu na tvoje obećanje osloniti starješino!

Starješina: Duše mi, dat ću ti!

Ignjat: Ta, vidim evo.

Starješina: Pa još je i u ponedjeljak dosta vremena za to.

Ignjat: Preveć mi očito pokazuješ, da mi ne vjeruješ; dakle mogu i ja reći, što mislim: Čim se kamenolom načne, ne će te više biti brige za me.

Starješina: To je ipak besramno od tebe, Ignjate! Ja ću svoju riječ za sigurno držati.

Ignjat: Nije mi stalo. Ako ne možeš odmah, a ono smo svršili.

Starješina: Što ti ne bi dosta bilo četiri stotine?

Ignjat: Ne bi, meni treba šest, a onda se možeš pouzdati u mene u svem

Starješina: Do bijesa, neka ti bude; ali me onda doista ne ćeš prevariti.

Ignjat: Ako te prevarim, reci mi, da sam najveći lopov i hulja na ovom svijetu.

Starješina zove sad ženu i reče joj: „Daj Ignjatu šest stotina dinara"! Žena ga potegne na stranu i prišapne mu: „Ne čini toga!"

Starješina: Ne pačaj se u to, već učini, što ti rekoh.

Žena: Ta ne budi lud! Ti si pijan; sjutra ćeš se kajati.

Starješina: Ni da pisneš! Šest stotina odmah amo! Čuješ li, što ti velim?

Žena uzdahne, donese novce i baci ih starješini; ovaj ih pruži Ignjatu, pa će još jednom: „Valjda me ne ćeš prevariti?"

„Bože sačuvaj! Kud misliš, starješino?" odvrati Ignjat i ode. Pred vratima prebroji još jednom novce, pa će sam sebi: „Eto moje plaće u šakama. Ovdje je sigurnija, nego u starješine. On je stara hulja, a ja ne ću da budem njegova bena. Sad neka uzme moj gospodar, ako će lijepo i očni kamen, briga mene."

Žena starješine siktaše od srdžbe kraj ognjišta, i ne vrati se u sobu do ponoći. A i starješini se učini, da se je prenaglio, čim je Ignjat otišao, ali ubrzo zaboravi u veselom društvu na sve.

Ogavna zabava pijandura potraja do preko ponoći. Napokon dođe žena starješine iz kuhinje i reče: „Doba je, da se razidete. Sad na će zora, a sjutra je nedjelja".

„Nedjelja", rekoše pijandure, uzeše se protezati i zijevati; ispraznišе, pa se digoše jedan za drugim.

Sad stadoše teturati i klimatati, loveći se za stol i stijene i jedva s teškom mukom izbasaše na vrata.

„Hodite svaki za se, pa ne pravite halabuke", poviče žena starješine, „jer će vas župnik i crkvenjaci prijaviti, pa ćete biti kažnjeni".

„Bilo bi bolje da ostanemo, pa da zapijemo sve, što imamo", odvrate pijanice.

„Hodite, hodite kući! Ako sretnete noćobdiju, recite mu, da ga čeka čaša vina i komad kruha".

Istom što se odmakoše, evo ti noćobdije pred krčmu, pa se prodere:

„Poslušajte, braćo moja mila,
Jedna ura baš je sad odbila,
baš je sad odbila!"

Žena starješine odmah ga je čula i dobro razumjela; donese mu vino i kruh, pa ga umoli, neka ne reče župniku, do koje je doba krčma otvorena bila.

Zatim pomože pijanomu suprugu izuti se. — —

Još je gundrala o Ignjatu i o šest stotina, o gluposti svoga muža, a ovaj hrkaše, ne znajući ništa o tom. Napokon leže i ona.

I sad — hvala Bogu! — ne imam više što da o njima pripovijedam. Vratimo se k Miroslavu i Bogoljubi. Čudan li je taj svijet! Često je kraj krasna vrta svinjac, a na zelenoj livadi raste uz mliječnu travu smrdljiva travurina. U istinu je čudno na tom svijetu! Da, i najkrasnije livade ne daju bez gnoja mliječne hrane.

31. Večer u oči blagdana u kući pravednika.

Bogoljuba bijaše sama kod svoje djece. Zgode prošloga tjedna i sjutrašnji blagdan ispunjavahu joj dušu. Zaronivši u se, pripravljaše tiho večeru, priredi sebi i svomu mužu i djeci stajaće ruho za sjutrašnji blagdan, samo da je sjutra na svetu nedjelju ništa ne smućuje. Obavivši sav posao, sjede sa svojim dragima k stolu, da se pomole Bogu.

Ona bi svake subote pri večernjoj molitvi sjećala djecu na mane, i spominjala znamenitije zgode prošloga tjedna. Danas se je osobito zamislila u dobrotu božju, kojom ju je usrećio prošloga tjedna, pa je htjela, da to što većma usadi u srca dječja, ne bi li im ostala nezaboravnom. Djeca sjedahu oko nje sklopivši ruke na molitvu, kad ona poče:

„Imam vam nešto ugodna javiti, djeco! Otac je prošloga tjedna dobio pos'a, pri kom će mnogo više zaslužiti, nego je do sada mogao da zasluži. Nade je, da ćemo odslije dobivati kruh naš svakidašnji uz mnogo manje brige i muke".

„Zahvalite, djeco, predobromu ocu nebeskomu, što nam je tako dobar, pa se sjetite prošlih dana, kad sam vam dijelila zalogaje u najvećem strahu i s teškom skrbi. Kako me je boljelo, da vam tako često ne mogoh dosta da dadem; ali dragi Bog na nebu znao je, da će nam pomoći, pa da je bolje po vas, ljubazni moji, da se priučite bijedi i nevolji, strpljivosti i samozataji, nego da plivate u izobilju; jer čovjek, koji ima sve, što zaželi, postane prečesto lakoumnim, zaboravlja na Boga, pa ne čini ni ono, što je samomu njemu korisno i dobro".

„Mislite do smrti na bijedu i nevolju i strah i brige, što smo ih pretrpjeli, pa bude li nam odslije bolje, mislite na one, koji stradaju, sjetite se, da ste i vi patili. Ne zaboravite nigda, kolika je nesreća, kad je čovjek bijedan i gladan, pa budite milosrdni spram bijednika, i ako uzimate koji zalogajak suviška, dajte im ga od srca. Je l' te, draga djeco, da ćete to učiniti?"

„Hoćemo! Od srca rado, majčice!" uskliknu djeca.

32. *Radost u molitvi.*

Majka: Bogdane, koga ti poznaješ u selu, koji mora najviše gladovati?

Bogdan: Majčice, ja držim da najviše gladuje Milutin Božićev. Bila si jučer kod njegova oca. Taj će jadnik morati umrijeti od gladi. Tako je gladan, da bi grizao i travu.

Majka: Pa bi li mu ti htio pokloniti svoju užinu?

Bogdan: Vrlo rado, majčice! A bi li smio to odmah sjutra učiniti?

Majka: Smiješ. A ti Ljubice, komu bi ti htjela darovati svoj komadić krušca?

Ljubica: Ne mogu se taj čas sjetiti, komu bih ga najradije dala.

Majka: Zar ti ne pada na um nijedno dijete, koje mora da gladuje?

Ljubica: Sad baš ne, majčice!

Majka: Kako to? Ta ti si inače pametna djevojčica, pa si se uvijek brzo dosjetila svemu.

Ljubica: Sjetila sam se već sjetila, majko!

Majka: Pa komu?

Ljubica: Maksinoj Božici. Vidjeh je danas na smetlištu starješine, kako prebire gnjili korur.

Bogdan: Jest, majko, i ja sam je vidio, pa pretražih sve svoje džepove ne bih li našao komadić kruha; ali badava, ne nađoh ni mrve. O, da sam ga samo još četvrt sata pričuvao!

To isto upita majka i ostalu djecu, pa će im na to:

„Dječice, dosta o tome za sada. Sjetimo se sad toga, kako nas je milostivi Bog lijepo obdario".

„Da, našim lijepim novim deseticama! " uskliknu djeca. „Hoćeš li nam ih još danas pokazati?"

— Hoću, poslije molitve", odvrati majka, a djeca klicahu od veselja.

33. *Ozbiljnost u molitvi.*

„Vi preveć bučite, draga djeco", poče opet majka. „Dogodi li vam se što ugodna, mislite prije svega na dragoga Boga, koji nam sve daje. Budete li tako činili, draga djeco, ne ćete biti ni u jednoj svojoj radosti neobuzdani i objesni. I ja se rado veselim s vama; ali kad smo u veselju i tuzi neobuzdani i siloviti, izgubimo ravnodušnost i mirnoću srca, a ako čovjeku nije spokojno i mirno srce, nije mu ni duši dobro, stoga imajmo uvijek Boga pred očima, a da to nikad ne zaboravite, molite se jutrom i večerom. I kada se čovjek Bogu zahvaljuje ili ga moli, nije u svom veselju nigda preuzetan, a u tuzi nikad bez utjehe. S toga, draga dječice, mora čovjek osobito pri svojoj molitvi nastojati, da bude sabran i bodar. Vidite, djeco, kad se ocu na čem zahvaljujete, ne bučite i ne kričite, već mu se tiho i s malo riječi ovijete oko vrata, pa ako ste vrlo tronuti, prosuze vam oči. Tako je i s

Bogom. Ako vas osobito raduje, što vam čini dobro, pa ako mu od srca zahvaljujete, ne ćete doista bučiti, ni utaman govoriti, ali suze će vam zasjati u očima, jer vam je otac nebeski tako dobar. Draga djeco, zato se molimo, da uzdignemo srce k B gu, i da ostanemo uvijek zahvalni i Bogu i ljudima, pa ako pravedno molimo, to ćemo pravedno i raditi, i biti Bogu i ljudima ugodni".

Bogdan: Onda ćemo biti ugodni i gospodinu predstojniku, ako budemo pravedno radili — bar tako nam reče jučer, majčice.

Majka: Jest, djeco, to je vrlo dobar i pravedan gospodin. Bog mu naplatio za sve, što nam čini! Kad bi mu samo omilio i ti, Bogdane!

Bogdan: Sve ću mu učiniti, što bude želio, kao što činimo tebi i ocu.

Majka: To je lijepo, Bogdane! Budi uvijek tako dobar, pak ćeš mu sigurno omiljeti.

Bogdan: Kad bih samo jednom smio s njim da govorim!

Majka: Pa što bi mu ti rekao?

Bogdan: Zahvalio bih mu se na daru, što nam ga je dao.

Draga: Zar bi se ti usudio to učiniti?

Bogdan: Pa zašto ne?

Draga: Ja ne bih.

Bogdan: A zašto ne?

Ljubica: Ni ja ne bih.

Majka: Zašto se ne biste vi dvije usudile, da mu zahvalite?

Ljubica: Ja bih se doista nasmijala.

Majka: Čemu se smiješ? Pa već unaprijed veliš, da ne bi znala ništa pametna uraditi. Da ti nije puna glava benastoća, ne bi na takova šta ni pomislila.

Draga: Ja se ne bih smijala, ali bi me strah bilo.

Majka: On bi te lijepo primio za ruku, Dragice, pa bi ti se milo nasmiješio, kao što to i otac čini, kada te miluje. Onda se već ne bi bojala, što ne?

Draga: Onda ne bih.

Cvjetko: E, onda se ne bih ni ja bojao.

34. Ovakove su pouke razumljive i primaju se srcu, ali potječu od majke.

Majka: A sad, moji dragi, kako je bilo ovoga tjedna sa vašim dobrim djelima?

Djeca se pogledaju mučeći.

Majka: Dragice, je si li ti dobra bila ovoga tjedna?

Draga: Nijesam, majko! Ta znaš ono s malom sestricom — —

Majka: Dragice, moglo se je djetetu veliko zlo dogoditi. Ovako se je već mnogo djece zagušilo, kad su ih samu pustili. Pa pomisli, kako bi tebi bilo, kad bi te zatvorili u praznu komoru, pa ti ne bi

dali ni jesti ni piti. Mala se djeca mogu tako i rasrditi, pa se deru, kad ih ostavimo same bez pomoći, a to im može škoditi tako strašno, da mogu postati nesretna za sav život. Dakle ja ne bih smjela ni koraknuti od kuće, jer bi me mučio strah, da se ne brineš za dijete.

Draga: Vjeruj, majčice, ne ću nikad više ostaviti sestricu samu.

Majka: Uzdam se u Boga, da me više ne ćeš natjerati u takav strah. A kako si se ti Bogdane vladao?

Bogdan: Ja ne znam o sebi ništa zla.

Majka: A zar se ne sjećaš, da si u ponedjeljak prehitio malu Ružicu.

Bogdan: Pa nijesam ja to hotimice učinio.

Majka: Ta je lijepa! Još bi se htjelo, da si je hotimice bacio. Zar se ne stidiš takova šta reći?

Bogdan: Žao mi je, majčice! Ne ću to nikad više učiniti.

Majka: Ne budeš li pazio na se i na ono, što je oko tebe, morat ćeš se, kad jednom odrasteš, na veliku svoju štetu tomu priučiti. Nepromišljeni neoprezni imadu već kao djeca svaki čas neprilika, svađaju se i tuku, pa bih se morala i ja bojati, da ćeš mi svojom neopreznošću zadati još mnogo straha i brige.

Bogdan: Pazit ću odsljje, majčice!

Majka: Čini to, dragane; jer vjeruj, tvoja bi te neopreznost doista unesrećila.

Bogdan: Vjerujem i znam, draga majčice, pa ti tvrdo obećajem, da ću odsljje biti oprezniji.

Majka: A ti Ljubice, kako si se ti prošloga tjedna vladala?

Ljubica! Ja ne znam ništa, majčice.

Majka: Baš ništa.

Ljubica: Ne, velim ti. Ne sjećam se ničesa, pa kad bih što znala, rado bih ti rekla.

Majka: Kako to, da ti uvijek sa mnogo riječi odgavaraš, pa makar i ne imaš ništa da kažeš?

Ljubica: Pa zar sam sada puno rekla, majčice?

Majka: Da, malo si rekla, a puno govorila. To je baš ono, što ti toliko put rekosmo: ti nijesi dosta čedna, pa i ne promišljaš o onom, što treba da rečeš, a tvoja se mora uvijek da čuje. Čemu si prekjučer starješini kazala, da znaš, da će gospodin predstojnik doći?

Ljubica: Oprosti, majko, žao mi je!

Majka: Koliko ti put rekosmo, da ne govoriš o onom, što na te ne spada, a pogotovo ne pred drugima, al badava, ti svejedno to činiš A da tvoj otac ne bi bio smio toga odati — da je naime znao za to, da će predstojnik doći, kakvih bi mogao imati radi toga neprilika?

Ljubica: Bilo bi mi vrlo žao. Ali ni ti, ni on ne rekoste ni besjedom, da to ne smije nitko znati.

Majka: Dakle reći ću ocu, kad se vrati, da moramo svakoj riječi, koju u kući prozborimo, pridodati: „Ovo smije Ljubica pripovijedati susjedima ili kod seoskoga zdenca: ovo ne i ovo ne, a ovo opet da i t. d., i t. d.", pa ćeš onda znati posve tačno, što smiješ izbrbljati, a što ne.

Ljubica: Oprosti, majčice; nijesam tako mislila.

Majka: Rekosmo jedamput za svagda, da se ne pačaš u ono, što na te ne spada, pa da ne brblješ; ali uzalud. Te pogrješke ne možeš nikako da se okaniš, ali ako te još jednom uhvatim, da tako nepromišljeno blebećeš, kaznit ću te šibom.

Ljubici navru suze na oči, kad je majka spomenula šibu. Majka to opazi, pa nastavi: „Ljubice! Najveće nesreće izlegu se baš iz ovakovih brbljarija; treba dakle da se od te mane odučiš".

Ovako je govorila majka svjema, dapače i maloj Ružici reče: „Ne smiješ tako nestrpljivo kričati za svojom kašicom, inače ćeš drugi put morati još dulje čekati, ili ću je dati komu drugomu".

Nakon toga izmoliše djeca svoje obične večernje molitve, a poslije toga nedjeljnu molitvu, koju ih je Bogoljuba naučila, i svake subote u večer s njima molila.

A to je bila ova:

35. Nedjeljna molitva.

Oče naš, koji jesi na nebesima, ti si uvijek dobar s ljudima na zemlji, pa i s nama si tako dobar, da nam daješ sve, što nam treba. Ti nam, o Bože, daješ dobra u izobilju. Sve je od tebe; kruh i sve, što nam dragi otac i mila majka daju; ti daješ to njima, a oni nama sve dobro čine od srca. Oni se raduju, kad nam mogu što učiniti i dati, pa nas pute, da ti budemo zahvalni, što su nam tako dobri. Oni nama vele, kad ne bi tebe poznavali, i kad te ne bi ljubili, da im ne bismo ni mi dragi bili, i kad ne bi tebe poznavali i ljubili, da bi nam mogli mnogo manje dobra činiti. Nadalje nas upućuju, da imamo Spasitelju svijeta zahvaliti, što ljudi tebe, nebeski oče, poznadu i ljube, pa da svi oni, koji dragoga Spasitelja ne poznaju i ne ljube i njegove lijepe savjete, što ih je ljudstvu dao, ne slijede, ni tebe, nebeski oče, ne ljube, a svoju djecu da ne uzgajaju tako pobožno i brižno, kao oni, koji vjeruju u Spasitelja. Naš dragi otac i mila majka pripovijedaju nam puno o dobrom Isusu, kako je za sve ljude na zemlji dobro mislio, kako je, da usreći ljudstvo, činio sve, što je mogao, kako je svoj život u tisuću nevolja proveo, pa napokon na krstu propet umro; kako ga je Bog uskrisio, kako sada sjedi u slavi nebeskoj ob desnu oca svoga, pa i sad još sve ljude jednako ljubi, i nastoji, da ih učini za uvijek sretnim i blaženima. Godi nam srcu, kad ovako čujemo o dobrom i dragom Isusu, pak ćemo nastojati tako živjeti, da nas zavoli, pa da dodemo k njemu u nebo.

Dragi oče nebeski, mi uboga djeca, što ovdje sakupl jenasjedimo i molimo, rođena smo braća i sestre, pa ćemo se s toga uvijek dobro slagati, ne ćemo jedno drugomu nikad ništa na žao činiti, nego ćemo jedno drugomu dobro tvoriti, koliko samo budemo mogli. Nad malim vodit ćemo brigu odano i marljivo, da mogu mili naši roditelji bez brige svoj posao obavljati i svakidašnji kruh služiti, a to je jedino, što im možemo učiniti za sve muke, brige i izdatke, što ih radi nas imaju.

Naplati im, o oče nebeski, sve, što nam čine, i daj, da im budemo u svem poslušni, da im ostanemo mili do konca njihova života, dok ih ti od nas zovneš i nagradiš za ljubav, što su je nad nama iskazivali.

Dragi oče nebeski, daj da se na sjutrašnji sveti dan spomenemo tvoje dobrote i ljubavi Hristove, pa i svega onoga dobra, što su nam dragi roditelji i drugi ljudi učinili, pa da budemo Bogu i ljudima zahvalni i poslušni i da u ljubavi živimo pred tvojim očima do konca svoga vijeka". —

Ovdje morade Bogdan uvijek stati, a Bogoljuba bi im tad nabrojila zgode prošloga tjedna. Danas im reče:

„Zahvaljujemo ti, o Bože i dobri oče nebeski, što si ovoga tjedna olakšao našim dragim roditeljima skrb za svakidašnji kruh i gospodarstvo, pa dao ocu unosnu zaradu! Zahvaljujemo ti, što je naša oblast u svakoj bijedi i nevolji naš štit i obrana, utjeha i pomoć! Zahvaljujemo ti na dobročinstvu našega gospodina predstojnika! Daj, o Bože, da uzrastemo tebi na slavu, a domovini na korist!"

Sad morade Ljubica za njom moliti:

„Oprosti mi, o Bože, moju staru nečednost, pa me nauči, da držim jezik na uzdi, da šutim gdje mi nije govoriti i da oprezno i promišljeno odgovorim na ono, što me tko zapita!"

Na to je molila pred Bogdanom:

„Očuvaj me, o oče nebeski, u buduće svake nesmotrenosti i naglosti i nauči me, da pazim na ono, što radim i na to, tko je samnom ili uza me!"

Napokon Dragici:

„Kajem se, o dobri Bože, što sam lakoumno ostavila sestricu samu i tim prestrašila dobru majku; ne ću toga nigda više učiniti!"

Pa pošto je tako svoj djeci predmolila, nastavi dalje:

„Gospodine, usliši nas! Kriste, smiluj se! Oče oslobodi nas! Kriste, spasi nas!"

Sad izmoli Bogdan „oče naš", a za njim će Dragica:

„Čuvaj, o Bože, našeg dragoga oca, našu milu majku i dobroga gospodina predstojnika!" Na to dodade Ljubica: „Slava ocu i sinu i duhu svetomu!" a majka završi: „Blagoslovio vas Višnji Bog i bio vam milostiv! Amen".

Još časak prosjedješe majka i djeca u najozbiljnijoj tišini, koju prava molitva svjem ljudima ulijeva u srce.

36. Još nekoliko majčinih pouka.

Ljubica prva prekide šutnju: „Sad ćeš nam, majko, pokazati nove desetice, što nam ih je darovao gospodin predstojnik. Je li?"

„Da", odvrati majka. „Ali ti moraš uvijek početi govoriti".

Bogdan skoči naglo sa sjedala, potisne se do male Ružice, da bude bliže svijetlu i da bolje vidi te nove desetice, pa gurajući se nespretno sruši malu, da je glasno zajauknula.

Na to će majka: „Bogdane! Bogdane! Evo pred nekoliko časaka obećao si, da ćeš biti oprezniji, pa sad si opet srušio sestricu".

Bogdan: Ah, majčice, oprosti! Dok sam ž.v, ne ću više toga učiniti!

Majka: To isto si malo čas obećao i dragomu Bogu, pa ipak si učinio Tvoje obećanje nije ozbiljno.

Bogdan: O, jest majko! Oprosti, vjeruj, da mi je od srca žao.

Majka: I meni, ali ti ćeš to opet zaboraviti, ako te ne kaznim; s toga ćeš sad bez večere u postelju.

Rekavši to odvede dječaka u drugu sobu. Braća i sestrice ostadoše žalosni; bilo im je teško, da dragi njihov Bogdan ne će večerati.

„Oprosti mu, majčice, još za ovaj put!" uzeše djeca moljakati.

„Ne, draga djeco! Moramo ga odučiti od njegove neopreznosti".

„Pa onda ne ćemo ni mi sad gledati desetica nego sjutra, pa će ih i on s nama vidjeti", reče Dragica.

„To je lijepo, Dragice! Da, sjutra ću vam ih pokazati". Sad dade djeci večeru, zatim ode s njima u njihovu sobu, gdje je Bogdan još uvijek plakao. — „Drugi put pazi, dragi Bogdane!" reči će mu majka.

„Oprosti mi, slatka majčice, oprosti!" zavapi Bogdan. „Oh oprosti i poljubi me! Rad ću ostati bez večere".

Sad poljubi majka svoga Bogdana, a vrela suza poteče joj niz lice, pa zavapi: „O Bogdane, Bogdane, budi oprezan!" Bogdan je ogrli pa zaplače: „O majko, majčice, oprosti, oprosti! . . . . ."

Bogoljuba prekrsti djecu i vrati se u svoju sobu. Sad bijaše posve sama. Mala svjetiljka rasvjetljivaše slabo sobu. Srce joj obuze neki sveti mir, koji je naličio tihoj molitvi, te joj razblaživaše grudi neopisivim blaženstvom. Pomisao na Boga i njegovu dobrotu, nada u vječni život, pa blaženstvo sviju, koji vjeruju u Boga, sve ju je to tako ganulo, da je pala na koljena, a oči joj se orosiše suzama.

Divne su suze djeteta, kad se tronuto očevim dobročinstvom mora da jecajući otkrene, kako bi prije, nego što će svoju srdačnu zahvalu istepati, obrisalo suzu s lica! Krasne su suze Bogdanove, što ih ovaj čas roni u pokrajnoj sobi, jer je ražalostio dobru majčicu, koja ga tako rado ima Krasne su suze čovjeka, što ih poput dobra djeteta od srca roni. Gospod sa nebesa gleda na jecaj zahvalnika i suze njihove, ako ga poljube od srca.

Nebeski otac je opazio i suze Bogoljubine, čuo vapaj srca njezina, a žrtva njezine zahvalnosti dizala se poput miomirisa pred prijesto Svevišnjega.

Dugo je plakala Bogoljuba pred Bogom i Gospodinom svojim, i kad joj se muž povratio, bijahu joj još oči pune suza.

„Zašto plačeš, Bogoljubo? Tvoje su oči crvene i mokre. Čemu plačeš danas?" upita je muž.

„Dragane", — odvrati Bogoljuba, „ne boj se; nijesu to suze skrbi. Htjedoh se zahvaliti Bogu na dobročinstvima prošloga tjedna, pa mi se srce prepuni; moradoh pasti na koljena, ne smogoh riječi, i zaplakah. Ali učini mi se, kao da se još nigda u životu ovako Bogu ne zahvalih."

„Premila Bogoljubo!" poče Miroslav. „Kad bih samo i ja mogao uzdignuti svoje srce k Bogu i prosuziti! Sad sam i ja čvrsto pregnuo činiti dobro i biti valjan, te Bogu i ljudima zahvalan; ali se bojim, da ne ću nikada pasti na koljena i suze liti".

Bogoljuba mu odgovori: „Budeš li samo činio dobro, za drugo se ne staraj. Jedan ima snažno, a drugi slabo grlo, ali ne stoji do toga, već u što ga koji upotrebljava. Dragi moj, ne odlučuju ta suze i padanje na koljena, nego čvrsta nakana, da čovjek bude pravedan pred Bogom i ljudima. Da je jedan mekšega srca od drugoga, upravo je tako, kao što jedan crv mnogo teže, a drugi lakše po prahu gmiže. Jesi li se samo ozbiljno zakanio poboljšati, to ćeš doista naći onoga, koji je otac sviju nas".

Miroslav sklone sa suznim očima glavu na njezine grudi, a ona nagne sjetno svoje lice nad njega. Ovako ostadoše časak zatravljeni šuteći. Najedared će mu Bogoljuba: „Zar ne ćeš večerati?" — „Hvala ti; srce mi je prepuno, ne bih mogao sad jesti." — „Ne mogu ni ja. Nego znaš što? Odnijet ću večeru ubogomu Milanu. Danas mu je umrla majka".

37. Odniješe ubogomu čovjeku svoju večeru.

Miroslav: Je li se sirotica napokon riješila muka?

Bogoljuba. Jest, hvala Bogu! Ali da si je vidio umirati, dragi! Pomisli, na dan svoje smrti otkrila je, da je njezin Milutin krao kod nas korun. Otac i sin moradoše k meni doći i umoliti me za oproštenje. A i ona nas dade u svoje ime umoliti, da joj oprostimo, što nam ne može vratiti koruna. Dobri Milan obećao je skrušeno, da će ga u tebe odslužiti. Pomisli, kako mi je bilo pri duši, kad sam to čula. Potekoh k njoj — ali ne mogu ti pripovijedati, neopisivo je, kolikom boli duboko dirnuta još me jednom zapita, da li sam im oprostila. Pa opazivši, da sam i ja tronuta, preporuči mi svoju djecu. Neopisivo je i neizrecivo, kako je to teško učinila. Skanjivala se i bojala do zadnjega časa, pa kad osjeti, da joj se naskoro dijeliti, usudi se s nekom poniznošću, da mi preporuči svoje, i u tom ugasnu.

Miroslav: Idem i ja s tobom k njima.

Bogoljuba: Pa hodi, idemo.

Ona uzme zdjelu graškove juhe i podu.

Došavši tamo, nađu Milana, gdje sjedi na postelji uz pokojnicu, plačući i uzdišući, a mali Milutin dozivaše oca iz svoje komorice, proseći ga komadić kruha — ne kruha već sirova korijenja, ili ma što mu drago, samo da utiša glad.

„Ah, ne imam ničesa, baš ničesa! Šuti za Boga! Strpi se do sjutra, sad ne imam ničesa", — odvrati otac u očajanju.

„O, kako sam gladan, oče! Ne mogu spavati od gladi", vapijaše Milutin.

„Ne mogu spavati od gladi", ove riječi dopru do ušiju Miroslavu i Bogoljubi, otvore brzo vrata, postave jelo pred njih i rekoše: „Jedite brzo, dok se nije ohladnilo".

„O, Bože! Što vi meni sve ne činite. Milutine, ovo su oni ljudi, kojima si ti krao korun, a i ja sam ga jadnik jeo".

Bogoljuba: Prestani jednom o tom, Milane!

Milan: Ne smijem vas ni pogledati. Srce me boli, što vam to učinismo.

Miroslav: Jedi sad, Milane!

Milutin: Jedi, oče, jedi!

Milan: Moli prije!

Milutin:

„Hrani, Bože,
Kr'jepi, Bože,
Svoj ubogoj djeci,
Koja su na zemlji,
I dušu i t'jelo!"

Na to prihvati žlicu, zadrhta, zaplače i uze slasno kusati juhu.

„Naplatio vam Višnji hiljadu puta!" uzdahne i otac, te stane jesti, a suze mu stadoše kapati u zdjelu.

Ne pojedoše sve, već odgrabiše zdjeličicu i spraviše za ostalu djecu, koja su već spavala.

Poslije jela izmoli Milutin:

„Dobri oče, hvala Tebi,
Što nas hraniš u potrebi:
Daj da k dobru to nam bude,
Osladi nam naše trude,
I sirotam daj se smili,
Jer si i njim otac mili".

Kad Milan htjede još jednom, da zahvali svojim dobročiniteljima, izvine mu se iz grudi težak uzdah.

38. Čista i tiha radost dobra srca.

„Šta ti je, Milane? Ako ti možemo pomoći, kaži samo", rekoše mu Miroslav i Bogoljuba.

„Hvala vam, nije mi ništa", odvrati Milan, ali se je vidjelo, kako je silomice prigušivao suze. Sažalno i tužno pogledahu ga Miroslav i Bogoljuba, pa će opet: „Tebi je teško pri duši, srce ti mori neka tuga".

„Reci, oče, reci! Ta oni su tako dobri!" moljaše mali.

„Daj reci, možda ćemo ti pomoći", — stanu ga nukati Miroslav i Bogoljuba.

„E, kad smijem, reći ću vam"; odvrati bijednik. „Ne imam ni opanaka, a morao bih sjutra otpratiti majku do hladnoga groba, a prekosjutra u grad".

Miroslav: Pa s toga se nijesi trebao toliko žalostiti Zašto ne reče odmah? Ja ću ti vrlo rado oboje dati.

Milan: A hoćeš li mi, nakon svega, što se dogodilo, vjerovati, da ću ti sve vratiti neoštećeno i sa zahvalnošću?

Miroslav: Muči o tom, ja ti vjerujem još i više, ali tvoja bijeda i nevolja previše te je zastrašila.

Bogoljuba: Da, Milane, uzdaj se u Boga i ljude, bit će ti mnogo lakše pri srcu, pa ćeš u svjema neprilikama bolje sebi moći pomoći.

Milan: Pravo veliš, Bogoljubo! Trebalo bi, da se više uzdam u oca nebeskoga, a vama ne mogu dosta da zahvalim na dobročinstvima.

Miroslav: Ta ne govori o tom, Milane!

Bogoljuba: Htjela bih vidjeti još jednom tvoju majku.

Podu s malom svjetiljkom k odru, pa u tihoj žaobi pogledaju pokojnicu, pokriju je opet i oproste se srdačno i malo ne šuteći.

Na povratku reći će Miroslav Bogoljubi:

„Kako mi je teško pri duši! Kolike li nevolje! Ne može da pođe u crkvu, ne može da otprati mater na vječni počinak, ne može da pođe zamoliti zaslužbe, pa ni da zahvali, kad je dobije, a to sve ne može zato, jer ne ima ni odjeće, ni obuće; — o, to je ipak grozno — užasno!"

Bogoljuba: Kad taj bijednik ne bi bio posve nedužan zbog te svoje nevolje, morao bi očajati.

Miroslav: Da, Bogoljubo, morao bi očajati, upravo očajati. Da i ja čujem svoju djecu ovako za kruhom naricati, pa da im ga ne mogu dati, a samo radi svoje krivnje; morao bih i ja očajati. Pa i ja sam već bio na putu k takovoj nevolji.

Bogoljuba: Da, ali hvala Bogu, mi smo se spasili i oslobodili velike pogibli.

Idući tako, dođu do krčme, iz koje se čuo mukli žamor pijanaca. Miroslavu uze srce kucati već iz daleka, a kad se je približio krčmi, spopade ga neka groza i sav se strese. Bogoljuba ga pogleda sažalno, ali blago, a on joj zastiđen odvrati sličnim pogledom, pa reče: „O, kako sam divno proveo večer uza te! A da sam ovdje bio?" —

Bogoljubina sjeta provali sada u plač, i ona podiže oči k nebu. Miroslav to opazi i njemu se orose oči, a ista sjeta zasja i na njegovu licu. I on podiže oči k nebu, pa tako ostadoše časak zadubljeni. Okom, orošenim suzama radosnicima, vidješe svjetli mjesec na nebesima, a još veća radost unutarnjega zadovoljstva potkrijepi ih u uvjerenju, da su se Bogu na nebesima svidjeli čisti i nedužni osjećaji njihovih srdaca.

Malo zatim uđu u svoju kolibicu. Bogoljuba potraži odmah čarape i postole za Milana, i Miroslav mu ih odnese još istu večer. Pošto se je povratio, izmoliše svoju večernju molitvu, pa usnuše san blaženika.

Drugi dan ustadoše rano, pa veseleći se u Gospodu, pročitaše muku Hristovu i zahvališe se Bogu već u ranu zoru, što doživlješe ovaj sveti dan — nedjelju. Na to probude djecu, počekaju, dok su izmolila svoje jutarnje molitve, i podu u crkvu.

Četvrt sata prije, nego je skupa zvonilo, dode i starješina. Nije mogao naći ključa od svoga ormara, kleo je, da je grozota bila, pa razbio čizmom ormar, obukao se i pošao u crkvu. Sjede u prvu klupu, stavi šešir na usta, stane se ogledavati na sve strane, moleći ujedno sve sa šeširom na ustiju. Sad zasviraše orgulje i puk zapjeva: „Pred Tobom, o Bože, kleči — —". Misa započe, a poslije evanđelja uspe se časni župnik na propovijedaonicu pa reče puku ovu

39. Propovijed.

Dragi moji kršćani!

„Tko se boji Boga i živi pobožno i iskreno u Gospodinu, taj živi u svijetlu; a tko zaboravlja u svojim činima na Gospodina, taj živi u tmini. Ne dajte se dakle zavesti; jer samo je jedan neizmjerno dobar, a to je vaš otac nebeski. Zašto bludite i tumarate po tmini? Samo je jedan vaš otac, a to je Bog. Čuvajte se, ljudi, da se ne naučite od njih ono, što se ne dopada vašemu nebeskomu ocu. Blaženi oni, kojima je Bog otac; blaženi oni, koji se plaše zla i mrze na opačine; jer teško onima, koji zlo čine, a opaki zapletu se sami u svoje zločinske mreže. Teško onima, koji ugnjetavaju i tlače svoga bližnjega, da teško onomu, radi koga ubogi u nebo vape. Jao si ga nesretniku, koji u zimi bijednika hrani, a o žetvi mu dva put toliko za uzvrat uzimlje. Jao si ga bezbožniku, koji siromahu ljeti narivava vino, samo da na jesen dva put toliko od njega može zahtijevati; jao si ga njemu, ako otimlje ubogaru i slamu i hranu (žitak), tako da ne ima čim ni zemlje obraditi; jao si ga njemu, ako djeca ubogara radi njegove nesmiljenosti ne imaju kruha. Jao si ga bezbožniku, koji siromasima posuđuje novaca, da mu budu sluge, i da mu rade besplatno, a uza to još plaćaju i masne kamate. Jao si ga njemu, ako ti nevoljnici pred sudom za njega svjedoče, a možda i krivo prisižu. Jao si ga njemu, ako sakuplja u svoju kuću zločince, pa s njima vreba na pravednike, da ih zavede, da budu kao i oni, pa da zaboravivši na Boga, ženu

i djecu, potrate s njima svoju zaradu, koju žena i djeca tako željno iščekuju. A jao si ga i onom nesretniku, koji se tako zavesti dade, pa u svom bezumlju potrati novac, koji mu je u kući tako nuždan. Jao si ga njemu, ako mu žena jadikuje, jer ne ima mlijeka, kojim bi dojenče nadojila. Jao si ga njemu, ako mu dojenče pogiba radi njegova pijančovanja, a žena uzdiše s gladi svoje dječice i s prekoredno joj naprčena posla. Jao si ga nevoljniku, koji proigra naukovinu svoje djece. Kad ostari, reći će mu djeca: „Ti nam nijesi bio ocem, nijesi nas naučio, kako da zaslužimo kruh svoj, zašto da ti pomognemo?" — Jao si ga lažljivcima, koji hoće pravo da iskrive, a krivo da isprave; jer će biti osramoćeni. Jao si ga vama, ako ste kupili polje udovičino ili kuću sirote ispod cijene; jer otac udovica i sirota gospodar je vaš, a on ljubi uboge udovice i sirote, a vi ste mu mrski i odurni; jer ste opaki i sa sirotama okrutni. Jao si ga onima, koji su napunili kuću svoju tuđim dobrom! Premda potcikujete uz vino, koje je raslo na trsju siromaha, premda se smijete, kad vam gladni ubogar uzdišući puni vreće svojom raži; premda se podrugujete i šalite, kad se potlačenik savija pred vama poput crva, pa vas zaklinje, da mu deseti dio onoga, što ste mu oteli, u ime Boga uzajmite; premda se pri svem tom pričinjate veseli i sretni: nije vam ipak nigda pri srcu dobro i ugodno. Ne, nikomu pod nebom nije dobro, koji sirotinju globi i krv joj siše, pa bio on tko mu drago, ma da i nije nikomu za svoje čine odgovoran, makar se ne mora bojati kazne zemaljske, ma da je i sucem zemaljskim, i ma da optužuje nevoljnike, koji su ipak bolji od njega, da, sudio ih on na vječnu tamnicu ili smrt, ipak je gori od njih. Tko od obijesti tlači uboge, bijednicima zamke plete, a kuće udovicama plijeni, gori je od razbojnika i ubojice, kojemu su plača vješala. S toga nije tako opakomu čovjeku ni jedna ura u životu sretna, ni časa mu nije srce mirno. Bludi po božjem svijetu, opterećen prokletstvom bratoubojstva, pa nastoji, da svoj nutarnji strah pred samim sobom sakrije. Pijančevanjem i gozbama, obiješću i zlobom, svadom i kavgom, prevarom i laži, budalaštinama i gujusobom, psovkom i kletvom, podraživanjem i klevetom rado bi prikratiti sebi vrijeme, koje mu je na teret, ali ne će moći utišati glasa savjesti, ne će se moći do vijeka ugibati srdžbi Gospodnjoj; jednom će ga stići, i vi ćete ga vidjeti, kako strepi i dršće poput zločinca, komu prijeti smrt.

Blaženi, koji ne imaju ljage na svojim djelima; blaženi, koji nijesu krivi nesreći svoga bližnjega; blaženi, koji ne imaju ni dara, ni dobitka od ubogara! Blaženi ste, ako su vam usta čista od poganih riječi, a oči od besramnih pogleda. Blaženi ste, ako vas siromasi blagosivljaju, a udovice i ubogi za vas pred Bogom suze zahvalnice rone! Blaženi vi, koji ste pobožni! Hodite i radujte se u ljubavi Gospodnjoj! Bog, gospodar neba i zemlje, vaš je otac. Žalosti ljubavi njegove okrijepit će vas, a blaženstvo duša vaših će rasti, jer će rasti i jačati i ljubav vaša spram Boga, oca vašega, i spram ljudi — braće vaše. A vi, koji ne živete u ljubavi Gospodnjoj, koji u svojim djelima ne priznajete Gospodina ocem svojim, koji se ne osvrćete na to, da su svi ljudi

djeca Boga Svemogućega, i da su siromasi braća vaša; vi bezbožnici, što ćete vi ovdje? Vi — koji ćete sjutra opet tlačiti i globiti bližnjega svoga, što ste došli amo? Zar hoćete, da budete dionici službe Gospodnje, samo da možete reći, da ste i vi jedna duša i jedno tijelo, jedan um i jedno srce sa braćom vašom? Ostavite ovaj sveti hram! Ostanite radije vani, da ne mora pravednik sred svete mise, opazivši vas poblijedjeti od straha, da ga ne biste sjutra zadavili. Priuštite im bar ovu uru mira! Dajte, da vas ne vidi sirota, jer drhće pred vama, a srce mu bije, kad ste u njegovoj blizini. Ali što govorim s vama?! Što trošim uzalud riječi? Ta vi se ne mičete nigda odanle, gdje možete koga rastužiti; gdje vidite, da pred vama drhću i strepe — tuj vam je ugodno; jer držite, da ničije srce ne smije da bude spokojno, kao što nije ni vaše nikad spokojno. Ali se varate! Evo ja se odvraćam od vas, kao da vas i ne ima ovdje. A vi ubogi i potlačeni, ljubazni moji, odvratite se od njih, kao da ih ne vidite, kao da ih ne ima. Gospod je ovdje, u koga se uzdajte! Gospod je ovdje, ufajte se i vjerujte u nj, pa će vam strah i bojazan, nevolja i bijeda uroditi blagoslovom njegovim. Uzdajte se i ufajte u Boga, gospodina i ne bojte se bezbožnika, ali ih se čuvajte! Trpite i podnosite radije sve, nego da potražite pomoći u okrutnika, jer njihove su riječi puste laži, a njihova pomoć meka, kojom vas mame, da vas lagljе uhvate i unište. Zato se klonite bezbožnika, kada vas smiješeći se pozdravlja, kada vam pruža ruku, da njom vašu potrese i stisne! Pa ponudi li vam svoju pomoć, bježite od njega; jer će vas bezbožnik uplesti u svoje mreže. Bježite od njega i ne sklapajte s njim sveza, pa vidite li ga jaka poput orijaškog duba — ne bojte ga se, ne bojte!

Podite u šumu, moji ljubazni, pa pogledajte mjesto, gdje se je nekada ponosno dizalo ogromno visoko dublje, vidjet ćete, kako sad tamo raste i buja mlado drveće, koje je prije u hladu onih orijaša ginulo i venulo. Sunce ga ogrijeva, a blaga rosa krijepi, debelo pak korijenje negdašnjih silnika, koji su tom mladomu drveću oduzimali hranu, trune i gnjili — što više — pruža mu sad hranu. Uzdajte se s toga u Gospodina, jer njegova pomoć ne će uzmanjkati nikad onima, koji se u nj uzdaju.

Doći će i bezbožnicima sudnji dan, pa kad onda opaze potlačena i bijednika, zavapit će: „O, zašto nijesmo i mi takovi!" Uzdajte se s toga u Gospoda, vi bijednici i potištenici, i radujte se, što ste upoznali Gospodina, koji vam je usadio u srca ljubav; jer po ljubavi podnosite tegobe zemaljske, kao blago, što vam ga udijeli Gospodin, a pod vašim trhom rastu sile vaše i blagoslov vaš. Radujte se s toga, da ste upoznali Gospoda ljubavi, jer bez ljubavi podlegli biste i vi, pa postali jednaki bezbožnicima, koji vas varaju i muče. Hvalite i slavite Gospoda ljubavi, što je utemeljio svetu misu, pa između tolikih milijuna odabrao i vas, da budete dionici slave Njegove. Hvalite i slavite Gospoda! Objava ljubavi je spas svijeta! Ljubav je sveza, što veže ljude s Bogom. Bez ljubavi je čovjek bez Boga, a što je čovjek, koji ne poznaje ljubavi, koji ne poznaje Boga? Biste li se usudili reći i

izustiti, biste li se usudili ma samo pomisliti, što čovjek, koji ne ima ljubavi, ne ima Boga? Ja se ne usuđujem reći, ja se ne usuđujem izgovoriti! — Nije čovjek, nego je nečovjek — čovjek bez ljubavi, bez Boga! Radujte se s toga, što ste upoznali Boga ljubavi, koji je pozvao vasiono ljudstvo od nečovječnosti k ljubavi, iz tmine k svijetlu, od smrti k vječnomu životu. I još vam jednom velim: Radujte se, što ste upoznali Gospoda, pa molite i za one, koji ga još nisu upoznali, da i oni spoznadu istinu, pa da budu dionici slave vaše.

Blagoslovio vas Bog otac, Bog sin i Bog duh sveti! Amen."

Dovršiv svetu misu, blagoslovi župnik svoje vjernike, i svaki pođe domu svomu.

40. Dokaz, da je župnikova propovijed uspjela.

Starješina je kao mahnit bjesnio zbog župnikove propovijedi o bezbožnicima, a njegovi ortaci mu povladivahu. Odatle se razvi cijela disputa o tom, smije li župnik u propovijedi grditi nevaljalce i jesu li tako radili i apoštoli. Odatle se prešlo na temu: „da li veliko znanje čini čovjeka dobrim?" Tu im je neki došljak Radinić protumačio, da je velika razlika između znanja i djelovanja. „Tko samo svoje znanje cijeni, a ništa ne radi, mora dobro paziti, da ne zaboravi sve, što je naučio. Pa kada netko samo ljenčari, pokvari sve. Tako vam biva svjema, koji se od dangube dade na brbljanje i ogovaranje." Cijelo se to čavrljanje odnosi na domaćega seljana, koji je mnogo toga znao i lagao, a ništa nije radio ni uradio. „Sa znanjem i s djelom je upravo kao s kakvim zanatom. Uzmimo na pr. postolara; on mora prije svega da zna raditi; — to mu je glavna stvar, — ali mora poznavati i kožu i razumjeti se u kupnju, jer će samo tada moći valjano tjerati svoj zanat. A tako je u svemu. Izvesti i obaviti djelo, to je za svakoga čovjeka najznatnija stvar. Znati i razumjeti, to su sredstva, kojima se to može uspješnije postići. Stoga se mora čovječje znanje ravnati po onom, što treba da izvede i učini." „Znanje ćemo sebi sabrati uvijek dosta rano, ako se naučimo, da nešto pravo znamo, a valjano ne ćemo naučiti nikad ništa, ako ne počnemo učiti najprije kod svoga i svojih djela. Znanje dolazi u glavu nekim stalnim redom, pa vjerujte, da ćete doći daleko, budete li počeli s onim, što vam je najbliže."

41.—45.

Razgovor između stranca i domaćih danguba potrajao je za vrijeme službe božje i poslije nje, pa i poslije podne, kada je župnik pristupao k večernji. Crkveni otac, koji stanuje blizu starješine, prijavio je to župniku. *(41. Crkveni otac prijavljuje župniku razuzdance.)* — Kada je župnik čuo prijavu, dodao je jutrašnjoj propovijedi priču o Judinu izdajstvu, kojom je nišanio na pijance u krčmi. Starješinina žena nije mogla podnijeti propovijedi, a još manje seljačkih pogleda, pa izađe iz crkve prije, nego su se počele pjevati litanije. Na to se uzbuni cijela crkva. *(42. Dodatak k jutrašnjoj propovijedi.)* — Došavši starješinina žena u kuću, baci molitvenik i glasno zajeca. Starješina i seljaci se uzbuniše. Žena ispripovijedi župnikovu propovijed, na što se seljaci požure svojim kućama, a starješina uze jedan prašak protiv vrućice, koja ga je počela tresti. *(43. Seljaci se uznemiruju u krčmi.)* — Sad uze starješina pripovijedati svojoj ženi, kako je jutros pošao u crkvu skrušena srca i kako se je molio Bogu, da mu oprosti grijehe, ali kad je počela propovijed, odonda mu nijedna dobra misao ne uđe u glavu, već su ga počele mučiti užasne i grozne misli. A kada ga je župnik pogledao kao zločinca, hladan mu znoj probi čelo, a ruke stadoše drhtati. A kako mu je grozno bilo pri duši, kada je došao

Ignjat u poderanim čizmama, pa opaziv ga, oborio oči. Vrhunac straha proživje, ugledavši Bogoljubu i njezinog Miroslava. Sva je sreća, što ne dođe još i Berislav, jer, da se to zbude, bio bi se starješina sigurno srušio. Ovako ga spopadne drhtavica i morade izići iz crkve. Jad, gnjev, bijes i osveta bješnjahu mu u duši na predstojnika Dobrinovića, jer je on svemu tomu kriv. I dođe mu misao, da pomakne njegovu među. *(44. Povijest jednog ljudskog srca za službe božje.)* — Žena se starješin na silno prestraši nad tom ispovijesti svoga muža, pa ga uze zaklinjati, da se odreče svojih ortaka, jer ovaj put ne vodi k dobru. Da, kad bi to starješini lako bilo. No on je s njima jako povezan. Ženine su ga riječi zabezeknule i još jače ustrašile, pa nije znao što će i kuda će. Najprije pođe u vrt, odatle u livadu, pa se napokon svrati u staju i uze sam sobom govoriti. *(45. Žena kazuje mužu duboke istine, ali nažalost prekasno.)*

46. Starješina razgovara sam sa sobom.

„Moja žena ima još više, nego pravo, ali što da počnem? Ne mogu sebi pomoći. Ne mogu se izvući iz ovoga škripca".

Ovako .poče starješina, pa stane opet psovati Dobrinovića, kao da je ovaj svemu kriv. Za tim se obori na župnika; jer da ga je već i u crkvi razbjesnio. Sad se sjeti Dobrinovićeve međe,*) koju je htio da pomakne, pa se zakani, da će je ipak ostaviti na mjestu. No da je pomakne, oštetio bi znatno predstojnika na njegovu imutku.

„To je istina", — nastavi, — „napravio bih mu vražjega posla, ali Bog me sačuvaj! Ne, ne ću u to dirati! Pa ona međa ne ima ni obilježja ni broja". Mrmljajući ovako, pođe u sobu, uzme svoju bilježnicu, u koju je bilježio kućne poslove i račune, stane po njoj listati i šarati; zaklopi je, zaboraviv, što je čitao, pa potraži opet ono, što je malo čas napisao; stavi opet bilježnicu u ormar, pa uze koračati sobom gore dolje, mrmljajući neprestano o međi bez obilježja i broja.

„Ma inače ne ima nijedne međe bez obilježja i broja. Zar da je stari Dobrinović oglobio državu? — Kad bi to u istinu bilo!? Bog i duša jest! Ta njegova se međa nekud vrlo nenaravno krivuda i duboko zasjeca u državnu šumu. Cijele dvije ure teče ravno, a najedared krivuda, pa baš tamo kamen ne ima ni obilježja ni broja. Kad bi onaj dio šume pripadao državi, e, onda bi dobro bilo, da pomaknem taj kamen, radio bih u prilog državi. Ali ako se varam? Ne, ne, ne ću ga pomicati! Morao bih ga po noći opkopati, srušiti, pa daleko odvući, a vrlo je velik i težak. Nije ga tako lako odstraniti. Po danu čuo bi se svaki udarac budaka, jer je blizu glavna cesta, a po noći? — — — Ne, ne, ne smijem? Prestrašio bih se, čim bi što šušnulo. Kad bi se kakav jazavac došuljao, ili bi prestrašena srna šumom potrčala, pao bih u nesvijest. Pa tko zna, ne bi li me i zbilja kakva sablast pri poslu zateći mogla? U istinu, nije baš najsigurnije verati se po noći okolo međe; pustit ću ga na miru".

---

*) Predstojnik Dobrinović imao je u blizini Mirkovca svoje imanje. Međe toga imanja bijahu obilježene stećcima od kamena.

Zamuknu malo, pa će opet: „Ipak je za čudo, kako mnogi ljudi ne vjeruju u pakao i sablasti. Stari pisar Mazalić nije vjerovao ni u šta; a Bog i duša, ni namjesnik nije držao ništa svetim. Ali pisar je to govorio uvijek javno. Koliko put bi mi rekao: „Kad jednom umrem, neka rade od mene, što ih volja". Mislio je: „Ne bojim se ničesa", pa je radio, što ga je bila volja. E, kad bih znao, da je imao pravo? Kad bih samo i pomisliti mogao, da je tako, kao što je on tvrdio, dočekao bih predstojnika za prvim grmom, pa ga ubio kao psa, a popu bih zapalio kuću. Ali badava, ne ufam se ni pomisliti na to. Nije istina! Samo luđaci mogu tako tvrditi. Mora da opstoji kaki taki Bog! Da, mora biti negdje Bog! Medo, medo, ne ću te pomicati."

Ovako je sam sa sobom govorio Guljević drhćući, i ne mogaše se riješiti tih kobnih misli. Zgrozi se sam nad sobom. Htjede odbjeći sam sebe, istrči na ulicu, ustavi se kod prvog susjeda, pa uze s njim naklapati o vremenu i vjetru, te o pužićima, što su pred tri godine utamanili raž. Za kratak čas vrati se sa nekoliko „žednih" u svoju krčmu, davaše im piti samo da ostanu, sam pak ispije još jedan prašak i napokon zatuče tako dan Gospodnji.

47. Kućna proslava blagdana.

I sad te ostavljam na kratko vrijeme, strašna kućo! Bilo mi je teško pri srcu, smrkavalo mi se, čelo mi se smrštilo, a grud stiskala nad tvojom gnjusobom. I sad te ostavljam, strašna kućo! Oko mi se bistri, čelo razvedruje, a grud opet slobodno diše, ta približujem se ubogoj kolibici, u kojoj stanuje čovjekoljublje.

Kad su Miroslav i Bogoljuba otišli u crkvu, ostadoše njihova djeca u sobi pobožno moleći i pjevajući svete pjesme. Na to ponavljahu ono, što su u tjednu naučila, jer bi morala svake nedjelje i pred majkom to isto činiti.

Ljubica — najstarija — morala je uvijek za službe božje paziti na malu Ružicu, oprati je i urediti, dati joj njezinu kašicu, a to joj je bilo najugodnije blagdansko veselje. Kad bi ovako uzela malu na ruke, pa je hranila, utvarala bi sebi, da je i ona već velika. Pa kako bi se pri tom majkom gradila, kako bi je oponašala, sestricu tisuću puta podragala i poljubila, kako bi joj se milo smiješila, a mala joj se dragušno osmjehivala, razmahujući maljahne ručice i koprcajući nožicama po njezinom krilu; kako bi mala svoju Ljubicu sad za vlasi, sad za nos potegla, pa bi se najedared začudila šarenomu ovratniku i uskliknula: „Je-e, je-e!", a Bogdan i Dragica oponašali bi je veselo, vičući za njom: „Je-e, je-e!" Mala bi uzela na to vrtjeti glavicom, ogledajući se za njihovim glasom, pa bi ugledala Bogdana i milo mu se nasmiješila, a ovaj bi na to priskočio k njoj, pa je od srca cjelunuo, na što bi se Ljubica tobože rasrdila i otimala za prvenstvo i drugima

zapovijedila, da to njezino miljenče ne dragaju; jer da se ona brine za nj, njegov plač predusreće i majku zastupa. Da malu razveseli, digla bi je u vis, pa opet naglo, ali oprezno spustila na tle. O, kako bi mala Ružica pri toj igri radosno klicala, a ona bi je tad odnesla pred zrcalo, gdje bi se mala čudila, ugledavši u njemu svoju sliku. Kad bi već iz daleka ugledala na ulici majku, počela bi od radosti vriskati, pružajući spram nje ruke, pa bi se skoro sasvim prevjesila preko ruku sestrinih. Recite, nijesu li takovi prizori divni?!

Ovako bi se zabavljala Miroslavova dječica svake nedjelje i blagdana dopodne, a ovakova je zabava sigurno mila i dragomu Bogu.

On gleda s veseljem nevinu dječicu, kad se ovako raduju svomu žiću, pa ih blagosilja, da im bude uvijek dobro, dok slušaju svoje roditelje i dobro čine.

Bogoljuba bijaše danas s djecom potpuno zadovoljna, jer su sve uradila onako, kao što im je zapovijedila bila.

Ne ima veće radosti za dobru djecu, nego kad su roditelji s njima zadovoljni.

Bogoljubina djeca osjećahu sad takovu radost. Potiskivahu se roditeljima na krilo, potežući ih za ruke, kličući sad „majko", sad „oče", pa bi se na njih penjala, vješkajući im se o vrat.

Ovo je bila i Miroslavu i Bogoljubi prava okrepa na dan Gospodnji. Otkad je majkom, radovala bi se Bogoljuba svakoga blagdana nad veseljem svoje dječice i njihovim djetinjskim čeznućem za ocem i majkom, pa s toga su joj i bila djeca ovako pobožna i blaga. Miroslavu potekoše suze; jer se je sjetio, da je sam sebi toliko puta uskratio ovakovu radost.

Kućna radost najljepša je radost na svijetu, a radost roditelja zbog njihove djece, najsvetija je od sviju radosti ljudskih. Ona ulijeva pobožnost u roditeljsko srce; ona ga uzdiže k ocu nebeskomu. S toga blagosilja Bog suze ovakove radosti i nagrađuje očinsku ljubav i majčinu skrb. A bezbožnik, koji ne mari za svoju djecu, komu su ona samo na teret; — bezbožnik, koji svoju djecu odbjegava u radni dan, a skriva se pred njima u blagdan; bezdušnik, komu je zazorna njihova nevinost i radost, koji ne može trpjeti svoje djece, dok ne budu, kakav je i on: takov bezbožnik gazi nogama i gura od sebe najveće blago — božji blagoslov, i ne će nigda doživjeti radosti sa svojom djecom, i ne će imati nigda mira od njih.

Radosnim srcem pripovijedahu Miroslav i Bogoljuba svojojoj dječici na sveti blagdan o dobromu Ocu nebeskomu i o muci Spasiteljevoj. Djeca su slušala tiho i pozorno, i tako im prođe vrijeme za objedom do blagoslova brzo i ugodno, kao kakav pir.

Sad zazvoni na blagoslov i Miroslav i Bogoljuba pođoše u crkvu. Moradoše opet proći kraj krčme. Došavši blizu nje, reče Miroslav: „Starješina je jutros u crkvi grozan bio. U svom životu nijesam ga takova vidio. Znoj

mu je curio s čela; zar nijesi i ti to primijetila? Opazio sam i kako je drhtao za propovijedi".

„Nijesam opazila", — odvrati Bogoljuba.

Miroslav: Upravo mi je žao bilo vidjeti ga takova. Da sam smio — ženo — bio bih skočio k njemu ili mu glasno doviknûo: „Starješino, oprosti i ja ti praštam! "ili da sam mu ma čim mogao pokazati, da se ne srdim, bio bih mu pokazao.

Bogoljuba: Bog ti naplatio, što si tako dobar! I u redu je, da mu praštaš, ali Milanova gladna djeca vape za osvetom, i vjeruj, ne će ga minuti.

Miroslav: Žao mi ga je od srca, da je tako nesretan. Dok sam još i ja u krčmu zalazio, vidio bih sred najveće graje, da ga grize neki unutarnji crv.

Bogoljuba: E, dragane, tko se ostavi pobožna i skromna života, ne će mu nigda biti duša spokojna.

Miroslav: Ako sam se ikad u životu o čem uvjerio, to sam se uvjerio o tom, da sve ono, što su siloviti ortaci starješine u njegovoj kući zaključili, i sa silom ili lukavošću izveli, njima nije pribavilo ma nijednog jedincatog mirnoga časa.

U ovom razgovoru dođu u crkvu, i tuj ih gane silno župnikova gorljivost, kojom je propovijedao o izdajici Judi.

I Bogoljuba bijaše čula, gdje u posljednjim crkvenim klupama ljudi šapuću, da je u starješininoj krčmi sakupljeno ono društvo, pa izišavši iz crkve reče to Miroslavu, a onda mu pripovijedaše, kako je prije nekoliko godina župnik opisao grijeh, isporedivši ga s jezerom, koje s neprestane kiše malo po malo raste. (*48. Nešto o grijehu.*)

49. Djetinja narav i djetinje pouke.

Razgovarajući tako dođoše do kuće. Djeca potrče veselo ususret, pa uzeše klicati:

„Majko, majčice! Hoćemo li ponavljati, što smo prošli tjedan učili? Hodi, hodi, bit ćemo prvo gotovi".

Bogoljuba: Čemu naglite tako danas, dječice? Kakva sila?

Djeca: E, majčice, onda smijemo odnijeti svoju užinu, kad svršimo; ta jučer si nam obećala. Je li, majko, da smijemo?

Majka: Prije ću vidjeti, da li ste što učila, i da li što znate.

Djeca: A onda ćemo smjeti poći, je li, majčice?

Majka: Da, kad budete gotovi.

Djeca uzeše radosno poskakivati, pa ponavljahu sve, što su učila, brzo i dobro. Sad im dade majka dvije zdjele neobrana mlijeka i svakomu komadić kruha. Na to uzme Ružicu na svoje grudi, pa slušaše s nasladom, kako se djeca dogovaraju, komu će dati svoj kruh. Nijedno ne okusi ni komadić kruha, već uzeše srkati golo mlijeko, pa pokazujući jedno drugomu svoj kruh, htjede svako, da je njegov komad najveći.

Posrkaše mlijeko, a kruh je stajao kraj majke. Sad se došulja Bogdan do nje, pa uze moljakati: „Je li, slatka majčice, da ćeš mi dati još zalogajac krušca!"

Majka: Pa dobio si već.

Bogdan: E, ali ovo moram dati Milutinu.

Majka: Ja ti nijesam to naložila, smiješ ga i pojesti, ako te je volja.

Bogdan: Ne, majčice, ne ću ga jesti, ali ti ćeš mi dati još ma samo mali zalogaj!

Majka: Ne ću, vjeruj, da ne ću.

Bogdan: A zašto ne?

Majka: Da ne misliš, da nam je samo onda misliti na siromahe, kad smo svoj trbuh jur napunili.

Bogdan: Zar s toga, majčice?

Majka: Dakle hoćeš li mi dati cijeli komad?

Bogdan: Hoću, majčice, hoću! Ja znam, kako je teško gladovati, a mi ćemo u 6 sati večerati.

Majka: A ja bih rekla, Bogdane, da Milutin ni za večeru ne dobije ništa.

Bogdan: Bog zna, majko, ali teško, da dobije štogod.

Majka: Da, bijeda ubogih je velika, pa bismo morali biti okrutni i tvrdi, kad ne bismo rado i od ustiju otkidali, da im veliku bijedu olakšamo.

Bogdanu se orose oči. Mati sad zapita Ljubicu:

„Ljubice, hoćeš li i ti darovati sav svoj kruh?"

Ljubica: Hoću, majčice!

Majka: A ti, Dragice?

Dragica: Dakako.

Majka: A ti Cvjetko?

Cvjetko: E, dakako.

Majka: To je lijepo od vas, dječice, ali kažite mi, kako ćete to učiniti? Sve ima svoj red, pa hoćemo li što s najboljom namjerom da izvedemo, možemo ipak pogriješiti. Bogdane kako ćeš to učiniti?

Bogdan: Ja, — ja ću potrčati što budem brže mogao, pa ću zovnuti Milutina i dati mu kruh. Ne ću ga ni u džep stavljati, samo da ga čim prije dobije. Pusti me, majko, da idem!

Majka: Počekaj još časak, Bogdane! A Ljubice, kako ti misliš?

Ljubica: Ja ne ću tako kao Bogdan. Ja ću zovnuti Božicu na stranu, a kruh ću držati pod zaslonom (pregačom), pa ću joj ga dati tako, da nitko i ne opazi, ni njezin otac.

Majka: A kako ćeš ti, Dragice?

Dragica: E, ne znam, kako ću zateći Ivicu. Dat ću mu ga, već kako mi bude zgodnije.

Majka: A ti, Cvjetko? Ti si mali pustolov, pun mušica, kako ćeš ti to napraviti?

Cvjetko: Turit ću mu kruh u usta, kao što ti meni turiš, kad se šališ samnom. „Otvori usta, a zatvori oči", tako ću mu reći, pa onda staviti kruh u usta. Ali će se smijati! A, majčice, je li, da ćeš se smijati?

Majka: To je sve lijepo, all ipak vam moram nešto reći. Podajte djeci kruh na samu bez halabuke, da nitko ne opazi, da ne misle, da se hoćete tim pokazati pred drugima.

Bogdan: Na zdravlje! Onda moram i ja kruh u džep metnuti. Je li, majčice?

Majka: Dakako.

Ljubica: Ja sam na to već prije mislila, majko, pa sam rekla, da ne ću učiniti kao Bogdan.

Majka: Ti si uvijek najpametnija, Ljubice. Zaboravila sam te malo pohvaliti; dobro je, da si me na to sjetila.

Ljubica se zarumeni i mučaše, a majka će djeci:

„Sad možete ići, ali ne zaboravite, što sam vam rekla."

Djeca podoše. Bogdan je trčao, što je bolje mogao spram Milanove kuće. Milutin ne bijaše na cesti. Bogdan se uze nakašljivati, zvati, propinjati na prozor, ali uzalud. Nitko ne dođe ni k prozoru, ni pred kuću.

„Što da uradim?" — reče samu sebi. — „Bi li išao u kuću? E, ali morao bih mu dati na samu. Idem unutra, pa ću ga zovnuti, neka izađe samnom na cestu".

Milutin je upravo sjedio s ocem i s braćom i sestricama kraj otvorena lijesa svoje bake, koja se je imala naskoro pokopati. Otac i djeca razgovarahu se u suzama upravo o ljubavi i privrženosti, koju im je pokojnica za života iskazivala; plakahu zbog posljednje joj tuge radi ukradena koruna, i obećahu svečano nad otvorenim lijesom dragomu Bogu na nebesima, da ne će nikada više, — ni u najvećoj bijedi, — nikomu ništa ukrasti.

Upravo taj čas otvori Bogdan vrata, ugleda pokojnicu, prestraši se i pobjegne. Milan ga ugleda, te pomisli, da mu Miroslav želi što god javiti, pa potrči za malim i zapita ga: što hoće?

„Ništa, ništa", — odvrati Bogdan — „Došao sam malo k Milutinu, ali on upravo sada moli".

Milan: Ništa zato, ako ga trebaš —?

Bogdan: Pusti ga malo k meni na ulicu.

Milan: Vani je hladno, a on nerado ostavlja baku, ta hodi u sobu, Bogdane!

Bogdan: Ne da mi se, Milane; pusti ga samo na čas k meni!

„Neka ti bude!" — odvrati Milan i uđe u kuću.

Bogdan pođe za njim do vrata i zovne Milutina: „Dodi na časak k meni!"

Milutin: Ne da mi se sad na ulicu, draže mi je biti uz baku; ta naskoro će mi je odnijeti,

Bogdan: Ali dođi samo na časak!

Milan: Hodi, hodi, da vidiš, što hoće.

Milutin izađe, Bogdan ga primi za ruku, pa reče: „Hodi, imam ti nešto reći". Odvede ga na stranu, turi mu naglo kruh u džep i pobjegne.

Milutin povиče za njim: „Hvala ti, zahvali se i ocu i majci!" Bogdan se okrene, pa mu dade znakove rukama, neka muči i vikne: „Ta to ne mora nitko znati", pa otrči hitro kao strijela.

50. Nepristojnost i zle navike pokvare čovjeku i najugodnije časove.

Ljubica pođe za toga u gornji kraj sela na Njivicu k Maksinoj Božici. Ova bijaše na prozoru. Ljubica joj mahnu rukom i Božica se došulja na ulicu. Njezin otac, koji je to opazio, došulja se za njom i sakrije za ljesu kraj gumna. Djeca su stajala upravo pred gumnom, ni ne misleći na oca, pa brbljahu od srca:

Ljubica: Božice, na, evo ti donesoh kruha.

Božica: (Pruži drhteći ruku za kruhom.) Ala si dobra, Ljubice! Gladna sam, ali zašto si mi donijela sad kruha?

Ljubica: Jer te rado imam, Božice! Mi imamo zadosta kruha, moj će otac graditi crkvu.

Božica: I moj.

Ljubica: Da, ali tvoj je samo nadničar.

Božica: Svejedno, samo kad će zasluživati za kruh.

Ljubica: Jeste li morali mnogo put gladovati?

Božica: Ah, samo kad će nam odsije bolje biti.

Ljubica: Što ste imali za objed?

Božica: Ne smijem reći.

Ljubica: A zašto ne?

Božica: Kad bi otac to doznao, on bi me . . . .

Ljubica: Pa ne ću mu ja reći.

Božica: (Izvuče iz džepa prijesnu repu.) Evo gle!

Ljubica: Isuse i Marijo, i ništa drugo?

Božica: Ne, već dva dana.

Ljubica: Pa ti to ne smiješ nikomu reći, ni od koga niša zatražiti?

Božica: Da, kad bi otac znao, da sam to tebi rekla, — zlo po me.

Ljubica: Pojedi bar kruh prije, nego moraš u kuću.

Božica: Hoću, hoću, jer moram brzo natrag, inače će biti svašta.

Stane jesti kruh; u to otvori Makso vratašca od gumna, pa reče: „Šta to jedeš, dijete?" Kćerka mu stane naglo gutati nesažvakani kruh, i u malo da se ne uguši, pa će ocu: „Ništa, ništa, oče!"

Makso: Da, ništa! Čekaj samo! A ti, Ljubice — znaj, da mi nije drago, što daješ iza mojih leđa mojoj djeci kruha, samo da ti kažu, što se u kući jede i pije, i da pri tom bogumrsko lažu. Ti, nevaljala Božice, zar nije-mo u podne jeli bazlamače?

Ljubica pobjegne što je brže mogla, a „dobri" otac uhvati srdito Božicu za ruku, i uvuče je u kuću. Mala stane vikati tako, da ju je Ljubica još na daleko čula.

Dragica zatekne Ivicu na kućnim vratima, pa ga upita: „Hoćeš li kruha, Ivice?„

Ivica: Hoću, samo ako imaš.

Dragica mu dade; on uze jesti, a Dragica ode.

Cvjetko se je šuljao oko Strugaševe kuće, dok ga nije opazio Strugašev Perica i dolje došao.

„Što ti ovdje radiš, Cvjetko?" — poče Perica.

Cvjetko: Htio bih se malo s tobom našaliti.

Perica: Pa hajde, našalimo se.

Cvjetko: Hoćeš li uraditi ono, što ti rečem, pa ćeš vidjeti, kako ćemo se nasmijati.

Perica: Što hoćeš, da ti učinim?

Cvjetko: Moraš usta otvoriti, a oči zaklopiti.

Perica: Pa ćeš mi staviti što gadna u usta.

Cvjetko: Ne ću, Perice, vjeruj mi, ne ću!

Perica: Dobro, ali ako me prevariš, čuvaj se! (Otvori usta, a očima samo na pol zažmiri.)

Cvjetko: Moraš zažmiriti sasvim, inače ne valja.

Perica: Da, ali ti si nevaljalac . . . . (zažmiri posve).

Cvjetko mu turi brže kruh u usta i pobjegne.

Perica izvadi kruh iz usta, pa reče: „A to je u istinu veselo!" Sjedne i uzme jesti kruh.

51. Nitko ne može ni pomisliti, kako i najmanje dobro djelo može uroditi dobrim plodom.

Otac Peričin, Mihovil, vidio je s prozora tu dječju šalu, pa prepoznao Miroslavova Cvjetka i srsi ga prodoše. „Koliki sam zločinac!" — reče sam sebi. — „Prodadoh se starješini, da izdam zidara, koji mi je pribavio kruha i zaslužbu, a sad evo moram još gledati, da i ovaj mali ima srce poput anđela. Ne, ne ću im učiniti zla. Starješina mi je od jučer ogavan. Ne mogu zaboraviti, kakav je bio jučer u crkvi". Ovako govoraše Strugaš i ostade cijelu večer kod kuće, razmišljajući ozbiljno o svom životu.

I djeca Miroslavova bijahu se povratila, te pripovijedahu ocu i majci, kako im je bilo, pa bijahu vesela kao malo kad. Jedina Ljubica bila je nešto tužna, ali se je silila, da bude vesela, te uze pripovijedati na široko i daleko, kako je razveselila Božicu.

„Nešto ti se je ipak dogodilo?" — reći će Bogoljuba.

„Nije, majčice, vjeruj! a razveselila sam je sigurno", odvrati Ljubica.

Majka ne pitaše dalje, već izmoli s djecom večernje molitve, dade im večeru, i otpravi ih na počinak.

Miroslav i Bogoljuba čitahu još cijelu uru „Život svetaca i svetica božjih", razgovarahu o tom, što su čitali, i bilo im je vrlo ugodno pri duši na ovaj sveti blagdan.

52.—60.

Drugo jutro, tek što se je Miroslav probudio, začuje nekoga pod prozorom, kako ga doziv'je. Bio je to pandur od kotara. On mu poruči, da bi se već danas imao lomiti kamen. To je imao već jučer dojaviti ali prije nije mogao, jer ga je glava do ludila boljela. To je čuo starješina, koji je pandurov propust držao velikim grijehom. (*52. Makar ustao najranije, ipak ti je prekasno, da učiniš ono, što si jučer na večer morao obaviti.*) — Starješina upućuje pandura, koji bijaše u strahu zbog propusta službene dužnosti, neka predstojniku kaže drzovito, ali ozbiljno, da je već sinoć izručio nalog zidarevoj ženi ili kojemu djetetu. Kada se pandur ustručavao to učiniti, uputi ga starješina k zidaru, da se pred njim prenavlja i previja, pa će ga on jednom jedincatom riječju spasiti. Pandur pristane i ode. (*53. Čim je čovjek gori, tim bezobraznije susreće one, koji također griješe.*) — U to su došle radnici u kotar, da se predstojniku zahvale za namijenjen posao, kako im je to starješina naredio. No oni dođoše ovamo suvišno, jer predstojnik nije toga zahtijevao. (*54. Suvišan posao ubogih ljudi.*) — Vračajući se radnici svojim kućama razgovarahu o ljubažljivosti sadašnjega predstojnika i o zavisnosti predašnjega predstojnika od zlohotnoga starješine. Zatim se govori o starješini, a napokon dolaze svi u kuću Miroslavljevu, gdje nađu i pandura, koji je još uvijek u strahu zbog neizvršenja naloga. (*55. Licumjerac se sprijateljuje s lupežom.*) — Starješina doživljuje gorke časove kod predstojnika. Ovaj ga kori, što je radnike slao k njemu i zabranjuje mu baviti se krčmarenjem. (*56. Stvar postaje ozbiljnom — starješina ne smije da bude i krčmar.*) — Strah, što ga je malo prije proživljao, otjera starješina tikvicom. Koracajući ponosno i zlobno, jedva je ljude pogledao, a svoju je savjest uspaljivao srdžbom na predstojnika i Miroslava. (*57. Kako se je nadundurio.*) — Uza nj je išao njegov ogroman pas „Sultan", strah i trepet siromašnih seljaka i dužnika starješine. Jedan je naličio na drugoga. (*58. Tko je bio s njime?*) — Starješina je noć prospavao vrlo dobro, jer je uzeo dva praška, a vina je pio manje no obično. (*59. Rješava se sumnje.*) — Dobri i pošteni ljudi u najvećoj nevolji traže pomoći i utjehe u molitvi i pokajanju. Bezbožnik upotrebljava svoj razum na putu zlobe, opačina i nevolje, te pada uvijek u novu nevolju. Pa onda prkosi u svojoj bijedi, taji svoje grijehe, te je ohol u nevolji. Pouzdaje se u svoj smućeni i divlji um, odbija ruku oca, koji mu je pruža. (*60. Opakost.*)

61. Pisac dječici.

Draga dječice!

„I ja sam bio nekad mlad, pa sam evo ostario. Mnogo puta sam promatrao, komu je bolje na tom svijetu, da li pobožnim ili bezbožnim ljudima. Gledao sam djecu ovoga sela, kako postaju muževi i žene, oci i majke; kako rađaju dječicu, pa doživjeh evo i unučad njihovu. Preživjeh sve svoje vršnjake — osim sedmorice — i otpratih ih do hladnoga groba. Ti, o dobri Bože, znaš, kad ću i ja za njima! Sile mi malaksaju, i oči moje očekuju Tebe, Gospode! Naš život je poput poljskoga cvijetka, koji u zoru krasno cvjeta, a na večer jur pogine. O, Gospode i Bože! Ti si milostiv i dobar onima, koji se u Te pouzdaju, s toga se i ja ufam u Tebe, a putevi grješnika vode k propasti. Draga dječice, dajte se uputiti, kako je zlo bezbožnicima, pa budite pobožna. Vidio sam djece, koja su prkosila svojim

roditeljima, ne mareći za njihovu ljubav, pa svi do jednoga zlo prodoše. Poznavao sam i pokojnog oca ne retnoga Joje, — stanovao je samnom pod istim krovom, — pa sam vidio na svoje oči, kako je bezbožni sin jedio i i grdio ubogoga oca, i dok sam živ, ne ću zaboraviti, kako je jadnik uru prije svoje smrti gorko plakao radi nesretnog svoga sina. A sin? — Prokletnik, — smijao se na očevu sprovodu. Pomislih odmah: Nije moguće, da će ga Bog ovako opaka uzdržati na životu. Pa što se dogodi? Oženio imućnu ženu, priženio silan imutak i postao skoro najbogatijim gazdom u selu. Naduhao se u svojoj oholiji, kao da je sam car. Minu godina. Joji umrije žena, i opet ga vidjeh na sprovodu, ali ovaj put je plakao i naricao kao lud. Imanje je bio dobrano umanjio, a ostatak morade predati rodjacima žene, pošto nije imao djece, i tako ga eto preko noći prosjakom. Nevičan radu — pusti se u krađu, a kako je svršio, znate svi. Djeco, takav je konac sviju nevaljalaca.

No gledao sam i stostruki blagoslov u kućama pobožnih seljana. Dobro im je, jer su zadovoljni s onim, što imadu. Ruke su im pune posla, a srca mira i pokoja. Uživaju s veseljem ono malo, što imadu, ali ne žele tudega. Ne muči ih oholija, a zavist im ne ogorčuje života, pa su s toga vazda veseliji, zadovoljniji, a većinom i zdraviji od bezbožnika. Pa i ono, što im je potrebno za život, pribavljaju sebi laglje i sigurnije, jer im nije misao pri opačinama, već kod njihova posla, i kod onih, koje ljube. Bog s nebesa vidi njihove brige i nevolje, pak im pomaže.

Draga dječice! Gledao sam mnogo puta, kako umiru pobožni kršćani, pa ne nadoh nijednoga, da se je tužio na svoje uboštvo i brige, što ih je pretrpio za života. Svi do jednoga zahvaljivahu se Višnjemu na stostrukim kušnjama i na očinskoj mu ljubavi, što su je uživali.

O draga dječice! Budite pobožna, skromna i nevina! Ja sam gledao, kako lukavci i hinbenici završaju svoj život. Guljević i njegovi ortaci bili su vazda najlukaviji; znali su uvijek tisuću stvari, na koje se drugi nigda ni sjetili ne bi, a to im je godilo, kad su mogli varati druge, pa misle i danas, da su oni, koji nijesu prevejani poput njih, samo za to tu, da budu njihove bene. Žderali su dugo sirotinjsku muku, pa i grdili svakoga, koji nije uz njih pristajao, koji im se nije klanjao; ali približuje se i njima sudnji dan. Bog je čuo vapaj udovica i sirota, i gledao suze, što su ih ronile nesretne majke i dječica, kojima su ti nesretnici zavadali muževe i očeve, pa im se smilovao i pomogao u onom času, kad su već izgubili svaku nadu, da će doći do svoga prava."

62. Kako je grozno, kada koga peče savjest.

Kad se je Berislav u subotu na večer povratio kući od starješine, mučila ga je savjest radi krive prisege, kao nikada. Valjao se po podu i zavijao poput psa, komu užasno trganje sijeće crijeva. Ovako se je mučio cijelu noć, pa i sjutradan — u nedjelju — čupao je sebi kose, tukao se šakama po glavi, ništa nije okusio, ni jela ni pila, samo je bludio po kući poput mahnica

jaučući: „O Milanova livada, o Milanova livada! Sam nečastivi ušao je u me! Jao si ga meni nesretniku, jao si ga meni!" Ovako je naricao, mučen zlom savješću, a sad uze drhtati od straha. Umoran s tolikih muka, jedva malo usnu poslije ponoći. U zoru mu malo odlanulo. Zakani se, da ne će više trpjeti tih muka, već sve povjeriti gospodinu župniku. Uze stajaće haljine i ostale vrijedne stvari, pa ih naumi založiti i platiti starješini ostatak svoga duga. Stavi sve u svežnjić, pa s njim pod pazuho i ravno u župni dvor. Drhćući dođe tamo, popostane i htjede već pobjeći, ali opet ostade; baci svežanj u hodnik, pa uze mahati sobom kao da je pomahnitao.

63. S ljubavlju i saučešćem može se stati na put mahnitosti strašivica.

Župnik ga opazi takova, siđe k njemu, pa mu reče: „Šta ti je, Berislave? Imaš li mi što reći? Ako imaš, a ti hodi samnom u sobu". I pođoše u sobu. Župnik bijaše prijazan s Berislavom, jer je vidio, kako je smeten, a već je jučer nešto čuo, da hoće radi nekakve prisege, da očaja. Kad je Berislav opazio, kako je župnik s njim prijazan i ljubazan, dođe k sebi, pa će reći: „Vele časni gospodine, meni se čini, da sam krivo prisegao, pa hoću, da očajam. Ne mogu dulje podnositi tih muka, pretrpjet ću rado svaku, pa i najtežu kaznu, samo da se umirim i opet stečem milosrđe božje, ako se samo u nj još uzdati smijem".

64. Župnik obavlja posao duševnosti.

Župnik mu odvrati: „Ako ti je od srca žao, što si zgriješio, to ne sumnjaj o milosrđu božjem".

Berislav: Smijem li se iza tolikog grijeha nadati milosrđu božjemu i tješit se, da će mi Bog oprostiti?

Župnik: Kada Bog sklone čovjeka na pravu i iskrenu pokoru, te grješnik ozbiljno vapi za oproštenjem grijeha, to mu je Bog time pokazao put k oproštenju i uputio ga, kako će sačuvati dobivene duhovne milosti. Vjeruj, Berislave, da je lako, pa ako ti je odluka čvrsta, a pokora iskrena, ne sumnjaj, da ćeš time ugoditi Bogu.

Berislav: A po čemu ja mogu znati, da ću time ugoditi Bogu?

Župnik: Ta sam ćeš znati najbolje, je li ti kajanje iskreno, pa ako se kaješ od srca, to je Bogu ugodno. To ti mogu reći. Vidiš, Berislave, ako na pr. tkogod priore svojoj njivi komad susjedove njive, pa se najedared pokaje radi toga, te susjedu bez njegova znanja — ne čekajući, da ga tko zatraži — sam od sebe opet povrati oteti komad zemljišta, dodav mu radije brazdu svoje njive, nego da ga prikrati, to držim, da mu je kajanje iskreno. Ne vrati li mu pak, što je njegovo, ili ne vrati li mu sve, nego se okoristi vraćanjem: brine li se samo za to, da mu krađa ne dođe na vidjelo, i ako mu je samo do vlastite časti, a za susjeda se i ne brine, premda mu je

učinio nepravdu, makar da mu i vrati oduzetu zemlju, njegovo je vraćanje samo opsjena, kojom luđak vara sama sebe. Berislave, ako želiš od srca, da prestane svako zlo, što si ga počinio svojim nedjelom, da umine svaka srdžba, koja je otud potekla, i da ti Bog i ljudi oproste, ako ćeš od srca rado sve pretrpjeti i učiniti, da svoju pogrješku, u koliko je moguće, popraviš, onda ti je kajanje iskreno i ne sumnjaj ni najmanje, da ne će biti Bogu ugodno.

Berislav: Učinit ću vrlo rado sve, što samo učiniti mogu, da odvalim sa srca taj teški kamen. O, kako me tišti! Gospodine župniče, gdjegod bio i kud hodio, vazda drhćem i predam s toga grijeha.

Župnik: Ne boj se! Stupaj u svojoj nesreći skrušeno, pošteno i ravno, i vjeruj — bit će ti lakše.

Berislav: O, kad bih se smio tomu nadati!

Župnik: Ne boj se! Uzdaj se u Boga, on je otac i grješnicima, koji ga traže. Učini sve, što možeš savjesno i pošteno. Najveća nesreća, što je potekla s tvoje prisege, jest u tom, da je ubogi Milan pao u najveću bijedu i nevolju; ali se nadam, da će mu gospodin predstojnik pomoći, kad mu sve iskreno priznaš.

Berislav: Ta upravo siromašni Milan mi je na srcu. Mislite li, gospodine župniče, da bi mu mogao gospodin predstojnik pomoći, da dođe opet do svoje livade?

Župnik: Ne znam baš za stalno. Starješina će zaista napeti sve sile, da tvoja prisega ostane u kreposti, a tvoju sadašnju izjavu da osumnjiči, no predstojnik će učiniti sve, što bude mogao, da pomogne ubogomu Milanu.

Berislav: Samo kad bi mu to pošlo za rukom!

Župnik: I ja bih želio od srca, pa se nadam, da će tako i biti. Sad bilo za Milana, kako mu drago, svjetovao bih ti i radi tvog duševnoga mira, da odmah sve priznaš predstojniku.

Berislav: Hoću, gospodine župniče, od srca rado.

Župnik: Vidiš, to ti je pravi put, pa me vrlo veseli, da tako rado njime stupaš. Pođi tim putem, dovest će te do mira i pokoja. Naravno, da će ti ta priznaja nanijeti rug, sramotu, zatvor i tešku nevolju.

Berislav: Ne marim, gospodine župniče, sve su to malenkosti spram straha i očaja, koji me mori, jer mislim, da mi se Bog već nigda smilovati ne će.

Župnik: Ti shvaćaš u svojoj bijedi stvar pošteno i pametno, a to me zaista veseli. Moli Svemogućega, koji ti je podao toliko dobrih nakana, da ti i u buduće ne uskrati svoje milosti i tako ćeš ostati na pravome putu, pa ćeš u poniznosti i strpljivosti lako podnijeti sve, što te čeka. Pa dogodilo ti se što mu drago, povjeri se meni, a ja te ne ću napustiti.

Berislav: O gospodine župniče, kako ste dobri i milosrdni s ovolikim griješnikom!

Župnik: Ta i sam Bog očituje nama ljudima u svjema svojim djelima samo ljubav i milosrđe, a ja bih bio vrlo loš sluga Gospodinov, kad bih — sad u kojoj mu drago prilici — prezirao svoga bližnjega, koji je sagriješio.

Ovako očinski govoraše župnik s Berislavom, koji se je pred njim rastapao u suzama i zamuknuo od silna ganuća. I župnik umuknu na časak. Najedared će Berislav:

„Gospodine župniče, još mi je nešto na srcu".

Župnik: Što?

Berislav: Ja sam dužan starješini još osam forinti. On mi doduše reče prekjučer, da će poderati zadužnicu, ali ja ne ću, da mi što poklanja, htio bih da mu platim svoj dug.

Župnik: Pravo imaš, i to moraš učiniti odmah, još prije nego što dozna za tu stvar predstojnik.

Berislav: Dolje sam ostavio svežanj; u njemu je moje stajaće odijelo i još neke stvari. Sve skupa vrijedit će oko osam forinti. Prinuđen sam posuditi tih osam forinti, pa se nadam, da ne ćete biti uvrijeđeni, ako vas umolim, da mi ih na ovaj zalog predujmite.

Župnik: Ne uzimam od nikoga zaloga i moram često odbiti slične prošnje, no tebi ne ću.

Dade mu novce i reče: „Odnesi ih s mjesta k starješini, a svoj svežanj ponesi kući".

65. I najprostiji puk imade svojih oblizica, pa i onda, kad prima dobročinstvo, za koje je molio,

Berislav drhtaše primajući od župnika novac, zahvali mu se i reče: „Ali svežnja ne ću ponijeti nikako, gospodine župniče".

„No pa ću ti ga ja poslati, kad ne ćeš sam da nosiš", — odvrati župnik smiješeći se.

— Ta, za ime božje, gospodine župniče, zadržite svežanj, da budete sigurni za svoju tražbinu.

— Ne brini se za to, Berislave, već misli rađe na znatnije stvari, koje te čekaju. Još danas pisat ću gospodinu predstojniku list, a ti ćeš mu ga sjutra odnijeti.

— Hvala, gospodine župniče; ali molim vas, zadržite svežanj, inače ne smijem primiti novaca, Bog mi je svjedokom, da ne smijem.

— Ne govori više o tom. Hodi omah s novcem k starješini, pa dodi sjutra oko devet sati k meni, ali ne spominji mi više svežnja.

Sad ode Berislav s mirnim srcem ravno k starješini, pa budući da ga ne bijaše kod kuće, predade novac njegovoj ženi.

Ona ga zapita: „Odakle ti najedared toliko novaca?"

Pokunjeno, ali kratko odvrati Berislav: „E, a nu, dobivao sam ga, kako sam mogao. Hvala Bogu, da ti ga mogu dati.

— Ta mi te nijesmo tražili, da nam ga vratiš.

— Znam doduše, no možda je ipak bolje, da vam se odužih.

— Šta je to, da tako čudno zboriš? Šta ti je Berislave? Ti ovo zadnje vrijeme nijesi posve svoj.

— E, Bože dragi! Saznat ćeš već, šta mi je. Nego, molim te, prebroji još jednom novac; meni je poći.

Ona prebroji novac i potvrdi, da je u redu.

— Predaj ga dakle i ti u redu svomu mužu. Ostaj zbogom!

— Sretno, Berislave!

66. Lugar, koji ne vjeruje u sablasti.

Vračajući se starješina iz grada bijaše se svratio usput u Jasikovačku krčmu, i tuj uze piti i hvalisati se pred seljacima. Pripovijedaše im o svom dobitku, o svojoj moći za predašnjega predstojnika, kako je on za njega sam samcat držao u redu svoje selo, a kako je sad nastao u svemu nered. Na to pruži svomu psu običajni obrok, kakva mnogi pošteni radnik za objed ne ima. Kad je na to neki siromah uzdahnuo, videći koliko juhe i mesa daje psu, naruga mu se starješina: „Je li, i ti bi ovo pojeo u slast?" — Pogladi psa, pa se stane na novo hvalisati, pijući i halabučeći med seljacima sve do noći.

U to dođe stari kotarski lugar, pa usput zaiska i on čašu vina. Starješina, koji je nerado ma i na časak sam bio, ponudi mu se odmah: „Hej, lugaru! Poći ćemo skupa kući. A?"

„Pa dobro, ali moraš odmah poći. Meni je za nečim uhoditi".

„Odmah!" — odvrati starješina, ispije vino, plati trošak i pođe s lugarom.

Kad su bili na cesti sami, zapita starješina lugara, je li čovjek po noći siguran u šumi, i da li ne ima sablasti?

— Zašto me to pitaš?

— Tako, jer me to zanima.

— Ti si stara bena! Već si trideset godina starješina, pa raspituješ za takove gluposti. Sram te bilo!

— Bog i duša, vjeruj mi, sa sablastima nijesam posve na čistu. Ne znam, da li bih u njih vjerovao ili ne bih, a ipak nijesam još nikada ništa vidio.

— No, kad me tako usrdno pitaš, pomoći ću ti iz te nevolje, a zato ćeš mi platiti prvom zgodom litru vina.

— Vrlo rado i dvije, samo ako me uputiš.

— Ja sam već četrdeset godina lugarom, a već kao dijete bavio sam se s ocem u šumi. On bi po krčmama uvijek pripovijedao o sablastima, ali nije vjerovao u njih, nego je time seljake samo zavaravao. Sa mnom bi

postupao drugojačije. I ja sam imao postati lugarom, pa kao takav nijesam smio vjerovati u sablasti, niti ih se bojati. Poveo bi me s toga noću, kad je bilo najtamnije, i kad bi oluje bješnjele, i o postu te na badnjak u šumu. Katkad bismo opazili vatru ili kakvo svijetlo, ili čuli kakvo šuštanje, a tad bi morao s njim preko grmlja i trnja, preko kamenja i panjeva, jaruga i bara za tim svijetlom ili šuštanjem, pa što smo našli? Ili su bili cigani, ili kradljivci, ili prosjaci. A on bi im doviknuo svojim gromovitim glasom: „Tornjajte se otale lupežil" Pa da ih je bilo dvadeset, pobjegli bi glavom bez obzira, a ostavili i zdjele i pečenje, da je milota bila. Više puta bi zašuštala šumska divljač, koja se katkad čudnim glasovima oglašuje, a suho dublje pričinja se noću svakomu strašivici kao kakva sablast. I to ti je sve, što sam vidio u šumi. Po me i po moju službu je bolje, da ljudi misle, da je šuma puna puncata utvora, sablasti i đavola; jer vidiš, čovjek postaje svakim danom stariji, pa mu je drago, kad ne mora bježati noću za takovim lupežima po šumi.

67. Čovjek, komu se je prohtjelo pomaknuti među, rado bi također da ne vjeruje u sablasti, ali ne smije.

U takovu razgovoru stigoše do raskršća. Lugar pođe stramputicom u šumu, a starješina cestom u selo. Kad je bio sam, poče: „On je već četrdeset godina lugarom, pa nije još nikada vidio sablasti i ne vjeruje u njih, a ja sam takova bena, da držim do njih i ne ufam se ni četvrt sata noću biti u šumi, da iskopam jedan kamen. Onaj lopov oduzimlje mi krčmarenje, a ova međa ne stoji na pravom mjestu, — da, ne stoji. Pa da i stoji, zašto mi oduzimlje pravo krčmarenja? Sam davo ga je na to naputio. Pa kad on ne štedi mene, zašto bih ja njegovu prokletu među. Ali ne, ne smijem! Noću ne smijem do nje, a danju ne mogu, jer je odviše blizu ceste."

Ovako umovaše starješina, i u to se primače glavici, što se uzdizala nad selom. Odavle ugleda radnike kod kamenoloma, kako rade, jer je bilo još dosta vidno. Opaziv ih, razgnjevi se do bjesnila:

„Sve mi se izjalovi, što pothvatim. Sad moram proći još kraj ovog prokletog Ignjata, a ne smijem mu ni riječi reći. Toga ne mogu pregorjeti, — ne, ne mogu. Radije ću počekati ovdje, dok oni odu." — Sjedne, ali za čas ustane i počne s nova: „Ne, ne mogu ih ni odavle gledati, idem na drugu stranu glavice. O, ti prokleti Ignjate!"

Zađe za brežuljak i opet sjedne.

68. Zapad sunca i izgubljeni kukavac.

Upravo je zapadalo sunce osvjetljujući posljednjim tracima onu stranu brežuljka, na kojoj je on sjedio. Sva okolica oko njega bila je u sjeni. Božje sunašce zalazilo mirno i lijepo, bez oblačka, bez daška, a starješina, koga obasjavahu posljednji traci, poče sam sobom: „Već je skoro sve u tmini i

naskoro će noć. O, jadno moje srce, i oko tebe je tmina, noć i groza, ni tebi ne sja sunce!" — Ovako morade uzdahnuti, htio ne htio, jer ga spopadoše užasne misli i zaškrinu zubima. Mjesto da padne na koljena i da se pomoli Gospodu, koji daje noć i budi zoru; mjesto da se pouzda u Višnjega, koji spasava iz praha i diže iz najdubljega pada; škripaše zubima. Upravo zazvoni „Pozdrav gospin"; radnici podoše u selo, a starješina za njima.

69. Kakvi treba da budemo, želimo li uspjeti kod ljudi.

Većina radnika, koji su radili u zidara, bijahu ga zavoljeli već prvi dan. On je radio jednako kao i oni. Valjao bi najveće kamenje, gazio po blatu i vodi, kao svaki drugi, da, još i više od njih. Pokazao bi im sve [jer su bili još dosta nevješti tomu poslu] s nekom prijaznošću i strpljenjem, putio ih je redom, pa ni kod najnevještijih nije odao svoje nestrpljivosti. Niti jednom mu se ne izmaknu: „Ti volino, glupane!" [kakve se riječi često čuju pri poslu]; a imao je sto puta razloga, da se naljuti. Ova strpljivost, skromna briga i zanos majstorov pri poslu, pomogoše, da je sve išlo kao po loju.

70. Muž, koji je lopov i tat, postupa ipak veledušno, a zidareva je žena mudra.

Mihovil Strugaš, — jedan između najjačih, — bijaše cijelo vrijeme kraj zidara, pa videći njegovu ljubežljivost i dobrotu, — premda je bio hulja i lopov, — zavolje zidara, što je tako pravedan i pošten. Srce ga zaboli radi lopovštine, koju je protiv njega zasnovao, pa se s toga zakani, da ne bude nepošten spram toga poštenjaka. Puzavcu i Maksi nije se već svidalo, što su zidaru svi radnici jednaki, pa što je pače i s onim lopovom Mihovilom prijazan. I Peko zaklima glavom valjda sto puta, pa zamrmlja: „Miroslav je budala. Da je uzeo radnike, kao što sam ja i moj brat, ne bi se morao sam toliko mučiti." — Većina pak, koju je s ljubavlju i dobrotom poticao na rad, zahvaljivala mu je od srca i nekoliko uzdaha vinu se k ocu nebeskomu, koji nagrađuje svaku strpljivost i dobrotu, što je iskazujemo svomu bližnjemu. Mihovil ne mogaše više podnositi grižnje s onoga dogovora, što ga je vodio u nedjelju na večer sa starješinom; tištilo ga poput more, pa će na polasku reći majstoru: „Miroslave, imam ti nešto reći".

„Pa hodi k meni", — odvrati Miroslav. Pođoše u kuću, i sad pripovijedi, kako i za što ga je najmio starješina, te da mu je dao četiri forinta kapare. Miroslav se prestraši, a Bogoljubi se zamagli, kad je to čula.

„To je užasno!" — zavapi Miroslav.

„Da, to je u istinu užasno!" — potvrdi Bogoljuba.

„Ne žalosti se, molim te, Bogoljubo! Ne boj se majstore!" — uze moljakati Mihovil. „Vidite, ne htjedoh se ogriješiti spram vas, pa i ne ću nigda".

Miroslav: Hvala ti, Mihovile, ali ni od starješine nijesam toga zaslužio.

Mihovil: Sad vam stoji na volju. Ako hoćete, ja ću se pričiniti i nadalje pred starješinom, da sam mu vjeran, pa ću sjutra ili prekosjutra ukrasti oruđa i odnijeti ga u njegovu kuću. Ti ćeš onda poći k predstojniku i zatražiti dopuštenje, da smiješ pretražiti sve kuće u selu, pa ćeš početi kod starješine i provaliti u pokrajnu komoru, gdje ćeš sigurno naći oruđe. Ali pazi! Moraš navaliti naglo u njegovu kuću, inače nam ne će uspjeti; jer kakvi su, mogli bi ti oruđe ispred nosa uzeti i baciti ga kroz prozor, ili ga ma gdje sakriti. Pa budeš li onda udvoran, te ne budeš li ga tražio, eto nas u vražjoj kaši. Bit će najbolje, pošalji kog drugoga mjesto sebe; jer to nije posao za te.

Miroslav: Pravo imaš, Mihovile; to nije posao za me.

Mihovil: Ništa zato, naći ću ja već koga, tko će mjesto tebe obaviti taj posao.

Bogoljuba: Mihovile, ja mislim, da bi bolje bilo, da zahvalimo Bogu, što nas je riješio ove poglibli, koja nam je prijetila, a ne da iz osvete podmećemo zamku starješini.

Mihovil: Ali on to zaslužuje, ne tari si s toga glave.

Bogoljuba: Da li on to zaslužuje ili ne to ne spada na nas; naše je, da se ne osvećujemo, već da stupamo i nadalje svojim putem.

Mihovil: Priznat mi je, da imaš pravo, Bogoljubo. To mnogo vrijedi, kad se čovjek umije tako svladati. Da, ti imaš potpuno pravo. On će svoju plaću već primiti i bolje je, da se mi ne pačamo u to. I ja ću prekinuti s njim, pa mu povratiti njegova četiri forinta. Još imam samo tri (izvadi ih iz džepa i stavi na stol pa nastavi): Sad ne znam, bi li mu odmah odnio ova tri forinta, ili bih pričekao, dok dobijem svoju nedjeljnu zaslužbu, pa da mu onda sve na jedamput odnesem.

Miroslav: Pa ja ću ti unaprijed dati tu forintu.

Mihovil: Vrlo ćeš mi ugoditi, ako samo možeš. Rado bih, da se riješim još danas toga nesretnika. Odnijet ću mu novce još ovaj čas. Majstore, već mi je jučer za svete mise bilo grozno pri duši. Na večer dođe još tvoj Cvjetko, pa dade momu djetetu kruha, i to me se je tako kosnulo, te se zakanih, da ne budem huljom. Nijesam te dosad tako poznavao, jer smo se malo družili; ali danas sam se uvjerio, da si poštenjak, koji rado svakoga svjetuje i pomogne, i vjeruj, ne bih nigda mirno umro, kad bih tako dobromu čovjeku, kao što si ti, vraćao dobro zlim. (Suze mu skoče na oči.) Eto vidite, da govorim iskreno.

Miroslav: Pa ne čini već nikada i nikomu zla.

Mihovil: Ne ću, Bog mi je svjedokom, da ću te slušati.

61. Približuju se kobne zgode.

Kad je starješina došao kući, nađe ženu samu u sobi. Mogao je dakle iskaliti svoj gnjev i bjesnilo, što se je preko dana u njemu sabralo. Na polju,

kod kotara i u krčmi nije mogao, da to učini; jer ovakovi nesretnici ne odaju pred ljudima, što im je na srcu.

Reklo bi se, da je glup kao panj, kad se ne bi znao pretvarati pred svijetom, a Guljeviću se nije moglo to reći. On bi znao po cijeli dan gutati svoj jad, a uz to neprestano čavrljati i piti. Ali kad bi došao kući, pa našao sobu na sreću ili na nesreću praznu, iskalio bi strašno svoj gnjev, što ga je morao pritajivati pred svijetom.

Žena mu upravo naricaše u kutu sobe, pak zavapi: „Za Boga miloga, ne budi takav. Svojim bjesnilom razgnjevit ćeš Dobrinovića još većma, i vjeruj, on ne će mirovati, dok mu ne podlegneš".

„Da, on ne će mirovati, — radio ja što mu drago, — dok god me ne uništi, ta hulja, to pseto prokleto!

— Gospode Bože! Kako to govoriš? Ta ti si poludio!

— Šta ti znaš? Zar ne imam razloga, da se ljutim? Hoće, da mi oduzme krčmarenje ili starješinstvo u roku od četrnaest dana.

— Znam, ali tako ti Boga, ne budi takav! To zna već cijelo selo Kotarski pisar rekao je to Brbljaviću, a on je to već po svjema kutovima izbrbljao. Ja nijesam ništa znala sve do večeras Kad sam napajala blago, smijali su mi se lijevo i desno, a Marga me zovnu na stranu i saopći mi nesreću. Da, još nešto! Berislav je bio ovdje i vratio onih osam forinti. Odakle njemu najedared osam forinti! Ja bih rekla, da je i to Dobrinovićevo maslo. O, Bože, Bože, svakako nam prijeti pogibao!

Kao iz vedra neba grom porazi ga vijest, da je Berislav namirio svoj dug. Oslade časak zapanjen, pa se zablenu s poluotvorenim ustima u ženu, te će najedared: „Gdje ti je novac? Gdje je to osam forinti?" (Žena ih postavi u jednoj razbijenoj čaši pred njega.) Starješina se zabulji časom u novac, prebroji ga, pa će opet: „Novac nije iz kotara. Dobrinović ne izdaje ovako poderanih banaka."

— No baš mi je drago, da nijesu banke iz kotara.

— Nešto se ipak krije za tim. Nijesi trebala primiti novaca.

— Zašto ne?

— Ja bih bio ispipao, odakle mu novac.

— I ja sam na to mislila, ali nije htio da čeka, a sumnjam, da bi i ti što doznao; bio je mučaljiv, kao nikad prije.

— Sve se je na me oborilo. Ne znam gdje mi je glava. Donesi mi vina. (Žena stavi preda nj vrč, on potegne ljudski iz njega, uzme po sobi naglo šetati, piti i sam sobom mrmljati.) Ja moram zidaru naškoditi, pa ma me stajalo sto forinti! Mihovil će mu zasoliti, a ja ću k međi.

Tek što doreče, ali zakuca Mihovil na vratima. Starješina se trgne, pa zapita u strahu: „Tko je tako kasno?"

„Otvori, starješino!" —odazove se Mihovil.

72. Starješinu napušta zadnja nada.

„Upravo mi je dobro došao, — promrmlja starješina, otvori Mihovilu vrata i pozdravi ga: „Dobro došao Mihovile! Što nosiš nova?"

— Malo toga. Htjedoh ti samo reći . . .

— Ta, valjda ne ćeš na vratima govoriti? Udi, i onako ne idem još leći.

— Žuri mi se. Htjedoh ti samo reći, da sam se pokajao radi našega dogovora u nedjelju.

— No to bi lijepo bilo, da se radi toga kaješ. Ako ti je malo, dobit ćeš više. Hodi samo u sobu. Ne boj se, ne će ti faliti, mi ćemo se već nagoditi.

— Nikada, starješino, ni za glavu! Evo ti tvoja četiri forinta.

— Ja ih ne primam Ne budi bena! Taj posao ti ne smije nanijeti štete, pa ako su ti ta četiri forinta malo, to hodi u sobu . . .

— Ne ću više ni da čujem o tom. Evo ti tvoja četiri forinta.

— Tako mi Boga, ja ih ne primam! Evo zakleo sam se. Ti moraš sa mnom u sobu.

— Na posljetku kad mora biti . . . [uđe sa starješinom u sobu]. Eto me dakle u sobi, a sad evo ti tvoga novca. [Postavi novac na stol] I zbogom, starješino! [Okrene se naglo i ode.]

73. Eto ga na putu k međi.

Starješina ostade zapanjen, stade prevrtati očima, na usne mu navali pjena, zače lupati nogama i zvati ženu: „Ženo, daj mi rakije! Mora biti, ja idem!"

— Kamo ćeš, za Boga, u tu tamnu noć?

— Idem — — — idem, pa ću iskopati onaj kamen. Daj mi tikvicu.

— Za ime Božje, ne čini toga!

— Moram, moram! Pusti me — — idem!

— Tamno je kao u rogu. Sad na će ponoć, a velikoga tjedna imade vrag veću moć.

— Pa neka ima. Odnio je motiku, pa neka nosi i držak. Daj mi samo tikvicu, ja idem!

Uzme brže bolje lopatu, budak i čakalj,*) pak odjuri u tamnu noć spram brežuljka, da pomakne među. Pijanstvo, bjesnilo i osveta ojunačiše ga, ali kad bi ugledao kakvu kladu ili začuo šušanj od zeca, zadrhtao bi kao prut na vodi, popostao, pa pojurio još bjesnije naprijed, dok ne stiže do međe Sad se dade brzo na posao i uze kopati i rovati.

---

*) sprava, kojom se lomi kamen.

74. Noć vara najvećma pijance i plašljive lupeže.

Najedared ga prestraši neko šušketanje. Crna prikaza primicala se k njemu. Okolo prikaze bilo je sve svijetlo, a iz glave joj gorio plamen. „To je sam nečastivi glavom!“ — poviče starješina i pobježe urličući. Ostavi lopatu, budak, čakalj, tikvicu i šešir.

To je bio Krsto, kokošar iz Dobrinovca, koji bi po obližnjim selima kupovao jaja, piliće i kokoši, te nosio u grad na prodaju.

Upravo se je vračao kući. Na glavi je imao košaru, pokrivenu jarećom kožom, a na nju je objesio svjetiljku, da mu rasvjetljuje put. Krsto je prepoznao glas starješine, pa znajući, da nešto opaka snuje, razljuti se, te će sam sobom: „Čekaj malo, ti lopove, sad ću te se naužiti! Sigurno misli, da sam đavo.“ — Skine brže košaru, sveže skupa lopatu, budak, čakalj i svoju željezom okovanu batinu, pa drljajući sve to po kamenju za sobom, da je čudno štropotalo, uzme bježati za starješinom, urličući promijenjenim glasom:

„Hej, hej, Guljeviću! Ej, stani! — Sad mi lje ne uteče! — Sta-a-ani, Gu-u-u-lje-vi-ću!"

Siromah starješina bježaše, šo su ga n ge nosile, pa uze zijati iz svega grla: „Ajao! Pomagajte! Sražaru, pomozi! Evo će me đavo odnijeti!"

A kokošar sve za njim: „Ej, hej, oj! Sta-rje-ši-no! Sta-a-a-ni! Sad si moj, sta-a-rje-ši-i-no!"

75. Selo se uzbuni.

Stražar u selu čuo je svu tu graju i razumio svaku riječ, ali se i sam prestraši, pa uze lupati na prozore susjednih kuća: „Ustajte ljudi! Zar ne čujete, što se događa na brijegu? Ta rekao b h, da je đavo došao po starješinu. Zar ne čujete, kako vapi u pomoć, a ipak je kod svoje žene u kući. Ta ne ima ura, da sam ga vidio kroz prozor."

Kad ih se sakupilo desetak, dogovore se, da će oboružani puškama i bakljama ići prema onoj strani, otkale je dopirala vika, ali da bez svete vode, tamjana i češnjaka ne će poći, jer bi im mogao đavo nahuditi.

Uredivši sve, pođu, a došavši do kuće starješine, pogledaju prije, nije li kod kuće.

Žena je starješinina u najvećem strahu očekivala svoga muža, pa čuvši graju i opazivši ljude s bakljama, prestravi se posvema i zavapi: „Isuse i Marijo, što tražite?"

„Neka dođe tvoj muž!" — odvrate seljaci.

„Nije ga kod kuće. Ali, za Boga miloga, po što ste došli?" — zapita žena.

„To je baš ono zlo, da ga ne ima doma. Zar ne čuješ, kako vapi u pomoć, kao da ga sam đavo goni."

I žena i seljaci pojure na onu stranu kao bez glave.

Usput je susretne stražar i zapita: „Koga đavla traži tvoj muž u ovo gluho doba na brijegu? Ta, pred uru bio je još kod kuće."

Ona ne odvrati ni riječice, već urlaše grozno, a i pseto starješinino zavijaše na lancu.

Kad je Krsto ugledao svjetinu, što je pohrlila u pomoć starješini, i čuo strašno zavijanje starješinina psa, okrene se, odbrza što je brže mogao do košare, metne je na glavu i ode svojim putem.

Gajo, koji je bio sa ženom starješine odmakao par koračaja pred ostalima, opazi starješinu — pa uvjeriv se, da ne ima đavla, zgrabi ga žestoko za rame i prodere se na nj: „Koji ti je bijes? Šta ti je? Šta si poludio, glupane!„

„O, pusti me, đavle! Zaklinjem te, pusti me, pusti!" — jecaše starješina, koji u smrtnom strahu niti je koga čuo niti vidio.

„Benetino, ja sam Gajo, tvoj susjed, a ovo ti je žena!"

Ostali se ogledavahu oprezno, gdje bi mogao biti vrag. Bakljonoše rasvijetliše pomno na sve strane, a svaki je turio ruku u desni džep, gdje je imao svete vode, tamjana i češnjaka, da im se samo ne dogodi ništa zla. Pa kad se dulje vremena ništa ne ukaza, osokole se i oni, a nekoji se dapače usudiše zapitati starješinu: „Je li te davo pandžama ogrebao ili kopitom izgazio, da si tako krvav?" — Drugi će opet: „E, nije sad zgode da zbijamo šale, svi smo čuli onaj užasni glas." — Na to će Gajo: „A meni se čini, da nas je kakav zvjerokradica sve za budale držao. Kad sam mu se primakao, prestade urlikanje i ugledah čovjeka, kako bježi uz brijeg, što je igda mogao. Odmah sam se pokajao, što nijesam bježao za njim, a bene smo, što nijesmo poveli sobom pseto starješine."

„Ti si bena, Gajo; to nije bio ljudski glas. Ta prodirao ti je kroz tijelo i dušu, kroz mozak i kost, a puna kola željeza ne štropoću tako, kao što je štropotalo za njim".

— Ne ću vam prigovarati. I ja sam se zgrozio, kad sam čuo, ali toga mi ne će nitko izbiti iz glave, da sam vidio čovjeka, kako je bježao uz brijeg.

„Pa zar ti misliš, da vrag ne zna bježati?" — upoprječe se seljaci.

Starješina nije razumio ni riječi o tom, što se je govorilo, pa pošto su seljaci bili već kod njegove kuće, umoli ih, da ostanu tu noć kod njega, i svi ostadoše vrlo rado u — krčmi.

76. Župnik dolazi u krčmu.

Međutim probudila je ta noćna buka cijelo selo. I u župnom dvoru ustadoše svi, sluteći nesreću. Pa kad je župnik dao raspitati, što se je dogodilo, javiše mu groznu zgodu, iskitivši je još većma. I župnik pomisli, evo mi prilike, da se okoristim njom, pak pođe ravno u krčmu.

Brže bolje posakrivaše vrčeve, kad je župnik ušao.

Seljaci se dignu i pozdrave: „Hvaljen Isus i Marija, vele časni gospodine!"

„Na sve vijeke vjekova!" — odzdravi župnik, pa nastavi: „To je lijepo, da ste tako uslužni, kad vašemu bližnjemu zaprijeti nesreća; ali ne biste li mu htjeli ostaviti na samu sa starješinom?"

„Ta to nam je dužnost", — odvrate seljaci: „Želimo vam laku noć, vele časni gospodine!"

— Laku noć: samo vas još moram umoliti, da pazite, što ćete o toj zgodi pripovijedati. Nije najugodnije, kad se digne radi česa silna graja, a kad tamo — ništa. Do sada ne zna nitko pravo, što se je zbilo, a vi znate, dragi moji, da noć vara."

„Tako je, vele časni gospodine!" — potvrde seljaci izlazeći, a kad su bili vani, rekoše nekoji: „On je uvijek takova budala, pa ne vjeruje u te stvari".

Župnik ostade sam sa starješinom, pa poče usrdno: „Starješino, čuo sam, da ti se je nešto dogodilo, pa me evo, da te utješim, i u koliko b: dem mogao, da ti pomognem. Reci mi iskreno, što ti se je zbilo?"

— O, ja sam nesretan, gospodine župniče! Đavo me htjede odnijeti

— Kako to? Pa gdje?

— Gore na brijegu.

— Zar si u istinu vidio koga? Je li te tko zgrabio?

— Jest, vidio sam ga, vidio, kako je trčao k meni. Bio je crn kao noć, a velik kao toranj; na glavi mu je gorjela vatra i trčao je za mnom sve do podnožja brežuljka.

— A od česa ti je glava krvava?

— Bježeći niz brijeg, pao sam i razbio glavu.

— Dakle te se nije nitko taknuo?

— Nije, ali ja sam ga vidio vlastitim očima.

— Dobro, starješino, ne ćemo više o tom raspravljati; jer ne mogu pojmiti, što je to moglo biti. Sad bilo što mu drago, ali, starješino, svakako postoji vječnost, kad će bez sumnje dospjeti u vražje pandže svi bezbožnici. Pomisao, da bi i ti poslije svoje smrti mogao dospjeti u njegove pandže za sve vijeke vjekova, muči te već za života, a nije ni čudo, kad si tako živio, a blizu si groba.

— O, gospodine župniče, od straha i brige ne znam već, što radim. Zaklinjem Vas Bogom živim, što da činim, što da počnem, da se riješim đavla? Zar nijesam jur posve njemu u rukama.

— Ne muči se budalaštinama! Ti si još pri pameti, dakle si još svoj Čini, što je pravo i što ti nalaže savjest, što si Bogu i ljudima dužan činiti, pa ćeš naskoro opaziti, da ti đavo ništa ne može.

— O, gospodine župniče, što da učinim, što da počnem, da stečem opet milost Gospodnju?

— Pokaj se ozbiljno za svoje grijehe, popravi se, povrati tude dobro, što si ga nepravedno prisvojio.

— Ljudi drže, da sam bogat, ali vjerujte, gospodine župniče, da nijesam; vjerujte, da nijesam.

— Svejedno je. Ti si prisvojio Milanovu livadu nepravedno, a Berislav i Kazimir krivo su prisegli. Vidiš, ja to znam, i ne ću mirovati, dok Milan ne dobije, što je njegovo.

— O, gospodine župniče, smilujte se; tako vam Boga, smilujte se!

— Smilovat ću ti se najbolje, ako te dovedem do toga, da činiš i Bogu i ljudima ono, što si im dužan činiti.

— Učinit ću sve, što želite, gospodine župniče!

— Hoćeš li vratiti Milanu njegovu livadu?

— Hoću, vjere mi, hoću!

— Priznaješ li dakle, da si je nepravedno prisvojio?

— Priznajem, da — moram priznati. Ali ja ću pasti na prosjački štap, ako je izgubim.

— Starješino, bolje je i prositi, nego li otimati siromasima njihovo dobro. (Starješina uzdahne.) A što si tražio u ponoći na brijegu?

— Ne pitajte me to, gospodine župniče! Zaklinjem vas, ne pitajte me! To ne mogu, — ne smijem reći! Smilujte se, vele časni gospodine, inače sam propao!

— Ne ću te siliti, da mi povjeriš ono, što te nije volja. Učiniš li to drage volje, to ću te svjetovati poput rođena oca; zadržiš li za se — u ime božje! Sam si kriv, ne budem li te svjetovao baš tamo, gdje ti je savjet najnužniji. Ali pošto ja bez tvoje volje, od toga, što mi povjeriš, nikomu ni riječice odati ne ću, to ne pojmim, što ćeš time dobiti, ako mi stvar zatajiš.

— A ne ćete li u istinu bez moje volje nikomu ni riječice reći, ma da vam bog zna što povjerim?

— Ne, — vjeruj, da ne ću.

— U ime božje, reći ću dakle. Htio sam pomaknuti među na Dobrinovićevu zemljištu.

— Gospode Bože, pa zašto si to htio učiniti baš njemu, našem dobromu gospodinu predstojniku?

— Hoće, da mi oduzme krčmarenje ili starješinstvo, pa me je to razgnjevilo.

— Ti si u istinu nesretnik, starješino! Ta on ne misli zlo po te.

— Kako to?

— Istina je, jer sam to čuo iz njegovih usta. U subotu na večer bio je na lovu u svojoj šumi, a ja sam se vraćao sa Njivice, gdje sam bio kod one uboge starice, pa sam ga sreo. Onda mi je rekao, da ti mladi Dragičević, koga bi on htio postaviti za starješinu, mora davati na godinu pedeset forinti, dok bude starješinom, da ti ne bude krivo.

O, Bože! Gospodine župniče, da sam to znao, ne bih bio pao u ovo zlo.

— Valja se uzdati u Boga, ako i ne vidimo, otkale će nam doći njegova dobrota. Pa tako se isto moramo nadati dobru od dobra poglavara, ma i ne vidjeli kad i gdje će nas zateći njegova dobrota, i onda ćemo mu ostati uvijek privrženi i odani, tim će nam njegovo dobro srce u svjema zgodama otvoreno biti.

— O, Bože, kako sam nesretan! Ta da sam samo polovicu toga znao . . . .

— Što je učinjeno, ne da se tako lako ispraviti. Ali što ćeš sada početi, starješino?

— Sam Bog bi znao, ja u istinu ne znam. Budem li mu morao priznati, stajat će me glave. Što sudite vi, gospodine župniče?

— Ja ponavljam samo ono, što ti već rekoh. Ne ću te nagovarati na priznaju. Što ću ti reći, to je samo moj savjet. Ja sudim, da se onaj, koji ide pravim putem, nije još nigda pokajao. Dobrinović je milosrdan, a ti si kriv. Radi što te volja, ali ja bih se prepustio njegovu milosrdu. Znam, da je taj korak težak, ali je još teže zatajiti mu tvoj grijeh, želiš li, da te ne peče duša i ne boli savjest.

Starješina uzdahne i zamukne, a župnik nastavi:

— Radi u ime božje, kako te volja. Ja te ne ću nagovarati, ali čim više promišljam, sve mi se više čini, da bi učinio najbolje, kad bi se oslonio na predstojnikovo milosrde, a moram ti i to reći, da će on istraživati, zašto si ti u ono doba noći bio na brijegu."

— Da, gospodine župniče, sad mi pade na um! Ja sam ostavio kod međe lopatu, buđak i čakalj, šešir i šta ja znam što sve ne, a kamen je na polak opkopan, to će me odati. Sad me tek pravi strah spopada radi buđaka i čaklja.

— Vidiš, kad te radi toga ništetnoga oruđa, — koje se može lako još prije zore ukloniti, — toliki strah spopada, pomisli onda, koliko tisuća stvari sjećat će te dan na dan tvoga zločina, pa će te mučiti i gristi savjest, što si zatajio zlo djelo, i nigda ti se duša smiriti ne će.

— Pa i Bog mi se ne će smilovati, ne budem li sve priznao.

— Vidiš, kad sam tako misliš i zboriš, pa još ne ćeš da poslušaš glas svoje savjesti, bi li bilo moguće, da ti se Bog smiluje?

— Da, da, moram sve priznati.

— Smilovao ti se Višnji, uradiš li, što ti veli savjest!

— Ja ću sve priznati.

Tek što to starješina doreče, uze župnik pred njim moliti: „Hvala Ti i slava, o oče nebeski! Ti si mu pružio svoju ruku milosrdnicu, a on ju je u svom gnjevu i svojoj opakosti odbio, ali ti si mu ganuo srce, da ne bude više gluh spram glasa istine, kao što je to prije dugo i dugo bio. Ti, koji si prava zaštita, milosrđe i dobrota, primi milostivo žrtvu njegove priznaje i ne ustegni mu ruke Svoje! Dovrši djelo milosrđa, i daj mu, da bude pomilovan sinom Tvojim. Život ljudski na zemlji je bludnja, a Ti opraštaš ljudima prestupke i grijehe, ako se poprave. Hvala i slava Ti, Gospode Bože! Ti ćeš dovršiti djelo milosrđa i on će Te spoznati, hvaliti i slaviti ime Tvoje i navještati milost Tvoju braći svojoj!"

Ova molitva ganu starješinu do suza:

„O, gospodine župniče! Priznat ću i učiniti što god od mene tražili budu. Potražit ću mir srcu svomu i milosrđe božje".

Župnik ostade još časak uza nj tješeći ga, i tad se vrati kući. Već je bilo blizu pete ure u zoru, kad stiže doma.

78.—81.

Već jučer napisa župnik list predstojniku o Berislavljevoj krivoj prisegi i o stradanju Božićevu. Sad sjede pa napiše još jedan list, u kom ispripovijedi sinoćnju nevolju starješininu i vlastito njegovo priznanje o pomicanju međe. *(78. Dva župnikova lista*

predstojniku.) — Međutim je kokošar bio kod predstojnika i prikazao mu cijeli događaj. *(79. Kokošareva prijava.)* — Predstojnik odgovori župniku, da će doći u Mirkovac, pa će se s njim o svemu porazgovoriti. *(80. Predstojnikov odgovor župniku.)* — Iza toga izabere predstojnik u svojoj staji jednu od najboljih krava, da je pokloni Milanu Božiću. *(81. Dobar kravar.)*

Predstojnik razmišljaše ozbiljno za toga, što bi učinio sa starješinom. Kao što dobar otac, koji mora da kazni svoje dijete, traži u toj kazni samo dobrobit njegovu, kao što je njemu teško, što mora kazniti, te bi ga sto put radije hvalio, nego li kudio, pa kao što on svoju tegobu očituje u svojoj očinskoj kazni, pa svojom ljubavlju djeluje na svoju djecu više, nego li kaznom: tako je mislio i Dobrinović, da mora svoju kaznu udesiti, pa završi: „Ja hoću, da se moja kazna smatra očinskim činom spram mojih potčinjenika." — U takovu razmatranju zaključi,što će učiniti sa starješinom. Međutim se žurila njegova žena s kćerkama da bude što prije objed gotov.

82—86.

Predstojnikov sinčić ne može da dočeka, kad će već krenuti u Mirkovce. *(82. Kočijaš, koji voli gospodareva sinčića.)* — Na putu u Mirkovce zaustavlja se predstojnik kod kamenoloma i pohvali radnike zbog uredna posla i opominje ih, da se pri radu ne nagle. *(83. Predstojnik kod radnika.)* — *84. Sastadoše se predstojnik i župnik — obojica jednako dobra srca.* — Predstojnik šalje Dragičevića s pisarom i mjesnim sucem k starješini, da mu zapečate sve spise i knjige. *(85. Predstojnik vrši svoju dužnost.)* — Na to preslušа starješinu, Berislava i Ignjata, a onda naredi, da se pred općinskom kućom saberu svi općinski vijećnici i općinari. *(86. Župnik pokazuje ponovno, da je u njega dobro srce.)*

87. O dobroj volji i o sablastima.

Sad pođe predstojnik još jednom k župniku u sobu i reče: „Ispit ćemo još jednu čašu, a onda u skupštinu. Gledat ću da budem što bolji u skupštini; to čovjek mora da bude, želi li ljude u što uputiti".

„Pravo i velite", — odvrati župnik.

Kucnuše se, pa ispraznivši čaše, reče predstojnik:

„Kad bi samo i svećenici općili s ljudima bez okolišanja i ceremonija bilo bi bolje. Ta najlakše je s našim narodom upravljati; pokaži mu se samo dobre volje, neprisiljeno i otvoreno, pa je tvoj".

— Vi imate potpuno pravo! Nitko ne bi smio otvorenije, iskrenije i slobodnije općiti s narodom od svećenika. Oni bi trebali da budu ljudi iz puka i za puk obrazovani, pa bi morali narodu u očima čitati, što bi trebali, morali i smjeli govoriti, a o čem opet šutjeti. Svoje riječi morali bi štedjeti poput zlata, a opet ih na mjestu prosipati kao pijesak, ali samo onda, kad su uspješne i djelotvorne. Tako je činio i njihov uzor Isus Krist.

— Tako valja, gospodine župniče! Radujem se, što sam u vama našao svećenika, kakva želim. Gledajući vas, uživam, pa ću se i sam trsiti, da ispunjavam svoje dužnosti s čistim srcem poput vas.

— Vi me samo zasramljujete, gospodine predstojniče!

— Nipošto. Ja govorim samo ono, što osjećam. Ali naskoro će biti općinari sakupljeni. Veselim se već unaprijed šali radi praznovjerja. Nadam se, da ću im ga ovaj put istjerati iz glave.

— Dao Bog, da vam to pođe za rukom. To nesretno prazvovjerje krivo je mnogomu zlu u narodu.

— I sam sam se uvjerio toliko puta, kako su ljudi pobenavili s praznovjerja.

— Ta praznovjerje zavrti čovjeku mozgom, pa sve, što čini, ludo čini a što je još gore, kvari mu i srce, te ga učini oholim i tvrdoglavim.

— Jest, gospodine župniče, vi imadete potpuno pravo. Kolike li razlike između čiste i priproste naravi i glupa praznovjerja.

— Čista prirođena prostodušnost ljudska prima sve utiske istine i kreposti; ona je poput voštane ploče, na kojoj se pozna svaki utisak. Glupo pak praznovjerje jest poput tvrde kovine, ne prima nikakvih utisaka, a topi se samo u najžešćoj vatri. Pa pošto je ovo, o čem zapredosmo razgovor, u mom staležu vrlo znamenito, ne ćete mi zamjeriti, poglaviti gospodine, ako o tom još koju prozborimo.

— Ja vas dapače molim za to, ta stvar je i po me vrlo znamenita.

— Čovjek u prirođenoj svojoj prostodušnosti ne zna toga mnogo, ali mu je znanje u redu, pažljivost mu je čvrsta i jaka i uvijek naperena na ono, što ne razumije i ne treba. Glupi pak praznovjerac ne ima nikakva reda u svom znanju. Hvali se, da zna i ono, u što se ne razumije; on sebi utvara, da je nered njegova znanja božanski red, a prolazni sjaj pustog toga znanja, da je sjaj božanske mudrosti. Nevinost i prostodušnost rabi sviju pet osjetila, ne sudi nepromišljeno, sve motri mirno i promišljeno, podnosi i prigovore, brine se i namiruje potrebe, pa kroči životnom stazom u ljubavi i pokoju. — Praznovjerje pak opire se vlastitim osjetilima i osjetilima svega svijeta; ono nalazi zadovoljstva samo u pobjedi svoje nadutosti, kojom se bori surovo i divlje, dok živi. — Prostodušna i nepokvarena čovjeka vodi njegov nazor, komu za volju je pripravan žrtvovati i Boga i rod i dom, pa i sama za sebe.

— Ta to nam svjedoči i povijest i vlastito iskustvo, da su praznovjerje i okrutnost nerazdružive, pa nose samo škodljive i gorke posljedice sa sobom.

— Iz ovoga, što rekosmo, vidi se jasno, da je najbolji lijek proti praznovjerju, da se obučavanje puka u istini, osnuje na čistoj i blagoj nedužnosti i ljubavi, a pažnja da mu se upravi na ono, što ga po njegovu ličnom položaju može zanimati.

— Ja vas pojmim, gospodine župniče, pa sudim kao i vi, da bi se tim praznovjerju i predsudama najbolje uništio žalac. I tim bi praznovjerje i predsude postale puste riječi, bez unutarnjeg otrova, pa bi pale same po sebi.

— Tako i ja mislim, gospodine predstojniče. Red najbliže stvari i blago razvijanje čovječjih nagona, trebalo bi da budu podlogom pučkoj obuci; jer je to bez sumnje i glavnom podlogom prave ljudske mudrosti. Kad se čovjek bavi kojekakvim nazorima, i misli na daleke stvari, a slabo mari za dužnosti i prilike, koje su mu blizu, onda je nered u njegovu duhu. Tim se usađuje neznanje za ono, što je najznatnije i glupa želja za znanjem, koje se nas ne tiče. A surovost i okrutnost srca naravna je posljedica svake oholosti i nadutosti. S toga treba tražiti izvor praznovjerju i predsudama u tom, što *se pri obuci puka premalo svraća pažnja na one stvari, koje su za lični njegov položaj najznatnije i najbliže*, i koje mu navraćaju srce k čistoj i blagoj čovječnosti. Kad bi se toga prihvatili ozbiljno i marljivo, kao što mu utuvljujemo u glavu razne nazore, potkopali bismo do korijena praznovjerje, te mu oduzeli svaku snagu.

— Bilo je i gorih vremena, kad se je moralo vjerovati u sablasti, inače bi vas prozvali bili bezbošcem; bilo je vremena, kad je sudac morao stare žene, koje bi radi proste sumnje ili zlobne objede stavili na mučila, ispitivati, što su imale s vragom, ako nije htio, da izgubi svoja prava i sudačku svoju stolicu.

— Hvala Bogu, i to je prošlo, ali na žalost, još je ostalo puno staroga kvasa.

— Samo hrabro, gospodine župniče! Već otpada kamen po kamen od hrama praznovjerja. Kad bi samo htjeli tako hitro graditi hram Gospodnji, kao što brzo ruše hram praznovjerja.

— To je upravo, što manjka i što me žalosti. Oni, koji ruše praznovjerje, slabo se brinu, da uzdrže vjeru u Božanstvo u potpunoj snazi.

— E, tako je, gospodine župniče, kod svakoga prevrata, već sad se opaža, da su mu oni, koji su htjeli, da čiste hram Gospodnji, čisteći ga u svojoj gorljivosti razmaknuli i zidove; ali će se vratiti i opet izgrađivati zidove.

— I ja se tomu nadam, pa uzdajući se u Boga, vidim i sam, da počinju uvidati, kako bezvjerje najbrže i najjače potkopa sreću čovječanstva.

— Međutim sad nam je poći, pa ću i ja jurišati na praznovjerje i napasti mirkovačku praznovjernu družinu.

— Dao Bog, uspio vam posao! Ta i ja sam u svojim propovijedima i govorima navaljivao na praznovjerje, ali dosad sam slabo uspio.

— Ali ja ne ću početi riječima. Meni mora pomoći kokošar sa svojom košarom, svjetiljkom, lopatom i budakom. Čemu da trošim uzalud riječi.

— Bog i duša, on će to izvrsno izvesti. Istina je, ako se takove zgode valjano upotrebe, to se učini u času više, nego najljepšim govorima u pol stoljeća.

Odgovorni urednik: dr. Ante Cividini, Čakovec. Tiskara Kraljek i Vežić, Čakovec.

88. Predstojnik predaje pravdi krivce i upućuje puk.

Međutim bijahu se skupili seljaci kod općinskog ureda. Jučerašnja zgoda, pa vijest, da su ona trojica zatvorena, bijahu razlogom, da se je sabralo reć bi cijelo selo. Zgoda sa davlom silno ih je uzrujala.

Predstojnik se u to dogovorio s kokošarom i naložio mu, neka dobro pazi, kad on izvuče maramu iz džepa, pa neka onda dođe i izvede sve u redu onako, kao što su se dogovorili. Na to pođe sa župnikom i pisarom u općinski ured. Svjetina ustade i pozdravi smjerno pridošlu gospodu. Predstojnik im odzdravi usrdno i reče neka posjedaju na klupe i tratinu.

Predstojnikova gospođa s djecom i župnikovom sestrom stajali su pred župnim dvorom, odakle se je dobro vidjelo pred općinsku kuću.

Predstojnik dade predvesti uapšenike jednoga po jednoga i javno im pročita još jednom sve, što su očitovali, pa kad su pred cijelom općinom priznali svoj zločin, zapovijedi starješini, da ga sluša, a on zače:

„Nesretni čovječe! Žalim od srca, što te pod stare dane moram koriti, ali za one zločine, što si ih ti počinio, mora slijediti kazna. Ti si zaslužio, da budeš kažnjen vrlo oštro, ne s toga što si prisvojio Božićevu livadu i htio pomaknuti moju među, već s toga, što si putio ljude na krivu prisegu, zavađao ih na zlo i otimao im zaradu poput razbojnika. Oni nesretnici, koji krivo prisegnu, postat će prvom zgodom razbojnici, a ubojice su već tim, što svojom krivom prisegom prouzroče smutnju, sumnju, bijedu i nevolju pravednicima. Ne ću te prijaviti, što si se i na mojem dobru ogriješio, ali ovu kaznu moraš da obaviš:

Poći ćeš pod pratnjom sviju općinara do moje međe, pa ćeš opet postaviti sve u red, kao što je i bilo. A za ostale tvoje zloće moram te predati sudu, pa neka ti kroji pravdu po zasluzi."

I Berislava ukori predstojnik, pa mu reče, da će i on morati odgovarati pred sudom, ali da će mu se doista blaže suditi, jer je zaveden. Ignjata pak kao pripadnika druge općine dade odmah otpraviti preko kotarske međe, zaprijetiv mu zatvorom, usudi li se povratiti u ovaj kotar.

A sad se predstojnik okrenu k svjetini, pa reče: „Čudim se, da vas je noćašnja zgoda tako uzrujala. Cijela zgoda i pojavljenje davla samo je opsjena. Za kratak čas sramit ćete se i sami, što ste u to vjerovali; ali ja se nadam, da nijeste svi otvrdnuli u toj budalaštini. Dragičeviću, misliš li i ti, da se je davo načas ukazao glavom i zastražio starješinu?"

Mladi Dragičević odvrati: „Ja ne znam, poglaviti gospodine."

Mnogi se razljutiše, pa mrmljahu: „Kako možeš tako govoriti? Ta, svi smo čuli strašni glas vražji."

Predstojnik: Znam, da ste čuli viku, ruljenje i štropot, ali po čem možete reći, da je to bio davo? Zar nije to mogao biti i čovjek, ili njih više,

koji su htjeli da prestraše starješinu, koji se je onuda u noćno doba verao. U šumi je skoro u svako doba ljudi, a i cesta je blizu, dakle su ga mogli i ljudi isto tako prestrašiti, kao i sam đavo.

Seljaci: Ma da ih je bilo dvadeset, ne bi mogli dići onolike buke, pa da sie otkale bili tuj, poglaviti gospodine, ne bi vam ni na um palo, da mogu ljudi ovako ruljiti.

Predstojnik: Noć vara, a kad je čovjek u strahu, čuje i vidi sve drugojačije.

Seljaci: Ta o tom ne treba ni govoriti, mi se nijesmo prevarili.

Predstojnik: Ali ja velim, da jeste!

Seljaci: Nijesmo, gospodine predstojniče, budite uvjereni, da nijesmo.

Predstojnik: Ja držim, da bih vam mogao skoro i dokazati, da ste se prevarili.

Seljaci: Te dokaze bismo htjeli vidjeti.

Predstojnik: Možete i to vrlo lako.

Seljaci: Vaša poglavitost se samo šali.

Predstojnik: Ne, vjerujte, ne šalim se. Ako ne vjerujete, da vam mogu dokazati, a ono ću pokušati, pa pristanete li na to, da podijelimo općinsku pašarinu, dokazat ću vam s mjesta, da je jedan jedincati čovjek podigao onoliku buku i štropot.

Seljaci: Dobro, gospodine predstojniče, pristajemo. Ta okladili bi se za dva općinska pašnjaka, da nam to ne možete dokazati.

Sad nastade mrmor među ljudima. Nekoji će reći: „Morali bismo paziti, što obećajemo." Drugi će: „Prije će dokazati, da je đavlu mjesto u nebu, nego to." Treći će pak: „Ne treba nam se plašiti, on će uzmaknuti. Kladili bismo se glavom, da on toga ne može dokazati."

Seljaci (glasno): Da, gospodine predstojniče, ako nam dokažete, da jedan čovjek može tako ruljiti, kao što je noćas ruljilo, pristat ćemo odmah na razdiobu pašarine, ali ne dokažete li, ne pristajemo nikad, ni do vijeka, pa makar nas sve postrijeljali.

Predstojnik izvadi sad svoj bijeli rubac i dade tim znak kokošaru, pa reče: „Strpite se samo četvrt sata."

Ovi se porugljivo nasmiješe, a neki dometnu: „Ako ćete i do sjutra, poglaviti gospodine."

Predstojnik ne uzvrati na ovu prostačku primjetbu ni slovce.

Predstojnikova gospoda i ostali, što su stajali pred župnim dvorom, nasmijaše se od srca, videći kokošara, kakav se je uputio pred općinsku kuću.

Seljaci se začude ugledavši čovjeka s crnom košarom na glavi, i na njoj goruću svjetiljku.

„Kakva je ovo budala s gorućom svjetiljkom u po bijela dana?" protisnu neki.

Predstojnik: To je kokošar Krsto iz Dobrinovca, pa ga zovne: „Krsto! Što te amo nosi?"

„Imam nešto kazati, poglaviti gospodine!"

„Pa govori!" odvrati predstojnik.

Sad skine Krsto košaru i poče:

89. Kokošarev govor puku.

„Poglaviti gospodine predstojniče, velečasni gospodine župniče i vi braćo i prijatelji! Evo budaka, lopate, tikvice, lule i šešira vašega starješine. Sve to pustio je on u svom strahu noćas kod međe, kad sam ga u najboljem poslu prestrašio i niz brijeg potjerao."

Seljaci: Dakle mi bismo sad morali vjerovati, da si ti onako ruljio i halabučio? Jok valja! Taj dokaz ne valja, molimo za drugi.

Predstojnik: Čekajte časak, ta on ima i svjetiljku, možda će vam njom rasvijetliti pamet. (Promijeniv glas, oštro): A sad mir, dok on ne izgovori!

Seljaci ušute pokorno, a kokošar nastavi:

„Vi ste vrlo neuljudni, ta što me ne pustite da izgovorim? Poslušajte mene, Krstu kokošara iz Dobrinovca, pa ne budete li me htjeli poslušati, bit će vas pun novi kalendar; jer nije ni trunka istine u tom, da se je starješini ukazao đavo. Ja sam ga prestrašio, — ja, kokošar Krsto, kako me evo vidite, i to ovom košarom i ovom kozjom kožom, koju sam rastegao preko košare; jer je padala kiša, i ovom svjetiljkom, koju eto donesoh sa sobom. U jasikovici napunih je petrolejem i zapalih, da mi putem svijetli; jer znate, da je put iz Jasikovice ružan i opasan. U jedanaest sati bio sam još u jasikovačkoj krčmi, što će mi potvrditi krčmar i barem desetorica seljaka, koji su ondje bili. Kad sam stigao na vršak glavice nad vašim selom, bila je upravo ponoć i tad sam čuo, kako starješina, par koračaja od mene, nešto kopa i psuje. Pa pošto sam ga po kašlju i glasu prepoznao, začudih se, što traži tuj u to doba. Već pomislih: možda kopa blago? Ako sam došao u horu, podijelit će ga sa mnom. Pođoh spram njega, ali meni se čini, da je gospodin starješina jučer potegao malo više nego što je trebao, pa čim me ugleda, držao je mene siromašnoga grješnika za pravog živoga đavla. Kad sam vidio, da kani potkopati među gospodina predstojnika, pomislih: a ha! prestrašio se je, sad ću mu potkuriti! Brže bolje svežem lopatu, budak i svoju željeznu batinu i uzeh to drljati za sobom po onom kršu, vičući iza glasa: „Hej, hej Guljeviću! Ej, stani! Sad mi ljе ne uteče! Sta—a—a—ni! Gu—u—u—lje—viću! Sad si moj, sta—rje—ši—i—no!" I nijesam bio, koliko bi se kamenom dobacio od vas, kad ste mu bakljama pritekli u pomoć. Pa jer nijesam htio strašiti nedužnih ljudi svojim ruljenjem, povratih se sa svojim plijenom košari i otputih se svojim putem. Bila su četvrt na dva, kad me susrete naš noćobdija i zapita: „Šta nosiš to na svojoj košari?" Ne znam, što mu odvratih, samo znam, da mu ne rekoh istine; jer sam naumio šutjeti, dok ne pripovijedim

prije sve gospodinu predstojniku, što sam već u šest sati jutros i učinio. Dakle prijatelji, kako bih mogao doći do ovoga oruđa i ove pripovijesti, da nije istina, što vam evo rekoh?"

Neki od seljaka počešu se iza uha, a nekoji prasnu u smijeh. Kokošar nastavi:

„Ako vam se opet ovakova što dogodi, svjetovao bih vam: naložite noćobdiji, neka odveže s lanca najvećega psa, što ga imate u selu, pa ćete brzo uloviti đavla."

Kokošar zamukne, a neki u puku stadoše mrmljati.

90. Siromasi se okoristiše pri toj šali.

Nekoliko seljaka: Bog i duša, tako je. Ma sve se slaže na dlaku.

Drugi seljaci: Kolike smo budale bili!

Gajo: A ja sam htio poteći u potjeru za lopovom.

Nekoji vijećnici: Samo da nijesmo upleli pašarinu u ovu stvar.

Nekoji općinari: A ha! Sad vas je ulovio za pašarinu!

Imućniji: To je baš ono zlo!

Siromašniji: Hvala Bogu!

Predstojnikova gospođa: Najbolje je uspjelo ono s pašarinom.

Župnikova sestra: Ta sve je pošlo izvrsno za rukom.

Djeca pred župnim dvorom: Hej, hej! Guljeviću! Sa—a—ad si moj! Ej, hej!

Župnik: Rijetko je kad moći ovako djelovati na puk.

Starješina: Snivam li ili bdijem? Sve je bila varka, a ja moram u zatvor, i ne mogu biješnjeti, već moram pred sud.

Ovako su pojedinci u onom žamoru davali oduška svom čuvstvu.

Za časak diže se predstojnik i nasmijehnuv se poče: „Činiti pravo, ljubiti Boga i bližnjega, to je prava vjera, a vaša vjera u utvore i sablasti samo je glupost, koja vam truje duše. — Sad ste evo mirnim načinom pristali na razdiobu pašarine, pa ćete se za kratko doba uvjeriti, koliko dobra će nastati iz tog i za vas i za vaše potomke. Naložio sam, da vam se donese vina, pijte ga u svoje i u moje zdravlje, i u zdravlje onih siromaha, koji će tom dobom dobiti isto toliko, koliko i svaki drugi, ali za njih je to mnogo, jer prije ne imadoše ničesa. Ne zavidajte im; jer tko zna, kako će biti njegovoj djeci i unučadi."

Sad otpusti općinare, a Milanu Božiću naloži, neka za četvrt sata dođe u župni dvor. Na to pođe sa župnikom u njegov stan.

Putem mu se zahvaljivao na mudrom načinu, kojim je postupao, pa među ostalim reče:

„Odsiječ ne ću vas trebati moliti, da budete spram koga prijazni i milosrdni; jer sam se uvjerio, da u vas bije pravo očinsko srce, koje nadilazi sve moje prošnje i nauke."

91. Predstojnik zahvaljuje župniku.

Predstojnik odvrati na to župniku: „Ne zastiđujte me, gospodine župniče, ja činim ono, što mislim, da je najbolje, a još sam dosta neiskusan, pa se nadam, da ću se s vremenom usavršiti. Veseli me, da ste zadovoljni s mojim radom, a vjerujte, da držim, da ste vi učinili mnogo više od mene, te ste svojom brigom i dobrotom sve doveli u red, a meni je trebalo samo ovršiti pravdu."

— Poglaviti gospodine, vaša dobrota prema meni je prevelika.

— Nije, gospodine župniče. Ja zborim samo istinu, pa bih bio nezahvalan, kad vam to ne bih priznao. Vi ste se mnogo trudili, da učete u trag neopreznoj pogrješci mnoga predšasnika, pa da je po mogućnosti ispravite. Onoga ste siromaha time razveselili a i Bogu ste ugodili, ispraviv tu nepravdu. Vjerujte, da mi ni Bog oprostio ne bi, da ne priznam vaš trud. Primite moju najiskreniju hvalu!

U taj tren stvori se kraj župnika predstojnikova gospođa i pruži mu kitu prekrasnoga cvijeća. „Ovo vama na uspomenu od mene, vele časni gospodine!"

Dobri župnik bijaše tronut, suze mu navru na oči i ne smože besjede.

„Ne zahvaljujte nam, gospodine župniče!" poče predstojnik, a župnik jedva istisnu: „Vaša dobrota je zavrijedila kraljevstvo nebesko."

„Ne pretjerujte, gospodine župniče," odvrati predstojnik, „već mi budite i nadalje prijatelјem, pa ćemo nastojati složno, da usrećimo ovaj ubogi puk. Htio bih, da se još bolje zbližimo, pa bi mi bilo vrlo drago, da me posjetite što češće."

92. Predstojnik i siromašni Milan.

U to dođe Milan Božić, a predstojnik mu pruži ruku na pozdrav i reče:

„Milane, livada će biti opet tvoja. Čim starješini sud pukne, upisat će se na te, pa ti želim, da odslije budeš sretan."

Milan sav zadrhta s radosti, pa jedva izusti: „Ne imam riječi, kako da vam zahvalim, poglaviti gospodine!"

„Ne imaš mi na čem hvaliti, livada je po božjoj i ljudskoj pravdi tvoja."

Sad zalomi Milan s veselja rukama, zaplače i kroz plač protisnu: „O, blagoslov moje majke je nada mnom! Poglaviti gospodine, ona je u petak umrla, a čas prije svoje smrti reče mi: „Milane, tebi će još dobro biti, sjećaj se mene! O, koliko mi je teško za mojom dragom majkom!"

Ovaj prizor ganu i predstojnika i župnika. Na to će predstojnik: „Božji blagoslov je nad tobom, jer si vrijedan i pošten."

„— Božji i majčin blagoslov, — da, blagoslov najbolje, najpobožnije i najstrpljivije majke na svijetu!" nadoveza Milan kroz suze.

„Kako mi je žao, gospodine župniče, ovoga čovjeka, da je morao tako dugo pregarati svoje vlasništvo," okrene se predstojnik k župniku.

„Hvala Bogu, već sam pretrpio, poglaviti gospodine," poče Milan, „a pretrpljene muke i nevolje rode božjim blagoslovom. Ne znam, kako da vam se zahvalim na svim dobročinstvima, pa među ostalim i na tom, što mi pribaviste posla pri gradnji crkve. Ta vijest o tom okrijepila je moju dobru majčicu na dan smrti njezine, pa sad evo trebalo bi opet, da se zahvalim za livadu. Ne znam kako da počnem, kako da vam se zahvalim O, da mi je majka samo još to doživjela!"

Predstojnik: Dobri čovječe, radovat će se ona tvomu dobru i na onom svijetu. Tvoja tuga i ljubav spram majke tako me je dirnula, da sam skoro zaboravio, da ti kažem, da će ti Guljević imati nadoknaditi štetu, što ti ju je nanio, uživajući korist od tvoje livade.

Župnik: Na to moram ja Milanu nešto spomenuti. Starješina ti je doduše dužan nadoknaditi štetu, ali on je sad u traljavim prilikama. Za to držim, da ćeš biti milosrdan spram njega, pa mu ne ćeš računati sve na vlas. Obećao sam mu, da ću mu u tom bijednom stanju biti od pomoći, pa to evo i činim . Smiluj mu se Milane u njegovoj bijedi!

95. Dobrota siromaha spram neprijatelja.

Milan: O odšteti nije ni govora, gospodine župniče. Pa ako Guljević osiromaši, ne ću da se hvalim, ali učinit ću mu sve, što je pravo. Vidite, ta livada daje na godinu sijena za tri krave, a kad bih mogao držati dvije, imao bih više, nego mi treba, pa ću rado, dok budem živ, dati starješini toliko sijena, da prehrani jednu kravu.

Župnik: To je kršćanski i lijepo od tebe; Bog će te za to blagosloviti.

Predstojnik: To je sve u redu, gospodine župniče; ali ipak ne smijemo ovoga dobročinu uloviti za riječ, jer on je sad opojen silnom radošću. Milane, pohvaliti mi je tvoju ponudu, no bolje će biti, promisli stvar prije trijezno kroz nekoliko dana. Ta i onda imaš dosta vremena, da obećaš što sličnu, kad se ne ćeš trebati radi toga kajati.

Milan: Ja sam siromah, gospodine predstojniče, ali vjerujte, da se radi poštena obećanja nikad pokajao ne bih.

Župnik: Gospodin predstojnik ima pravo, Milane. Dosta je, da ne tražiš odšte, a ako Guljević zapane u nuždu, a ti budeš imao suviška, moći ćeš mu lako pomoći, budeš li htio.

Milan: Vjerujte, da hoću, učinit ću, što rekoh!

Predstojnik: Milane, ja bih želio, da današnji dan sprovedeš u veselju. Ako hoćeš, ostani tuj, pa ćeš ispiti čašu dobra vina, ili možda voliš poći k svojoj dječici. Ja sam se već pobrinuo, da nađeš dobru večeru kod kuće.

Milan: Vi ste predobri, poglaviti gospodine. Ja moram kući, jer su mi djeca sama, a ne imam nikoga, da uz njih ostavim. Žena mi je u grobu, a sad mi je i majka umrla.

Predstojnik: Idi dakle u ime božje! Prijavi se u štali, tamo je krava, koju ti poklanjam, da se veseliš s dječicom. Naložio sam, da ti se odveze voz sijena, i nadam se, da ćeš ga naći kod kuće. Ako ti je kuća ili staja trošna, možeš si nasjeći granja u mojoj šumi.

94. Zahvalnost Milanova spram predstojnika.

Milan se zapanji od silna veselja i ne smože ni riječi.

Pa baš ova smetenost razveseli većma predstojnika Dobrinovića, nego bi ga obradovala cijela bujica riječi.

Milan uze mucati zahvalu, ali ga Dobrinović prekide smiješeći se: „Ta, vidim, vidim, da mi se zahvaljuješ!" pruži mu porovno ruku i reče: „Hodi sad, Milane, otjeraj kravu kući," pa ako ti kad ustreba štogod, potraži me, ja ću ti vrlo rado pomoći."

Ganut do skrajnosti, ode Milan i otjera kravu k svojoj kući.

95. Prizori, koji diroju u srce.

Župnik, predstojnikova gospoda, župnikova sestra i predstojnikova djeca, svi bijahu dirnuti tim prizorom. Svi umuknuše za časak, najedared prekinu predstojnikova gospoda šutnju.

„O, krasnoga li dana, Dragutine! Krasna je zemlja, i cijela nam narav pruža neprestanih slasti, ali oduševljenje ljudsko ljepše je od prirodne krasote."

„U istinu ženice, u istinu je ljepše", odvrati predstojnik.

Na to će župnik: „Ove suze u očiju zahvaljuju vam na divnim prizorima, što nam ih danas pred oči dovedoste. U svom životu, gospodine predstojniče, ne nadoh čistijeg, nepokvarenijeg i boljega ljudskoga srca, no što ga nadoh danas u ovoga siromaha. To je najbolji dokaz, pogłaviti gospodine, da moramo tražiti ovakva srca samo u sirotinjskim kolibama."

Župnikova sestra ljubila je kroz plač predstojnikovu djecu od silna ganuća.

Nakon male stanke reći će djeca: „Idemo još danas k njegovoj djeci Pošaljite i našu večeru tamo."

„Ako vam je s voljom, pa hajdmo," reče župnikova sestra.

„Od srca rado," odgovori predstojnikova gospoda i svi se zakane, da pođu onamo.

Dobrinović dade donijeti iz kočije čerjak (četvrticu) teletine, a župnikova sestra napuni košaru raznim jestvinama i sve to predadu sluzi, neka nosi k ubogomu Božiću.

Staro i mlado, žene i djeca, u kratko: cijelo selo bilo se sabralo kod Milanove kolibe oko voza sijena i lijepe krave.

Par koračaja iza sluge idaše predstojnik sa župnikom, predstojnikova gospođa sa župnikovom sestrom i sa svojom djecom. Ušavši u kuću, nađoše sve pusto, a jadna djeca bijahu na pol gola i iznemogla od gladi i bijede. Sad se predstojniku ražali s nova nad tolikom bijedom. Okrene se k gospođama i reče: „Pa Milan hoće još da starješini, koji ga je već prije deset godina u ovu bijedu rinuo, doživotno daje trećinu svoga sijena."

„Ne, to ne bi bilo u redu, da ovaj jadnik, uz ovoliko djece ma i novčić samo poklanja onomu bezbožniku," reče gnjevno predstojnikova gospođa.

„Ali zar bi ti htjela postaviti granice veledušju i kreposti, koje je Bog kroz muke i nevolje podigao na onu čistu visinu, koja evo i tvoje srce dira i suzama ti oči orošava? — primijeti Dobrinović.

„Ne, to ne bih htjela," odvrati mu ona. „Neka raspoklanja cijeli imutak; ovakova čovjeka Bog nikad ne ostavlja."

Sad se obrati Dobrinović k Milanu: „Pa daj sada djeci jesti!"

Milutin potegne lako oca za rukav, pa mu prišapne: „Odnijet ću i Bogoljubi štogod, ä?"

„Da", odvrati Milan, „ali počekaj časak."

Predstojnik bijaše nešto načuo o Bogoljubi, pa zapita: „Što to reče mali za Bogoljubu."

Sad mu pripovijedi Milan o ukradenom korunu, o smrtnim časovima svoje majke, o dobroti Miroslava i Bogoljube, pa kako je same opanke i čarape, što su mu na nogama, dobio od njih i dodade: „Poglaviti gospodine, današnji dan je za mene presretan, ali ne bih moga veselo ni zalogaja pojesti, kad ne bih smio pozvati i te dobre ljude."

Ne ću, da vam na daleko i široko opisujem, kako su i predstojnik i župnik i gospođe pohvalile dobra djela čestite zidarice, kako je veselo otrčao Milutin po Bogoljubu i Mirostava, pa kako su ovi zastiđeni došli skupa sa svojom dječicom, ali ne na poziv Milutinov, već na poziv predstojnikova sluge, Kako su mali predstojnikov Dragić za Milutina, a mala mu kćerka Milka molili za Ljubicu i Ružicu obnošenih haljina, cipela i čarapica, kako su nudali djecu jelom, pa kako su gospođe s dječicom tetošile, a ova se istom onda posve udomila, kad je Bogoljuba došla. Kako rekoh, ne ću vam to na daleko i široko da opisujem, jer ovakova šta ne da se opisati — mora se vidjeti, doživjeti.

Cijelo gospodsko društvo ostade do kasna, naslađujući se s tim prizorom. Napokon se prijazno rastadoše.

Miroslav i Bogoljuba ostadoše pak kod Milana do devet sati na večer, veseleći se od srca njegovoj sreći.

96. Ugodne nade.

Već tjedan dana pronosi se po selu glas, da je Bogoljuba prosila svoju prijateljicu, a Dragičevićevu sestru Milanu Božiću za ženu. Pošto Milan sad

nije više ubog i pošto je i predstojnik očitovao, da bi mu drago bilo, da se uzmu, to svi drže, da će naskoro postati svoji.

Zidarev posao napreduje, da je milota, a predstojnik ga svakim danom više štuje i voli.

97. Kokošareva nagrada.

I kokošara snađe još sreća. Vozeći se kući, ugleda ga predstojnikova gospođa, pa reče mužu: „Ta i njemu bi morali štogod dati; jer on i jest onaj, koji je i nehotice sve u red doveo."

Na to zovne predstojnik kokošara, ustavi kočiju i reče mu: „Krsto, moja supruga želi, da ti ne bude đavolski tvoj posao uzaludan, na evo ti!" i pruži mu pet forinti.

Kokošar se pokloni duboko i reče: „E, poglaviti gospodine, na taj bi način želio do vijeka obavljati đavolske poslove."

„Da," — odvrati predstojnik — „kad bi bio siguran, da su svi seoski psi na lancu." — „I to je istina!" nasmiješi se Krsto, a kočija odjuri.

obuhvata 70 poglavlja, a sadržaj mu je ovaj: Na starješini je izvršena Dobrinovićeva osuda. Od nesreće posve ubit i preobražen reče župniku: „Ja sam bijedna, stara, izgubljena bena i nepotreban ovome svijetu. Sklonit ću se u kakav zakutak i, dok budem živ, molit ću, moliti i uzdisati za svoje vječno spasenje". Župnik ga je znao tješiti. — Dok je starješina vršio četrnaestdnevni zatvor, župnik je skupljao podatke o njegovom živovanju i napokon došao do spoznaje, da je starješina *morao* postati ono, što je u istinu

postao. „Život toga čovjeka otkri župniku život čitavoga sela, i svaka mu kuća bijaše sada jasna kao u ogledalu; sad mu postadoše kao dan jasne tisuće prilika i svari, kojima prije ne koristiše ni savjeti ni pomoći". (Gl. 10.) Pri tom sazna, kako se selo već nekoliko godina bavi krađom kao obrtom. Tu nema gotovo ni jedne kuće, u kojoj se ne bi našlo stvari, odnesenih iz dvorca. To dozna i predstojnik. Opazivši kako imućniji seljaci iskorišćuju slabost novoga podstarješine te hoće, da nagovještenu podjelu općinskih pašnjaka

ometu, održa i opet jedan sud i kazni sve krivce. Medu njima su Sigrist i školnik. Obojica se bave i drugim zanatom, te su si „braća tijelom i dušom" — naime lašci i tati. (Gl. 48.) Ovdje Pestalozzi prijezirno pripovijeda o školniku, hoteći svojim suvremenicima pokazati, da takovu vrst školnika treba maknuti, prije nego li se započne s popravljanjem obuke. Naskoro se predstojniku pruži prilika, te onemogući nekog varalicu i uzdrma praznovjerjem, koje se po selu veoma ojačalo. Neki Treufaug prodavaše razne mješavine, naročito „nebeske kapljice", koje su mnogoga pod ledinu spremile. Tim svojim „vražjim umjećem" steče u Mirkovcu lijepu svoticu. A kada je od takove „kure" i starješinina žena umrla, obustavi predstojnik obrt toga „privilegovanoga ubojice". Tako je u selu kojekakovo zlo obuzdano i malo po malo poče seoska općina napredovati. — Međutim je minulo i četrnaest dana. Starješina izvrši svjetovnu kaznu i nastupi kajanje u crkvi. Tu ga posade pod propovijedaonicu, odakle je župnik sakupljenim vjernicima čitao njegov život.

III. dio

obuhvata 85 poglavlja, kojima je slijedeći sadržaj: Sa starješinom presta uzročnik svake nevolje u Mirkovcima. Započeše nove, bolje i trajnije prilike. Obnovu sela potaknu tvorničar Meyer, čovjek pun iskustva. On upozori predstojnika poglavito na ove točke (Gl. 2. i 3.):

1. Krčma treba da nestane. — 2. Djecu valja za rana učiti tkati; dobitak moraju štedjeti. — 3. Marljivim i štedljivim mladim tkalcima neka vlastelin dade za uvijek besplatno komad zemlje. — 4. Svaki tkalac mora učiti gospodarstvo u tolikoj mjeri, koliko je to seljaku od potrebe. — 5. Prije svega valja popraviti seosku školu. Razlog: Nevaljali roditelji tkalaca nijesu sposobni, da svoju djecu uzgajaju i obučavaju kako treba. Potreban je novi učitelj. „Nevaljalca, pod imenom školnika, valja otjerati! Ta bena zna manje od kakvog djeteta u kolijevci; ne zna s Bogom i poštenjem u svijet doći." (Gl. 3.) — U školi su potrebne takve uredbe, koje bi djeci nadomjestile ono, čega ne mogu dobiti od roditelja, a ipak je za njih prijeko potrebno. — Predstojnik prista radosno uza sve te prijedloge. I njemu se činilo, da je najvažnije osnovati novu školu. Na svu sreću nađe odmah zgodna čovjeka, koji se ponudi za učitelja u Mirkovcima: to je Glülphi, osakaćen poručnik, kojeg je predstojnik od vremena do vremena namještao za mjernika. O njegovoj prirodnoj sklonosti za školnika veli Pestalozzi: „Ovaj je čovjek poučavao kućnog učitelja predstojnikova sina mnogo ljepše pisati, temeljitije i korisnije računati, nešto crtati, zemlju izmjeriti, na artiju prenositi i još više takovih stvari, poglavito pak spram njegova Karla (predstojnikova sina) nastupati vojničkim redom i strogošću. Pokazivati štogod kućnom učitelju bijaše njemu igrarija; sve mu je tako lako utuvljivao, te je mlad čovjek morao doći na misao, da je samo taj čovjek podoban urediti školu, kakovu je predstojnik zamislio". (Gl. 14.)

Predstojnik je svojom osnovom tako zaokupljen, da upotrebljava najosebujnije izraze, kada govori o školi. Poručnik veli, da je ona vojna; kućnom učitelju, da pri tom zaboravlja svoga Karla; svojoj ženi kaže, da je škola njegova „druga zaručnica", koja mu je zavrtila pameću baš tako kao i ona pred dvanaest godina. Žena mu odvraća: „Pravo je, čovjek nije čovjekom, ako u tvojoj starosti nema, što bi mu obuzelo tijelo i dušu!" (Gl. 14.)

S velikom ljubavlju pristupa učitelj k djelu. On uređuje školu iza kako je kod tvorničara Meyera stekao opće znanje o poljodjelstvu i naučio se tkati, a kod Bogoljube vidio vještinu prirodnoga uzgajanja. Bogoljuba mu pomaže savjetom i činom. Pri uređivanju svoje škole polazi učitelj Glülphi od ispravnoga načela, da se djeca u školi ne smiju staviti van položaja, što će ga u životu steći, nego da škola ima spremati za život. Zato s duševnim radom spaja tjelesni i daje djeci, da za vrijeme obuke tku. Na taj način postaje škola *industrijskom školom*. Za obučavanje u ručnome radu dobiva Bogoljuba još jednu izvrsnu ženu, Mar-

gáretu, „potpuna majstora u svakom kućnom poslu". U svom djelovanju pokaza Glülphi, da je uzorom prave učiteljske vjernosti i učiteljske mudrosti. Njegovim je ciljem harmoničko obrazovanje sviju sila i tomu ide on ususret bez okolišanja i svladavajući zapreke. Glavni dio njegovoga školskoga rada jest uzgajanje do čudorednosti. Sa malo riječi priučava on djecu na pravi red u životu sa strogom dosljednošću i čuva ih od svakog nejasnog promišljanja. Naskroz pošten, ne mari za „religiju na jeziku", već izgrađuje tihu, istinsku molitvu u Boga, i pravu, djelotvornu ljubav prema čovjeku. Nauk o vjeri povezuje tijesno sa životom djece, „tako te uvijek izgleda kao da govori s djecom o ocu i majci, o domu i zavičaju, kratko — o stvarima, koje su u svijetu gotovo pred očima". (Gl. 69.) Pri takovom načinu čudorednoga obrazovanja stvara on nešto tako veliko, da župnik dolazi do uvjerenja, kako učitelj postizava uzgajanjem više nego li on, „kada sate i sate propovijeda ili drukčije po mogućnosti čini. On se od njega uči i u svojoj starosti čini velike i napredne izmjene u poučavanju puka". (Gl. 69.) Kako se učitelj brine za srca svojih učenika, tako nastoji i oko obrazovanja pameti. „Naopačja glave" čuva se tako, da djecu upućuje najprije na točno gledanje i slušanje („pravo gledati i slušati prvi je korak do životne mudrosti") i da u njima „jača pravi smisao za prirodu, koji je u svakom čovjeku". (Gl. 71.) Veliku važnost daje obuci u računstvu; jer je „računstvo vez prirode, koji nas čuva od zabluda u istraživanju istine; on je kamen temeljac mira i blagostanja, što ga djeci ljudskoj dosuđuje promišljeno i brižno zvanje". [Gl. 71.] Učitelj Glülphi obučava zorno i upotrebljava tablice, na pr. za uvježbavanje maloga „jedamputjedan".

Tako nastoji, da obrazuje *potpuna* čovjeka. A da pri tom dostiže svoj cilj, to ima zahvaliti svojoj metodi prema prirodi i svojem oštrom psihološkom pogledu: „On je svoju djecu upoznao bolje u osam dana, nego li je upoznaše roditelji u osam godina, i već je iz daleka pronalazio, što mu je od svakoga činiti". [Gl. 70. i 84.] Prema tomu je on podoban, da se po mogućnosti obazire na individualnost svojih učenika. A autoritet znade osigurati očinskom ljubavlju i umnim prosudivanjem, a ne mahnitošću. [Gl. 73.] Tako se učitelj Glülphi pokazuje u istinu „mužem, koji na svakomu mjestu nešto znači, i koji će učiniti, da i djeca na svakomu nešto budu. A to dašto znači, da on djecu uči sasvim drukčije, nego li ljudi, koji su samo po jeziku nešto i koji samo na papiru nešto mogu". (Gl. 84.) *„Glülphi je izgled dobroga učitelja!* Podižite tomu mužu žrtvenike!", uzvikuje Pestalozzi oduševljeno, i odmah dodaje: „Ne, ne podižite mu žrtvenika. Dojenče na krilu starca i drhtava kap na usnama djeteta, koje tepa svoje ime, više je nego žrtva i žrtvenik!" (Gl. 84).

Što Glülphi izvodi s mladošću puka, to čini predstojnik s odraslima. Prije svega ukida krčmu, i seljake odučava od pića, dajući im dosta zanimanja. „Naskoro svatko primjećuje, da se selo posvuda izmjenjuje". (Gl. 81.) I sada može predstojnik s pravom župniku reći: „Mi smo, Bogu hvala, sa selom korak dalje, nego li smo se i sami nadali!" (Gl. 85.)

obuhvata 74 poglavlja, a sadržaj mu je ovaj: Kao što učitelj obnavlja školu s temelja, tako predstojnik podiže stanje čitave općine u svakom pogledu. U tom ga pomažu dobri zakoni, koje s velikom odlučnošću provodi. Uspostavilo se „seosko vijeće", koje sa svojim pomoćnicima ima da strogo nadgleda rukovanje sa seoskim gospodarstvom i da o tom polaže predstojniku čiste račune. Na taj način daje zemlja znatan dobitak. Pronicavi tvorničar, koji je međutim postao načelnikom, znade seljake navesti i na to, da osnuju zakladu za opće poreze, koji će im poslije mnogo koristiti.

Na mjesto dojakošnjega parbenoga oblika uvodi predstojnik novi, komu je poglavitom svrhom, da predusretne svađe i prepiranje i da se suprotstavi „nagonu divljeg i podivljalog čovjeka, toga izvora svega zla". Vješala su ukinuta.

Drugi se propisi tiču „nagona za svojinom, nagona za druženjem, sklonosti za radovanje, nagnuća za mir i poštenje, jednom riječi: — svih glavnih nagona naše naravi". Predstojnik ih okiva „prisiljem na građanske zasluge i na pravilnost građanskoga reda". [Gl. 53. – 56.] On spoznaje i suglasnost konačnih svrha u istinu mudroga zakonodavstva sa konačnim svrhama u istinu mudre religije — a isto tako unutrašnju vezu sredstava, da se naš rod oplemeni valjanim građanskim obrazovanjem, sa sredstvima, da se naš rod unaprijedi službom Svevišnjemu". [Gl. 57.] Zato naglašava njegu pravoga religijskoga obrazovanja, a otklanja svaku nausnu i umstvenu religiju, priznajući vrijednost obrazivanju srca.

Na osnovi takovih uredbi, zakona, zavoda i skrbi bit će podoban, da „od zapuštenoga prirodnoga smeća, kao što bijahu seljaci u Mirkovcima, podigne ljude smišljene, čvrste, oprezne, vjerne, pobožne, postojane u nadi i sumnji, sposobne da traže i da nađu sreću i zadovoljstvo unutar svoga kućanstva".

Sjajni uspjesi predstojnikovi pobuđuju sveopću pažnju. Kada je prvi kneževu ministar Bylifsky, predstojnikov prijatelj, posjetio Mirkovce, proučio je dobro te nove prilike i bio je od toga tako oduševljen, da je o tom izvijestio svoga kneza i predložio mu, neka bi se takove reforme u cijeloj kneževini provele. S početka je knez pokazivao malo volje za reforme, jer su ga prijašnje novotarije u mnogočem razočarale. A onda je bio i suviše pod uticajem svoga miljenika Helidora, koji bijaše nesklon ministru Bylifskomu. S toga drži, da je nemoguće pomoći cijelome narodu po uzoru predstojnika Dobrinovića, pa mu se čini, da je sve to samo „san pretrglije s čovječanstvom". U podizanju narodnoga obrazovanja gleda on pogibao državne sigurnosti. Bylifskomu uspije, u društvu s ministrom financija Endorfom i ministrom pravde Nelkronom, da na uvjerljiv način objasni, kako je povišeno narodno obrazovanje i blagostanje najodličnije sredstvo za ojačanje državne moći, i da su obrazovanje i blagostojanje pojedinca u najtješnjoj vezi s procvatom

cijele države. Sada naredi knez, da viši činovnici ispitaju nove uredbe u Mirkovcima. Ovi jednodušno izvijeste, da su Dobrinovićeve reforme „dovele do tako cjelovite promjene narodnih prilika i da su mu dale toliki stepen privrednih sila, da bi one, kad bi se općenito uvele, morale imati velikih uspjeha po učvršćivanje i proširenje države".

Ovaj izvještaj prihvati knez povoljno i odobri sve reformne prijedloge. Napokon savjet muževa, koji su u malom izvršili veliko, upotrijebi za poboljšanje života siromašnih, bijednih i zasužnjenih u zemlji.

Djeca zahvaljujuju predstojniku, za skrb, koju njima posvećuje.

KNJ. IV. NOVA ŠKOLA SV. 1. 2.

U ČAKOVCU 5. SIJEČNJA 1929.

HENRIK PESTALOZZI:

O NOVOJ GODINI 1819.*

Prijatelji i braćo! Tko vas ima želju, što srce tišti? Tko vas ima želju, za koju se živi i za koju se dragovoljno umire? Tko takovu želju ima, neka pomisli na sreću starca, koji od mladosti rane čezne za sirotištem, a ne nalazi ga nikada. I uvijek ga traži i nikada ga ne nalazi. A sada je najednoć kao nekim čudom, opčaran u takovu zavodu, koji u času rađanja razvija sile i uvjetuje razultate, kojih nijesam smio očekivati ni od kojega zavoda, makar sam ih godine i godine žudio.

Moja djeco mjesta Clindyja! Vi ste predamnom. Vaše bivstvo uzdiže moje srce; u vama, u vašim nastojanjima ispunjuju se nade mojega života. U vama osnivam početak dugotrajnih istraživanja za uzgajanje naroda. U vama osnivam prvijence praktičnih učitelja i učiteljica, obrazovanih za narodno uzgajanje. Djeco mojega doma u Clindyju! U vašem kolu rad sam pomladiti se; u vašoj sredini želim svoju starost pokopati — ili je barem zaboraviti i probujati za svoj cilj poput mladića, koji još ne vidje svijeta te u nj kroči kao novak sa svijem sanjama svoje nevinosti, sa svekolikim ponosom svoje probuđene snage. Djeco! Djeco! Vratite mi moju mladost! Vratite mi život moje mladosti, vratite mi sveti žar toga života! Vi to možete! Već je to i učinjeno bez vašega znanja: moje je srce raspaljeno svetim nadanjem, da će se ispuniti sanje moje mladosti, zamisli mojih zrelijih godina. A vjera, koja me je u vrtlogu mojih rasula pomagala, da sve do svojih sjedina održim konačne svoje svrhe i težnje k njima, dovest će me konačno do jedinoga cilja moga.

Djeco! Vaša je zadaća velika. Vi nijeste tu, da od mene i od mojega doma uživate dobročinstva. Vi ste ovdje, da postanete dobročiniteljima čovječanstva, ocima sirotinje i majkama njezine djece. Vi ste ovdje, da vas uzgojimo, kako biste mogli zadovoljiti svojoj zadaći, kao što joj do sada nijeste zadovoljiti mogli. Vi nijeste tu, da vas spremimo, kako biste danas sjutra napuštene, bijedne i nemoćne mogli darivati srebrom i zlatom. Toga vi nemate i toga vi ne ćete htjeti. Takva šta ne pomaže sirotama. Srebro i zlato još nijesu ono, što bi sirotinji pomoći moglo. Vama je određeno, da

*To je ulomak govora, što ga je Pestalozzi držao djeci sirotišta u Clindyju kraj Yverdona.

vi nemate i toga vi ne ćete htjeti. Takva šta ne pomaže sirotama. Srebro i zlato još nijesu ono, što bi sirotinji pomoći moglo. Vama je određeno, da u napuštenima, bijednima i nemoćnima razvijate, ojačate i oživite sile, koje je Bog dao čovječjoj naravi, da sama sebi pomaže. Djeco, vaša je zadaća velika. Vaš put do vašega cilja bit će pun snage. Gospod je pomogao. Molite i zahvaljujte se, da nam On i dalje pomaže i da vas svojom milošću uzdigne do sila, koje vaša zadaća iziskuje! Djeco, djeco, ne oglušite se pozivu Boga, koji vas na niskim putevima potiče do višega određenja.

Djeco, vaša je zadaća veća. To, što sam u svome životu žudio, što je moj dom nastojao, što smo tolike godine htjeli mi, ovdje udruženi plemeniti prijatelji, to stavljam ja, to stavljamo mi svi udruženi prijatelji u vaše ruke, bili ili ne bili vi ovdje. Da, mi, koji smo godinama radili, da popravimo narodno uzgajanje. Rezultate svoga zajedničkoga djelovanja stavljamo vama u ruke s pouzdanjem, da ćete ih od nas primiti za svetinju, da ćete ih u sebi čuvati kao dragocjenost i da ćete ih sve do groba upotrebljavati u službi čovječanstva. Vjerujemo, da ćete nastojati, kako bi te posljetke s božjim blagoslovom priveli višemu dozrijevanju, nego li je ono sada, kada ga vama predajemo.

Djeco, u tom nadanju gledam s radošću, kako mi vlasi sive, gledam s radošću, kako se grobu bližim. Što jesam i što htjedoh, živjet će u vama dalje, a moje će kosti u miru počivati. Moja duša uzdiže se u vama iznad groba i smrti, moja duša uzdiže se u vama iznad svekolikog praha prolazne zemlje i moga pozemljarskoga bivstva.

Preveo dr. A. C.

ANTUN MATASOVIĆ:

MLADO LJETO.

Opet jedna u vječnost prekanu
Svijetu kaplja tekućeg vremena.
Staro minu, novo ljeto svanu;
Novom pozdrav, starom uspomena!
Petar Preradović.

I.

Gotovo svaki čovjek očekuje s nekom nadom novu godinu i zato joj se raduje. Staro ljeto odlazi sa svim brigama i jadima, koje smo u njemu imali, a varalica nada nam obećaje, da će novo biti ljepše i sretnije.

Ljudi od iskona nijesu brojili godine, no gotovo svaki narod, koji se bar donekle u kulturi podigao, imao je stanovito doba u godini, od kojega je računao, da nastupa nova godina. To je doba bilo dočekano s posebnim slavama i svečanostima

Međutim mnogi narodi, koji su u kulturi toliko napredovali, da su

imali fiksiran dan novoga ljeta i uredeno brojanje vremena, t. j. kalendar u današnjem smislu te riječi, nijesu brojili godine, nego su označivali, da su se pojedini događaji desili toga i toga dana u tom mjesecu (ili samo toga mjeseca) te i te godine vladanja toga i toga vladara, odnosno toliko vremena prije ili poslije kojeg odsudnog događaja za dotični narod. Tako su na pr. Rimljani preko tisuću godina od uvedenog kalendara označivali pojedine istorijske događaje po vladanju konzula, a Židovi po vladanju domaćih ili tudih vladara. Tako isto daleko u srednjem vijeku označivahu događaje po vladanju pojedinih careva ili papa.

Radi toga najveći dio datuma, koje i moderna povijest uzima pod sigurne, zapravo nije siguran, što osobito vrijedi za stari vijek i za data novijih pisaca nekih kulturnih naroda (na pr. muslimana). Rimljani do Julija Cezara nijesu uopće imali ustaljena kalendara. Po nekoj vijesti računali su Rimljani najprije godinu od 10, a kasnije od 12 mjeseci, no da li su to bile mjesečne ili sunčane godine, pravo se ne zna, tek se prve čine vjerojatnijim. Radi toga posprdljivi Voltaire imade posve pravo, kad veli: „Les généraux romains triomphaient toujours, mais ils ne savient pas, quel jour ils triomphaient" (rimski su generali vječno triumfirali, no nijesu znali, kojeg su dana triumfirali).

Muslimani u teoriji imadu uređen kalendar, makar da se i radi o mjesečnoj godini, no početak mjeseca u jednom mjesecu računa se, ako dva vjernika na nebu ugledaju mladak, što je nemoguće, ako je oblačno. Radi toga često se i u jednom te istom kraju zbog spomenute slučajnosti računanje vremena razilazilo koji puta i za više dana.

Međutim teško je, a često i nemoguće fiksirati pojedine datume po modernom načinu i kod naroda, koji su imali svoje ere, jer često nijesu imale posve sigurna datuma, od kojega su počimale. Rimska era počima osnutkom grada Rima. Cezar je uzeo 46. god. prije Kr., da je od osnutka Rima (ab urbe condita) prošlo 706 god. Do njega su po svoj prilici imali svi mjeseci neparan broj dana (t. j. 29 i 31, a veljača 27), pa je godina imala 354. On je uveo jednu prelaznu godinu (annus confusionis ultimus) sa 444 dana (ili 445), da ispravi dotadanje nastale pogriješke, te za dalje godinu sa 365 dana i prestupne sa 366. Od njega kasnije eventualno bi se mogli u datume pouzdati, no ne baš uvijek, pogotovu ne u datume srednovjekovnih kršćanskih pisaca. Oni su doduše proslijedili rimskom erom, no dok je po Cezaru počimala godina 1. I., kršćani su u raznim biskupijama računali početak godine 1. I., 1. III., 25. III., od Uskrsa, 1. VIII., 1. IX., 1. X. i 25. XII.

Nadalje pojedine države i narodi imali su posebne svoje ere. Bizantska era počima 5508 god. prije Krista, a nova godina 1. IX. Od god. 1250. usvojili su je i Rusi, a do tada početak godine bio im je 1. III. Po bizantskoj eri računalo se gotovo do 18. vijeka na Balkanu.

U Srednjoj Aziji dugo se računalo po seleukidskoj eri, koja počima 1. X. 312. prije Krista, kada je Seleuk Nikator pobijedio Demetrija Poliorketa kod Gaze. I Židovi su računali po toj eri gotovo do 11. stoljeća, kad su općenito uzeli židovsku eru, po kojoj računaju i danas. Nju je uveo rabi Hillel Hanassi (živio sredinom 4. vijeka po Kristu), a počima sa 7. X. 3761. prije Krista.

Muslimani počimaju svoju eru od hedžre (bijeg Muhameda iz Meke u Medinu) 16. VII. 622., dok su stari Grci počimali brojanje godina od prve olimpijade (srpanj 776. prije Krista).

Za točno određivanje raznih historijskih datuma odnosnih naroda nastaje poteškoća i u tome, što Židovi i muslimani još i danas imadu mjesečnu godinu. Židovi svoje računanje usklađuju približno sa sunčanom godinom tako, da u svakih 19 godina imadu 12 godina po 12 mjeseci i 7 godina (prestupnih) po 13 mjeseci. Muslimani se naprotiv na ove diference između jedne i druge godine ne obaziru, pa prema tome njihov post ramazan, odnosno jedan od najvećih muslimanskih blagdana bajram pada u razno doba sunčane godine. Bivša turska carevina kušala je u novije doba to donekle regulirati tako, da 35 mjesečnu godinu kao „siviš" ne broji, nego su dvije mjesečne godine imale jedan te isti broj. Učinila je to stoga, jer bi inače morala u 34 sunčane godine isplatiti 35 godišnjih kupona na svoje državne zajmove, kad bi se držala točno mjesečnih godina.

Današnja naša kršćanska era (t. j. od rođenja Kristova) datira od godine 525. po Kristu, a uveo ju je opat Dioniz Exiguus. Godina počima s 1. I. Trebalo je mnogo stoljeća, dok je općenito usvojena (Engleska 704., Francuska 742., Njemačka od 876., Aragonija 1349., Kastilija 1386., Portugal 1422., papa 1431.). Ona imade julijanski, odnosno gregorijanski kalendar, — no o njima nije potrebno posebice govoriti.

Kako su ta računanja s modernog stanovišta nesigurna vidi se najbolje po tom, da nije sigurna ni godina Kristova rođenja (od koje počima naša era!), jer po računima raznih učenjaka varira od 4. prije do 7. iza Kristova rođenja.

II.

Iz gornjega smo vidjeli također, da svi narodi ne počimaju računati u isto godišnje doba početak nove godine. Pregleda radi spomenut ću najvažnije: do Julija Cezara Rimljani su počimali novu godinu 1. ožujka, od njega 1. siječnja, kao i danas većina kršćana; Kina, Japan (do 1872.), Korea (do 1892.) i Tibet (Lozar) od zimskog mlađaka, kad je sunce u Vođenjaku (20. I.—18. II.); Perzijanci (Nauroz) od proljetnog ekvinokcija; stari Grci od ljetnog uštapa; Kopti 1. VIII., Sirci 1. IX., Židovi od mlađaka, koji je najbliži jesenskom ekvinokciju (rujan-listopad); Nestorijanci i Jakobite 1. X. Kako su počimale nove godine u srednjem vijeku, rečeno je prije. Kod

muhamedanaca nije početak njihove (mjesečne) godine vezan ni približno uz koje godišnje doba. Njihova je era uvedena 636. po Kristu (po nalogu kalifa Omara), a imala je početi 622., u kojoj je u trećem mjesecu bježao Muhamed iz Meke u Medinu, (što pada na 15. odnosno 16. srpnja te godine).

Gore spomenuta raznolikost ne smije nas zavesti u bludnju, te mislimo, da je slučaj ili samovolja, što su pojedini narodi baš ovog ili onog datuma našeg kalendarskog računanja uzeli za početak svoje nove godine, kao što ne smijemo isto misliti ni za početke era. Broj godina židovske i bizantske ere jest rezultat računa učenjaka jednih i drugih prema datima iz svetih knjiga, a isto je i kod kršćanske ere. Hedžra jest odsudan događaj za muslimanski svijet, kao što je osnutak Rima za Rimljane, a prva olimpijada za Grke.

Uzroke, zašto je pojedina rasa odabrala koje godišnje doba kao početak nove godine, treba tražiti u temperamentu dotičnog naroda kao i u njegovom načinu života. Pogledamo li točnije gore spomenute datume, opazit ćemo tri razna roka, u kojima počima nova godina: 1. kod Mongola, 2. kod Semita i 3. kod Arijaca, a to su glavni narodi, koji žive na sjevernoj zemaljskoj poluci.

1. Mongolski narodi dalekog istoka jesu u prvom redu ratari. Žive ili u prenapučenim krajevima (Kina, Japan i donekle Korea) ili u krajevima sa škrtom prirodom (Tibet). Za uzdržavanje života nalaze se u teškoj borbi s prirodom, koju uvećavaju i inače nesređene i neuređene prilike (razbojnici, samovolja mandarina i sl.).

Kao ratari smatraju početkom nove godine vrijeme, u koje počimaju poljski poslovi, a to je konac siječnja i veljača. Ratar mnogo očekuje od nove godine, za to joj se raduje. Pa kod Mongola nova godina jest najveći blagdan, što ga uopće poznaju. Svečanosti traju petnaest dana i jesu opće narodno veselje. Pohađaju se, darivaju i uopće svakom zgodom odaju radost i veselje.

Međutim, kako od zemlje žive svi i siromašni i bogati, simbolijski se očituje to u općoj ravnopravnosti, koja tih dana vlada. U sva svetišta, na sve priredbe imade pristup svatko. Dok preko godine odlična dama ne bi ni pogledala na prosjakinju, za novogodišnjih slava nađu se u hramovima i svetištima zajedno: žena visokog činovnika pod pravim teretom zlata, srebra i dragulja na sebi uz siroticu kakvog kulija, koja jedva krpama pokriva golotinju.

Mongoli skrajnjeg istoka su većinom budisti. Budizam pak nije vjerska sekta, nego filozofski sistem, no u koliko bi ga i smatrali posebnom vjerom, to je kod Mongola poseban konglomerat pravog budizma s prastarom mitologijom tih naroda, kao što je u Indiji konglomerat s bramanizmom.

Narodi, koji u glavnom žive od prirode, a na svakom koraku nailaze na smetnje i zapreke, stvorili su religije, po kojima onda u prirodi vide djelovanje tamnih nadnaravnih sila, demona, kojima obiluje njihova mitologija. Cio se njihov vjerski život sastoji u neprestanoj borbi s demonima, odnosno u nastojanju, da ih umilostive.

U Kini u to doba puštaju u zrak ili pale papirnate zmajeve s imenima demona, da ih tako odbiju od sebe. U Tibetu kao i u drugim lamaističkim krajevima stvoreni su impozantni obredi spojeni s grandioznim ritualnim plesovima i predstavama. No dok lame tumače te predstave strašno maskiranih svojih drugova kao alegorijsko prikazivanje pobjede Bude nad šest krivovjerja, profanum vulgus gleda u njima pobjedu svijetlih duhova nad tamnim demonima, kojih se boji. Pad demona ga ohrabruje za daljnji rad i živovanje, zato Mongoli, a osobito Tibetanci pohađaju ritualne predstave u ogromnim masama, često na desetke tisuća.

Iza predstava su redovno opće narodne zabave, natjecanja i sl. Za tih 15 dana predaje se narod, koji se vječno boji tajnih sila, nesmetanom i potpunom veselju, jer u jednu ruku nada se sre i u novoj godini, a u drugu ruku demoni su satrveni i nadjačani. Za to nijedan narod na svijetu ne slavi s tolikim oduševljenjem i pompom početak nove godine kao istočni Mongoli, a među njima posebno Tibetanci.

2. Semitski narodi sasvim su drugačijeg temperamenta. Oni su proračunljivi kao pravi trgovci i zanatnici. Arapi, kojima njihova domovina, u većini pustinja, nije mogla dati dovoljno sredstava za život, a nalazi se između dva bogata svijeta Egipta i Indije, dosta su rano postali trgovci i bili su kroz cio stari vijek i dugo vremena u srednjem vijeku trgovački posrednici između istoka i zapada Židovi su od Abrahamove dobe, kad su bili nomadi i pastiri do seobe u Egipat, pa u Gesenu, te nakon dolaska u Palestinu pod rođenim kraljevima, bili ratari. No malena njihova domovina nije ih mogla ishraniti pogotovu, što su imali za sretnih vladavina domaćih kraljeva veliki prirast pučanstva. Radi toga i oni su, rašireći se po čitavoj za onda poznatoj Aziji uslijed babilonskog i asirskog ropstva, stali se više baviti trgovinom i obrtom, što im je nakon razorenja Jeruzalema postalo gotovo jedinim zanimanjem. Tako danas gotovo ni ne možemo vjerovati, da su Židovi negda zaista bili ratarski narod.

Rad trgovca i obrtnika ne zavisi toliko od utjecaja prirode. Trgovac započinje novi posao na temelju uspjeha prijašnjeg posla. On hoće, da i uživa plodove svoga rada nakon obavljena posla.

Islam je religija Arapa. Muslimani računaju početak dana u večer (kad zađe sunce), a ne u jutro, odnosno iza pola noći, kao Arijci. Isto tako počima i Židovima dan u večer, kad se pojave na nebu tri zvijezde. Jednima i drugima počima dan, kad drugim narodima svršava.

Muslimanska nova godina nije vezana na stalno godišnje doba, kako je već razloženo, jer imadu mjesečnu godinu. Međutim Židovi počimaju godinu u jesen i još danas. Negdašnji trgovci preko zime nijesu išli na daleke putove, nego bi se pod jesen vratili u svoje obitelji i u domaćem krugu proveli zimu živeći od zarade preko ljeta. Za njih je taj život u krugu obitelji nakon riskantnog rada kroz dugo vrijeme bio početak nove periode, koja se tiče njega samoga, a ne spada na vanjski svijet. Zato Židovi ne čestitaju novu godinu, a u koliko to danas čine, utjecaj je sugrađana drugih vjera. Isto se tako ne darivaju za novu godinu, nego na velike jesenske svetke prije nove godine. Trgovac naime najprije udovolji svim svojim obvezama i dužnostima, da može bez ikakvih zaostalih obveza uživati plodove svoga rada i početi novu poslovnu periodu.

3. Arijski narodi, čini se, da su strogo razlikovali novu godinu od novoga ljeta. Prva se temelji na astronomskom opažanju i na mitologiji, a drugo je u svojoj biti ono, što mi danas nazivamo novom godinom.

Početak novoga ljeta pada kod Arijaca u proljeće i to je zapravo početak nove godine. To je doba veselja, slave i darivanja.

Od Arijaca zadržali su najizrazitije osebine Slaveni. Njihova mitologija prikazuje dualizam, neprestanu borbu svijetlih i tamnih sila. U toj borbi sunce kao predstavnik svijetla podliježe (zima), da se opet ponovno rodi kao pobjednik. To se dešava u zimi, za vrijeme Božića, poroda novog sunca. Ova svoja opažanja borbe svijetla i tmine izrazio je specijalno naš narod u mnogim pjesmama i pričama mitološkog sadržaja kao i u nekim poslovicama. Tako na pr. poslovicu: „Pitali vuka, kad je najljuća zima, a on je odgovorio: kad se sunce rađa", ne možemo drugačije rastumačiti, nego da je to doba Božića, kad bivaju dani duži i kad se zaista sunce rađa, a u tom smislu narod zaista tu poslovicu i upotrebljava.

Božić je u istinu početak novih borba svijetla i tmine, dakle zaista početak nove godine. Tako naš narod shvaća danas, a na to nas upućuje i većina naših božićnih običaja, koji su u glavnom proroštva i nagađanja za novu godinu.

Međutim, čini se, da je naš narod naknadno spojio božićnu slavu sa slavom nove godine, dok su u pogansko doba to bile dvije svečanosti u priličnom vremenskom razmaku. Božić je bio samo ritualna konstatacija pobjede svijetlih sila, a nova godina počela je tek u proljeće. Na to nas upućuju običaji drugih arijskih naroda. Perzijci slave novu godinu u proljeće i darivaju se jajima. I u našem je narodu darivanje jajima na Uskrs, a to je sigurno ostatak negdašnjeg novogodišnjeg običaja. Rimljani su također do Julija Cezara počimali godinu početkom ožujka.

Pitamo li se, koji su razlozi tome, da narodi, koji su dobro opazili, da je početak nove vremenske periode zapravo, kad počnu dani rasti, ipak slave novu godinu mnogo kasnije, naći ćemo ih u psihi tih naroda. Arijci,

a napose naš narod, su skloni skepsi. Kao ratari čekali su, da usjev iznikne, pa tek tada su mogli da prave prognozu za uspjeh svoga rada. Radi toga raduju se poniklom usjevu i slave početak nove godine, zapravo novog ljeta.

Da je tako, svjedoči nam narodni izraz „mlado ljeto", koji se isključivo upotrebljava za novu godinu. Pa i danas čestitaju naši seljaci novu godinu:

Čestito vam novo lito!
Rodilo vam dobro žito.
U zdravlju ga poželi,
U veselju pojeli!

Napokon ostataka diobe ovih slava imademo i kod drugih evropskih naroda, koji nam gornje potvrđuju. Romanski i germanski narodi darivali su se također za Uskrs, pače i za Duhove (Germani, jer na sjeveru usjevi mnogo kasnije niknu), a te blagdane su nazivali velikom novom godinom za razliku od male u siječnju.

Spoj novoljetne slave s božićnom nastao je sigurno uslijed utjecaja crkve i njenog kalendara. Crkva je uvela Božić, t. j. blagdan Kristova poroda u vrijeme poganskog Božića, da novopokršteni narodi ne osjete s vanjske strane težinu nove religije, odnosno da joj lakše prionu.

Crkva je preuzela stari rimski kalendar, u kojemu je nova godina 1. I. Rimljani su se pojavili u istoriji kao pastirski narod na prelazu u ratarski sa polutotemskim familijarnim uređenjem (tribus). Isprva im je počimala godina ožujkom, mjesecom boga Marsa, koji je opet borbeno svijetlo biće. Iza marta dolazi travanj, posvećen Apolonu, bogu sunca. (Nekoji tvrde, da je travanj bio posvećen Afroditi, što ne stoji, jer se ne može sigurno dokazati niti etimološki, niti mitološki). Rimljani, ratoborni gorštaci dadoše svom temperamentu odraza i u diobi vremena, ne krijući pri tom svoga arijskog porijekla (mitologijski dualizam). Po priči je Numa Pompilije uveo godinu s 12 mjeseci. Nakon kraljevstva konzuli su preuzimali vlast 1. I., a po vladavini se konzula bilježili historijski događaji. Radi toga je Cezar premetnuo početak godine na 1. I. Nije ju htio premjestiti tjedan dana prije na najkraći dan u godini, da se novi kalendar nastavi na stari.

Crkva je, preuzevši Julijev kalendar, ostavila početak godine na isti datum, a rođenje Kristovo uvela je u vrijeme poganskog Božića. Narodi pak, počimajući novu godinu iza Božića, prenijeli su slavu novog ljeta na Božić i tako te dvije slave spojili.

III.

Iz dosadašnjeg razlaganja moglo se opaziti, da su pojedini kršćanski narodi slavili ili još i danas slave novu godinu u drugo vrijeme, pose-

bice u jesen. To je utjecaj židovskog računanja. Pa to se očituje i u crkvenom kalendaru, jer crkvena godina katoličke crkve zapravo počima prve nedjelje Adventa.

Nije potrebno posebice naglasiti, da su i arijski muslimani preuzeli kalendar, kojim se služe i semitski muslimani.

Dakle iz svega vidimo, da su prvi kalendari kao i početak nove godine nastali u savezu s mitologijom i temperamentom pojedinih naroda. Na kasnije promjene utjecale su kulturne veze, kulturna nasljedstva od drugih naroda ili volja odnosno nalog suverena.

Zanimljivo je opaziti, da su najljepše slave nove godine imali i za držali primitivni poganski narodi ili narodi poganstvu bliski, dok je slava nove godine kod kršćanskih naroda izgubila na svome sjaju. To je shvatljivo, ako uzmemo, da neposredno prije nove godine dolazi Božić, najljepši kršćanski blagdan, na koji su osim toga mnogi narodi prenijeli lijepe svoje novogodišnje, odnosno novoljetne običaje.

Zato u prošlim vjekovima gotovo da se nova godina ni ne slavi. Kroz cio srednji vijek, pa kasnije kroz renesansu, sve do 18. i 19. vijeka uzalud ćemo tražiti pjesnika, koji bi joj posvetio koji stih ili slikara, kojega bi ona oduševila za podesno slikarsko djelo. A ipak su te epohe poznavale i te kako grandiozne parade.

Od 18., a pogotovo od 19. stoljeća opet ulazi u običaj novogodišnja slava, spojena s čestitanjem i darivanjem. I Rimljani su darivali o novoj godini, naime klienti svoga protektora, a podanici cara (strena), dakle niži pretpostavljene. Danas daruju pretpostavljeni niže.

U 19. vijeku gotovo svaki pjesnik imade po koju pjesmu novoj godini, slikari prave slike njoj u čast. Korporacije i pojedinci prireduju proslave. Uopće taj je dan slave i veselja.

Uzrok je tome u širenju racionalizma i liberalizma, a i u načinu današnjeg života. Poslovni ljudi zaključuju poslovanja prijašnje godine, pa imadu razloga, da se raduju uspjehu. Liberalizam umanjio je interes za crkvene slave, pa i za svečanost Božića, a čovjek sklon veselju i ceremonijama prenosi to na novu godinu.

Crkva protiv novogodišnje slave nema ništa, što više imade posebne obrede za taj dan, pa i kršćanski narodi slave taj dan više nego prije, jer to donosi vrijeme sa sobom.

I mi kao djeca svoga vremena slavimo novu godinu. Prijatelj prijatelja, rođak rođaka sjeti se, ako ničim drugim, a ono jednom kartom. Moderna industrija u tom pogledu je gotovo neiscrpiva. Za svaku godinu donosi nove atrakcije u kartama, jer konkurencija je velika, pa tko daje bolju robu, bolje prolazi.

Ali i u tim kartama imade mnogo toga, što podsjeća na mitologije starih arijskih naroda. Svinja na pr. znači u narodnom praznovjerju sreću

i zato ćemo je često vidjeti na novogodišnjim razglednicama. Dimnjačar isto nalazi na njima svoje mjesto. Zašto? Stvar svakako zanimljiva. Njegovo crno odijelo sjeća na crna bića, srednjevjekovnoga davla, odnosno na demone starih Arijaca. Bića pak tamnih sila u mitologijama nijesu sklona čovjeku, no ipak su kadra, da mu donesu materijalnu sreću. Ta svi znademo za narodnu praznovjericu, da davao može donijeti čovjeku sakriveno zlato. Oblačne vile u narodnoj mitologiji jesu zle, ali ipak oblaci, kojima one regiraju, donose plodovitost zemlji. S takvom jednom vilom (Ravijojlom) pobratio se i najveći naš narodni junak Kraljević Marko. Napokon i darove Sv. Nikole dijeli crni i nakazni krampus.

Crno odijelo dimnjičara dalo mu je mjesta na novogodišnjim razglednicama, a radi crne svoje boje on je omen sreće u modernom praznovjerju. To je pak slika našega vremena: modernoga paganizma.

Nekoje karte oslikane su pitomijim i ljepšim predmetima: djecom, zelenilom, koje označuje nadu i sreću u novom ljetu.

Mi dakle kao djeca svoga vremena čestitamo jedni druglma novu godinu, pa i ja završavam ovaj članak riječima velikog hrvatskog pjesnika Prerada:

Sretno bilo svakom, komu granu
Ovo doba novoga imena;
Sretno bilo, zavilo mu ranu,
Donijelo mu radosnih promjena!

FRITZ WERTHMANN:

IZ RADNE KNJIGE MOJIH UČENIKA.

N a p o m e n a: Radna knjiga treba da nadomjesti veliki broj raznih bilježnica kao što su: računske bilježnice, bilježnice za jezikoslovnu obuku, za sastavke i t. d. U ovu debelju bilježnicu upisuju učenici sve što rade. Po tom postaju te radne knjige prave knjige života, u kojima se skuplja blago znanja u stvarnoj i logičnoj vezi. Ja sam u časopisu „Schulreform" (str. 198 g. 1924.) prikazao smisao i vrijednost radne knjige i upućujem one, koji hoće pobliže da o tom saznadu, na spomenuti članak.

13. 1. 23. Nova Godina: Zemlja se okreće u 365 dana, 5 sati, 48 minuta i 46 sekunda oko Sunca. To je jedna g o d i n a. Rimljani su računali za godinu samo 365 dana. Time su učinili pogrješku. U 1 godini . . . 5 sati, 48 minuta, 46 sek. = 348 min. 46 sek.

$$\frac{348 \times 6}{20.880 = 20.926 \text{ sek. bila je pogrješka}}$$

Koliko je bila pogrješka u 4 godine? $\underline{20.926''} \times 4$
$83.704''$

$83.704'' : 60 = 1395' \, 4''$
237
570
304
4 ostatak

$1395' : 6 = \underline{23 \text{ sata } 15 \text{ min. } 4 \text{ sek.}}$
19
15 ostatak

To su skoro 24 sata = 1 dan i jedna noć.

Julije Cezar opazi to i uredi god. 45. pr. Kr. računanje vremena. On umetnu svaku 4. godinu po jedan dan i prozva taj dan prestupnim danom (29. februara). Ali je i Cezar napravio jednu pogrješku:

24 sata
— 23 „ 15' 4''
= 44' 56'' = 2696'' je pogrješka u 4 godine.

Tu je pogrješku opazio 1512. papa Grgur.

Kolika je ta pogrješka u 400 godina?

$269.600'' : 60 = 4493' \, 20''$
29
56
20
2

$4493' : 60 = 74$ sata
293
53 ostatak

74 sata 53 minute 20 sek. jest dakle pogrješka u računanju kroz 400 godina, t. j. nešto više od 72 sata = 3 dana i 3 noći.

Zato je papa Grgur odredio, da se od svih prestupnih dana tijekom 400 godina izostave 3 prestupna dana.

Na pr.: 1900, 1904, 1908, 1912, 1916, 1920, 1924, 1928, 1932, 1936, 1940, 1944, 1948, 1952, 1956, 1960, 1964, 1968, 1972, 1976, 1980, 1984, 1988, 1992, 1996, 2000, 4, 8, 12, 16, 20, 24, 28, 32, 36, 40, 44, 48, 52, 56, 60, 64, 68, 72, 76, 80, 84, 88, 92, 96, 2100, 104, 108, 112, 116, 120, 124, 128, 132, 136, 140, 144, 148, 152, 156, 160, 164, 168 . . . . i t. d.

Ispušta se prestupni dan u god. 2000, 2100 . . . .

16. 1. Kalendara su dva: Julijanski i Gregorijanski kalendar. Mi računamo po Gregorijanskom kalendaru, Rusi po Julijanskom (Nova Godina počinja 14. januara). Za vladanja Karla Velikoga slavili su Božić i Novu Godinu ujedno na 25. decembra. Rimljani su počimali godinu na 1. marta. Mart je nazvan po rimskome bogu Marsu; april je nazvan po rimskoj božici Afroditi, ona je bila božica rastućega cvijeća; maj je nazvan po rimskoj božici Majci; juni je nazvan po rimskoj božici Juno, ženi najvišega boga Jupitra; juli, prije Quintilus (t. j. peti mjesec) prozvan je poslije po Juliju Cezaru; august, prije Sextilis (t. j. šesti mjesec) nazvan je poslije tako po caru Augustu; septembar je sedmi mjesec; oktobar je osmi mjesec; novem-

bar je deveti mjesec; decembar je deseti mjesec; januar je prozvan tako po bogu svijetla Janusu; februar je prozvan po rimskom prazniku očišćenja.

Skup, porodica riječi od izraza godina: Nova Godina, prestupna godina, pola godine, četvrt godine, školska godina, dužnička godina, prosta godina, nastajanje godine, godišnjak (godišnja knjiga, almanak), početak godine — tisućljeće, stoljeće, godišnja mijena, na okretu godine, desetljeće, godišnje doba, broj godina, tijek godina, godišnji kalendar, godišnji dan, godišnja plata, godišnji stan, godišnji izdatak, godišnji primitak, iz godine u godinu i t. d.

18. 1. Učevna vježba. Izlet sa rodlima.[1]) — 9 sati od kuće—Kaasgraben—Sievering—Rohrerwiese (rodlanje) — kući u 12 sati 45 minuta.

Što pripovijedamo: Mi smo rodlali. **Ja** sam rodlao. **Ti** si rodlao. **On** je rodlao. **Oni** su također rodlali. Jednina: ja, ti, on, ona, ono. Množina: mi, vi, oni.

Kako su Rimljani nazivali brojeve. I = primus, prvi, prima, primarac. II = sekundus, drugi, sekunda, sekundarac. III = tertius, treći, tercija, tercijanac. IV = quartus, četvrti, quarta, kvartanac. V = quintus, peti, kvinta, kvintanac. VI = sextus, šesti, seksta, sekstanac. VII = septus, sedmi, septima, septimac. VIII. = octavus, osmi, oktava, oktavac. IX = nonus, deveti. X = decimus, deseti.

19. 1. Koliko je svaki od nas star?[2])

A . . . rod. 24. maja 1913.
19. jan. 1923.

Od 24. V. 1913.— 1. VI. 1913. = 8 dana
„ 1. VI. 1913.— 1. I. 1914. = 7 mjeseci
„ 1. I. 1914.— 1. I. 1923. = 9 godina
„ 1. I. 1923.—19. I. 1923. = 19 dana

9 godina, 7 mjeseci i 27 dana.

20. 1. Njemačka imena mjeseci: Jänner: hladni ili ledeni mjesec. Februar: Hornung (veljača), mjesec kopnjenja snijega ili pokladni mjesec. März: proljetni mjesec. April: uskršnji mjesec ili mjesec nicanja biljki. Mai: mjesec slasti i cvata. Juni: Brachmonat (lipanj, juni) ili mjesec trave. Juli: mjesec sijena i topline. August: mjesec žetve i vrućine. September: jesenji ili voćni mjesec. Oktober: mjesec dozrijevanja i vina. November: mjesec magle ili zime. Dezember: božićni ili snježni mjesec.

[1]) Zapravo to nije učevna vježba, već pravo putovanje, kako se na bečkim srednjim školama i preduzimlje svaki mjesec. Mi smo to zato svrstali u učevne vježbe, jer se djeci sviđalo neprestano nabrajanje. Na to se nadovezuje gramatička obradba vremena.

[2]) Ovi su računi bili izračunavani za svakog učenika.

Kako se može pogoditi rođendan? Ja ti mogu točno kazati, kad si rođen. Ti moraš samo slijedeće da izračunaš: N. pr. 4. IX. 1911. Najprije pomnoži dan rođenja sa 50 . . . . $4 \times 50 = 200$, k tome pribroji $1 = 201$, ovu sumu uzmi dvaput $= 402$, k tome pribroji $123 = 525$, ovoj sumi pribroji broj mjeseci do rođnoga dana (ovdje 9) $= 534$, ovaj zbroj pomnoži sa $100 = 53.400$, dodaj k tomu broj godina do rođendana (ovdje u ovom primjeru 1911) $= 55.311$, k tome dodaj $45 = 55.356$ — sad oduzmi od toga 14.445 (ako je netko rođen u 19. stoljeću, neka oduzme samo 14.345) $= 55.356$

$- 14.445$

$40911 = 4.\ 9.\ 11.\ (1911)$

21. 1. 100 godina zovemo jedno stoljeće.

Od 0— 100 = 1. stoljeće
„ 101— 200 = 2. „
„ 201— 300 = 3. „
„ 1801—1900 = 19. „
„ 1901—2000 = 20. „

Mi živimo dakle u 20. stoljeću.

Što radimo sada: Mi pišemo, crtamo, čitamo, učimo, jedemo, vježbamo tijelo, igramo, računamo, pijemo, trčimo i t. d. To se zove sadašnjost.

Što smo jučer radili: Mi smo pisali, crtali smo, čitali smo i t. d. To se zove prošlost.

Što ćemo sutra raditi: Sutra ćemo se igrati, crtat ćemo, čitat ćemo i t. d. To se zove budućnost.

23. I. Sveti broj 12. 12 mjeseci, 12 brojki na uri, 12 apostola, 1 tucet = 12 komada, 1 šok (šezdesetak) = 60 komada, 60 minuta, 60 sekunda, 24 sata, 12 sinova Jakovljevih, 12 vila, 12 gusaka.

Ura (mjerilo vremena). Sunčana ura. Jedan štap pričvršćen je o zid ili je zabijen u zemlju. Oko štapa povučena je kružnica. Ta ura ne pokazuje točno vrijeme, jer je od sunca zavisna. Upotrebljavali su je već u staro doba.

Pješčana ura. To su dva lijevka, od kojih je jedan ispunjen pijeskom Pijesak teče kroz malu rupu u donji lijevak. Vrijeme za to bilo je određeno, ne doduše točno, ali približno dobro. Ta je ura nezavisna od sunca i sunčanoga vremena.

Vodena ura. Jedna posuda, cijev za vodu, iz koje voda kaplje, zatim plivač s motkom na zupce, kolo na zupce s kazaljkom. Sprava je vrlo jednostavna, ide neprestano, neovisno, i može se na njoj smjesta pročitati vrijeme.

Ura na ulje. Isto tako kao i vodena ura, samo mjesto vode lijevak sa uljem.

Ura na njihalo. Njihalo, jedna poprječna greda s potpornim kukama, jedno kolo na zupce i 2 utega. Ova ura mora visjeti, da utezi i njihalo budu nategnuti. Ne može se upotrijebiti za džepne ure.

Ura na pero. Smotano pero, kotačić, koji neprestano ide (zapravo njihalo). Ima velike prednosti: može se nositi u džepu. Ta je ura zavisna samo od pera.

24. I. Kakovih ura ima? Električna ura, ura na pero, vodena ura, pijinska ura, sunčana ura, ura na njihalo, džepna ura, pješčana ura, ura na ulje, ura na narukvici, kontrolna ura, kuhinjska ura, toranjska ura, ura za noćobdije, gradska ura, školska ura, radium ura, ura budilica, ura za gospodu, ura za gospođe, repetir ura, sigurnosna ura i t. d.

(Crtarije različitih satova.)

Zagonetka:

Na zidu visi i bez velike buke
Tuče, premda nema baš nijedne ruke.
Na zidu visi i ide amo tamo,
Ide, ide a ne miče se baš nikamo.

1 tucet. 1 tucet = 12 komada, 1 šok (šezdesetak) = 5 tuceta = 60 komada. 1 gros = 12 tuceta = 144 komada.

Što se na tucete prodaje: naramenice, olovke, puceta, svijeće, jaja, listovni papir, šivaće igle, sapuni, kreda, pera, crnila, ovratnici, džepni rupci, električne žarulje, čarobne svjećice i t. d.

25. I. Sveti broj 7. 7 gavranova, snjeguljica (7 brežuljaka i 7 patuljaka), 7 Švaba, vuk i 7 jarića, Palčić (sa 7 djece, 7 kćeri i čižmama, koje su prevaljivale 7 milja), hrabri krojačić (7 muha), san faraonov i t. d.

Brojevni srokovi: 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, ja u staru babu gledam, stara baba kuha broć, odsjekla si palac proć.

1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, na ulici numero sedam stoji našeg Štefa stan, gigerle, gogerle, ti si van.

1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, na mašinu evo sjedam, a mašina ne će poć, drugod tjedna treba doć, drugog tjedna bit će luman, tata veli: ti si van.

7 dana (sedmica) u njemačkom: Montag prozvan po mjesecu (der Mond), Dienstag po bogu rata Ziu, Mittwoch, sredina (Mitte) tjedna (die Woche). Donnerstag nazvan po bogu munje i groma Donaru. Freitag prozvan po božici Freia. Samstag prozvan po židovskom Sabbatu. Sonntag nazvan po suncu (die Sonne).

S . . . donio nam je danas pješčanu uru. Trebalo je 3' 25" dok je pijesak istekao iz jednoga lijevka u drugi.

26. I. Dobri broj 3. Sve dobre stvari ponavljaju se triput (Alle gute Dinge . . .) 3 puta prozvati, 3 puta prebrojiti, 3 puta zvoniti; prošlost, sadašnjost i budućnost; širina, visina i duljina; poredenje pridjeva u 3 stupnja; početak, sredina i svršetak; 3 predsjednika; 1, 2, 3, — slobodan si ti.

Priče: 3 pera, 3 čovuljka u šumi, 3 psa, 3 gosta na piru, stoliču prostri se, Pepeljuga i dr.

27. I. Zao broj 13. — 13 vila; ako za stolom sjedi 13 osoba, znači nesreću; to je nesretni broj.

Veseli broj 9.

$1 \times 9 = 9$
$2 \times 9 = 18$
$3 \times 9 = 27$
$4 \times 9 = 36$
$5 \times 9 = 45$
$6 \times 9 = 54$
$7 \times 9 = 63$
$8 \times 9 = 72$
$9 \times 9 = 81$
$10 \times 9 = 90$

$12{,}345{,}679 \times 9 = 111{,}111{,}111$

$0 + 9 = 9$
$1 + 8 = 9$
$2 + 7 = 9$
$3 + 6 = 9$
$4 + 5 = 9$
$5 + 4 = 9$
$6 + 3 = 9$
$7 + 2 = 9$
$8 + 1 = 9$
$9 + 0 = 9$

$12{,}345{,}679 \times 18 = 222{,}222{,}222$

$1 \times 9 + 2 = 11$
$12 \times 9 + 3 = 111$
$123 \times 9 + 4 = 1111$
$1234 \times 9 + 5 = 11111$
$12345 \times 9 + 6 = 111111$

tako do: $12{,}345{,}679 \times 81 = 999{,}999{,}999$

Pokušaj sa brojem 9:[3])

na pr. 542×361

3252
1626
195.662

$5 + 4 + 2 = 11 : 9 =$ ostatak 2
$3 + 6 + 1 = 10 : 9 =$ „ 1 $\quad 2 \times 1 = 2$
$1 + 9 + 5 + 6 + 6 + 2 = 29 : 9 =$ ostatak 2

račun je dobar!

Iz radne knjige jednoga učenika iz Eggenburga:[4]) **12. I.** U prijašnje vrijeme slavilo se Božić i Novu Godinu u isto doba (25. decembra). Sada počinje Nova Godina na 1. januara. Na Staru Godinu (31. decembra) slave ljudi Silvestrovo. Tu noć oni bdiju, a u 12 sati ugašuju svijetlo, pozdravljaju nastalu godinu i žele si međusobno mnogo sreće, veselja i zdravlja. Nažalost misle mnogi ljudi, da se bez alkohola ne može biti veseo i slave Silvestrovo u gostioni.

Silvestrovo.

Silvestarske čaše zveče,
Silvestarske ure biju,
O ponoćnome satu
Glasna se kola viju.
Jedu i piju, u igri se šale,
Bez srca i bez zlobe,
Od ljeta prte k ljetu
Od stare do nove dobe.
Zar i ja žijem tu? Ne!
Na samu me pustite!

O ponoćnom satu samac
Rad sam raj i pako žiti,
Ta dosta će tijelo lomno
U groba se noći kriti,
I morat ću srca tugu
U budućnost ponijet stranu.
I zato se nerad šalim
Na uru kad čekići panu.
Jer sveta ura moja je,
Na samu me pustite!

Petar Rosegger.

[3]) Pokušaj s brojem 9 u ovoj vezi dan, činio je djeci mnogo više veselja i tada smo ga često (ali ne na silu) upotrebljavali u uspomeni na našu ljepu koncentraciju.

[4]) Kod učenika, koje je teško uzgajati, mora se sa šalom pobuditi veselje za školski rad, primjer za to je ova koncentracija.

14. I. Šale, kojima se ljudi zabavljaju u Silvestrovskoj noći

Da brže prode vrijeme, prave ljudi do 12 sati noću razne šale.

1. Netko izlazi napolje i pogada onda jedan pomišljeni predmet.[5]) (Zamišljeno je tako, da iza jednog crnoga predmeta, koji se pogađaču pokaže, dolazi onaj predmet, koji on mora pogoditi).

2. Netko mora svojim pitanjima pogoditi, što je drugi zamislio.[6])

1. pitanje: Gdje je? U sobi, u vrtu, u kancelariji, u razredu, u zahodu, u kavani, u dvorani.

2. pitanje: Kakav je? Ravan, širok, krivudast, dugačak, kratak, crvenosmeđ, visok, gladak, tanak. (Rješenje: stol).

1. pitanje: Gdje je? U kupki, u stanu, u kancelariji, u razredu, u skupini.

2. pitanje: Kakav je? Siv, visok, nizak, crn, okrugao, limen.

3. pitanje: Kada je? Uvijek, kad je potrebno, kad je hladno, u zimi. (Rješenje: peć.)

1. pitanje: Gdje je? U sobi, u jednoj radioni, kod stroja, kod željeznice, kod groblja, na češljanju, kod liječnika, u uri.

2. pitanje: Kakav je? Šiljat, pravilan, širok, uzak, gladak.

3. pitanje: Kada je? Uvijek, kod jela, kod zubara. (Rješenje: zub.[7])

Čarobne karte.[8])

1. karta	2. karta	3. karta	4. karta	5. karta
1	2	4	8	16
3	3	5	9	17
5	6	6	10	18
7	7	7	11	19
9	10	12	12	20
11	11	13	13	21
13	14	14	14	22
15	15	15	15	23
17	18	20	24	24
19	19	21	25	25
21	22	22	26	26
23	23	23	27	27
25	26	28	28	28
29	27	29	29	29
31	31	31	31	31

[5]) To je zaista i provedeno. Jedan učenik morao je uvijek izaći van i onda pogađati.

[6]) Isto tako.

[7]) Usmenih primjera bilo je više, ja sam zapisao one, koji su mogli poslužiti za isporedivanje prilika.

[8]) Svih se 5 karti pokaže. Netko si izabere jedan broj i stavi one karte, na kojima je taj broj, na stranu. Prvi brojevi svake ove karte se zbroje i tako se nađe zamišljeni broj. Na pr. zapamti se broj 13. Broj 13 je na 1., 3. i 4. karti. Prvi brojevi ovih karata jesu: 1 + 4 + 8 = 13 = zamišljeni broj.

NOVA ŠKOLA

TJEDNIK ZA SAVREMENU PEDAGOGIKU.

IZDAJE I UREĐUJE:

DR. ANTE CIVIDINI,

RAVNATELJ UČITELJSKE ŠKOLE U ČAKOVCU.

KNJIGA IV. 1929. SVEZAK 3./4.

KNJIGA IV. **NOVA ŠKOLA** SVEZAK 3./4.

TJEDNIK ZA SAVREMENU PEDAGOGIKU.

UREDNIK:

DR. ANTE CIVIDINI.

Knjiga ima 52 sveska, a stoji godišnje 100 Din.
Može se platiti i na obroke.
Pojedini svezak stoji 2 Din.

Rukopisi, novac i reklamacije dostavljaju se na adresu:
Nova Škola, Čakovec.

IZLAZI SVAKE SUBOTE.

SADRŽAJ:

I.

Strana

Riječ unaprijed: Dragutin Franić; Božidar Kukuljević pl. Sakcinski . 33
Leo Helmer: Izvršivanje đačkih izleta 34
Zvonimir Köhler: O izletima s djecom zimi 39
Ante Kovačević: Kod Sv. Ilije 41
Dr. Ante Cividini: Školski pohodi u svijetlu pedagogike 47

II.

Vjekoslav Cvetišić: Po snijegu na Risnjak 55
Fran Mažuranić: Dan mučanja 59
Bilješke: 61
Propisi o školskim izletima. — Poletnici. — Iz Pravila Ferijalnog Saveza.
Nove knjige i časopisi 64

Ovom je svesku priložen ček.

KNJ. IV. NOVA ŠKOLA SV. 3. 4.

U ČAKOVCU 26. SIJEČNJA 1929.

„Spoznajmo se!
Brzo teku danci,
Srest ćemo se
Bit ćemo neznanci".

Ako iko, to se mi Hrvati i Srbi možemo s punim pravom ponositi ljepotom svoje domovine. Nigdje valjda na svijetu nije priroda tolikog obilja raznolikosti oblika i podneblja na tako malom prostoru izasula, kao upravo u našim zemljama. Na žalost moramo i preko naše volje istaknuti, da malo ima Hrvata i Srba, koji u istinu poznaju sve ljepote i raznolikosti svoje divne domovine. Glavni je razlog tome, što se dosad na školske izlete i putovanja s đacima preveć malo ili ništa pažnje obraćalo, i što mi jako slabo marimo, da sami na svoju ruku svoju domovinu proučavamo i upoznamo. Mi se nekako teško dajemo na putovanje, nama je najudobnije u našem užem zavičaju, kod naše rodne kuće. Osim toga vlada i u nas ona sveopća neprilika: ko bi htio — ne može; ko može — ne će. Ako se od nas kogod i dade na putovanje, prelazi obično odmah domovinske granice, odlazi u strane zemlje. Kako malu korist imaju od putovanja oni ljudi, koji svoje domovine ne poznaju, to smo već unaprijed napomenuli, te i ovdje s potpunim vlastitim osvjedočenjem izričemo živu želju: upoznajmo najprije sami sebe i svoju domovinu, a onda se istom otpućajmo u strane zemlje.

Ta nas misao sveder vodi i u priređivanju školskih izleta i putovanja s đacima, jer nas upravo srce zazebe, kad pomislimo, koliko nas ima, koji smo još pravi „peregrini in Israel".

Dragutin Franić.

*

„Uspnite se na me (na Ivančicu), divite mi se i proučavajte me, jer je sramota biti tuđincem ma u kojem kraju slavne naše domovine Hrvatske."

Božidar Kukuljević pl. Sakcinski.

LEO HELMER:

IZVRŠIVANJE ĐAČKIH IZLETA.

Đački se izleti pri osnovnim, srednjim te stručnim školama kod nas preduzimlju već mnogo godina. No vrlo rijetko postizavaju svoju pravu svrhu, jer se ne izvršuju onim marom i pripravom, kako to zahtijeva korist i zadatak ovakovih poučnih putovanja.

Poučna se putovanja svojski preporučuju svim školama, koje su ih dužne izvršivati u interesu unapređenja i promicanja obuke. Ovakovi izleti djeluju na mladež poučno i uzgojno.

Cilj je ovakovih ekskurzija u prvom redu upoznavanje domovine, a u osobito povoljnim prilikama i ostalih krajeva. To ovisi o tjelesnoj snazi te novčanim sredstvima učenika. Načelno polaze na ta putovanja samo pojedini razredi, da tako uzmogne sudjelovati što više učenika istog godišta. Dapače će se omogućiti i najsiromašnijima, da sudjeluju kod putovanja.

Svi se pripremljeni izleti imaju pravodobno prijaviti određenim pretpostavljenim vlastima zajedno sa putnim programom.

Za poučna se putovanja mora učenike pripraviti, jer se ista pretvaraju u putujuće škole, ali u što slobodnijem i zamašnijem obliku. Prigodom ovakovog izleta preduzet će nastavnik koji obučni predmet (kao zemljopis sa poviješću toga kraja) ili će prisustvovati više nastavnika važnijih predmeta, od kojih će svaki svoju struku obrađivati. Pri tom dolaze u obzir svi predmeti, kao i glazba (pjesma) te tjelovježba. Tako se ovakovo poučno putovanje zaista pretvara u „putujuću školu", u zajedničku obuku u samoj prirodi. Ovo vrijedi za kraća i jednodnevna putovanja.

Drugi način, koji preporuča Schliebitz*, zahtijeva odulje putovanje (do mjesec dana).

Sve izlete neka provejava jedna glavna misao, koja ima kod priredbe i provedbe doći do izražaja.

Od posebne je važnosti sama priprava. O njoj ovisi i uspjeh. Ima se pri tom ustanoviti i utvrditi cilj u vezi sa glavnom zamisli, da preostane dostatno vremena za samu pripravu. Jednom utvrđeni cilj ne smije se bez osobito važnih razloga mijenjati. Učenika valja uputiti na raspored putovanja.

Sama je priprava dvovrsna: tehnička i stručna.

---

* Schliebitz Johann, Studienreisen, In Brather „Wandertage". Handbuch des Arbeitsunterrichtes für höhere Schulen. 2. Heft. 1926. Frankfurt a. M.

I. Tehnička priprava.

Ona obuhvaća:

1. Novčana sredstva:

a) Osnivanjem razredne blagajne, u koju doprinose učenici dulje vremena svoje dobrovoljne priloge — svaki po mogućnosti. Blagajnu vodi izabrani drug pod nadzorom razrednika.

b) Priredivanjem predstava, koncerata, izložbe i t. d.

c) Prodajom ručnih radova, izrađenih po vještijim drugovima za vrijeme obuke ručnoga rada.

d) Darovima dobrotvora.

e) Jednokratnim ovećim prinosima učenika.

Prema sabranom iznosu označuje se vrijeme, svrha, put, prometna sredstva, mjesto, prehrana, te posebni zadaci putovanja.

2. Priprave vođe izletnika uz pripomoć odbora (učenici):

a) Osjeguranjem konačišta.

b) Označivanjem i utvrdivanjem puta, prevoznih sredstava (željeznicom, parobrodom, autom, kolima, pješačenjem), kao i točnom oznakom za polazak i vožnju.

c) Nadzor.

d) Ustanovljivanjem zajedničkih troškova prigodom putovanja (troškovi za put, konak, ishranu), k tome i jednu trećinu svote za nepredvidene izdatke.

e) Popis učenika sa oznakom stana.

Kad je to sve uređeno, sastavi se točan raspored, koji sadrži najvažnije: razdiobu dana, noćivanje, natpise i t. d. Svaki učenik primi po dva rasporeda, jedan za njega, a drugi za roditelje, koji će biti obaviješteni o cijelom putovanju.

3. Priprava razreda:

a) Poukom o ponašanju (disciplina na putu, kućni red, obzir spram drugova, ponašanje u vlaku, kod ulaza i izlaza, u mjestima, kod pregledavanja škola, muzeja, javnih zgrada i t. d.)

b) Zdravstveni propisi (napose važni za djevojčice u srednjim i višim razredima).

c) Oprema; zaštita protiv zime, vlage, vrućine; strogi nadzor od strane učitelja.

d) Izbor nastavnih i učevnih predmeta, koji se imaju ponijeti: zemljovidi (i geološki), kompasi, vodiči, k tome pripadajuća djela (stručna), vrvca za mjerenje, barometar, termometar, bilježnice za bilježenje i pravljenje škica, fotografski aparati, dalekozor.

4. Obavijest i uputa roditeljima po nastavniku.

Roditelje pravovremeno (najbolje prigodom roditeljskih sastanaka) uputiti o svrsi, osnovi i trošku prigodom putovanja. Prigodom roditeljskih

sastanaka neka nastavnik ukloni moguće nejasnoće i zapreke neupućenih roditelja. Dobro je, da učitelj osjegura pismenu dozvolu od roditelja, u kojoj je napomena, da ne odgovara za možebitne nesreće, nastale na putu krivnjom samog učenika.

Preporuča se nastavniku, da prije većeg i daljeg izleta preduzme jedno kraće putovanje. Ovo je napose onda potrebno, ako za glavno putovanje nije konačno riješeno glede stana i opskrbe.

Iskustvom je dokazano, da je pripravno putovanje stoga vrlo važno, što učitelja čuva mnogih grešaka prigodom glavnog putovanja.

II. Stručna priprema.

Ova se ravna prema starosti učenika. S učenicima nižih godišta dovoljno je porazgovoriti se prije putovanja u glavnim potezima, spomenuti im položaj tla, eventualne gore i vrhunce te znamenitija mjesta. No drugo je s učenicima viših razreda. Ovdje se mora savjesnije postupati. To se zbiva:

1. Opetovanjem potrebnog gradiva.
2. Proučavanjem zemljovida, nacrta i t. d., pri čemu ne smije manjkati geološka karta (ma samo kao pregledna).
3. Proučavanjem literature toga kraja.
4. Proučavanjem umjetnosti, povijesti, topografije.
5. Upozorenjem na sve, što je važnije i znamenitije u tom predjelu.

Preporuča se pri tom izradivanje omanjih predavanja, koja će nastavnik s izletnicima održati. Učenici mogu izabirati teme iz omiljelih struka: bilinstva, rudstva, zemljopisa, narodnog života, vrsti gradnje, graditeljstva ... Spomenut će se pohod u razne muzeje, znamenitije zgrade — škole, crkve, ine javne zgrade, koje će izletnike u mnogome poučiti. Zgodnim će svjetlopisnim slikama prikazati učenicima i roditeljima zasnovano putovanje u najglavnijim točkama.

Uz savjesnu i temeljitu pripravu provest će se lako i sam izlet. Važno je, da na putu vlada stroga disciplina. Ovaj se posluh odrazuje u izvršivanju svih odredaba do podrobnosti, signala, te dobrovoljnom podvrgavanju zajednici. Istina, da je takovo putovanje kamen kušnje za družinu samu, kao i za izvedbu postavljenog cilja.

Napori, koji se od učenika traže, moraju biti osrednji, i to u prvoj polovici puta nešto veći, a što kasnije, to manji. Iskusilo se, da se učenici pri zajedničkim izletima mnogo brže umore, no kad putuju sami. Ne smije se zaboraviti, da jednostavna hrana u razno doba dana uživana, kao i jednostavna konačišta također djeluju na umor. Isto kao i duga putovanja, umaraju ih posjećivanja muzeja, galerija slika, hramova te im umanjuju utiske. Iskusni će voda sve to u svojoj osnovi predvidjeti.

Posebnu pozornost zahtijeva oprema. Pravilo je: niti manjkavost, niti prenatrpanost, no svakako praktičnost. Manjkavost može na putu lako

škoditi, stoga će voda prije polaska preduzeti strogi pregled i nadzor. Ne će se zadovoljiti izvješćima učenika-nadglednika, nego će prije odlaska sam pregledati svakome opremu. Uz to mora imati na umu i opremu prtljage. Učenici noseći cijeli dan punu naprtnjaču, uveče su dvostruko umorni; njihova je otpornost prigodom pješačenja mnogo manja, no kada putuju bez tereta. Iskoristio sam ovo iskustvo, te stoga — osobito kad su sudjelovale djevojčice — tako udesio, da sam prigodom oduljih i težih putovanja iznajmio bilo kola, bilo teretni auto. Tako se mogu umorni i slabiji izletnici izmjenično voziti.

Drugo je zlo svakodnevno mijenjanje konačišta, osobito kod duljih putovanja. Tome se ne da tako lako izbjeći. Gdje je pak moguće, (a to je kod duljeg zadržavanja u jednom kraju radi boljega upoznavanja istoga) izabere se rade šatore, ako ih ima, u kojima se može posve ugodno i lijepo smjestiti. Odavde će se dnevno preduzeti izlet na razne strane. Ovakovo stanovanje u šatorima ima i tu prednost, što je mladež uvijek na čistom uzduhu, što se lako priuči na konačište, te što ima svu prtljagu uza se, pa ju i lakše spremi. A i veza s roditeljima je brža. Takav način ukonačivanja je uspješniji, jer je omogućeno svestranije proučavanje dotičnoga kraja, kao i promatranje divnih ljetnih noći. To vrijedi osobito za plašljiviju mladež, pogotovu žensku.

Pošto se izletnici nakon višednevnog napornog hodanja i rada umore, odredi im se dan za odmor. Taj će dan obaviti svoja dopisivanja, urediti bilješke i škice, kupati se, nabaviti potrebne stvari i t. d.

Da li i kada će putovati u većim skupinama, osobito učenici viših i najviših razreda, ovisit će o raznim prilikama. Oni će moći sve te pripreme obaviti i pod nadzorom jednoga od svojih iskusnijih i darovitijih drugova. Naravno, da ovi nadzirateli moraju imati puno povjerenje nastavnika i svojih drugova. Ne smiju ništa preduzeti bez znanja i privole starješine. Mnogo doprinosi tome i razvrstavanje učenika u razne izvidne odjele.

Burk predlaže tri posmatračka odjela:

1. odio: čisto morfološko opažanje (površina, analiza i formiranje površine tla),

2. odio: biografska opažanja (životinjstvo i bilinstvo dotičnoga kraja),

3. odio: antropo-geografska opažanja (čovjek i njegov rad).

U večer svakog dana ili kod dneva odmora osvrnut će se na sve to. Ova će opažanja raspraviti pojedini učenici, napose izvjestitelji ili vođe grupa. Dovršit će se i upotpuniti bilješke i nacrti, te ih svrstati i poredati. Svakog predvečerja sastaviti i proglasiti dnevni red za slijedeći dan.

Prednjaci (vođe) pobrinut će se i za čistoću tijela svojih sudrugova, te im dati što više prilike, da se kupaju. Uživanje alkohola kao i nikotina na putovanju je zabranjeno.

Naravno, da je rad s mlađim izletnicima jednostavniji i lakši, no s onima iz viših razreda.

S učenicima viših razreda mogu se preduzeti poučni izleti u pravom smislu te riječi. Ta putovanja iziskuju potpuni znanstveni rad. Pripremit će se ne samo tehnički nego i stručno. Odredivanjem izvjestitelja (svi učesnici imaju se zaposliti) sili se ove na intenzivan rad. Zemljovide kao i ostala pripomoćna sredstva temeljito će iskoristiti. Amo spadaju bilješke, crteži, radovi sa znanstvenim instrumentima i t. d. I ovdje se radi po stalnom rasporedu. Za ovako pripravljeno putovanje ustanovio je Schliebitz slijedeći program: okoliš, površina, tektonska građa, flora i fauna, smjer doline, promet, položaj i način života stanovništva, raspored dvorova i gradova, kao i novija proširenja, tvornički razvoj, socijalna, kulturna pitanja, nazivi mjesta, jezici i narječja, običaji, te priče i bajke.

Učenike se — što je moguće više u grupama — priučava na samostalan rad. U večer svakog dana slijede dogovori i pregled dnevnoga rada, pri čem sudjeluju i izvjestitelji u prvom redu. Nakon toga se sastavlja raspored za slijedeći dan. Svaki se dan odredi po više učenika za perovode, koji najvažnije rezultate i doživljaje pribilježe na pojedinim listićima. Sve se to na koncu putovanja dopuni skicama tipičnih opažanja, nacrtima, fotografskim snimkama „u jedno izvješće o poučnom izletu dotičnog razreda" složi te u razrednom arhivu spremi.

Iz sabranoga se materijala dade izraditi skupni zadatak i izradba, pri čemu mogu sudjelovati svi učenici.

Ovakovo će na široko zasnovano i provedeno đačko putovanje djelovati na cjelokupnu daljnju obuku, što je i posve razumljivo.

Kako je zamašan i utjecajan događaj ovakav izlet za učenike, poznato je svakom nastavniku, koji je đačka poučna putovanja preduzimao.

U interesu je koli same obuke, tako i učeće mladeži zaželjeti, da poučne izlete usvoje sve škole, napose viši razredi osnovnih, građanske, srednje i stručne škole, kao i one najviše.

Tim putovanjima stiču učenici jasne i potpune zorove i pojmove, koje puki verbalizam ne može dati. Korist je jasna i očigledna kako za učenike tako i za same nastavnike.

Preveo Iv. — an.

„Časovi, koji napunjavaju duh ljepotama prirode, jedini su časovi, u kojima u istinu živimo i uživamo . . . . To je vrijeme neizgubljeno — to je vrijeme, koje ti obuzdna cijelu dušu tvoju. To je prava slast, to je pravi život, dočim je sve drugo obmana ili nešto prolazno, što gine i pogiba."

Lubbock.

ZVONIMIR KÖHLER:

O IZLETIMA S DJECOM ZIMI.

Grdna je predrasuda, da se zimi ne mogu vršiti nikakovi izleti s djecom. Pri tome se obično navode dva razloga. Kaže se, da je zima sama po sebi velika zapreka zdravlju. Djeca bi se nahladila. Tomu se dodaje, da i priroda zimi miruje, pa djeca ne mogu ništa značajnijeg zapažati.

Prvu od navedenih tvrdnja obara činjenica, da djeca vole skakanje po snijegu, grudanje, skijanje, rodlanje, sklizanje i hrvanje. Pogledajte im samo ona zažarena i rumena lica, pa ćete se uvjeriti ne samo, da im nije zima, već da pri takovoj igri doživljavaju najugodnije časove svoga života. Upravo zimi, kad duge večeri i noći ne dozvoljavaju djeci upotrebu onih latentnih sila u mladim i brzim rastom nabujalim stanicama, nužno je, da dnevno provedu najmanje pola sata u slobodnoj igri i živom kretanju. O nahladi nema pri tom ni govora. Ako uz to uočimo, da je čisti snijeg prekrio blato i onaj trulež, koji je ljeti velika opasnost za djecu pri nestašnoj igri, onda je time dovoljno oborena predrasuda, da se zimskim izletima škodi zdravlju.

Savezno s ovim, što smo naveli, našli smo i prvu vrstu izleta sa školskom djecom zimi. To su poludnevni izleti u teren, koji je podesan za zimski dječji šport. Na isto takovu terenu izvodit će se i modelovanje predmeta od snijega. Učitelj će za tu svrhu izabrati dan, kad se snijeg lako veže u poželjne skupove.

Snjegulјić, pas, konj, kuća, selo, tunel i mnogi objekti, koji su spomenuti pri poučavanju u školi, naći će tako u čistom bijelom snijegu materijal za oblikovanje. Pri tom se poslu djeca podijele u radne grupe, pa se natječu, tko da ljepše izvede zadan mu posao. Pri tom će dječja domišljatost izbiti elementarnom snagom, a učitelj će naći mnogo materijala za kasniju obradbu u školi. I ne znam, ima li uopće pogodnijeg materijala za razvijanje smisla o pravilnosti tjelesa i ljepoti oblika nego li što je bijeli snijeg. Kolike li razlike između rada pogodnim snijegom i blatnom ilovačom. Ovaj će dakle rad poslužiti unapređenju svih tjelesnih i duševnih sposobnosti. A upravo studen bit će pri tom onaj podstrekač za što življi rad, koji će bez riječi učiniti više od svih učiteljskih zapovijedi. Zato je potrebno, da se svaki tjedan upriliči jedan ovakav poludnevni izlet s djecom. Dakako da će prije izleta trebati, da se učitelj dogovori s djecom o tom, kamo će se ići i što će se raditi. Učitelj u dovogoru s djecom sastavlja plan za izlet i određuje, što će se sve na izlet ponijeti. Bit će nam često potrebna lopata, štap i drvene žlice, kojima ćemo izradivati pojedine oblike iz snijega. A kad se rad svrši i učenici zažarenih lica odlaze kući, da uz slatko jelo pripovijedaju svojim najmilijima, što su na izletu doživjeli, učitelj pomno

bilježi svoja opažanja o radu na izletu, što će mu drugi dan u školi poslužiti kao osnov za obrađivanje mnogog gradiva. Praveći snjeguljiča djeca su se i ne znajući upoznala s valjkom (trup) i kruglјom (glava). Na snježnoj kući upoznala su se s četverostranom i trostranom prizmom. Tunel im se zarušio, pa su ga poduprli štapovima. Kako to, da se željeznički tuneli i rudnici ne zaruše? I tako eto svuda stotine pitanja, na koja ćemo odgovoriti u školi.

Međutim izleti zimi imadu i drugu zadaću. Krivo je mišljenje, da priroda zimi miruje, pa nema što da se u njoj vidi. Naprotiv, upravo na bijelom čistom snijegu zapažuju se vrlo tačno i najmanji tragovi zimskoga života mnogo jasnije, nego li u drugoj godišnjoj dobi. U proljeće sve buja, sve nas privlači svojim naglim promjenama, pa se zbog množine najrazličnijih utisaka ne možemo snaći. To osobito vrijedi za djecu, čija je pažnja podvrgnuta naglim promjenama, pa je svaki novi utisak svraća iz predašnjega puta. Zimi ima tih promjena manje, pa će posmatranje biti tačnije. Tako na pr. nikad ne ćemo moći život zeca motriti tako točno kao zimi. Po tragovima njegovim ćemo ga upoznati. Trag će nas njegov nabrzo dovesti do mjesta, gdje je tražio hranu. Vidjet ćemo, kako ga je slijedio pas ili lisica i t. d. Zato je potrebno, da i zimi provedemo najmanje po jedan izlet u svaku životnu zajednicu. U šumi ćemo zapažati neobičajne oblike stabala, koje je snijeg zavio u svetačno ruho. Pod mahovinom i pod korom naći ćemo kukaca, gdje im je priroda udesila toplo sklonište. Ptice puzavice će nas svojim kucanjem sjetiti, koji im je posao. Potražit ćemo ih okom i upoznati pri poslu. Male zebe i ševe tražit će uz puteve hranu i kao prosjaci moliti od nas milostinju. Pa zar to sve nije život? Upravo sada razvit će se u nama više nego li u ikoje drugo godišnje doba topla simpatija za ta draga biča, koja ipak nalaze najpotrebnije za život, kakogod ih roditelji ne hrane i ne odijevaju. Naša djeca će tako zavoljeti taj dragi svijet i zaboraviti na čas na svoje lične zahtjeve. Ona će naučiti ljubiti svijet oko sebe i osjetiti se tek malim i ništavim stvorom prema veličanstvu toga prirodnog sklada. Ona će osjetiti veličinu Stvoritelja i predati mu se radom i požrtvovnošću.

Time smo ocrtali veliku moralnu vrijednost izleta u prirodu. Kolike pak koristi donose takovi izleti uspješnom radu u školi, ne treba napose objašnjavati. Oni su upravo centar prirodopisne obuke, oko kojeg će se sabirati obradba svega gradiva. Na njima će se skupljati materijal za našu školsku zbirku, u kojoj ćemo sabrati karakteristične objekte iz svih naših životnih zajednica po godišnjim dobama.

Ali i ostali predmeti traže izvođenje zimskih ekskurzija. Uz željezničku prugu zapažat će se stezanje željezničkih tračnica i telegrafskih žica, zaledenost bara i tekućica, hvatanje inja i ledenih siga, a sve će nam to

poslužiti kao povod za tumačenje mnogih pojava, koje spadaju u fiziku, mineralogiju i geologiju. Na taj će se način gojiti i smisao za čitanje lijepih opisa zime i života zimi i dati najzgodniji materijal za pismene sastavke. A o geografiji ne treba napose da govorimo. Oblici gora i dolova, uvala i potoka, rijeka i ravnica najjasnije se ocrtavaju pod vedrim zimskim nebom, kad ljetna vegetacija ne smeta vidiku.

ANTE KOVAČEVIĆ:

KOD SV. ILIJE.

PEDAGOŠKI IZLET SA ĆASKANJEM.

Sigurno pomišljate na Iliju Gromovnika, koji vozeći se oblacima bombarduje ovu našu jadnu Zemlju i čudite se, što nas odvede do njega, nas pedagoge. Sjećam se pričanja nekog druga, koga je Ilija Gromovnik nemilosrdno progonio. „Znaš", pričaše on, „moja je škola navrh brijega sama samcata, pa izdaleka naliči na barutanu ili kužnu bolnicu, koje su obično osamljene. Kad gromovi zatutnje, udaraju u to brdo, čini mi se sve oko škole, a mene obuzme neki strah od te pucnjave, da ne mogu da izdržim, pa bježim u selo, ma bilo i najveće nevrijeme". Eto tako priča drug, koji je za vrijeme rata dobio nekoliko odlikovanja i ne mogu reći, da je kukavica.

No Sv. Ilija, kome se mi otputismo, ne izgleda tako strašan. Čini se, da je ovo demobilisani Sv. Ilija, koji je napustio svoje teške topove i obukao bijele zagorske gaće i košulju, pa se legao na obronak Topličke gore i nogama se odupro o podravsku ravnicu i onako lješkareći motri kroz trepavice Varaždin. Eto, to je taj Sv. Ilija, kome sam poveo IV. tečaj čakovečkih učiteljskih pripravnika, da ih upoznam s njime.

Poveo sam ih neka vide seosku školu i neka se upoznaju sa svim poteškoćama, koje ih čekaju u budućem radu. Neka se ne razočaraju i neka ne bježe iz sela, kao što sam to ja učinio, kad sam dobio prvo namještenje. Prvo moje mjesto službovanja bilo je u kotaru S. u Slavoniji. Dobivši dekret predstavio sam se kotarskom predstojniku, a ovaj mi odmah reče: Dajte molim Vas, dovedite već jedamput u red tu školu! Te me riječi malo ohladiše i vozeći se kolima od jutra do podne, ja sam razmišljao o svome jadnom mjestu, koga nikako nisam mogao naći na karti. I kad sam ga ugledao, još više me obuze neraspoloženje, jer to moje selo nije imalo kuća, nego samo s jedne strane druma. Ja, gradsko dijete, još nigda ne vidjeh takova sela i kad još vidjeh, da je preko polovice sela slamom pokriveno, nešto me steže u grlu. Sama škola nije učinila rdav dojam, jedino se sjećam, da su u zatvorenim prozorima zujili rojevi muha. Kad sam iz razgovora sa školskim odbornikom dobio potrebne informacije, odoh do gosti-

oničara, da se pogodim za hranu. Ovaj me zatraži 60 K, a moja cijela plaća iznosila je nekih 50 K. Odluka je pala. Prenoćim, najmim kola i prvim vozom pobjegoh kući. Zbogom, kotarski predstojniče, neka ti redi školu ko hoće . . .

Zato i povedoh buduće mlade drugove, neka onjuše selo, da ne postanu dezerteri, kao što sam ja bio.

Danas, danas i ja gledam drugačije na selo. Sada zavidim drugu na selu, jer ima stan, drva i baštu. Dobiti stan u gradu, znači danas isto, što i za vojskovodu dobiti bitku. Samo kad se sjetim na borbe oko stana, odmah me vuče želja na selo. Pa, konačno, što znači grad za činovnika, koji nema dosta novaca ni za primarne zahtjeve života. On ne znači ništa, on znači samo jedno moralno iskušenje i bol.

Voz je jurio prema Topličkoj gori i svojim drndanjem davao ritam i pratnju našoj pjesmi. „Stiže pramaljeće" razlijegalo se iz našeg vagona i obuzeta čežnja plela je iste niti u srcima mojih mladih drugova i na dnu latica cvjetnih glavica i nabubrenih klasova. Do davola i grad i stan u njemu! Kako je lijepo, kad smo u 19. proljeću i kad si utvaramo, da se cio svemir okreće oko nas.

Voz je stao. Još pola sata pješice i eto nas do škole u Sv. Iliji. Pred selom nas dočekao drug, upravitelj škole, s kojim sam se dogovorio, da nas upozna sa svim prilikama i neprilikama u svojoj školi.

Škola zgodna, jednokatna, s lijepim vidicima u brda i doline, dopala se maturantima. „Da", rekoh, „braćo, ne zaboravite, da ima i ljepših škola, a ima ih mnogo i mnogo daleko gorih". No oni, kao da prečuše moje riječi, nadoše u ormaru tambure prosvjetnog društva, zasviraše i zapjevaše . .

A ja ostade sam sa svojim mislima o školskim zgradama. Kada li će doći vrijeme, da će ljudi cijeloga života ići u školu onako, kao što idu u crkvu. Pa makar išli svake nedjelje jedamput, samo nek idu cijeloga života. Eto o tome je glavni školski problem, da škola postane potrebna čovjeku do smrti. Mi doduše tvrdimo, da je potrebno, da se čovjek uči dok je živ, ali mi to tvrdimo, a seljak misli da je dovoljno, da ide u školu, dok nauči čitati i pisati. Danas govore, da ni zbog toga ne treba škole, dosta je analfabetski tečaj.

No ja ode u stranu sa svojim mislima, a htio sam reći, da školska zgrada svojom vanjštinom i unutrašnjosti treba da privlači ljude. Da ulazeći u nju osjetimo ugodnosti duševne aktivnosti, spojene s poezijom i udobnošću naše kuće, t. j. da ne otima djeci radosti doma, a da ih osposobi za viši duševni život. Naša škola je daleko od toga. Ona me sjeća mnogo na kasarnu pustim bijelim zidovima i onim karakterističnim ljudskim mirisom. Tu i tamo vidi se onaj neukusni plakat „Rakija ubija" ili „Ubijte uš" — dakle rakija i uš ni u školi nas ne ostavljaju.

Ali nije sve ni tako crno. U novije vrijeme osjećamo, da se u tom pogledu pomalo kreće naprijed. Osobito učiteljice što nesvjesno što svjesno nastoje, da ukrase školske sobe. Na prozorima goje cvijeće, pa već gledajući izvana dobivaš utisak doma. I na hodnicima vidi se cvijeće, koje te pozdravlja s ukusnih stalaka po zidovima. Da, svuda je cvijeće: na prozorima, po hodniku i na stijenama sobe. I pravo je tako, neka se okružuje slično sa sličnim. Zar nije jednaki užitak gledati u krasnu kitu cvijeća, kao i na skupinu vesele djece.

Pogledaš li na stijene sobe, ne znaš što bi prije gledao. „Red nauka" inače paragrafska stvarca, odlikuje se krasnim okvirom od narodnih ornamenata, koje je izradila neka učenica. S jedne i druge strane dva duga puzavca spustiše svoje kose sve skoro do poda. Na stijeni između prozora neka ukusna skupina voća. Tu vidiš grupu krušaka, jabuka, grozd sa grančicom — sve izrezano iz papira i prilijepljeno na okrugle podloge od kartona. Tamo opet druga skupina: nekoliko dječjih risarija mnogo pričaju o krampusu i Sv. Nikoli. Tamo opet uskrsna skupina: uskrsne dopisnice, pisanice, lijepo išarane i t. d. Na protivnoj strani skupina razglednica, sve prilijepljene na ukusnim okvirima od kartona, što ih djeca napraviše, nosi naslov „Hrvatsko Zagorje". Do nje se nižu druge skupine iz zemljopisne i povijesne obuke sve jedna ljepša od druge. Napraviše ih dječje ruke i glavice. I pravo je tako. Što da ukrasujemo svoj dom vašarskim reprodukcijama, kad smo sami kadri daleko ljepše da uradimo. Pa, konačno, naš rad i nije samo onaj goli produkt: predmet, slika, već je to za nas golemi kompleks misli i osjećaja, što ih nesvjesno radeći utkasmo.

No pustimo to, eto domaćina, da nam prikaže svoj rad. Škola je, kaže, puna kao pčelinjak. Imade oko 1.000 školskih obvezanika, a od toga ih samo 360 može da polazi. Škola je četverorazredna sa dvije školske sobe, 4 nastavnika, sada rade 3, a katkada i dvojica.

O naše siromašno Zagorje! Što si bjednije, to se čvršće stišćeš uz svoju malu kućicu i goricu i ne ćeš da se seliš — dalje. Zato i ovo malo brojeva predstavlja mnogo školskih problema. Tko će da primi toliku djecu u školu i tko će da izgradi školske zgrade. Kažu: općina! A što je općina? Narod! A što je narod? Sirotinja! Pogledajte im samo njive i oranice, uske i jezičaste, što se pružaju za „hižama". Izgledaju kao koža izrezana u remenje. Ovaj uski remen potkućnice nije podoban da ishrani porodice od pet, šest pa i deset članova, a kamo li da pomogne i školu graditi. Što ti predstavljaju ove remenaste parcele? Moguće da je to simbol remenja s kandžije feudalca, koji je stoljećima gonio ovog siromašnog kmeta na rabotu. Možda su to kajiši, što ih je moderna buržoazija izrezala na plećima seljaka, a možda je to i remenje, s kojim najnovija „seljačka gospoda" sputavaju seljaka, da ga lakše izrabljuju. Ko će znati? Jedno je sigurno, da su ove uske i jezičaste parcele — neko zlo značenje.

I učitelji se nedaju na takve škole, gdje se u razredu skupilo oko stotinu djece, jer tu treba muški zapeti, treba tu imati jaka pluća i još jače živce. Pa konačno — poslije dnevnog školskog rada, ponesi kući 100 bilježnica, 100 zadaćnica i 100 krasnopisanaka — pa sjedi i ispravljaj do u kasnu noć. A u isto vrijeme, negdje u drugom mjestu, ima u razredu 25—30 djece. A plaća je ista, možda još i bolja. Ko da ne zaželi bolje? I tako učitelji bježe i odilaze iz ove sirotinje, a oni što ostaju — vuku i vuku . .

I pita se čovjek: a zašto da baš u ovom kraju ostaje polovica djece analfabetima, a u drugom kraju sva polaze školu i svi su skoro pismeni? Kažu, neka si i oni podižu dovoljno škola, pa gotov problem! Čime će podizati škole, kad jedva prehranjuje mnogobrojnu porodicu? A što rađa toliku djecu, kad ih ne može prehraniti i uzgojiti? I tako u beskraj vrzu se pitanja i odgovori i sve biva jasnije, da prosvjetni problem ne postoji sam za se, nego da je on u vezi s mnogo drugih socijalnih i ekonomskih problema.

Da, sjetio sam se, Bog je kriv svemu tome. Kad sam se ja rodio kao osamnaesto dijete svoga oca, a četrnaesto svoje matere (to mi pričaše najstarija sestra) onda grdiše susjedi moga oca, što pod stare dane rađa djecu. No on im mirno odgovori: Bog je to dao, što sam ja kriv? U ovom filozofskom odgovoru (neka se niko ne buni protiv toga, da i prost čovjek filozofira) svijetli se jedna velika misao, koja je duboko ukorjenjena u narodnoj duši (pa po tome i istinita), a to je, da se mnoge i mnoge pojave zbivaju mimo i protiv volje čovjeka. Čovjek se rađa i živi na račun Nepoznatoga. U životu ima zla, ali nema krivaca.

Pustimo mudrovanje, pa ajdemo za domaćinom, koji će nas upoznati s nekim svojim radovima, koje ne propisuje službena nastavna osnova. Učitelj nam drži kratko predavanje o organizaciji „Podmlatka crvenoga krsta" i njenoj pomoći pri uzgoju djece. Govori o školskoj apoteci i prikazuje nam jednu takvu kompletnu apoteku, darovanu od Oblasnog odbora p. c. k. u Zagrebu. Pokazuje nam dopisivanje svoje djece s djecom iz drugih krajeva i priča o svojoj namjeri, da na isti način, t. j. zamjenom naročitih prirodnina, potrebnih za obuku, dođe do jevtinih uzgojnih sredstava.

Nema sumnje da je organizacija p. c. k. velike uzgojne vrijednosti pogotovu za današnju intelektualistički nastrojenu školu. Ona daje široke mogućnosti za izgrađivanje čuvstvene i voljne ličnosti, te tako uravnotežuje jednostrani uzgoj naše osnovne škole. Njena je velika zasluga, što nastoji, da izbaci učitelja i dijete sa šablonskih i formalističkih uzgojnih kolosjeka na široke drumove života i rada. Izgleda, da se ni mi ni djeca ne opiremo novome putu, jer vidimo da je ta organizacija u vrlo kratko vrijeme mnogo svoju krošnju raširila i dobre plodove dala.

Evo još jedan lijepi dar Oblasnog o. p. c. krsta — ručni kino-aparat. Učitelj nam pokazuje njegov mehanizam i rukovanje njime. Govori o cijeni, dobavi i t. d., daje nam sve potrebne informacije. Spominje veliki

interes kod djece i naroda za taj način obučavanja i poziva nas da pogledamo film „Postanak Jutarnjega lista", koga je naročito za nas dobavio iz Zagreba.

Zbirka učila bila je najslabija strana naših škola, a čini mi se da je i danas uprkos nove vike o načelu zornosti i radnoj školi. Prije zbog izvjesnog duha i metode obuke, a danas zbog poslijeratne opće siromaštine. Pa kad ugledasmo kino-aparat u našoj siromašnoj seoskoj školi, svima nam se upališe nove nade i rasvjetliše novi putevi. Ja vidim, moji mladi drugovi, gdje se zaklinjete, da će i vaša škola imati kino. To me veseli, ali ne zaboravite, da ne dobiva svaka škola na dar kino-aparat i da ćete ga morati sami da nabavite. Svejedno — ne malakšite, i to se dade postići, samo uzmite olovku, pa računajte. . . .

Konačno, da vas utješim, ako ne dođete brzo do aparata, znajte, da je priroda vječno živa slika u rukama Najvještijega operatera. Istjerajte djecu napolje, kadgod uzmognete u polje i šumu, u goru i vodu, neka motre život u prirodi. Istina je, da je više puta dobro komponovani film bolje obučno sredstvo od prilika u prirodi, ali upamtite i to, da nijedna slika ne ostavlja tako dubok trag u potki našega biča, kao što ga ostavlja dodir s prirodom, odnosno sa životom.

Nakon filma pogledasmo izložbu ručnih radova, koju nam priredíše đaci jedne susjedne škole. I oni su čuli, da ćemo mi doći u Sv. Iliju, da će i „kino igrati", pa se požuriše da vide nešto nova. Usput nam donesoše svoje ručne radove i u kratko vrijeme stvoriše malu ukusnu izložbu. Radovi su većinom iz lika i drveta: okviri za slike — košarice — stalci i t. d.

Jer svi vičemo na sva usta: škola treba da je škola rada, a ne škola učenja! nije ni čudo, da nas mnogi ne razumješe, kad za stare pojmove upotrebismo nove riječi. Treba da malo potegnemo sve unazad i da opet dovedemo stvari na njihovo pravo mjesto, pa da rečemo: i učenje je rad, a rad je učenje! Samo treba naglasiti da rad znači stvaranje, izgradivanje sebe, svoje ličnosti, svoga cjelokupnoga biča — a ne samo produkciju predmeta. Prvi je rad primaran, drugi sekundaran, prvi je nešto, drugi sjena, prvi je uzrok, drugi posljedica. Ako ovo ne budemo naglasili, zaboravit ćemo Boga, t. j duševne sfere i klanjat ćemo se predmetima.

Samo nas može veseliti, da su ideje radne škole zašle i u naša sela. Znak je, da nam nije svejedno, što se u kulturnom svijetu zbiva. To je glavno, da nijesmo ravnodušni, to je početak na bolje. No kao što i Kristovo carstvo Božje mnogi njegovi sljedbenici pretvoriše u običnu idolatriju, zbog jedinoga razloga, što im je duševna konstitucija takova, da samo na taj način mogu da shvate Boga i s njime dolaze u vezu; tako i većina naših učitelja shvatiše radnu školu, kao školu, u kojoj se pored obučavanja u naukama radi i manuelni rad. A to dvoje nije isto. Doduše i manuelni rad nalazi se u sadržaju radne ili aktivne škole, ali je on ne obuhvata, on

je samo jedan njen dio, i to ne glavni. Školu rada prihvatismo mi većinom s one strane, koja je za nas najlakša, jer svaki od nas ima izvjesne sposobnosti za neki ručni rad, a uz to, tu je uspjeh očigledan i za nas i za druge, pa time rado golicamo naš ponos. Kako rekoh, to nije još nikakvo zlo, kad postoji u nama težnja, da svoj rad udešavamo prema savremenim uzgojnim težnjama. Sve ostalo popravit ćemo i stignuti s vremenom.

I naš domaćina hoće da nam pokaže svoje pripreme za ručni rad, pa nas odvede na tavan, gdje je imao spremljen sav materijal za uvezivanje knjiga. Izučio on tu vještinu u ferijalnom tečaju, pa će preko ferija da uvezuje knjige s odraslijim dacima. Hoće da uveže svu knjižnicu. Ne mogu to da radim pod godinom, kaže on, jer bi taj rad oduzeo puno vremena i meni i dacima. Slično govore i drugi učitelji, koji se naročito oduševiše ručnim radom. Ovo i druga iskustva u području ručnoga rada natjerat će nas na prave staze radne škole.

Na tavanu vidjesmo još i sav pribor marionetskog kazališta, koga je izradio sam učitelj. Uputio nas u mehanizam lutaka, način izradbe i t. d., uopće kazao nam sve, kako ćemo ovim sredstvom uvećati dječju sreću. Tko je samo jednom gledao kakovu igru lutaka i vidio ono ogromno uživanje dječje u toj igri, taj je svaki odlučio, da ga i on svojoj djeci priredi.

Još bi nam koješta imao da pokaže naš susretljivi domaćina, ali mu se mi zahvalismo na trudu i ljubavi, jer po programu treba da posjetimo ugljenokop blizu sela. Ja sam naročito htio, da pokažem svojim neiskusnim mladim drugovima jednu tešku sliku iz života, da jače osjete vrijednosti, koje posjeduju i da vide kakav je život prostog manuelnog radnika.

Spuštasmo se nekim skliskim pragovima pored šinja, duboko dolje u rov. Voda je kapala i curila sa stropa i stijena i na mjestima potpuno prelila šinje. Mi gacasmo po blatu kroz tamu, osvijetljenu s nekoliko ručnih svjetiljaka. Sretamo rudare, koji guraju vagončiće. Rudari su blatni, poderani i blijedi. Još žalosnije ti izgledaju, kad ti vele, da imaju samo 20 Din nadnice. Spuštamo se još dublje u taj primitivni rov, gdje na svakom koraku nailaziš na popucane grede. — „Oprezno", viče voda, „nedavno je na ovom mjestu zasula zemlja nekoliko radnika". Blatni, mokri i zamazani s nekim strahom i depresijom u duši dolazimo do glavnih slojeva, gdje rudari lome i kopaju slojeve ugljena. Kako je samo zrak gadan i težak. U ugljenu svjetluca se uprskani pirit kao vražje oči. Kao u paklu. Eto, to je život u rudniku.

S mukom izadosmo iz rova. Bilo je predvečerje. Blagi zagorski brežuljci kupahu se u sunčevom rumenilu. Nešto nam se teško skinu s duše i opet osjetismo radost života. Hvala Ti Bože, što si naše životne staze uputio lakšim smjerom! Mi ne ćemo u rudničke dubine, mi ćemo k Tebi u svjetle visine. Zar ne, kako je lijepo biti učitelj? Mi Ti zato zahvaljujemo kao naši pradjedovi: plesom i pjesmom. To je molitva naše mladosti. Povedi kolo!

DR. ANTE CIVIDINI:

ŠKOLSKI POHODI U SVIJETLU POVIJESTI PEDAGOGIKE.

1. **Postanak izraza.** U školskoj obuci i školskoj administraciji naše države upotrebljavaju se za školske pohode u glavnom ova tri izraza: „školske šetnje", „školski izleti" i „školske ekskurzije"; izraz „školska putovanja" rjeđe se čuje.

Izraz „školska šetnja" postao je prema njemačkom „Schulspaziergang", koji se u suvremenoj njemačkoj pedagogici više ne rabi. Naš se izraz uzima za oznaku kraćega školskoga rada, ponajviše zbog higijenske svrhe: da se djeca odmore i osvježe od trajnoga i trpnoga sjedenja u zatvorenim prostorijama, u kojima se prebrzo troši svježina uzduha i toplota sunca. Nije pravilno uzimati taj izraz za oznaku puta u najbližu okolinu sa svrhom, da se u zbiljnome svijetu preduzme izvjesna obučna jedinica. Za takovu vrstu obučnoga rada valja upotrebljavati odgovarajući izraz „obučna šetnja" prema njemačkom „Unterrichtsspaziergang". Analogno tomu mogla bi se šetnja zbog zdravlja nazivati „zdravstvena šetnja". (U dnevnom se razgovoru čuje rečenica „ovo je zdrava šetnja".)

Izraz „školski izlet" postao je prema njemačkom „Schulausflug" (Ausflug, imenica od glagola ausfliegen = izletjeti, poletjeti, odletjeti) ili prema njemačko-francuskoj složenici „Schulexkursion" (excursion, francuska i engleska imenica, postala od latinske riječi excursio = istrčavanje, izlet iz grada u selo, četovanje, provala, navala). Samu riječ „izlet" nije naš narod ni stvorio, ma da je glagol „izletjeti" njegova svojina; često čujemo, gdje za pojam „izlet" govori naš seljak „izgled" (na pr. „idu daci na izgled"). Prema značenju, što ga ima glagol „izletjeti", radnja je kratka (na pr. izleti na odžak, na drum, pred kuću). Dakle je izlet isto što i šetnja? Kad bi pristali uz one, koji ta dva izraza drže sinonimima,* onda bismo i mi ustvrdili, da je „školska šetnja" sinonim za „školski izlet" i obratno. No ta dva različna izraza imaju i različno značenje. Jer „školski izlet" ima veći zadatak, to je i trajanje njegovoga rada dulje od onoga u „školske šetnje". Školski se izlet može preduzeti s ciljem, da učenici odahnu od dugoga i jednolikoga školskoga života, pa da u slobodnoj prirodi provedu jedan cijeli dan ili barem pola dana zabavljajući se, igrajući i pjevajući. Ako takav izlet izvedu učenici na svoju ruku bez ičijega nadzora, onda je to „učenički izlet za zabavu", izvedu li ga pod vodstvom svoga ili svojih nastavnika, onda mu je ime „školski izlet za zabavu". Kuda

* Vidi: Kirin Josip: Uređenje pučke nastave u Kraljevinama Hrvatskoj i Slavoniji. Zagreb 1909. Drugo izdanje. Str. 147.

ćemo uvrstiti nekadašnji „majalis"? — Ima i takovih izleta, kojima je svrha očvršćivanje mladeži duljim hodom na ravnu. To su „gimnastički školski izleti". Ovamo spadaju još i „poučni školski izleti", kada nastavnik povede učenike na mjesto, vrijedno gledanja i zapamćenja („izgled"). Namjesto riječi „izlet" mogla bi se kod svakog pomenutog naziva uzeti tudica „ekskurzija", koja nije ništa drugo nego njemački, francuski, engleski i t. d. prijevod naše domaće riječi, kojom se i Slovenci rado služe.

Izraz „školska putovanja" točan je prijevod njemačkoga „Schulreisen". Taj je izraz u njemačkoj terminologiji najobičniji, a uza nj i „Schülerreisen" = „učenička putovanja". Razlika između prvoga i drugoga naziva je analogna upotrebi naziva „školski" i „učenički izlet". Tek značenje nije isto. Školska ili učenička putovanja zahtijevaju veću količinu dana, da bi se uzmogao izvršiti veći i znatniji cilj, nego li je to kod školskih šetnja i izleta.

Mi ćemo se u daljnjem prikazivanju školskih pohoda u pedagoškoj prošlosti susresti sa još nekim izričajima, koji se danas više ne javljaju, pa ih zato ovdje ni ne spominjemo. Na ovom ćemo mjestu spomenuti još samo takove izraze, koji su današnjoj mladeži dnevno na ustima. To su „tići poletari" (slovenski: tiči seliči) prema njemačkom „Wandervogel": dački pokret, da se putuje diljem domovine zbog upoznavanja zemlje i naroda i zbog uživanja prirodne ljepote. Sasvijem su im srodni današnji „ferijalci", članovi ferijalnoga saveza. S tim ciljem povezali su službu domovini i bližnjemu „skauti". Taj je izraz engleskoga podrijetla, jer ga je stvorio potpukovnik Baden Powell, zapovjednik grada Mafekinga u južnoj Africi. On je imenom scout krstio dječake, koji su u vojni Engleza protiv Bura vršili izvidničku i samarjansku službu. Francuzi ih zovu „éclaireur" = izvidnici, a Nijemci „Pfadfinder" = tražiputi (slovenski: stezosledci). Udomaćenoj engleskoj riječi lijepo odgovara naš izraz „poletnici" (još bolje: poletari, poletarci), ali nikako „izletnici" ili jezično iznakaženi „tražiputi". Djelomično spadaju ovamo i njemački „mladići braniči" (Jugendwehren) sa zadaćom, da se poput vojnika obrazuju i spreme za obranu domovine. Takva je uredba postojala i na našim srednjim školama, ali ju je svjetski rat omeo i dokinuo.

Kolikogod tih šetnja, izleta i putovanja bilo, u njih je jasna različnost po trajanju i cilju njihova izvršivanja. I baš ta različnost po sadržaju i jezičnom obliku traži, da ih po njihovu pripadanju višemu rodnomu pojmu logički poredamo. A za taj viši rodni pojam nuždan je novi izraz. Naš ga narod ima, pa treba da ga u školski i administrativni govor povedemo i provedemo. To je narodna riječ **pohod.** Ona sadržaje tri momenta u izvršivanju rada: polazak, hod i dolazak. Ona je sinteza zamisli, odluke i uspjeha, a bez toga trojstva nema ni šetnje ni izleta ni putovanja. Ako dakle kažemo: idemo na šetnju, to znači, da želimo izvršiti pohod (ne po-

hode ili posjet). To znači, da nam valja poći, hodati i doći. Isto je tako s izletom i putovanjem. Sve te pojedine i posebne radnje su dijelovi općenoga rada, koji ih svojim prostranim opsegom potpuno obuhvata. Ako odnos svih tih pojmova prikažemo šematički, on će izgledati ovako:

Pohod

	učenički	*školski*
šetnja	izlet	putovanje

1. za zabavu,
2. „ zdravlje,
3. „ nauku.

Kada i gdje se u pedagoškoj praksi javlja prvi put koji od tih pohoda, teško je ustanoviti. Nama je iz povijesti pedagogike poznato, da su učenici filozofa Pitagore u Krotonu svagdan poslije nauke išetali, da se od ozbiljna studija oporave i da se o čuvenoj nauci učiteljevoj porazgovore. I Sokrat je sa svojim učenicima raspravljao šećući atenskim trgom. A Aristotel je naučavao svoje učenike obilazeći atenskim vrtom Lykeionom. Obilaziti ili šetati znači na starogrčkom jeziku peripatein. Otuda Aristotelovoj školi naziv peripatetička škola, njegovim učenicima peripatetici, a njihovom zajedničkom obilaženju peripatema ili peripatesis.

Pitagorincima bijaše šetnja sredstvom nesamo higijenskim nego još više socijalnim. Ta oni su, živući u zavodu po strogom redu, upravo na šetnji došli u priliku, da živahno raspravljaju o riječima svoga učitelja. A kada je ona dostigla svoj vršak, učinio bi joj koji od učenika kraj uzvikom: autos efa (tako je on rekao)! Kako su te svagdanje šetnje bile bez učitelja, možemo ih svrstati pod učeničke, dok Sokratove i Aristotelove spadaju u red školskih šetnja. Da su na tim šetnjama peripatetici štošta zamjećivali i doživljavali, samo se od sebe razumije. A Sokrat je namjerice vodio učenike na trg i na druga mjesta, da ih upozori na stvari, ljude i događaje, pa da ih s prikrajka posmatraju i objektivno prosuđuju. To i jest posao pravoga filozofa, kako to reče Pitagora Leontu fliuntskom tiranu.

Bilo je u staroj Grčkoj mladića a i starijih, koji su putovali starim svijetom, da ga upoznaju, i da na vrelima nauče mnoga znanja. Kako lijepo pozdravlja bogataš Krezo učenoga Solona, kad mu je u posjete došao. „Goste Atenjane, k nama je došao velik glas o mudrosti i putovanju tvojem, da si težeći za mudrošću prošao velik dio zemlje za to, da bi motrio svijet". A odlični sinovi staroga Rima polažahu u Atenu, da u znamenitih učitelja uče filozofiju i govorništvo. U stare atenjane i rimljane ugledaše se u srednjemu vijeku nesamo plemići nego i plebejci, te se otiskivahu s rodnoga praga u strane gradove i krajeve, da zadovolje jakoj svojoj težnji za znanjem. Punih šest vijekova (od 11.—16. v.) krstarile su Evropom cijele čete đaka i njihovih učitelja, tražeći povoljna mjesta nesamo za studije nego još više za opstanak. Čuveni su zbog toga

Scholares vagantes (putujući đaci, fahrende Schüler). Bolje bi im pristajalo ime đaci potukači, jer su se potucali od nemila do nedraga, da nađu zgodne učitelje znanosti; a mogli bi ih zvati i đaci prosjaci, jer su kao prosjaci obijali tude pragove, pjevajući, varajući i krađući. Lijepo su ih ocrtali neki tadašnji pisci u svojim autobiografijama, naročito Thomas Platter[1]), koji se i sam probijao nekoliko godina Njemačkom. A Nikolaus de Bibera opisa njihov život pjesmom ovako:

„Noch soll dies man erfahren: Es sind da (in Erfurt) wohl tausend Scholaren;
Unter ihnen befinden sich Gauner und Diener der Sünden,
Die mit Würfeln hantieren, auf Lug und Trug nur studieren,
Lernen ist ihnen ein Greul, nur der ehrende Nam' ist ihr Anteil."

Najstariji podaci o njima sižu u 9. vijek, kada se pojaviše clerici vagantes, koji su od župe do župe, od samostana do samostana tražili namještenja bilo za duhovnoga pomoćnika ili za kućnoga učitelja. Putovali su pojedince.

U 13. vijeku digoše se potukači na put u gomili. Zvali su se golijardi po svojem mitskom patronu, biskupu Golijasu, o komu se istorijski ništa ne zna. E, ovi su u istinu bili nesamo vagantes nego vagabundi, jer im pjesma i život poznavahu samo vino, ženu i igru. Poslije su ih crkveni sinodi nemilice progonili.

U 14. vijeku dadoše si vagantes ime Bachanten, (valjda po bogu Bachu). Živjeli su od milostinje, koju su za njih skupljali mladi đaci prosjačenjem i otimanjem. Ove su mlađe zvali tirones (strijelci, Abcschützen) jamačno po tom, što su kamenjem „strijeljali" guske, pa su starolatinsku imenicu tiro = novak nastojali objasniti romanskim glagolom tirare, tirer = strijeljati. Bahanti su skupljali strijelce, i onda ih vodili od grada do grada, mjesece i mjesece. Gdje bi im se sviklo, tu bi se dulje zadržali, a onda bi se opet digli, da putuju dalje.

Takovi su učenici mnogo zla okusili, a što su dulje ostajali na putu, sve su dublje zaglibili u kal nevaljalštine. Njihovo putovanje nije donosilo idealne koristi ni njima ni ljudskom društvu, nego je očevidno vodilo u propast. Pa kaošto njihovi učitelji potukači, tako ni oni nijesu imali osjećaja za rođenu grudu, koju su u najnježnijim godinama ostavljali, da budu probisvijetom. Domovina im bijaše ondje, gdje im bijaše bolje („ubi bene, ibi patria), i gdje su ljudi darežljiviji bili („evviva la Spagna, dove si magna").[2])

[1]) Te je autobiografije objelodanio D. J. Becker pod naslovom „Chronika eines fahrenden Schülers oder Wanderbüchlein".

[2]) Rolofts Lexikon der Pädagogik. Erster Band. Freiburg i. B. 1913. Str. 3. i 1222 i d. — Böhm J. Geschichte der Pädagogik. Band I. Nürnberg 1893. Str. 207.—219. Reicke Emil. Lehrer und Unterrichtswesen in der deutschen Vergangenheit. Jena 1924. 2. Aufl. Str. 17.—24.

Život mladeži, koji je tekao u besposlici, selenju i pjesmi: „Iocundemur socii, sectatores otii" (radujmo se drugovi, pristalice besposlice; poslije: gaudeamus igitur, juvenes dum sumus; danas: veseli'te se mladani oko čaše vina, jer taj život ne traje biljadu godina) zabrinjavao je staratelje i roditelje, pa se utekoše savjetima vlasti i učenjaka. Vlast je nastojala, da zlo silom iskorjeni, a mudri ljudi se zamisliše u značenje đačkih putovanja, pa propisivahu roditeljima osobito plemićima: kada i kako će im djeca putovati.

Montaigne se obara na obučavanje svoga vremena, jer učitelji utuvljuju učenicima u glavu svoja gotova mišljenja kao kakve riječi proročišta, gdje su slova i riječi jezgra stvari. Znati napamet, ne znači znati. To znači, da ono, što nam je netko predao, čuvamo u pameti. Kukavno je znanje, koje se drži knjige, kao pijan plota. Bez vježbe i rada nema ništa. Tu se ogleda prava aktivnost učenikove duše.

„U tom je izvrsno sredstvo saobraćaj s ljudima i polaženje tuđih zemalja. No ne valja putovati tako, kako to običaje naše francusko plemstvo, koje hoće da vidi, koliko koračaja ima u opsegu Santa Rotunda (Panteon u Rimu), ili koliko je bogatstvo u suknji signore Livije; ili kao neki drugi, koji istražuju, koliko je Neronov obraz u kojoj staroj ruševini dulji ili širi od onoga, što no se nalazi na kojoj sličnoj kolajni. Putuj naročito, da proučiš značaj i običaje narodne, da u druženju s drugima izbrusiš i izgladiš možđane. Želio bih, da pitomac već u nježnom djetinstvu počne putovati među narode, kojih je govor većinom tuđ našemu tako, da mu se jezik teško priuči, ne počne li se zarana vježbati. Tim će se jednim mahom dvostruko okoristiti."

Ovdje bi se mogle povezati i one Montaignove misli, koje su upravljene na jačanje tijela. Na putovanjima uči se dijete smjelosti, suzdržavanju, svladavanju želja i nagona. Tu se obikne podnositi trud i boli, te mu tijelo jača i otvrđuje i ne strepi pred pogiblima.

Montaigne se potpuno slaže s Plutarhom, koji, govoreći o Aristotelovom pedagoškom djelovanju s Aleksandrom Velikim, cijeni više valjanu pouku o hrabrosti, junaštvu, velikodušnosti, umjerenosti i neustrašivosti, nego li umjetnost: kako se sastavljaju silogizmi ili geometrijske zasade. Opremljen s takovim krepostima ode Aleksandar osvajati svijet s 30.000 pješaka, 4.000 konjanika i samo 42.000 škuda.*

Locke se ne slaže s Montaigneom u pitanju: kada bi trebalo putovati. Premda je putovanje vrlo korisno, to ipak ne će biti u onoj dobi, kada je dječak najmanje sposoban, da se putovanjem okoristi. Koristi, što ih odatle očekuju, većinom su ove dvije: 1. da nauče jezike, a 2. da postanu mudriji i pametniji od promatranja ljudi, njihova značaja, njihovih navika i načina njihova života.

* Montaignove pedagogijske misli. Pohrvatio Ivan Širola. (Napredak XXI. Str. 339.)

Kako je Locke svoje Misli o uzgajanju pisao za djecu engleskih odličnika, to je i naputak za putovanje upravljen gentlemanima i njihovim sinovima.

„Tko hoće, da mlada gentlemana pošalje u *inozemstvo*, mislim, da je za to najprikladnije vrijeme ili u mladim godinama pod ravnanjem učitelja, koji će mu svojom uvidavnošću biti na ruku, ili u kasnijim godinama bez učitelja u vrijeme, kad je dosta star, da sam sobom ravna i da si zabilježi, što nađe u drugim zemljama spomena vrijedna i što bi mu, kad se kući povrati, moglo koristiti. U toj bi dobi, kad se je potpuno upoznao sa zakonima i običajima, s prirodnim i duševnim prednostima i manama svoje domovine, mogao štogod i zamijeniti s inozemcima, čijim bi općenjem štošta naučio.

Razlog, s kojeg se toliki mladi gentlemani vraćaju s puta bez koristi, u tom je, što putovanje ne udešavaju onako, kako bi morali. Ako i donesu kući nešto znanja o mjestima i ljudima, koje su vidjeli, to znanje sastoji u tom, da se dive najgorim i najbenastijim običajima, s kojima su se vani upoznali. Oni najrađe sačuvaju ugodnu uspomenu na ono, u čem su za prvi put živo iskazali svoju slobodu, nego li na ono, čim bi iza povratka imali postati mudriji i bolji. Pa kako da i bude inače, kad idu na put u dobi, u kojoj su pod tudom paskom, pod paskom uzgajatelja, koji se brine za sve, što im treba, te mjesto njih svijet promatra? Tako imadu svoga uzgajatelja za pokrivalo i za izliku, te misle, da nijesu dužni stajati na svojim vlastitim nogama niti odgovarati za svoje vladanje. Stoga se rijetko kada sami sobom trude, da se dadu na istraživanje i korisno opažanje. Njihove misli čeznu ih za igrom i uživanjem, u kojem svaki nadzor smatraju stezanjem njihove slobode, a rijetko se kada brinu, da ispituju namjere ljudi, s kojima se sastaju, da promatraju njihovo ponašanje i da razmišljaju o njihovim vještinama, značajima i sklonostima, ne bi li time znali, kako im se je s njima vladati. I tako uzimlju svoga uzgajatelja samo zato za pratioca, da ih čuva, da ih iskopa iz neprilike, kad u nju padu, te primi na se odgovornost za svaku njihovu zabludu.

Poznavanje je ljudi, priznajem, toli znamenito znanje, te ne smijemo očekivati, da će mlad čovjek odmah u nj potpuno proniknuti. No *putovanje* je bez ikakove svrhe, ako mu katkad ne otvori očiju, ako njime ne postane razboritim i opreznim, ako ga priuči da svijet motri polag prividnosti, te ako ga ne nauči, da pod nevinom zaštitom ugladena i ljubezna ponašanja u općenju s tudincima i svakovrsnim ljudima očuva svoju slobodu i sigurnost, a da ipak ne izgubi njihova štovanja. Onaj, koga šalju na *put* u dobi i s mislima čovjeka, kojemu je namjera da se obrazuje, kamogoder dođe, svagdje se može općiti i upoznati se s odličnim ljudima, a to je zaista velika korist za gentlemana, koji putuje. A sada pitam, da li među stotinom mladih ljudi, koji s uzgajateljem idu na put, imade jedan, koji je

ikada pohodio kojega odličnoga čovjeka, a kamo li, da se je tko upoznao s ljudima, u čijem bi općenju mogao naučiti, koja su načela dobra uzgoja u stanovitoj zemlji i što je tuj vrijedno, da vidi. A upravo bi s takovim osobama više naučio u jedan dan, nego li da se godinu dana klati od gostione do gostione. Tomu se baš nije ni čuditi. Odlični i duhoviti ljudi ne će u svoje pouzdano društvo lasno primiti dječaka, kojemu još treba uzgajateljeve brige. Naprotiv mlad gentleman iz tudine, koji dođe kao odrasao čovjek te pokaže želju, da se obavijesti o običajima, o ponašanju, o zakonima i o državnom ustroju zemlje, u kojoj se nalazi, svagdje nalazi potporu, svagdje je dobro došao kod najotmjenijih i najučenijih ljudi, koji će biti pripravni, da razborita i radoznala stranca pr'mu, obodre i da mu budu u pomoć.

Makar kako bile ove moje opaske istinite, bojim se, da ne će ni malo promijeniti navike, koja roditelje sili, da mlade ljude šalju na put u najpogibeljnije doba čovjekova života pa još s razlogâ, koji nijesu ni u kakovu savezu s njihovom obrazovanošću. Mlad se čovjek, vele, ne smije upuštati u pogibelji putovanja o osmoj ili desetoj godini, da se nježnu djetetu ne bi šta dogodilo, premda je u toj dobi za nj deset puta manja pogibelj, nego li u šesnaestoj i osamnaestoj godini. Oni misle, da ne smije ni kod kuće ostati, dokle ne mine ta pogibeljna i svojeglava doba, te hoće, da se povrati kući oko dvadeset i prve godine, da se oženi i obitelj osnuje."[1]

Rousseau[2] drži putovanje važnijim dijelom uzgojne osnove, nego li je to u Lockea. „Pitaju, da li je za mlade ljude korisno, da putuju, te se o tom mnogo prepiru. Kad bi pitanje drukčije zadali, naime: da li je korisno, što su ljudi putovali, ne bi se možda o tom toliko prepirali." „Ako se korist putovanja priznaje, zar odatle slijedi, da svakomu dolikuje?" „Tko putuje samo da putuje, taj bludi, on je skitnica. Putovati radi pouke, svrha je odviše opširna; a obuka, koja ne ima određena cilja, nije ništa. Sve, što se događa s razumnih razloga, mora da ima svoja pravila. I putovanje, uzeto kao čest uzgajanja, mora da ima svoja."

„Što su putovanja za mladiće bezuspješna, tomu je kriv način, kako ih šalju na put. Uzgojitelji, kojima je više stalo do svoje zabave, nego li do njihove obuke, vode ih od grada do grada, od palače do palače, iz društva u društvo. Ili, ako su učenjaci i pisci, sile ih, da svoje vrijeme trate trčeći po knjižnicama, pohađajući antikvarijate, premećući stare spomenike, te prepisujući stare napise. U svakoj se zemlji bave drugim stoljećem. To je isto, kao da bi se bavili kojom drugom zemljom, i pošto su velikim troškovima prošli cijelom Evropom, izručeni ništetnostima i dosadi, vraćaju se, ne vidivši ničesa, što bi ih moglo zanimati, i ne naučivši se ništa, što bi im moglo koristiti."

[1] Iz 27. odsjeka Lockova djela „Misli o uzgajanju" u prijevodu prof. Ivana Širole. (U Senju 1840.)

[2] Emil ili ob uzgoju. Preveo Ivan Širola. Zagreb 1889. Treći dio. Str. 164. i d.

Roussean cijeni putovanje više nego li knjigu. Na putovanju se stječe uvid u prirodne prilike, u političke ustanove, u karakter i običaje stranih naroda. Putovanje treba da je završetak obrazovanja, ono treba da nadopuni i proširi onaj krug znanja i umjenja, što ga je učeniku knjiga tek polovično dala.

Ono, što su korifeji svjetske pedagogike o učeničkim pohodima govorili, to su veliki praktičari izvršivali. To najbolje vidimo u filantropinskim zavodima, kojima su upravljala pedagoška načela Basedowljeva i Salzmanova. Ovi su svoje učenike vodili u prirodu, taj odlični i veliki „prirodoznanstveni kabinet".

Za pedagogiku školskih pohoda imaju velikih zasluga Herbartovci, naročito Stoy i Rein, koji su u jenskom seminaru školske pohode nesamo propagirali nego i proveli. Naročito Reinu ima pedagoška književnost da zahvali za sve one književne pojave na području pedagogike putovanja, kojima se ona danas ponosi i odlikuje. Mi ćemo ih ovdje u izboru navesti.

Od brojne literature navodimo ovdje najbolje.

Bach Th. Wanderungen, Turnfahrten und Schülerreisen. 2. Aufl. Leipzig 1885.

Wendt H. Über Schülerexkursionen. Berlin 1885.

Stoy H. Pädagogik der Schulreise. Leipzig 1898.

Lomberg A. Über Schulwanderungen im Sinne des erziehenden Unterrichts. 3. Aufl. Langensalza 1907.

Roeder H. und Wienecke E. Jugendwanderung und Jugendkraft. Ein Weg zum Ausbau moderner Jugendpflege. 3. Aufl. Berlin 1912.

Dr. Križan. Što vrijedi putovanje za naobrazbu i znanost. Napredak XVII. Str. 129. i 146.

Matagić L. Rukovogj za školske izlete. Petrinja 1896.

Lichtenwallner M. Potopis — najprimernejša oblika pri podavanju zemljepisne tvarine v ljudski šoli. (Pedagoški Letopis. VII. Str. 72.)

Veoma instruktivni članci nalaze se u mnogim pedagoškim časopisima i enciklopedijama, te u školskim knjigama, među kojima valja spomenuti:

Basariček S. Pedagogija. II. knj. 2. izd. Zagreb 1919. Str. 155.

Protić Ljub. M. Opšta pedagogika. 4. izd. Beograd 1924.

Ne valja zaboraviti, da i u starijim knjigama Nove Škole ima naročitih izvještaja o putovanju križevačkih učiteljskih pripravnika. Tu se nalaze misli o organizovanju većih školskih pohoda i opisi, kako su oni uistinu provedeni.

*

Za organizaciju poletnika od važnosti su ova djela:

Führer-Ordnung. Ein Hilfsbuch für Jungdeutschlands Pfadfinder- und Wehrkraftvereine. Herausgegeben vom Deutschen Pfadfinderbunde und vom Bayerischen Wehrkraftverein. München 1912.

Jungdeutschlands Pfadfinderbuch. Für den Deutschen Pfadfinderbund herausgegeben von A. Lion. Vierte Auflage. München 1913.

Das Pfadfinderbuch für junge Mädchen. Ein anregender, praktischer Leitfaden für die heranwachsende, vorwärtsstrebende weibliche Jugend. Herausgegeben von Elise Hopffgarten. München 1912.

Mudrinić Mate. Rukovod za hrvatske dačke izletne družbe (scout-družbe). U Zagrebu 1914.

PO SNIJEGU NA RISNJAK.

VJEKOSLAV CVETIŠIĆ.

Ne zadovoljuje nas danas više da polazimo u planine i alpe samo ljeti, već polazimo s mnogo više odvažnosti i interesa i zimi u gorsku prirodu, koja ne pozna ni sna ni mira, jer u njoj vlada vječan život i kretnja. Ulazimo i u borbu s njome, ali s poštovanjem i obožavanjem veličanstva i grozota prirodnih sila. Dolazimo k njoj da izbjegnemo iz nesredjenog socijalnog i gospodarskog položaja svoje okoline, da u njoj i zimi potražimo radosti u životu, nove pojave, jake utiske i da dodjemo do novih ideja.

Tamo, u visokim snježnim gorama, pod čistim nebom i toplim suncem, na svježem zraku što omamljuje naša čutila, čiji se vrhunci dosižu samo fizičkim naporima i jakom voljom, — tamo se radjaju razmišljaji i osjeća kraljevski ponos u uzburkanim grudima. Tamo se osjeti jače, što je radost u visokoj prirodi, koja nas izbavlja od civilizacije gradova i društva, što mehanizira cijeli naš život, dolazi se do istinske spoznaje, što vrijede tolike ideologije u životu, a što znači ljubiti druga i žrtvovati se zanj. I što se više uspinjemo strmim obroncima i dolazimo bliže k snijegu, to više osjećamo dah slobode i naša duša poprima sve jače nešto od njegove čistoće. Tu smo zadovoljni da postojimo i mislimo, spokojni bez mržnje i gordi u svome trijumfu. I za to rado podnosimo gazeći visoki snijeg uz studen vjetar sve napore i nezgode i nestrpljivi smo, da pohitimo cilju i nadjemo zadovoljstvo, zdravlje, mir i sreću.

Ah! da znate kako su zimi otajstvene u hrvatskom Kršu visoke i guste šume, okićene bijelim vijencima, snijegom zasute gorske doline i u njima slikovita sela u sunčanim danima duge zime! A kad se pod kraj zime znadu da uzmješaju u visokim sferama zračne struje, kad po više dana duva jaka bura, pada kiša sa snijegom i ledom, a po tom gusti snijeg pokri doline i gore, pa kad iza nevremena sine sunce i bura rasčisti nebo i zemlju, — dodjite tada i uvjerite se, kako se u tom našem planinskom kraju može doživiti mnogo šta neobična i čudna. Spoznat ćete vjeru u vlastitu snagu i jakost ljudske volje, novu etiku u tom planinskom bijelom svijetu, koja mora da prevlada u kulturnom čovjeku.

Dosadiše nam ljudi i konvencionalne spone svagdašnjeg života, pa se

takvog jednog dana pod kraj zime pred više ljeta zaputismo petorica na bijeli Risnjak, našu najvišu i najljepšu zimsku Alpu.

Nad Lokvama tek probijao jutarnji sumrak i jedva se raspoznavali bijeli krovovi malenih kućica, kad smo tiho i nečujno provezli se na saonicama, bez praporaca i hrzanja konja, po visokom snijegu, u Zelin. Negdje je odzvonilo na crkvenom tornju, radjao se bijeli dan i budili se ljudi u razasutim kućicama, iz kojih se kroz snježne krovove vlačio plavi gusti dim. Prispjeli smo u Zelin, u to malo gorsko seoce. Na rubu duboke livade, što ju prosjeca cesta od Zelina u Crnilug i zatvaraju kose visokog Tisovca, stanemo, da se spremimo na naš uspon. Livada se bijelila ko ledeno jezero, a iza jedne sirotne kućice, što se snuždila kao ostavljeni galeb na obali tog jezera, u dubini samog neba, gdje se razlazila jutarnja bijelo siva maglica, otvarao se veličajan prizor. U sunčanom ognju zasjale su bijele stijene masivnoga Risnjaka, što nam visok u tajinstvenoj šutnji prijeti svojim snježnim usovima i strmim pećinama. Ali uzalud prijeti nama, koji prisluškujemo u razno doba godine kucajima u njegovim titanskim bijelim žilama i ne plašimo se popeti na njegova bijela krila, što ih širi kao ptica nad našim glavama! I što smo ti bliže, to je jači naš prkos i snaga, neutaživa izvedljivost, kakove ćemo saznati zagonetke u toj romantičnoj i mističnoj bijeloj prirodi. Pogledam drugove. Kako smo iznenada postali nestrpljivi, jaki i brzi! Kakova je to sila u prirodi, kakova strast u nama, kakva svijetla vječna istina u ogromnoj ognjenoj ploči sunca, što se uzdigla iza dalekih gora, pa nam pozlatila vedre i vesele obraze?

Zalazimo isprva iz Zelina lakom uzbrdicom, prelazeći malene gorske livadice zasute visokim snijegom u gustu šumu duge kose pod Tisovcem. Zaledjena kora snijega puca pod našim nogama. Šutimo i u duhu pratimo smjer našeg puta, što ga pokrio snijeg. Provlačimo se izmedju širokih bukava, visokih jela i tamnih snijegom zasutih borova. Znoj curi niz lice, penjemo se stopu po stopu, gazeći sve dublji snijeg, padamo na koljena i mučno se dižemo. Tu treba da si spokojan i hladnokrvan, da mirno podnašaš tegobe i da si vjeran drug, pripravan da pružiš ruku i izvlačiš bližnjega iz zapuha snijega, u koji je zapao, jer nije slijedio instinktivno stope svoga prednjaka. Izmjenjujemo se, tko će prvi da pravi stope u sve većoj strmini snijega, improvizirajući neprestance izmedju drveća, da dohvatimo šumsku cestu, što vodi iz Crnogluga u Smrekovac. A kad smo ju nakon tri sata hoda dosegli, onda je naš napor bio kao i bol, kad popusti, ne mislimo više na nju i radujemo se, da nas je najteži napor minuo, jer hotimice zaboravljamo, da se sami obmanjujemo.

Izmedju stabalja pomolilo se sunce jasno i pomladjeno, nu slabo je grijalo u gustoj mreži sjena visokog drveća. Mnogo puta stanemo da odahnemo, ali nijedan ne malakše i ne sustane. Na zavoju ispod Medvedjih vrata prema Smrekovcu postaje naš put sve teži i naporniji radi dubokog snijega, što je napunio uvale i vrtače, te se mjestimice dizao poput morskih valova. Zrak je bio suh i svjež, davao nam krepčinu, da smo prteći se i padajući do pojasa

u snijeg, konačno sretno dohvatili kuću na Smrekovcu, gdje se odmorismo, nakon četiri sata mučnog hoda.

S nama je u društvu planinar u poodmakloj dobi. Divimo se njegovoj snazi i uzdržljivosti. Saznao u zadnji čas o našem polasku na Risnjak, došao noću na vlak bez torbe i bez zaire, jer nije u svojoj planinarskoj revnosti i strasti mogao pregorjeti, da ne podijeli s nama prekrasne užitke gorskog kraja, tegobe i napor zimskog puta. I eto sada tolikim mirom u toj zimi, u visokom kraskom gorju, daleko od ljudskih nastamba, uči se s mladjima stradati, trpiti žedju i spoznati, da čovjek malo treba za se. I dok prosti materijalisti nazivlju počinke uz obilni užitak hrane i pila najljepšim momentima njihove ture, on idealista zadovoljuje se s malim, kruži u zanosu okom po gorskoj krajini i potiče nas da skratimo odmor, jer valja proći još za dana ogromnu sniježnu goru impozantnog Risnjaka. Živi primjer, kako se ličnost ne može nigdje da istakne tako energično i svestrano, kao u gorama.

. . . Od Smrekovca prema Torbarovoj livadi, snijeg je na zapusima dosizao do prvih grana na bukvama, a na malenim proplancima sjao se poput rastaljenog srebra. Sunce se diglo visoko i počelo malo grijati. Slijedimo stope prvoga u sipkom snijegu i veseli što nije na strminama zaledjen, jer bi to uvečalo naš napor i oprez, da se ne otpuznemo u duboke doline, iz koje vire oštre kamene hridi i strši drveće iz snijega. Nagledamo se široke panorame gorskog kraja, što ga u dolinama pokrila bijela magla od Viševice do Bijelolasice i od Kleka sve do Zagrebačke gore. Najednom nas u toj gorskoj tišini potrese krik posljednjega druga, našega starine.

— Što se dogodilo? Nestao je ko da ga zemlja progutala. Povrate se brzo dvojica do njega, a iz udubine izmedju dva visoka kamena strše dvije čavlima potkovane noge. Zahvaljujući pravilnoj teži njegove omašne prirode, veselio se, da je ostao neozlijedjen, akoprem je pao naglavce.

Usporuje nam uspon krživljava klekovina, što nam se u snijegu plete medju nogama, a kad dodjemo na Torbarovu livadu, ugledamo pred nama našu Alpu, našu Rjavinu pod Triglavom, visoke snijegom pokrite stijene Risnjaka, što lebde u zraku. Od livade do vrha strma, duboka ponjava zaledjenog snijega. Prvi drug siječe cepinom stope u zaledjenu koru. Slijedimo ga korak po korak u nestrpljivom iščekivanju, kad ćemo na vrh pod onu nagnutu Dvoržakovu liticu, što nam toliko prkosi, da ugledamo more, pozdravimo zemlju i nebo. A kad stignemo na rubove pećina, sa kojih je vjetar očistio snijeg, veremo se rakama i nogama i podcikujemo od veselja, ko će prvi na onu najvišu liticu.

Tu smo na visini od tisuću pet sto dvadeset i osam metara!

Naokolo mnoštvo bregova, što se kao crni otoci dižu iz magle. Tamo dolje more! Čitavi Kvarnerski zaljev u bijeloj prozračnoj maglici, kroz koju probija sunce i ljeska se na površini morskoj. U snijegu visoka Učka, a u bijele zidove palača Opatije i Lovrana uprlo sunce i blješti nam u oči. Pod nama riječka luka šumom jarbola. U more usjekli se svojim dugim krakovima Krk i

Cres, a duboko tamo dolje crna trupina Velebitskog gorja sa bijelim vrhuncima. Sjetili smo se, da je jutros bila zima, a ovdje na vrhu ugrijalo sunce zrak, lahki, oživljujući, što nam duva s morske strane i uljuljao u san našeg dobričinu u poodmakloj dobi, što je rasprostro ogrtač na snijegu i nanj legao . . .

. . . Prošlo je već davno podne i sunce zapadalo k strani Učke i Sisola. Valja nam se rastati s ovim svijetom, što se modrim čistim zrakom dotiče samoga neba. Napjevali smo se, nadozivali puste bregove naokolo, radosni do obijesti spuštamo se po našim stopama, kližući po snijegu, padamo i badamo ruke i glavu u ledene iglice prhkoga snijega. Povratimo se na Smrekovac po naše torbe i odavde prteći se opet visokim zapusima, dižemo se na prevalu Medvjedjih vrata, što nam se tako impozantno otvaraju svojim kamenim stijenama, regbi na dohvat ruke. Žurimo se, da za tri sata hoda dodjemo do Jelenja i do noći k moru.

Što se dublje spuštamo tom šumskom cestom u zavojima, to više ulazimo u proljeće, a rastaljeni snijeg pretvara se na cesti u malena jezera. Ostavljamo Jelenje i žurimo se širokom čistom Lujzinskom cestom prema Kamenjaku i Grobničkom polju. Ne osjećamo umora, veseli smo, zbijamo šale i uživamo u prekrasnim prizorima.

Sav zapad iza Učke žario se prekrasnim vatrenim bojama, što su prelazile u ljubičastu, dok nisu utonule u tamno sive boje sumračja večernjega neba. Gledaš, dugo gledaš i teško se opraštaš od umirućeg sunca, kao da nestaje s njime i naše sreće. Naokolo po krškim brdinama i na okrajcima dugog Grobničkog polja, izmedju Kamenjaka i Obruča, dizao se iz dolina i uvala mrak, a za njime spuštala se tiha noć.

Zastali smo u Sobolu, da večeramo u jednoj gostionici, gdje se plesalo i pjevalo uz harmoniku i još iste noći nastavili put na Sušak, kamo dodjosmo po ponoći. A putem po čistoj noći već po nešto umorni od tolikog hoda u jednom danu, šutimo i podajemo se svojim mislima o našem prelazu preko Risnjaka k moru u jednome danu, svraćamo poglede u tamno čisto nebo posuto zvijezdicama. Ah! imadu li one dušu, imade li života Mars, Saturn, Jupiter i tolike druge, što kao zapaljeni krijesovi titraju u dubinama svemira? One nas privlače magičnom silom i strepimo pred najvišim pitanjima svemirske beskrajnosti, koje nam ne može da protumači ni Kopernikov sistem, ni ičiji um. I svaki od nas ćuti u duši neku tajnu, koju je nemoguće razriješiti, u koju je nemoguće gledati kao ni u sunce, tajnu smrti i budućeg života. U ekstazi najvećeg zanosa, rado navrnemo svoju misao u filozofiranje, jer se u idealnoj duši planinara, sve što priroda pruža lijepa, dobra, velika i tajinstvena, odrazuje jače i dublje, nego li u duši onih, što najljepše dane u životu prospavaju i ne vide ljepote neizmjerne prirode. On osjeća i razmišlja u isto vrijeme, a razmišlja samo za to, da još bolje osjeća.

Iz knjige Vjekoslava Cvetišića „Sa planina i gora". Zagreb 1925. str. 86.—94.

DAN MUČANJA.

FRAN MAŽURANIĆ.

Sira-ud-Naula pozove me da s njim slavim dan mučanja. Njegov Bog i moj je Bog, pa ćemo zajedno!

Dan mučanja ne slavi se po čitavoj Indiji, već samo po nekim krajevima ispod Himalaje.

Osam dana se čovjek postom i mirnim životom pripravlja na taj dan. Meso se ni tako nikada ne jede, a kad se posti, onda pogotovu ništa do voća: Ni mlijeko se ne pije, već samo voda. Na sam sveti dan ništa!

Srebrene svjetiljke, po hramovima, jedva tinjaju. Znak plodnosti i života (lingam) zastrt je ljubičastim zavojem. Svećenici pjevaju stare, svete pjesme iz „Rigvede", kadeći bogu. Jer se primiče dan mučanja — —

O ponoći izvede nam darman svečano osedlanog slona, pa sjedosmo: Brahmanin u jednu, a ja u drugu veliku košaru, koje su slonu niz bokove obješene; sluga mu na vrat sjedne, pa ga tjera.

I tako preko šume do samoga podnožja Himalaje — —

*

U osvit zore, eto nas na otvorenôm.

Pred nama se diže, obavit mliječnom maglom, veličanstveni Kučinjunga, dva puta viši od Montblanca.

Mjesec ga cjeliva blijedim svojim svijetlom, a i zora već puca. Duša mi dršće od miline!

Sluga položi sag na rosnu travu, pa sjednem, da se divim. I moj brahmanin će tako, ali podalje, da se ne vidimo. Sluge nestane u šumi, da nas ne smeta.

Sam samcat, pred veličanstvom božjim! Crni onaj mravac pokraj mene ili ja — svejedno.

Gledam, gledam, ali ne samo očima, već i srcem i dušom.

Mir, duboki sveti mir, na nebu i na zemlji — — —

*

Bijela magla ubrzo se raspline, i eno nebotičnih himalajskih gora!

Ispred njih sedam redova šumom obraslog predgorja, i upravo toliko ravnice, da jednim pogledom čitavu onu veličanstvenu ljepotu zahvatiti možeš.

Divnog li pogleda na one silne, rumenilom zalivene gorske razbočine!

Kad se mliječne i rumene one magle rasplinuše, kad prvi trak sunca pozlati vrhunce Himalaje, kad mi se gorsko ono čudovište prikaza u najčistijoj, najuzvišenijoj i najveličanstvenijoj svojoj ljepoti, onda osjetih, kako duši mojoj rastu krila . . .

Visoki, snijegom pokriti vrhunci rumene se u jutarnjoj zori. Cvijeće cvate, pčelice zuje, leptiri se njišu, a ptičice dižu uvis, cvrkućući.

Eno i sivog orla, kako se kružeći ispred velegorja k nebu diže. I moj duh se diže u visinu.

Razdragan više snatrim, negoli mislim. Srce preotimlje mah. Duša moja razapinje krila: prvi put u životu lišila se tjelesnih svojih spona . . .

Ah, kako je lijepo tijelu bez duše, a kako mora biti tek duši bez tijela, u nebeskoj onoj modrini! — — —

Jesam li živ, ili mrtav? Dišem li? Kuca li jošte srce moje? — — Znadem samo, da sam sretan, ne znajući ni sam, zašto.

Zaboravljam — — Uživam — — Ah, kako je slatko ne biti nitko i ništa! . . .

*

Vrijeme prolazi, eto i polaska!

Po zapadu sunca primakne mi se nešto ogromno crno: slon!

Za časak, pa se svaki od nas bez ijedne riječi nađe na svojemu mjestu. Opojeni mirom i ljepotom vraćamo se kući!

Još jedan jedini pogled na nebotične one gore. Zašumljeni bokovi Himalaje posiviše, samo snježni vrhunci svjetlucaju ružičastim svijetlom. A i nebo se rumeni.

Zaklopim oči, da zadržim posljednju tu sliku. Kad ih otvorih, nađoh se posred tamne šume.

Domalo se oči priviknuše, a i mjesec izide, te kroz polutminu gledam čudne one šumske slike i prilike: drveća, životinje, nemani i sablasti noćne — —

Katkada proleti pokraj nas koja noćna ptica; katkad se digne po koja zvijerka sa svojega ležaja, da iz daljine za nama gleda.

A slon stupa odmjerenim, gvozdenim svojim korakom gazeći (poput sudbine) sve, što mu na put dođe — —

Danas ga nitko ne tjera dovikujući mu: „Ahaj!“ i „Oho!“, jer je danas dan mučanja.

A slon nas ljulja, ljulja, pa zamalo da me u san ne uljulja . . .

Kad otvorim oči i progledam, magli mi se. Kad ih sklopim, krijesi mi se pred očima kao u groznici.

Bilo mi jedva bije. Srce mi slabije kuca. Uši mi šume, kao da kakovu veliku školjku na njima držim. I glasove čujem.

Zatvorenih očiju slušam, i razabiram neki tihi, daleki poj — —

Tko pjeva tako bolno? — — Da nije blagi onaj starac, ili njegov sluga? — — (Kako bi na dan mučanja?! — —)

A da nije duša moja, koja je Boga gledala? . . .

Iz knjige Frana Mažuranića „Od zore do mraka“. Zagreb 1927. str. 136.—138.

B I L J E Š K E.

Propisi o školskim izletima.

1. Još godine 1892. propisala je zemaljska vlada za Hrvatsku i Slavoniju naredbu broj 5.628 od 13. V., kojom se u osnovnim školama uvode školski izleti. Za točno izvršenje te naredbe odgovaraju svi učitelji i sve učiteljice, a školski odbori i školske oblasti treba da paze na strogo vršenje ove naredbe. Što veli ta naredba?

„Kako su proti mnogom mirnom sjedenju i štetnim njegovim posljedicama školski izleti moćan ustuk, kako su školski izleti izvrsno sredstvo za učitelja, da pobliže upozna svoje učenike i kako se s njima dade spojiti intenzivnija i poticajuća stvarna obuka, nalazi zemaljska vlada odrediti, da se ubuduće udese razredbe sati tako, da se stvarna obuka jedamput na sedmicu preduzimlje dva sata poslije podne, pa će u ljetno doba biti moguće svaku nedjelju spomenuto poslije podne upotrijebiti za izlete.

Izleti neka se ne preduzimlju za velike žege. Ako je daždilo ili je silan prah, to već iz zdravstvenih razloga valja odgoditi izlet.

Pri izletima neka cilj ne bude dalek.

Izleti neka se iscrpe i za uređenje valjanih školskih prirodopisnih zbirki." [1]

2. Otkako su Srbi, Hrvati i Slovenci ujedinjeni u novoj državi, otada Ministarstvo prosvjete s ljubavlju propagira školske ekskurzije, podupire i materijalno i moralno, i pazi, da se zazbiljno provode i izvršuju. Tako najviša vlast produžuje tradicije nekadašnje školske vlasti, koja je zarana predvidala i upoznala veliku cijenu, što je imaju školski pohodi u obučavanju nesamo prirodnih nego i ostalih školskih nauka. U Srbiji je već godine 1856. poveo naučnu ekskurziju dr. Josif Pančić, profesor Velike škole, predsjednik Akademije nauka, roden u hrvatskom Bribiru godine 1814. „Sa svojih sedam učenika prolazi kroz razne krajeve tadanje Srbije, proučavajući ih i pokazivajući im prirodne darove. Tumači im raznovrsne prirodne lepote i očigledno ih upozoruje na ljubav prema prirodi a ujedno i prema svojoj domovini. Od tog vremena datiraju prve naučne ekskurzije poglavito prirodnjačkog karaktera.

Učenici Pančićevi, kao srednješkolski nastavnici, produžuju i obavljaju te ekskurzije sâmi a isto tako i sa svojim učenicima." [2]

Naučna osnova za gimnazije iz godine 1873. smatra ekskurzije obaveznima i traži, da se nastavnicima omogući njihovo izvođenje. Danas su ekskurzije u svijem školama sastavni dio školskoga rada i nijedan učenik ne može od njih biti oprošten. Da je tomu tako vidi se po najnovijim pravilnicima i raspisima, koji idu za tim, da školska putovanja imaju potpun i cjelovit peda-

[1] Školski zakon od 31. listopada 1888. Knjiga III. Zagreb 1913. Str. 2.

[2] Ilija S. Majstorović. Ekskurzije u srednjim školama. (Glasnik profesorskoga društva. Knjiga VIII. Str. 552.)

goški uspjeh. I dok se najviša školska vlast u državi svojski zauzimlje za školske pohode, dotle se još uvijek nađe zavodskih starješina, pa čak i nastavnika, koji u školskim pohodima gledaju gubitak vremena i izbjegavanje „ozbiljne" nauke. Ponekad se takovim uzgojiteljima po zvanju pridruže i roditelji, pa onda svi zajedno tapaju po mraku ograničene svijesti i turaju glavu među ruke, da ne kažemo u pijesak.

Poletnici.*

Evo troji zavjet, što se traži od svakoga poletnika:

1. Budi vjeran sin domovine!
2. Budi pomoćnik bratu bližnjemu!
3. Budi poslušan zakonu poletničkom!

Evo deset zapovijedi poletničkih:

1. Poletnikova riječ vazda je živa istina. Njegova „poštena riječ" mora da vrijedi kao prisega.

2. Poletnik vazda je spreman pomagati. On ne pazi na se, kako će proći, samo ako može drugome priskočiti u pomoć. On nastoji, da svaki dan učini bar po jedno dobro djelo.

3. Poletnik je vjeran. On je vjerno odan domovini, roditeljima, svakom starijemu svome, vođama i drugovima svojim. On će svaki put stati na srijedu, kad je ugrožen njihov život, obraz ili imetak.

4. Poletnik je uljudan i viteški udvoran. Osobito prema ženama i djeci, prema slabim i bolesnima.

5. Poletnik je prijatelj životinja. Bez potrebe ne će usmrtiti životinje, ne će je mučiti, pomoći će joj, ako ona trpi.

6. Poletnik je poslušan. Ako mu roditelji, učitelji, gospodar ili vođa što nalože, on će taj nalog svakako izvršiti, pa ako misli, da mu je tim učinjeno krivo, on će to reći istom poslije.

7. Poletnik je uvijek dobre volje. On je vedra lica i radi spremno i neodvlačno, ako mu nalog i nije poćudan, ili ga što boli, ili ga snašla kakva lična neprilika, pa ma i nesreća. Vedra ćud razveseljuje i druge, hladnokrvnost već je spriječila mnogu opasnost. Poletnik ne kazuje nikada mrske riječi ni kletve.

8. Poletnik je štedljivac. Tko za vremena štedi, lakše će doskočiti nevolji svojoj i tuđoj, ako bi je bilo.

9. Poletnik je drugu svome brat. On ne zazire od druga svoga, što je siromašniji, slabiji ili nižega staleža. Ako je ovaj ma u kakvoj nevolji, on će ga pomoći kao brat rođenoga brata svoga.

---

* F. Feller: Poletnici. Pobratim. God. XXIII. (1913.) Str. 260.

10. Poletnik je čist mislima, riječju, djelom. Geslo je poletničko: Budi spreman! Tko se naučio tijelo, dušu i značaj svoj obrazovati i dotjerivati, samo taj će se u pravi čas sjetiti i pravoj pomoći, pa će i htjeti i znati učiniti, što treba.

Iz Pravila Ferijalnog Saveza.

Čl. 2. Cilj je Ferijalnog Saveza:

1. Da studentska i srednjoškolska omladina putovanjem što bolje upozna svoju domovinu i narod;

2. Usposobljavanje školske omladine za organizacioni rad, za korisnu upotrebu slobodnog vremena, kao i vaspitanje karaktera u omladini;

3. Ekonomska zaštita školske omladine i upućivanje na štednju;

4. Organizacija socijalno-higijenskog rada radi čuvanja i oporavljanja zdravlja školske omladine;

5. Prosvećivanje najširih narodnih slojeva.

Čl. 5. Članovi su: 1. redovni, 2. vanredni, 3. dobrotvori, 4. utemeljitelji, 5. počasni; 6. starešine.

Čl. 6. 1. *Redovnim članom* može postati svaki đak i nastavnik visokih srednjih i stručnih, od države priznatih škola, kao i učitelj osnovnih i građanskih škola. Redovni članovi organizuju se u podružnice svoga zavoda. Ako podružnica ne postoji onda se organizuju u najbližu podružnicu. Učitelji se upisuju u Oblast F. S.

2. *Vanrednim članom* postaje onaj, koji je pre svršetka studija najmanje tri godine bio član F. S.

3. *Dobrotvor* može postati svaki državljanin Kraljevine S. H. S. ili podanik tuđe države, a naše narodnosti, davanjem bilo kakve olakšice F. S. ili davanjem najmanje 50 dinara Podružnici, kojoj se prijavi,

4. *Utemeljiteljem* može postati svaki državljanin Kraljevine S. H. S. ili podanik tuđe države, a naše narodnosti, koji uplati jednom za uvek 500 dinara ili stavi na kojoj jedinici F. S. na raspoloženje pokretnine i nekretnine iste vrednosti.

5. Za *Počasne članove* bira Kongres na predlog U. O. F. S. one, koji su stekli osobitih zasluga za društvo.

6. Za *Starešine* biraju se članovi Ferijalnog Saveza, koji su svojim aktivnim radom stekli zasluga za društvo i njihovo članstvo ostaje doživotno. Njihova prava i dužnosti uređene su naročitim statutom.

NOVE KNJIGE I ČASOPISI.

2. Izdanja Matice Hrvatske.

Velikih i neprocijenjivih zasluga za razvoj hrvatske književnosti i za književno uzgajanje 'građanskoga i činovničkoga staleža ima Matica Hrvatska. U tom je nastojanju nastavila tradicije svoje roditeljke Matice Ilirske, koja je osnovana u ideji već onda, kada je hrvatski sabor donio zaključak, da se u Zagrebu osnuje društvo za njegovanje narodnoga jezika i književnosti. To je bilo godine 1836. U istinu je Matica Ilirska počela djelovati godine 1839. pod imenom Društvo za jezik ilirski i slovesnost u Zagrebu. Svoj zadatak, da izdaje naučne, poučne i zabavne knjige, Matica Ilirska nije mogla izvršiti s jednostavnoga razloga, što nije imala originalnih djela, te je izdavala stare dubrovačke pisce i sve, što joj je pod ruku došlo. Pokrenula je i dva časopisa „Neven" i „Vienac".

Godine 1874. Matica Ilirska preda sve svoje Matici Hrvatskoj. Od toga vremena pa sve do svjetskoga rata Matica Hrvatska izvršuje svoju zadaću na zadovoljstvo pisaca i čitalaca, kojih se je broj godimice povećavao. Time se je dašto povećavao i Matičin imutak, te je bila podobna, da oko sebe prikupi najbolje pisce. A kada su hrvatski rodoljubi Drašković, Kotur i dr. ostavljali Matici zaklade, počela je ona nagrađivati i knjige izvan svojih izdanja. Za vrijeme rata i poslije njega, sve do prošle godine, Matica je stradavala materijalno i idealno. Niti je imala novaca za izdavanje knjiga niti je bilo pisaca veće književne reputacije. Osim toga poplavila je Hrvatsku prevodna književnost i to ponajveć sumnjive vrijednosti. Prošle je godine trgnula Matica odjedamput natrag u predratno materijalno i moralno stanje i darovala nam književni dar, koji je svojom literarnom kvalitetom uzdigao ugled matičinoga odbora i zadovoljio ukus hrvatske čitalačke publike. Dala nam je u beletrijskom dijelu Nazorove, Mažuranićeve i Elin Pelinove priče, a u poučnomu Bulićevu i Šegvićevu monografiju. Ove je izdavačke godine Matica još ponosnija, jer je poslala u svijet svoje mjesečno glasilo „Hrvatska Revija", koju uređuju dva odlična književnika dr. Stjepan Ivšić i dr. Branimir Livadić, a uz nju i osam knjiga u ime redovnih izdanja za dvogodište 1927. i 1928.:

1. Nehajev Milutin: **Vuci**, o četiristotoj obljetnici smrti Krste Frankopana, str. 422.
2. Klaić Vjekoslav: **Slike iz hrvatske prošlosti**, s uvodom dr. J. Nagy-a.
3. **Hrvatsko Kolo IX.**, ilustrirano, s prilozima iz svih područja književnosti.
4. Lozovina Vinko: **Machiavelli i njegova politička nauka**, o četiristotoj obljetnici državnikove smrti, sa slikama.
5. Breyer Mirko: **Antun konte Zanović i njegovi sinovi**, sa slikama.
6. Jurkić Mirko: **Dubrovačka legenda**, Pripovijesti, zbirka novela.
7. Košutić Sida: **Portreti**, roman.
8. Reymont Wladyslaw St.: **Seljaci**, savremeni roman, 1. Jesen, preveo Julije Benešić, sa pišćevom slikom.

Oni članovi zakladnici (utemeljitelji), koji su upisani sa Din 1000·— i oni stariji članovi utemeljitelji, koji su razliku za gornju članarinu nadoplatili, dobivaju gornja redovna izdanja besplatno, osim poštarine. Oni pak stariji članovi utemeljitelji, koji nisu pristali da uplate unaprijed spomenutu razliku u članarini, nadoplaćuju za ista izdanja Din 150·—, u kojoj je svoti sadržana i članarina i nadoplata za knjige. **Uvez za svih osam knjiga u platno sa zlatnim natpisom stoji Din 90·— više.**

„Matica Hrvatska" prima nove članove zakladnike, koji prema pravilima uplate Din 1000·— ujedamput ili obročno kroz pet godina, dok juridičke osobe (škole, čitaonice, knjižnice i slično) plaćaju Din 2000·— uz iste uvjete. Novi članovi, čim uplate prvi obrok (najmanje Din 500·— odnosno Din 1000·—) imadu pravo na redovna izdanja besplatno.

Uprava Matice Hrvatske javlja, da je počela raspačavati najnovija Matičina izdanja: dvogodište za g. 1927. i 1928., kako su ovdje naznačena.

Kako su ta izdanja po jednodušnom sudu literarnih naših krugova i kritičara s obzirom i na količinu izdanih knjiga, a još više na njihovu književnu vrsnoću prvorazredne naravi, nadati se je, da će ih svaki Matičin prijatelj rado primiti i svojim znancima preporučiti, — s tim više, što se u njima daje 106 štampanih araka za Din 120·—, dakle znatno jeftinije od dnevnih novina.

Članovi mogu dobiti knjige izravno od Matice ili preko njezinih povjerenika. Otprema i poštarina za gornje dvogodište iznosi Din 14·—.

Odgovorni urednik: dr. Ante Cividini, Čakovec. Tiskara V. Takšić, Čakovec.

SIJEČANJ
PREZIMEC

JANUAR
PROSINEC

Siječanj je u vezi sa *sijećenjem* (drva). U 16. vijeku su ga zvali *sijećan*, u 17. *sičanj* (Divković), *sičanj* (Alberti), *mali božičnjak*, *prosenec* (Petretić), *prosinec* (Habdelić, Belostenec), *sečen* (Belostenec). Gaj je prihvatio ime *siječanj*, pa odatle i danas upotreba toga imena u Hrvata. Srbi, Bugari i Slovaci mu vele *januar*, Rusi *janvar*, Slovenci *prosinec*, Česi *leden*, Poljaci *styczen*, Ukrajinci *sičen*, Lužički Srbi *wulki rožk*.

Dani		Rimokatolici	Narodna imena		Pravoslavni	
N	13.	**1. po Bog.** Sv. Obitelj	Bogašin, Božana	31.	Prep. Melanija	
P	14.	Hilarij biskup, Feliks	Tvrdislav, Neda	1.	**Sv. V. Nova Godina**	
U	15.	Mavro opat	Dragilo, Mironjega	2.	Silvestar p. r.	
S	16.	Marcel papa muč.	Strezivoj, Stanojla	3.	Pr. Mal. M. Gor.	
Č	17.	Antun pustinjak	Milašin, Boljemila	4.	Evst. arh. srp.	
P	18.	† Stol. sv. Petra, Priska	Trpimir, Deša	5.	Teop. Krst. dan	☽
S	19.	Marije muč., Kanut	Hranimir, Bjeloslava	6.	**Bogojavljenje**	
N	20.	**2. po Bog.** Fab. i Seb.	Živojin, Tihoslava	7.	**Sv. Jovan Krst.**	
P	21.	Agneza djevica muč.	Višeslt, Janja	8.	Georgije i Emil.	
U	22.	Vincencij mučenik	Sviloje, Dikosava	9.	Muč. Polijekto	
S	23.	Zaruke Bl. Dj. Marije	Vratislav, Vratislava	10.	Grigorije e. n.	
Č	24.	Timotej biskup muč.	Časlav, Milisava	11.	Prep. Teodosije	
P	25.	Obr. sv. Pavla	Radusin, Ljubava	12.	Muč. Tatijana	☿
S	26.	Polikarpo biskup muč.	Svevlad, Dušana	13.	Emil i Strag.	
N	27.	**Sedamdesetnica**, Iv. Zl.	Selimir, Smilja	14.	**Sveti Sava**	
P	28.	Ildefons, Julijan	Dragomir, Dragimja	15.	Pavle Tivejski	
U	29.	Franjo Saleški	Branimir, Gorislava	16.	Č. ver. ap. Petra	
S	30.	Martina djev. muč.	Desislav, Desislava	17.	Antonije Vel.	
Č	31.	Petar Nolasko	Unjeslav, Divna	18.	Atanasije	

ZBORNIK
NOVE ŠKOLE.
1.

OTAC PESTALOZZI.

SLIKE
IZ ŽIVOTA VELIKOGA UZGAJATELJA.

NAPISAO:
FRIDRIK POLAK.

S njemačkoga preveła:
FRANJICA VŠETEČKA,
učiteljica vježbaonice u Čakovcu.

Pedagozi 19. vijeka:
1.

ČAKOVEC 1927.

65301

ZBORNIK NOVE ŠKOLE.

1

PEDAGOZI 19. VIJEKA:

1.

ZBORNIK NOVE ŠKOLE.

1.

Urednik
Dr. ANTE CIVIDINI
direktor učiteljske škole u Čakovcu.

PEDAGOZI 19. VIJEKA:
1. Otac Pestalozzi.

ČAKOVEC 1927.

OTAC PESTALOZZI.

SLIKE IZ ŽIVOTA VELIKOGA UZGAJATELJA.

Napisao
FRIDRIK POLACK.

S njemačkoga prevela:
FRANJICA VŠETEČKA,
učiteljica vježbaonice u Čakovcu.

ČAKOVEC 1927.

Tiskara Kraljek i Vežić, Čakovec.

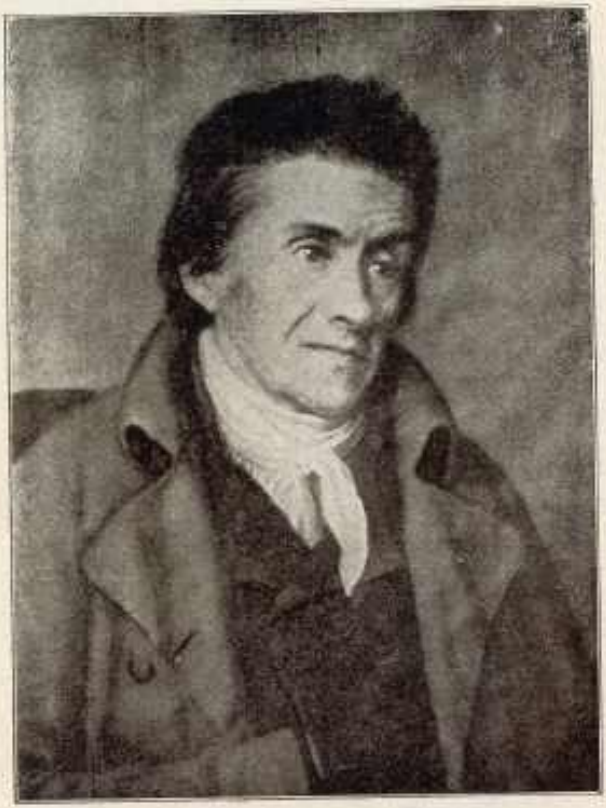

Pestalozzi

1. Dobar otac i vjerna služavka.

„Gospodine doktore, dođite brzo k Ivanu u Enslihof! Pao je s ljestava i sigurno si je iščašio ruku."

S tim je riječima stupila jednostavna seljačka djevojka u kuću ranarnika i očnog liječnika Ivana Krstitelja Pestalozzija na trgu Rüdenu u Zürichu. Od trčanja bijaše sva ugrijana i usopljena.

„Pričekaj i odmori se malo!" reče liječnik prijazno. „Ići ću s tobom. Samo da ovo svršim i da spremim povoje. Je li to tvoj brat?"

„O ne!" odgovori ona. „Prolazila sam mimo, kad se je nesreća dogodila. Nije bilo nikoga kod kuće, zato sam odmah otrčala."

„Ti si valjana", reče liječnik i promatraše zadovoljno odvažnu djevojku. Pomažite jedan drugome, pa ćete ispuniti Kristovu zapovijed."

Dok se je liječnik spremao za put, razgledavala se djevojka po sobi. U jednom kutu opazi dječačića, kojemu bijaše četiri do pet godina; on bijaše slabih udova, crnomanjasta lica i nelijepa uzrasta. Ali on gledaše djevojku začuđeno dubokim, lijepim očima. Ona ustade, pogladi ga po kosi i reče: „Dragi dječačiću, dođi, vozi lijepo svoja kolica!"

Ali dječačić plaho uzmakne, padne nespretno na vlastite noge i tužno zaplače.

„Jadan!" reče strana djevojka. „Ajde, budi dobar! Tako velik dječak ne smije plakati. Nosić i nožice su još cijele." Prihvati ga za ruku, podignu ga, utiša njegov plač i poče s njim da se igra. „Kako se zoveš, dobra djevojčice?" upita dječak. „Babeli", reče djevojka. „Ja te volim, Babeli!" uskliknu dijete i privinu se k djevojci.

Pestalozzijev očinski dom.

Liječnik bijaše spreman za put. On pruži dječaku ruku i reče: „Hinkiću, budi dobar! Ne padni i ne viči!"

Djevojci reče: „Ajdemo! Onaj će nas jadnik teško čekati."

Djevojka pruži Hinkecu ruku, da se s njim oprosti i reče: „Čuvao te Bog, dragi dječačiću!" No dječak se uhvati za njenu pregaču i poviknu: „Nemoj, Babeli, otići! Ti moraš ostati ovdje, ti si vrlo dobra!"

Djevojka mu se polako otme i reče: „Sada moram brzo pomoći onom siromahu, koji ne može da makne rukom. Poslije mogu opet doći i igrati se s tobom." „Ali ti moraš za stalno doći!" reče dijete ozbiljno.

Liječnik je oštro koracao, a djevojka je išla usporedo s njime. On ju je koješta ispitivao, a ona je razumno odgovarala. „Koliko godina ima Hinkec?" upita ona. „Rođen je 12. siječnja 1746., pa je sada u petoj godini. On je slabašno i ružno dijete," reče liječnik uzdahnuvši. „Ali ima vrlo lijepe oči i veoma je umiljat", uzvrati djevojka, a liječnik potvrdi kimnuvši glavom. Napokon stigoše u seljačko dvorište. Liječnik je pregledao povrijeđenu ruku. „Iščašena je", reče. „Dva čovjeka treba da je dobro nategnu, da se kost opet vrati u svoju zdjelicu." Našli su samo jednoga muškarca, jer bijahu svi na polju. „Onda ću ja biti drugi", reče Babeli. „Držim, da mogu zamijeniti muškarca." I hrabro pomagaše vući, tako da ju je znoj oblio. Ranjenik je stenjao i jaukao, ali ga je ona sokolila. Napokon bijaše sve u redu, ruka povezana i ranjenik položen u krevet.

Liječnik htjede otići, pruži djevojci ruku i reče: „Ti si valjana! Najvolio bih te uzeti sa sobom. Tebe bih mogao trebati u svojoj kući!"

„Zašto ne, gospodine doktore?" uskliknu djevojka veselo. „Ja sam sama na svijetu. Sestrična me uzela k sebi Bogu za ljubav, ali ona me ne treba. Ja tražim službu i ne želim bolje nego li je kod vas."

„Dakle se slažemo!" reče liječnik. „Spremi svoj svežnjić i pođi samnom!"

Živahno poput srne odskakuće Babeli, složi svoje stvari i oprosti se sa sestričnom. Nitko ne bijaše veseliji od Hinkeca, kad se Babeli vratila. On je zagrli i poljubi. „Draga Babeli, sad si ti naša," reče veselo.

S tom stranom djevojkom dođe u kuću duh mira i napretka. Kod posla bijaše brza i okretna. Ni najtežeg ni najdosadnijeg posla nije se plašila. Sve je obavljala bez buke. Sve, što bijaše nedolično, njeno je oštro oko opazilo i njena je blaga i sigurna ruka izravnala. Pazila je na svaku paru i nije dala da propane nijedna nit. Na troje liječnikove djece pazila je kao na oči u glavi. Osobito je privila k srcu slabašnoga, nemoćnoga Hinkeca. On je imao vrlo mile oči i predobro srce, ali nespretne ruke i noge, tako da razbijanju i padanju ne bijaše ni kraja ni konca.

Liječnik je *Pestalozzi* blagosivljao dan i sat, kada je tu vjernu služavku uzeo u kuću. Neobična snaga i vjernost bijaše u tome priprostom seoskom djetetu, koje bijaše sunčani sjaj i blagoslov obitelji. Vjernom se je pokazala i onda, kada su liječnikovu kuću snašli teški dani. Otac obitelji se prehladio, kad su ga jednom u noći nekamo pozvali, teško se razbolio i polako venuo. Smrti se nije bojao, ali je bio zabrinut za svoju dobru ženu i nejaku djecu.

Samo vrlo malen imetak mogao je da im ostavi, jer kako jebio dobra srca, mislio te samo na to, kako će nesretnima pomoći, a ne kako će sebi napunit ikesu.

Pestalozzijev otac na smrti.

Tjedne je i tjedne ležao bolestan. Dobri prijatelji i tužne misli marljivo ga pohađahu. Nitko mu nije mogao pomoći. Jednoga se dana probudi iz polusna i teškom mukom podignu glavu s uzglavlja. Opazi Babelku, koja je u sobi tiho radila, a na vratima obližnje sobe tri glavice svoje djece. Ova su začuđeno gledala oca, koji nije ustajao, ma da se primicalo podne. „Babeli!" pozove bolesnik slabim glasom. Djevojka pride odmah k njegovoj postelji i

prignu se k njemu. „Babeli!" reče on, „ja moram umrijeti! Smiluj se i Bogu za ljubav ne ostavljaj moje žene. Kada ja umrem, ona će biti kao izgubljena, a moja će djeca doći u tude, tvrde ruke. Bez tvoje pomoći ne će moći održati djece na okupu."

„Ja vaše žene ne ću ostaviti, ako vi umrete. Ostat ću kod nje do smrti, bude li me trebala." Tako je odgovorila vjerna djevojka u svojoj prostodušnosti i nevinosti, puna čvrste djetinje vjere.

Umirući gospodar pruži joj ruku, nasmiješi se toj plemenitoj djevojci i reče: „Hvala ti, Babeli, ti si dobra! Ti mi olakšavaš smrt. Naplatio ti Bog tvoju vjernost!" Njegova glava panu teško na uzglavlje, ali licem mu prijeđe blagi, smireni smiješak. I kad mu srce presta kucati, ostade sjaj posljednje radosti na ukočenim crtama lica.

Vjerna je služavka držala, što je svom umirućem gospodaru obećala. Ona je ostala kod teško rastužene udovice i bila je dobri duh njezine kuće. Ona je radila i skrbila, štedila i gladovala, samo da siročad ne oskudijeva. Osobito se brinula za maloga Hinkića. On bijaše njezinim ljubimcem, jer je baš on najviše trebao njezine ljubavi i njege i jer je i on svu svoju djetinju ljubav poklonio svojoj vjernoj njegovateljici. No ona nije zanemarivala ni njegove manje sestrice *Barice*, ni starijeg brata *Baptista*. Nikada nije ni pomislila da prekrši zadano obećanje. Kako bijaše priprosta i pobožna, osjećaše, da je to obećanje veže kao i zakletva, ma da joj to bijaše kojiput i vrlo teško. U kućanstvu trebaše do skrajnosti da štedi, kako bi se uzmogao sastaviti kraj s krajem. A Babeli bijaše majstorica i u štednji. Da kupi košaru zelja ili voća za nekoliko para jeftinije, pošla bi tri do četiri puta na trg, da ulovi čas, kad će se prodavači vraćati kući. Kada su djeca htjela poći na ulicu ili kuda, gdje nijesu imala baš nikakova posla, zadržala bi ih Babeli govoreći: „Zašto da uzalud kvarite odijelo i cipele? Gledajte, kako vaša majka oskudijeva, samo da vas može dobro odgojiti. Tjedne i mjesece ne izlazi i štedi svaku paru, koju treba za vaš odgoj."

O sebi i o tom, što je sebi uskraćivala i djeci žrtvovala, nije ta plemenita djevojka nikada ni riječi govorila, jer je to smatrala svojom dužnošću. Nikada nije propuštala ono, što zahtijevaše čast kuće. Svi časni izdaci kao: milostinja, napojnice, darovi za novo ljeto i slično, časno su se davali. Djeca su uvijek imala vrlo lijepa svečana odijela, ali su ih samo rijetko kada smjela obući. Čim su se vratila u kuću, morala su ih svući, da ih mogu još dugo nositi kao svečana odijela.

I tako je Henrik Pestalozzi rastao uz najbolju majku i najvjerniju služavku. Bog je dao, te je postao znamenitim čovjekom. Milijuni ljudi slave ga danas kao prijatelja djece i uzgajatelja naroda. I svagdje, gdje se blagosivlje njegova uspomena, spominje se i vjerna služavka Babeli.

2. Neobičan učenik.

Ima raznih učenika i raznih načina učenja, upravo toliko, koliko ima ljudi. Jedan ne bi htio ništa da uči, najvolio bi cijele dane besposličiti. Drugi

opet uči upotrebljavati ruke i noge, ali ono, što treba glavom raditi, prepušta drugima. Treći može da upamti sve, pa i ono, što nije razumio, može da sipa prazne riječi kao iz rukava. Četvrti uči s razumijevanjem; njegove su misli neprestano zaposlene, on hoće, da svemu, što uči, zna uzrok i vezu. Peti uči srcem; ono, za što nema osjećaja, ne zanima ga, ostaje neopaženo. Šesti uči svom snagom uma i srca. Taj uči najbolje, s njime su i njegovi učitelji zadovoljni. Ono, što je naučio, postane njegovom trajnom svojinom.

Henrik Pestalozzi ne bijaše baš najbolji đak, ma da ga je Bog obilno nadario. On je učio samo srcem. Što je mogao da vidi tjelesnim ili duševnim očima, što je diralo njegovo srce ili zanimalo njegovu maštu, toga se je prihvačao svim žarom, to je učio ustrajno i dobro, pa je često svoje učitelje iznenadio svojim radovima. Ali ako ga predmet nije zanimao, ako je obuka bila dosadna, onda su njegove misli bludile kojekuda. Spustio je glavu i pogled je upiljio u prazninu. Kad bi ga nato učitelj naglo prozvao, prestrašio bi se, začuđeno se razgledavao, odgovorio krivo ili nikako, a saučenici bi mu se onda smijali.

Najranija slika Pestalozzijeva.

Stoga mišljahu mnogi od njegovih učitelja, da ne će nikada postati pravim čovjekom, dok drugi opet držahu, da bi mogao imati pozvanje za velike stvari.

Njegova pažnja i njegov rad bijahu vrlo nejednaki. Kod učenja se sad dizaše u visine kao orao, sad opet puzaše po zemlji poput puža. Njegove su misli letjele poput strijele amo tamo, no često bi posrnuo kod kakove neznatne stvari.

Tako nije nažalost nikada naučio lijepo pisati. Bilo mu je dosadno da vježba, smatrao je to gubitkom vremena. Brzo, kao ptica u zraku, letjelo bi njegovo pero po papiru, ali je pisao čas uzbrdo, čas nizbrdo.

Još gore bijaše s pravopisom. Često bi najljepši sastavak nagrdio najgrubljim pogrješkama. Jednu te istu riječ na istoj stranici pisao bi jedamput sa t, drugi put sa d, jedamput sa h, drugi puta bez h. Uvijek je tražio lijepe misli, pa se slabo brinuo, kako su riječi napisane. Ovi su mu nedostaci kasnije zadavali mnogo jada. Svoje je knjige morao diktovati i drugi su mu ih morali ispravljati. Često jadikovaše, što nije u školi dovoljno vježbao. „Da sam svoje oruđe u školi brusio kako valja, ne bi sada trebao da bježim k tuđim brusovima Bez vježbe nema vještine. Prije nego li poželimo letjeti u visine, treba da učimo hodati po zemlji. Prije nego li si postavimo visoke ciljeve, treba da stečemo potrebna sredstva marljivim i mučnim vježbanjem."

Dječaci se rado s njime igrahu, jer bijaše dobroćudan, uslužan i snošljiv. Pomagao je slabima i uvijek se nešto lijepa sjetio. Ali je često svojom nespretnošću smetao u igri i bio kriv porazu, pa ga zato nitko nije htio imati na svojoj strani. Ako su djeca učinila kakovu pogrješku, on ju je odmah opazio, nevaljance korio i svjetovao, kako da se pogrješka ispravi. To je vrijedalo nekoje njegove drugove, pa mu jednom neki reče: „Ti imaš oči više na nebu nego li na zemlji, stoga padaš na vlastite noge, a ipak misliš, da sve bolje znaš i hoćeš da budeš više od ostalih. Ti si „Hinkec Čudačec de Bedačec". Ovaj mu je prišvarak dugo ostao.

U školi bijaše uvijek prvi, gdje je trebalo da se istakne snagom duha ili tijela.

Pestalozzijeva snaga duha nije se sastojala od hladnoga razumijevanja, od suhoparnoga pamćenja i dosadnoga vježbanja, već od duhovitoga pogađanja i zanosnoga prikazivanja. On je mislio duboko i sanjario divno, ali je zanemario čestim i marljivim vježbanjem da suzbija svoje loše sklonosti i slaboće, da tako steče sredstva, kojima će svoje velike misli oživotvoriti. Kako se je kasnije zbog toga kajao!

Kolikogod bijaše kao učenik plah i mučaljiv, kad bi zaprijetila pogibao, pokazao bi se srčanim. Jednom je potres tresao grad Zürich. Školska vrata škripahu, prozori zveketahu, pod se ljuljaše. Učitelji i učenici skočiše zaprepašteni, ostaviše sve stvari i bježahu na vrat na nos niza stube, koje se tresoše. Stajahu na trgu pred školom, podigoše glave k nebu i čekahu, što će biti. Osim nekoliko slabih udaraca ne bijaše ništa više. I Pestalozzija su izgurali napolje, ali on pođe kasnije natrag u školu, da donese knjige i ostale stvari svojih drugova.

No on ne bijaše samo odvažan, u njega bijaše i čuvstvo pravednosti vanredno razvito. Ako bi jači slabijega tlačio, priskočio bi slabijemu u pomoć, pa makar se zbog toga protivnik na njega naljutio. Kad su mu jednom učinili nepravdu, nije mirovao dotle, dok nije istina došla na vidjelo i dok nije pravda pobijedila.

Svijestan svoje pobjede i jakosti nastojao je, da spriječi svaku nepravdu. Tako sazna od pitomca nekoga zavoda, da tamo učenici čine kojekakove strahote, a učitelji o tom ništa ne znadu. Pestalozzi javi to pismom bez potpisa

predstojniku zavoda. Oni povedu strogu istragu, koja potvrdi istinitost navoda. Sada su tražili pisca prijave; ovakova pisma bez potpisa su nedolična i kažnjiva. Bez velike muke prepoznaše po ružnom pismu, da je to Pestalozzijevo djelo. Htjedoše ga prisiliti, da izda učenika, koji mu je to rekao. Ali na to nije ni pomišljao. „Ako je što krivo učinjeno, onda sam ja pogriješio! Treba li koga kazniti, kaznite mene!" I kod toga je ostao. Ali kad ga ne prestadoše progoniti prijetnjama, pobježe k svome djedu župniku u Höngg. Höngg je od Züricha udaljen jedan sat hoda, leži uz rijeku Limatt na obroncima, zasađenim vinovom lozom.

Njegov djed bijaše pravi prijatelj i duhovni pastir svoga naroda. On je živio i radio skromno i pravedno kao pravi kršćanin. Bijaše uzorom svome unuku

Uz djeda je Henrik Pestalozzi naučio poznavati i ljubiti narod. Duboko ga se dojmila nevolja njegova naroda. Sve je više i više rasla u njemu želja, da pomogne najvećim bijednicima ljudskoga društva. Počevši od svoje devete godine dalje proboravio bi svakoga ljeta u Höngguu nekoliko tjedana. Prijateljevao bi sa seljačkom djecom i igrao se s njima. S malima, koji još nijesu išli u školu, igrao bi se u sjeni drveća na trgu pred školom. Penjahu se preko lomnoga zida na groblju i igrahu se među nadgrobnim spomenicima, koji bijahu mahovinom obrasli. Mnogi među njima bijahu u poderanom odijelu, napola goli, neumiveni, ali lišca im cvijetahu poput ružica; bijahu bezazleni poput ovčice, veseli poput vjeverica i sretni poput anđelića. Veselo i bezazleno jačahu svoju snagu, radovahu se slobodi, uživahu u malim seoskim radostima, bijahu svježi i čvrsti.

Ali jao! Kako izgledahu ti Hinkovi drugovi poslije tri, četiri godine? Jedva da ih prepoznaš! Nekada puna lišca bijahu sada upala, blijeda, oči umorne i plahe. S lica je nestalo zdrava crvenila, a iz srca veselosti.

A tko je bio kriv toj promjeni? Tvornica pamuka. Zbog neznatne zasluţbe tjerahu i djecu na posao u tvornicu. Naporan posao, koji otupljuje duh, zagušljiv zrak, leteća vlakanca i prašina, loša hrana, nedolični razgovori starijih i dr. trovahu polagano tijelo i dušu te djece.

Ova „pamučna nevolja" i još koješta drugo cijepaše srce mladoga Pestalozzija. U samoći razmišljaše o tom, na koji bi se način moglo zabraniti bezdušnim tvornicama da tlače narod, ublažiti nevolju siromaha i poraditi za njihovu sreću. Došao je do uvjerenja, da bi tu rak ranu mogao izliječiti samo bolji duševni i tjelesni uzgoj.

Ta velika zadaća, koju je mladi Pestalozzi u svom srcu tek naslućivao, postade kasnije zadaćom njegova života. Narod je svoj ljubio a njegove je izrabljivače mrzio od najranije mladosti, i ta ga je ljubav i mržnja pratila u život. Što je njegov duh spoznao za istinu, a njegovo srce osjećalo, htio je da upotrijebi za spas svoga naroda. Htio je da bude njegovim učiteljem, koji će ga učiniti sretnim. A za tu je zadaću imao sposobnosti kao malo tko. Kao učenik nižih i visokih škola upoznao je na sebi nedostatke uzgoja i spreme za život. Te je nedostatke uvijek bolno osjećao.

Njegovo srce bijaše čisto, ćud vesela i vedra, povjerenje u druge neograničeno, a pošten bijaše do skrajnosti. Nije ga ogorčavalo, ako mu se rugahu, a nijedan neuspjeh nije ga rastužio. Tako je bez velike muke pregorio svaku nevolju. Tek se je često tužio na svoju nesposobnost. Žalio je, što nije u mladosti prirodnim razvojem i ustrajnom vježbom postigao to, da bude gospodarom svojih sposobnosti. No spoznanje tih nedostataka učinilo je Henrika Pestalozzija učiteljem učitelja.

3. Zvanje, prijatelj i žena.

Najveću sreću nalazimo u zvanju i porodici. Tko na prvi mah izabere pravo zvanje, taj je sretan. Ali tko krivo izabere, mora dugo da traži, te nailazi na mnoge neugodnosti i nevolje. Tako se dogodilo i Henriku Pestalozziju. On htjede postati svećenikom, kao što je bio i njegov djed. Mišljaše, da će tako najbolje služiti Bogu i narodu. Marljivo je učio bogosloviju i držao, da je dovoljno spreman za to zvanje. Dobro pripravan, ali bojažljivo pope se jedne nedjelje na propovijedaonicu neke seoske crkve da propovijeda. Sve oči bijahu u njega uprte. To ga je smelo. Ti mu se pogledi činjahu kao koplja. On se smeo, počeo je mucati, zapinjati i napokon je sasvim zapeo. Postiđen je sišao s propovijedaonice. Mnogi su ga žalili zbog te neugodnosti, mnogi su mu se smijali i rugali: „Neka se ostavi onoga, česa ne zna. Još je odviše mlad za župnika. Neka prije dobro uči, no što će nas poučavati". Drugog puta nije bilo bolje. Usred propovijedi zgrabio ga grč i nakazio mu lice. Nestalo je pobožnosti vjernika, nestalo i svetosti službe božje. „Ja nijesam sposoban za propovjednika i ne ću nikada biti dobar župnik!" reče on uzdahnuvši. „A bolje nikakav nego rđav!" I doda s čvrstom odlukom: „Onda hoću da budem pravnik, da suzbijam nepravdu, gdje je nađem. Potištenima ću pomoći, a oholim griješnicima, koji vrijeđaju pravo, trgnut ću krinku s lica".

I tako je s oduševljenjem započeo novu nauku. Ali ga nije veselila. Činila mu se suhoparnom, hladnom i praznom. U starim zakonima našao je tako malo života, a u novim tako malo ljubavi, da se nemir u njegovu srcu nije mogao stišati. U njega bijaše živo čuvstvo pravednosti, pa mu se tim hladniji činjaše mrtvi pisani zakon.

U to je vrijeme osnovao zajedno s drugim mladim ljudima pravni savez. Sve tamne nepravednosti htjeli su dovesti na svijetlo, sve tlačitelje naroda pozvati pred javni sud, svako nepoštenje, koje se skrivalo pod krivim ruhom, bezobzirno šibati, sva nepoštivana prava naroda opet uspostaviti, da tako poprave javni moral.

Ovi su mladi ljudi osnovali tjednik, koji je imao upozoravati građane na njihove dužnosti i prava. Stoga se i zvao „Sjećanje". Nastojahu djelovati na čitatelja dubokom ozbiljnošću kao i vedrom šalom, lakim, oštrim ruglom. Svraćali su pozornost svojih sugrađana također na bolji tjelesni i duševni uzgoj mladeži. Kod toga je perom najmarljivije radio mladi Pestalozzi. Mnogi

govorahu: „Što će ovaj mladić pametna brbljati? Neka pusti da govore stari, a on se neka vježba u šutnji." Ali Pestalozzi odgovori: „Mlad čovjek, koji je u svojoj domovini tako neznatan kao ja, ne smije koriti, ni htjeti da popravlja, jer nema dovoljno iskustva za to. To mi govore gotovo svaki dan. Ta željeti valjda smijem? Tko bi mi to smio zabraniti i zamjeriti? Ja dakle mogu željeti, svoje želje davati ljudima tiskane čitati, a tko mi se zbog mojih želja ruga, tome želim — da se popravi."

Taj tjednik djelovaše kao javna savjest. Svi ga se nepošteni bojahu, a svi potišteni odahnuše. Ali protivnici ne ostadoše prekrštenih ruku. Upotrijebili su sva sredstva, da ušutkaju mlade čuvare morala. A jer su protivnici imali u rukama moć, često su uspjeli svojim osnovama. Hrabri saradnici „Sjećanja" doživješe kraj mnogih pobjeda i po koji poraz. Jednog nepoštenog uredskog upravitelja i jednog blagajnika prisiliše javnom tužbom, da povrate pronevjereno dobro. Ali su zbog toga morali podnijeti ozbiljan ukor gradskih poglavara. Tako se ponajčešće događalo: ako su iznijeli pred javnost kakovo nedjelo i popravili ga, bili su zbog svoje drskosti opominjani, koreni i kažnjeni, a nijesu mogli postići nikakova javna namještenja u općini grada Züricha.

To je osobito bolno osjetio Pestalozzi. On se tužio: „Pravda trpi od nasilja, nepravda sjedi na prijestolju, a sebičnost je zakon." Moralne i zakonske prilike njegovoga rodnoga grada bijahu mu odvratne. „Postat ću seljak", reče odlučno. „Draga božja priroda je zdrava i jednostavna, pravedna i dobrostiva. Puk je priprost i pošten, ne živi u razmiricama zbog nenavisti i svađe. S prirodom i njezinom djecom hoću da živim i radim. Zbogom, ti teško učenje prava, koje si se izrodilo u nepravdu."

U to je vrijeme živio u Kirchbergu u okolici Berna znameniti gospodar imenom Tschiffeli. Njegovo gospodarstvo bijaše uzorno, pa su mnogi dolazili k njemu da uče gospodarstvo. Uveo je novu privrednu granu gospodarstva, naime sadenje broča. Broč je biljka, koja daje crvenu boju, a zove se i bojadisarsko crvenilo. Sadi se kao i druge bročike. U njezinu stopu dugom korijenu nalaze se vrijedne tvari, iz kojih se pravi boja. Stoga se brižno sadi. Tek druge ili treće godine iskopa se korijen, čisti se, suši i samelje.

Pestalozzi je otišao k Tschiffeliju, da uči gospodarstvo. Primiše ga najljubaznije. Ubrzo iza dolaska pisao je veselo: „Sad sam ovdje i našao sam veću sreću, nego li sam se nadao, najsretnije kućanstvo, što se može zamisliti. Tschiffeli je najbolji otac i znameniti gospodar. Proučit ću ratarstvo u najvećem opsegu i u svim vrstama. Ne ću biti ovisan ni o kome na svijetu."

Cijelu godinu dana proživio je Pestalozzi kod Tschiffelija. To bijaše jedna od najsretnijih u njegovu životu. Tschiffeli mu bijaše otac i savjetnik. Primio je mladića kao sina u svoju kuću, gdje je uživao sreću porodičnoga života.

Pestalozzi se veselo prihvatio posla. Radio je od rana jutra do kasne večeri. Bijaše brz kod svakoga posla. Sve je htio sam proučiti, jer tko nije vježbao i naučio slušati, ne će znati ni zapovijedati.

Jednoga se dana Pestalozzi upravo vraćao s polja, kad je došao njegov prijatelj iz Züricha, da ga pohodi. Pestalozzijevo lice bijaše opaljeno od sunca, a na rukama je imao tvrde žuljeve. Ponosno je pokazao prijatelju tragove mučnoga rada i rekao smiješeći se: „To su počasni znakovi moga zvanja. Bez znoja nema nagrade, bez muke nema nauke."

Godinu dana proživio je Pestalozzi sretno kod Tschiffelija, a onda se veseo i pun pouzdanja vratio u svoj rodni grad. U slobodnoj prirodi stresao je sa sebe gradsku prašinu i zaboravio razne razmirice. Sad je trebao da naučeno upotrijebi i da se pokaže valjanim u novome zvanju. Nastojao je, da postane samostalnim. Morao je početi s malim, jer je imetak njegove majke bio malen. Na velikoj ravnici, blizu obronka jednoga brijega, kupio je oko pet hektara prilično pustoga zemljišta. Tu je naumio saditi broć i povrće. Tri četvrt sata od njegova posjeda ležaše selo Mülligen na obali Reusse. Tamo je iznajmio u jednoj kamenitoj kući, zvanoj „Dvor", stan sa sušom, stajom i vrtom. Majka mu pomagaše kod uređivanja. Svoje slobodno vrijeme dijelila je sa starim, nemoćnim tastom i sa svojim sinom. Neumorno, kao njihalo ure, išla bi od jednoga k drugome. Njezin sin ju je hvalio govoreći: „Kad vidim, kako se s malim zadovoljava, kako je velikodušna i kako se za nas pati, moram joj se diviti i ljubiti je." I vjerna je služavka Babeli pomagala, gdje je samo znala i mogla.

Ali gospodarstvo bez kućanice ne može napredovati. Kuća ne može da bude bez njena budna oka i marljivih ruku. Osobito dobru kućanicu namijenio je Bog Pestalozziju. Kako je nju stekao, a pri tom i najmilijega prijatelja izgubio, to je milostivo djelo božje providnosti, o čemu treba da pripovijedam.

Pestalozzijev najbolji prijatelj bijaše Gašpar Bluntschli. Bijaše pristao, pametan i društven. No u prsima je nosio klicu smrti. On je to znao i zbog toga je bio ozbiljan, blag i sjetan. Pestalozzija je ljubio zbog njegova čista srca, umnosti i nesebične odanosti. Bluntschlijev mir ublažívao je naglost mladega prijatelja, njegova razboritost obuzdavala je njegov odviše smioni lijet misli, a njegova stalnost bila je oslon Pestalozzijevoj živahnosti.

Bluntschlije rado zalazio u kuću Schulthessa, vlasnika trgovine „K plugu." To bijaše velika trgovina mješovite robe i slastica. Schulthess je mnogo putovao, bio je razuman čovjek, koji je u svijetu upoznao mnogo ljudi i stvari, pa je tako onda nešto i naučio. Imao je pet valjanih sinova i kćerku Anku. Ona bijaše plemenita srca, marljiva, kreposna, valjana u gospodarstvu, lijepa i obrazovana. Bluntschli bijaše prijatelj njezina brata Gašpara i osobito se rado zabavljaše s Ankom. Predmet njihova razgovora bijahu djela pjesnika, opće blagostanje, pomoć siromašnima i nevaljanima, najuzvišenija vjerska pitanja i najdublja čovječja srca, pravo shvaćanje dužnosti i nastojanje oko vlastitog napretka. Anin je razboriti otac podao svojoj kćeri jasne pojmove o svim prilikama života i svijeta i proširio je njezin vidokrug. U najučenijem društvu kretala se lako i sigurno. Nije joj bila tuđa nijedna strana života, koji je činio tadašnji Zürich ugodnim boravištem i obrazovanijim ljudima.

Čitala je najbolje pjesnike svoga vremena, osobito Klopstocka, kojega je jedan od njezinih bratića pratio u Švajcarsku i doveo ga u kuću njezina oca. Prijateljstvo sa Bluntschlijem vrlo ju radovaše, ono bijaše njezinom duševnom školom. Za Bluntschlija bijaše to prijateljstvo posljednja zraka sreće prije sunčanoga zalaza. Sigurnost, da nosi u sebi klicu smrti, dala je njegovu druženju s prijateljicom osobitu srdačnost i tugu.

Anka je ovako rekla o Bluntschliju: „Prije ću sama sebe zaboraviti nego li njega. Njegove riječi, koje bijahu tako ljupke i značajne, ne ću nikada zaboraviti. Nijesam ništa činila bez njegova znanja. On bijaše vedar, nevin i ljubazan. Zajedno smo izmišljali načine, kako bi pomogli nevoljnima. Kad sam mu jednom pokazala vrlo ukusnu zbirku vrpca, da mi kaže, koje su lijepe, reče: „Savršeno su lijepe! Ali dok bi vaša siromašna susjeda znala jedan talir bolje upotrijebiti nego li vi ove vrpce, zahtijevala bi vaša čast . . ." Zašutio je. Ostavih vrpce, ostavih nepotrebno."

Sve više približavala se Bluntschlijeva ura rastanka s ovim svijetom. Bivao je sve slabiji i slabiji. Najposlije nije više mogao ići u kuću, koja mu bijaše toliko mila, već je morao osamljen i bolestan ležati kod kuće. Tada je ta plemenita djevojka bez ikakva obzira pohodila bolesna prijatelja u njegovoj bolesničkoj sobi. On se tome vrlo obradovao i bio joj od srca zahvalan. Jednoga dana reče: „Moji prijatelji su držali, da će moja budućnost biti hladna i bezutješna. Zar je glavno duljina života, a ne njegov sadržaj? Vidim otvoren grob pred sobom, a ne plašim se. Vaše prijateljstvo će me tamo pratiti i proplakat ćete za mnom. Dosta sam živio, jer sam sreću prijateljstva uživao kao malo tko. Sreću, koju sam našao u vašoj kući, ne bih dao ni za najdulji život!" Anka je rekla sa suzama u očima: „Teško se rastati sa srećom! Dobro je, da vjerujemo u vječnost ljubavi i života. Smrt je samo odsjek, a grob biljeg vječnosti." Ali nijesu uvijek tako ozbiljno razgovarali. Obično je Anka nastojala, da bolesnika razveseli živahnim razgovorom, veselim vijestima i drugim ugodnostima.

Kad je posljednji put stajala kraj njegove bolesničke postelje, rekao joj je umirući prijatelj tiho i srdačno: „Rastanak je blizu. Sa svijetom sam obračunao. Samo još jednu prošnju stavljam vama, draga Anko, na srce. Neka moj najbolji prijatelj, Henrik Pestalozzi, bude odsada vašim prijateljem. On to zaslužuje. On ima plemenito srce i velike i dobre misli, ali često radi kao sanjar i mjesečnjak. Otvorite mu oči i pomozite mu ukloniti kamenje s puta! Veselit ćete se njegovu umu, a on će vas ljubiti i bit će vam zahvalan." „Zbog vas bit će mi mio i drag", obećala je Anka. Kad je plačući ostavljala prijateljevu kuću, sreo ju je Pestalozzi, koji je išao k bolesnome prijatelju. U tome susretu gledala je ona potvrdu posljednje Bluntschlijeve želje.

Blago i spokojno ostavio je Bluntschli ovaj svijet. Njegovi su prijatelji dugo žalili za njim, ali nitko tako kao Henrik Pestalozzi i Anka Schulthess. Henrik je pisao Anki vrlo dirljivo pismo, u kojem je hvalio mrtva prijatelja

i žalio za njim. To je plemenitu djevojku ganulo. Upoznala je dobrotu Pestalozzijeva srca i bogatstvo njegova duha. Od toga doba bio joj je bliži i zamijenio joj mrtva prijatelja.

Pestalozzi ne bijaše lijepe vanjštine ni okretan u društvu, ali Anka Schulthess je vidjela duboko i upoznala je njegovu pravu vrijednost. Zato mu je kasnije mogla otvoreno reći: „Ti bi imao prirodi malo da zahvališ, da ti nije dala velike crne oči, koje odaju dobrotu tvoga srca, veličinu tvoga duha i svu tvoju nježnost." Sve više zbližavahu se ta dva plemenita srca u prijateljskom druženju. Sve dublje upoznavahu oboje uzajamnu vrijednost. Napokon se Pestalozzi odvaži da je upita, hoće li s njim dijeliti sudbinu kao njegova žena. A ona je veselo i odvažno pristala.

Ankini se roditelji nijesu veselili tim zarukama, jer bijahu zabrinuti za budućnost svoje kćeri. Pestalozzi je bio neugledne vanjštine, bio je mladi od Anke, nije imao nikakova imutka ni sigurne budućnosti. Činio je opsežne planove, ali je imao malo praktične spreme, da ih izvede. Stoga oklijevahu roditelji s dopuštenjem za tu vezu. Zaručnici su srdačno dopisivali, ali roditelji su se protivili vjenčanju. Međutim je Pestalozzi počeo s gospodarstvom na svome dobru u Mülligenu.

Mladi je početnik trebao više novaca i više zemlje, da uzmogne proširiti svoje gospodarstvo. Ali većina znanaca, koje je molio, da mu uzajme novac, zatvori mu svoja vrata. Samo njegov prijatelj Ivan Schulthess u Zürichu nagovorio je svoga oca, da pristupi k poduzeću mladoga gospodara s udjelom od 15.000 forinti. Za taj je novac Pestalozzi kupovao malo po malo komade zemljišta od pojedinih seljaka, dok je zaokružio svoj posjed i povećao ga do 36 ha.

Posla i nade u uspjeh bijaše dosta. A ipak je bio u svojoj samoći često žalostan. Još mu nije uspjelo predobiti roditelje svoje zaručnice, da pristanu na njihovo vjenčanje. Uzalud je Anka molila, uzalud je Pestalozzi u opširnom pismu jasno i uvjerljivo razložio svoje osnove i nade. Njegovim prijateljima u Zürichu, osobito župniku i pjesniku Lavateru, uspjelo je napokon da slome otpor. Ali to ne bijaše dragovoljni, veseli blagoslov, kojim su roditelji otpustili svoju kćerku. „Ide u svoju nesreću!" rekoše. „Anka je dosta stara, može činiti, što hoće." S ovim su riječima pristali na njezino vjenčanje. Majka je rekla kćeri, kad se s njom opraštala: „Morat ćeš se zadovoljiti s kruhom i vodom." Anka odgovori: „Uzdam se u Boga i u srce svoga Henrika! Tako se dade i svako zlo pretrpjeti!" Vjenčali su se sasvim tiho u jednoj seoskoj crkvici 30. rujna 1769. Prisutni bijahu samo nekoji prijatelji. Bez sjaja i veselja pošli su mladi supruzi u svoj novi dom. Samo su im oči sjale i srca kucala, jer napokon bijahu na cilju. Ljubav i sloga u veselju i žalosti bijahu glavno obilježje njihova braka. Od prvog časa svoga braka pisala je gospođa Pestalozzi dnevnik, gdje je točno opisivala svako veselje i žalost, sve vanjske i unutarnje borbe, sve razmirice i izmirenja. Taj dnevnik bijaše ogledalo njezine duše i njezino utočište.

Već nekoliko mjeseci iza vjenčanja izmiriše se roditelji gospođe Anke sa sudbinom svoje kćeri. Mladi je par proživio prekrasne božićne blagdane u roditeljskoj kući „K plugu". U svome dnevniku tužila se gospođa Anka, da se i na sam dragi Božić odviše zabavljala. „A ipak sam se sjetila", nastavlja ona, „koliko je u ovim zabavama bilo moguće, da sam ovdje, gdje sam, po dobroti božjoj, koju nijesam zaslužila, da sam u društvu čovjeka, koji ljubi krepost i poštenje." Napokon se oprostiše „prijateljski i s blagoslovom od jednih i drugih roditelja, objedovahu što u gostioni „K crvenoj mački", što opet „K boji", sjedoše se onda u lađu i stigoše hvala Previšnjemu, opet na svoje ognjište u Mülligen."

4. Otac prosjačke djece.

Pestalozzi je sagradio na svom zemljištu novu kuću i nazvao je *Neuhof* (Novi dvor). Tamo je htio osnovati uzorno gospodarstvo, da pokaže narodu, kako se može i s malim sredstvima, marljivim i opreznim radom postići zadovoljan život.

Sam Pestalozzi bijaše uzor marljivosti i zadovoljstva. Od rana jutra do kasne večeri radio je neumorno. Pomagao je kod obrađivanja polja, orao je, kopao, sjekao, kosio, mlatio. Nije se htio obogatiti, već drugima koristiti. Velike bijahu njegove osnove, ali sredstva neznatna. Velik bijaše njegov mar, ali nedostatno njegovo iskustvo. Nebrojene bijahu zapreke, a premalá bijaše njegova praktična spretnost, da ih odstrani. Neznatan dohodak od njegova zemljišta bijaše mu najmanja briga. Naučio je, da se s malim zadovolji. Njegova je vjerna supruga žrtvovala bez jadikovanja i straha sve, što je imala.

Nova se sreća nasmijala mladome bračnom paru, kad su dobili sinčića Jakova. Svakdanja briga oko djeteta probudila je iznova Pestalozzijevu ljubav za uzgojni rad. „Moralnoj i materijalnoj bijedi naroda može se pomoći samo boljim uzgojem." Ova ga misao nije više ostavljala. „Jednostavan, prirodan uzgoj mora da dovede do jednostavnih i zdravih životnih prilika. Sebičnost se mora pobijati, želja za užitkom svladavati. Duh mora spoznati istinu, srce ljubiti, ruka spretno raditi i naučiti da zarađuje." To su bili ciljevi, za kojima je Pestalozzi težio. Doskora je imao prilike, da misli pretvori u djelo. Jednoga jesenskog jutra hodao je po polju razmišljajući. Tu opazi, gdje iz naviljka djeteline vire dvije gole dječje noge. On se približi i promatraše te čudnovate drške djeteline. „K tim nogama sigurno spada i tijelo i glava", promrmlja. Zgrabi jednu nogu i povuče. „Joj!" poviče glas u djetelini i nogu nestade tako brzo, kao da je puž uvukao svoja ticala. „Izađi iz svoga skrovišta!" poviče Pestalozzi. „Ne ću ti ništa učiniti." „Je li to istina? Ne ćeš li me tući?" reče muklo glas u naviljku. „Ne, ne! Samo dođi!" odgovori Pestalozzi. Na to se iskopa desetgodišnji dječak iz te čudne postelje. U raščupanoj kosi visjeli su mu listovi djeteline. Njegova kosa sigurno još nije nikada vidjela češlja. Naprotiv! Sva bijaše puna životinjica, koje rado ne spominjemo, a još si ih manje želimo za stanare. Lice mu bijaše potamnjelo od nečistoće. Sigurno nije

već više mjeseci osjetilo vode. Među prstima je imao svrab. Kaput mu je imao toliko rupa koliko i rešeto. Hlača i čarapa taj dječak nije poznavao. Noge mu bijahu dolje crne i tvrde kao poplati, što ih postolar pribija na cipele. Na licu mu se odražavaše prkos, neprilika i strah. „A kako si došao u taj

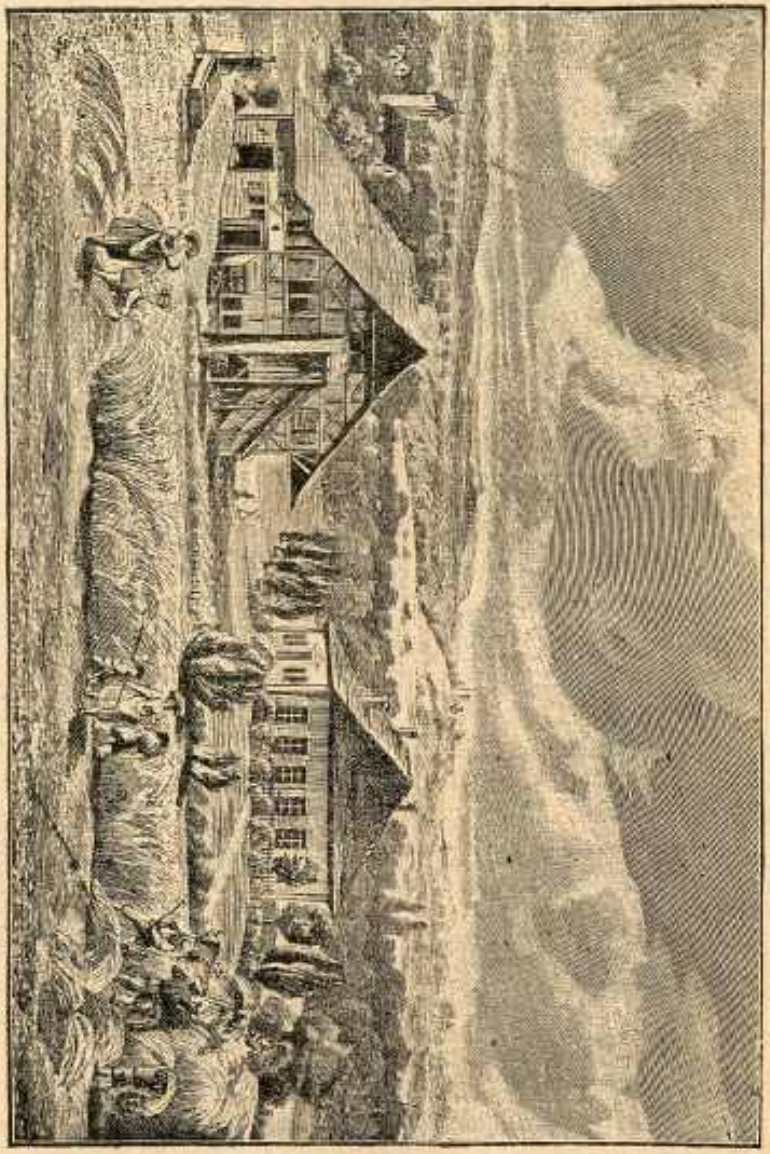

Neaulof.

naviljak djeteline?" pitaše Pestalozzi. „Jučer uveče zavukao sam se unutra", odgovori dječak mrmljajući. Pri tom turi lijevi kažiprst u lijevi kut ustiju i razvuče ih na koso.

„Što si tražio u naviljku?" upita ga Pestalozzi. Dječak ga pogleda začuđeno. „Htio sam spavati unutra." — „Zar nijesi imao druge postelje?" — „A gdje bih je imao?" — „Gdje stanuješ?" — „Ne stanujem nigdje." — „Gdje si išao u školu?" — Dječak na njega zaškilji: „U školu? Ja ne idem u školu." — „A kako se zoveš?" — „Jakov." — „Tko je tvoj otac?" — „Ja nemam više oca. Majka kaže: „Onaj pijanica nas je ostavio" — „Gdje stanuje tvoja majka?" — „Ona ne stanuje nigdje! Čas je ovdje, čas ondje." — „Što radi?" „Moli pred vratima i prosi komadić hljeba i još k tome što." — „Zašto nijesi ostao kod nje?" — „Ona me je strašno tukla." — Kod tih riječi zavrati on rukav i pokaže krvave masnice. „Tako sigurno izgledaju i leđa", mrmljaše. — „Što si učinio, da te je tako tukla?" — „Ništa! Nijesam joj dosta prosjačio. Ni pare! Novac joj je draži od kruha. Za nj kupi dobre rakije i šećera. Rekla je, da sam novac zadržao i kupio slastica. Ali to ne bijaše istina. Ljudi su mi dali samo kruha i jabuka, ali ona mi to nije vjerovala. Razljutila se je i izbila me debelim štapom. Zato sam pobjegao i ne ću više ići k njoj. Ne trebam je! Neka vidi, što je učinila."

„Od česa ćeš sada živjeti?" pitaše Pestalozzi. Dječak gledaše na stranu. „Od onoga, što će mi ljudi dati."

„Jadno dijete, dakle ćeš prosjačiti!" reče Pestalozzi. „A ako ti ništa ne dadu?"

„Onda ću uzeti, što ću naći! Ima dosta toga!"

„Dakle krasti! Ti si prosjak i tat! Srami se! Ja bih znao nešto boljega za tebe." Dječak ga pogleda mrzovoljno, ali ipak s očekivanjem. Pestalozzi nastavi: „Ostani kod mene! Dobit ćeš lijepo odijelo, toplu postelju i dobro jelo." Dječak pogleda začuđeno toga čovjeka i upita: „Što ćeš samnom učiniti?" — „Dobrog i sretnog čovjeka, koji ne će prosjačiti i krasti." „Hoću li i kod tebe dobivati batina?" pitaše dječak s nepovjerenjem. — „Ne, samo dobre riječi, ako ćeš biti poslušan." Iza kratka razmišljanja reče dječak: „Ići ću s tobom! Gladan sam. Hoćeš li mi odmah dati nešto jesti?" — „Jest", kimnu Pestalozzi. „Dakle dođi, tamo gore je moja kuća." Dječak je išao uza nj. Od vremena do vremena bi nepovjerljivo pogledavao, ne će li ga taj čovjek batinom udarati, ili se plašljivo ogledavao, ne ide li potjera za njim.

Gospođa Anka se začudila, kad je ugledala toga odrpanca i pitajući pogledala svoga supruga.

„Nesretno izgubljeno dijete, koje mora ljubav spasiti. Naša ljubav!" reče Pestalozzi. „Našao sam ga u naviljku djeteline. Tamo je noćio. Nema doma. Otac ga je ostavio, majci je pobjegao. Grm, trava i mahovina su mu postelja. Što isprosi ili ukrade, to mu je hrana. Hoćeš li mi pomoći, draga, da to nesretno dijete spasimo za Boga i svijet?"

„Od srca rado", odgovori gospođa Anka, „kad bih samo znala kako!" „Daj mu jesti, jer je gladan! Onda ga turi u vodu i oribaj ga, jer se ukočio od nečistoće. Nađi mu odijelo, da se obuče, a njegove krpe baci na sigurno mjesto, jer ono, što u njima živi, ne bi nitko rado našao! Načini mu

postelju u komorici, jer će ostati kod nas! Liječnik neka pogleda, nije li taj ružni osip zarazan. Zatim ću nastojati, da ga potaknem na rad i učenje. Bože, daj nam znanja i strpljivosti, da od tog siromašnog djeteta uzgojimo dobrog i korisnog čovjeka! Mi ćemo mu biti i otac i majka." „Dao Bog, ti najbolji čovječe!" reče gospoda Anka i dade se na posao.

Nekoliko dana kasnije išao je Pestalozzi poljem, gdje bijaše zasađen korun pa opazi, da se u blizini dimi. „Što bi to moglo biti?" mišljaše i prikrade se neopazice bliže. Četvero prosjačke djece utaborilo se oko vatre. Iz žeravice vadili su pečene krumpire, koje su na polju ukrali. Gostili su se baš od srca, brbljali i smijali se. A čaša s rakijom išla je od ruke do ruke, od usta do usta. „Što radite ovdje, djeco?" upita iznenada Pestalozzi. Oni skočiše i htjedoše pobjeći. Ali on reče: „Samo ostanite! Ne ću vam ništa nažao učiniti. Jedite dalje!" Oklijevajući, nepovjerljivo i pripravni na bijeg ostadoše stajati. „Odakle ste?" upita Pestalozzi prijazno. Iza duljeg ispitivanja doznade, da su iz raznih, prilično udaljenih sela. Cijelo su se ljeto skitali prosjačeći i krađući. Bijahu zamusani i poderani, izgledahu kao divljaci. Ponašanje im bijaše surovo i divlje. „Gdje spavate?" pitao je Pestalozzi. „U praznim kolibama, stajama, sušama, žitnicama i štagljevima, u šupljem drveću i grmlju", odgovoriše.

Zečevi življahu urednije od tih skitnica.

„A što činite, kad nastane zima? upita Pestalozzi „Onda idemo kući na općinu." — „Što dobijete tamo?" — „Malo topline, mršave zalogaje i dosta batina", reče jedan dječak. — „Ne morate li ništa raditi?" — „Nitko nas ne će na posao."

A uistinu nijesu htjeli ni znali raditi. Prosjačiti, krasti, skitati se, penjati se i tući, to bijaše njihovo veselje. „Hoćete li ići samnom? Dat ću vam kruha i posla, odijela i postelju", reče Pestalozzi. Posao? Taj im ne bijaše s voljom. Milije im bijaše skitanje i besposlica. Prijetila ja doduše zima, a ubožnica sa svojim stanovnicima, ljudskim izrodom, svojim pokvarenim zrakom, svađama i borbama nije ih baš privlačila. Ali priviknuti se redu, raditi i učiti, to bijahu još gora strašila. Trojica od tih skitnica pobjegoše, a samo jedna djevojčica pođe s Pestalozzijem.

Treći put je našao veće skitnice, kako su pljačkali voćke. I oni pred njim dadoše petama vjetra.

„Draga", reče Pestalozzi svojoj ženi, „boli me i muči, što ima toliko bijede u svijetu, a mi tako malo činimo, da je ublažimo. Ne ćemo li se bolje zauzeti za tu siromašnu prosjačku djecu? Ne ćemo li pokušati, da budemo mnogima, a ne samo dvojici, i otac i majka? Uzgojiti ih, da budu korisni, dobri i srećni ljudi?" — „Hoće li pojedinac pomoći, pa da i najbolje radi?" pitaše gospoda Anka. „Ne mora li tu općina pomoći?" „Općina?" uzdahnu Pestalozzi. „Ona ima kesu, ali nema srca, ima mnogo glava, ali bez pameti. Milodari općine su bez ljubavi i razuma, pa stoga ne djeluju. Oni zlo čine još gorim. S malo novaca skida se pojedincu teret s vrata. Ali novac je

hladan, samo ljubav i blizina su djelotvorne moći. Skrb za siromahe gradi nerado ubožnice, daje siromasima potpore i pronalazi tisuće načina, kako će to zlo od sebe otkloniti. „Samo daleko od nas", im je geslo. Ali time biva nevolja sve veća. Sve ovo krpanje samo razdražuje pohlepnu sirotinju, podjaruje njezinu mržnju protiv bogataša, oslabljuje svaku djelatnost, zavodi na lukavštinu, uzgaja besposlice, prosjake, tate i lašce. Ne opažaš li, da usprkos svim darovima za siromake biva sve veći broj prosjaka, skitnica, palikuća i drugoga zla. To je plod naše skrbi za sirotinju! To je skrb skupa i beskorisna, što više, štetna za dobro puka".

„Imaš pravo, dragi", odgovori gospođa Anka, „ali kako možeš ti, pojedinac i sam siromah, pomoći? Kolikogod je tvoja ljubav velika, zlo je veće, staro je i ukorijenjeno. Odakle ćeš uzeti sredstva za tako veliko djelo?"

„Sredstva?" pitaše Pestalozzi. „Ona se moraju naći, kad ljubav radi. Vjera i ljubav mogu bregove prenašati. Ali i mudrošću ćemo ta sredstva steći. Prava pomoć sirotinji ima sama u sebi sredstva, kojima će si pomoći. Siromaku ne ćemo pomoći novcem, već budenjem njegove snage. Svaki čovjek ima snage, da svojim potrebama može zadovoljiti i da svojim poslovima, dužnostima i prilikama svoga života dovoljno odgovara. Ovu snagu treba razvijati, oživjeti i učiniti je samostalnom. Prosjačenje i način, kojim se do sada s njime postupalo, uspavljuje snagu i volju. Samo tjelesni rad u vezi sa razvojem duhovnih sila i obrazivanjem čudorednosti može da pomogne ovim najbjednijima i da liječi rakranu na tijelu našega naroda. Ne milostinja već ljubav, ne ubožnice već rad, ne skitanje već uzgajanje, ne besposlica već razvijanje snage može ovu kugu izliječiti."

Gospođa Pestalozzi bijaše ganuta riječima svoga muža. „Dragi", usklikne, „reci to mogućnicima i bogatašima!" Napiši to u njihove listove i njihovu savjest plamenim slovima! Pokaži im, da će se riješiti velikog tereta, da će zadovoljiti svojoj savjesti i unaprijediti opće dobro, budu li se prosjačka djeca radom i obukom uzgajala."

Pestalozzi je učinio, kako mu je gospođa Anka rekla. Oduševljenim riječima objelodanio je opširan nacrt za sirotište, koje bi on osnovao i učinio utočištem prosjačke djece. I najsiromašnije bi trebalo uzgajati prema njihovim tjelesnim, duševnim i moralnim sposobnostima. Sami po sebi i prema okolnostima, u kojima življahu kao pojedinci ili u obitelji, treba da se obrazuju i ovim obrazovanjem da steku čvrst temelj za miran i zadovoljan život.

Ta je misao bila nova, veličajna i najavljivala je kneza u carstvu uzgoja mladeži i naroda. Osvojio je s njome sve čovjekoljube, osobito umnoga i plemenitoga Iselina u Baselu. Ovaj je u svome časopisu, koga su mnogo čitali, hvalio Pestalozzijevu zamisao kao veliku i spasonosnu za domovinu.

Sa svih strana vodili su Pestalozziju, prijatelju sirotinje, prosjačku djecu i skitnice. On je sam sakupljao po ulicama siromahe i sve, koji su bili u bijedi. Na 50 je narastao broj siromašne djece, koja su u Neuhofu našla dom. Ljeti su radili u polju, a zimi su preli konac iz pamuka i tkali platno. Usto

su učili moliti, čitati, pisati, računati i govoriti. Tako je htio otac siromaka da uzgoji tjelesnu, duševnu i moralnu snagu siromašne djece. Trebalo je, da budu sposobna za rad, i da se vesele radu. Izdržavanjem samih sebe trebalo je da steku pouzdanje u vlastitu snagu i odvažnost, da sama zarađuju, što im treba. Usto je trebalo obrazovanjem religioznih, ćudorednih i umnih sposobnosti oplemeniti i očeličiti volju, a osjećaj dužnosti učiniti bilom čitavog života.

U velikom kućanstvu u Neuhofu bijaše ljubav dobar kućni duh. U njoj je bila i iz nje je izvirala sva snaga, ona bijaše anđeo spasa bijednih. Pestalozzi i njegova supruga žrtvovahu im svu svoju ljubav. Ujutru bijahu prvi, a navečer posljednji pri poslu. Vrlo šaroliko bijaše to veliko kućanstvo. Teško, vrlo teško bijaše voditi tu zapuštenu, razmaženu prosjačku djecu. Svaki je čas trebalo zavadene miriti, pokvareno ispravljati, pokazivati koji rad, upućivati one, koji su nešto molili i slično. Deset nogu i deset ruku bio bi trebao otac te obitelji da ima, da uzmogne dospjeti na sve, što je bilo od potrebe. Nije ih imao, ali je zato imao srce, u kojem bijaše mjesta za svu tu bijednu prosjačku djecu kao njegovu rođenu. A njegova je ljubav podnosila i opraštala sve nedostatke i pogriješke.

5. Znameniti pučki pisac.

Pestalozzi je tako ljubio siromašni puk, da je Neuhof učinio zavodom za siromahe. Neopisivim marom upravljao je s tim zavodom. A ipak nije vidio napretka. Odviše je bilo zapreka. Pestalozzi je htio svime sam ravnati i sve sam ispravljati, htio je biti svima sve, a svakome se pojedincu posebno posvetiti, no toga nije mogao. Posla je ostalo neobavljenoga, drugo se opet pokvarilo, koješta se zanemarilo, jer nije bilo dosta očiju, da na sve pazi. Pestalozzi je mnogo koječesa započeo, da djecu svestrano zaposli, da ima što veću korist. Dao je tkati fine tkanine i bavio se trgovinom zemaljskih proizvoda i kućnog obrta. Nažalost nije imao za ovako razgranjen posao pravih pomoćnika ni potrebnog znanja, pa ni pravog uvida i jasnog pregleda. K tome se morao neprestano ljutiti sa svojim gojencima. Mnoga su ta prosjačka djeca bila tako razmažena, da su od napora bježala kao od otrova i vatre. Ona nijesu nikako htjela da razviju svoje sposobnosti. Njihov prosjački život bijaše im mnogo draži. Tu su lutala bez posla naokolo, utaborila se, gdje su htjela i uživala, kako su mogla. Pa zašto da im sada bude gore? Zašto da se pokoravaju prisilju kućnoga reda? Nije im prijala ni jednostavna hrana. Prosjačeći dobili su ipak po koji bolji zalogaj. Za novac, koji bi dobili, kupili bi si dobru kapljicu i poslastice. A sada? Trebalo je da ukočeno i pristojno sjede kod stola, da mole prije i poslije jela, da se ne svađaju i ne zadirkuju i da budu zadovoljni mršavim juhama i suhim krumpirom. Doduše i otac Pestalozzi je sjedio s njima kod stola i nije jeo bolje hrane nego li oni, što više, njima bi dao bolji krumpir, a gori bi ostavio sebi; ali usprkos toga su ga ogovarali, da gladuju i da dobivaju hranu, koja je za svinje, a ne za ljude.

Mnogi su došli, da ih očiste i obuku i kad su se do sita najeli, pobjegli su potajno u nedjeljnim haljinama iz Neuhofa. Općinske uprave bijahu nemarne i gotovo nikako ne potpomagahu Pestalozzija u uzdržavanju stege. Mislile su, da su se riješile brige time, što su slale neki mali prinos u Neuhof. I s rodbinom prosjačke djece imao je Pestalozzi velike nevolje. Svake nedjelje bijaše Neuhof pun majki i rodaka, koji su došli na žalbe djece ili iz znatiželje. Oni su plakali i žalili se, grdili i psovali zbog sile u kući, zbog ponižavanja njihove djece, što moraju lopatom i motikom raditi, što moraju presti i tkati, zbog loše hrane i ludoga učenja. Tim zlobnim govorima uzbunili su djecu, koja su onda bila još nezadovoljnija i prkosnija. U njegovoj vlastitoj kući bila je ta prosjačka fukara drzovita, jer ga zakon nije štitio.

Vrlo ožalošćen morao je Pestalozzi nakon pet godina zavod rasputiti. Tome je zavodu žrtvovao svoju najbolju snagu i svu svoju ljubav, a njegova supruga gotovo sav svoj imetak. A sada bijahu sami siromašni. Vjerovnici ih doduše nijesu tjerali iz Neuhofa i mnogi su im prijatelji pritekli u pomoć, ali često su bili gladni, a nijesu imali hljeba, bilo im je zima, a nijesu imali drva ni novaca za onih sto sitnica, koje su potrebne za život. Osamnaest godina borio se Pestalozzi, potišten i siromašan, s nedostatkom i nevoljom. Kao siromah živio je među siromasima, trpio je, jer je puk trpio i upoznao ga u njegove pojedinosti. Vidio je bijedu nižih slojeva i njihove nevolje onako, kako je sretnik ne bi nikada vidio ni osjećao.

Pestalozzi u muževno doba.

Zbog njegova neuspjeha mnogi se prijatelji u njemu razočaraše. Oni ga izbjegavahu, bježahu u trgovine, da ga ne sastanu. Bilo im je žao i utješnu riječ potrošiti za čovjeka, kojemu se nije moglo pomoći. Držahu sigurnim, da će svršiti u bolnici ili u ludnici. Često je morao da sluša, kako mu se ovako rugaju: „Jadnik, nesposobniji je od najgoreg nadničara, da si pomogne, a hoće, da drugima pomaže. Neka se pokaže u manjemu sposobnim, pa ćemo

mu i u većim stvarima vjerovati. Neka se spasi iz vlastite nevolje, pa ćemo mu vjerovati, da može narod spasiti iz bijede".

On je za sebe kazao: „Usred porugljivog smijeha ljudi, koji su me zabacivali, moje srce nije prestalo težiti za jednim ciljem, da uništim izvore bijedi, u koju je narod zapao. Moja se snaga jačala, moja me nesreća naučila istinama, koje su mi bile potrebne, da postignem svoj cilj. Što nije nikoga obmanjivalo, obmanajivalo je mene uvijek, u čemu su se svi prevarili, ja se nijesam nikada" Ali i po koja radost izrasla je na njivi njegove bijede. Jednoga dana srete ga pristao mladić i pozdravi ga uljudno i srdačno. Pestalozzi ga pogleda začuđeno. „Vi me više ne poznate, oče Pestalozzi?", pitaše stranac. „Vašeg Jakova, što ste ga izvukli iz naviljka djeteline i iz bijede, pa ga učinili pravim čovjekom?" Sad je Pestalozzi prepoznao svoga prvoga gojenca i obradovan privinu ga na srce. Jakov je bio nadglednikom u jednoj tvornici i svoju je sreću imao da zahvali Pestalozziju.

U vrijeme, kada je Pestalozzi živio u velikoj bijedi, sam, zaboravljen i potišten, dobio je služavku, koja mu bijaše vjerna pomagačica u njegovu kućanstvu. Zvala se Jelisava Näf iz Kappela. Služila je prije kod jedne ugledne obitelji, pa je smrću gospodara izgubila službu. Pestalozzija je poznavala već otprije, znala je za njegovu nesreću, pa je došla da mu pomogne. Pestalozzi se ustručavao, da je povuče u svoju bijedu. Ali je ona oborila sva njegova dokazivanja i ostala je kod njega.

Tako je u tu nesretnu kuću došlo odvažno samilosno biće. Nedostajalo je novaca i ruku, da se obradi cijeli posjed. Čitavi komadi zemlje bijahu pusti i propadahu sve više. Ta je valjana služavka sama obradila najprije komadić zemlje, a onda sve više i učinila iz nje vrt. U kuću se povratila čistoća i urednost, a na stol je dolazila tečna hrana. Mali je vrtić davao nade, da će i polje roditi, čim ga opet stanu obrađivati marljive ruke. Vjerna se i neumorna Jelisava brinula, da naraste dosta žita za kruh, što su ga u kući trebali i da se polje bolje obrađuje i iskorišćuje. Svojim razumnim radom podigla se od služavke do gazdarice. Po njoj je opet oživjelo pouzdanje pod tim siromašnim krovom. Ona je i vani pribavila ugled Pestalozzijevu gospodarstvu. U to vrijeme upoznao je Pestalozzija sin jednog trgovca iz Basela, imenom Feliks Batier. Bio je to čovjek čestit i pun smjelih osnova. U skromnom i čednom Pestalozziju upoznao je njegovu veličinu, divio se njegovom duhu i čudio njegovoj sudbini. Pružio mu je ruku, da mu pomogne. Odredio je, da se gospodarstvo pregleda i dao je novaca za sjetvu. Uspjeh bijaše povoljan. Najveće bijede je iz Neuhofa nestalo. Došlo je veselije, ako ne baš sasvim bezbrižno doba.

Vjernu Jelisavu nijesu smatrali služavkom već prijateljicom. Pestalozzi je u nju imao najveće pouzdanje. Čitao joj i svoja djela prije nego su bila tiskana, da čuje njezin sud. U svome najznamenitijem djelu prikazao je i ovjekovječio u Gertrudi tihi rad i veliki duh te žene.

Godine 1791. pohodio je Pestalozzija u Neuhofu kasniji pruski ministar Nikolovius. Ovaj je sa udivljenjem pisao o blagoslovnom radu vjerne Jelisave i završio je sa riječima: „Htio sam da vidim ženu, kojoj duguje toliku zahvalnost, ali ona nije došla. Vodio me je u polje, gdje je ona radila i ispitivao je o koječem, da mi dade prilike, da je vidim. Naveče mi reče Pestalozzi: „Vi znate, što nam je ona i razumijete to. Ona jede s nama kod stola. Dopustite, da bude i danas tako". Ali ona nije htjela doći, no meni strancu nije se usudila da odbije molbe. U njezinu je biću neki sjaj ponizne čednosti, ako za ovakove sposobnosti pristaje izraz sjaj".

Najčvršća potpora i utjeha u žalosti bijaše Pestalozziju njegov prijatelj Iselin iz Basela. Da nije bilo njega, bio bi Pestalozzi smalaksao i podlegao svojoj tuzi, bio bi se izgubio i napustio svoje divne uzgojne ciljeve.

Iselin ga sokolio, da radi perom. Uputio ga je, da štampa svoje misli o uzgoju mladeži i podignuću narodnog blagostanja, da se tako svijet s njima upozna. Pestalozzi je poslušao njegov savjet i napisao mnogo zgodnih i znamenitih rasprava. U *„Večernji časovi jednog samotnika"* (Abendstunden eines Einsiedlers) razložio je svoje nazore o svijetu i glavne poteze ljudskoga obrazovanja. Ta je radnja napisana vrlo umno i puna je divnih misli.

Napokon je došlo doba, da Pestalozzi bude uzvišen iza dugog ponižavanja i gorkog iskušenja. Njegovo je pero bilo poluga, koja je digla otupjeli svijet. Napisao je knjigu, koja je njegovo ime pronijela cijelom Evropom. Čitalo ju je mlado i staro, odlično i neznatno, a svagdje je učinila duboki dojam. Naslov joj bijaše:

„Linhard i Gertruda. Knjiga za puk". Postanak te knjige dokazuje, kako Bog svoju djecu vodi i kako u najvećoj bijedi šalje utjehu i pomoć.

Pestalozzijev vjerni prijatelj bijaše knjižar Füssli u Zürichu. Ovoga pohodi njegov brat, koji bijaše znameniti slikar. Füssli pripovijedaše svome bratu o žalosnoj sudbini Pestalozzijevoj.

„Vrlo bih rado pomogao tome plemenitom divnom čovjeku, a ne znam kako", reče knjižar. „Kakav jest i kako se ponaša, vrlo ga je teško osloboditi njegovog teškog položaja".

„Razumije li se u kakovu umjetnost ili ima možda sposobnosti za kakovo namještenje?" upita slikar.

„Razumije se u sve i u — ništa!" uskliknu knjižar. „Njegov duh lebdi u vedrim visinama i vidi sve jasno i dobro. Ali kad hoće da svoje misli oživotvori, pokvari sve njegova nespretnost. U njemu se sjedinjuju vladalački pogled sa vladalačkom nespretnošću".

„Dakle slikar bez ruku, pjesnik bez riječi, graditelj bez oruđa!" reče zamišljeno slikar. „To su većinom nesrećni ljudi. Oni se muče nerazriješivom oprečnosti između savršenih pomisli i iskvarene zbilje". Dok su tako razgovarali, uzeo je slikar jednu knjižicu sa stola. Bijaše to doskočica „O preobrazbi hromih, zaprašenih i nepočešljanih gradskih stražara pred vratima Züricha u ravne, počešljane i očišćene". (Prema duhu vremena trebalo je

izmijeniti hrome čuvare pred vijećnicom i gradskim vratima sa pristalim, paradnim vojnicima. Mnogima, kojima su bili dragi stari običaji, nije se ova novotarija svidala, rugali su joj se i ismjehavali je).

Slikar je čitao rastućom napetošću tu veselu doskočicu. „Tko je to pisao?" upita napokon. „Pestalozzi, pustinjak s Neuhofa", odgovori njegov brat. „Pestalozzi?" upita začudeno slikar. „O onda se tom čovjeku[može pomoći! On može da si sam pomogne, jer ima neobičan dar za književnika. Ohrabri ga! Pisanjem knjiga može da si pomogne iz svoga bijednog položaja".

„Imaš pravo!" uskliknu knjižar veselo i osvjedočen, da je tako. „To je njegovo zvanje Na tu stazu treba da ga dovedemo. Još danas ću mu pisati. Treba da dođe ovamo, da zajedno učinimo osnovu. Bože, samo kad bi nam uspjelo toga silno darovitog, plemenitog čovjeka dovesti na pravo mjesto!"

I uspjelo je. Pestalozzi je došao k Füssliju. Sve bijaše dobro promišljeno i dogovoreno. Veseo i pun nade otputovao je Pestalozzi kući i odmah se prihvatio posla. Na njegovu su stolu ležale „Moralne priče" nekog Francuza, koje su mnogo čitali i hvalili. On ih pažljivo pročita i pomisli: „Slične pripovijetke bi znao i ja napisati".

Prvih pet nije mu se baš svidalo. Ali kod šeste razviše se u njegovoj duši slike Linharda i Gertrude. Iz njegova bogatoga iskustva redala se sada slika za slikom. Nastala je istinita, čisto prirodna slika pravoga seljačkoga života. Prikazao ga je jednostavno i priprosto, ali vjerno. Za nekoliko tjedana bijaše knjiga gotova. S njome otide do Iselina u Basel i preda mu je. Na ovoga je učinila silan dojam. „Nema joj ravne!" reče. „Nazori, koji u njoj prevladuju, prijeka su potreba našega vremena."

Iselin je preuzeo brigu oko izdanja te knjige i pobrinuo se, da bude Pestalozziju vrlo dobro plaćena. Knjiga je izašla i pobudila je u Švajcarskoj i Njemačkoj općenito udivljenje. Svi su je časopisi hvalili i svi su je kalendari bili puni. Gospodarsko društvo u Berlinu počastilo je pisca spomenicom i velikom zlatnom kolajnom.

Knjiga za puk „Linhard i Gertruda" slikala je vjernim bojama pravo stanje puka, neprijatelje njegove sreće i njihov rad. Pokazivala je put k skromnoj sreći zdravim obrazovanjem puka. Uzgojem treba da počne majka i dom. Iz ovih dvaju glavnih izvora treba da uzgoj crpe život, snagu i mudrost. Treba da nadovezuje na život i životne prilike i s njima uvijek računa. Pretpostavljeni i gospodari treba da se po načelima ljubavi smatraju uzgajateljima bijednih i vođama njihovim k zadovoljstvu, a ne njihovim izrabljivačima.

Knjiga bijaše prevedena na više stranih jezika i svagdje je pobudila mar za boljim uzgojem naroda. Jedan je austrijski ministar pozvao Pestalozzija u Beč, da se s njime posavjetuje o osnovi poboljšanja uzgoja. Veliki vojvoda toskanski Leopold dopisivao je s Pestalozzijem i htio je, da ga namjesti u svojoj zemlji, ali je smrću svoga brata Josipa II. bio pozvan na njemački carski prijesto, a pregovori s Pestalozzijem propadoše. No ipak je doba bijede i poniženja plemenitoga prijatelja puka prestalo.

6. *Junački otac siročadi.*

Krajem 18. stoljeća zaredaše u Francuskoj nemiri i strahote. Puk bijaše razjaren, te protjera i poubi plemiće i svećenike, dobroga ali slaboga kralja smaknu, stare ustanove obori, a uvede narodnu vladu. Nitko nije smio da ima kakovih prednosti. Sloboda, jednakost i bratstvo trebaše da zavlada.

Ove misli poletješe kao iskre k susjednim narodima. I u Švajcarskoj upališe. Tamo je plemstvo silno ugnjetavalo narod. Mnogi ustanci skršiše moć plemstva. Pomoću Francuza ujediniše se svi kantoni u nerazdruživu helvetsku republiku. Na čelu joj bijaše, kao u Parizu, pet direktora. Medu njima bijahu sposobni muževi, koji su oduševljeno radili za dobro naroda i novi poredak. Nekoji bijahu Pestalozzijevi prijatelji i nuđahu mu unosno mjesto u novoj vladi. Ali budući da je on sam sebe dobro poznavao, odgovorio im je: „Ja nijesam za državnika, jer sam nespretan i nesposoban u zamršenim poslovima. Hoću da budem učiteljem! To je moje pozvanje, za to me određuje Bog i moje srce."

No taj novi poredak nije se svima svidao, a najmanje priprostim pastirima Unterwaldena. Oni se vjerno držahu starine. Što prije 500 godina izvojevahu, htjedoše zadržati. U njima usplamti mržnja na romanske novotarije. Usprotivivši se složno naredbama nove vlade, protjeraše njezine činovnike i zatvoriše svoje doline pred nasilnicima. Švajcarska je vlada opominjala, Francuska je prijetila, ali pastiri ustrajaše u otporu. Središte njihovo bijaše Stanz. Južno od Vierwaldstättskog jezera na podnožju lijepoga Stanzer Horna.

Ujutru 9. septembra 1798. izašlo je sunce kao obično iza švajcarskih bregova. Ledeni vrhunci alpskih gorostasa blistahu kao srebro. Umiljat sunčani sjaj prostiraše se zelenim sagovima, mirnim stadima i priprostim kolibicama.

No ljudi bijahu neobično uznemireni. Skupljahu se u gomile. Njihove ozbiljne oči sijevahu od bijesa, a pjesti im se grčiše. Sa svih obronaka i iz svih dolina dolažahu oboružani alpski pastiri, lovci i seljaci. Nošahu puške, koplja i kose. Koracahu junački i mučaljivo, nikakav glas, nikakav povik nije se čuo. Svi bijahu ozbiljni.

Nedaleko od Stanza bijaše seljačka koliba. Vrata bijahu zatvorena samo drvenim zaporom, jer se nije trebalo bojati tatova. Pod bijaše od nabijene zemlje, stijene od naslaganih stabala drveća, a rupe zatrpane mahovinom. Prozori bijahu od malih, otvorom obrubljenih stakalaca. U sredini stajaše drveni sto, a oko njega po tuceta drvenih stolica. Pokraj vratiju visjela je škropionica sa svetom vodom, a na stijeni raspelo. Peć bijaše zidana i nezgrapna, moglo se na njoj i oko nje ležati. Postelje bijahu vreće, napunjene liščem i mahovinom. Kod stola sjeđaše Jochen Wyfs sa ženom i četvero djece u dobi od tri do deset godina. Na stolu u zemljanoj zdjeli bio im je zajutrak. „Ajde, da jedemo! Požurite se, ja nemam vremena!" reče otac. Svi se prekrstiše i izmoliše u brzini Oče naš i Zdravo Marijo. Brzo namakahu drvene žlice u brašnenu kašu i naskoro bijahu na dnu zdjele. Otac je neprestano pogledavao na kratku pušku u kutu i prisluškivao, da li tko dolazi. „Moraš li ti

bezuvjetno otići?" pitaše zabrinuta žena. „Svatko mora!" odgovori muž. „Samo će nitkovi ostati kod kuće. Radi se o pravu i slobodi, o Bogu i crkvi!"

„Držim, da Romani misle dobro sa Švajcarskom", reče žena bojažljivo. „Dobro?" planu muž. „Tako dobro kao i nečastivi s jadnom dušom! Oni romanski nitkovi misle samo na svoje dobro. Hoće da vladaju i otimlju. Pa i dragog Boga hoće da protjeraju. U Parizu ga se već odrekoše. Mi Švajcari stojimo čvrsto na svojim bregovima, držimo se svojih običaja i svoje vjere. Dirajte nam u naše svetinje, pa ćete nas upoznati".

„Zar nam zbilja hoće Romani sve uzeti?" pitaše žena. „Dakako, ženo!" usklikne muž. „Zato i dolaze s vojskom." „Ta šta će nam uzeti?" reče žena i pogleda po sobi. „Nama ili drugima, isto je", reče muž.

Iznenada odjeknu rog kroz jutarnju tišinu. Muž skoči i pograbi pušku. „Rog zove! Čuvao te Bog, draga ženo, i vas, dječice!" Pruživši ženi ruku reče: „Brini se za sve! Ostani kod djece! Ani i Rudi neka tjeraju koze na gornji pašnjak! A sada idemo na te proklete Francuze! To će biti vrela kaša." Žena reče plačući: „Čuvao te Bog i svi sveci! Vrati se zdrav! Molit ću za tebe. Djeco, molite i vi! Molitva djece čuje se do neba!" Mužu se orosiše oči. Manju djecu privinu k sebi, a većima dade ruku. Svi plakahu i jecahu. Uto se začu rog po drugi puta. Muž se otkinu od svojih i pobrza na sabiralište. Tamo se sakupiše pojedine skupine pod svojim vodama. Bijahu vrlo loše oboružani, ali svi ozbiljni i odlučni. Jedan kapucin prolažaše amo tamo među njima, podjarivaše ih na hrabri otpor i blagosivljaše ih za boj i za smrt. Prohodi i uske doline bijahu zatrpani stabaljem i velikim kamenjem. Strijelci ležahu spremni u sigurnim skrovištima. Cijelom dolinom vladaše neugodna tišina. U to se začu iz daljine muki štropot i kotrljanje. „Dolaze!" doviknu jedan drugomu i gotovo se moglo čuti, kako im srca kucahu. Na zavoju doline pojaviše se dva konjanika, jedan s bijelom zastavom, drugi s trubljom. „Pustite nam slobodan prolaz!" poviče glasnik sa zastavom. „Vratite se mirno svojim kućama! Obećajte, da ćete se pokoriti zakonu, pa će vam se oprostiti vaš neposluh i prkos."

„Šta, oprostiti? Mi smo u pravu! Vi ste otimači i razbojnici! Samo dodite! Kušat ćete naš prah i olovo!" Tako vikahu bijesno amo i tamo. „Nemate li druge poruke?" poviče Amman, koji se bijaše popeo na jednu pećinu.

„Nikakove! Podložnost ili boj!"

„Boj! Boj! Ne ćemo sporazuma s razbojnicima!" vikahu svi. Konjanici okrenuše svoje konje i odjuriše praćeni kletvama.

Nastane mala stanka. Svuda vladaše grobna tišina, kao da je sve suzdržao dah. Najednom zatutnjiše bubnjevi i zabrujiše trublje. Približavala se francuska vojska pod generalom Schauenburgom.

Najednom zabljesnu, uzdignu se tanka pruga dima, top zatutnji i hitac razvali utvrde.

„Pazite! Budite hladnokrvi! Nišanite dobro! Palite!" odjeknuše zapovijedi. Boj uzbijesni posvuda. Talasaše se naprijed i natrag. Jochen Wyfs, zaklonjen

iza jednog svetačkog kipa, pucaše na neprijatelja i obaraše jednoga za drugim. „Vi ste tako htjeli! Ne veseli me to više!" mrmljaše. Mnoga taneta zujahu oko njega i udarahu u kamen, ali njega ne pogodi nijedno.

Neprijatelji prodirahu naprijed. Njihova krila obuhvatiše napokon hrpicu Švajcara. Jedan se Francuz neopazice došuljao do Jochena i oborio ga kundakom. Uto se začu vrisak Jochenove žene. Strah za muža dotjerao ju je ovamo. No došla je prekasno. Do nogu joj ležaše otac njezine djece mrtav. U srdžbi pograbi velik kamen i baci ga na ubojicu, ali on je probode bajunetom. Ona pade na mrtvoga muža, zagrli ga i umirući prošapće: „Bože, smiluj se našim bijednim dušama!"

Boj je bijesnio dalje. Švajcara bijaše sve manje, a broj mrtvih i ranjenih bijaše sve veći. Švajcari se povukoše natrag u Stanz. Tamo započe novi boj. Borahu se zdvojno protiv velike premoći i napokon podlegoše. Oko 500 Švajcara ležaše što mrtvih, što teško ranjenih na polju i po ulicama. Hrpimice prodirahu Francuzi u kuće u Stanzu. Kao divlji tražili su plijen. Penjahu se sve do alpinskih livada. Ani i Rudi, djeca Jochenova, pasla su u strahu svoje koze. Gledahu, kako je u dolini bijesnio boj, a srcem bijahu uz oca. Užas ih obuze, kad ugledaše, kako Švajcari uzmiču i kako Stanz gori. Najednom ugledaše dva francuska vojnika. „Evo dobra plijena!" poviče jedan. A drugi će: „Meso kruhu!" To rekavši tjerahu malo stado niz brdo na klanje. Djeca vriskahu, trčahu za njima i moljahu, da im se smiluju. Ti se okrutnici samo smijahu i udarahu djecu nogama tako, da padoše onesviješteni. Kad opet ustadoše, nestalo je koza i razbojnika. Naričući potrčahu u dolinu. U kolibici nadoše samo malu Maricu i Josipa. Majka ih je metnula u krevet; tu su napokon od gladi, straha i plača zaspali. „Majčice, majčice, ta gdje si!" jadikovahu braća. Tako probudiše male, koji počeše plakati i vikati. „Majčica je otišla i traži oca. Ne dolaze, a već se mrači."

Jest, došla je noć i samilosno pokrila svojim velom nevolju zemlje. Gore svjetlucahu vječne zvijezde, dolje plamsahu vatre, što ih zapališe vojnici, koji bijahu na straži. Gore vladaše mir, dolje uzdisahu, plakahu, stenjahu nesrećni. Gore klizahu nebom zvijezde, dolje tumarahu žene tražeći muževe, a majke svoju djecu.

Četiri sirote Jochena Wyfsa, koji bijaše pao u boju, provedoše groznu noć. Oni se zavukoše u lišće i mahovinu, ali ne mogahu usnuti. Plakali su i molili, prisluškivali i molili. Napokon ipak usnuše izmoreni od gladi, straha i boli.

Napokon je svanulo jutro. „Moramo potražiti oca i majku", reče Ani. Sve se četvero diže i pođe tražiti po bojištu. Napokon poviče Rudi: „O Ankice, ovdje, ovdje, otac i majka!" Ležahu tamo hladni, mrtvi. Djeca se baciše glasno jadikujući na njih i vikahu: „Oče, majko! Ta ustanite! Ah ustanite!" Napokon reče Rudi jecajući: „Mrtvi su! Ankice, molimo se za njih!" Oni klekoše, prekrižiše se i moljahu: „Pokoj vječni daruj im, Gospodine, i svjetlost vječna neka im svijetli!"

Djeca nijesu opazila, kako im se žurnim korakom približavao nepoznati čovjek od kojih pedeset godina. On bijaše srednje veličine, mršav i ružan. Lice mu bijaše tamno, navorano i kozičavo. Ali njegove oči bijahu blage, pune dobrote i sjahu kao zvijezde iz njegova nelijepa lica, pa ga poljepšavahu. Njegova kosa bijaše čupava, na njemu je visio široki smeđi kaput. Čovjek je išao sad brzo, sad opet polagano, mašući rukama amo i tamo, nešto mrmljajući. Ponajviše gledaše ukočeno preda se, od vremena do vremena podigao bi pogled i obuhvatio bi njime brzo sve, što ga okružavaše. Najednom opazi on tužnu skupinu kraj kipa. Pobrza tamo i reče sažalno: „Draga djeco, što radite ovdje?"

„Molimo za oca i majku", reče djevojčica, zaplakavši ponovno. „Zli su ih vojnici ubili", doda Rudi. Oboje manje djece gledaše plaho nepoznatog čovjeka.

„Mrtvi?" Čovjek se sagne, opipa bilo supruga i pogleda im u oči. „Mrtvi, mrtvi!" reče bolno. „Ubijeni zbog jedne tlapnje! Vi ste sada sirote! O vi jadnici! Dođite k meni, ja ću vam biti ocem. Ja ću vas njegovati i ljubiti. To rekavši, uze malu Maricu u naručaj, Josipa primi za ruku, Rudi i Ani mu se uhvatiše za kaput i pođoše za njim. Iznenada zaplače mala i reče: „Gladna sam, vrlo gladna!" „I ja i ja i ja!" upadoše ostala trojica. Nepoznati čovjek izvadi iz džepa komad kruha i četiri jabuke pa to razdijeli među djecu.

Kako im je prijalo! Zaboraviše oca i majku, smrt i grob. Ta dijete misli samo na jedno! Ono ne može da zamijeti veličinu gubitka. Napokon reče čovjek: „Sada idemo, da vam potražim novi dom." Jedno siroče noseći u naručaju, drugo vodeći za ruku, a dvoje kraj sebe, krčio si je čovjek put kroz razvaline Stanza do samostana. Tamo se nastanio general. Teškom mukom uspije strancu, da dođe preda nj. General ga mrko pogleda i reče: „Tko ste vi? Što hoćete?"

„Ja sam Pestalozzi iz Neuhofa, kojemu su direktori ponudili službu. Ovoj siročadi, a i ostaloj, koja vani tumarajući jadikuje, hoću da budem otac. To mi neka bude služba kod nove vlade".

„Kako da vam pomognem?" upita general blaže. „Žalim taj zaslijepljeni narod i njegovu bijedu, ali je sam tako htio!"

„Rat ne pozna smilovanja," reče Pestalozzi, „ali pobjedniku dolikuje blagost. Borili ste se s muževima, smilujte se sada sirotama, kojima je mač uzeo oca. Dajte mi ovaj Uršulinski samostan za siročad. Neka to bude sirotište, a ja ću biti otac toj siročadi." General ga gledaše šuteći i napokon reče: „Dakle dobro, neka bude! Danas ćemo poći dalje, da do kraja ugušimo ustanak. Saberite siročad i dajte im ovdje dom. Želim vam uspjeh u radu!" Tako nađoše uboge sirote oca i novi dom.

Grozna bijaše bijeda, što je ustankom zadesila Unterwalden. Mnoštvo sirotica bez oca i majke tumaraše naokolo, jer nijesu imale ni kuće ni kućišta. Glad i bolest bijahu im pratioci.

Vlada predade Pestalozziju samostan u Stanzu za sirotište i dopusti, da mu se dadu sredstva za uzdržavanje siročadi. Sabrao je oko osamdesetero

djece. Iz početka je nedostajalo svega: prostora, kreveta, odijela i hrane. Malo po malo urediše samostan, da bijaše prikladan za stanovanje, a i milodari onih, koji pomagahu Pestalozziju, stadoše pridolaziti. Isprva se sva siročad stisnula u jednoj sobi. Prozori joj bijahu polupani, pa tako bijahu djeca izložena vjetru i kiši. Hodnici bijahu puni prašine od porušenih zidova. Ovdje započe junak ljubavi k bližnjemu svoj rad. Pomagaše mu samo jedna stara sluškinja. Ali gora od divljega, neurednoga stanja kuće bijaše zapuštenost djece.

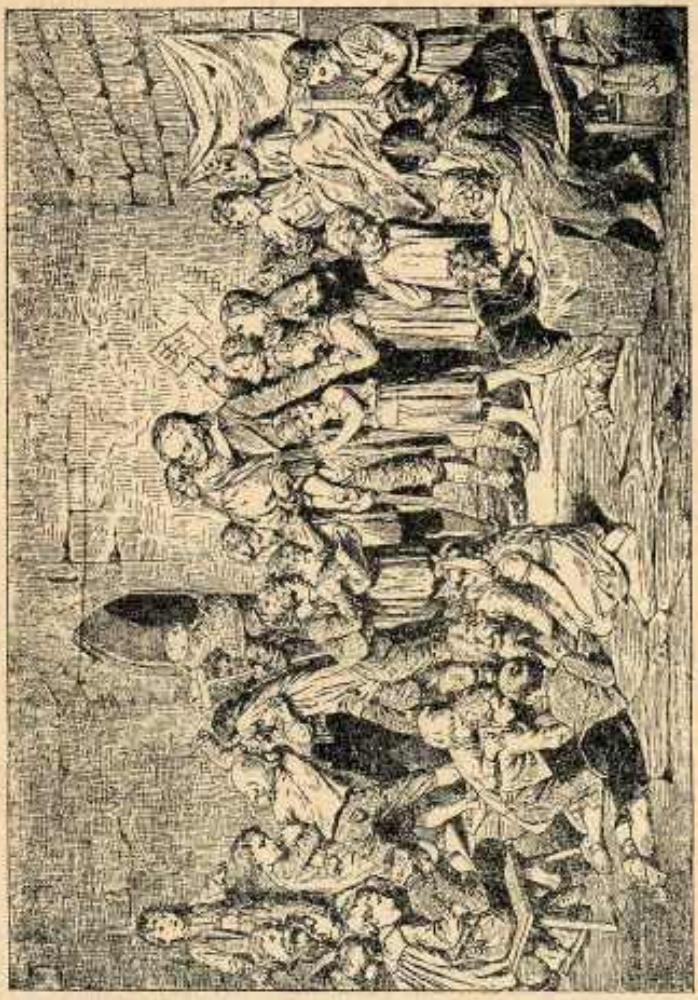

Otac siročadi.

Bijahu puna gamadi, kosa im bijaše od starih krasta izjedena, glave krastave i ranjave. Mnoga bijahu tako bolesna, da jedva koracahu, druga opet mršava kao kosturi, blijeda i izobličena. Oči te djece bijahu pune straha, čela navrana od nepovjerenja i brige, tamna lica s izrazom smione bezobraznosti, naučna na prosjačenje, pretvaranje, laž i neiskrenost. Mnoga djeca bijahu bijedom potištena, tiho trpeći, nepovjerljiva, bez ljubavi i plašljiva, druga opet

azmažena, drzovita, puna zahtjeva, tvrda i oholа spram ostale prosjačke djece. Svi bijahu lijeni, duševno i tjelesno nerazvijeni, ne znajući ništa — da se prestrašiš.

To bijaše Pestalozzijeva zadruga. Među tu zapuštenu djecu došao je srcem punim ljubavi, punim nježnosti i samozataje kao oduševljeni božji poslanik. On bijaše djeci sve u svemu, njihov gospodar i sluga, njihov otac i njihova majka, njihov pazitelj i njegovatelj, njihov učitelj i njihova knjiga, jer druge nije imao. Sve satove u domu i sve sile duše i tijela pesvetio je toj zadaći. I najniže je službe njegova ljubav visoko cijenila, a i pred najgnjusnijim poslom nije se ustezalo njegovo srce. Najzapuštenije školsko obrazovanje znao je unaprijediti svojim srdačnim zauzimanjem i prirodnom metodom. Iz kola surovosti, podivljalosti i nesređenosti razviše se divne sposobnosti i sile. On je uveo uzajamno obučavanje. Djeca obučavahu djecu. Jedno učaše od drugoga. Kad bi jedno znalo više od drugih, sjelo bi između dvoje djece, ogrlilo ih obim rukama i bratskom i sestrinskom ljubavlju pokazivalo im, što je znalo više od njih. Tako bijahu djeca pomoćnici i suradnici oca Pestalozzija.

Divno se ispunilo njegovo pouzdanje, da će njegovo srce tako brzo promijeniti tu djecu, kao što proljetno sunce mijenja smrznuto zimsko tlo. Kad je proljetno sunce otopilo alpinski snijeg, ne mogahu se u njegovoj djeci prepoznati ona, koja bijahu došla u sirotište.

Ali kako bijaše moguće stvoriti tako veliko djelo u tako kratko vrijeme? On je prenio blagoslov kućnog uzgoja na javni, a duh doma u školu. Majčina skrb i očeva jakost treba da su temelji ne samo kućnog nego i školskog uzgoja. Djeca osjećahu, da njegovo srce pripada njima, da njihova srca bijahu i njegova, njihovo veselje i njegovo. Od ranog jutra do kasne večeri gledahu to na njegovu čelu i čitahu to s njegovih usana. Umjetnih pomagala za svoju djecu nije tražio, a ni trebao. Prirodu njihove svakidašnje potrebe, njihov živahan nagon za radom upotrebljavaše kao obrazovna sredstva.

Pestalozzi je pisao jednom prijatelju: „Sve, što im bijaše učinjeno dobra za tijelo i dušu, došlo je iz moje ruke. Svaka pomoć u nevolji, svaka nauka, koju su primili, došla je neposredno od mene. Moja ruka ležaše u njihovoj ruci, *moje oko počivaše u njihovu*. Moje su suze tekle s njihovima, a moj je smiješak pratio njihov. Oni bijahu izvan svijeta, izvan Stanza, oni bijahu kod mene, a ja bijah kod njih. Njihova juha bijaše moja, njihov napitak moj. Ja nijesam imao ništa, nijesam imao kućanstva, prijatelja, nijesam imao posluge oko sebe, imao sam samo njih. Bijahu li zdravi, nalazih se među njima, bijahu li bolesni, ja bijah uz njih. Ja spavah s njima. Naveče iđah posljednji na počinak, a ujutro ustajah prvi. Još sam u postelji učio i molio s njima, dok nijesu zaspali. Neprestano okružen pogibelju dvostruke zaraze, odstranio sam neizmjernu nečistoću njihovih tijela i odijela." Na njihovu čud nastojaše tako djelovati, da budu pravedni, pošteni i čestiti, a u tom velikom kućanstvu, da se svi bratski ljube. Vježbao ih je u svakoj kreposti, a da nije o njoj mnogo govorio, a samozatajom joj nastojaše podati trajnost za život.

Kad je izgorio Altdorf, sakupi djecu oko sebe, pa im reče: „Altdorf je izgorio; možda je sada stotina djece bez krova, hrane i odijela. Ne ćete li moliti poglavarstvo, da uzme oko dvadesetero djece u naš dom?" Djeca poviču ganuta: „Ta, Bože moj, hoćemo, hoćemo!" Pestalozzi nastavi: „Ali naš dom nema dosta novaca, vi ćete toj djeci za ljubav morati više raditi, dobit ćete manje jesti, bit ćete prinuđeni i odijela s njima dijeliti. Hoćete li to rado i iskreno učiniti, da ih spasimo iz nevolje?" A oni poviču: „Neka dođu, oče, ta mi ćemo drage volje više raditi i lošije jesti!" Tako stajaše Pestalozzi junački i neumorno kao otac siročadi u krugu svoje djece i činjaše čudesa svojom ljubavlju.

7. *Majstor kao ponizan pomoćni učitelj.*

Nesreća je pratila Pestalozzija kao sjena. Sirotištu u Stanzu, koje krasno napredovaše, bijaše dosuđen kratak opstanak, premda obasjava plemenitog oca siročadi vječnom slavom.

Na bregovima i u dolinama Alpa borahu se Francuzi i Austrijanci promijenljivom srećom. Najednom odjekivaše Stanz od povika: „Austrijanci pobjediše i prodiru prema obalama jezera Unterwaldena!" U općoj zbunjenosti izgubiše ljudi glave. Muževi i žene vukli su u šumu sve, što su imali. Siročad je plačući tumarala naokolo. Pestalozzi je dao svakome svežnjić na put. Na trgu pred crkvom sakupiše se mališi i čekahu u strahu, što će biti. Tamo ih nađe vladin komesar Henrik Zschokke, znameniti pisac. On umiri djecu i reče, da je vijest bila lažna. Djeca prestadoše plakati i umiriše se. On ih povede natrag u samostan, gdje je Pestalozzi posljednje opremao za bijeg.

Ali veselje, što se opet nađoše, bijaše kratkotrajno. Francuzi bijahu poraženi i potisnuti. Samostan u Stanzu učiniše bolnicom. Tamo smjestiše svoje mnogobrojne ranjenike. 8. lipnja 1799. morao je otac Pestalozzi suznih očiju otpustiti svoje drage gojence, iza kako ih je opskrbio rubljem, odijelom i novcem. Samo dvadesetoro ostade na brizi jednome župniku. Zalihe sirotišta dao

je otpremiti u Luzern, a vladi je vratio nekoliko tisuća franaka, što ih je još u blagajni imao. Malaksao, skršen pođe Pestalozzi u jedno kupalište u bernskom kraju, da se oporavi, jer mu zdravlje bijaše narušeno. Njegovi neprijatelji šaputahu: „Česa se god lati, pođe mu po zlu! Ništa ne može da provede, jer mu nedostaje spretnosti. Jeste li vidjeli, kako je strašno izgledao, kad je ostavljao Stanz? Jadna luda! Nema mu pomoći, dok se ne obrati u pepeo!" Ali njegovi prijatelji vrlo su cijenili njegovo djelo ljubavi, a njega su slavili kao junaka. On je sebe poređivao s brodolomcem, koji nakon umornih, nemirnih noći ugleda kopno i u njemu oživi nova nada u život, a onda ga opet nesretni vjetar baci u neizmjerno more i on iznova luta i napreže se do obnemoglosti.

U kupalištu se Pestalozzi sastao s dobrim prijateljem, koji mu bijaše veoma sklon. U njegovoj kući nađe oporavak i okrepu. Ali bez svog zanimanja ne mogaše on više živjeti. Kadgod bi gledao s alpskih visina u doline, vidio bi siromašni, neuzgojeni, zapušteni narod. Silna želja obuze njegovo srce, da posveti ostatak svoga života uzgoju naroda. Iza nekoliko tjedana povrati se s planina ojačan i pun veselja za rad, da negdje opet nadoveže prekinutu nit narodnog uzgoja. Njegovi prijatelji u Bernu uputiše ga u Burgdorf, u dolini Ema. Za nekoliko dana bijaše tamo. Ali ga ne primiše radosno. „I to je jedan, koji nam poskupljuje hljeb", mrmljahu. „Traži namještenje, pa hoće jednoga maknuti s mjesta."

Na najnižoj školi ponudiše mu mjesto pomoćnog učitelja. Kako bijaše ponizan, Pestalozzi ne odbi te ponude. U istoj sobi s učiteljem sasvim neobrazovanim, koji bijaše po svom pravom zanimanju postolar, obučavaše polovicu djece. S marom i ljubavlju dade se Pestalozzi na posao i ubrzo osvoji srca svojih učenika. To zabrinu učitelja postolara, koji se poboja za svoje mjesto. S toga pričaše svakojake izmišljotine o pomoćnom učitelju: da ne zna pisati ni čitati, a ne poučava ni katekizma. Pestalozzi se našali, rekavši: „Ulični govori nemaju uvijek sasvim krivo, jer ja nažalost ružno pišem, čitam bez izražaja i računam nespretno".

Roditelji su se tužili, zašto mora baš na njihovoj djeci jedan stranac iskusiti svoje „umijeće". Neka ide radije među građane, govorahu. S teškom mukom uspjelo je njegovim zaštitnicima, da mu priskrbe mjesto u gornjem gradu na vjeroispovjednoj školi. Uzdržavahu je sami vjernici, a pohađahu je djeca od pet do osam godina. Pestalozzi se bojaše, da će ga i odanle istjerati. Plašljivo uzimaše danomice šest sati školski jaram na sebe. No naskoro se teret promijeni u radost. Neumorno i ustrajnom marljivošću nastavljaše on svoja opažanja o najjednostavnijoj i najprirodnijoj metodi i tražaše najbolji redoslijed obučnoga rada po zakonima duševnoga života. On držaše obuku umjetnošću, koja ima da podupire rvanje prirode prema razvitku. Sve je jasnije spoznavao bitnost obrazovne obuke i ustanovio sva bitnija načela. Kad se je od osam sati ujutro do šest sati naveče mučio sa svojim mališima, okružile bi ga građanke i seljanke, slušahu ga i rekoše: „To nije ništa drugo, nego što mi kod kuće s djecom radimo." Taj ukor bijaše Pestalozziju najmilija

pohvala. Ta on je tražio onaj jednostavni prirodni put i htio je u školi oponašati dom.

Prigodom uskrsnog ispita g. 1800. pohvališe školske vlasti njegov rad i njegova pravila obučavanja. To su mu priznanje iskazali pismeno. Iza ovog časnog ispita bude Pestalozzi promaknut i premješten na „drugu dječačku školu", a nastojanje njegovo potpomagao je i ministar Stapfer. Sudbina Pestalozzijeva krenu na bolje, kad se združio s mladim učiteljem Hermanom Krüsijem i zajedno s njim osnovao uzgojni zavod.

Krüsi bijaše sin trgovca u Gaisu u Appenzellu. Izučio je tkalački zanat. Sam pripovijedaše, kako je postao učiteljem. Na visini Gäbrisa, gdje put mijenja svoj smjer, promijenio se smjer i njegovoga života. Zarađivao je kao tkalac, nadničar i glasonoša. Jednoga vrućeg ljetnog dana nosio je teški svežanj pamuka uz brijeg. Sav znojan stiže na vrhunac i tamo se malo odmaraše. Uto ga dostignu jedan rodak. Oni se pozdraviše i među njima se raspreo razgovor, koji bijaše povodom preokretu u Krüsijevu životu. Rodak reče: „Vruće je!" Krüsi odgovori: „Vrlo vruće!" Rodak nastavi: „Budući da učitelj Hörl iz Gaisa odlazi, mogao bi ti možda svoju koricu hljeba s manje gorčine zarađivati. Ne bi li se ti htio prijaviti za to mjesto?" Krüsi reče: „Volja bi tu malo pomogla. Učitelj treba da posjeduje znanje, kojega ja nikako nemam". Rodak će na to: „Što kod nas učitelj može i treba znati, ti češ u svojoj dobi još moći da naučiš". Krüsi reče: „Ali gdje i kako? To mi se čini nemogućim". Rodak će: „Samo ako imaš volje, učinit će se sve, što treba; razmisli stvar i dođi". To rekavši ode. Krüsi imađaše o čemu da razmišlja. Ali nijedna svijetla zraka nije mu sinula u duši, premda ga okružavaše more svijetla i žara. Svoj teret jedva osjećaše, tako se bijaše zadubio u misli, silazeći neravnim stazama. Otkako je izašao iz škole, pa do punoljetnosti, bijaše zaboravio pisati, tako da nije znao napisati ni sva velika slova. Jedan mu je prijatelj priskrbio predložak od nekog pisara, koji bijaše poznat sa svoga lijepoga rukopisa. Krüsi je taj predložak bar sto puta prepisao, da nauči lijepo pisati. Druge priprave za učiteljsko zvanje nije imao. A ipak se usudio zatražiti spomenuto mjesto, kad bijaše s propovijedaonice proglašeno, da je prazno. Slabo se nadao, da će ga dobiti, ali se tješio mišlju, da mu prijava za to mjesto nije na sramotu. Dvojica se natjecahu. Kad je ispit prošao, pozvaše Krüsija opet u sobu. Tu mu je poglavar Schäpfer objavio, da se svi pretpostavljeni slažu u tome, da oba kandidata slabo znadu. Onaj drugi zna bolje čitati, a on opet bolje piše. Ali, jer je mlađi, izabraše njega.

Zbog rata, nerodice i pošasti nastade u istočnim kantonima Švajcarske velika bijeda. Glad i golotinja bijahu svakidanji gosti u sirotinjskim kolibicama. To se dalo na žao mnogim čovjekoljubima u zapadnoj Švajcarskoj, kao i plemenitom i radinom građaninu Fischeru u Burgdorfu. On je pisao svome prijatelju župniku Steinmülleru u Gaisu: „Pošalji nam četu siromašne djece ovamo. Mi ćemo se brinuti za njihovo tjelesno i duševno dobro. Ako je moguće, neka ih dovede mladić, koji bi imao sposobnostii i volje, da se

obrazuje za učitelja i uzgajatelja. Njemu ćemo povjeriti djecu, koju ćemo uzeti na opskrbu". Župnik Steinmüller nije u cijelom Appenzellu znao za zgodnijeg mladog čovjeka od Hermana Krüsija. Ovaj se izjavio spremnim, da vodi dvadesetšestero siromašne djece.

Put bijaše dalek, a velika zima, ali za šest dana stiže četa sretno u Burgdorf. Milosrdni ljudi učiniše putem toj djeci mnogo dobra. U Winterthuru okrijepiše ih jelom i pilom. Tako stiže četa u Burgdorf, gdje je najljubeznije primiše. Krüsi je dobio stan u dvoru kod plemenitog Fischera, kome je bernska vlada povjerila brigu oko škole. On prigrli Krüsija tako, da ovome naskoro omilje boravak u Burgdorfu. Nažalost umre taj plemeniti čovjek naskoro iza toga od živčane groznice na putovanju u Bern. Krüsi izgubi tako svoga dobročinitelja i zaštitnika, koji ga je primio s toliko dobrote i pouzdanja.

Ali zato steče u Pestalozziju očinskog prijatelja, koji ga je oduševio za dobro čovječanstva i otvorio mu pogled u čovječju narav i umijeće uzgajanja. Krüsi se pridruži sa štovanjem, veseljem i zahvalnošću starijemu prijatelju. Svoje učenike pripoji njegovima i združi se s njim za zajednički uzgojni rad. Od Pestalozzija nauči poznavati čovječji duh i zakone njegova obrazovanja, pa čovječju ćud i sredstva, kako će se oplemeniti.

Na Pestalozzijevu molbu preda helvetska vlada njemu i Krüsiju burgdorfski grad za uzgojni zavod. Oni se tamo naseliše sa svojom djecom i dadoše se s velikim marom, odvažnošću i veseljem na posao. Djeca bijahu vesela i rado su učila. Svi su se čudili, domaći i strani, kako je novi duh oživljavao djecu i donio najljepši uspjeh. Neprestano su dolazili novi učenici, a i javnost je sve više svraćala pozornost na taj novi uzgojni zavod. I lijepa okolica mamila je djecu i roditelje. Grad bijaše velik, imao je prekrasan vidik. Slikovito se izmjenjivahu brda i doline, šumoviti brežuljci i gole stijene, polja i livade.

Kad je broj učenika postajao sve veći, nijesu Pestalozzi i Krüsi dospjeli, da sve sami rade. Tražili su pomoćnike i našli Toblera i Bussa. Tobler iz Appenzella bijaše u ono vrijeme uzgajateljem u Baselu. Buss bijaše iz Tübingena i osobito se dobro razumio u crtanje i pjevanje. Ta četiri čovjeka bijahu jedno srce i jedna duša. Ali dobri duh, koji je sve oživljavao i pokretao bijaše otac Pestalozzi. Njemu i njegovim pomoćnicima bila je priroda velika i otvorena knjiga, iz nje su učili zakone i način uzgajanja. Njihova druga knjiga bijaše čovječji duh, koji se očitovao u govoru, broju i oblicima i čije su zakone marljivo proučavali i istraživali.

Među siromašnom iseljeničkom djecom iz Appenzella nalazio se i Ivan Ramsauer, sin posjednika jedne male tvornice i marljive nabožne majke. Naučio je slušati, moliti i raditi. Pestalozzi ga je zavolio i uzgojio ga, pa je postao jedan od najboljih njegovih pomoćnika.

U ono vrijeme, kad je Pestalozzijev uzgojni zavod naglo napredovao i sticao sve veću slavu i ugled, ostavi jedan mladi duhoviti župnik Ivan Niederer svoju dobru župu u dolini Rajne i dođe u Burgdorf, da svoj život

i rad posveti učiteljskom zvanju. Kraj takova rada i takovih radnika morao je zavod svratiti na se pozornost vlade. Na zahtjev predsjednika vlade održao se temeljit ispit, a on učini o tom opširan i vrlo povoljan izvještaj. Vlada učini zavod državnim i javnim, dade Pestalozziju i najstarijim učiteljima stalnu plaću, podupiraše izdavanje Pestalozzijevih udžbenika i naloži, da se svakog mjeseca mora dvanaest učitelja učiti njegovu načinu obučavanja.

Tako se skromni, pomoćni učitelj podiže do slavne visine i posta učiteljem učitelja.

Grad Burgdorf.

8. Dječak s brda.

Na jednom obronku u Voralbergu čuvao je jedan dječak stado koza. Moglo mu je biti četrnaest godina, ali mu pogled bijaše tako ozbiljan i razuman kao u kakova starca. Čas bi pogledao u visinu i uživao u nebotičnim Alpama s njihovim od sunca obasjanim kapama, čas bi opet virio u dubinu i pogledom obujmio nasmijana sela u dolovima i osamljene dvorove na obroncima. Onda bi opet promatrao svoje stado kao kakav vojskovođa ili prisluškivao žuboru potoka. Koze se penjahu po pećinama i provalama, da brste mirisno alpsko bilje. Potok se žurio skokovima i vodopadima k jezeru u dolini. Dječak je sve to promatrao, a njegovo je oko svjedočilo, da su mu misli neprestano radile.

Iz kapelice na bližnjem brdu začu se zvonce. Dječak se prekrsti, kleknu i moljaše pobožno.

Tada stade razmišljati, gledajući u doline, i uzdisaše: „Kad bih mogao van, u daleki, daleki svijet. Ovdje je sloboda, ali tamo je znanje. Htio bih učiti, mnogo učiti, ali nemam nikoga, tko bi me vodio." Sve, što je dječaka okružavalo, podražavalo je njegovu težnju za znanjem. Svuda je čitao pitanja: „Zašto?" i „Kako?" Ali nije dolazio odgovor: „Zato!" i „Tako!"

Upravo promatraše jednu golemu jelu. Već se je često pitao: „Kako može biti visoka? Kako ću izmjeriti njezinu visinu?" Mjerenje i brojenje bijaše njegovo najveće veselje. Ali nijedno mjerilo ne bijaše dosta dugo.

Najednom ugleda svoju sjenu na zemlji u istom smjeru sa sjenom jele. Strelimice mu proleti misao glavom i iznenaden poviče: „Našao sam, našao sam!"

Odmah zabode u zemlju svoj pastirski štap, koji bijaše četiri stope dug, tako da bijaše njegova sjena istosmjerna sa sjenom jele. Sada izmjeri duljinu sjene štapa i duljinu jeline sjene. Ova bijaše osamnaest puta dulja. „Dakle je jela osamnaest puta četiri stope ili 72 stope visoka!" poviče dječak radosno. On učini pokus sa štapom i jednom dugom letvom i uspio mu je. Sretan kao Salamun sa svoga otkrića mjerio je neumorno sve drveće na obronku.

Često razmišljaše još o jednoj stvari. Njegovih se 50 koza neprestano sakupljalo i dijelilo u skupine. Ove su ga promjenljive brojčane slike nagonile, da neprestano razmišlja o sastavljanju i rastavljanju brojaka, o njihovom množenju i dijeljenju. Igrajući se činio je s kamenčićima razne pokuse i slagao je razne računske zadatke. Bijaše sretan i ponosan, kad je pronašao kakovo čudnovato svojstvo brojaka.

Nadalje ga podražavaše na razmišljanje pad potoka i kosina obronka. Zar se ne bi mogla izmjeriti visina obronka? On postavi gore i dolje štapove i povuče između njih vodoravnu vrpcu. Da li je vodoravna? To bijaše glavno pitanje, o kojem je zavisilo njegovo umijeće u mjerenju. Razmišljaše dugo. Jednoga dana opazi, da voda stoji jednako visoko u oba gore savijena dijela njegovoga staklenog roga, iz kojega je pio. „Tu mi je vodoravni smjer", poviče veselo. On je vodu u rogu crveno bojadisao, da je bolje vidi. Tu posudu postavi između oba štapa i zabilježi na donjem i gornjem štapu točke, koje bijahu u istoj visini s površinom vode. Razlika između gornje i donje točke morao je biti uspon brežuljka. Komad po komad mjerio je obronak i pad potoka i iz pojedinih brojeva izračunao je zbroj. Sam je otkrio libelu.

I jakost vode mjerio je pomoću velikog kamenja, koje je voda kotrljala. Da može kamenje vagati, sagradio si je vagu iz sirovih greda. Prije vaganja procijenio bi težinu kamenja samo od oka, a onda se uvjerio vaganjem. Isto se tako vježbaše u odmjerivanju visine i duljine.

Večerom i noću pozorno bi promatrao zvijezde i nastojao bi ustanoviti broj zvijezda u pojedinom zviježđu. Oko toga je zviježđa povukao značajne crte i pazio kroz nje na promjene njihova položaja.

Tako vježbaše neprestano svoje oko i svoje misli. Ali je svagdje nalazio na zapreke i tamne točke. A nije bilo nikoga, tko bi te zapreke odstranio i tamne točke rasvijetlio.

Jednoga je dana opet sjedio razmišljajući kod svojih koza i gledao, kako su se penjale, brstile, zadirkivale i bole se. Najednom začuje u daljini krik. On stane prisluškivati; ponovno začuje dozivati u pomoć. Lahko i brzo poput divokoze potrči prema onoj strani, odakle dolažahu povici za pomoć. Naskoro nađe, što je tražio. Jedan se putnik omaknu i pade s pećine u jednu pukotinu među stijenama. Uzalud se mučio, da se popne uz glatku pećinu. Činilo se, da se padom nije ozlijedio. Dječak mu doviknu: „Strpite se malo, donijet ću uže." I brzo učini, kako je rekao. Dječak pričvrsti jedan kraj užeta za jednu jelu, a drugi dobaci strancu. On si ga pričvrsti oko tijela i popne se gore.

„U pravi si mi čas pomogao. Bogu i tebi budi hvala!" uskliknu stranac. „Za ovu kiticu alpinskoga cvijeća mogao sam izgubiti život! Ali dobro se svršilo. Kako sam ti zahvalan junački mladiću!"

„Meni ne treba da zahvaljujete", reče dječak. „Učinio sam samo, što Bog i ljubav k bližnjemu traže. Ali što je to bijelo tamo dolje?"

Stranac posegnu u džep. „Moja knjiga, moja lijepa knjiga. U alpinskoj sam je kolibi čitao. Sad mogu orlovi i divokoze dalje čitati. No bolje je izgubiti knjigu nego život. Knjigu mogu opet kupiti."

„Je li to lijepa knjiga?" upita dječak. „Vrlo lijepa", odgovori stranac. „Jedan ju je Švicarac, imenom Henrik Pestalozzi, napisao. On u njoj pripovijeda, kako se narodu može pomoći samo boljim uzgojem. To je čovjek, kome nema premca".

Dječak slušaše sa zanimanjem. „Hoće li knjiga biti moja, ako je donesem?" upita znatiželjno.

„Da si pri tome slomiš vrat!" reče stranac. „Ostavi je tamo, gdje je!"

„Ta to bi bila šteta!" reče dječak. „Ja se znam bolje od vas penjati. Hoće li biti moja, ako je donesem?"

„Ostavi je radije!" reče stranac prijazno i ozbiljno.

„Spasio si mi život, a sada stavljaš svoj na kocku zbog knjige! Nikada! Evo ti nekoliko forinti, kupi si takovu knjigu. Naslov joj je: „Linhard i Gertruda" od Henrika Pestalozzija. Župnik će ti reći, gdje ćeš je kupiti".

Dječak odbije novac. „Novac? Ne, ne ću ga uzeti! Što učinimo Bogu za ljubav, ne smije nam se platiti!"

„To je lijepo i dobro, moj sinko", reče stranac. „Ta ja ne ću da ti platim tvoje djelo ljubavi, hoću da ti darujem knjigu za uspomenu. To smiju prijatelji učiniti."

Ali kad je dječak samo stresao glavom, reče: „Onda ću novac položiti ovamo na kamen, uzeo ga ili ne. Kupi si knjigu ili daj novac na dar u zahvalnost četrnaestorici svetih pomoćnica u nevolji. Čuvao te Bog, ti dobri dječače! Hvala ti tisuću puta, što si mi pomogao. Budi valjan čovjek, kao što si i valjan dječak! Kako ti je ime?"

„*Josip Schmid*", odgovori dječak. „Bog vas pratio i njegovi anđeli."

Stranac pođe niz obronak, ogledavaše se često za dječakom, prijazno mu mašući. Dječak poviče za njim: „Gdje stanuje gospodin Pestalozzi?"

Stranac odgovori: „Sada u Burgdorfu, u dolini Emma. U gradu ima uzgojni zavod, u koji mnogi dolaze."

Dječak razmišljaše, kako bi izvadio knjigu iz ponora. Oprezno i s velikom mukom spusti se dolje u prosjelinu, dohvati knjigu, turi je u džep i sretno se popne na vrh.

Ta mu knjiga otkri novi svijet. Nije je odložio, dok nije i posljednju stranicu pročitao. Tada počne iznova i pročita je polaganije još jedamput. Danju i noću rojiše mu se glavom misli, što ih je u knjizi pročitao.

„Kako mora da je divan čovjek, koji je napisao takovu knjigu", mišljaše. „Kako mora da ljubi narod i kako se razumije u uzgajanje! Moram k njemu, moram k njemu!" To bijaše odsada jedina njegova želja i težnja.

Pitao je župnika, gdje leži Burgdorf i kako se tamo dođe. Put od Arlberga do Emma bijaše dalek, vrlo dalek. Ali pred kim ide čežnja poput vatrena stupa, ne izdaju ga ni noge.

Josip Schmid se spremaše na put u Burgdorf. Njegovi se tomu usprotiviše, jer im je mladić sve više i više vrijedio. Ali svi prigovori i sve molbe odbiše se od dječakove željezne volje.

Odakle da uzme novaca za put? Sad su mu dobro došle one tri forinte, što mu ih je dao onaj stranac „Ja ću ih samo uzajmiti od vas, vi sveti pomoćnici", reče, „čim zaslužim novaca, vratit ću vam dug s kamatima."

U zelenom kaputiću, kožnatim hlačama, planinarskim cipelama, s klobučićem na glavi, s krunicom na prsima, palicom u ruci i naprtnjačom na leđima uputi se prema zapadu. Putovao je mnogo dana, vidio je mnogo krajeva i ljudi. Putem se svagdje raspitkivao. Pio je iz potoka, a jeo divljake. Noću je spavao u kolibama, u polju, u špiljama ili kod alpinskih pastira. Svi bijahu prijazni s tim mladićem pametnih očiju. Napokon stiže u Burgdorf i potraži grad. Iz grada se čulo veselo zujanje i brujanje kao da se pčele roje. To tirolsko pastirče odvažno se raspitkivalo, dok je napokon našlo Pestalozzija, koji bijaše uvijek vrlo zaposlen.

„Gospodine Pestalozziju", reče „vi ste napisali knjigu, kojom ste mi osvojili srce. Uzmite me za ljubav Bogu i svim svetima u svoj dom i učinite me svojim učenikom. Možda će Bog dati, da postanem učiteljem u vašem smislu."

Otac Pestalozzi pogleda dječaka i odmah ga zavoli. Neobična naklonost spram njega obuze mu srce od prvoga časa. A dječak i bijaše neobična izgleda. Pozdravio je sa „hvaljen Isus", na prsima je imao krunicu, bijaše čvrst i zdrav, oči pune oduševljenja, ozbiljan i odlučan, miran i siguran, a odvažan i čvrste volje. Tako stajaše pred Pestalozzijem, koji te slike nije nikada zaboravio.

„Dobro došao, sinko!" reče Pestalozzi. „Odakle dolaziš?" On položi ruku na dječakovu glavu i milovaše ga po kosi.

„Sa granica Tirola", odgovori mladić. „Čuo sam i čitao o vašem radu i odonda nijesam više imao mira. Morao sam k vama, da postanem vašim učenikom. Možda ću postati učiteljem."

„Dakle ostani i budi mi dragim sinom!" reče Pestalozzi i privinu dječaka k sebi. Ovaj prihvati Pestalozzijevu ruku i zahvalno je poljubi.

„A sada si potraži koji kutić, gdje ćeš stanovati", reče Pestalozzi veselo. „Kod nas još nije sve u redu i svak si pomaže kako može. No bit će doskora bolje!"

„Zadovoljan sam sa kakovim god kutićem, samo kad smijem kod vas ostati", reče dječak veselo. „Već sam često ležao na slami i sijenu."

Taj je strani mladić domala pokazao tihu, neobičnu radinost. Premda još mlad, bijaše povučen, pobožan, jednostavan i jak. Domala je u učenju natkrilio sve ostale. Mjera i broj bijahu njegov svijet. Tu naskoro nađe nove putove obučavanja. Od učenika postade učitelj i to jedan od najboljih. U njega bijaše vanredna snaga i nepobjediva žilavost. Učiti i poučavati bijaše njegovo veselje, a to se kod njega uvijek jedno s drugim podudaralo. Kad mu što nije išlo od ruke, pošao bi jutrom i večerom u koji tihi kutić: molio bi krunicu, da postane sposoban naći pravi put naučanju i poučavanju. Marljivost i molitvu držaše polugom naučanja.

Manje se je znao prijaznošću i ljubavlju drugima pridružiti. Jak, pun samopouzdanja i samostalan išao je svojim putem, putem stroge dužnosti, radeći od jutra do mraka. Svojom osebujnošću stekao je protivnike, ali bi ih svojim uspjesima znao ušutkati. Njegove su računske knjige pobudile opće udivljenje i svratile obuku u računu novim putem.

Tako postade Josip Schmid, dječak s brda, najjači oslon Pestalozzijeva zavoda i učiteljev ljubimac. On ga je volio kao svoga sina i napokon mu povjerio vodstvo svoga velikog i razgranjenog domaćinstva.

9. U svijetu čuveni učitelj učitelja i uzgajatelj u Yverdonu.

Da su sreća i sjaj varavi, to se obistinilo i u Pestalozzijevoj sudbini. Jedva se u Burgdorfu razvio veseo i napredan život i rad, već ga je otjerao rani mraz. Jeseni 1803. povrati se u Bern stara vlada i učini grad u Burgdorfu sjedištem vlade. Pestalozzi je morao ponovno prihvatiti putnički štap.

Mnogi gradovi ponudiše sklonište njemu i njegovu zavodu. I velika gospoda u Bernu nastojahu zadržati znamenitoga uzgajatelja i doznačiše mu za njegov zavod jednu kuću u München-Buchseeu. U obližnjem Hofwylu imao je gospodin pl. Fellenberg vrlo napredan uzgojni zavod, kasnije sirotište. Učenici su se poučavali u najnužnijim školskim predmetima, a bijahu zaposleni i gospodarskim radnjama. Što nije uspjelo plemenitome Pestalozziju u Neuhofu, pošlo je za rukom razboritom i jake volje Fellenbergu u Hofwylu. U Neuhofu vladaše ljubav, a u Hofwylu razum.

Po želji učitelja predade Pestalozzi upravu gospodarstva u Buchseeu praktičnom Fellenbergu. Ovaj je svojom pronicavošću, velikom spretnošću i željeznom voljom uredio sve potrebno. Ali dvostruko vodstvo vanjskih i nutarnjih posala pokazalo se neprovedivim i bez svrhe. Oduševljen i pun ljU-

bavi uzgajatelj Pestalozzi nije pristajao uz hladnoga i praktičnog račundžiju Fellenberga. I tako se rastadoše. Pestalozzi se odazva pozivu waatlandske vlade i prenese svoj uzgojni zavod u stari grad u *Yverdonu* ili *Iffertenu* na južnom kraju neuenburškoga jezera. Tu je njegov zavod došao na svjetski glas. Iz čitave Evrope hodočastiše onamo ljudi, koji su imali smisla i srca za uzgoj mladeži i za dobro naroda. Bogati su ljudi iz Njemačke, Danske, Francuske, Engleske i Rusije slali svoje dječake u Yverdon, da ih Pestalozzi uzgaja.

S obzirom na jezik vladao je među gojencima više puta takav metež, kao ono među graditeljima kule babilonske. Mnoge su vlade, osobito pruska, slale mlade ljude k Pestalozziju, da nauče njegov način uzgajanja i da ga prenesu u domovinu. Tako je pruski kralj Fridrik Vilim III. uz velike žrtve poslao dvanaest darovitih ljudi, koji poslije podigoše prusko školstvo do velike visine. Odasvud zahtijevahu Pestalozzijeve učitelje, koji prenesoše njegov način obučavanja u Petrograd, Kopenhagen, Madrid i Napulj. Knezovi, velika gospoda i pruski kralj podupirahu novčano Pestalozzijev zavod, a staroga su uzgajatelja počastili pohodima, pismima, kolajnama i dr.

Grad Yverdon.

U Pestalozzijevu načinu uzgajanja bijahu tri temeljne misli: 1. Priroda je najistinitija voditeljica u uzgoju i obuci. Stoga treba ispitivati prirodu, čovječji duh i zakone njegova razvitka. 2. Prva i prijeko potrebna sredstva cijele obuke jesu *riječ, oblik* i *broj*. 3. Zrenje je temelj svake spoznaje.

U knjizi *„Kako Gertruda uči svoju djecu"* razvija Pestalozzi svoje misli i čini pokus, da cijelu obuku udesi prema zakonima, po kojima čovječji duh dolazi od čutilnih zorova do jasnih predočaba i pojmova.

Pestalozzijev život i rad u Yverdonu od 1805. do 1825. neka osvijetle slijedeće male pripovijetke.

Evo što pripovijeda o Pestalozziju Roger pl. Guimps, gojenac u Yverdonu.

„Pun očekivanja udoh u svoju sobu. Prvi utisak bijaše neugodan. Nije tu vladala velika čistoća, a cijeli namještaj bijaše tako jednostavan i priprost, da se to danas jedva i zamisliti može. Sobu osvjetljavaše lojenica, pa si uzalud tražio svijećnjak i škare za obrezivanje stijenja. Svijeća bijaše utaknuta u zavojnicu dviju debelih željeznih žica, a njezini donji krajevi bijahu utaknuti u komad drva. No naskoro nesta toga prvoga dojma. Pestalozzijeva nježna dobrota osvoji moje srce. Njegov pogled bijaše istodobno živahan i nježan. Sav bijaše prožet dobrostivošću i srdačnošću. Bezazlen humor i vedar duh, koji vladaše među saučenicima, djelovaše naskoro i na me. Gotovo strastvenim marom prihvaćahu se učenici posla. To je činjenica, koju danas jedva još shvaćam, ali je dokazom, da bijah i ja odmah začaran novim načinomo bučavanja.

Još ne bijah navršio sedmu godinu, a morao sam početkom zime vrlo rano ustajati i proći tamnim gradom, da mogu u šest sati pribivati prvom obučnom satu. Nikada mi nije došlo na um, da se zbog toga jadam. Tolik bijaše moj mar.

Kad bi Pestalozzi sastao u hodniku koga od svojih mladih gojenaca, pomilovao bi ga rukom po glavi i rekao: „Hoćeš li biti valjan i dobar?" Onda bi s njim govorio o njegovim roditeljima, o dobrom nebeskom Ocu, a često bi završio s nekoliko riječi o prirodi, koja je kao i njezin Stvoritelj lijepa i dobra i s kojom treba da uvijek u skladu radimo. Nijesam uvijek razumio ovih malih zabavica, ali sam svagda bio ugodno dirnut i zadržao sam taj prijatan dojam. Pestalozzi je ljubio sve svoje gojence kao otac, ali ljubimaca nije imao. Govorio bi: „Gdje ima ljubimaca, tamo prestaje ljubav."

U malom razredu, u koji sam bio primljen, poučavalo se na francuskom jeziku. Međutim je većina učitelja, učenika i slugu za prvih godina moga boravka u zavodu govorila njemački. Njihov jezik, ukus i običaji prevladavahu u nutarnjem životu grada. To bijaše švajcarsko-njemačko domaćinstvo, presađeno u francusku Švajcarsku. U određene satove dana morali su svi govoriti francuski, u druge pak njemački. Tako je svaki učenik brzo naučio strani jezik. Ali se kod toga uvukla miješavina jezika, koja je bila na štetu čistoće obaju jezika. Najveće nam veselje bijahu izleti u Jura-gorje. Kod toga bijahu po mogućnosti sva godišta zajedno. Ja pripadah k sedmogodišnjima. Učitelji postupahu s nama materinjom obzirnošću. Nijesmo daleko hodali, e da bi uščuvali naše male noge. Katkada smo dobili komadić šećera, umočena u sok od trešanja, da zaboravimo tegobe puta. Ako je put bio dalek, vozili smo se pjevajući na seljačkim kolima i prolazili tako više sela.

Kad smo stigli na visoke, jelama zasjenjene planinske livade, veselo smo sabirali bilje i kamenčiće. A kada se vratismo, morali smo svoje doživljaje pripovijedati usmeno ili pismeno, već prema svojim sposobnostima. Bilo je mnogo toga, što je trebalo pričati, jer su naši učitelji putem svraćali našu pažnju na sve, što bijaše poučno. Tako bijahu naši izleti istodobno obučni satovi iz prirodopisa i zemljopisa.

Otac je Pestalozzi osobito rado promatrao igre svojih učenika. Igrama je podavao osobitu važnost. Kada djeca nijesu radila, morala su se igrati. On bi se odmah uznemirio i zabrinuo, kada se koje dijete nije igralo, misleći da je tjelesno ili duševno bolesno.

Jednom se Pestalozzi vrati iz Basela, počašćen raznim kneževskim darovima. Njima se je veselio kao dijete i svakom ih je pokazivao. No toga nije činio iz taštine, jer te mane nije poznavalo njegovo srce. Vidio je u tom dokaze, da se njegove osnove za podizanje narodnoga blagostanja podupiru i samo to ga je veselilo i usrećivalo. Moji roditelji i ja bijasmo pozvani k njemu na večeru. On je na grudima imao krst ruskoga Vladimirovoga reda i dao nam je okusiti tokajskoga vina, što ga je od austrijskoga cara primio. Ali već nakon nekoliko dana nije više mislio na te počasti, a njegov ruski krst počivaše u ormaru. Svojoj vanjštini nije posvećivao ni malo pažnje. Držao je, da mu je vrijeme za nešto bolje potrebno. Samo onda, kada bi primio kakav visoki posjet, nagovoriše ga, da se brzo uredno obuče. Mi učenici bijasmo uvijek iznenađeni, dapače ponešto obradovani, kada bi došao u razred u crnome fraku, bijeloj kravati i s kolajnom u zapučku.

Gospođa Pestalozzi na samrti.

Bolnu uspomenu ostavi u meni smrt gospođe Pestalozzijeve g. 1815. Njezinom smrću nasta u nutarnjem životu zavoda potpuna promjena. To osjećah, premda bijah još mlad. Nijesu uvijek dovoljno cijenili visoko umnu i moralnu vrijednost ove vanredne gospođe. Svojom nježnom obzirnošću, mudrim savjetom i srdačnom odanošću imala je mnogo udjela u radu svoga muža. Gospođa Pestalozzi bijaše gotovo uvijek bolježljiva, pa je malo kada izlazila; ali njezina soba bijaše središtem cijele kuće, gdje je svaki rado proboravio nekoliko časaka, da čuje nekoliko srdačnih i ljubeznih riječi. Kad joj se iskazivahu posljednje počasti, bijaše prisutno veliko mnoštvo ožalošćenih. Svaki ju je oplakivao i žalio je starca, koji je izgubio posljednji oslon u svome životu."

Kako je g. pl. Türk došao k Pestalozziju.

Misao o boljem uzgoju obuze u ono doba sve slojeve. S njome se baviše najodličniji muževi i žene. Mnogi ostaviše visoke i stalne službe, da se kod Pestalozzija obrazuju za učitelje i uzgajatelje.

Među ovima bijaše i gospodin pl. Türk, pravni savjetnik u Oldenburgu. On ostavi svoju službu i pođe k Pestalozziju, s kojim već odavna dopisivaše. Htio je na mjestu upoznati duh Pestalozzijeva djelovanja i nastojanja, da može onda u svojoj domovini u istom duhu i u iste svrhe djelovati.

Svoj sastanak s Pestalozzijem opisuje on ovako: „Blizu *Hildenbanka* vidjesmo, gdje dolaze kola." „Da je to bar Pestalozzi!" rekoh Niedereru, prijatelju i pomoćniku Pestalozzijevu, koji me je pratio. „To je on!" odvrati ovaj. Kada dođoše do nas i zaustaviše se, Pestalozzi skoči dolje i zagrli me. Činilo nam se, kao da se već godine i godine poznajemo. Morao sam s njime uči u kola. Bio je vrlo vedar i veselio se, što je mogao sa svojima putovati u Buchsee, a da nikomu nije ništa dužan ostao.

„Prijatelju, ide, ide!" reče mi s izražajem — da, trebalo je vidjeti to živahno oko, te crte lica, koje odavahu nepokolebivu dobroćudnost, što odolijevaše svim burama sudbine, da si uzmogneš predočiti taj izražaj. Nešto slična ne vidjeh ni u kojem ljudskom licu. Tu punoću čuvstva, to bogatstvo misli, za koje često nije dostajao izraz, odijevaše Pestalozzi u govor, čije mi riječi bijahu gotovo sasvijem nerazumljive. Pestalozzija obuzimaše nesavladiva želja, da se svima povjeri, da svakoga predobije za dobru stvar, za koju je on živio i trpio, a svaka crta njegova lica tumačila je ono, što je govorio i tako razumjeh više, nego li sam očekivao."

Gospodin pl. Türk, plemenit čovjek, jake volje, posta jedan od najpouzdanijih i najmilijih prijatelja Pestalozzijevih. Njegova pisma iz München-Buchseea o Pestalozziju i njegovoj početnoj obrazovnoj metodi bijahu vrlo vrijedni izvještaji novoga života i nastojanja u Buchseeu i Yverdonu.

Kasnije posta vladin savjetnik u Potsdamu, pa nastojaše neumornim marom i požrtvovnom ljubavlju oživotvoriti u Prusiji ono, što ga je kod Pestalozzija oduševljavalo kao najljepša svrha njegova života.

Što mišljahu pruski kralj i kraljica o Pestalozziju.

Prusija bijaše najplodnije tlo za Pestalozzijeve misli uzgajanja. Za ove se oduševiše dobrostivi kralj *Fridrik Vilim III.* i plemenita kraljica *Lujza*, misleći, da će boljim uzgajanjem podići duh naroda, a sreću njegovu povećati.

Ta je nezaboravna kraljica napisala u svoj dnevnik: „Sada čitam *Linharda* i *Gertrudu* od *Pestalozzija*. Dobro mi je u tom švajcarskom selu. Da sam svoj gazda, sjela bih u svoja kola i odvezla bih se k Pestalozziju u Švajcarsku, da sa suzama u očima i stiskom ruke zahvalim tome plemenitom čovjeku. Kako on voli čovječanstvo! Jest, ja mu u ime čovječanstva zahvaljujem."

Godine 1814. pođe kralj u *Neuenburg*, koji je prije pripadao Prusiji. Pestalozzi bijaše bolestan, ali se pridigne, a vjerni ga *Ramsauer* povede do kralja. Htio je da zahvali plemenitom vladaru za njegovo nastojanje oko pučkoga školstva, koje je pokazao osobito time, što je poslao mnoge učenike u Yverdon. Na putu pade Pestalozzi nekoliko puta u nesvijest. Moradoše ga dići s kola i odnijeti u kuću. Ramsauer ga pokuša nagovoriti, da se vrati, no Pestalozzi reče: „Ne, šuti o tom! Moram vidjeti kralja, pa makar ondje i umro. Bude li poslije moga posjeta kod kralja samo jedno dijete u Prusiji bolje obučavano, dovoljno ću biti nagrađen." On dođe kralju, koji ga dobrostivo primi, te je smio da izreče svoje želje.

Kako je rado i nesebično pomagao siromasima.

Jednom pođe Pestalozzi u Basel. Putem ga srete neki siromašan čovjek. Glad i tuga odražavahu mu se na licu. Njegovo odijelo govoraše o velikoj nevolji. On stane pred Pestalozzija, skinu šešir i reče: „Dragi gospodine, smilujte se meni bijedniku! Žena mi leži bolesna, moje petero djece moli hljeba, a ja nemam zarade. Stid me je prositi kruha pred tuđim vratima i na cesti, a opet ne znam, što da počnem. Pomozite mi, Boga radi!"

Pestalozzi pretraži sve džepove, koji bijahu kao obično prazni. „Siromašni čovječe", reče „zlata ni srebra nemam kao ni vi." Uto pogleda svoje kopče na cipelama. One bijahu od srebra, dar njegovih prijatelja. „Stanite!" poviče veselo, „ipak imam više nego li vi! S toga moram s vama dijeliti." Brzo se sagne, odriješi kopče i dade ih siromašnom čovjeku.

„Prodajte ih i kupite kruha svojoj djeci!" reče. „U Baselu pođite k gospodinu Iselinu, koga svako dijete pozna, pa mu recite, da vas je Pestalozzi poslao. On će vam naći posla i hljeba. Možda ću i sam k njemu ići i zagovarati vas!"

To rekavši pruži siromašnom čovjeku ruku, sveza cipelu slamnatom uzicom i pođe veselo svojim putem.

Kako se u pogibli pokazao hrabrim i odlučnim.

Jedne tamne novembarske noći god. 1804. idahu Pestalozzi i njegov prijatelj Krüsi pored svojih kola uzbrdo. Na putu sretahu nekoliko praznih kola, koja bijahu natovarena praznim vinskim bačvama. Pestalozzi je hodao nekoliko koračaja iza Krüsija, pa je čuo samo štropot svojih kola. Najednom primijeti, da je više konja pred njim. On mišljaše, da su slobodni i da dolaze s paše, pa htjede proći ravno između njih. Uto ga pogodi udarac rude i obori ga na zemlju, te nije u mraku mogao vidjeti, jesu li se konji zaustavili ili su pošli dalje. Ali glavom mu proleti munjevitom brzinom misao: „Kotač dolazi!" Smion i brzi skok na stranu spasi mu život. Krüsi je čuo njegov glas, pa se zaustavio, ne znajući, što se dogodilo. Kako se je nemilo iznenadio, našavši starca ležati u grabi kraj puta. Nastojao je da mu pomogne ustati, pa se prestraši, kad opazi, da mu je odijelo sasvim poderano. „O Bože!

Što vam se dogodilo?" pitaše. „Bijah pod koniskim kopitima", odgovori Pestalozzi mirno. Nije ni sam znao, je li ranjen. Ali, jer Krüsi ni e opazio krvi, pomože mu, da se uspravi, te je odmah mogao dalje poći. Malo pomalo pripovijedaše cijeli događaj. Pri tom mu je dušu ispunjavala svijest: *„Bog me je spasio,* ali sam kod toga očutio, da u meni ima još snage, a mišljah, da je već sasvim razorena i izgubljena. I na meni se ispunilo, što je David rekao: „Između mene i smrti bijaše samo jedan korak." Srdačno, toplo i oduševljeno zahvaljivaše Bogu za pomoć kao nikada u životu, moljaše ga za milost, da uzmogne vazda u njemu i za njega živjeti, te svojim radom širiti istinu.

Kako je malo pazio na svoju spoljašnost.

Pestalozzi bijaše uvijek zaokupljen dubokim mislima ili poslom, pa je često zbog toga zanemario svoju spoljašnost. Jednoga dana objaviše u gradu dolazak holandijskoga kralja. Na vratima, kroz koje je Pestalozzi htio ući do kralja, stajaše učitelj *Blochmann*, kasnije profesor i školski savjetnik u Dresdenu i vidje na svoje veliko iznenađenje, da je Pestalozzijeva desna noga do polovice gola. Blochmann povuče brzo oca Pestalozzija na stranu, popravi mu čarapu, što mu spala, i očisti njegov tamno sivi kaput od prašine i perja. Ovaj brzo zahvali i požuri se do kralja.

Jednom dođe zaprašen i zaprljan pred vrata grada *Solothurna*. Sluga je vijećnice držao, da je skitnica, pa ga uapsio. „Povedite me *Lüthiju*!" doviknu mu Pestalozzi. Lüthi bijaše ugledan član helvetske vlade i prijatelj Pestalozzijev.

Sluga oklijevaše, jer mu se činilo nemogućim, da bi čovjek u takovu odijelu mogao imati posla s Lüthijem. „Hajdemo, hajdemo!" reče Pestalozzi užurbano, „inače biste to mogli požaliti". Sluga ga povede k vijećniku. Jedva je Lüthi opazio svoga prijatelja, potrči mu ususret i zagrli ga. Sluga bijaše vrlo zbunjen. Ali Pestalozzi posegnu u džep, dade mu jedan talir i reče: „Učinili ste svoju dužnost!"

10. Starac umoran od života.

Slogom rastu male stvari, a nesloga sve pokvari. Pestalozzi, čovjek ljubavi, morade na svoju preveliku žalost doživjeti to, da mu zavod propane zbog nesloge njegovih najboljih i najmilijih učitelja *Josipa Schmida* i *Ivana Niederera*.

Prije toga doživje još tu radost, da je Josip Schmid dobio 40.000 maraka čiste dobiti od njegovih djela. Taj veliki iznos darova Pestalozzi svečano i javno za osnutak novoga sirotišta. Prva misao njegova života trebaše da bude i posljednja u životu: s ljubavlju pomagati siromašnima i nesrećnima.

Kada je ostavljao Yverdon, mjesto svoga dvadesetgodišnjega blagoslovnoga djelovanja, uskliknu bolno: „Doista osjećam kao da s ovim odstupom činim kraj svome životu, tako me to boli."

Ojađeni osamdesetgodišnji starac vrati se u *Neuhof*, gdje je započela njegova ljubav i njegovo stradanje. Tu je gospodario njegov unuk Bogoljub,

koji s veseljem primi svoga djeda. Njegov sin Jakov umrije 1801. nakon dugog bolovanja, a njegova valjana snaha Anka bijaše mnogo godina jedna od najboljih potpora njegove kuće. Njegov praunuk Drago Pestalozzi postade kasnije gradskim savjetnikom u Zürichu, profesorom i pukovnikom.

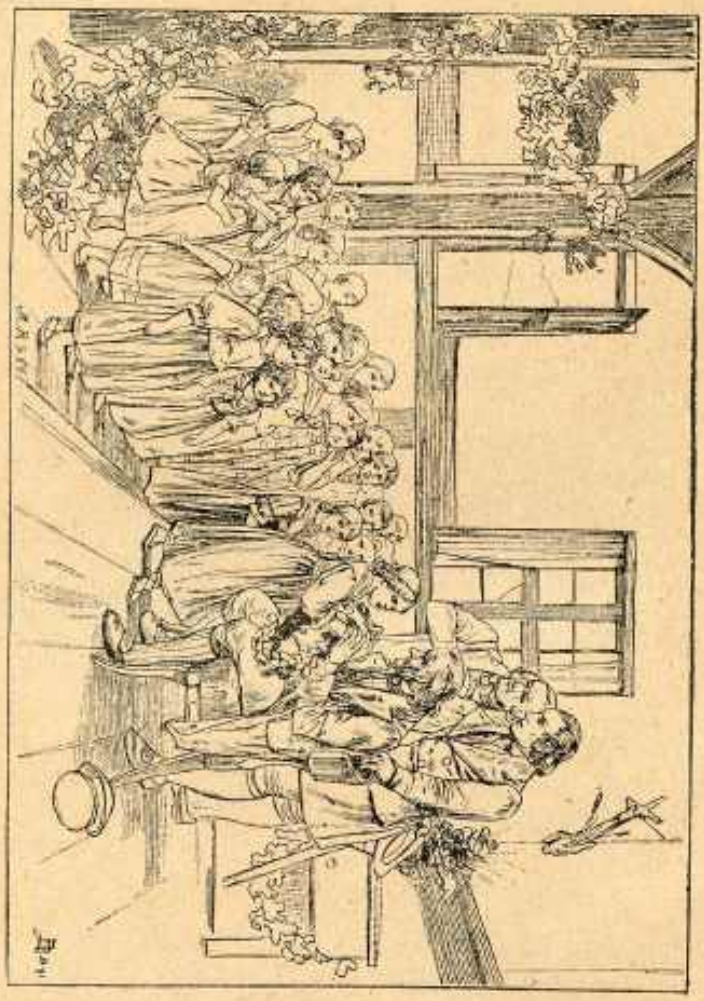

Pestalozzijev pohod u Beuggenu

U zatišju Neuhofa smiri se i Pestalozzijeva duša. Poput umornoga hodočasnika gledaše još jednom u duhu na svoj nemiran život, na sve, što je učinio i pogriješio, proživio i želio, za što se borio i trpio. To bijaše nemilosrdno, da je više puta sam sebe pristrano i nepravedno osuđivao. Rezultate svojih razmatranja priopći u dva spisa. To bijahu: *„Udesi moga života"* i *„Moj labuđi pijev"*. Ako i odviše nemilosrdno šibaju slaboće i pogrješke oca Pestalozzija, a grijehe drugih preblago opravdavaju, to ipak iz svakoga retka govori kršćanska poniznost i srdačna ljubav prijatelja mladeži i čovječanstva, velika plemenitost, divno srce, te bogatstvo ljubavi i iskustva.

U posljednjoj godini života doživi još jednu veliku radost i čast. U *Beugenu* je plemeniti *Zeller* uredio sirotište prema Pestalozzijevim načelima. Tako je siromašnoj zapuštenoj siročadi dao očinski dom i čednu obiteljsku sreću. Kao pravi otac uzgajao je s ljubavlju i razboritošću svoju dječicu. I učitelje obrazivaše za teško zvanje uzgajatelja. Zeller pozva Pestalozzija, da ga pohodi, a sijedi se starac rado odazva pozivu. Svečano obučena djeca dočekaše s pjesmom dobroga oca siročadi i sviju bijednih. Duboko ganut, suznih očiju pope se starac uza stube i sjede iznemogao za katedru. Onda pristupi k njemu jedna djevojčica i predade mu vijenac od hrastovih grančica. Ali ga on nježno otkloni, rekavši: „Ne meni, ne meni, nego nevinosti pripada vijenac!"

Pestalozzijev grob iza škole u Birru.

Nato zapjevaše djeca Goetheovu pjesmu iz „Linharda i Gertrude".

Der du von dem Himmel bist,
Alles Leid und Schmerzen stillest,
Den, der doppelt elend ist,
Doppelt mit Erquickung füllest.
Ach, ich bin des Treibens müde!
Was soll all der Schmerz und Lust?
Süsser Friede,
Komm, ach komm in meine Brust!

(U nevezanom slogu prijevoda: „Koji si s neba, te utišavaš svaku trpnju i bol; a onoga, koji je dvostruko bijedan, dvostruko osvježuješ: oh, ja sam umoran od života! Ta što će sav taj bol i sva ta radost? Slatki miru, dodi, oh, spusti se na moju grud!")

Starac spusti glavu i suze mu ugušiše glas.

Dana 12. januara 1827. slavio je Pestalozzi svoj rodendan i stupio u 82. godinu života. Oko njega bijaše sve hladno i pusto. Sve ga sjećaše na rastanak s ovim svijetom. U februaru se razbolje, ali ležaše samo malo dana. Odvezoše ga u *Brugg*, da bude bliže liječniku. Groznica je bivala sve jača i jača, a njegov nemir sve veći. Kad se smirio, reče: „Praštam svim svojim neprijateljima, sad će biti mirni, kad ja odem na vječni počinak. Rado bih poživio još mjesec dana zbog mojih posljednjih djela; ali i ovako zahvaljujem Bogu, što me pozivlje s ovoga svijeta. A vi, mili moji, budite mirni i tražite sreću u mirnome obiteljskome krugu!"

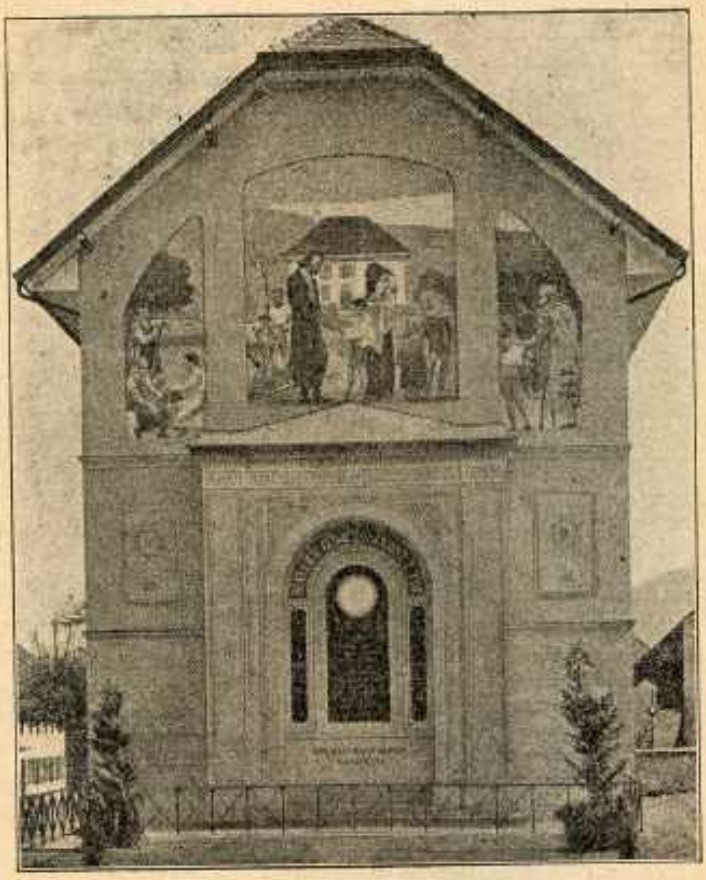

Pestalozzijeva grobnica.

Naskoro iza toga pojačaše se napadaji groznice. Ujutru 17. februara 1827. preminu. Sahraniše ga već 19. februara. Mrtva ga nošahu kraj sirotišta, koje je započeo graditi. Kraj škole u selu *Birr* sahraniše njegove zemne ostanke tiho i čedno. Sprovodu mogahu prisustvovati samo nekoji prijatelji, jer bijaše visok snijeg, a sprovod se obavio prije nego li se očekivao. U gradu *Aarau* bijahu obaviješteni o njegovoj smrti istom onda, kada je bio pokopan.

Samo učitelji i djeca najbližih sela mogahu pjesmom zahvalnicom otpratiti do groba plemenitoga, nezaboravnoga oca Pestalozzija.

Njegovo se tijelo već davno obratilo u prah, ali njegova uspomena je neprolazna, a njegovo djelo ljubavi spram mladeži i narodu besmrtno.

„Tko tako braću ljubi, diže,
Toga nikad smrt ne stiže."

Godine 1846., na stotu obljetnicu njegovoga rođenja, podigoše njegovi učenici i štovatelji lijep nadgrobni spomenik.

Na njemu stoji napisano:

Ovdje počiva
Henrik Pestalozzi,
rođen u Zürichu dne 12. januara 1746.,
umro u Bruggu dne 17. februara 1827.,
spasitelj siromaha u Neuhofu,
pučki propovjednik u Leonardu i Gertrudi,
u Stanzu otac siročadi,
u Burgdorfu i Münchenbuchseeu
osnivač nove pučke škole,
u Yverdonu uzgajatelj čovječanstva.
Čovjek, kršćanin, građanin:
sve za druge, za sebe ništa.
Neka je blagosloveno ime njegovo!

Prevela Fr. Všetečka.

Sadržaj:

Strana

1. Dobar otac i vjerna služavka 1
2. Neobičan učenik 4
3. Zvanje, prijatelj i žena 8
4. Otac prosjačke djece 13
5. Znameniti pučki pisac 18
6. Junački otac siročadi 23
7. Majstor kao ponizan pomoćni učitelj 29
8. Dječak s brda 33
9. U svijetu čuveni učitelj učitelja i uzgajatelj u Yverdonu . . 37
10. Starac umoran od života 43

ZBORNIK
NOVE ŠKOLE.
2.

KUĆNA MUHA

RAZNOSILAC UZROČNIKA ZARAZNIH BOLESTI.

(Popularna prirodoslovno-higijenska crtica za dom i školu.)

NAPISAO:
Dr. VATROSLAV VOGRIN,
profesor u drž. učiteljskoj školi u Čakovcu.

Prirodne nauke:
1.

ČAKOVEC 1926.

ZBORNIK NOVE SKOLE

2.

Urednik
Dr. ANTE CIVIDINI
direktor učiteljske škole u Čakovcu.

PRIRODNE NAUKE:

1. Kućna muha.

ČAKOVEC 1926.

KUĆNA MUHA

RAZNOSILAC
UZROČNIKA ZARAZNE BOLESTI.

*

(Popularna prirodoslovno-higijenska crtica za dom i školu.)

*

Napisao:
Dr. VATROSLAV VOGRIN,
profesor u drž. učiteljskoj školi u Čakovcu.

*

ČAKOVEC 1926.

Tisak Kraljeka i Vežića Čakovec.

1. Uvod.

Protiv svakog neprijatelja borimo se to lakše, što ga bolje poznamo. To pravilo vrijedi ne samo među narodima, ljudima, nego vrijedi to pogotovo za čovjeka prema raznim životinjama u prirodi. Na svakom koraku i u svako doba nailazi čovjek u prirodi na neprijatelje svake ruke, često i vrlo često na takove, koji mu stavljaju život u pogibelj direktno ili indirektno. Među tim našim neprijateljima imade ih, koje čovjek radi običnosti ni ne smatra neprijateljima u direktnom smislu, pa im ne posvećuje ni velike pažnje. U takove neprijatelje spada i naša kućna muha.

Iskustvo je pokazalo, da najobičnije, najčešće stvari u prirodi najmanje poznajemo. To je uzrok, da se kućnoj muhi dugo vremena nije posvećivala ona pažnja, koju ona po težini svoje nedaće zaslužuje. Nije tome dugo, što je i znanstveni svijet intenzivnije počeo voditi računa o kućnoj muhi, a rezultati svakojakih neprilika jasno se zrcale u plakatima, koji nas opominju i nagone na zatiranje kućne muhe.

Uza sve to ipak je vrlo malo ljudi, koji bi kućnu muhu smatrali svojim neprijateljem, nego je najviše, ako je drže dosadnim kućnim gostom i kao protiv takova upotrebljavaju sredstva. Da to nije dovoljno i da se zatiranju kućne muhe mora posvetiti daleko veća pažnja i znanje, svrha je ove radnjice, koja će na temelju istraživanja najvećih kapaciteta (n. pr. L. O. Howard) u tom pitanju pokazati, kolika nam zla prijete od kućne muhe, a ujedno podati putokaz, kako ćemo se od tog neprijatelja bar nekako braniti. Toga radi nastojao sam, da ova radnja bude sastavljena posve razumljivo i da bude pristupačna i razumljiva svima i svakome. Napredniji narodi imadu o tom predmetu gotovo čitavu literaturu. Mi, na žalost, još nemamo o tome jedne zaokružene slike, koju bi si naš čovjek mogao u ruke uzeti. Oni plakati po uglovima gradova i mjesta, mislim, da su u 99% slučajeva samo dekoracije uličnih uglova, glas u pustinji, koji ne dovodi k onoj svrsi, kojoj je namijenjen. Treba čovjeka uputiti u zlo, u kome se nalazi, a to je bila moja svrha, kad sam sastavljao ovaj prikaz. Ako on postigne samo 25% uspjeha, kome je namijenjen, postigao je mnogo, jer ćemo imati svi za 25% zla manje.

2. Položaj u životinjskom sustavu i opis jajeta, ličinke, kukuljice i odrasle muhe.

Kućnu muhu ubrajamo u razred kukaca (Insecta) u odio dvokrilaca (Diptera) a u familiju muha (Muscidae). Znanstvena je zoologija zove imenom Musca domestica L., čemu odgovara potpuno ono krivo ime domaća muha. U odjelu pravih muha nije kućna muha osamljeni stvor, ima ona nekoliko vrsta najbližih svojih rodica u našim krajevima, koje su njojzi toliko slične, da treba već dobro izvježbano oko, a kadgod i povećalo kao pomagalo, da ih možemo razlikovati. U našim stanovima međutim nijedna od njih ne dolazi ili barem nijedna nije naš stalni kućni gost. Najsličnije su kućnoj muhi t. zv. cvjetne muhe, kojima je znanost nadjela zajedničko ime Anthomyidae. Međutim, kako je svakomu poznato, često su u našim stanovima i druge muhe, a i takove, koje bodu, a neupućeni svijet krsti i ove kućnim muhama. Dolaze i takove muhe, koje kućnoj muhi nijesu nikako slične. Treba dakle, da se upoznamo bar u glavnom s onim obilježjima kućne muhe, po kojima ćemo je odmah raspoznati barem, dok je u našim sobama nađemo.

Veličina kućne muhe nije uvijek jednaka. Obično su oni primjerci, koji se ljeti rađaju veći od onih, koji dolaze u jeseni i pod kraj jeseni. Srednju ćemo joj veličinu označiti sa 7 mm. Tijelo kućne muhe (Sl. 1. i 2.), kao i svakog

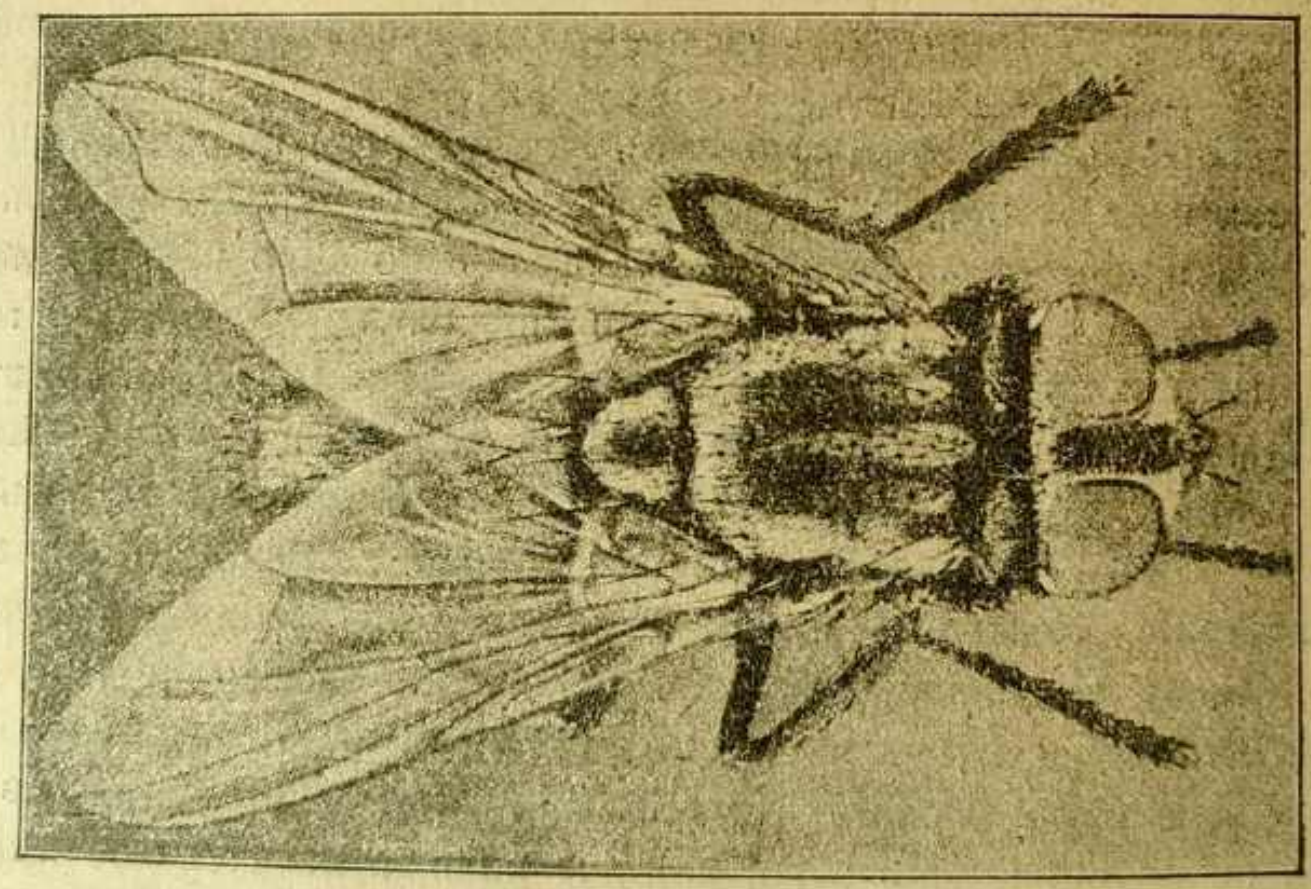

Sl. 1. Kućna muha gledana s gornje strane.
(Veliko povećanje po fotog. N. A. Cobb.)

kukca, sastoji od glave, prsja i zatka Svi se ti dijelovi mogu lako prostim okom vidjeti. Svaki od tih dijelova tijela nosi pojedine organe. Na glavi sa strane smjestile su se velike oči. Površina pojedinog oka, čini se gusto mrežasta, pa je nauka takve oči prozvala mrežastim očima. Točno na tjemenu glave ima muha još tri oka, kojima je površina posve glatka, a prikazuju se

uz malo povećanje kao tri točkice, koje su postavljene u formi trokuta. U sredini na prednjoj strani glave smjestilo se par kratkih ticala, a svako ticalo

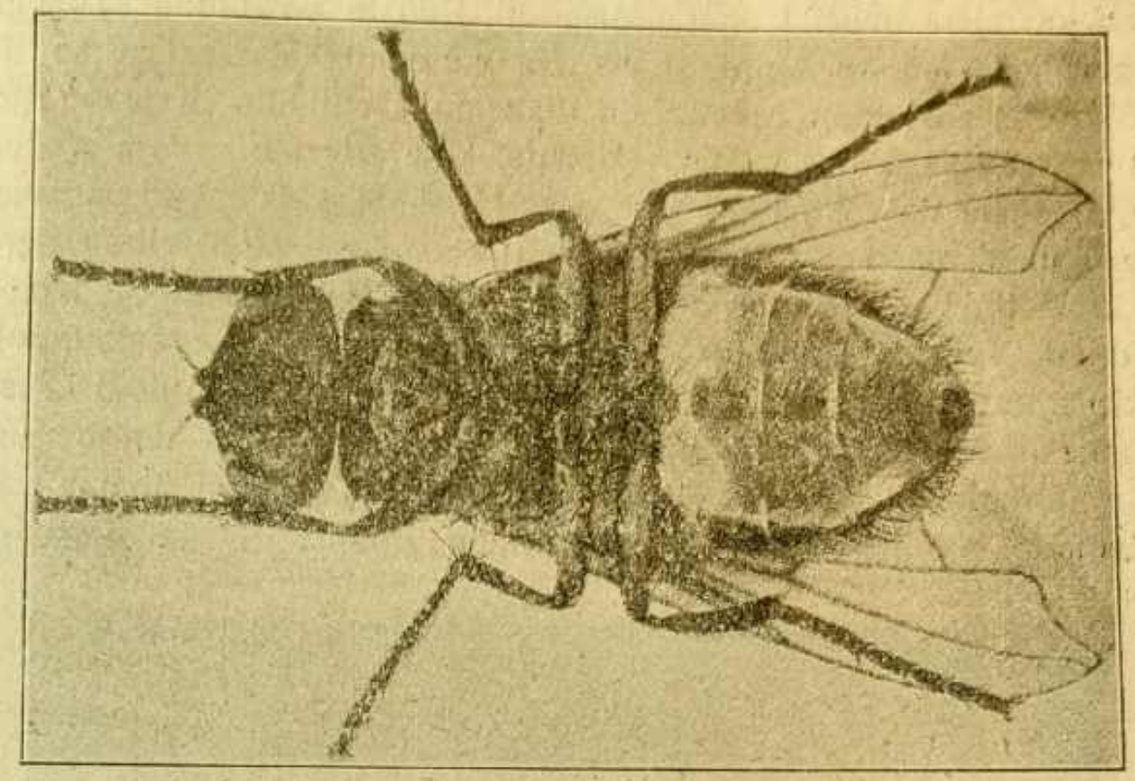

Sl. 2. Kućna muha gledana s donje strane. (Vel. povećanje po fotog. N. A. Cobba)

imade na svojoj gornjoj strani po jednu rasperjanu čekinju, kao maleno perce (to je jedno obilježje, po kome raspoznajemo kućnu muhu od nekih njoj

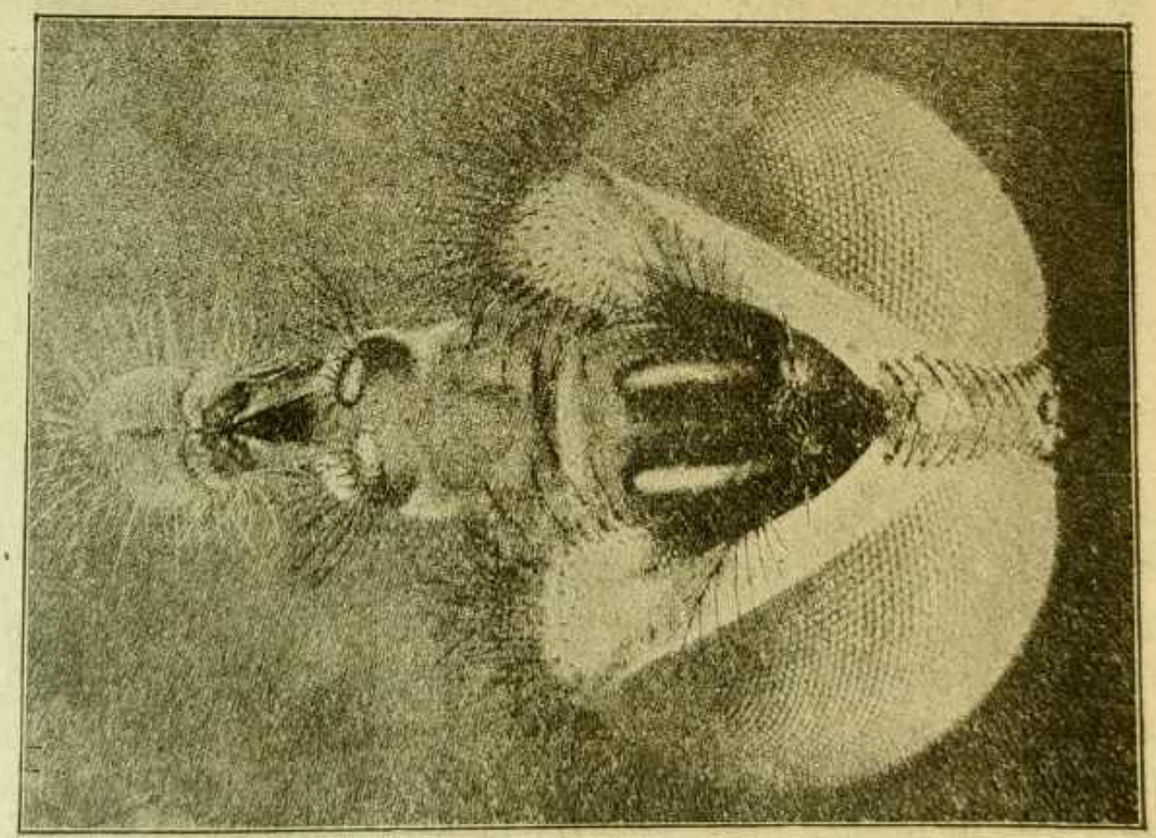

Sl. 3. Glava kućne muhe s prednje strane.
Na donjoj strani rila vidi se dobro usni otvor. (Po N. A. Cobbu.)

vrlo sličnih rodica, koje imadu tu čekinju jednostavnu, ne perastu!) Na donjoj strani glave smjestile se usne česti (Sl. 3. i 4), koje su u istinu zamršene građe,

a čine onaj aparat, koji mi kod muhe zovemo rilom. (Proboscis). To rilo kod kućne muhe služi isključivo za *lizanje*, a ne za bodenje. Muha može to svoje rilo, do neke mjere uvući i opet protegnuti. Rilo je po duljini sastavljeno od jednog gornjeg i jednog donjeg dijela. Na gornjem dijelu nalaze se dva lobusa, pokrivena zavinutim čekinjastim dlakama. Donji dio ili pravo rilo (haustellum) raspada se u dva lapasta komada, koje zovemo usnom pločom. Na gornjem se dijelu nalaze nabori t. z. pseudotraheje. Ovi nabori na usnoj ploči omogućuju muhi, da može pomoću njih u stanovitoj mjeri ribati, grepsti i strugati kruta hranila. Usni otvor nalazi se u sredini usne ploče, između oba lapasta dijela. Valja zapamtiti, da je cijela glava sa svim organima pokrivena većim i manjim dlakama, koje se nalaze i na samoj usnoj ploči. Prsje kod kućne muhe imade na gornjoj strani jedan par krila, a na donjoj strani tri para nogu. Drugi ili stražnji par krila, pretvoren je u jedan aparat t. zv. mahalice (haltere), a služi muhi kod pravocrtnog gibanja. Svaka noga građena

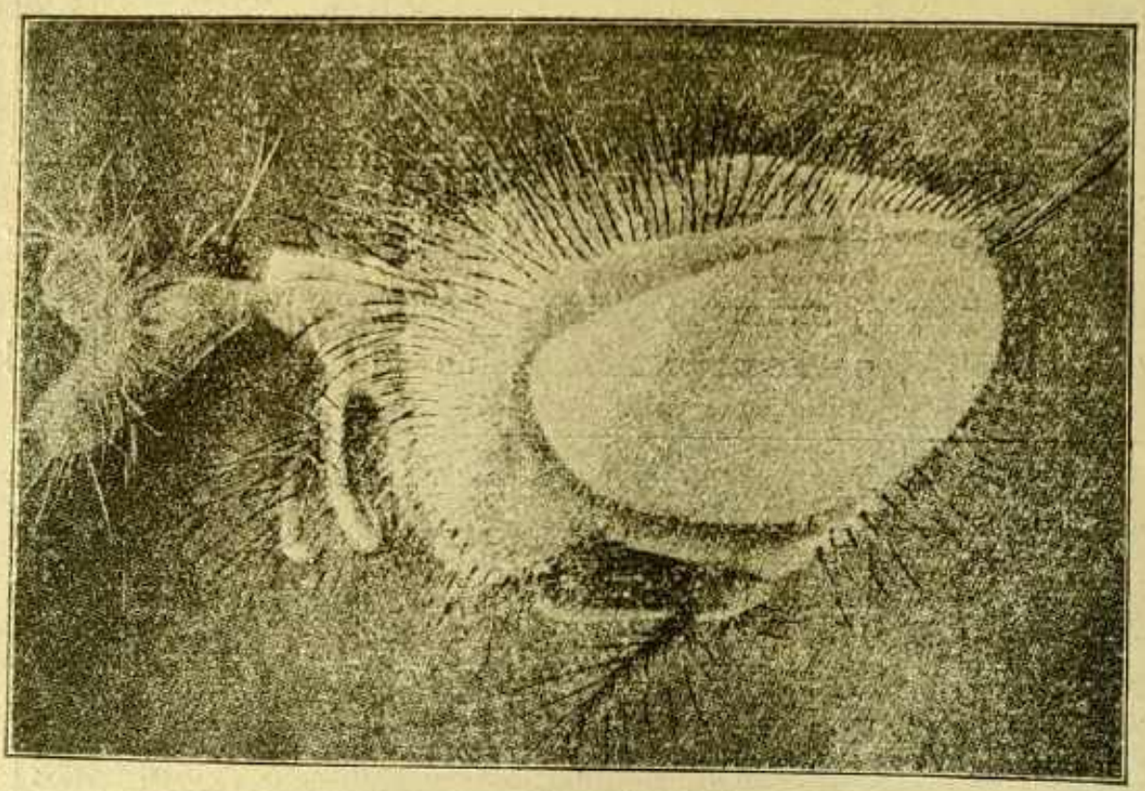

Sl. 4. Glava kućne muhe gledana sa strane (po N. A. Cobbu).

je od nekoliko članaka, pa se zato i zovu člankovite noge. Svaka noga završuje se s dvije pandže. Između pandža na nogama, nalazi se po jedan jastučić (pulvillus.) Jastučići su s donje prema tlu okrenute strane dlakavi, a izlučuju neku ljepivu tvar. Ta ljepiva tekućina omogućuje muhama, da mogu i na okomitim plohama hodati, stajati strmoglavce i hrptenom stranom prema zemlji okrenute. Sve noge posute su dlačicama. Gornja strana prsja ima *četiri* crne pruge i sva je posuta dlačicama (to je dalji karakter, po kome ćemo kućnu muhu razlikovati od nekih srodnica). Zadak građen je kao i kod svakog drugog kukca od nekoliko prstenastih člančića i sav je na gornjoj i donjoj strani posut dlačicama i čekinjama. (Sl. 2.) Ženka se od muškarca raspoznaje po širem i debljem zatku.

Od unutarnje građe za našu svrhu dolazi u obzir građa probavnog aparata Sl. 4. Probavni je aparat kućne muhe prilično jednostavne građe. Usni otvor počinje među dvijem usnim pločama i vodi u cijev, koja se zove ždrijelo (pharynx). Na cijev ždrijela nadovezuje se druga nešto šira cijev, koju

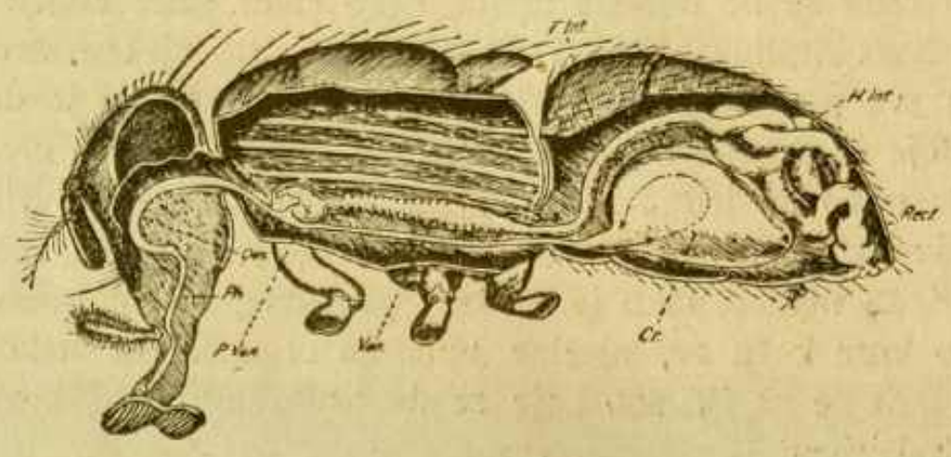

Sl. 5. Uzdužni rez kroz cijelo tijelo kućne muhe.
Ph. — ždrijelo, ve — jednjak, P. ven. — predželudac, ven. — pravi želudac, cr. — guša, T. int. — tanko crijevo, H. int. — stražnje crijevo, Rect. — debelo crijevo.

su prozvali jednjak (oesophagus). Jednjak, koji se većim dijelom još nalazi u predjelu glave, proširuje se u prsnom dijelu u odebljani dio t. zv. prednji želudac. Iza ovoga slijedi dugoljati pravi želudac sa naboranom vanjskom površinom smješten ispod jakih letećih mišica. Ostali dio probavnog aparata, koji se sastoji od crijeva i guše smješten je već u zatku. Iz prednjeg želuca izlazi duga cijev sve do u zadak i tu se ispod crijeva proširuje u mjehur.

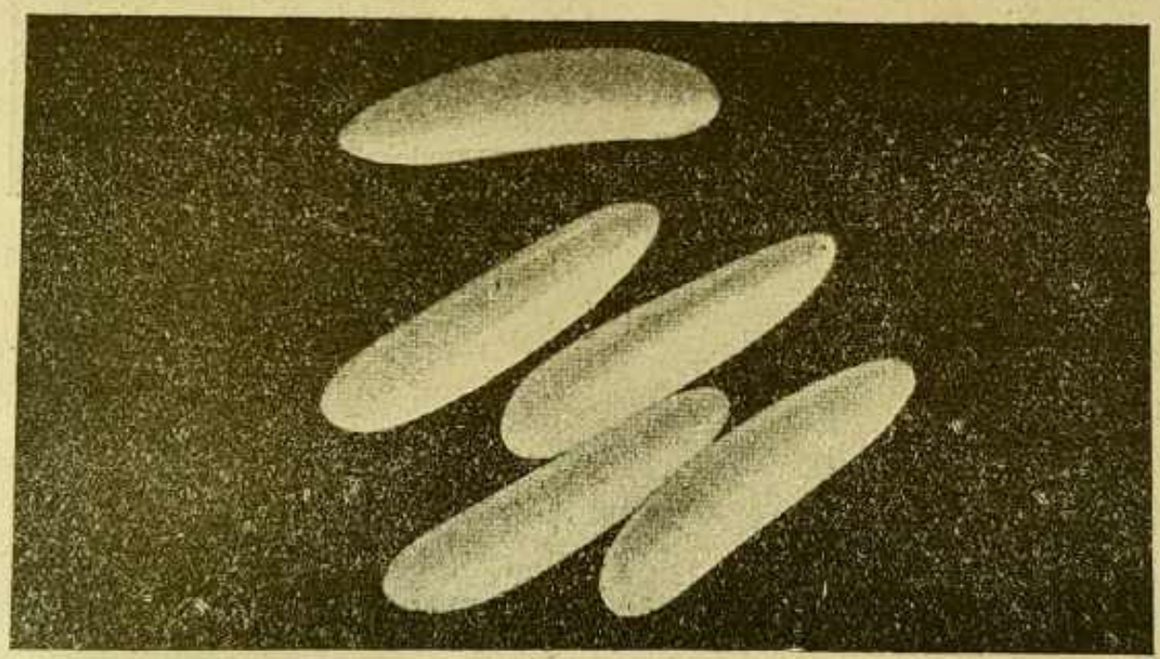

Sl. 6. Jaja kućne muhe. (Jako uvećana po Newsteadu).

Taj mjehur sa cijevi zajedno prozvali su gušom, a ima vrlo zanimljivu zadaću kod hranjenja muhe, kako ćemo to doskora vidjeti. Stražnji dio jednolikog crijeva prozvan je debelo crijevo. Osim probavnog aparata obilno je razvijen rasplodni organ, jajinjaci.

Jaje je vrlo maleno Sl. 6.; duljina mu je tek 1 m/m. a znade biti i manje. Oblika je dugoljato — jajolika, a nešto je i svinuto. Površina jajeta pokazuje se oku, koje ga gleda povećalom, kao prevučeno mrežom od šestokutnih okanaca.

Iz jajeta rađa se ne odrasla muha, nego stvor nalik crviću ličinka, što ga narod prozvao „upljuvak“ Sl. 7. Taj je crvić vrlo nježan stvor. Od stražnje strane pa sve prema glavi sve je tanji i šiljatiji. Glava je dakle najtanji dio ličinke. Boje je svijetlo-bijele, a duljine do 2 m/m. Na prednjem kraju ima sa svake strane po jednu bradavicu, a iz ustiju viri mu velika kuka. Na stražnjem kraju nalaze se po dva otvora, koja vode u cijevi, pomoću kojih ličinka diše. Koža ličinke, tako je tanka i providna, da, motrimo li je povećalom, vidimo kroz kožu sve njezine nutarnje organe. Iza nekog stanovitog vremena pretvorit će se ličinka, koja se do sada slobodno [micala, u drugu formu t. zv. kukuljicu.

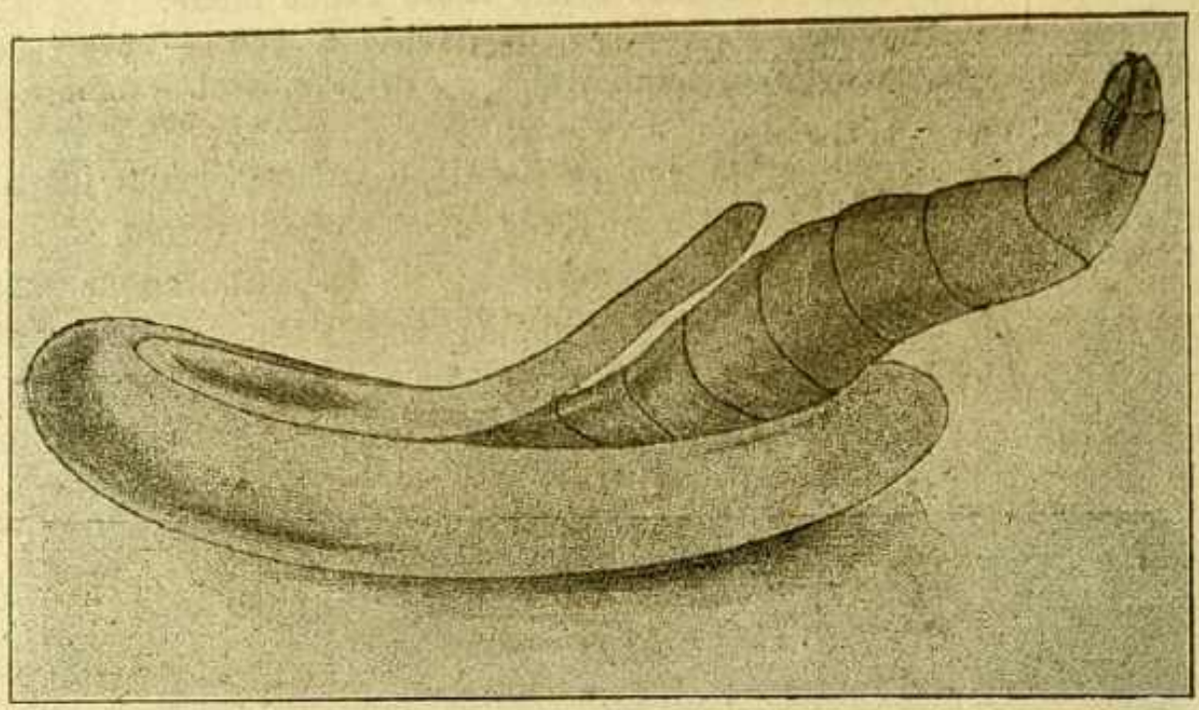

Sl. 7. Ličinka (upljuvak) kućne muhe u času kad izlazi iz jajeta (po Howardu).

Kukuljica ima oblik bačvice, sa nešto manjim stražnjim promjerom. Kad bismo bačvicu razrezali po polovici, našli bismo unutra pravu kukuljicu t. j. slobodno negibiv stvor, na kom ćemo već iza par sati, otkako se zakukuljio raspoznati već gotove neke dijelove tijela buduće odrasle muhe.

3. Biologija i razvoj kućne muhe.

Gotova, odrasla kućna muha je stvor topline i nečisti. Ne misli se time reći, da je svagdje gdje je nalazimo nečistoća, nego da ona za svoj razvoj treba onake tvari, koje zovemo nečist. Na ženku, po novijim studijama znanstvenog personala ministarstva poljoprivrede u Waschingtonu, djeluje izvanredno privlačivo svježi konjski gnoj, u koji ona odlaže jaja. Po svoj prilici je to osobito sredstvo privlačivosti crijevna sluz, koja obavija svaku svježu

konjsku izmetinu. Sl. 8. Međutim imade takovih krajeva, u kojima bi se jedva našao jedan konj, pa ipak ima i ondje kućnih muha. Stiles je našao u svinjskom gnoju toliko ličinaka, da je sve vrvjelo njima. Iza konjskog gnoja za odlaganje jaja manje je tražen i obljubljen kravski gnoj i to radi toga, jer mu se površina brzo skruti i pretvara u tvrdu koru. Naprotiv vrlo se lakomo traže čovječje izmetine, ako ima zato povoljnih uvjeta, a i kupovi truhlih biljnih otpadaka (pivovara, pecara) radi čega postaje jasno, da ima krajeva sa obiljem muha, a da ne mora biti mnogo konja ili krava. Istraživač Newstead R. sveučilišni profesor u Liverpoolu, uglavio je kao glavne izvore za razmnažanje kućne muhe u Liverpoolu 1) gnojišta, u koja se nanosi gnoj i to poglavito konjski gnoj 2) gnojišta, koja sastoje od napola upotrebljena hmelja kod fa-

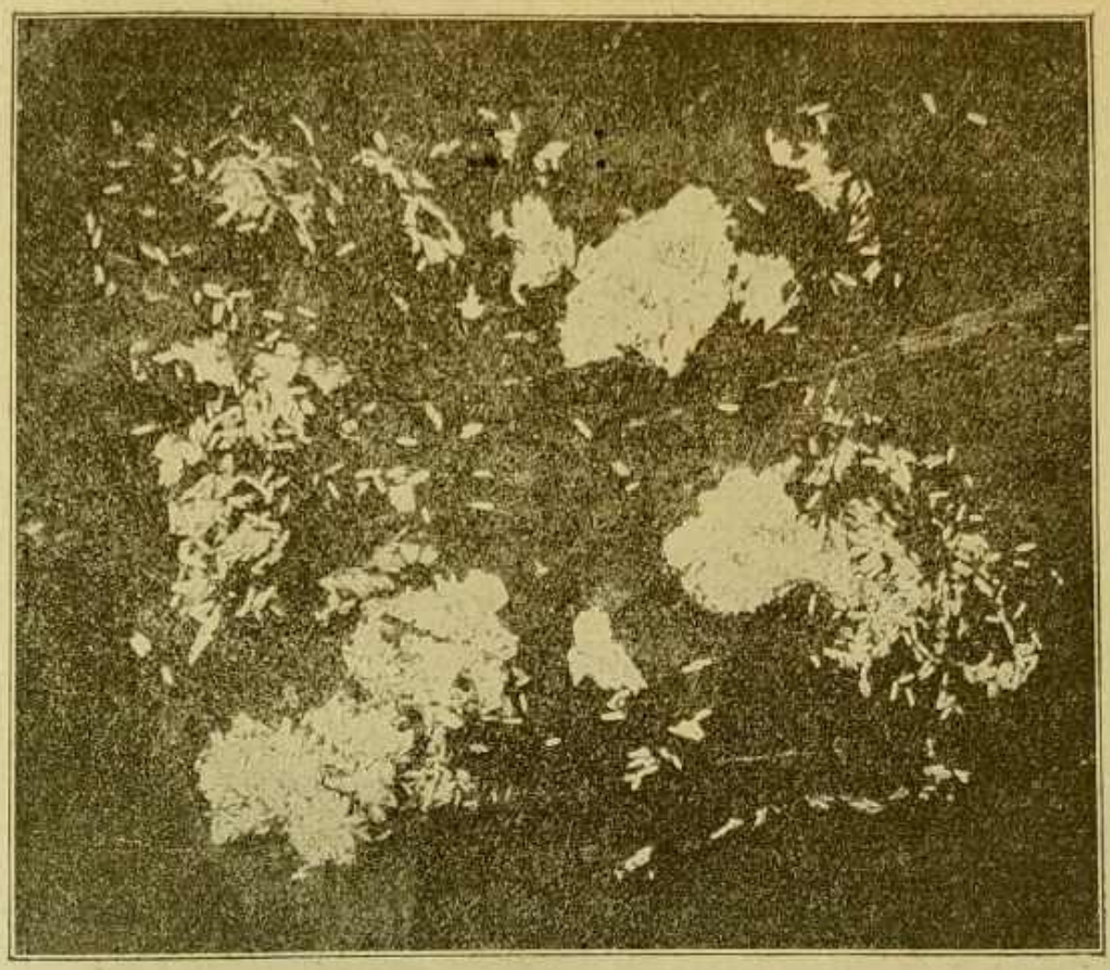

Sl. 8. Skupina jaja kućne muhe fotografirana sa površine konjskog gnoja (skoro naravna veličina po Newsteadu).

brikacije piva i 3) jame, u kojima se nalaze truhle tvari. Isti učenjak spominje, da je u jamama, u kojima se našlo svega — slame, papira, čovječjih izmetina, starih krpa, bilo 25% zaraženo muhljim ličinkama, a nešto manje da je bilo u takovim jamama, gdje truhlenje još nije izgubilo toplinu. Hewit je našao, da kućna muha odlaže jaja osim u konjski gnoj i na truhle biljne tvari n. pr. na one iz kuhinja. On je odgojio muhe iz banana, kajsija, trešanja, šljiva, jesenskih breskvi, a te je tvari, da budu stalnije u stanju raspadanja, miješao zemljom. Uspjelo mu je odgajanje kućnih muha i na kruhu namočenu u mlijeko, kuhanim jajima itd.

Sve ovo potvrđuje, da nema gotovo tvari, u koje ne bi muha odlagala svoja jaja, a da iz njih ne bi mogli izaći novi naraštaji muha. Interesantno je k tome dodati ono, što spominje Taschenberg o kućnoj muhi. Ne samo pokvarene i vlažne živežne namirnice, pokvareno jelo, odresci dinja, truhle životinje, kupovi svakovrsna gnoja, nego i iste pljuvačnice[1]) nijesu sigurne, da ih jednoga dana ne pohodi kućna muha i da ne odloži u njih svoja jaja.

Svaka ženka odloži u jednom neprekinutom nizu oko 120—150 jaja i to čini u četiri razmaka, tako, da bi svaka ženka odlegla za života okruglo 600 jaja. Netom, što je ženka odlegla jaja, započne u njima razvoj ličinke, koji je mnogo ovisan, kao i kod drugih kukaca, o vanjskim prilikama, osobito o temperaturi, koja je nužna za razvoj. Ispod te povoljne temperature, razvoj se u jajetu redovito zategne. Pokusima je utvrđeno, da su iz jaja kod tem-

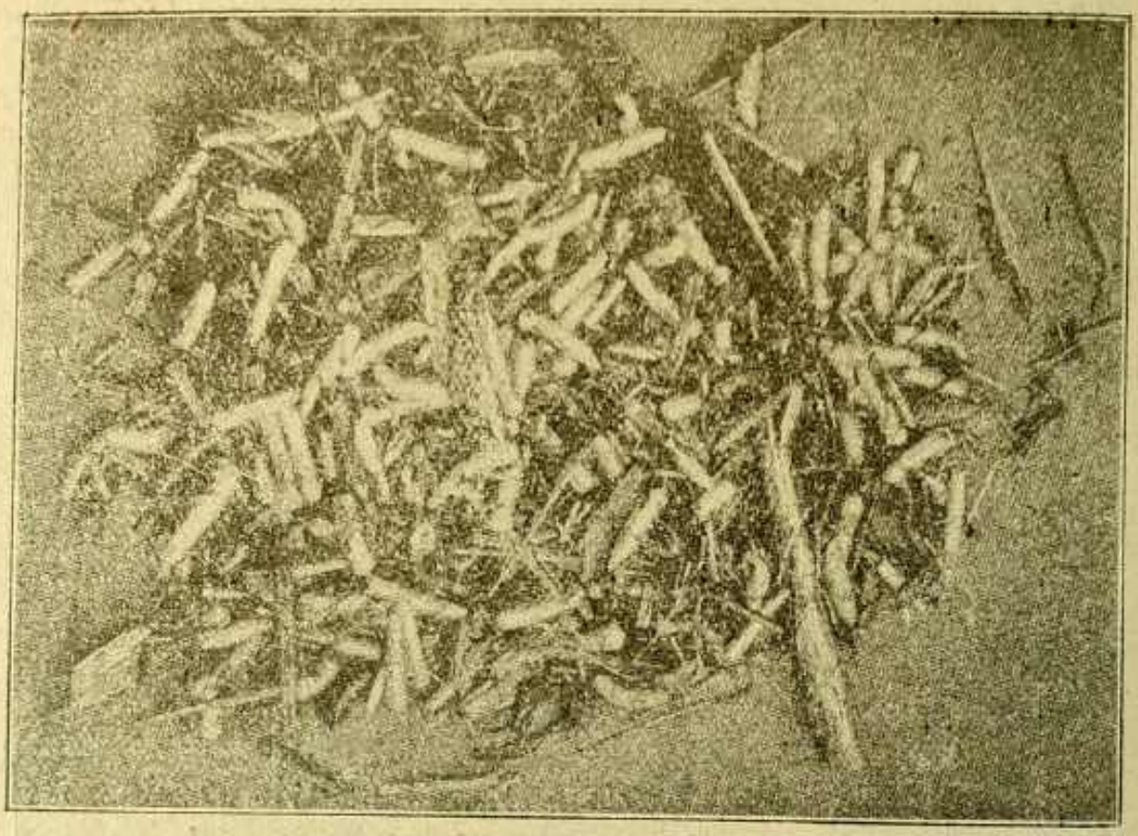

Sl. 9. Kukuljice kućne muhe u konjskom gnoju (po Newsteadu).

perature od 23.4°C—26°C izašle ličinke u vremenu od 8—12 sati, kod temperature od 15.5°C trebalo je dulje od 12 sati, a kod temperature od 7.2 °C tek treći dan. Uz najpovoljnije uvjete, kakovi su na pr. u ljetu, gotov je razvoj u jajetu za 8 sati. Čim je ličinka izašla iz jajeta, ubuši se u onu tvar na kojoj se izlegla, miče se vrlo brzo od jednog mjesta do drugog. Hrani se obilno i skuplja svaki dan veću količinu masti, jer će joj ta trebati, kad se pretvori u kukuljicu i kad se neće moći više hraniti. Za cijeloga se svoga vijeka, koji traje u povoljnim prilikama (obzirom na temperaturu) 5 dana, presvlači 2 puta. Prema tome imamo 3 stadija kod ličinke: I. stadij do prve presvlake traje 24 sata; II. stadij do druge presvlake 24 sata, a III. stadij do

[1]) Misli se na pljuvačnice, kakve se još i danas viđaju po selima i gradovima, najme drvene posude napunjene drvenom pilotinom ili pijeskom.

kukuljice 72 sata. Na koncu svoga vijeka kao ličinka, ona je žuto bijele boje. Prije nego li se ličinka pretvori u kukuljicu, ostavlja svoje mjesto hranjenja, potraži si zgodno zaklonište i tu se zakukulji. (Sl. 9.) Kukuljica je kestenjaste boje, bačvičasta oblika i čini se vrlo zgodna da sačeka zgodno doba za izlaz odrasle muhe.

Bačvice kukuljica naći je najčešće na rubovima kupova gnoja i na stijenama ili na najvišim mjestima, (Sl. 10) gdje je temperatura najniža. Po Newsteadu traje doba kukuljice od 5—7 dana, ali snizi li se jako temperatura, zna se razvoj u kukuljici zavući i 14—28 dana. Ako gnoj leži u malim kupovima ili je porazbacan, otputuju zrele ličinke pod kupove, da se ondje zakukulje. To je vrlo važno, osobito u našim stajama, ako nema posebnih spremišta za

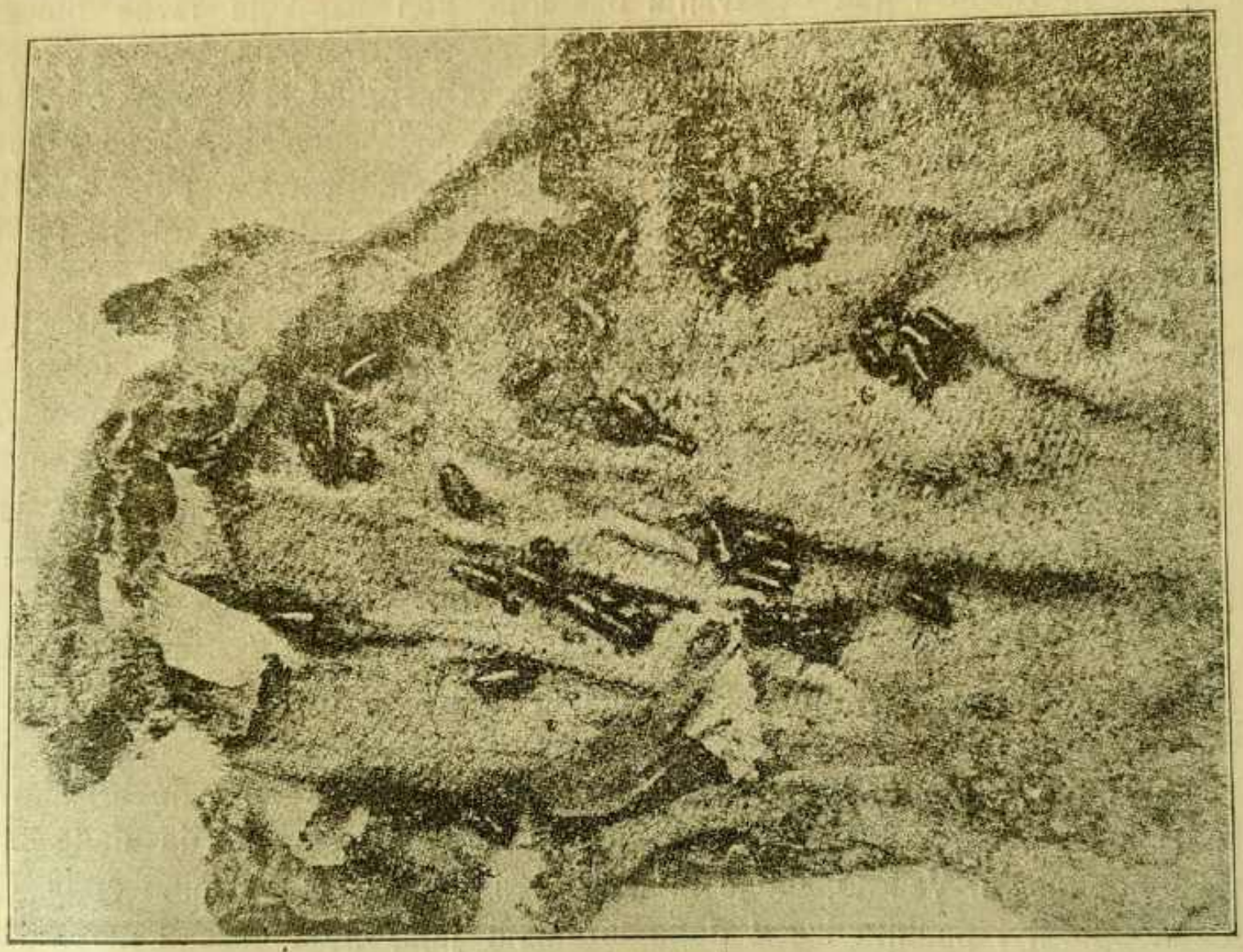

Sl. 10. Kukuljice kućne muhe na staroj krpi, koja je izvađena iz smetišne bačve. (Po Newsteadu.)

spremanje gnoja u vezi s uništavanjem muha. Prema svemu dakle potpuni razvoj kućne muhe traje počevši od jajeta do potpune muhe okruglo 10 dana.

Kad je potpuno razvijena muha izašla iz kukuljice ne čeka dugo, nego se dadne na posao hranjenja. U tu svrhu istražuje i ispituje marljivo svaki predmet na koji sjeda, dali bi bio zgodan za hranu. Ima izvrstan njuh, kojemu je sijelo ticalo i njime nanjuši sve, što za život treba. Muha je tvrdoglava, kapriciozna životinja, sjeda mnogoputa na isto mjesto čovjeku, osobito ako je znojan, jer ju vuče isparivanje čovječjeg tijela. Ona potrebuje obilje jela i

pila. Tekuće tvari muha posiše bez osobite muke. Sjedne li na napola osušene tvari n. pr. na napola osušenu pljuvačku čovjeka, osušeno mlijeko ili dr. prilijepi čvrsto svoje dvije usne ploče, obavlja žive kretnje usisavanja i pušta slinu. Isto tako čini muha, kad sjeda na krute tvari n. pr. na šećer. Nikada i nijedna kućna muha ne može pojesti ma ikoju krutu tvar, koja nije prije otopljena u njezinoj slini. Izgleda po svakidanjem iskustvu, da muhe vole napola osušene tvari nego li posve tekuće n. pr. ostavimo li vrć s mlijekom na stolu, kome se na rubu nalazi ukuhano osušeno mlijeko, vidjet ćemo, da će muhe radije sjedati na osušene partije, nego na tekuće. — Nema li takih, naravno je, da će se muha svom silom baciti na posao hranjenja na tekućem dijelu. Okolnost, što muha sjeda i na osušene tvari i na tekuće, od velike je važnosti kod usisavanja bakterija, koji uzrokuju razne bolesti. Sjetimo li se jednostavne građe probavnoga aparata izlazi, da bakterije, koje uzrokuju bolesti nepromijenjene prolaze kroz crijevo. To je potvrđeno pokusima! Pogotovo ako uvažimo pokuse Faichirea, koji spominje, da se muha zatvorena u škatuljici u 24 sata 50 puta ispražnjuje, ili svaki pola sata jedamput, onda nam dapače ne će biti ni začudo, što bakterije ni ne mogu poginuti u probavnom aparatu.

Cobbe je istraživao sadržaj izmetina kućnih muha i našao je u njima živuće spore (klice) raznih bakterija. Probava se naime sastoji u tome, da upije one tvari, koje se u tekućinama lako tope, koje izlučuje crijevo, a veći dio izbaci. Upravo toga radi primorana je kućna muha, da neproporcionalno mnogo jede. Ujedno odatle izlazi i golem broj nečistoće kućnih muha. Ovo bi nam bilo dokazom još i tome, da spoznamo, koliko zlo nam mogu nanijeti muhe, sjednu li na takva mjesta, gdje se njihove izmetine ne vide n. pr. na mnoge živežne namirnice, a prije toga usisavale su n. pr. pljuvačku sušičava čovjeka ili izmetine tifozna čovjeka ili bilo koju hranu, koja je bakterijama zaražena.

Iza kako se muha hrani svakojakom hranom kroz vrijeme otkako je ostavila kukuljicu prošlo je 10 dana, a ona se već sprema, da dade život novom potomstvu. Velimo, da je muha deseti dan postala spolno zrela. Ona se sada oplodi i počima iza 4 dana leženjem jaja, koja leže u neredovnim gomilicama po 120—150 jaja na skupinu Ovako to čini, kako smo spomenuli u četiri vremenska razmaka. Od ranog proljeća pa do kasne jeseni dapače još i u mjesecu novembru moguća su kod nas 9 generacija ili pokoljenja.[1])

Kako je strašna brojčana mogućnost razmnažanja kućne muhe, a s time naravno u vezi i one goleme opasnosti zaraze od kućne muhe, neka bude dokazom ova tabela: Od jedne kućne muhe, koja je n. pr. 15. aprila odložila 120 jaja izlazi računom:

Aprila 15. razvijena ženka odloži 120 jaja.
Maja 1. iziđe 120 muha, od tih 60 ženki.

---

[1]) U južnim krajevima naraste broj generacija na 13—14 na godinu.

Maja 10. od 60 ženki odloži svaka 120 jaja.
„ 28. iziđe 7200 muha, od kojih je 3600 ženki.
Juna 8. od 3600 ženki odloži svaka 120 jaja.
„ 20. iziđe 420 000 muha, od kojih 210.000 ženki.
„ 30. od 210.000 ženki odloži svaka po 120 jaja.
Jula 10. iziđe 25920 000 muha, od kojih neka je 129.60000 ženki.
„ 19. od 12960000 ženki odloži svaka po 120 jaja.
„ 29. iziđe 1555000000 muha, od kojih 7776000000 ženki.
Augusta 8. od 777600000 ženki svaka odloži po 120 jaja.
„ 18. iziđe 93312000000 muha, od kojih 4665600000 ženki.
„ 28. od 46656000000 ženki svaka po 120 jaja.
Septembra 10. iziđe 5598720000000 muha, od kojih polovica ženki itd. itd. Ovo bi nabrajanje čovjeka stvorilo potpuno beznadnim u borbi protiv takvog neprijatelja, koji se tako silnom brzinom i brojem može razmnažati, premda se uzela ženka samo sa 120 jaja, a kako smo vidjeli. svaka odlaže kroz svoj život oko 600 jaja, dakle bi svaki broj morao biti još sa 5 pomnožen. Sreća je, da i kućna muha ima svojih tegoba i neprijatelja, koji taj broj prilično smanjuju.

Kućna je muha danji kukac. Liječe po danu ili po noći pri svijetlu, pa nam svojim dosadnim zvrndanjem uznemiruje mirnu tišinu. Čim se ugasi svijetlo, muha se primiri i ostaje na svom mjestu dok ne bude zora, da nam opet svojim zvrndanjem i dosađivanjem smeta. Motrimo li veličinu muha ljetne generacije i onih jesenske generacije, vidjet ćemo, da su obično one jesenske nešto manje, a često se dogodi, da i muhe jedne te iste generacije nijesu sve jednako velike. Dalo bi to slutiti, da one manje još nijesu dostigle u rastu veličine svojih sestrica. Međutim pravilo je, da ni jedan gotovi kukac, pa prema tomu ni muha, iza kako je izašao iz kukuljice, ne raste. Kakav je došao na svijet, takav ostaje do konca svoga života. Jedino kod ženki, kako im rastu u jajinjacima jaja, biva zadak nešto širi. Nejednakost u veličini vrlo često vidimo i kod drugih kukaca. Svaki, koji je lovio kukce u mladim danima, zna vrlo dobro, da smo ne rijetko nailazili i u svojim zbirkama skupljali n. pr. jelenke (rogače) nejednake veličine, pa smo ih u svojim škatuljicama svrstavali po veličini. Nejednakost ta i kod muhe potječe odatle, što nije bilo dovoljno hranc za vrijeme, dok je muha provodila svoj život kao ličinka. Ovako je mnoga ličinka, slabo hranjena, dospjela do dobe, kad se mora zakukuljiti, pa će naravno iz male kukuljice izaći i malena muha. Nekoji istraživači hoće, da na veličinu muhe djeluje osim hrane i temperatura. Tako je n. pr. Griffith držao ličinke u hladnom, a kukuljice u toplom prostoru. Muhe, koje su odatle izišle bile su malene. On dapače tvrdi, da su uz primjerenu hranu, ali u hladnom prostoru bile muhe malene, a što je najvažnije, da ti patuljasti stvorovi nijesu sposobni za dalji rasplod. Takove se muhe pojavljuju pod konac ljeta, ako vrijeme naglo krene na hladnije i u rano proljeće, ako su izišle u kasnu jesen. Ni jedna kukuljica ne prezimljuje

(Jepson), prezimljuje samo već odrasla muha. Naravno, da su prilike za zimovanje vrlo raznolike. One muhe, koje su se zgodno smjestile u kuhinji, u sobama, uopće po toplijim prostorijama, a imadu na raspolaganje dovoljno ili barem približno dovoljno hrane, nemaju zapreka, da prezime zimu. Drugačije je, kada prilike krenu na gore, kad uz sniženu temperaturu ponestane i hrane. U tom slučaju potraže si muhe zgodna zakloništa, gdje će biti zaštićene od promaje i hladna vjetra, koji muhama najviše smeta. U tim zakloništima, u neke vrsti zimskom snu, prezime najnezgodnije godišnje doba za njih. Svakomu je vrlo dobro poznato, da zimi u sobama, koje ne upotrebljavamo, u kojima se ne loži, nema ni muha, ali čim u sobi naložimo, za par sati vidjet ćemo koju tu muhu, koju je temperatura probudila iz njenog zimskog snivanja. Nije to slučaj osamljen u carstvu životinja, ima toga gotovo u svakom životinjskom razredu. Kakogod niska temperatura tjera muhe na mirovanje tako je, čini se i s visokom temperaturom, kod koje muhe isto tako zapadaju u san — one postaju trome. Muhe, koje se izlegu pod konac godine, mnogo su otpornije, nego li one, koje se izlegu ljeti (De Jepson). Sa daljinom i visinom lijeta, zabavljali su se mnogi istraživači (Langley, Hauptmann, Gröschl, Lendenfeld). Svi hvale kućnu muhu, kao ustrajna letioca, ako joj je to potrebno. Inače ona od izvora hrane ne lijeće daleko, dapače ima li prilike (vlakovi, parobrodi) ona će se radije voziti, nego li letjeti, a pri tome je ne će smetati ništa, osim ako je direktno dotaknemo. Svaki se može uvjeriti, kad se vozi na željeznicama. Muha na vanjskoj strani zatvorena prozora, vozi se od postaje do postaje, ma da je iznutra ne znam kako tjeramo i smetamo. Tko se vozio parobrodom mogao je vidjeti, kako muha ustrajno leti u okolišu parobroda, brzinom njegovom. Ovakim i sličnim pomagalima muha je postala kozmopolit. Svagdje i svuda prati čovjeka. Danas ni sjeverni krajevi, kao Laplandija, Aljaška nijesu slobodni od kućne muhe. Jedino s Grönlanda nije još poznata. Naravno, da će brojem biti prema jugu sve češća i upravo je napadno dosadna u južno talijanskim gradovima, gdje joj sve prilike vanredno pogoduju za njezin razvoj. U našim je krajevima, svuda obična, jer, na žalost, imade po svuda i preobilje prilika za povoljno razmnažanje.

4. Kako i koje klice zaraznih bolesti prenosi kućna muha?

Muha kućna ne samo što je neugodan gost, nego je ona i vrlo štetna po naše zdravlje i život. Nije čudo dakle, da imade danas učenjaka (Howard), koji traže, da se ime „kućna muha“ izmijeni u „tifozna muha“. Svaki će najprije pitati, kako bi muha mogla prenositi i raznositi klice zaraznih bolesti? Ovdje je ponajprije potrebno, da se sjetimo grade njezina tijela, kako je to prije spomenuto, a i cijelog načina života kućne muhe. Uzročnici zaraznih bolesti kao tifusa, tuberkuloze (sušice), dječjeg proljeva, kolere, kuge i t. d. vanredno su sitni stvorovi, koji se tek velikim povećanjem pod povećalom mogu vidjeti. Ti se sitni stvorovi nalaze u golemim množinama u onim lju-

dima, dotično u onim dijelovima ljudskog tijela, kome su prouzročili oboljenje, a zovemo ih bakcilima n. pr. u izmetinama tifozna čovjeka, koji boluje na tifusu, dapače još nekoliko godina kasnije, nalaze se ti uzročnici u upravo neshvatljivim množinama. U pljuvački sušičavih ljudi živi još dugo izvan tijela sušičavog bakcil tuberkuloze i td. Unutar čovječjeg tijela nalaze ti bakcili ne samo povoljno zaklonište, nego i izdašne prilike za svoje silno brzo razmnažanje. Bakcili se razmnažaju t. zv. dijeljenjem, a to će reći, da se tijelo bakcila, koje ima oblik ravna štapića ili kugljice ili zavinuta štapića jednostavno razdijeli po polovici u dva dijela, ova dva nakon vrlo kratka vremena opet u dva itd. do jedna nepojmljiva broja. (Sl. 11.) Sve te malene dijelove budućih odraslih bakcila zovemo klicama. Sa svakom dakle izmetinom izlazi ogroman broj bakcila i klica njihovih. — Iz iskustva znamo, da muha, samo da zadovolji svome gladnom želucu, ne bira nikako vrstu hranila, ona sjeda s jednakom lakomosti na otpatke čovječje, kao što sjeda i na mlijeko i na najfinije napravljenu tortu. Ona će požudno usisavati pljuvačku sušičavih ljudi jednako, kao što i najslađi med, ako joj stoji na raspolaganje. Nije dakle čudo, da će muha usisavanjem tih izmetina, usisati svu

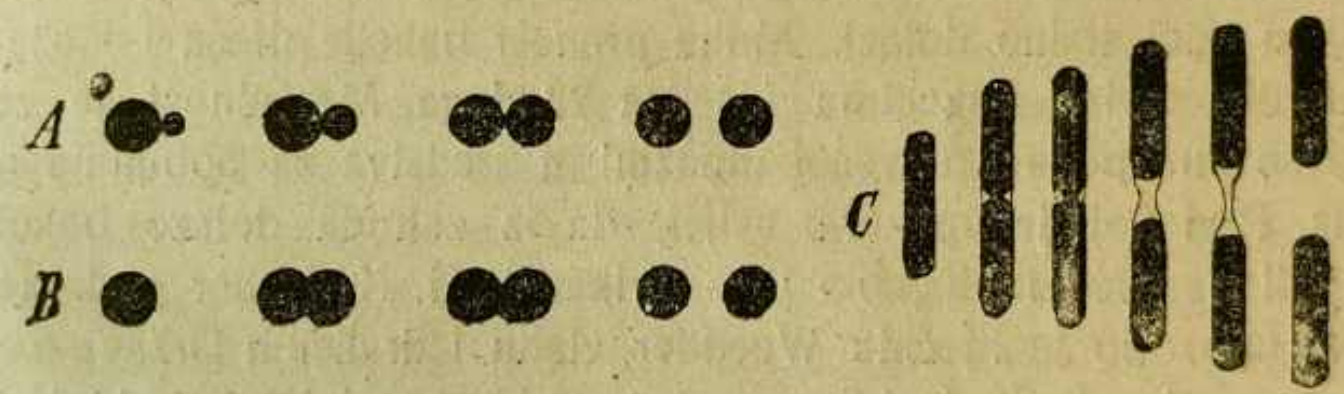

Sl. 11. Razmnažanje bakterija a) pupanjem, b) dijeljenjem, c) cijepanjem.

silu bakcila dotičnih bolesti, koji će izmetinama muha živi doći opet na svijet. No ne samo u svom crijevu, nego će ona i na nogama, na dlačicama tijela i na krilu prenositi ove sitne klice, koje u povoljnim prilikama, dopru li u čovječje tijelo, mogu ponovno prouzročiti najstrašnije bolesti. Kako je golem broj bakcila, koji se mogu naći u muhi i izvan muhe na tijelu njezinu, dokazom je, što spominje Cobb. On veli, da je jedno samo stopalo muhe otiskom svojim na hranilu ostavilo oko 860.000 klica, koje u povoljnim prilikama mogu ponovno živjeti i uzročiti nevolju. U crijevima jedne muhe na[illegible] se od 550—660 000 bakterija. Esten W. N. i Nason pravili su pokuse sa 414 muha od kojih je svaka imala poprečno 1,250.000 bakcila. U tu svrhu pohvatali su muhe iz raznih mjesta desinficiranom mrežom i metnuli ih u desinficiranu staklenu bocu, a unutra su ulili sterilizovanu vodu. Bocu su dobro stresli, da isperu sa tijela muha bakcile i našli su prije pomenuti golemi broj bakcila, koji bi bio isto tolik, da su muhe popadale u mlijeko. Hamilton i Ficker našli su bakcile tifusa na onim muhama, koje su pohvatali u sobama tifoznih ljudi. Veći broj istraživača kao Celli, Hayward, Lord

Buchanan potvrđuje, da izmetine onih muha, koje su se hranile pljuvačkom sušičava čovjeka, sadržaje žive bakcile sušice. Ovim i sličnim pokusima raznih stručnjaka potvrđuje se samo tvrdnja, da kućna muha može, dođe li na takovo zaraženo hranilo i sama sebe zaraziti t. j. ona u tim prilikama odnaša sa sobom golemi broj bakcila. Uporedo s time, dokazali su dalji pokusi, da takove muhe, koje su se i same zarazile (dakako bez štete po njih!) baktcilima, mogu te bakcile prenijeti na druge tvari, gdje će bakcili, ako su prilike za njih povoljne, opet moći da se nastane i dalje razmnažaju. Jedna od opasnijih i češćih zaraza jest i kod nas tifus. Uzročnik je tifusa poznat u znanstvenom svijetu pod imenom Bacillus typhosus. Bolest je to crijeva, u kojima se stvaraju čirovi od otrova pomenuta bakcila. Slezena se i opornjačka žlijezda povećaju, a za kratko vrijeme, bakcil dopre i u druge dijelove tijela n. pr. u bubrege, jetra, u leđnu možđinu, u pluća, dapače našlo se ga i u mozgu. Iz tijela izlaze s čovječjom nečisti i s vodom. Vanjski su znakovi: povećana temperatura, crveni osip kože, proljev, proširenje crijeva, omršavljenje, a kadgod unutarnje krvarenje i delirium (buncanje). Tifus je vrlo opasna bolest, a čovjeka spopane, ako jedemo i pijemo ono, gdje se nalazi bakcil tifusa. Raznosači bakcila tifusa su najčešće kućne muhe, jer je muha jedini stvor, koji u kući stalno dolazi. Muha prenosi bakcile tifusa i može zaraziti drugo hranilo živim bakcilima još iza 23 dana. Mogućnost je zaraze to lakša, što se ona pokaže u većoj množini, a sredstva za pobijanje muha su nedostatna. Prvi koji je upozorio svijet, da iz zahoda dolaze bakcili tifusa na jelo ljudi pomoću muha, bio je amerikanac G. K. Kober god. 1895. Godine 1898. upozorio je liječnik Weedder vladu Udruženih Država na vojničke zahode i na muhe, kojih je bilo mnoštvo između vojničkih kuhinja i zahoda. Posljedice su bile tako strašne, da se organizirao odbor pod predsjedanjem glasovitoga W. Reeda, iznašača uzročnika žute groznice, koji je imao zadaću, da stvar dobro prouči. Rezaltate istraživanja iznio je član komisije Waughan pred američki liječnički savez. Od pedeset i tri točke, što ih sadržaje taj referat 27 bila je posvećena muhama, kao raznašačima zaraze, a sadržaje ove tvrdnje: „Muhe su lijetale u velikim množinama i skakale po zaraženim izmetinama u vojničkim jamama, a zatim potražiše jela, koja su bila priređena za vojnike. U nekim slučajevima, kad su se jame posipavale svježim vapnenim praškom, moglo se vidjeti, da su po jelu skakale muhe sa bijelim nogama (od vapnena praška!) Časnici, koji su svoje šatore prekrili muhljimi mrežama, manje su patili od tifusa, nego oni, koji toga nijesu učinili. Tifus je godine 1898. nastupom hladnijeg jesenjeg doba i sa nestajanjem muha postepeno nestao. Muha prenosi bakcile na dva načina. U prvom je redu moguće, da muha tifoznu tvar od čovječjih izmetina prima na sebe i sa sobom raznosi, u drugom je redu moguće, da bakcili tifusa dospiju u crijevo muhe, koje zajedno sa izmetinama muha opet izbaci na hranive tvari.“ — Ima autora, koji spominju, da je kućna muha neke vrsti specijalista u posjećivanju tifoznih bolesnika, jer se među većim brojem bolesnika može lako razaznati

tifoznog po mnoštvu muha, koje ga saliječu. Da između muhlje sezone i trajanja tifozne zaraze postoji bliski odnos, dokazuju stručnjaci time, što s nastupom hladnijeg doba godine nestaje muha, a i tifozne zaraze. Dr. Palmer pisao je svome prijatelju, uvaženom istraživaču na tom polju (Howardu), da dokaže važnost muhe kao tifoznog raznašača, da mu valja kuće prekriti mrežama i tjerati muhe i da će badava liječiti od tifusa svakog bolesnika, koji bi obolio od tifusa u dobro zakritoj kući. On veli, da u takovoj kući nije bilo nikada tifusa. Isti pisac veli, da po procjeni otpada na seoske srezove 95% slučajeva zaraze od kućne muhe. Zatim u kućama u kojima je liječio bolesnike, ako su radili protiv muha po njegovoj uputi, nije bilo kasnije ni jednog novog bolesnika, dok je u kućama u kojima muhe nijesu progonili, bio barem jedan, a kadgod i četiri bolesnika. On veli, da je od tifusa u jednoj godini bilo više smrtnih slučajeva, nego li od žute groznice u 50 god. Ovo je samo neznatan dio onih optužbi, koje se s pravom dižu na kućnu muhu, kao tipičnog raznosača tifusa. Međutim nije bolje ni sa drugim bolestima, pogotovo s tuberkulozom, koja je kod nas tako česta bolest. Način raznošenja bakcila tuberkuloze već sam prije spomenuo. Napominjem jedan primjer, kakovom brznom ulazi bakcil u čovječju optoku krvi i kako može u povoljnim prilikama za bakcil tuberkuloze čovjek stradati od njega. Pokusi Nicolas-a i Descas-a pravljeni su doduše sa psima, jer bi čovjek za taj eksperimenat bio ipak preskup. Istraživači spominju, da su kratko vrijeme iza kako su ogladnjele pse nahranili juhom, koja je bila zaražena bakcilima tuberkuloze, našli u „ductus thoracicus-u" bakcile tuberkuloze. Dr. Lord T. Frederick došao je (god. 1904). nakon dugih i pomnih laboratorijskih istraživanja do ovih rezultata: 1) muha sprema u sebi pljuvačku tuberkuloznih ljudi i izbacuje bakcile tuberkuloze, čija virulencija (sposobnost djelovanja) ostaje po prilici 15 dana. 2) tuberkuloznim bakcilima zaražena muhlja nečist obzirom na zarazu, zbiva se tako, da nečist dode u jelo. Nije vjerojatno, da bi se bakcili tuberkuloze vlastitom snagom mogli osloboditi iz muhlje nečisti. Ako se pomiješaju sa zrakom, lako je moguće, da će i onda zaraziti. Na temelju toga valja 3) tvari zaražene bakcilima tuberkuloze (pljuvačku, gnoj iz plućiju, izmetine crijevne tuberkuloze) pomnjivo čuvati od muha, da ne raznesu bakcile tuberkuloze. 4) u sezoni muha treba osobito paziti na to, da se sobe tuberkuloznih ljudi i sanatoriji za sušičave opskrbe mrežama. Isto tako valja paziti na sve laboratorije, gdje se istražuju pojedinci na pozitivnosti tuberkuloze. 5) kakogod ove prilike ne smetaju, da bolesti zaraze muhe, potrebno je toga radi, da si jela čuvamo od takovih muha, koje, kako je to posve lako moguće, nose u sebi spremljene zaražljive tvari bakcilima tuberkuloze. Kakogod je kućna muha intenzivni raznosač tifusa i tuberkuloze, čini se po svim primjerima raznih autora, da joj i u raznašanju kolere pripada velika odgovornost. Interesantno piše Macrae, općinski liječnik u Indiji u mjestu Gaya u god. 1894., kad je tamo buknula kolera u jednoj kaznioni. Prije nego što je buknula zaraza, bila je kazniona puna rojeva muha; kušala

su se sva sredstva obrane, ali se muha nije bilo moguće osloboditi. Činilo se, da im suhi zrak prija. Muhe su gladne sjedale, sjedale na izmetine bolesnika koleraša. Kad je došlo doba jelu, donešena su jela u jestvionice, pa se je obično dijelilo u otvorenim željeznim posudama; najednom navališe onamo rojevi muha i sada je počeo otvoreni boj između kažnjenika i muha". Dalje nastavlja „Odatle zaključujemo, da su za vrijeme koleraške zaraze muhe najopasniji posrednici u raznošenju, jer je jasno, dođu li do otrova, da će ga raznijeti i raširiti. Upravo zato treba upotrijebiti svaki način, da ne dođu u doticaj ni s jelom ni s pilom". Zanimljiv primjer javlja o koleri T. W. Buchanan god. 1897. mjeseca juna iz jednog zatvora u Burdwanu. Izvan zatvora bile su barake, u kojima je harala kolera. Međutim je iz baraka nanio vjetar mnogo muha u onu stranu zatvora, koji je bio do baraka i gdje su muhe sjedale na jela. Posljedica je bila, da su u koleru pali samo oni kažnjenici, koji su živjeli u zatvoru neposredno kraj baraka, dok su drugi ostali zdravi.

U Sjedinjenim Državama američkim okrivili su kućnu muhu i s raznošenja klica t. zv. dječje „ljetne bolesti" i zapaljenja crijeva (enteritis). Ako dopustimo da muha raznosi izmetinama uzročnike tifusa, a to je nedvojbeno dokazano, onda nije nemoguće, da ona može i da zaista raznosi uzročnika i te dječje bolesti. Zanimljiv je ovaj primjer: Nahs je upozorio, da je godine 1901. u Southend — on — Sea ta bolest zapažena u 23 slučaja. God. 1902. nije bilo ni jednog slučaja. Kućna je muha naime godine 1902. skoro posve falila, jer joj nije prudilo vlažno ljeto, ali čim se u septembru pokazala, pokazalo se i 14 slučajeva dječje bolesti. On drži kućnu muhu glavnim raznašačem dječje diarhõe. Newsholme god. 1903. napominje, da su jela i jedaći pribor bili crni od muhlje nečisti, koje su dolazile od susjednih smetišnih sanduka ili od gnojišta ili od nečisti diarhõe zaraženih bolesnika. Kad se Copemann i Wigann bavio zarazom dječje diarhõe vidio je, kako su muhe u jatima sjedale na čovječje izmetine zaraženih. U takovim prilikama nije teško uzeti, da su muhe sjedale i jele od zaraženih izmetina pa tako zarazile sebe i sve druge ljudske živežne namirnice, na kojegod bi kasnije sjele. Nije dakle čudo, da je god. 1908. od te bolesti u Sjedinjenim Državama Amerike umrlo 52213 djece, od kojih je 44521 bilo ispod dvije godine. Prema tome tereti u raširenju dječje diarhõe kućnu muhu velika odgovornost. Kako naravno još nijesu sva nedjela kućne muhe točno poznata, spominje literatura kućnu muhu još i kao raznosača nekih tropskih bolesti n. pr. Framboesia tropica, upale oka, orijentalnih bubona t. zv. daganatta bolest i upale slezena, bolesti, koje kadgod i u nekim krajevima izvan Evrope dolaze.

Još je jedna neprilika, koja nam dolazi od kućne muhe, a kojoj se nikako ili vrlo malo pridaje pažnje. Mogućnost je naime u muhe, da nas zarazi jajima raznih crva utrobnjaka n. pr. trakavice, male glistice, bljele velike gliste itd. Jaja su naime crva utrobnjaka tako malena, da ih muha na sebi vrlo lako prenese, dospije li do njih. U našim prilikama nije to ni teško.

Vani gdjegod tijelo gliste istruhne, a muha dolazi na ovu istruhlo tijelo gliste, u kojoj ima mnoštvo jaja, koje na nogama vrlo lako nakupi. Muha, kad sjeda na jela raznosi tako jajašca, koja s jelom dospiju u naše crijevo, gdje se razviju u novu životinju. U literaturi imamo doduše i za ovaj slučaj razmnažanja bolesti nekoliko primjera, ali su ti do danas još uvijek prilično oskudni. Nije nevjerojatno, da bi se ovako dalo rastumačiti, kako dobro paženo dijete, koje se ne valja po prašini ipak dobije kadgod glistu bijelu, a da uzrok za to nikako ne vidimo.

5. Higijenske prilike naših sela i gradova s obzirom na razmnažanje kućne muhe.

Krivo bi mislio onaj, koji bi iz svega ovoga zaključivao, da je svaka muha, koju zatečemo u našim prostorijama, došla ona recimo s gnojišta, ili iz staje već kao takova gotov raznosač zaraze. Treba istaknuti, da muha prenosi zarazu na živežne namirnice samo onda, ako je prije toga imala prilike, da se nahrani ili da skakuće po izmetinama zaražena čovjeka. Da ovo ne bi zavelo u bludnju onoga, koji živi u kraju, gdje momentano nema zaraze, koju prenose kućne muhe, i da ga ta okolnost ne napravi manje opreznim ili možda nemarnim u borbi protiv kućne muhe, treba naročito istaknuti, da je medicinska nauka utvrdila, da se u izmetinama onih, koji su već davna, dapače pred nekoliko godina preboljeli tu zaraznu bolest, još uvijek nalaze uzročnici bakcili n. pr. tifusa. To su ljudi t. zv. stalni nosioci tifoznih klica. Sigurniji smo već kod tuberkulozne zaraze, jer je ta na žalost naša endemična, domaća bolest.

Kudgod pođemo po našim selima i manjim gradovima, rijetko ćemo naći prilike, koje bi bile u skladu s propisima higijene (nauke o zdravlju.) Ako takove i gdjegod nađemo, redovito su to osamljene oaze, oko kojih vrvi sve, što je nehigijensko. Protiv takovih neprijatelja nije dakle dovoljno, da se bori samo jedan, pojedinac, nego da to i tako čine svi jednakom silom. Kad znamo, da se kućna muha razmnaža u konjskom gnoju najradije, da ne zazire ni od druge vrste gnoja, dapače ni od čovječjih izmetina, od gomile razna smeća itd. onda ćemo bez sumnje najprije te stvari urediti tako, da spriječimo razvoj, dotično širenje kućne muhe. U prvom redu gradit ćemo staje u doličnoj udaljenosti od naših stanova, a ne kako to biva još i danas, dapače i po nekim gradovima, da se staja i ljudski stan nalaze pod istim krovom. Vidio sam mjesta, gdje stan od staje dijele samo jedna i to vrlo labava i slaba vrata. Miris je bio u jednoj i drugoj prostoriji jednak. Gnojišta su na našim selima, i gradovima u koliko ih ima, vani, otvorena, kadgod porazbacana. Smeće i razni kuhinjski otpaci jednostavno se pobacaju na dvorište, gdje leže kadgod i po više dana. Rijetke su kuće, gdje se u stanovima upotrebljuje išto za hvatanje muha ili što bi sprječavalo muhama ulaz u stanove. Ništa manja neprilika s higijenskog gledišta nije kod zahoda na selu. Ima sela i gradova, gdje uopće nema zahoda. Kao mjesta ljudskog

ispražnjivanja služe kup stajskog gnoja na posebnom dvorištu, a vrlo često i u glavnom dvorištu, ili druga mjesta za stajom ili dapače za kućom. U mjestima gdje su seljani našli potrebu, da si izgrade posebna mjesta — zahode — ovi su često puta takovi, da s higijenskog gledišta vrijede upravo toliko, kao da ih i nema. Otvorena su to mjesta sa svih mogućih strana, vrlo lako pristupačna muhama, koje ovako nalaze zgodno tlo, da se event. zaraze i da zarazu onda dalje razmnože. Ne trebam ni spominjati, u koliko nije ugodno u toliko nije ni po zdravlje korisno, kad čovjek prolazeći cestom, putom ili puteljkom kraj kuća i nedaleko ljudskih domova, nailazi na svakom petom koraku na ljudske izmetine, na kojima vrve rojevi svakovrsnih muha. Neka je samo jedan od proizvoditelja tih izmetina bio bolesnik ili rekonvalescent jedne od zaraznih bolesti, koju muha može raznijeti, što je lakše, nego da onaj roj muha, kad naleti u kuće, tražeći i skačući po jelima, pogotovo po onakim, koja se prijesna jedu, jedaćem priboru, po ustima i nosu male dojenčadi, raznese sobom i klice one zarazne bolesti, kojom se muha sama zarazila. Jednako je i sa pljuvačkom tuberkuloznih ljudi. Ni ovdje nije higijenski uređeno! Ukućanin, bolesnik tuberkuloze, pljucka na pod, oko pljuvačke vrve rojevi muha, koje onda sjedaju svuda i svakud i zarazuju zdrave ljude. Rijetki su na selu, gdje sam vidio u tom pogledu prilike uređene tako, da se zapriječi zaraza pomoću kućnih muha. Nemar u tom pogledu na našim selima, a i u gradovima, mnogo pomaže ljudsko neznanje, a i kojekake bajke, nepoznavanje njihovih neprijatelja zdravlja. za što sve nose više odgovornost drugi, nego sam narod. Protiv muha moguća je borba iako nije baš najlakša, često puta skopčana i s nekim novčanim izdacima, ali prije svega treba, da su ljudi upućeni u poznavanje i zaštitu svoga zdravlja. Potrebno bi prije svega bilo, da se osnovna školska obuka upravi onamo, da svako dijete već u osnovnoj školi, stekne toliko higijenskog znanja, da će ga kasnije moći upotrijebiti u praksi na korist svoju i cijele zajednice.

Razumije se, da će biti mogućnost zaraze pomoću muha na selima daleko veća, nego je to slučaj u dobro uređenim kanalizovanim gradovima. Međutim i u našim „dobro" kanalizovanim gradovima, osobito u predgrađima, koja se često ni u čem ne razlikuju u tim prilikama od naših sela, nije protiv raširenja kućne muhe učinjeno baš ništa ili jako malo. Osim toga česta plandovanja prosjaka, ispražnjivanje neodgovornih ljudi na onim mjestima, koja vidu oblasti vrlo lako izmaknu, zatim blizina trgova, tržišta, kamo se donose većinom živežne namirnice, koje se troše u prijesnom stanju, blizina ljudskih domova, smočnica i kuhinja, lako budu uzrokom velikih zala.

Viđao sam u južnim našim gradovima na trgu živežne namirnice (voće svake vrsti), po kojima su vrvjele muhe, tek kadgod vidio sam voće i kolače prekrite lakim velom. To je stvar savjesti i znanja! U tim našim južnim gradovima, česta su rasadišta muha baš same izmetine sa cesta — konja, mula, magaraca — koje leže na istom mjestu po 14 dana i dulje, a da nikome ne pada na pamet, da te nečisti pokupi. Ne zvuči li paradoksno, kad znamo, da

je u gradu bolnica, gdje se živežne namirnice čuvaju od naleta kuće muhe tako, da su u kuhinji u ljetnim danima za zgodnu promaju namještene mreže na prozore, da ne mogu muhe kroz prozor na jelo i na jedaći pribor, a u isto doba, par koraka od gradskih kuća nalazi se ogromna skupina konjskog gnoja, koja čeka dok se proda! U manjim našim južnim gradovima zahodske su prilike na mnogim mjestima jednake onima naših sela. Ovako bi nabrajajući mogli produljiti daleko.

Vlada Udruženih Država Amerike, zdravstveno odjeljenje, uvidjevši golemu nedaću, što je danomice nanosi kućna muha prenošenjem bakcila zaraznih bolesti, našla se pred tako teškim zdravstvenim pitanjem, da je mobilizovala cijeli znanstveni aparat, utrošivši golemu svotu novaca, da postigne svoj cilj. Otposlala je ljude, koji su po selima i gradovima održali brojna predavanja, stvorila je postaje, nekoliko u svakom gradu sa zadaćom, da se tekovinama znanosti posluži narodu. Ne samo mjere savjeta i srca nego i prisilne mjere nijesu joj bile na odmet, kako svjedoče izvaci iz naredaba, koje sam dodao u posljednjem odlomku ove knjižice. Dakako, reći će koji, to je moguće u Sjevernoj Americi, ali nije kod nas. Sve je moguće i ništa nije nemoguće pod suncem, samo treba dobre volje i čuvstva odgovornosti prema sebi, svojoj obitelji i cijeloj zajednici.

6. Obrambeni način i sredstva protiv kućne muhe.

Obrana, koju možemo protiv kućne muhe preduzeti, može biti dvojaka 1) da zapriječimo razvoj muha, i 2) da ništimo već odrasle muhe.

Razvoj kućne muhe spriječit ćemo onda, ako pazimo na sve tvari, u kojima muha odlaže svoja jaja u kojima se ona razvija do odrasle muhe. U prvom je to redu gnoj, bilo koje vrste, a ponajviše konjski gnoj, jer taj podaje, osobito za vlažna vremena, daleko veću pogodnost muhama za njihov razvoj, nego ikoji drugi. Pripazit ćemo, da se na gnojištu ne nađu ljudske izmetine, koje su uvijek zgodne, ako i ostali gnoj nebi bio zgodan, za razvoj muhe. Za gnojište mora biti iskopana jama, koja ima dobar pokrov od tvrdih dasaka, koje su tako dobro spojene, da među njima nema prostora, kroz koji bi se uvukla muha, da odloži jaja u gnoj. Za svaki eventualni slučaj, da muha i dođe u gnoj, još prije nego što je gnoj spremljen, preporuča se, da se on sa nekim tvarima dobro izmiješa n. pr. sa živim vapnom u prahu (klorkalcij) pomiješano u dostatnoj množini (1:6 po težini) ubija sve ličinke i kukuljice. Imade i drugih sredstava, ali su ta i previše skupa (petrolej), a da bi se mogla kod nas upotrijebiti. Nebi bilo suvišno, kad bi se uz staju napravila još posebna zatvorena prostorija, koja bi bila pomoću vratiju, na kojima je mreža od tanke žice, spojena sa stajom. Iziskivalo bi to nešto više troška, ali znatno manje smrada i muhlje opasnosti. Obzirom na zdravstvenu težinu muhljeg pitanja, trebalo bi, da se po selima i po gradovima pripazi od strane zdravstvenih oblasti, da se s gnojem postupa po određenim propisima i da ne leži gnoj svake vrste po ulicama i cestama gradova i sela po nekoliko

dana, ili možda tako dugo, dok sreća ne će, da ga kiša otplavi. Koliko je važna manipulacija sa stajskim gnojem s obzirom na higijenske prilike sela, gradova i cijelih okružja jasno nam svjedoče propisi kakve nalazimo kod drugih naprednijih država (Sjev. Amerika). Ti propisi ne samo, što su strogi nego se oni i provode, a i uvažuju sa strane stanovnika dotičnih gradova i okružja.

Dok se preporuča, da se pažljivo i pomno postupa s gnojem raznih životinja, trebalo bi, da bude u svakog pojedinca duboko usađena spoznaja, da staje, bilo koje mu drago vrste i svinjci, ne spadaju u blizinu ljudskih stanova, protiv čega se kod nas općeno griješi. Sa općeno zdravstvenog su gledišta od velike važnosti ona mjesta, kuda se odlažu čovječje izmetine — zahodi. Zahode na selima treba graditi tako, da oni odgovaraju potpuno higijenskim uslovima. Ako nije baš nikako drugačije moguće, nego da se kopa jama za zahod, a nad njom da se od dasaka sagradi sklonište, onda mora biti otvor sa stražnje strane i unutarnjost potpuno zatvorena, da muha ne može doći do izmetina. Otvori zahoda iznutra moraju se pokrivati posebnom daskom. Najzgodniji je onakav zahod, a ne će biti ni skup, kakvoga za seoske prilike preporuča Stiles, koji se pitanjem konstrukcije higijenskog zahoda, uvaživši i financijalnu stranu, uvelike bavio. On preporuča kao jeftini i potpuno higijenski zahod, zahod građen od dasaka, koje čvrsto pristaju jedna uz drugu, kad su pribite. Razumije se, da se mora prije napraviti kostur od čvrstih greda, na koji se onda daske jednostavno pribiju. Izvana na mjestima, gdje se pribita daska tiče druge daske, pribite su letve, kakogod je duga pukotina tih dviju dasaka. Ovo vrijedi za strane, vrata i krov. Krov je koso položen prema stražnjoj strani. U tako sastavljenoj drvenoj kućici pribije se pod od čvrstih dasaka Polovica se poda upotrijebi kao prednji prazni dio, a druga polovica služi da se može postaviti sjedalo sa poklopnom daskom. Ispod sjedala stoji posuda, koja se može uvijek lako izvaditi sa stražnje strane, ako se otvore stražnja vratašca. Stražnja vratašca su tako široka, kao što je širok prostor u kom se nalazi posuda za izmetine. Da bude promaje, ugrađen je na prostranoj stijeni odozgo i dolje, gdje je posuda po jedan prozorčić, koji je zatvoren mrežicom od guste željezne žice najmanjih otvora (1 mm). Za prolaz svijetla i za zračenje nutarnjeg prostora napravljen je još posebni prozor nad vratima širok kao sama vrata i zastrt isto takvom mrežom kao i prvašnji mali prozori. Posuda, koja služi za izmetine je nešto oveći kabao (škaf) od tvrdoga drveta sa željeznim ručicama za izvlačenje. Čovjek, koji posjeduje samo malo spretnosti može ovakova šta sam napraviti uz prilično neznatan trošak, a opet će odgovarati svim higijenskim zahtjevima. Pomenuti stručnjak Stiles kaže o uzor-zahodu s higijenske strane ovo:

„Budući da je stvar zahoda sa zdravstvenog gledišta zajednička stvar, jer se proteže na općeno zdravstvo, čini se da je najpametnije, ako gradovi izgrade s obzirom na to zakonske propise, koji govore o dozvoli svih zahoda, a ta dozvola neka je vezana na toliku svotu, da će grad moći odatle nabaviti

posude (cijevi, kable itd.), desinfekciona sredstva i da pokrije troškove za čišćenje. Troškovi će se mijenjati prema nadnici i gustoći stanovnika proporcionalno. Ako bi se moglo za čišćenje upotrijebiti stroj s lancem, onda bi i nadnica pala."

„Važnost, da općina brigu o čišćenju zahoda oduzme iz ruke obitelji, jasno je, ako pomislimo, da bezbrižnost jedne obitelji može biti na propast stotini drugih obitelji. Otprema je smeća i pepela onaka zadaća, koju u svakoj bolje uređenoj općini drže za gradsku ili općinsku dužnost i danomice raste spoznaja, da taj posao valja protegnuti i na otpremu izmetina iz zahoda."

Tako bi se mogao sabrati provincijalni porez za zahode. Srez (kotar) razaslao bi kablove i stvari za desinfekciju pa bi 1) ili jedna obitelj ili više susjednih obitelji zajednički primili jednog čovjeka, koji bi zahod uredno očistio ili 2) moglo bi se posjednika prisiliti na to, da se on brine o čišćenju svih zahoda njegovih zakupa, za koju bi on službu dobivao od sreza jednu stanovitu sumu, ili 3) moglo bi se za to u nekojim vrlo razbacanim srezovima upotrijebiti pouzdane ljude iz tamnice ili 4) možda bi se mogao jedan dio zahodskog poreza razdijeliti na područja škola, pa bi se to kao nagrada razdijelila među one učenike, čija se obitelj najbolje brine za zahod i 5) moralo bi se svakoga kao glavu obitelji pozvati na odgovornost, ako bi se na njegovu dobru dogodila kakvagod infekcija tla.

Svakako je stvar o čišćenju zahoda u provinciji mnogo teža nego u velikim gradovima i trgovištima, a najkrajnja nam je dužnost, da generaciju, koja izađe iz škole, osobito djevojke (buduće domaćice) duboko upoznamo s pogibeljima, koje nastaju poradi infekcije tla.

Ovako Amerikanci! — Onaj, koji gradi zahod od opeke, mora jamu opekom ili što je još bolje cementom uzidati, a izvana mora biti pokrivena dobro pristalim betonskim poklopcem odnosno pločom, koja je tako široka da olakoćuje vađenje izmetina, kad se jama napuni. U gradovima, selima i trgovištima treba provesti strogi oblasni nadzor nad svim tim okolnostima.

Protiv odrasle muhe, poduzimaju se danas već razna sredstva a i razne naprave, da se broj njezin, što više ograniči. Unatrag nekoliko godina upotrebljavali su ljudi na našim selima t. zv. mišnicu, mišomor (arsenov spoj) protiv kućne muhe. Taj otrov pomješali bi u prašku s vodom ili mlijekom, kome bi dodali nešto sladora na tanjuru i to ostavili, da muhe piju. Muhe su uistinu pogibale u velikoj množini. U kući, gdje su malena djeca nije uputan taj način lova, jer je mišomor prilično jak otrov. Danas ga već naši seljaci nikako ili vrlo malo upotrebljavaju. Jednim se sredstvom koriste još i danas, a ne stoji ni pare. Gljivu muharu, koje imade po našim šumama gdjegdje na pretek, narežu i poliju toplom vodom. Dok se sve ohladi dodaju nešto mlijeka i to pružaju muhama za jelo. Ovako priređena muhomorka uspješna je stvar. Nekada su se u trgovinama prodavali papiri slični bugačici natopljeni otrovnom smjesom. Taj se papir metnulo na tanjur i polilo slatkom vodom. Uspjeh je bio dobar. U prometu imade još i danas staklenki

razne forme i raznih drugih naprava, koje služe za hvatanje muha. Sve se osnivaju na tome, da muha, kad dođe u staklenku, ne može naći izlaza pa u tekućini, koja se unutra ulijeva, zaglavi. U staklenku meću se takve tekućine, koje muhu brzo ubijaju n. pr. petroulje. Budući da su to tekućine, koje bi za naše seoske prilike bile preskupe, pomažu si ljudi razređenim octom, koji muhe vrlo polagano ubija. Onaj, koji lovi muhe na ovakove staklenke, postići će sjajan uspjeh, ako, umjesto octa i vode ili petroulja, metne u staklenku formaldehida[1]) (formol u tekućini) pomiješana s vodom ili mlijekom u omjeru 1 : 5 (t. j. 1 dio folmaldehida i 5 dijelova vode, ako nema mlijeka) čemu se može pridodati i nešto šećera. Osobito se to preporuča, kada ima mnoštvo muha. Tko nema kupljene ovake posude, može tu tekućinu metnuti i na oveći tanjur i sve postaviti negdje na zgodno vidljivo mjesto (prozor!). Muha će tekućinu požudno piti i nedaleko će posude za kratko vrijeme poginuti.

Lovke su osobito dobre ondje, gdje dolaze muhe u većoj mjeri, a i drugdje vrše odlično svoju zadaću. Danas se za lovke upotrebljuju ljepilom namazane vrpce od papira raznih firma i pod raznim imenima (n. pr. „Medos" „Aerokson" „Frosch" itd.) a ne stoje mnogo.

Da nam muhe u muhljoj sezoni ne dosađuju previše, potrebno je, da bude na vanjskim prozorima bar umjesto jednog stakla razapeta mreža (velo) sa 1 mm. sitnim okancima. Tu će biti omogućena promaja prostorija, a spriječava se ulazak ne samo kućnoj muhi nego i drugoj letećoj gamadi, koja vrlo često u jednakoj mjeri vreba na naše zdravlje. Jednakom ćemo pomnjom paziti na sva jela, posude i posuđe, da muha neće imati prilike, da na njih sjeda. Oblasti bi morale pripaziti, u koliko to nebi svaki vlasnik, trgovac učinio sam, na sva naša tržišta, na sve trgovine, trgove, gdje se prodaju živežne namirnice, osobito onake, koje se jedu prijesne, da budu uvijek ne pokrite, nego natkrite gustim velom t. j. tako, da muhe neće moći, sjednu li na velo, nogama dotaći dotične hrane. Ovako će se spriječiti i već okuženim muhama prenos bakcila, a spriječit će se i padanje suvišne prašine. Morale bi se praviti posebne naprave za natkrivanje voća ili drugih namirnica iz željezne guste mreže sa 1—1·5 mm. širokim okancima ili od vela. U trgovinama sira, slastica i dr. postoje stakleni zvonovi (zvonolike staklenke), koji služe toj svrsi. Spomenuti ću jedan izvadak iz naredbe ministarstva narodnoga zdravlja Sjeverne Amerike okružja Columbije, koji u dovoljnoj mjeri ilustrira važnost predmeta, a glasi ovako:

„§. 13. U području Columbije svaki poslovođa trgovine, pijace, trgovine mlijeka, kavane, jestvionice ili kakvog drugog takvog mjesta, koji u mjestu živežne namirnice, piće, poslastice ili sličnu robu prodaje, priređuje ili za prodaju sprema, na prodaju podaje ili izdaje, dužan je pomišljati na shodno prekrivanje mrežama ili na lepeze, koje su u pogonu sa strojem, ili na zgodnu

[1]) U trgovinama (ljekarnama i drougerijama) dobije se 40% formaldehid.

upotrebu lepeza, za sprječavanje, da muhe ili drugi kukci na onake živežne namirnice, na piće, na slastice ili na drugu takovu robu ne dospiju. Isto tako dužan je živežne namirnrce te vrste, piće, slastice ili drugu robu te vrste od muha ili drugih kukaca čisto držati. Tko naređenja ovoga propisa prestupi, kaznit će se prilikom počinjena djela sa 25 Dolara globe toliko puta, koliko puta ovakav prestupak uistinu počini. Ovaj zakonski propis stupa na snagu danom objave neposredno iza 30 dana. Od zdravstvenog ureda itd. na izvršenje izdao Tindall Will". — Ovaj je propis kratko vrijeme iza toga dopunjen ovako: „Nikome nije dozvoljeno, da na teritoriji Columbije, na bilo kojem javnom putu (cesti) ili otvorenom trgu, trgovačkoj kući, trgovini, postaji, šatoru ili ma bilo kojem otvorenom mjestu, za prodaju istovariti ili na javnom putu tamo, gdje je promet ili gdje drugdje, prodavati nikakovo meso, ribu, operušanu perad ili divlju perad, pripravljena zeca ili vjevericu, putar, umjetni putar (butterin), mast, rastopljenu mast, masne pridodatke, sir, ukuhano voće, kolače, kruh, datulje, smokve ili bilo koju takovu vrstu jestvina, koje prije jela obično nije potrebno prati, olupiti, oguliti ili skuhati, ako nije toliko pomnjivo, čisto i tako spremljeno, pokriveno ili zapakovano, da je zaštićeno od muha i kukaca. Nitko ne smije na pomenutim mjestima u vremenu od 1. aprila do 31. oktobra svježe meso ili svježu ribu radi prodaje istovariti, ako pomenuto meso ili ribu, koja je tako istovarena, ne drži u onoj temperaturnoj visini, koja nije viša od 55° Farnh. (12·6°C). Tindall W., tajnik".

I mi imademo propise, ali tih se na žalost slabo tko drži. Upoznavanje zajedničkog zla i uzajamno nastojanje svakoga pojedinca skrhat će vrat i kućnoj muhi.

Sadržaj:

1. Uvod . . . . . str. 5.

2. Položaj u životinjskom sustavu i opis jajeta, ličinke, kukuljice i odrasle muhe . . . . . str. 6

3. Biologija i razvoj kućne muhe . . . . . str. 10

4. Kako i koje klice zaraznih bolesti prenosi kućna muha? . . str. 16

5. Higijenske prilike naših sela i gradova obzirom na razmnažanje kućne muhe . . . . . str. 21

6. Obranbeni način i sredstva protiv kućne muhe . . . . . str. 23.

Zbornik Nove Škole.

Knj. 1.: **Fridrik Polaca**, Otac Pestalozzi.
Prevela Franjica Všetečka.

„ 2.: **Dr. Vatroslav Vogrin**, Kućna muha.

„ 3.: **Vilim Schäfer**, Život jednoga čovjekoljupca.
Preveo Franjo Jelačić.

„ 4.: **Lovrak Mato**, Iz škole ljepšega.

„ 5.: **Oto Ernst**, Flaksman kao uzgajatelj:
Preveo dr. Ante Cividini.

„ 6: **Vincenc Slavko**, Radio i njegovo uređenje.

Sve navedene knjige dobivaju se u uredništvu Nove Škole, Čakovec (Učiteljska škola).

INOČA.

LICA:

Andro Elešević, seoski posjednik . . .	Branko Marjanović
Kaja, njegova žena	Mileva Miličić
Ljuba, mlada djevojka	Krunoslava Ebrić
Polka, njena mati	Paula Hercberger
Čiča Lovra Slajbakov, prozvan »Kanonik« .	Nikola Gašić
Snaša Maca	Paula Hercberger
Fila Lovretić	Milivoj Ganza
Did Bariša, sluga kod Andre	Robert Rozinin
Gabra Kalavardin, vojnik na kratkom dopustu	Milko Lazarić
Teza, sluškinja kod Andre	Zlata Kovačić
Mera Čulić, prozvan Gubica	Ivan Lalić
Vasilj Koškin, ruski zarobljenik . . .	* * *

Momci, djevojke, snaše, babe, tamburaši, poslenici.

Radnja se odigrava u jednom slavonskom selu u vinkovačkoj okolici, četvrte godine svjetskog rata. — Prvi i drugi čin dogadja se isti dan, a treći nekoliko dana kasnije. — Prvi čin u avliji Andre Eleševića, drugi u njegovoj sobi, a treći na sokaku.

JOZA IVAKIĆ I NJEGOVA PUČKA DRAMA.

(PRIGODOM PREDSTAVE INOČE U ČAKOVCU.)

Slavonija je po svojim piscima: Matiji Antunu Relkoviću, Nikoli Tordincu, Isi Velikanoviću, Anti Benešiću, Josipu Kozarcu, Ivanu Kozarcu, Živku Bertiću, Josipu Kosoru, Anti Kovaču i Jozi Ivakiću u našoj literaturi najviše opisivani i u pozitivnim i u negativnim crtama opjevani kraj. Ova literarna Slavonija zapravo i nije ona, što je pod geografskim pojmom zamišljamo, pogotovu ne ona iz požeške kotline i osječke okolice, — to je zapravo samo jedan dio stare granice od Vinkovaca i Broda do Županje i ravnoga Srijema. To je ona naša pusta Šokadija, ona plodna ravnica, bogata i obijesna . . . . .

Slavonsko selo privlačilo je i još uvijek privlači i naše ljude i strance. I eno, gledamo ga, kao pred očima, kako ga je plastično opisao Joza:

„Smiješe se iz daleka bijele, čisto okrečene kuće zidanice sa širokim avlijama, koje su ograđene drvenim, a neke i zidanim tarabama. Raširio se prostrani sokak, po sredini krcat prašinom, a sa strana obrastao zelenom travom, i okićen čitavim nizom golemih dudova, — raširio se, kao da hoće pokazati, da svakoga dobroćudno prima u okrilje svoje . . . .

Ej, široki slavonski sokače! — — — —

Iz neke se avlije čuje, kako je zaškripila derma, kako netko grabi vodu.

„Škripi derma, tko je na bunaru?“ . . . . .

Pred svakom je kućom klupa, na kojoj sjede podveče stari ljudi i puše i pljuckaju i vode razgovore, kojima nikada kraja nema . . . . .

„Evo šora, kud sam prolazio,
I klupčice 'di sam dolazio . . . . .“

Slavonska seoska novela ima svoje osobito mjesto u našoj književnosti. To su joj mjesto prvi pribavili Tordinac i Josip Kozarac. S Kozarčevom se „Tenom" počinje nova epoha u razvoju slavonske seoske novele. Zato se i radnje Josipa Lovretića poslije „Tene" mogu prosuđivati samo s folklorističke i jezične strane. (Lovretić je napisao monumentalno djelo o životu i narodnim običajima u Otoku u „Zborniku za narodni život i običaje", što ga je izdala Jugoslavenska Akademija. Ovo je Lovretićevo djelo za nas pravo evanđelje, kojega se prava hrvatska duša sita naslušati ne može. Iz toga bi djela trebalo prirediti jednu školsku čitanku, koja bi se imala čitati u našim srednjim školama; tako bi naši đaci i oni, koji nisu sa sela, usisali narodni osjećaj, tradiciju, običaje i sve ono, što je naše, pa bi bili prožeti narodnim duhom).

Svi slavonski pisci (osim humoriste Velikanovića i mladoga Ante Kovača) gledaju na slavonskog seljaka nekom patriotskom sentimentalnom sućuti i brigom moraliste. S obzirom na ovo gledanje od svih njih razlikuje se Joza Ivakić. U njegovim djelima prviput nailazimo na bezbrižnog izvjestitelja svijetlih i tamnih strana narodnih podjednako. U pripovijedanju njemu uvijek titra oko usana dobroćudni posmjeh zabavljača. Otuda apostrofiranje čitaoca; otuda manira, da se obraća čitaocu, kao da je s njime sprijatelјen. Humor njegov, koji odaje umjetnika, prouzročio je i njegovo kondenziranje dijalektičkih osebina, što nikada ne će promašiti komični efekat na inteligentna čitaoca. U tome je Joza Ivakić pravi majstor, tu se osjeća plod studije i razumijevanja. A nije on pazio samo na riječi nego i na kompoziciju i tehniku narodnoga pričanja.

Nesamo lagani Jozin stil i jezik, koji teče kao potočić, nego i topli ton, kojim su prožete sve njegove radnje, daju njegovim djelima neobičnu živahnost i krepčinu. Važno je spomenuti, da je nastojanje Joze Ivakića, da se u našu seosku novelu uvede ton i dikcija narodne pripovijetke, vanredno uspjelo u ovim njegovim pripovijetkama: „Didak i baka", „Sestra", „Majstor Ilija", „Matišina ljubav", „Baba Joska", „Janjina udaja", „Otrov", „Marica". Za pripovijetku „Didak i baka" napisao je Julije Benešić u studiji o knjizi „Selo i varoš", da je to tako dobra stvar, da bi ju trebalo uvrstiti u svaku antologiju naše proze. (Isp. Savremenik 1913. str. 297.) Po mišljenju istoga pisca osobito su krasne i snažne njegove novele: „Mačuva" i „Mlada žena", u kojima je (citiramo iz spomenute studije) „Joza zahvatio iz vrela onako obječuške, da zapljusne čitavo lice svježom jutarnjom vodom, bistrom i hladnom kao rosa". Posebno se ističu njegove novele iz gradskoga, ponajviše činovničkoga i purgarskoga života: „Otrgnuta grana", „Poslije deset godina", „Nesvršen roman", „Gospođična Jelica", „Roman gospođje Slavke", „Mati", „Pripovijetka jedne sluškinje". Dr. Prohaska u svom Pregledu hrv. srp. književnosti (Izd. Mat. Hrv. 1921. str. 232.) naročito ističe, da je Joza uveo mali polukulturni slavonski sokak (ulicu) u literaturu. To je komika i satira. Poznate su njegove humoreske: „U svatovima", „Pomršeni računi", „Švibanjska pobožnost", „Dvije vještice", „Komšinice", „Šogorica", „Zli jezici", „Vrzino kolo". Veliku je pažnju

na se privukla u svoje vrijeme satira: „Hrvatski Dom". Njegova je filozofija moralno pasivna, dok je kod drugih slavonskih pisaca ili didaktična ili nemoralno aktivna.

Njegov je temeljni motiv čisto literaran, pa mu je stanovište prema pogreškama i manama njegovih zemljaka dosta ublaženo, kadšto i smiješkom maskirano. On ne će da bude tendenciozan na štetu umjetnosti i umjetničke istine.

Prva njegova knjiga izašla je 1905. pod naslovom: „Iz našeg sokaka. Novele, pripovijetke i akvareli". Zatim: „Mladost i život. Povijest jedne ljubavi". (1912.) To je kao neki lirski roman, protkan uspomenama na đakovanje u gimnaziji, pisan s mnogo iskrenih osjećaja i tople poezije. Društvo hrv. književnika izdalo je zbirku pripovijesti pod veoma karakterističnim naslovom: „Selo i varoš" (1912.), koju je nagradila Mat. Hrv. kao najbolju među edicijama DHK. Mat. Hrv. izdala je i poznatu novelu: „Ruža Golubička".

God. 1914. izašla je zbirka sabranih novela novijeg datuma pod naslovom: „Knjiga od žena i od ljubavi". Velik interes pobudio je njegov socijalni roman: „Kapelan. Dokumenat naših dana". Tu su prikazane loše posljedice, što ih imaju klerikalne borbe u našoj sredini. Djelo nije tendenciozno, pisac je posve objektivan, blag i dobrodušan. Od tendencioznosti sačuvao ga je takt umjetnika. Iste godine izašla je i knjiga: „Pripovijetka jedne sluškinje". Visoko moralno i odgojno djelo, u kojem se, i opet bez tendencije, iznose zablude i poroci našega inteligentnoga malo-gradskoga društva.

Knjižara Kugli izdala je njegove „Humoreske" sv. I. i „Humoreske" sv. II.

I njegov dramski rad obrađuje isti millieu: selo i varoš, seljake i varošane, majstore i gospodu.

Ovo su njegove drame:

„Pouzdani sastanak", komedija u tri čina (1915.).

„Proslava saveza pjevačkih društava", lakrdija u tri čina (1916.).

„Inoča", pučki komad s pjevanjem u tri čina (Izd. Mat. Hrv. 1919.; prikazano prviput u zagrebačkom hrv. nar. kazalištu 1. IX. 1918., tim je komadom otvorena sezona. Ova je drama prikazivana po svima našim pozornicama s velikim uspjehom; prevedena je na češki i njemački; bila je stalno na repertoaru čeških pučkih kazališta. Izašla i štampana na češkom jeziku u Pragu u izdanju Centrum 1920. u prevodu Jana Hudeca).

„Majstorica Ruža", drama u tri čina. (Prikazivana u zagrebačkom hrv. nar. kazalištu 1924. i po svima našim pozornicama; prevedena na češki i na njemački).

„Varalica. (U buffetu)". Zagrebački dogadjaj u jednom činu. (1927.)

„Samoborski kolodvor". Komedija u jednom činu. (1922. Izd. Kugli).

Napisao je velik broj književnih studija, rasprava, ocjenâ, prikazâ, kazališnih kritika, rasprava o kazalištu, studija o glumcima, režiji i o staroj i modernoj drami; bio je urednik Omladine, (koju je i osnovao 1918.) i urednik Savremenika (1919). Boraveći kao profesor u Vinkovcima (1909.) uredivao je Svjetlost pišući političke članke i članke o komunalnoj politici; ujedno je pisao humoristično satiričke feljtone pod naslovom: „Vinkovački divan", koji su odmah postali popularni. Napisao je i dvije naučne raspravice iz oblasti filologije: „Nauk o zavisno složenoj rečenici" i „Apstraktne rečenice s veznikom kad u hrvatskom jeziku" (Obje u Nastavnom Vjesniku, gdje je pisao čak i polemične članke „O našoj gimnastičkoj terminologiji".)

Književne studije izašle u posebnoj knjizi:

Književni rad Josipa Kozarca (1907.).

Selo u hrvatskoj književnosti (1914.).

Štampana predavanja: „Slika našega društva u novijoj hrvatskoj beletristici" (1909.). Zatim: „Josip Eugen Tomić". (Predavanje držano u zagrebačkom hrv. nar. kazalištu prigodom 75-godišnjice pjesnikova rođenja, 1918.)

Njegov pučki igrokaz s pjevanjem Inoča postade ubrzo veoma popularan. Ova seoska narodna drama iz slavonskog života, kojoj se radnja odigrava za vrijeme svjetskoga rata, imajući mnogo zanimljivih folklorističkih osobina i momenata, veoma napetu dramsku radnju, osvojila je svagdje, gdje se prikazivala, naše narodno općinstvo i stekla priznanje i zasluženi uspjeh kod zahvalnih gledalaca. Poslije premijere u Zagrebu djelo je primljeno upravo s velikim zanosom. Poznati literarni historik Dr. Gjuro Šurmin napisao je tom prilikom (Male novine, 2. IX. 1918.): „Ivakić je uhvatio građu sa sela, u kojoj se odsijevaju posljedice svjetskoga rata u četvrtoj godini. Drami je narodno općinstvo priznalo vrijednost sa strane nekih efektnih i majstorskih scena. „Inoča" je odmah postala popularna drama. Ivakiću je općinstvo priredilo i u kazalištu i poslije predstave velike ovacije."

A Narodne Novine (2. IX. 1918) odmah iza premijere javljaju: „O vanredno uspjeloj premijeri Ivakićeve Inoče izvijestit ćemo naknadno. Komad Inoča svojim je šarolikim narodnim prizorima i plemenitom tendencijom izazvao živo odobravanje rasprodane kuće na otvorenoj sceni."

Poznati naš kazališni stručnjak Dr. Nikola Andrić napisao je u Narodnim Novinama (5. IX. 1918.): „Jučerašnja repriza Ivakićeve drame iz narodnoga života napunila je kazalište do vrha kao i premijera. Odobravalo se mnogo, a naročito pjevanju i kolu u trećem činu, pa se tom prilikom dogodio — možda jedinstven slučaj u historiji našega kazališta — da je soloplesač i pjevač poskočnica narodnih (Biničkí) morao, uz burni aplauz, ponoviti svoj ples. Ivakićeva drama donijela je dakle na zagrebačku pozornicu narodnu hrvatsku „Strettu", koja za karakter pozornice i naroda vrijedi bar toliko, ko-

liko za Talijane poznata Verdijeva arija. I već ovaj čisti narodni značaj drame opravdava upravu, da je baš ovim djelom otvorila sezonu. Uvjeren sam, da bi i drugi narodi (naročito Madžari) na svojoj pozornici dali prednost ovakvom djelu, makar bilo i slabijih literarnih kvaliteta od našega. No Ivakićeva drama ima i drugih, čistih duševnih i književnih kvaliteta. Osveta muževa i patnja ženina dva su elementa, koja daju drami životnu snagu. Narodni kolorit drame učinit će ovo djelo krasnom prinovom u stalnom repertoaru kazališnom."

Stj. Parmačević (Hrv. Riječ, 2. IX. 1918.) naročito je istaknuo ovo: „Niz domaćih drama započet je pozorišnim komadom Joze Ivakića: „Inoča". Publika je komad primila vrlo simpatično, pljeskanjem, burnim odobravanjem, dozivanjem auktora pred zastor, lovorovim vijencem, cvijećem, i napokon ovacijama pred kazalištem poslije predstave."

Dr. B. Livadić u Obzoru (3. IX. 1918.) naglašuje ovo: „Joza Ivakić i suviše je dobar znalac slavonskog narodnog života i jezika, a da ga to znanje ne bi bilo domamilo na pozornicu. Njegov se novi pozorišni komad takmi s uspjehom u tom poznavanju s čitavim nizom seoskih drama, u kojima pisci nisu toliko poznavali svoga kraja i svojih ljudi kao on. I mi doista osjećamo neku posebnu prijatnost, da je ovdje autor iznio pred nas toliko zbilje iz našega života, počamši od sitnica kostima, pa sve do ritma i akcentuacije govora. Svako nas njegovo opažanje veseli i mi ga slijedimo s interesom i užitkom."

Kad je autor nanovo uvježbao ovo svoje djelo iznijevši ga u interpretaciji mladih i talentiranih glumaca i glumica iz zagrebačke glumačke škole, doživio je zajedno s njima pravi triumf i u Zagrebu i u provinciji, gdje je ova mlada oduševljena trupa gostovala s ovim zanimljivim našim pučkim komadom. U Vinkovcima, Vukovaru, Sušaku, Trsatu, Karlovcu, Sisku — svagdje su s pravim oduševljenjem dočekani i ispraćeni; trupa je pozvana, da s tim komadom gostuje u Češko-Slovačkoj.

Prigodom one obnovljene zagrebačke predstave napisao je poznati naš pjesnik i pisac Ante Kovač (Riječ, 8. V. 1928.) upravo zanosan i opširan prikaz, iz kojega vadimo samo ovo: „Došao je naš pitomi svijet, da vidi parče pitome i široke Slavonije, da osjeti u Ivakićevoj drami dušu i duševnost, sve servirano jednostavno i iskreno. I prostrujio je neki prijatni slavenski dah, sa mnogo sentimentalne poezije i drhtaja. Inoča je fotografiran i sa ljubavlju i lijepim literarno-dramatskim razumijevanjem zahvaćen komad Šokadije, ostajući dokumenat jednog vremena i jednog života, vrijednog čuvanja i volenja, pogotovo, kad se danas takva Šokadija gubi, razodijeva i rastače.

Tko vidi Inoču, mora da kao kod komada Bore Stankovića bude dirnut „žalbom za mladost", žalbom, što nestaje onaj jedinstveni, produhovljeni i plemeniti folklor sa naših ravnica od Vinkovaca do Broda, od Vinkovaca prema Brčkom".

Ovaj pučki komad ima i plemenitu tendenciju i lijepu etičku ideju.

Etička ideja Inoče izražena je riječima stare sluškinje Teze na početku II. čina ovako: „I znajte, da ništa ni bolje ni lepše nema, nego kad u kući žive muž i žena u slogi dušmanima na tugu, a prijateljima na radost".

Stara je to riječ; datira još od Homera. Tako Odisej govori Nauzikaji u VI. pjevanju Odiseje.

A tendencija drame naslućuje se iz svršetka. Pisac sam o tom govori prigodom zagrebačke premijere (Novosti, 1918.): „Zašto sam ja pomirio muža i ženu nastojeći ujedno, da to pomirenje ne bude na štetu umjetničke istine? Rat je ovaj (svjetski) ostavio mnogo rana nezacijeljenih, mnogo suza neotrtih i neosušenih, ostavio je mnogo pustoši i mraka, mnogo nevolje narodu našem. Al zar da sva razorena ognjišta ostanu pusta? Zar mrak? Zar da brakovi ostanu razvrgnuti? Zar će tako da izgleda porodica naša i kuća naša? Ne! Na tom mi ne možemo i ne ćemo da gradimo bolju budućnost našu. I zato moj junak kazuje: „To se mora zaboraviti!" I zato sam ja pomirio muža i ženu. Hoću da naš mali čovjek ide s predstave utješen kući, umiren, bolji, moralniji, pun praštanja za brata svoga, pun pouzdanja i vjere".

U Čakovcu će se Inoča prikazivati u interpretaciji zagrebačke drž. glumačke škole i režiji samoga autora, koji je poznat i istaknut naš teaterski stručnjak. Eto i za tu priliku donosimo sa strane uredništva ovaj informativni članak.

Ur.

OTISNUTO IZ ČASOPISA »NOVA ŠKOLA«, KNJ. IV. SV. 10. i 11.

Tiskara V. Takšić, Čakovec.

